Ebû Ubeyd

KİTÂB-ÜL EMVÂL

Ebû Ubeyd

KİTÂB-ÛL EMVÂL

Türkçesi
Cemaleddin SAYLIK

DÜŞÜNCE YAYINLARI No: 34

Kaynak Eserler No: 1

Birinci Basım: Nisan/1981

DÜŞÜNCE YAYINLARI

Büyük Haydar Efendi Sokak
Başak İş Hanı No: 26/7 Beyazıt - İST.
Tel: 28 08 57

ZAFER MATBAASI
İSTANBUL — 1981

İÇİNDEKİLER

BİRİNCİ BÖLÜM

BİRİNCİ KİTAP

İKİNCİ KİTAP

ÜÇÜNCÜ KİTAP

DÖRDÜNCÜ KİTAP

İKİNCİ BÖLÜM

BİRİNCİ KİTAP

SULH YOLUYLA FETHEDİLEN ARAZİ VE BU ARAZİ KONUSUNDA TAKİBEDİLEN HÜKÜM VE ESASLAR HAKKINDADIR — Kİ BU TOPRAKLAR FEY'DİR GANİMET OLAMAZ —

İKİNCİ KİTAP

ÜÇÜNCÜ KİTAP

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BİRİNCİ KİTAP

ARAZİNİN İKTAA VERİLMESİ, İHYASI, HİMASI VE SULAMASI HAKKINDA UYGULANACAK GENEL HÜKÜMLER/**303**

İKİNCİ KİTAP

KİTABU'L — HUMÜS
HUMUSLAR HAKKINDA VARİD OLAN HÜKÜMLER VE BU BAPTA UYGULANACAK HÜKÜMLER

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BİRİNCİ KİTAP

ZEKÂT VE ZEKÂT İLE İLGİLİ HÜKÜM VE KURALLAR

ÜÇÜNCÜ KİTAP

DÖRDÜNCÜ KİTAP

EBU UBEYD

Kasım bin Sellâm

(154 - 224 H./770 - 839M.)

İkinci Hicrî asrın büyük hukukçu ve müçtehidlerinden olan Ebu Ubeyd Tefsir, Fıkıh ve Edebiyat sahalarında büyük imam ve bilginlerdendir. Herat'ta doğmuştur. Babası Rum asıllı bir köle idi. Sonradan Irak'a gelmiştir.

Ebu Ubeyd, Ömer bin Müsenna', Kısaî, Ferrâ, Ebu Zeyd el-Ensarî ve el-Asmaî gibi büyük lugat ve edebiyat otoritelerinden lugat ilimleri tahsil etmiştir. Bağdad'da yetiştiği için Ebu Ubeyd el-Bağdad'î olarak da anılır. Lisan tahsiline çok önem vermiş olmakla beraber, hocaları gibi yalnız bu hudud içinde kalmayarak İslâm hukukunda da imam ve alim olarak tanınmıştır. İsamil bin Cafer'den Kadı Şureyk'den, Huşeym'den ve bu tabakadaki muhaddislerden hadis almıştır. Kendisinden de Darimî, Ebu Bekir bin Ebi'd-dünya, Ali bin Abdülaziz, Haris bin Usame ve Muhammed bin Yahya Tirmizî, gibi zevat hadis rivayet etmişlerdir.

Ahmed bin Hanbel Ebu Ubeyd'i «Ustad» olarak kabul etmiştir. Hadis hıfzında, hadislerin illetlerini tesbitte, fıkıha vukufta ve lugatte nasıl bir imam (otorite) olduğunu anlamak için onun eserlerine müracaat edilmelidir. Zehebî, Tezhib adlı eserinde Ebu Ubeyd'in eserleri içinde özellikle «el-Emval» ve «en-Nasih ve'l-Mensuh» adlı eserlerini tedkik ettiğini beyan etmiştir. (1)

(1) Tecrid, Kamil Miras, c.5, sh. 37, Ankara, 1972

Önce 189 (804) tarihinde Horasan Valisi tayin edilen Harseme'nin ailesinde sonra Tarsus valisi Sabit bin Nasr bin Malik nezdinde mürebbi olarak bulunan Ebu Ubeyd, aynı zamanda Tarsus'da onsekiz sene kadılık yapmıştır. Sonraki Horasan valilerinden Abdullah bin Tahir onu sürekli himaye etmiştir.

Ebu Ubeyd, ilim ve irfan dolu hayatının son günlerine doğru hac vazifesini ifa ettikten sonra Mekke'de veya Medine'de (224/839) vefat etmiştir.

En büyük eseri, üzerinde kırk sene çalıştığı rivayet edilen «Garibu'l-Musannaf» adlı büyük lugat kitabıdır. (Yazmaları, Kahire Hidiviye kütüp. IV 176 ve İstanbul Ayasofya Kütüp, nr. 4706'dadır)

Ebu Ubeyd'in «el-Emval» adlı eserinden başka yirmiyi geçen eserleri mevcuttur. (2)

Muhakkik tarafından «tabakat» kitaplarına istinaden ayrıca malumat verilmiştir. Bu nedenle müellifin hal tercemesi hakkında verdiğimiz bu bilgi ile yetiniyoruz.

Okuyucuların bilgilerine arzettiğimiz bu tercümede matbu nüsha olarak Hicrî 1388 (1968 M.) tarihinde Mısır'da basılan ve Kulliyatü'l-Ezher tarafından yayınlanan birinci baskıyı esas aldık. Tercümeye esas alınan nüsha, Muhammed Halil Harras'ın tahkikinden geçmiştir.

Tercümede anlaşılır bir dil kullanmaya itina gösterdik. Ancak eserin hukukî ve ilmî bir eser olması dolayısiyle kelimelerde geniş biçimde bir tasarrufa gitmedik. Tercümede, mana ve medlule, gerektiği zaman da metne sadık kalmaya gayret ettik.

Devrin telif usulüne uygun olarak müellife ait paragraf başlarında «Ebu Ubeyd dedi» tabirini tercümede de muhafaza ettik. Rivayetlere verilen sıra numarasına, arapça nüshada olduğu gibi, yer verilmiştir. Gerektiği zaman parantez ve dipnot kaydederek gereken açıklamalar yapılmıştır. Rivayetlerde sened olduğu gibi alınmış ve raviler zinciri aynen mühafaza edilmiştir.

Böyle ilmî bir eserin tercümesinde hatalarımız olabileceğini mudrikiz. Başarılı olmak hususunda bir iddiamız yoktur. Bize yönelecek iyi niyetli tenkitleri dikkate alacağız. Hatalarımızı af buyurmasını ve başarı yolunda bizleri muvaffak kılmasını Cenab-ı Allah'dan niyaz ederiz.

Cemaleddin SAYLIK

---

(2) **İslam Ansiklopedisi, c.4, sh. 57, İstanbul, 1964**

EBU UBEYD KİMDİR?

Hafız el-Zehebi derki: Ebu Ubeyd el-Bağdadî edebiyatçı ve İslam hukukçusu olup Fıkıhta, Kur'an ilimlerinde ve şiirde bir çok eserleri olan bir zattır.

Kuran ilimlerini Kesai, İsmail bin Cafer, Şuca bin Ebi Nasr' dan; Huruf ilmini de diğer bir grup alimden tahsil etmiştir.

Hadis ilmini İsmail bin İyas' İsmail Bin Cafer, Hüseym bin Beşir, en büyük şeyhi olan Şerîk bin Abdillah, Uyeyne, Ubad bin Ubad, Ubad bin Avam ile içlerinde en son vefat eden Amar bin Haşim'in bulunduğu diğer bir grup alimden öğrenmiştir.

Ebu Ubeyd'den ilim tahsil edenler arasında; Abdurrahman ed-Darimi, Ebu Bekir bin Ebi'd-Dünya Abbas ed-Düri, Haris bin Ebi Usame, Ahmed bin Yusuf et-Tağlibi, Ali bin Abdülaziz el-Bağavi, Muhammed bin Yahya bin Süleyman El-Merugi ve Ahmed bin Yahya el-Belazuri bulunmaktadır.

Ali el-Bağavi der ki:

Ebu Ubeyd Hirat'ta doğmuş olup babası Hirat halkından olan bir zatın kölesi idi.

Muhammed bin Sad ise, şöyle der: Ebu Ubeyd nahiv ve arapça bilgisi mükemmel bir edebiyatçı, Fıkıh ve Hadis ilmine vakıf olan bir zattı. Sabit bin Nasr bin Malik'in idaresi döneminde Tarsus kasabasına kadı olarak tayin edilmiş ve Sabit ile oğlunun maiyetinde bulunmuştur. Ebu Ubeyd, daha sonra Bağdad'a gitmiş ve bu arada «Garibü'l-Hadis» üzerinde çalışmalarda bulunmuştur. Bir çok eser telif ettikten ve Hadis rivayet ettikten sonra Hac için Mekke'ye gitmiş ve burada (224 H.) yılında vefat etmiştir.

İbrahim bin Ebi Tağlib şöyle der:

Kudeme es-Serahsi'ye Şafii, Ahmed bin Hanbel ve Ebu Ubeyd'den hangisinin ilmi yönden daha üstün olduğunu sordum. O şöyle dedi:

— Şafii hadiste üstün sayılmamakla beraber Fıkıhta ve ilmi kabiliyeti itibariyle daha üstündür. Ahmed bin Hanbel ise daha muttakidir.

Kur'an ilimlerinde ise İshak daha alimdir. Arapçayı da en iyi bilen Ebu Ubeyd'dir.

Hasan bin Süfyan der ki: İbni Raheveyh'in şöyle dediğini duydum: Biz Ebu Ubeyd'e muhtacız, ama o bize muhtaç değildir. Abbas Ed-Duri de şöyle der: Ahmet bin Hanbel'in şöyle dediğini duydum: Gün geçtikçe Ebu Ubeyd'in kıymetini daha iyi idrak ediyoruz. Hamdan bin Sehl'den şöyle dediği nakledilir: Yahya bin Muin'e Ebu Ubeyd'in değerini sordum. O: «Ebu Ubeyd benim gibilerden sorulur» diye cevap verdi. Ebu Davut ve Derekutnî, babası Selam'ın da Rum asıllı bir zat olduğunu beyan ederler. İbrahim el-Harbi şöyle der: «Annelerin, benzerlerini doğurmaktan aciz olduğu üç insan bilirim: Bunlardan Ebu Ubeyd'i ruh üfürülen bir dağa benzetiyorum. Bişr bin Haris'i de tepeden tırnağa kadar akıl ile yoğurulmuş bir kişi olarak görüyorum. Ahmed bin Hanbel ise adeta Allah tarafından bütün ilimlerle mücehhez kılınan sözü de sûkutu de ilim olan bir zattır.»

Abdullah bin Ahmed derki: «Ebu Ubeyd'in Garibü Kitabi'l Hadis» adlı eserini babama arzetim, babam takdir etti ve Allah Ebu Ubeyd'i mükafatlandırsın dedi.»

Abdullah b. Cafer bin Dersteveyh el-Farisi-Ebu Ubeyd'in hal tercemesini naklederken şöyle der: «Bağdad alimlerinden Kûfiyyün ekolüne mensup, Lûgat, Garibü'l-Hadis ve Kur'an ilimleri sahasında ün yapmış alimlerden muhtelif ilimlere vakıf, edebiyatta ve muhtelif ilim dallarında epey eser vermiş, bu sebeple de gittikçe şöhreti artmış zatlardan biri de Ebu Ubeyd Kasım bin Sellamdır. Herseme oğullarına hocalık yapmış ve Abdullah bin Tahir'e yakınlığı olan bir kimsedir. O, faziletli, dinine bağlı, ahlaki ve sireti güzel idi. Ebu Zeyd, Ebu Ubeyde el-Asmui, el-Yezidi, İbnû'l-Arabi, Ebu Amr eş-Şeybani, Kesai, el-Ahmer ve el-Ferra dan hadis rivayet etmiştir.

Kur'an ilimleri, fıkıh garibû-l-Hadis, musannaf, garib, darb-ı mesel ve şiir sahalarında yirmi kûsur eseri olduğu söylenir.»

Abdullah bin Cafer devamla şöyle der: «Bize intikal etmiştir ki, Ebu Ubeyd bir kitap telif ettiği zaman Abdullah bin Tahir'e ithaf ederdi. Abdullah bin Tahir bu sebeple kendisini takdir eder ve büyük maddi imkânlarla taltif ederdi. Ebu Ubeyd'in eserleri güzel ve her memlekette aranan tiptedir. Ondan Hadis rivayet edenler meşhur, sika, ün sahibi ve asaletli kimselerdir.

Kıraat ilminde, daha önceden Kufiyyun'dan hiç bir alimin bir benzerini

te'lif etmediği değerli bir eseri mevcuttur. Kitabü'l-Emval adlı eseri de fıkıhla ilgili yazılmış en güzel ve en kıymetli eseridir.»

Ebu Bekir bin el-Enbari şöyle der: «Ebu Ubeyd geceyi üç bölüme ayırır, üçte birini namaz, üçte birini uyku ve kalan üçte birini de telifle geçirirdi.»

Kadı Ebu Ala el-Vasıti der ki: «Muhammed bin Cafer et-Temimi bize haber verdi, Ebu Ali en-Nahvi bize nakletti, Fesatiti bize tahdis etti, şöyle dedi: Ebu Ubeyd Abdullah bin Tahir'in maiyetinde bulunuyordu Ebu Delef, Abdullah bin Tahir'e haber yollayarak Ebu Ubeyd'in, yanında iki ay kalması için gönderilmesi talebinde bulunur. Abdullah kabul ederek onu gönderir iki ay orada kaldıktan sonra dönmek isterken kendisine otuz bin dirhem takdim edildi. Ebu Ubeyd, «yanında bulunduğum adam, beni hiçbir zaman başkasının yardımına muhtaç bırakmamıştır, diyerek bu hediyeyi reddetti. Döndüğü zaman İbn'i Tahir kendisine otuz bin dinar verdi. Ebu Ubeyd; «Ey emir bu parayı kabul ediyorum ancak senin iyiliğin ve yardımın beni zengin kılmıştır. Bu sebeple verdiğin para ile, sınır boylarında yer alarak silah ve atlar satın almak istiyorum ki sana da sevabı vasıl olsun, dedi ve bu parayı dediği şekilde harcadı.»

Ali bin Abdülaziz şöyle der: «Ebu Ubeyd'in şöyle dediğini duydum: Sünnete sarılan kor ateşi elinde tutana benzer. Sünnete sarılan bana göre Allah yolunda kılıçla savaşandan daha hayırlıdır.»

Ebu Ubeyd der ki: Hammad bin Zeyd'den Hadis dinlemek için Basra'ya geldiğimde Hammad'ın vefat ettiğini gördüm. Bu durumu üzülerek Abdurrahman bin Mehdi'ye arzedince o bana şöyle dedi: Her ne kadar bu fırsatı kaçırdın ise de, Allah seni takvadan mahrum etmesin.

Muhammed bin Hüseyn el-Âberi şöyle der: İbni Huzeyme'den duydum; Ahmed bin Nasr el-Makri'den; İshak'ın şöyle dediğini duydum: «Ebu Ubeyd benden, Ahmed bin Hanbelden ve Şafii'den daha alimdir.»

Abdullah bin Tahir der ki: «İnsanlar içinde dört büyük zat bilirim. İbni Abbas, Şa'mi, Kasım bin Muiz ve Ebu Ubeyd. Bunlardan her biri devrinin dev bir şahsiyetidir.»

Ebu Ubeyd'in menkıbeleri çoktur. Buhari, Ef'alû'l-İbad bölümünde, Ebu Davut Kitabü'z-Zekat'ta diğer bir kısmı da Esnanûl İbil bahsinde kendisinden rivayet etmişlerdir. Ebu Ubeyd altmış sekiz sene yaşamıştır.»

Ebu Hasan Muhammed bin Cafer et-Temimi en-Nehvî şöyle der: «Tahir bin Huseyn Horasan'a gittiğinde Meru şehrine girdiği zaman, gece sohbetlerinde kendisini dinleyeceği bir zat arar, ona Ebu Ubeyd'den daha değerli bir edip bulunmadığı bildirilir, Ebu Ubeydin huzuruna götürülür. Tahir bin Huseyn, fıkıh, Lugat, Nahiv ve Tarihte Ebu Ubeyd'i büyük bir alim olarak bulur. İbni Hüseyn, ona şöyle demiştir: Seni bu memlekette bırakmak

büyük bir zulümdür.» Sonra ona bin dinar para verip «Horasan'a savaş için gidiyorum. Ben Horasan'dan dönünceye kadar bu parayla geçin demiştir. Ebu Ubeyd Tahir bin Huseyn'in Horasan seferi müddetince «Garibûl-Musannaf'ı telif etmiştir. Horasan'dan dönünce kendisini yanına alarak Sermenraya götürmüştür. O muttaki, dinine bağlı mert bir insandı.»

Ahmed bin Yusuf der ki: Ebu Ubeyd Garibü-l Hadis'e dair yazdığı kitabı Abdullah bin Tahir'e arzedince, Abdullah onu takdir etti ve «Bir insan, böyle bir eser yazacak akıl ve zekaya sahip ise, maişetini kazanmaya muhtaç bırakılmaması onun tabii hakkıdır.» deyip kendisine aylık bağladı.

Muhammed bin Vehb şöyle der: «Ebu Ubeyd der ki: Bu kitabı telif ettiğimde kırk yaşında idim. Bazan başkasından faydalanarak aldığım malûmatı kitapta ilgili yere kaydederdim. Bundan dolayı sevinir ve uykusuz kalırdım. Oysa ki sizden biriniz yanıma gelip dört beş ay içinde çok şeyler öğrendiğini iddia eder.»

İbni Urve'den nakledildiğinegöre; Abdullah bin Tahir Bağdatta ikamet etmekte idi. O, Ebu Ubeyd'den ilim dinlemeyi çok arzu ederdi. Bu amaçla da Ebu Ubeydin, kendi evine gelmesini istediği halde Ebu Ubeyd bu isteği reddederdi. Bunun için de İbni Tahir, Ebu Ubeyd'e gider, onu dinlerdi. Buna karşılık kendisinden «Garibül'l-Hadisi» dinlemeye gelen Ali bin el-Medini ile Abbas El-Anberi'ye her gün kitabını alarak gider ve hadis hakkında malûmat verirdi.

Ahmed bin Kamil El-Kadi-den nakledilir: Ebu Ubeyd dininde ve ilminde değerli bir kimse idi o bir dahî idi. Hadis, Arapça, Fıkıh ve Kur'an ilimleri gibi çeşitli İslâm ilimlerinde ihtisası olan bir zattı. Rivayetleri Hasen, nakli sahihtir. Dininde ve hayatında kendisini tenkid eden kimseye raslamadım. Hamd bin Sehl der ki: «Yahya bin Muin'in şöyle dediğini duydum: Bir gün Asmui'nin yanında iken, Ebu Ubeyd geldi Asmui ona dikkatle bakarak bize dedi ki, bu geleni bilirmisiniz? Evet dedik O şöyie dedi: Bu gelen hayatta kaldıkça dünya yok olmaz.»

Mu'cemi'l- Üdeba adlı eserde, Yakut, Ebü'l-Abbas Ahmed bin Yahya'nın şöyle dediğini nakleder: Tahir bin Abdullah bin Tahir, babası sağlığında ve genç yaşta iken hac için Horasan'dan gelmiş, İshak bin İbrahim'in evine misafir olmuştur. İshak, Tahir'in kendilerinden ilim öğrenmesi ve onlarla görüşmesi için alimleri evine çığırır, Muhaddisler, Fakihler davete icabet ederdi. (Bir seferinde)

İbnül-Arabi, Asmui'nin yakın dostu Ebu Nas'da hazır bulundu. Ebu Ubeyd de davet edildi. Ancak O «İlim aranır, ilmin ayağına gidilir» diyerek davete icabet etmez. İshak, Ebu Ubeyd'in bu sözlerine ve mektubuna öfkelenir. Abdullah bin Tahir ona bin dirhem aylık tahsis etmişti. İshak bu olay-

dan sonra bu aylığı kesmişti. Durumu da Abdullah'a bir mektupla bildirmiştir. Bunun üzerine Abdullah, yazdığı mektupta, «Ebu Ubeyd sözlerinde haklıdır. Oysa ki sen maaşını kesmişsin, hemen maaşını ver, mükâfatlandır ve müstahak olduğu nimete mazhar kıl» diye emir verir.

İbn-i Hacer, Tehzib'de der ki: Ebu Ubeyd'in Kitabu'l Emval'i Fıkha dair yazılan eserlerin en iyilerindendir. Eserdeki bazı hatalı hadisleri Ma'mer bin Müsenna yolu ile Ebu Ubeyd'den naklettiği Hadislerdir. Buharî, «El kiraatû Halfe'l-imam bölümünde, Kitabü'l-Edep'te, Kitabû Efali'l-ibad da; Ebu Davud ise, Kitabü'z zekâtta Esnanû'l-ibil konusunda; Tirmizi Kıraat bahsi olmak üzere bir çok yerde kendisinden rivayet etmişlerdir. Ayrıca Sahih-i Bahirininde bir rivayeti vardır.

İbn-i Habban, Sıkat'ta «Ebu Ubeyd, dünya çapında bir İmam, Fıkıh ve Hadiste bir otorite idi. Dindar ve muttaki idi. Edebiyat ve tarihte büyük bir ilim sahibi idi. Eserler yazdı. Hadis topladı. Hadisi müdafaa etti. Ona muhalefet edenlerle mücadele etti» der.

Ezherî, Kitabu't-Tehzib'de şöyle der:

«Ebu Ubeyd, dinine bağlı, faziletli, sünnetten ayrılmayan bir kimse idi» Sâleb, «Ebu Ubeyd üstün bir akıl ve zekaya sahipti. İnsanlar ilmine ve faziletine muhtaçtır.» demiştir.

Burada Ebu Ubeyd hakkında söylenenlerden yukarıda naklettiklerimizle yetiniyoruz. Çünkü, bütün alim ve imamların hakkında söylediklerini nak letmeye kalkışsak mevzu oldukça uzar. Şunu ifade edelim ki, Ebu Ubeyd'in kuvvetli bir kalem, geniş bir ilim sahibi olduğunu faziletli ve büyük bir imam olduğunu gösteren en büyük delil, İslâmın malî için yazdığı ve bir benzeri daha yazılmamış olan bu eseri telif etmesidir.

Bu eseri en münasip bir şekilde ortaya koymak hususunda bize yardımcı olmasını, onu okuyan herkesin ondan yararlanmasını ve üzerinde yap tığımız çalışmaların, bizim için bir mükafat vesilesi olmasını Cenabı Allahtan niyaz ederim.

Doğru yola ileten ve başarıya ulaştıran yalnız Allahtır.

Hamd, yalnız Allah mahsustur. Salat ve Selâm Hz. Muhammed'e...

Kahire: 5 Zilhicce (1387 H.)
Muhammed Halil Herras

Bismillahirrahmanirrahim.

Allah'ın selat ve selamı Hz. Muhammed'e ve ehli beytine olsun..

Ünlü bilgin, yazar ve faziletli kadın Şehde bint Ebî Nasr Ahmed bir Ferac bin Ömer el-İberî ed-Dirunî'ye (H.) 11 Şaban 564'de Bağdad'taki evinde şöyle okunmuştur:

— Size Ebü'l-Fevaris Tarrad bin Muhammed bin Ali ez-Zeynebî (H.) 2 Zilhicce 490 tarihinde şöyle anlatmıştır:

— Ebü'l-Hasan Ahmed bin Ali el-Badî (1) bize şöyle nakletti:

— Ebû Ali Hamid bin Muhammed el-Hirevî bize şöyle rivayet etti:

— Ali bin Abdülaziz el Bağavî bize şöyle haber verdi:

— Ebû Ubeyd Kasım bin Sellam el-Ezdî (R.) bize anlattı. Ebû Ubeyd dedi ki:

---

(1) **Râvinin bu lâkapla tanınması, ikiz olarak doğduğu kardeşinden evvel dünyaya gelmesinden dolayıdır. Araplar, ikiz olarak doğan çocuklardan dünyaya daha evvel gelene «badâ» derler. Badî lâkabının sözlük izahı budur.**

BİRİNCİ BÖLÜM

BİRİNCİ KİTAP

HALKIN DEVLET BAŞKANINA DEVLET BAŞKANININ DA HALKA KARŞI SORUMLULUK VE VAZİFELERİ

1 — İsmail bin İyaş bize Süheyl bin Ebî Salih, Ata bin Yezid el-Leysî ve Temim ed-Darî'den naklen şöyle anlattı: Temim ed-Darî dedi ki: Rasulüllah (S.A.V.), şöyle buyurdu:

— Din nasihattır. (2) (Hazır bulunanlar tarafından):

— Ey Allah'ın Rasulü, kim için? denildi. Peygamber (S.A.V.):

— Allah için, kitabı için, Rasulü için, devlet reisleri için ve müslüman halk için, diye buyurdu.

---

(2) Nasihat: Arapçada öğüt vermek anlamına gelen bu kelimenin bir çok anlamı vardır. Türkçede tam karşılığı bulunmamaktadır. Hadîsteki mânası, hileleri gönülden çıkarmak ve halis yürekle samimiyet içinde olmaktır. Arapçada nasihat, yerine göre kalbîdir. Bu takdîrde nasihat etmek, kalben samimi olmak ve sağlam olmaktır. Sözünde nasihat etmek ise, kişinin samimiyetle hakkı tavsiye etmesi, kendi şahsı için dilediğini müslüman kardeşi için de dilemesidir. Amelen nasihat etmek de, kişinin hareketlerinde tam bir ihlâs ile hakka bağlı olmasıdır. Kısacası nasihat, islâmı ayakta tutmaya mâtuf olacak her samimî faaliyeti icra etmektedir. Hadîste geçen bu kelime, bütün bu anlamları kapsayan bir sözdür. Buna göre, Allah'a nasihat, Allah'a tam bir ihlâs ile inanmaktır. Peygambere nasihat, Peygamberin sünnetine uymaktır. Kur'an'a nasihat, hükümlerine boyun eğmektir. Halkı idare edenlere nasihat ise, islâma bağlı oldukları müddetçe onlara itaat etmek ve onlara yardımcı olmaktır. Halka nasihat da, Hakka bağlı olan halkı sevmek ve onlara hayır dilemektir. (Çev.)

2 — Abdurrahman bin Mehdi bize Süfyan bin Said, Süheyl bin Ebî Salih, Atâ bin Yezid ve Temim ed-Darî'den rivayetle Peygamber (S.A.V.)'den yukarıkinin tarzında bir hadis nakletti. Ancak şu var ki, Rasulüllah (S.A.V.), (bu yoldan gelen rivayette) «din nasihattir» sözünü üç kere tekrarlamışlardır.

3 — İsmail bin Cafer el-Medinî bize şöyle anlattı: (o),

— Abdullah bin Dinar bize İbni Ömer'den şöyle nakletti: İbni Ömer dedi ki: Rasulüllah (S.A.V.) şöyle buyurdu:

— Hepiniz çobansınız ve hepiniz güttüklerinizden mesulsünüz. İnsanları idare eden emir onların çobanıdır ve onlardan sorumludur. Ev sahibi ailesinin çobanıdır ve onlardan sorumludur. Kadın, kocasının evinde ve çocukları üzerinde çobandır ve onlardan sorumludur. Köle, efendisinin malı üzerinde çobandır ve ondan sorumludur. Evet, hepiniz çobansınız ve hepiniz güttüklerinizden sorumlusunuz.

4 — Ebu'l-Yeman Hakem bin Nafi el-Humsî bize Şuayb bin Ebî Hamze, İbni Şihab ez-Zührî, Salim bin Abdullah bin Ömer ve babasından rivayetle Rasulüllah (S.A.V.)'den aynı tarzda — yahut benzeri — bir rivayet nakletti.

5 — İsmail bin Cafer bize Şerik bin Abdullah bin Ebi Nemr ve Ata bin Yesar'dan şöyle anlattı:

— Bir adam Rasulüllah (S.A.V.)'ın huzurunda dedi ki, emirlik ne kötü şeydir. Bunun üzerine Paygamber (S.A.V.):

— Hakkını verip adaletle iş görenler için emirlik ne iyi şeydir; ancak hakkıyla iş görmeyen ve adaleti gözetmeyenler için ne kötü şeydir; böylesi için emirlik kıyamet gününde üzüntü ve pişmanlık vesilesi olacaktır, diye buyurdular.

6 — Yezid bin Harun bize Yahya bin Said ve Hars bin Yezid el-Hadramî'den şöyle anlattı:

— Ebû Zerr, Rasulüllah'a kendisini emir nasbetmesini arzetti. Rasulüllah (S.A.V.) ona:

— O, bir emanettir. Emirlik ve reislik —üzerine aldığı vazifeleri hakkıyla yerine getirenler hariç— kıyamet gününde bir hasret ve pişmanlıktır.

7 — Ömer bin Tarık el-Mısrî bize Abdullah bin Lühey'a ve Hars bin Yezid el-Hadramî'den şöyle nakletti: Hars bin Yezid dedi ki:

— İbni Huceyretü'ş-Şeyh'in şöyle dediğini işittim: Bana Ebû Zerr'in şöyle dediğini işiten nakletti:

— Bir gece —yahud sabaha kadar bir gece boyunca— Rasulüllah (S.A.V.)'a arzedip durdum. Dedim ki; ey Allah'ın Rasulü, beni emir tayin etmez misin? O şöyle buyurdu: Şüphesiz emirlik bir emanettir. Emirlik,

onu haklı olarak üzerine alan ve gereği olan vazifeleri yerine getirenler hariç, kıyamet gününde hasret ve pişmanlık olacaktır. (3)

8 — Ali bin Haşim bin Bürde bana Urve ve babasından naklen şöyle nakletti: Urve dedi ki:

— Ebubekir (R.) bir konuşma yaptı. Allah'a hamdedip şükrettikten sonra şöyle dedi: Emmaba"dü: Ey insanlar, sizi idare etmekle görevlendirildim. Halbuki en hayırlınız değilim. Şüphesiz Kur'an nazil olmuş, Peygamber de sünnetini ortaya koymuştur. O, bize öğretti, biz de amel ettik. Bilesiniz ki, iyiden de güzel olan, hidayettir. —Yahud Ebu Ubeyd'in şüphesiyle, takvadır dedi. Ebu Ubeyde der ki: Büyük ihtimalle takva dediğini sanıyorum.— Allah'a itaat etmeyen güçsüzden de güçsüzdür. Benim yanımda sizin en güçlü olanınız, zayıf da olsa haklı olandır. Ta ki, kendisine hakkını vereyim. Benim yanımda en zayıf olanınız, kuvvetli de olsa haksız olandır. Ta ki, kendisinden (gasbetmiş olduğu) hakkı geri alayım. Ey insanlar; ben (Peygamber'in yolunun) takipçisiyim; yeni bir yol ihdas edemem. Eğer iyilikle iş görürsem, bana yardım ediniz; şayet haktan saparsam beni doğrultun. Diyeceklerim budur. Sizler için de kendim için de Allah'dan mağfiret diliyorum.

9 — Ebû Ubeyd dedi: Ali bin Hişam (İbnü'l-Berid), bize İsmail bin Ebî Halid ve Kays bin Ebî Hazim'den —yahud başkasından— rivayetle Ebubekir (R.)'den buna benzer bir rivayet nakletti.

10 — Ebû Ubeyd dedi: Yezid bin Harun bize, Hişam bin Hassan ve Hasan'dan naklen şöyle anlattı: Hasan (R.) dedi ki:

— Ömer (R.), Ebu Musa'l-Eşarî'ye şöyle yazdı:

— Emmaba'dü.. İşinde sağlam olmak, bugünün işini yarına bırakmamak demektir. Böyle yapmazsanız, işleriniz üst üste birikir ve hangi-

---

(3) **İslâmda emirlik istemek ve bu hususta haris olmak neyhedilmiştir. Sahih hadîs kitaplarında bu konuda hadîsler mevcuttur. Peygamberden nakledilen şu hadîsi burada zikretmek yararlı olacaktır:**

«...Ebu Musa'l-Eşarî (R.A.) şöyle dedi: Ben bir kere beraberimde amca oğullarımdan iki kişi ile birlikte Peygamber'in huzuruna girdim. Bu iki kişiden birisi:

— Ey Allah'ın Rasulü! Aziz ve Celil olan Allah'ın seni tevliye ettiği vazifelerden biri üzerine beni memur tayin et, dedi. Öbürüsü de bunun gibi bir memuriyet istedi. Bunun üzerine Resulullah (S.A.V.):

— Vallahi biz emirlik isteyen bir kimseyi ve imarette harîs olan bir şahsı bu işler üzerine memur tayin etmeyiz, buyurdu.

Hadîsten anlaşılacağı üzere İslâmda başkanlık, isteyene verilmez. Zira kendisinde başkanlık hırsı bulunanlar, bu tutkudan dolayı ehil sayılmamaktadırlar. Bu sebepledir ki Rasulullah (S.A.V.), Ebû Zerr'e bu mesuliyeti tevdi etmemiştir. (Çev.)

sinden başlayacağınızı bilemezsiniz. Dolayısiyle hiçbirini yapamazsınız. Emir Allah'a itaat ettiği müddetçe işlerde ona itaat edilir. Reis hayra vesile oldukça, halk da hayra vesile olur. Bazen halkın, idarecilerine karşı nefreti vardır. Halkın nefretinin bana —yahud bize dedi— yönelmesinden Allah'a sığınırım. Bunun sebebi kalplerdeki kinler, dünyevî çıkarlar ve uyulan heves ve arzulardır. Size düşen, bir an için de olsa hakkı ayakta tutmaktır.

11 — Ebû Ubeyd dedi: Abdullah bin İdris ve Ebû İsmail İbrahim bin Süleyman el-Müeddib ve el-Eşcaî —adı, Ubeydullah bin Ubeydurrahman'dır— üçü bize İsmail bin Ebî Halid ve Musab bin Sad'dan şöyle anlattılar: Musab dedi ki:

— Ali bin Ebî Talib (R.), hakkı ifade eden sözler söyledi. Dedi ki:

— Devlet reisinin vazifesi, Allah'ın indirdiği ile, hükmetmek ve emanetin (riyasetin) gereğine riayet etmektir. Devlet reisi bu vazifelerini yerine getirirse, halka düşen vazife onu dinlemek, ona itaat etmek davetine uymaktır. (4)

12 — Ebû Ubeyd dedi: Muhammed bin Yezid el-Vasıtî bize Avvam bin Havşeb'den şöyle anlattı:

— Rum diyarında iken bize Beni Esed'den bir zat, bir raviden, o da Selman'dan şöyle nakletti: Selman dedi ki: Halife, Allah'ın kitabiyle hükmeden ve şefkati duyan kimsedir. Ka'bül-Ahbar, der ki: O çok doğru söylemiştir.

13 — Ebû Ubeyd dedi: Eşcaî, bize Misar bin Kidam, Rabî ve Ebû Ubeyde bin Abdullah'dan şöyle haber verdi: Ebû Ubeyde dedi ki:

— Adaletle iş gören hükümdar, Allah'a yükselecek feryatları durdurur; buna karşılık, zalim hükümdar, (zulmünden dolayı) aleyhine olarak Aziz ve Celil olan Allah'a yükselecek şikâyetler daima çoğalır.

14 — Ebû Ubeyd dedi: Hüşeym bize, Ziyad bin Mihrak, bir ravi ve Ebû Hureyre'den naklen Rasulüllah (S.A.V.)'dan şöyle nakletti: Peygamber (S.A.V.), dedi ki:

— Adil hükümdarın bir günlüğüne halkı idare etmesi, ibadet eden kimsenin kendi meskeninde yapacağı yüzyıllık —Hüşeym'in şüphesiyle, yohud elli yıllık— ibadetten daha üstündür.

(4) İslâmda hilâfetten maksad, Allah'ın indirdiği hükümlerle hükmetmek ve islâm hâkimiyetini devam ettirmektir. Bu itibarla halifenin islâm hükümlerini uygulaması lâzımdır. Aksi takdirde itaat hakkını kaybeder. Şayet küfre vesile olacak uygulama ve açıklamaları olursa, ona karşı savaş açmak her müslümana vâciptir. (Şah Veliyyüllah Dehlevî, Huccetüllahi'l-Baliğa, c. 2, s. 733, Kahire, ve diğer İslâm hukuku eserleri). (Çev.)

15 — Ebû Ubeyd dedi: Eşcaî ve Yakub el-Karî bize Malik bin Miğvel ve Talha bin Musarraf'dan şöyle anlattılar: Talha dedi ki:

— Halid bin Velid şöyle demiştir: Üç kişiye hakim olmak gayesiyle üç adım öteye atma, bir iğne ve daha fazla değerde herhangi bir zimmînin malına dokunma; müslümanların halifesine hiyanet yapmaya kalkışma.

16 — Ebû Ubeyd dedi: Ebû Muaviye bize, A'meş, Ebû Süfyan ve Şeyhlerinden rivayetle şöyle haber verdi:

— Sa'd, hastalığı sebebiyle Selman'ı ziyaret etti. Sa'd, Selman'a:

— Ey Abdullah'ın babası, bize, faydalanacağımız bir tavsiyede bulunsan? dedi. Selman dedi ki:

— Üzüldüğünde Allah'ı zikret; taksim ettiğin zaman ilahî adaleti gözet; hükmettiğin zaman da Allah'ın hükmünü tatbik et...

Halkı İdare Edenlerin Tasarrufu Altında Bulunan Mallar. Bu mallarla İlgili Olarak Kitap ve Sünnette Varid Olan Hükümler

Ebû Ubeyd dedi: Evvela Rasulüllah (S.A.V.)'a ait olan mallardan başlıyoruz. Bunlar üç sınıftır:

Birincisi: Allah'ın, müşriklerin mallarından Rasulüne «fey» olarak verdiği mallar. Bu mallar müslümanların at sürerek ve deve koşturarak (savaş sonucu) ele geçirdikleri ganimetler değildir. Bunlar, Fedek arazisi ve Nadir oğullarının mallarıydı. Nadir oğulları, mal ve toprakları karşılığında Peygamber (S.A.V.)'le anlaşma yapmışlardı. Ne kendileri savaşa kalkıştılar, ne de müslümanlar onlara karşı savaş külfetine katlanmışlardı.

İkincisi: «Safiyy» malları. Müslümanlar tarafından ele geçirilen ganimetler taksim edilmeden evvel, Peygamber (S.A.V.)'in bu ganimetlerden kendi şahsına mahsus olmak üzere seçtiği mallardır.

Üçüncüsü: Ganimetler beşe bölündükten sonra ayırılan (humusun) beşte biri nisbetindeki ganimet payı.

Her üç sınıfa dair meşhur rivayetler mevcuttur:

17 — Ebû Ubeyd dedi: Nadir oğullarının mallarına gelince:

Süfyan bin Uyeyne, bize Amr bin Dinar, Mamer bin Raşid, Zührî, Malik bin Evs bin el-Hadsan en-Nasrî ve Ömer bin Hattab'dan şöyle anlattı: Ömer (R.), dedi ki:

— Nadir oğullarının malları Allah'ın, Rasulüne «fey» olarak verdiği mallardandır. Müslümanların at sürerek, deve koşturarak (savaş sonucu) ele geçirdikleri ganimetlerden değildir. Bu bakımdan Nadir oğulla-

rının malları, Peygamber'e aitti. Rasulüllah, ailesinin bir yıllık geçim masrafını bunlardan ayırdıktan sonra geri kalanını da Allah yolunda harp hazırlığı olarak atlara ve silahlara harcardı.

18 — Ebû Ubeyd dedi: Muhammed bin Kesir bize M'amer ve Zührî'den şöyle nakletti: Zührî dedi ki:

— Rasulüllah (S.A.V.) Nadir oğullarını kuşattı. Kendileri, Medine'nin yakınında oturan yahudi kabileleridir. Bunlar, kuşatma karşısında dayanamayarak kendi yurtlarını terketmeyi teklif ettiler. Yapılan anlaşmaya göre, silahlar dışında, develerinin taşıyabileceği malları da taşıyacaklardı. ... Bunun üzerine Aziz ve Celil olan Allah, şu ayeti inzal buyurdu:

«Bütün göklerde olanlar, bütün yerde olanlar hep Allah'ı tesbih etmekte.. O, her şeye galibdir, hikmet sahibidir. Ehli kitaptan kafir olanları ilk sürgünden yurtlarından çıkaran O'dur... ve fasıkları perişan edeceği içindir.»

19 — Ebû Ubeyd dedi: Abdullah bin Salih bize Leys bin Sad, Akîl bin Halid ve İbni Şihab'dan şöyle anlattı:

Beni Nadir vakası, Bedir vakasından altı ay sonra vukuu bulmuştur. Onların mesken ve hurmalıkları Medine'nin civarında idi. Peygamber (S.A.V.) onları kuşatınca yurtlarını terketmeye karar verdiler. Ravi, daha sonra Ma'mer'in rivayetine benzer bir hadis nakletti.

20 — Ebû Ubeyd dedi: Haccac bin Muhammed bize, İbni Ceric, Musa bin Ukbe, Nafi ve İbni Ömer'den şöyle anlattı: İbni Ömer dedi ki:

— Rasulüllah (S.A.V.), Nadir oğullarının hurma ağaçlarını yaktırdı ve kestirdi. İşte bu hadise için Hassan, şu mısraları söylerdi:

«Ve hane alâ serati Benî Lueyyin
Harîkun bil-Buveyreti mustatiu

— Buveyra'nın etrafında yükselip yayılan yangın, Lueyy oğullarının reislerine aldırılmaya deymez, önemsiz bir şey olarak geldi.»

21 — Ebû Ubeyd dedi: Ebu'n-Nadr bize Leys bin Sad'dan şöyle nakletti: Leys dedi ki: Nafi, bana İbni Ömer'den şöyle anlattı: İbnl Ömer dedi ki:

—Rasulüllah (S.A.V.), Nadir oğullarının hurmalıklarını yaktırdı ve kestirdi. Yaktırılan ve kestirilen mıntaka Buveyre'dir. Onlar hakkında şu ayet-i kerime indi:

«Herhangi bir hurma ağacını kestiniz, yahud kökleri üzerinde bıraktınızsa hep Allah'ın izniyle ve o fasıkları perişan edeceği içindir.» (1)

(1) el-Haşr, 5.

2 — Ebû Ubeyd dedi: Hüşeym bize Ebû Bişr ve Said bin Cübeyr'den şöyle anlattı: Said bin Cübeyr dedi ki:

— İbni Abbas'dan Haşr Suresinin nüzul sebebini sordum —yahud soruldu.— O, sure Nadir oğulları hakkında indi, diye cevap verdi.

Ebû Ubeyd dedi: Bunlar, Nadir oğulları hakkında varid olan rivayetlerdir.

23 — Fedek topraklarına gelince: İsmail bin İbrahim bize, Eyyub ve Zührî'den naklen, «Sizler ona ne at koşturdunuz, ne de deve sürdünüz..» (2) âyeti hakkında şöyle anlattı: Zührî dedi ki:

— Bu arazi Peygamber (S.A.V.)'e ait arap köyleridir. Fedek v.s. gibi.

24 — Ebû Ubeyd dedi: Abdullah bin Salih bize Leys bin Sa'd ve Yahya bin Said'den şöyle nakletti: Yahya bin Said dedi ki:

— Fedek halkı Rasulüllah (S.A.V.)'a temsilci göndererek, arazi ve hurmalıklarının yarısı ile canlarını kendilerine bağışlamasını, arazi ve hurmalıkların diğer yarısı ise Peygamber'e kalmak üzere, ona biat ettiler. Hz. Ömer onları sürünce, yurtlarına bilirkişi göndererek paylarına düşen toprak ve hurmalıkların değerlerini tesbit ettirip kendilerine ödedi.

25 — Ebû Ubeyd dedi: Said bin Ufeyr el-Mısrî bize Malik bin Enes - Ebû Ubeyd der ki iyi bilmiyorum; ravi İbni Şihab'dan mı nakletti, yoksa (rivayeti yalnız Malik'den mi?) naklederek şöyle dedi:

— Ömer (R.) Hayber yahudilerini yurtlarından sürdü. Onlar, toprak ve meyve bahçelerinden mahrum olarak yurtlarını terkettiler. Halbuki, Fedek yahudileri, Peygamberle önceden yaptıkları anlaşma gereğince arazinin yarısı kendilerine aitti. Hz. Ömer (R.), —Peygamber'in kendileriyle yaptığı anlaşmayı düşünerek— toprak ve meyve bahçelerinin yarısının kıymetini altın, gümüş, deve ve eğer olarak ödedikten sonra onları yurtlarından sürdü.

Ebû Ubeyd dedi: Hayber yahudilerinin arazi ve meyve bahçelerinden mahrum edilmeleri, Hayber'in kuvvet yoluyla fethedilmesinden dolayıdır. Bu nedenle, müslümanların hakkı oldu. Yahudilerin bu arazide hiç bir hakkı kalmamıştı. Fedek ise, anlaşma hükümlerine tabi idi. Yahudiler, kendilerine ait toprakların kıymetini alınca, Fedek tamamen Peygamber'e ait kaldı. Bundan dolayıdır ki, Abbas ve Ali (R.) bu toprakların veraseti konusunda hak iddia etmişlerdi.

26 — Yahya bin Bükeyr ve Abdullah bin Salih bize Leys bin Sad'dan şöyle nakletti:

— Akil bana İbni Şihab'dan şöyle anlattı: İbni Şihab dedi ki:

— Malik bin Evs bin Hadsan bana şöyle haber verdi: Malik dedi ki:

(2) el-Haşr, 6.

— İbni Şihad: Muhammed bin Cübeyr bin Mutam bana Malik'in bu rivayetinden bahsetmişti. Ben de Malik bin Evs'e giderek bu hadisi bana bildirmesini rica ettim. Bana şöyle anlattı: — Güneşin gök yüzünde yükseldiği bir vakitte Hayber ahalisinin yanında oturuyordum. Derken, Ömer'in elçisini karşımda gördüm. Bana, müminlerin reisine icabet et dedi. Ben de icabet ederek onunla birlikte Ömer bin Hattab'a geldim. Kendisini hurma dallarından yapılmış, şilte ve yaygısı bulunmayan bir sedir üzerinde oturmuş ve deriden bir yastığa dayanmış halde buldum. Onu selamladım ve oturdum. Bana:

— Ey Malik kavminden bazı aileler (yardım istemek için) bize geldiler. Ben de onlara verilmek üzere biraz atiyye (yiyecek) verilmesini emrettim. Onu al da aralarında paylaştır, dedi. Ben:

— Bu işi başkasına emretsen? dedim.

— Bunu al adam, dedi. Ben yanında otururken kapıcısı Yerfa' geldi ve:

— Ey müminlerin emiri, Osman, Abdurrahman bin Avf, Zübeyr bin Avam ve Sad bin Ebî Vakkas'ın içeri girmelerine izin var mı? İçeri girmek için müsaade istiyorlar, dedi. Ömer:

— Evet diyerek onlar için izin verdi. Onlar içeri girip selam verdiler ve oturdular. Yerfa' birazdan sonra tekrar içeriye girdi ve Ömer'e:

— Abbas ve Ali için de izin var mı? Ömer:

— Evet diyerek ikisine de izin verdi. Onlar da içeriye girince selam verdiler ve oturdular. Abbas oturduktan sonra:

— Ey müminlerin emiri, benimle (Ali'yi işaret ederek) bu adam arasında hükmet, dedi. Oradaki cemaat (Osman ve beraberindekiler):

— Evet, ey müminlerin emiri, ikisi arasında hükmünü ver, dediler. Bunun üzerine Ömer, hazır bulunanlara şöyle dedi: Bu durumu size izah edeyim:

«Allah (C.C.) kendi Rasulüne mahsus olmak üzere ve ondan başkasına vermediği «fey»i ihsan buyurmuştur. Allah (C.C.) şöyle buyurur:

«Allah'ın Peygamber'ine verdiği «fey»e gelince: Siz ona ne at koşturdunuz, ne deve. Fakat Allah, Peygamberlerini dilediği kimselere musallat eder. Allah her şeye kadirdir.»(3) Bu sebeple «fey» Peygamber (S.A.V.)'e mahsustur. Sonra Allah'a yemin ederim ki, «fey»i sırf kendine ayırıp sizden men' etmedi. Onu aranızda dağıttı ve size verdi. Nihayet arta kalan bu maldan Rasulüllah (S.A.V.) ailesinin yıllık geçimini temin ederdi. Geri kalanı da Allah yolunda harcanmak üzere ayırırdı. Hayatı

(3) el-Haşr, 6.

boyunca Peygamber'in uygulaması budur. Allah hakkı için size sorarım? Sizler bunu böyle bilir misiniz? Oradakiler:

— Evet, böyle biliriz dediler. Sonra Abbas ve Ali'ye de aynı soruyu sorup and vererek:

—Allah hakkı için ikinize sorarım? İkiniz bunu böyle bilir misiniz? dedi. Onlar da:

— Evet böyle biliriz, diye tasdik ettiler.»

Ebû Ubeyd, ravi daha sonra uzun bir hadis nakletti; biz rivayetin tamamından yukarıki bölümü almakla iktifa ettik, dedi.

27 — Ebû Ubeyd dedi: Abdullah bin Salih bin Ebi'l-Ahdar bize Zührî ve Malik bin Evs'den rivayetle Hz. Ömer'den bu tarzda —yahud buna benzer— bir rivayet nakletti.

28 — Ebû Ubeyd dedi: Muhammed bin Cafer bize Şube, Amr bin Mürre ve Ebu'l-Bahter'den şöyle anlattı: Ebu'-Bahterî dedi ki: Bir adamdan bir rivayet işittim. Bu rivayet hoşuma gitti. Onu yazmak istedimse de ravi onu yazılı olarak bana getirdi. Sonra bana yukarıki hadisin tarzında veya ona benzer bir rivayet anlattı.

Ebû Ubeyd dedi: Bunlar da Fedek arazisiyle Nadir oğullarının mallları hakkında varid olan rivayetlerdir. (4)

29 — Ebû Ubeyd dedi: «Safiyy»e gelince: Hüşeym bin Beşir bize Mutraf bin Tarif ve Şabî'den şöyle rivayet etti: Şabî dedi ki:

---

(4) Yukarıda nakledilen rivâyetler savaş sonucu fethedilmeyen memleketlerden ele geçirilen ganimetlerle ilgilidir. Ancak bu tip ganimetlere «fey» denilmektedir. Bu tip ganimetlerin tâbi olacağı hükümler savaş sonucu ele geçirilen ganimetlerin tabi olacağı hükümlerden ayrıdır. Bu konuyla ilgili olarak müçtehid imamların ve mezheplerin görüşlerine değinmek gerekir. Cumhura göre fey' müslümanların düşmandan savaşmadan ele geçirdikleri mallardır. Yine cumhura göre fey, zengin-yoksul ayırdedilmeksizin her müslümana verilebileceği gibi, ordunun erzak ve masrafı, hâkim ve valilerin maaşı, köprü, okul ve camilerin yapım ve onarımı gibi devletin sair hizmetlerinde harcanır; ve ganimet gibi taksime tâbi değildir. Hz. Ebubekir ile Hz. Ömer'in tatbikatı da böyle olmuştur.

İmam Şafiî ise, ganimetin beşte biri gibi, fey'in de beşte biri ganimet âyetinde zikredilen beş sınıfa verilir. Geri kalan beşte dördü ise imamın içtihad ve yetkisine bağlıdır. İmam kendisiyle çoluk çocuğunun ve uygun gördüğü kimselerin geçimlerini ondan sağlar, demiştir. Zannedersem kimisi de: Fey'in tamamı, ganimetin beşte birinin verildiği beş sınıf arasında taksim edilir, demiştir.. Fey'in tamamı imamın yetki ve içtihadına bağlıdır, diyenler de ganimetin beşte birine sahip olan beş sınıfa verilir diyenler arasındaki ihtilâfın sebebi, yukarıda geçen ganimetin beşte biri âyette zikredilen beş sınıftan başkasına verilmez, diyenler; fey' de bu beş sınıfa mahsustur demişlerdir.

— Peygamber (S.A.V.)'in her ganimetten at, cariye ve köle gibi mallardan seçtiği ganimetler olurdu.

30 — Anbese bin Abdülvahid el-Kureşî bize Said bin Ebî Arube —yahud Said bin İyas el-Cerirî, ama büyük ihtimalle Said bin İyas olacağını sanıyorum— ve Ebu'l Alâ bin Abdullah bin Şühayr'den şöyle nakletti: Ebu'l-Alâ dedi ki: Murd'de bulunuyordu. —Ebû Ubeyd der ki, zannediyorum ravi, Mutraf da beraberimizdeydi, dedi.— Derken, elinde bir deri parçası olduğu halde yanımıza bir arap geldi ve:

— İçinizde okumasını bileni var mı? diye sordu. Biz:

— Evet diye cevap verdik. Arap elindeki deri parçasını bize verdi. Deri parçasında şunlar yazılıydı:

«Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla.. Allah'ın Rasulü Muhammed'den Ukel kabilesinden Benû Züheyr bin Akyeş'e.. Sizler Allah'tan başka ilah olmadığına şehadet ederseniz, namazı kılar, zekatı verir, müşriklerden ayrı bir cemaat olur, ganimetlerin beşte birini, Peygamber'in ganimetlerden payını ve hakkı olan «safiyy»i —ravi, ya da safiy hakkını dedi— verirseniz, Allah'ın ve Rasulünün himayesine girmiş olursunuz.» Adama:

— Peygamber'den bize anlatacağın bir hadis işittin mi? diye sorduk. Adam: — Evet, Rasulüllah'ı şöyle buyururken işittim:

«Kim ki, fazlasiyle içindeki kin ve nefretin gitmesine sevinirse, sabır ayını (Ramazanı) ve bir de her aydan üç gün oruç tutsun.» Adama:

— Bu sözü Peygamber'den bizzat sen mi işittin? diye sorduk. Bunun üzerine adam öfkelendi ve: — Yalanla Peygamber'e hadis isnad ettiğimi mi sanıyorsunuz, diyerek mektubu eline aldı ve yanımızdan ayrıldı.

31 — Abbad bin Abbad bize şöyle anlattı:

— Ebu Cemre bize İbni Abbas'dan şöyle nakletti: İbni Abbas dedi ki:

— Abd-i Kays'den bir heyet Rasulüllah (S.A.V.)'a geldi. Heyet Peygamber'e:

Ayette zikredilen beş sınıftan umum muraddır, diyenler ise: Ganimetin beşte biri gibi, fey'in tamamı Beytü'l-Mal'in olup imamın yetkisine bağlıdır, demişlerdir. Ganimet'in beşte biri gibi, fey'in de beşte birinin ganimetler âyetinde zikredilen beş sınıfa verildiği görüşü ise İmam-ı Şafiî'den den evvel hiç kimse tarafından söylenmemiştir. İmam-ı Şafiî'yi bu görüşe sevkeden sebep, ganimetler âyetinde zikredilen beş sınıfın fey, âyetinde de zikredilmiş olmasıdır. İmam-ı Şafiî bundan, ganimetler gibi fey'in de beşte birinin bu beş sınıfa verildiği zannına kapılmıştır. Halbuki bu âyetin zâhirinden, fey'in beşte biri değil, fey'in hepsinin bu beş sınıfa verilmesinin gerektiği anlaşılmaktadır. (Çev.)

— Ey Allah'ın elçisi, bizler (Abd-i Kays) Rabia kabilesine mensubuz. Ancak Mudar müşrikleri sana gelmemize mani oluyorlar. Bu sebepten sana ancak haram aylarda gelebiliriz. Bize, davetini açıkla, onunla amel edelim ve bize tabi olanları ona davet edelim, dediler. Paygamber (S.A.V.) buyurdu:

— Size dört şeyi emreder ve sizleri dört şeyden nehyederim:

— Allah'a iman edin. Peygamber (S.A.V.), daha sonra imanı; Allah'dan başka ilah olmadığına ve Hz. Muhammed'in de Allah'ın Rasulü olduğuna şehadet etmek namazı kılmak, zekatı vermek ve ele geçirdiğiniz ganimetlerin humusunu vermenizdir, diyerek tefsir etti. Sizi Hantem, Dubba, Nakir ve Mukayyer (denilen kaplara hurma yahud üzüm şırası koymak) den nehyederim. (5)

32 — İshak bin İsa bize Ebû Halil er-Rasî, Ebu Cemre ve İbni Abbas yolundan Peygamber (S.A.V.)'den aynı tarzda bir hadis nakletti. Şu kadar ki, bunda; ganimetlerden Peygamber'in payını ve hakkı olan «safiyy»i veriniz ilavesi vardır.

3 — Ebû Ubeyd dedi: Osman bin Salih, bize Abdullah bin Luheya, Ebu'l-Esved Muhammed bin Abdurrahman bin Nevfel ve Urve bin Zübeyr'-den rivayetle şöyle anlattı:

Rasuüllah (S.A.V.) şöyle yazdı:

— Allah'ın Rasulü Muhammed'en Hars bin Abd-i Kelal, Şüreyh bin Abd-i Kelal ve Nuaym bin Abdi Kelal-Kayle zî Ruayn, Maafir ve Hemedan-e.. Size selam.. Emmaba'du.. Arz-ı Rum'dan gelen elçiniz bize geldi. Eğer salih amel işler, Allah'a ve Rasulüne itaat eder, ganimetlerin beşte biriyle Peygamber'in ganimet payını (safiyyi) ve Allah'ın müminler üzerinde farz kıldığı sadakayı (zekatı) verirseniz, Allah size hidayetini nasip buyuracaktır.

Ebu Ubeyd dedi: «Safiyy» hakkında varid olan rivayetler de bunlardır. (6)

---

(5) **Bunlar dört çeşit testi adıdır ki, içlerinde şıra kolayca hamr hâline gelir. Bunlardan hantem, bir nevi içi sırlı ağzı yandan yapılmış, kırmızı veya yeşil, topraktan yapılmış bir çeşit testidir. Dubba', testi yerine kullanılan boş kuru kabağa verilen addır. Nakir ise: şıra kurmaya mahsus içi oyulmuş ağaç parçasıdır. Mukayyer de, zift mnasına gelen kir ile sıvanmış testidir ki bu da zift mânasınadır. Yani bu nevi testiler zift ile sıvanmıştır. (Sahih-i Buharî Muhtasarı, Tecrid-i Sarih tercemesi, c. 1, s. 63, Ankara, 1970) (Çev.)**

(6) **Yukarıda geçen rivayetlerden de anlaşılacağı üzere Peygamber (S.A.V.), ganimet taksim edilmeden evvel kendine mahsus olmak üzere bir at, cariye veya köle seçerdi. İslâm hukukçuları bu hakkın Peygamber (S.A.V.)'e mahsus olduğunu, devlet başkanı veya kumandanın siyasi veya riyasî bir**

34 — Humusun beşte birine gelince: Cerir bin Abdülhamid bize Musa bin Ebî Aişe'den rivayetle şöyle anlattı: Musa bin Ebî Aişe dedi ki:

— Yahya bin Cezzar'dan ganimetlerden Peygamber'in payını sordum. O, şöyle cevap verdi: (Rasulüllah'ın payı) ganimetlerden humusun beşte biridir.

35 — Ebu Ubeyd dedi: Abdurrahman bin Mehdi bize Sufyan, Musa bin Ebî Aişe ve Yahya bin Cezzar'dan aynı tarzda bir hadis nakletti.

36 — Ebû Ubeyd dedi: Said bin Ufeyr el-Mısrî bize Abdüllah bin Lüheya, Ubeydullah bin Ebî Cafer, Nafi ve İbni Ömer'den şöyle nakletti: İbni Ömer dedi ki: Ben şahid oldum ki, ganimetler beşe bölünürdü; sonra paylara kur'a çekilirdi. Rasulüllah (S.A.V.), payına düşeni alır, seçmezlerdi.

37 — Ebû Ubeyd dedi: Abdullah bin Salih bize Muaviye bin Salih, Ali bin Ebî Talha ve İbni Abbas'dan naklen şöyle rivayet etti: İbni Abbas dedi ki:

— Ganimetler beşe bölünürdü. Bunun dört payı savaşçılarındı. Bir humus de dörde bölünürdü; dörtte biri Allah'a, Rasulüne ve Peygamber'in akrabasına aitti. (Ancak, Allah'a ve Rasulüne ait olan sehim, Peygamber'in akrabasına mahsustu) ve Peygamber (S.A.V.) humusten ayrıca bir hisse almazdı. Humusun ikinci payı yetimlere, üçüncü payı miskinlere, dördüncü (ve son) payı ibni sebile, yani müslümanların yurdunda misafir durumunda olan fakir yolcuya aitti.

38 — Ebû Ubeyd dedi: Haccac bize Ebu Cafer er-Razî, Rabi bin Enes ve Ebu'l-Aliye'den naklen şöyle anlattı: Ebu'l-Aliye dedi ki:

— Ganimet(in humusu) Peygamber'e getirilirdi. Eliyle ona vururdu; ondan düşeni Allah'ın payı olarak Kabeye ayırırdı. Daha sonra geri kalanı beşe bölerdi. Peygamber (S.A.V.) bir hisse, Rasulüllah'ın akrabalarına bir hisse, yetimlere bir hisse ve ibni sebile de bir hisse olmak üzere bölüştürülürdü. Ravi der ki: Rasulüllah'ın Kabeye ayırdığı pay, Allah'ın hissesidir.

Ebû Ubeyd dedi: Ravinin (Allah'ın hissesinden) maksadı, şu ayeti kerimede zikredilmiş olanıdır:

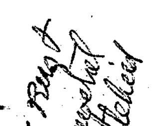
«Biliniz ki, ganimet olarak ele geçirdiğiniz herhangi bir şeyin beşte biri Allah içindir.» (7)

---

hakkı olamayacağı görüşünde birleşmişlerdir. Ancak, Ebû Sevr bu hakkın siyasî olduğunu ve siyasî vazifede peygamber'in halefi olanların da bundan yararlanabileceğini söylemiştir. (İbni Rüşd, Bidayetu'l-Müctehid, c. 1, s. 588, çev. Ahmet Meylan, İst. 1976) (Çev.)

(7) el-Enfal, 41.

39 — Ebû Ubeyd dedi: Abdurrahman bin Mehdi bize, Süfyan ve Kays bin Müslim'den şöyle anlattı: Kays bin Müslim dedi ki:

— Hasan bin Muhammed'den: «Biliniz ki, ganimet olarak ele geçirdiğiniz herhangi bir şeyin beşte biri Allah içindir» (8) ayeti kerimesini sordum. O şöyle dedi:

— Allah lafzı, her sözün anahtarıdır. Dünya da ahiret de Allah'ındır. Halbuki insanlar, Rasulüllah'ın vefatından sonra bu iki hisse hakkında ihtilaf etmişlerdir.

40 — Ebû Ubeyd dedi: Muhammed bin Kesir bize, Zaide bin Kudame, Abdülmelik bin Ebî Süleyman ve Ata bin Ebî Rabah'dan şöyle anlattı: Ata bin Ebî Rabah dedi ki:

— Allah'ın ve Peygamber (S.A.V.)'in hisseleri aynıdır. Peygamber (S.A.V.) bu hisseden alır, verir, istediği yerde harcar ve dilediği gibi onda tasarruf ederdi.

Ebû Ubeyd dedi: Allah'ın Peygamber'ine mahsus kıldığı ve ondan başkasına nasip buyurmadığı mallarla ilgili olarak bize kadar intikal eden rivayetler yukarıda zikredilmiştir. İşte bütün bu malların hukukî varlığı Rasulüllah'ın vefatiyle ortadan kalkmıştır. Peygamber (S.A.V.)'in ahirete irtihaliyle mallar üç sınıfa inhisar etmiştir. Bunlar, fey', ganimetlerin beşte biri ve sadaka (zekat)dır. Her üç mevzua dair hem kitapta ve hem sünnette hükümler mevcut olup imamlar da bununla amel etmişlerdir. Hz. Ömer (R.) mallar mevzuuna değinirken bu konudaki hükümlere yorum getirmiştir.

41 — Ebû Ubeyd dedi: İsmail bin İbrahim bize Eyyub, İkrime bin Halid ve Malik bin Evs bin el-Hadsan'dan rivayetle Ömer bin Hattab (R.) dan; daha önceden zikrettiğiğimiz ve Abbas ile Ali (R.)'nin onun huzuruna çıkışlarını anlatan rivayete benzer bir rivayet anlattı. Şu kadar var ki ravi, daha önceki rivayete benzeyen bu hadisin sonuna ve bazı taraflarına Eyyub, Zührî ve Malik bin Evs bin el-Hadsan yolundan ilaveler yaparak Hz. Ömer'den nakletmiştir: Malik dedi ki:

Hz. Ömer (R.), daha sonra şu ayeti okudu:

«Biliniz ki, ganimet olarak ele geçirdiğiniz herhangi bir şeyin beşte biri Allah için, Peygamber için, Zi'l-Kurba için, yetimler için, düşkünler için ve yolda kalmış kimse içindir.» (9) Bu (ganimetin beşte biri), ayette zikredilen sınıfların hakkıdır. (dedi ve müteakiben şu ayeti okudu):

— Zekatlar ancak şunlar içindir: Fakirler, düşkünler, zekat toplayıcıları, kalbleri islama ısındırılmak istenenler, mükatep köleler, borçlular,

---

(8) el-Enfal, 41.
(9) el-Enfal, 41.

Allah yolundaki gaziler içindir.»(10) Bu da (zekât), ayette bahsi geçen sınıfların hakkıdır, (dedi ve şu ayeti okudu):

«— Allah'ın beldeler halkının mallarından Peygamber'ine verdiği «fey», Allah için, Peygamber için, akraba için, yetimler için, düşkünler için ve yolda kalmışlar içindir.»(11) (Fey de ayette bahis konusu edilen sınıflarla) fakir ve muhacirler içindir, dedi. Yahud şu ayetleri okudu:

«— Fey (aynı zamanda) o fakir muhacirler içindir ki, yurtlarından ve mallarından çıkarılmışlardır..»(12) ve onlardan önce Medine'yi yurt ve iman evi edinenler..»(13) ve onlardan (muhacir ve ensardan) sonra gelenler de..»(14) (ve şöyle dedi): Bu ayetler, böylece bütün insanları kapsamına almıştır. Ve malik olduğunuz bazı köleler müstesna, hiç bir müslüman yoktur ki, bu mallarda hakkı olmasın. Allah bana yaşamayı kısmet ederse, her müslümana hakkı —yahud payı, dedi— ödenecektir. Ta ki Himyer dağındaki çobanın bile bu mallardaki hakkı, alnı terlemeden ve yüzü kızarmadan kendisine ödenecektir.

Ebû Ubeyd dedi: Rivayette geçen **«serv»** kelimesi yüksek ve alçak arazi arasında bulunan yerdir (dağ eteğidir).

42 — Ebû Ubeyd dedi: Haccac bize Mesûdî ve Kasım bin Abdurrahman'dan rivayetle şöyle anlattı: Kasım bin Abdurrahman dedi ki: Abdullah bin Mesûd şöyle demiştir:

— Kendisinden başka ilah olmayan Allah'a yemin edirim ki, Allahü Teâlâ, daha Bizans ve İran fethedilmeden evvel, fey'i taksim buyurmuştur.

Ebû Ubeyd dedi: Görüyorsunuz ki, Abdullah İbni Mesûd, «Ve onlardan sonra gelenler..» ayetini, Hz. Ömer nasıl yorumladıysa, o da öylece yorumlamıştır.

Ebû Ubeyd dedi: Bu sure (Haşr suresi), Medine'de ve kital ayetinden sonra nazil olmuştur. Bu da fey' konusunda Hz. Ömer için bir delildir. Zira İran ve Bizans, Peygamber (S.A.V.)'in vefatından sonra fethedilmiştir. Böylece Allah (C.C.), Peygamber'den sonra geleceklerin haklarını henüz onlar gelmeden ve Bizans ile İran fethedilmeden önce, bu surede beyan buyurmuştur.

Şu halde, müslüman devlet adamlarının tasarrufu altında bulunan mallar (gelir kaynakları) bu üç çeşit sınıftır ki, Hz. Ömer buna değinmiş

---

(10) et-Tevbe, 60.
(11) el-Haşr, 7.
(12) el-Haşr, 8.
(13) el-Haşr, 9.
(14) el-Haşr, 10.

ve bunlarla ilgili olarak Allah'ın kitabında varid olan hükümleri açıklamıştır. Bunlar, fey', ganimetlerin humusu ve sadaka (zekat)tır.

Ancak bunlar, mücmel mefhumlar olup her biri bir çok malı (gelir kaynağını) kapsamına almaktadır.

Zekâta gelince: Müslümanların altın, gümüş, deve, davar, sığır, tahıl ve meyveden mallarının zekatından ibaret olup Allah'ın beyan buyurduğu sekiz sınıfın hakkıdır. Bu sınıfların dışındaki insanların bunda hakkı yoktur. Bunun içindir ki, Hz. Ömer (R.), (zekat ayetini açıklarken) zekat, ayette zikredilen sınıfların hakkıdır, demiştir.

Fey': Canlarını ve mallarını korumak üzere ehl-i zimmetle yapılan anlaşmalar mucibince, kendilerinden alınan kelle cizyeleridir. Kuvvet yoluyla fethedilip de devlet reisinin tasvibiyle halklarının vereceği belirli bir miktar harac karşılığında sahiplerinin elinde bırakılan memleketlerden alınan haraçlar da fey'in kapsamına dahildir. Yine memleketlerini müslümanlara karşı koruyup da anlaşmaya zorlanan ve belirli bir haraç vermek üzere müslümanlarla anlaşma akdeden beldelerden alınan haraç da fey'den addedilir. Ticaret amaciyle müslüman beldelerden geçecek ehl-i zimmetten alınan ve yine ticaret gayesiyle İslâm memleketlerine gelen ehli harp (müslümanlarla harp halinde bulunanlar)dan alınan vergiler fey'den sayılır. Bütün bu gelirler fey'den olup zengin ve yoksullariyle bütün müslümanların bunda hakları vardır. Bu gelir kaynağıyle savaşçıların ihtiyaçlarıyla halkın maişeti tekeffül edildikten başka, insanların temsilcisi durumunda olan devlet reisinin müslümanların ve İslâm'ın faydasına uygun gördüğü yerlerde harcar.

Humus ise: Ehl-i harptan alınan ganimetlerin, yer altından çıkarılan definelerin, deniz dibinden çıkarılan mücevherlerin ve madenlerin beşte birine şamildir. Ancak alimler, bu malın sarf yeri hakkında ihtilaf etmişlerdir. Kimisi, —Hz. Ömer'in (ilgili ayeti açıklarken) humus, bu beş sınıfa aittir, dediği gibi— bu mal sınıfı, kitapta zikredilen beş sınıf (Allah, Peygamber, Zi'l-Kurba, yetimler, yoksullar ve yolda kalmışlar)a aittir, der. Kimisi de humus, fey' gibidir; devlet reisinin tasarrufuna bağlıdır; devlet reisi dilerse, Kur'an'da zikredilen beş sınıfa verir; dilerse de —müslüman ammenin çıkarlarına daha uygun olması açısından— bu beş sınıfın dışındakilerine harcıyabilir, der.

Bütün bu mevzularla alâkalı olarak hadis ve rivayetler nakledilmiştir. Yeri gelince, inşallah arzedilecektir.

FEY' — NEVİLERİ — YOLLARI

Fey'in Nevilerinden Cizye — Cizye'nin Hukukî Mesnedleri

43 — İsmail bin Cafer bize şöyle anlattı:

— Muhammed bin Amr bin Alkame bize Ebû Seleme bin Abdurrahman ve Ebû Hüreyre'den rivayetle şöyle nakletti: Ebû Hüreyre dedi ki: Rasulüllah (S.A.V.) şöyle buyurdu:

— Allah'dan başka ilah olmadığını söyleyinceye kadar, insanlarla savaşmaya emrolundum. —Yahud, Ebû Ubeyd'in şüphesiyle; savaş halinde olacağım, dedi.— Allah'dan başka ilah yoktur, dedikleri zaman, kanlarını ve mallarını benden korumuş olurlar. Ancak kanların ve malların kendi hakları mukabili olmak müstesna. İnsanların gizli olan hesapları Allah'a aittir.

44 — Ebu'l-Yemân bize Şuayb bin Hamza, İbni Şihab, Ubeydullah bin Abdillah bin Utbe ve Ebû Hureyre'den naklen şöyle anlattı:

— Hz. Ömer, ehli riddetle yapılan savaşlar sırasında Hz. Ebu Bekir'e Rasulüllah'ın şöyle buyurduğunu söyledi:

— Allah'dan başka ilah olmadığını söyleyinceye kadar insanlarla savaşmaya emrolundum. Kim ki, Allah'dan başka ilah yoktur, derse; İslâm hakkı müstesna benden malını ve nefsini korumuş olur. Hesabı da Allah'a aittir.

45 — Ebu Ubeyd dedi: Yahya bin Abdullah bin Bükeyr bize Leys bin

Sad, Akîl, İbni Şihab ve Ubeydullah bin Abdillah'dan rivayetle Ebû Hüreyre'nin kendisine (Ubeydullah'a) şöyle haber verdiğini nakletti:

— Hz. Ömer söz konusu rivayeti Peygamber'den rivayetle Ebu Bekir'e iletti.

46 — Yezid bin Harun bize Süfyan bin Hüseyn, Zührî ve Ubeydullah bin Abdillah'dan naklen ve senedde Ebû Hüreyre'yi zikretmeden yukarıki hadisi naklettiğini anlattı.

47 — Yezid bin Harun bize Ebû Malik el-Eşçaî ve babasından naklen, Rasulüllah (S.A.V.)'ın şöyle buyurduğunu işittiğini anlattı:

— Allah'ı tevhid eden ve O'ndan gayri ibadet edilen şeyleri tanımayanın malı ve kanı haram (dokunulmaz) olur. Hesabı da Allah'a aittir.

Ebû Ubeyd dedi: Yukarıda zikredilen hadisler şu şekilde izah edilebilir: Şöyle ki: Rasulüllah (S.A.V.), bu hadisleri başlangıçta ve henüz cizye alınmasını emreden; «Onlar hor ve küçülmüş olarak ve kendi elleriyle cizye verinceye kadar onlarla savaşınız» ayetini ihtiva eden et-Tevbe suresi nazil olmamışken buyurmuşlardır. Nitekim Cizye alınmasını emreden ayet, vahyin son dönemlerinde nazil olmuştur. Bu mevzuda bir çok hadis nakledilmiştir:

Ebû Ubeyd, cizye ayetinde geçen: «Hor ve küçülmüş oldukları halde ve kendi elleriyle cizye ödeyinceye kadar..» (1) ifadesiyle alâkalı olarak şöyle der:

Bu konuda üç görüş vardır: Bazı alimler, «kendi elleriyle» ifadesi, cizyenin nakît para olarak ve elden verilmesi anlamının kasdedildiğini söyler. Bazısı da, üzerine cizye vacip olanlar, yürüyerek bu vazifeyi icra etmeleridir, der. Kimisi de, cizye ile mükellef olanlar, bu vergiyi ayakta olduğu halde ödemesidir, demektedir.

48 — Mervan bin Muaviye el-Fezarî bize Avf bin Ebî Cemile, Yezid el-Farisî ve İbni Abbas'dan rivayetle Hz. Osman'dan şöyle anlattı: Osman (R.) dedi ki:

— Tevbe suresi, Kur'an'ı Kerim'in en son nazil olan surelerindendir.

49 — Haccac bize İbni Cureyc ve Mücahid'den aşağıki ayetle ilgili olarak şöyle anlattı: «O kendilerine kitap verilenlerden, Allah'a ve ahiret gününe inanmayan, Allah'ın ve Peygamber'in haram ettiğini haram tanımayan ve hak dinini din edinmeyen kimselerle; onlar hor ve küçülmüş oldukları halde ve kendi elleriyle cizye verinceye kadar harb edin.» (2) Mücahid bu ayet hakkında dedi ki:

---

(1) et-Tevbe, 29.
(2) et-Tevbe, 29.

— Bu ayet, Peygamber (S.A.V.) ve ashabı Tebuk seferine çıkmayı emir buyurdukları zaman nazil olmuştur. Mücahid şöyle der: Hüşeym'in şöyle dediğini işittim: Tebuk Gazvesi, Rasulüllah (S.A.V.)'ın çıktığı son gaza idi.

50 — Yahya bin Said el-Kattan bize Süfyan, Mensur —yahud Hasif— ve Mücahid'den; «Ehli kitapla en güzel şekilde mücadele edin. Ancak zalim olanlar müstesna..» (3) ayetiyle ilgili olarak şöyle anlattı: Mücahid dedi ki:

(Ehli kitaptan zalim olanlar), seninle savaşan ve sana cizye vermeyendir.

Ebû Ubeyd dedi: Daha sonra, Rasulüllah (S.A.V.), kral ve hükümdarlara mektuplar gönderdi ve onları İslâm'a davet etti. İslâm'ı kabul etmeyenler cizye verecekti. Peygamber (S.A.V.), ordu ve seriyye kumanlarına da aynı metodu tavsiye ediyordu.

51 — Osman bin Salih bize Abdullah bin Lüheya, Ebu'l-Esved ve Urve bin Zübeyr'den anlattı: Urve dedi ki:

— Rasulüllah (S.A.V.), Munzir bin Savi'ye şu mektubu yazdı: «Selamette ol.. Seninle beraber kendisinden başka ilah bulunmayan Allah'a hamd ederim. Emmaba'dü: Her kim bizim namazımızı kılar, kıblemize döner ve kestiğimizi yerse, işte o müslümandır ve onun için Allah'ın ve Peygamber'in zimmeti vardır. Mecûsilerden her kim bunu yaparsa o, inanmış; kim de reddederse, cizye ile mükellef olmuş olacaktır.

52 — Ebû Ubeyd dedi: Rasulüllah (S.A.V.), şu mektubu yazdı:

«Allah'ın elçisi Muhammed'den, —Bahreyn'de ikamet eden— Espezî Benî Abdullah (Umman ve Umman'ın Esed kabilesi hükümdarın)a! Kendileri iman eder, namazı kılar, zekatı verir, Allah'a ve Rasulü'ne itaat eder, Peygamber'e hakkını öder ve müminlerin, hayvanlarını kestikleri gibi keserlerse, iman etmiş olurlar. İslâmı kabul ettiklerinde sahip oldukları mallar kendilerine kalacaktır. Ancak ateş tapınağının malları Allah'a ve Peygamber'ine ait olacaktır. Meyve mahsullerinin onda biri, tahıl ürünlerinin yirmide biri zekattır. Binaenaleyh, yardım ve hayırhahlıklarını müslümanlardan esirgemeyeceklerdir. Müslümanlar da kendilerine karşı aynı vazifelerle mükellef olacaklardır. Değirmenleri de mülkiyetlerinde kalacak ve bunlarda istedikleri gibi tasarruf edeceklerdir.»

53 — Ebû Ubeyd dedi: Rasulüllah (S.A.V.), Yemen halkına:

«Allah'ın elçisi Muhammed'den, Yemen halkına! başlıklı bir mektup yazdı: Mektupta şunlar yazılıdır:

«Kim ki, hıristiyan veya yahudi olup da İslâmı kabul ederse, o mü-

---

(3) et-Tevbe, 29

minlerden sayılacak, onlarla aynı haklara sahip ve aynı vazifelerle sorumlu olacaktır. Kim de yahudi veya hıristiyan olarak dinine bağlı kalmak isterse, o dininden saptırılmayacak, ancak cizye ile mükellef olacaktır.»

54 — Ebû Ubeyd dedi: Peygamber (S.A.V.), Hars bin Abd-i Kilal, Şüreyh bin Abdi Kilal ve Naim bin Abd-i Kilal'e yukarıkine benzer bir mektup yazmıştır.

Ebû Ubeyd dedi: (52 numaralı rivayette Peygamber'in mektubuna muhatap olanların) «Espezî» lakabıyla tanınmaları at'a tapmalarından ileri gelmektedir. Mektubun arapça metninde geçen «İbadillah» tabiri, Abdullah bin Darem oğulları anlamına gelir. Nitekim arapçada Abdullah'ın çoğulu olarak «Abadile» tabiri meşhurdur. Yine metinde geçen «Espezî» kelimesini «Esedî» olarak kabul edenlere göre, bunlar Yemenî Esed kabilesine mensupturlar. Ki halk arasında «Esed», «Ezd» olarak şöhret bulmuş ise de, nesep sahasında ilim sahibi olanlarca «Esed»dir. Bana göre doğru olan da budur. İbnu'l-Kelbî'nin böyle söylediğini işittim.

Ebû Ubeyd dedi: (Mektuba muhatap olan) «Ezd» olursa, bunlar İran'lıdır. Diğer rivayete göre (Esed) ise, bunlar araptır. Rasulüllah (S.A.V.)'ın göndermiş olduğu mektup, bunlardan birisine gönderilmiş olması mümkündür.

55 — Abbad bin Avam bize Hasîn bin Abdurrahman ve Abdullah bin Şeddad'dan rivayetle şöyle anlattı: Abdullah bin Şeddad dedi ki:

— Rasulüllah (S.A.V.), Bizans hükümdarı Herakliyus'a şu mektubu yazmıştır:

«Allah'ın elçisi Muhammed'den Bizans hükümdarına! Seni İslâm'a davet ediyorum. Müslüman olursan, müslümanlarla aynı haklara sahip ve aynı vazifelerle mükellef olursun. Yok, eğer İslâm'ı kabul etmezsen, cizye ödersin. Zira, şanı yüce Allah, şöyle buyurur:

«Allah'a ve ahiret gününe inanmayan, Allah'ın ve Peygamber'in haram ettiğini haram tanımayan ve hak dinini din edinmeyen kimselerle; onlar hor ve küçülmüş oldukları halde kendi elleriyle cizye ödeyinceye kadar savaşınız.» Sakın Fellahlarla (raiyyenle) İslâm'ın arasına girme (İslâm'a girmelerine, yahud cizye ödemelerine mani olma).

Ebû Ubeyd dedi: «İslâm ile fellahlar arasına girme» tabiriyle sadece fellahları değil, bütün Bizans halkını kasdetmiştir. Zira, araplara göre, arap olmayanların hepsi fellahtır. Çünkü çoğu toprak sürüp ekmekle meşguldurlar. Başka bir deyişle, ister bizzat kendisi çiftçlik yapmış olsun, ister de başkalarını bu işe çalıştırsın ziraatla uğraşan herkes araplara göre çiftçidir.

56 — Abdullah bin Salih bize Leys bin Sad, Yunus el-Eylî, İbni Şi-

hab ve Ubeydullah bin Abdillah'dan rivayetle İbni Abbas ona şöyle rivayet etmiştir:

— Ebû Süfyan İbni Abbas'a şöyle haber vermiştir:

— Gerek kendisiyle ve gerek Kureyş ile Rasulüllah (S.A.V.) arasında akdedilen Hudeybiye mütarekesi müddeti içinde, ticaret için Şam'a giden bir Kureyş kafilesi içinde bulunduğu sırada Herakliyus tarafından davet olundu. Ebû Süfyan ve beraberindekiler, İlya'ya giderek Herakliyus'la görüştüler. Herakliyus, Peygamber hakkında Ebû Süfyan ve beraberindekilere sorular sordu: Mevzu uzun bir rivayetle anlatılır. Ebû Süfyan dedi: Daha sonra, Bizans hükümdarı, kendisine ulaştırılmak üzere Dıhyetu'l-Kelbî elçiliğinde Busra emirine gönderilen mektubun getirilmesini istedi. Mektupta şunlar yazılıydı:

«Bismillahirrahmanirrahim.. Allah'ın Elçisi Muhammed'den Bizans büğüğü Herakliyus'a! Doğru yolda gidenlere selam olsun. Emmaba'dü: Seni İslâm'a uymaya davet ederim. Müslüman olursan selameti bulursun. Müslüman ol, Allah senin ecrini iki kat verir. Bu çağrıdan yüz çevirecek olursan, fellahların günahı senin boynundadır. «Ey (Allah'ın Elçisi)! De ki: Ey kitap ehli, gelin hem bizce, hem sizce makbul olan bir hak söz üzerine ittifak edelim. Gelin Allah'dan başkasına ibadet etmeyelim. Ve ona hiç bir şeyi ortak koşmayalım. Allah'ı bırakıp da birbirimizi ilah edinmeyelim. Aldırmazlarsa, onlara:

— Öyleyse şahid olun biz müslümanız, deyin.» (4)

Ebû Ubeyd dedi: Rasulüllah'ın mektubunun arapça metninde geçen **«erîsiyyîn»** tabirinden hükümdarın yardımcıları ve hizmetçileri kasdedilmiştir.

Ebû Ubeyd dedi: Diğer bazı rivayetlerde «erisiyyîn» olarak geçer ki, bana göre doğrusu budur.

57 — Abdullah bin Salih bize Leys bin Sad, Yunus, İbni Şihad ve Ubeydullah bin Abdillah'dan naklen İbni Abbas'dan şöyle nakletti: İbni Abbas dedi ki:

— Peygamber (S.A.V.), Kisra'ya bir mektup yazdı. Mektubun Bahreyn emirine (onun aracılığıyla) ulaştırılmasını emir buyurdular. Bahreyn emiri, mektubu Kisra'ya gönderdi. Kisra, mektubu okuduktan sonra, yırttı. Ravi der ki: Said bin Müseyyib'in şöyle dediğini sanıyorum: Bunun üzerine (Kisra'nın, Peygamber'in mektubunu yırtması üzerine) Rasulüllah (S.A.V.), darma dağınık olsunlar, diye onlara beddua etti.

58 — Muaz bize İbni Avn ve Umeyr bin İshak'dan şöyle rivayet etti: Umeyr bin İshak dedi ki:

(4) Âli İmran, 64.

— Peygamber (S.A.V.) Kisra ile Bizans kralına mektuplar yazdı. Kisra mektubu okuyunca yırttı. Bizans kralı ise, mektubu okudu ve katlayıp yanına koydu. Rasulüllah (S.A.V.), haberi alınca şöyle buyurdu: Bunlar —Kisra ülkesi—, parçalanıp yok olacak; diğerleri ise, onlardan küçük bir kalıntı kalacaktır.»

59 — Yahya bin Said bize Abdurrahman bin Harmele ve Said bin Müseyyib'den şöyle anlattı: Said bin Müseyyib dedi ki:

— Rasulüllah (S.A.V.), Kisra, Kayser ve Neccaşi'ye aynı ifadeleri ihtiva eden aşağıki mektubu yazdılar:

«Bismillhirrahmanirrahim.. Allah'ın elçisi Muhammed'den, Kisra, Kayser ve Naccaşî'ye! Emmaba'dü: «Geliniz hem bizce, hem sizce makbul olan bir hak söz üzerine ittifak edelim. Gelin Allah'dan başkasına ibâdet etmeyelim. Ve O'na hiç bir şeyi ortak koşmayalım. Allah'ı bırakıp da birbirimizi ilâh edinmeyelim. Aldırmazlarsa, onlara:

— Öyleyse, şahid olun, biz müslümanız, deyin.» (5)

Kisra mektuba iyice göz atmadan onu yırttı. Bunun üzerine Peygamber (S.A.V.),

— Kendisi de, halkı da dağılıp yok olsun, diye bedduâ etti. Kayser ise:

— Bismillâhirrahmanirrahim, diye başlayan bu mektubun, Hz. Süleyman'dan sonra bir benzerini daha göremiyorum, diyerek Şam'da ticaret amacıyla bulunan Ebû Süfyan ile Muğîre bin Şube'yi huzuruna çağırttı. Peygamber (S.A.V.) hakkında kendilerine sorular yöneltti. Ve şöyle dedi:

— Yemin ederim ki, onun yanında olsaydım, kendi ellerimle ayaklarını yıkardım. Ve inanıyorum ki o, üzerinde bastığım şu topraklara hâkim olacaktır. Bunun üzerine Peygamber, onun hakkında şöyle buyurdu:

— Bunun mülkü belirli bir müddet daha kalacaktır. Neccaşî ise, îman etti. — Ravi; yahud, müslüman oldu, tâbirini kullandı — ve yanında bulunan Peygamber'in ashâbını himaye etti. Ayrıca Rasulüllah'a elbiselik hediyeler gönderdi. Bunun için de Peygamber (S.A.V.)'in buyruğu şu oldu:

«— O sizi rahat bıraktıkça, siz de onu rahat bırakın...»

60 — Abdurrahman bin Mehdi bize Süfyan, Alkame bin Mürsed, Süleyman bin Büreyde ve babasından naklen şöyle anlattı: Büreyde dedi ki:

— Peygamber (S.A.V.), bir ordu veya bir ordu birliğine kumandan tayin ettiği zaman, hususî olarak bu kumandanın kendi nefsi hakkında

(5) **Âli İmran, 64.**

Allah'dan korkmasını, maiyyetinde bulunan müslümanlara da iyi davranmasını tavsiye buyururdu. Daha sonra şöyle buyururdu:

«— Allah'ın adıyla, Allah yolunda savaşa çıkınız. Allah'a inanmayanlarla harbediniz. Ganimette hainlik yapmayınız. Ahdı bozmayınız. Ölülerin burun ve kulak gibi organlarını kesmeyiniz. Hiç bir çocuk öldürmeyiniz. Müşriklerden olan düşmanınla karşılaştığın zaman, onları üç haslet, — yahud üç meziyet — ten birine dâvet et. Bunlardan hangisinde sana icabet ederlerse, icabetlerini kabul et. Ve kendilerinden elini çek. (Önce), kendilerini islâma davet et. Eğer davetine icabet ederlerse, onlardan bunu kabul et. Ve kendilerinden elini çek. Sonra onları, kendi yurtlarından muhacirlerin yurduna hicret etmeye çağır ve kendilerine haber ver ki: Eğer kendileri hicret ederlerse, muhacirlerle aynı haklara sahip ve aynı vazifelerle mükellef olacaklardır. Yok, eğer kendi yurtlarını terketmeyi reddederlerse, onlara haber ver ki, bu durumda onlar bedevî müslümanlar gibi addedilecek ve müslümanlar hakkında uygulanan Allah'ın hükümleri onlar hakkında uygulanacaktır. Müslümanlarla cihad etmeleri hâli müstesna, kendilerine ganimet ve «fey'»den hiçbir şey verilmeyecektir. Eğer bu teklifi reddederlerse, bu takdirde onlardan cizye vergisi iste. Eğer bu teklifi kabul ederlerse, bunu onlardan kabul et ve onlarla harbetmekten kaçın. Şayet bunu da reddederlerse, Allah'dan yardım dileyerek kendileriyle savaş.»

61 — Yezid bin Harun, bize Hammad bin Seleme, Ata bin Saib ve Ebu'l-Bahterî'den şöyle anlattı: Ebu'l-Bahterî dedi ki:

— Selman (R.A.), İran kalelerinden birini kuşattı. Selman,

— Bunlara Rasulüllah (S.A.V.)'ın davrandığı gibi davranayım, dedi ve onlara yönelerek şöyle seslendi:

— Ben sizden birisiyken, müslüman oldum. Arapların bana göstermiş oldukları saygıyı görüyorsunuz. Siz de müslüman olursanız, müslümanlarla aynı haklara sahip ve aynı vazifelerle mükellef olacaksınız. Eğer müslüman olmayı kabul etmezseniz, cizye ödeyeceksiniz. Bunu da reddederseniz, size karşı harbederiz. Râvi dedi: sanıyorum ki, Bahterî şunu da söyledi:

— Selman davetini üç defa tekrar ederdi. Bu davete icabet etmezlerse onlara karşı savaş açardı.

Ebû Ubeyd dedi: Hammad bin Seleme'nin rivâyetinden ayrı olarak aynı senedle Ata bin es-Saib'den rivayetle Selman şöyle demiştir:

— Eğer islâmı kabul etmezseniz, cizye verirsiniz; «vü hâk ber ser»: (Farsça bir ifade olup toprak başınıza mânasına gelir.). Bunu da kabul

etmezseniz, size karşı savaşırız. Râvi der ki, Bahterî'nin şunu da söylediğini sanıyorum:

— Selman, üç defa bunu tekrar ederdi. Reddettikleri zaman onlarla harbederdi.

ÜÇÜNCÜ KİTAP

HALKI İDARE EDENLERİN TASARRUFU ALTINDA BULUNAN MALLAR — FEY, HUMUS VE ZEKAT — HAKKINDA UYULMASI GEREKEN ESASLAR

Arap Olan Ehli Kitaptan Cizye Almak Hakkındadır

62 — Hüşeym bize şöyle anlattı:

— Yunus bin Ubeyd bize Hasan (R.A.)'dan şöyle rivâyet etti. Hasan dedi ki:

— Peygamber (S.A.V.), islâm için araplarla savaşılmasını ve islâmdan başkasının kendilerinden kabul edilmemesini emir buyurdu. Ancak ehli kitap, hor ve küçülmüş oldukları hâlde kendi elleriyle cizye verinceye kadar, onlarla savaşılmasını emrettiler.

Ebû Ubeyd dedi: Hasan (R.A.) bu rivâyette araplar tâbiriyle ehli kitaptan olmayıp putperest olan arapları kasdetmiş olmalıdır. Zira Rasulüllah (S.A.V.), ehli kitaptan olan araplardan cizye almıştır. Bu, birçok rivâyette açık ve seçik olarak görülmektedir.

63 — Said bin Ufeyr, bize şöyle anlattı:

— Yahya bin Eyyub, bize Yunus bin Yezid el-Eylî'den şöyle nakletti: Yunus dedi ki: İbni Şihab'dan:

— İbni Şihab'dan:

— Rasulüllah (S.A.V.), putperest olan araplardan cizye kabul buyurdular mı? diye sordum. İbni Şihab şöyle dedi:

Takibedilegelen yol odur ki: Yahudi veya hıristiyan olan kitap ehli

araplardan cizye vergisi alınır. Zira (arap da olsalar) onlardandır ve onlara tâbidirler.

64 — Mervan bin Muaviye el-Fezarî bize şöyle rivâyet etti:

— A'meş bize Ebû Vâil ve Mesrûk'dan naklen şöyle anlattı. Mesrûk dedi ki:

— Rasulüllah (S.A.V.), Muaz'ı Yemen'e göndererek, her otuz sığıra bir sığır — yahud iki yaşında bir dana —, her kırk sığırdan da üç yaşında bir deve ve her bâliğ erkeğe de bir dinar — yahud bir dinar değerinde mafir kumaşı — cizye vergisi almasını emir buyurdu.

A'meş dedi ki: İbrahim'den yukarıkine benzer bir rivâyet işittim.

65 — Cerir bize Mansur ve Hakem'den rivâyetle şöyle anlattı: Hakem dedi ki:

— Peygamber (S.A.V.), — Yemen âmili iken — Muaz'a şu mektubu yazdı:

«Yağmurun suladığı topraklarla akarsuların suladığı arazi ürünlerine onda bir nisbetinde; sulama araçlarıyla sulanan toprak ürünlerine yirmide bir oranında zekât düşer. Bâliğ olan her bir erkek ve her bir kadına bir dinar — yahud bir dinar değerinde maafir kumaşı — cizye vergisi düşer. Yahudi olan hiç bir kimse dininden saptırılmamalıdır.»

66 — Osman bin Salih bize Abdullah bin Lüheya, Ebu'l-Esved ve Urve bin Zübeyr'den naklen şöyle rivayet etti: Urve bin Zübeyr dedi ki:

— Resulüllah (S.A.V.), Yemen halkın şöyle yazdı:

«Yahudi veya hıristiyan olan, kendi dininden saptırılmayacak. Ancak ona cizye vergisi düşer. Erkek veya dişi, köle veya câriye olsun her mükellef, bir dinar — yahud bir dinar değerinde maafir kumaşı — cizye vergisiyle mükelleftir. Kim bu borçlarını öderse, onun için Allah'ın ve Rasulü'nün zimmeti vardır. Sizden kim de bu mükellefiyetten kaçınırsa, o, Allah'ın, Peygamber'inin ve mü'minlerin düşmanıdır.»

Ebû Ubeyd dedi: Rasulüllah (S.A.V.), arap oldukları hâlde Yemen halkından cizye vergisi kabul buyurmuştur. Zira onlar ehli kitaptı. Daha önce de Benî Hars bin Kab'dan olan Necran halkından da cizye vergisi almışlardı.

67 — Said bin Ufeyr bize Yahya bin Eyyub, Yunus ve İbni Şihab'dan şöyle nakletti: İbni Şihab dedi ki:

— İlk olarak cizye veren Necran halkıdır ki: Onlar hıristiyandı.

68 — Osman bin Salih bize, İbni Lüheya, Ebu'l-İsved ve Urve'den şöyle anlattı:

— Urve, naklettiği uzun bir rivâyetle, Rasulüllah (S.A.V.)'ın Necran halkına (cizye vergisiyle mükellefiyetlerini bildiren) sözkonusu kararını bir mektupla bildirdiği (ni anlatmaktadır). Urve dedi: Rasulüllah (S.A.V.),

Hars bin Abdi Kilal, Naim bin Abdi Kilal ve Şüreyh bin Abdi Kilal'e de — Kayl zi Ruayn, Maafir ve Hemedan kabilelerine — bir mektup yazarak islâmı kabul etmekten kaçınırlarsa, cizye vergisi ödeyeceklerini beyan buyurdular. Peygamber (S.A.V.), aynı hususu Bahreyn bölgesindeki Umman Esed kabilesine de yazarak (kararını bildirmişlerdir.)

Ebû Ubeyd dedi: Ebû Bekir (R.A.), Hiyre halkından da cizye almıştır. Nitekim Halid bin Velid, Hiyre'yi sulh sonucu fethederek halkından aldığı cizyeyi Hz. Ebû Bekir'e yollamış, o da gönderilen cizyeyi kabul buyurmuştur. Hiyre halkı Temim, Tayy, Gassan ve Tenûh gibi arap kabilelerinden müteşekkildi. İbnu'l-Kelbî ve diğer râvi zevat bunu bana anlattılar.

69 — Ebû Ubeyd dedi: Said bin Ebî Meryem bana şöyle anlattı:

— Seriy bin Yahya bize Humeyd bin Hilal'dan şöyle haber verdi:

— Halid bin Velid, Rasulüllah (S.A.V.)'ın vefatından sonra Hiyre'lilere karşı savaşa girişti. Ancak Hiyre'liler, Halid'le sulh anlaşması yaparak savaşa girmekten kaçındılar.

Ebû Ubeyd dedi: Hz. Ömer (R.A.) de, Benî Tağlib'e karşı aynı uygulamaya gitmiştir.

70 — Ebû Muaviye bize söyle nakletti:

— Ebû İshak eş-Şeybanî bize Seffah ve Davud bin Kürdûs'den şöyle anlattı: Davud bin Kürdûs dedi ki:

— Fırat'ı geçip Bizans'a iltihak etmek hazırlığı içinde iken Benî Tağlib adına Hz. Ömer (R.A.)'le bir barış anlaşması akdettim. Buna göre, çocuklarından hiç birini vaftiz etmeyecekler; buna karşılık da dinlerini bırakıp başka bir dine intisap etmeleri için kendilerine baskı yapılmayacaktı. Ve kendilerinden öşrün iki katı, yani yirmide bir dirhem vergi alınacaktı. Râvi dedi:

— Davud bin Kürdûs; Benî Tağlib zimmet hakkını kaybettiler. Zira çocuklarını vaftiz etmişlerdir, derdi.

Ebû Ubeyd dedi: Rivâyette geçen «çocuklarını vaftiz etmeyecekler» ifadesinden maksad (anlaşmaya taraf olan Benî Tağlib'in), çocuklarını hıristiyan yapmamalarıdır.

Ebû Ubeyd dedi: Abdüsselâm bin Harb el-Mülaî'den naklen bana anlatıldığına göre; o, yukarıki rivâyeti... Şeybanî, Seffah, Davud bin Kürdûs ve Ubade bin Numan yolundan Hz. Ömer'den naklederek senedine Ubade bin Numan'ı ilâve etmiştir.

71 — Ebû Ubeyd dedi: Said bin Süleyman bana Hüşeym'den şöyle nakletti: Hüşeym şöyle dedi:

— Muğîre bana Seffah bin Musennâ ve Zura bin Numan — yahud Numan bin Zura — dan şöyle anlattı:

— Zura, Hz. Ömer'le Benî Tağlib hıristiyanlarının durumunu goruşmüş ve bu hususta görüşünü sormuştur. Hz. Ömer (R.A), Benî Tağlib'den cizye almayı düşünmüştü. Bunun üzerine, çeşitli ülkelere dağıldılar. Bu sebeple Numan — yahud Zura bin Numan — Hz. Ömer'e şöyle dedi:

— Ey mü'minlerin emîri! Benî Tağlib, cizye vermekten hoşlanmayan bir arap kabilesidir. Üstelik malî durumları da iyi değildir. Kendileri ziraat ve hayvancılıkla uğraşırlar. Hem de düşmana karşı üstün muharebe yetenekleri vardır. O hâlde kendi aleyhine olarak düşmanını onlarla takviye etmemelisin. Numan dedi: Bunun üzerine Ömer bin Hattab (R.A.), onlarla; zekâtı iki kat vermeleri ve çocuklarını vaftiz etmemeleri şartıyla barış anlaşması yaptı. Muğîre dedi:

— Bana şöyle anlatıldı:

— Hz. Ali dedi ki: Eğer zaman bulursam, Benî Tağlib hakkında düşündüğümü yaparım. Murahiplerini öldürtüp züriryetlerini esir edeceğim. Zira çocuklarını hıristiyanlaştırmakla ahdi bozdular. Böylelikle de zimmet hakkını kaybettiler.

72 — Ebû Ubeyd dedi: Abdurrahman bin Mehdi bize; Şube, Hakem, İbrahim ve Ziyad bin Hudayr'den şöyle rivayet etti:

— Hz. Ömer (R.A.), kendisine; Benî Tağlib'li hıristiyanlardan öşürü, onların dışındaik ehli kitap hıristiyanlarından ise öşürün yarısını almasını emretmiştir.

Ebû Ubeyd dedi: İlk rivayet, -Davud bin Kürdûs ve Zura; yahud Numan'ın rivayetleri- amel için ölçü kabul edilir. Buna göre, onlar, müslümanların ödediğinin iki katiyle mükelleftirler. Nitekim «yirmide bir dirhem» ifadesi konuyu açık olarak ortaya koymaktadır. Halbuki müslümanlardan kırk dirhemde bir dirhem (1/40) alınır. Ki Benî Tağlib'lilerden alınan vergi bunun iki misli olduğ uortadadır. Hz. Ömer'in, muahedeye şart olarak koyduğu iki misli vergi mükellefiyeti de bundan ibarettir. Yukarıki hadisten çıkarılan hüküm gereğince, Beni Tağlib'in hayvan ve arazi gibi sair mallarında da aynı vergi mükellefiyeti sözkonusudur. Yani (müslümana düşen miktarın) iki mislidir. Buna göre de, her beş deve için bir keçi, her on deve için dört keçi, alınır. Develer artarsa, vergi de buna bağlı olarak artar. Sığır, davar, meyve ve tahıl gibi mallarda aynı vergi usulüne tabidir. Bu durumda yağmur sularının suladığı arazi ürünlerine beşte bir, kova ve dolayla sulanan arazi mahsüllerine onda bir vergi düşer. Hz. Ömer'in bu uygulamasıyla Benî Tağlib'e koştuğu şartlara göre, Benî Tağlib'li erkekler gibi, kadın ve çocuklarının malları da aynı vergi usulüne tabidir. Ehli Hicaz buna kaildir. Bunlar derler ki:

— Benî Tağlib'li bir kimse, islâmı kabul ederse, yahud bir müslüman kimse, böyle bir kişinin arazisini satılırsa, bu arazi öşür arazisi hük-

müne geçer. Ehli Iraktan bazı alimler, Hicazî'lerin bu görüşünü kabul etmemektedir.

Ebû Ubeyd dedi: Muhammed bin Hasan'dan; Ebû Hanife'nin şöyle dediğini naklederken işittim:

— Onların (Benî Tağlib'in) kadınları, erkekleri gibi aynı vergi mükellefiyetine tabidirler. Çocuklarına gelince; Bunlar ancak arazi vergisi konusunda mükellef tutulabilirler. Yani sahib oldukları hayvanlarla paraya vergi düşmez. Muhammed bin Hasan der ki, Ebû Hanife şöyle demiştir: Benî Tağlib'li bir kimse müslüman olursa, yahud bir müslüman, onun arazisini satınalırsa, o kimseye eskiden olduğu gibi yine öşür vergisinin iki misli vergi düşer.

Ebû Ubeyd dedi: Hz. Ömer'den nakledilen rivayet açısından düşünülürse, Ehli Hicaz'ın görüşü daha uygundur. Zira Hz. Ömer (R), kendileriyle akdettiği anlaşma hükümlerini hepsine şamil kılmıştır. Yani büyüklerin tabi olduğu şartlardan çocuklar istisna edilmiş değildir. O halde nasıl ki vergi hükümleri kadınlar hakkında geçerli ise, aynı şekilde çocuklar için de geçerlidir. Zira çocuk ve kadınların hepsi de zürriyettendir. Benî Tağlib, bu anlaşma ile, erkeklerinin öldürülmesinden emin kaldıkları gibi kadınlarına karşı da emniyete kavuştular.

Yine Iraklı alimlerin:

— Benî Tağlib'li bir kimse islâmı kabul eder, yahud böyle bir kimsenin arazisi bir müslüman tarafından satınalınırsa, bu arazi, eski statüsüne tabidir, şeklindeki görüşleri, Rasulüllah (S.A.V.)ın, insanları islâma davet ederken kendilerine vermiş olduğu söze aykırı düşmektedir. Zira Peygamber (S.A.V.)in insanlara yazmış olduğu mektuplarda:

— İslâma giren kimse, müslümanlarla aynı haklara sahip ve aynı vazifelerle mükellef olacaktır, diye ifade edilmekteydi. O halde şeriatte müslümanlar eşittir.

73 — Hz. Ömer (R) den şöyle anlatılır:

— Hz. Ömer, hırıstiyan bir arap olan Cebele bin Eyhem el-Gassanîye bu manada bir ihtarda bulunmuştur.

74 — Ebû Meshir ed-Dimeşkî bana şöyle anlattı:

— Said bin Abdülaziz et-Tenuhî bize nakletti. Said bin Abdülaziz dedi ki:

— Ömer bin Hattab (R), Cebele bin Eyhem el-Gassanî'ye şöyle dedi:

— Ey Cübeyle. Cebele karşılık vermedi. Hz. Ömer, tekrar: Ey Cübeyle, dedi. O, yine cevap vermeyince Hz. Ömer bu sefer; ey Cebele, diye hitap etti. Cebele, cevap verince, Hz. Ömer (R) -ona şöyle dedi:

— Yapacağım üç tekliften birini tercih et: Ya müslüman olursun ki, bu takdirde müslümanlarla aynı haklara sahip ve aynı vazifelerle so-

rumlu olacaksın. Yahud harac ödersin. Yahud da Bizans'a iltihak edersin. Ravi dedi: Cebele bunun üzerine Bizazns'a iltihak etti.

Ebû Ubeyd dedi: Peygamber (S.A.V.) ile ondan sonra gelen halifelerinden nakledile gelen rivayetlere göre - ve Hz. Hasan'ın dadediği gibi - ;ehli kitap olmayan arap müşrikleri, ya müslümanlığı kabul etmek veya öldürmek hükümlerine tabîdirler. Bu iki şıktan başkası kendilerinden kabul edilemez. Arap olmayanlara gelince, bunlar ehli kitaptan olmasalar bile kendilerinden cizye alınır. Zira, ehli kitaptan olmayan mecusiler hakkında takibettiği ve bize kadar devam ede gelen sünneti bunu teyid etmektedir. Binaenaleyh Resulüllah'dan sonra sabiîlerden de cizye vergisi kabul edilmiştir. Arap ve arap olmayanlar hakkında müslümanların takibede geldikleri yol budur. Ayrıca ilgili - ayetin tefsiri de sünnetle aynı çizgide gelmiştir.

75 — Haccac bize İbni Cüreyc'den; «Kafir olanlarla karşılaştığınız zaman boyunlarını vurun»(1) ayetiyle ilgili olarak şöyle anlattı: İbni Cüreyc dedi ki:

— Arap müşrikleri «Lailâhe illallah» deyinceye kadar boyunları vurulur. Eğer «Lailahe illallah» derlerse -kısas ve şeri ceza ve hükümler hariç - kanlarını ve mallarını korumuş olurlar. İbni Cüreyc dedi:

— Halbuki Rasulüllah (S.A.V.), arap olmayan müşriklerle, onlar «Lailahe illallah» deyinceye kadar harbederdi. Eğer, «Lailahe illallah» demeyi reddederse, cizye ödeyinceye kadar yine onlarla savaşırdı. Cizye ödemeyi kabul edince, kanlarını ve mallarını korumuş olurlardı.

İbni Cüreyc dedi: Diğer bazı zevat ise, şuna kaildir: Bu âyet hususi olarak arap müşrikleri hakkında nazil olmuş, ancak şu ayeti kerime ile neshedilmiştir:

«Müşrikleri bulabildiğiniz (her) yerde öldürünüz.» (2)

Mecûsilerden Cizye Almak Hakkındadır.

76 — Eşcaî (1) ve Abdurrahman bin Mehdi bize Süfyan, Kays bin Müslim ve Hasan bin Muhammed (2) den rivayetle şöyle anlattılar: Hasan bin Muhammed dedi ki:

---

(1) **Muhammed, 4.**
(2) **el-Bakara, 191.**

(1) **Eşcaî: Adı, Ubeydullah bin Ubeydurrahman'dır.**
(2) **Adı: Hasan bin Muhammed bin Ali bin Ebi Talib'dir.**

— Rasulüllah (S.A.V.), Hecer Mecûsilerine bir mektup yazarak kendilerini islama davet etti. (Mektupta şu ifadeler vardı):

Kim ki, islâmı kabul ederse, ondan kabul edilecek; kim de bunu reddederse, ona cizye vergisi konulacaktır; ancak kestiği yenilmeyecek ve kadınlarıyle evlenilmeyecektir.

77 — Sufyan bin Uyeyne bize Amr'den şöyle nakletti: Amr, Becale'-nin şöyle dediğini işitti:

— Ahnef bin Kays'in amcası olan Cüz bin Muaviye'nin katibi bulunuyordum(3). Vefatından bir yıl evvel bize Hz. Ömer'in mektubu geldi. (Mektubunda Hz. Ömer şöyle diyordu): Bütün sahir (büyücü)leri öldürün; mecusî erkeklerle kadınlarının arasını ayırın ve kendilerini «zemzeme» (yemek yerken söylemiş oldukları bir çeşit dua) den nehyedin. Becale der ki: Bunun üzerine üç büyücü kadın öldürdük, mecusî erkeklerle kadınlarının arasını ayırmaya başladık. Ve Cüz bin Muaviye büyük bir ziyafet vererek, mecusîleri buna davet etti. Onlar, bir veya iki katır yükü gümüş getirdiler. Cüz bin Muaviye, dizinin üstüne koydu. Becale dedi: (bu durum karşısında ziyafete katılan mecusîler) «zemzeme»siz olarak yemeklerini yediler. Daha önce Hz. Ömer mecusîlerden cizye almış değildi. Vakta ki, Abdurrahman bin Avf, Rasulüllah (S.A.V.)ın, Hecer mecusîlerinden cizye aldığını rivayet edince (vakit Hz. Ömer de mecusîlerden cizye almaya başladı.(4)

Ebû Ubeyd dedi: Bana nakledilmiştir ki, ravi Süfyan, sonraları bu rivayeti naklettiğinde; «Bütün erkek ve kadın sahirleri öldürün» diye rivayet ederdi.

78 — Yahya bin Said bana Cafer bin Muhammed ve babasından şöyle anlattı: (Cafer'in babası Muhammed) dedi ki:

Hz. Ömer (R.) - Mecusîlere ne yapacağımı bilemiyorum; zira, onlar ehli kitaptan değildir, dedi. Bunun üzerine Abdurrahman bin Avf (R) şöyle dedi:

— Rasulüllah (S.A.V.)ın şöyle buyurduğunu işittim: «Onlar (mecusîler))hakkında, ehli kitaba tatbik ettiğiniz usul ve muameleyi tatbik ediniz».

79 — Said bin Ufeyr bize, Yahya bin Eyyub, Yunus bin Ye-zid el-Eylî ve İbni Şihab'dan şöyle rivayet etti:

— Peygamber (S.A.V.) Hecer mecusîlerinden, Hz. Ömer İran mecusîlerinden, Hz. Osman (R) da Berberîlerden cizye almışlardır.

80 — Yahya bin Bükeyr ve Abdullah bin Salih bana, Leys bin Sad,

---

(3) **Cüz bin Muaviye, Menazir ve Destmisân bölgesinin valisiydi.**

(4) **Bu hadisi, İbni yeyne yolundan Ebû Davud da rivayet etmiştir. Bak, Aynü'l-Mâbûd.**

Akil bin Halid ve İbni Şihab' yolundan Rasulüllah (S.A.V.), Ömer ve Osman'dan aynı tarzda bir hadis naklettiler.

81 — Ebu'l-Yeman bana Şuayb bin Ebî Hamza ve İbni Şihab'dan rivayetle Peygamber (S.A.V.), Ömer ve Osman'dan benzer bir rivat naklettiler. (Yani 79 numaralı hadise benzeyen bir rivayet..) (1)

82 — Ebu'l-Yeman bana Şuayb bin Ebî Hamza, İbni Şihab, Urve Bin Zübeyr ve Misver Bin Mahrame'den şöyle anlattı: Misver dedi ki:

— Peygamber (S.A.V.) le Bedir savaşına katılan Benî Amir bin Lüey'in müttefiki olan Amr bin Avf bana şöyle haber verdi:

— Rasulüllah (S.A.V.), Ebû Ubeyde'yi Bahreyn'e göndererek cizyesini (toplayıp) getirmek(le memur etti.) Amr bin Avf der ki: Peygamber (S.A.V.) Bahreyn halkıyle barış anlaşması yapmış ve Ala bin Radramî'yi onlara amil tayin etmiş idi. Ebû Ubeyde bin Cerrah (kendisine verilen vazifeyi yerine getirerek cizye vergisi olarak topladığı) malları (Medine'ye) getirdi.

83 — Abdullah bin Salih bize Leys bin Sad, Yunus, İbn Şihab, Urve, Misver ve Amr bin Avf yolundan rivayetle Peygamber (S.A.V.) den aynı tarzda bir rivayet anlattı.

84 — Said bin Ufeyr bize Yahya bin Eyyub, Yunus ve İbni Şihab'dan şöyle rivayet etti: İbni Şihab dedi ki:

— Bize anlatıldığına göre, ehli kitaptan ilk olarak cizye verenler, Necran halkıdır. Bunlar hıristiyandı. Ayrıca Peygamber (S.A.V.), Bahreyn halkından da cizye almışlardır. Ki, bunlar da mecusî idi. Daha sonra, Eyle (5) ve Ezruh halkı, Tebuk seferi sırasında Rasulüllah (S.A.V.)a cizye verdiler. Daha sonra da Peygamber (S.A.V.), Halid bin Velid'i Dumetu'l-Cendel'e gönderdi. Onlar, reisleri Ukeydir'i göndererek Halid'e cizye ödemek üzere biat ettiler.

85 — Haccac bize İbni Ebî Zi'b ve Zührî'den naklen şöyle anlattı: Zuhrî dedi ki:

— Peygamber (S.A.V.) Bahreyn mecusîlerinden (cizye) kabul buyurmuştur: Zührî dedi: Onlardan kim ki islâmı kabul ettiyse, onun müslümanlığı kabul gördü. Ve müslüman olması, nefsinin ve - toprakları hariç; çünkü henüz güçlü iken islâmı kabul etmediği için, böyle bir kimsenin arazisi, bütün müslümanlara ait bir fey'dir - malının korunmasına vesile oldu.

---

(5) **Eyle: Kızıldeniz üzerinde bulunan eski bir liman olup Akabe Körfezi'nin kuzeyinde bulunuyordu. Aynı zamanda orta arap ülkeleriyle Mısır arasında uzanan kervan yollarının bir kavşak noktası durumundaydı.**

86 — Yahya bin Zekeriya bin Ebî Zaide bize Mücalid bin Said ve Şabî'den şöyle rivayet etti:

— Hz. Ebû Bekir, Halid bin Velid'i (Irak üzerine) gönderdi; ve Hîre'ye varıncaya kadar yürüyüşüne devam etmesini emretti. Daha sonra Şam üzerine yürümesini tavsiye etti. Halid (verilen emri yerine getirerek) Hîre'ye varana kadar yürüyüşünü sürdürdü. Şabî dedi:

— İbni Bukayle (6) Halid'in (bu sefer esnasında sorumlu İran emirine) yazdığı mektubu çıkarıp bana gösterdi:

«Bismillahirrahmanirrahim. Halid bin Velid'den, İran emirine! Hidayet yoluna uyanlara selam olsun. Kendisinden başka ilah bulunmayan Allah'a hamdederim. Emmab'adü: Topluluğunuzu dağıtan, sözlerinizden ihtilâfa düşüren, kuvvetinizi zayıflatan, mülk ve hâkimiyetinizi elinizden alan Allah Teala'ya hamdolsun.

Bu mektubum size ulaşınca benim tarafımdan zimmete riayet edilmekte olduğuna inanınız. Cizyeleri toplayıp bana gönderiniz. Bana rehin yollayınız. Eğer bunları yapmazsanız, eşi ve naziri olmayan Allah hakkı için, size öyle bir toplulukla geleceğim ki, onlar, sizin hayatı sevdiğiniz kadar ölmeye can atarlar!»

Ebû Ubeyd dedi: İşte, Hz. Ebu Bekir'in amili Halid bin Velid. Peygamber (S.A.V.) den sonra mecusî olan İran halkını cizye vermeye davet etmektedir. Bundan sonra, Hz. Ömer de aynı şekilde mecusîlerden cizye vergisi almıştır. (Ömer'den sonra) Hz. Osman da Berberîlerden aynı vergiyi almıştır.(7)

Binaenaleyh, Peygamber (S.A.V.)den nakledilen sahih rivayetlerle ondan sonra işbaşına geçen halifelerden rivayet edilen haberler, hem peygamber (S.A.V.) in ve hem de ondan sonra gelen halifelerin mecusîlerden cizye vergisi aldıklarını ortaya koymaktadır. Buna rağmen onlardan sonra gelen insanlar, mecusilerden cizye almak konusunda çeşitli görüşler ortaya atmışlardır:

Bazıları, demiştir ki: Mecusîler ehli kitap oldukları için, kendilerinden cizye alınmıştır. Bunlar, mecusîlerin ehli kitap olduklarına dair. Hz. Ali'den rivayet naklederler. Ancak bu rivayetin Hz. Ali'ye ait olacağını sanmıyorum.(1) Şayet bu rivayet sağlam olsaydı, mecusîlerin ehli kitap olup olmadıklarını herkesten iyi bilmesi icab eden Rasulüllah (S.A.V.) onların kestiklerini ve kadınlarıyla evlenmeyi yasaklamaz, ondan sonra gelen müslümanlar da bunun kerahetinde ittifak etmezlerdi.

---

(6) Adı, Amr bin Abdulmesih bin Kays bin Hayyan bin Haris'tir. Bukayle lâkabı Haris'e aittir. Bak: Taberî Tarihi, c. 4, s. 13.

(7) Berberîler mecusî değil, putperesttiler.

Bazıları da şöyle demişlerdi: Rasulüllah (S.A.V.)'ın mecusîlerden cizye alması, kendisine, «Dinde baskı yoktur» âyetinin nüzulünden sonra olmuştur. Bu görüşte olanlar, Mücahid'den naklettikleri bir rivâyete istinad ederler. Halbuki Hz. Ömer'den nakledilen bir rivayete göre, o, bu âyeti bazı hıristiyan ve rumlarla alâkalı olarak tefsir etmiştir:

87 — Abdurrahman bin Mehdi, bize Şerik, Ebû Hilâl et-Taî ve Vüssak er-Rûmî'den şöyle rivâyet etti: Vüssak dedi ki:

— Ömer bin Hattab (R.A.)'ın kölesi bulunuyordum. Hz. Ömer R.A.) bana:

— Müslüman ol, şayet müslüman olursan, müslümanların idarî işlerinde senden faydalanacağım; zira onların idarî işlerinde kendilerinden olmayan bir kimseden faydalanamam, diyordu. Vüssak der ki, ancak bu teklifi reddettim. Bunun için Hz. Ömer (R.A.), «Dinde baskı yoktur» dedi. Vüssak :

— Hz. Ömer (R.A.) vefat edeceği sırada beni azad etti, ve istediğin yere gitmekte serbestsin, dedi.

88 — Abdurrahman bin Mehdi bize Süfyan ve Ebû Hilâl et-Taî'den şöyle rivâyet etti: Ebû Hilal dedi ki :

— Hz. Ömer (R.A.)'in azad ettiği köleyi gördüm. O, hıristiyandı.

Ebû Ubeyd dedi: Kanaatime göre, Hz. Ömer (R.A.), sözkonusu âyet-i kerimeyi bütün ehli kitap hakkında tefsir etmiştir. Allahu âlem doğrusu da budur. Binaenaleyh, mecusîler hakkında ehli kitaptan sayıldıkları için mi, kendilerinden cizye alınması istendiği hususunda yeterli bir bilgi, elimizde mevcut değildir. Şu kadar var ki, bu hususta Rasulüllah (S.A.V.)'in sünnetine uymakta ve emrine (mecusîler hakkında, ehli kitap hakkındaki muameleyi uygulama prensibine) itâat etmekteyiz. Elhi kitaptan cizye alınması, Kur'an-ı Kerim'n hükmüne, mecusîlerden almak ise, sünnete istinad eder. Zira, Hz. Ömer, vakta ki, Abdurrahman bin Avf, kendisine, Rasulüllah (S.A.V.)'in mecusîlerden cizye aldığını haber verince, buna uyarak kendilerinden cizye almıştır. Halbuki, daha evvel, «Mecusîlere ne yapacağımı bilemiyorum, zira onlar ehli kitap değillerdir» diye söylüyordu.

Ebû Ubeyd dedi: Kanaatim odur ki, Hz . Ömer, Abdurrahman bin Avf'dan sözkonusu hadîsi dinlemeden evvel, Cüz bin Muaviye'ye; mecusîleri «zemzeme»den alıkoymayı ve kendileriyle kadınlarının arasını ayırmayı emreden mektubu yazmış olmalıdır. Vakta ki, Peygamber (S.A.V.' den bu hususta bir hadîs duyunca, bu hadîse uydu ve gerisini düşünmeye tevessül etmedi. Nihayet İran mecusîlerinden de cizye aldı. Ve âmillerine, mecusîleri «zemzeme»den alıkoymayı erkeklerle kadınların arasını ayırmayı yazmamıştır.

Binaenaleyh, birçok âlim, mecusîler hakkında takib edilegelen yolun hüccet olduğu hususunda ittifak etmişlerdir.

89 — Kubeysa bana Süfyan, Mansur, Ebû Rezin ve Ebû Musa el-Eşarî'den şöyle rivâyet etti: Ebû Musa dedi ki:

— Şayet arkadaşlarımın mecusîlerden cizye aldıklarını görmeseydim, ben de onlardan bu vergiyi almazdım. (8)

90 — Muaz bin Muaz bize şöyle anlattı:

— Abdullah bin Avn bize nakletti: Dedi ki: Mecusîlerin taptıkları ateş hakkında:

— Bu ateşlerin yakılmasına neden müsaade edilmektedir? diye sordum. O:

— Yapılan anlaşma ile kendilerine bu hak tanınmıştır, diye cevap verdi. (9)

91 — Haccac bize Hammad bin Seleme ve Humeyd'den şöyle nakletti: Humeyd dedi ki:

— Ömer bin Abdülaziz (R.A.), Hasan (R.A.)'a yazarak:

— Bizden öncekiler, nasıl olur da mecusîlerin kendi ana ve kızkardeşleriyle evlenmelerine — ve daha nice davranışlarını teker teker zikrederek buna nasıl — müsaade etmişlerdir? diye sordu. Humeyd dedi: Hasan (R.A.) ona: şöyle yazdı: «Emmaba'dü: (Ey Ömer), sen uymakla mükellefsin, kendi kendine yol ihdas edemezsin. Selâmlar...» (10)

92 — Abdullah bin Salih bize Leys bin Sa'd ve Amr bin Hars'dan şöyle anlattı: Amr bin Hars dedi ki:

— Rabia bin Ebî Abdurrahman'a yazarak:

— Mecusîler nasıl cizye ile mükellef tutuldular; onları cizye ile mükellef tutanlar, müşrik arapları bu mükellefiyetin dışında neden ve nasıl bıraktılar; diye sordum. Rabia bana şöyle yazdı:

— Öncekilerin bu mesele hakkında takibettiği yol, senin böyle bir soru sormana ihtiyaç bırakmayacak kadar açıktır.

---

(8) Bilindiği gibi, Kur'an-ı Kerim'in hükmü gereğince cizye, ehl-i kitaptan alınması gereken bir vergidir. Kur'an-ı Kerim'de mecusilerden cizye alınmasını emreden bir âyet mevcut olmadığı cihetle, birçoğu mecusîlerden cizye alınması konusunda tereddüde düşmüştür. Ancak sahih rivayetle bunlardan cizye alınması emredilmiştir. O hâlde bu konuda sünnete uymak lâzımdır.

(9) Bu hüküm umumî olup buna göre cizye ödeyen herkesin dininde ve ibâdetlerinde serbest bırakılması icabeder.

(10) Hz. Hasan bu kısa cevapla selefe uymanın gereğine işaret etmiştir. Selefin uygulamalarının hikmeti bizce meçhulse de buna itaat etmenin lüzumuna dikkati çekmiştir.

Erkek ve Kadınlardan Kendilerine Cizye Vâcip Olanlar ve Bu Vergiden Muaf Tutulanlar Hakkındadır

93 — İsmail bin İbrahim bize şöyle anlattı:

— Eyyûb es-Sahtiyanî bize Nafi ve Ömer'in kölesi Eslem'den şöyle nakletti:

— Hz. Ömer (R.A.), ordu kumandanlarına mektuplar yazarak; Allah yolunda savaşmalarını, kendilerine karşı savaşanlar dışında hiç kimseyle savaşmamalarını, kadın ve çocukları öldürmemelerini ve sakalına ustura vuranlardan başkasını katletmemelerini emretti. Yine ordu kumandanlarına yazarak; düşmana cizye vergisi koymalarını, çocuk ve kadınlara bu vergiyi koymamasını ve yüzüne ustura vuranlardan başkasını cizye ile mükellef tutmamalarını tavsiye etmiştir.

Ebû Ubeyd dedi: «Yüzüne ustura vuran»dan maksad, sakalı çıkan (yani çocukluk çağını aşan)lardır.

Yukarıki rivâyet, üzerine cizye vâcip olanlarla, bu vergiyle mükellef tutulamayacaklar hakkında genel hükümdür. Rivayette anlatıldığı üzere, Hz. Ömer, (R.A.), ancak bülûğ çağını idrâk etmiş erkekleri cizye ile mükellef saymıştır. Yani çocuk ve kadınları bu mükellefiyetin dışında bırakmışlardır. Bunun hikmeti şudur: Erkekler, cizye ödemekten kaçındıkları takdirde öldürülürler. Bu nedenledir ki, (savaşta) öldürülmesi meşrû görülmeyen zürriyet (kadın ve çocuklar) bu vergiden muaf tutulmuşlardır. (1)

Daha önce naklettiğimiz ve Rasulüllah (S.A.V.)'ın Yemen âmili Muaz'a yazdığı mektuptaki «Her bâliğ erkek, bir dinar cizye ile mükelleftir» ifadesi, Hz. Ömer'in kavli için bir kuvvet sayılır. Rasulüllah (S.A.V.)'ın, bu mektubunda bâliğ erkekleri mükellef tutup, kadın ve çocukları bundan muaf tuttuğu görülmektedir.

Ancak bundan evvel naklettiğimiz Rasulüllah'ın bazı mektuplarında da «bâliğ erkek v e bâliğ kadına» ifadesi mevcut ise de, Allahu âlem bu

---

(1) İslâm hukukunda cizyenin kimlere vâcib olduğu hususunda ihtilâf etmişlerdir. Bu ihtilâfın sebebi, bu konuda rivayet bulunmadığıdır. Bu ihtilâflar içtihad farklılığından ileri gelmiştir.

Hukukçular, cizyenin, erkeklik, erginlik ve hürriyet olmak üzere bu üç vasfa sahip olan kimselere vâcib olduğunda ve kadınlarla çocuklara vâcib olmadığında müttefiktirler. Ancak deli, sakat, ihtiyar kilise adamlarına ve yoksullara vâcip olup olmadığında ihtilâf etmişlerdir. Bu ihtilâfın sebebi ise, bunlar öldürülebilir mi, öldürülemez mi? diye edilen ihtilâfa dayanmaktadır. (İbni Rüşd, Bidayetü'l-Müctehid ve Nihayetü'l-Muktesid, Çev. Ahmet Meylânî, c. 1, sh. 605, İstanbul-1973) (Çev.)

iki rivâyetten bâliğ kadın bahsi geçmeyen olanı daha sağlamdır. (2) Zira müslümanların, üzerinde birleştikleri görüş bu istikamettedir. Ve Hz. Ömer de ordu kumandanlarına bu meyanda mektuplar yazmıştır. Eğer bâliğ kadının sorumluluğunu gerikterin rivâyet daha sağlam olursa, bu takdirde Allahu âlem, bu talimat islâmın ilk dönemlerinde verilmiştir. Ki bu dönemde müşriklerin kadın ve çocukları erkekler gibi öldürülürdü. Durum önceleri bundan ibaretken, daha sonra bu uygulama (ya yol açan hükümler) neshedilmiştir.

94 — Haccac bize İbni Cüreyc'den şöyle rivâyet etti: İbni Cüreyc dedi:

— Amr bin Dinar bana haber verdi ki: İbni Şihab, kendisine Ubeydullah bin Abdillah bin Utbe, İbni Abbas ve Sab bin Ceşşame kendisine şöyle anlattı:

— Peygamber (S.A.V.)'e: — Bir takım suvarîler geceleyin baskın yapıp müşriklerin çocuklarından bazısını helâk etti, denildi. Rasulullah (S. A.V.):

— Onlar da o müşrik babaların çocukları değil mi? diye buyurdular. (3)

Ebû Ubeyd dedi: Daha sonra, bir çok hadîste düşmanın zürriyetinden kadın ve çocukların öldürülmesi yasaklandı.

95 — Abdurrahman bize Süfyan, Ebu'z-Zennad, Murakka bin Sayfî ve Hanzala el-Kâtib'den (4) şöyle anlattı: Hanzala dedi ki:

— Peygamber (S.A.V.) ile birlikte bir gazada bulunuyorduk. (Sefer esnasında) öldürülmüş bir kadına rastladık. Kadın ölüsüne bir kalabalık toplanmıştı. Kalabalık cenazeye doğru (Rasulüllah'a) yol verdiler. Peygamber (S.A.V.), (kadını görünce) şöyle buyurdu: Bu öldürülmemeliydi. Çabuk Halid'e yetiş ve kendisine, kadın, çocuk ve ücretlileri öldürme, diye tavsiyede bulun.

Ebû Ubeyd dedi: Görülüyor ki, Peygamber (S.A.V.) bu hadîste kadınları zürriyet mefhumu içinde mütalâa etmişlerdir.

---

(2) Bâliğ kadının cizye ile mükellefiyetini bildiren tek bir hadîs mevcuttur. Daha evvel müellif tarafından nakledilen bu hadîs zaiftir. Zira senedinde İbni Lüheya vardır. İbni Lüheya ise zaif olarak kabul edilmiştir. Bu hadîs aynı zamanda mürseldir.

(3) Aslında hadîsin zâhirinden anlaşılan, baskın yapanlar bu işi kasdî olarak değil de hatâen yapmışlardır.

(4) Adı: Hanzala bin Rabi bin Sayfi'dir. Meşhur arap hekimi Eksüm bin Sayfî'nin yeğenidir. Yani Eksüm bunun amcasıdır. Peygamber (S.A.V.)'e vahy kâtipliği yaptığı için Kâtib lâkabını almıştır. Senedde geçen Murakka'nın babasının amcasıdır.

96 — Haccac bize İbni Cüreyc'den şöyle anlattı: Dedi ki:

— Ebu'z-Zennad'dan bana şöyle rivâyet edildi: Ebu'z-Zennad şöyle demiştir:

— Murakka bin Sayfî et-Temimî bana dedesi Rabah bin Rabî el-Hanzalî'den şöyle nakletti: Rabah bin Rabî dedi ki:

— Rasulüllah (S.A.V.) ile birlikte bir gazâda bulunuyordum. (Râvi, daha sonra Abdurrahman'ın Süfyan yolundan naklettiği hadîs tarzında bir rivâyet nakletti):

97 — İsmail bin İbrahim bize şöyle anlattı:

— Yunus bin Ubeyd bize Hasan ve Esved bin Seri'den naklen şöyle verdi: Esved dedi ki:

— Rasulüllah (S.A.V.)'la birlikte bir gazâda bulunuyordum. Müslümanlar muzaffer olunca çocuk ve kadınları da öldürmeye başladılar. Bunun üzerine Rasulüllah (S.A.V.), şöyle buyurdu:

— Dikkatli olun! Çocuk ve kadınlar öldürülemez, zürriyet öldürülemez...

98 — Haccac ve Ebu'n-Nasr bize Leys bin Sad'dan şöyle naklettiler: Leys dedi ki:

— Nafi bana İbni Ömer'in kendisine şöyle haber verdiğini anlattı:

— Peygamber (S.A.V.)'in gazâlarından birinde öldürülmüş bir kadına rastlandı. Bunun üzerine Peygamber (S.A.V.) kadın ve çocukların öldürülmesini çirkin görüp tasvib etmedi. (5)

99 — Haccac bize Leys, Şihab, ve İbni Kab bin Mâlik'ten şöyle anlattı: (6)

— Hayber'li İbni Ebi'l-Hakik'i öldüren gurub, mezkûr şahsı öldürmeye gittiklerinde Rasulüllah (S.A.V.), kendilerini kadın ve çocukların öldürmekten nehyettiler. (7)

Ebû Ubeyd dedi: Zürriyeti meydana getiren kadın ve çocukların öldürülmesi yasaklandığı içindir ki, bunlar cizyeden muaf tutuldular. Cizye vergisi, mükellefiyetinden kaçındığında öldürülmesi gerekli görülenlere

---

(5) Bu hadîs, Buharî, Müslim, İbni Mâce, Tirmizî ve Ebû Davud'da da rivâyet edilmiştir.

(6) İbni Kab'in adı: Abdullah'dır.

(7) İbni Ebi'l-Hakik, Hendek savaşından evvel Mekke'ye gidip müşrikleri savaşa kışkırtmış ve müşrikler ordusunun hazırlanmasında büyük rol oynamıştır. Hendek Savaşının sona ermesinden sonra Beni Kurayza sorunu da halledilmişti. Sıra müşriklerin harekete geçmesinde büyük rol oynayan Selâm bin Ebi'Hakik'in öldürülmesine gelmişti ki, Resülullah (S.A.V.), Beni Hazrec'den Abdullah bin Atik, Mesul bin Sinan, Abdullah bin Enis, Ebu Katade el-Hars bin Rubî ve Huzaa bin Esved'i bu işle görevlendirdi. Bunlar, bir gece baskınında İbni Ebi'l-Hakik'i öldürmeye muvaffak oldular.

yükletilmiştir. Bunlar da erkeklerdir. Sünnet bu şekilde vârid olmuş, amelde de müslümanlar buna riayet etmişlerdir.

Cizyenin Vücubu ve Miktarı - Müslümanların Misafir Edilmesi ve Erzakı

100 — Ebû Müshir ed-Dımeşkî ve Yahya bin Bükeyr bize Mâlik bin Enes, Nafi ve Eslem'den şöyle anlattılar:

— Hz. Ömer (R.A.), altın sahiplerine dört dinar, gümüş sahiplerine de kırk dirhem cizye vergisi koymuştur. Ve ayrıca müslümanlara yiyecek ve erzak ile üç gün misafir edilmelerini şart koşmuştur. (1)

101 — Yahya bin Bükeyr bana Leys bin Sad, Kesir bin Ferkad, Muhammed bin Abdurrahman bin Ganec, Nafi ve Eslem yolundan Hz. Ömer'den şöyle rivâyet etti:

— Hz. Ömer (R.A.), Şam halkına — Râvi, yahud altın sahiplerine, dedi. — dört dinar altın ile müslümanlara erzak olmak üzere iki müd (2) buğday ve üç kıst (3) zeytinyağı cizye vergisi koydu. Gümüş sahiplerine ise, kırk dirhem ve onbeş sa' erzak cizye tarh etmiştir. Mısır halkından olanlara da, kişi başına er-24 sa, (4) ile — Râvi dedi: miktarını hatırlayamadığım — bir miktar bal ve yağ vergisi koydu.

102 — El-Ensarî, Ebû Ubeyd aynı rivâyeti bize İsmail bin İbrahim denakletmiş olmalıdır — bize Said bin Ebû Aruba, Katade ve Ebû Miclez'den şöyle anlattı:

— Hz. Ömer (R.A.), Ammar bin Yasir, Abdullah bin Mes'ud ve Osman bin Huneyf'i Kûfe'ye tayin edip gönderdi. Osman bin Huneyf, yıllık vergi olarak adam başına yirmidört dirhem cizye koydu. Ancak bundan kadın ve çocukları muaf tuttu. Sonra koyduğu vergi miktarını Hz. Ömer'e yazıp arzetti. Ömer (R.A.), onu tasvib etti. Hadîs uzunca bir rivâyetle nakledilir.

---

(1) Beyhakî bu hadîsi şöyle nakletmiştir: (Hz. Ömer, altın sahiplerine dört dinar, gümüş sahiplerine kırksekiz dirhem cizye koydu.) Yine Beyhakî Hz. Ömer'den şöyle nakletti: Hz. Ömer, bir dinar cizye, oniki dirhem cizyeye tekabül eder. Ve yine Beyhakî der ki: Hz. Ömer'den nakledilen sağlam bir rivâyette; bir dinar cizye on dirhem cizyeye tekabül eder, diye anlatılır.

(2) Müd: Ağırlık ölçülerinden biri olup miktarı her yerde bir değildir. (Çev.)

(3) Kıst: Bir buçuk sa'a tekabül eder. (Çev.)

(4) Sa': Ağırlık ölçülerinden birinin adıdır. Sa' da muhtelif yerlere göre değişir. Irak'ta bir sa', bin kırk dirhem olduğu hâlde, Hicaz'da altıyüz küsur dirhemdir. (Çev.)

103 — İsmail bin Cafer bize İsrâil, Ebû İshak ve Harise bin Mudarrab yolundan Hz. Ömer'den şöyle anlattı:

— Hz. Ömer (R.A.), Osman bin Huneyf'i tayin edip (Irak tarafına) gönderdi. Osman bölge halkına (fert başına ve malî durumlarına göre) kırksekiz, yirmidört ve oniki dirhem cizye vergisi koydu.

104 — Ebû Muaviye bize Şeybanî ve Muhammed bin Abdullah es-Sakafî'den rivâyetle Hz. Ömer'den şöyle nakletti:

— Hz. Ömer (R.A.), kendilerine (fert başına ve varlıklarına göre) kırksekiz, yirmidört ve oniki dirhem cizye vergisi tarh etti.

105 — Ebu'n-Nadr bize Şube'den naklen — Ebû Ubeyd dedi: Aynı rivâyeti bana Haccac da anlatmış olmalıdır — şöyle nakletti: Şube dedi ki:

— Hakem bana şöyle haber verdi: Dedi ki: .

— Amr bin Meymun'u şöyle anlatırken işittim: Amr bin Meymun şuna şahit olduğunu (anlattı):

— Ömer (R.A.), Zi'l-Huleyfe'de bulunduğu bir sırada Osman bin Huneyf huzuruna çıkıp onunla konuşmaya başladı. Amr bin Meymun dedi:

— Osman bin Huneyf'in Hz. Ömer'e şöyle dediğini işittim:

— Allah'a yemin ederim ki; topraktan her ceribe bir dirhem ve bir kafiz haracdan başka, fert başına kırksekiz dirhem cizye koysam, bu kendilerine ağır gelmez ve güçlerini aşmaz. Amr bin Meymun der ki: Daha önce cizye vergisi fert başına kırksekiz dirhemken, (bu görüşmeden sonra) elli dirheme yükseltildi.

106 — Huşeym bize Husayn ve Amir bin Meymun'dan şöyle rivâyet etti:

— Suikasta uğramadan dört gece evvel, Hz. Ömer'i bir deve üzerinde olduğu halde Huzeyfe bin Yeman ve Osman bin Hanif'e şunları söylerken gördüm:

— Vergileri nasıl koydunuz? Ümid ederim ki, âmili bulunduğunuz memleketler halkına cizye ve harac olarak taşıyamıyacakları yükler yüklememişsinizdir. Bunun üzerine Osman şöyle dedi:

— Ben araziye öyle bir vergi koydum ki, bir kat daha artırsaydım, onu ödemeye güçleri yetecekti. Huzeyfe ise şöyle dedi:

— Onlara öyle bir vergi koydum ki, güçlerine göre fazla bir şey sayılmaz. Amr bin Meymun (bu bölümden) sonra Hz. Ömer'in öldürülmesi olayını uzun bir rivâyette anlattı.

Ebû Ubeyd dedi: Harac ve cizye konusunda takibetmemiz gereken esas ve kaideler bunlardır. Bu esasa göre gerek cizye ve gerek harac, ehli zimmetin takatına göre tesbit edilmesi lâzımdır. Ne kendileri külfete dûçâr edilmeli, ne de hakları olan bu vergiler konusunda müslümanlara

zarar verilmemelidir. (bu hususta esas odur ki); bu iki verginin muayyen bir haddi yoktur. Nitekim daha evvel zikrettiğimiz hadîslerde Rasulüllah (S.A.V.), Muaz'a gönderdiği mektuplarda Yemen halkından her bâliğ erkeğe bir dinar vergi mükellefiyeti koymuştu. Ogünkü dinar değeri ise, on veya oniki dirheme tekabül ederdi. Bu kıymet, Hz. Ömer'in Şam ve Irak halklarına koyduğu vergiden daha azdır. Bu farklı uygulama, yani Şam ve Irak halkına daha fazla vergi koymak bu iki belde halkının daha varlıklı olmalarından ileri gelmiştir. Mücahid'den bu tarzda bir rivâyet nakledilmiştir: (5)

107 — Ebû Ubeyd dedi: Bana Süfyan bin Uyeyne ve İbni Ebî Necih'ten şöyle anlatıldı: İbni Ebî Necih dedi ki; Mücahid'e şöyle sordum:

— Hz. Ömer (R.A.) — neden Şam halkına, Yemen halkından daha fazla vergi koydu? Mücahid:

— Varlıktan dolayı, diye cevap verdi. (6)

Ebû Ubeyd dedi: Hasan bin Salih ve bazı zevattan rivâyet edildiğine göre; ehli zimmete — muktedir de olsalar — Hz. Ömer (R.A.)'in tesbit etmiş olduğu cizye ve harac vergisinden fazla vergi koymayı uygun görmemekte idiler. Bunlar derler ki: Onların — Hz. Ömer devrinde öngörülen en düşük vergi miktarını ödemeye — güçleri yetmiyorsa, vergi miktarını düşürmek gerektiği görüşündeyiz.

Ebû Ubeyd dedi: Bizim tercihimiz odur ki, (güçleri yetmediği zaman), ehli zimmetin vergileri eksiltilebileceği gibi aynı şekilde (fazlasına muktedir oldukları takdirde) harac ve cizyelerini artırmak gerekir. Zira, Hz. Ömer (R.A.), Rasulüllah'ın yüklemiş olduğu vergiyi artırmıştır. Hattâ bizzat kendisi tarafından daha evvel tesbit edilen kırksekiz dirhem vergi miktarını sonradan elli dirheme çıkartan kendisi olmuştur.

Ebû Ubeyd dedi: Ehli zimmetten herhangi bir fert vergi mükellefiyetinde bir dinarlık (fazlalık olup da) bunu ödemekten âciz olsaydı, Hz. Ömer (R.A.), mutlaka o şahsı bundan muaf tutardı. Zira kendisinden nakledilen bir rivâyete göre, Hz. Ömer, ehli zimmetten bir yaşlı adama beytü'l-mal'dan maaş bağlamıştır. Rivâyete göre Hz. Ömer, bu yaşlı zimmîynin

---

(5) Cizyenin muayyen bir haddi olsaydı, Hz. Ömer, Rasülullah'ın Yemen halkına koyduğu vergiden fazlasını koymakla, Peygamber (S.A.V.)'e muhalefet etmezdi.

(6) Cizye ile ilgili olan bu esas, aslında cizyenin hududunu aşan bir durum arzeder. İslâm'da vergi sisteminin bir esası olan bu prensibe göre, vergi, varlıklı olandan alınır. Ancak varlıklılar da aynı mükellefiyete bağlı değildir. Yani daha varlıklı olan, kendisine göre daha az varlıklı olanlardan daha çok vergi ödemesi icabeder. (Çev.)

kapı kapı dilendiğini görmüş (bunun üzerine kendisine maaş bağlamıştır). Ömer bin Abdülaziz'in de aynı şeyi yaptığı rivâyet edilir. (7)

108 — Muhammed bin Kesir bana Ebû Reca el-Horasanî — adı, Abdullah bin Vakid'dir — ve Cisr, Ebû Cafer'den yukarıki rivâyeti anlattı. Cisr dedi ki:

— Ömer bin Abdülaziz'in mektubu bize okundu. Mektupta Ömer bin Abdülaziz, Ömer bin Hattab'dan naklen sözkonusu rivâyeti zikretmiştir.

Ebû Ubeyd dedi: Şayet Hz. Ömer (R.A.), cizye vergisi konusunda Rasulüllah (S.A.V.)'ın muayyen ve kesin bir miktar koyduğunu tesbit etmiş olsaydı, bu hududu aşmaz ve buna bağlı kalacaktı.

Binaenaleyh, Ömer bin Abdülaziz (R.A.)'den, zimmîlerden gücü yetenlerin vergilerinin artırılması gerektiğine dair ileri sürülen görüşleri teyid eden bir rivâyet nakledilmiştir:

109 — Ebu'l-Yeman, bize Safvan bin Amr yolundan Ömer bin Abdülaziz'den şöyle rivâyet etti:

— Ömer bin Azdülaziz (R.A.), kilise sahiplerine kişi başına iki dinar cizye koydu.

Ebû Ubeyd dedi: Kanaatim odur ki, Ömer bin Abdülaziz, ancak rahiplerin gücünün yeteceğini bildiği için bu uygulamaya gitmiştir. O, biliyordu ki, rahiplerin geçimini temin eden zimmîler, rahiplerinin cizye mükellefiyetine de katlanacaklardır.

---

(7) Ebû Yusuf tarafından, Ömer bin Nafi ve Ebubekr yolundan nakledilen bu rivâyet Kitabü'l-Harac'da şöyle anlatılır: Hz. Ömer, bir adamın kapısından geçerken, önünde yaşlı ve âmâ birisinin dilendiğini gördü. Arkasından yaklaştı ve omuzuna dokundu. Hangi dine mensub olduğunu sordu. Adam, yahudiyim, dedi. Seni bu hâle düşüren nedir? dedi. Ödemekle mükellef bulunduğum cizye, ihtiyaç ve yaşlılık, dedi.

Hz. Ömer, adamı elinden tuttu, kendi evine götürdü, ona bir miktar sadaka verdi, sonra adamı Beytü'l-Mâl'in hazinedarına yolladı ve şöyle dedi :

— Bu adama ve benzerlerine bakınız! Vallahi biz bunlara insaflı davranmalıyız. Gençliğinde cizyesini aldık, sonra ihtiyarlığında böyle perişan vaziyette bırakmamız doğru olmaz. «Sadakalar ancak fakirler ve miskinler içindir» âyetinde geçen fakirlerden gaye müslümanlardır. Miskinlerden gaye ise, ehl-i kitabın fakirleridir. Bu adam ehl-i kitabın miskinlerindendir.

Hz. Ömer o adamdan ve benzerlerinden cizye alınmasını kaldırdı. Ebû Bekr der ki: Ben Hz. Ömer'in bu hareketine şahit oldum ve o yaşlı adamı da gördüm. (Kitabü'l-Haracç, çev. Ali Özek, s. 205-206, İstanbul-1973) (Çev.)

Cizye ve Haracın Toplanması - Cizye ve Harac Ehline Merhamet Edilmesini ve Onlara Baskı Yapılmamasını Emreden Esas ve Hükümler Hakkındadır

110 — Ebû Muaviye bize Hişam bin Urve, babası, ve Hişam bin Hakim bin Hizam'dan rivâyetle şöyle anlattı:

— Hişam bin Hakim — Filistin'de — cizye sebebiyle işkenceye mâruz bırakılan bir gurup insana rasladı. Bunun üzerine Hişam şöyle dedi:

— Rasulülla h (S.A.V.)'ın: «Dünyada insanlara azap edenlere, kıyâmet gününde Allah azap eder» buyurduğunu işittim.

111 — Abdullah bin Salih bize, Leys bin Sad, Yunus el-Eylî, İbni Şihab ve Urve bin Zübeyr yolundan şöyle anlattı:

— İyad bin Ganem, cizyeden dolayı kendilerine işkence edilen bir topluluk gördü. Bunun üzerine İyad, topluluğun başında bulunan şahsa şöyle dedi:

— Rasulüllah (S.A.V.)'ın şöyle buyurduğunu duydum: «Dünyada insanlara azap edenlere kıyâmet gününde mutlaka Allah azap eder.» (1)

112 — Ebu'l-Yeman; Şuayb bin Ebî Hamza, İbni Şihab ve Urve'den naklen rivâyetle bize şöyle anlattı:

— Yukarıki hadîsi Rasulüllah (S.A.V.) den naklen İyad bin Ganem'e Hişam bin Hakîm anlatmıştır.

113 — Nuaym bin Hammad bize, Bakiyye bin Velid, Safvan bin Amr ve Şüreyh bin Ubeyd'den naklen şöyle anlattı:

— Hişam bin Hakîm, İyad bin Ganem'e Peygamber (S.A.V.) den rivâyet ederek sözkonusu rivâyeti haber verdiğinde, İyad Hişam'a şöyle karşılık verdi:

— İşittiğini işitmiş, gördüğünü de görmüşümdür. Sen Rasulüllah (S.A.V.)'in şöyle buyurduğunu da işitmedin mi?:

— Kim ki, iktidar sahibi bir kimseye nasihatta bulunmak isterse, ona herkesin göreceği şekilde nasihat etmesin; elinden tutup gizli bir yere çeksin (ve söyleyeceğini söylesin). Nasihatını kabul ederse, eder; etmezse, nasihatta bulunan kişi vazifesini ifa etmiş olur.

114 — Nuaym bize şöyle anlattı:

— Bâkiyye bin Velid, bize Safvan bin Amr, Abdurrahman bin Cübeyd bin Nüfeyr ve babasından şöyle nakletti:

— Hz. Ömer (R.A.)'e bol miktarda mal getirildi. — Ebû Ubeyd, sanı-

---

(1) **İslâm, değil insanlara azap etmeyi, hayvanlara bile azap etmeyi yasaklamıştır. (Kim ki, bir hayvana müsle yaparsa, Allah'ın, meleklerin ve bütün inşanların lâneti üzerine olsun). Diğer bir hadîste de bu konuya şöyle değinilmiştir: (Bir kadın, hapsettiği bir kedi yüzünden cehenneme girdi)**

yorum ki; râvi, cizyeden, diye nakletti; der — Bunun üzerine Hz. Ömer (R.A.) :

— Korkarım ki, insanları helâk etmişsinizdir, dedi. Onlar:

— Asla, vallahi halis vergidir aldığımız deyince, Hz. Ömer:

— Onlara sopa atmadan ve onları falakaya yatırmadan, öyle mi? dedi. Onlar:

— Evet, öyle (ey mü'minlerin emiri); dediler. Hz. Ömer buna karşı şöyle dedi:

— Allah'a hamdederim ki, benim idaremde ve sorumluluğumda böyle bir haksızlığın meydana gelmesine irade buyurmamıştır.

115 — Ebû Müshir bize şöyle nakletti:

— Said bin Abdülaziz bize anlattı: Dedi ki:

— Said bin Amir bin Hizyem (2), Ömer bin Hattab (R.A.)'a geldi. Huzuruna varınca, Hz. Ömer âsasını Said'in tepesine doğru kaldırdı (vuracak gibi oldu). Bunun üzerine Said şöyle dedi:

— Selin yağmuruna sebkat etti. Cezalandırırsan, sabrederiz. Affedersen, şükran borcumuzu ifade ederiz. Sadra şifa malûmat beklersen, arzederiz. Hz. Ömer ona şöyle dedi:

— Bir müslümana düşen, ancak böyle davranmaktır. Sana ne oluyor ki, harac hâsılatını bize geç ulaştırıyorsun? Said şöyle karşılık verdi: Ey mü'minlerin emîri! Bize, çiftçilerden dört dinardan fazla vergi almamayı emir buyurdun. Biz de onlardan bu miktarın üzerinde vergi almadık. Ancak, bu vergilerin tahsil işini mahsullerini topladıkları mevsime bırakıyoruz. Hz. Ömer ona dedi ki:

— Ben yaşadıkça seni asla valilikten azletmeyeceğim! Ebû Müshir der ki, harac vergisine dair Şam diyarı halkından bahseden yegâne rivâyet budur.

Ebû Ubeyd dedi: Vergilerin hasad ve ürünleri toplama mevsimlerine bırakılmasının sebebi, zimmîlere merhamet gayesidir. Binaenaleyh, cizye ve harac vergilerinin hasad ve ürünleri toplama mevsiminden başka bir zamanda tahsil edildiğine dair bir rivâyet işitmiş oluruz.

116 — Mervan bin Muaviye el-Fezarî bize, Cade oğulları kölesi Halef ve Ebû Mucahir oğullarından bir zattan rivâyetle şöyle anlattı: Dedi ki:

— Hz. Ali bin Ebî Talib, Ukbera'ya (3) bir adamı vali tayin etti. Ali

---

(2) **Kureyş'li bir sahabî olup, Hayber savaşına katılmış ve (H. 20) yılında vefat etmiştir. Humus valiliği yapmıştır.**

(3) Ukbera: **Yakut'un Mu'cemü'l-Büldan'da belirttiğine göre, Bağdad'la arasında on fersah bulunan bir beldedir.**

(R.A.), (adamı vali tayin ettiğinde) insanların huzurunda kendisine şöyle dedi:

— Haractan bir dirhem dahi olsa, ödememezlik yapmalarına müsaade etme. Râvi der ki; Hz. Ali, vali tayin ettiği adama bu tavsiyeyi ısrarla yaptıktan sonra valiye:

— Öğle üzeri beni gör, dedi. Adam, huzuruna gelince ona şöyle dedi:

— (Seni görevlendirmiş), emirler vermiştim. Sana bir takım emirler daha vereceğim. Eğer bana karşı itaatsizlik yaparsan, seni azlederim. Sakın harac vergisi sebebiyle, bu vergiyle mükellef olanlara merkep, inek, kışlık veya yazlık giyecek ve kisveler sattırma. Onlara merhametli davran, merhametli ol, merhametli ol.

117 — Fadl bin Dükeyn bize Said bin Sinan ve Antere'den şöyle rivâyet etti: Antere dedi ki: (4)

— Hz. Ali, her zenaat erbabından (imâl ettiği şeylerden) cizye almakta idi. İğneciden iğne, törpücüden törpü, ip (imâl eden veya bunu satandan), ip alırdı. (Cizyeler toplatıldıktan sonra), Hz. Ali cizyeden hisselerini alacakları çağırtırdı. Onlara (önce) altın ve gümüşleri verir; onlar da bunu kendi aralarında bölüşürlerdi. Sonra Ali (R.A.),

— Şunları (zanaat erbabından tahsil edilen eşyayı) da alın ve aranızda taksim edin. Onlar:

— Buna ihtiyacımız yoktur, diye karşılık verirlerdi. Bunun üzerine Ali (R.A.):

— Verginin iyisini aldınız. Kötüsünü almak istemiyorsunuz, öyle mi? Çaresiz bunu da alıp götüreceksiniz.

Ebû Ubeyd dedi: Hz. Ali'den nakledilen bu rivâyet bize şunu gösteriyor ki, Ali (R.A.), cizye ehlinden para karşılığı olarak borçları olan cizyeyi bu maddelerden tahsil ettirmiştir. Tâ ki, kendilerini nakit para ödesinler diye bu çeşit mallarını satmaya mecbur etmesin. Bütün bunlar ehli cizyeye merhametli davranmak ve onların mükellefiyetini hafifletmek gayesine mâtuftur. Hz. Ali'den nakledilen sözkonusu rivayet, Muaz'dan nakledilen şu habere benzer: Yemen âmili iken vergi ödeyeceklere şöyle demiştir:

— Bana zekât olarak elbise ve giyim eşyası getirin. Zira, bu size daha kolay gelecek, Medine'deki Muhâcirlere de daha yaydalı olacaktır. (5)

---

(4) Antere: Adı, antere bin Abdurrahman eş-Şeybani'dir. Künyelerinden biri de Ebû Veki'dir. Hz. Ali'den rivayet eder. İbni Sa'd tabakatında hâl tercemesi vardır.

(5) Muhacirlerin bu çeşit mallara muhtaç olmaları, bu çeşit malları imâl edecek ve bu işle uğraşanların az olmasından ileri gelmekteydi.

Hz. Ömer de Cizye vergisi olarak deve almakla aynı uygulamaya gitmiştir.

118 — Yahya bin Bukeyr ve İshak bin İsâ bana Mâlik bin Enes, Zeyd bin Eslem ve babasından şöyle anlattılar:

— Hz. Ömer'e cizye vergisi olarak toplanan develerden çok sayıda deve getirilirdi.

Ebû Ubeyd dedi: Peygamber (S.A.V.)'in Yemen halkına yazdığı; «Bâliğ olan her erkeğe bir dinar altın, yahud bir dinar değerinde maafir kumaşı cizye düşer», mektubundaki emir, Hz. Ömer, Hz. Ali ve Muaz'ın uygulaması için bir dayanak teşkil eder.

Ebû Ubeyde dedi: Bu rivâyette görüyoruz ki, Muaz (R.A.), (Peygamber (S.A.V.)'in emrine uyarak) Yemen'lilerden altın para yerine elbiselik kumaş demek olan «maafir» almıştır. Bütün bunlardan gözetilen gaye, ehli zimmete merhametli davranmaktır; kendilerini mallarını satmaya mecbur bırakmamaktır; ödemesinde güçlük çekmeyecekleri şekilde (mükellef oldukları vergiyi) ellerinde mevcut bulunan malladan eşit değerde tahsil etmektir. Rasulüllah (S.A.V.)'ın «veya eşit değerde «maafir» kumaşı» sözü, paranın değerinde eşya verilebileceğini ortaya koymaktadır.

119 — Muhammed bin Kesir bize Ebû Reca el-Horasanî ve Cisr Ebû Cafer yolundan şöyle rivâyet etti: Cisr Ebû Cafer dedi ki:

— Ömer bin Abdülaziz'in Adiy bin Ertat'a yazdığı mektubunu gördüm. — Bu mektup Basra'da bize okundu. — (Mektupta şunlar yazılıydı) :

— Emmaba'dü: Allah Teâlâ, cizyenin ancak islâmı kabul etmeyen ve haddi aşarak küfrü tercih eden, böylelikle de açık bir ziyanda olan kimseden alınmasını emir buyurmuştur. Sen de cizyeyi ödeme gücü olana koy. Onların (ehli zimmetin) varlıklı olmasına imkân ver ki, yerin imar edilmesinde katkıları olsun. Çünkü bu, müslümanların hayat seviyesinin iyileşmesine vesile olacak ve düşmanlarına karşı kendilerine güç verecektir. Etrafını gözet. Ehli zimmetten olup da yaşı geçmiş, gücü zayıflamış ve geçim yolları tıkanmış kimselere, Beytü'l-Mal'dan — kendisine yetecek kadar — maaş bağla. Nitekim, müslümanlardan bir adamın bir kölesi olup da bu köle ihtiyarlar, gücü zayıflar ve geçim imkânları ortadan kalkarsa; efendisi onu — ölünceye veya azat edilinceye kadar — geçindirmek borcundadır. Zira bana nakledildi ki: Hz. Ömer (R.A.), kapı kapı dolaşarak insanlardan dilenen ehli zimmetten bir ihtiyara rasladı. Hz. Ömer ona şöyle dedi:

— İnsaftan değildir ki, gençliğinde senden cizye almışken, şimdi

seni zaruretle başbaşa bırakalım. Ömer bin Abdülaziz dedi: Hz. Ömer, daha sonra bu zimmi'ye maaş bağlamıştır.

120 — Abdurrahman bin Mehdi bize, Abdurrahman bin Talha ve Davud bin Süleyman el-Cufî'den şöyle anlattı: Davud bin Süleyman dedi ki:

— Ömer bin Abdülaziz (R.A.), Abdülhamîd bin Abdurrahman'a şöyle yazdı:

— Selâmünaleyk.. Ammaba'dü: Şüphesiz, sapık ve zâlim valilerin takibettikleri hukuk dışı yollar ve uyguladıkları gayri meşru hükümler sebebiyle Kûfe halkı zulme, şiddete ve musibete uğramıştır. Muhakkak ki, islâmın en mühim esası adalettir. Ve insanlara ihsanda bulunmaktır. En büyük çaban, kendi nefsini Allah'a itâat etmeye alıştırmak olmalıdır. Zira isyanda bulunmak büyük bir vebâldir. Sana emir veriyorum ki, ehli zimmetin arazisine bak ve onları imar etmeye çalış. İmar edilmiş araziye, onun harab olmasına sebep olacak vergi koyma. Keza, harap araziye de, imar edilene konan vergiyi koyma. İmar edilmemiş araziden, ne miktar vergiye tahammülü varsa, o kadar vergi al. İmar edilmiş araziden sadece harac vergisi al. Arazi sahiplerinden vergi alırken onlara yumuşak davran ve kendilerine güven ver.

Haraç vergisi olarak içinde hâlis altın bulunmayan «Veznü'sseba» (6) dan başka bir şey almamanı, sikkelenmemiş altın ve gümüşten sikkeleme ücreti, eritilmemiş gümüşten eritme ücreti almamanı, Nevrûz ve Mihrican (7) günlerinde takdim edilen hediyeleri kabul etmemeni, haraç defterini, yazma ücreti, (zekât memurlarının) kira ve otel masrafları, nikâh parası (8) almamanı emrediyorum. Ayrıca arazi sahiplerinden islâma girenlere haraç vergisi konamaz. Bu konularda emirlerime itâat et. Allah'ın bana verdiği yetkiye dayanarak seni bu hususlarda görevlendiriyorum. Durumu bana iletmeden ve işi aceleye getirerek el kesme ve ölüm cezalarını uygulamaya kalkışma. Zürriyetten hac fârizasını ifa etmek is-

---

(6) Veznüsseba: Yedi değerli dirheme verilen addır. Ağırlığı ondört kırat idi. (Çev.)

(7) Nevruz ve Mihrican: Eski İran'da bir bayram adıdır. Mısır'da da Kıbtî senesi yılbaşıdır.

(8) Nikâh parası tâbiri muhtemelen şu mânaya gelir: Eskiden vergi memurları kızla evlenenden bir dinar, dul ile evlenenden yarım dinar vergi alırlarmış. Ömer bin Abdülaziz evlilik için bir mâni teşkil edebilecek bu uygulamayı yasaklamıştır.

Bununla beraber müellif, râvi Abdurrahman bin Mehdi'den naklettiği rivâyette ise: Bu tabir ile kendilerinden harac alınan zâniye zımmî kadınlar kasdedilmiştir, diye beyanda bulunmuştur. (Çev.)

teyenler varsa, hemen ona Beytü'l-Mal'dan bir yüzlük yolculuk masrafı ayır. Sana selâm...

Abdurrahman dedi: «Nikâh parası»ndan maksad, kendilerinden harac alınan bazı zımmî zâniyelerdir. «Zürriyet» ise: Ehli divandan olmayan (umum müslümanlardır.)

Cizye Vergisi Borcu Olup da Bunu ödemeden Müslüman Olan Veya Vefat Eden Kimseler Hakkındadır.

121 — Musab bin Mikdam bize Süfyan bin Said, Kabûs bin Ebî Zabyan ve babasından şöyle anlattı: Dedi ki:

— Rasulüllah (S.A.V.) şöyle buyurdu:

— Müslüman cizye ile mükellef değildir. (1)

Ebû Ubeyd dedi: Bu hadîsin mânası şudur: Ehli cizyeden bir adam sene sonunda islâmı kabul etmekle üzerinden cizye sâkıt olur. Böylece, cizye ödemek borcunda iken, islâmı kabul ettiği için, kendisinden cizye alınamaz. İslâmı kabul ettikten sonra, cizye ile mükellef tutulmayacağı gibi, cizye ödemek ve cizyeden dolayı borçlu olmak durumunda da değildir. Hz. Ömer, Ali ve Ömer bin Abdülaziz'den bu görüşü destekleyen rivâyetler nakledilmiştir.

122 — Abdurrahman bize, Hammad bin Seleme ve Ubeydullah bin Ravaha'dan şöyle rivâyet etti: Ubeydullah bin Ravaha dedi ki:

— Selsele'de Mesruk'un maiyyetinde bulunuyordum. Mesruk bana şöyle anlattı:

— Arap olmayan kavimlerden birine mensup bir adam islâmı kabul etmiş idi. Buna rağmen yine ondan cizye vergisi alınıyordu. Bunun üzerine adam Hz. Ömer'e gelip, kendisine:

— Ey mü'minlerin emîri! Ben islâma girdim; buna rağmen benden cizye vergisi alınmaktadır, dedi. Hz. Ömer adama:

— Öldürülmekten veya cizyeden kurtulmak gayesiyle islâmı kabul etmiş olmayasın, diye cevap verince, adam şöyle dedi: Müslüman olmakta benim için bir kurtuluş çaresi yok mu? Hz. Ömer:

— Elbette vardır, diye karşılık verdi. Mesruk dedi: Bunun üzerine Hz. Ömer ilgililere mektup yazarak bu kimseden cizye alınmamasını emir buyurdu.

---

(1) Ahmed ve Ebû Davud'un İbni Abbas'dan rivayet ettikleri şöyle bir hadîs vardır: «Bir yerde iki kıble olmaz, müslümana da cizye düşmez.»

Ebû Ubeyd dedi: Rivâyetin metninde geçen «Şuûb» ifadesi, arap olmayan kavimler anlamındadır.

123 — Hüşeym bize şöyle anlattı:

— Seyyar bize Zübeyr bin Adiy'den şöyle rivâyet etti: Zübeyr bin Adiy dedi ki:

— Hz. Ali'nin hilâfeti döneminde bir bölgenin emîri islâmı kabul etti. Hz. Ali ona:

— Kendi memleketinde kalırsan, mükellef olduğun cizye vergisini üzerinden kaldırır, ancak arazinden harac alırız. Eğer yurdunu terkedersen, senin arazin üzerinde herkesten çok, biz hak sahibiyiz, dedi.

124 — Yezid bin Harun bize, Mesûdî ve Muhammed bin Abdullah es-Sakafî'den rivâyetle şöyle nakletti:

— Bir mıntıkanın reisi, islâmı kabul ederek Hz. Ali'ye geldi. Hz. Ali ona şöyle dedi:

— Senin şahsına cizye vergisi koyamayız. Ama senin arazin bize aittir.

125 — Haccac bize Hammad bin Seleme ve Humeyd yolundan şöyle nakletti:

— Ömer bin Abdülaziz, (âmillerine) şöyle yazdı:

— Bizim gibi şehâdet kelimesi getiren (bizim inancımızı paylaşan) kıblemize yönelen ve sünnet olan kimseden cizye vergisi almayınız.

Ebû Ubeyd dedi: Görülüyor ki, doğru yolun önderlerinden nakledilen bu rivâyetler, müslümanlığı kabul eden kimseden cizye alınmaması gerektiği yönünde varid olagelmiştir. Bu (rivâyetlerin kendilerinden nakledilmiş olduğu) zatlar, islâmı kabul eden kimseden cizye vergisini iskat ederlerken bu kimsenin sene başında mı, yoksa sene sonunda mı, islâmı kabul ettiğine bakmamışlardır. Görüşümüze göre, (bu rivâyetlerden çıkarılan netice şudur): İslâm, cizye vergisinden — daha önce — tahakkuk eden sorumluluğu iskat etmiştir.

İnsanlar, ancak Emevî oğulları devrinde bu rivâyetlere ihtiyaç duymuşlardır. Çünkü, Emevî'lerden veya bazı hükümdarlarından nakledildiğine göre, onlar islâmı kabul etmelerine rağmen insanlardan cizye vergisi almışlardır. Onlara göre cizye, kölelere konan vergiler mesabesindedir. O hâlde kölelerin müslüman olması, ona terettüp eden vergiyi iskat etmez. Bu uygulamaları yüzündendir ki bazı âlimler, Emevî oğullarına isyan etmeyi câiz görmüşlerdir. (2)

---

(2) **Ömer bin Abdülaziz'den nakledildiğine göre, o bazı âmillerine mektuplar yazarak müslümanlığı kabul edenleri cizye mükellefiyetinden muaf tutmalarını istemiş ve şöyle demiştir: «Allah, Hz. Muhammed'i islâma davet edici olarak gönderdi. Hiçbir zaman onu vergi toplayıcı olarak göndermedi.». (Çev.)**

Yezid bin Ebî Habib'den, Emevî'lerin islâmı kabul edenlerden cizye vergisi aldıklarını isbat eden rivâyetler nakledilmiştir.

126 — Abdullah bin Salih bize şöyle anlattı:

— Harmele bin Umran bize Yezid bin Ebî Habib'den şöyle rivâyet etti: Yezid bin Ebî Habib dedi ki:

— Bu ümmetin — Peygamber'inden sonra — işlediği en büyük üç masiyet şunlardır: Hz. Osmanlı öldürmeleri, Kâbe'yi yakmaları ve müslümanlardan cizye vergisi almaları.. (3)

Ebû Ubeyd dedi: Bu rivâyet islâmı kabul etmesinden sonra zimmîden cizye alındığını göstermektedir.

Sene sonunda ölen zimmînin cizye borcunun ne olacağı konusunda ise, ihtilâf edilmiştir:

127 — Said bin Ufeyr bize Abdullah bin Lüheya' ve Hayyan bin Süreyc'in kâtibi Abdurrahman bin Cünade'den naklen şöyle anlattı:

— Hayyan Abdurrahman bin Cünade'yi Ömer bin Abdülaziz (R.A.)'e göndermiş, yazdığı mektupta, şöyle fetvâ sormuştur: Ölen Kıbtî'lerin cizye vergileri, hayatta olan yakınlarına yüklenebilir mi? Bunun üzerine Ömer bin Abdülaziz (R.A.), meseleyi — elçi Abdurrahman hazır olduğu halde — İrak bin Mâlik'den sorar. İrak şöyle dedi:

— Kıbtî'lerle bir anlaşma veya sözleşme yapıldığını işitmedim. Onlar, ancak av mesabesinde, kuvvet yoluyla hâkimiyyet altına alındılar. Ömer bin Abdülaziz (R.A.), Hayyan bin Süreyc'e yazarak ölenlerin cizye vergisini hayatta olan yakınlarına yüklemesini emretti. (4)

İbni Ufer dedi: Hayyan, Ömer bin Abdülaziz'in Mısır valisi idi.

Ebû Ubeyd dedi: Diğer bir vecihten Makil bin Ubeydullah yolundan Ömer bin Abdülaziz'den şöyle rivâyet edilmiştir:

— Ölen zimmîye cizye vergisi vâcip olmadığı gibi, ondan sonra kalan yakınları da bu vergiyle mükellef tutulamazlar. Ömer bin Abdülaziz (R.A.), şunu demek istiyor: Cizye ölenin mirasçılarına ödetilemeyeceği gi-

---

(3) Yezid bin Habib bu rivayette, müslümandan cizye almayı Hz. Osman'ın katli ve Kâbe'nin yakılması olayları kadar mühim görmüştür. Zira müslümandan cizye almak, şahsiyetini küçük düşürür ve onun şerefini rencide eder.

(4) Ölen kimsenin cizye vergisinin, akrabalarına yüklenip yüklenmeyeceği hususu islâm hukukçuları arasında tartışma konusudur. Tartışma konusu olan. ölen zimmîlerin cizye ile mükellef olup olmamaları değildir; vergilerin ödeneceği sırada ölen veya bir yıllık cizye vergisi ödemesi gerekirken ölen zimminin, bu borcundan yakınlarının sorumlu olup olmayacağıdır. Müellif ölen zimmînin bu mükellefiyeti sâkıt olur ve ödemesi gereken yıllık cizye vergisi borcu, borç mesabesinde kabul edilemeyeceği görüşündedir. (Çev.)

bi, ölenin borcu durumunda da kabul edilemez. Binaenaleyh, cizye sebebiyle akrabalarını bırakıp kaçan kimseye düşen cizye vergisi, akrabalarına ödetilemez. Çünkü, kaçan kimsenin yakınları, bu hususta, garanti vermiş değillerdir .

Cizye Karşılığı Olarak Şarap ve Domuz Alınması

128 — Ebû Ubeyd dedi: Abdurrahman bize Süfyan bin Said, İbrahim bin Abdüialâ el-Cafî ve Süveyd bin Gafele yolundan şöyle anlattı: Süveyd dedi ki:

— Ömer bin Hattab'a bazı insanların (âmillerin) cizye karşılığı olarak domuz aldıkları haberi ulaştı. Bilâl da kalktı, evet onlar bunu yapıyorlar, dedi. Hz. Ömer (R.A.):

— Sakın bunu yapmayınız. Bırakın kendileri bunları satsınlar (siz kıymetini alınız), dedi.

129 — Ensarî (Muhammed bin Abdullah), bize İsrail, İbrahim bin Abdulalâ ve Süveyd bin Gafele'den şöyle nakletti:

— Bilâl, Ömer bin Hattab (R.A.)'a:

— Ey mü'minlerin emîri, senin âmillerin haraç karşılığı olarak şarap ve domuz alıyorlar, dedi. Hz. Ömer şöyle karşılık verdi:

— Sakın kendilerinden böyle şeyler almayınız. Lâkin onları sahiplerine veriniz satsınlar, size kıymetini ödesinler. Siz onlardan ancak o maddelerin kıymetini alabilirsiniz.

Ebû Ubeyd dedi: Bu rivâyetler, şunu anlatıyor ki, müslümanlar ehli zimmetten toprak haracı ve kelle cizyesi karşılığı olarak şarap ve domuz alıp bunları satıyorlardı. Bilâl'in nahoş karşıladığı ve Hz. Ömer'in yasakladığı husus, müslümanların bu malları alıp satmalarıdır. Ancak Hz. Ömer (R.A.), ehli zimmet tarafından satıldığı takdirde, müslümanların bu malların kıymetinden vergilerini almalarına müsaade etmişlerdir. Zira şarap ve domuz ehli zimmetin malı olabilir, müslümanların malı olamaz.

Hz. Ömer'den nakledilen diğer bir rivâyet mevzua açıklık getirmektedir:

— Ali bin Mabed bana Abdullah bin Amr ve Leys bin Ebî Selim'den rivayetle şöyle anlattı:

— Ömer (R.A.), valilere bir tamim yazarak, domuzları öldürmelerini ve bunların kıymetinin ehli cizyenin vereceği vergiden kesilmesini emretmiştir.

Ebû Ubeyd dedi: Hz. Ömer, ancak domuzları ehli zimmetin malların-

dan saydığı içindir ki, ödeyecekleri cizyeden kesilmesini emretmiştir.

Diğer taraftan zimmî, şarap ve domuz ile vergi memuruna uğrasa; — her ne kadar bu malları (şarap ve domuz sahibi olan) zimmî satmak durumunda ise de — vergi memurunun, ne bu mallardan ve ne de (satılmışlarsa) kıymetlerinden öşür vergisi alması sâiz değildir.

Ebû Ubeyd dedi: Bu mevzu (öşür vergisi), diğer konuya, (cizye ve haraca) kıyaslanamaz ve aralarında bir benzerlik yoktur. Zira cizye ve haraç vergileri, ehli zimmetin arazilerine ve nefislerine konan ve ödemekle mükellef oldukları vergilerdir. Halbuki, burada sözkonusu edilen vergi domuz ve şaraba konan bir vergidir. Buna göre, nasıl ki, domuz ve şarap maddelerinden vergi almak câiz değilse, aynı şekilde bu malların kıymetinden vergi almak câiz değildir. Çünkü Rasulüllah (S.A.V.) şöyle buyurur :

«— Allah (C.C.), bir şeyi haram etmişse, o şeyin kıymetini de haram etmiştir.» (1)

Ömer bin Hattab'dan rivâyet edildiğine göre, o bu hususta bazılarının verdiği fetvaya aykırı fetva vermiştir. Ömer bin Azdülaziz (R.A.) de aynı görüşe kail olmuştur:

131 — Ebû Esed el-Mısrî bize şöyle anlattı:

— Abdüllah bin Lüheya bize Abdullah bin Hübeyra es-Sebaî' (2) den şöyle anlattı:

— Utbe bin Ferkad, Ömer bin Hattab'a kırkbin dirhem şarap vergisi gönderdi. Bunun üzerine Hz. Ömer (R.A.), ona şöyle yazdı: Bana şarap vergisi gönderdin. Bu vergi muhâcirlere değil sana yaraşır. Ayrıca Hz. Ömer, (Ferkad'in bu hareketini) halka duyurdu. Ve (Ferkad'e):

— Allah'a yemin ederim ki, bundan sonra senin vali olmana müsaade etmeyeceğim, dedi. Hübeyre der ki: Daha sonra Hz. Ömer, Ferkad'i azletti.

132 — Abdurrahman bin Mehdi bize Müsennâ bin Said ed-Dabaî'-den şöyle anlattı :

— Ömer bin Abdülaziz (R.A.), Adiy bin Ertat'a:

— Bana (toplamış olduğum) elindeki malları (vergileri) ve bunları ne-

---

(1) Cizye, zimmi'nin nefsini korumak için, egemenliği altında yaşadığı islâm devletine ödemek mükellefiyetinde bulunduğu bir vergidir. Mülkiyetinde bulunan, hangi maldan olursa olsun, bu vergiyi ödemek zorundadır. Harac da, ehl-i zimmetin arâzilerinden alınan vergidir. Halbuki, öşür vergisi, öşür vergisine tâbi olan mallardan alınır. Bu mallar da kullanılması meşru olması gerekir. Domuz ve şarap ise, meşru mallar olmadıkları cihetle, öşür vergisine tâbi olamazlar.

(2) Hazreci'nin Hulasatu't-Tehzib'inde «Sebei» şeklinde geçmektedir.

reden tahsil ettiğini bildir, diye bir mektup yazdı. Adiy, elindeki malları (vergileri) ve bunları nereden tahsil ettiğini liste hâlinde yazarak ona bildirdi. Yazdıklarının içinde, şaraptan aldığımız öşür vergisi olarak elimizde dörtbin dirhem mevcut, diye bir madde de vardı.

Müsennâ dedi: Bir müddet bekledikten sonra (Adiy bin Ertat'a) mektubunun cevabı geldi. (Mektupta şunlar yazılıydı):

— Bana yazdığın mektupta şaraptan dörtbin dirhem öşür vergisi tahsil ettiğinden bahsediyorsun. Oysa ki, müslüman şaraba öşür vergisi koymaz; müslüman şarap içmez ve şarabı satmaz. Bu mektubum sana ulaşır ulaşmaz, paranın sahibini bul ve parasını ona iade et. Bu paralar ancak sahibine yaraşır (müslümanlara yaraşmaz). Bunun üzerine Adiy, adamı bulup dörtbin dirhemi kendisine iade etti ve şöyle dedi:

— Allah beni afvetsin; ben hakikati bilmiyordum.

Ebû Ubeyd dedi: Kanaatime göre, amel için aslolan budur. Halbuki, İbrahim en-Nahaî aksi bir görüşe kail olmuştur:

133 — Yahya bin Said ve Abdurrahman bin Mehdi, ikisi bize Süfyan, Hammad ve İbrahim'den şöyle naklettiler:

— Şarap ile vergi memuruna uğrayan zimmî hakkında şöyle dedi:

— Ondan öşürün iki katı nisbetinde vergi alınır. (3)

Ebû Ubeyd dedi: Muhammed bin Hasan'ı Ebû Hanife'den şöyle naklederken işittim. Ebû Hanife demiştir ki: Şarap ve domuz ile, vergi memuruna uğranıldığı zaman, şaraptan öşür vergisi alınır; ama domuzdan alınmaz. (4)

Ebû Ubeyd dedi: Hz. Ömer bin Hattab (R.A.) ile Ömer bin Abdülaziz'in, şaraba da öşür vergisi konulamayacağına dair görüşleri uyulmaya daha uygundur.

Cizyenin Nasıl Toplanacağı, Ehl-i Zimmetin Kıyafeti ve Boyunlarına Mühür Asılması Hakkındadır

134 — Kesir bin Hişam bize Cafer bin Burkan ve Meymun bin Mihran'dan şöyle anlattı:

---

(3) **İbrahim Nahai'nin görüşünden maksat şu olsa gerek: Zimmî'ye ait domuz ve şarap kıymetine öşür vergisi düşer. Ancak böyle bir kimse, zimmî olduğu için, öşür vergisi yerine, öşrün iki misli vergi mükellefiyetine tâbidir.**

(4) **Aslında bu iki madde arasında bir tefrik yapmamak gerekir. Yani her ikisi de aynı hükme tâbi olmalıdır. Eğer, birinden vergi almak câiz değilse, diğerinden de almak câiz değildir. O halde bir ayırım yapmak söz konusu olamaz.**

— Ömer bin Hattab (R.A.), Huzeyfe bin Yemân ve Sehl bin Hüneyf'i — Ebû Ubeyd dedi: Her ne kadar bir çok râvîce Sehl olarak kabul edilmiş ise de, kanaatimce Osman bin Huneyf'dir — (Sevad'a) tayin edip gönderdi. Râvi dedi: Huzeyfe ve Sehl, Sevad arazini ölçtüler ve cizye ehline şöyle dediler:

— Kim ki, boynuna mühür asılmak üzere bize gelmezse, zimmet hakkını kaybetmiş olacaktır. Râvi dedi: Bunun üzerine bütün ehli zimmet büyük bir kalabalık hâlinde ve telâşlı olarak toplandılar. Çünkü Sevad bölgesi fethedilen ilk ülke idi. Râvi der ki:

Huzeyfe ve Sehl, boyunlarına mühür taktılar. Daha sonra cizye vergisini belirleyerek, fert başına dört dirhem aylık vergi koydular. Bilâhare her köyün halkını sayarak (yekûn olarak) mükellef oldukları vergiyi tesbit ettiler; ve köy reisine şöyle dediler:

— Senin köyüne şu, şu kadar vergi düşer; köy halkı olarak gidin bu vergiyi kendi aranızda toplayın. Râvi şöyle der: Huzeyfe ve Sehl, köy reisini köy halkının tüm vergisinden mesul tutarlardı.

135 — Haccac bize Şu'be ve Seyyar (Ebu'l-Hakem) dan şöyle naklettiler: Seyyar dedi ki: Eba Vâil'in şöyle dediğini işittim:

— Huzeyfe, Medayin'de saçını traş etti. Ve şöyle dedi: Harac vergisini — yahud (Ebû Ubeyde'nin şüphesiyle), cizye vergisini, dedi — ödemediğim için (ceza olarak) saçımı traş ettim. Bununla köy reislerini korkutmak isteyerek kendilerine şöyle dedi:

— Kim ki, haracı ödemezse saçı traş edilecektir. Ravi Haççac dedi: Şube dedi ki: İranlılara göre saçı traş etmek büyük bir ayıp — yahud müsle, dedi — sayılmakta idi.

136 — Ebû Münzir ve Musab bin Mikdam bize Süfyan, Ubeydul bin Amr, Nafi ve Eslem'den rivayetle şöyle nakletti: Eslem dedi ki:

— Ömer bin Hattab (R.A.), ordu kumandanlarına mektuplar yazarak zimmîlerin boyunlarına mühür takılmasını emretti.

137 — Abdullah bin Ömer bize Nafi ve Eslem yolundan şöyle anlattı: (1)

— Hz. Ömer (R.A.), ehli zimmet hakkında şöyle emretti:

— Saçları önden traş edilsin, semerlere binsinler, müslümanların bindiği tarzda değil, yan olarak binsinler ve bellerine geniş kemer (zünnar) bağlasınlar.

Ebû Ubeyd dedi: Geniş kemerlerden maksad, zünnardır.

138 — Nadr bin İsmail bize Abdurrahman bin İshak ve Halife bin Kays'den şöyle nakletti: Halife bin Kays dedi ki:

— Hz. Ömer (R.A.), şöyle dedi: Ey Yerfa! Vilâyetlerin ümerâsına ehli kitap hakkında şöyle yaz:

— Saçları önden traş edilsin ve kıyafet yönünden müslümanlardan ayırdedilebilmeleri için, bellerine kalınca bir ip bağlasınlar.

139 — Abdurrahman bin Mehdi bize Halid bin Ebî Osman el-Eydî'-den şöyle rivâyet etti: Halid bin Ebî Osman dedi ki:

— Ömer bin Abdülaziz (R.A.), ehli zimmet hakkında şöyle emretti: Semerler üzerinde taşınsınlar ve saçları ön taraftan traş edilsin.

140 — Ali bin Madeb bize Ubeydullah bin Amr er-Rakâ, Abdülkerim el-Cezerî ve Said bin el-Müseyyib'den naklen şöyle anlattı:

— Said bin el-Müseyyib, Nabatî'lerden cizye vergisi alındığında, onların yorulmasını uygun görmekte idi.

Ebû Ubeyd dedi: Kanaatimizce, Said bin el-Müseyyib, ehli zimmetin yorulmasından onlara işkence yapmayı veya kendilerine güçlerinin üstünde mükellefiyet yüklemeyi murad etmemiştir. O, zimmet ehlinden cizye istenince, onlara ikramda bulunulmamasını, kendilerini küçümsemek gerektiğini murad etmiştir. Sanıyorum ki, Said bin el-Müseyyib, «Kendi elleriyle ve küçülmüş oldukları hâlde cizyeyi ödeyinceye kadar» âyetini bu (ehli zimmetin yorulması gerektiği), şekilde tefsir etmiştir. (Daha evvel de zikredildiği gibi(bazıları, bu âyeti tefsir ederken, cizyenin nakit olarak ödenmesi gerektiğini söylemiş; kimisi de bundan maksad, zimmîlerin cizyeyi ödemeye giderken yürüyerek gitmeleridir; diğer bazı zevat ise, cizye verenin ayakta olduğu hâlde ödemesi, alanın da oturarak teslim alması lâzımdır, demişlerdir.

DÖRDÜNCÜ KİTAP

SULH YOLUYLA FETHEDİLEN TOPRAKLAR VE BU TOPRAKLAR HAKKINDA TAKİB EDİLMESİ GEREKEN KURALLAR

Kuvvet Yoluyla Fethedilen Topraklar ve Bu Toprakların Fey' ve Ganimet Hükmüne Tabi Olması

Ebû Ubeyd dedi: Fethedilen arazilerle ilgili olarak Rasulüllah (S.A.V.) ile ondan sonra gelen halifelerinden nakledilegelen rivâyetlerin üç çeşit hüküm getirdiğini görmekteyiz.

1 — Halkı islâmı kabul eden araziler: Bu çeşit arazi, sahiplerinin mülküdür. Bu topraklar öşür arazisi olup sahiplerine yalnız öşür vergisi düşer. (1)

2 — Sulh yoluyla veya muayyen bir haraç karşılığında fethedilen topraklar: Bu nevi arazi sahipleri, yapılan anlaşmalara göre muamele görürler, fazlasiyle mükellef tutulamazlar.

3 — Kuvvet yoluyla fethedilen araziler: Bu arazi konusunda müslümanlar ihtilâf etmişlerdir. Bazılarına göre, bu arazi ganimet statüsüne tabidir. Arazi tahmis edilir ve (gâzilerle hisse sahipleri arasında) taksim edilir. Beşe bölünen arazinin beşte dördü, bu araziyi fethedenlere mahsus olarak verilir. Kalan beşte bir hisse ise, Allah'ın (Kur'an'da) adlarını

---

(1) **Bu arazinin mahsulüne zekât düşer. Dere ve ırmak sularıyla sulanan arazi ürünlerine onda bir (1/10), sulama âletleriyle sulanan arazi ürünlerine ise yirmide bir (1/20) nisbetinde zekât düşer.**

zikretmiş buyurduuğ sınıflara (Allah, Peygamber, zi'l-Kurbâ, yetimler, fakirler ve ibni sebil) verilir. Bazılarına göre de; bu arazi hakkında karar mercii imam (devlet reisi) dir. Devlet reisi dilerse, bu çeşit araziyi ganimet kabul edip, tahmis ve taksim eder. Nitekim Rasulüllah (S.A.V.), Hayber arazisini bu şekilde taksim etmiştir. O hâlde böyle yapmak imam için meşru bir haktır. Dilerse de, bu çeşit araziyi «fey'» kabul edip tahmis ve taksim etmez. Bu durumda arazi, ilelebet müslümanlara mevkuf bir âmme malıdır. Nitekim Hz. Ömer (R.A.), Sevad bölgesinde aynı uygulamaya gitmiştir.

Bu hükümler, fethedilen araziyle ilgili hükümlerdir.

Devlet reisinin ikta (2) olarak verdiği arazi, müslümanların ihyâ usulü ile (3) tasarruflarına geçirdikleri arazi, ya da insanların hima (4) yoluyla ele geçirdikleri topraklara gelince: Bu topraklar, fethedilen topraklar konusuna dahil değildir; ve tâbi olduğu hükümler de (fetih arazisinin tâbi olduğu hükümlerden) ayrıdır.

Bütün bu mevzularda Peygamber (S.A.V.) ve ashâbından hadîs ve rivâyetler vârid olmuştur.

141 — Ebû Ubeyd dedi ki: Kuvvet yoluyla fethedilen topraklar hakkında takib edilecek hükümler hakkında:

Abdullah bin Salih bize Leys bin Sad, Yunus bin Yezil el-Eylî ve İbni Şihab'dan rivayetle şöyle anlattı:

— Rasulüllah (S.A.V.), savaş sonucu ve kuvvet kullanarak Hayber'i fethettiler. Hayber, Allah'ın, kendi Rasulüne ihsan buyurduğu bir fey'di. (5) Rasulüllah (S.A.V.), Hayber'i tahmis ve müslümanlar (gaziler)'e hisse sahipleri) arasında, taksim buyurdu. Savaş sonrası Hayber'lilerin bir kısmı göç etmeye hazırlandılar. Rasulüllah (S.A.V.), onları çağırarak kendilerine şöyle buyurdu:

— İsterseniz bu araziyi sizin elinizde bırakayım. Ürünü bizlerle sizler arasında ortaklaşa olmak üzere toprağı işleyeceksiniz. Allah dilédikçe sizin burada kalmanıza imkân tanıyacağım. Râvi dedi: Bu teklif üze-

---

(2) İkta: Lügat mânası bir malı kesime vermektir. Ancak bir kavram olarak ikta, devlete ait arazinin mülkiyetinin veya menfaatinin hazinede istihkakı olan kimseye ülülemr tarafından verilmesidir. (Çev.)

(3) İhya: Ölü bir toprağı diriltmektir. Herhangi bir müslümanın malı olmamak şartiyle işletilmeyen bir toprağı kendi hesabına ekip-biçen her müslüman, o araziye sahip olur. Ebû Hanifi'ye göre, bunun için, devletin izni şarttır. Ancak diğer bazı hukukçuya göre bu şart değildir. (Çev.)

(4) Başkasına ait olmayan bir araziyi, herhangi bir müslümanın sınırlaması veya işaretler dikmesi sonucu kendi mülkiyetine geçirmesidir. (Çev.)

(5) Burada geçen fey'den maksad ganimettir.

rine Hayber'liler (beldenin) emlâkı (nı ortaklık usulü ile) işlemeye râzı oldular.

142 — Yezid bin Harun bize şöyle anlattı:

— Yahya bin Said, bize, Büşeyr bin Yesar'ın, kendisine şöyle haber verdiğini anlattı:

— Allah (C.C.) Rasulüne Hayber'i ihsan buyurduğu zaman, Peygamber (S.A.V.), Hayber arazisini otuz altı parçaya böldü. Her parça toplam yüz hisseden ibaretti. Peygamber (S.A.V.), arazinin yarısını, baştan geçmesi muhtemel musibet ve belâlara karşı kendine ayırdı. Arazinin diğer yarısını ise müslümanlar arasında taksim etti. Ayrıca Rasulüllah (S.A.V.)'a (müslümanlar arasında taksim edilen bu araziden) bir hisse verildi. (Taksim edilen bu arazi) Şik, Natat ve bunlarla beraber ele geçirilen diğer arazilerdir. (6)

Rasulüllah (S.A.V.)'in vakfettiği arazi içinde Ketibe, Vatiha ve Sülâlim vardı. Arazi, Rasulüllah'ın eline geçince, toprakları yeterince işleyecek (müslüman) çiftçiler yoktu. Bunun için, Peygamber (S.A.V.), ürünün yarısı karşılığında araziyi yahudilerin elinde bıraktı. Hayber, Peygamber (S.A.V.) ile Hz. Ebû Bekir döneminde bu hâl üzere kaldı. Vakta ki, Hz. Ömer idareyi ele aldı, müslümanlar arasında işçiler çoğaldı ve toprağı yeterince işleyecek bir iş gücü meydana geldi. Bu yüzden Hz. Ömer (R.A.), yahudileri Şam bölgesine sürdü. Ve emlâkı müslümanlar arasında taksim etti. (Hayber, bu durumunu) günümüze kadar (muhafaza edegelmiştir).

143 — Abdurrahman bin Mehdi bize şöyle anlattı:

— Mâlik bin Enes bize Zeyd bin Eslem ve babasından şöyle nakletti: Eslem dedi ki:

— Hz. Ömer'in şöyle dediğini işittim:

— Eğer insanların müstakbel hayatı (endişesi) olmasaydı, Rasulüllah (S.A.V.), Hayber'i nasıl taksim ettiyse, ben de fethettiğim her yeri, ashâbı arasında taksim ederdim. (7)

144 — Said bin Meryem el-Mısrî bize İbni Lüheya el-Mısrî, Yezid bin Ebî Habib ve Abdullah bin Muğire bin Ebî Bürde'nin şöyle dediğini işitenden anlattı:

---

(6) **Bu bölgeyi müslümanlar daha önce fethetmişlerdi. Hayber'in diğer arazisi ise, 14 günlük muhasaradan sonra fethedildi. Hayber gazası, Hudeybiye'den 20 gün sonra vuku bulmuştu.**

(7) **Buharî, aynı sened ve aynı lâfızla bu rivayeti Sadaka bin Mehdi tarikından nakletmiştir.**

— Süfyan bin Ebî Vehb el-Havlanî'nin şöyle dediğini işittim: (8)

— Mısır fethedildiği zaman, Zübeyr bin Avvam, Amr bin el-As'a şöyle dedi:

— Peygamber (S.A.V.), Hayber'i nasıl taksim ettiyse, sen de Mısır'ı

145 — Ebû Ubeyd dedi: Bu babda Hişam, Ma'mer ve Hümmam bin Münebbih'den nakledilen bir rivâyet daha mevcuttur. Hümmam dedi ki: öyle taksim et.

— Peygamber (S.A.V.), şöyle buyurmuştur: Herhangi bir köye gelip de onda yerleşirseniz, o köyde hisseniz vardır. (müslümanların savaşmayarak elegeçirdikleri beldeler taksim edilmez, ancak bunlar ya vergi veya zekât hükümlerine tâbidir). Hangi köy de Allah'a ve Rasulüne isyan ederse, onun beşte bir (1/5) nisbetinde emlâkı, Allah'a ve Peygamber'ine aittir. Bundan arta kalan da size (ganimet sahiplerine) aittir.

Ebû Ubeyd dedi: Taksime dair gelen rivâyetler bunlardır.

146 — Kuvvet yoluyla fethedilen arazinin taksim edilmemesine dair gelen rivâyetlere gelince Hüşeym bin Büşeyr bize şöyle anlattı: Hüşeym dedi ki:

— Avvam bin Havşeb bize İbrahim et-Teymî'den şöyle rivâyet etti: İbrahim et-Teymî dedi ki:

— Müslümanlar Sevad'ı fethettikleri zaman, Hz. Ömer (R.A.)'e şöyle dediler:

— Sevad'ı aramızda taksim et, çünkü bölgeyi savaş sonucu fethettik. Râvi dedi: Ancak, Hz. Ömer taksimden kaçındı ve şöyle dedi:

— Sizden sonra gelecek müslümanlara ne kalacak? Hem de korkarım ki, Sevad'ı aranızda taksim edersem, sular yüzünden aranızda fitne ve husumet çıkar. Râvi şöyle der: Hz. Ömer, Sevad halkını kendi arazilerinde bırakarak, arazilerine haraç, kendilerine de cizye vergisi koydu. Ve (araziyi) ganimet ashabı arasında taksim etmedi. (9)

Ebû Ubeyd dedi: Yukarıki rivâyetin (arapça) metninde geçen «Tasak» haraç demektir.

---

(8) **Süfyan bin Vehb el-Havlanî, tabiînin büyüklerindendir. Bazılarına göre de sahabîdir. İsabe'de hâl tercemesi mevcuttur.**

(9) **Hz. Ömer, bu rivayette ganimet sahiplerinin hakkı olan araziyi taksim etmeyişinin sebebini açıklarken, müslümanlar arasında arazi ve emlâk yüzünden fitne çıkması ihtimalinden bahsetmiştir. Buna göre Hz. Ömer'in görüşü odur ki, sosyal bir fitne veya sapıklığa vesile olacaksa mülkiyet hakkına müdahale etmek ve devletçe emlâk, arazi ve sair mallara el koymak ve toplumun geleceğini de hesaba katarak, devlet bu konuda uygun gördüğü şekilde tasarruf etmek yetkisine sahiptir. (Çev.)**

147 — Said bin Ebî Süleyman bize Abdülaziz bin Abdillah bin Ebî Seleme yolundan şöyle anlattı:

— Maceşun (10) bize şöyle rivâyet etti: Dedi ki: Bilal, fethedilen beldeler hakkında:

— Onları aramızda taksim et ve beşte birini al, dedi. Hz. Ömer şöyle cevap verdi:

— Hayır, bu malın kaynağıdır. Ancak ben bu araziyi müslümanlarla bölge halkının aleyhine olacak hâllere karşı (taksimden) alıkoyacağım. Bilal ve arkadaşları (ısrarla): Bu arazileri aramızda taksim etmelisin, deyince, Hz. Ömer (R.A.), şöyle dedi: Allahım beni Bilal ve arkadaşlarının husumetinden koru. Râvi dedi: Bir sene geçmeden Bilal ve arkadaşlarından hayata gözünü yummamış tek bir fert kalmadı.

Abdülaziz bin Ebî Seleme dedi: Zeyd bin Eslem bana şöyle haber verdi: Dedi ki: Hz. Ömer (R.A.), (Kendisiyle husumet eden Bilal ve arkadaşlarına) şöyle dedi:

— Bundan sonra gelecek müslümanların birşeysiz kalmasını mı istiyorsunuz?

148 — Abdurrahman bin Mehdi bize Mâlik bin Enes, Zeyd bin Eslem ve babasından şöyle anlattı: Eslem dedi ki:

— Hz. Ömer (R.A.)'in şöyle dedidiğini işittim: Eğer insanların müstakbel hayatı (endişesi) olmasaydı, fethettiğim her köyü, elbet (ganimet sahipleri) arasında taksim ederdim. (11)

149 — İbni Ebî Meryem bize İbni Lüheya'dan şöyle anlattı: İbni Lüheya dedi ki:

— Yezid bin Ebî Habib bana Abdullah bin Muğire bin Ebî Bürde'nin şöyle dediğini işiten, haber verdi: Süfyan bin Vehb el-Havlanî'nin şöyle dediğini işittim:

— Mısır ahitsiz (sulhsuz) olarak fethedildiği zaman Zübeyr kalktı ve şöyle dedi:

---

(10) Maceşun, farsça bir kelime olup Yakup bin Ebî Seleme et-Temimî'ye, oğullarına ve kardeşinin oğullarına ıtlak olunan lâkaptır. Semanî Ensab'de der ki: Bu lâkap daha evvel Yakub'un babası Ebû Seleme'ye ıtlak edilmiştir.

(11) Hz. Ömer, burada açıkça belirtiyor ki, ganimet sahiplerinin hakkı olan araziyi kendilerine vermeyecektir. Zira, her ne kadar mevcut müslümanların, iktisadî bir sıkıntısı yoksa da, gelecek nesillerin iktisadî durumunu ve maişetini düşünmek lâzımdır. Hz. Ömer bu nedenle, Rasülullah'ın Hayber'i taksim ettiği gibi taksim etmeyerek araziyi bir âmme malı olarak bırakmıştır. (Çev.)

— Ey Amr bin As! Mısır'ı aramızda bölüştür. Amr bin As: Hayır, onu taksim etmeyeceğim, diye cevap verince, Zübeyr dedi ki:

— Rasulüllah (S.A.V.), Hayber'i nasıl taksim ettiyse, sen de Mısır'ı öylece ve mutlaka taksim edeceksin. Amr şöyle karşılık verdi:

— Emirü'l-Mü'minin'e mektup yazmadan (ve görüşünü sormadan) Mısır'ı asla taksim edemem. Amr bin As, Hz. Ömer'e bu konuda mektup yazdı. Hz. Ömer ona (cevaben) şöyle yazdı: Onu bırak (taksim etme). Tâ ki nesiller boyu (müslümanlar) onunla Allah yolunda savaşsınlar.

Ebû Ubeyd dedi: Görüyoruz ki, Hz. Ömer (R.A.), Mısır'ın nesiller boyu ve kuşaktan kuşağa geçen, bütün müslümanlara mevkuf (âmme malı) bir fey' olmasını istemiştir. Zira (arazinin bir âmme malı olarak bırakılması), düşmanlarına karşı müslümanları güçlü kılacaktır.

150 — Ebu'l-Esved bize İbni Lüheya ve Yezid bin Ebî Habib'den rivâyetle şöyle anlattı:

— Ömer bin Hattab (R.A.), Irak'ı fethettiği zaman Sad bin Ebî Vakkas'a şöyle yazdı: Emmaba'dü: Mektubun bana ulaştı. (Mektubunda diyorsun ki), insanlar (ganimet sahipleri) hakları olan ganimetleri ve Allah'ın kendilerine ihsan buyurduğu fey'i (ganimeti) aralarında taksim etmeni talep etmişlerdir.

Sana getirmiş oldukları ne kadar (gayri menkul) mal ve savaş malzemesi varsa onu hazır bulunan müslümanlar arasında taksim et. Ancak arazi ve nehirleri (in etrafında bulunan tarıma elverişli toprakları) taksim etmeyerek işleyicilerinin elinde bırak (müslümanların alacağı vergiler karşılığında işlensin ve ondan alınacak vergiler) müslümanların ihtiyaçlarına sarfedilsin. Şayet bu araziyi mevcut olanlar (ganimet sahipleri) arasında taksim edecek olursak, gelecekler için bir şey kalmaz.

151 — İsmail bin Cafer bize İsrail, Ebû İshak, Harise bin Mudarrab ve Ömer (R.A.)'den şöyle rivâyet etti:

— Hz. Ömer (R.A.), Sevad arazisini müslümanlar arasında taksim etmek istedi. Bu maksadla (müslümanların) sayılarının tesbit edilmesini emretti. (Sayımın neticesinde) her müslüman (ganimet sahibi her bir ferde) üç çiftçi düştüğünü gördü. Bunun üzerine durum hakkında istişarelerde bulundu. Hz. Ali (R.A.) ona şöyle dedi: Onları (araziyi ve sahipleri olan çiftçileri) olduğu gibi bırak (taksim etme) ki müslümanlar için bir gelir kaynağı durumunda olsunlar.

Hz. Ömer (R.A.), (bu görüşe uyarak) onları kendi hâllerinde bıraktı. Ve kendilerine âmil olarak Osman bin Huyenf'i tayin edip gönderdi. Osman bin Huneyf, kendilerine (malî durumlarına göre) kırksekiz, yirmidört ve oniki dirhem vergi koydu.

152 — Hişam bin Ammar ed-Dımeşkî bize Yahya bin Hamza'dan şöyle rivâyet etti: Yahya bin Hamza dedi ki:

— Temim bin Atiyye el-Ansî bana şöyle anlattı: Temim bin Atiyye dedi ki:

— Abdullah bin Ebî Kays — yahud (Ebû Ubeyd'in şüphesiyle) Abdullah bin Kays el-Hemedanî — bana şöyle haber verdi: Abdullah bin Kays dedi ki:

— Hz. Ömer (R.A.), araziyi müslümanlar arasında taksim etmek gayesiyle Cabiye'ye geldi. Muaz (R.A.), ona şöyle dedi:

— Allah'a yemin edeyim ki, (araziyi taksim edersem), hoşlanmayacağın bir durum ortaya çıkacaktır. Araziyi taksim edecek olursan, verimli büyük arazi parçaları ganimet sahiplerinin tekelinde kalacak. Böylelikle de bunlar, mallarında vermemezlik yapacaklardır. Daha sonra da mülk (verâsetle) ya bir tek erkeğe yahut da bir tek kadına geçecektir. Sonradan gelecekler de İslâm'a bir hidâyet ve hak yolu olarak uyacaklar, ama (maişetleri için) bir şey bulamayacaklardır. Bunun için, müslümanların hem hazır ve hem de gelecek nesillerine yarayacak bir çözüm bulmalısın. (12)

153 — Hişam dedi: Velid bin Müslim bana Temim bin Atiyye ve Abdullah bin Ebî Kays — yahud bin Kays — den rivâyetle şöyle anlattı:

— Abdullah bin Ebî Kays, Hz. Ömer (R.A.)'i insanlarla arazi taksimi konusunda konuşurken işitti. Sonra Muaz'in Hz. Ömer'e söylemiş olduğu sözünü nakletti ve şöyle dedi: Neticede Hz. Ömer (R.A.), Muaz'in görüşünü tercih etti.

Ebû Ubeyd dedi: Böylece kuvvet yoluyla fethedilen arazilerle ilgili olarak vârid olagelen rivâyetler, iki hüküm ihtiva etmektedir:

1 — Peygamber (S.A.V.)'in Hayber hakkında uyguladığı hükümdür. Rasulüllah (S.A.V.), Hayber'i tahmis ve taksim buyurmuştur. Yani ganimet kabul etmiştir. Hz. Bilal'in Şam bölgesi hakkında Hz. Ömer'e tavsiye ettiği görüş budur. Zübeyr bin Avvam da Mısır toprakları hakkında aynı hükme uymasını Amr bin el-As'dan istemiştir. Mâlik bin Enes de aynı görüşü tercih ettiği, kendisinden nakledilen rivâyetlerden belirtilmektedir. (13)

---

(12) Hz. Ömer, Ali ve Muaz gibi büyük müslümanların bu görüşleri üzerinde ne kadar durulsa yeridir. Her üç görüşü aynı noktada toplamak mümkündür. Üç görüşte ortak nokta toplum menfaatidir. Hattâ toplumun istikbâlidir. Bunun için, arazinin âmmeye mevkuf olarak bırakılmasında bu büyük müslümanlar ittifak etmişlerdir. (Çev.)

(13) Neylü'l-Evtar'da belirtildiğine göre, Mâlik bin Enes, ganimet olarak alınan arazinin taksim edilemeyeceğine kaildi. Ona göre, bu çeşit arazi bir vakıftır. Ondan alınacak haraç, cami ve köprü yapımı gibi sosyal hizmetlerde ve ordunun ihtiyaçlarına harcanır.

2 — Hz. Ömer'in Sevad bölgesi ile diğer ülkeler hakkında takib ettiği hükümdür. Buna göre, Hz. Ömer (araziyi taksim etmeyerek) nesiller boyu bütün müslümanlara mevkuf bir fey' (âmme malı) olarak bırakmıştır. Sözkonusu araziyi tahmis etmemiştir. Hz. Ali ve Muaz bin Cebel'in, Hz. Ömer'e tavsiye ettikleri görüş (bu arazinin taksim edilmemesi) görüştür.

Süfyan bin Said (14) bu görüşü tercih etmiştir. Sözkonusu görüşü tercih ettiği (kendisinden nakledilen) sözlerinde belirtilmektedir. Ancak Süfyan şunu da söylemekteydi:

— Kuvvet yoluyla fetheidlen arazi konusunda devlet reisi muhayyerdir. Dilerse bu tip araziyi ganimet kabul edip tahmis ve taksim eder; dilerse de, bütün müslümanlara ait bir fey' kılıp tahmis ve taksim etmez.

Ebû Ubeyd dedi: Biri ganimet, diğeri fey'le ilgili olan her iki hüküm de makbul ve uyulmaya uygundur. Ancak bu hususta benim görüşüm — Süfyan'ın da dediği gibi — devlet reisinin muhayyer olduğu yönündedir. Aslında bu görüş, diğer iki görüşü zımnında bulundurur (imamı fethedilen arazi hakkında iki hüküm karşısında muhayyer bırakır). Bu görüşe göre, Peygamber (S.A.V.)'in uygulaması, Hz. Ömer'in uygulamasına zıt düşmez. Aslında (durum şöyledir): Rasulüllah (S.A.V.), Kur'an-ı Kerim'den bir âyete uyarak onunla amel etmiştir. Aynı şekilde Hz. Ömer de başka bir âyete uyarak onunla amel etmiştir. Her iki âyet de ganimet veya fey' olarak müslümanların eline geçen müşriklerin malları hakkında vârid olan muhkem âyetlerdir.

Allah Teâlâ şöyle buyurur:

«Biliniz ki, ganimet olarak ele geçirdiğiniz herhangi bir şeyin beşte biri Allah için, Peygamber için, akraba için, yetimler için, miskinler için ve yolda kalmış kimse içindir». Ganimet hakkında vârid olan âyet işte budur. Buna göre ganimet, insanlar içinde sadece ganimet sahiplerinin hakkıdır. Peygamber (S.A.V.) bu âyetle amel etmiştir.

Cenâb-ı Allah, diğer bir âyet-i kerimede şöyle buyurur:

«Allah'ın, Peygamber'ine (kâfir) memleketler ahalisinden verdiği fey'; Allah için, Peygamber için, ona yakın olan akraba için, yetimler için, yoksullar için ve yolda kalmış kimseler içindir. Tâ ki, o mal, sizden yalnız zenginler arasında dolaşan bir devlet olmasın. Peygamber size ne verdiyse, onu alın. Size neyi yasak ettiyse, ondan kaçının. Allah'dan korkun;

---

(14) **Bu görüşte devlet reisi yetkili kılınmıştır. Ancak devlet reisinin alacağı kararda müslümanların faydası ve toplumun menfaati esastır. Hattâ müslümanların geleceğini bile düşünmek, icabeder. Nitekim Hz. Ömer, böyle hareket etmiştir. (Çev.)**

çünkü Allah çok şiddetli azab sahibidir. (Bilhassa bu fey'), o fakir Muhacirler içindir ki, yurtlarından ve mallarından çıkarılmışlardır. Hâlleri, şudur: Allah'dan bir rızık ve rızâ isterler. Allah'a ve Peygamber'ine yardım ederler. İşte bunlar sâdık olanlardır. Ve onlardan önce Medine'yi yurt ve îman evi edinenler, kendilerine gelip hicret edenlere sevgi beslerler. Onlara verilen şeylerden dolayı nefislerinde bir kaygı duymazlar; kendilerinde ihtiyaç bile olsa, (onları) nefislerine tercih ederler. Kim de nefsinin hırsından korunursa, işte bunlar kurtulanlardır. Ve onlardan (Muhacir ve Ensar'dan) sonra gelenler...» (15)

Fey' hakkında vârid olan âyet de budur. Hz. Ömer bu âyetle amel etmiştir. O, malları ve mal sınıflarını ele alırken bu âyeti tefsir etmiş (ve bundan hüküm çıkarmıştır). Kanaatimize göre, Hz. Ali ve Muaz, Ömer (R.A.)'e görüşlerini arzederlerken bu âyete dayanmışlardır. Bazıları da şöyle demiştir: Ömer (R.A.), bu uygulamaya gitmeden önce, ganimet sahiplerinin gönlünü ve muvafakatlarını almıştır. Nitekim Hz. Ömer'in bu hususta Cerir bin Abdullah'la Sevad arazisi hakkında (onayını almak için) konuşmuştur. Hz. Ömer'in Cerir bin Abdullah'la bu maksatla konuştuğunu (bize nakledile nrivâyetlerden) anlamaktayız. (16)

154 — Hüşeym bize şöyle anlattı: Dedi ki: İsmail bin Ebî Halid, bize Kays bin Ebî Hâzim'den şöyle rivayet etti:

— Büceyle kabilesi, Kadisiyye savaşına katılanların dörtte birini teşkil etmekteydi. Bu sebeple Hz. Ömer, Sevad arazisinin dörtte birini onlara vermişti. Onlar, iki veya üç yıl süreyle araziyi ellerinde bulundurdular. Râvi dedi: Sonra Ammar bin Yasir beraberinde Cerir bin Abdullah olduğu hâlde Hz. Ömer'e geldi. Ömer, Cerir'e şöyle dedi:

— Ey Cerir! Eğer, sorumlu bir mukassim (gelirleri bihakkın paylaştıran) olmasaydım, size verilen arazi, elinizde kalacaktı. Ancak, insanların çoğaldığını görüyorum. Bu nedenle araziyi müslümanlara geri ver-

---

(15) el-Haşr, 7-8-9-10. Hz. Ömer'in bu âyetleri delil edindiği bir kaç yönden şüphelidir: 1 — Bu âyet, ganimetle değil, fey' ile ilgilidir. Bilindiği gibi ganimet savaş sonucu ele geçirilen menkûl ve gayri menkûl mallardır. Fey' ise, kuvvet kullanmadan alınan arazi ve mallardır. O hâlde ganimet ve fey'i birbirine karıştırmamak lâzımdır. 2 — Fey ile ilgili olarak yukarıda zikredilen âyetlerden Ensar ile ilgili âyet, hüküm bakımından fey' âyetine mâtuf değildir. Binaenaleyh, Rasulüllah (S.A.V.)'in Nadir oğullarının mallarından Ensar'a hisse verdiği nakledilmiş değildir.

(16) Büceyle kabilesine, hakkı olan arazi verildikten sonra ve kendileri bu araziyi üç yıl süreyle mülkiyetlerinde bulundurduktan sonra, bu toprakların kendilerinden tekrar geri alınması, gerektiği zaman devlet reisinin mülkiyet hakkını geri alabileceğini göstermektedir. (Çev.)

meni gerekli görüyorum. Cerir, araziyi geri verdi. Hz. Ömer de Cerir'e seksen dinar vererek taltif etti.

155 — Hüşeym bize İsmail ve Kays'den şöyle anlattı: Kays dedi ki:

— Buceyle kabilesinden Ümmü Kürz adında bir kadın, Hz. Ömer'e şöyle dedi:

— Ey mü'minlerin emiri! Benim babam öldü. Sevad bölgesinde hissesi mevcuttur. Bu hisseyi teslim etmeyeceğim. Hz. Ömer ona şöyle dedi: (17)

— Biliyorsun ki, senin kabilene mensub insanlar, (arazilerini) teslim ettiler. Kadın:

— Onlar teslim etmişlerse ben teslim etmeyeceğim. Tâ ki, beni sırtında kırmızı saçaklı örtü bulunan bir deve üzerine bindirip avuçlarımı altın dolduruncaya kadar... Râvi dedi: Hz. Ömer, bu teklifi yerine getirdi. (Kadına verilen altın), seksen dinar kadardı.

Ebû Ubeyd dedi: Bazıları Hz. Ömer'in bu uygulamasını delil göstererek derler ki: Görülüyor ki, Hz. Ömer (R.A.), Cerir bin Abdullah ile Büceyle kabilesini razı etmiş ve kendilerine tazminat ödemiştir.

Ancak, kanaatimce bunun sebebi, Hz. Ömer'in, Cerir'le kabilesine savaştan önce ve henüz Irak seferine çıkmadan, sözkonusu araziyi hususî ganimet olarak vermesidir. Nitekim bu vâdini yerine getirdi. (Toprakları geri alınca da, tazminat ödedi). Şa'bî, Hz. Ömer'den bu konuda bir rivâyet nakletmiştir:

156 — Affan bana şöyle anlattı:

— Mesleme bin Alkame bana şöyle rivâyet etti:

— Davud bin Ebî Hind bize Amr eş-Şa'bî'den şöyle nakletti: Hz.Ömer, Ebû Ubeyd'in öldürülmesinden sonra ilk olarak Cerir bin Abdullah'ı Kûfe'ye gönderdi ve ona şöyle dedi:

— Kûfe'ye gitmek için var mısın? Hem de humusten başka sana sülüsü de hususi ganimet olarak vereyim. Cerir, evet (gideyim) deyince; Hz. Ömer (R.A.), onu gönderdi.

Affan dedi: Aynı rivâyeti Hammad bin Seleme'den de işittim. Şu kadar var ki, Mesleme'nin rivâyetini daha iyi hatırlıyorum.

Ebû Ubeyd dedi: Görüyoruz ki, Hz. Ömer (ganimet sahipleri arasında) sadece Cerir'e ve kabilesine ganimet vermiştir. Zira daha evvel bunlara hususi ganimet vâdinde bulunmasaydı, ganimet sahipleri arasında sadece kendilerine ganimet vermezdi. Nitekim kendilerinden başkasına ganimet taksiminde bulunmadığını görüyoruz. Binaenaleyh, Hz. Ömer

(17) Büceyle: **Meşhur Yemen kabilelerinden bir tanesinin adıdır.**

yalnız onların gönlünü almıştır. Zira, onlar bu emlâk ve arazileri hususi ganimet usulü ile temellük etmiş bulunuyorlardı.

Ebû Ubeyd dedi: Daha evvel naklettiğimiz ve Hüşeym, İsmail bin Ebî Halid ve Kays bin Ebî Hâzim'den rivâyet ettiğimiz şu hadîs de konuya açıklık getirmektedir: Hz. Ömer, Cerir bin Abdullah'a dedi ki:

— Eğer ben sorumlu bir mukassim olmasaydım, size verilen arazi elinizde kalacaktı.

(154 numaralı rivâyette) Kays ile (156 numaralı rivâyette) Şa'bî esasta değil de sülüs ve rubu konusunda ihtilâf etmişlerdir. Şa'bî'nin rivâyetinde belirtlidiği üzere, Hz. Ömer savaştan evvel Cerir ve kabilesine hususi ganimet vâdinde bulunmuştu. O hâlde imamın ganimet sahiplerini râzı etmesi gerekir, diyenlerin bu konuda bir delili bulunmamaktadır. Diğer taraftan Hz. Ömer (R.A.):

— Allah'ım! Bilâl ve arkadaşlarının husumetinden beni koru, diye beddua ettiği hâlde, onları neden râzı etmek zorunda olsun? Bu sözün neresinde bir gönül alma imajı vardır? Bu mevzuda kanaatim, ancak Süfyan'ın görüşü yönündedir. Yani devlet reisi, kuvvet yoluyla fethedilen arazi konusunda muhayyerdir. Dilerse ganimet, dilerse de fey' kabul eder. Şu kadar var ki, her iki durumda da müslüman âmmenin maslahatını gözetmek ve çıkarlarını korumak zorundadır.

Devlet reisinin bu hususta muhayyer olduğunu (şundan da anlaşılmaktadır): Hz. Ömer (R.A.) bizatihi, Peygamber (S.A.V.)'in Hayber'i taksim ettiğini rivâyet ettiği hâlde, şöyle demektedir: «Eğer insanların müstakbel hayatı (endişesi) olmasaydı, ben de öyle yapacaktım». Bundan anlıyoruz ki, devlet reisi, her iki mevzuda muhayyerdir. Şayet böyle olmasaydı, Hz. Ömer, sünneti bildiği hâlde sünneti bırakıp başka bir yola tevessül etmezdi.

Re'y ehlinden bazıları şu iddiayı ileri sürer: Kuvvet yoluyla fethedilen arazi konusunda imamın (uygulayabileceği) üçüncü bir hüküm vardır. Bunlar derler ki: Devlet reisi, dilerse bu çeşit araziyi, ganimet ve fey' addetmeyip eski sahiplerine (karşılıksız olarak) geri verebilir. Bu görüşü ileri sürenler, Rasulüllah (S.A.V.)'ın Mekke fethinde, Mekke'lilere ihsanda bulunarak beldeyi sahiplerine iade etmesini bir delil kabul ederler. (18)

---

(18) Mekke'nin durumunu diğer beldelerle mukayese etmemek gerekir. Mekke'nin kendine mahsus bir statüsü vardır. Her ne kadar diğer beldeler taksime tâbi tutulabiliyorsa da Mekke böyle düşünülemez. Mekke Allah'dan bir vakıftır. Yani bütün insanlara mahsustur. Arazilerini mülk edinmek câiz değildir.

Bu mevzu hakkında da rivâyetler gelmiştir:

157 — Ebu'n-Nadr bize Süleyman bin Muğire'den şöyle anlattı: Süleyman bin Muğire dedi ki: Sabit el-Bünnanî bize Abdullah bin Rabah ve Ebû Hüreyre'den şöyle rivâyet etti: Ebû Hüreyre dedi ki:

— Ey Ensar topluluğu, size bir hadîs nakledeyim mi? Sonra Mekke fethini anlattı ve şöyle dedi:

— Rasulüllah (S.A.V.) yöneldi. Nihayet Mekke'nin yakınına geldi. Burada Zübeyr'i sağ ve sol birliklerinden birinin kumandanı olarak hareket istikametine yolladı. Halid'i de diğer birlikle yolladı. Ebû Ubeyde bin Cerrah'ı da zırhsız askerlerin başında görevli olarak yolladı. Bunlar, vâdi içinde yol aldılar. Rasulüllah (S.A.V.) ise komutasındaki merkez birliğin içinde bulunuyordu. Bir ara baktı da beni gördü ve:

— Ebû Hüreyre, diye seslendi. Ben: — Lebbeyk yâ Rasülallah, dedim. Rasulüllah:

— Bana ensarı çağır, yalnız ensar olanlar bana gelsin, buyurdu. Bunun üzerine ensara seslenip onları çağırdım. Müteakiben ensar geldiler. Ve Rasulüllah'ın etrafını çevirdiler. Kureyş de Rasulüllah (S.A.V.)'la harb etmek için kendine ait muhtelif kabilelerden ve tâbilerinden bir ordu topladı. Ensar, Rasulüllah'ın etrafını kuşatınca, onlara:

— Kureyş'in cemaatlerini ve tâbilerini görmüyor musunuz? dedi. Ve ellerinden birini diğerinin üstüne koyarak, onları biçercesine yok edin de sonunda benimle Safa'da buluşun, buyurdu. Ebû Hüreyre devamla der ki:

— Müteakiben bizler hareket ettik. Bizden herhangi bir kimse onlardan birini öldürmek istediyse, muhakkak öldürdü. Ebû Süfyan bin Harb gelip:

— Yâ Rasulüllah, Kureyş cemaatinin kanları mübah kılındı — yahud akıtıldı, dedi —. Artık bugünden sonra Kureyş yoktur, dedi. Rasulüllah (S.A.V.):

— Her kim kendi evine kapanırsa, o emindir; kim Ebû Süfyan'ın evine girerse, o emindir, buyurdu. Ebû Hüreyre,

— Bunun üzerine Mekke'liler, evlerine kapandılar.

158 — Ebû Ubeyd dedi: Abdülgaffar bin Davud el-Harranî bana anlattı; dedi ki:

— Yusuf bin Abde — Hammad bin Seleme'nin akrabası —, bize

Bu sebepledir ki cumhur, Mekke arazisini satmayı veya evlerini kiraya vermeyi câiz görmemişlerdir. (Zadü'l-Maad, İbni'l-Kayyim, C. 2, Sh. 409-418, Hamid el-Fakî baskısı).

Humeyd et-Tavil ve Enes bin Mâlik'den şöyle rivâyet etti: Enes bin Mâlik dedi ki:

— Rasulüllah (S.A.V.), — Mekke'nin fethi günlerinde — Mekke üzerine yürüyüşünü sürdürürken Mekke'nin yakınına kadar gelmiş bulunuyorduk. Bu sırada Rasulüllah, bir adama (Ensar'ı çağırması için) emir buyurdu. Adam:

— Ensar nerede? (Ensar gelsin) ve yalnız ensardan olan gelsin, diye seslendi. Ensar gelince, Rasulüllah (S.A.V.):

— İçinizde ensardan başkası var mıdır? buyurdu. Onlar:

— Hayır, ama, aramızda yalnız bir kız kardeşimizin oğlu vardır, dediler. Rasulüllah (S.A.V.):

— İnsanların kızkardeşlerinin çocukları da kendilerindendir, buyurdu. Sonra şöyle dedi:

— Yarın Kureyş topluluklarıyla vuruşmak üzere karşılaşacaksınız. Onlarla karşılaştığınız zaman onları ekin biçer gibi biçeceksiniz ve eliyle sağ bineğin boynunu sol bineğin boynu üzerine işaret buyurdu. Rasülüllah (S.A.V.) daha sonra şöyle dedi:

— Sizinle Safa'da buluşalım. Sabahladıkları zaman Mekke'ye girdiler. Mekke'liler üzerlerine gelen orduyu görünce; Ebû Süfyan şöyle seslendi:

— Ey Allah'ın Rasulü, Kureyş helâk oldu. Bugünden sonra Kureyş yoktur. Kim ki, kendi evine kapanırsa, emin midir? dedi. Rasulüllah (S. A.V.):

— Evet, kim ki, kendi evine kapanırsa, o emindir. Ebû Süfyan:

— Kim ki kendi silâhını bırakırsa, emin midir? deyince, Rasulüllah (S.A.V.):

— Evet, kim ki silâhını bırakırsa, o emindir, buyurdu. Ebû Süfyan:

— Kim ki, Ebû Süfyan'ın evine girerse, emin midir? dedi. Peygamber (S.A.V.):

— Evet, diye buyurdu.

159 — Hüşeym bize Husayn bin Abdurrahman ve Ubeydullah bin Abdullah bin Utbe'den şöyle anlattı: Ubeydullah bin Abdullah dedi ki:

— Peygamber (S.A.V.), Mekke fethi gününde şöyle buyurdu:

— Sakın, (öldürmek gayesiyle) bir yaralıya saldırılmasın; kaçanın peşi takibedilmesin ve hiç bir esir öldürülmesin. Kim de evine kapanırsa, o emindir.

Ebû Ubeyd dedi: Nakledilen sahih rivâyetlere göre, Rasulüllah (S.A.V.), Mekke'yi fethetmiş ve bu beldeyi ahalisine — ihsanda bulunmak amacıyla — bırakmıştır. Mekke'yi ne taksim etmiş, ne de fey' olarak addetmemiştir. Bu sebepledir ki, bazıları bu uygulamanın Peygam-

ber (S.A.V.'den sonra gelen müslümanlar için de câiz olduğunu söylemişlerdir. Ancak iki sebepten dolayı Mekke'nin diğer beldelerle mukayese edilemeyeceği görüşündeyiz:

1 — Cenâbı Allah, «Sana ganimetlerden sorarlar. De ki, ganimetler Allah ve Rasulüne aittir.» âyetinde buyurduğu vechiyle, ganimetler hususunda Rasulüne, başka hiç bir kimseye vermediği, (bazı imtiyazları) vermiştir. Bu salâhiyetler bizzat Peygamber (S.A.V.)'e mahsustur.

2 — Ayrıca Rasulüllah (S.A.V.) Mekke için, diğer beldelerden ayrı olarak, bir takım esas ve kaideler koymuştur.

160 — Abdurrahman bin Mehdi bize Israil, İbrahim bin Muhâcir, Yusuf bin Mahek, anası ve Hz. Aişe'den rivâyetle şöyle anlattı: Aişe dedi ki: Rasulüllah'a:

— Ey Allah'ın Rasulü! Seni güneşten koruyacak — Mekke'de — bir ev, bir bina kurmayacak mısın? dedim. Rasulüllah (S.A.V.):

— Hayır, o (Mekke), öncekilerin (bütün insanların müşterek) yurdudur.

161 — Ebû Muaviye bize A'meş ve Mücahid'den şöyle anlattı: Mücahid dedi ki: Rasulüllah (S.A.V.) şöyle buyurdu:

— Mekke, belde-i haram'dır. Allah onu haram (dokunulmaz) bir belde kılmıştır. Onun arsalarını satmak ve evlerini kiraya vermek helâl olmaz.

162 — Şerik bize, İbrahim bin Muhacir ve Mücahid yolundan — Mücahid'in hadîsi merfu olarak rivâyet ettiğini sanıyorum — şöyle anlattı: Mücahid dedi ki:

— Mekke (bütün insanlar için mukaddes) bir yurttur. Arsaları satılmaz, (meskenleri) ücret karşılığı verilemez. Yitiği, ancak (onu kaybedip) arayana helâl olur.

163 — Veki' bize, Ubeydullah bin Ebî Ziyad, Ebû Necih (19) ve Abdullah bin Amir yolundan şöyle nakletti: Abdullah bin Amr dedi ki:

— Kim Mekke evleri (ni kiraya vererek) ücretinden yese, karnına ancak cehennem ateşinden yemiş gibi olur.

164 — Ebû İsmail el-Müeddib bize Abdullah bin Müslim bin Hürmüz ve Ata'dan (20) şöyle rivâyet etti:

— Ata Mekke'de (evleri) kiraya vermeyi mekruh görmekte idi.

---

(19) Ebu Necih: **Adı Yesar es-Sakafî'dir. Tabiîndendir. Doğrudan doğruya İbni Ömer'den hadîs nakletmesi şüphelidir. Zira Ebû Necih (109 H.) tarihinde vefat etmiştir. Ubeydullah da (H. 150) tarihinde vefat etmiştir. Diğer bir nüshada da Ebû Necih yerine İbni Ebî Necih (v. 131) olarak geçer.**

(20) Ata: **Ata bin Rabah'dır. Mekke'nin kadısı ve İbni Abbas'ın talebelerindendir.**

165 — İsmail bin İyaş bize İbni Cüreyc'den şöyle anlattı: İbni Cüreyc dedi ki:

— Ömer bin Abdülaziz'in insanlara tevcih ettiği bir mektubunu (bulup) okudum. (Mektupta Ömer bin Abdülaziz) Mekke evlerinin kiraya verilmesini yasaklıyordu.

166 — İshak el-Ezrak bize Abdülmelik bin Ebî Süleyman'dan şöyle nakletti: Abdülmelik dedi ki:

— Ömer bin Abdülaziz (R.A.) Mekke emirine mektup yazarak, kendilerine helâl olmayacağı cihetle, Mekke halkına beldedeki evleri kiraya vermelerine müsaade etmemesi için emir vermiştir.

167 — Yahya bin Said bize Ubeydullah bin Ömer, Nafi ve İbni Ömer yolundan rivâyetle Hz. Ömer'den şöyle nakletti:

— Hz. Ömer (R.A.), Mekke evlerinin hacıların yüzüne kapatılmasını yasaklamış ve hacıların boş buldukları meskenlerde oturmaları (na mâni olunmamasını istemiştir).

168 — İsmail bin Cafer bize İsrail, Süveyr, Mücahid ve İbni Ömer'den şöyle anlatmıştır: İbni Ömer dedi ki:

— Harem bütünüyle mescittir (ibâdet yurdudur).

169 — Ebû İsmail (el-Müeddib), bize Abdullah bin Müslim bin Hürmüz, Said bin Cübeyr ve İbni Abbas rivâyetinden şöyle anlattı: İbni Abbas dedi ki:

— Harem bütünüyle mescittir (ibadetgâhdır).

170 — Hüşeym bize Abdülmelik ve Ata'dan naklen şöyle rivâyet etti: Ata dedi ki:

— Harem tümüyle İbrahim (A.S.)'in makamıdır.

Ebû Ubeyd Kasım bin Sellam dedi: Madem ki Mekke konusunda takibedilecek esaslar bunlardır; yani bu belde, (onu kasdedip) daha evvel gelip konanın ikâmet yeridir (bütün insanların ikâmet edebileceği bir yerdir); onun arsaları satılmaz; evleri kiraya verilmez. Ve madem ki, bu belde bütün müslümanlara ait bir mescittir. O halde Mekke, nasıl ganimet olabilir; ve bir gurup insan tarafından ele geçirilip aralarında taksim edilsin. (Ve madem ki bu belde bütün insanların ibâdetgâhıdır, o hâlde) nasıl fey' olsun da harac arazisi hâline gelsin. Oysa ki, Mekke'de ümmî araplar ikamet etmekteydi. Bunlar da İslâmı kabul etmek veya ölüme mahkûm olmak hükümlerine tâbi idiler. İslâmı kabul ettikleri takdirde bunların arazisi öşür arazisi olur; haraç arazisi hâline gelmesi imkânsızdır.

Binaenaleyh, Rasulüllah (S.A.V.)'dan nakledilen ve daha evvel zikrettiğimiz Ubeyd bin Umeyr hadîsinde Peygamber (S.A.V.):

— Mekke'nin ganimetleri helâl değildir, buyurarak mevzua ışık tutmuştur:

171 — Ebû Ubeyd dedi: Muhammed bin Seleme el-Harranî, Ebû Abdurrahim, Zeyd bin Ebî Uneyse, Ebu'z-Zübeyr ve Ubeyd bin Umeyr yolundan bana, Ebû Muaviye ve Şerik'in zikrettiğimiz hadîsleri tarzında bana bir hadîs anlatıldı. Şu kadar var ki buna; «ve ganimetleri helâl değildir» kaydını ilâve etmiştir. (21)

Ebû Ubeyd dedi: O hâlde Mekke, hiç bir surette diğer memleketlere benzememektedir. Zira onun özel bir durumu vardır. Öyleyse, Mekke konusunda takib edilen esaslar, diğer beldeler için de muteberdir, diyenlerin bu hususta bir delili bulunmamaktadır. Binaenaleyh kuvvet yoluyla fethedilen memleketler — Mekke hariç — ya Rasulüllah'ın Hayber'de yaptığı gibi, ganimet hükmüne tâbi olacak, ya da Hz. Ömer'in Sevad, Mısır ve Şam memleketlerinde yaptığı gibi, fey' olarak kabul edilecektir.

---

(21) **Hukukçular Mekke evlerinin satılması ve kiralanması konusunda ihtilâf etmişlerdir. Ebu Hanife, Hac mevsiminin dışında satışı yasaklar, kiraya müsaade eder. Hac mevsiminde ise: Hem satışı hem de kirayı yasaklar. Delili ise, Ameş'in Mucahid'den, onunda Rasulüllah (S.A.V.)'den rivayet ettiği:**

«Mekke haram (yasak bölgedir) yerdir. Evlerini satmak, evlerini ücretle kiraya vermek helâl değildir», buyurmuşlardır. Şafiî ise; satışa da kiralamaya da müsaade etmiştir. Çünkü Rasulüllah, İslâm'dan sonra, İslâm'dan önceki muâmeleler hususunda onlarla karara vardı, ganimet almadı. Bu hususta aralarında ihtilâf da çıkmadı. Araplar, İslâm'dan önce evlerini, mülklerini satarlardı. İslâm'dan sonra da aynı hâl devam etti. Numunesi de Daru'n-Nedve'dir. Mekke'de ilk yapılan bu bina Kusay'dan sonra Abdu'd-Dar bin Kusay'in oldu. İslâmiyet zamanında İkrime bin Amr bin Haşem bin Abdi'd-Dar bin Kusay'dan Muaviye satınaldı. Bu evi hükümet konağı yaptı. İşte satışı yapılan, herkesçe tanınıp bilinen bu evin satışını sahâbeden hiç kimse kötü karşılamadı. Hz. Ömer ve Osman, Mescidi genişletirlerken civarındaki evleri satın aldılar. İstimlâk ettiler, bedellerini ev sahiplerine verdiler. Şayet haram olsaydı, satın alınıp bedelini hazineden ödemezlerdi. Zamanımıza kadar da bu şekilde muâmeleler sürüp gelmiştir. İcmâ vâki olmuştur. Mücahid'in rivâyet ettiği hadîs, mürseldir. Mânası da bu şekilde yorumlanır: Evler ganimet malı olmadığından satılmamasını, kiraya verilmemesini ihtar içindir. Ganimet malı olduğu düşünülecek olursa, hemen satabilirler, düşüncelerini gidermek içindir. (Ahkâm-ı Sultaniyye, Ebu'l-Hasan el-Maverdi, sh. 184-185, çev. Ali Şafak, İst. 1976) (Çeviren)

Kuvvet Yoluyla Fethedilen Araziye Haraç Vergisi Konularak Sahiplerinin Elinde Bırakılması Hakkındadır

172 — Ensarî (Muhammed bin Abdullah) bize — Ebû Ubeyd dedi: Sanıyorum ki, aynı rivâyeti İsmail bin İbrahim de anlattı — Said bin Ebî Arube, Katade ve Ebû Miclez (Lahik bin Humyed) yolundan şöyle anlattı:

— Hz. Ömer bin Hattab (R.A.), Ammar bin Yasir'i namaz ve ordu işlerine; Abdullah bin Mesud'u adalet (kaza) ve hazine (Beytü'l-Mal işlerine; Osman bin Huneyf'i arazi işlerine tayin edip gönderdi. Her üçüne günde bir koyun tahsis etti. Bu koyunun yarısı ve sakatı (ciğer, barsak gibi organlar) Ammar bin Yasir'e, diğer yarısı ise (eşit hisselerle) Abdullah bin Mesud ile Osman bin Huneyf'e ait olacaktı. Bundan sonra şöyle dedi:

— Bir köy ki her gün ondan bir koyun alınır, bu o memleketin yıkılmasını çabuklaştırır.

Râvi dedi: Osman bin Huneyf araziyi ölçtü; bir cerib (1) üzüm bağına 10 dirhem, bir cerib hurmalığa 5 dirhem, şeker kamışı ekilen bir cerib araziye 6 dirhem, bir cerib buğday arazisine 4 dirhem, bir cerib arpa arazisine 2 dirhem haraç vergisi koydu. Ehli zimmete, ellerindeki ticaret mallarına yirmide bir (1/20) dirhem vergi tarh etti. Kelle vergisi olarak da — kadın ve çocuklar müstesna — fert başına 24 dirhem yıllık cizye vergisi koydu.

Daha sonra Hz. Ömer'e mektup yazarak durumu arzetti. Ömer (R.A.), Osman'ın icraatını onayladı ve uygun gördü.

Râvi dedi: Hz. Ömer'e (Osman ve arkadaşları tarafından) soruldu:

— Ehli harp tüccarları memleketimize uğradıkları zaman, onlardan ne kadar vergi alalım? Hz. Ömer,

— Siz memleketlerine uğrasanız, sizden ne kadar vergi alırlar? diye sordu. Onlar: onda bir (1/10) diye cevap verdiler. Hz. Ömer,

— Siz de onlardan onda bir (1/10) vergi alın, diye cevap verdi.

Ebû Ubeyd dedi: Ebû Miclez Benî Sedûş'e mensup tabiînden bir zattır.

---

(1) **Cerib: Yer ölçülerinden birinin adıdır. Vezni muhtelif bir nevi ölçek, dönüm, tarla ve arazi ölçüsü, demektiir. İslâm Ansiklopedisi'nde, «Bu tâbir, bir cerib dolusu tohum ekilebilen arazinin yüzölçümüne delâlet etmek üzere mesaha ölçüsü olarak da kullanılır. Bu ölçünün değeri devrine ve yerine göre değişir.» denilmektedir. Bir arşın murabba satıh ölçüsü demektir. (Çev.)**

173 — Affan bana, Mesleme bin Alkame, Davud bin Ebî Hind ve Şa-bî'den rivâyetle şöyle anlattı:

— Hz. Ömer (R.A.), Osman bin Huneyf'i Sevad bölgesine tayin edip gönderdi. Osman haraç vergisini nizamlara bağlayarak ekin sahalarına göre tesbit etti. Bir cerib arpa arazisine 2 dirhem, bir cerib buğday arazisine 4 dirhem, bir cerib şeker kamışı ekilen toprak parçasına altı dirhem, bir cerib hurmalığa 8 dirhem, bir cerib üzüm bağına 10 dirhem, bir cerib zeytin bahçesine 12 dirhem haraç koydu. Cizye olarak da, bâliğ erkek başına (malî durumu düşük olanlar için) bir dirhem ve (malî durumu müsait olanlar için) 2 dirhem aylık vergi tesbit etti.

174 — Ebû Muaviye bize Şeybanî ve Muhammed bin Ubeydullah es-Sakafî'den şöyle nakletti: Ubeydullah es-Sakafî dedi ki:

— Hz. Ömer bin Hattab (R.A.), Sevad halkına ait araziye; ekilen veya sulanabilip de ekilmeyen bir cerib araziye 1 dirhem ve bir kâfiz (2), bir cerib buğday arazisine 5 dirhem ve 5 kâfiz, bir cerib ağaçlık araziye 10 dirhem ve 10 kâfiz, bir cerib üzüm bağı araziye 10 dirhem ve 10 kâfiz haraç koydu. — Ravi dedi: (hadîsi nakleden zat) hurmalık araziden bahsetmedi —. Bâliğ erkekler için fert başına kelle vergisi olarak (malî durumlarına göre) 48, 24 ve 12 dirhem (yıllık) cizye koydu.

175 — İsmail bin Mücalid bin Said bize babası Mücalid bin Said ve Şa'bî'den şöyle rivâyet etti:

— Ömer (R.A.), Osman bin Hunayf'i tayin edip (Sevad'a) gönderdi. Osman, Sevad arazisini ölçtü, bu arazinin 36 milyon cerib olduğunu buldu. Bir cerib araziye 1 dirhem ve bir kâfiz vergi koydu.

Ebû Ubeyd dedi: Görüyoruz ki, Şa'bî'den rivâyet edilen bu (175 numaralı) rivâyet diğer hadîslere mugayirdir. Zira Mücalid'in rivâyetinde Hz. Ömer'in mutlak olarak ve muayyen bir ücret karşılığında araziye haraç vergisi koyduğu belirtilmiştir. Oysa ki, haraç konusunda takib edilen usul kira usulüdür. Buna göre Hz. Ömer, her bir cerib araziyi yılda bir dirhem ve bir kâfiz karşılığında kiraya vermiş gibidir. Ve (bu uygulamada) hurmalıklarla (meyve) ağaçlıkları müstesna bırakmıştır. Yani bunlar için bir ücret koymuş değildir. Bu ise;

— Sevad'ın müslümanlara ait bir fey' olduğunu, Sevad halkı da muayyen bir ücret karşılığında müslümanlar hesabına toprağı işleyen kiracılar durumundadır; zira (işledikleri) araziden haracı ödedikten sonra üründen arta kalan (emeklerinin karşılığı olarak) kendilerine kalır, görüşünü savunanlar için bir delil sayılmaktadır.

---

(2) Kafîz: İki sa' miktarında bir ölçeğin adıdır. Ayrıca 144 zirâ' miktarında olan yere denir. (Çev.)

Ancak bu usûl, yalnız düz (ekilen) arazi konusunda uygulanabilir, ağaçlık ve hurmalık arazide bu usulü uygulamak meşru sayılmamıştır. Zira hurmalık ve ağaçlık arazi mahsulünü götürü usulü ile muayyen bir miktar karşılığında satın almak uygun değildir. Aksi takdirde, daha ürün meydana gelmeden satılmış olur. Oysa ki, hukukçular bu usulü (belirli bir ücret karşılığında salâhı belirmemiş meyve mahsulünü satın almayı) doğru bulmamaktadırlar.

176 — Şerik, Ameş ve Abdurrahman bin Ziyad'dan bize söyle anlattı: Abdurrahman dedi ki: İbni Ömer'e:

— Bizler, (muayyen bir ücret karşılığında veya muayyen bir miktar ürün ödemeyi kabullenerek) götürü usulü ile, arazinin ürününü satın alıp da meyvelerinden nasibimizi — Ebû Ubeyd der ki: üründen arta kalanı kasdetmiştir — alsak? diye sordum. İbni Ömer:

— Bu, aclan (el-Fadl) ribâsıdır, diye cevap verdi.

177 — Abdurrahman bin Mehdi, bize Hammad bin Seleme, Humeyd ve Hasan (R.A.) dan şöyle rivâyet etti: Hasan (R.A.) dedi ki:

— Bir adam İbni Abbas'a gelerek şöyle dedi:

— Ebelle'yi 100.000 dirhem karşılığında (götürü usulü ile) bana (ürününü) satar mısın? Ravi dedi:

— Bunun üzerine İbni Abbas adama yüz kırbaç vurdu ve onu diri olarak astı.

178 — Abdurrahman bize Süfyan, Ebû İshak, Ebû Hilâl ve İbni Abbas (R.A.) dan rivâyetle şöyle anlattı: İbni Abbas dedi ki:

— (Muayyen bir ücret karşılığında) götürü usulü ile (salâhı belirmeden arazi ve meyve ürünlerini) satın almak haramdır.

179 — Abdurrahman bize Şube ve Cebele bin Suhaym yolundan şöyle anlattı: Cebele dedi ki: İbni Ömer'in şöyle dediğini işittim:

— (Muayyen bir ücret karşılığında) götürü usulü ile (salâhı çıkmadan bahçe ve arazi ürünlerini) satın almak ribâdır.

Ebû Ubeyd dedi: Uygun görülmeyerek yasaklanan bu (götürü usulü) muamele şekli şöyledir: Bir kimsenin, hasadı idrâk etmeden ve olgunlaşmadan (salâhı belirmeden) bitmiş ekini veya hurmalık ve (ağaçlık arazi ürününü götürü usulü ile ve muayyen bir ücret karşılığında satın almasıdır. Bu mevzu Said bin Cübeyr'den rivâyet edilen bir hadîste açıklanmıştır:

180 — Abbad bin Avvam, Şeybanî'den naklen bize şöyle anlattı: Şeybanî dedi ki: Said bin Cübeyr'den:

— Adamın biri gelip de, köyün hurmalık, meyvelik ve ekinlikleri (nin ürününü) henüz hasad mevsimini idrâk etmeden ve salâhı belirmeden götürü olarak satın alsa? diye sordum. Said bin Cübeyr:

— Hayır, satın alamaz; zira bunda hayır yoktur, diye cevap verdi.

Ebû Ubeyd dedi: Bu nevi satışın doğru olmamasının sebebi, henüz salâhı (kemiyet ve keyfiyeti) belirmeden muayyen bir ücret karşılığında belirsiz bir ürünün satılmasıdır. Halbuki, sülüs, rubu gibi bir hisse karşılığında araziyi işlemek ile, ekinlik araziyi kiraya vermek götürü usulü ürün satmak kabilinden değildir. Ve bu usulün kapsamına dahil değildir. Binaenaleyh bu iki muamele (ortaklık ve kiraya) müsaade edilmiştir. Müslümanlar arasında; (hasadı idrâk etmeyen ve salâhı meydana çıkmayan) ürünlerin götürü olarak satın alınmasının uygun olmadığı hususunda, bir ihtilâfın sözkonusu olduğunu görmemekteyiz.

Ebû Ubeyd dedi: Mücalid'in Şa'bî'den naklettiği hadîs, kanaatimce sahih ve sabit olandır. Bu hadîsin sıhhatını Amr bin Meymun'dan rivâyet edilen şu hadîs de takviye etmektedir: (3)

181 — Ebu'n-Nadr bize Şu'be'den — aynı rivâyeti Şu'be'den Haccac'ın da bana anlattığını sanıyorum — şöyle anlattı: Şu'be dedi ki:

— Hakem bana şöyle haber verdi: Dedi ki: Amr bin Meymun'un şöyle dediğini işittim:

— Hz. Ömer'in yanında dururken, huzuruna Osman bin Huneyf'in geldiğini ve onunla konuşmaya başladığını gördüm. Bir ara İbni Huneyf'in şöyle dediğini işittim:

— Vallahi, şayet her cerib araziye 1 dirhem ve 1 kafîz haraç koysam, bu, toprak sahiplerine güç gelmez ve onların takatını aşmaz...

Ebû Ubeyd dedi: Bu konuda Hz. Ömer'den nakledilen hiç bir rivâyet (181 numaralı) Amr bin Meymun'un hadîsi kadar sağlam değildir. Bu hadîste ravi, Hz. Ömer'in bir cerib araziye bir dirhem ve bir kafîz haractan fazla vergi koyduğunu kaydetmemiştir. Ayrıca Hz. Peygamber (S. A.V.)'den nakledilen bir hadîste, Hz. Ömer için, bir cerib araziye koymuş olduğu 1 dirhem ve 1 kafîz vergi konusunda delil ve mesned bulunmaktadır:

182 — Ahmed bin Yunus bize şöyle anlattı:

— Züheyr bin Muaviye bize Süheyl bin Ebî Salih, babası ve Ebû Hüreyre'den rivayetle şöyle nakletti: Ebû Hüreyre dedi ki: Rasulüllah (S.A.V.) şöyle buyurmuştur:

— Irak, dirhem ve kafîzi (vereceği haraç vergisi)ni vermekten, Şam da dinar ve medy'ini ödemekten (4); Mısır da dinar ve irdeb'ini vermek-

(3) Müellifin sıhhatına işaret ettiği hadîs 175 numaralı olan ve Sevad arazisine, her bir cerib araziye 1 dirhem ve bir kafîz vergi konulduğunu bildiren rivâyettir.

(4) Medy: Ehl-i Şam tarafından kullanılan bir ölçek adıdır.

ten vazgeçti. Sizler de eski hâlinize döndünüz (Rasulüllah), bu sözü üç kere tekrarladı. Buna Ebû Hûreyre'nin eti ve kanı dahi şahittir.

Ebû Ubeyd dedi: Allahu âlem bundan maksad şudur: Bu durum (mezkûr beldelerin haraç ödemesi) tahakkuk edecek, ancak sonraki zamanlarda menedilecektir. (vergi ödenmeyecektir.)

Ebû Ubeyd dedi: Rasulüllah (S.A.V.)'in dirhem ve kafîz konusundaki ifadesi, Hz. Ömer'in Sevad bölgesindeki uygulamasına bir işaret sayılabileceği kanaatindeyiz. Bu ise Rasulüllah'ın yoluna sımsıkı bağlı kalındığını gösterir.

Yine Hz. Ömer'in uygulamasından şunu öğreniyoruz: Hz. Ömer, ehli haraca haraç vergisi koymuş ve haraç ehlini bu vazife ile sorumlu tutmuştur. Elinde toprak bulunan ve arazisi olan erkek, kadın, çocuk, köle ve mükateb, herkese bu vergiyi teşmil etmiş ve hepsini vergi ödemek konusunda eşit muameleye tâbi tutmuştur. Nitekim (arazisi olan) hiç bir ferdi bu vazifenin dışında bıraktığını göremiyoruz...

Nehrülmelik emîresi müslüman olunca, Hz. Ömer:

— Harac ödemesi şartıyla onu arazisi üzerinde bırakın, demiştir. Ömer'in bu sözü verginin şümûlünü ortaya koymaktadır. Hz. Ömer mezkûr kadını erkekler gibi haraç vecibesiyle mükellef tutmuştur.

Yine Hz. Ömer'den rivayet edilen hadîsten öğreniyoruz ki o; haracı, tahıl ekilen arazi ile, meyve bahçeleri ve bir de ürün alınabilen mâmur topraklarla sulanabildiği hâlde ekilmeyen araziye koymuştur. Halbuki, meskenleri ve ehli haracın ikâmet ettiği evleri bu vergiden muaf tutmuş ve bunlara hiç bir vergi koymamıştır.

Belirtildiğine göre, haraca bağlanan Sevad'ın tesbit edilen mesahası şöyledir: Doğudan Dicle Nehri boyunca Musul'dan Abbadcın'a ve deniz kıyısına kadar uzanır. Bu, mezkûr sahanın uzunluğudur. Genişliği ise, Hilvan dağının berisinden Kadisiyye'nin, Arzu'l-Arap'ta yeralan Uzeyb'e bitişik bölgesine kadar uzanmaktadır. İşte bu sınırlar içinde kalan Sevad arazisi haraca bağlanmıştır.

Hasan bin Salih'ten nakledildiğine göre, o şöyle demiştir: Haraç arazisi, haraca bağlanmak üzere arazisi ölçülüp (tesbit edilmiş) sahadır.

Ebû Hanife ise, şöyle demiştir: Harac suyundan (Dicle ve Fırat gibi, arzı arab dışında akan nehirlerden) sulanabilmek kabiliyetini arzeden arazi, haraç arazisidir.

Ebû Ubeyd dedi: Muhammed'den, Ebû Hanife'nin sözkonusu görüşe kail olduğunu naklederken işittim.

Ebû Ubeyd dedi: Hüşeym, İsmail ve Kays'den naklettiğimiz rivayete Hz. Ömer, Cerir bin Abdullah'a:

— Eğer sorumlu bir mukassim olmasaydım, size verilen (arazi) elinizde kalacaktı, demesi; Hz. Ömer'in Cerir'e ve kabilesine Sevad(5) dan ganimet verdiğini bildiren Şa'bî'nin rivâyetinin sıhhatine dair bir delil sayılabilir.

Hz. Ömer'in bu sözünden açıkça anlaşılıyor ki, o söz konusu araziyi (Cerir ile kabilesine) daha evvel hususî ganimet olarak vermişti.

Yine Amr bin Meymun'un Hz. Ömer'den rivayet ettiği (181 numaralı) hadîs, Şa'bî'nin (bir cerib araziye) 1 dirhem ve bir kafîz (harac konulduğunu) bildiren hadîsinin sahih olduğunu ispatlamaktadır.

Ebû Ubeyd dedi: Hz. Ömer'in Sevad arazisine koyduğu vergi miktarı konusunda, Amr bin Meymûn'dan daha evvel zikrettiğimiz rivayeti kadar sağlam hiçbir rivayet bize intikal etmiş değildir. Mücalid'in Şa'bî yolundan Hz. Ömer'den naklettiği (175 numaralı) hadîs, Amr bin Meymun'un rivayet ettiği sözkonusu hadîs ile aynı tarzdadır. Rasülüllah (S.A.V.)'in:

— Irak dirhem ve kafîz (vergis)ini (vermekten) vazgeçecek, diye başlayan hadîsi, bahis konusu ettiğimiz bu iki hadîsi teyid eder..

Bu hususta görüşüm şudur: Hz. Ömer (R.A.), toprağını muayyen bir ücret karşılığında kiraya veren herhangi bir arazi sahibi gibi, düz araziyi Sevad halkına muayyen bir haraç karşılığında vermiştir. Nitekim ardpçada harc kelimesinin mânası, kira ücreti ve mahsul demektir. Araplar, arazi, ev ve köleden elde edilen mahsule, haraç derler. Ayrıca Rasulüllah

---

(5) **Sevad** (siyah memleket): **Dicle ile Fırat arasındaki alüvyon bölgenin en eski adıdır. Bu ad buranın arap çölü ile tezat teşkil eden görünüşüne istinad etmektedir (Yakût, Mu'cem, 111, 174, 14 v. dd.)**

Mâna üç istikamette gelişmiştir: 1 — Siyasî olarak Irak'ın adı sayılmıştır ve bunun neticesi olarak Sâsânîlerin Sûristân ((Dil-i Eranşahr)ına tekabül eder. Savad bu mânada arap fethini yazan tarihçiler ve hususiyetle vergilerin teşkilâtı hakkında müstakil eser veya idare hakkında el kitapları yazan müellifler tarafından Irak yerine kullanılmıştır. (b. Ebû Yusuf, Yahya bin Adem, Kudama, el-Maverdî ve İbni Haldûn). Bunun sebebi şudur: Ömer 1. tarafından yapılan kadastro ve vergi teşkilâtında Sevad kelimesi resmî olarak kullanılmış idi. 2 — Bu isim bir ülkenin iç kısımlarında ziraat yapılan bölge mânasına da gelir: Sevad el-Irak, Sevad el-Ürdün gibi. 3 — Şehid adlarının önünde, bunu çevreleyen muntazam bir şekilde sulanan ve ziraat yapılan ova demektir: Basra, Kûfe... Sevadı gibi. (İslâm Ansiklopedisi, C. 10, Sh. 522, İst. 1966) (Çev.)

(S.A.V.)'in şu hadîsinde haraç kelimesinin aynı anlamda kullanıldığını görüyoruz:

— Rasulüllah (S.A.V.), daman sebebiyle harac (kölenin sırtından sağlanan mahsul alıcı lehine) tahakkuk eder, diye hükmetmiştir.

Ebû Ubeyd dedi: Mervan bin Muaviye el-Fezarî'yi; İbni Ebî Zi'b, Muhalled bin Haffaf ve Urve yolundan Hz. Aişe'nin Rasulüllah (S.A.V.) tan yukarıki hadîsi rivayet ettiğini naklederken işittim.

Ebû Ubeyd dedi: Yukarıki hadîsin mânası şudur: Bir kimse, bir köle satın alır, sonra bu köleyi çalıştırdıktan sonra, eski sahibinden kalma bir özrü çıkarsa, satın alan şahıs, bu özür sebebiyle köleyi geri iade edebilir. Köleden sağlamış olduğu kazanç ise, satanın daman mükellefiyeti sebebiyle, satın alanın meşru bir hakkıdır. Zira, köle, satın alanın olduğu hâlde ölmüş olsaydı, satın alan şahıs parasını geri almak hakkından mahrum olacaktı.

Rasulüllah (S.A.V.) dan nakledilen şu hadîsde de (haraç kelimesi aynı anlamında kullanılmıştır):

183 — İsmal bin Cafer bize Humeyd ve Enes bin Mâlik rivâyetinden şöyle anlattı: Enes bin Mâlik dedi ki:

— Rasulüllah (S.A.V.) hacamat oldu. Ebû Taybe onu hacamet etmişti. Peygamber (S.A.V.) ücret olarak (kendisini hacamet eden) Ebû Taybe'ye iki sa' yiyecek emretti. Ayrıca Ebû Taybe'nin efendisi (Hârise oğulları)na (vergisini düşürmeleri için) tavsiyede bulundu. Onlar (bu tavsiyeye uyarak(Ebû Taybe'ye koymuş oldukları vergiyi hafiflettiler. (6)

Ebû Ubeyd dedi: Bu hadîste, kölenin efendisine ödemekte olduğu vergiye haraç denmiştir.

Bütün bunlarda, kuvvet yoluyla fethedilen arazinin haraç arazisi ola-

---

(6) Ahmed bin Hanbel'in, Taberanî'nin Muhaysa bin Mesud'dan rivayetlerine göre, Harîse oğullarından Muhaysa'nın haccam bir kölesi bulunuyordu. Nafi Ebû Taybe diye anılan bu köle, günlük efendisi Muhaysa'ya vermekte olduğu haracın çokluğundan Rasulüllah'a şikâyet ediyor. Peygamber de hacamat olup Ebu Taybe'ye hem ücret olarak bir sa' (müellifin yukarıda naklettiği rivâyette iki sa') hurma veriyor, hem de Muhaysa'ya vergisinin tahfif edilmesini emrediyor. Bu rivayette Ebû Taybe ismi Nafi olduğu tasrih edildiğinden bunun sıhhatını kaydettik. İbni Abdilber, ismi, Dinar olduğunu hikâye etmiştir ki, bir dirhemden ibarettir. Çünkü haccam olan Dinar tabiîdir. İbnu Mende Ebû Abdullah Muhammed bin Yahya'nın rivâyetinde bu Dinar Haccam'ın Ebû Taybe Haccam'dan rivâyet ettiği ve Ebû Taybe'nin Rasulüllah'ı hacamat ettiği bildiriliyor. Begavî de İbni Meysere olduğunu rivayet etmişse de bunun da senedinde zaaf vardır. Askerî de: Sahih olan Ebû Taybe'nin ismi gayri malûm olduğudur, diyor. (Kastalanî, C. 4, S. 44) (Çev.)

rak bütün müslümanlara ait bir fey' olduğunu; arazi ve mesken kiracıları nasıl ki elde edecekleri mahsul karşılığında arazi ve mesken sahiplerine kira ödemek mükellefiyetinde iseler, aynı şekilde ehli haraç da müslümanları idare eden devlet reisine (kira ücreti durumunda olan) haraç vergisi ödemek zorundadırlar; görüşünü savunanlar için bir hüccet durumundadır.

Bazıları da şu görüşü ortaya atmıştır: Sevad arazisi, bölge halkının mülküdür. Zira Hz. Ömer bu araziyi bölge halkına geri verince, toprak mülkiyeti onlara dönmüştür. (7) Oysa ki, Hz. Ömer'den gelen rivâyetlere baktığımız zaman bu iddianın gerçeğe uymadığını görürüz. Zira Hz. Ömer (R.A.), Fırat kıyısında arazi satın alınca Utbe bin Ferkad'e:

— Bu araziyi kimsen satın aldın? dedi. Utbe:

— Sahiplerinden, diye cevap verince; Hz. Ömer (R.A.) Muhacir ve Ensarı işaret ederek:

— Sahipleri bunlardır, dedi. Ebû Naim bu hadîsi bana, Bükeyr bin Âmîr ve Şa'bî'den rivayetle Hz. Ömer'den nakletti. (8)

Ebû Ubeyd dedi: Bazıları da bu mevzuda Hz. Ömer'in hurma bahçelerine ve ağaçlık araziye koyduğu vergileri delil olarak ileri sürmüşler ve şöyle demişlerdir:

— Şayet Sevad arazisi, bölge halkının mülkü olmasaydı, Hz. Ömer, onlara hurma bahçeleriyle ağaçlık arazinin mahsulünü götürü olarak ve malûm bir ücret karşılığında satmaya tevessül etmezdi. Eğer Hz. Ömer hurma ve meyve bahçeleri arazisini (Sevad halkına) malûm bir ücret karşılığında ve götürü olarak vermiş ise, bu, arazinin müslümanların değil, Sevad halkının mülkü olduğuna dair bir delil ve hüccet olur.

Ebû Ubeyd dedi: Kanaatime göre en sağlam görüş, (önceden de anlattığımız gibi) Hz. Ömer'in yalnız ekin arazisine haraç koyduğu, görüşüdür.

Ancak muhtemeldir ki, Hz. Ömer araziyi ehli haraca verdikten sonra, onlar toprakları bahçe ve ağaçlık (meyve bahçeleri) hâline getirmişlerdir. Ki, alınan haraç — ücret — (sonradan ekilen ağaç ve bahçelerden değil de), ağaçların ekildiği araziden alınmıştır. Bu da doğru bir yoldur. Halbuki Hz. Ömer'in, haraç arazisinin müslüman halkın mülkü olduğuna

---

(7) **Bu görüş sağlam değildir. Aksi takdirde haraç ehlinin arazide veraset ve hibe gibi tasarruf haklarına sahip olmaları icab edecekti. Bu ise vâki olmamıştır. Yine bu görüş sağlam olsaydı, Hz. Ömer'in araziyi ellerinden çıkarması mümkün olmayacaktı. Halbuki, bu gibi durumlar vâki olmuş değildir.**

(8) **Aynı rivayet Yahya bin Adem'in Kitabu'l-Haraç'ında da mevcuttur. (S: 168-169).**

kail olduğu hâlde, bahçelik ve hurmalık arazi (mahsulünü haraç ehline) götürü olarak ve muayyen bir ücret karşılığında vermesi; bunun izah edilebilecek bir yanı yoktur. Binaenaleyh salâhı belirmemiş bir malı götürü usulü satmak olan bu muamele şeklini sünnet yasaklamış ve ondan nehyetmiştir.

184 — İsmail bin Cafer bize şöyle anlattı:

— Abdullah bin Dinar, İbni Ömer'den naklen bize şöyle nakletti: İbni Ömer dedi ki: Rasulüllah (S.A.V.):

— Salâhı belirmeden (ağaçlardaki) meyveleri satmayınız, buyurmuştur. (9)

185 — Yezid bin Harun bize Muhammed bin Amr bin Alkame, Salim bin Abdullah bin Ömer ve babasından rivâyetle şöyle anlattı: Abdullah bin Ömer dedi ki: Rasulüllah (S.A.V.) şöyle buyurmuştur:

— Salâhı çıkmadan (kızarıp sararmadan) meyveleri satmayınız.

186 — Ebu'n-Nadr bize Ebû Hayşeme, Ebû'z-Zübeyr ve Cabir bin Abdullah'dan şöyle rivâyet etti: Cabir bin Abdullah dedi ki:

— Rasulüllah (S.A.V.) olgunlaşmadıkça (ağaçtaki) meyveleri satmaktan nehyetti — Yahud bizleri nehyetti —.

187 — İsmail bin İbrahim bize Eyyub, Nafi ve İbni Ömer'den naklen şöyle anlattı: İbni Ömer dedi ki:

— Rasulüllah (S.A.V.) meyveleri kızarıp sararmak suretiyle salâhları meydana çıkmadıkça hurmayı satmaktan, tamamiyle beyazlaşıp âfetlerden kurtulmadıkça da başağı satmaktan nehyetti. Peygamber (S.A.V.) satıcıyı da alıcıyı da (bu muameleden) nehyetti.

188 — Ebû Muaviye bize Amr bin Raşid, Ebû Kesir eş-Suhaymî ve Ebû Hüreyre'den rivâyetle şöyle anlattı: Ebû Hüreyre dedi ki:

— Rasulüllah (S.A.V.), salâhı belirmedikçe meyvenin satılmasını yasakladı.

189 — İsmail bin Cafer ve Yezid bin Harun; Humeyd et-Tavîl ve Enes bin Mâlik'den bize şöyle anlattılar: Enes bin Mâlik dedi ki:

— Peygamber (S.A.V.), berraklaşmadıkça (sararıp kızarmadıkça), hurma meyvelerini satmayı yasakladı. Humeyd dedi: Enes bin Mâlik'e:

— Meyvenin berraklaşmasından maksad nedir? diye sorduk. Enes şöyle dedi:

— (Bundan maksad) meyvenin kızarması veya sararmasıdır. Bana söyle bakayım, Allah (mevsimsiz satılan bu) meyve (ile intifa)dan (bir

---

(9) İbni Ömer'in bu rivayeti, müttefakun aleyhdir. (Buhari ve Müslim tarafından rivâyet edilmiştir.)

âfetle müşteriyi) mahrum ettiği zaman, kardeşinin malını ne hakla alacaksın? (10)

190 — Abdurrahman bin Mehdi; Süfyan bin Uyeyne ve Ebû İshak'dan naklen bize şöyle rivayet etti: Ebû İshak dedi ki; Mesrûk bin Ecda'dan:

— Meyvenin «salâhı» nedir? diye sordum. O şöyle cevap verdi:

— (Meyvenin salâhı) kızarması veya sararmasıdır.

Ebû Ubeyd dedi: (Görülüyor ki), Rasulüllah'dan nakledilen sahih rivayetler, bu nevi muameleden nehyetmektedir. (11)

Eğer birisi dese ki — Rasulüllah (S.A.V.), Hayber'i kuvvet kullanarak fethettiği hâlde, onu tekrar sahiplerine iade etmemiş midir? (Biz buna deriz ki):

— Evet, bu (Rasulüllah (S.A.V.)'ın Hayber'i sahiplerine geri vermesi vâki olmuştur.

191 — Huşeym bize şöyle anlattı:

— İbni Ebî Leylâ bize Hakem, Mıksem ve İbni Abbas'dan şöyle rivâyet etti: İbni Abbas dedi ki:

---

(10) Bu hadîs Müslim ve Buharî tarafından da rivayet edilmiştir. Ancak hadîste geçen: «Allah, bir âfetle müşteriyi meyveden intifadan mahrum ederse, kardeşinin malını ne hakla alacaksın?» kısmı, bir çok muhaddis tarafından Peygamber'e ait olduğu kabul edilmiştir. Halbuki, İbni Hacer Telhîs'de bu sözün Enes'e ait olduğunu söylemektedir. Müellif Ebû Ubeyd'in rivâyetinde de bu söz, Enes'e ait olduğu vechiyle nakledilmiştir.

(11) Müçtehid imamların bu muâmele hakkındaki görüşleri ihtilâflıdır: Süfyan-ı Sevri, İbni Ebî Leylâ, Şafii, Mâlik, Ahmed ve İshak ağaç üstündeki taze hurmanın kızarmak veya sararmak gibi salâh eseri göstermedikçe satışının câiz olmadığına hükmetmişlerdir. Evzâi, Ebû Hanife, Ebû Yusuf ve Muhammed'e göre ürün ağacı üstünde zuhur ettikten sonra satışı câizdir. Bir rivâyette İmam Mâlik ve Ahmed bin Hanbel'in Mezhepleri de böyledir. Bu zevatın delilleri, Abdullah bin Ömer'in rivayet ettiği şu hadis-i şeriftir: «Kim ki, telkih ettikten sonra meyvalı hurma ağacını satarsa, üstündeki mahsulü satana aittir. Meğer ki mahsulün satışta dahil olduğu müşteri tarafından şart kılınmış olsa. Kim de bir köle satar ve kölenin malı bulunursa, malı satana aittir. Meğer ki, müşteri malın kendisine ait olduğunu şart kılmış olsa.» Tirmizi de bu hadisin sıhhatına kaildir. Bu hadis ile salâha erişmeden ağacı üzerinde meyve satışının mübah olduğu istidlâl olunabilir. Çünkü Peygamber (S.A.V.), ağacın mahsulü satana aittir, meğer ki müşteriye ait olduğu şart kılınsa, buyurmuştur. Bu suretle ağaç ve üstündeki meyvası olgunlaşmadan satılmış oluyor. (Tecrid-i Sarih tercemesi, C. 6, Ankara, 1974, S. 493-494) (Çev.)

— Rasulüllah (S.A.V.) Hayber'i — arazi ve hurmalıklarını — ahalisine mukaseme usulü ile ve nısıf karşılığında verdi. (12)

192 — Yahya bin Said; Ubeydullah bin Amr, Nafi ve İbni Ömer'den naklen bize şöyle anlattı: İbni Ömer dedi ki:

— Peygamber (S.A.V.) ekin ve bahçe ürünlerinin yarısı karşılığında Hayber ahalisiyle (araziyi işlemek üzere) muamele akdi yapmıştır.

193 — Haccac bana İbni Cüreyc'den şöyle rivayet etti:

— Ebû'z-Zübeyr bana, şöyle anlattı: (Dedi ki): Cabir'in şöyle dediğini işittim:

— İbni Ravaha (hurma ağaçlarındaki meyva) mahsullerini kırkbin vesk (1) olarak takdir etti. Râvi der ki: İbni Ravaha bu hususta yahudileri muhayyer bıraktıysa da, onlar (müslümanlara) yirmibin vesk borçlu olarak ürünleri topladılar.

Ebû Ubeyd dedi: Bazıları, bunu Hz. Ömer'in Sevad'da uyguladığı ve (buradaki) hurma ve meyve mahsullerini (götürü usulü ve muayyen bir ücret karşılığında) sattığı rivâyet edilen (muamele) şekline benzetmektedirler. Halbuki bu iki muamele arasında bir benzerlik mevcut değildir. Zira Medine'lilerin «Musakat» dediği bu muamele şekli «Muzaraa» (ziraat ortaklığı) dır. Bu muamele ürünün, paylaşılması esasına dayanır. Şayet ürün elde edilmezse, (her iki taraf da) mahrum kalacaktır. Oysa ki; Hz. Ömer'in tatbik ettiği nakledilen muamele şekli, malûm bir ücret karşılığında (elde edileceği beklenen) ürünü götürü usulü satmaktır. Bu nedenledir ki, Hz. Ömer'in (sahih rivâyetlerle yasaklanmış olan) bu muameleyi uygulamış olabileceğini kabul etmemekteyiz.

Kuvvet Yoluyla Fethedilen ve Devlet Başkanı Tarafından Haraç Karşılığında Sahiplerinin Elinde Bırakılan Arazinin Satılması

194 — İsmail bin İbrahim ve Yahya bin Said bize Said bin Ebî Arube, Katade, Şakîk el-Ukaylî ve Ebû İyad'dan naklen Hz. Ömer'in şöyle anlattılar: Hz. Ömer dedi ki:

— Ehli zimmete ait köleleri satın almayınız. Zira, onlar ehli haractır (cizye mükellefiyetleri vardır). Ve arazilerini de (aynı sebepten dolayı)

(12) Hadîste Hayber arazisinin ortağa verildiği belirtilmektedir. Arazi mülkiyetinin herhangi bir kimseye devredildiği veya eski sahipleri olan Hayber yahudilerine geri verildiği söz konusu değildir.

satın almayınız. Hiç biriniz — Allah kendisini zilletten kurtardığı hâlde —, küçülmüşlüğe râzı olmasın. (1)

195 — El-Ensarî; Ebû Ukayl, Beşir bin Ukbe ve Hasan (R.A.)'dan bize şöyle anlattı: Hasan (R.A.) dedi ki: Hz. Ömer (R.A.) şöyle demiştir:

— Ehli zimmetin köle ve arazilerini satın almayınız. Beşir bin Ukbe dedi: Hz. Hasan'a:

— (Hz. Ömer) neden (müslümanları ehli zimmet arazilerini satın almaktan) nahyetti, dedim. O:

— Zira bu arazi bütün müslümanlara ait bir fey'dir, dedi.

196 — Ebû Naib bana şöyle anlattı:

— Bükeyr bin Amir bize Şa'bî'den şöyle nakletti: Şa'bî dedi ki:

— Utbe bin Ferkad Fırat kıyısında, bahçe yapmak maksadıyla bir tarla satın aldı. (Olay) Hz. Ömer'e iletildi. Bunun üzerine Hz. Ömer (Ferkad'e):

— Bu tarlayı kimden satın aldın? diye sordu. Ferkad:

— Sahiplerinden, diye cevap verdi. Muhacir ve Ensar Hz. Ömer'in yanında toplanınca şöyle dedi:

— Sahipleri işte bunlardır. Bunlardan bir arazi satın aldın mı? dedi. Ferkad:

— Hayır, diye cevap verince, Hz. Ömer:

— Öyleyse bu tarlayı kimden satın aldınsa, ona geri ver ve paranı al, dedi.

197 — Ebû Naim, Said bin Sinan ve Antere'den naklen bana şöyle rivayet etti. Antere dedi ki: Hz. Ali'nin şöyle dediğini işittim:

— Şu Sevad arazisinden (Allah'a sığınırım). (2)

198 — Haccac, bize Şu'be ve Habib bin Ebî Sabit'ten şöyle nakletti:

— İbni Abbas'i takib ettik de (bizden) bir adam ona şöyle sordu:

— Şu Sevad'dan bir arazim olsaydı (haraç külfetini) kabullenirdim. Bununla üzerimdeki ihtiyaç ve zarureti defetmeyi düşünüyorum. Gayem zengin olmak değildir. (Buna ne dersiniz?) İbni Abbas ona şu âyeti okudu:

---

(1) Rivâyete göre, ehl-i zimmetin tasarrufunda olan köle ve arazi cizye ve haraç vergisine tâbi olduğu için müslümanların bu nevi malları satın alması, arazi üzerindeki vergi sorumluluğunu iptâl edemeyeceğinden, müslümanların bu malları satın almaları doğru görülmemektedir. Zira müslümanın haraç ve cizye ödemesi müslümana yakışmamaktadır.

(2) Hz. Ali'nin bu sözü söylemekten maksadı, müslümanları Sevad arazisini satın almak konusunda uyarmaktır. Zira arazi, bütün müslümanlara aittir (bir âmme malıdır).

«— O kendilerine kitap verilenlerden; Allah'a ve âhiret gününe inanmayan, Allah'ın ve Peygamber'in haram ettiğini haram tanımayan ve Hak dinini din edinmeyen kimselerle; onlar hor ve küçülmüş oldukları hâlde ve kendi elleriyle cizye verinceye kadar harb edin.» Sonra şöyle dedi: niz.

— Bu zilleti onların üstünden kaldırıp kendi boynunuza yüklemeyi-

199 — Ebû Muaviye ve Yezid; Haccac ve Kasım bin Abdurrahman'dan bize şöyle anlattı: Yezid babasından rivâyet ederek şöyle dedi:

— İbni Mesud (R.A.), zimmî bir köy reisinden, haracı satıcı tarafından tediye edilmesi şartıyla bir tarla satın aldı.

Ebû Ubeyd dedi: Haccac'ın Kasım ve Abdullah bin Mesud'dan rivâyet ettiği bu rivâyetten başka (diğer bazı rivâyetlerde) Abdullah bin Mesud şöyle demiştir:

— Kim ki, (müslüman olduğu hâlde) harac ödemeye razı olursa, zillet ve küçülmüşlüğe rıza göstermiş olur. (3)

Ebû Ubeyd dedi: Kanaatimce râvinin (199 numaralı rivâyette geçen) «satın almak» ifadesinden kirayı kasdetmiştir. Zira İbni Mesud tarlayı satın aldığı ve tarla mülkiyetini üzerine aldığı hâlde, haracın satana ait olması mümkün değildir. Bu hususta (haraç arazisinin kiralanması konusunda) başka bir divâyet daha eklenmiştir:

200 — İbni Bükeyr bana Leys bin Sad, Ubeydullah bin Ebî Cafer ve Kurazî'den naklen şöyle rivâyet etti: Kurazî dedi ki: (4)

— Ehli zimmetin arazisini satın almakta beis yoktur. (Kurazî), satın almaktan kiralamayı kasdetmektedir. Râvi dedi: Ebû'z-Zinad da aynı görüşe kaildir.

201 — Hişam bin Ammar ed-Dımeşkî, bana Sadaka bin Halid, Zeyd Vakid, Halid el-Leclac ve Kubeysa bin Züeyb'den şöyle anlattı: Kubeysa dedi ki:

— Kim ki haraç mükellefiyetini kabullenerek bir araziyi satın alırsa, yahudi ve hıristiyanların zillet ve küçülmüşlük âkibetine düçar olur.

202 — Hişam bin Ammar bana Sadaka bin Halid ve Zeyd bin Vakid'den şöyle anlattı. Zeyd bin Vakid dedi ki:

— Ebû Ubeydullah Müslim bin Mişkem bana anlattı: şöyle dedi:

---

(3) Bu rivayetlere göre, haraç arazisi, müslümanlar tarafından satın alınsa dahi haraç arazi olma vasfı ortadan kalkmaz. Binaenaleyh herhangi bir müslüman bu çeşit araziyi satınalırsa ehl-i zihmmetin haraç tarifesiyle mükellef tutulur.

(4) Kurazî: Adı, Muhammed bin Kab el-Kurazi olan bu zat tabiînin büyüklerindendir.

— Kim ki, (müslüman olduğu hâlde) cizye (ve haraç) mükellefiyetini kabullenirse, o, Rasullah'ın yolundan ayrılmış olur.

203 — Hişam bin Ammar bana şöyle anlattı: Dedi ki:

— Yezid bin Semüre Ebû Hizzan bize şöyle nakletti: Yezid bin Semüre dedi ki:

— Yahya bin Ebî Amr eş-Şeybanî bana Abdullah bin Amr bin el-As'dan şöyle rivâyet etti: Abdullah bin Amr dedi ki:

— Size geriye ricat edeni bildireyim mi? (Geriye ricat eden o) adamdır ki: müslümanlığı kabul etti ve İslâma güzel bir şekilde sarıldı; sonra hicret etti ve hicrete hakkını verdi; daha sonra cihad etti ve cihad mükellefiyetini bihakkın ifâ etmişken geri dönünce, haraç mükellefiyetiyle beraber bir araziyi üstlenir (satın alır). Geriye ricat eden işte bu kimsedir. (5)

Ebû Ubeyd dedi: Abdullah bin Amr'a sorarak şöyle dediler:

— Bizden birisi Nabatî'ye gelip cizye mükellefiyetiyle beraber arazisini kabullenirse? Abdullah bin Amr şöyle karşılık verdi:

— Küçülmüşlüğe rıza göstermeye yanaşmış olursunuz. Hem de verdiğiniz, aldığınızdan daha hayırlıdır.

204 — Ali bin Babed; Ebu'l-Melih(6) ve Meymun bin Mihran'dan rivayetle bize şöyle anlattı: Meymun bin Mihran dedi ki:

— Beş dirhem haraç karşılığında dahiolsa, Ruha (Urfa) kapısından Harran'a olan arazinin bana ait olmasına sevinmem..

205 — Kabîysa; bana Süfyan ve İsa bin Ebî Azze-Ebû Ubeyd dedi: Kabîsa'dan başkası Îsa bin Muğire el-Haramî(7) olarak naklederler-den şöyle rivâyet etti: Îsa bin Ebî Azze dedi ki: Şa'bî'ye, haraç arazisini satınalmanın keyfiyetini sordum. Şa'bî (bana) şöyle dedi:

— Faiz (gibi) dir demeyeceğim ama satınalınabileceğini de söyleyemem.

Ebû Ubeyd dedi: (Görülüyor ki), nakledilegelen rivayetler, haraç arazisinin uygun görmeyenler, iki sebepten dolayı (bunu doğru bulmamışlardır):

1 — Harac arazisi bütün müslümanlara ait bir fey (amme malı)dır.

---

(5) Abdullah bin Amr bu hadîste haraç arazisini satın almayı «ricat» olarak kabul etmiştir. Ancak ric'attan dinden dönmeyi kasdetmiş olmasa gerek. Abdullah demek istemiştir ki, bir müslüman bu araziyi satın alırsa, İslâmın kendisine bahşetmiş olduğu ciddiyet ve şerefi reddetmiş olur.

(6) Adı: Hasan bin Amr er-Rakî'dir.

(7) Semanî'nin el-Ensab'ta belirttiğine göre, bu zat el-Harranî diye anılır. Hülâsa kitabının yazarına göre, bu zat el-Cuzamî adıyla anılır. Bazı nüshalarda da el-Hazamî olarak geçer.

2 — Haraç ödemek zillet şiarıdır. Her iki sebep daha evvel zikrettiğimiz Hz. Ömer'den mervî iki rivayette mevcuttur. (Rivayetlerden birinde) Hz. Ömer şöyle demişti: «Hiç biriniz, Allah kendisini zilletten kurtardığı halde, zillete rıza göstermesin.» İbni Mesud, İbni Abbas, Abdullah bin Amr, Kabîsa bin Züeyb, Meymun bin Mihran ve Müslim bin Mişkem, de kendilerinden naklettiğimiz rivayetlerden Hz. Ömer'in görüşünü paylaşmışlardır. (Diğer rivayette de) fey' konusunda Hz. Ömer'in görüşü şöyleydi: O, (196 numaralı rivayette) haraç arazisi satınaldığı zaman Utbe bin Ferkad'e Muhacir ve Ensarı kasdederek:

— (Aldığın arazinin) sahipleri bunlardır, diye (uyarmıştı).

Hz. Ali bin Ebî Talib de, Hz. Ömer'in bu husustaki görüşlerine muvaffakat etmiştir:

206 — Yezid bin Harun bize Mesudî ve Ebû Avn es-Sakafî'den şöyle nakletti: Ebû Avn es-Sakafî dedi ki:

— Hz. Ali'nin hilafeti döneminde, bir köy reisi müslüman oldu. Hz. Ali kalktı ve (bu adama) şöyle dedi:

— Sana gelince; senin üzerinden cizye mükellefiyeti kalkmıştır. Ancak, senin arazinin bize aittir.(8)

207 — Said bize, Süleyman, Karran bin Teman, Ebû Sinan ve Antere'den naklen şöyle anlattı: Antere dedi ki:

— Hz. Ali şöyle demiştir:

— Şu Sevad arazisini taksim etmeyi düşüdüm. Öyle ki, (bundan yararlananlardan biri), (kendine düşen) köye uğrayıp sabah veya akşam yemeyini burada yesin de bu köy benimdir desin.(9)

208 — Kabîsa bize Süfyan, Seleme bin Küheyl ve Sa'lebe bin Yezid el-Hammanî'den şöyle nakletti: Sa'lebe dedi ki:

— Hz. Ali'ye Sevad bölgesinde meydana gelen bir fitneden haber verildi. Bunun üzerine Ali (R.A.):

— İtaate hazır olan var mı? diye sordu. Hemen üçyüz kişi, itaate hazır olduklarını bildirdiler. Hz. Ali şöyle dedi:

— Eğer bazı insanlar, su haklarından menedilmeleri endişesi olmasaydı, Sevad'ı aralarında taksim edecektim.

Ebû Ubeyd dedi: Hz. Ali adı geçen köy reisine:

— Senin toprakların ise, bizimdir; demesi ve Sevad'ı müslümanlar

---

(8) Zimmî müslüman olursa, cizye mükellefiyetinden kurtulur. Tasarrufundaki arazi ise müslümanların malıdır ve onlara dönecektir.

(9) Hz. Ömer gibi Hz. Ali de fey araziyi taksim etmeyi düşünmüştür. Ancak toplum menfaati her zaman kendilerini bu işe tevessül etmekten alıkoymuştur.

arasında taksim etmek istemesi, Sevad arazisinin müslümanlara ait bir fey olduğunu gördüğünden ve bu görüşte olduğundan dolayıdır.

209 — Yahya bin Bükeyr bana Mâlik bin Enes'den şöyle nakletti: Mâlik'in görüşü şudur: Mâlik bin Enes dedi ki:

— Kuvvet yoluyla fethedilen her arazi müslümanlara ait bir fey'dir. Yine, Yahya bin Bükeyr — veya başkası — bana Mâlik bin Enes'den şöyle anlattı: Mâlik (R.A.), Mısır'da satın aldığı arazi sebebiyle Leys bin Sad'ı tenkid ederdi.

210 — Said bin Ufeyr bize İbni Lüheya ve (devrinin mümtaz simalarından olan) Nafi bin Yezid'den şöyle anlattı: (Sanıyorum ki râvi, Yahya bin Eyyub ve üstadlarını zikrederek şöyle dedi):

— Bu zevat da (Mısır'da arazi satın aldığı için) Leys bin Sad'ı tenkid ederlerdi.

Ebû Ubeyd dedi: Leys bir Sad'a göre Mısır sulh yoluyla fethedilmişti. O, ancak buna inandığı içindir ki söz konusu araziyi satın almıştır. Bu konuyla ilgili olarak Yezid bin Ebî Habib'den bir rivâyet nakletmiştir: (10)

211 — Abdullah bin Salih, İbni Ebî Meryem ve başkası bana, Leys'den naklen (Yezid bin Ebî Habib'in) Mısır'ın sulhen fethedildiğini rivâyet ettiğine dair bir rivâyet naklettiler. Bundan dolayıdır ki, Leys Mısır'da arazi satın almayı câiz görmüştür. Leys'den başkası zevat ise, bu işe tevessül etmeyi doğru bulmamışlardır. Zira bu zevata göre Mısır kuvvet yoluyla fethedilmiştir.

Ebû Ubeyd dedi: Ebû İshak el-Fezarî (savaş sonucu fethedilmiştir diye) avasım beldelerinde mülk edinmeyi mekruh görür ve ölünceye kadar da oralarda ekin ekmemiştir.

212 — Muhammed bin Uyeyne (11) ve avsım beldeleri ehlinden diğer bazı zevat bana (Ebû İshak'dan) öylece anlattılar.

Savaş sonucu fethedilen ve haraç arazisi hâline getirilen topraklarda mülk edinmeyi doğru bulmayanlardan nakledilen rivâyetler bunlar...

Sulh yoluyla fethedilen araziye gelince: Bu çeşit arazide tasarruf (kuvvet yoluyla fethedilen topraklarda tasarrufdan şer'î yönden) daha kolaydır.

213 — Cerir bize Eşas ve İbni Sirîn'den şöyle rivâyet etti: İbni Sirîn dedi ki:

— Sevad arazisinden bir kısmı savaş, bir kısmı da sulh yoluyla fet-

(10) **Yezid bin Ebi Habib, Mısır'ın ilk muhaddis simalarındandır.**

(11) **Muhammed bin Uyeyne: Sınır boyları beldelerinden olan bir zattır. Aynı zamanda Ebû İshak el-Fezarî'nin amcazadesi ve eniştesidir. Ebû İshak'tan rivâyet edenlerdendir.**

hedilmiştir. Sulh yoluyla fethedilen arazi sahiplerine aittir. Kuvvet yoluyla fethedilen topraklar ise, müslümanlara ait bir fey'dir.

Ebû Ubeyd dedi: İbni Sirîn'in: «Sulh yoluyla fethedilen arazi sahiplerine aittir» sözü, bu nevi arazinin satın alınabileceğini göstermektedir. Buna karşılık fey' arazisinin satın alınmasını İbni Sirîn (bütün müslümanların malıdır demekle) mekruh görmektedir. Kanaatimce İbni Sirîn, sulh arazisinden Hîyre, Banikya ve Ülleys'i kasdetmemiştir. İbni Mığfel'den rivayet edildiğine göre, o, Sevad arazisi içinde sadece bu beldelerde arazi satın alınmasına cevaz vermiştir.

214 — Abbad bin Avvam bize Haccac, Hakem ve Abdullah bin Mağfel'den şöyle anlattı: Abdullah bin Mağfel dedi ki:

— Sevad bölgesinde yalnız Hiyse (Banikya ve Ülleys ehlinden) arazi satın alınız.

Ebû Ubeyd dedi: Hiyre halkına gelince: Halid bin Velid (R.A.), Hz. Ebû Bekir'in hilâfeti döneminde onlarla sulh anlaşması akdetmiş idi.

Bânikya ve Ulleys halkına gelince: Bu iki beldenin ahalisi, Ebû Ubeyd ve Cerir bin Abdullah'a Nehir'de geçiş yeri göstererek iki kumandanın İran topraklarına geçmlerine yardımcı oldular. Bu yüzden kendilerine eman verilmiş ve onlarla sulh anlaşması akdedilmiş oldu. Bu hususta bir çok rivâyet nakledilmiştir:

215 — Hiyre (12) ye gelince: İbni Ebî Zaide bize Mücalid bin Said ve Şa'bî yolundan bize şöyle anlattı:

— Ebû Bekir (R.A.), Halid bin Velid'i Irak üzerine gönderdi. Ve ona Hiyre'ye kadar ilerlemesini emretti. Râvi sonra(olayı) uzun bir rivâyetle anlattı.

216 — Said bin Ebî Meryem; Seriy bin Yahya ve Humeyd bin Hilal'den naklen bana şöyle anlattı:

— Halid bin Velid (R.A.), Hiyre önlerine gelince, beldenin ahalisi kendisiyle sulh anlaşması akdederek savaşa girmekten kaçındılar.

217 — Ebû Ubey dedi: Başka bir rivâyette Hasan bin Salih, Esved bin Kays ve babasından şöyle anlatılır:

— Müslümanlar Hiyre halkıyla şu, şu kadar dirhem (cizye) vergisi ile ve bir semer üzere sulh anlaşması yaptılar. Râvi Esved der ki: (Babamdan):

— Anlaşmaya konan semer ne oluyor? diye sordum. (Babam) şöyle cevap verdi:

---

(12) Hire: Kûfe'nin 3 arap mili cenubunda bir belde. Necef gölü kenarında olan bu belde gerileye gerileye âdeta ortadan kalkmıştrı. Bugün şehrin eski yeri otlaktır.

— Arkadaşlarımızdan birinin (merkebinin) semeri kaybolmuştu. (Bu sebeple) arkadaşımıza bir semer verilmesini şart koşmuştuk.

Ebû Ubeyd dedi: Hiyre beldesinin durumu bundan ibarettir.

Bânikya (13)'nın durumuna gelince:

218 — Muhammed bin Kesir bana Zaide bin Kudame, İsmail bin Halid ve Kays bin Ebî Hazim'den şöyle anlattı: Kays bin Ebî Hazim dedi ki:

— Ebû Ubeyd es-Sakafî beraberindekilerle birlikte Bânikya üzerinden (Mihran'a müteveccihen Fırat'ı) geçti. Arkasından müşrikler köprüyü yıktılar, Ebû Ubeyd'in arkadaşlarından bazıları öldürüldü. (14) Bu olaydan sonra Mihran vak'ası oldu. Müslümanların başında Halid bin Urfuta, Musannâ ve Cerir bin Abdullah bulunuyordu. Kays dedi: Müşrikler nehri geçerek müslümanlara saldırdılar. Müşriklerden Mihran Nuhayle mevkiinde öldürüldü.

219 — İsmail, dedi: Ebû Amr eş-Şeybanî şöyle dedi: Mihran vak'ası sene başında, Kadisiyye savaşı ise sene sonunda vuku bulmuştu. Ebû Ubeyd dedi: İsmail dedi ki:

Kays bin Ebî Hazim şölye dedi:

— Rüstem, Kadisiyye savaşında onsekiz fil getirmiş idi. Sad bin Ebî Vakkas ayağındaki bir yaradan dolayı savaşa çıkmamış idi. Buna rağmen müşrikleri hezimete uğrattık.

Ebû Ubeyd dedi: Banikya ahalisi, Ebû Ubeyd'i nehrin karşı tarafına geçirdiklerinden dolayıdır ki, onlara aman verilmiş ve kendileriyle sulh anlaşması yapılmıştır.

Ulleys ahalisinin durumuna gelince: Bu belde halkıyla ilgili olarak nakledilen bir rivayet vardır. Ancak şimdilik bu rivâyeti hatırlamamaktayım. (15)

Savaş sonucu fethedilen arazinin satın alınmasını uygun görmeyen-

---

(13) Banikya: **Kûfe'nin bölgelerinden biridir.**

(14) **Aynı vak'ada Ebû Ubeyd es-Sakafî de şehit oldu.**

(15) **...Sonra Halid bin Velid Ulleys halkına öncüler gönderdi. Ulleys'de, içinde Kisra'ya ait silâhlı askerler bulunan bir kale vardı. İslâm ordusu kaleyi muhasara etti. Bir müddet sonra fethederek içinde bulunan insanları dışarı çıkardı. Erkeklerin boynunu vurdurdu. Kadın ve kızları esir alarak câriye yaptı. Kalede bulunan mallara ve silâhlara elkoydu. Sonra kaleyi yıkıp yaktırdı.**

Ulleys halkı, cereyan eden olayları ve Halid bin Velid'in kale halkına ne yaptığını görünce cizye ödemeyi kabul ettiklerini bildirerek sulh talebinde bulundular. Halid onların talebini kabul ederek sulh anlaşması yaptı. Onlar da cizyelerini ödediler. (Ebû Yusuf, Kitabu'l-a Haraç, çev. Ali Özek, İst. 1973, Sh. 229) (Çev.)

leri n bir kısmı bu üç belde (Banikya, Hîr e ve Ulleys) arazisinin satın alınmasına cevaz vermişlerdir. Bu görüşe kail olanlar arasında hadîslerini daha evvel naklettiğimiz Abdullah bin Mağfel ve Muhammed bin Sirîn de vardır.

Hasan bin Salih'den nakledildiğine göre, o, sulh yoluyla fethedilen toprakların satın alınabileceğine, kuvvet kullanılarak alınan arazinin satın alınmasının ise mekruh olduğuna kail olmuştur.

220 — Yahya bin Abdullah bin Bükeyr bana şöyle anlattı: Dedi ki: Mâlik bin Enes şöyle demiştir:

Sulh yoluyla fethedilen her arazi, sahiplerine aittir. Zira onlar, kendileriyle sulh yapılıncaya kadar memleketlerini korumasını bildiler. Buna karşılık kuvvet yoluyla fethedilen topraklar müslümanlara ait bir fey'dir.

Ebû Ubeyd dedi: Bütün bunlara rağmen, aralarında sahâbeden Abdullah bin Mesud, tabiînden İbni Sirîn ve Ömer bin Abdülaziz gibi büyük zatlar bulunan bazı imamlar, kuvvet veya barış yoluyla fethedildiğine bakmaksızın haraç arazisinin satın alınmasını uygun görmüşlerdir. Kendisinden nakledildiğine göre, Süfyan-ı Sevrî de aynı görüşte idi.

221 — İbni Mesud'dan nakledilen rivayet şöyledir: Haccac bana: Şu'be, Ebu't-Teyyah ve Tay'ye mensub bir zat — sanıyorum ki râvi, o da babasından, dedi. — dan nakleden İbni Mesud'dan şöyle anlıttı: İbni Mesud dedi ki:

— Rasulüllah (S.A.V.), mal ve iyâlde ileri, çokça ileri gitmekten nehyetti. Daha sonra Abdullah şöyle dedi: Ah, Razan (18) da, filân ve falan yerlerde olan mal ve mülke ne edeyim?...

Ebû Ubeyd dedi: «Tabakkur», malda veya başka şeylerde çokça büyümektir. Kelimenin kökü genişletmek anlamına gelen «bakara»dır.

Ebû Ubeyd dedi: Abdullah bin Mesud (yukarıki rivayette) Razan'da mülkü bulunduğunu ifade etmektedir.

222 — Kabîsa bana; Süfyan, Abdülaziz bin Karir (17) ve İbni Sirîn'den şöyle rivayet etti:

— İbni Sirîn'in haraç arazisinden (satın aldığı) bir tarlası vardı. Bu tarlayı sülüs ve rubu üzerinden ortağa verirdi.

223 — Abdurrahman bin Mehdi bize; Hammad bin Seleme, Reca' Ebu'l-Mikdam ve Nuaym bin Abdullah'dan rivayetle şöyle nakletti:

---

(16) Razan: Medine yakınında bir köy. Bu rivâyet Tirmizî ve Ahmed tarafından da nakledilmiştir.

(17) Hulâsa'da «Karir» yerine «Karib» olarak geçmektedir. Tehzib ve Takrib'de ise, «Karir» olarak zikredilmiştir. Takrib'de bu zatın Asmuî olduğunu söyleyenler yanılmaktadırlar.

— Ömer bin Abdülaziz (R.A.), kendisine (Nuaym'e) cizyesini (haracını) ödemek üzere bir tarla verdi. Abdurrahman dedi: (Naim) demek istiyor ki (Ömer, kendisine) Sevad'dan (arazi vermiştir).

Ebû Ubeyd dedi: Ömer bin Abdülaziz'den rivayet edildiğine göre; o, Allah'ın: «...Tâ ki kendi elleriyle hor ve küçülmüş oldukları hâlde cizye verinceye kadar.» âyetini tefsir ederken «cizye»den maksad, arazi vergisi değil de kelle vergisidir, şeklinde tefsir etmekteydi. Ömer bu tarzda tefsir ettiği içindir ki, harac arazisini almaya cevaz vermekteydi.

224 — Abdullah bn Salih bize Leys bin Sad'dan rivâyetle Ömer bin Abdülaziz'den şöyle nakletti: Ömer bin Abdülaziz dedi ki:

— Cizye ancak bir kelle vergisidir. Arazi konusunda cizye (haraç) mevzu bahis değildir. (18)

Ebû Ubeyd dedi: Şu hâlde Ömer bin Abdülaziz (R.A.)'e göre haraç arazisi satın alan kimse âyetin kapsamına dâhil değildir. (yani bu nevi araziyi satın almak, zillet için bir sebep teşkil etmemektedir). Diğer yandan Süfyan'dan rivayet edildiğine göre, o şöyle demiştir:

Devlet reisi şayet kuvvet kullanılarak alınan araziyi sahiplerinin elinde bırakırsa, bu araziyi satma ve miras bırakma haklarına sahiptirler. (19)

Ebû Ubeyd dedi: Bu da Süfyan'ın (haraç arazisinin satın alınabileceğine) cevaz verilmesi görüşünde olduğunu göstermektedir.

Ebû Ubeyd dedi: Görülüyor ki, ülemâ eskiden günümüze kadar haraç arazisi konusunda ihtilâf hâlindedirler. Hepsi bizim için muteberdir; ancak haraç arazisinin satın alınmasının kerâhetine kail olanlar daha çoktur. Ayrıca görüşleri de hüccet yönünden daha sağlam (olduğu kanaatindeyiz) — Allahu âlem —.

Cevaz verenler arasında bazıları Hz. Osman (R.A.)'ın ashâbtan bazısına Sevad arazisinden ikta yapmasını delil olarak ileri sürmektedirler. Bu mevzua ileride temas edileceği için burada zikretmeyeceğiz. (20)

Ulemânın, haraç arazisinin satın alınmasına ilişkin ruhsat ve kerâhete dair muhtelif görüşleri bundan ibarettir. Hakkında muhtelif görüşler ileri sürülen arazi, haraca bağlı olan ağaçlık ve ekinlik arazidir. Se-

---

(18) Bu rivâyetin sıhhatı şüphelidir. Zira sened zincirinde yalancılıkla itham edilen Abdullah bin Salih yer almaktadır.

(19) Devlet reisi şayet arazi sahiplerine tam olarak mülkiyet hakkını vermiş ise bu çeşit haklarını kullanabilirler. Ama şayet haraç karşılığında araziyi kendilerine vermişse, bu hakları kullanmak yetkisine sahip değillerdir.

(20) Hz. Osman (R.A.)'ın, bazı akrabalarına Sevad bölgesinden arazi verip ikta etmesi, şehâdetine sebebiyet veren, siyasî, ve sosyal fitne ve karışıklıkların meydana gelmesinde mühim bir rol oynamıştır.

vad bölgesindeki ev ve meskenlere gelince: Bildiğimiz kadariyle hiç bir kimse bu ev ve meskenlerin satın alınmasını, mülk edinilmesini veya içlerinde yerleşilmesini mekruh görmüş değildir. Hattâ Kûfe'nin şehir plânı Hz. Ömer devrinde çizilmiştir. Ayrıca büyük sahabîlerden bir kısmı bu beldede yerleşmiştir. Bunlar arasında Sad bin Ebî Vakkas, Abdullah bin Ebî Mesud, Ammar, Huzeyfe, Selman, Habbab, Ebû Mesud vs. zevatlar vardır. Daha sonra buraya maiyyetiyle beraber Hz. Ali de yerleşmiş ve hilâfet devri boyunca burada ikamet etmiştir. Ayrıca tabiun da bu beldede bulunmuştur. Bu zevatın hiçbirisinden; Kûfe'de ikamet etmenin (ev ve mesken kurmanın) kerâhetine dair bize bir rivâyet intikal etmiş değildir. Allah'a şükürler olsun ki, bu zevatın hiçbirinde bu konuda bir nefis sıkıntısı meydana geldiğini işitmiş de değiliz. Sevad'ın diğer beldeleri için de durum aynıdır.

Konuyla ilgili olarak nakledilen rivayetler sayılmayacak kadar çoktur. Mısır arazisi de (bu konularda) Sevad arazisinden farklı değildir. (21)

225 — Ebû Ubeyd dedi: Ebû Esved, İbni Lüheya ve Yezid bin Ebî Habib'den naklen bana şöyle anlattı: Amr bin el-As üçbin beş yüz askerle Mısır'a girdi. Ömer bin Hattab (R.A.) kuvvetinin azlığını düşünerek (takviye olarak) Zübeyr bin Avvam kumandasında oniki bin kişilik bir birlik gönderdi. Zübeyr Amr'a katılarak birlikte Mısır'ın fethini gerçekleştirdiler. Yezid dedi: Daha sonra Zübeyr bin Avvam (yeni kurulan) Fustat ve İskenderiyye'de (meskenler kurmak amacıyla) plânlar çizdirdi.

Ebû Ubeyd dedi: Fethedilen beldelerde arazi ve mesken mülkiyeti hakkında nakledilen rivayetler bunlardır. Bu beldelerdeki pazar ve çarşılar a gelince: Bunlar için (arazi ve meskenlerden) ayrı hüküm ve esaslar mevcuttur. Bu konuda da bazı rivayetler nakledilmiştir:

226 — Muhammed bin Ubeyd bize Muhammed bin Ebî Musa ve Esbağ bin Ebî Nebate'den şöyle rivayet etti: Esbağ dedi ki:

— Hz. Ali (R.A.) ile birlikte (bir gün) pazara çıktık. Hz. Ali, pazardaki satıcıların (her biri, istimlâk etmişçesine) yerini belirleyip koruduğunu görünce;

— Bu da nasıl oluyor? diye sordu. Onlar:

— Pazar ehli (her biri) kendine mahsus bir yer belirleyip muhafaza etmektedirler, diye cevap verdiler. Bunun üzerine Hz. Ali şöyle dedi:

— Onların böyle yapmaya hakları yoktur. Zira müslümanların paza-

---

(21) **Mısır da Sevad arazisi gibi kuvvet yoluyla fethedildiği için aynı esas ve hükümlere tâbidir. Ancak Yezid bin Ebi Habib'den rivâyet edildiğine göre, Mısır sulh yoluyla fethedilmiştir.**

rı mescitleri gibidir. Kim ki önce bir yere konursa, o gün için oradan ayrılıncaya kadar o yerde kalmak onun hakkıdır. Ancak her zaman için o yer üzerinde hak iddia etmesi doğru değildir.

227 — Mervan bin Muaviye el-Fezarî bize; Ebû Ya'fer (Abdurrahman bin Ubeyd bin Nistas) ve babasından naklen şöyle anlattı: Ubeyd bin Nistas dedi ki:

— Muğire bin Şu'be'nin (Kûfe valiliği) döneminde sabahleyin pazara gider (satıcı olarak yerimizi alır) dık. (Bizden) kim ki bir yere yerleşirse, o gün akşama kadar orada kalmak hakkını elde ederdi. Vakta ki, Ziyad işbaşına geçti, şöyle dedi:

— Kim ki, (satıcı olarak) pazarda bir yere yerleşirse, orada kaldığı müddetçe, kendisi o yere oturmaya daha haklıdır.

228 — Abdurrahman bize; Süfyan ve Süheyl bin Ebî Salih'den rivayetle Ebû Hüreyre'den şöyle nakletti: Ebû Hüreyre dedi ki:

— Rasulüllah (S.A.V.) şöyle buyurmuştur:

— Her kim oturduğu yerden ayrılıp da sonra oraya dönerse, kendisi o yere oturmaya daha haklıdır. (22)

229 — Yezid bin Harun bize Muhammed bin İshak, Nafi ve İbni Ömer'den şöyle anlattı: İbni Ömer dedi ki:

— Rasulüllah (S.A.V.), yerinden kalktığı zaman bir kimsenin yerine başka bir kimsenin oturmasını nehiy buyurdu. Ve şöyle dedi: Kim ki, (oturduğu yerden ayrıldıktan sonra tekrar) dönerse, o yere oturmaya daha haklıdır. (23)

230 — Yahya bin Said, bize; Ubeydullah, Nafi ve İbni Ömer'den naklen Peygamber (S.A.V.) den şöyle rivâyet etti: Peygamber (S.A.V.) şöyle buyurdu:

— Bir kimse diğer bir kimseyi oturduğu yerden kaldırıp onun yerine oturmasın. Fakat yer açınız, genişleyiniz. (24)

---

(22) Hadîsi Ebû Davud, Müslim ve İbni Mâce de nakletmişlerdir.

(23) Allahu âlem bundan maksad şudur: Şayet yerinden ayrılan kimse dönmek üzere ayrılmışsa, o takdirde yerinde oturmak doğru olmaz. Ancak dönmemek üzere ayrılanın oturmuş olduğu yerde oturmak uygun olsa gerektir.

(24) Hadîsi Müslim de rivâyet etmiştir.

Kuvvet Yoluyla Fethedilen ve Sahibi İslâma Giren Haraç Arazisine Haraçla Birlikte Öşür Vergisi Düşer mi?

231 — Abdurrahman bin Mehdi bize Süfyan, Kays bin Müslim ve Tarık bin Şihab'dan şöyle anlattı: Tarık bin Şihab dedi ki:

— Ömer bin Hattab (R.A.), bana islâmı kabul eden Nehru'l-Melik emiresi hakkında şöyle yazdı: Haraç vergisini ödemesi şartıyla arazişini elinde bırakın. (1)

232 — Hüşeym bana anlattı. Dedi ki:

— Seyyar bize Zübeyr bin Adiy'den şöyle nakletti: Zübeyr bin Adiy dedi ki:

— Hz. Ali'nin hilâfeti döneminde bir köy reisi müslüman oldu. Hz. Ali ona şöyle dedi:

— Eğer arazinin üzerinde kalmak istersen, seni kelle vergisinden muaf tutarız. (ancak arazinin haraç vergisini ödemek zorundasın). Yok, eğer topraklarını terkedersen, biz buna (arazide tasarruf etmeye) daha haklıyız.

233 — Yezid bize; Mesudî, Ebû Avn es-Sakafî (Muhammed bin Ubeydullah) dan şöyle anlattı: Muhammed bin Ubeydullah dedi ki:

— Bir reisi islâmı kabul ederek Hz. Ali'nin yanın a geldi. Ali (R.A.), ona şöyle dedi:

— Eğer yurdunda ikamet edersen, mükellef olduğun kafa vergisini üzerinden kaldırırız. Yok, eğer yurdunu terkedersen, topraklarına (sahip çıkmaya) biz daha haklıyız (Zira toprak mülkiyeti müslümanlarındır).

234 — Yezid bize; Mesudî ve Ebû Avn es-Sakafî (Muhammed bin Ubeydullah)'dan şöyle nakletti: Muhammed bin Ubeydullah dedi ki:

— Bir köy reisi müslüman olup Hz. Ali'ye geldi. Ali (R.A.), ona:

— Sana gelince: Mükellef olduğun cizye vergisinden muafsın. Ancak (haraç karşılığında) elinde bulunan arazi bizim (müslüman âmmenin)dir.

Ebû Ubeyd dedi: Bazı âlimler bu rivâyetlerden şu sonucu çıkarmaktadırlar: Müslümanların, haraç vergisini ödedikleri araziye ayrıca öşür vergisi düşmez. Zira, Hz. Ömer ve Ali (R.A.), islâmı kabul eden mezkûr köy reislerine ayrıca öşür vergisi koymamışlardır. Ebû Hanife ve arkadaşlarının da bu doğrultuda fetvâ verdikleri (nakledilir).

---

(1) Bu hadîs önceden zikredilmiştir. Ancak müellifin aynı hadîsi burada tekrar zikretmesi, Hz. Ali'nin islâmı kabul eden zimmînin arazisinden haraçla birlikte öşür vergiis istemediğini ispatlamak içindir.

Ebû Ubeyd dedi: Hz. Ömer (R.A.) ile Hz. Ali (R.A.)'nin ayrıca öşürden bahsetmemeleri, bu durumda olan müslümanların üzerinde öşür vergisini iskat etmez. Zira öşür vergisi, muhtaç kimseler için, her müslüman arazi sahibine düşen ve yerine getirilmesi gereken bir mükellefiyettir. Arazi satınalan veya mülk edinen müslümanlara ayrıca bu mükellefiyeti şart koşmak gerekmez. (Meselâ): Rasulüllah (S.A.V.):

— Kim ölü bir araziyi ihyâ ederse, o arazi onundur, diye buyurmuştur. (2) Görüyoruz ki, Peygamber (S.A.V.) burada ayrıca öşür vergisini şart koşmamıştır. O hâlde hiç kimse bunu ileri sürerek, böyle bir kimseye öşür vergisi yoktur, diyemez. Binaenaleyh Rasulüllah ve ondan sonra gelen halifeler, arazi ikta ederlerken öşür vergisini ayrıca zikrettikleri rivâyet edilmiş değildir. Ancak Allah'ın hükmü ve Peygamber'in sünneti odur ki, şart koşulsun veya koşulmasın her müslümana arazi (ürünlerinde) öşür vergisi düşmektedir. Binaenaleyh haraç arazisi, herhangi bir müslümanın sahibinden kiralayıp ektiği arazi gibidir. Bu durumda kiracı hem haraç durumunda olan kira ücretini ödemek ve hem de — nisab miktarına varırsa — elde ettiği mahsulün onda birini ödemek zorundadır. (O hâlde haraç da bundan farklı değildir ki...)

Öşür ve haraç vergilerinin sarf yerlerinin ayrı oluşu bizlere bu iki verginin birbirinden ayrı iki hak olduğunu göstermektedir. Nitekim haraç muhâriplerin araç-gereç ve erzak ihtiyaçlarıyla zürriyetin (reayanın) geçimine harcanır. Halbuki öşür vergisi malûm sekiz sınıfın hakkıdır. (3) O hâlde bu iki haktan hiç biri diğerini ilga etmek durumunda değildir. Binaenaleyh bir çok büyük âlim bu doğrultuda görüş beyan etmiştir.

235 — Kabîsa bize Süfyan ve Amr bin Meymun bin Mihran'dan şöyle anlattı: Amr bin Meymun dedi ki:

— Ömer bin Abdülaziz'den şöyle sordum:

— Bir arabın — yahud bir müslümanın, dedi — eli altında bir haraç arazisi bulunup da ondan öşür vergisi istenirse:

— Bana ancak haraç vergisi düşer, diye (diretirse)? Ömer şöyle cevap verdi:

— Haraç toprağa, öşür vergisi ise, ürüne düşer.

---

(2) **Hadîsi Ebu Davud, Nesaî ve Tirmizî de nakletmiştir. Said bin Zeyd'e göre Hasen'dır.**

(3) **Zekâtın sarf yeri olan sekiz sınıf şu âyette zikredilmiştir: (Sadakalar (zekât) Allah tarafından bir farz olarak ancak şunlar içindir: Fakirler, miskinler, zekât toplayıcıları, kalbleri müslümanlığa ısındırılmak istenenler, mükateb köleler, borçlular, Allah yolundaki gazîler ve yolda kalmışlar. Allah alîmdir, hakîmdir.» (et-Tevbe, 60)**

236 — Hişam bin Ammar; Yahya bin Hamza ve İbrahim bin Ebî Able el-Ukaylî'den naklen bana şöyle rivâyet etti: İbrahim bin Ebî Able dedi ki:

— Ömer bin Abdülaziz (R.A.), Filistin valisi Abdullah bin Avf — Ebû Ubeyd'in şüphesiyle: Yahud İbni Ebî Avf — a yazarak, tasarrufunda haraç arazisi bulunan müslümanlardan bu arazinin haracını almasını, bundan sonra arta kalandan da zekâtı almsını (emretti).

İbni Ebî Able dedi: Bu hâdise bizzat başımdan geçmiş ve benden (her iki vergi) alınmıştır.

237 — Abdullah bin Sâlih bize Muaviye bin Sâlih'den şöyle anlattı:

— Ömer bin Abdülaziz şöyle demiştir: Kim ki, haraç vergisini ödemek üzere bir arazi satın alırsa, bu arazinin haracını ödemesi, elde ettiği ürünün zekât vergisi mükellefiyetini üzerinden ıskat etmez. (4)

238 — Cerir bize Muğire'den şöyle anlattı: Muğire şöyle demiştir:

— Haraç arazisi olan müslümana haraçla birlikte öşür vergisi de düşer.

239 — Ebû Müshir, Malik bin Enes ve Evzaî'den naklen bana şöyle rivâyet etti:

— Mâlik ve Evzaî'nin görüşleri şudur: Tasarrufunda haraç arazi bulunan müslümana hem öşür ve hem de haraç vergisi düşer. (5)

240 — İbni Bükeys Mâlik'den naklen bana aynı tarzda bir rivâyet nakletti.

240 — İbni Bükeyr şöyle dedi: Leys bin Sa'd müslümana (haraçtan başka) ayrıca öşür vergisi düşmeyeceğine kail idi. Buna rağmen elindeki haraç arazisinin haraç vergileriyle birlikte (elde ettiği ürünün) öşür vergisini de tediye ederdi. (6)

242 — Kabîsa bana Süfyan'dan şöyle rivâyet etti:

— Süfyan, elinde haraç arazi bulunan müslümana hem haraç ve hem de öşür vergisi düşeceği, görüşünde idi.

243 — Naim bin Hammad bana şöyle nakletti: Naîm bin Hammad dedi ki:

---

(4) Şayet öşür verigisi mükellefiyeti haraç sebebiyle sâkıt olsaydı, fethedilen bütün arazide zekât vergisi fârizası ortadan kalkmış olacaktı. Bu ise zekât fârizasının ortadan kalkmasına verile olacaktı.

(5) Evzaî: Şam halkının en büyük fakihidir.

(6) Leys bin Sa'd'ın bu hareketi bir çelişki sayılmaz. Görüş ve tatbikatı arasında görünen bu zıddiyet ihtiyata mebnidir.

— Bir çok kere Abdullah bin Mübarek'in Mervan ehline hem öşür ve hem de haraç vergisini emrettiğini işittim.

Ebû Ubeyd dedi: İbni Ebî Leylâ'dan rivâyet edildiğine göre, o tasarrufunda haraç arazi bulunan müslümana haraç ve öşür vergisi düştüğü görüşünde idi.

Ebû Ubeyd dedi: Görüşlerini naklettiğimiz bu zevat sünnete vâkıf büyük şahsiyetlerdir.

Ancak İbni Abbas'dan nakledilen bir rivayetten; müslümana aynı zamanda hem haraç ve hem de öşür vergisi düşmeyeceği neticesini çıkaranlar vardır.

244 — Yahya bin Bükeyr; Leys bin Sa'd ve Ubeydullah bin Ebî Cafer'den bize şöyle anlattı: Ubeydullah bin Ebî Cafer dedi ki; İbni Abbas şöyle demiştir:

Bir müslümanın aynı zamanda hem müslüman vergisi olan zekâtla ve hem de kâfirin vergisi olan haraçla mükellef olmasını — yahud mükellef tutulmasını, dedi. — yadırgamaktayım...

Ebû Ubeyd dedi: Kanaatime göre İbni Abbas'ın sözünü (müslümanın hem haraç ve hem de zekât ödememesi gerektiği) anlamına yorumlamak yanlıştır. İbni Abbas'ın bu konuda görüşü şudur: O, müslümanın haraç arazisini tasarruf altına almasını; ve bunun neticesinde de iki vergi mükellefiyetine mâruz kalmasını mekruh görmüştür. Nitekim İbni Abbas'a konuya ilişkin görüşü sorulunca şu âyeti okumuştur:

«Ehlî kitaptan Allah'a ve âhiret gününe inanmayan; Allah'ın ve Rasulü'nün haram ettiğini haram tanımayan ve hak dini olarak İslâmı din edinmeyenlerle, onlar hor ve küçülmüş olarak ve kendi elleriyle cizye verinceye kadar, onlarla harbediniz.» Sonra şöyle dedi: O hâlde bu zilleti ve sorumluluğu onların boynundan çıkarıp kendi boynunuza yüklemeyiniz. Daha evvel de bu hadîsi nakletmiş idik.

245 — Yine Şerîk, Şeybanî ve İkrime yolundan İbni Abbas'dan nakledilen bir rivâyete göre o, haraç arazisinin satın alınmasını mekruh görmekte idi.

Ebû Ubeyd dedi: İbni Abbas'ın görüşünden çıkarılan sonuç; tasarrufunda haraç arazi bulunan müslümandan, bir arada haraçla öşür vergisi alınmasının mekruh olduğudur. Ancak sahâbe arasında; müslümana (haraç arazisi konusunda) bir arada haraç ile öşür vergisi düşmeyeceğini beyan eden bir şahıs görmemekteyiz. İkrime istisna edilecek olursa, Tabiîler arasında da bu görüşte olan bir zat yoktur. Ebû Münib diye anılan horasanlı bir zatın rivâyet ettiğine göre, o, İkrime'den; müslümana bir arada haraç ve öşür düşmeyeceğini beyan ettiğini işitmiştir.

Ebû Ubeyd dedi: Kanaatimce hak olan görüş, haraçla öşürün bir arada alınmasına kail olanların görüşüdür.

Müslümanın tasarrufunda bulunan haraç arazisinin tâbi olacağı hüküm ve esaslar bunlardır.

Zimmînin tasarrufunda bulunan öşür arazisine gelince: Bunun tâbi olacağı esas ve kaideler ayrıdır. Bu mevzuda dört görüş ileri sürülmüştür:

246 — Muhammed bana Ebû Hanife'den şöyle anlattı: Ebû Hanife dedi ki:

— Eğer zimmî bir öşür arazisi satın alırsa, bu arazi haraç arazisi olur. Muhammed dedi: Ebû Yusuf der ki: Ondan (öşür arazisi satın alan zimmîden) öşrün iki katı vergi konulur (1/10 iken 1/5 olur).

Ebû Ubeyd dedi: İsmail bin İbrahim'in rivayetine göre — ancak bizzat raviden dinlemiş değilim —; Halid el-Hazza, İsmail bin Ebî Müslim ve — ravinin adını zikrettiği — üçüncü bir zat daha Basra'daki zimmîlerden öşrün iki katı nisbetinde vergi almakta idiler.

Ebû Ubeyd dedi: Zannımca Said bin Süfyan şöyle dedi:

— (Tasarrufunda öşür arazisi bulunan) zimmîye — aynı şekilde — öşür vergisi düşer.

Muhammed bin Hasan da — Süfyan gibi — aynı görüşe kaildi.

Mâlik bin Enes'e gelince: Bundan ayrı bir görüş ileri sürmüştür:

247 — Yahya bin Bükeyr bana Mâlik bin Enes'den şöyle anlattı: Mâlik bin Enes dedi ki:

— Öşür arazisinde zimmîye bir şey düşmez. Zira zekât müslümanın malına düşen ve müslümanları temizlemeye mâtuf bir vergidir. Halbuki müşriklerin ne mallarına ve ne de hayvanlarına zekât düşmez. Onlara küçülmüşlük nişânesi olarak kelle vergisi (cizye) düşer. Ayrıca ticaret amaciyle dâr-ı İslâm'dan geçtiklerinde yanlarında bulundurdukları ticaret mallarına vergi düşmektedir.

248 — Bazılarının rivâyet ettiğine göre Mâlik bin Enes şöyle demiştir:

— Öşür arazisinde zimmîye öşür düşmez. Ancak tasarrufundaki öşür arazisini satması için kendisine emir verilir. Zira (zekât vermek durumunda olmayan zimmîlerin eline öşür arazisinin intikali) zekâtın ortadan kalkmasına vesile olmaktadır.

249 — Yine Hasan bin Sâlih'den rivayet edildiğine göre; o, şöyle demiştir:

— Zimmî, Müslümandan öşür arazisi satın alırsa ona ne öşür ve ne de haraç vergisi düşer. Hasan bin Salih dedi:

— Nasıl ki müslümandan hayvan satın alan zimmîye zekât düşmüyorsa, aynı şekilde öşür arazisi satın alan zimmîye zekât düşmez. Şerik bin Abdullah'dan da aynı tarzda bir rivâyet nakledilmiştir:

250 — Şerik bin Abdullah bir müslümandan öşür arazisi kiralayan bir zimmî hakkında şöyle demiştir:

— Arazisini kiraya veren müslümana zekât düşmez. Çünkü ürün başkasınındır. Aynı şekilde (araziyi kiralayan) zimmîye de ne öşür ve ne haraç vergisi düşmez. Zira arazi kendisinin değildir.

Ebû Ubeyd dedi: Kanaatimce Mâlik bin Enes, Hasan bin Salih ve Şerik'in görüşü hakikate daha yakındır. Zira toprak mülkiyetini ele geçirirse, zimmînin üzerinden haraç sâkıt olur. Binaenaleyh haraç, mülkiyeti başkasına ait olan toprakları işleyenlere vâciptir. Nitekim daha evvel haracın kira mesâbesinde olduğunu beyan etmiştim. Diğer yandan zimmîye öşür vergisi düşmez. Çünkü zimmîye ne hayvanlarında ve ne de altın ve gümüş gibi mallarında zekât vâcip değildir. Aynı şekilde ona ait araziye de öşür düşmez. Zira kendi mülküdür (Zimmînin malına ise zekât düşmez). (7)

(Ehl-i zimmete zekât düşüp düşmesi konusunda) Hasan ve İbrahim'den mânası açık — yahud açıklanmış gibi — rivâyetler nakledilmiştir:

251 — Hüşeym bize şöyle rivâyet etti:

— Mansur bize Hasan'dan rivâyet ederek şöyle nakletti: Hasan dedi ki:

— Ehl-i zimmetin mallarına zekât düşmez. Onlar ancak cizye ile mükelleftirler.

252 — Ebû Bekir bin İyaş bize Muğire ve İbrahim (8) den şöyle anlattı: İbrahim dedi ki:

— Ehli kitaptan yalnız ticaret yapanlar (ın ticaret malların) a zekât düşer.

253 — Ebû Ubeyd dedi: (Bu rivâyette İbrahim) demek istiyor ki:

---

(7) Haraç arazisi konusunu işlerken, kâfirden müslümana intikâl eden haraç arazinin vasıf değiştirmediğini söylemiştik. Yani arazi hangi statüye tâbi ise öyle kalır. Buna göre, Müslümandan zimmiye geçen öşür arazisinin bu vasfının zâil olmaması icabeder.

(8) Bu zat İbrahim Nahaî'dir. İbni Mes'ud'un talebelerinden Alkame ve Ubeyde'den ilim edinen ünlü Kûfe imamıdır.

Zimmîlere sadece ticaret mallarında zekât düşer. Kanaatime göre bu görüş İbni Abbad'dan nakledilen bir rivâyete istinad eder:

— Ma'mer, İbni Tavus ve babasından rivâyet ettikleri rivâyet şöyledir:

— İbrahim bin Sa'd, İbni Abbas'a:

— Ehli zimmetin mallarında ne düşer? diye sordu. İbni Abbas:

— Muafiyet, diye cevap verdi.

Ebû Ubeyd dedi: İbni Abbas'a göre, zimmîler zekât mükellefiyetinden muaf tutulmuşlardır. Bu rivâyet, Rasulüllah (S.A.V.)'in «sizi (müslümanları) at ve köle zekâtından muaf tuttuk» hadîsine benzemektedir.

— Ebû Ubeyd bize şöyle anlattı: (9) Dedi ki:

— Süfyan bin Uyeyne'nin; Ebû İshak, Haris (10) ve Ali bin Ebî Talib (R.A.)'den «sizi at ve köle zekâtından muaf tuttuk» hadîsini (merfu olarak) naklettiğini işittim.

Ebû Ubeyd dedi: Görülüyor ki, Rasulüllah (S.A.V.), zekâtın düşürülmesi yerine zekâtın muafiyeti tâbirini kullanmıştır. O hâlde İbni Abbas'ın zikrettiği «ehli zimmetin mallarında muafiyet vardır» tâbirinden maksad zekâtın sâkıt olmasıdır.

Muaviye'den rivayet edildiğine göre, ona bazı zimmîler için baş vuruldu. Bunun üzerine haraç mükellefiyetini kaldırdı. Ancak öşürle de mükellef tutmadı.

Ömer bin Abdülaziz'den nakledildiğine göre; Ona Sevad ehlinden bazılarının vergisini (haraçtan) öşüre çevirmesi için yazılı müracaatte bulunulmuştur. Ancak Ömer (R.A.) bunu reddetmiştir.

Bütün bunlar gösteriyor ki, ehli zimmetin tasarrufunda bulunan (öşür) araziye zekât (öşür vergisi) düşmez.

255 — Amr bin Tarık el-Mısrî; Ebü Lüheya ve Yezid bin Habib'den bana şöyle anlattı:

— Hasan bin Ali (R.A.), Peygamber (S.A.V.)'in oğlu İbrahim'in annesinin köyü Hakn halkı (nın cizye veya haraç mükellefiyetinin kaldırılması) için Muaviye'ye başvurdu. Bunun üzerine Muaviye mezkûr köy halkını cizyeden — yahud haraçtan, dedi. — muaf tuttu.

Ebû Ubeyd dedi: Ravi burada kafa vergisini değil, arazi vergisini kasdetmiştir; ve haracı kaldırdıktan sonra kendilerine öşür vergisi koydu-

---

(9) «Ebû Ubeyd bize anlattı» ifadesi kullanıldığında şu demektir: Ali bin Abdülaziz el-Bağavî Ebû Ubeyd'den rivâyet etmektedir. (Çev.)

(10) Adı: Haris bin Abdullah el-Hemedanî'dir. Şia'nın büyüklerindendir. Nesaî'ye göre sıkadır. Nesaî'de iki rivâyeti vardır. (H. 65) de vefat etmiştir.

ğunu zikretmemiştir. İbni Tarık dedi: Hakn, Mısır'ın Said bölgesinde yer alan bir köydür.

256 — Said bin Süleyman; Abbas bin Avvam ve Husayn'dan rivâyet ederek bana şöyle anlattı: Husayn dedi ki:

— Abdülhamid bin Abdurrahman Ömer bin Abdülaziz'e şöyle yazdı:

— Sevad halkı, üzerlerinden haraç vergisinin kaldırılmasını ve zekât vergisinin konulmasını istemektedirler. Ömer bin Abdülaziz ona şöyle yazdı:

— Ben İslâm (ın pâyidâr olması) için, Allah'ın müslümanlara verdiği bu fey arazisini bir maddî kuvvet görmekteyim. Kim ki bu topraklarda ailesi ve meskeni bulunuyorsa, (arazinin haracını ödemeyi kabul ediyorsa, tasarrufunda bulunan) araziye, haraç topraklarına konan vergi nisbetinde haraç koy. Kim de bu arazide mesken ve ailesi yoksa (haracını ödemeye yanaşmıyorsa) bu toprakları (haracını ödemeyi kabullenen) ehline iade et.

Ravi dedi: Husayn der ki: Yukarıki rivâyetten maksad şudur: Kimin elinde bir (fey) arazisi bulunuyorsa, onu haraç karşılığında işlemeyi kabul etsin. Aksi takdirde bu araziyi, ehli zimmetten haracını ödeyecek kimselere devretsin.

Ebû Ubeyd dedi: Buna göre, Ömer bin Abdülaziz (R.A.), Sevad arazisini (ve benzeri toprakları) fey olarak görmekte idi. Bundan dolayı da bu araziyi işleyenleri toprağı satmaktan menederdi.

257 — Ali bin Mabed bana Ebu'l-Melîh ve Meymûn bin Mehran'dan şöyle nakletti: Meymûn bin Mehran dedi ki:

— Ömer bin Abdülaziz bana şöyle yazdı:

— ...Daha sonra (haraç) arazisini işleyenleri ellerindekini satmalarına müsade etme. Zira bunu yapmakla ancak müslümanlara ait olan fey (âmme arazisini) satmış olurlar.

258 — Naim bin Hammad bana Damre bin Rabia ve Süfyan bin Ebî Hamza'dan şöyle anlattı: Süfyan bin Ebî Hamza dedi ki:

— Ömer bin Abdülaziz (âmillerine) şöyle yazdı:

— Ehli zimmetin elinde bulunan ziraat âletlerinin satılmasına müsaade edilmesin.

Ebû Ubeyd dedi: Bundan maksad, çiftçilerin, ziraat âletlerini elinde bulundurmalarıdır. Zira çiftçi ziraat âletlerini satacak olursa çiftçilik vazifesini yapması mümkün olmaz. Bu ise mükellef olduğu haraç vergisini ödemesine mâni olur.

Kuvvet Yoluyla Fethedilen Topraklarla İslâm Beldelerinde Ehli Zimmetin İhdas Edebilecekleri Şeylerle İhdas Edemeyecekleri Şeyler Hakkındadır.

259 — Ebû Ubeyd Kasım bin Sellam bize şöyle anlattı:

— Abdullah bin Salih bize Leys bin Sa'd'dan şöyle nakletti: Dedi ki:

— Mısır kadısı Tevbe bin Nemr el-Hadramî kendisine rivâyet edenden naklen bana şöyle haber verdi: Dedi ki: Rasulüllah (S.A.V.) şöyle buyurdu:

— İslâmda (İslâmın egemen olduğu yerde) husyeleri aldırmakla kilise kurmak yoktur. (1)

260 — Ebu'l-Esved bana Ebû Lüheya, Yezid bin Ebî Habib ve Ebu'l-Hayr'den şöyle rivâyet etti:

— Ömer bin Hattab (R.A.) şöyle dedi: — İslâmda (İslâmın hükümran olduğu yerde) yeniden kilise kurmak ile (şehveti yok etmek için) husyeleri aldırmak yoktur.

261 — Ahmed bin Bükeyr bana, İbni Lüheya ve Yezid bin Ebî Habib yolundan — Ebu'l-Hayr'i zikretmeden — Hz. Ömer'den aynı tarzda bir rivâyet nakletti.

262 — Hafs bin Giyas bize Ubey bin Abdullah'dan şöyle rivâyet etti:

— Ömer bin Abdülaziz'den bize şöyle bir mektup geldi:
Ubey bin Abdullah dedi ki:

— Kilise, Havra ve ateş tapınaklarını yıktırmayınız. Ancak yeniden kilise, havra ve ateş tapınağı kurdurmayınız. Hayvanın başı ucunda bıçık bilemeyiniz. Ve özür olmaksızın iki namazı cemetmeyiniz. (2)

263 — Ebû Naîm, Şibl bin Abbad ve Kays bin Sad'dan rivâyet ederek bana şöyle nakletti: Kays bin Sad dedi ki:

— Tavus'dan şöyle dediğini işittim:

— Rahmet evinin azap eviyle bir arada bulunması uygun değildir.

---

(1) İslâmda şehvetleri öldürmek ve arzuları ortadan kaldırmak yasaktır. Peygamber, kadınlarını terketmek isteyen, devamlı zikretmek, gece ibâdet etmek, gündüzün de oruç tutmak çabasında olanlara karşı şöyle demiştir: «Bana gelince: Ben uyurum ve gece ibâdet ederim. Oruç tutarım, ama iftar da ederim. Et de yerim, kadınları da nikâhlarım. Bu sünnetim(in gereğidir). Kim ki sünnetimden yüz çevirirse o benden değildir.»

(2) Hadîs-i şeriflerde Rasulüllah (S.A.V.) hayvanlara merhamet etmeyî emretmiştir. Bu emir de sünnetinin gereğidir. (Çev.)

Ebû Ubeyd dedi: Kanaatime göre Tavus «azab evinden», havra ve ateş mâbedlerini kasdetmiştir. Ona göre, bu nevi mâbedlerin İslâm beldelerinde camilerle bir arada bulunması uygun değildir.

Ebû Ubeyd dedi: Kilise, havra ve ateş mâbedleri hakkında vârid olan rivâyetler bunlardır. Aynı şekilde domuz ve şarap hakkında Hz. Ömer (R. A.)'in yasaklamalar koyduğu rivâyet edilmektedir:

264 — İbni Ebî Meryem bana, Yahya bin Eyyub, Ubeydullah bin Zahr (3), Ali bin Yezid, Kasım Ebû Abdurrahman (4) ve Ebû Emame'den naklen Ömer bin Hattab (R.A.) dan şöyle anlattı: Ömer bin Hattab dedi ki:

— Atları tımar edin. Yabancıların ahlâkından, domuzları beslemekten ve sizler arasında haçın kaldırılmasından sakınalım.

265 — Ali bin Mabed bize Ubeydullah bin Amr ve Leys bin Ebî Selim'den söyle anlattı: Leys bin Ebî Selim dedi ki:

— Ömer bin Hattab (R.A.) (5) vilâyetlerin emirlerine yazarak, (zimmîlere ait) domuzların öldürülmesini ve kıymetlerinin cizyeden kesilmesini emretti.

Ebû Ubeyd dedi: Domuz hakkında vârid olan rivâyetler de bunlardır. Şaraba gelince:

266 — Hüşeym ve Mervan bin Muaviye bize İsmail bin Ebî Halid, Haris bin Şübeyl ve Ebû Amr eş-Şeybanî'den şöyle rivâyet etti: Ebû Amr dedi ki:

— Hz. Ömer'e Sevad ehlinden (zimmî) bir adamın şarap ticareti yaparak zenginleştiği bildirildi. Bunun üzerine Hz. Ömer (valilere) şöyle yazdı:

— Ele geçirebildiğiniz şarap (küplerini, kadehlerini) kırın; yuvalarını yakın. Sakın hiç kimse yanında şarapla ilgili bir şey bulundurmasın.

267 — Yahya bin Said; Ubeydullah, Nafi ve İbni Ömer'den rivâyet ederek bize şöyle anlattı: İbni Ömer dedi ki:

— Hz. Ömer Sakif'li bir adamın evinde şarap buldu. Bunun üzerine

---

(3) Abdullah bin Zahr, Afrikalı ve emevîlerin kölesidir. Ali bin Yezid'den rivâyet etmektedir. Ahmed'e göre zâiftir. Nesaî ve Ebû Zura'ya göre sikadır.

(4) Adı: Kasım bin Abdurrahman'dır. Emevîlerin kölesidir. Rivâyete göre Sahabîlerden yalnız Ebu Emame'den hadîs dinlemiştir. İbnî Muîn, Aclî ve Tirmizî'ye göre sikadır. İbni Sa'd'ın tabakatında 112 hicrî yılında vefat etmiştir.

(5) Diğer bazı nüshalarda Ömer bin Hattab yerine Ömer bin Abdülaziz diye geçer.

evin yakılmasını emretti. Ev yakıldı. Ev sahibinin adı Rüveyşid idi. Hz. Ömer (R.A.) ona:

— (Sen Rüveyşid değil) füveysik (fâsık) sin, dedi.

268 — Mervan bin Muaviye bize şöyle anlattı: Dedi ki:

— Ömer el-Mükettib bize şöye rivâyet etti:

— Hazlem bize Rabia bin Zeka — Yahud Mervan'ın zikrettiğine göre, Rabia bin Zikar — dan şöyle nakletti: Rabia bin Zeka dedi ki:

— Hz. Ali bin Ebî Talib (R.A.) Zürare köyüne bakınarak:

— Bu köyün adı ne? diye sordu. Oradakiler:

— Zürare diye anılan bir köy, orada çoğunlukla et ve şarap satılır, dediler. Hz. Ali (R.A.):

— Köye nereden gidilir? diye sordu. Hazır bulunanlar:

— (Nehir üzerindeki) bir köprü başından, dediler. (Hz Ali (R.A.)'nin maiyyetinde bulunan) bir adam:

— Ey müminlerin emir! Senin için bir sal temin edelim de, bulunduğun yerden karşı tarafa geçesin. Hz. Ali (R.A.):

— Hayır bu bir külfettir. Külfete tevessül etmeye ihtiyacımız yoktur. Hep beraber mezkûr köprüye kadar gidelim (de öyle geçelim), dedi. Ve yürüyerek köye kadar geldi. (Köye varınca) şöyle dedi:

— Bana ateş getirin; köyü ateşe verelim. Ki habis olan (şu diyar) birbirini yesin.

— (Köy ateşe verildi) ve batısından itibaren Havasta bin Cebrona'nın bostanına kadar (bütün mahalleleriyle) yanıp (yokoldu).

Ebû Ubeyd dedi: Hadîsin arapça metninde geçen «yülahhamü» kelimesinin «yülhimü» olması icabeder. Ancak ravi şeddeli olarak rivâyet etmiştir.

— Zikrettiğimiz bu rivâyetler ehli zimmet hakkında vârid olmuştur. Zira o gün için Sevad ehli zimmî idiler. Ancak Rüveyşid ile ilgili olarak rivâyet edilen hadîs müstesna. Zira Rüveyşid isminde olan bu şahıs Medine'li (bir müslüman) idi.

Ebû Ubeyd dedi: (Yukarıda naklettiğimiz) ve ehli zimmeti yeniden kilise, havra ve ateş mâbedi kurmak, haç çıkarmak, domuz beslemek ve şarap imâl etmekten meneden rivâyetlerden çıkarılan netice şudur : Ehli zimmet islâm beldelerinde bu gibi işlere tevessül etmeleri memnudur. Mevzu, İbni Abbas'ın aşağıki hadîsinde açıklanmıştır:

269 — Ebû Ubeyd bize şöyle anlattı:

— İbni Asım'ın; Ebû Ali er-Rahbî, İkrime ve İbni Abbas'dan şöyle anlattığını işittim: İbni Abbas dedi ki:

— Arapların hükümran oldukları şehirlerde ehli zimmet; kilise, hav-

ra kuramaz, şarap satamaz, domuz besleyemez ve çan çalamazlar. Şu kadar var ki, daha evvel mevcut olan (kilise ve tapınak) ları ibka etmek, müslümanlar üzerinde zimmet ehlinin hakkıdır. (6)

Ebû Ubeyd dedi: İbni Abbas'ın «Arapların egemen oldukları şehirler» sözündeki «şehirler» bir kaç sınıfta mütalâa edilmektedir:

1 — Medine, Taif ve Yemen gibi sâkinleri İslâm kabul edilen memleketler. (Ki bu memleketler kuvvet kullanılmadan İslâm beldeleri sıfatına sahip olmuşlardır).

2 — Kûfe ve Basra gibi daha evvel mevcut olmayan, ancak müslümanlar tarafından kurulan ve müslümanların yerleştiği şehirler... Sınır köyleri de bu guruba dahildir.

3 — Kuvvet yoluyla fethedilen ve devlet reisi tarafından eski sahiplerinin elinde bırakılmayarak — Rasulüllah (S.A.V.)'ın Hayber'i taksim ettiği gibi — fethe katılanlara taksim ettiği beldeler... (İbni Abbas'ın rivâyetinde geçen «şehirler» tâbirinden bütün bu şehirler kastedilmiştir.)

Müslüman beldeler durumunda olan bu şehirlerde ehli zimmetin (istedikleri gibi tasarruf etmeye) hakları yoktur. Şu kadar var ki, Rasulüllah (S.A.V.) Hayber'i ortaklık usulü ile yahudilere vermişti. Zira müslümanlar onların işgücüne muhtaç bulunuyorlardı. Vaktâ ki, onlara ihtiyaç kalmadı, Hz. Ömer (R.A.), onları sürdü. Böylelikle de Hayber diğer İslâm beldeleri gibi müslümanların tasarrufuna geçti.

İşte arap şehirlerinin tâbi olduğu hüküm ve esaslar bunlardır. (Yani ehli zimmet İslâm beldelerinde istedikleri gibi tasarruf etme yetkisine sahip değillerdir). Bu esas ve hükümlerin kaynağını Rasulüllah (S.A.V.)'ın: «Müşrikleri arap yarımadasından çıkarınız.» (7) sözünde görmekteyiz.

Bu hususta rivâyetler nakledilmiştir:

---

(6) Memleketler fethedildiği zaman, müslümanlarla ehli zimmet arasında aktedilen anlaşmalarda; cizye vergilerinin ödenmesi karşılığında şehirlerin içinde ve dışında bulunan kilise ve havraların yıkılmaması, kanlarının akıtılmaması, can ve mal emniyetlerinin sağlanması, bu memleketlere tecavüz edecek düşmanlarla savaşılması, ülkelerinin müdafaa edilmesi şartları da vardı. Zimmîler bu şartlara göre cizyelerini ödediler. Sulh bu esaslar üzerinde cereyan etti. Aralarında bu şartları içine alan akitnâmeler yazıldı. Ancak yeniden kilise ve havra inşası yasak edildi. Bunun içindir ki, kilise ve havralar yıkılmadı, bulundukları hâl üzere bırakıldı. (Ebû Yusuf, Kitabü'l-Haraç, Sh. 223) (Çev.)

(7) Ebû Davud'un Said bin Cübeyr'den rivâyet ettiği bir hadîste Peygamber (S.A.V.) üç şeyi tavsiye etti: Bunlardan birisi müşriklerin arap yarımadasından çıkarılmasıdır.

270 — Haccac bize Hammad bin Seleme, Ebû Zübeyr ve Cabir'den şöyle rivâyet etti: Cabir dedi ki:

— Rasulüllah (S.A.V.), yahudilerin arap yarımadasından çıkarılmasını emir buyurdu.

271 — Yezid; Hammad, Ebû Zübeyr ve Cabir yolundan bize şöyle anlattı: Cabir dedi ki: Rasulüllah (S.A.V.):

— Yahudi ve hıristiyanları mutlaka arap yarımadasından çıkaracağım; tâ ki, bölgede müslüman olmayan kimse bırakmayıncaya kadar, diye buyurdu. Ravi dedi: Onları (arap yarımadasından) Hz. Ömer (R.A.) çıkardı.

272 — Yahya bin Zekeriyya bin Ebî Zaide ve Muhammed bin Ubeyd bize; Ubeydullah bin Ömer, Nafi ve İbni Ömer'den şöyle anlattılar: İbni Ömer dedi ki:

— Ömer (R.A.) müşrikleri arap yarımadasından çıkararak şöyle dedi: Arap yarımadasında iki din bulunamaz. (8) Ancak müslüman olmayanlardan yarımadaya ticaret amacıyla gelenlere mallarını satacak kadar bir süre vermekte idi.

273 — Ebû Muaviye; A'meş ve Calim bin Ebi'l-Ca'd yolundan bize şöyle anlattı: Salib bin Ebi'l-Ca'd dedi ki:

— Necran halkı, Hz. Ali (R.A.)'ya gelerek şöyle dediler:

— (Ey müminlerin emiri! Senden istirham ediyoruz) Elinle yazacağın bir hattı ve dilinin şefâatini bizden esirgeme. Hz. Ömer bizi memleketimizden çıkardı. Onu bize geri ver. Hz. Ali şöyle karşılık verdi:

— Yazıklar olsun size. Ömer (R.A.) işlerinde adaletle hükmeder bir kimse idi. Ömer'in yaptığı şeyi değiştiremem.

274 — Ebû Ubeyd bize şöyle anlattı: Dedi ki:

— Ebû Muaviye bize şöyle rivâyet etti: A'meş dedi ki:

— (Hz. Ömer (R.A.) ile Ali (R.A.) arasında bir kin olduğu vehminde olanlar, bu olaydan) sonra şöyle demeye başladılar:

— Şayet Hz. Ali (R.A.)'nin Hz. Ömer (R.A.)'e karşı bir muhalefet duygusu olsaydı, bu hâdiseyi fırsat bilecekti (ve Hz. Ömer (R.A.)'in icraatını değiştirecekti).

275 — Ebû Muaviye bize Haccac ve Ş'abî'den (rivâyeti) işitenden şöyle anlattı: Ş'abî dedi ki:

---

(8) Hz. Ömer (R.A.)'den mevkuf olarak nakledilen bu hadîs merfudur. Ancak Hz. Ömer, hadîsi rivâyet olarak nakletmiştir.

— Ali (R.A.), buraya — Ebû Ubeyd dedi: ravi işaret zamirinden Kûfe'yi kasdetmektedir — geldiği zaman şöyle dedi:

— Buraya, Hz. Ömer (R.A.)'in bağlamış olduğu bir düğümü (vermiş olduğu bir hükmü) çözmek için (iptâl etmek için) gelmiş değilim.

Ebû Ubeyd dedi: Kanaatimizce Ömer (R.A.)'in, sulh ehli oldukları hâlde Necran halkının arap yarımadasından çıkarılmasına cevaz vermesi, onlar hakkında Peygamber (S.A.V.)'den nakledin bir hadîse istinad etmektedir.

276 (Necran halkıyle ilgili olarak Rasulüllah (S.A.V.)·dan nakledilen) hadîsi (raviler); İbrahim bin Meymun (Semre oğulları kölesi), İbni Semre ve Ebû Ubeyde yolundan Rasulüllah (S.A.V.)'den rivâyet etmektedirler:

— Peygamber (S.A.V.)'in son buyruğu şuydu: Buyurdular ki:

— Yahudileri Hicaz'dan; Necran halkını da Arap yarımadasından çıkarınız.

Ebû Ubeyd dedi: Görüşümüze göre; ancak yahudiler ve Necran'lılar sulhten sonra, anlaşmalara aykırı hareket ve davranışlarda bulundukları içindir ki, Rasulüllah (S.A.V.), Hicaz'dan ve arap yarımadasından çıkarılmalarını istemiştir. Bu (Necran'lıların anlaşmalara aykırı hareketlerde bulundukları), onları arap yarımadasından çıkarmazdan evvel Hz. Ömer (R.A.)'in kendilerine yzmış olduğu mektupta açıkça beyan edilmiştir:

277 — İbni Ebî Zaide, İbni Ebî Avn'den bize şöyle rivâyet etti: İbni Avn dedi ki:

— Muhammed bin Sirîn bana şöyle dedi: — İbni Cübeyr'in yanında okuduğum bir mektubu gör. Bilâhare (İbni Sirîn, mektubu bana göstermesi için) Ziyad bin Cübeyr'le konuştu. İbni Avn dedi: Sonradan (mektubu bana göstermesi için) ben de onunla konuştum. Mektubu bana verdi. (Mektupta şunlar yazılıydı) :

— Bismillâhirrahmanirrahim! Müminlerin emiri Ömer'den bütün Ruaş (9) halkına... Selâmün aleyküm. Sizinle beraber kendisinden başka ilâh olmayan Allah'a hamdederim. Daha sonra: Sizler İslâmı kabul ettiğinizi ileri sürdükten sonra irtidat ettiniz. Sizden kim ki, tevbe eder ve durumunu düzeltirse (irtidattan vazgeçerse), irtidadı kendisine zarar vermeyecektir. Ve ona iyi bir muamelede bulunacağız. Düşünerek (karar verin ki), helâk olmayasınız. Sizden müslüman olana ne mutlu. Sizden kim ki hıristiyan kalmakta inad ederse, ve — oruç ayının bitimine on gün kalana kadar — Necran'da kalmaya devam ederse, o zimmetimden beri'dir.

---

(9) Ruaş: **Necren'da bulunan bazı köylere verilen isim.**

Binaenaleyh Yâlâ (10) bana özür beyan ederek yazmıştır ki, kendisine İslâmı kabul ettirmek için sizden hiçbir ferde baskı yapmamıştır ve hiçbir kimseye işkence yapmamıştır. Meğer ki, tatbik edilmeyen bir baskı ve işkence tehdidi olsun. Bundan sonra, emir göndererek araziden işleyip (ürettiğinizin) yarısını sizden tahsil etmesini istedim. Hâlinizi ıslah ettiğiniz müddetçe arazinin sizden alınmasını arzu etmemekteyim.

Ebû Ubeyd dedi: Bu konunun başında zikrettiğimiz beldelerle müslümanların kurduğu veya egemen olduğu şehirlerde ehli zimmet, kendi şeriatlarını uygulamak hakkına sahip değillerdir. Zimmîlerin kendi şeriatlarını uygulayabilme hakkına sahip oldukları beldelere gelince: Sakinleriyle yapılan sulh sonucu fethedilen beldelerde ikâmet eden zimmîler, (anlaşmaların kendilerine tanımış olduğu haklar) onlardan geri alınamaz. Daha evvel nakiettiğimiz İbni Abbas hadîsinin anlamı da budur. (İbni Abbas) şöyle demişti:

«— Ancak daha evvel (İslâm hâkimiyyetinden önce) mevcut olan (kilise ve mâbetleri kendi hâlleri üzerinde bırakmak) müslümanlar üzerinde ehli zimmetin hakkıdır.»

Sulh sonucu fethedilen beldeler: Hecer, Bahreyn, Eyle, Dumetü'l-Cendel ve Ezruh toprakları. Bu beldeler Rauslüllah (S.A.V.)'e cizye ödediler. Buna karşılık peygamber'in kendilerine tanıdığı haklara sahiptirler. Aynı şekilde Rasulüllah (S.A.V.)'tan sonra sulh yoluyla fetdeilen memleketler de aynı hükme tâbidir (anlaşmalarda belirtilen hususlara riâyet edilir): Hz. Ömer (R.A.) döneminde fethedilen memleketler:

Kudüs: Bizzat Hz. Ömer (R.A.) tarafından ve sulh yoluyla fethedilmiştir.

Şam şehri de aynı şekilde ve sulh sonucu olarak Halid bin Velid tarafından fethedilmiştir. Ve bütün Şam bölgesi (Suriye) şehirleri sulh sonucu fethedilmiştir. Ancak bu şehirlerin dışındaki arazi (taşra) kuvvet yoluyla ve Yezid bin Ebî Süfyan, Şürahbil bin Hasene, Ebû Ubeyde bin Cerrah ve Halid bin Velid tarafından fethedilmiştir. Cezire bölgesi beldeleri de (rivâyete göre) sulh yoluyla fethedilmiştir. Bu beldelerle sulh anlaşmaları yapan İyad bin Ganem'dir. Mısır Kıbtîleri de sulh ehlinden olup Amr bin As kendileriyle sulh muahedeleri akdetmiştir. Rivâyete göre Horasan beldeleri (şehirler) de bütünü veya bir bazısı sulh sonucu olarak Abdullah bin Amir bin Küreyz tarafından fethedildi. Bu bölgeye Mervi'r-Revz'e kadar uzanan beldeler dahildir. Bu bölgenin fethi ise, Hz. Osman (R.A.) devrinde müyesser olmuştur. Bunun ötesindeki topraklar

---

(10) Ya'lâ: Adı: Ya'la bin Meniyye olup Hz. Ömer'in Necran amilidir.

ise daha sonra Said bin Osman bin Affan, Mehlib bin Ebî Sufra ve Kuteybe bin Müslim ile diğer kumandanlar tarafından alınmıştır.

Ebû Ubeyd dedi: Sulh yapılarak alınan bu memleketlerin ahalisi anlaşmalarda yer alan şartlara göre muamele görürler. Muahedelerde kendilerine tanınan haklar onlardan esirgenemez.

Binaenaleyh kuvvet yoluyla alınan ancak devlet reisi tarafından eski sahiplerinin elinde bırakılan ve ahâlisi zimmet ve dinlerinde serbest bırakılan beldeler de (kendilerine tanınan haklara göre idare edilirler). Nitekim Hz. Ömer (R.A.), Sevad ahâlisine bu tarzda muamelede bulunmuştur. Sevad bölgesi ise, savaş sonucu olarak Sad bin Ebî Vakkas tarafından alınmıştır. Şehirler hariç bütün Suriye arazisi kuvvet kullanılarak fethedilmiştir. Bu topraklar da Yezid bin Ebî Süfyan, Şürahbil bin Hasene, Ebû Ubeyde bin Cerrah ve Halid bin Velid tarafından zaptedildi Cebel bölgesi (Hulvan dağları bölgesi) de Sad bin Ebî Vakkas ve Numan bin Mukarrin tarafından Celula ve Nihavend savaşlarında İslâm topraklarına katılmıştır. Yine Ehvaz — yahud Ehvaz'ın büyük bir kısmı — ve Fars toprakları (nın çoğu) Ebû Musa'l-Eş'arî, Osman bin Ebi'l-As ve Utbe bin Gavzan gibi Rasulüllah (S.A.V.)'ın ashâbı tarafından harp neticesinde fethedildi.

(Mağrib) Kuzey Afrika) da aynı şekilde Abdullah bin Sad bin Ebî Serh tarafından fethedilmiştir.

278 — Abdullah bin Sâlih bize Musâ bin Ali bin Riyah ve babasından şöyle rivâyet etti: Dedi ki:

— Mağrib (Kuzey Afrika) bütünüyle kuvvet yoluyla fethedildi.

Ebû Ubeyd dedi: Sınır köyleri de aynı hüküm ve esaslara tâbidir.

279 — Hişam bin Ammar bize Yezid bin Semre, Hakem bin Abdurrahman bin Ebu'l-Asma'el-Hasmaî — Kaysariye'nin fethinde bulunmuştur — den bize şöyle rivâyet etti: Hakem bin Abdurrahman dedi ki:

— Muaviye Kaysariye'yi altı sene 11 ay muhasara etti. Sonra müslümanlar tarafından fethedildi. Ve fetih haberini Hz. Ömer (R.A.)'e ulaştırdılar. (Haberi duyunca) Hz. Ömer (R.A.) kalktı ve şöyle seslendi:

— (Ey insanlar) haberiniz olsun; Kaysariye savaş sonucu fethedilmiştir.

Ebû Ubeyd dedi: Kuvvet yoluyla fethedilen beldeler bunlardır. Bu memleketlerin ahalisi din ve şeriatlarında serbest bırakılmışlardır. Bütün bunlar hakkında rivâyet ve haberler vârid olmuştur. Bunlardan bildiğimizi inşaallah nakledeceğiz.

Ancak, kendi din ve şeriatlarında serbest bırakıldıkları hâlde, Hz. Ömer (R.A.)'in şarap ticaretinden servet sahibi olan adamın deve, ko-

yun ve sığırlarını müsadere etmesi, (şarap) eşyasını kırdırması ile Hz. Ali (R.A.)'nin Zürare ahalisini cezalandırarak köylerini yakmasının sebebi — kanaatimize göre — şudur:

Sulh muahedelerinde şarap ticareti bir şart olarak ehli zimmete verilmiş bir hak değildi. Müslümanların üstlendiği zimmette zimmîlerin şarap içmesi kabul edilmiştir. Şarap ticareti ile, şarabı bir beldeden başka bir beldeye taşıma işi ise (anlaşmalarda) kabul edilmiş bir şey değildir. Bu husus Ömer bin Abdülaziz (R.A.)'den nakledilen bir rivâyette açıklanmıştır.

280 — Abdurrahman bin Mehdi bize Müsenna bin Said'den şöyle rivâyet etti: Müsenna dedi ki:

— Ömer bin Abdülaziz (R.A.) Kûfe'de âmili bulunan Abdülaziz bin Abdurrahman'a şöyle yazdı:

— Bir beldeden başka bir beldeye şarap nakledilmesin. Gemilerde bulacağın şarabı sirke hâline getir. Bu emir üzerine vali Abdülhamid Vâsıt'ta bulunan âmili Muhammed bın Münteşir'e yazarak Ömer bin Abdülaziz (R.A.)'den gelen emirleri bildirdi. (Emri tebellüğ edince) gemilere gelip (aradı). Bulduğu şarap küplerine tuz ve su katarak sirke hâline getirdi.

Hakikat odur ki, Hz. Ömer bin Abdülaziz zimmîlerin şarap içmesine mani olmadı. Zira muahedelerde kendilerine bu hak verilmiştir. Ancak onların şarap ticareti yapmalarına ve (bu maksadla şarabı) bir yerden başka bir yere nakletmelerine müsaade etmemiştir.

Diğer taraftan Ömer bin Abdülaziz'in şarabın yere dökülmesini değil de sirke hâline getirilmesini istemesi, bu malın ehli zimmete ait olmasından ileri gelmektedir. Şayet mülkiyeti müslümana ait olsaydı, Peygamber (S.A.V.)'den ve ashâbından nakledilen rivâyetlere uyularak, ele geçirilen şarabın mutlaka yere dökülmesi (yok edilmesi) icab edecekti.

281 — Abdurrahman bin Mehdi bize; Süfyan, Mansur, Füdayl bin Amr ve İbrahim'den şöyle anlattı:

— Bir adam (1) yetimlere ait sermaye ile ticaret yapardı. Adam (yetimlere ait) bu para ile şarap satınaldı. (Durumu öğrenen) Rasulüllah (S.A.V.) adama:

— Şarabı dök, diye buyurdu. Adam:

— Yetimlerin malıdır, diye cevap verdi. Peygamber (S.A.V.) tekrar:

— Onu dök, buyurdu. Adam yine:

— Yetimlerin malıdır, dedi. Rasulüllah (S.A.V.) tekrar:

— Onu dök, buyurunca; adam, şarabı döktü. Ve vâdiye kadar akıp (gitti).

Ebû Ubeyd dedi: Rasulüllah (S.A.V.), şayet şarabın sirke hâline getirilmesine müsaade etmiş olsaydı, yetimlerin malı olan şaraba müsaade buyuracaklardı. (O hâlde) müslümanların malı olan şarabın, sirkeye dönüştürülmesine ruhsat verilmemiştir.

Aynı konuda Abdurrahman bin Mehdî'den bir hadîs daha rivâyet edilmektedir:

282 — Abdurrahman bin Mehdî bize Süfyan, Sediyy, Yahya bin Abbad ve Enes bin Mâlik'den şöyle rivâyet etti: Enes bin Mâlik dedi ki:

— Rasulüllah (S.A.V.)'e, şarabın sirkeye dönüştürülmesi durumu soruldu. Rasulüllah (S.A.V.): Hayır olmaz, diye cevap verdi.

283 — Hüşeym bize şöyle anlattı: Dedi ki:

— Mansur bize Hasan'dan şöyle rivâyet etti:

— Osman bin As (ortaklaşa) ticaret maksadiyle bir adama sermaye verdi. Adam (ticaret yapmaya) çıktı ve elindeki sermaye ile şarap satın aldı. Bilâhare geri döndü. Yaptığı şarap ticaretinden büyük kazanç sağladı. Adam, (sermaye sahibi ve ortağı) Osman bin As'a geldi ve kendisine verdiği sermaye ile (kazancı büyük) bir mal satın aldığını ve bundan büyük kazanç sağladığını haber verdi. Osman bin As (adama):

— (Ticaretinden büyük kazanç sağladığın) bu mal nedir? diye sordu. Adam:

— Şarap, diye cevap verdi. Ravi der ki: Sonra Osman bin As (yürüyerek Dicle nehrinin kenarına kadar gidip nehrin kenarında oturdu. Sonra (ticaret için satın alınan) şarabın getirilmesini emretti. (Şarap getirildi) ve Dicle'ye döküldü. (Şarap Dicle'ye dökülmeden) Osman'a:

— (Döktürmeyip de) sirke hâline getirsen? diye soruldu. Osman:

— Hayır, olmaz! diye cevap verdi. Osman şarabın Dicle'ye dökülmesini istedi. Bunun üzerine şarabın hepsi nehre döküldü.

284 — Muhammed bin Yezid bize Mübarek bin Fedale ve Hasan'dan naklen şöyle anlattı:

— Kendisine şarap miras kalan bir adam hakkında Hasan'a şöyle soruldu:

— Böyle bir kimse vâris olduğu şarabı sirke hâline getirebilir mi? Mübarek bin Fedale der ki: Hasan (R.A.), şarabın sirke hâline getirilmesini mekruh görmekte idi. O helâlın haram, haramın da helâl kılınmasını doğru bulmamakta idi.

285 — Muhammed bin Abid ve İshak bin Yusuf el-Ezruk, bize Abdülmelik bin Ebî Süleyman ve Ata'dan naklen şöyle nakletti:

— Kendisine şarap miras kalan bir adam hakkında Ata şöyle de-

miştir: Onu döksün, dedi. Abdülmelik bin Ebî Süleyman dedi: Ata'ya şöyle sordum:

— Şaraba su ilâve edilip de sirke hâline gelirse? Ata:

— Şarab sirkeye dönüşürse, onu satsın, dedi.

286 — Yezid bin Harun bize Cerir bin Hazim, Abdülkerim el-Muallim ve Mücahid'den şöyle rivâyet etti: Mücâhid dedi ki:

— Bir adama gümüşten sanem, şarap ve domuz miras kaldı. Adam bu miras hakkında Rasulüllah (S.A.V.)'ın ashâbından bir guruba sordu Ashâb, kendisine putları kırıp gümüş hâline getirmesini, ancak domuz ve şarab (ı satıp) kıymetinden (yararlanmasını) nehyettiler.

Ebû Ubeyd dedi: (Hz. Ömer (R.A.), Rüveyşid es-Sakafî'nin evini yaktırmakla kendisine ait şarabı aynı şekilde imha etmiştir. Mal sahibine şarabı sirkeye dönüştürmesini emretmemiştir.

287 — Yahya bin Said bize Ubeydullah, Nâfi ve İbni Ömer'den şöyle rivâyet etti: İbni Ömer dedi ki:

— Hz. Ömer (R.A.), Sakif'ten bir adamın evinde şarap buldu. Bunun üzerine emir vererek evi yaktırdı. Adamın adı Rüveyşid idi. Hz. Ömer (R.A.) kendisine; sen füveysiksin, dedi.

Ebû Ubeyd dedi: Sahâbe ve tabiîn arasında şarabın sirkeye dönüşmesine ruhsat vermiş bir zata rastlamamaktayım. Hattâ bu konuda bir hile yoluna bile cevaz vermemişlerdir. Hz. Ömer (R.A.)'den nakledilen rivâyetlere göre, o bu işi yasaklamış ve bunu uygun görmemiştir:

288 — Yahya bin Said ve Yezid bin Harun bana İbni Ebî Zeyneb. Zührî, Kasım bin Muhammed ve Eslem'den şöyle rivâyet ettiler: Eslem dedi ki: Ömer bin Hattab (R.A.) şöyle demiştir:

— Etki edilerek şaraptan elde edilen sirkeyi içmeyesin. Meğer ki. Allahın takdiri ile (ve kendiliğinden) bozulmuş (sirke hâline gelmiş) olsun. Yani etki edilmeden sirke hâline gelen şarap (içilebilir). Her kim ehli kitapta sirke bulursa, onu satın alabilir. Meğer ki, onların etki etmeleri sonucu sirkeye dönüştüğünü bilmiş olsun (O takdirde satın alması doğru değildir).

289 — Yahya bin Said bana Abdullah bin Mübarek'ten şöyle anlattı: Abdullah bin Mübarek hurmadan yapılan sirke hakkında da aynı görüşe kaildi.

Ebû Ubeyd dedi: Rasulüllah (S.A.V.)'dan nakledilen bir hadis vardır ki, bu hadîs şarabın sirkeye dönüştürülmesinin keraheti konusunda açık bir hüccet durumundadır.

290 — Muhammed bin Kesir bize Evzaî, Yahya bin Amr eş-Şeybanî, Abdullah bin ed-Deylemî ve babasından şöyle nakletti:

— Deylemî — ya da sahâbîlerden bir zat — (Rasulüllah (S.A.V.)'a) şöyle dedi:

— Ey Allah'ın Rasulü! Bildiğin yerden hicret edip geldik. (Şimdi de) kimler arasında konaklamakta olduğumuzu biliyorsun. O hâlde velîmiz kimdir? Peygamber (S.A.V.):

— Allah ve Rasulü, diye cevap verdi. Adam:

— Ey Allah'ın Rasulü, biz bağ ve bahçe sahibiyiz. Halbuki Allah şarabı haram kılmıştır. O hâlde bağları ne yapacağız? Peygamber (S.A.V.):

— Kuru üzüm hâline getirin, buyurdu. Oradakiler:

— Kuru üzümü ne yapacağız? diye sordular. Rasulüllah (S.A.V.):

— Kırba içine koyup sulandırırsınız. Sabah sulandırdığınızı akşam, akşam sulandırdığınızı sabah içersiniz. Zira (bu şekilde) sulandırılmış kuru üzümün üzerinden öğle ve ikindi vakitleri geçerse, şarap hâline gelmeden sirke hâline gelir.

Ebû Ubeyd dedi: Kanaatime göre, Abdullah bin Deylemî arap asıllı bir zattır. Küçük yaşta Deylem'e gelmiştir. Bu sebeple Deylem'e nisbet edilir.

Ebû Ubeyd dedi: Görüyoruz ki, Rasulüllah (S.A.V.) ancak helâlin helâle dönüşmesine; ve bu dönüşüm esnasında haram dönüşüm söz konusu olmadığı zaman, buna cevaz vermiştir.

291 — Ebû Ubeyd bize şöyle anlattı: Dedi ki:

— İsmail bin İbrahim'i; Süleyman et-Teymî ve Ümmü Hidaş'tan şöyle anlatırken işittim: Ümmü Hidaş dedi ki: — Hz. Ali (R.A.)'yi (yemekte) şaraptan meydana gelen sirkeyi içtiğini gördüm.

Ebû Ubeyd (R.A.) şöyle dedi: Bazıları Hz. Ali (R.A.)'den nakledilen bu rivâyeti delil kabul ederek rivâyette sözü edilen sirkenin şaraptan oluştuğunu iddia ederler. Oysa ki, rivâyette onların iddia ettikleri gibi bir delil mevcut değildir. Hele Hz. Ali (R.A.)'den nakledilen rivâyette bir kapalılık varsa, onun hakkında sünnete mugayir bir hükme varmak hiç bir kimsenin hakkı değildir. Ki Rasulüllah (S.A.V.), ancak, henüz şarap olmak suretiyle harama dönüşmeden sirke hâline gelen (üzüm suyuna) müsaade etmiştir. Binaenaleyh Hz. Ömer'in: Kim ki, ehli kitapta sirke bulursa, — etki etmeleri sonucu sirkeye dönüştüğünü bilmemesi şartiyle — o sirkeyi satın alabilir, şeklindeki görüşü bu hususta esas teşkil edip (Hz. Ali (R.A.)'den rivâyet edilen hadîsten buna aykırı bir hüküm çıkarmak da doğru değildir). Bunun içindir ki İbni Sîrin bu nevi içkiye şarap sirkesi demezdi.

292 — Ezher bana İbni Avn ve İbni Sirîn'den şöyle nakletti: İbni Sirîn sirkeye şarap sirkesi değil, üzüm sirkesi derdi. Ravi dedi: İbni Sirîn sirke kullanırdı.

Ebû Ubeyd dedi: Bazıları bana Ebû İshak el-Fezarî'den şöyle anlattılar:

— Ebû İshak sınır köylerinde, kendilerine — üzüm suyundan sirke edinmek istedikleri zaman — üzüm suyunun içine bir miktar (maya) sirke bırakmalarını tavsiye ederdi. Böylelikle henüz ekşimeden üzüm suyuna sirkenin ekşiği (mayası) karışmakla, şarap hâline gelmesi kesinlikle önlenmekte idi. Sâlih zevâtın bu işlere tevessül etmesi, şaraptan intifa etmekten sakınmaya mâtuftur. Onlar (üzüm suyunun) sirkeye dönüşmesi yolunda bile olsa şaraba dönüşmesinden sakınırlardı.

Evvelkiler arasında hiçbir zatın, herhangi bir müslümana, şarabda sirke edinilmesine fetvâ veya ruhsat verdiğini görmemekteyiz. Ancak, Hars el-Ukelî'den bu hususta (fetvâ verdiğine dair) bir rivâyet nakledilmektedir:

293 — Cerir bin Abdülhamid'i, — kendisine şarap miras kalan bir adam hakkında — İbni Şübrüme ve Hars'tan şöyle anlattığını işittim:

— Hars (bu husustaki soruya) şöyle karşılık vermiştir:

— Şaraba vâris olan adam, buna tuz katsın tâ ki sirke hâline gelsin.

Ebû Ubeyd dedi: Daha evvel zikrettiğimiz hadîsler karşısında bu rivâyet kuvvetli bir delil olamaz.

Ebu'd-Derdâ'dan «mürriy» (diye adlandırılan) sirke ile ilgili rivâyet ise şöyledir:

294 — Hammad bin Halid bize Muaviye bin Sâlih, Ebu'z-Zâhiriyye, Cübeyr bin Nüfeyr ve Ebu'd-Derda'dan rivâyetle şöyle nakletti: Ebu'd-Derdâ dedi ki:

— İster güneş, ister tuz ve ister de balık etkisiyle edinilmiş olsun Mürriy (sirkesi)nin mahzuru yoktur.

Ebû Ubeyd dedi: Mürriy, Şam'dan olan ehli kitabın üzüm suyundan edinmiş oldukları bir içecek olup müslümanlar tarafından «mürriy» ismiyle satın alınmaktadır. Halbuki nasıl imâl edildiği konusunda bir bilgileri yoktur. Bu ise Hz. Ömer (R.A.)'in (daha evvel naklettiğimiz) şu sözüne mukayese edilebilir:

— Her kim, ehli kitapta sirke bulursa, onu satın alabilir. Meğer ki, onlar tarafından etki edilerek şaraptan edinildiğini bilmiş olsun (Bu takdirde satın alıanamaz). Binaenaleyh, Hz. Ömer (R.A.)'in burada ehli kitaba, şaraptan sirke edinmelerine ruhsat verdiğini, müslümanları ise bundan (taammüden şaraptan sirke edinilmesinden) istisna ettiğini gö-

rüyoruz. Yine daha evvel zikrettiğimiz gibi, Ömer bin Abdülaziz (R.A.)'in âmili, Sevad ehline ait şaraba su katarak (sirke hâline getirmiştir). Böylece (Ömer bin Abdülaziz'in âmili), ehli zimmete ait şarabı sirke hâline getirmiştir. Oysa ki, müslümanlara ait şarabı sirke hâline getirmek câiz değildir.

Ehli Harptan Olan Esir Erkeklerle Kadın ve Çocuklar Hakkında Takib Edilmesi Gereken Hükümler

295 — Ebû Ubeyd dedi: Müşrik esirlerle ilgili olarak Rasulüllah (S.A.V.)'den bize gelen rivâyetler şu üç esasta toplanmaktadır:

1 — İhsanda bulunmak (ve karşılıksız olarak esirleri salıvermek).

2 — Fidye karşılığında onları serbest bırakmak.

3 — Onları öldürmek. (1)

Her üç mevzu hakkında da âyetler inmiştir: Allah şöyle buyurur:

«...Sonra da ya lütfedip (esirleri) salıverirsiniz, yahud (geri vereceğiniz esirler karşılığında fidye alırsınız. (İsterseniz onları meccanen serbest bırakırsınız, isterseniz kendi esirlerinizle değiştirir, veya malî fidye karşılığında iade edersiniz. Bunda muhayyersiniz. (2).

Yine Cenab-ı Allah şöyle buyurur:

«Müşrikleri nerede bulursanız öldürünüz.» (3)

Peygamber (S.A.V.), her üç hükümle de amel etmiştir:

Rasulüllah (S.A.V.)'in Mekke ehline yaptığı muamele, (esirlerin meccanen ve) lütuf eseri olarak serbest bırakılabileceğine dair (bir delil) dir. Bu hususta vârid olan hadîsi, Rasulüllah (S.A.V.)'ın Mekke'yi nasıl fethettiğini, Mekke ehlinden hiçbirisinin mal ve canına dokunlmasına müsaade etmediğini ve onun adına bir münâdinin şöyle seslendiğini nakletmiş idim: (Münâdî şöyle seslenmişti):

— Sakın bir yaralıya tecavüz edilmesin; kaçan hiçbir kimse takibedilmesin ve hiçbir esir öldürülmesin. Kim de evine kapanırsa, o emindir.

---

(1) Rasulüllah'ın uygulamasını örnek edinerek devlet reisi bu üç hükümden birisini uygulamakta muhayyerdir.

(2) Muhammed, 4

(3) et-Tevbe, 5

Ebû Ubeyd dedi: Yukarıki hadîsi Husayn bin Abdurrahman ve Ubeydullah bin Abdillah bin Utbe'den rivâyetle Hüşeym bize anlattı.

296 — Ebû Ubeyd dedi: Hüşeym tarafından bana anlatılan bu (Mekke fethiyle ilgili) hadîste hatırlayamadığım bir kısım vardır. Hüşeym şöyle dedi:

— Rasulüllah (S.A.V.), bütün insanlara (Mekkelilere) eman verdi. Yalnız şu dört insan müstesna: İbni Hatal, İbni Serîn ve Mekke ehline Hâtıb'ın mektubunu ulaştıran Sarre; dördüncü şahsın Mikyas bin Subabe olduğunu sanmaktayım.

Bu dört insandan her biri hakkında bir rivâyet nakledilmiştir:

297 — Ebû Ubeyd bize şöyle anlattı:

— Yahya bin Bükeyr; Mâlik bin Enes, Zührî ve Enes bin Mâlik'den rivâyet ederek bana şöyle nakletti: Enes bin Mâlik dedi ki:

— Rasulüllah (S.A.V.) — Fetih gününde — başında demirden bir miğfer olduğu hâlde Mekke'ye girdi. Vakta ki (Mekke ehli müslümanlara karşı harpten çekindiler), Peygamber (S.A.V.), miğferini başından çıkardılar. Tam bu sırada ona:

— Ey Allah'ın Rasulü! İbni Hatl! Kâbenin örtüsüne sığınmış vaziyette, diye haber verdiler. Rasulüllah (S.A.V.):

— Onu öldürün, buyurdu.

Mekke fethiyle ilgili olarak uzun uzun rivâyetler nakledilir:

Rasulüllah (S.A.V.), (bu gurub dışında) sair insanlara eman vermiş ve onlara şöyle hitabetmiştir:

298 — Ebû Ubeyd bize şöyle anlattı:

— İsmail bin Iyyaş; Abdullah bin Abdurrahman bin Ebî Hüseyn'den rivâyetle bize şöyle nakletti: Abdullah bin Abdurrahman dedi ki:

— Peygamber (S.A.V.), Mekke'yi fethettiği zaman Kâbe'ye girdi. İki sütun arasında namaz kıldı. Sonra (Kâbe'nin kapısında durarak) iki elini kapının iki tarafına dayayarak şöyle dedi:

— Allah'dan başka ilâh yoktur. Yalnız Allah vardır. O, vâdini yerine getirdi. Kuluna yardımını yaptı. Bütün düşmanları yalnız başına dağıttı.

Ey Kureyş! Ne dersiniz? Size nasıl bir muamele edeceğimi sanıyorsunuz? Kureyşliler (hep bir ağızdan):

— Hayır umarız. Ve hayırlı bir muamele edeceğini sanıyoruz, sen kerim bir kardeş, âlicenap bir kardeş oğlusun, bununla beraber (istediğini yapmaya) muktedirsin, dediler. (Bunun üzerine) Rasulüllah (S.A.V.) şöyle karşılık verdi:

— Yusuf'un kardeşlerine dediği gibi, ben de size, «Bugün artık size

(geçmişten dolayı) ayıplama yoktur; Allah sizi bağışlasın. O merhamet edenlerin en merhametlisidir» derim. (4)

İyi biliniz ki, câhiliyyet devrinden kalma bütün kan ve mal dâvalarıyla tüm imtiyazlar artık şu ayağımın altındadır. Yalnız Kâbe hizmetleriyle hacılara su dağıtma işi müstesna... (5)

Ebû Ubeyd dedi: Arapçada «sidanet» Kâ'be hizmeti anlamına gelir. Bu hizmeti ifa edenlere «Sedene» denir. Tekil olarak «sadin» gelir.

299 — Ebû Ubeyd bize şöyle nakletti:

— Hüşeym bize anlattı; dedi ki:

— Halid el-Huzza bize; Kasım bin Rabia, Ukbe bin Evs ve ashâbtan bir zattan şöyle rivâyet etti: (Rivâyet eden sahâbî dedi ki):

— Peygamber (S.A.V.) Fetih gününde bir nutuk irad ederek şöyle buyurdu:

— Vâ'dini yerine getiren, kuluna yardımını esirgemeyen ve aleyhimizde toplanan düşmanları yalnız başına dağıtan Allah'a hamdolsun. İyi biliniz ki: Câhiliyyet devrinde kabul edilmiş ve (değer) addedilmiş tüm imtiyazlarla bütün kan dâvaları ve diğer (bâtıl) dâvalar şu iki ayağımın altındadır. Yalnız Kâbe hizmetleriyle hacılara su dağıtma işi müstesna. Bilesiniz ki: Taş, sopa ve kamçı ile — kasden öldürmeye benzeyen — adam öldürmede diyet olarak yüz deve vardır. Bunun kırk tanesinin altı ilâ dokuz yaşları arasında ve hâmile olması gerekmektedir.»

300 — Ebû Ubeyd bize anlattı; dedi ki:

— Abdülvehhab bin Ata, bize, Huseyin el-Muallim, Amr bin Şuayb, babası ve dedesinden şöyle rivâyet etti: Amr bin Şuayb'in dedesi dedi ki:

— Rasulüllah (S.A.V.) Mekke'yi fethettiği zaman şöyle buyurdu·

— Silâhlarınızı bırakınız. Yalnız Benî Bekir'e karşı Benî Huzaa'nın ha-

---

(4) **Yusuf: 92**

(5) **Rasulüllah (S.A.V.) yalnız Kureyş ve Mekke'ye değil bütün insanlığa şu nutku irad buyurmuştu: «Allah'tan başka ilah yoktur, yalnız o vardır. Onun eşi ve ortağı yoktur. O vadini yerine getirdi. Ve kuluna yardım etti. Aleyhimizde toplanan düşmanları yalnız başına dağıttı. İyi biliniz ki, bütün cahiliyet görenekleri, bütün mal ve kan davaları bu gün şu iki ayağımın altındadır. Yalnız Kabe hizmeti ve hacılara su dağıtma işi müstesna.. Ey Kureyş cemaati, Allah sizden cahiliyyet gururunu, babalarla, soylarla büyüklenmeyi gidermiştir. Bütün insanlar Adem'den, Adem de topraktandır.» Sonra şu ayeti okudu:**

«Ey insanlar, biz sizi bir erkekle bir dişiden yarattık. Ve sizi kavim ve kabilelere ayırdık. Tanışasınız (yakınlaşasınız) diye, (Övünüp ayrılasınız diye değil) Allah katında en şerefliniz takvası en çok olanınızdır. Allah her halinizi çok iyi bilir ve gizli temayüllerinize tamamiyle vakıftır.» (Hucurat: 12) (Tecrid-i Sarih, sh. 313) (Çev.)

rekete geçmesi müstesna. Bunlar için ikindi vaktine kadar mühlet vardır. Daha sonra tekrar silâhları bırakın diye emir buyurdu. Bu emirden sonradır ki, Huzaa kabilesinden bir şahıs Müzdelife'de Benî Bekir'den bir adama rastgeldi; ve onu öldürdü. Olay Rasulüllah (S.A.V.)'a nakledildi. Estesi gün Peygamber (S.A.V.) bir nutuk irad etmek üzere ayağa kalktı; Kâbe'ye sırtını dayayarak şöyle dedi:

«— Şüphesiz Allah'a karşı insanların en mütecavizi — yahud en çok haddi aşanı — Haremde başkasına tecavüz eden, katilden başkasını öldüren ve câhiliyyet öcü ile adam öldürendir.».

Ebû Ubeyd dedi: Rasulüllah (S.A.V.)'ın Mekke ehline yaptığı muamele işte budur.

Peygamber (S.A.V.)'in, halkına ihsanda bulunduğu beldelerden biri de Hayber'dir. Ki bu belde de savaş sonucu fethedilmiştir. Nitekim daha evvel Hayber'in fethi ile ilgili olarak vârid olan hadîsi zikretmiştik. Rasulüllah (S.A.V.)'ın üstün geldiğini ve (beldenin fethinden sonra) arazisini taksim ettiğini, ancak ehline ihsanda bulunarak ve aynı zamanda onların iş gücüne müslümanların duyduğu ihtiyaca binaen, toprağı işlemek üzere onları yarıcı olarak bıraktığını; nihayet müslümanların onlara duyduğu işgücü ihtiyacı ortadan kalkınca Hz. Ömer (R.A.)'in kendilerini sürdüğünü nakletmiş idik.

Yine Rasulüllah'ın kendilerine ihsanda bulunduğu insanlar arasında Amr bin Sa'd — yahud bin Sudâ — ve Zübeyr bin Bata vardır. Ki bu iki şahıs Benî Kureyzâ vak'asında ölüme mahkûm edilmişlerdi. (Ancak Peygamber (S.A.V.) kendilerini affetti).

301 — Ebû Ubeyd bize şöyle anlattı:

— Abdullah bin Sâlih bize Leys bin Sa'd, Akil ve İbni Şihab yolundan şöyle rivâyet etti:

— Rasulüllah (S.A.V) Benî Kurayza üzerine yürüdü. Onları kuşattı. Nihayet Sa'd bin Muaz'ın hakemliğine razı oldular. Sa'd, erkeklerin öldürülmesini, mal ve zürriyetlerinin (kadın ve çocukların) taksim edilmesine hükmetti. Bu hüküm gereğince onlardan şu, şu kadar adam öldürüldü. Yalnız Amr bin Sa'd — yahud bin Sudâ — müstesna. Rasulüllah (S.A.V.) onun hakkında şöyle buyurdu:

«— O (kavmine) ahde vefa etmeyi emrederdi. Ve (onları) hiyanetten nehyederdi.» Bu sebeple bu zat kurtuldu.

Ebû Ubeyd dedi: Bazılarına göre bu adam Amr bin Sud'dır. Bu takdirde «Sudâ» Amr'ın anası olsa gerektir. Ravi dedi:

— Peygamber (S.A.V.) Zübeyr'i Sabit bin Kays bin Şemmas'e verdi.

Sabit onu azat etti. Zübeyr Bias gününde Sabit bin Kays'i korumuş idi. Sabit Zübeyr'e:

— Bias günü bana yaptığın iyilikten dolayı ben de sana iyilik yapayım, dedi. Zübeyr:

— Kendi ailemden ve malımdan mahrum olarak mı yaşıyacağım? dedi. (Sabit durumu Rasulüllah (S.A.V.)'a arzedince) Rasulüllah (S.A.V.) şöyle buyurdu:

— Eğer İslâmı kabul ederse, mal ve ailesi onun olacak. Sabit Zübeyr'e:

— Allah'ın Rasulü senin malını ve aileni sana bağışladı, deyince; Zübeyr şöyle dedi: Kâ'b bin Esed, Ebû Nafi, Ebû Yasir ve İbni Ebî Hakik'e ne oldu? Sabit:

— Onlar öldürüldüler, diye cevap verdi. Zübeyr dedi ki: Mecliste (insanlar arasında) yaşıyacağım da onlardan hiç birisini göremeyeceğim, öyle mi? Bir an için de olsa onlardan ayrı kalmaya sabredemem. Keskin bir kılıç al — kılıcını çek — ve zimmetin benden beri olsun. Ravi dedi:

— Bunun üzerine Zübeyr Muhisa — Benî Harise'nin kardeşi — ya teslim edildi. Muhisa onu öldürdü. (6)

Ebû Ubeyd dedi: Bedir savaşı esirleri için kendisinden af dileyen Cübeyr bin Mut'am'a verdiği cevap da, esirler konusunda ihsanda bulunmaya dair bir delil teşkil eder:

302 — Ebû Ubeyd bize şöyle anlattı:

— Hüşeym bize nakletti; dedi ki: Süfyan bin Hüseyn bize Zührî'den şöyle rivâyet etti: — Hüşeym dedi: Sanıyorum ki bu rivâyeti Zührî'den bizzat kendim işitmiş idim — Zührî, Muhammed bin Cübeyr, ve babası Cübeyr bin Mut'am'dan rivâyetle şöyle nakletti: Cübeyr bin Mut'am dedi ki:

— Bedir esirlerinin affedilmesini kendisine arzetmek üzere Rasulüllah (S.A.V.)'a geldim. Ashâbiyle birlikte akşam yahud yatsı namazını kılmakta olduğunu gördüm. (Namazda); sesi caminin dışından duyulacak şekilde (yüksek sesle), «Muhakkak Rabbinin azâbı gerçekleşecektir; onu defedecek hiç bir güç yoktur, âyetini okumakta — yahud söylemekte, dedi — olduğunu işittim. Bunu işitince sanki kalbim burkulmuş gibi oldu. Namazı bitirince kendisiyle Bedir esirleri hakkında konuştum. O şöyle buyurdu:

---

(6) Rivayete göre, Hayber vakasında yahudiler Muhisa'nın kardeşi Huveysa'yı öldürmüşlerdi. Bu sebeple Zübeyr kendisine teslim edildi.

— Eğer ihtiyar zat (yani Cübeyr'in babası Mut'am bin Adiy) bize bu maksatla gelmiş olsaydı, onun ricasını kabul edecektik. (7)

Hüşeym ve diğer bazı zevat derler ki, Mut'am bin Adiy' Rasulüllah (S.A.V.)'a iyilik yapmıştı.

Ebû Ubeyd dedi: Rasulüllah (S.A.V.)'ın; esirlere ihsanda bulunmak (karşılıksız olarak onları salıvermek) konusundaki tutumu ve sünneti işte budur...

303 — Ebû Ubeyd bize şöyle anlattı: Şerik bin İbrahim bin Muhacir ve İbrahim Nahaî'den rivâyet etti: İbrahim Nahaî dedi ki:

— Eş'as bin Kays Kinane kabilesinden bazı kimselerle irtidat etti. Bunun üzerine kuşatıldı. Muhasara altında bulunanlardan yetmiş kadarı eman dileyerek kendilerine eman verildi. Ancak Eşas'ın bütün dileklerine rağmen kendisine eman verilmedi. Ve Ebû Bekir (R.A.)'e götürüldü. Hz. Ebû Bekir (R.A.) kendisine:

— Seni öldüreceğiz, senin için eman yoktur, dedi. Eş'as:

— Bana ihsanda bulun da müslüman olayım, dedi. Ravi dedi: Bunun üzerine Hz. Ebû Bekir (R.A.) onu affetti ve kendi kız kardeşiyle evlendirdi.

304 — Ebû Ubeyd bize şöyle anlattı:

— Mervan bin Muaviye bize rivâyet etti; (dedi ki): Humeyd et-Tavîl bize Enes bin Mâlik'den şöyle nakletti: Enes bin Mâlik dedi ki:

— Tüster'i kuşattık. (8) Beldenin İran valisi Hz. Ömer (R.A.)'e teslim edilmek şartiyle tesli moldu. Enes dedi: Ebû Musâ el-Eş'arî Hürmüzan (İran'lı vali)ı maiyyetimde Hz. Ömer (R.A.)'e gönderdi. Hz. Ömer (R.A.)'in huzuruna çıktığımızda, vali sustu; ve konuşmadı. Hz. Ömer (R.A.) ona:
— Konuş bakalım, dedi. Hürmüzan (İranlı emir):

— Diri, yoksa ölü sözü mü istiyorsun, deyince; Hz. Ömer (R.A.):

— Zararı yok, ne konuşursan konuş, dedi. Bunun üzerine İranlı emir şöyle konuştu:

---

(7) **Siyer kitaplarında anlatıldığına göre, Rasulüllah (S.A.V.) Taif'ten dönünce Mekke'lilerin murtakab zulmünden dolayı Mekke'ye girmek istemedi. Bu sebeple Mut'am bin Adiy'e haber göndererek himayesini istedi. Mut'am bu teklifi kabul etti. Mut'am ve oğulları silahlarını alarak Peygamber'le birlikte Harem'e gittiler. Bazı müşrikler, Adiy'e ona ittiba mi ettin, yoksa onu himaye mi etmek istiyorsun, deyince, Adiy himaye ediyorum, dedi (Nuru'l-Yakin, Muhammed el-hudarî, sh. 68, Mısır, 1967) (Çev.)**

(8) **İran'ın Arabistan bölgesinde bir belde olan Tüster'i Hz. Ömer'in hilafeti döneminde Berâbin Malik gazvetmiştir. Ticarî bir merkez olup arap ve İranlı şiiler burada ikamet etmektedirler. (Müncid, Lüvis Malûf, Beyrut, 16. baskı) (Çev)**

— Allah bize imkân verdiği zamanlarda siz arapları öldürür ve bir beldeden başka bir beldeye sürerdik. Ne zaman ki Allah size güç verdi, size karşı el kaldıracak takatımız kalmadı. Hz. Ömer (R.A.) (bana dönerek):

— Ey Enes, senin görüşün nedir diye sordu. Ben:

— Ey müminlerin emîri! Geride şiddetli ve sayısı büyük bir düşman topluluğu bıraktım. Eğer onu öldürüsen kavmi, hayattan ümitlerini keserler. Bu ise mücadele hırslarını artıracaktır. Şayet öldürmeyip hayatta bırakırsan, kavminin (hayata karşı) besledikleri ümit ve arzular artacaktır. (Yani mücadele hırsları zayıflayacaktır). Hz. Ömer bana:

— Ey Enes! Berâ bin Mâlik ve Meczee bin Sevr'in katilini hayatta mı bırakayım, öyle mi? dedi. (Ebu Ubeyd dedi: Hadîste geçen «Meczee» kelimesi lûgatta «Meczat» şeklinde ifade edilir.) Enes dedi:

— Vakta ki, Hz. Ömer'in onu öldüreceğinden endişe ettim, ona: (Ey müminlerin emîri)! Onu öldürmeye mecâl yoktur, dedim. Hz. Ömer bana: Ne demek istiyorsun? Yoksa sana rüşvet mi verdi, yoksa kendisinden bir şey mi aldın? deyince; ona şöyle dedim: Hayır, böyle bir şeye tevessül etmedim. Sen bana konuş, çekinme dedin; (ben de görüşümü beyan ettim). Bunun üzerine Hz. Ömer şöyle dedi:

— Ya seni tasdik edecek bir şahid getirirsin ya da mutlaka cezalandırılacaksın. Enes dedi: Hz. Ömer (R.A.)'ın yanından çıkınca, Zübeyr bin Avam da benim dediğimi savunmuş olmasın mı? Enes dedi: Bunun üzerine Hz. Ömer, Hürmüzan'ı (İranlı emiri) serbest bıraktı ve ona maaş bağladı.

305 — Ebu Ubeyd bize anlattı: (dedi ki):

— İsmail bin Cafer bize Humeyd ve Enes bin Mlik'den aynı tarzda (veya benzeri) bir rivâyet nakletti.

Ebû Ubeyd dedi: Esirlere ihsanda bulunmak (karşılıksız olarak salıvermek) konusunda vârid olan rivâyetler bunlar...

306 — Fidye karşılığında esirleri serbest bırakmaya gelince: Muhammed bin Kesir bize, Zaide, Ameş, Amr bin Mürre, Ebû Ubeyde ve Abdullah bin Mesud'tan şöyle rivâyet etti:

— Bedir harbi vukubulup da Rasulüllah (S.A.V.) esirleri ele geçirince şöyle buyurdu:

— Bu hususta görüşünüz nedir? Hz. Ömer (R.A.):

— Ey Allah'ın Rasulü! Onlar seni yalanladılar; seni yurdundan çıkardılar. Onların boynunu vurdur, dedi. Abdullah bin Ravaha da şöyle dedi: Ey Allah'ın elçisi! Odunu çok bir vâdide bulunuyorsun. Vâdiyi ateşe ver de onları içine at... Abbas (Abdullah bin Ravaha'nın bu sözüne kar-

şı) şöyle dedi: Ey Allah'ın Rasulü bunlar senin kavminden ve senin aslındandırlar. Onları affedersen, umulur ki Allah onları ateşten kurtarır. Ravi dedi: Sonra Rasulüllah (S.A.V.) (ashâbın bulunduğu yere) girdi; baktı ki, ashâbtan bazıları Hz. Ömer (R.A.)'in görüşünü, bir kısmı da Hz. Ebû Bekir (R'A.)'in görüşünü haklı bulmakta (ve bunun münakaşasını yapmaktadırlar). Bunun üzerine Peygamber (S.A.V.) çıktı ve şöyle dedi: Bu iki zat hakkında ne diye münakaşa edip duruyorsunuz?. Bunların (Hz. Ebû Bekir (R.A.) ile Ömer (R.A.)'in) durumu sizden evvel gelip geçen kardeşleriniz (Peygamberler) in hâline benzemektedir:

Nuh şöyle demişti: «Ey Rabbim! Kâfirlerden hiç kimseyi yeryüzünde bırakma.» (9)

Musâ (A.S.) da şöyle demişti: «Ey Rabbimiz! (Firavn ve ona tâbi olanların) mallarını mahvet ve kalblerini şiddetle sık ki, o acıklı azâbı görmedikçe îmân etmeyeceklerdir.» (10)

İsa (A.S.) ise şöyle demişti: «Eğer onlara azâb edersen, şüphe yok ki onlar senin kullarındır; ve eğer kendilerini bağışlarsan yine şüphe yok ki sen mutlak galibsin ve hükmünde hikmet sahibisin.» (11)

İbrahim (A.S.) şöyle demişti: «Kim bana tâbi olur, izimde giderse işte o bendendir. Kim de bana isyan ederse, tevbe ettiği takdirde muhakkak ki Sen çok bağışlayıcı, çok merhamet edicisin.» (12)

Muhakkak Allah kimi insanların kalblerini öyle katılaştırır ki, o kalbler taştan da daha katı olur. Kimi insanların da kalblerini öyle yumuşatır ki, kalbleri yumuşaktan — Muhammed bin Kesir'den gayri diğer raviler, kerpiçten, diye rivâyet ederler — da yumuşak olur. Binaenaleyh sizde bir fakirlik ve zaruret mevcuttur. (Esirleri öldürmezsek) hiç birisi fidyesiz salıverilmeyecektir. Aksi takdirde (fidye vermeyenin) boynu vurulacaktır. Abdullah bin Mesud der ki: (Rasulüllah (S.A.V.) böyle söyleyince), Süheyl bin Beyzâ müstesna.. dedim. Zira İslâma inandığından bahsettiğini görmüş idim. Abdullah dedi: Ne var ki, Rasulüllah (S.A.V.)'ın huzurunda söz ile ileri gittim, diyerek acaba ne zaman taş yağmuruna tutulacağım diye göğe bakınmaya başladım. Ta ki Rasulüllah (S.A.V.) şöyle buyurdu:

«— Süheyl bin Beyzâ hariç.» (Rasulüllah (S.A.V.) bu sözü buyurunca) bundan dolayı sevinmeye başladım.

Ebû Ubeyd dedi: Harp tarihçileri derler ki, Bu zat Süheyl'in kardeşi

---

(9) **Nuh: 26**
(10) **Yunus: 88**
(11) **el-maide: 118**
(12) **İbrahim: 36**

Sehl bin Beyzâ'dır. Süheyl ise, Muhacirlerden olup Peygamber (S.A.V.) ile birlikte Bedir savaşına katılmıştır.

307 — Ebû Ubeyd bize anlattı; dedi ki:

— Amr bin Yunus el-Meyamî bize İkrime bin Ammar'dan rivâyetle şöyle nakletti: — Abdullah bin Devl'in oğullarından olan Ebû Zümeyl Semmak el-Hanefî bize rivâyet etti; dedi ki:

— Abdullah bin Abbas bana Hz. Ömer'den şöyle haber verdi: Hz. Ömer dedi ki:

— Kendileri (müslümanlar) o gün (Bedir'de) yetmiş esir almış ve yetmiş kişiyi öldürmüşlerdi. İbni Abbas der ki: Müslümanlar bu esirleri alınca Rasulüllah (S.A.V.) şöyle buyurdu:

— Esirler hakkında ne düşünüyorsunuz? Ebû Bekir (R.A) dedi ki:

— Ey Allah'ın Rasulü! Onlar amca oğulları ve (bizimle aynı) aşiretin çocuklarıdırlar. Kanaatim odur ki, onlardan fidye alalım. Bu fidyeler kâfirlere karşı bizim için bir kuvvet olacaktır. Aynı zamanda umulur ki Allah kendilerini hidâyet buyurup müslüman olurlar. Daha sonra Peygamber (S.A.V.):

— Ey Ömer! Bu hususta sen ne düşünürsün, diye sordu. Hz. Ömer (R.A.):

— Ey Allah'ın Peygamberi! Hayır, vallahi bu hususta Ebû Bekir (R.A.) gibi düşünmüyorum. Benim görüşüm odur ki; bize müsaade et de onların boynunu vuralım. Ali'ye izin ver de Akil (13) in boynunu vursun. Bana da izin ver falan — Hz. Ömer (R.A.)'in bir akrabası — nın boynunu vurayım. Zira bunlar küfrün önderleri ve dâhileridir. Ömer (R.A.) der ki: Ancak Rasulüllah (S.A.V.) benim görüşümü benimsemeyerek Hz. Ebu Bekir (R.A.)'in rikrini tercih etti. Ertesi gün Rasulüllah (S.A.V.) ile Hz. Ebû Bekir ((R.A.)'in yanına geldim. İkisini oturmuş, ağlamakta olduklarını gördüm). Bunun üzerine:

— Ey Allah'ın elçisi! Arkadaşınla neden ağlamaktasınız, bana haber versen? Ağlanacak bir hâl varsa ben de ağlayayım. Eğer ağlanacak bir durum bulmazsam da sizin ağlayışınıza ben de göz yaşı dökeyim; dedim. Rasulüllah (S.A.V.) şöyle karşılık verdi:

— Arkadaşlarının bana fidye alınması konusunda arzettikleri görüşü (benimsediğime) ağlamaktayım. Yemin ederim ki, azâba uğramanız

---

(13) Akil, Hz. Ali'nin kardeşidir. Ömer(R.)in görüşü üzerinde ehemmiyetle düşünmek gerekir. Burada kan ve cinsiyet akrabalığının esas olmadığı belirtilmektedir. Her ne kadar Rasulüllah (S.A.V.) Ebû Bekir'in görüşünü benimsemiş ise de, sonradan vahyedilen ayetler Hz. Ömer'in görüşünü teyid eder mahiyettedir. (Çev.)

bana bu ağaç — Rasulüllah (S.A.V.)'ın yakınında olan bir ağaç — tan daha yakın göründü. Allah (C.C.) şu âyeti vahiy buyurmuştur:

«Hiç bir Peygamber için yeryüzünde ağır basmadıkça (düşmana üstün gelmedikçe) esirleri bulunmak (ve onlardan fidye almak) vâki olmamıştır. Siz geçici dünya malını istiyorsunuz. Halbuki Allah âhireti kazanmanızı diliyor. Allah aziz'dir (dostlarını düşmanlarına üstün kılar), hükmünde hikmet sahibidir. Eğer Allah'dan bir yazı (kader) geçmiş olmasaydı, aldığınız fidyeden dolayı mutlaka size büyük bir azâb dokunurdu. Artık elde ettiğiniz ganimetten helâl ve hoş olarak yeyin.» (14) Böylelikle de ganimet yemek müslümanlara helâl kılındı.

308 — Ebû Ubeyd bize şöyle anlattı:

— Hüşeym bize anlattı; dedi ki: — Mücalid Şâ'bî'den rivâyetle bana şöyle nakletti: Şâ'bî dedi ki:

— Bedir esirlerinden alınan fidyelerin toplam tutarı takriben dörtbin dirhemdi. Ancak fidye verecek bir şeyi olmayan, Ensar çocuklarına okuma-yazmayı öğretmekle mükellef tutuldu.

309 — Ebû Ubeyd bize söyle anlattı:

— İsmail bin İbrahim bize Eyyub ve İkrime'den rivâyetle şöyle nakletti: İkrime dedi ki:

— Bedir savaşı esirlerinden alınan fidye (onların malî durumuna göre) değişmekteydi. Hattâ kimisinin fidyesi okuma-yazma (çağında olan) çocukları öğretmekti. — yahud çocuklara yazmayı öğretmekti, dedi. — (15)

310 — Ali (16) bize anlattı: — Ebû Ubeyd bize rivâyet etti:

— Muhammed bin Kesir bize Zaide, A'meş, Ebû Salih ve Ebû Hüreyre'den rivâyetle Peygamber (S.A.V.)'den şöyle nakletti : Peygamber (S.A.V.) şöyle buyurdu:

— Sizden evvelki insanlara ganimet helâl kılınmamıştı. Gökten ateş iner ve bu ganimetleri yerdi. (17) Bedir savaşı vuku bulunca, henüz kendilerine helâl kılındığı bildirilmeden ganimetleri almakta erken davrandılar. Bunun üzerine şu âyet nâzil oldu:

---

(14) Enfal: 68 Bu ayet, Hz. Ömer'in Bedir esirleri hakkındaki görüşünü teyid eder.

(15) Siyer kitaplarında anlatıldığına göre, fidye veremeyen esirlerden her biri, on Medine'li çocuğa okuma-yazmayı öğretmekle görevlendirilmişti.

(16) Kabul olunmuş kurbanlarını ve ganimetlerini, semadan bir ateş inip yemesi geçmiş ümmetlerde cari olan bir ilahî sünnet olduğu rivayet edilir.

(17) Burada ravi, Ebû Ali Hamid bin Muhammed el-Hirevî'dir. Kendisi Ali bin Abdülaziz el-Bağavi'den rivayet etmektedir.

«Eğer Allah'dan bir yazı (kader) geçmiş olmasaydı, aldığınız maldan dolayı mutlaka size bir azâb dokunurdu.» (18)

311 — Ebû Ubeyd bize şöyle anlattı:

— Şerik bize Salim, ve Said bin Cübeyr'den rivâyetle «Eğer Allah'-dan bir yazı (kader) geçmiş olsaydı.» diye başlayan âyet-i kerime hakkında şöyle nakletti: Said bin Cübeyr dedi ki:

— Bedir ehli hakkında nâzil olmuştur. (Ayette zikredilen) «aldığınız maldan dolayı mutlaka size büyük bir azâb dokunurdu.» (19) ifadesindeki) aldığınız maldan maksad (Bedir esirlerinden) alınan fidyedir.

312 — Ebû Ubeyd bize şöyle anlattı:

— Haccac bize İbni Cüreyc'den naklen sözkonusu âyet-i kerime hakkında şöyle rivâyet etti: İbni Cüreyc dedi ki: Bu âyet, ganimetler helâl kılınmadan evvel nâzil olmuştur. İbni Cüreyc — Ata el-Horasanî ve İbni Abbas'dan naklettiği bu rivâyette — der ki: Daha sonra Cenâb-ı Allah şöyle buyurdu: «Artık ele geçirdiğiniz ganimetlerden helâl ve hoş olarak yeyin.» (20)

313 — Abdullah bin Salih bize Muaviye bin Salih, Ali bin Ebî Talha ve İbni Abbas'dan naklen: «Hiç bir Peygamber için, yeryüzünde ağır basmadıkça (düşmana kesin olarak üstün gelmedikçe) esirleri bulunmak vâki olmamıştır.» (21) âyeti hakkında şöyle anlattı: İbni Abbas dedi ki: Bu âyet Bedir Savaşında nâzil oldu. O gün müslümanlar sayı itibariyle az idiler. Vakta ki, müslümanlar çoğaldı ve hâkimiyyetleri teessüs etti, Allah (C.C.), şu âyeti inzâl buyurdu:

«Sonra ya lütfeder onları salıverirsiniz, ya da fidye karşılığında serbest bırakırsınız.» (22) Böylece Allah (C.C.) esirler konusunda Peygamber (S.A.V.)'i ve müminleri serbest bırakmıştır. Dilerlerse, onları öldürürler, dilerlerse de fidye karşılığında salıverirler. (Ebû Ubeyd dedi· Sanıyorum ravi şunu da söyledi: dilerlerse de onlara ihsanda bulunurlar (karşılıksız olarak serbest bırakırlar).

Ebû Ubeyd dedi: Görüyoruz ki Rasulüllah (S.A.V.) Bedir esirlerini malî fidye karşılığında serbest bıraktı. Daha sonra Peygamber (S.A.V.) Hayber ehline, Mekke müşriklerine, ve Huneyn'de üstün gelmiştir. Benî Mustalik, Belanber, Fezare ve bazı Yemen beldelerinde (düşmana üstün

---

(18) el-Enfal: 68.
(19) el-Enfal: 68
(20) el-Enfal: 69
(21) el-Enfal: 67
(22) Muhammed: 4

gelerek) çccuk ve kadınlarını esir etmiştir. Ki bütün vu vak'alar hakkında hadîsler vârid olmuştur. (Adı geçen bu vak'alarda) elegeçirilen bu esirlerin hiç birini malî fidye karşılığında salıverdiği, Rasulüllah (S.A.V.)'den nakledilmiş değildir. Rasulüllah (S.A.V.) adı geçen bu vak'alarda) aldığı esirlere ya ihsanda bulunur, karşılıksız olarak kendilerini serbest bırakırdı. — Nitekim Mekke ehline, Hayber yahudilerine ve Evtas muharebesinde Hevazin'in esir alınan kadın ve çocuklarına bu şekilde muamele etmiştir — Veya esirlerin mübadelesi cihetine gitmiştir.

Peygamber (S.A.V.)'in Mekke ehline ve Hayber yahudilerine nasıl ihsanda bulunduğunu daha evvel nakletmiş idik.

314 — Hevazin'in durumuna gelince: Abdullah bin Salih bize Leys bin Sad'dan şöyle anlattı: Leys dedi ki:

— Akîl bin Halid, İbni Şihab'dan naklen bana şöyle rivâyet etti: İbni Şihab dedi ki: Said bin el-Müseyyib ve Urve bin Zübeyr bana şöyle naklettiler:

— Peygamber (S.A.V.) İslâm'ı kabul ettikleri zaman, Hevazin'den alınan altı bin kadar erkek, kadın ve çocuk esiri Hevazin'e geri verdi. Bunların arasında Kureyş'li erkeklerden Abdurrahman bin Avf ve Safvan bin Ümeyye'nin yanında (esir bulunan) seçkin kadınlar da vardı. Bu iki zat yanlarındaki bu iki kadını esir almışlardı. Rasulüllah (S.A.V.) bu iki kadını muhayyer bıraktı. Onlar akrabalarına dönmeyi tercih ettiler.

Ravi der ki: Urve; Mervan bin el-Hakem ve Misver bin Mahrame'nin kendisine şöyle rivâyet ettiklerini söyledi:

(Huneyn seferinde) Rasulüllah (S.A.V.)'a Hevazin kabilesi elçileri müslüman olarak geldikleri ve Peygamber (S.A.V.)'den mallarının ve esirlerinin geri verilmesini istedikleri zaman Rasulüllah (S.A.V.) onlara:

— Diyeceklerime dikkat edin. Bana sözün en sevimlisi, en doğrusudur. Şimdi siz iki şıktan birisini tercih ediniz: Ya esirleri veya malları. Ben kendilerinin (Hevazin heyetinin gelmesini) bekleyerek (esir ve ganimetlerin taksimini tehir ettim), buyurdu. Ravi dedi: Hakikaten Rasulüllah (S.A.V.) Taif'ten dönünce on küsur gece Hevazin heyetinin gelmesini beklemiş idi. Hevazin heyeti Rasulüllah (S.A.V.)'ın kendilerine ancak iki şeyden (ya mal veya esirleri) geri vereceğini anlayınca (Peygamber (S.A.V.)'e):

— Biz esirlerimizin geri verilmesini tercih ediyoruz, dediler. Bunun üzerine Rasulüllah (S.A.V.) müslümanlar arasında kalktı (bir hutbe irad ederek) Allah Telâ'ya lâyık olduğu veçhile hamdettikten sonra şöyle buyurdu:

— ...Daha sonra; bu kardeşleriniz Allah'a dönmüş olarak bize gel-

diler. Ben (benim ve Abdülmuttalib oğullarının payı olan) esirleri kendidilerine iade etmeyi düşünüyorum. Sizden her kim, esirlerini bu suretle (karşılıksız olarak) kardeşlerinizin gönlünü hoş etmeyi severse bunu yapsın. Kim de kendi hissesi üzerinde kalmak isterse (hissesine düşen esirleri karşılıksız olara k geri vermezse) (bu bedeli) ona biz, Allah Teâlâ'nın bize ihsan edeceği ilk ſey'den veririz. Bu kanaatle o da böyle yapsın, buyurdu. Bunun üzerine halk (bir ağızdan):

— Ey Allah'ın Rasulü! Hevazın için hisselerimizi bağışlıyoruz, dediler. Rasulüllah (S.A.V.) buyurdu ki:

— Şimdi biz, sizden esirleri vermeye razı olanlarla razı olmayanlardan bile (rek ayırd ede) miyoruz. Haydi siz gidiniz de durumunuzu bize ârif (bilen ileri gelen) leriniz arzetsin. Halk çekilip gittiler. Ârifleri kendileriyle görüştüler. Sonra Rasulüllah (S.A.V.)'a gelip her biri gurubunun esirleri geri vermekten memnun olduklarını ve bu hususta Peygamber (S.A.V.)'e yetki verdiklerini bildirdiler.

Hevazin esirleri hakkında bize gelen rivâyet işte budur.

315 — Ebû Ubeyd bize şöyle anlattı:

— Muhammed bin Kesir bize Evzaî ve Amr bin Şuayb'dan şöyle nakletti:

— Peygamber (S.A.V.)'e Hevazin kabilesinin heyeti geldi. (Rasulüllah (S.A.V.)'a) şöyle dediler:

— Ey Allah'ın Rasulü! Sizler vâlid bizler de veled —,yahud siz veled biz vâlid, dediler — durumundayız. (akrabayım). Sana geldik. Senin nezdinde müminlerden, müminler nezdinde de senden istirhamda bulunuyoruz. Bizim mallarımıza gelince; gönlümüzce (sana bağışlıyoruz) senin olsun. Zürriyetimizden (ele geçirdiğiniz) esirler ise, onları bize geri ver. Bunun üzerine Rasulüllah (S.A.V.):

— Akşam olunca (müslümanların huzurunda) kalkın bu sözünüzü söyleyin, buyurdu. Akşam olunca, Hevazin mebusları kalktılar ve daha evvel söyledikleri sözü (müslümanların huzurunda) tekrarladılar. Peygamber (S.A.V.) şöyle buyurdu:

— (Esirlerden) Allah'ın ve Rasulü'nün hissesi sizin olsun. Bunun üzerine Muhâcirler de: bizim hissemiz Allah'a ve Rasulüne olsun, dediler. Ensar da Muhâcirler gibi söyledi. Abbas bin Müradis dedi ki; bana ve Benî Selim'e ait olanı hibe etmem. Bunun üzerine Benî Selim, bize ait olanı Allah'a ve Rasulüne hibe ediyoruz, sana ait olana ise, (biz karışmayız(ona sen karışırsın. Akra bin Habis de Abbas bin Müradis gibi söyledi. Uyeyne bin Husn da aynısını söyledi. Ancak iki kabileden birisi emîrine karşı Benî Selim'in verdiği cevabı verdi. (Muhammed bin Kesir

dedi: Bu iki kabileden hangisinin olduğunu (emîrine, Benî Selim'in verdiği cevabı verdiğini) bilemiyorum.

Ebû Ubeyd dedi: Hevazin'in durumu da bundan ibarettir.

316 — Benî Mustalik'in durumuna gelince:

— Muaz bin Muaz, İbni Avn'dan rivâyetle bize şöyle anlattı: İbni Avn dedi ki: Nafi'ye yazarak:

Savaştan evvel (düşman tarafı) İslâma dâvet olunuyor muydu? diye sordum. O bana şöyle yazdı: «(Savaştan evvel düşman tarafını İslâma) dâvet, İslâmın ilk döneminde oluyordu. Nitekim Rasulüllah (S.A.V.) Benî Mustalik üzerine gece baskını yaptı. Onlar gafil bulunuyor ve davarları su başında sulanıyordu. Peygamber (S.A.V.) muhariplerini öldürttü ve çocuklariyle kadınlarını esir aldırdı. Cüveyriye binti Haris'i de o gün ihtiyâr buyurdu. Bu rivâyeti bana (Benî Mustalik üzerine giden) orduda bulunan Abdullah bin Amr rivâyet etti.

317 — Ebû Ubeyd bize şöyle anlattı:

— İsmail bin Cafer bize Rabia bin Ebî Abdurrahman, Muhammed bin Yahya bin Habban, İbni Muhayyirîz ve Ebû Said el-Hudrî'den naklen şöyle nakletti: Ebû Said el-Hudrî dedi ki:

— Rasulüllah (S.A.V.) ile birlikte Benî Mustalik gazasına iştirak ettik. Ve arap kızlarına kavuştuk.. Ravi daha sonra azil hakkında uzun bir rivâyet nakletti.

318 — Ebû Ubeyd bize şöyle anlattı:

— Hüşeym bize nakletti: dedi ki: Zekeriyya bin Ebî Zaide Şa'bî'den rivâyetle bize şöyle rivâyet etti: Şa'bî dedi ki:

— Rasulüllah (S.A.V.) Cüveyriye'yi azad etti ve ıtkını (azad edilmesini) mehir kıldı. (Ayrıca) kavminden esir alınanları da azad etti.

Ebû Ubeyd dedi: Benî Mustalik'in kıssası da budur.

319 — Yemen ve Belanber'in durumuna gelince: İbni Ebî Adiy bize Eş'as bin Abdülmelik'den naklen Hasan ve İbni Sirîn'den şöyle rivâyet etti: Bu iki zattan birisi şöyle dedi: Peygamber (S.A.V.) zecvelerinden bir tanesi — diğeri de ismini zikrederek dedi ki: Ümmü Seleme — İsmail (A.S.)'in zürriyetinden bir köleyi — yahud bir câriyeyi — azad etmeyi adamıştı. Yemen esirleri gelince (adağını yerine getirmek üzere) onlardan (bir köle veya bir câriyeyi) azad etmek istedi. Bunun üzerine Rasulüllah (S.A.V.) kendisine; bunlardan azad etme, buyurdu. Vaktâ ki Belanber esirleri geldi, o zaman Peygamber (S.A.V.):

— Bunlardan azad et, diye buyurdu.

Ebû Ubeyd dedi: Bütün bu vak'alar Bedir harbinden sonra vuku-

buldu. Rasulüllah (S.A.V.) bu vak'alarda esir edilenlerin bazısına iyilikte bulunmuş (ve kendilerini karşılıksız olarak salıvermiştir). Binaenaleyh hiç kimseden malî fidye almamıştır. Ancak Peygamber (S.A.V.) ihsandan başkası uygulamaları esas alınmalıdır. Ayrıca Rasulüllah (S.A.V.), müslüman esirler karşılığında erkek ve kadın müşrik esirleri serbest bırakmıştır. Bu da Peygamber'den intikal eden (esirler hakkında) geçerli bir esastır.

320 — Ebû Ubeyd bize şöyle anlattı:

— Ensarî ve Ebu'n-Nadr bize İkrime'den şöyle naklettiler. İkrime dedi ki:

— İyâs bin Seleme bize, babası Seleme bin Ekva'dan şöyle dediğini rivâyet etti:

— Rasulüllah (S.A.V.) Ebû Bekir (R.A.)'i Benî Fezare üzerine gönderdi. Ben de Ebû Bekir'le birlikte çıkmış idim. Bir ara bir gurub insanı gördüm. İçlerinde çocuk ve kadınlar da vardı. Bu topluluk içerisinde Benî Fezare'den bir kadın vardı ki, bu kadının üzerinde deriden bir kürk vardı ve beraberinde arapların en güzeli nevinden bir kızı vardı. Kafileyi sürüp Ebû Bekir (R.A.)'e getirdim. Ebû Bekir (R.A.) kadının kızını bana hususî ganimet olarak verdi. Ben o kızın elbisesini açmamış olarak Medine'ye kadar geldim. Rasulüllah (S.A.V.) çarşıda bana rasgeldi ve:

— Ey Seleme! Kadını bana hibe et, buyurdu ben de:

— Ey Allah'ın Rasulü! O kızın güzelliği beni hayran ettiği hâlde, ben onun hiç bir elbisesini açmadım, dedim. Peygamber (S.A.V.) tekrar bana:

— Seni meydana getiren babaya aşk olsun, kadını bana hibe et, buyurunca ben:

— Ey Allah'ın Elçisi! Onu sana hibe ettim, dedim. Ravi dedi: Müteakiben Rasulüllah (S.A.V.) kadını Mekke'lilere göndererek ona mukabil müşriklerin elinde esir bulunan bir gurup müslüman esiri kurtardı.

321 — Ebû Ubeyd bize anlattı; dedi ki:

— İsmail bin İbrahim bize Eyyub, Ebû Kalabe, Ebu Mehleb ve Umran bin Hasînden şöyle nakletti:

— Rasulüllah (S.A.V.), müslümanlardan iki kişi mukabilinde müşriklerden bir kişiyi fidye verdi. (23)

---

(23) Peygamber (S.A.V.)in ashabından ve sonrakilerden ilim adamlarının çoğunun ameli bu hadis üzeredir. Yani İmam (devlet reisi) esirlerden dilediğini karşılıksız olarak serbest bırakma, dilediğini öldürme ve dilediğini de can kurtarma akçası mukabilinde salıverme hakkına sahiptir. Bazı ilim adamları, öldürülmeleri hususunu fidye alınması cihetine tercih ediyorlar. Hadis, hasen sahihtir. (Tirmizî, çev. Osman Zeki, C. 3, sh. 146, İstanbul - 1973 (Çev.)

Ebu Ubeyd dedi: Ravi demek istiyor ki, Peygamber (S.A.V.) verdiğinden çok almıştır.

Ebû Ubeyd dedi: Erkek ve kadın esirlerin mübadelesiyle ilgili olarak Rasulüllah'dan bize gelen rivâyetler bunlardır.

Esirlerin mübadelesi konusunda bir çok âlim fetvâ vermiştir.

322 — Ebû Ubeyd bize anlattı; dedi ki:

— Haccac, Mübarek bin Fedale ve Hasan'dan naklen bize şöyle rivâyet etti:

— Hasan (R.A.) esirin öldürülmesini mekruh görürdü. Ve şöyle derdi: Esire ya ihsanda bulun veya fidye karşılığında onu salıver.

323 — Ebû Ubeyd bize anlattı: dedi ki:

— Haccac bize İbni Cüreyc ve Ata'dan aynı tarzda veya benzeri bir rivâyet naklettti.

324 — Ebû Ubeyd bize şöyle nakletti:

— Hüşeym bize haber verdi; dedi ki: Eş'as bize şöyle anlattı; dedi ki:

— Ata'dan esirin öldürülmesini sordum. O:

— Ona ihsanda bulun (kaışılıksız olarak salıver) veya fidye karşılığında serbest bırak, diye cevap verdi. Eş'as der ki: Hasan'a da sordum; o şöyle dedi:

— Peygamber (S.A.V.) Bedir esirlerine nasıl muamele ettiyse esire öylece muamele edilir: Ona ya ihsanda bulunulur (karşılıksız olarak salıverilir) veya fidye karşılığında serbest bırakılır.

Ebû Ubeyd dedi: Bu rivâyete göre, Hasan (R.A.) (esirlerden) malî fidye alınmasına ruhsat vermiştir.

Hz. Ömer (R.A.) da bu mânada bir rivâyet nakletmiştir:

325 — Ebu Ubeyd bize rivayet etti:

— Ebû'n-Nadr bize Süleyman bin Muğire ve Humeyd bin Hilâl'den şöyle nakletti:

— Abdullah bin Yezid el-Bahilî bize Dabbe bin Mihsan'dan şöyle anlattı: Dabbe bin Mihsan (1) dedi ki: Kişinin emirini şikâyet edebileceği bazı hususlarda, Ebu Musa'l-Eşarî'yi şikâyet ettim. (Bu maksadla) Hz. Ömer (R.A.)'e gittim. Bu sırada Ebû Musâ'nın gönderdiği bir heyet de hazır bulunuyordu. (Hz. Ömer (R.A.)'e) şöyle dedim:

— Ey müminlerin emîri! Ebû Musâ kendi şahsına süvari okçulardan kırk kişi seçti. (Mevzuu) uzun bir hadîste (zikretti). Râvi dedi: Çok kısa bir müddet kaldık ki, Ebû Musâ geldi. Hz. Ömer (R.A.) ona:

— Süvarî okçulardan kendi şahsına mahsus olmak üzere seçtiğin

kırk kişi hakkında ne dersin? Onlar hakkında askerlerin aldanacağından endişe etmiştim. Ve fidye (vereceklerini) biliyordum. Bunun için kendilerinden fidye almayı düşündüm. Sonra ganimetleri beşe bölüp taksim ettim. Ravi dedi: Dabbe;

— Allah'a yemin ederim ki doğru söyledi, dedi. (Dabbe): Allah'a kasem ederim ki, ne Emirülmüminin ve ne de ben kendisini yalanlamadık.

Ebû Ubeyd dedi: Ebû Musâ'nın; «Fidye almayı düşündüm ve beşe bölüp taksim ettim» sözü sana gösteriyor ki, o müslüman esirleri (karşı tarafın) elinden kurtarmak karşılığında, değil; belki malî fidye karşılığında salıvermiştir. Ki bu görüşe âlimlerden bazısı cevaz vermişitr.

Ancak âlimlerin ekseriyeti, müşriklerden alınacak malî fidye karşılığında onların insanlarla takviye edilmesinin mekruh olduğu üzerinde ittifak hâlindedirler. Zira bu, müşriklerin güçlenmesine yaramaktadır. (Esirlerin malî fidye karşılığında serbest bırakılmasının) mekruh olduğunu görenler arasında Evzaî, Mâlik bin Enes ve Süfyan da vardır. Kendilerinden nakledilen rivâyetler bunu göstermektedir.

(Birinci Kısmın Sonu - Hamd, âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur)

İ K İ N C İ K İ T A P

Telif :

EBÛ UBEYD KASIM BİN SELLAM

Ravi: Ebû Ubeyd'den: Ali bin Abdülaziz el-Bağavî
Ravi: El-Bağavî'den: Ebû Ali Hamid bin Muhammed el-Hirevî
Ravi: El-Hirevî'den; Ahmed bin Ali bin Hasan bin el-Badî
Ravi: El-Badî'den; en-Nakib Tarrad ez-Zeynebî
Ravi: Ez-Zeynebî'den; el-Cehbeze el-Alime el-Kâtibe Şehde binti Ebî Nasr
Ravi: Şehde binti Ebî Nasr'dan: el-Fakih el-İmam Ebu'l-Hasan Ali bin Halef bin Mazuz et-Telmesanî
Ravi: Ali bin Halef et-Telmesanî'den; Ali bin Ebî Bekr bin Muhammed et-Tecîbî eş-Şatıbî

BİRİNCİ KİTAP

Bismillâhirrahmanirrahim!

Allah'ın salât ve selâmı Muhammed (S.A.V.)'e, ehl-i Beytine ve ashâbına olsun.

Fakih imam, hâfız (hadîs ilminde en yüksek dereceye erişmiş) âlim ve müttakî emir Ebû Hasan Ali bin Halef bin Ma'zuz et-Telmesanî — el-Kûnî diye bilinir — bize haber verdi; dedi ki:

— Faziletli âlime, kadınların medarı iftiharı, müellife Şehde binti Ebî Nasr Ahmed bin Ferac bin Ömer el-İberî (ye H. 2 Ramazan, cumartesi günü, 564 yılında okunmak suretiyle) bize şöyle haber vermiştir:

— Kâmil zat Ebu'l-Fevaris Tarrad bin Muhammed bin Ali ez-Zeynebî (3 Zilhicce, çarşamba günü, 490) senesinde bize şöyle nakletti; dedi ki:

— Ebu'l-Hasan Ahmed bin Ali bin Hasan bin el-Baaî bize anlattı; şöyle dedi:

— Ebû Ali Hâmid bin Muhammed el-Hirevî bize şöyle haber verdi; dedi ki:

Harp Ehlinden Alınan Erkek Esirlerle Kadın ve Çocuk Esirler Hakkında Uygulanması Gereken Hükümler

Ebû Ubeyd dedi: Bazı âlimler müşriklerin esir kadınlarının (serbest bırakılması) karşılığında malî fidye alınmasına cevaz vermişlerdir. Buna karşılık bütün âlimler, erkek ve kadın esirlerin karşılıklı olarak birbirle-

riyle mübadelesine kail olmuşlardır. (Yani bu konuda görüş birliği içindedirler.)

326 — Müşriklerin zürriyetinden olan (ve müslümanların elinde esir bulunan) çocukların durumuna gelince: Evzaî'den rivâyet edilmiştir ki; o, (esir bulunan) müşrik çocukları taksim edildikten, ya da satıldıktan sonra, ister fidye karşılığında ve ister de başka bir yolla olsun, hiç bir surette onların müşriklere iade edilmesini uygun görmemekte idi. Evzaî'ye göre, ebeveyni müşrik olup yanında bile olsalar, müslümanın mülkü durumunda olauktan sonra müslüman sayılır. O, der ki: (zira mülk edinmiş müşrik çocuğu için) memlûk olmak nesebten evlâdır.

Ehl-i Irak ise; ebeveyni yahud ebeveyninden birisiyle beraber esir edilmiş ise; müşrik çocuğunun fidye karşılığında serbest bırakılmasında beis görmemektedirler. Zira onlara göre ebeveyniyle birlikte esir alınan çocuk kendi dinine bağlı sayılır. Onlar bu konuda Mâlik'in görüşüne muhalefet etmişlerdir.

Ebû Ubeyd dedi: Bu konuda benim görüşüm Evzaî'nin görüşünün aynıdır. Madem ki, kendisi de ebeveyni de memlûktur ve aralarında miras ve velâyet münasebetleri mevcut değildir, o hâlde nasıl olur da ebeveyni (ona sahip olmaya, efendisinden) daha haklı olabilirler. Binaenaleyh çocuğun efendisi, hayatından ölümüne kadar bütün münasebetlerinde olduğu gibi din hususunda (akidede) da çocuğa (sahıp çıkmaya) daha haklıdır. Hem de İslâm (akidesi, hayat, ölüm, miras ve velâyet gibi medenî münasebetlerden) daha evlâdır. (yani köle çocuğun her şeyden evvel efendisinin akidesine müntesip olması lâzımdır). Zira İslâm (akidesi) üstündür; ondan üstün hiç bir şey yoktur.

327 — Ebu Ubeyd bize şöyle anlattı; dedi ki: Hüşeym bize haber verdi:

— Halid İkrime'den rivâyetle bize şöyle nakletti: İkrime — sanıyorum ki İbni Abbas'dan naklen — şöyle dedi:

— İslâm yücedir; hiç bir şey ondan üstün değildir. (1)

Ebû Ubeyd dedi: Müşrik esirler hakkında vârid olan rivâyetler bunlar..

(Esir edilmiş) müslümanlara gelince: Fidye karşılığında kurtarılmaları konusunda müslümanların esir edilmiş çocuk ve kadınları, tıpkı (esir edilmiş) erkekleri gibidirler. İmam (Devlet Reisi) ve müslümanlar onları (erkek, kadın ve çocuk esirlerini) müşriklerin elinden kurtarmak borcundadırlar. Yol bulabildikleri her ne vesileyle olursa olsun; ister mal, ister de erkeklerle olsun (yani ister malî fidye karşılığında olsun, ister de muharebe ile olsun) onları kurtarmak lâzımdır. Binaenaleyh esiri kurtar-

mak, Rasulüllah (S.A.V.)'in Muhâcirlerle Ensâr üzerine koştuğu bir şarttır. (Yani kendilerini esirleri kurtarmakla sorumlu tutmuştur).

328 — Ebû Ubeyd bize nakletti; dedi ki:

— Abdullah bin Salih Leys, Sa'd, Akîl ve İbni Şihab'dan naklen şöyle anlattı:

— Rasulüllah (S.A.V.) şu yazıyı (anayasayı) yazdırmıştır:

— Bu kitap (anayasa) Peygamber Muhammed tarafından Kureyş'li, Yesrib'li mümin ve müslümanlarla onlara uyup kendilerine iltihak eden, onlarla birlikte yerini alan ve onların safında cihad edenler için tanzim edilmiştir. İşte bunlar sair insanlardan ayrı bir ümmet teşkil ederler. Kureyş'li Muhâcirler, âdetleri icabı kan diyetlerini — eskiden olduğu gibi — ödemeye katılırlar. Onlar esirlerini müminler arasında hâkim olan örf ve adalet esasları çerçevesinde kurtarırlar.»

Ravi daha sonra kan diyetleri konusunda uzun bir hadîs nakletti.

329 — Ebû Ubeyd bize nakletti; dedi ki:

— Yahya bin Abdullah bin Bükeyr bize Leys, Akîl ve İbni Şihab'dan rivâyetle aynı tarz ve muhtevada bir hadîs anlattı. Şu kadar var ki, ravi (müminler arasında hâkim olan örf ve adalet esasları anlamına gelen = «Bi'l-murûfi ve'l-kısti beyne'l-müminin» yerine (âdetleri icabı anlamına gelen) «Alâ ribâatihim» diye söyledi. (Ebû Ubeyd der ki: Bana göre doğru olan da budur.)

330 — Ebû Ubeyd bize anlattı; şöyle dedi:

— Haccac bana İbni Cüreyc'den şöyle rivayet etti: İbni Cüreyc Rasulüllah (S.A.V.)ın: «Kureyş'den, Yesrib'den ve onlara uyup kendilerine iltihak eden ve onlarla birlikte cihad edenler» (diye başlayan) Peygamber (S.A.V.)'in mektubu hakkında şöyle dedi: Müminler hiç bir surette kendilerinden olan hiç bir borçluyu kendi başına terkedip esaret fidyesi ve kan diyeti konusundaki geleneksel (teamüle aykırı olarak) ona vermemezlik yapamazlar. (Ebû Ubeyd dedi: İbni Cüreyc yolundan başka veçhilerle gelen rivâyetlerde («Mefduh» yerine(«mefruh» kelimesi kullanılmıştır. Ancak her iki kelime eş anlamlı olup ağır borç yükü altında olan demektir.)

Ebû Ubeyd dedi: Esaret ve (fidye ile diyetten dolayı) ağır borç yükü altında kalmak konularında hem erkek ve hem kadın mevzubahistir. Hattâ esaret kavramına çocuk da dahildir. Rasulüllah (S.A.V.) bu durumda olan müslümanların kurtarılması ve kendilerine yardım edilmesini bütün müslümanlara şart koşmuştur. (Yani hepsini bu hususta sorumlu tutmuştur). Mevzu daha açık bir şekilde Hüseyin bin Ali (R.A.)'den nakledilen bir rivâyette anlatılmıştır:

331 — Ebu Ubeyd bize şöyle nakletti:

— İbni Ebî Adiy bize Süfyan bin Said, Abdullah bin Şerik ve Beşir bin Galib'den şöyle anlattı: Beşir bin Galib dedi ki: Hüseyn bin Ali'ye:

— Esirin fidyesi (ni temin etmek) kime düşer? diye soruldu. O, şöyle cevap verdi:

— Esirin, muharebe yapıp korumaya çalıştığı memlekete düşer. Kendisine:

— Ne zaman çocuğa (fidye borcundan) hisse düşer? diye söylendi. Hüseyn (R.A.):

— Çığlık atarak doğduğu zaman, diye cevap verdi. (1)

Ebû Ubeyd dedi: Hüseyin (R.A.)'in; «doğduğu zaman» sözünün muhtemelen mânası şudur: Çocuk (doğduğu andan itibaren) fidye karşılığında kurtarılması ve hem de (esir müslümanların kurtarılması için fidye) ödemesi gerekir. Bu konuda şu merfu hadîs nakledilmiştir:

332 — Ebû Ubeyd bize nakletti; dedi ki:

— Amr bin Abdurrahman el-Ebâr bize; Mansur bin el-Mutemir, İbni Ebî Vail ve Ebû Musa'dan;

333 — Ebû Muaviye bize A'meş; Ebu Vail ve Ebû Musa'dan — ikisinden birisinin rivâyet ve isnadiyle — şöyle nakletti:

— Rasulüllah (S.A.V.): «Aç olan (canlıyı) doyurun; hastayı ziyaret edip hâlini hatırını sorun ve (düşman elinde) esir olan müslümanı (esaretten) kurtarınız.» diye buyurmuşlardır. (2)

---

(1) **Hz. Hüsey'nin yukarıda nakledilen görüşüne göre dolayısıyla savaşılan ülkenin bütün fertleri esir fidyesini ödemeye iştirak ederler. Hatta mükellef olmayan çocuklar dahi bu ödemeye velileri vasıtasıyla katılırlar. (Çev.)**

(2) **Müslümanı esaretten kurtarmak müslümanlar üzerine farzı kifayettir. Binaenaleyh devletin, yahud herhangi bir müslümanın esiri esaretten kurtarmasiyle bu farz kalkar. Aksi takdirde esirini kurtarmayan İslâm toplumunun hepsi suçlu sayılır. İbni Battal der ki, esiri kurtarmak farzı kifaye olduğunda bütün alimler görüş birliği içindedirler. Ömer bin Hattab (R) dan da: «Esirleri kurtarmak devlete aittir, kurtuluş fidyeleri devlet hazinesinden verilir,» dediği rivayet edilmiştir.**

Açı doyurmak da farzı kifayettir. Ancak «aç olan» tabiri genel bir lafızdır. İnsana da hayvana da şamildir. Hayvanın yem ve hayat ihtiyaçlarına bakılması hususunda varid olan haberlere göre; aç insan gibi aç hayvanı da doyurmak farzdır. Buna göre zaruretten hayatı tehlikede bulunan bir kimse bulunup da diğer bir kimsenin yanında yiyecek bulunursa-ve orada infak edecek başka kimse yoksa -yiyecek bulunan kimseye açı doyurmak farz olur.

Hastayı ziyaret etmek de, yani hasta bir mümini ziyaret etmek, ha-

Ebû Ubeyd dedi: (Müslümanların himâyesinde bulunan) ehli zimmet uğrunda da cihad edilir ve esirleri kurtarılır. Bunlar kurtarılınca tekrar ehli zimmet ve ehli ahd olarak hürriyetlerine kavuşmuş olurlar. Bu mevzuda hadîsler vâril olmuştur:

334 — Ebû Ubeyd bize rivâyet etti; dedi ki:

— Hüşeym bize Husayn bin Abdurrahman, Amr bin Meymun ve Ömer bin Hattab (R.A.)'dan naklen şöyle anlattı:

— Vefat ettiği zaman Hz. Ömer'in vasiyyetinde şunlar yazılıydı:

— Benden sonraki halifeye şu, şu hususları tavsiye ederim. Ve ona, Allah'ın ve Rasulü'nün zimmet ehline, iyilikle muamele etmesini, onlar uğrunda savaşmasını ve takatlarının yetmeyeceği şeylerle mükellef tutulmamalarını tavsiye ederim.

335 — Ebû Ubeyd bize anlattı; dedi ki:

— İbni Ebî Zaide; Süfyan bin Muğire ve İbrahim'den rivâyetle bize şöyle nakletti: İbrahim; düşman tarafından esir edilip sonra müslümanlar tarafından kurtarılan bazı zimmîler hakkında:

— Onlar köleleştirilemez, diye söyledi.

336 — Ebû Ubeyd bize nakletti; dedi ki:

— İbni Ebî Zaide, Müsavir el-Verrak'dan naklen bize şöyle rivâyet etti: Müsavir dedi ki:

— Düşman tarafından esir edilen sonra (iki taraf arasında meydana gelen bir savaş sonucu) ganimet payı olarak herhangi bir müslümanın eline geçen zimmî bir kadın hakkında Şa'bî'ye sordum. O şöyle cevap verdi:

— Görüşüm odur ki, bu kadının tekrar kendi zimmet ve anlaşmalı durumuna kavuşturulması gerekmektedir.

Ebû Ubeyd bize anlattı; dedi ki:

— Abdullah bin Salih bize Leys bin Sa'd'dan şöyle nakletti:

— Velid bin Rufaa Hişam bin Abdülmelik'e yazarak; düşmanın esir ettiği ve Kıbrıs halkına sattığı, bilâhare de Kıbrıs halkınca müslümanlara satılan, geri dönünce (kendilerini satın alan) müslümanlarla (hukukî

tırını ve neye ihtiyacı bulunduğunu sormak ve mümkün olduğu kadar yardımda bulunmak farzı kifayettir. Bazı hallerde de müekked sünnettir. Bazı alimler bunun vacip olduğunu söylemişlerdir. Müslüman olsun, zimmî olsun, yakın bir komşu veya uzak bir kimse olsun hepsi müsavidir. Hastayı ziyaret etmek için dost düşman, bildik bilmedik hepsi müsavidir. Ancak akrabalık ve komşuluk bağı olmayan ve münker bidatlerle tanınan kimseler ziyaret edilemez. (Tecrid, ter. Kamil Miras, C. 8, nu. 1271; C. 4, nu. 619 ve izahları) (Çev.)

durumları konusunda) ihtilâfa düşen bazı zimmîler hakkında (sordu). Hişam (Velid'e):

— Onları satın alana parasını öde, diye yazdı.

338 — Leys der ki: Kanaatime göre, müslümanlar Beytü'l-maldan fidye vererek onları kurtarmalı ve zimmet statüsünde bırakılmalıdırlar.

339 — Ebû Ubeyd bize rivâyet etti; dedi ki:

— Abdullah bin Sâlih bize Leys bin Sa'd, Hişam bin Sa'd ve Salih bin Cübeyr'den (3) şöyle anlattı: Ömer bin Abdülaziz (R.A.), çıkıp esirleri kurtarması için bir adama mal (î fidyeler) verdi. Adam şöyle dedi:

— Ey müminlerin emîri! İsteyerek düşmana kaçan insanlara rasgeleceğiz; onlar için de fidye verelim mi? Ömer bin Abdülaziz (R.A.):

— Evet, dedi. Adam: Gönüllü olarak kaçan köle ve câriyeleri de mi? diye sordu. Ömer (R.A.):

— Onlar için de fidye verin, dedi. Ravi der ki: Adam, o gün için müslüman askerlerinden (düşmanın elinde esir bulunan) bir sınıftan bahsetmemiştir ki, Ömer onun için fidye verilmesini emretmemiş olsun.

340 — Ebû Ubeyd bize anlattı; dedi ki:

— Haccac İbni Cüreyc ve Ata'dan naklen bize şöyle nakletti: (Ata'ya):

— Hür iken düşman tarafından esir edilen, bilâhare de müslümanlardan bir adam tarafından satın alınan şahıs hakkında, soruldu. Ata dedi ki:

— Bu şahıs, kendisini satın alana ödediği para karşılığında ücretli olarak çalışmalıdır. Ancak kendisini köleleştiremez. Ve zimmet ehli de aynı hükme tâbidir, dedi.

Ebû Ubeyd dedi: Esirlerin fidye karşılığında kurtarılması hakkında vârid olan rivâyetler bunlar..

341 — Esirlerin öldürülmesine gelince: Haccac bize Şerik, Salim ve Said bin Cübeyr'den şöyle nakletti: Said bin Cübeyr dedi ki:

— Kendilerine büyük sayıda ölü verdirilmedikçe müşriklerden ele geçirilen esirer öldürülür. Ve fidye karşılığında salıverilmezler. Sonra şu âyeti okudu: «Nihayet onları mağlûb ve perişan bir hâle getirdiğiniz zaman, bağı sağlam bağlayın (esir alın ve onları sağlam tutun) sonra da ya lütfedip salıverirsiniz, yahud (geri vereceğiniz esirler karşılığında) fid-

---

(3) Salih bin Cübeyr hakkında Mizanda şunlar yazılıdır: Ebu Cuma el-Ensarî'den rivayet eder. İbni Muin'e göre sıkadır. Ancak tanınmış değildir. Ebu Hatim'e göre de mechuldur.

ye alırsınız. Harb ağırlıklarını bırakıncaya kadar (kâfirler şirk ve isyanlarını terkedinceye kadar) durum budur (bu tutumunuzu sürdürün.) (4)

342 — Ebû Ubeyd bize anlattı; dedi ki:

— Abdullah bin Salih bize Muaviye bin Salih ve Ali bin Ebî Talha'dan naklen İbni Abbas'dan şöyle rivâyet etti: İbni Abbas: «Hiç bir Peygamber için yeryüzünde ağır basmadıkça, esirleri bulmuş olduğu vâki olmamıştır.» (5) âyeti hakkında şöyle demiştir:

— Bu âyet Bedir savaşında nâzil oldu. Ki o gün müslümanlar azdı. Vaktâ ki müslümanlar çoğaldı ve hâkimiyyetleri kuvvet buldu, şanı yüce Allah şu âyeti inzâl buyurdu:

«Sonra onları ya lütfedip salıverirsiniz, ya da (geri vereceğiniz esirler karşılığında) fidye alırsınız.» (6) Böylece Allah Teâlâ Peygamber ve müminleri esirler konusunda muhayyer bıraktı; dilerlerse onları öldürür, dilerlerse de fidye karşılığında salıverirler.

Ebû Ubeyd dedi: Sanıyorum ki şöyle de dedi: İsterlerse de kendilerine ihsanda bulunarak (karşılıksız olarak serbest bırakırlar). Ancak köleleştirilemezler.

343 — Ebû Ubeyd dedi: Abdurrahman ve Haccac (ikisi) Süfyan'dan rivâyet ederek bize şöyle naklettiler: Süfyan dedi ki:

— «Sonra onları ya lütfedip salıverirsiniz, ya da fidye alıp (serbest bırakırsınız.)» (7) âyeti hakkında Sedy'nin şöyle dediğini işittim: Bu âyet mensuh olup şu âyet-i kerime ile neshedilmiştir: «Müşrikleri nerede bulursanız öldürünüz.» (8)

344 — Ebû Ubeyd dedi: Haccac İbni Cüreyc'den rivâyetle bize şöyle nakletti: İbni Cüreyc dedi ki:

Bu âyet mensuhtur. Zira Rasulüllah (S.A.V.) Bedir gününde (esir olarak) bekletildikten sonra Ukbe bin Ebî Muit'i öldürmüştür.

345 — Ebû Ubeyd dedi: Hüşeym bize anlattı — yahud, kendisinden bana anlatıldı — (Hüşeym) Ebu Bişr ve Said bin Cübeyr'den şöyle nakletti: Peygamber (S.A.V.) Bedir vakasında (esir alınan) şu üç kişiyi bekletilmiş oldukları hâlde öldürtmüştür: Ukbe bin Ebî Muît, Nadr bin Haris (9) ve Mut'am bin Adiy. (10)

---

(4) **Muhammed: 4**
(5) **el-Enfal: 67**
(6) **Muhammed: 4**
(7) **Muhammed, 4**
(8) **et-Tevbe, 5**
(9) **Nadr bin Haris, Allah'ın vahyine karşı alaylı bir tavır takınırdı. Onun hakkında şu ayet inmiştir:** «İnsanlardan kimi de vardır ki, Allah yolun-

Ebû Ubeyd dedi: Hüşeym'in hadîsi böyle (yani Mut'am bin Adiy'in Bedir savavaşında esir olarak öldürüldüğünü bildirmektedir). Halbuki magazi konusunda ilim sahibi olanlar, bu vakada Mut'am bin Adiy'nin (esir edilip) öldürüldüğünü reddetmektedirler. Onlar derler ki, bu zat Bedir harbinden evvel Mekke'de ölmüştür. Öldürülen şahıs Mut'am'ın kardeşi Tuayme bin Adiy'dir. Bu şahıs da esir olarak değil, savaşta öldürülmüştür. Daha evvel Zührî'den naklettiğimiz: «Peygamber (S.A.V.) — Bedir harbi esirlerinin affedilmesi için, kendisiyle konuştuğu zaman Cübeyr bin Mut'am'a:

— İhtiyar zat (yani Cübeyr'in babası Mut'am) bize gelseydi, ricasını kabul edip (esirleri kendisine bağışlayacaktık)», hadîs-i şerifi de magazi âlimlerinin görüşünü teyid eder. O hâlde bu şahıs o gün (yani Bedir'de) öldürülmüş olsaydı, Peygamber (S.A.V.) onun hakkında bu sözü nasıl söyleyecekti? Ukbe ve Nadr'ın öldürülmesi ise, tarihçiler bu hususta ihtilâf etmemektedirler.

346 — Ebû Ubeyd dedi: Yezid bin Harun bize Muhammed bin Amr bin Alkame, babası ve dedesinden naklen Hz. Aişe (R.A.)'den şöyle rivâyet etti:

— Peygamber (S.A.V.) yirmi beş gece süreyle Benî Kurayza'yı muhasara etti. Vakta ki musibetleri şiddetlendi (muhasaradan dolayı başları darda kaldı) kendilerine:

— Rasulüllah (S.A.V.)'ın hükmüne rızâ göstererek (teslim olun). denildi. Onlar:

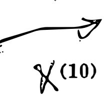
— Biz Sa'd Muaz'ın hükmü üzere (teslim olacağız), dediler. Bunun üzerine Rasulüllah (S.A.V.) onlara:

— Sa'd bin Muaz'ın hükmü üzere teslim olun, buyurdu. Ve Sa'd'e haber göndererek (gelmesini istedi). Sa'd gelince Peygamber (S.A.V.) ona:

— Onlar hakkında hükmünü ver, dedi. Sa'd onlar hakkında hükmünü şöyle verdi:

— Muhâripleri öldürülsün; zürriyetleri (kadın ve çocukları) esir edilsin ve malları da taksim edilsin. Peygamber (S.A.V.) Muaz'a:

— Onlar hakkında Allah'ın ve Rasulünün hükmü ile hükmettin, diye buyurdu.

dan bilmeyerek saptırmak ve o yolu eğlence yerine tutmak için, batıl ve boş lafa müşteri çıkar.» (Lokman, 6)

(10) Taif'lilerin davetini reddedince Peygamber (S.A.V.) Mekke'ye döndüğü zaman Mut'am bin Adiy'nin himayesine sığınmış, Mut'am'da kendisini müşriklere karşı korumuştu. Bu sebeple Mut'am'ın esir olarak öldürüldüğü şüphelidir.

347 — İbni Ebî Zaide, bize Hişam bin Urve ve babasından rivâyetle şöyle anlattı:

— Benî Kurayza Rasulüllah (S.A.V.)'in hükmüne boyun eğmek üzere teslim oldular. Ancak Peygamber (S.A.V.), hüküm vermekle Sa'd bin Muaz'ı görevlendirdi. Sa'd, onlar hakkında; muhâriplerinin öldürülmesi, zürriyetlerinin (kadın ve çocuklarının) öldürülmesi ve mallarının taksim edilmesi üzerine hüküm verdi. Bunun üzerine Peygamber (S.A.V.) Muaz'a:

— Onlar hakkında Allah'ın hükmü ile hükmettin, buyurdu.

348 — Ebû Ubeyd dedi: Abdullah bin Salih bize Leys bin Sa'd'dan şöyle nakletti: Leys dedi ki: Ebû' Zübeyr Cabir'den naklen bize şöyle rivâyet etti: Cabir dedi ki:

— Hendek savaşında Sa'd bin Muaz'a bir ok atıldı. Düşman (bu okla) Sa'd'in kol damarını kesti. Peygamber (S.A.V.) ateşle damarı dağlayarak (kan kaybetmesine mani oldu). Ne var ki, Sa'd'in kolu şişerek (kapanan yara biriken kanın tesiri ile tekrar açıldı ve) kanlar akmaya başladı. Rasulüllah (S.A.V.), açılan yeri tekrar dağladı. Ancak Sa'd'in kolu yine şişti. Sa'd, bu tehlikeyi görünce şöyle dedi: Allah'ım, Benî Kurayza'nın mağlûbiyetini bana göstermedikçe ruhumu teslim alma. Bundan sonra Sa'd'in kolundaki yara kapandı ve bir damla olsun kan kaybetmedi. Nihayet Benî Kurayza Sa'd'in hükmüne boyun eğmek üzere teslim oldular. Peygamber (S.A.V.) Sa'd'a haber gönderdi (ve gelmesini emir buyurdu). Sa'd (icabet ederek geldi ve) hükmünü şöyle verdi: Erkekleri öldürülsün; kadın ve çocukları hayatta bırakılarak (esir edilsin) ki, bunlar müslümanlar için (düşmanlarına karşı) bir kuvvet olsun. Peygamber (S.A.V.) şöyle buyurdu: Onlar hakkında Allah'ın hükmüne uygun olarak hüküm verdin. (Öldürülen erkekleri) dörtyüz kadardı. Hepsini katlettirdikten sonra (yarası kapanan) damarı tekrar açıldı (ve kaybı sebebiyle) vefat etti.

349 — Ebû Ubeyd dedi: Abdullah bin Salih bize Leys bin Sa'd, Akîl ve İbni Şihab'dan şöyle anlattı: İbni Şihab dedi ki:

— Benî Kurayza Sa'd'in hakemliğine razı olarak (teslim oldular). Sa'd; erkekleri öldürülsün; zürriyetleri (çocuklarla kadınları) ve malları taksim edilsin diye hükmetti... Bu karar gereği o gün kendilerinden şu, şu kadar öldürüldü.

350 — Ebû Ubeyd dedi: Hüşeym bize anlattı; dedi ki:

— Abdülmelik bin Umeyr, Atiyye el-Kurazî'den naklen bize şöyle haber verdi; dedi ki:

— Benî Kurayza vakasında Rasulüllah (S.A.V.)'e arzedildim. Benim

durumumu (erkek mi, yoksa çocuk mu kabul edileceğimi) O'ndan sordular. Peygamber (S.A.V.) şöyle buyurdu:

— Kıllarının çıkıp çıkmadığını araştırın. Onlar araştırdılar, Kıllarım henüz çıkmış değildi. Bu sebeple zürriyet kısmından kabul edildim.

— 351 — Ebu Ubeyd dedi: Yahya, bize; Bükeyr, Malik bin Enes, İbni Şihab ve Mâlik bin Enes'den şöyle rivâyet etti:

— Rasulüllah (S.A.V.) Fetih günü başında demirden bir miğfer olduğu hâlde Mekke'ye girdi. (Hareme girince):

— Ey Allah'ın Rasulü! İşte İbni Hatl! Kâbe'nin örtüsüne asılmış (sığınmış) vaziyette, denildi. Peygamber (S.A.V.): Onu öldürün, buyurdu.

Ebû Ubeyd dedi: Esirlerin öldürülmesi konusunda Peygamber (S.A.V.) den nakledilen hadîsler bunlardır. Rasulüllah (S.A.V.)'den sonra gelen halifeleri de (bazen) bu hadîslerle amel etmişlerdir.

352 — Ebû Ubeyd dedi: Haccac bize İbni Cüreyc, Ma'mer ve Abdûlkerim'den rivâyetle şöyle nakletti: Abdülkerim dedi ki:

— Ebû Bekir Sıddîk (R.A.)'e müşriklerden bir esir hakkında yazılarak serbest bırakılması karşılığında bilmem şu kadar fidye verilmiştir (diye bildirildi). Ebû Bekir (R.A.), (onlara):

— Onu fidye karşılığında salıvermeyiniz, onu öldürünüz, diye yazdı.

353 — Ebû Ubeyd dedi: Said bin Ufeyr bize anlattı; dedi ki:

— Ebû Zura' bin Amr bin Cerir'in mevlâsı Ulvan bin Davud (11) bana; Salih bin Keysan, Humeyd bin Abdurrahman bin Avf ve babası Abdurrahman bin Avf'dan şöyle rivâyet etti: Abdurrahman bin Avf dedi ki:

— Ebû Bekir (R.A.)'in yanına giderek vefatına sebep olan hastalığında kendisini ziyaret ettim. Ona selâm verdim ve şöyle dedim: Allah'a şükür, senin durumunu ağır görmemekteyim. Dünya hayatına kederlenme. Allah'a yemin edeyim ki, seni ancak sâlih ve muslih bir kimse olarak bildik. O şöyle dedi:

— Hiç bir şeye kederlenmiyorum. Ancak üç şeyi yaptığıma üzülüyorum; keşke onları yapmasaydım. Üç şeyi de yapmadığıma üzülüyorum; keşke onları da yapsaydım. Üç mesele de vardır ki, keşke onları Rasulüllah (S.A.V.)'e sorsaydım. (Bunları da sormadığıma üzülüyorum). Yaptığım ve keşke yapmasaydım, diye üzüldüğüm üç şey şunlardır: İsterim ki; şu, şu işleri yapmasaydım. — Ebu Ubeyd dedi: söylenmesinde mahzur olduğu için, bunu zikretmek istemiyorum —. Bir de Benî Saide Sakifesi'si gününde, keşke bu işi (hilâfeti) Ömer ve Ebû Ubeyde'den birisine

---

(11) Adı Ulvan bin Davud el-Büceli'dir. Buharî'ye göre, «münkerü'l-hadistir.» Ulvan bin Salih olarak da bilinir.

bıraksaydım da o emir ben de vezir olsaydım. Bir de Halid'i ehli riddet üzerine gönderdiğimde isterim ki ben de Zi'l-Kassa'da ikamet etseydim; şayet müslümanlar muzaffer olsaydı ne âlâ; yoksa, bir imdad veya karşılaşmak için (muharebeye daha yakın bir mekânda) olurdum.

Yapmadığım (için üzüldüğüm) ve (sonradan) yapmayı arzu ettiğim üç şey ise şunlardır. İsterim ki, Eşas bin Kays bana esir olarak getirildiği gün onun boynunu vursaydım. Zira bana öyle geliyor ki, gördüğü her kötülüğe arka çıkmıştır. Bir de Fucâe bana getirildiği gün keşke onu yaktırmasaydım (12); onu öldürtüp (hayattan kurtarsaydım) veya salıverseydim. Halid bin Velid'i Suriye üzerine gönderdiğim zaman keşke Ömer (R.A.)'i de Irak üzerine gönderseydim; ki Allah yolunda ellerimi sağıma ve soluma açmış olurdum.

Rasulüllah (S.A.V.)'e keşke sorsaydım diye (sormadığım için) üzüldüğüm üç şey de şunlardır: Arzuediyorum ki Rasulüllah (S.A.V.)'e bu iş (hilâfet) kimin hakkı olduğunu sorsaydım. Tâ ki ehil olana karşı gelinmesin. Bir de Peygamber (S.A.V.)'e bu işten (hilâfetten) Ensar'ın payı var mıdır? diye sorsaydım. Ve yine Rasulüllah (S.A.V.)'e hala ile kardeş kızının mirastan payını sorsaydım. Zira bu hususlarda benim içim rahat değildir..

354 — Ebû Ubeyd dedi: Abdullah bin Sâlih bize Leys bin Sa'd, Alvan bin Sâlih, Sâlih bin Keysan, Humeyd bin Abdurrahman bin Avf ve Ebû Bekir (R.A.)'den rivâyetle aynı tarzda bir rivâyet nakletti.

355 — Ebû Ubeyd dedi: Mervan bin Muaviye; bize, Humeyd et-Tavîl, Habib Ebû Yahya ve Halid bin Zeyd el-Müzenî — gözü Sus'te isabet almıştı — den —öyle anlattı: Halid bin Zeyd dedi ki:

— Sus şehrini muhasara ettik. Ebû Musa el-Eşarî'nin ordunun kumandanı olduğu bu muhasarada çok güçlük çektik. Şehrin valisi Ebû Musa ile sulh anlaşması yaparak şehrin kapılarını açması karşılığında ailesinden yüz kişiye eman vermesi üzerine (anlaşıldı) Ebû Musa razı oldu. Vali Ebu Musa'dan ve maiyyetinde olanlardan söz aldı. Ebû Musa; aile efradını ayır, dedi. Adam ayırmaya başlayınca Ebû Musa arkadaşlarına:

— Umarım ki Allah onu şahsına karşı aldatmış olsun, dedi. Vali yüz kişilik ailesini ayırdı. Ancak kendisi arta kaldı. Ebu Musa hemen öldürülmesini emretti. Vali yalvardı, yakardı ve büyük miktarda mal vermeyi teklif etti. Ancak Ebu Musa kendisinden rica kabul etmeyerek boynunu vurdu.

---

(12) **Peygamber (S.) «Allah'ın azabı ile azaplandırmayınız» buyurarak ateş ile tazibi yasaklamışlardır.**

356 — Ebû Ubeyd dedi: Yezid bize, Cerir bin Hazim'den rivâyetle şöyle anlattı: Cerir dedi ki:

— Hasan (R.A.)'ın şöyle dediğini işittim: Abdullah bin Amir, İran'da bulunduğu sırada İbni Ömer'e öldürmesi için eli kolu bağlı bir esir gönderdi. (13) İbni Ömer eli kolu bağlı bir hâlde öldürülemez, dedi.

Ebû Ubeyd dedi: (Hadîs metninde geçen) «Masrur» kelimesi bağlanmış anlamına gelmektedir.

357 — Ebû Ubeyd dedi: Abdullah bin Sâlih bize Leys ve Yezid bin Ebî Habib'den şöyle nakletti:

— Ömer bin Abdülaziz (R.A.)'e Hazer'den bir esir getirildi. Ömer (R.A.) esîre:

— Mutlaka seni öldüreceğim, dedi. Bunun üzerine esir şöyle dedi:

—Bu takdirde bile Hazer'in sayısından bir şey eksilmeyecektir. Ömer (R.A.) onu öldürttü. Ravi dedi. Ömer bin Abdülaziz (R.A.), kendi hilâfeti döneminde bundan başka hiç bir esiri öldürmüş değildir.

Ebû Ubeyd dedi: Esirler hakkında uygulanan ve:

1 — İhsanda bulunmak suretiyle onları karşılıksız olarak salıvermek;

2 — Fidye karşılığında onları serbest bırakmak;

3 — Onları öldürmek, şıklarında toplanan hükümler bunlardır. Bu üç hüküm arap esirler hakkında uygulanmaktaydı. Zira arap erkekleri için kölelik söz konusu değildir. Rasulüllah (S.A.V.)'in sünneti de bu şekilde cereyan etmiştir. Ve arap erkeklerinden hiç kimseyi köle edinmemiştir.

Araplar hakkında Hz. Ömer (R.A.)'in hükmü de aynı olmuştur. Öyle ki, o, câhiliyyet devri esirlerini ve câriyelerin çocuklarını, mülkiyetinde bulundukları müslümanlara fidye ödemeleri şartiyle aşiretlerine hür olarak iad e etmiştir. Ebû Ubeyd der ki: Bu, Hz. Ömer (R.A.)'in meşhur görüşlerindendir.

358 — Ebû Ubeyd dedi: Ebû Bekir bin Ayyaş bize şöyle anlattı:

— Ebû Husayn, Şa'bî'den rivâyetle bize şöyle nakletti: Şa'bî dedi ki:

— Hz. Ömer (R.A.) hilâfet makamına gelince şöyle dedi: Hiç bir arap mülkiyet altında bulundurulamaz. Ancak müslüman olduğu zaman, sahip olduğu herhangi bir şeyi hiç kimseden almayı düşünmüyoruz. An-

---

(13) Abdullah bin Amir: Adı, Abdullah bin Amir bin Küreyz bin Rabia bin Habib bin Abdi Şems'dir. Babası Mekke fethinde müslüman olmuş ve Osman ın hilafeti döneminde vefat etmiştir. Abdullah bin Amir Basra valisi idi. Kabil , Sicistan, Horasan fatihi olarak bilinir. Mekke'de H. 59'da vefat etmiş ve Arafat dağında defnedilmiştir.

cak fidye olarak şahıs başına beş deve fidye verilmesini uygun görüyoruz.

359 — Ebû Ubeyd dedi: Hüşeym bize Mücahid ve Şa'bî'den şöyle anlattı: Şa'bî dedi ki:

— Arap kabileleri içerisinde câhiliyyet devrinde esir edilmiş öyle insanlar vardı ki, hâlâ akrabalarını tanımakta idiler. Durum Hz. Ömer (R.A.)'e anlatıldı. Bunun üzerine onlardan her birini dörtyüz dirhem fidye vererek kurtardı. Osman (R.A.) da Hemedan'dan bir esiri dörtyüz dirhem vererek kurtardı.

360 — Ebû Ubeyd dedi: Muaz, İbni Avn'dan naklen bize şöyle anlattı: İbni Avn dedi ki: Gadiretü'l-Anberî bize anlattı; dedi ki: Câhiliyyet devrinde satılmış bazı kadınlar — veya câriyeler — hakkında Hz. Ömer (R.A.)'e geldik. Ömer (R.A.), bu kadınlardan doğma çocukların babalarına bırakılması ve köle edinilmemelerini emretti.

361 — Haccac bize İbni Cüreyc, Mamer, İbni Tavus, babası ve İbni Abbas'dan şöyle rivâyet etti: İbni Abbas dedi ki:

— Hz. Ömer (R.A.) vefat edeceği sırada bana şöyle dedi: Benden üç şey kaydet:

1 — İmaret (halifelik) meşveret iledir. 2 — Arap esirin fidyesi bir köledir. Câriye çocuğunun fidyesi ise iki devedir. Ravi dedi: İbni Abbas üçüncüyü de gizli tutup (açıklamadı).

362 — Ebû Ubeyd dedi: Abdullah bin Sâlih bize Leys bin Sa'd, Ukayl, İbni Şihab ve Said bin el-Müseyyib'den şöyle rivâyet etti:

— Hz. Ömer arap olup fidye karşılığında serbest bırakılan her insan için fidye olarak altı genç deve tesbit etmiştir. Aynı hükmü (câriyelerle) evlenen araplar için de koymuştur. Yani (câriyelerden doğma arap çocuklarının hürriyete kavuşturulması için), her şahsın altı genç deve karşılığında kurtarılmasını emretmiştir.

Ebû Ubeyd dedi: Yani câriyelerden doğma arap çocukları (nın altı genç deve fidye karşılığında kurtarılmasına hükmedilmiştir).

Esirlerle ilgili olarak vârid ola n bu hükümler, arapların (esaretle karşı karşıya bırakıldıkları devirde (uygulanmakta) idi. Ancak bu durum (bütün arapların İslâmı kabul etmesi ve İslâm hâkimiyyetinin teessüsü ile) ortadan kalkmıştır. Daha sonradır ki, müslümanlar yabancı memleketleri fethettiler. Ve (daha evvel gördüğümüz) üç hükme (karşılıksız olarak salıvermek, fidye karşılığında serbest bırakmak ve öldürmek) ilâveten (dördüncü bir uygulama şekli olarak) esirlerin ayrıca köleleşti-

rildiğini görmekteyiz. Buna göre insanlar için yol şudur: İmam (devlet reisi) erkek esirler konusunda şu dört hükmü uygulamakta muhayyerdir:

1 — İhsanda bulunmak (ve karşılıksız olarak salıvermek).
2 — Fidye karşılığında serbest bırakmak.
3 — Öldürmek.
4 — Köleleştirmek (14). Bu konuda Hz. Ömer (R.A.)'in şu hadîsi (nakledilmektedir):

363 — Ebû Ubeyd dedi: Muhammed bin Kesir bize Evzaî'den şöyle anlattı: Evzaî dedi ki: Zührî'ye:

— Hz. Ömer (R.A.) esirlere ne şekilde muamele ederdi? diye sordum. O:

— Onları bazen öldürtür, bazen de satardı, diye cevap verdi.

Ebû Ubeyd dedi: Bu ancak şu demektir: (Hz. Ömer (R.A.) bu uygulamaya sadece) yabancılara karşı (gitmiştir). Zira Hz. Ömer'in devrinde fethedilen bütün beldeler yabancılara aitti. Yani (o devirde fethedilen ülkeler) İran ve Bizans idi. Bu mevzu hakkında Amr bin As (R.A.)'dan şu hadîs nakledilmiştir:

364 — Abdülgaffar bin Davud el-Harranî bana İbni Lüheya, İbrahim bin Muhammed el-Hadramî, Eyyüb bin Ebi'l-Aliye ve babasından şöyle nakletti: Ebu'l-Aliye dedi ki:

— Amr bin As'ın minber üzerinde şöyle dediğini işittim: Mısır kıbtîlerinden hiç birisinin benim üzerimde ne ahdi ve ne de muahedesi olmadığı hâlde işte kendi (iktidar) mevkiime oturmuş bulunuyorum. Dilersem öldürürüm; istersem satarım; dilersem de tahmis (ve taksim) ederim. İntabüls (15) ahalisi müstesna; onların (bizimle), kendilerine karşı uygulanması gereken anlaşmaları vardır.

Ebû Ubeyd dedi: Ömer bin Hattab (R.A.) ve Amr bin As, (kendilerinden nakledilen yukarıki rivâyetlerde) esirler hakkında öldürmek ve satmaktan bahsetmiş bulunuyorlar. Fidye vermek ve ihsanda bulunmak (suretiyle esirleri salıvermek) ise, Kur'an'da vârid olmuş, ayrıca her iki konuda bir çok hadîs vârid olmuştur. Böylece bu konuda dört hüküm vardır. Ki bunlar da hususî olarak erkek esirler hakkında uygulanmaktadır. Kadın ve zûrriyete gelince: Onlar hakkında yalnız bir hüküm var-

---

(14) **Buna göre arap olmayan esirler hakkında dört hüküm mevcuttur. Ve bunlar hakkında daha evvel zikredilen üç hükme ilaveten devlet reisi dilerse, onları köleleştirmek yetkisine de sahibdir.**

(15) İntabüls: **Berka şehridir. Kelime rumcadır. Manası «beş şehir»dir. Belde Amr bin As tarafından fethedildi.**

dır, o da köleliktir, başkası değil... Esire ihsanda bulunmak, onu kâfir olarak dârü'l-harbe dönmesi demek değildir. Belki onun dârü'l-islâmda zimmî olarak kalması ve cizye ödemesi gerekmektedir. Nitekim Hz. Ömer (R.A.) Sevad ahalisine böyle muamele etmiştir. Binaenaleyh Hz. Ömer (R.A.)'den nakledilen diğer bir hadîs (te zikredildiği) gibi, (kendisine ihsanda bulunulan esirin dârül'-islâmda zimmî olarak kalması icabeder):

365 — Ebû Ubeyd dedi: Yezid bin Harun bize Eyyub, Ebu'l-Alâ ve Ebû Hâşim'den rivâyetle Enes bin Mâlik'den şöyle nakletti:

— Hz. Ömer (R.A.) Ebu Musa'yı (ordu kumandanı olarak) gönderdi. Ebû Musa bazı esirler ele geçirdi. Bunun üzerine Ömer şöyle dedi: Bütün çiftçi ve ücretlileri salıveriniz.

Ebû Ubeyd dedi: Esirler konusunda imamın (devlet reisinin) muhayyer olması, ancak onların İslâmı kabul etmedikleri sürece söz konusudur. Eğer İslâmı kabul ederlerse, yukarıda sözü geçen bütün hükümler, sâkıt olur. Bunlar satılmış veya taksim edilmiş olurlarsa, yalnız kölelik hükmüne tâbi olurlar.

Bu konuda hadîsler nakledilmiştir:

366 — Ebû Ubeyd dedi: Abdurrahman bin Mehdi bize Sellam bin Miskin ve Hasan'dan naklen şöyle anlattı: Hasan dedi ki:

— Peygamber (S.A.V.)'e bir esir getirildi. Esir:

— Allah'ım! Muhammed'e değil, sana dönüyorum, dedi. Rasulüllah (S.A.V.):

— Hakkı ehline verdi, onu (serbest) bırakın, buyurdu.

367 — Ebû Ubeyd dedi: Abdurrahman bin Mehdi bize Süfyan, Leys ve Mücahid'den şöyle nakletti: Mücahid demiştir ki: İslâmı kabul ederse, onun kanını akıtmak haram olur.

368 — Ebû Ubeyd dedi: Ebû Esved el-Mısrî bize İbni Lüheya ve Yezid bin Ebî Habib'den şöyle rivâyet etti: Yezid dedi ki: Ömer bin Hattab (R.A.), Sa'd bin Ebî Vakkas'a şöyle yazdı:

— Ben sana, (karşılaştığın) insanları, (harpten önce) üç gün süreyle İslâm'a dâvet etmeni yazmış (ve emretmiş) idim. Her kim muharebeden önce dâvetine icabet eder de (müslüman olursa), o kimse müslümanlardan bir ferd sayılır. Müslümanlar için zarurî olan hak ve vecibeler onun için de tahakkuk etmiştir. Onun da İslâmda sehmi vardır. Her kim harp ve hezimetten sonra senin dâvetine icabet ederse, (o da müslümanlardan bir ferddir, ancak) onun malı müslümanlarındır. Zira müslümanlar onun malını, o islâm olmazdan önce elde etmişlerdir. İşte bu benim emrim ve sana yollanan mektubumdur.

Ebû Ubeyd dedi: Görüyoruz ki Hz. Ömer (R.A.), savaştan sonra islâmı kabul eden kimsenin malını fey (yani müslümanlara ait) kabul etmiştir. Halbuki onun şahsını müslümanların malı olarak kabul etmemiştir. Hattâ islâmı kabul ettiğinden dolayı bu kimseyi hürriyetine kavuşturmuştur. Bu ise; esirin, bey' ve taksim durumuna uğramadan (tâbi tutulduğu bir hükümdür). Halbuki esirler bey' ve taksime tâbi tutulmuşlarsa, yani Allah'ın humus payına veya müslümanların hisselerine düşerlerse, kölelik hükmü onların hakkında tahakkuk etmiş olur. Bu takdirde islâma girmeleri, kendilerini kölelikten kurtaramaz. (16) Bu konu Mücahid'den nakledilen bir hadîste açıklanmıştır:

369 — Ebû Ubeyd dedi: İshak bin İsa bize Süfyan bin Uyeyne, İbni Ebî Necih ve Mücahid'den şöyle nakletti: Mücahid dedi ki:

— Kuvvet yoluyla fethedilen herhangi bir beldenin ahalisi — taksime tâbi tutulmadan evvel müslüman olurlarsa — hürdürler. Ancak malları müslümanlara aittir.

Ebû Ubeyd dedi: İbni Uyeyne Sevad ahalisinin durumlarına (na değinirken onlar) hakkında aynı görüşü ileri sürmekte idi. O der ki; onlar (Sevad ahalisi), ancak, daha evvel taksime tâbi tutulmadıkları sebebiyledir ki, kendilerine hürriyet hakkı verilmiştir.

370 — Bazıları da derler ki, bu hüküm yalnız araplar için söz konusudur. Zira onlar hakkında kölelik hükmü geçerli değildir. (17)

371 — Bu hususta üçüncü bir görüş daha vardır: (Herhangi bir beldenin ahalisi) her ne kadar taksim edilmeseler de, kuvvet yoluyla alınacak olurlarsa kölelik hükmüne tâbi tutulmaları gerekir.

Ebû Ubeyd dedi: Bu son görüş için delil sayılabilecek bir rivâyet bulamamaktayım. Kanaatime göre haklı görüş ancak İbni Uyeyne'nin görüşüdür. Ona göre imam (devlet reisi), esirler (ganimet olarak) taksim edilmeden evvel, onlar hakkında muhayyerdir. Taksim edildikleri zaman, onlar hakkında (kölelikten) başka bir yol takibedilemez. Meğer ki hisselerine düştükleri kimseler tarafından hibe olarak ve gönül rızası ile (hürriyetlerine kavuşturulmuş olsunlar). Nitekim Rasulüllah (S.A.V.) Huneyn

---

(16) Mükatebe talebinde bulunduğu takdirde köleyi kitabete bağlamak vaciptir. Allah, Tealâ şöyle buyurur: «Kölelerinizden mükatebe (para karşılığında azad olmak) isteyenleri de, eğer kendilerinde bir hayır biliyorsanız hemen kitabete (sözleşmeye bağlayın» **(en-Nûr: 33) İbni Hazm'e göre ayetteki emir vücub ifade eder.**

(17) Rasulüllah (S.A.V.)den nakledilen bazı hadislerde arapların da köle edinilebileceğini bildirmektedir. Hevazin esirleri hakkında daha önceki konularda varid olan hadis bunlardan biridir.

ahalisine karşı böyle davranmış, hibe ve gönül rızası olmaksızın onlardan hiç bir esiri geri almamıştır. Zira esirleri daha evvel taksim buyurmuştu. Binaenaleyh Hayber ahalisine karşı böyle davranmamış, kendilerini hür bırakmış ve (bunu yaparken) kendilerini hiç bir kimseden hibe almaya tevessül etmemiştir. Zira, daha evvel onları taksim buyurmamıştı.

372 — Huneyn esirlerinin taksim edildiğini daha evvel naklettiğimiz şu hadîs beyan etmektedir:

— Abdurrahman bin Avf ve Safyan bin Ümeyye yanlarında bulunan iki kadını esir etmişlerdi de Rasulüllah (S.A.V.) bu iki kadını muhayyer bıraktı (yan kendilerini dönmek ile Abdurrahman ve Safvan'ın yanında kalmak arasında serbest bıraktı). Ancak onlar akrabalarına dönmeyi tercih ettiler.

373 — Ebû Said el-Hudrî'nin hadîsi de (Huneyn esirlerinin taksim edildiğini bildirmektedir). (Daha evvel naklettiğimiz Ebû Said'in hadîsi şöyledir):

— Huneyn savaşı vukubulduğu zaman arap kadınlarına kavuşmuş idik. Ancak fidye almayı düşündük (Bu sebeple esir kadınlara yaklaşınca çocuk yapmamak için azil yapmak istedik). Meseleyi Rasulüllah (S.A.V.)'a arzettik...

Ebû Ubeyd dedi: Aynı konuda Enes ve Seleme bin el-Ekva'nın (yolundan nakledilen) hadîsler de (Huneyn esirlerinin taksim edildiğini ortaya koymaktadır):

374 — Amr bin Yunus el-Yemanî bize İkrime bin Amr, İyâs bin Seleme ve babası Seleme bin el-Ekvâ'dan rivâyet ederek şöyle nakletti: Seleme dedi ki:

— Rasulüllah (S.A.V.) ile birlikte Huneyn gazâsına iştirak ettik. Nihayet dağılıp kaçanlar Rasulüllah (S.A.V.)'ın etrafında toplanınca, yerden bir avuç toprak avuçladı ve bununla düşmanın yüzlerini karşıladı, sonra «yüzleri çirkin olsun» buyurdu. Allah'ın onlardan yaratmış olduğu hiç bir insan yok ki iki gözünü toprak doldurmasın. Böylece Allah onları hezimete uğrattı ve Rasulüllah (S.A.V.) da onların ganimetlerini müslümanlar arasında taksim buyurdu.

375 — Ebû Ubeyd dedi: İsmail bin Cafer bize Humeyd ve Enes bin Mâlik'den şöyle anlattı: Enes bin Mâlik dedi ki:

— Peygamber (S.A.V.) Huneyn ganimetlerini taksim buyurarak Akra' bin Habis'e yüz deve; ve Uyeyne bin Habis'e de yüz deve vermişti. Ravi sonra uzunca bir hadîs nakletti. Huneyn ve Hayber hakkında vârid olan hadîsler çoktur.

Her iki hüküm arasındaki farzın izahı bundan ibarettir. Her iki hüküm de Rasulüllah (S.A.V.)'den nakledilmiş muteber esaslardır. Buna göre, imam (devlet reisi), taksim edilmedikleri takdirde esirler hakkında muhayyerdir. Ancak taksim edilmişlerse muhayyer olması söz konusu değildir. Nitekim Rasulüllah (S.A.V.) Hayber ahalisine böyle muamele etmiştir. Hz. Ömer (R.A.) de — esir alındıklarını iddia edenlerin dediği doğru ise (yani esir alındıkları takdirde) —, Sevad halkına aynı tarz muameleyi yapmıştır. Bazıları da demişlerdir ki Sevad ahalisi ne esir edilmişler ve ne de köleleştirilmemişlerdir.

376 — Ebû Ubeyd dedi: Said bin Süleyman bize Muhammed bin Talha'dan naklen şöyle anlattı: Muhammed bin Talha dedi ki:

— Muhammed bin Müsâvir, Mekke'de sohbetinde bulunduğu Kureyş'li bir üstaddan rivâyetle Ömer bin Hattab (R.A.)'dan şöyle nakletti·

— Rufeyl ve Sevad ahalisi ileri gelenlerinden bazı şahıslar Hz. Ömer (R.A.)'e gelerek şöyle dediler:

— Ey müminlerin emîri! Bir zamanlar İran'lılar bize galib gelmişler; bize zulmetmiş ve kötülük yapmışlardı. Daha sonra onlar, İran'lıların kendilerine karşı giriştikleri aşırı zulüm ve kötülüğü anlattılar (sonra şöyle dediler): Vaktâ ki Allah sizi getirdi, gelişinizi tasvib ettik ve buna sevindik. Binaenaleyh hiç bir hareketinize karşı çıkmadık ve size karşı savaşmadık. Bütün bunlardan sonra bizi köleleştireceğinize dair haberler aldık. Hz. Ömer (R.A.) Rufeyl'e:

— Şimdi, dilerseniz islâmı kabul edersiniz, dilerseniz de cizye verirsiniz. Aksi takdirde sizinle harbederiz, diye söyledi. Ravi der ki: Ancak onlar cizye vermeyi tercih ettiler.

377 — Ebû Ubeyd dedi: Said bin Süleyman bana Şerik, Ebû İshak ve Mühellib bin Ebî Sufra'dan naklen şöyle anlattı: Mühellib dedi ki:

— Menazir'i muhasara ettik. (Muhasaraya katılanlar) kadın esirler ele geçirdiler. Ve Hz. Ömer (R.A.)'e yazarak (durumu bildirdiler). Hz. Ömer (R.A.) cevaben şöyle yazdı:

— Menazir köyü Sevad bölgesi köylerindendir. Bu itibarla ahalisinden aldığınız esirleri geri veriniz. (18)

---

(18) **Menazir H. 17 tarihinde fethedilmiştir. Mühellib de H. 83 veya 82 yılında 76 yaşında iken vefat etmiştir. O halde Menazir fethinde takriben on yaşında idi. Bu sebeple Menazir muhasarasına katılmış olabileceği şüphelidir. Ancak hadis metninde geçen «muhasara ettik» tabirinden müslümanların muhasara etmesi kastedilmiş olabilir. Bu takdirde de «muhasara ettik» tabiri yerindedir.**

378 — Ebû Ubeyd dedi: Yezid, Cafer bin Keysân el-Advî'den şöyle anlattı: Cafer bin Keysan dedi ki:

— Şüveys Ebu'r-Rakkâd bize anlattı; dedi ki: Hz. Ömer (R.A.)'in hilâfeti döneminde iki bin iki dirhem ganimet aldım. Ayrıca Meysan'dan bir câriyeyi esir aldım. Bir ara onunla yaşadıktan sonra Hz. Ömer'in mektubu bize geldi. (Mektupta); Meysan'lı kadın esirlerinden elinizde bulunanları salıveriniz diye (yazılıydı). Bunun üzerine kadını serbest bıraktım. Allah'a yemin ederim ki kendisi hangi hâl üzere iken, yani kendisini salıverirken hâmile miydi, değil miydi? bilemiyorum. Yine Allah'a kasem ederim ki Meysan'da benim soyumdan erkek ve kadın bulunabileceğinden endişe etmekteyim.

Ebû Ubeyd dedi: Sevad bölgesinin kuvvet yoluyla fethedildiğinde müslümanlar ihtilâf etmemişlerdir. Zira (malûm olduğu üzere) bu bölge İran'dan alınmıştır. Ancak daha evvelki konularda zikrettiğimiz üç belde müstesna..(19) Ancak bu bölge ahalisinin durumu hakkında ihtilâf etmişlerdir. Bazıları derler ki, bunlar kuvvet yoluyla alındılar; ancak taksim edilmediler. Bazıları da derler ki, onlara karışılmamış; ve esir alınmamışlardır. Zira muharebe etmemişler ve müslümanlara karşı koymamışlardır. Binaenaleyh her iki görüş arasında, Sevad ehlinin cizye ile mükellef olduğunda ihtilâf yoktur. Zira bunlar esir alınmamışlarsa hâliyle hürdürler. Şayet esir edilip sonra imam (devlet reisi) kendilerine ihsanda bulunmuş ve taksim etmemişse, Hayber ahalisi gibi, yine hürriyetlerine kavuşmuş olurlar. Buna göre şehâdet, evlenme ve miras gibi bütün (medenî) muamelelerinde hürdürler.

Sevad ahalisinden cizye alınması, kendilerinin hür olduğunu göstermektedir. Zira hür olmayanlardan cizye almak sünnete aykırıdır.

379 — Ebû Ubey d dedi: Hüşeym, Muhammed bin Kays ve Şa'bî'den naklen bize şöyle anlattı: Şaîbî dedi ki:

— Sevad ahalisi bir ahde bağlı değildi. Vaktâ ki kendilerinden cizye alındı, o zaman ehli ahd oldular.

Ebû Ubeyd dedi: Mısır kıbtîlerinin durumu da Sevad ahalisine benzer. Nasıl ki İran Sevad ahalisine hâkim idiyse, aynı şekilde Bizans da Mısır Kıbtîlerine hâkim bulunuyordu. Onların ne bir güçleri ve ne de üstünlükleri yoktu. Vaktâ ki Bizans memleketlerinden kovuldu, müslümanların hâkimiyyeti altına geçtiler. Bu sebeple de onlar hakkında vârid olan rivâyetler arasında çelişki mevcuttur. Bazıları demişlerdir ki, bunlar kuvvet yoluyla alındılar. Bazıları da derler ki, Bizans, Mısır ahalisi

(19) **Sevad bölgesinde anlaşmalı beldeler, Hîre, Ülleys ve Bânikya'dır.**

hakkında müslümanlarla sulh anlaşması yapmışlardır. Her iki görüş ile ilgili olarak hadîsler nakledilmiştir:

380 — Ebû Ubeyd dedi: Abdülgaffar bin Davud el-Harranî bize, Abdullah bin Lüheya, İbrahim bin Muhammed el-Hadramî, Eyyub bin Ebi'l-Aliye ve babasından rivâyet ederek şöyle anlattı: Ebu'l-Aliye dedi ki: Amr bin As'ı minber üzerinde şöyle dediğini işittim:

— Mısır kıbtîlerinden hiç birisinin üzerimde ne bir ahdi ve ne de bir anlaşması olmadığı hâlde, işte kendi mevkiime oturmuş bulunuyorum. Dilersem(öldürürüm; dilersem satarım; dilersem de tahmis (ve taksim) ederim. Yalnız İntabülüs ahalisi müstesna... Onların (bizimle), kendilerine karşı uygulanması gereken anlaşmaları vardır.

381 — Ebû Ubeyd dedi: Said bin Ebî Meryem bize İbni Lüheya, Amr bin Yezid bin Mesruh ve Abdullah bin Dinar'dan naklen İbni Ömer'in şöyle dediğin nakletti:

— Mısır, anlaşmasız olarak fethedildi.

382 — İbni Lüheya der ki: Hayyan bin Şüreyh'in kâtibi Salt bin Ebî Âsım bana; Ömer bin Abdülaziz (R.A.):in, Mısır valisi Hayyan bin Şüreyh'e yazdığı mektubunu okuduğunu rivâyet etti. (Rivâyetine göre, mektupta) Mısır, ahidsiz ve anlaşmasız olarak kuvvet yoluyla fethedilmiştir, diye yazılıydı.

383 — İbni Lüheya der ki: Ebû Merhum, Abdülmelik bin Cenade ve babasından şöyle rivâyet etti: O, Mısır'ı fethedenler hakkında şu iddiayı ileri sürmüştür:

— Onlar (Mısır'ı fethedenler), Mısır'a ahidsiz ve muahedesiz olarak girdiler.

384 — Ebû Ubeyd dedi: Abdullah bin Sâlih bize Bekr bin Mudar, onun güvendiği bir ravi ve Zeyd bin Eslem'den şöyle rivâyet etti: Zeyd bin Eslem dedi ki:

— Anlaşması bulunduğu yabancı memleketlere birer ahidnâme durumunda bulduğumuz Hz. Ömer (R.A.)'in mektuplarında Mısır'ın sulh muahedesini bulamadık.

Ebû Ubeyd dedi: Mısır'ın kuvvet yoluyla fethedildiğine dair vârid olan hadîsler bunlardır.

385 — Mısır'ın sulh yoluyla fethedildiğini bildiren rivâyetlere gelince: Hassan bin Abdullah, bize Bekr bin Mudar ve Ubeydullah bin Ebî Cafer'den şöyle rivâyet etti: Ubeydullah bin Cafer dedi ki:

— Yaşlı üstadlardan birisine, Mısır ahalisinin ahdi var mıydı? diye sordum. O, evet, diye cevap verdi.

— (Ehli ahd olduklarını belgeleyen) ahidnâmeleri var mıydı? diye sordum.

— Evet, İhna hükümdarı Talamâ'nın yanında bir ahidnâme (leri mevcuttu), diye karşılık verdi.

— Ahidnâmelerinin mahiyyeti neydi? diye sordum. O şöyle cevap verdi:

— (Ahidnâmeye göre), şahıs başına iki dinar cizye vergisi ile müslümanlara (muayyen miktarda) erzak ve yiyecek verme mükellefiyetinde idiler.

— Anlaşma şartlarından haklarıyla ilgili olanları bili yor musun? diye sordum. O şöyle cevap verdi:

— Evet, altı tane madde vardı: 1 — Evlerinden çıkarılmayacaklar; 2 — Çocukları kendilerinden alınmayacak; 3 — Kadınları kendilerinden alınmayacak; 4 — Hazineleri kendilerinden alınmayacak; 5 — Toprakları kendilerinden alınmayacak; 6 — Mükellefiyetleri artırılmayacaktı.

Ebû Ubeyd dedi: Görülüyor ki Mısır ahilisinin durumu hakkında vârid olan rivâyetler çelişkilidir. Benim kanaatime göre her iki hâdise de vukubulmuştur ve her iki rivâyet de doğrudur. Zira Mısır iki kere fethedilmiştir. Önce sulh yoluyla fethedildi. Daha sonra Bizans'lılar anlaşmayı ihlâl ettiler. Bunun üzerine Mısır ikinci defa fethedildi. Bu görüşü bir çok rivâyet doğrulamaktadır.

386 — Abdullah bin Sâlih bize Abdullah bin Lüheya, Haris bin Yezid el-Hadramî ve Ali bin Rabah'dan şöyle rivâyet etti:

— Ebû Bekir (R.A.), Hatıb bin Ebî Beltaa'yı Mısır Mukavkıs'ına gönderdi. Hatıb Karn eş-Şerkıyye nahiyesine uğradı. Buranın ahalisiyle bir anlaşma akdetti. Ona vergi verdiler. Ve Amr bin As buraya girinceye kadar bu durum üzerinde kaldılar. Amr kendilerine karşı savaş açtı ve mevcut anlaşmayı feshetti.

387 — Abdullah bin Sâlih bize Leys bin Sa'd, ve Yezid bin Ebî Habibîden şöyle rivâyet etti:

— Devrin Mısır hükümdarı olan Mukavkıs Amr bin As'la Mısır kıbtîlerine fert başına ikişer dinar cizye vergisi koymak üzere sulh anlaşması akdetmiş idi. Bizans hükümdarı Herakliyus durumu haber alınca haddinden fazla kızdı ve ordularını göndererek İskenderiye'yi kapattılar ve Amr bin As'a karşı harb ilân ettiler. Amr onlara karşı muharebe etti ve Ömer bin Hattab (R.A.)'a şöyle yazdı:

— ...Daha sonra; şanı yüce Allah İskenderiyye'nin fethini bize müyesser kıldı; hem de ahidsiz ve muahedesiz olarak... Ravi der ki: Yezid bin Ebî Habib'in görüşüne göre İskenderiyye hariç, bütün Mısır sulh yoluyla fethedilmiştir. Yine ravi der ki: Leys bin Sa'd da aynı görüşe kail idi.

SULH YOLUYLA FETHEDİLEN ARAZİ VE BU ARAZİ KONUSUNDA TAKİBEDİLEN HÜKÜM VE ESASLAR HAKKINDADIR. — Kİ BU TOPRAKLAR FEY'DİR GANİMET OLAMAZ —

Sulh Ehline Sadakat Göstermek ve Bu Konuda Müslümanların Yapması Gereken Vazifelerle Sulh Ehlinin Mükellefiyetlerini Artırmanın Mekruh Olduğu Hakkındadır.

388 — Ebû Ubeyd dedi: Muhammed bin Kesir bize Zaide bin Kudame, Mansur bin Mutemir, Hilâl bin Yesâf, Sakîf'ten bir zat ve Cüheyne'li bir sahabîden şöyle dediğini rivâyet etti: Rasulüllah (S.A.V.) şöyle buyurdular:

— Muhakkak siz bir kavme karşı harbedeceksiniz. Onlar nefisleri ve çocuklarıyile değil, kendi mallariyle sizden korunacaklar. Sizlerle sulh anlaşmaları aktedecekler. Sakın onlardan (anlaşmalarda belirtilen miktardan) fazlasını almayınız. Zira size helâl olmaz.

389 — Ebû Ubeyd dedi: Yezid, bize Şube, Mansur, Hilâl bin Yesaf, Sakif'den bir zat ve Cüheyne'den bir sahabîden aynı tarzda bir rivâyet nakletti.

Ebû Ubeyd dedi: Yukarıki hadîse göre sulh arazisi konusunda sünnet şudur: Ahalisi muktedir de olsalar mükellefiyetlerini artırmamak gerekir. Zira Rasulüllah (S.A.V.):

— Sakın onlardan (anlaşmalarda belirtilen miktardan) fazlasını almayınız. Çünkü size helâl olmaz, buyurmaktadır. Böylece Rasulüllah, anlaşmalara bağlı kalmayı kesinlikle emretmiş ve ehli sulhün (anlaşmalarda belirtilen miktardan) fazlasını muktedir olmaları hâlini istisna etmemiştir. Mevzu Hz. Ömer (R.A.)'in verdiği fetvâlarda da izah edilmiştir:

390 — Ebû Ubeyd dedi: Yahya bin Said bize; Süfyan, Mamer, Ali bin Hakem, bir zat ve İbrahim'den naklen şöyle rivâyet etti:

— Ömer bin Hattab (R.A.)'e bir adam geldi ve şöyle dedi:

— Ben müslüman oldum. Arazimi haraç vergisinden muaf tut. Hz. Ömer (R.A.):

— Senin arazin savaş sonucu fethedildi (bu sebeple haraçtan muaf tutamayız) diye cevap verdi. Hz. Ömer (R.A.)'e diğer bir adam geldi ve:

— Falan ve falanca arazi, üzerine konmuş vergiden daha fazlasını kaldırabilir, dedi. Hz. Ömer (R.A.): Onlar hakkında başka bir yola tevessül edilemez. Zira onlarla sulh muahedemiz vardır, diye karşılık verdi.

Yahya der ki: Abdullah bin Mübarek, senedde İbrahim'den evvel zikredilen (ve yukarıda adı zikredilmeyen) zâtın Muhammed bin Yezid olduğunu söylemekte idi. Ki bu zat Horasan'da kadı bulunuyordu.

391 — Ebû Ubeyd dedi: Said bin Ufeyr bana anlattı; (dedi ki):

— Yahya bin Eyyub Yunus bin Yezid el-Eylî ve İbni Şihab'dan böyle nakletti: Ömer bin Hattab, ehli ahd (anlaşmalılar) dan kendileriyle üzerinde anlaştığı miktarda vergi alırdı. Bu miktarı ne artırır ve ne de eksiltmezdi. Ancak cizye vermeyi kabul edip de belirli bir miktar tayin etmeyen zimmîler ise: Hz. Ömer (R.A.) durumlarına bakardı; malî durumları kötüleşirse cizyelerini eksiltir, malî durumları iyileşirse — zenginlikleri nisbetinde — vergilerini artırırdı.

392 — Ebû Ubeyd dedi: Abdullah bin Sâlih de bize; Leys, Yunus ve İbni Şihab'dan aynı tarzda bir hadîs rivâyet etti.

393 — Ebû Ubeyd dedi: Said bin Meryem bize; Yahya bin Eyyub ve Ubeydullah bin Ebî Cafer'den şöyle anlattı: Ubeydullah bin Ebî Cafer dedi ki:

— Mısır ehlinden yaşlı bir üstad bana şöyle rivâyet etti:

— Muaviye Verdanêa yazarak kıbtîlerin vergisini şahıs başına birer kırat artırmasını istedi. Verdân ona cevaben şöyle yazdı: Muahedelerinde mükellefiyetlerinin artırılmayacağı hükmü mevcut olduğu hâlde onların vergilerini nasıl artırayım?...

Ebû Ubeyd dedi: Hz Ömer (R.A.)'in (391 numaralı rivâyette geçen ve) ehli sulh hakkında (vârid olan) hadîsindeki; «Onların (zimmîlerin) vergilerini (artırmaz ve) eksiltmezdi.» sözüne gelince: Görüşüme göre Rasulüllah (S.A.V.) ancak şunu kasdetmiştir: Anlaşmalılar, güçleri yettikçe (muahedelerde yer alan) vergi nisbetlerini azaltmamak lâzımdır. Şayet (tesbit edilen vergi miktarını ödemeye) güçleri yetmeseydi, ödeyebilecekleri kadar vergilerini hafifletecekti. Zira Rasulüllah (S.A.V.), ancak vergilerini artırmamayı emretmiştir; âciz düştükleri takdirde, vergilerini eksiltmemeyi emir buyurmamıştır.

Muaviye'nin Verdân'a yazdığı ve kıbtîlerin vergilerini artırmayı öngören mektubuna gelince:

Kanaatimce Muaviye'ye göre Mısır savaş yoluyla fethedilmişti; bunun için vergilerin artırılmasını câiz görmüştü. Verdan'a göre de sulh yoluyla fethedilmişti; bu yüzden de o, vergilerin artırılmasını doğru bulmamıştır. Aralarında baş gösteren ihtilâfın sebebi budur.

Binaenaleyh daha evvel âlimlerin Mısır fethine dair ihtilâflarını zikretmiş idik.

Dinlerinde Serbest Bırakılarak Kendileriyle Yapılan Sulh Muahedelerinde Ehli Zimmete Yüklenen Mükellefiyetler Hakkındadır.

394 — Ebû Ubeyd dedi: Ebû Müshir ed-Dımeşkî ve Yahya bin Abdullah bin Bükeyr bana Mâlik bin Enes, Nafi ve Eslem'den şöyle anlattılar. Eslem dedi ki:

— Hz. Ömer (R.A.), altın sahiplerine dört dinar, gümüş sahiplerine de kırk dirhem cizye vergisi koymuştur. Ve ayrıca müslümanlara yiyecek ve erzak ile üç gün misafir edilmelerini şart koşmuştur.

395 — Ebû Ubeyd dedi: Şerik, Ebû İshak ve Harise bin Mudarrib'-

— Ömer (R.A.), Sevad ahalisini (müslümanları) bir gün ve bir gece

den bize şöyle rivâyet etti: Harise dedi ki:

misafir etmekle mükellef tutarak yanlarında mevcut normâl yiyecek ve yemden başkasını (talep etmemeyi) istemiştir.

396 — Ebû Ubeyd dedi: Süfyan bin Uyeyne, Ebû İshak ve Harise bin Mudarrib yolundan bize şöyle nakletti: Harise dedi ki:

— Bize Hz. Ömer (R.A.)'in mektubu okundu. (Mektupta): «Biz Sevad ahalisini (müslümanları) bir gün ve bir gece misafir etmekle mükellef tuttuk. Şayet onu (bir gün ve bir gece misafir edilen müslümanı bu müddetten sonra) bir hastalık veya bir yağmur yolculuktan alıkoyarsa, (yiyecek ve ihtiyaçlarını) kendi malından harcama yaparak (temin etmesi lâzımdır).

397 — Ebû Ubeyd dedi: Abdülvehhab bin Ata bize; Hişam ed-Destivaî, Katade, Hasan ve Ahnef bin Kays'den şöyle anlattı: Ömer (R.A.) Sevad ehline (müslümanları bir gün ve bir gece) misafir etmeyi şart koşmuştur. Ayrıca kendilerini köprüleri onarmak ve memleketlerinde öldürülecek müslümanın diyetini ödemekle mükellef tutmuştur.

398 — Ebû Ubeyd dedi: Ebu'l-Yeman el-Humsî bana Ebû Bekr bin

Abdullah bin Ebî Meryem ve Hakim bin Umeyr'den şöyle rivâyet etti: Hakim bin Umeyr dedi ki:

— Ömer bin Hattab (R.A.) şöyle yazdı: Muhâcirlerden herhangi bir yoldaş grubunu, gecenin karanlığı ehli ahdden bir köy halkına sığınmaya mecbur edip de onları misafir etmezlerse, zimmet hakkını kaybetmiş olurlar.

399 — Ebû Ubeyd dedi: Hişam bin Ammar Velid bin Müslim'den naklen bana şöyle anlattı: Velid bin Müslim dedi ki:

— Yezid bin Said bin zî Asaban bana Abdülmelik bin Umeyr'den şöyle nakletti: Ömer bin Hattab (R.A.), müslümanların; taşınmaları şartıyla (ve yemeye mahsus olmak üzere) meyve (bahçe) lerinden, (hayvanlarına yem olarak vermeleri için de) samanlarından istifade etmeleri (ne imkân vermekle); Şam ahalisini mükellef tutmuştur.

400 — Ebû Ubeyd dedi: Abdullah bin Sâlih bize; Leys bin Sa'd, Süheyl bin Akîl ve Abdullah bin Hübeyre es-Sebâî'den şöyle rivâyet etti: Abdullah bin Hûreyre dedi ki:

— Amr bin As, Kuzey Afrika ve Mısır arasında bulunan Berka bölgesi beldelerinden İntabülüs ahalisiyle cizye üzerinde sulh muahedesi akdetti. Muahedeye göre cizye karşılığında çocuklarından istediklerini (müslümanlara) satabileceklerdi.

401 — Ebû Ubeyd dedi: Said bin Ebî Meryem bana Ibni Lüheya ve Yezid bin Abdullah el-Hadramî'den şöyle nakletti:

— İntabülüs beldesine vali olarak tayin edildiği zaman Yezid bin Abdullah'a, İbni Diyas ahidnâmelerini getirip (arzetmiştir).

Ebû Ubeyd dedi: (İntabülüs ahalisinin ahidnâmesini vali Yezid'e getirip arzeden)İbni Diyas Kıbtî nabatîlerinden bir hıristiyandır.

402 — Ebû Ubeyd dedi: Abdullah bin Sâlih bize Abdullah bin Lüheya ve Yezid bin Ebî Habib'den şöyle anlattı: Yezid bin Ebî Habib dedi ki :

— Mısır ahalisi ile Sudan'lılar arasında bir muahede veya sözleşme yoktur. Aramızda sadece bir mütareke durumu hüküm sürmektedir. Onlara bir miktar buğday ve mercimek veriyoruz. Onlar da bize un verirler. Binaenaleyh onlardan veya başkalarından un satın almamızda beis yoktur.

Ebû Ubeyd dedi: (Rivâyetin arapça metninde geçen) «Esavid» kelimesi Nûbî'ler ve benzeri Sudan'lı ahaliye denir. Muahede ise (bunların içerisinde) sadece Nûbî'lerle yapılmıştır.

403 — Ebû Ubeyd dedi: Abdullah bin Salih bize; Leys bin Sa'd'dan şöyle anlattı: Leys bin Sa'd dedi ki:

— Sulh muahedesi, ancak bizlerle Nubîler arasındadır. Bu muahe-

deye göre, biz onlara; onlar da bize karşı savaş açmayacaklar. Onlar bize un; biz de onlara yiyecek vereceğiz. Leys der ki: Şayet onlar çocuklarını ve kadınlarını satacak olurlarsa,, müslümanların onlardan satınalmalarında bir beis görmemekteyim.

404 — Leys dedi: Yahya bin Said el-Ensarî de bunda (müslümanların ehli sulhün çocuk ve kadınlarını satınalmalarında) bir beis görmezdi. Ve şöyle derdi: Ehli sulhten kim ki çocuğunu satarsa, ondan bunu satınalmakta bir beis yoktur.

405 — Ebû Ubeyd dedi: Evzaî'nin de görüşü bu istikamette idi. O der ki; bunda (yani çocuğunu satan anlaşmalıdan, çocuğu satınalmakta) beis yoktur. Zira bizim tâbi olduğumuz hükümler onlar hakkında uygulanmaz. (Yani müslümanlarla aynı haklara sahip değillerdir)

406 — Süfyan ve ehli Irak'a gelince: Onlar bunu mekruh görmektedirler.

Ebû Ubeyd dedi: Her iki görüşten bana göre en güzeli budur (ehli Irak'ın görüşüdür). Zira mütareke bir nevi güvendir. O hâlde karşı taraf nasıl köleleştirilebilir?

407 — Ebu Ubeyd dedi: Hişam bin Ammar bize Velid bin Müslim'den şöyle anlattı: Velid bin Müslim dedi ki:

— Safvan bin Amr ve diğer zevat bana şöyle rivâyet ettiler:

— Muaviye maiyyetinde Ezu Zer, Ebu'd-Derdâ, Şeddad bin Evs ve Mikdad bin Esved gibi sahâbîlerle tâbiînden ka'bu'l-Ahbar ve Cübeyr bin Nüfeyr olduğu hâlde, kendisi başta olmak üzere Kıbrıs'a karşı harb açtı. Allah Teâlâ, kendilerine büyük bir zafer ihsan buyurarak ve büyük ganimetler nasib ederek döndüler. Bundan sonra müslümanlar durmadan Kıbrıs'lılara karşı savaş açarlardı. Nihayet Muaviye (R.A.) kendi hilâfeti döneminde onlarla sürekli bir sulh muahedesi akdetti. Anlaşmaya göre yedi bin dinar vergi verecekler, müslümanlara sadakat gösterecekler ve düşman Bizans'dan müslümanlara yönelik harekâtını müslümanlara haber vereceklerdi. Anlaşma aynen böyledir — veya aşağı yukarı böyledir —.

408 — Ebü Ubeyd dedi: Hişam bin Ammar bana İsmail bin İyâş'dan şöyle rivâyet etti:

— Habib bin Mesleme el-Fihrî, Cürzan ve Ermenistan ahalisiyle sulh muahedesi akdetti. Muahedeye göre; anlaşmalılar, müslüman askerlere ehli kitabın helâl yemeklerinden ikram edeceklerdi.

409 — Ebü Ubeyd dedi: Muhammed bin Rabia bize Abdullah bin Avn ve Muhammed bin Sirîn'den naklen şöyle anlattı:

— Osman (R.A.), Maveraünnehir ahalisi ile muahede akdetmiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Kendileriyle Üzerinde Anlaşmaya Varılan (Cizye ve Haraç Gibi) Şeylere İlâveten (Ve Anlaşmalarda Yer Almadığı Hâlde) Ehli Zimmetin Mallarından Müslümanlar İçin Helâl Olan Şeyler Hakkındadır.

410 — Ebü Ubeyd dedi: Ebü Muaviye, Yahya bin Said ve Yezid bin Harun bize Vikâ bin İyâs (1) ve Ebû Zabyân (2) dan şöyle anlattılar: Ebû Zabyân dedi ki: Selman'a:

— Zimmet (mükellefiyeti)miz dolayısiyle (yani zimmet ehline karşı olan mükellefiyetlerimiz karşılığında) bizim için hangi şeyler helâldır (ehli zimmetin bize karşı mükellefiyetleri nelerdir)? diye sorduk. Selman cevaben şöyle dedi:

1 — Onların sana yol göstermeleri, bilmediklerini öğretmeleri.

2 — İhtiyaç hâlinde (yemek ve içmekten kifâyet edecek miktarda verip) ihtiyaçlarını temin etmeleri.

3 — Onlardan birisiyle arkadaşlık edersen, kendisini kasdettiği bir istikametten alıkoymaman şartıyla, bineğine binersin. Ve onun yemeğinden yersin; o da senin yemeğinden yer.

---

(1) Zehebi'nin Mizan'ında Vika bin Kays hakkında şu malumat verilmiştir: Vika bin Kays el-Esedî, Said bin Cübeyr ve Mücahid'den rivayet etmiş, kendisinden de Malik ve Yahya el-Kattan rivayet etmişlerdir. Ebu Hatim'e göre sıka' Nesaî, Hakim Ebu Ahmed ve Yahya bin Said'e göre de kuvvetli bir ravi değildir.

(2) Mizan'da şöyle yazılıdır: Ebu Zabyan el-Cenbî sıka bir ravidir. İbni Abbas'dan hadis dinlemiştir. Adı: Husayn bin Cündüb olup Kufe'lidir.

411 — Ebü Ubeyd dedi: İshak bin İsa bize; Hammad bin Seleme, Ebu İmran el-Cevnî ve Cündüb bin Abdullah'dan rivâyetle şöyle nakletti: Cündüb dedi ki:

— Ehli zimmetin meyve (bahçe)lerinden ve kendilerine ait cana değen şeylerden istifade ederdik. Ancak kadın ve malları konusunda kendilerine ortak olmaya kalkışmazdık. Ayrıca bize yol göstermesi için zimmîyi rehber kullanırdık.

412 — Ebü Ubeyd dedi: Hişam bin Ammar; Velid bin Müslim ve Said bin Abdülaziz'den naklen bize şöyle anlattı: Said bin Abdülaziz dedi ki:

— Ömer (R.A.) Filistin ahalisi (zimmîleri) Beytü'l-Makdis'in süpürülmesi (ve temizlenmesi) nde çalıştırmıştır. İçinde büyük bir çöp yığını bulunuyordu.

Ebû Ubeyd dedi: Müslümanların ehli zimmeti mükellef tuttukları bu konularda kanaatimiz odur ki; muhakkak sulh muahedelerinde cizye vergisiyle beraber bu mükelefiyetler şart olarak koşulmuştur. Bu sebeple de müslümanlar, — kendilerine karşı muahede ve zimmet vazifelerini yerine getirdikleri takdirde — ehli zimmeti bu mükellefiyetlerle sorumlu tutmayı câiz görmüşlerdir. Şerik ve Hasan bin Salih'den bu mânada rivâyetler nakledilmiş; Mâlik'ten de buna benzer rivâyetler anlatılmıştır.

413 — Ebû Ubeyd dedi: İbni Bükeyr bana ondan (Mâlik'den) şöyle rivâyet etti:

— Mâlik'den, ehli zimmetin nelerinden istifade edilebilir? diye soruldu. Mâlik şöyle karşılık verdi:

— Gönüllerinin rızâsı olmadan kendilerinden hiç bir şey alınamaz. Ona:

— Ya mükellef oldukları (müslümanları) misafir etmek (konusuna ne dersiniz? Mâlik:

— Bu konuda kendilerinin mükellefiyeti hafifletilirdi. Evzaî'den de buna benzer bir rivâyet nakledilmiştir:

414 — Ebu Ubeyd dedi: Hişam bin Ammar bana Velid bin Müslim'den şöyle rivayet etti: Velid bin Müslim dedi ki:

— Evzaî'ye ehli meyveleri (den yeme)nin hükmünü sordum. O şöyle cevap verdi:

— Müslümanlar az miktarda ehli zimmetin meyvelerinden yerlerdi. Ancak üzerlerinden bir ordu geçerse, bu takdirde meyveleri onun için helal değildir.

Ebu Ubeyd dedi: Evzaî demek istiyor ki; Müslümanlar, ancak zimmîlerle üzerinde anlaşılan ve kendilerine şart koşulan bu nîsbî haktan yararlanmışlardı (yani ehli zimmete ait meyve bahçelerinden az miktarda istifade ederlerdi) Bundan fazlasını almak ise, ne (İslamın) ilk devrinde

ve ne de günümüzde, buna ruhsat veren hiç kimseye raslamamaktayız. Bu mevzuda rivayet edilegelen birçok hadis nakledilmiştir.

415 — Ebu Ubeyd dedi: Said bin Ebî Meryem, bana Yahya bin Eyyub, Ubeydullah bin Zahr, Ali bin Yezid, Kasım Ebu Abdurrahman, Ebu Emame ve İbni Abbas'dan rivayetle şöyle anlattı:

— Bir adam İbni Abbas'a sorarak şöyle dedi:

— Ehli zimmet üzerinden geçerken (kendilerine ait) arpa (gibi hububattan) yada bazı şeylerden yararlanmaktayız. (Buna ne dersiniz)? İbni Abbas şöyle cevap verdi:

— Ehli zimmetin (mallarından) ancak kendileriyle üzerinde anlaştığınız şeyler size helaldır.

416 — Ebu Ubeyd dedi: Abdurrahman bize Süfyan, Ebu İshak ve Sâsaâ'dan şöyle anlattı: Sâsaâ dedi ki:

— İbni Abbas'a sorarak şöyle dedim: Bizler ehli zimmetin memleketlerinden geçerken, onların mallarından yararlanıyoruz, (bir mahzuru var mı)? İbni Abbas:

— Karşılıksız olarak mı? dedi. Ben:

— Evet, diye cevap verdim. O:

— (Bu yaptığınız hakkında) ne diyorsunuz? dedi. Ben şöyle karşılık verdim:

— Helaldir, onda beis yoktur, diyoruz. Bunun üzerine o şöyle karşılık verdi:

— Sizler; «Onlar derler ki, cahil arapların malını almakta bize günah ve sorumluluk yoktur. Onlar bile bile Allah'a karşı yalan söylerler»(3) diyen ehli kitap gibi demektesiniz.

417 — Ebu Ubeyd dedi: Ebu İsmail bize A'meş, Amr bin Mürre ve Ebu'l-Buhterî(4)den naklen İbni Abbas'dan yukarıkine benzer bir rivayet nakletti.

418 — Ebu Ubeyd dedi: Eşcaî bize Yakub el-Karî, Malik bin Mağlûl ve Talha bin Musarrif(5)den şöyle anlattı: Talha dedi ki: Halid bin Velid şöyle dedi:

— Üç kişiye hakim olmak, bir ine ve daha fazla değerde herhangi bir zimmînin malına kasdetmek ve müslümanların halifesine hiyanet yapmaya kalkışmak gayesiyle üç adım öteye atma.

419 — Ebu Ubeyd dedi: İsmail bin İbrahim bize Haccac bin Ebî Osman ve Yahya bin Ebî Kesir'den şöyle anlattı: Yahya bin Kesir dedi ki:

---

(3) Ali İmran: 75

(4) Adı, Said bin Firuz'dur. Hz. Ali'den rivayet etmiştir. Mizan'da nakledildiğine göre «saduk»tur.

(5) Bazı rivayetlerde «Musarrif», bazılarında da «el-Musarrif», diye geçer.

— Sa'din kölesi - Ebu Abdullah - yahud, Ebu Ubeyd'in şüphesiyle, Ebu Abdurrahman, dedi - bana anlattı; dedi ki:

— Sa'd ile birlikte (bir yolculukta) bulunuyordum. Gece karanlığı bizi bürüyünce kendimizi bir duvarın yanında - diğer rivayetlerde ehli zimmete ait bir duvarın yanında - bulduk. Evin sahibi istedik, bulamadık. Sa'd bana:

— Eğer müslüman olarak Allah'a kavuşmak istiyorsan hiçbir malına dokunma, diye söyledi. Ebu Abdullah der ki: (Ev sahibini bulamayınca) sabaha kadar aç yattık.

420 — Ebu Ubeyd dedi: Hişam bin Ammar bana Velid bin Müslim'den şöyle anlattı:

— Said bin Abdülaziz bize şöyle dedi: Ebu'd-Derdâ ehli zimmete ait herhangi bir köye uğradığı zaman ancak sularından içer, gölgelerinde gölgelenir, bineği de otlaklarında otlardı. Ve bunun karşılığında da (köy sahibi) zimmîlere para veya başka şeyler verilmesini emrederdi.

421 — Velid dedi: Osman bin Ebi'l-Atike bana şöyle rivayet etti:

— Ubade bin Samit Şam mıntıkasındaki düzlük ve bahçelik arazinin köylerinden olan Dümr köyüne uğradı. İbade hizmetçisine emir vererek Beredâ ırmağı üzerinde yetişen misvak ağacından kendisine bir misvak kesmesini istedi. Hizmetçi misvak kesmek için gitti. Sonra Ubade kendisine:

— Geri dön, zira bedave alırsak, misvak kuruyacak ve kıymeti olan bir kuru ağaç haline gelecektir, diye söyledi. (Ve ehli zimmetin topraklarında olan bu ağaçtan yararlanmayı uygun görmedi).

422 — Velid dedi: Evzaî bize şöyle anlattı:

— Ebu Hureyre radiya'llahu anh gazaya çıkmak isteyen bir zata şöyle dedi:

— Sakın ekinleri çiğneyip (hasara uğratmayasın); kumandanın izni olmadan bir tepeye çıkmayasın, Sakın ben gaziyim dediğin halde, sonra ehli zimmetin malından bir veya iki torba ot almayasın. Ravi dedi: Adam sonra İbni Abbas'a rasgeldi. İbni Abbas da ona aynı şeyi söyledi.

423 — Ebu Ubeyd dedi: Yezid bize Vika bin İyâs ve Ebu Zabyan'dan naklen şöyle anlattı: Ebu Zabyan dedi ki:

— Celûla veya Nihavend'de Selmanı Farisi ile beraberdik. Bir aralık yanımızdan, bineğine meyve yüklemiş ve yanından geçtiği kimseye yediren bir adam geçti. Selman onu azarladı. Adam Selman'a karşılık verdi. Adama, (bu senin karşılık verdiğin adam) Selman-ı Fârisî'dir, denildi. Bunun üzerine adam geri döndü ve özür diledi.

424 — Ebu Ubeyd dedi: Hişam bin Ammar bana Velid bin Müslim, Halid bin Yezid bin Ebî Malik ve babasından şöyle rivayet etti:

— Müslümanlar Hz. Ömer ile birlikte Cabiye'de bulunuyorlardı. Bir ara ehli zimetten bir adam Hz. Ömer'e gelerek kendisine, üzümünü almakta müslümanların adeta yarış içinde olduğunu bildirdi. Bunun üzerine Hz. Ömer çıktı; içinde üzüm bulunan bir kalkan taşıyan bir arkadaşına rasgeldi. Hz. Ömer ona şöyle dedi:

— Sen de mi (ehli zimmetin malını alıyorsun), öyle mi? adam;

— Ey müminlerin emiri, aramızda bir açlık peyda oldu (bu yüzden buna mecbur olduk), diye karşılık verdi. Bunun üzerine Hz. Ömer oradan ayrıldı ve bağ sahibine üzümün kıymetinin ödenmesini emretti.

425 — Ebu Ubeyd dedi: Ebu'l-Yemân bize şöyle anlattı:

— Ebu Bekr bin Abdullah bin Ebî Meryem bize Hakim bin Umeyr'den şöyle rivâyet etti:

— Ömer bin Hattab (R.A.) ehli zimmete karşı ordunun meydana getireceği zarardan beri oldu (ğunu bildirdi).

Ehli Sulh (Anlaşmalılar), Sulhten Evvel Üzerinde Bulundukları Âdet ve Hâlleri Üzerinde Bırakılırlar.

426 — Ebû Ubeyd dedi: Hişam bin Ammâr bize Velid bin Müslim (1)'den şöyle anlattı; dedi ki:

— Temim bin Atiyye bana anlattı; şöyle dedi:

— Abdullah bin Kays — yahud... bin Ebî Kays'ın — şöyle dediğini işittim:

— Şam'a (Suriye'ye) gelişinde, Hz. Ömer bin Hattab (R.A.)'ı karşılayanlar arasında — ve Ebû Ubeyde'nin maiyyetinde — bulunuyordum. Bir ara Hz. Ömer yürürken Ezriat ahalisinden bir gurub kılıç oynayarak, hoş kokulu bitkilerle onu karşıladılar. Hz. Ömer (R.A.), (onlara); kes, dedi (ve bize şöyle hitab etti):

— Onları (bu oyundan) vazgeçirin ve menedin. Ebû Ubeyde şöyle karşılık verdi:

— Ey mü'minlerin emiri. Bu acemin âdetidir — yahud buna benzer bir tâbir kullandı —. Şayet onları bundan alıkoyacak olursan, muahedeye aykırı hareket ettiğine kanaat getirecekler. Bunun üzerine Ömer: Onları âdetleri üzerine bırakın; Ömer ve Ömer'in ailesi, Ebû Ubeyde'nin emrinde amadedir, diye karşılık verdi.

Ebû Ubeyd dedi: Zimmîler, kendi beldelerine gelişlerinde, emirlerin huzurunda bu oyunu oynarlardı. Hz. Ömer (R.A.), evvel emirde bu oyu-

nu mekruh ve münker gördü. Ancak daha sonra bunu kabul etti. Zira sulhten evvel bu oyun onların âdetlerindendi. Binaenaleyh sulh muahedelerinin üzerinde câri olduğu (ve sulhten evvel kaid olan) âdet ve gelenekleriyle kilise ve havraları da aynı hükme tâbidir. Muahedelerin üzerinde câri olduğu bu ve buna benzer hükümleri nakzetmeye hiçbir kimsenin hakkı yoktur. Nitekim daha evvel zikrettiğimiz İbni Abbas'ın: «...Şu kadar var ki muahedelerden evvel kaim olan (örf âdet ve tapınak) ları ibka etmek, müslümanlar üzerinde ehli zimmetin hakkıdır.» (1) rivâyeyetinden de çıkarılan sonuç budur. Bu mevzuda İbni Abbas'ın rivâyetine benzer hadîsler nakledilmiştir:

427 — Naim bin Hammad bana; Damra bin Rabia ve Reca bin Ebî Seleme'den rivâyet ederek şöyle nakletti: Reca bin Ebî Seleme dedi ki:

— Hassan bin Mâlik Dımeşk ahalisini, bir kilise sebebiyle, Ömer bin Abdülaziz (R.A.)'e şikâyet etti. Falanca zat — râvi emirlerden bir şahısı zikretti — sözkonusu kiliseyi Hassan bin Mâlik'e ikta olarak vermişti. Ömer bin Abdülaziz (R.A.):

— Eğer bahsettiğin bu kilise ahidnâmede adı geçen onbeş kiliseden ise ona sahip çıkmaya hakkın yoktur, dedi.

428 — Damra, Ali bin Ebî Hamele'den şöyle nakletti: Ali bin Ebî Hamele dedi ki:

— Dımeşk ahalisi, falanca emirin Dımeşk'te Beni Nasr'a ikta olarak verdiği bir kilise hakkında, bizi Ömer bin Abdülaziz (R.A.)'e şikâyet ettiler. Bunun üzerine Ömer bin Abdülaziz bizi bu kiliseden çıkardı ve onu hıristiyanlara iade etti. Vakta ki, Yezid bin Abdülmelik işbaşına geçti, adı geçen bu kiliseyi bize iade etti ve hıristiyanları ondan çıkardı.

429 — Ebû Ubeyd dedi: Damra, Ebu Seleme'nin kölesi Reca ve Velid bin Hişam el-Mutî'den naklen şöyle dedi: Velid bin Hişam dedi ki:

— Ömer bin Abdülaziz (R.A.) beni Kansrîn'e vali tayin etti. Belde sulh yoluyla fethedilmişti. Ehli zimmet, kendi evlerini işgal ettiler diye, müslümanları Ömer bin Abdülaziz (R.A.)'e şikâyet ettiler. Bunun üzerine Ömer bana şöyle yazdı:

— Kendileriyle sulh muahedesi akdedilen belde ahalisinin evlerine bak; içinde kimse varsa onu çıkar. Velid bin Hişam dedi: Bunun üzerine zimmîlerin evlerine baktım. İçlerinde kalan (ve zimmîler tarafından şikâyet edilen) müslümanlar az sayıda idi. Beni onları çıkarmaktan vazgeçmeye dâvet ettiler. Ben de onları çıkarmaktan vazgeçtim.

Ebu Ubeyd dedi: Ömer bin Abdülaziz (R.A.)'in, ehli zimmetin malı olan kilise ve evlerin kendilerine ait olmasına hükmetmesi, ancak bun-

---

(1) **Bu rivâyetin tamamı 269. maddede mevcuttur. (Çev.)**

ların sulhân câri olduğu dinî ve diğer haklardan olduğu içindir. Şayet bunlar müslümanların hakkı olsaydı sulh muahedelerine dahil edilmezdi. Ve daha çok müslümanların hakkı olması gerekirdi. Nitekim Ömer bin Hattab (R.A.) Beytü'l-Makdis (Mescid-i Aksa) konusundaki uygulaması bu istikamettedir. Halbuki Ömer, beldeyi sulh yoluyla fethetmiş idi. Buna rağmen zimmîlerin Mescid-i Aksa'ya sahip çıkmalarına mâni olmuştur. Ve Mescidde hakları olmadığına hükmetmiştir.

430 — Ebû Ubeyd dedi: Abdullah bin Salih bize Leys bin Sa'd ve Yezid bin Habib'den şöyle rivâyet etti:

— Ömer bin Hattab (R.A.), kendisi Cabiye (2) de olduğu hâlde, Halid bin Sabit el-Fehmi'yi bir ordu ile Beytü'l-Makdis (Kudüs)e gönderdi. Râvi dedi: Halid bin Sabit onlarla harbetti. Belde ahalisi Halid'e; muayyen bir vergi karşılığında surun çevrelediği beldenin iç kısımlarının kendilerine ait olması, şehrin dış kısımlarının ise müslümanlara bırakılması teklifinde bulundular. Halid bin Sabit şöyle dedi:

— Müminlerin emiri buna razı olursa, sizinde bu hususlar üzerinde muahedeleşmiş oluruz. Halid, Ömer (R.A.)'e bir mektup yazarak durumu haber verdi. Ömer (R.A.) ona cevaben şöyle yazdı:

«Ben sana gelene kadar kendi hâlin üzerine kal.» Bunun üzerine Halid onlara karşı savaşı durdurdu. Ömer Halid'in yanına geldi. Ve Halid bin Sabit'in kendilerine verdiği söz üzere (yapılan muahede gereğince) Beytü'l-Makdis'i (Kudüs'ü) Ömer (R.R.)'e teslim ettiler. Râvi dedi: Bu sebeple Beytü'l-Makdis (Kudüs) şehri Ömer bin Hattab (R.A.)'in fethettiği belde olarak şöhret bulmuştur.

431 — Ebû Ubeyd dedi: Hişam bin Ammar bana Heysem bin Ammar (3) el-Ansî'den şöyle anlattı: Heysem bin Ammar dedi ki:

— Ceddim Abdullah bin Ebî Adbillah'dan şöyle dediğini işittim:

— Ömer bin Hattab (R.A.) işbaşına gelince, Şam ahalisini ziyaret etmek amacıyla Cabiye'ye geldi. Ömer, Cüdeyle'ye mensub bir adamı Beytü'l-Makdis üzerine gönderdi. Bu zat Kudüs'ü sulh yoluyla fethetti;

---

(2) Cabiye, Şam'ın cenubi garbisinde bir günlük mesafede bulunan Cevlan'da Gassanlı Cefnî emirlerinin merkezi olup bu sebepten «emirler Cabiyesi» tesmiye edilmiştir. Arap istilası, Cabiye'nin ehemmiyetini artırdı. Uzun zaman Suriye ordusunun genel karargahı idi. Hz. Ömer, yeni fethedilen ülkelerin durumunu tanzim için buraya gelmiş ve Suriye'nin bütün ümerâsını toplayarak bir toplantı akdetmiştir. Bu toplantıda «Divanın» temeli atılmıştır. (İsl. Ans. C. 3, Sh. 5) (Çev.)

(3) Bazı nüshalarda «Ammar» yerine «Umran» olarak geçer. Hülâsa'da; Heysem bin Mervan el-Ansî Ebu'l-Hakem ed-Dımeşkî olarak tesmiye edilmiştir.

sonra Hz. Ömer, beraberinde Kâ'b olduğu hâlde, (Kudüs)'e geldi. Ömer (R.A.) Kâ'b (4) e:

— Ey Ebû İshak, «sahrâ = kutsal kaya»nın yerini bilir misin, dedi. Kâ'b:

— Cehennem Vâdisi yönündeki duvardan şu, şu kadar arşın ölç, sonra kazdır onu mutlaka bulursun, dedi. Râvi dedi: Tarif edilen yerde bir çöplük vardı. Gösterilen yeri kazıdılar; ve «sahrâ»yı buldular. Bunun üeziren Ömer (R.A.) Kâ'b'e şöyle dedi:

— Sence mescidi — yahud mihrabı dedi — nerede kuralım? Kâ'b:

— Sahrâ'nın arkasında kur ki, iki kıbleyi (Musa aleyhisselâm ile Hz. Muhammed (S.A.V.)'in kiblelerini) birleştirmiş olursun. Hz. Ömer (R.A.) şöyle karşılık verdi:

— Ey Ebû İshak! Mescidlerin en hayırlısı ön kısmıdır. Râvi dedi: Böylece Hz. Ömer mihrabı Mescid'in ön kısmında kurdu.

432 — Ebû Ubeyd dedi: Hişam, bana Velid bin Müslim ve Said bin Abdülaziz'den şöyle anlattı: Said bin Abdülaziz dedi ki:

— Ömer bin Hattab (R.A.), Filistin Nabatîlerini Beytü'l-Makdis'in süpürülmesi (ve temizlenmesinde) çalıştırdı. Beytü'l- Makdis'te büyük bir çöplük vardı. (5)

---

(4) **Kabü'l-Ahbar, Ebû İshak Kab bin Mâti bin Haysî, araplarda İsrailî ve müslüman rivâyetlerinin en eski râvisidir. Aslen Yemen yahudilerindendir. Ebû Bekir (R.A) veya Ömer (R.A.)'in hilâfeti zamanında müslüman olmuştur. İlâhiyyat ve Kitab-ı Mukaddes konusundaki malûmatı dolayısiyle Kabu'l-Ahbar adını almıştır. Taberî'ye göre Hz. Ömer ile sıkı bir münasebeti vardı. Kudüs'e gelişinde maiyyetinde bulunuyordu. Muaviye Suriye valisi iken Kab'i muallim ve müşavir olarak sarayına aldı. Hz. Osman (R.A.) devrindeki mücadelede halifenin tarafını tuttu. Bu sebeple bir gün Ebû Zerr tarafından bedenî cezaya çarptırıldı (İsl. Ans. C. 6, Sh. 2-3) (Çev.)**

(5) **Ömer (R.A.) Kudüs'ü zaptettiği zaman, yahudi iken müslüman olan Kab el-Ahbar delâleti ile Sahrâ'yı dört bir yanı çöp ile dolu bir hâlde buldu. Bunların Nabatîler tarafından kaldırılmasını emretti. Ve üç şiddetli sağnak, kayayı tertemiz hâle getirdi. Ömer (R.A.) orada namaz kıldırmaya başladı.**

Sahra tahminen 56 kadem uzunluğunda ve 42 kadem genişliğinde bir yarım daire şeklindedir. Değirmi köşeyi doğuya, düz ve yüksek olan köşeyi batıya meyillidir. Jelojik bakımdan Kudüs yaylâsının en sert tabakalarına ait olup asırlar boyunca olduğu gibi kalmıştır. Sahranın cenubi garbisindeki bir mermer sütun üzerinde Peygamberin göğe çıkmak üzere Burak adlı atına bindiği gece meydana gelen ayak izini görmek mümkündür. Sahra'nın şimali garbi köşesinde Kıbletu'l-Enbiyâ (Peygamberler kıblesi) adı ile anılan bir mihrab vardır. Sahra'nın cenubi şarkisinde Kubbeye çıkan bir merdiven vardır. Kubbeye varınca tepedeki hilâle dokunulabilir. Kubbe, Abdülmelik tarafından Sahra'yı çevreleyecek şekilde yapılmıştır. (İsl. Ans. C. 6, Sh. 944-945-946-947) (Çev.)

Ebu Ubeyd dedi: Görülüyor ki, Hz. Ömer (R.A.) Mescid-i Aksa'yı müslümanlara tahsis etmiş ve ehli zimmeti ondan mahrum etmiştir. Ve günümüze kadar ehli zimmet aynı şartlara tâbidir; ona giremezler. Halbuki belde sulh yoluyla fethedılmişti. Ancak Ömer Mescid-i Aksa'yı sulh muahedesine dahil etmemiştir. Zira Mescid-i Aksa onların haklarından değildir.

Ehli Sulhten Olup İslâm'ı Kabul Eden Kimsenin Arazisinin Ne Olacağı — Haraç Arazisi mi, Yoksa Öşür Arazisi mi Sayılacağı Hakkındadır.

433 — Ebû Ubeyd bize anlattı; şöyle dedi:

— Yezid bin Harun bize İbni Ebî Zib ve Zührî'den rivâyetle şöyle nakletti: Zührî dedi ki:

— Onlardan (ehli sulhten) her kim islâmı kabul ederse, islâmlığı onun nefsini ve malını teminat altına almış olur. Arazisi müstesna; zira daha evvel emîn iken müslümanlığı kabul etmediği için arazisi müslümanlara ait bir feydir.

434 — Said bin Ufeyr bana Yahya bin Eyyub, Yunus bin Yezid ve İbni Şihab'dan aynı tarzda bir hadîs nakletti.

Ebû Ubeyd dedi: Zührî, «Onun arazisi müslümanlara ait bir fey'dir.» sözü ile, islâmı kabul edince, (zimmînin) elindeki arazinin alınması lâzım geldiğini demek istememiştir. O demek istiyor ki, bu arazi haraç arazisi olarak (evvelki) hâli üzerinde kalır. Zira müslümanlara ait fey arazisidir. İslâmı kabul eden sahibinden, müslümanların mülkü olan arazi (sahipleri) gibi, öşür vergisi kabul edilemez. Bu görüş, ehli sulhün arazisini satınalmayı mekruh görenlerin görüşüdür. Ömer bin Abdülaziz'den aynı mânada bir rivâyet nakledilmiştir:

435 — Ebû Ubeyd dedi: Abdullah bin Salih bize Leys bin Sa'd'dan şöyle anlattı:

— Ömer bin Abdülaziz dedi ki: Verecekleri bir cizye üzere kendileriyle sulh anlaşması yapılan herhangi bir kavimden kim ki islâmı kabul ederse, onun arazisi diğer (zimmî)lere kalır.

Ebû Ubeyd dedi: Ömer bin Abdülaziz demek istiyor ki, (islâmı kabul eden) anlaşmalının (arazi vergisi konusunda) zimmîlerle aynı hükme tâbidir ve onlarla aynı esaslara bağlıdır.

Mâlik bin Enes (R.A.) ise başka bir görüşe kail idi:

436 — Ebû Ubeyd dedi: Yahya bin Abdullah bin Bükeyr Mâlik bin Enes (R.A.)'den şöyle anlattı: Mâlik dedi ki:

— Sulh ehline (anlaşmalılara) gelince: Onlardan kim ki islâmı kabul ederse, elindeki arazi daha çok onun hakkıdır. Harp yoluyla hâkimiyyet altına alınanlar ise onların arazileri de, malları da müslümanlara aittir. Zira harp yoluyla itaat altına alınanlar kendi memleketleri üzerinde mağlûp edilmiş (ve böylece) emlâkları müslümanlara ait bir fey hâline gelmiştir. Sulh ehli ise; onlar memleketlerini ve nefislerini korudular. Tâ ki bunlar üzerinde kendileriyle sulh muahedesi yapıldı. O hâlde sulh muahedelerinde yer alan hususlardan başkası ile mükellef değillerdir.

Ebü Ubeyd dedi: Eş'as İbni Şîrîn'den yukarıdakine benzer bir rivâyet nakletti:

437 — Ebû Ubeyd dedi: Cerir bize Eşa's yolundan İbni Şîrîn'den söyle nakletti: İbni Sîrîn dedi ki:

— Sevad'ın bir kısmı kuvvet yoluyla, bir kısmı da sulh yoluyla alınmıştır. Sulh yoluyla alınan yerler zimmîlerin malıdır; kuvvet yoluyla alınan yerler ise müslümanlarındır.

Ebû Ubeyd dedi: İbni Sîrîn ve Mâlik'in görüşlerinden çıkarılan sonuç odur ki, sulh arazisini satınalmakta beis yoktur. Zira bu arazi sulh ehlinin mülküdür.

438 — Ebû Ubeyd dedi: Hasan bin Salih'den aynı tarzda nakledilen bir rivâyete göre, o sulh arazisini satınalmakta beis görmezdi. Halbuki kuvvet yoluyla alınan arazisinin satınalınmasını mekruh görmekte idi.

Ebû Ubeyd dedi: Bu son görüşe göre de, toprakları kendilerinin mülkü sayıldığı cihetle, sulh ehli müslüman oldukları zaman arazileri öşür arizisi hâline gelmesi (ne kail olunmuş olsa) gerektir.

Ebû Hanife'nin, kail olduğu görüş bundan gayrıdır:

439 — Muhammed bana ondan (Ebu Hanife'den) şu görüşe kail olduğunu nakletti:

— Onlardan (sulh ehlinden) kim ki İslâmı kabul ederse, veya (muahidlerden) islâmı kabul eden bir kimse (anlaşmalının) arazisini satınalırsa (bu arazi konusunda) muahede hükümleri geçerli olmaya devam eder. (Yani bu arizinin hükmü, mâlikin sıfatının değişmesiyle değişmez.)

440 — Ebü Ubeyd dedi: Benim bu konuda kail olduğum görüş ise şudur: Onlardan (zimmîler) bilumum islâmı kabul ederlerse, müslümanların tâbi olduğu hükümlere tâbi tutulurlar. (Aynı hak ve vazifelerle mükellef tutulurlar.) Buna göre toprakları öşür arazisi hâline gelir. Zira Rasulüllah (S.A.V.)'in (zimmîlerle) ilgili hükmü şudur: «(Zimmet ehlinden)

kim ki, islâmı kabul ederse, müslümanlarla aynı haklara sahip ve aynı mükellefiyetlerle yükümlüdür. Çünkü islâm, kendisinden önceki hâl ve şeraiti izale eder.» Binaenaleyh onlar islâmı kabul ettikleri zaman, kendileri için daha evvel meşru olan şarap içmek ve saire gibi şeylerden menedilirler. Öyleyse toprakları da ancak kendileri ehli zimmet oldukları sürece haraç arazisi hükmüne tâbidir. Şayet islâmı kabul ederlerse, Allah'ın (müslümanlara) farz kıldığı zekât mükellefiyeti vâcip olur. Ve sair müslümanlar gibi (ve onlarla aynı hak ve mükellefiyetlerle sorumlu) olurlar. (1)

Müslümanlarla Müşrikler Arasında Muayyen Bir Zamana Kadar Aktedilen Antlaşmalar ve Mutârekeler Hakkında.

441 — Osman bin Salih bize İbni Lüheya, Ebû Esved ve Urve'den;

442 — Hişam bin Ammar bize Velid bin Müslim, İbni Lüheya, Ebû Esved ve Urve'den şöyle anlattılar:

— Müslümanlar Rasulüllah (S.A.V.)'e Hudeybiye biatinde biat ettikleri zaman, yapılan biat müşriklerden müslümanların aldıkları rehineleri de içermekte idi. Sonra mütâreke ve müsalâhaya dâvet ettiler. Bunun üzerine Allah Teâlâ şu âyeti indirdi:

«Allah o (kadiri mutlak) dır ki, O Mekke'nin haremi dahilinde (ki Hudeybiye'de) müşriklere karşı size zafer verdikten sonra (bir mütâreke ile) onların ellerini sizden, sizin ellerinizi de onlardan çekti. Sizin her fiil ve hareketinizi Allah daima yakından görüyor.» (1) Urve dedi: Sonra Allah Teâlâ harp hakkında şu âyeti indirdi:

«Eğer (Mekke halkından olan) o kâfirler, (Hudeybiye'de mütâreke yapmayıp) sizinle harp etseydiler, mutlaka arkalarını döneceklerdi (perişan olacaklardı). Sonra da ne onları koruyacak bir dost, ne de bir yardımcı bulmayacaklardı» (2) Râvi dedi: Kureyş Rasulüllah (S.A.V.) ile:

---

(1) **Müellif bu son değerlendirmesiyle mutlak mânada ehli zimmeti ele almış ve sulh veya harp yoluyla fethedildiğine bakmaksızın ahalisi islâmı kabul eden yahud müslüman bir kimsenin eline geçen ehli zimmet arazisi hakkında umumî olarak görüşünü beyan etmiştir. Halbuki konu ehli sulh arazisidir. (Çev.).**

(1) **Fetih: 24**

(2) **Fetih: 22**

Dört seneye kadar birbirinden emin olmak, ihanet etmemek ve kılıç bilememek üzere mütâreke akdettiler. (Mutârekeye göre, müslümanlar tarafından) kim hacı olarak veya ömre yapmak yahud Yemen'e veya Taif'e geçmek üzere Mekke'ye gelirse, emin olacak: (buna karşılık) müşriklerden kim de Şam'a veya Meşrık'a geçmek üzere Medin'ye uğrasa emin olacaktı. Râvi dedi: Rasulüllah (S.A.V.) kendi tarafına Beni Kâ'b kabilesini (mütârekeye) ithâl etti. Kureyş de Beni Kinane'yi (mütrârekeye) ithâl ettiler. (Yine anlaşmaya göre), Müslüman olarak (müşriklerden ayrılıp) Rasulüllah (S.A.V.)'e sığınanı, Rasulüllah (S.A.V.) Mekke'lilere iade edecek; kim de müslümanlardan (ayrılıp) müşriklere sığınırsa, müşrikler onu müslümanlara iade etmeyeceklerdi.

443 — Yezid bize Muhammed bin İshak, Zührî, Urve Misver bin Mahrame ve Mervan bin Hakem'den şöyle nakletti: Misver ve Mervan şöyle dediler:

— Hudeybiye günü Rasulüllah (S.A.V.) ile Kureyş arasındaki (mütârekede müşrikler) Peygamber'e:

— Bu sene geri döneceksin. Gelecek sene (hac mevsimi) vuku bulunca, Mekke'ye binici (yolcu) silâhı ile gireceksin. Mekke'ye ancak ve yalnız kılıçlarla ve kılıçlar kınlarda olduğu hâlde girecek ve (Mekke'de yalnız üç gün) ikâmet edeceksin; diye şartlarını koşmuşlardı.

444 — Ebû Ubeyd dedi: İsmail bin Cafer bize İsrail, Ebu İshak ve Bera bin Azib'den şöyle rivâyet etti: Bera bin Azib dedi ki:

— Rasulüllah (S.A.V.) Zilkade ayında Umre yap (maya gel) di. Ancak Mekke ehli, onun Mekke'ye girmesine mâni oldular. Nihayet Rasulüllah Mekkelilerle; beldede yalnız üç gün ikamet etmek ve şehre ancak kılıçlarla ve kılıçlar kınlarda olduğu hâlde girmek üzere anlaşma akdetti. Ahidnâme yazıdığı zaman Ali bin Ebî Talib (R.A.) şöyle yazdı:

— Bu, Rasulüllah Muhammed'in (Mekke müşrikleriyle) üzerinde anlaşmaya vardığı muahededir. Bunun üzerine Mekke'liler şöyle dediler : Bizler bunu kabul edemeyiz. Eğer biz senin Rasulüllah olduğunu bilmiş olsaydık, seni (Beyti tavaf etmekten) menetmezdik. Sen ancak Muhammed bin Abdullahsın. Rasulüllah (S.A.V.):

— Ben Abdullah'ın oğluyum ve hem de Allah'ın Rasulüyüm, buyurdu. Ve Hz. Ali'ye: «Rasulüllah» sözünü sil, dedi. Ali (R.A.): Bu tâbiri aslâ silmeyeceğim, dedi. Bunun üzerine Peygamber (S.A.V.) güzel yazmasını bilmediği hâlde ahidnâmeyi eline alarak şöyle yazdı:

— Bu, Muhammed bin Abdillah'ın Mekke ehli üzerinde anlaşmaya vardığı muahededir:

(Buna göre); Muhammed (ve ashâbı gelecek sene) Mekke'ye silâhsız olarak ve yalnız kında olduğu hâlde kılıçla girebilecek; Mekke ehlin-

den ona uymak isteyen hiç bir kimseyi Mekke'den çıkarmayacak; Mekke'de ikâmet etmek isteyen hiç bir sahâbisini Mekke'de kalmaktan alıkoymayacak. (Ertesi yıl) Rasulüllah Mekke'ye girip (Muahedede belirtilen) müddet bitince Mekke'liler Hz. Ali'ye gelerek:

— Sahibine söyle, biz (im memleketimiz) den ayrılsın; zira müddet geçmiş bulunuyor, dediler. Bunun üzerine Rasulüllah (S.A.V.) Mekke'yi terketti.

445 — Ebû Ubeyd dedi: Abdurrahman bin Mehdi ve Ömer bin Yunus el-Yemamî bize İkrime bin Ammar'dan şöyle anlattılar: İkrime bin Ammar dedi ki:

— Ebû Zümeyl bana anlattı; şöyle dedi:

— İbni Abbas bana şöyle rivâyet etti; dedi ki:

— Haruriyye (3) isyan edince İbni Abbas kendileriyle (fikrî) mücadelede bulunmak için, onlara geldi. Delillerinden bir tanesi de şuydu; dediler ki:

— Senin sahibin (Hz. Ali), kendi adını hilâfetten sildi. İbni Abbas buna şöyle karşılık verdi: Rasulüllah (S.A.V.) Hudeybiye gününde müşriklerle sulh andlaşması akdetti. Rasulüllah Hz. Ali'ye şöyle dedi:

— Ey Ali; «Bu, Rasulüllah Muhammed'in (Mekke müşrikleriyle) üzerinde andlaşmaya vardığı muahededir» diye yaz. Bunun üzerine Mekke müşrikleri, biz senin Rasulüllah olduğunu bilmiyoruz; şayet senin Rasulüllah olduğunu bilseydik seni (Kâbe'yi tavaf etmekten) menetmezdik — Râvi: yahud seninle harb etmezdik, — dediler. Rasulüllah (S.A.V.):

— Ey Ali; (Rasulüllah lâfzını) sil; Allah'ım senin Rasulün olduğumu biliyorsun, buyurdu. Ve (Hz. Ali'ye): «Bu, Muhammed bin Abdullah'ın (Mekke'lilerle) üzerinde anlaşmaya vardığı muahededir» ibaresini yaz, dedi. Halbuki Rasulüllah Hz. Ali'den daha üstündür (Buna rağmen Rasulüllah lâfzını sildirdi). Bu yüzden mi (Hz. Ali kendi adını sildiği için mi) isyan ettiniz? Onlar: Evet, diye karşılık verdiler. Râvi sonra uzun bir rivâyet nakletti.

Ebû Ubeyd dedi: Müslümanlarla müşrikler arasında mütâreke, ancak imam (devlet reisi) müşriklerin müslümanlara galib geleceğinden endişe duyduğu zamanlarda ve bunların zayıflayacağından emin bulunmadığı hâllerde yahud bir mütâreke ile bir plân (hazırlık ve güç kazanma) düşündüğü zaman söz konusudur. İmam böyle bir endişesi yoksa mütâreke cihetine gidilemez. Zira Allah Teâlâ şöyle buyurur:

«Onun için, gevşeklik etmeyin de, sizler daha üstün olacak iken sulha yalvarmayın; Allah sizinledir...» (4)

---

(3) **İlk Haricilere verilen addır. Bunlar Kûfe civarında olan Harura'ya nisbet edilirler. Harura ilk haricilerin beldesidir. (Çev.)**

(4) **Muhammed (Kıtâl) sûresi, 35.**

Binaenaleyh, devlet reisi şayet düşmanın müslümanlara üstün geleceğinden endişe ederse ve onları müslümanlar üzerinden malla defetmeye ihtiyaç duyarsa, bunu yapabilir. Nitekim Rasulüllah (S.A.V.) Hendek savaşında böyle yapmıştır. Zira imam (devlet reisi) müslümanları gözetendir:

446 — Abdullah bin Salih bize Leys bin Sa'd, Akil bin Halid ve İbni Şihab'dan şöyle rivâyet etti: İbni Şihab dedi ki:

— Hendek savaşı Uhud savaşından iki sene sonra vukubulmuştu. Bu olay üzerine Rasulüllah Hendeği kazmış idi. O gün müşriklerin reisi Ebü Süfyan bin Harb idi. Müşrikler Rasulüllah (S.A.V.)'i on küsur gece muhâsara ettiler. Müslümanlar çok sıkıntılı bir safhaya mâruz kalınca — Said bin el-Müseyyib'in bana anlattığına göre — Rasulüllah (S.A.V.) şöyle duâ etti:

— Allah'ım! (Peygamberine yardım edeceğin hakkındaki) ahdini ve (zafer) vâadini (yerine getirmeyi) Sen'den isterim. Ya Rab! Eğer (müminlerin helâkini) diliyorsan bu günden sonra Sana ibâdet eden bulunmayacaktır. (5) Ve nihayet Rasulüllah (S.A.V.), Ebü Süfyan'ın maiyyetinde bulunan ve Gatafan müşriklerinin reisi olan Uyeyne bin Hısn'a elçi göndererek; ahzab ordusunu yalnız bırakmasını ve maiyyetinde bulunan Gatafan'lılarla birlikte geri dönmesi karşılığında Medine Hurmalıklarının meyvelerinin üçte birini vermeyi kendisine teklif etti. Bunun üzerine Uyeyne:

— Hayır, bana Medine hurmalıklarının meyvelerinin yarısını verin de sonra geri çekileyim, dedi. Rasulüllah (S.A.V.) Evs'in reisi Sa'd bin Muaz ile Hazrec'in reisi Sa'd bin Ubade'ye haber göndererek:

— Uyeyne maiyyetindeki Gatafan'lılarla birlikte ahzabı yalnız bırakıp geri çekilmesi karşılığında hurma bahçelerinizin meyvelerinin yarısını benden istemektedir. Halbuki ben kendisine hurmaların üçte birini vermeyi teklif etmiştim; fakat o hurmaların yarısında diretti. Bu hususta sizin görüşünüz nedir? diye söyledi. Bu iki zat:

— Ey Allah'ın Rasulü, bu konuda bir emrin varsa, onu yap; dediler. Rasulüllah (S.A.V.) şöyle karşılık verdi: (Bu konuda) bir şeye karar vermiş olsaydım, sizin kararınızı (ve görüşünüzü) istemez (sormaz) dim. Ancak (mesele hakkında) görüşüm budur; onu size bildiriyorum. Onlar ikisi:

— Onlara kılıçla karşılık vermekten başka bir görüşümüz olamaz, diye cevap verdiler. Bunun üzerine Rasulüllah (S.A.V.):

— Evet, (dediğiniz gibi) olsun, buyurdu.

---

(5) Diğer bazı rivâyetlere göre bu duâ Bedir harbinde yapılmıştır. (Çev.)

Ebû Ubeyd dedi: Muaviye de kendi hilâfeti döneminde aynı şeyi yapmıştır:

447 — Ebû Ubeyd dedi: Hişam bin Ammar bana Velid bin Müslim, Safvan bin Amr ve Said bin Abdülaziz'den şöyle nakletti:

— Rumlar, Muaviye ile bir sulh anlaşması yaparak, Muaviyenin kendilerine vergi ödemesi (hükme bağlandı). Buna karşı Muaviye onlardan rehineler aldı. Ve onları (rehineleri) Balebek'te tuttu. Sonra Rumlar ihânet ettiler. Ancak Muaviye müslümanların ellerinde bulunan Rum rehinelerin öldürülmesine râzı olmamıştır. Müslümanlar rehineleri serbest bırakarak düşmanlarına karşı bununla zafer dilediler ve:

— İhanete karşı ihanette bulunmaktan, ihanete karşı vefalı olmak daha hayırlıdır, dediler.

448 — Ebû Ubeyd dedi: Evzaî bu konuda şöyle demiştir:

— Düşmanın ihanette bulunması yüzünden rehineler öldürülemez.

Müslümanlarla Müşrikler Arasında Muvakkat Bir Zamana Kadar Yapılan Sulh ve Mütâreke Müddeti Sona Erince Müslümanların Nasıl Davranması Gerekir?

449 — Yezid bin Harun bize Şube, Ebu'l-Fayd ve Selim bin Amir'den şöyle rivâyet etti: Selim bin Amir dedi ki:

— Muaviye ile bazı rumlar arasında muahede bulunuyordu. Muaviye onların memleketleri üzerine yürüyerek — muahede müddeti bittiği zaman —, onlara baskın yapmak istedi. Derken bir adamın:

— Allahü ekber... İhanet değil, vefa gerek, dediğini duydu. Muaviye:

— Bu zat kim? diye sordu. Onlar (hazır bulunanlar): Amr bin Anbese'dir, dediler. Amr (devamla) şöyle dedi:

— Rasulüllah (S.A.V.)'in şöyle dediğini işittim:

— Kim ki kendisiyle bir kavim arasında bir muahede varsa (tek taraflı olarak) bir düğüm çözmesin (anlaşmayı feshetmesin). Tâ ki, onlara (karşı tarafa) ahidlerini reddettiğini doğruca ilân etsin. (1)

Yezid dedi: Şüphesiz Muaviye bunlara muahede müddeti sona er-

---

(1) **Bu konu ile ilgili olarak Allah (C.C.) şöyle buyurur:** «Eğer seninle muahede yapan bir kavimden de sözleşmeye aykırı bir hainlik alâmeti duyarsan, savaş açmadan önce ahidlerini reddettiğini doğruca kendilerine ilân et. Çünkü Allah, hainleri sevmez.» (el-Enfâl: 58)

meden önce saldırmayı düşünmemiştir. Belki memleketlerinde olduğu sırada muahede müddetinin bitmesini bekleyerek (muahede müddetinin tam bitceği sırada) onları gâfil avlamayı ve onlara baskında bulunmayı düşünmüştür. Bu sebepledir ki, Amr bin Anbese buna itiraz etmiş ve onlara kendilerine karşı savaş açacağını haber vermeden memleketlerine girmeyi uygun görmemiştir. Yezid, bu sözü aynen veya buna yakın bir ifade ile söyledi.

Ebû Ubeyd dedi: Rasulüllah (S.A.V. de kendisiyle onlar arasında muayyen bir müddet kadar muahede bulunan ve fakat bu müddet sona eren herkese aynı şekilde davranmış, bazen de bu müddetlerini uzatmıştır. Kur'an-ı Kerim'de de aynı hüküm mevcuttur.

450 — Haccac bize İbni Cüreyc ve Mücahid'den; «Bu, Allah'dan ve Rasulünden kendileriyle andlaşma yaptığınız müşriklere, kesin olarak münasebetlerin kesiliş bildirisidir.» (2) âyeti hakkında şöyle anlattı: Mücâhid dedi ki:

— Bu bildiri ehli ahdden olan Huzaa, Medlec ve anlaşmalı olan diğer ehli ahde yöneliktir. Ravi der ki: Rausüllah (S.A.V.) Tebuk seferini neticelendirip Tebuk'ten avdet edince haz fârizasını ifa etmek istedi. Sonra Rasulüllah (S.A.V.) şöyle buyurdu:

— Bazı müşrikler Kâbe'ye gelerek çıplak olarak tavaf ederler. Bu sebeple hac etmek istemiyorum. Tâ ki bu âdete son verilsin. Daha sonra Ebû Bekir ve Ali (R.A.)'yı gönderdi. Ebû Bekir ve Ali insanların alış-veriş yaptıkları Zilmecaz ve diğer bütün panayırları ve bütün mevsim (e katılan insanları uyarmak için) dolaştılar. Ve ahd ehline, on Zilhicce'den Rebiulahir'in onuncu gününe kadar ardarda gelen ve dört haram aydan ibaret olan dört aya kadar emniyet içinde olduklarını ve bu müddetten sonra ehli ahdden sayılmayacaklarını haber verdiler. Bütün insanlara ilânı harp eyledi. Meğer ki îman etmiş olsunlar.

451 — İbni Ceric dedi:

— Abdullah bin Kesir Mücâhid'in şöyle dediğini söyledi: Ali (R.A.) (hacılara bir hutbe irâd etti, Berae Sûresinin baş tarafındaki âyetleri) okuyor ve şöyle diyordu: Bu seneden sonra hiç bir müşrik hac etmeyecek; ve hiç bir (kimse) çıplak (olarak) Kâbe'yi tavaf etmeyecektir. (3)

452 — İbni Cüreyc dedi: Ata, Hz. Ali'nin (hutbesine) Berae Sûresi

---

(2) et-Tevbe: 1.

(3) Hz. Ali dört husus üzerinde durmuştur: 1 — Müminden başka hiç kimse cennete girmeyecek; 2 — Bu yıldan sonra hiç bir müşrik Kâbe'yi tavaf etmeyecek; 3 — Hiç bir kimse Kâbe'yi çıplak olarak ziyaret etmeyecek; 4 — Her kim Rasulüllah (S.A.V.) ile muahedesi varsa, müddeti bitinceye kadar ona riayet olunacak... (Çev.)

(nin baş tarafındaki âyetler) ile başladığını, «onlar size karşı doğru oldukça (ahidlerini bozmadıkça) siz de onlara karşı doğru harekette bulunun (4)» âyeti ile (hutbesinin baş tarafında okuduğu âyetlere) son verdiğini ileri sürmüştür.

453 — İbni Cüreyc, Cabir bin Abdullah'ın şöyle dediğini söyledi:

— O, Berae Sûresinin ilgili âyetlerini Mina'da okumuştu. (Ebu Ubeyd dedi: Râvi Ali'yi kastediyor).

454 — Haccac bize İbni Cüreyc ve Mücâhit'den şöyle anlattı:

— «Haram olan aylar(Zilhicce, Muharrem, Safar, Rabiulevvel) çıktığı zaman (5) (âyetinde söz konusu edilen aylar). «Ey müşrikler, bundan böyle yer yüzünde dört ay serbestçe dolaşın.» (6) âyetinde Allah'ın işaret buyurduğu dört aydır. Bu dört ay, haram aylardı. Zira bu dört ay içinde müşriklere eman verildi. Tâ ki bu müddet boyunca serbestçe dolaşşınlar.

Ebû Ubeyd dedi: Mücahid demek istiyor ki; kendisi, (âyette geçen) haram aylardan: «(Doğrusu, Allah, gökleri ve yeri yarattığı günkü kesin hükmünde ayların sayısı, Allah katında oniki aydır.) Onlardan dördü (Zilkade, Zilhicce, Muharrem, Recep) haram olanlardır.» (7) âyeti kerîmesinde sözü edilen haram ayları kasdetmemektedir. Şayet bu ayları kasdetmiş olsaydı, bu ayların sonu Muharrem ayının bitimi ve Safer ayının başlangıcı ile vukubulacaktı. Gerçek odur ki, (Berae Sûresinin 5. âyetinde zikredilen) haram aylardan maksadı, kurbanların kesildiği gün olan 10 Zilhicce'den başlayan ve Rebiulahir'in onuncu gününde son bulan dört ay (lık bir müddet) dır. Nitekim de böyle buyurmuştur. Ki bu müddet on Zilhicce'den itibaren tam dört aydır.

Ebu Ubeyd dedi: Rasulüllah (S.A.V.)'ın bu aylara haram aylar demesi, bu aylar zarfında müşriklere eman vermesi, ve onlarla savaş etmeyi kendi kendine haram kılmasından dolayıdır. (8)

455 — Ebu'l-Yeman bize Şuayb bin. Ebî Hamza ve İbni Şihab'dan şöyle nakletti: İbni Şihab dedi ki: Said bin el-Müseyyib bana şöyle haber verdi:

— Resulüllah salla'llahu aleyhi ve sellem Huneyn ve Taif Gazvelerinden sonra Zilkade ayında Umre yaptı ve (hac vaktinden evvel) Ci-

---

(4) et-Tevbe: 7.
(5) Tevbe: 5.
(6) Tevbe: 2.
(7) Tevbe: 36.
(8) et-Tevbe Sûresinin 5. âyetinde zikredilen haram aylar meşhur dört haram aylar değildir. Bilinen haram aylar, Zilkade, Zilhicce, Muharrem ve Recep'tir. Bu konuya aynı sûrenin 36. âyetinde temas edilmiştir.

rane'den Medine'ye döndü. Ertesi yıl Ebubekir'i hac emiri tayin etti ve Berae (suresinin baş tarafındaki ayetleri müşriklere) bildirmesini emretti.

456 — İbni Şihab dedi: Humeyd bin Abdurrahman bin Avf bana Ebu Hureyre'nin şöyle dediğini haber verdi:

— Ebu Bekir radiya'llahu enh (emrliğini yaptığı) hacda beni kurban gününde (10 Zilhicce) bu yıldan sonra hiç bir müşrik hac etmeyecek ve hiç bir (kimse) çıplak (olarak) Kabeyi tavaf etmeyecek, diye haber vermeleri için gönderdiği bir haberci ile gönderdi.

Humeyd bin Abdurrahman bin Avf dedi: «Daha sonra Rasulüllah (S.A.V.) (Ebu Bekir'den sonra) Hz. Ali'yi gönderdi; ve Berae suresi(nin ilk ayetlerini insanlara) bildirmesini emretti. Ebu Hüreyre dedi: Ali (R.A.) on Zilhicce günü Berae suresi(nin ilk ayetleri)ni ve bu yıldan sonra hiç bir muşrikin hacca gelmeyeceğini ve hiç bir (kimse) çıplak (olarak) Kabe'yi tavaf etmeyeceğini Mina'da insanlara ilan etti.

457 — Ebu Ubeyd dedi: İbni Ebî Adî bana Şube, Muğire, Şabî, Muharrir bin Ebî Hüreyre ve babasından şöyle anlattı. Ebu Hüreyye dedi ki:

— Rasulüllah (S.A.V.) kendisini Berae suresini Mekke ehline (bildirmek üzere) gönderdiği zaman Hz. Ali'nin ilamcısı bulunuyordum. Ebû Hüreyre der ki: Sesim kısılıncaya kadar çağırdım. Ravi Muharrir dedi: Ebû Hüreyre'ye:

— Çağırıp da ne söyledin? diye sordum. O:

— Müminden başka hiç kimse cennete girmeyecek; bu yıldan sonra hiç bir müşrik hacca gelmeyecek; hiç bir (kimse) çıplak (olarak) Kabe'yi tavaf etmeyecek; ve her kim Rasulüllah ile bir muahedesi varsa bu muahelinin dört aya kadar müddeti vardır; bu dört ay geçtiği zaman Allah ve Rasulü müşriklerden beridir (onlara karşı hiç bir sorumluluk içinde olmayacaklardır), diye ilan ettim, karşılığını verdi.

458 — Ebû Ubeyd dedi: Ebû Nuh bana Yunus, Ebû İshak, babası ve Yezid bin Yesi'den şöyle rivayet etti: Yezid bin Yesî dedi ki:

— Rasulüllah (S.A.V.) Ebu Bekir (R.A.)'i Berae Suresi(ni tebliğ etmek üzere) gönderdi. Sonra arkasından Ali'yi gönderdi. Bunun üzerine Ebû Bekir üzgün olarak geri döndü ve Rasulüllah'a:

— Ey Alah'ın Rasulü! benim hakkımda bir şey mi indi? diye sordu. Rasulüllah (S.A.V.):

— Hayır, (inmedi) Yalnız sureyi ben veya ehli beytimden bir zatın tebliğ etmesi bana emredildi, diye cevap verdi. Ravi der ki: (Rasulülah'dan aldığım emir üzerine) Hz. Ali Mekke ehline gitti. Ve şöyle dedi: Ben

size Rasulüllah (S.A.V.)'ın elçisiyim. Size dört hususu bildirmek üzere gönderildim. Ravi sonra Ebû Hüreyre'nin yukarıki hadisi tarzında bir rivayet nakletti.

Anlaşmaları İhlal Eden Sulh ve Ahd Ehlinin Hangi Hallerde Kanlarının Akıtılabileceği Hakkındadır

459 — Ebû Ubeyde dedi: Ali bin Mabed bana Ebû'l Melih ve Meylun bin Mihran'dan naklen şöyle rivayet etti: Meymun bin Mihran dedi ki:

— Rasulüllah (S.A.V.) Hayber ahalisini muhasara etti. (Muhasara) yirmi ile otuz gece arasında (devam etti.) Kale içindeki ahcılı, kalenin içindeki her şeyin Rasulüllah'a ait olması karşılığında, nefisleri ve zürriyetleri için eman aldılar. Meymun bin Mihran der ki: Kalenin içinde Rasulüllah (S.A.V.)'e şiddetli düşmanlık besleyen ve (ona karşı içlerinde) fahiş emeller taşıyan bir aile mevcuttu. Rasulüllah (S.A.V.) bunlara:

— Ey Hakik oğulları! —Ebû Ubeyd dedi: (Her ne kadar) ey Hakik oğulları, diye söyledi (ise de), Bunlar Benu Ebî Hakik'dirler. — Allah'a ve Rasulüne olan düşmanlığınızı biliyorum. Buna rağmen bu, sahiplerinize verdiğimi size vermeye mani teşkil etmez. Sizler (Hayber ahalisi olarak), mallarınızdan bir şey gizlerseniz, kanlarınız bizim için helal olur, diye bana teahhüt verdiniz. Sizin kaplarınız(nerede, onlar)a ne yaptınız, ey falan ve falanca kimseler? Onlar:

— Onları muharebemizde kaybettik, dediler. Ravi dedi: Bunun üzerine Rasulüllah ashabına emir vererek kapların bulunduğu yere geldiler ve kapları bulup çıkardılar. Ravi der ki: Daha sonra Beni Hakik'ln kafaları vuruldu.

460 — Haccac bize İbni Cüreyc ve Medine ahalisinden bir zattan şöyle anlattı:

— Rasulüllah (S.A.V.) Benî Ebi Hakik ile, kendisinden hiç bir defineyi gizlememek üzere, sulh (sözleşmesi) yaptı. Ancak onlar Rasulüllah'dan (kendilerine ait kıymetli eşyalarını) gizlediler. Bu yüzden onların kanlarını akıtmayı helal kıldı.

461 — Yezid bize İbrahim bin Sad, Zührî ve İbni Kab bin Malik'den şöyle nakletti:

— Rasulüllah (S.A.V.) İbni Ebî Hakik'i öldürmeleri için bir grup (fedaiyi) gönderdi. Onlar (verilen emri yerine getirerek) İbni Ebî Hakik'i öldürdüler.

462 — Yezid bize Hişam ve Hasan'dan şöyle anlattı: Hasan (R.A.) dedi ki:

— Huyeyy bin Ahtab Rasulüllah (S.A.V.) ile, ona karşı hiç bir kimseye arka çıkmamak üzere muahede yaptı. Allah'ı da üzerine kefil kıldı. Ravi der ki; Rasulüllah (S.A.V.)'a, bu şahıs oğlu ile teslim olmuş olarak getirildi. Bunun üzerine Rasulüllah:

— Kefil (Allah) ahdini gerçekleştirdi, diye buyurdu. Sonra da (İbni Ahtab ve oğlunun kafasının vurulmasını) emretti. (Emir yerine getirilerek) İbni Ahtab ve oğlunun kafası vuruldu.

Ebû Ubeyd dedi: Rasulüllah (S.A.V.) kendisiyle muahedeleri bulunduğu halde Benî Kurayza'nın kanlarını (akıtmayı) helal kılması ancak (Hendek Savaşında) ahzab (müşrik orduların)a arka çıktıklarından dolayıdır. Rasulüllah (S.A.V.), her nekadar ashabından bir kimseyi öldürmedilerse de, Benî Kurayza'nın bu hareketini, onlar tarafından muahedenin ihlal edilmesi olarak kabul etti. Kuran'ı Kerim'in Ahzab Suresinde bu konuda ayetler nazil olmuştur. (1)

463 — Haccac bize İbni Cüreyc ve Mücahid'den aşağıki ayetler hakkında şöyle rivayet etti: «O vakit kafirler üstünüzden (vadinin üst ve doğu tarafından) size gelmişlerdi» (2) (ayetindeki «üstünüzden gelmişlerdi» »ifadesi hakkında) Mücahid der ki; (bunlar) başlarında Uyeyne bin Hısn olduğu halde Necd ahalisidir. «(O vakit kafirler üstünüzden), bir de altınızdan (vadinin aşağı batı tarafından) size gelmişlerdi.» (3) (ayetindeki «bir de altınızdan size gelmişlerdi» ifadesi hakkında da) şöyle dedi: Bunlar Ebû Süfyan (ve maiyyetinde olanlar)dır. Mücahid, «Allah (Hendek Savaşındaki) o kafirleri, hiç bir zafere eremedikleri halde öfkeleriyle geri çevirdi» (4) ayetinde zikredilenlerden maksad, ahzab (müşrikler ordusu))dur, demiştir. «Kitap ehlinden olup (Hendek savaşındaki) o kafirlere yardım edenleri, Allah kalblerine korku düşürerek kalelerinden indirdi» (5) (ayetinde zikredilenler hakkında) Mücahid, bunlar Kurayza oğullarıdır, der. (Ayetin metninde geçen) «sayâsî» kelimesi ise köşk ve kale anlamına geldiğini söylemiştir. «Allah kalblerine korku düşürüp bir kısmını öldürüyordunuz, bir kısmını da esir alıyordunuz» (6) Mücahid: Bütün bunlar Hendek savaşında olmuştur, der.

---

(1) Bu âyetler Ahzab sûresinin 26. ve 27. âyetleridir.
(2) el-Ahzab: 10.
(3) el-Ahzab: 10.
(4) el-Ahzab: 25.
(5) el-Ahzab: 26.
(6) el-Ahzab: 26.

464 — Abdulah bin Salih bize Leys bin Sad, Akil ve İbni Şihab'dan şöyle anlattı: İbni Şihab dedi ki:

— Rasulüllah (S.A.V.), ahzaptan kurtulduğu zaman gelip evine girdi ve silahını koydu. Bunun üzerine Cebrail kendisine geldi ve şöyle dedi:

— Silahı mı bıraktın? Halbuki bizler (düşman) kavmin peşindeyiz. Çık, zira Allah Teala Benî Kurayza'ya karşı savaş açmak için sana izin vermiş ve onlar hakkında şu ayeti indirmiştir: «Eğer seninle muahede yapan bir kavimden sözleşmeye aykırı bir hainlik alameti duyarsan savaş açmadan önce ahidlerini reddettiğini doğruca kendilerine ilan et. Çünkü Allah hainleri sevmez.» (7) Ravi daha sonra, daha evvelki konularda zikrettiğimiz gibi, Benî Kurayza'nın muhasarasını, Sad'in hakemliğine rıza göstermelerini ve Sad'in onlar hakkında verdiği katl ve esaret hükmünü dile getiren bir rivayet nakletti.

465 — Yezid bin Harun bize Muhammed bin Amr bin Alkame, babası, dedesi ve Hz. Aişe'den aynı tarzda bir rivayet anlattı.

Ebû Ubeyd dedi: Beni Kurayza'nın anlaşmayı ihlal etmeleri böyle olmuştur. Rasulüllah (S.A.V.). bu yüzden kanlarını akıtmayı helal kılmıştır. Ebû'l-Hakik'in ailesi (hakkında da aynı hükmü uygulamıştır. Zira), kendisine karşı gizlememeyi taahhud ettiklerini gizleyip (anlaşma şartlarını dikkate almamalarını) anlaşmayı ihlal olarak kabul etmiştir. Amr bin As da Mısır'da aynı hükmü uygulamıştır.

466 — Abdullah bin Salih bize Abdullah bin Lüheya, Hasan bin Sevban ve Mısır'ı fethedenlerden olan Hişam bin Ebî Rukayye'den şöyle anlattı: Hişam bin Ebî Rukayye dedi ki:

— Amr bin As' Mısır'ı fethedince şöyle dedi: Kimin yanında mal varsa onu bize getirip (teslim etsin). Ravi dedi: Bunun üzerine çok miktarda mal getirildi. Sonra Said bölgesi öndegelen büyüğüne adam göndererek elinde bulunan malları getirmesini emretti. (Said bölgesi emiri): Bende mal yoktur, diye cevap verdi. Ravi der ki, bunun üzerine Amr onu hapsetti. Amr (hapis içinde yatan bu adamın) yanına gidenlere: Herhangi bir kimseden bahsettiğini hiç işitmediniz mi? diye sorardı. Onlar:

— Evet, Tur'daki bir rahib(den bahsettiğini işittik), diye cevap verdiler. Amr gönderip adamın mührünü getirtti. Ve onun adına rumca bir mektup yazarak mühürledi. Sonra bu mektubu bir elçi vasıtasıyla rahibe gönderdi. Ravi der ki; Rahim (ağzı) kurşunla kapatılmış bakırdan bir testi getirdi. Testinin içinde bir mektup vardı. Mektupta şunlar yazılıydı: Ey oğullarım, mallarınızı (almayı) düşündüğünüz zaman su havuzunun altını kazınız. Bunun üzerine Amr su havuzu(nun altını kazımak ve altın-

---

(7) el-Enfâl: 58.

ları çıkarmak üzere) emin kimseler gönderdi. Bunlar elli irdeb dinar (bulup) çıkardılar. Ravi der ki: Bunun üzerine Said Nabatinin (Said bölgesi emirinin) kafasını vurdu ve onu astı.

Ebû Ubeyd dedi: (Rivayetin metninde geçen «fiskiye» rumca bir kelime olup su havuzu anlamına gelir.)

Ebü Ubeyd dedi: Bu hadisin izah tarzı şudur: Amr bin As —Peygamber (S.A.V.)'in Beni Ebî Hakik ile anlaştığı gibi—, o da Mısırlılarla kendisinden malarını gizlememeleri şartıyla sulh anlaşması akdetmiş idi. Ehli ahde karşı savaş açmak ve kanlarını akıtmayı helal kılmak ancak anlaşma ve ahidleri ihlal ettikleri kesin olarak ortaya çıktığı zaman sözkonusudur. Nitekim Rasulüllah (S.A.V.)'in defineyi ortaya çıkarması ile (Beni Ebî Hakik tarafından anlaşmaya aykırı olarak) definenin gizledikleri Rasulüllah (S.A.V.) için tebeyyün etmiştir. Ve nitekim Amr bin As da (Mısır'da) saklanan mal ve altını ortaya çıkarmıştır. Yine Beni Kurayza'nın (muahedeleri ihlal) durumları ve ahzap (müşrikler) ordusunu Rasulüllah'ın aleyhine olarak desteklemeleri tebeyyün ettiği gibi.. Halbuki zan ve şüphe ile bu hükme kail olmak; (yani anlaşmalıların muahedeleri ihlal ettikleri, zannı ve şüpheli delillerle sözkonusu edilmesi) caiz değildir. Hz. Ömer (R.A.)'den nakledilen şu hadis bunu teyid eder:

467 — Ebü Ubeyd dedi: Yezid bin Harun bize Hişam bin Hasan ve İbni Sirîn'den rivayetle şöyle anlattı:

— Ömer bin Hattab (R.A.) Umeyr bin Said - yahud Umeyr bin Sadi Şam ahalisinden bir kısmına amil tayin etti. Bir kere Umeyr Hz. Ömer'e gelip şöyle dedi: Ey müminlerin emiri! Bizlerle Rum (Bizans)lar arasında «Arabu's-Sus» adlı bir belde vardır. Bu beldenin ahalisi hiç bir sırrımızı düşmanımızdan gizlemiyorlar ve düşmanın hiç bir sırrını bize açıklamıyorlar. (Düşmanın niyet ve hareketlerini bize haber vermiyorlar). Hz. Ömer ona:

— Döndüğün zaman, kendilerine bir keçi yerine iki geçi, bir deve yerine iki deve ve her şey karşılığında iki şey verme teklifinde bulun. Bunu derlerse onlara ver ve beldeyi yıktır. Yok, eğer bunu reddederlerse, ahidlerini reddettiği kendilerine haber ver ve bir sene zarfında onları beldeden sür. Sonra beldeyi yıktır, dedi. Umeyr:

— Bana bu konuda bir tezkere yaz, dedi. Hz. Ömer ona bir tezkere yazdı. Umeyr kendilerine gidince, Hz. Ömer'in yazdığı tezkereyi kendilerine arzetti. Ancak onlar (beldeyi terketmeyi) reddettiler. Bunun üzerine onlara bir yıl müddet verdi (ki beldeyi terketsinler). Sonra şehri yıktırdı.

Ebü Ubeyd dedi: Arabu's-Sus, Hades kalesi tarafında düşen Avasım bölgesinde bir beldedir. Bölgede meşhur (bir kasaba)dır. Bu belde ahalisinin ahdi vardı. Nihayet bu duruma düştüler. Ancak Hz. Ömer'in ken-

dilerine beldeyi terketme teklifinde bulunması; ve (beldeyi terkettikleri takdirde) kendilerine mallarının bir misli daha verilmesini emretmesi, anlaşmayı ihlal ettikleri kendisine kesin olarak tebeyyün etmediğinden dolayıdır. Yahud anlaşmayı hepsi değil de onlardan bir kısmı ihlal etmiş idi. Şayet onların hepsi muahedeyi ihlal cihetine gitmiş olsalardı (veya anlaşmaları çiğnedikleri kesin delillerle ortaya çıksaydı) vermeyi vadettiği malları vermesi şöyle dursun, onlarla ancak muharebe edecekti. Buna benzer bir olay da günümüzde Evzaî'nin devrinde Şam bölgesinin Lübnan Dağları yöresinde vuku bulmuştur. Bu mıntıkada bir kısım ehli ahd yaşardı. Onlar ahde aykırı hareketlerle bulundular. Bu sırada Şam bölgesinin valisi Salih bin Ali idi. Salih bin Ali onlara karşı harb açtı ve onları (memleketlerinden) sürdü. Bunun üzerine, Evzaî —Muhammed bin Kesir'in bize anlattığına göre— Salih bin Ali'ye uzun bir mektup yazdı. Mektupta şunlar yazılıydı:

468 — «Ehli zimmetten olan Lübnan dağları ahalisinin sürülmesi, onların bazıları tarafından vuku bulup ammesi tarafından işlenmeyen ve birbirlerine yardım ederek meydana getirmedikleri (muahedeye aykırı) hareketler sonucu gerçekleştirilmiştir. Bir kısmı öldürülmüş, kalanlar da köylerine dönmüştür. Nasıl olur da bir grubun hareketleri yüzünden ammeyi sorumlu tutuyorsun da (bu zimmîler) memleketlerinden ve mallarından (mahrum edilip) uzaklaştırılsınlar. Halbuki bize bildirilmiştir ki, Allah havasın (bir grubun) hareketleri yüzünden ammeyi sorumlu tutmaz; belki ammenin hareketleri yüzünden havassı (ileri gelenleri ve sorumluları) mesul tutar. Sonra (Kıyamet günü de) onları amellerine göre gönderir (diriltip hesap gününde muhakeme eder.)' (8) Uyulan ve bağlı kalınan en haklı hüküm Allah'ın hükmü; İttiba edeceğin en haklı vasiyyet Rasulüllah'ın vasiyyeti ve şu sözüdür: «Kim ki bir anlaşmalıya zulmeder veya takatı üstünde ona bir mükellefiyyet yüklerse, ben onun hasmıyım.» Kimin kan masumiyeti varsa onun için mal dokunulmazlığı da vardır. Onlar köle değildir ki, kendilerini istediğin gibi bir memleketten öbür memlekete sürebilesin. Onlar ehli zimmet ve hürdürler. Evli olanları zina ederse recmedilir; bizden kim onların kadınlarıyla evlenirse, onların bu kadınları talak, iddet ve hisselerde kadınlarımızla eşit haklara sahiptirler. Ravi daha sonra uzun bir mektup nakletti.

469 — Ebû Ubeyd dedi: Daha sonra İslâm ve Bizans halkları arasında ve denizde bir ada olan Kıbrıs ahalisi tarafından (muahedelere ay-

---

(8) **Rasulüllah (S.A.V.) şöyle buyurmuştur:** «Allah bir kavme azab indirince, o kavim içinde bulunan her ferde azab isabet eder. Sonra herkes kendi amellerine göre ba's olunurlar.» **(Tecrid ter., C. 12, sh. 301) (Çev.)**

kırı) bir olay vuku bulmuştur. Muaviye (R.A.), müslümanlara verecekleri bir haraç karşılığında ada ahalisiyle sulh yapmış ve muahede akdetmiş idi. Onlar aynı zamanda Bizans'a da haraç ödemekte idiler. Kıbrıslılar her iki tarafa karşı zimmetli bulunuyorlardı. Ve onlar, Abdülmelik bin Salih'in avasım bölgesi valiliği dönemine kadar bu durumda kaldılar. Bu dönemde onlar —veya onların bir kısmı— tarafından (muahedeye aykırı) hareketler meydana geldi. Bunun üzerine Abdülmelik bu durumu anlaşmaları ihlal olarak kabul etti. O gün için çok sayıda fakih mevcuttu. Bunlardan bazılarına yazarak Kıbrıs ahalisine karşı harp açmak konusunda onlara danıştı (ve görüşlerini sordu). Kendilerine mektup yazıp durumu arzettiği fakihlerden bazıları şunlardır: Leys bin Sad, Malik bin Enes, Süfyan bin Uyeyne, Musa bin Ayen, İsmail bin İyyas, Yahya bin Hamza, Ebû İshak el-Fezarî ve Muhalled bin Hüseyn. Ki bunların hepsi de mektuplarına cevap vermişlerdir.

Ebû Ubeyd dedi: Yukarıda adı geçen zevatın cevabî mektuplarını Abdülmelik bin Salih'e ait divan (evrak defteri) dan çıkarılmış olarak buldum. Bu zevatın kasdettikleri ve istedikleri manayı mektuplarından özetledim. Bu konuda ortaya attıkları görüşlerde ihtilaf etmişlerdir. Ancak bazıları ihanet etmiş olsalar bile, onlara karşı savaşmaktan kaçınmayı ve kendilerine vefalı olmayı Abdülmelik'e tavsiye edenler, onlara karşı harp açmayı önerenlerden daha çoktur. (Yani fikri sorulan fakihlerin çoğu, ahalisinin bir kısmı ihanet etmiş olsa bile Kıbrıs halkına karşı savaş açmayı uygun görmemişlerdir.) Leys bin Sad'in yazdığı cevabî mektupta şunlar yazılıydı:

470 — Bizler öteden beri Kıbrıs ahalisini müslümanları aldatmakla ve Bizanslılara sadakat göstermekle itham eder dururuz. Allah Teala şöyle buyurmuştur: «Eğer seninle muahede yapan bir kavimden sözleşmeye aykırı bir hainlik alameti duyarsan, savaş açmadan önce ahidlerini reddettiğini doğruca kendilerine ilan et.» (9) (Görüyoruz ki), Cenabı Allah, onların hiyanetini açıkça görmedikçe onların ahidlerini reddettiğini onlara ilan etme, diye buyurmamıştır. Benim görüşüm odur ki, ahidlerini reddettiğini onlara ilan et. Sonra bir yıl bekletilsinler ki(düşünsünler ve birbirleriyle) danışsınlar. Onlardan kim ki İslâm memleketlerine iltihak etmeyi arzu ederse, haraç ödemek ve zimmetli olmak şartıyla bunu yapsın. Kim de Bizans'a geçmek isterse, geçsin. Kim de harb etmek üzere Kıbrıs'ta kalırsa, müslümanlar düşmanlarına karşı savaşır gibi bunlarla savaşsınlar. Binaenaleyh onlara bir yıl mühlet vermekle ahidlerine vefa gösterilmiş ve (ileri sürecekleri itiraz ve) hüccetlere meydan verilmiş olur.

---

(9) el-Enfâl: 58.

Süfyan bin Uyeyne'nin yazdığı cevabî mektupta ise şunlar yazılıydı:

471 — Bizler Peygamber (S.A.V.) kendileriyle muahede yapıp da muahedeyi ihlal eden herhangi bir kavmin kanını akıtmayı helal kılmadığını göremiyoruz. Mekke halkı müstesna.. O, Mekke ehline ihsanda bulundu. Mekkelilere karşı savaş açılmasını meşru kılan muahedeyi ihlal etmeleri şöyle olmuştur:

Mekkelilerin müttefikleri olan Beni Bekr kabilesi Rasulüllah (S.A.V.)'-in müttefikleri olan Huzaa ile savaşa tutuşmuş idi. Mekkeliler, Rasulüllah (S.A.V.)'in müttefiklerine karşı Beni Bekir'e yardım ettiler. Bu yüzden Rasulüllah (S.A.V.) Mekke ehline karşı savaş açmayı meşru görmüştür. (10) (Hudeybiye) mütarekesini ihlal edenler hakkında şu ayeti kerime inmiştir:

«Bir kavim ile savaşmaz mısınız ki, onlar yeminlerini bozdular ve Peygamber'i (Mekke'den) çıkarmaya karar verdiler; ve üstelik ilk önce size taarruza onlar başladılar. Yoksa onlardan korkuyor musunuz? Eğer gerçek müminlerseniz, Allah, kendisinden korkmanıza daha ziyade lâyıktır. Onlarla muharebe edin ki, Allah, sizin ellerinizle kendilerini öldürsün ve böylece azab etsin; onları perişan etsin, size onlara karşı zafer versin ve müminler topluluğunun kalblerini ferahlandırsın.» (11) Aynı grup hakkında şu ayet de nazil olmuştur:

«Allah katında, yeryüzünde dolaşan hayvanların en kötüsü, muhakkak ki küfre varanlardır. Artık onlar iman etmezler. Onlar kendileriyle muahede yaptığın kimselerdir ki, sonra her defasında sözleşmelerini bozuyorlar. Onun için, o ahidlerini bozanları harbde yakalarsan kendilerine yapacağın ağır muamele ile arkalarındakileri dağıt. Olur ki düşünürler(de ibret alıp ahdi bozmaktan sakınırlar). (12) Rasulüllah (S.A.V.)'in Necran ahalisi ile yaptığı sulh anlaşmasında şart koştuğu bir husus da şuydu: Onlardan kim ki, eskisi gibi, riba yerse benim zimmetim (Rasulüllah'ın zimmeti) ondan beridir.

Bize kadar intikal eden ilimden (öğrendiğimiz kadarıyla) kendileriyle yapılan muahedeyi (zimmilerden) kim ihlal ederse, sonra da bu ihlale bütün zimmîler katılırsa, onlar zimmet hakkını kaybeder.

Malik bin Enes'in Abdülmelik bin Salih(in mektubuna) yazdığı cevabî mektupta şunlar yazılıdır:

472 — Ululernr tarafından Kıbrıs halkına verilen eman, öteden beri süregelmiştir. Onlar (kendilerine verilen bu) eman ile zimmet halleri üzerin-

---

(10) Hudeybiye Mütarekesine göre, Rasulüllah (S.A.V.)'in müttefiki Huzaa kabilesi idi.

(11) et-Tevbe: 13-14.

(12) el-Enfâl: 55-56-57.

de bırakılmaları, kendileri için zillet ve küçülmüşlük, müslümanlar için de kuvvet vesilesi olarak görmektedirler. Zira kendilerinden cizye almakta ve düşmanlarına karşı onlardan yararlanmaktadırlar. Ululemr arasında hiç kimsenin ahidlerini ihlal ettiklerini; onları yerlerinden çıkardıklarını göremiyorum. Benim görüşüm odur ki, kendilerinden (açık ve seçik olarak) bir özür ve ihanet görülmedikçe, (müslümanlarla aralarındaki) sulh muahedesini ihlal etmekte ve ahidlerini reddetmekte acele etme. Zira Allah Teala şöyle buyurur:

«Sözleşme müddetleri bitinceye kadar ahidlerini tamamiyle yerine getirin.» (13) Eğer düzelmezler, hilelerini terketmezlerse ve ihanetlerini devam ettirdiğini görürsen, o zaman kendilerine karşı savaş açarsın. (Bu da ancak) kendilerine karşı suçsuz ve özürsüz olmak durumunda söz konusudur. Bu senin için onlara karşı daha büyük güç verecek, senin için zafer daha yakın olacak; onlar için rüsvaylık vesilesi olacaktır. inşallah..

Musa bin Ayen'in yazdığı mektupda şöyledir:

473 — Geçmişte bazen benzer vakalar meydana gelirdi. Ve Ululemr durumu düşünüp (çözüme bağlarlardı). Evvelkiler arasında Kıbrıs halkının veya başkasının ahdini ihlal eden hiç kimseyi göremiyorum. Hem de muhtemeldir ki, onların bir kısmı tarafından vukua gelen (ahdi ihlal) hareketlerine ammeleri katılmamıştır. Binaenaleyh benim görüşüm odur ki, her ne kadar anlaşmayı ihlal etmiş iseler de, (müslümanlarca) ahde vefa göstermek ve muahede şartlarını yerine getirmek gerekmektedir. Musa dedi: Müslümanlarla sulh anlaşması akteden, sonra da müslümanların sırlarını müşriklere açıklayıp müslümanlar aleyhine onlara rehberlik yapan bir cemaat hakkında Evzaî'nin şöyle dediğini işittim:

«Bunlar ehli zimmetten iseler, ahidlerini ihlal etmiş ve zimmet hakkından olmuş olurlar. Vali böylesini öldürüp asabilir. Yok, eğer bu kimseler sulh ehlinden olup zimmete tabi değilse, vali onların ahidlerini reddettiğini kendilerine ilan eder. Zira, «Allah hainleri sevmez.» (14)

İsmail bin İyyaş'ın yazdığı mektupta şunlara yer verilmiştir:

474 — Kıbrıs ahalisi zillet kahr içindedir. Rumlar (Bizans) onlara haksızlık yapmakta ve kadınlarına tecavüz etmektedirler. Bize düşen onları himaye etmek ve (düşmanlarını bu tecavüzlerden) alıkoymaktır. Ermenistan ahalisine verdiği ahidnamede Habib bin Mesleme şunları yazmıştır: Eğer müslümanları sizden meşgul edecek bir meşguliyetle karşı-

---

(13) **et-Tevbe: 4.**

(14) **el-Enfâl: 58. Böylelikle muahede tek taraflı olarak ihlâl edilmiş iken, diğer tarafın ilânı ile feshedilmiş oluyor.**

laşır, düşmanlarınız da bunu fırsat bilerek siz(e tecavüz edip siz)i mağlup ederlerse, müslümanlara (verdiğiniz ahde) vefa ettikçe, sizler bundan sorumlu tutulmayacak ve bu durum sizin ahdenizi ihlal etmeyecektir. Benim görüşüm şudur ki; (Kıbrıs halkı), ahid ve zimmetleri üzerinde bırakılmalıdırlar. Zira Yezid bin Velid onları Kıbrıs'tan Şam'a sürmüş idi. Ancak İslâm hukukçuları bu hareketi büyük bir hata olarak kabul etmiş ve kınamışlardır. Bunun üzerine Velid onları tekrar Kıbrıs'a irca etmiştir. Müslümanlar da bu hareketi (Velid'in Kıbrıs'lıları yurtlarına ircai) tasvib etmiş ve adaletli bir davranış olarak görmüşlerdir.

Yahya bin Hamza'nın yazdığı mektupta şunlar vardır:

475 — Şüphesiz Kıbrıs'ın durumu, Arabsûs'un durumu gibidir. Onda uyulacak güzel bir yol esas kabul edilecek bir sünnet vardır. (Yani Kıbrıs hakkında da aynı yolu izlemek lâzımdır.) Kıbrıs'ı kendi hali üzerinde bırakmak ve içinde olup bitenlere karşı sabırlı olmak gerekir. Zira bu, müslümanların adanın (ahalisinden alacakları) cizye ile adada mevcut ihtiyaçları (menfaatleri) açısından daha uygundur. Nitekim adanın (bulunduğu hal üzere) terkedilmesi ve (ahalisine) eman verilmesi bu sebebe bağlıdır. Müslümanlar ile düşmanları arasında bunların işgal ettikleri (stratejik) yeri işgal eden bir ehli ahd yoktur ki, böylelerinden geçmişte ve halihazırda korunmuş olmasın (ve tevlid edebilecekleri zararlardan uzak kalabilmek için böyle yerler kazanılmış olmasın.) Kendileri için müslümanların savaşmak durumunda olmadıkları ve aralarında (İslâm) hükümlerinin cari olmadığı her ehli ahd zimmet ehli değil, fidye ehlidir. Onlar saldırmadıkça, kendilerine saldırılmaz; ahde vefa gösterdikçe, ahidlerine vefa gösterilir; ve vergilerini ödedikçe onlardan kabul edilir. Ancak, müslümanlar, karşı tarafın şerrinden korunmak gerektiği, düşmanlarına karşı savaşamayacak durumda bulundukları veya başkaları ile bulundukları ilişkiler sebebiyle meşgul kaldıkları tarafa karşı bu sorumluluk içinde olmaları gerekir. Muaz bin Cebel (R.A.)'den rivayet edildiğine göre; o, müslümanlar düşmanla sulh yapmak zorunda kalmadıkça, muayyen bir şey karşılığında düşmanla sulh yapmayı mekruh görmekte idi. Zira belli olmaz; hem de olabilir ki yapılacak sulhta onlar hiç bir zillet ve küçülmüşlük durumuna uğramaz, anlaşmadan galip ve üstün çıkarlar.

Ebû İshak ve Mihled bin Hüseyn'in yazdıkları mektuplarda ise şunlara yer verilmiştir:

476 — (Ahalisinin tutumu ve müslümanlarla aralarındaki ilişkiler ile) Hz. Ömer'in hakkında verdiği karar bakımından Kıbrıs kadar hiç bir beldenin durumu Arabsûs'a benzediğine şahit olmadık. Daha sonra Arabsûs ile ilgili olarak naklettiğimiz hadise benzer bir hadis zikretti. Binaenaleyh Evzaî'nin anlattığına göre müslümanlar Kıbrıs'ı fethetmişlerdir. Kıbrıs'lılar

kendi halleri üzerinde bırakıldılar. Müslümanlar onlarla, yedi bini müslümanlara, yedi bini de Rumlara ödemek üzere, ondört bin dinar karşılığında sulh muahedesi yaptılar. (Anlaşmaya göre): Düşmanlarının durumunu müslümanlardan gizlemeyecekler, müslümanların durumunu da Rumlardan gizlemeyeceklerdi. Evzaî şöyle diyordu:

— Kıbrıs ahalisi hiç bir zaman bize vefa göstermediler. Halbukî bizler bunların ahd ehli olduğu görüşündeyiz. Onların sulhu leh ve aleyhlerine şartlar ihtiva etmektedir. (Yani karşılıklı hak ve vecibelerini içermektedir). Ve ihanet ve anlaşmayı ihlal ettiklerini açıkça ortaya koyan bir durum sözkonusu olmadıkça ahidlerini ihlal etmek doğru değildir.

Ebû Ubeyd dedi: Görüyoruz ki, hukukçuların çoğu, ahde vefa etmeyi israrla istemiş ve Kıbrıs'lıların tümü anlaşma ihlalinde ittifak etmedikçe, onlara karşı harp açmaktan nehyetmişlerdir. İki görüşten uyulmaya en haklı olanı da bu görüştür. Bu görüşe göre, bir grubun suçu yüzünden umumun sorumlu tutulmaması gerekir. Ancak bu suçun umumun desteği ve tasvibi ile vukua gelmiş, suçu işleyen grubun hareketi umum'un rızası ile gerçekleşmiş olması hali müstesna.. Bu takdirde onların kanı(nı akıtmak) helal olur.

Ali bin Ebî Talib (R.A.)'den bu manaya delalet eden bir rivayet nakledilmiştir:

477 — Yezîd bin Harun bize şöyle anlattı:

— Süleyman et-Teymî bize Ebû Miclez'den şöyle rivayet etti:

— Hz. Ali (R.A.), taraftarlarını (umumî ve açık) bir olaya meydan vermedikçe haricîlere karşı savaş açmaktan nehyetti. Ravi dedi: Haricîler Abdullah bin Habbab'ı yakalayarak götürdüler. Bir ara bir hurma ağacından düşmüş bir hurma tanesinin yanından geçerken onlardan bir kişi, bu hurma tanesini alıp ağzına attı. Bunun üzerine bazıları:

— Muahid (anlaşmalı)e ait bu hurma tanesini nasıl helal ediniyorsun? diye söylediler. Adam (ağzına aldığı) hurma tanesini ağzından attı. Daha sonra bir domuzun yanından geçtiler. Onlardan bir kişi kılıcı ile bu domuzu öldürdü. Onlardan bir kısmı öldürene:

— Muahide (anlaşmalıya) ait bir domuz.. Onu (öldürmeyi) nasıl caiz görürsün? dediler. Bunun üzerine Abdullah bin Habbab onlara:

— Size bundan daha büyük bir haram olanı bildireyim mi? dedi. Onlar:

— Evet, bildir, dediler. Ravi dedi: Sonra Abdullah bin Habbab'ı öldürdüler. Haber Hz. Ali'ye ulaştı. Bunun üzerine Ali (R.A.) onlara haber göndererek:

— Bize, kısası icra etmek üzere katilleri gönderin, (dedi). Onlar:

— Sana Abdullah'ın katillerini nasıl gönderebiliriz, hem de hepimiz onun katilleriyiz, diye cevap verdiler. Hz. Ali:

— Hepiniz mi onun katillerisiniz? diye sordu. Onlar:

— Evet, hepimiz onun katilleriyiz, diye karşılık verdiler. Bunun üzerine Ali (R.A.), Allahü ekber deyip onlara karşı savaş açılmasını emretti.

Ebû Ubeyd dedi: Açıktır ki, Ali (R.A.) bir grubun suçundan dolayı umuma karşı savaş açmayı caiz görmemiştir. Ta ki, bilumum suç işlediler ve bunun üzerine ittifak edip (birbirlerine yardımcı oldular). Muahedeleri ihlal durumu da bunun gibidir. (Yani bir grubun ihlalinden dolayı umumu sorumlu tutmak caiz olmaz). Binaenaleyh, eğer bir memleket fethedilip bir kısmı kuvvet yoluyla, bir kısmı da sulh yoluyla alınmış ise, ancak hangi kısmının kuvvet, hangi kısmının sulh yoluyla fethedildiği bilinmiyorsa, şüpheye meydan vermemek için, bütün belde sulh yoluyla fethedildiği kabul edilir.

Fethedildiğinde Dımeşk şehrinin durumu da bunun aynısıydı:

478 — Ebû Eyyub ed-Dımeşkî bize şöyle anlattı:

— Hasan bin Yahya el-Haşenî bize Zeyd bin Vakid, Busr bin Ubeydullah ve Vasile bin Eska' el-Leysî'den şöyle rivayet etti: Vasile bin Eska' şöyle dedi:

— Vakta ki, Halid bin Velid (R.A.) Merce's-Sufr'a geldi. Ben (Şam şehrine doğru) ilerledim. Nihayet Cabiye kapısı —Ebû Ubeyd: Cabiye Dımeşk şehrinin kapılarından biridir— na kadar geldim. Tam bu arada (şehirden) çok sayıda at(lı) çıktı. Onları bir müddet bekledim. Vakta ki, onlar benimle Deyr bin Ebî Evfa arasındaki yere geldiler, onların arka tarafından tekbir getirerek hücuma geçtim. Onlar, şehirlerinin kuşatıldığını zannederek geri döndüler. Ancak ben, komutanlarını takib ettim ve kendisini mızrakla vurdum. O, yere düştü. İki elimle atını vurarak gemini tuttum ve süratle uzaklaşmaya başladım. Onlar benim yalnız olduğumu görünce bana doğru saldırıya geçtiler. Onlara yönelince aralarından bir adamın fırladığını (ve bana doğru geldiğini gördüm). Bunun üzerine atın yularını eğrinin üzerine fırlatarak adama doğru yöneldim ve onu mızrakla yaralayarak öldürdüm. Sonra ata doğru hareket ettim. Onlar beni takib ettiler. Ancak netice aynı oldu. Nihayet (bu şekildeki karşılıklı hamlelerle) onlardan üç kişiyi ardarda öldürdüm. Onlar benim yaptıklarımı görünce, geriye dönmeye başladılar. Ben de yola koyuldum. Nihayet Sufr'a vardım. Sonra Halid bin Velid'in huzuruna çıkarak yaptıklarımı kendisine arzettim. Rum kumandan da, şehrin ahalisi için Halid'den eman dilemek amacıyla yanında bulunuyordu. (Halid'e yaptıklarımı anlatınca), Halim Rum kumandana:

— Allah'ın falanca şahısı —Rum kumandanın şehirdeki vekilini— öldürdüğünü biliyor musun? dedi. O, rumca:

— Allah korusun! diye karşılık verdi. Vasile (öldürdüğü emirin) atını getirip (onlara gösterdi). Rum kumandan ata bakınca onu tanıdı. Ve Vasile'ye:

— Bana atın eğerini satar mısın? dedi. Vasile:

— Evet, satarım, dedi. Kumandan (atın eğerinin karşılığında) sana onbin veriyorum, dedi. Halid Vasile'ye:

— Satabilirsin, dedi. Vasile Halid'e:

— Ey emir! Siz satın, diye karşılık verdi. Halid, atın eğerini sattı.

Ravi dedi: Halid eğerin (parasından) hiç bir şey almayarak «seleb»in hepsini Vasile'ye verdi.

Ebû Ubeyd dedi: Yukarıki hadiste açıkça görülüyor ki, (Şam şehri halkı için) ısrarla eman talebinde bulunulmuştur. Ancak eman konusunda bir neticeye varıldığı görülmemektedir. Buna rağmen şehrin son durumu sulh (esasın)a bina edilmiştir.

479 — Ebû Müshir bana Yahya bin Hamza, Ebû'l-Mühellib es-Sananî, Ebû'l-Eş'as es-Sananî ve Ebû Osman es-Sananî'den bize şöyle rivayet etti:

— Ebû Ubeyde bin Cerrah Cabiye kapısında ikametle dört ay Şam ahalisini muhasara etti:

480 — Ebû Mushir dedi: Said bin Abdülaziz bize şöyle anlattı; dedi ki:

— Şam şehrine —Babu' s-Sağir'den— Yezid bin Ebî Süfyan savaşarak; Halid bin Velid de beldenin doğu kapısından sulh yoluyla girdiler. Müslümanlar Muksilat'ta buluşarak bütün beldenin (şehir kısmı) sulh yoluyla alındığı kararına vardılar.

Ebû Ubeyd dedi: Binaenaleyh eğer müşrik bir beldenin ileri gelenleri müslümanlarla bir muahede akdetseler veya bir sulh anlaşması yapsalar, ihtiyaten ve şüpheye meydan vermemek için bu ahid ve anlaşmanın avama şamil olmaması lâzımdır. Meğer ki avamın bu hususta hasıl bir rızası varsa.. (15)

481 — Ebû'l-Yeman bize Ebû Bekr bin Ebî Meryem ve Mekhul'den şöyle dediğini anlattı: Müslümanlar (düşmana ait) bir kaleyi kuşattıkları zaman, eğer düşman, kale içinde bazı ailelere eman vermek üzere sulh talep ederse, ordu kumandanı bir adam gönderip bu adam da kaleye

---

(15) **Böylece islâm müteğallibenin ve halkı istismar ederek çıkarlarını sürdürenlerin hareketlerini kayıt altına almış olur. Meşru olmayan hiç bir gurup ve zümrenin toplum adına karar alması hukuken önlenmiştir. Ve halkın yegâne temsilcisi kendisidir, ya da meşru bir hukukî mümessilliğidir. (Çev.)**

girip ahaliyi toplayarak durumu bildirmedikçe bu sulh geçerli olmaz. Şayet ahali razı olursa, (sulh yapılır ve) onları kaleden inmeye davet eder. Aksi takdirde belde ahalisi kalelerinde bırakılır ve sulh anlaşması yapılmaz.

Ebû Ubeyd dedi: İmam (devlet reisi), (muhasara altında olan bir) kale ahalisine, büyükleriyle yaptığı sulh anlaşmasını bildirmek için temsilci göndermeden sulh anlaşması akdettiği zaman, ehli ilim (kendileriyle sulh yapılan fakat bu sulhte düşmanın ahalinin tasvibi alınmayan) bu kimselerden hiç bir köle satın almazlardı. Ömer bin Abdülaziz (R.A.)'den buna benzer bir hadis nakledilmiştir:

482 — Ebû'l-Yemân bana şöyle anlattı:

— Safvan bin Amr bize şöyle rivayet etti; dedi ki: Ömer bin Abdülaziz devrindeki önceki devirlerde ordu kumandanları, (kuşattıkları) kale halkının reisleri ve kumandanlarıyle, onların razı olacakları şekilde sulh anlaşması yaparlar, ancak kale içindeki rum halkın bundan haberi olmazdı. Ravi dedi: Ömer bin Abdülaziz bunu yasakladı. (Yani bütün halkı bu anlaşma hakkında haberdar etmeden ve onların tasvibini almadan, onların ileri gelenleriyle anlaşma yapmayı yasakladı). Ve ordu kumandanlarına bu şekilde hareket etmemelerini emretti. Ömer kumandanlarının, kendilerine (düşman ahalinin reislerinden) sulh teklifi yapanlar, bir mektup yazıp ve bu mektubu bir elçi ve kale ahalisinin tasvibine şahitlik yapacak iki şahid ile göndermedikçe, onların sulh tekliflerini kabul etmemelerini istedi.

Ebû Ubeyd dedi: Yukarıki kavil doğru olandır. Zira halk onların köleleri durumunda değildir. O halde onlara hakim olmaları caiz değildir. Meğer ki halk reislerine muhalefet içinde olmasın. Rasulüllah (S.A.V.)'in kendileriyle sulh yaptığı Necran ahalisi ile diğer tarafların reisleriyle akdettiği muahedelerin geçerliliği buna (yani reislerin hükmüne ammenin muhalif olmayışına) hamledilir. Buna göre, yapılan akitler halkın tasvibi ile olmuştur. Ahali, kendi reislerinin hiç bir görüşüne itiraz etmemiş ve bunun dışına çıkmamışlardır.

Muahedeleri ettikleri zaman ehli sulh hakkında takibedilecek esas ve hükümler bunlardır.

Ebü Ubeyd dedi: Müslüman beldelerle ikamet eden ehli zimmetten hıristiyan, yahudi ve mecusiler de; şayet onlardan bir kimse, muahede şartları arasında yer almayan bir harekette bulunursa, bununla kanı (öldürülmesi) helal olur. Ve onun tevbesi de kabul edilmez. Bu hususta bir çok hadis nakledilmiştir:

483 — İbni Ebî Adiy bize şöyle anlattı:

— Osman eş-Şahman bize İkrime'den şöyle rivayet etti:

— Adamın birisinin bir eşi vardı. O (kadın), Rasulüllah (S.A.V.)'i (giyabında) çok hicveder ve ona söverdi. Kocası kendisini bundan nehyederdi. Ancak, kadın bu nehye kulak vermezdi. Bunun üzerine onu öldürdü ve olayı Rasulüllah'a arzetti. Rasulüllah da kanının akıtılmasını (uygun görüp) tasvib etti.

484 — Abdurrahman bin Mehdi bize Abdullah bin el-Mübarek, Mamer, Smmâk bin el-Fadl, Urve bin Muhammed ve Bulkayn'den bir adamdan rivayetle şöyle anlattı:

Bir kadın Rasulüllah (S.A.V.)'e (giyabında) sövdü. Bunun üzerine Halid bin Velid onu öldürdü.

Yahudî (kadın) Asmâ'nın kıssası da böyledir.

Ebû Ubeyd dedi: Rasulüllah (S.A.V.)'e sövmek ehli zimmetin kanlarının (öldürülmelerinin) helal olması, buna karşılık onu yalanlamak (Peygamberliğini tanımamak)la kanlarının (öldürülmelerinin) meşru görülmeyişi ancak şunun içindir: Onlarla bunun üzerine (yani kendi dinlerinde serbest bırakılmak ve müslüman olmamak üzere) sulh muahedesi yapılmıştır. Halbuki, kendileriyle yapılan sulhta sövmek hakkı mevcut değildi. Bu konuda erkek ve kadınlar eşittir (aynı hükme tabidir). Nitekim yukarıki rivayetlerde öldürüldükleri rivayet edilenlerin hepsi kadındır. Binaenaleyh onlar (kadınlar) irtidad ederlerse de öldürülürler). (Yani müslüman olup dinini değiştiren kadınlar öldürülürler). (16)

Yukarıki (483 nu.) hadiste, irtidad ettiği takdirde kadın öldürülmez, diyenin görüşü reddedilmiştir. Açıkça görülüyor ki, Rasulüllah (S.A.V.), kendisine söven kadının öldürülmesini kınamamıştır. Ebû Bekir (R.A.) de mürted bir kadını öldürmüş, Halid bin Velid de bir tane öldürmüştür.

485 — Ebû Müshir bana Said bin Abdülaziz et-Tenuhî'den şöyle anlattı:

— Feraze'li Ümmü Kırfe irtidad edenler arasında idi. O, Hz. Ebû Bekir'e getirildi. Ebû Bekir (R.A.) onu öldürdü ve ona müsle yaptırdı. (17)

---

(16) Mürted hakkında Bidayetü'l-Müctehid'de şunlar yazılıdır: «Ulemâ, dinden çıkan kimsenin, hükümet kuvvetleriyle çarpışmadan yakalandığı zaman öldürülmesi gerektiğinde müttefik iseler de, dinden çıkan kimsenin kadın olması hâlinde de öldürülmesi gerekir mi, gerekmez mi? Ve öldürülen kimseye öldürülmeden önce tevbe teklif edilir mi, edilmez mi? diye ihtilâf etmişlerdir. Cumhur erkek ile kadın arasında ayırım yapmamış ise de, İmam Ebu Hanife, dinden çıkan kadını aslî kâfir olan kadına kıyas ederek: «Öldürülmez» demiştir. Cumhur ise, bu hususta vârid olan rivâyetlerin umumuna kail olmuştur.» (Bidayetü'l-Müctehid, İbni Rüşd, Çev. Ahmed Meylanî, İst. 1976) (Çev.)

(17) Peygamber'in kesin olarak müsle yapmayı yasakladığı göz önüne alınırsa, bu rivâyetin sıhhatında şüpheye düşmemeye imkân yoktur. (Çev.)

Ebû Müshir dedi: Ravi Said bize, Ebû Bekir'in kadına nasıl müsle yaptığını anlatmaktan kaçandı.

Ebû Ubeyd dedi: Kanaatime göre (öldürülen) bu kadın (Ümmü Kırfe'den başkasıdır. Zira magazi kitaplarında rivayet edildiğine göre, Ümmü Kırfe Peygamber'in devrinde öldürülmüştür. (18)

486 — Yahudi Asmâ'nın kıssası da böyledir. O ancak Rasulüllah (S.A.V.)'e sövdüğü için öldürüldü.

O halde irtidad konusunda erkek ve kadınlar müsavidir. Zira Rasulüllah (S.A.V.): «Kim dinini değiştirirse onu öldürünüz» buyurmuştur. Bu emir erkeklere de kadınlara da, (erkeğe de dişiye de) şamildir.

Bu hususta ehli harp kadınlarını delil olarak gösterenlerin delili geçerli bir delil olamaz. Zira açıktır ki, ehli harp kadınları esir alınmakta ve câriye olarak kullanılmaktadır. Oysa ki, mürted kadın câriye olarak kullanılamamaktadır. Bu yüzden her ikisinin hükmü ayrıdır.

Ehli zimmetten bir adamın (zimmet ahdini) ihlâl etmesi hakkında Hz. Ömer (R.A.)'den şu riâvyet nakledilmiştir:

487 — Abbad bin Abbad bize şöyle anlattı:

— Mücalid bin Said bize Şabî ve Süveyd bin Gafele'den şöyle rivâyet etti: Süveyd bin Gafele dedi ki:

— Hz. Ömer Şam'a geldiği zaman ehli kitaptan bir adam (huzurunda) kalkarak şöyle dedi:

— Ey müminlerin emiri! Müslümanlardan bir adamın beni ne hâle getirdiğini görüyorsun. — Râvi der ki, dâvacı olan zimmî adam dövülmüş ve kafası kırılmış bir hâlde idi. — Hz. Ömer haddinden fazla öfkelendi ve Suheyb'e:

— Git, bak onun sahibi (kendisini döven) kimse onu bana getir, dedi. Suheyb gitti. Meğer ki onun adamı (kendisini yaralayan), Avf bin Mâlik el-Eşcaî imiş. Suheyb ona:

— Müminlerin emiri sana haddinden fazla öfkelendi, Muaz bin Cebel'e uğra ki, senin için kedisiyle konuşsun. Zira senin hakkında aceleden bir karar vermesinden korkmaktayım. Hz. Ömer namazı bitirdiği zaman; Suheyb nerede? (ey Suheyb) adamı getirdin mi? dedi. Suheyb : Evet, dedi. Râvi dedi: Avf bin Mâlik Muaz'a gelmiş ve kıssasını ona anlatmıştı. Muaz kalktı ve:

— Ey müminlerin emiri! Avf bin Mâlik burada. Aceleden karar vermeden kendisinin (ifadesini) dinleseniz? dedi. Hz. Ömer:

— Bu adamla dâvanız nedir? dedi. Avf bin Mâlik:

---

(18) Suyutî, el-Hasaisu'l-Kübrâ adlı eserinde, bu kadının Peygamber'in devrinde öldürüldüğünü bildirmiştir.

— Ey müminlerin emiri! Bu adam bineği üzerinde olan bir müslüman kadını kovaladı ve düşmesi için kendisine saldırdı. Kadın düşmedi. Sonra onu iteledi. Kadın yere düştü ve bayıldı. Adam da ona çullandı. Hz. Ömer:

— Kadını bana getir, senin dediğini tasdik etsin, dedi. Avf kadına gitti. Kadının babası ve kocası, bizim kadına ne yaptın; bizi (elâlem karşısında) rezil ve rüsvay ettin (Yani ne diye bu sırrı açığa vurdun?) dediler. Kadın da:

— Allah'a yemin edeyim ki, onunla gideceğim (ve olayı anlatacağım) dedi. Bunun üzerine kocası ve babası, biz gidelim, senin adına ifade verelim, dediler. Ve Ömer'e gelerek Avf bin Mâlik gibi ifade verdiler. Ömer mütecaviz yahudinin getirilmesini emretti. Adam asıldı. Hz. Ömer, «biz bu işleri yapasınız diye sizinle anlaşmadık.» dedi. Sonra şöyle dedi:

— Ey insanlar, Muhammed (S.A.V.)'in zimmeti hakkında Allah'dan korkunuz. Ancak onlardan kim ki böyle yaparsa, onun için zimmet (hakkı) yoktur. Suveyd dedi: Asılan bu yahudi, İslâm devrinde asıldığına çâhit olduğum ilk insandır.

488 — Hüşeym bize Mücalid, Şabî ve Suveyd bin Gafele'den aynı tarzda veya benzeri bir rivâyet nakletti. (19)

Ehli Sulh Hakkında Uygulanması Gereken Hükümler — Onları Esir Almak Câiz midir, Yoksa Hür müdürler?

489 — Ebû Ubeyd dedi: Said bin Meryem bize şöyle nakletti:

Sirriy bin Yahya bize şöyle rivâyet etti:

— Humeyd bin Hilâl bize şöyle anlattı: Benî Şeybân'dan bir adam Rasulüllah (S.A.V.)'e gelerek:

— Bana Hîre büyüğünün kızını (hususî ganimet olarak verdiğine dair bir yazı) yaz, dedi. Rasulüllah (S.A.V.):

---

(19) Müçâhid bize Şabî ve Süveyd bin Gafle'den şöyle rivâyet etti: «Şam nabatîlerine mensup zimmîlerden bir adam, binekte olan bir kadına saldırdı. Kadın bineğinden düşmedi. Sonra hayvanı koşturdu, kadını yere düşürdü. Kadının avret yeri açıldı ve zimmî kadına tecavüz etti. Bu hâdise Hz. Ömer (R.A.)'e intikâl ettirildi. Adamın çarmıha gerilmesini emretti. Ve «biz bu işleri yapasınız diye sizinle anlaşma yapmadık» dedi.» (Kitabu'l-Haraç. Ebû Yusuf, Çev. Ali Özek, İstanbul-1973) (Çev.)

— Ey filân; Allah'ın bize Hîre'nin fethini müyesser kılacağını umuyor musun? buyurdu. Adam:

— Seni hak ile gönderen Allah'a yemin edeyim ki, Allah bizim için bu beldenin fethini müyesser kılacaktır, diye karşılık verdi. Râvi der ki: Bunun üzerine Rasulüllah kızı hususî ganimet olarak adama verdiğini kırmızı bir deriye yazdı. Râvi dedi: Rasulüllah (S.A.V.)'in vefâtından sonra Halid bin Velid Hîre üzerine yürüdü. Şeybân'lı olan bu zat da beraberinde çıkmış idi. Râvi der ki: Ancak Halid Hîre halkıyla sulh yaptı. Onlar harbetmediler. Bunun üzerine Şeyban'lı adam Halid bin Velid'e Rasulüllah (S.A.V.)'ın mektubunu getirdi. Halid mektubu alınca onu kabul etti. Sonra şöyle dedi: Onu alabilirsin... Bunun üzerine Hîre büyükleri geldiler ve:

— Sen kızı o henüz geçken görmüşsündür. Allah'a yemin olsun ki, o yaşlanmış ve bütün güzellikleri yok olmuştur. Onu bize sat, dediler. Adam: Allah'a yemin edeyim ki, onu size ancak istediğim kıymet karşılığında satarım, dedi. Onlar, karşılığında kendilerinden çok şeyler istemesinden korktular ve:

— Bizden dilediğini iste, dediler. O şöyle karşılık verdi:

— Allah'a yemin edeyim ki, onu ancak istediğim kıymet karşılığında satarım. Böylece adam onların isteğini reddedince birbirlerine:

— Ona istediğini verin, dediler. Bunun üzerine kendisine; istediğini söyle, dediler. O: sizden bin dirhem istiyorum, dedi. Humeyd dedi: Onlar hileci insanlardı. Adama:

— Ey filân, bizim mallarımız nereden bin dirhem etsin? dediler. Adam:

— Hayır, Allah'a yemin ederim ki, bin dirhemden eksiltmem, dedi. Râvi der ki: adama bin dirhem verdiler ve kadınlarını götürdüler. Şeybanlı adam kavmine dönünce kendisine: Ne yaptın? diye sordular. O, kadını istediğim kıymetle sattım, diye cevap verdi. Onlar: iyi yaptın; kaça sattın? diye sordular. O: Bin dirheme, diye cevap verdi. Râvi dedi: Bunun üzerine kendisini tenkit ettiler ve kınadılar. Tenkit ve kınamalarını arttırınca adam şöyle dedi:

— Beni kınamayın, Allah'a yemin edeyim ki, bin dirhemden daha büyük bir sayı olacağını sanmıyordum.

Ebû Ubeyd dedi: Bazı muhaddisler bu hadîsi naklederler ve hadîste bahsi geçen adamın Tay'dan olduğunu söylerlerdi.

Ebû Ubeyd dedi: Görülüyor ki sözü geçen kadın esir alınmıştır. Oysa ki, belde sulh holuyla fethedilmiştir. Binaenaleyh Rasulüllah (S.A.V.)'in sünneti ve müslümanların yolu odur ki, ehli sulh ne köle ve ne esir edilemezler. Onlar hürdür. Şu hâlde buna göre bu hadîsin izahı şöyledir:

(Bahis konusu edilen) kadın ancak daha evvel Rasulüllah tarafından hususî ganimet olarak Şeyban'lıya verildiği içindir ki câriye edinilmiştir. Bunun başka bir yolu kalmamıştı. Nitekim görüyoruz ki, Hîre halkından sözkonusu kadından başkası (câriye veya) köle edinilmemiştir. Buna benzer bir çok hadîsler mevcuttur:

490 — İbni Cüreyc'den rivâyet ederek Haccac bize şöyle dedi:

— Ata el-Horasanî bana anlattı; şöyle dedi: Tüster sulh yoluyla fethedilmişti. Sonra ahalisi muahedeyi ihlâl ettiler. Bunun üzerine muhâcirler onlara karşı savaş açarak kendileriyle harbettiler. Müslümanlar onları hezimete uğratıp esir ettiler. Ve kadınlarını ele geçirerek (onları câriye edindiler ve) onlardan çocukları oldu. Râvi der ki: Ben bizzat o câriyelerden doğma çocukların bazısını görmüşümdür. Ancak Ömer bin Hattab (R.A.) emir vererek esir edilenler hürriyetlerine kavuşturuldular; câriyelerle efendilerini birbirinden ayırdı ve bana:

— Seni bu iş (in şerrin) den menettim, dedi.

491 — Yahya bin Bukeyr bana Abdullah bin Lüheya ve Yezid bin Ebî Habib'den şöyle rivâyet etti:

— Ömer bin Abdülaziz (R.A.), Levatî kadınları hakkında şöyle yazdı: Kim ki bunlardan bir câriyeyi salıverirse, namusunu onunla helâl edindiği paradan — yahud paraya benzer bir kelime kullandı — ona bir şey düşmez. Ömer (yazısında devamla) şöyle dedi: Kim de yanında bunlardan (Levatî kadınlarından) bir (câriye) kadın varsa, onu babasından istesin, yahud ailesine geri versin. (Zira hürdür).

Ebü Ubeyd dedi: (Rivâyette bahsi geçen) Levatî kadınları, Berberîlerden bir boy olan Levate'ye mensupturlar. Bu boy Levate adıyla anılır. Kanaatime göre bunların ahdi vardı. İbni Şihab'ın: «Osman Berberîlerden cizye almakta idi» diye naklettiği rivâyette sözkonusu edilenler de bunlardır. Bilâhare bunlar muahedeyi ihlâl ettiler. Bu sebeple de esir edildiler. Bunun üzerine Ömer bin Abdülaziz (R.A.), yukarıki yazıyı yazmıştır.

492 — Abdullah bin Salih bize Leys bin Sa'd'dan şöyle anlattı:

— Amir bin As Berberîlerden ve Berka halkından olan Levate (ile yaptığı muahedede) şu şartı koşmuştur: «Sizler cizye mükellefiyetiniz karşılığında oğullarınızı ve kızlarınızı satabilirsiniz.» Leys dedi: Şu hâlde eğer onlar köle olsalardı, çocuk ve kızlarını müslümanlara satmaları helâl sayılmayacaktı.

493 — Naim bin Hammad bize Huseyn bin Hasan, İbni Avn ve İbni Sirîn'den birbirini esir eden düşman hakkında şöyle anlattı: İbni Sirîn dedi ki:

— Müslümanların böylelerinden (esir ve câriye) satınalmalarında

beis yoktur. Naik dedi: Abdurrahman bin Mehdi'yi Hüseyn'in başı ucunda durduğunu ve bu hadîs hakkında kendisinden soru sorduğunu gördüm.

494 — Muhammed bin Ubeyd bize şöyle anlattı:

— Ameş bize Ammare bin Umeyr ve Abdurrahman bin Yezid'den şöyle nakletti: Abdurrahman bin Yezid dedi ki:

— Selman'ın ordusunda bulunuyordum. Bir köşkü muhâsara ettik. Sonra köşkün sâkinleriyle sulh yapıp hasta bir müslümanı orada bıraktık. Bizden sonra Basra'dan bir ordu gelip (köşkü kuşattı). Köşkün sahipleri kuşatanlardan korkarak kapıları kapattılar. Ancak (muhâsarayı sürdüren Basra'lı müslümanlar) onlara karşı harp açınca, köşkün kapılarını açtılar. (Bunun üzerine müslümanlar köşke girip) zürriyeti esir aldılar ve adamı öldürdüler. Selman'a durum soruldu. O şöyle cevap verdi:

— Görüşüme göre zürriyeti (kadın ve çocukları) alındıkları yere götürmelisiniz. Zira müslümanların zimmeti birdir. Onların en düşüğü bile onunla mükelleftir. Selman dedi: (Akıtılan) kana gelince: Bu konuda Ömer (R.A.) hükmünü verecektir.

495 — Yezid bize Hişam ve İbni Sirîn'den şöyle rivâyet etti:

— Kûfe halkından bir ordu bir kale ahalisi ile sulh muahedesi yaptılar. Bilâhare Basra halkından bir ordu (aynı kalenin yanından) geçti. Râvi daha sonra Ameş'in hadîsi tarzında bir rivâyet nakletti.

Ebû Ubeyd dedi: Görülüyor ki; Selman, onlarla yaptığı sulhü, esir alınmalarını haram kılan ve kendilerini hür kılan bir ahid mesâbesinde kabul etmiştir. Ve (bilâhare gelen) müslümanlara karşı savaş açmalarını ahdi ihlâl olarak telâkki etmemiştir. Zira harbe tevessül etmeleri, ancak müslümanlardan korkmalarından dolayı olmuş, muahedeyi ihlâl gayesiyle olmamıştır. Kanaatimce bütün müslümanlar, onların zimmetine riayet etmek zorundadırlar. Nitekim Selman: «Müslümanların zimmeti birdir» demiştir. Bu kaidenin esası ise, Rasulüllah (S.A.V.)'in sünnetidir.

496 — Yahya bin Said bize Said bin Ebî Aruba, Katade, Hasan ve Kays bin Abbad'dan şöyle nkletti: Kays bin Ubbad dedi ki:

— Ben ile Eşter (1) Hz. Ali (R.A.)'nin huzuruna girerek:

— Rasulüllah (S.A.V.), insanlardan başka hiç bir kimseye vermediği ahdi sana vermiş midir? diye sorduk. O:

— Peygamber (S.A.V.) bana insanlara verdiği ve elimdeki şu mektuptan başkasını vermiş değildir, dedi ve kılıcının kınından bir mektup çıkardı. Mektupta şunlar yazılıydı:

---

(1) **Adı Eşter en-Nahaî olan bu zat Hz. Ali (R.A)'nin ünlü kumandanlarındandır.**

— Müslümanların kanı birbirine denktir. Onların en düşüğü zimmetlerine bağlı kalmak için gayret gösterir. Başkalarına karşı tek bir el gibidirler. Bir kâfir için mümin öldürülemez. Ahdine bağlı hiç bir zimmî de öldürülemez. Kim ki ahdini bozarsa veya ahdini ihlâl edeni korursa Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların lâneti onun üzerine olsun.

Ebû Ubeyd dedi: Rasulüllah (S.A.V.)'in: «Onların en düşüğü, zimmetlerina riayet etmek için gayret gösterir.» buyruğunun anlamı şudur: Bir müslüman tarafından herhangi bir müşrike ahid verdiği zaman, onun bu ahdi bütün müslümanlar üzerine câridir. Müslümanlardan hiç bir kimse nin bu ahdi ihlâl etmesi veya reddedilmesi câiz değildir. Hattâ bu mevzu ile ilgili olarak kadınlar hakkında (yani kadınların da ahdinin erkekler gibi muteber sayılacağına dair) Rasulüllah (S.A.V.)'in sünneti (hadîsleri) vârid olmuştur:

497 — Abdurrahman bin Mehdi bize Mâlik bin Enes, Salim bin Ebu'n-Nadr ve Akîl bin Ebî Talib'in kölesi Ebû Mürre ve Ebu Talib'in kızı Ümmü Hani'den şöyle anlattı:

— Fetih günü Rasulüllah (S.A.V.)'a gittim. Rasulüllah yıkanıyordu. Fâtıma da onu bir örtü ile örtüyordu. Ümmü Hani der ki: — kuşluk vakti idi — Selâm verdim. Rasulüllah: Kim bu? buyurdu. Ben: — Ümmü Hani'-yim, dedim. Sonra:

— Annemin oğlu (yani Ali bin Ebî Talib) benim koruduğum Hübeyre isminde — yahut ibni Hübeyre falanca — bir zatı öldürdüğünü ileri sürmektedir, dedim. Rasulüllah (S.A.V.):

— Ey Ümmü Hani, senin himaye ettiğini himaye ederiz, diye buyurdu. Ümmü Hani der ki: Rasulüllah yıkandıktan sonra geniş bir libasa bürünmüş olarak sekiz rekât namaz kıldı.

498 — Haccac ve Ebu'ne-Nadr bize Leys bin Sa'd, Yezid bin Ebî Habib, Said bin Ebî Hilâl, Akil'in kölesi Ebu Mürre ve Ümmü Hani'den naklen Rasulüllah (S.A.V.)'dan aynı tarzda veya benzeri bir hadîs naklettiler.

499 — Haccac bize şöyle anlattı:

— Ebû Muaviye bize Ameş, İbrahim (2) ve Eved (3) den naklen Hz. Aişe (R.A.)'den şöyle rivâyet etti: Aişe (R.A.) dedi ki:

— Kadın müslümanlar adına ahid verirdi. Onun aman vermesi câiz (ve muteber) di.

500 — Ebû Ubeyd dedi: Haccac bize Şerik, Asım ve Zirr bin Ceyş'-

---

(2) **Bu zat İbrahim en-Nahai'dir. Tablinden olup Hz. Ömer'in şehid edildiği gün dünyaya gelmiş sayılı fakihlerdendir.**

(3) **Bu zat Esved bin Yezid olup İbnl Mesul (R.A.)'un talebelerindendir.**

den şöyle nakletti: Zir bin Ceyş dedi ki: Hz. Ömer (R.A.) şöyle dedi: «Kadın müslümanlar adına ahid verirdi. Onun eman vermesi câiz (ve muteber di.»

Ebû Ubeyd dedi: Müslümanlar, kölenin eman vermesini, bazısının ise çocuğun eman vermesini câiz görmüştür.

501 — Ebû Ubeyd dedi: Abbad bin Avvam bize Asıl el-Ahvâl ve Fudayl bin Zeyd er-Rakkaşî'den şöyle nakletti: Fudayl bin Zeyd dedi ki:

— Müslümanlar bir kaleyi muhâsara etti. Bir köle oklara eman yazarak (kaledeki) düşmanlara attı. Müslümanlar, bir kölenin verdiği eman, muteber değildir, dediler. Düşman tarafı, biz hanginiz köle, hanginız hür olduğunuzu bilemeyiz, dediler. Bunun üzerine durum Hz. Ömer (R.A.)'e yazıldı. Hz. Ömer (R.R.) cevaben şöyle yazdı:

— Müslümanların kölesi, müslümanlardandır. Onun zimmeti müslümanların zimmetidir.

502 — Ebu'n-Nadr bize Şûbe, Asım, ve Fudayl bin Zeyd er-Rakkaşî'den şöyle anlattı: Fudayl bin Zeyd dedi ki:

— Sîraf'da düşmanın karşısında toplanmış idik. Râvi daha sonra Abbad'ın hadîsine benzer bir rivâyet nakletti.

503 — Abdurrahman bize Süfyan, İbrahim bin Muhâsir ve Mücahid'den şöyle anlattı: Mücahid dedi ki:

— Ebû Süfyan bin Harb, henüz yaşları küçük olduğu hâlde Hz. Hasan ve Hz. Hüseyn'e gelerek kendilerinden eman talebinde bulunmuştur. (4)

Abdurrahman dedi: Süfyan çocuğun vereceği emanı muteber saymazdı.

Ebû Ubeyd dedi: Ebû Süfyan'ın bu hareketi Rasulüllah (S.A.V.)'in Mekke'lilerle mütâreke yaptığı devrede olmuştur. Şöyle ki: Kureyş, kendi müttefiklerini (Benî Bekir'i) Rasulüllah (S.A.V.)'in müttefiklerine (Benî Huzaa'ya) karşı desteklemek suretiyle mütârekeyi ihlâl edince, Rasulüllah (S.A.V.)'in hendilerine karşı harp açmasından korktular. Bunun üzerine Ebû Süfyan Medine'ye gelerek mütâreke müddetinin uzatılmasını talep etti. Bu mevzu ile alâkalı olarak magazi eserlerinde uzun bir rivâyet anlatılır. (5)

---

(4) Mekke müşrikleri, Hudeybiye Mütarekesini ihlâl ederek Huzaa'ya karşı Benî Bekir'i korumuşlardı. Sonra da mütarekeyi uzatmak için Ebû Süfyan'ı gönderdiler.

Ebû Süfyan mütarekenin devamı ettirilip uzatılmasını talep eder. Ancak reddedilir. İşte bu sırada Hz. Hasan (R.A.) ile Hz. Hüseyn (R.A.)'e de yalvarmış ve henüz küçük yaşta olan bu iki zattan eman talebinde bulunmuştur. Ancak netice aynı olmuş ve talepleri reddedilmiştir.

(5) Konu, İbni Hişam'da ve Taberî'de detaylı olarak anlatılmıştır.

Rasulüllah (S.A.V.) ile Ashâbının Ehli Sulha Yazdıkları (Onlara Verdikleri) Ahidnâmeler

504 — Eyyub ed-Dımeşkî bize anlattı; şöyle dedi:

— Sa'dan bin Ebî Yahya bana Ubeydullah bin Ebî Hamid ve Ebu'l-Melih el-Hezelî'den şöyle rivâyet etti:

— Rasulüllah (S.A.V.), Necran halkı ile sulh yaptı ve onlara bir sulhnâme yazdı:

— Bismillâhirrahmanirrahim. Bu, Allah'ın elçisi Peygamber Muhammed'in Necran'lılara yazdığı nâmedir. (Bu sulhnâme gereğince) Kendilerini hâkimiyeti altına almıştır. Her çeşit mal, mahsûl, altın, gümüş, meyve (ürünü) ve kölede (Allah'ın hükmü onlara tatbik edilecektir.) (Hüküm Rasulüllah'a ait iken) o, kendilerine ihsanda bulunmuş ve mallarını onlara (tasarruflarına) terketmiştir. Onlardan iki bin hulle (elbise) alınacaktır. Bin tanesi her (senenin) Sefer ayında, bin tanesi de Recep ayında ödenecektir. Her elbise bir ukiyye gümüş değerinde olacaktır. Bu elbiselerin tutarı (ikibin ukiyye gümüş olan) haraç vergisinden ziyade veya noksan olursa, o zaman hesap edilir. (Ziyâde olan onların lehine hesaplanır; noksan da onlardan alınır). Onların verdikleri binek hayvanları, atlar ve zırhlar hesaplanarak onlardan alınır. (Yani tesbit edilen iki bin ukiyye gümüş harçtan düşürülür). Elçilerimin yirmi günlük veya daha müddet zarfındaki ikamet (ve sefer masrafları) Necranlılara aittir. Eğer Yemen'de bir ihanet (savaş) zuhur ederse, âriyet olarak otuz at, otuz deve ve otuz zırh vermeleri gerekir. Ariyet olarak alınan bu hayvan ve eşyadan zâyi olanların tazmin edilmesi elçilerime aittir. Ödeyinceye kadar (bunlar elçilerimin garantisi altındadır.) Necran'lıların malları, canları, arazileri, meskenleri, hazır bulunan ve bulunmayanları, aşiretleri, kiliseleri, dinleri, rahipleri, az veya çok ellerinde bulunan her şeyleri Allah Rasulü'nün zimmetindedir. Papazları, rahipleri ve mâbedlerinin kayyimlerinden hiç biri değiştirilemez. Kendileri harbe çağrılmadıkları gibi (hayvanlariyle süt ve üretim için besledikleri davarlarından) öşür de alınmaz. Bir yabancı ordunun memleketlerine girmesine aslâ müsaade edilmez. Onlardan her kim (yüklendiği cizyenin ağır olduğunu, ödemeye gücü yetmediğini iddia ile) bir hak talebinde bulunursa, ödeyeceği cizyenin yarısı düşürülür. Onlar (aktedilen sulh tarihinden sonra) faiz yemeyecekler. Her kim bundan sonra faiz yerse, zimmetim ondan beridir. Onlara düşen vazife, sadakat içinde olmaları ve mükellefiyetlerini hakkiyle yerine getirmeye çalışmalarıdır. Bu hususta zulme ve baskıya uğramaları da sözkonusu de-

ğildir. Bu sulhnâmede Osman bin Affan (R.A.) ve Muaykib şâhit oldular. Bu şekilde yazdı.

Ebû Ubeyd dedi: Onların lügatlerinde «vakîh» (1) veliahd anlamına gelir. Bunlar da Benî Hars idi.

505 — Ebû Eyyub dedi: İsa bin Yunus bana Ubeydullah bin Ebî Humeyd ve Ebû Melih'den rivâyetle Rasulüllah (S.A.V.)'den benzeri bir rivâyet nakletti. Ve rivâyetine şunları eklemiştir: Râvi şöyle demiştir:

— Rasulüllah (S.A.V.) vefat ettiği zaman Necran'lılar Hz. Ebû Bekir (R.A.)'e geldiler. Ebû Bekir (R.A.) ahidlerine sadakat gösterdi. Ve kendilerine Rasulüllah (S.A.V.)in (kendileri için tanzim etmiş olduğu sulh) nâme tarzında bir ahidnâme yazdı. Hz. Ömer (R.A.) işbaşına geçince, hilâfeti döneminde faiz alıp vermeye başladılar. Bu sebeple onları sürdü ve kendileri için şöyle yazdı:

«— ...Daha sonra; Şam ve Irak valilerinden kim ki, Necran'lılar onun bölgesine uğrasa harap (işlenmeyen) araziden faydalanmalarına imkân versin. Onların o araziden işleyip kaldırdıkları, Allah rızâsı için ve arazilerine bedel olarak bir sadakadır.» Râvi der ki: Necran'lılar Irak'a gelip Kûfe'de bir köy olan Necraniye'yi yerleşme merkezi edindiler.

Ebû Ubeyd dedi: Bana göre (hadîsin metnine geçen) «Haribu'l-Arz» tâbirinin «Harabü'l-Arz» olması lâzımdır. Oysa ki yazan, «harib» şeklinde yazmıştır.

506 — Osman (R.A.) Velid bin Ukbe'ye şöyle yazdı: «Emmaba'dü: Necran'lıların papazları, maiyetleri ve ileri gelen reisleri bana gelip Rasulüllah (S.A.V.)'ın mektubunu bana getirdiler ve Hz. Ömer'in şartnâmesini gösterdiler. Osman bin Huneyf'e durumu sordum. Bana şunu haber verdi: Kendisi durumu tetkik etmiş ve vergilerin toprak sahiplerine, kendilerini topraklarından alıkoyacak zararlar verdiğini buldum. Bu sebeple ben onların ödemekte oldukları cizyeden ikiyüz adet elbiseyi Allah rızâsı ve arazilerinin bedelleri olarak tahfifen kaldırdım. Ben sana onlar hakkında iyi davranmayı tavsiye ederim. Zira onlar zimmeti olan bir kavimdir.»

507 — Ebû Ubeyd dedi: Osman bin Salih bize Abdullah bin Lüheya, Ebu'l-Esved ve Urve bin Zübeyr'den naklen şöyle anlattı:

— Rasulüllah (S.A.V.) Necran ahalisine şöyle yazdı:

«— Allah'ın elçisi Peygamber Muhammed'den...» (diye nakleden râvi) aynı tarzda bir rivâyet nakletti. Şu kadar var ki, İbni Lüheya'nın rivâyetindeki bazı kelimeler değişiktir. (504 nu. rivâyetteki): onlara ihsanda

(1) **Kelimeye «mabed kayyimi» anlamını verdik. Lûğat kitaplarındaki karşılığı budur. (Çev.)**

bulundu anlamına gelen «Efdale aleyhim» ifadesi yerine, (İbni Lüheya rivâyetinde): Kendileri hakkında hüküm verdi anlamına gelen «Kadâ aleyhim» tâbiri kullanılmışken; (504 nu. rivâyetteki) «küllü hulletin ukıyyeten» tâbiri yerine, (İbni Lüheya rivâyetinde) tam bir ukıyye anlamına gelen «Küllü hulletin vafihi» ifadesi kullanılmıştır. Râvi (İbni Lüheya), rahip ve mâbed kayyimi kelimesini zikretmemiştir. Yine onun rivâyetinde Ebû Bekir, Ömer ve Osman'ın (Necran'lılar) kıssasına (dair hüküm ve tasarruflarına) değinilmemiştir. İbni Lüheya'nın sözkonusu rivâyetinin sonunda: «Bu ahidnâmede Ebû Süfyan bin Harb, Gaylan bin Amr, Benî Nadir'li Mâlik bin Avf, Akra bin Habis el-Hanzalî ve Muğîre bin Şûbe şahid oldular.» ibâresi yer almaktadır.

Ebû Ubeyd dedi: (504 nu. rivâyette geçen) «Küllü hulletin ukiyyetün» ifadesinin mânası: Her hullenin kıymeti bir ukiyye olması lâzımdır. Yine aynı rivâyette geçen: «Ma zade'l-haracu ev nakasa fe alelevaki» sözündeki; «haraç» kelimesinden maksad, elbiselerdir. Ve şu demektir: Eğer elbiseler iki binden az veya fazla olursa iki bin ukiyye üzerinden hesaplanarak alınır. Başka bir ifade ile haraç iki bin ukiyye olarak tesbit edilmiş, ancak bu vergiyi elbiselere çevirmiştir. Zira elbise ödemek, onlar için para ödemekten daha hafiftir. Görüşümüze göre, Hz. Ömer (R.A.) cizye vergisi yerine deve alırken, Hz. Ali (R.A.) de cizye karşılığında eşya alırken her iki zat bu esasa (Rasulüllah S.A.V.)'ın bu hadîsine) istinad etmişlerdir. Yine, «Onların verdikleri binek hayvanları, atlar ve zırhlar hesaplanarak onlardan alınır» sözünün anlamı şöyledir: Eğer haraç borçlarını kapatmakta elbiseler yetmezse; ve (eskiği tamamlamak için) at, binek hayvanları ve zırhlar öderlerse, bunlar, ukiyyeler hesabı üzerinden alınır. Tâ ki, iki bin ukiyye haraç vergisi kapatılmış olsun. Hadîste: «Muahedenin aktedilmesinden sonra her kim, faiz yerse benim zimmetim ondan beridir, ifadesi mevcuttur. Görüyoruz ki Rasulüllah (S.A.V.) bütün günahlar arasında hususî olarak faiz almayı kendilerine yasaklamış ve onları uyarmıştır. Rasulüllah (S.A.V.) onların, şirk, şarap içmek ve benzeri daha büyük günahlar irtikâb ettiklerini bildiği hâlde, faiz almayı onlar için mübah saymamıştır. Sebebi de, anmak bu tehlikeyi müslümanlar üzerinden uzaklaştırıp onların müslümanlarla faiz muamelesinde bulunarak müslümanların faiz yememeleridir. Şayet müslümanların faiz yemesi tehlikesi olmasaydı, anlaşmalıların faiz yemesi ancak sair günahlar gibi (mübah) addedilirdi. Hattâ şirk bundan daha büyüktür. Hz. Ömer (R.A.), Rasulüllah (S.A.V.) tarafından kendilerine sağlam bir ahid verildiğini bildiği hâlde, Necran'lıları yurtlarından sürmesinin sebebi, faiz almakla ilgili olarak Rasulüllah (S.A.V.)'ın kendilerine koştuğu şartı ihlâl etmeleridir.

RESULÜLLAH (S.AV.)IN SAKİF'E VERDİĞİ AHİDNÂME

508 — Osman bin Salih bize Abdullah bin Lüheya, Ebu'l-Esved ve Urve bin Zübeyd'den şöyle rivâyet etti: Urve bin Zübeyr dedi ki: Bu, Rasulüllah (S.A.V.)'in Sakif'e mektubudur:

— Bismillâhirrahmanirrahim. Bu, Allah'ın elçisi Peygamber Muhammed'den Sahif'e nâmedir. Rasulüllah (S.A.V.) şöyle yazdı: Onlar için kendisinden başka ilâh bulunmayan Allah'ın ve Abdullah oğlu Peygamber Muhammed'in, sahife (sulhnâme) de yazılanlar konusunda, zimmetleri vardır. (Buna göre): Onların vâdisi Allah adına (başkalarına) yasaktır. Ağaçları kesilmez, onda avlanılmaz, zulmedilmez, ve hırsızlık ve kötülük yapılmaz. Sakif halkı, Vec vâdisinden yararlanmakta (sair) insanlardan daha haklıdır. Hiç bir müslüman onlara rağmen şehirleri Taif'den geçemez ve ona giremez. Onlar dilerlerse, kendi Taif'lerinde ve vâdilerinde istedikleri bina ve eseri meydana getirebilirler. (hayvanlarının zekâtını toplamak üzere hayvanlarıyla) celbedilemezler. Onlardan öşür alınmaz. Malları ve canları konusunda baskı altında tutulamazlar. Onlar müslümanlardan bir cemâattir. Müslümanların beldelerinde diledikleri gibi gezer ve diledikleri yere gidebilirler. (Câhiliyyet devrinden kalan) ellerinde bir esir varsa onların hakkıdır; ondan yararlanmakta sair insanlardan daha haklıdırlar. Onda diledikleri gibi tasarruf ederler. Onların faizle verdikleri ve vâdesi gelmiş borçlar (faiziyle alınırsa) bu, Allah'ın yasaklamış olduğu bir ribadır. Vâdesi Ukkâz panayırından sonraya olan bütün borçlar, Ukkâz mevsiminde ana para olarak (faizsiz) ödenecektir. Sakif halkı islâmı kabul ettiği zaman sahip olduğu ve insanlara verdikleri borç parayı tevsik eden sahife (senet) ler, onlarındır. (Yani alacaklı olan kendi alacağından mahrum edilmeyecektir.) Sakif'e ait olup insanlarda

emanet olarak bulunan eşyaları, malları veya kazandıklrı kimseler (köleler), ya da bunları kim kaybederse, (emanet olarak başkasında bulunan vey kaybedilen bu şeyler) sahiplerine mutlaka iade edilecektir.

Binaenaleyh hazır olmayan Sakif'liler de nefisleri ve malları konusunda hazır olanlar gibi emniyet hakkına sahiptir. Onların Leyte'de mevcut malları, Vec vâdisinde bulunan malları gibi emindir. Sakif halkının müttefikleri veya tacirleri de, islâmı kabul etmek şartiyle Sakif'lilerle aynı hak ve muameleye tâbi tutalacaktır. Eğer bir mütecâviz Sakif'e tecavüz eder, ya da bir zâlim onlara zulmederse, onların mal ve can emniyeti hususunda zulme rızâ gösterilmeyecektir. Rasulüllah ve müminler, onlara zulmedenlere karşı kendilerine yardımcı olacaklardır. İnsanlar arasında kendileriyle husumet içinde olmasını istemedikleri kimse kendileriyle husumet yapmayacaktır. Pazar yerleriyle alış-veriş alanları evlerin yanında yer alan sahalarda kurulacaktır. Kendilerine ancak onlardan olan kimseler emir tayin edilebilir. Benî Mâlik'e emirleri, Ahlâfa da emirleri nasbedilecektir. Sakif'lilerin suladığı Kureyş'e ait üzüm bağlarının (mahsullerinin) yarısı sulayana ait olacaktır. Sakif'den her kim başkasına borç para vermiş ve faizini almamak durumunda ise, borçlu olanlar bulurlarsa borçlarını ödeyeceklerdir. Eğer ödeyemeyecek durumda olurlarsa, ertesi yılın Cumadelulâ ayına ertelenir. Vâdesi gelip de (paranın ana kısmının) ödenmesine râzı olmayan alacağına faiz katmış olur. İnsanlara borç para veren kimse, borçlular ona paranın yalnız ana kısmıyle borçludurlar. Ellerinde esir bulunanla, esirin sahibi onu satmak durumundadır. Kim ki elindeki esiri (köleyi) satmazsa, buna altı tane genç deve düşer. Yarısı dört yaşına girmiş dişi develer; diğer yarısı da üç yaşında develer olacaktır. Bunların güzel ve etine dolgun olması gerekir. Kim ki, bir eşya satınalmışsa, bunları satmak hakkına sahiptir.

Ebû Ubeyd dedi: (Nâmenin metninde geçen) «İdaduh» kelimesi, dikenli ağaçlar demektir. (Nâmenin metninde zikredilen) «(Hayvanların zekâtını toplamak üzere) celbedilemezler» ibâresinden maksad şudur: Hayvanlarının zekâtı evlerinin bahçelerinde kendilerinden alınır. Zekât memuru (zekâtı toplamak için) kendilerine gelir, kendisine zekâtı celbetmelerini onlara emredemez. Fakihlerin bir çoğu: «zekâtlarını toplamak için celbedilemezler» sözünü bu şekilde izah etmişlerdir. (Rivâyetin metninde geçen(«Onlardan öşür alınmaz» ifadesinden maksad şudur: Malları öşür vergisine tâbi değildir. Belki onlar ikiyüz dirhemde beş dirhem zekât vergisiyle mükelleftirler. (Yine rivâyetin metninde geçen «mülkleri olan herhangi bir esir onlarındır» ibâresinden maksad şudur: Câhiliyyet devrinde esir ettikleri ve islâmı kabul ederken onların elinde bulunan esirler onlarındır. Fidyesini alıncaya kadar (onların hakkıdır). «Onların faizle

verdikleri ve vâdesi gelmiş borç para, bu, Allah'ın yasaklamış olduğu haram bir muameledir. Lûgatte: Faiz anlamına gelen (riba'dan başka bir kelime de) «livat»dır. Zira bir şeyi başka bir şeye bitiştirmeye arapçada «livat» veya «liyat» denir. (Borç veya) alışverişe faizi karıştırmak sebebiyledir ki buna «livat» denmiştir. (Hadîsin metninde zikredilen) «livat» kelimesinin faiz anlamına geldiğini «vâdesi Ukkâz panayırından sonraya olan alacakları, Ukkâz mevsiminde ana para olarak (faizsiz) ödenecektir.» cümlesinden de anlaşılmaktadır. (Yani sonraki cümlede borcun faizsiz ödenmesine hükmedilmiştir.) Allah Teâlâ şöyle buyurur:

«Eğer tövbe ederseniz mallarınızın ana parası sizindir. Ne zulmedersiniz ve ne de zulme uğramış olursunuz.» Rivâyet edilir ki, bu âyet Sakif hakkında nâzil olmuş, sonra da tüm müslümanları şümulüne almıştır. «Onların faizsiz olarak verdikleri borçlar»dan maksad da faizsiz borçlardır. (Bu hususta şöyle denilmiştir): «Eğer borçlular ödeyebilirlerse, öderler». Bu da faizsiz olan borçlardır. Borçular ödeme gücünde olurlarsa, onları borçlarını ödemeye dâvet etmiş, aksi takdirde borcun ertesi yılın Cumadelulâ ayına ertelenmesini istemiştir.

509 — Rasulüllah (S.A.V.)'in yukarıki sened ile Sakif'e yazdığı nâme de şöyledir:

«Bismillâhirrahmanirrahim. Bu, Allah'ın elçisi Peygamber Muhammed'den müminlere nâmedir:

Vec vâdisinin ağaçları kesilmez; av hayvanları öldürülmez. (Yanı Sakif'e ait olan bu haklar başkaları tarafından kullanılamaz). Kim ki böyle yaptığı tesbit edilirse (ceza olarak) ona sopa atılır ve elbiseleri nezedilir. Yine bu hududu aşarsa yakalanarak (durumu) Rasulüllah (S.A.V.)'e ulaştırılır. Şüphesiz bu (nâme) Peygamber Muhammed tarafındandır. Halid bin Said ise Allah'ın Rasulü Muhammed bin Abdillah'ın emriyle şöyle yazdı: Allah'ın Rasulü Muhammed'in Sakif için ihsan buyurduğu hakları hiç kimse çiğneyip kendi kendine zulmedemez. Bu sahife (ahidnâme) de — yani Rasulüllah (S.A.V.)'in Sakif için tanzim ettiği ahidnâmede — Ali bin Ebî Talib, Hasan bin Ali ve Hüseyn bin Ali şahiddirler. Sahifede şehâdet kısmına yer verilmiştir.

Ebû Ubeyd dedi: Fıkıh bakımından bu hadîste şu husus vardır: Rasulüllah (S.A.V.) (yaşı küçük olan) Hasan ve Hüseyn'in şehâdetini kabul etmiştir.

Tâbiînden de bu mânada nakledildiğine göre, çocukların şehâdetinin yazılması münasib görülmüş ve normal karşılanmıştır. Nitekim Rasulüllah (S.A.V.)'in sünnetinde de bu husus yer almıştır.

(Peygamber (S.A.V.) tarafından Sakif'e verilen) ahidnâmede: Rasulüllah insanlar arasında onlara mahsus olmak üzere bir takım haklar ih-

san buyurmuştur. Şöyle ki: Vâdilerini (kendilerinden başkasına) yasaklamış, Taif'lerinden geçilmez, ve kendilerinden olmayanlar onlara emir tayin edilmez (diye, ahidnâmede kaydedilmiştir.) Bu ise, daha evvel belirttiğimizdendir: Ki imam (devlet reisi) islâmın ve müslümanların maslahatını gözetir. Eğer düşmanın galip geleceğinden endişe ederse ve kendilerini tecavüzden alıkoymak için mutlaka bir şeyler vermek mecburiyetinde kalırsa, bunu yapmalıdır. Nitekim Rasulüllah (S.A.V.) Hendek günü Ahzab'a karşı böyle davranmıştır. Binaenaleyh eğer onlar (düşman tarafı) illâ da imamın kendilerine tanıyacağı bazı haklar karşılığında olmadan îman etmeyeceklerse ve müslüman olmaları islâma kuvvet katacaksa; aynı zamanda onların şerrinden ve tehlikesinden emin değilse, devlet reisi kendilerin sözkonusu hakları vermek durumundadır. Nitekim Peygamber (S.A.V.) islâma rağbet etmeleri ve bu konuda niyetlerinin düzelmesi için Müellefe-i Kulûb'e bazı haklar vermiştir. Şu kadar varki, verilecek olan bu hakların kitap ve sünnete aykırı olmaması lâzımdır.

Bu sebepledir ki, Rasulüllah (S.A.V.), kendilerine verdiği haklar arasında faizi helâl kılmamıştır. Zira görüyoruz ki kendilerine; (verdikleri ödünçten) ancak ana paranın helâl olacağı şartını koşmuştur. Bu da câhiliyyet devrinde verdikleri ödünç paradır. Oysa ki islâmı kabul ettikten sonra (faiz alıp vermeleri) daha haramdır ve câiz olmaması daha evlâdır. Binaenaleyh bazı hadîslerde rivâyet edilir ki, Sakif'liler Rasulüllah (S.A.V.)'in, kendilerine zinâ, şarap ve faizi helâl kılması şartıyla müslüman olacaklarını Peygamber (S.A.V.)'e arzetmişler, Peygamber de bu teklifi reddetmişlerdir. Bunun üzerine memleketlerine döndükten sonra tekrar islâma girmk için Rasulüllah (S.A.V.)'e gelmişlerdir. Rasulüllah da sözkonusu ahidnameyi kendilerine yazmışlardır.

RESULÜLLAH (S.A.V.)'IN DÛMETU'L-CENDEL HALKINA YAZDIĞI AHİDNÂME

510 — Ebû Ubeyd dedi: Bu ahidnâmenin bir nüshasını bizzat kendim okudum. Nâmeyi oradan bir şeyh bana getirdi. (Muahede) beyaz bir deride yazılıydı. Harfi harfine istinsah ettiğim ahidnâmede şunlar yazılıydı:

«Bismillâhirrahmanirrahim. Bu, Allah'ın Rasulü Muhammed'den Dûmetü'l-Cendel ve civarı hakkında, Allah'ın kılıcı Halid bin Velid'in huzurunda islâmı kabul edip yalancı ilâhlar ve putlardan vazgeçtiği zaman Ukeydir'e yazılan ahidnâmedir.

Su bakımından zengin olmayan, etrafı çevrilmemiş, ekilmemiş ve ihmâl edilmiş bütün topraklar, zırhlar, silâhlar, at ve katır gibi hayvanlar ve kale bizimdir.

Etrafı duvarla çevrilmiş hurma bahçeleri ve ekilmiş topraklarda su kaynakları sizindir. Hayvanlarınız otlaklardan mahrum edilmiyecektir; vergi hesabında küsurat sayılmayacak (veya ayrı cinsten olan mallar ve hayvanlar birbirlerine ilâve edilerek zekâtları alınmayacaktır). Otlaklar size kapanmayacaktır. Namazı vaktinde kılacaksınız ve zekâtı hakkiyle vereceksiniz.

Bu hususta Allah'ı vekil ittihaz edin. Binaenaleyh iyi niyetlerden ve ahde vefa (muahedeye riayet) den emin olabilirsiniz. Buna Allah ve hazır bulunan müslümanlar şâhiddir.

Ebû Ubeyd dedi: «ed-dâhiyeti min ed-dahli» sözündeki «dâhiye» arapçada etrafı açık ve bariz olan araziye denir. «dahl» ise az su demektir. «bevr»: işlenmemiş araziye denir. «Maamî»: ıssız arazi anlamına gelir. «eğfâl»: mâmur olmayan topraklardır. «Halaka»: zırh mânasına ge-

lir. Bazısı da bu kelime ile umum silâha kasdeder. «Hafir»: at ve benzeri hayvanlardır. «Hısn»: kale mânasınadır. «maîn»: devamlı akan kaynak sularıdır. «mâmur» ise, ikamet edilen meskûn arazidir. «La tu' delu sarihatukum» sözündeki «sariha» kelimesi, deve, sığır ve davar hayvanları demektir. Cümlenin mânası şudur: Bu hayvanlar otlaklardan mahrum edilmeyecek ve zekâtı alınırken zekât memuruna celbedilmeyecektir. Yani otlaklarında veya su başlarında zekâtı alınır. «Lâ tüaddü fâridetüküm» sözü ise, şu demektir: Zekâtta (küsurat veya ayrı cinsten olan şeyler toplanarak) hesaba tâbi tutulmayacaktır. Yani (ayrı cinsten olan şeyler) birbirerine ilâve edilerek zekâtları alınmayacaktır. Bu ise, «zıt olan şeyler bir araya getirelemez (ayrı cinsten olan şeyler birbirleriyle cemedilemez)» kaidesine benzer.

Ebû Ubeyd dedi: Görülüyor ki Rasulüllah (S.A.V.) islâmı kabul ettikleri zaman Sakif'e bazı fazla haklar vermiş; buna karşılık müslüman oldukları zaman Dûmetü'l-Cendel ahalisinden (zekât ve vergiye tâbi olmayan) bazı malları almıştır. Bana göre — Allahu âlem — bunun izahı şöyle olsa gerek: Sakif halkı memleketlerinin hiç bir parçası istilâ edilmeden, kendileri de baskı altında bırakılmadan ve islâmı benimseyerek (Rasulüllah'a) gelmişlerdir. Halbuki Dûmetü'l-Cendel ahalisi, müslümanlar tarafından yenilgiye uğratıldıktan sonradır ki müslüman olmuşlardır. Binaenaleyh Rasulüllah (S.A.V.), hiyanetlerinden emin olmadığı içindir ki, silâhları, mal ve kaleyi onlara bırakmamıştır. Ve bunları onlardan almadan müslüman olmalarını geçerli saymamıştır. Ehli riddet İslâmı kabul edince ve kuvvet yoluyla yenilmiş olarak ona dönünce, Hz. Ebû Bekir (R.A.) de onlara karşı böyle davranmıştır.

511 — Abdurrahman bin Mehdi ve el-Eşca' bize Süfyan bin Said, Kays bin Müslim ve Tarık bin Şihab'dan şöyle anlattılar: Tarık bin Şihab dedi ki:

— Esed ve Gatafan'lı Büzaha heyeti Ebû Bekir (R.A.)'e geldi. Ondan barış istediler. Ebû Bekir kendilerini harb-ı mücliye (malsız mülksüz bırakan savaş) ile silm-i muhziye (zillet ve itâata dûçâr eden barış) arasında muhayyer bıraktı. Heyet Ebû Bekir'e:

— Harb-ı mücliye'yi anladık, silm-i muhziye ne demektir? diye sordular. Hz. Ebû Bekir (R.A.) şöyle cevap verdi:

— Silâh ve zırhlarınızı elinizden çıkarmamız, atları sizden almamız, ve Allah, Peygamber (S.A.V.)'inin halifesine ve muhâcirlere sizi mâzur (dosdoğru) görecekleri bir durumda olduğunuzu gösterinceye kadar deve kuyruklarının peşinde kalan bir kavim olarak terkedilmenizdir. Sizden elimize geçenleri ganimet olarak alacak, sizler ise bizden ele geçirdiğinizi bize iade edeceksiniz. Bizden öldürülenlerin diyetini vereceksiniz; sizin

ölüleriniz ise(yani sizden öldürdüklerimiz) ateşte olacaktır (yani diyetleri verilmeyecektir.) Bunun üzerine Hz. Ömer (R.A.) ayağa kalkarak şöyle dedi:

— Sen görüşünü ortaya koydun. Biz de kendi görüşümüzü sana arzedelim: Senin onlardan atları ve silâhları almamız ile ilgili görüşün doğrudur. Ben de aynı görüşteyim. Yine senin: Allah, Peygamber'inin halifesine ve muhâcirlere sizi mâzur (dosdoğru) görecekleri bir durumda olduğunuzu gösterinceye kadar deve kuyruklarının peşinde kalan bir kavim olarak terkedilecekleri şeklindeki sözü de doğrudur; benim de görüşüm budur. Senin: onlardan ele geçirdiğimiz şeyleri ganimet olarak alacağımız, onların bizden ele geçirdikleri şeyleri ise bize iade edecekler, diye ortaya attığın görüş de doğrudur; ben de aynı görüşteyim. Halbuki, bizden öldürülenlerin diyetlerini vermeleri, onlardan öldürülenlerin ise ateşte olacakları (diyetlerinin ödenmeyeceği), şeklindeki görüşüne gelince: Bizim ölülerimiz (şehitlerimiz) Allah (C.C.) yolunda şehid olmuşlardır. Onların ecrini Allah verecektir. Bu sebeple diyetleri yoktur. Râvi dedi: Bunun üzerine müslümanlar Hz. Ömer'in görüşüne uydular.

Ebû Ubeyd dedi: Açıktır ki, Hz. Ebû Bekir, daha evvel belirttiğimiz sebeplerle, at ve silâhlarını ellerinden almadan onların müslümanlığını ve sulh (teklif) lerini onaylamamıştır. Müslümanlarla birikte Hz. Ömer (R.A.) de bu hususta ona uymuştur. Kanaatimizce onlar bu şekilde hareket etmekle ancak Rasulüllah (S.A.V.)'in, memleketlerinin bir kısmına üstün geldiği (hâkim olduğu) ve ahâlisi ancak kuvvet yoluyla islâmı kabul eden Dûmetü'l-Cendel ve benzeri beldeler konusundaki tatbikatına ittiba etmişler ve sünnetine uymuşlardır. Şayet bu yerlerin ahalisi korkarak değil, isteyerek islâmı kabul etselerdi, mallarına dokunulmayacaktı. Zira bir şey üzerinde (herhangi bir şeye sahip iken) islâmı kabul eden, o şey kendisine aittir. Şayet bunlar müslümanlar tamamıyla kendilerine galip gelmezden ve onların eline esir düşmezden evvel barış talebinde bulunmasalardı, mallarından hiç bir şey kendilerine bırakılmayacak ve bütün malları müslümanlara ait ganimetler olacaktı. Ancak onlar iki hâl arasında idi. Kendileri müslümanlara kayıplar verdirmiş, müslümanlar da kendilerine kayıplar verdirmişlerdi. (Yani kesin bir netice elde edilmemişti). Bu sebeple (ve tam bu arada) sulh yapıldı.

512 — Halid bin Velid'in Yemâme ahalisine karşı aynı tarzda davrandığı, Muhammed bin İshak'dan nakledilen bir hadîste rivâyet edilmiştir: Muhammed bin İshak dedi ki: Savaş, Halid bin Velid'i son derece yormuştu. Müslümanlardan çok sayıda adam öldürülmüştü. (Aşağı yukarı bütün askerlerini savaşta kaybeden) Mecaa bin Merare el-Hanefî kadın ve çocukları toplayarak onları silâhlandırdı ve kaleler üzerinde yerleştir-

di. Halid onları görünce savaşçı zannetti. Halbuki savaş Halid'i ve müslümanları alabildiğine yormuştu. Tam bu sırada Mecaa Halid'i barışa dâvet etti. Bunun üzerine Halid Mecaa ile kölelerin dörtte biri, altın ve gümüşün yarısı ve zırhlar üzerinde sulh anlaşması yaptı. Vakta ki Halid sulhtan sonra kalelerden içeri girdi, kalelerin içinde çocuk ve kadınlardan başkasını görmedi. Bunun üzerine Mecaa'ya:

— Beni aldattın, dedi. Mecaa şöyle karşılık verdi:

— Bunlar benim raiyyem.. Binaenaleyh başka türlü hareket edemezdim.

513 — İbni İshak dedi: Ebû Bekir (R.A.), Seleme bin Selâme bin Vakş'ı Halid'e göndermiş ve Benî Hanife'den erginlik çağına gelmiş tek bir adam bırakmamasını emretmiş idi. Ne var ki Seleme, Halid'in kendileriyle sulh andlaşması akdettiğini gördü. (Yani henüz Halid'e gelmeden Halid kendileriyle sulh yapmıştı.)

RASULÜLLAH (S.A.V.)'IN HECER HALKINA YAZDIĞI AHİDNÂME

514 — Ebû Ubeyd dedi: Osman bin Salih bize Abdullah bin Lüheya, Ebu'l-Esved ve Urve bin Zübeyr'den naklen şöyle rivâyet etti:

— Rasulüllah (S.A.V.), Hecer halkına şöyle yazdı:

«Bismillâhirrahmanirrahim. Bu, Allah'ın elçisi Peygamber Muhammed'den Hecer halkına nâmedir: Selâmette kalın. Ben sizinle beraber kendisinden başka ilâh bulunmayan Allah'a hamdederim. Emmaba'du: Sizlere Allah'a itâat etmeyi, nefisleriniz konusunda sakınıp hidâyete kavuştuktan sonra sapıtmamayı ve rüşde erdikten sonra şaşmamanızı tavsiye ederim. Daha sonra. Heyetiniz bana geldi. Kendilerine ancak memnun olacakları şeyleri (hakları) verdim. Eğer hakkınızda sonuna kadar haklarımı kullansaydım sizleri Hecer'den dahi çıkarırdım. Ancak gaibiniz (heyetiniz) in şefâatini kabul ederek hazır bulunanızın (sizlerin menfaatini) kendi (menfaati) me üstün tuttum. O hâlde sizin üzerinizdeki Allah'ın nimetini hatırlayın. Daha sonra: Sizin yaptıklarınızın haberi bana geldi. Sizden kim ki, iyi davranırsa (kendi amelini düzeltirse), suçlu olanın suçu ona yüklenmeyecektir. Emirlerim size geldikleri zaman onlara itâat ediniz. Allah yolunda ve Allah'ın emri konusunda onlara yardımcı olunuz. Sizden kim ki sâlih amel işlerse, Allah yanında ve benim yanımda (amelinin karşılığı) kaybolmayacaktır.

Bu, Rasulüllah'ın Eyle (2) Halkına Namesidir

515 — Yukarıki senedle:

— Bismillahirrahmanirrahim. Bu, Allah'ın elçisi Peygamber Muham-

---

(2) **Eyle: Akaba Körfezinin kuzey doğusunda bir sahil şehridir. Arapça bir isim olan Eyle, İbranicede Elat adıyla anılır. (Çev.)**

med'den Yuhanne bin Revbe ve Eyle halkına bir emannamedir. Gemileri, yolcuları, denizleri ve karaları için; Yemen, Şam ve deniz (ülkeleri) ahalisinden kendileriyle birlikte yolculuk yapan herkes için Allah'ın ve Peygamber Muhammed'in garantisi vardır. Binaenaleyh onlardan kim ki (muahedeye aykırı) bir suç işlerse, aleyhine terettüp edecek cezayı sahip olduğu mal varlığı defedemeyecektir. (Yani mal ve mülkü gerekli cezaya çarptırılmasına mani teşkil etmeyecektir). İnsanlardan (müslümanlardan) her kim onun malını alırsa ona helaldir. Uğrayacakları (yararlanmak istedikleri) sudan yararlanmalarına mani olmak helal değildir. Keza, kendilerini geçecekleri kara ve deniz yollarından alıkoymak da caiz değildir. Bu, Cüheym bin Salt'ın mektubudur.

Ebu Ubeyd dedi: Cüheym nameyi yazan katibin adıdır.

Bu, Rasulüllah'ın Benî Huzaa'ya Ahid Namesidir.

516 — Ismail bin Mücalid; babası Mücalid bin Said, İsmail bin Ebî Halid ve Şabî'den rivayetle;

517 — Osman bin Salih de; İbni Lüheya, Ebu'l-Esved ve Urve'den —ki her iki ravinin rivayetleri birbiriyle uyuşmaktadır— naklen bize şöyle anlattılar: Şa'bî ve Urve dediler ki: «(S.A.V.) Beni Huzza'ya şöyle yazdı:

— Bismillahirrahmanirrahim. Rasulüllah Muhammed'den; Budeyl, Busr ve Benî Amr'ın emirlerine..

Ben sizinle birlikte kendisinden başka ilah bulunmayan Allah'a hamd ederim. Bundan sonra: Ahdinizi zedelemeyeceğim; nasihatinizi elden bırakmayacağım. Şüphesiz Tehame (Mekke ve Güney Hicaz) ahalisinin bana en sevimlisi ve en yakını sizler ve - Şa'bî dedi: Şahsiyeti pak ve temiz olanlardan; Urve dedi: namaz kılanlardan - size uyanlardır. Sizden hicret eden —Mekke'de ikamet etmedikçe ve kendi memleketinde ikamet etse dahi—, kendi nefsim için aldığım (haklar) kadar, ona da aldım. Meğer ki hac ve Umre gayesiyle Mekke'ye gitmiş olsun. Ben selamette kaldıkça benden taraf korku ve ihanet endişesi içinde olmalıyız. Bundan sonra: Alkame bin Ulase ve İbni Hevze müslüman oldular. Hicret ettiler ve onlara tabi olanlar konusunda biat ederek kendilerine tabi olanlara da kendi nefisleri için aldıkları hakları almışlardır. Helal ve haram konusunda hepsi birbirinin aynıdır. Ben size hakikat dışı bir şey söylemiş değilim. Rabbiniz sizden rahmetini esirgemesin.

Bu, Rasulüllah'ın Zura bin Zî Yezin'e Namesidir

518 — Ebu Ubeyd dedi: Osman bin Salih bize Abdullah bin Lüheya Ebu'l-Esved ve Urve'den naklen şöyle rivayet etti: Rasulüllah (S.A.V. Zura (1) ya şöyle yazdı:

— Bismillahirrahmanirrahim. Emmabadü: — Rasulüllah Zura Zî Yezin'e — Ebu Ubeyd dedi: Bize göre bu zat Zura bin Zî Yezid'dir — şunları yazdı: — Muaz bin Cebel, Abdullah bin Ravaha, Malik bin Ubade, Utbe bin Neyyar, Malik bin Mürare ve arkadaşlarından ibaret olan elçilerim sizlere geldikleri zaman onlar hakkında size hayır tavsiye ederim. Yanınızda bulunan zekat ve cizyeleri toplayarak elçilerime ulaştırın (teslim edin). Onların (elçilerimin) emiri Muaz bin Cebel'dir. Onlar razı olmadan yanınızdan ayrılmasınlar. Daha sonra : Muhammed Allah't'an başka ilah olmadığını ve kendisinin de Allah'ın kulu ve elçisi olduğuna şehadet eder. Malik bin Mürare er-Ruhavî bana haber verdi ki: Sen (Zura) Himyerden ilk şahıs olarak İslamı kabul etmiş ve müşriklerden ayrılmışsın. Sana hayır müjdeliyorum. Ey Himyerliler size hayrı tavsiye ederim. Sakın ihanet etmeyiniz; (Allah'a ve Rasulüne) karşı gelmeyiniz. Rasulüllah (S.A.V.) zengin ve fakirinizin mevlasıdır (dostu, velisi ve hakimidir). Zekat Muhammed'e ve akrabalarına helal değildir. Zekat, ancak müminlerin fakirleri için vereceğiniz bir atiyyedir. Malik bin Mürare (bize) haber(iniz)i tebliğ etmiş ve sırlarınızı saklı tutmuştur. Ben size yakınlarımın (ashabımın) en seçkinlerinden ve dinlerinde en üstün olanlardan bir elçi göndermiş bulunuyorum. Onun hakkında size hayrı emrederim (ona iyi muamele ediniz) Zira o gözetilen (kendisine hürmet edilen) bir zattır. Selamlar.

Ebu Ubeyd dedi: (Rasulüllah'ın bahsettiği) bu zattan Muaz bin Cebel'i kasdettiği kanaatindeyim.

Bu, Medine'ye Yerleştiği ve Yahudilerle Mütareke Akdettiği Zaman, Rasulüllah'ın Müminler, Medineliler (Ve Yahudiler) Arasında (Yasal Kaynak) Olmak Üzere (Tanzim Ettiği) Kitap (Anayasa) dır

519 — Yahya bin Abdullah bin Bükeyr ve Abdullah bin Salih bana anlattılar: Şöyle dediler:

---

(1) Adı: **Zura bin Seyf bin Zî Yezn'dir.**

— Leys bin Sad bize nakletti: Dedi ki:

— Akîl bin Halid bana İbni Şihab'ın şöyle dediğini rivayet etti: Rasulüllah (S.A.V.) şu kitabı (anayasayı) yazdı:

— Bu kitab (vesika), Allah'ın elçisi Peygamber Muhammed tarafından Kureyş'li ve Yesrib'li müminler ve müslümanlarla onlara tabi olan ve onlara iltihak etmiş; kendileriyle birlikte (memleketlerine) yerleşip onlarla beraber cihad edenler arasında (hukukî mesned) olmak üzere tanzim edilmiştir.

— İşte bunlar, sair insanlardan ayrı bir ümmet teşkil ederler.

Kureyş'den olan muhacirler, kendi aralarında adet olduğu vechile, evvelki şekiller altında kan diyetlerini ödemeye iştirak ederler ve her zümre esirlerini müminler ve müslümanlar arasındaki bilinen mutad esaslara ve adalet ilkelerine göre fidye ödemeye iştirak ederek kurtaracaklardır.

Benî Avf, kendi aralarında adet olduğu vechile, evvelki kaideler altında kan diyetlerini ödemeye ve her zümre esirlerinin kurtuluş fidyesini müminler arasında mevcut belirli esaslara ve adalet hükümlerine göre tediyeye iştirak edeceklerdir.

Benî Hars bin Hazrec, kendi aralarında adet olduğu üzere, evvelki kaidelere göre kan diyetlerini ödemeye katılırlar ve her zümre savaş esirlerinin kurtuluş fidyesini müminler arasında hakim olan belirli esaslara ve adalet ilkelerine göre tediyeye iştirak ederler.

Benî Saide, kendi aralarında adet olduğu vechile ve önceki kaideler çerçevesinde kan diyetlerini ödemeye ve her zümre esirlerinin kurtuluş fidyesini müminler arasında mevcut belirli kurallara ve adalet esaslarına göre tediyeye iştirak edeceklerdir.

Benî Cüşm, kendi aralarında adet olduğu vechile ve önceki esaslar çerçevesinde kan diyetlerini tediyeye ve her zümre savaş esirlerinin kurtuluş fidyesini müminler arasında bilinen kaidelere ve adalet esaslarına göre ödemeye iştirak edeceklerdir.

Ben'î-Neccar, kendi aralarında cari gelenek gereğince ve evvelki esaslar çerçevesinde kan diyetlerini ödemeye ve her zümre savaş esirlerinin kurtuluş fidyesini müminler arasında bilinen kurallara ve adalet esaslarına göre tediyeye iştirak edeceklerdir.

Benî Amr bin Avf, kendi aralarında cari olan adet gereğince ve önceki esaslar çerçevesinde kan diyetlerini ödemeye ve her bir zümre esirlerinin kurtuluş fidyesini müminler arasında bilinen makul esaslara ve adalet ilkelerine göre tediyeye katılacaklardır.

Ben'î-Nebît, kendi aralarında hüküm süren gelenek gereği önceki kaideler çerçevesinde kan diyetlerini ödemeye ve her bir zümre esirlerinin kurtuluş fidyesini müminler arasında bilinen esaslara ve adalet ilkelerine göre tediyeye iştirak edeceklerdir.

Beni Evs, kendi aralarında hüküm süren adet gereğince ve evvelki esaslar çerçevesinde kan diyetlerini ödemeye ve her zümre esirlerinin fidyesini müminler arasında bilinen ilkelere ve adalet esaslarına göre tediyeye iştirak edeceklerdir.

Müminler kendilerinden olan hiç bir kimseyi ağır malî yükümlülükler altında kalmasına kayıtsız kalmayacaklar, kurtuluş fidyesini ve kan diyet gibi borçlarını bilinen esaslara göre ödemesine yardımcı olacaklardır.

Takva sahibi müminler kendi aralarında mütecavize veya haksız bir fiili tasarlayan yahut bir cürüm yahut bir hakka tecavüz veya müminler arasında fitne çıkarmaya yeltenen kimseye karşı koyacaklar ve bu kimse onlardan birinin evladı bile olsa, hepsinin elleri onun aleyhine kalkacaktır.

Hiç bir mümin, bir kafir için, bir mümini öldüremez ve mümin aleyhine hiç bir kafire yardım edemez.

Müminler sair insanlardan ayrı olarak birbirlerinin mevlası (kardeşi) durumundadırlar.

Yahudilerden bize tabi olanlar, zulme uğramaksızın ve aleyhlerine yardımlaşmaksızın, yardım ve desteğimize hak kazanacaklardır.

Barış müminler arasında bir tektir. Hiç bir mümin Allah yolunda girişilen bir savaşta diğer bir mümini hariç tutarak bir sulh anlaşması akdedemez. Bu sulh (müminler) arasında ancak umumiyet ve adalet esasları çerçevesinde yapılacaktır.

Harbe katılan her birlik, diğer birliklerle münavebe halinde faaliyet icra edecektir.

Takva sahibi müminler, en iyi ve en doğru bir şekilde buna uyacaklardır. veya... en iyi ve en doğru yol üzerinde bulunurlar!

Hiç bir müşrik, bir Kureyş'linin malını koruyamaz ve hiç bir mümin aleyhine onlara yardım edemez.

Kim ki bir mümini öldürürse, öldürülenin velisi kan diyeti konusunda rıza göstermedikçe, kısas hükmüne tabi olur. Ve bu durumda bütün müminler ona karşı dururlar.

Bu sahifenin muhtevasını kabul eden, Allah'a ve Ahiret gününe inanan hiç bir müminin bir katile yardım etmesi ve ona sığınacak bir yer temin etmesi doğru değildir. Kim ona yardım ederse veya sığınacak bir tekmin

ederse, Kıyamet günü Allah'ın lanet ve gazabı aleyhine tahakkuk edecek; ki o zaman da kendisinden ne bir tövbe ve ne de bir fidye kabul edilmeyecektir.

Üzerinde ihtilafa düştüğünüz herhangi bir şey konusunda hüküm Allah'ın ve Rasulüllah (S.A.V.)'indir.

Yahudiler (müminler gibi) harp halinde bulundukları müddetçe, müminlerle birlikte harp harcamalarına katılacaklardır.

Benî Avf yahudileri müminlerden bir ümmet (camia) dırlar. Buna gerek mevlaları ve gerekse bizzat kendileri dahildir. Yahudilerin dinleri kendilerine, müminlerin dinleri kendilerinedir.

Yalnız kim ki bir zulüm irtikap eder veya bir cürüm işlerse, o sadece kendine ve aile efradına zarar vermiş olacaktır.

Beni'n-Neccar yahudileri Benî Avf yahudileri gibi aynı haklara sahiptirler.

Beni Hars yahudileri de Benî Avf yahudileri gibi aynı haklara sahiptirler.

Benî Cüşm yahudileri de Benî Avf yahudileri gibi aynı haklara sahip olacaklardır.

Benî Evs yahudileri de Benî Avf yahudileri gibi aynı haklara sahiptirler.

Ancak zulüm irtikab eden ancak kendi nefsine ve aile fertlerine zarar vermiş olacaktır.

Bunlardan (yahudilerden) hiç bir kimse Muhammed (S.A.V.)'in müsaadesi olmadan (müslümanlarla birlikte bir askerî sefere) çıkamayacaktır.

Bu sahifede gösterilen kimselere harp açanlara karşı, onlar kendi aralarında yardımlaşacaklardır. Onlar arasında sadâkat ve mazluma yardım bulunacaktır.

Bu sahifede adı geçenler için Yesrib vadisinin iç kısımları haram (dokunulmaz) bir bölgedir.

Bu sahifede adı geçenler arasında zuhurundan endişe edilen ve fesada sebebiyet verecek öldürme veya münazaa vakaları hakkında verilecek hüküm Allah'a ve Peygamber Muhammed'e ait olacaktır.

Onlar (müslümanlarla yahudiler) arasında, Yesrib'e hücum edecek kimseye karşı yardımlaşma yapılacaktır.

Eğer onlar (müslümanlar), kendi müttefikleri olan kimselerle sulh yapmaya yahudileri davet ederlerse, onlar bu kimselerle sulh yapacaklardır. Şayet de (yahudiler) bizi aynı şeye davet ederlerse, müminlere karşı aynı haklara sahip olacaklardır. Ancak dine karşı harp açanlar bundan müstesnadır. Binaenaleyh taraflardan her biri harcamalardan kendisine ait hisseyi (ödemek) düşer.

Benî Evs yahudileri, bu sahifede adı geçen dürüst ve iyi kimselerle birlikte (aynı hak ve mükellefiyetlere sahip) olacaklardır. Benî Şatba Cüfne'nin bir koludur. Şüphesiz iyilik kötülükle bir olmaz. Binaenaleyh kim bir cürüm işlerse, onu ancak kendi aleyhine işlemiş olur. Allah bu sahifede yer alan maddelere en doğru ve en mükemmel riayet edenlerle beraberdir.

Bu kitap (yazı), bir haksız fiil işler veya bir cürüm irtikab eden(le cezası) arasına engel olarak giremez. Kim ki bir harbe çıkarsa, o emniyettedir. Kim de Medine'nin içinde kalırsa, yine emindir. Zulüm irtikab eden ve cürüm işleyenler müstesna. Bu sahifeye en iyi ve en mükemmel bir şekilde riayet edenler (himaye edileceklerdir).

Ebu Ubeyd dedi: «Benî Fülanin alâ ribaatihim» sözündeki «ribaa» kelimesi kan diyetleri anlamına gelir. Bazen de kavminin adetlerini taklid eden veya başlarına gelen musibet dolayısıyla emirleri ziyaret eden için: «fülanün alâ ribaati kavmihi» denilir. (bu takdirde hareket tarzı, adet anlamına gelir). «... Lâ yetrükune müfrehan fî fidain» sözündeki «müfrah» kelimesi; ağır borç altında olan demektir. «ağır malî mükellefiyetler altında olana yardım etmeleri gerekir» sözünden maksad, şudur: Eğer böyle bir kimse esir bulunuyorsa esaretten kurtarılacaktır. Eğer sehven bir cinayet işlemişse (adam öldürmüşse) onun yerine kan diyetini öderler. «Hiç bir müşrik bir Kureyş'linin malını himaye edemez» sözünden maksad, Rasulüllah'ın kendileriyle mütareke akdettiği yahudilerdir. Yani kendileriyle yapılan mütareke gereğince düşmanlarının mallarını koruyamayacak ve aleyhine olarak onlara (Kureyş'e) yardımda bulunamayacaklardır. «Kim ki bir mümini —suçsuz olduğu halde— öldürürse (maktulun velisi diyete razı olmadıkça) katile kısas uygulanır» sözünde geçen «itibat» kelimesinin manası bir kimseyi, suçsuz olduğu ve kanını akıtmak haram olduğu halde öldürmektir. Arapçada bu kelime develer için kullanıldığından, hastalığı olmadığı halde devenin kesilmesi anlamını ifade eder. «maktulün velisi, diyet almayı kabullenmeleri müstesna» sözü ile Rasulüllah (S.A.V.) diyet ve kısas konusunda maktulün velilerini muhayyer kılmıştır. Bu, Rasulüllah (S.A.V.)'in diğer şu hadisine benzer: «Kimin bir yakını öldürülmüş ise, o kişi, iki görüşten birini seçmek durumundadır: Dilerse (katili) öldürür; dilerse de diyet alır.» Bu hüküm, kasden öldürmede katilin rızası olmadan ve diyet konusunda kendisiyle sulh anlaşması yapmadan velinin diyet alamayacağını ileri sürenlerin görüşünü reddetmektedir. «Hiç bir mümin için bir katile yardım etmesi veya ona sığınacak bir yer temin etmesi helal olmaz» sözündeki «muhdis»; Allah'ın koymuş olduğu hadlerin tatbikini gerektiren bir suç işleyen kimsedir. O halde böyle bir suç işleyen kimseye gereken cezayı uygulamaya, hiç kimsenin mani olmaya hakkı yoktur. Bu da, Rasulüllah'ın şu diğer hadisine benzer: «Her kimin

şefaati, herhangi bir haddin (cezanın) uygulanmasına mani olursa, o kimse, emri ilahi konusunda Allah'a karşı gelmiş olur. «Ondan ne bir tövbe ve ne bir fidye kabul edilmeyecektir» sözünün anlamı şöyledir:

Huşeym bize adını zikrettiği bir zattan naklen İbni Mekhul'den şöyle rivayet etti: Mekhul dedi ki:

(Hadisin Arapça metninde ifadesini bulan) «sarf» kelimesi tövbe anlamına; «adl» kelimesi de fidye anlamına gelmektedir.

Ebu Ubeyd dedi: Bu görüş, (sarf) farz; (adl) nafile manasına gelir diyenlerin görüşünden daha makbuldür bence... Zira Allah Teâlâ:

«Ondan fidye kabul edilmeyecektir» buyurmaktadır. «Muharebe halleri devam ettikçe, yahudiler müminlerle birlikte harcamada bulunacaklardır (harp masraflarını birlikte karşılayacaklardır)» sözünün anlamı şöyledir: Bu harcama özellikle savaş durumunda sözkonusudur. Rasulüllah düşmanları aleyhine kendisine yardım etmelerini onlara şart koşmuştur. Kanaatime göre Rasulüllah, ancak, kendilerine (harp) harcamaları konusunda şart koştuğu biçimde müslümanlarla birlikte savaşlara iştirak ettikleri zaman (yani müslümanlarla beraber harplere katılarak savaş masraflarında sorumluluklarını yerine getirdikleri takdirde), onlara ganimetten hisse vermiştir. Eğer böyle olmasaydı, müslümanların hakkı olan ganimetlerde hisseleri olamazdı.

520 — Abdurrahman bin Mehdi bize Süfyan, Yezid bin Yezid bin Cabir ve Zuhrî'den naklen şöyle anlattı: Zuhrî' dedi ki:

— Yahudiler Rasulüllah (S.A.V.) ile birlikte savaşa çıkarlardı; ve onlara ganimetten hisse ayırırdı.

Ebu Ubeyd dedi: «Benî Avf yahudileri müminlerden bir ümmet teşkil ederler» sözünden; ancak şart koştuğu (harpte müşterek) harcama ile düşmanları aleyhine kendisine yardımda bulunmaları ve güçlendirmelerini murad etmiştir. Yoksa müslümanlarla ayni din üzerinde olmaları bahis konusu değildir. Nitekim görülüyor ki Rasulüllah bu konuyu beyan ederek şöyle buyurmuştur: «Yahudilerin dinleri kendilerine, müminlerin de dini kendilerinedir.» »... Ancak kendi nefsine zulmetmiş olur» sözü, kendi nefsinden başkasını helake götürmez, manasınadır. Arapçada: «vetiğa er - recülü = vetğan» denildiği zaman; kişinin kendisini helake götürecek bir işe tevessül ettiği anlaşılır. «evteğahü gayrühü»: Kişiyi başkasının helake götürmesi demektir.

Kanaatimizce bu kitap (yazı), Rasulüllah (S.A.V.)'in Medine'ye hicret ettiği ve İslâm'ın henüz kuvvet kazanmadığı, hakimiyyetini tam olarak teessüs etme imkânı bulmadığı; ve Rasulüllah'ın ehli kitaptan cizye almakla memur edilmediği zamanda tanzim edilmiştir. O zaman (Medine'de yaşayan) yahudiler üç fırka (kabile) idi: Benî Kaynuka, Benî Nadîr ve Benî

Kurayza.. Bunlardan ilk olarak ihanet eden ve mütarekeyi ihlal eden Benî Kaynuka idi. Bu kabile Abdullah bin Ubey'yin müttefikleriydi. (ihanetleri dolayısıyla) Rasulüllah onları Medine'den sürdü.

Daha sonra Benî Nadîr (ihanet ettiler). Bilahare de Benî Kurayza (anlaşmayı ihlal ettiler. Rasulüllah (S.A.V.) kitabımızda daha evvel zikrettiğimiz sebeplerle Benî Kaynuka ve Benî Nadîr'i sürmüş, Benî Kurayza'yı da (erkeklerini) öldürmüş (kadın ve çocuklarını esir etmiştir).

Halid bin Velid'in Dımeşk Halkına Mektubu

521 — Muhammed bin Kesir bize Evzaî ve İbni Suraka'dan rivayetle şöyle nakletti:

— Halid bin Velid, Dımeşk halkına şöyle yazdı: «Bu, Halid bin Velid'den Dımeşk halkına namedir: Ben, kendilerine; canları, malları ve kiliseleri konusunda teminat veriyorum.

Ebu Ubeyd dedi: Mektubun sonunda hıfzedemediğim bir söz zikretti. Mektubun sonunda: «Ebu Ubeyde bin Cerrah, Şürahbil bin Hasene ve Kudaiyyu'bnü Amir buna şahiddir» kaydı mevcuttur. Bir de tarih olarak 13. H. seneyi yazmıştır.

İyad bin Ganem'in Cezire Halkına Yazdığı Sulhname

522 — Kesir bin Hişam bize şöyle anlattı; dedi ki: Cafer bin Burkan bize Mamer bin Salih ve Alâ bin Ebî Aişe'den şöyle nakletti: Alâ bin Ebî Aişe dedi ki:

— Ömer bin Abdulaziz bana:

— Ruha halkına sor; ellerinde bir sulhname var mı? diye yazdı. Alâ der ki: Bunun üzerine kendilerine sordum. Onların papazları bana sulhnamelerini ihtiva eden bir mektup getirdi. Mektupta şunlar yazılıydı:

— Bu, İyad bin Ganem'den ve maiyyetinde olan müslümanlardan Ruha halkına namedir: Ben onlara canları, malları, çocukları, kadınları, şehirleri ve değirmenleri üzerinde teminat veriyorum. Tabiî ki, üzerlerine düşen hakkı ödemeleri şartıyla.. Buna Allah ve melekleri şahid olsunlar. Ravi

Alâ der ki: Bunun üzerine Ömer bu sulhname hususunda kendisini murahhas kıldı.

Ebu Ubeyd dedi: Kesir bin Hişam'ın rivayetinden başka rivayetlerde: İyad bin Ganem Ruha halkı ile sulh anlaşması yaptığı zaman, bütün Cezire ahalisi, Ruha halkının tabi olduğu anlaşma hükümlerine tabi oldu.

Habib bin Mesleme'nin Ermenistan Beldelerinden Tiflis Halkına Namesi

523 — Ebu Ubeyd dedi: Ermenistan ülkesinden Ahmed bin Ezrak bana anlattı; şöyle dedi: Tiflis ahalisi ile yapılan sulh muahedesi hakkında Habib bin Mesleme'nin mektubunu okudum —yahud bana okundu; ve ben mektubu gözlerimle görüyordum— Mektupta şunlar yazılıydı:

BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM.

Bu, Habib bin Mesleme'den Herimen ülkesi beldelerinden Tiflis ahalisine namedir. Sizin için, çocuklarınız için, ehliniz ve malınız için, manastırlarınız, kiliseleriniz, kır mabedleriniz için bir teminattır. Buna karşılık küçülmüşlüğü kabullenerek cizye vereceksiniz. Her aileye bir dinar cizye vergisi düşer. Birden fazla aileyi bir araya getirerek cizye vergisini azaltmaya kalkışmaya hakkınız olmadığı gibi, bizim de, cizyeyi çoğaltmak gayesiyle aynı aileyi parçalamaya hakkımız olmaz. Bize sadakatınızı esirgemeyeceksiniz ve Allah'ın, Rasulünün ve müminlerin düşmanlarına karşı —gücümüz yettiği kadar— bize destek olacaksınız. Ayrıca müslüman misafiri bir gece —iyilikle ve makul esaslar çerçevesinde— ağırlamak ve ehli kitabın helal yiyecek ve içeceklerinden ikramda bulunmak; ve size zararı dokunmayacak şekilde (yolcuya) yol göstermek (ile mükellefsiniz). Eğer müminlerden biri yolunu şaşırırsa, onu en yakın mümin ve müslüman bir cemaate ulaştırmanız icab eder. Ki onlardan ayrı düşmesin. Eğer İslamı kabul eder, namazı kılar ve zekatı tediye ederseniz, din kardeşlerimiz olursunuz. Her kim imandan, İslâm'dan veya cizyeden kaçınırsa, o Allah'ın, Rasulünün ve müminlerin düşmanıdır; onun aleyhine yardımına sığınılan ancak Allah'dır. Eğer müslümanları sizden alıkoyacak bir meşgaleleri ortaya çıkar da düşmanlarınız sizi hezimete uğratırsa, bundan dolayı, sorumlu tutulmayacaksınız. Binaenaleyh müslümanlara ve mümin-

lere döndükten sonra, bu, (yani düşmana mağlup olup istemeyerek ona ram olmanız) ahdinizi ihlal etmiş sayılmayacaktır. Leh ve aleyhinize olan, (hak ve vazifeleriniz) bundan ibarettir. Buna Allah, melekleri, Rasulü ve müminler buna şahiddir. Şahid olarak Allah yeter..

Ebu Ubeyd dedi: (mektubun arapça metninde geçen) «salavat» kelimesi, kırsal bölgelerde bina edilen yapıtlardır (mabedlerdir) ki seferlerinde bunlarda namazlarını eda ederler. Salât adını alan bu mabedler «salavat» şeklinde telaffuz edilmektedir. Allah şöyle buyurur: «Eğer Allah insanların bir kısmını (müşrikleri) bir kısmı ile (müminlerle) defetmeseydi, içlerinde Allah'ın ismi çok anılan manastırlar, kiliseler, salavat (havra veya yolcuların namaz kıldığı kır mabedi) ve mescidler elbette yıkılırdı.» (4) Tefsirde rivayet edildiğine göre «salavat», kırda bina edilen binalar (mabedler)dir.

Ebu Ubeyd dedi: Araplar, İranlıların «te» (ince sesiyle) telaffuz ettikleri harfleri, «ta» (kalın tesiyle) telaffuz ederler. Tiflis ile ilgili rivayette olduğu gibi.. Habib bin Mesleme Tiflis (kelimesinin ilk harfini «te» olarak değil de) «ta» olarak telaffuz etmiştir. (yani «te» olan harfi «ta» kılmıştır.

Tiflis Ehline Yazılan Bir Name

524 — Habib bin Mesleme'den Tiflis halkına.. Selamette kalın.Ben sizinle birlikte kendisinden başka ilah bulunmayan Allah'a hamdederim. Daha sonra:

Elçiniz Tefla bana ve maiyyetimde olanlara geldi. O, sizin: «Bizlerin Allah tarafından gönderilen ve şerefli kılınan bir ümmet olduğumuz» şeklinde, hakkımızda ileri sürdüğünüz kanaatinizi bize bildirdi. Gerçekten Allah bizi böylece lütfuna mazhar kılmıştır. Hem de zillet, azlık, cahiliyyet ve cehalet hasletlerimizden sonra.. (Bütün bu nimetlere karşı) alemlerin Rabbı (yaratıcısı, rızıklandırıp, kemale erdiricisi) olan Allah'a hamd ve senalar olsun. O, Rahmandır, Rahimdir.. Allah'ın salat ve selamı, bizi rehberliği ile hidayete erdirdiği Rasulüne olsun. Elçiniz Tefla sizin: «Allah'ın, bizim korkumuzu düşmanımızın kalbine saldığı» şeklinde, bizimle ilgili olarak beslediğiniz kanaatinizi bize nakletti. Bizim hareket ve kuvvetimiz ancak Allah'dandır. Yine elçiniz sizin bizimle barış içinde olmak arzusunda olduğunuzu bize bildirdi. Bu arzunuzu ne ben ve ne de maiyetim-

(4) Hac: 39.

de olan müminler nahoş karşılamamaktayız. Tefla bana hediyenizi getirdi. Ben ve maiyyetimde olan müminler bu hediyenin değerini —mal ve nakit para olarak— kıymetlendirip yüz dinar değerinde olduğunu tesbit ettik. Bunu her yıl göndermekle mükellef değilsiniz. Ancak her aileye tam bir dinar cizye vergisi düşer. Fidye kabul edilmez. (yani cizye vergisi olarak başka şeyler makbul değildir.) Sizin şartlarınızı ve emanınızı ihtiva eden ahidenameyi müminlerden bir cemaatin huzurunda yazdım. Nameyi Abdurrahman bin Cüz ile size göndermiş bulunuyorum.

— Ebu Ubeyd dedi: Görüldüğü gibi Cüz'ün son harfi hemzedir. Cüzz şeklinde, yani son harfi şeddeli olan bir isim daha vardır ki, başka bir zatın adıdır. Bildiğimiz kadarıyla bu zat (Cüz') ehli reyden olan ve Allah'ın hükümlerini ve kitabını bilenlerdendir. — Eğer içindekilerini kabul ve ıkrar ederseniz, onu size verecektir. Yok eğer (ahidnamenin içindekilerini benimsemez, reddeder ve) yüz çevirirseniz; size karşı Allah, Rasulü ve müminler adına harp açacağımı ilan ediyorum. Allah hainleri sevmez. Selam hidayete tabi olanlara.. (5)

---

(5) **Allah Teâlâ şöyle buyurur:** «Eğer seninle muahede yapan bir kavimden sözleşmeye aykırı bir hanilik alâmeti duyarsan savaş açmadan önce ahidlerini reddettiğini doğruca kendilerine ilân et. Çünkü Allah hainleri sevmez.» **(el-Enfâl: 8/58)**

İKİNCİ KİTAP

FEY'İN SARF YERLERİ VE HARCANACAĞI YERLER

Fey'in Taksimi ve Fey'de Hakkı Olanlar İle Hakkı Bulunmayanlar İle İlgili Hükümler

525 — Abdurrahman bin Mehdi bize anlattı; şöyle dedi:

— Sufyan bin Said bize Alkame bin Mürsed, Süleyman bin Büreyde ve babası Büreyde'den şöyle nakletti: Büreyde dedi ki:

— Peygamber (S.A.V. bir ordu veya bir ordu birliğine kumandan tayin ettiği zaman, hususî olarak bu kumandanın kendi nefsi hakkında Allah'dan korkmasını, maiyyetinde bulunan müslümanlara da iyi davranmasını tavsiye buyururdu. Daha sonra şöyle buyurdu:

— Allah'ın adıyla, Allah yolunda savaşa çıkınız. Allah'ı tanımayanlarla harbediniz. Ganimette hainlik yapmayınız. Ahde vefasızlık etmeyiniz. Musle (ölülerin kulak, burun gibi organlarını kesmek) yapmayınız. Hiç bir çocuk öldürmeyiniz. Müşriklerden olan düşmanınla karşılaştığın zaman onlara üç haslet —yahut meziyyet—ten birine davet et. Bunlardan hangisinde sana icabet ederlerse onların icabetini kabul et ve kendilerinden elini çek. (Evvela) kendilerini İslama davet et ve kendilerine bildir ki, bunu yaptıkları takdirde muhacirlerin sahip oldukları haklara sahip olacaklar ve onlarla aynı vazifelerle mükellef olacaklardır. Eğer hicretten imtina ederlerse kendilerine haber ver ki, onlar bedevî müslümanlar gibi addedilecek ve müslümanlar hakkında cari olan Allah'ın hükümleri onların hakkında da uygulanacaktır. Ve müslümanlarla beraber cihada çıkmadıkları takdir-

de fey ve ganimetten bir şey alamayacaklardır. Şayet bunu reddederlerse onlardan cizye vergisi iste. Eğer bu konuda davetine icabet ederlerse, onların icabetini kabul et ve onlardan elini çek. Şayet bunu da reddederlerse Allah'dan yardım dileyerek onlara karşı savaş.

Ebu Ubeyd dedi: «Şayet yurtlarını terketmekten kaçınırlarsa..» sözü, arap diyarından hicret diyarına geçmek demektir. Demek istiyor ki: Eğer hicret etmezlerse (Bedevî araplar gibi mütalaa edileceklerdir)

Ebu Ubeyd dedi: Rasulüliah'ın Fey(in sarf yeri) hakkında hadisi ve emri budur. Buna göre Rasulüllah, muhacirlere iltihak etmeyen, cihad hususunda kendilerine yardımcı olmayan ve işlerinde kendileriyle birlikte sorumluluk yüklenmeyen kimse için fey ve ganimette hak görmemiştir.

Sonraları insanlar Hz. Ömer'den rivayet etmişlerdir ki; o, bütün müslümanların fey'de ortak oldukları görüşünü savunmuştur.

526 — Ebu Ubeyd dedi: Abdurrahman bin Mehdi bize anlattı; şöyle dedi:

— Abdulah bin Ömer el-Ömerî (1) bize Zeyd bin Eslem ve babasından naklen şöyle dediğini anlattı: Hz. Ömer dedi ki:

— Hiç bir müslüman yoktur ki bu malda hakkı olmasın. (Sorumlu olan kimse) Ona (hakkını) verse de vermezse de (bu, onun fey'de hakkı olmadığına bir delil teşkil etmez).

527 — İsmail bin İbrahim bize şöyle anlattı:

— Eyyub bize İkrime bin Halid ve Malik bin Evs bin Hadsan'dan rivayet ederek Hz. Ömer'den şu hadisi nakletti. —Hadisin bir kısmı Eyyub ve Zuhrî'nin rivayetidir.—: Abbas ve Ali muhasame halinde huzuruna çıktıkları zaman Hz. Ömer malları zikretti ve şu ayeti okudu:

«Allah'ın, fethedilen memleketler ahalisinden alıp Peygamber'ine verdiği fey, Allah'a, Peygamberine, hısımlarına, yetimlere, yoksullara ve yolda kalmışlara aittir. Ta ki bu mallar içinizden yalnız zenginler arasında tedavül halinde olan bir servet olmasın.» (2)

«O fey bilhassa Allah'ın rızasını gözetip ihsanını uman, Allah'a ve Rasulüne canlarıyla, mallarıyla yardım ederlerken yurtlarından çıkarılıp, mallarından mahrum edilen fakir muhacirlere aittir.» (3)

«Onlardan evvel Medine'yi yurt ve iman evi edinmiş olan kimseler...» (4)

«Ve onlardan sonra gelenler...» (5)

---

(1) Adı: Abdullah bin Ömer bin Hafs bin Asım bin Ömer bin Hattab el-Ömerî.
(2) Haşr: 7
(3) Haşr: 8
(4) Haşr: 9
(5) Haşr: 10

Ömer (R.A.) (bu ayetleri okuduktan sonra) dedi ki: Böylece bu ayetler bütün insanları kapsamına almıştır. Ve böylelikle hiç bir müslüman kalmamıştır ki bu malda (feyde) hakkı —yahud payı, dedi— olmasın. Malik olduğunuz bazı köleleriniz müstesna.. Allah bundan sonra bana yaşamayı nasip ederse, her hak sahibi (bu maldan) hakkını alacaktır. Ta ki, Himyer dağındaki çobanın bile bu mallardaki hakkı, alnı terlemeden ve yüzü kızarmadan kendisine ödenecektir.

Ebu Ubeyd dedi: Fey ayeti budur. Hz. Ömer'in görüşü o dur ki, bu ayet bütün müslümanlara şamildir. Onlardan hiç bir kimse yoktur ki, bu ayette payı olmasın (yani feyde hakkı olmasın). Ancak sonradandır ki, müslümanlar bu hususta ihtilaf etmişlerdir.

Bazıları demiştir ki, her kim düşmana karşı harb içinde olmazsa (muharip değilse), yahud idarî bir görevde bulunmuyorsa, yahud mal (zekat ve vergi) toplamak gibi menfaati müslümanlara dönen bir işle (amme hizmetiyle) meşgul değilse, binaenaleyh fukara ve zaruret ehlinden değilse, böyle bir kimsenin Beytülmal'da hakkı yoktur. Zira Rasulüllah (S.A.V.), daha evvel zikrettiğimiz hadisinde şöyle buyurmuştur: «Onların (hicret etmeyenlerin) fey ve ganimette hiç bir hakları yoktur.» (6)

Bazıları da şöyle demiştir: Bütün müslümanlar fey'de ortaktırlar. Zira hepsi aynı din ve kıblenin insanlarıdır; ve diğer kavimlere karşı tek bir el durumundadırlar. Birbirlerine yardım ederler. Ve birbirlerinden sorumlu tutulurlar. Bu görüşte olanlar Hz. Ömer'in Kuran ayetlerini (yukarıda açıklandığı tazda) yorumlayışını delil kabul etmişlerdir.

Buna göre müslümanlar, muhtelif gördükleri bu iki hükümden dolayı, yani Rasulüllah (S.A.V.) ile Hz. Ömer'den nakledilen rivayetleri muhtelif (zıt) görmeleri yüzünden, ihtilafa düşmüşlerdir. Ki zahirde bu iki rivayet zıt görünmektedir. (Buna bağlı olarak) her iki gurun görüşleri ve kanaatleri ayrı ayrıdır.

Kanaatime göre bu mesele şöyledir: İki hükümden her birinin izah tarzı diğerininkinden ayrıdır. Ancak bu mesele hakkında benim görüşüm, bütün müslümanların fey'de ortak olduklarını kabul edenlerin görüşüdür. Binaenaleyh bu görüş diğer görüşü reddetmemektedir. Her iki görüş tatbik edilmiştir. Şu kadar var ki Rasulüllah'ın hadisi, Kuran'ın bazı ayetleri gibi nasih ve mensuh (hükmüne bağlı)dır. Ki onun sünnetini, ya başka bir sünnet veya vahiy neshedebilir. O halde Rasulüllah fey ve ganimetten

---

(6) **525 nu. rivayete baktığımız zaman görürüz ki, Rasulullah hicret etmekten kaçınan müslümanların fey ve ganimette hak iddia edemeyeceklerini beyan buyurmuştur. Rasulullah'ın bu hükmünü delil kabul ederek bütün müslümanların feyde hakları olmadığını ileri sürmek garip bir istidlal olsa gerektir. (Çev.)**

mahrum ettiklerini bundan hisse alamayacaklarına hükmetmesi, onların hicreti terketmeleri halinde sözkonusuydu. Ki bu durum İslamın ilk dönemlerine raslamaktadır. Ki hicret o dönemde, velayet, miras, nikah ve fey konularında hicret edenlerle hicret etmeyenleri birbirinden ayırmakta idi. (Yani muhacir olanlarla olmayanlar ayrı ayrı muamelelere tabi idi.) Gerek Kur'an-ı Kerim, gerek de sünnet bu konuda hüküm getirmiştir:

Sünnet: «Onların (hicret etmeyenlerin) fey ve ganimette hakları yoktur» hadisidir. (Bu konuda) vahyin hükmü de şöyledir: «İman edip de hicret etmeyenlere gelince: Onlar hicret edinceye kadar sizin için mirasta, onlara hiç bir velayetiniz yoktur..» (el-Enfal: 72)

528 — Haccac bize İbni Cureyc ve Osman bin Ata'dan; ikisi Ata el-Horasanî'den, o da İbni Abbas'dan şöyle naklettiler:

«İman edenler, Allah için hicret edenler, Allah yolunda mallarıyla ve canlarıyla cihad edenler (muhacirler), bir de (muhacirleri) barındıran ve (onlara) yardım edenler (Ensar) var ya, işte onlar birbirlerinin velileridir. İman edip de hicret etmeyenlere gelince; onlar hicret edinceye kadar sizin için onlara hiç bir velayetiniz yoktur»(7) ayeti hakkında İbni Abbas der ki:

— Bidayette muhacir müslüman, mümin olduğu halde Bedevî (hicret etmeyen) araba varis olmazdı. Aynı şekilde Bedevî (hicret etmeyen) arap da muhacire varis olmazdı. Daha sonra yukarıki ayeti şu ayeti kerime neshetmiştir:

«Akraba olanlar, Allah'ın hükmü gereğince birbirlerine daha yakındırlar.»(8)

529 — Abdullah bin Salih bize Leys, Yunus bin Yezid ve İbni Şihab'dan şöyle rivayet etti: İbni Şihab dedi ki: Ali bin Hüseyn bana; Usame bin Zeyd'den naklen Amr bin Osman'ın kendisine şöyle haber verdiğini anlattı: Usame bin Zeyd, (Veda Haccında) Mekke'ye geldiği zaman Peygamber (S.A.V.)'e:

— Kendi evinde mi ikamet edeceksin? diye sordu. Peygamber (S.A.V.) şöyle karşılık verdi:

— Akîl evlerden, arsalardan bize bir şey bıraktı mı ki? Ravi der ki: Akîl Ebû Talib'e varis olmuştu. Halbuki Cafer ile Ali ona varis olmamışlardı. Zira ikisi müslümandılar. Akî ve Ebu Talib ise kafir idiler.

Ebu Ubeyd dedi: Bu sebepledir ki Hz. Ömer, mümin kafire, kafir de mümine varis olmaz, demiştir. (Bu görüşe kail olanlar) bu mevzuda şu ayeti kerimeyi delil kabul etmişlerdir:

---

(7) el-Enfal: 72
(8) el-Enfal: 75

«İman edenler, Allah için hicret edenler, Allah yolunda mallarıyla ve canlarıyla cihad edenler (muhacirler), bir de bunları barındıranlar ve onlara yardım edenler var ya, işte onlar (mirasta) birbirlerinin velileridirler. İman edip de hicret etmeyenlere gelince: onlar hicret edene kadar sizin için (mirasta) onlara hiç bir velayetiniz yoktur. Bununla beraber eğer dinde yardımınızı isterlerse, onlara yardım etmek de üzerinize borçtur. Ancak sizinle aralarında andlaşma bulunan bir kavim aleyhine değil. (Bu durumda bu müminlere yardım edemezsiniz.) Allah yaptıklarınızı tamamıyla görücüdür.

«Kafirler de birbirlerinin yardımcılarıdır. Eğer siz emredildiğiniz gibi yardımlaşmazsanız, yeryüzünde bir fitne ve büyük bir fesad (küfür hakimiyeti) olur.(9)

Ebu Ubeyd dedi: O halde bu ayetin tevilinden çıkarılan neticeye göre velayet ve miras konusunda kafir ile ile hicret etmeyen mümin aynı hükme tabidir. Ve yardım talebinde bulunmak durumu hariç ikisi arasında bir tefrik yapılmamıştır. Zira cenabı Allah buyurur ki:

«(Eğer dinde sizden yardım isterlerse) onlara yardım etmek de üzerinize borçtur.»(10)

530 — Ebu Ubeyd dedi: İbni Zübeyr'den rivayet edildiğine göre, o, bu ayeti asabe olanlar hakkında tevil etmiştir. İbni Zübeyr demiştir ki: Kişi başkasına varis olmak için onunla miras mukavelesi aktederdi. Bunun üzerine bu ayet inmiştir:

«Akraba olanlar, Allah'ın hükmü gereğince mirasta birbirlerine daha yakındır.(11)

531 — Şüreyh ise, aynı ayeti zevilerham ile ilgili olarak tevil etmiştir. (Onun teviline göre): zevilerham —köleler hariç— varis olurlar. Muaz bin Muaz'ı; İbni Avn ve İsa bin Harş'dan rivayetle İbni Zübeyr ve Şüreyh'den bu manada bir nakil yaparken işittim.

Ebu Ubeyd dedi: Böylece ayet üç şekilde tevil edilmiştir. Binaenaleyh muhtemeldir ki, ayet her üç manayı da ihtiva eder. Ancak ayetin delalet ettiği mana, İbni Abbas'ın rivayeti ve Usame bin Zeyd'in hadisidir. Zira ayet sarihdir: «İman edip de hicret etmeyenlere gelince; onlar hicret edinceye kadar sizin için (mirasta) onlara hiç bir velayetiniz yoktur.» (12) Ayetin manasından açıkça anlaşılan odur ki, iki hükmü birbirinden ayıran hicrettir. (yani hicret eden ve etmeyen müminler ayrı ayrı hükümlere tabi tutulmuştur). Bunu şu ayeti kerime de tasdik etmektedir: «Muhakkak ki,

---

(9) el-Enfal: 72-73
(10) el-Enfal: 72
(11) el-Enfal: 75
(12) el-Enfal: 72

kendilerine hak belli olduktan sonra, arkalarına dönenlere Şeytan teşvikte bulunmuş kendilerini uzun boylu amellere düşürmüştür.» (13)

532 — Abdurrahman bize Süfyan ve Ebu İshak'dan şöyle anlattı: Ebu İshak dedi ki: Ubeyd bin Umeyr'den işittim. O, büyük günahları zikretti ve bununla ilgili ayetler okudu. Sonra Hicretten sonra arap (cahiliyye) diyarında kalmayı da büyük günahlar arasında saydı; ve şu ayeti okudu: «Muhakkak ki kendilerine hak belli olduktan sonra arkalarına dönenlere Şeytan teşvikte bulunmuş, kendilerini uzun boylu emellere düşürmüştür.» (14) Ravi Abdurrahman böylece rivayet etti:

Ebu Ubeyd dedi: Eğer hicreti terkeden kimse mürted kabul edilmiş ise, o halde miras konusunda durumu, müslümana varis olamayan kafirin durumu gibidir.

Nitekim Usame bin Zeyd'in: «İman edip de hicret etmeyenlere gelince; onlar hicret edinceye kadar, (mirasda) onlara hiç bir velayetiniz yoktur» (15) ayeti ile ilgili rivayeti bu hükmü neshetti. Vakta ki miraslar yer-

Ebu Ubeyd dedi: Eğer hicretten kaçınmak, hicret edenden velayeti ıskat ediyor ve varisi mirasından mahrum ediyorsa, o halde (hicret etmeyen kimsenin) fey'de ortak olması daha uzak bir ihtimaldir. Durum böylece devam etmiştir. Ta ki, «Akraba olanlar (miras hususunda) birbirlerine daha yakındırlar.» (16) ayeti bu hükmü neshetti. Vakta ki miraslar yerlerine irca edildi, verasetin ancak akrabalar arasındaki velayet ilişkileriyle düzenlenebileceği ortaya çıktı. Böylelikle de bütün müslümanlar birbirlerinin kardeşi ve velisi oldular. (Yani hicret yüzünden müslümanlar arasındaki farklı muamele durumu ortadan kalktı ve eşit kardeşlik bağları teessüs etti.) Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurur: «Müminler ancak kardeştirler.» (17) Diğer bir ayette: «Mümin erkeklerle mümin kadınlar birbirlerinin yardımcılarıdır» (18) buyurulmaktadır. Böylece de müslümanlar hakkındaki hükümler müsavat esasına istinad etti. Gerek fey'de ve gerek diğer meselelerde müslümanlar için öngörülen haklar ile kendilerine terettüp eden mükellefiyyetler hepsine şamildir. Şu kadar var ki bedevî olmayan (yani toplumsal vazifelerini hakkiyle ifa edenler) ve İslamı savunmakta rol oynayanlar, külfetleri nisbetinde, nimetlerden yararlanırlar. Yeri geldiği zaman bu konuyu da —inşallah— izah edeceğiz.

533 — Sonraki müslümanların evvelki müslümanlarla hak ve vecibe-

---

(13) Muhammed: 25
(14) Muhammed: 25
(15) el-Enfal: 72
(16) el-Enfal: 75
(17) Hucurat: 10
(18) Tevbe: 70

lerde birlikte mütalaa edildiklerini (yani müslümanların hukukta müsavi olduğunu ve hicretin neshedildiğini (19), Rasulullah Mekke fethinden sonra buyurduğu: «Fetihten sonra hicret yoktur», hadisi beyan etmektedir. Bu konuda daha bir çok rivayet nakledilir:

534 — Haccac bize İbni Cüreyc'den anlattı; dedi ki: Amr bin Dinar bana Tavus'dan şöyle nakletti: Tavus Rasulüllah'dan şu rivayeti naklederdi: Rasulüllah buyurdu ki: «Meskenlerinizde durunuz. Zira hicret son bulmuştur. Ancak (Mekke'den) cihad amacıyla ve Allah rızasını kazanmak niyetiyle çıkılabilir. Binaenaleyh (devlet tarafından) cihada çağrıldığınızda hemen cihada çıkınız.»

535 — Ömer bin Abdurrahman el-Ebâr bize şöyle anlattı:

— Mansur bin Mutemir bize Mücahid, Tavus ve İbni Abbas'dan şöyle rivayet etti: İbni Abbas dedi ki: (S.A.V.) şöyle buyurdu:

— Fetihten sonra (Mekke'den Medine'ye) hicret yoktur. Mekke'den ancak cihad gayesi ve Allah rızasını kazanmak niyyetiyle çıkılabilir. Binaenaleyh eğer (devlet tarafından) cihada davet edilirseniz, hemen cihada çıkınız.

536 — Hişam bin Ammar bana Yahya bin Hamza, Muhammed bin Velid ez-Zebidî, Zuhrî ve Salih bin Beşir bin Fedik'den şöyle nakletti:

— Fedik (S.A.V.)'e gelerek:

— Ey Allah'ın Rasulü; insanlar kim ki hicret etmezse helak olur, demektedirler, dedi. Bunun üzerine Rasulüllah (S.A.V.) şöyle karşılık verdi: Ey Fıdîk; namazı kıl, zekatı ver, kötülüğü terket ve kavminin yurdunda istediğin yerde ikamet et.

Bu mevzu ile alakalı bir çok hadis vardır. (Hepsini nakletmek) kitabı (konumuzu) aşar.

Görülüyor ki Rasulüllah hicret mükellefiyetini insanlardan iskat etmiş ve hicreti terketmelerine ruhsat vermiştir. Bu husus Hz. Aişe'den nakledilen şu hadiste açıklanmıştır:

537 — İshak bin İsa bize Yahya bin Hamza, Evzaî ve Ata'dan şöyle rivayet etti: Ata dedi ki: Ubeyd bin Umeyr ile birlikte Hz. Aişe'yi ziyaret ettim. Ona hicretten sordum. O şöyle cevap verdi:

— Bugün için hicret yoktur. Önceleri mümin olan kişi, dininden saptırılmak endişesiyle ve dini için Allah'a ve Rasulüne hicret ederdi. Bu gün

---

(19) **İfade yanlış anlaşılmamalıdır. Zira neshedilen hicret, asrı saadete mahsus Mekke'den Medine'ye yapılan hicrettir. Hicretin manası ise ebedîdir. İslâmın ilga edildiği, baskı altında tutulduğu ve muntesiplerine zulüm yapıldığı bir ülkeden ayrılmak; ve İslâm'ın egemen olduğu başka bir ülkeye sığınmak mefhumunun neshedilmiş olabileceği düşüncesi gerçekle bağdaşmamaktadır. (Çev.)**

ise; Allah dinini üstün (hakim) kılmıştır. Bu sebeple de mümin dilediği yerde Allah'a ibadet eder. Ancak cihad ve sünnet için (Mekke'den) çıkılabilir.

538 — Ebu Ubeyd dedi: Peygamber (S.A.V.)'den başka şekilde (manada) rivayetler nakledilmiştir. O şöyle buyurmuştur: «Kafirlere karşı savaşıldığı müddetçe hicret devam edecektir.»

Bu hadisin bana göre izahı şöyledir: Rasulüllah demek istiyor ki, her kim iman eder ve cihad vazifesini ifa ederse, kendi memleketinde bile olursa, fazilet ve sevap bakımından muhacirlerin derecesine ermiş sayılır. Yoksa muhacirlerin yurduna hicret etmenin vücubu anlamında değildir.

Bu husus da Rasulüllah'ın başka bir hadisinde beyan edilmiştir:

539 — Muhammed bin Cafer bize şöyle anlattı:

— Şube bize Amr bin Murre, Abdullah bin Hars, Ebu Kesir ez-Zubeydî (Züheyr bin Akmer) ve Abdullah bin Amr'dan rivayetle Rasulüllah (S.A.V.)'den şöyle nakletti: Rasulüllah buyurdu ki:

— Hicret, bedevînin hicreti ve hadır (şehirli, badiye hayatı yaşamayan)ın hicreti olmak üzere iki türlüdür. Bedevînin hicreti odur ki, davet edildiği zaman (cihada çağrıldığı zaman) icabet edecek; kendisine emir verildiği vakit de itaat edecektir. Hadır (bedevî olmayan, çöl hayatı yaşamayan)ın hicreti ise, imtihan bakımından en şiddetlisi ve sevap bakımından da en üstün olanıdır.

540 — Said bin Ufeyr bana anlattı; dedi ki: Süleyman bin Bilal, Abdurrahman bin Harmele'den naklen bana şöyle nakletti; dedi ki: «Urve bin Zübeyr'in Hz. Aişe'den şöyle anlattığını işittim: Rasulüllah (S.A.V.) tahdis ederken, Hz. Aişe, huzurunda arap (bedevîler)inden bahsetti. Bunun üzerine Rasulüllah şöyle buyurdu: :

— Ey Aişe, onlar ârâb (sorumsuz bedevîler) değildir; belki onlar badiye (çölde yaşayan) ahalimizdirler. Biz de beldelerinin ahalisiyiz. Eğer onlar davet edildikleri zaman, icabet ederlerse (yani emre itaat ederlerse), bedevî değildirler.

Ebu Ubeyd dedi: Görüyorsunuz ki Rasulüllah (S.A.V.) —her ne kadar yerlerinden ayrılmamışlarsa da— iman etmeleri dolayısıyla bedevîlere hicret sıfatını vermiştir. Bununla beraber —daha evvel de zikrettiğimiz vechile— bedevî olmayan (yani bütün toplumsal mükellefiyyetlerini yüklenen) ahalinin üstün meziyyetleri vardır. Binaenaleyh bu bize gösteriyor ki, eğer (savaşa katılmayan badiye ahalisi) fey'den yararlanmak ihtiyacını duyarlarsa, (diğer) müslümanlarla birlikte bunda hakları vardır. Bu hak az mı, çok mu olur? Bu, ancak imamın (devlet reisinin) tayin edeceği bir şeydir.

Bu hususu da Rasulüllah (S.A.V.)'in şu hadisi beyan etmektedir:

541 — İbni Ebî Meryem (20) bize Yahya bin Eyyub, İbni Harmele, Muhammed bin İyâs bin Seleme bin el-Ekvâ'dan şöyle anlattı: Muhammed bin Iyâs'ın babasının kendisine haber verdiğine göre, Seleme bin el-Ekvâ Medine'ye geldiği zaman Büreyde bin Hasib kendisiyle karşılaştı; ve:

— Ey Seleme, hicretinden irtidad ettin, dedi. Seleme:

— Allah korusun.. Allah'a yemin ederim ki, Rasulüllah (S.A.V.)'den izinli bulunuyorum. Rasulüllah (S.A.V.)'in şöyle dediğini işittim: «Şiâb (iki dağ arasında kalan arazi veya akarsuların yatağı ve çevresi) da yerleşiniz.»

— Ey Allah'ın Rasulü, bunun hicretimize zarar vereceğinden korkuyoruz, dediler. Rasulüllah şöyle karşılık verdi:

— Nerede olursanız, olunuz; muhacirsiniz.

Ebu Ubeyd dedi: Bu hususu (yani bütün müslümanların fey'de ortak olduklarını) tasdik ve beyan eden delillerden biri de Rasulüllah'ın şu hadisi şerifidir: «Kim ki, ölür de bir mal bırakırsa, o mal varislere aittir. Kim de borç bırakırsak (borçlu çıkarsa) o borçu (ödemek) Allah'a ve Rasulüne aittir.

542 — Abdullah bin Salih bize şöyle anlattı:

— Leys bize Yunus el-Eylî, İbni Şihab, Ebu Seleme ve Ebu Hüreyre'den şöyle rivayet etti: Ebu Hüreyre dedi ki:

— Borçlu olduğu halde ölmüş kimse(nin cenazesi) Rasulüllah (S.A.V.)'e arzedilirdi. Rasulüllah:

— Borcunu kapatacak miktarda tereke bıraktı mı? diye sorardı. Eğer ölünün, borcunu kapatacak miktarda tereke bıraktığı Rasulüllah'a bildirilirse, Rasulüllah cenaze namazını kıldırırdı. Aksi takdirde; sahibinizin cenaze namazını kılın, buyururdu. Vakta ki, Allah, memleketlerin fethini ona müyesser kılıp (ganimetler ihsan ederdi) şöyle buyururdu:

— Ben, müminlere nefislerinden de daha yakınım. Her kim üzerinde borç bulunduğu halde (borçlu olduğu halde) vefat ederse, o borcu ödemek bana düşer; her kim de bir mal bırakırsa o mal mirasçılarına aittir.

543 — Zeyd bin Habab bize Şu'be, Büdeyl bin Meysere, Ali bin Ebî Talha, Raşid bin Sad(21), Ebu Amir el-Hevzenî(22) ve Mikdam bin Madî

---

(20) **Bazı nushalarda ise, Yahya bin Ebî Meryem şeklinde geçmektedir. Oysa ki, bu zat Said bin Ebî Meryem'dir. Yahya ise, zaif bir ravidir.**

(21) **Raşid bin Sad el Hımsî diye anılan bu zat Sıffîn harbine iştirak edip Sad, Sevban, Avf bin Malik gibi zatlardan hadis nakletmiştir. Zebidî, Sevr ve Muaviye bin Salih de kendisinden rivayet etmişlerdir. 108 hicrî senesinde vefat etti.**

(22) **Adı: Abdullah bin Lühay el-Himyerî'dir. Tabiînden ve sıkadır.**

(23) **Burada «kell», ölünün, ardından bıraktığı borç, evladu-iyal gibi ağır yüktür.**

Kerib'den şöyle rivayet etti: Mikdam dedi ki: Rasulüllah (S.A.V.) şöyle buyurdu:

— Her kim ölür de bir mal bırakırsa, o mal mirasçılarına aittir. Her kim de bir kell(23) bırakırsa, o külfet de Allah'a —belki de Allah'a ve Rasulüne, buyurdu— aittir. Mirasçısı bulunmayanın mirasçısı dayıdır; ona varis olur ve (varsa) ondan bedel kan diyetini öder. Binaenaleyh ben de mirasçısı olmayan kimsenin varisiyim; ona varis olur ve (varsa) kan diyetini öderim.(24)

544 — Saîd bin Ebî Meryem bize şöyle nakletti:

— Yahya bin Eyyûb bize Dahhak bin Şurahbîl ve Ayen bin Ebî Yahya'dan naklen şöyle rivayet etti: Aynen dedi ki: Enes bin Malik'in şöyle dediğini işittim. Rasulüllah (S.A.V.) buyurdu ki:

— Her kim ölür de bir borç bırakırsa, borcunu ödemek Allah'a ve Rasulüne aittir. Her kim de ölür de bir şey (tereke) bırakırsa, o, mirasçılara aittir.

Ebu Ubeyd dedi: Görüyoruz ki Rasulüllah (S.A.V.)'in fetihlerden önceki borçlarla ilgili hükmü, fetihlerden sonraki ve aynı konudaki hükmü ile ayrı ayrıdır. Ki fetihlerden sonra, o, istisnasız olarak bütün (ölmüş ve tereke bırakmamış borçlu) müminlerin borçlarını ödemek hususunda kendini mükellef kılmıştır. Binaenaleyh Rasulüllah'ın son fiili uyulması gereken olanıdır. Zira nâsih (önceki hükmü yürürlükten kaldıran) durumundadır. Eğer, ölümden sonra müminlerin (fey'de, devlete ait mallarda) hakları olduğuna Rasulüllah hükmetmiş ise, o halde bu hakkın bilhassa hayatta tanınması daha lüzumlu olmaz mı?

Bu mevzuda Rasulüllah (S.A.V.)'in bir hadisi daha vardı:

545 — Yahya bin Said bize Said bin Aruba, Katade, Hasan, Kays bin Abbad ve Ali bin Ebî Talib'den rivayetle Rasulüllah (S.A.V.)'den şöyle nakletti: Rasulüllah buyurdu ki:

— Müminlerin kanları birbirlerine denktir (eşittirler). Onların en düşüğü zimmetlerine bağlı kalmakta gayret gösterir. Ve kendilerinden olmayanlara karşı tek bir el gibidirler.

Ebu Ubeyd dedi: Böylece Rasulüllah (S.A.V.) bütün müminleri (hukukta musevi ve) aynı (vazifelerle) mükellef kılmıştır.

Ebu Ubeyd dedi: Bütün bu hadisler (Mekke'den Medine'ye) hicreti ve daha evvel naklettiğimiz: «... Onların (hicret etmeyenlerin) fey ve gani-

---

(24) **Hz. Aişe'den de nakledilen bu hadis hasen-gariptir. Zevil-Erham verasetine kail olanlar bu hadise istinad etmektedirler. (Çev.)**

mette bir hakları yoktur» hadisini neshetmiştir. Nitekim, hısımlar ayeti(25), «sizin için (mirasda) onlara (hicret etmeyenlere) hiç bir velayetiniz yoktur.» (26) ayetini neshetmiştir. Aynı şekilde Haşr suresindeki: «... Ve onlardan sonra gelenler...»(27) ayeti kerimesi de aynı ayeti (Enfal: 72) neshetmiştir. Zira bu ayet, Enfal suresindedir. Enfal suresi ise Bedir harbinde inmiştir. Halbuki bu (fey ayeti), Haşr suresindedir. Ki, Haşr suresi de Benî Nadîr hakkında nazil olmuştur. Bu husus İbni Abbas'dan nakledilen bir hadisten anlaşılmaktadır:

546 — Hüşeym bize Ebû Bişr ve Said bin Cubeyr'den anlattı: Said bin Cubeyr dedi ki:

— İbni Abbas'a Enfal suresi hakkında sordum. İbni Abbas şöyle dedi:

— Bu sure Bedir harbinde nazil oldu.

— Ya Haşr suresi? dedim. İbni Abbas:

— Benî Nadîr hakkında nazil oldu, diye karşılık verdi.

Ebu Ubeyd dedi: Bilindiği gibi Benî Nadîr vakası Bedir vakasından sonra meydana gelmiştir.

547 — Abdullah bin Salih bize Leys bin Sad, Ukayl ve İbni Şihab'dan naklen şöyle rivayet etti: İbni Şihab dedi ki:

— Benî Nadîr vakası Bedir vakasından takriben altı ay sonra vuku bulmuştu.(28)

Ebu Ubeyd dedi: Şu halde bu ayet (Haşr: 10), (Enfal: 72) ayetini nesheden ayettir. (Zira ondan sonra nazil oldu).

Bu hususta en açık ve zahir delillerden biri de Rasulüllah'ın «Müellefetü'l-Kulub»e yaptığı muameledir.(29)

548 — Kubeysa, bize Süfyan, babası, İbni Ebî Naim —yahud, Kubeysa'nın şüphesiyle; Ebu Naîm— ve Ebu Said el-Hudrî'den naklen şöyle rivayet etti: Ebu Said el-Hudrî dedi ki:

— Ali bin Ebî Talib (R.A.) (S.A.V.)'e — Ravi: sanıyorum Yemen'den, dedi — toprağı içinde bir altın gönderdi. Ravi der ki: Rasulüllah (S.A.V.) altını Akra bin Habis, Uyeyne bin Hısn, Zeyd el-Hayl ve Alkame bin Alase arasında taksim buyurdular.

---

(25) Muellifin «hısımlar ayeti» diye bahsettiği ayet Enfal suresinin 75. ayetidir. (Çev.)

(26) Enfal: 72

(27) Haşr: 10

(28) Siyer kitaplarından öğrendiğimize göre Benî Nadîr vakası 4. H. yılında vukubulmuştur. Bedir harbinden sonra vukubulan gazve ise, Benî Kaynuka gazvesidir. (2. H.)

(29) Muellefe-i Kulube devlet hazinesinden yardım yapmak (yani zekattan hisse vermek) ayetle sabittir. O halde bu istidlal yerinde olmayan bir istidlal olsa gerektir.

Ebu Ubeyd dedi: Görülüyor ki Rasulüllah (S.A.V.), Necid ahalisinden olan bu zatlar Medine'ye hicret edenlerden olmadıkları halde, kendilerine (altını) taksim buyurarak fey'de ortak etmiştir.

Açıktır ki, (Mekke'den Medine'ye) hicret mükellefiyeti neshedilmiştir. Zira Rasulüllah, Hz. Ali'yi Mekke fethinden sonra Yemen'e gönderdiler. Binaenaleyh Rasulüllah: «(Mekke) fethinden sonra (Mekke'den Medine'ye) hicret yoktur» buyurmuşlardır.

Bizim görüşümüz odur ki Hz. Ömer'in Fey hakkındaki görüşü, Rasulüllah'ın, Mekke fethinden sonra ortaya koyduğu sünnete uymaktan ibarettir. O (aynı zamanda) evvelki uygulamayı nesheden muhkem ayetlere istinaden bu görüşünü ortaya koymuştur. Ve onun için bu hususta hem kitab ve hem de sünnet delil teşkil etmiştir... Şu kadar var ki müslümanların feyden hangi nisbette yararlanacaklarını İmam (devlet reisi) tayin eder. Bu hususta da onun hareket noktası İslam'ın ve müslümanların maslahatıdır.

Fey'den Tahsisat Verilmesi ve Bu İşe Kimden Başlanması Gerektiği Hakkındadır

549 — Abdullah bin Salih bize şöyle anlattı:

— Musa bin Ali bin Rabah, babasından naklen bize şöyle rivayet etti:

— Hz. Ömer bin Hattab Cabiye'de insanlara hitap etti ve şöyle dedi:

—Kim ki Kur'an hakkında sual sormak istiyorsa Ubeyy bin Kab'e gelsin. Kim de feraiz hususunda soru sormak isterse, Zeyd bin Sabit'e gelsin. Her kim de fıkıh konusunda soru sormak istiyorsa Muaz bin Cebel'e gelsin. Ve kim de mal(iye) hakkında suali varsa bana gelsin. Zira Allah Teâlâ beni kendi hazinedarı ve mukassimi (hak ve adalet dairesinde hakları tevzi eden) kılmıştır. Evvela Rasulüllah'ın zevcelerinden başlıyor ve onlara gereken atiyyeleri veriyorum. Sonra ilk muhacirler.. Daha sonra da (diğer muhacir) arkadaşlarımdan başlıyorum. (Biz muhacirler ki); Mekke'den çıkarıldık ve mallarımızdan, evlerimizden mahrum edildik. Bilahare de Ensardan başlıyorum. Onlar ki: «Muhacirlerden evvel Medine'yi yurt ve iman evi edinenler..» (1) dir. Daha sonra Hz. Ömer dedi ki:

---

(1) **Haşr: 9**

Her kim hicret etmekte acele etmiş (erken hicret etmiş)se, öncelikle ona atiyye verilecektir. Kim de hicret etmekte geç davranmış (sonradan hicret etmiş) ise, ona geç atiyye verilecektir (yani daha evvel hicret edenlerden sonra..) Hiç kimse, devesinin çöktüğü mekan (hicret yurdunun dışında kalmak)dan başka bir şeyde suçu aramasın.

550 — Ebu Ubeyd dedi: Ebu'n-Nadr ve Abdullah bin Salih bize Leys bin Sad ve Muhammed bin Aclan'dan şöyle rivayet ettiler: Muhammed bin Aclan dedi ki:

— Hz. Ömer divanı (kuyudat defterini) (2) ihdas ettiği zaman (Beytülmal'dan tahsisat veya hisse verme işine) kimden başlayalım? dedi.

— Kendinden başla, dediler. Hz. Ömer:

— Hayır, Rasulüllah önderimizdir, onun ehli beytinden başlayalım; ve en yakından en uzağa doğru bu işi sürdürelim, dedi.

551 — İsmail bin Mücalid, babası Mücalid bin Said ve Şa'bî'den rivayetle bize şöyle nakletti: Şa'bî dedi ki:

— Hz. Ömer Irak ve Şam bölgelerini fethettiği ve haracı topladığı zaman Peygamber (S.A.V.)'in ashabını topladı ve şöyle dedi:

— Ben ehil olanlara gereken atiyyeleri (bir yıllık tahsisatı) vermeyi düşünüyorum. Hazır bulunanlar:

— Ey müminlerin emiri isabetli görüş senin görüşün, dediler. Bunun üzerine Hz. Ömer:

— Kimden başlayalım, dedi.

— Senden daha müstahak kim var? Kendinden başla, dediler. Hz. Ömer ise:

— Hayır, Rasulüllah'ın ehli beytinden başlayalım, diye karşılık verdi. Müminlerin anası Hz. Aişe'ye oniki bin dirhem yazdı. Rasulüllah (.S.A.V.)'in zevcevelerinden sonra Hz. Ali'ye ve Bedir harbine iştirak eden Haşimîlere beşer bin dirhem verdi.

552 — Ebu Ubeyd dedi: Abdulvehhab bin Abdülmecid es-Sakafî, Cafer bin Muhammed ve babasından naklen bana şöyle anlatıldı:

— Hz. Ömer (R.A.), Hasan ve Hüseyn'i de babalarıyla birlikte dahil etti ve onlara da beşer bin dirhem verdi.

---

(2) **Muhtelif manalara gelen «divan» kelimesi farsça bir kelimedir. Belli başlı üç anlamı vardır: 1 — Kuyudat defteri (ordu veya devlet adamlarına maaş verirken tutulan hesap defteri anlamında kullanılmaktadır.) 2 — Devlet işlerinin idaresiyle alakalı encümen. Başta bu kavram, malî işlerle meşgul daireye delalet ederdi. Daha sonra devlet işlerinden her birine mahsus daireye bu ad verildi. 3 — Herhangi bir mevzu ile alakalı olarak tedvin edilen eserdir. (İsl. Ans. c. 3, sh. 395) (Çev.)**

Not: Divanın buradaki anlamı, mali işleri idare eden daire ve kuyudat defteridir.

553 — Abdullah bin Salih bize Leys bin Sad, Abdurrahman bin Halid el-Femehî ve İbni Şihab'dan rivayetle şöyle nakletti:

— Hz. Ömer (R.A.), Hasan ve Hüseyn'i de babalarıyla birlikte dahil kahla evlendiği zevcelerine onikişer bin dirhem verdi. Cüveyriye ve Safiyye'ye altışar bin dirhem tahsis etti. Zira bunlar Allah'ın, Rasulüne ihsan buyurduğu ganimetlerden (yani cariye) idiler. Bedir harbine katılan muhacirlere ise, beşer bin dirhem verdi. Bedir savaşına iştirak eden Ensar'a da dörder bin dirhem tesbit etti. Ve arap olsun, müttefik ve mevla olsun Bedir harbine katılan bütün muhacirleri bu atiyyelerden yararlandırdı. (hepsine beşer bin dirhem takdir etti). Ve Ensarın müttefik ve mevlalarına da aynı miktarda (yani Ensara takdir ettiği miktarda) atiyyeler vererek hiç birini diğerinden üstün tutmadı.

554 — Ahmed bin Yunus, Ebu Hayseme'den naklen bize şöyle anlattı:

— Ebu İshak Musab bin Sad'dan bize şöyle rivayet etti: Hz. Ömer atiyyeleri ilk taksim ettiğinde; Muhacir olsun Ensar'dan olsun Bedir harbine iştirak edenlere altışar bin dirhem takdir etti. Peygamber (S.A V.)'in zevcelerinden Hz. Aişe'yi diğerlerinden üstün tutarak ona oniki bir dirhem, diğerlerine ise onar bin dirhem tesbit etti. Cüveyriye ve Safiyya müstesna.. İkisine altışar bin dirhem verdi. İlk muhacir kadınlardan Esmâ binti Amîs, Esmâbinti Ebî Bekr ve Abdullah bin Mesud'un anası Ümmü Abd'e biner dirhem tahsis etti.

555 — İbni Ebî Zaide, İsmail bin Ebî Halid ve Kays bin Ebi Hazim'-den naklen bize şöyle dedi:

— Hz. Ömer, Bedir ehline beşer bin dirhem tahsisat tesbit etti ve: Onları mutlaka başkalarından üstün tutacağım, dedi.

556 — Abdullah bin Salih, Leys bin Sad ve Yezid bin Habib'den bize şöyle nakletti:

— Ömer (R.A.) Amr bin As'a: Şöyle yazdı:

— Rıdvan ağacı altında Rasulüllah'a biat eden zevata (her birine) ikiyüzlük tahsisat ver, (Ebu Ubeyd dedi: Yani yıllık iyiyüz. dinar altın). Binaenaleyh emaretinden dolayı kendine de aynı miktarda tahsisat ver. Harice bin Huzafe'ye de şecaat ve üstünlüğü sebebiyle, Osman bin Kays es-Sehmî'ye de misafirperverliğinden dolayı bu tahsisatı yap.

557 — Said bin Ebî Meryem bize İbni Lyheya ve Yezid bin Habib'den şöyle rivayet etti: Ömer (R.A.) Amr bin As'a, emir olduğu için, ikiyüz; misafirperver olduğu için Umeyr bin Vehb el-Cuhmîye de Ikiyüz; ve kılıç erbabı olduğu için de ikiyüz dinar altın tahsisat yaptı. Ve şöyle dedi: Allah nice fetihleri onun eliyle müyesser kılmıştır. (Ebu Ubeyd dedi: Yani yılda ikiyüz dinar..)

558 — Abdullah bin Salih bize Leys bin Sad ve Muhammed bin Aclan'dan rivayetle şöyle nakletti: Hz. Ömer (tahsisatta) Usâme'yi Abdullah bin Amr'dan üstün tuttu. İnsanlar Abdullah bin Amr nezdinde meseleyi konuştular. Nihayet Abdullah Hz. Ömer'le konuşarak:

— Benden üstün olmayan birini bana üstün mü tutuyorsun? Ona iki bin dirhem tesbit ettiğin halde bana bin beşyüz dirhem tesbit ettin; halbuki hiçbir işte bana sebkat etmemiştir, dedi. Bunun üzerine Hz. Ömer şöyle karşılık verdi: Onu sana takdim ettim. Zira (babası) Zeyd bin Harise, Rasulüllah'a Ömer'den daha sevimli idi. Usame de, Rasulüllah'a senden daha yakındı.

559 — Yahya bin Said bana Harice bin Musab, Ubeydullah bin Ömer, Nafi —Yahya: Yahud başkası— ve İbni Ömer'den şöyle rivayet etti:

— Babasıyla bu mevzuu konuştuğu zaman, babası ona şöyle dedi:

— (Usame'nin babası) Zeyd, Rasulüllah'a babandan daha yakındı. Usame de Rasulüllah'a senden daha yakındı.

Belde ve Köy Ahalisine Tahsisat Vermek ve Bu Hususta Onları Badiye Ahalisine Takdim Etmek Hakkındadır

560 — Naim bin Hammad bana Bakıyye bin Velid (1), Ebu Bekr bin Abdullah bin Ebî Meryem, babası ve Ebu Ubeyd bin Cerrah'dan şöyle anlattı:

— Badiye (çöl) ahalisinden bir adam ona (Ebu Ubeyde'ye) arzda bulunarak kendilerine erzak vermesini istedi. Ebu Ubeyde:

— Hayır, vallahi beldeler ahalisine erzak dağıtmayıncaya (veya atiyye vermeyinceye) kadar siz (badiye ahalisin)e erzak vermeyeceğim. Her kim cennetin ortasını arzu ediyorsa cemaate sarılsın. Zira Allah'ın yardımı cemaatin üzerindedir.

561 — Ebu'l-Yeman bana şöyle dedi:

— Safvan bin Amr bize şöyle nakletti; dedi ki:

— Ömer bin Abdülaziz Yezid bin Husayn'a şöyle yazdı: Orduya gerekli tahsisatı ver. Şehir ve köy ahalilerine gereken itinayı göster. Arab (çöl bedevîleri)dan sakın. Zira onlar müslümanların meclislerinde bulunmaz ve toplantılarına katılmazlar. (Yani İslam toplumunda kendilerine düşen sosyal görevleri yerine getirmemektedirler. Bu sebeple onları korumamak lâzımdır.)

Ebu Ubeyd dedi: Kanaatimce bu iki rivayet bedevîlerin fey'de hiç

bir hakları olmadığı manasında değildir. Gerek Ebu Ubeyde ve gerek Ömer bin Abdülaziz demek istiyorlar ki, bedevîler, her türlü meselelerinde müslümanlarla birlikte sorumluluklarını yerine getiren; mallarıyla ve bedenleriyle düşmanlarına karşı müslümanlara yardım eden; mal ve sayılarını kendi katkıları ile çoğaltan; ve bütün bunlarla birlikte Allah'ın kitabını ve Rasulülah'ın sünnetini bilen, ceza hükümlerinin uygulanmasında yardımları dokunan, bayram ve cuma namazlarında müslümanların bir araya gelmesinde ve hakkın öğretilmesinde faydaları dokunan şehir ve köy ahalisi gibi düşünülemezler. Bu nedenle de şehirli ve köylüler gibi onlara Beytülmaldan muayyen miktarda maaş bağlanamaz. Yukarıda saydığımız meziyyetleri Allah Teâlâ şehirli ve köylülere mahsus kılmıştır; başkalarına ihsan buyurmamıştır. Bu sebepledir ki, sorumlular, cari atiyye(1)lerle onları başkalarına (badiyelilere) tercih etmişlerdir. Buna rağmen başlarına bir musibet geldiği zaman Beytülmalda bir takım hakları vardır. Bu da üç şekilde olur:

1 — Müşrikler kendilerine karşı tecavüzde bulunup mağlup ederlerse, bu takdirde imam (devlet reisi) ve müslümanlar onlara yardım etmek, mal ve canla onları savunmak durumundadırlar.

2 — Bölgelerine şiddetli bir kuraklık isabet ederse ve bunun neticesinde de yağmurlu ve yaylalık çevrelere göçerlerse, o takdird onlara malî yardımda bulunmak bir borçtur.

3 — Kan davalarında aralarında bir patlama vuku bulursa; ve büyük bir sorun haline gelirse, bu takdirde eğer o patlamayı durdurmak, arayı bulmak ve meydana gelen kan davalarını malla halletmek imkân dahilinde olursa, onlara bu yardımı yapmak (müslümanların borcu olduğu gibi) onların hakkıdır.

Kitap ve sünnete göre, bedevîlere vacip olan haklar bu üç şıkta toplanmaktadır. Yani: Şiddetli kuraklık, kan davaları ve müşriklerin tecavüzü.. Bütün bu hususlarda kitap ve sünnette hüküm ve deliller mevcuttur:

562 — Düşmana karşı kendilerine yardım etmek hususunda: Bir hacı bize aşağıdaki ayetler hakkında şöyle rivayet etti:

«İman edenler, Allah için hicret edenler, Allah yolunda mallarıyle ve canlariyle cihad edenler (ki bunlar muhacirlerdir), bir de muhacirleri barındıranlar ve onlara yardım edenler var ya, işte onlar (mirasta) birbirlerinin velileridirler. İman edip de hicret etmeyenlere gelince; hicretlerine kadar sizin için (mirasta) onlara hiç bir velayetiniz yoktur. Bununla beraber eğer dinde yardımınızı isterlerse, onlara yardım etmek de üze-

(1) Atiyye: Verilen şey demektir. Mukafat, hediye, hibe ve maaş manasına gelir. (Çev.)

rinize borçtur; ancak sizinle aralarında andlaşma bulunan bir kavim aleyhine değil.. (Bu takdirde bu müminlere yardım yapılmaz). Allah yaptıklarınızı tamamiyle görücüdür. (2)

«Kafirler de birbirlerinin yardımcılarıdır. Eğer siz, emredildiğiniz gibi yardımlaşmazsanız, yeryüzünde bir fitne (İslâm zafiyeti) ve büyük bir fesad (küfür hakimiyyeti) olur. (3)

«İman edip hicret edenler ve Allah yolunda cihad yapanlarla (muhacirlerle), bir de onları barındırıp yardım edenler (Ensar) var ya, işte onlar, gerçek müminlerdir. Bunlara, bir mağfiret ve kerim bir rızık vardır. (4)

«O kimseler ki, sonradan iman getirdiler ve hicret edip sizinle beraber cihad ettiler, bunlar da sizdendir. Akrabalık bağları olanlar, Allah'ın hükmüne göre (mirasda) birbirine daha yakındır. Muhakkak ki, Allah her şeyi bilendir.» (5)

İbni Cüreyc, İbni Abbas'dan şöyle nakletti: İbni Abbas dedi ki:

— Rasulüllah (S.A.V.) vefat ettiği zaman insanları dört derece üzerinde bırakarak (irtihal etti):

1 — Muhacir müminler.

2 — Ensar.

3 — Hicret etmeyen bedevîler. Ki, Rasulüllah bunlardan yardım isteyince, yardım ederlerdi. Buna karşılık Rasulüllah tarafından kendi hallerinde terkedildikleri zaman da, bu, onlar için Rasulüllah'dan bir izin sayılırdı. Binaenaleyh Peygamber (S.A.V.)'den yardım taleb ettikleri takdirde, Rasulüllah kendilerine yardım yapmak durumunda idi. İbni Abbas der ki: «... Eğer dinde sizden yardımınızı isterlerse, onlara yardım etmek de üzerinize borçtur; ancak sizinle aralarında andlaşma bulunan bir kavim aleyhine değil.. (Bu takdirde bu müminlere yardım yapılmaz)» (6) ayetinden kastedilen mana budur (Yani bu ayet, hicret etmeyen bedevîlerle ilgilidir). İbni Abbas dedi:

4 — İyilik ve doğruluk üzere (Rasulüllah'a) tabi olanlar. (Ki bu sınıf, yukarıda zikredilen üç sınıfın dışındakilerdir.)

Ravi dedi: İbni Cüreyc şöyle dedi: «Eğer bunu yapmazsanız (yani gereği gibi yardımlaşmazsanız, yeryüzünde bir fitne (İslam zafiyeti) ve fesad (küfür hakimiyeti) olur» (7) ayetinde Allah Teâlâ buyuruyor ki, eğer

---

(2) **Enfal: 72**
(3) **Enfal: 73**
(4) **Enfal: 74**
(5) **Enfal: 75**
(6) **Enfal: 73**
(7) **Enfal: 73**

din(in üstünlüğü) yardımlaşmaz ve birbirinizi güçlendirmezseniz, yeryüzünde bir fitne ve büyük bir fesad olur.

Ebu Ubeyd dedi: Badiye ahalisini (bedevîleri) düşmana karşı korumak ile ilgili hüküm ve deliller bunlardır.

563 — Tabiî afetler ve (kan davaları gibi) sosyal infilaklar konusuna gelince: İbni Ebî Adiy ve Yezid bin Harun, bize: Behz bin Hakim bin Muaviye (8) babası ve dedesi Muaviye bin Hayde el-Kuşeyrî'den naklen şöyle anlattı: Muaviye dedi ki: «Ey Allah'ın Rasulü, bizler (başımız darda kaldığı zaman), birbirimizin mallarını (malî yardımını) dilenen bir kavimiz, diye (maruzatta bulundum. Rasulüllah şöyle karşılık verdi: «Kişi tabiî afetler ve ictimaî infilaklar halinde insanların arasını bulmak için (yani kan davaları gibi hallerde hasımları barıştırmak) insanlardan mal(î yardımda bulunmaları) talebinde bulunur. Vakta ki arzu edilen gayeye ulaşır, ya da bu noktaya yaklaşırsa, iffetini korur.

564 — İsmail bin İbrahim bize şöyle anlattı:

— Eyyub bize Harun Riyab, Kinane bin Naim ve Kabîysa bin Muharik el-Hilalî'den şöyle dediğini nakletti:

— Altına girdiğim ağır bir kefalet borcundan dolayı Rasulüllah (S.A.V.)'e geldim. Rasulüllah:

— Biraz otur, sabret. Bize zekat malı getiren olur, sana bu mükellefiyyetinde yardımcı olur, ya da senin yerine biz bu mükellefiyyeti yüklenelim, buyurdu. Zira istemek, yalnız üç sınıf insan için helaldir:

1 — Bir cemaate (veya bir ferde) kefîl olarak borçlanan kimse, bu borcu ödeyinceye kadar isteyebilir. (Borcunu ödedikten) sonra da, istemekten kendini tutar.

2 — Serveti bir afete uğrayıp helak olan kimse de, hayat ve maişette zarurî olan ihtiyaçlarını normal bir şekilde temin edinceye kadar isteyebilir. (İhtiyaçlarını normal bir şekilde temin ettikten) sonra da istemekten kendini meneder.

3 — Zengin iken fakirlik ve zarurete düçar olan bir kimse de isteyebilir. Ancak bu kimsenin komşu ve hemşehrilerinden aklı başında üç kişi: Falan kimseye bir fakirlik musibeti isabet etmiştir, bu yüzden de istemek ona helal olmuştur, diye şehadette bulunmaları icabeder. Böyle bir kimse de, hayat ve maişette zarurî olan ihtiyaçlarını normal bir şekilde temin edinceye kadar isteyebilir. (Zarurî ihtiyaçlarını temin ettikten) sonra da istemekten vazgeçer.

---

(8) Adı: Behz bin Hakim bin Muaviye bin Hayde Ebu Abdilmelik el-Kuşeyri el-Basrî'dir. Babası, dedesi ve Zürare bin Evfa'dan rivayet etmektedir. Kendisinden de Süfyan, Hammad bin Zeyd, Yahya Kattan rivayette bulunmuşlardır.

Bu üç sınıf insandan başkasının istemesi haramdır. O dilenci, dilendiği şeyi haram olarak yer.

Ebu Ubeyd dedi: Görüyoruz ki Rasulüllah Muaviye bin Hayde ve Kabisa bin Muharık'a (yukarıda anlatıldığı şekilde) cevap vermiş ve kendilerinin (Beytül)malda hakları olduğunu kabul buyurmuştur. Halbuki her iki zat Necid ahalisindendirler. Şehir ve köy ehlinden olmadıkları gibi, Medine'ye hicret edenlerden de değillerdir. Yukarıki rivayette Rasulüllah'ın, Kabîsa'ya: «Otur, sabret. Bize zekat malı gelince, sana bu mükellefiyyetinde yardımcı olur veya senin yerine biz bu mükellefiyyeti yükleniriz», buyurduğunu görüyoruz. Böylelikle de her iki zatın, insanların arasını bulmaya matuf kan diyetleri kefilliğinde ve afetlere isabet eden afetler konusunda, zekatta hakları olduğunu buyurmuştur. Binaenaleyh eğer Rasulüllah (S.A.V.) bunun, kendileri için vacip bir hak olduğunu kabul buyurduğu içindir ki kendilerine bu hakkı vermiştir. Aksi takdirde başkasının hakkı olan bir şeyi kendilerine vermezdi. Zira zekatın verileceği muayyen sınıflar vardır. Zekatın bu sınıfların dışındakilerine verilmesi sözkonusu olamaz. O halde madem ki hicret etmeyen veya şehir ve köy ahalisinden olmayan kimselerin zekatta hakları vardır, öyleyse fey daha umumî ve daha şümullüdür. Zira fey ayeti umumîdir; zekat ayeti ise hususîdir.

Yukarıda bahis konusu yaptığımız üç husus, hicret etmeyen müslümanların veya şehir ve köy ahalisi olmayanların fey'de hakları olduğunu gerektirdiğini görmekteyiz. Ki bunlar; afet, ictimaî infilak ve düşmanın tecavüzü durumlarından ibarettir. Şu kadar var ki, Kabîsa'nın rivayetinde zikredilen fakr ve zaruret maddesi, afet ile aynı manaya geldiği kanaatindeyim. Yani mana itibarıyla her iki madde aynı şeydir.

Muhariplere devamlı bir şekilde atiyyeler vermek (tahsisat bağlamak) ve halka erzak dağıtmak mevzuuna gelince: Ne Rasulüllah (S.A.V.)'den ve ne de ondan sonra işbaşına gelen imam (devlet reisi) lardan, İslamı savunmak ve yüceltmek durumunda olan belde ve köy ahalilerinin dışındakliere böyle davrandıkları (yani onlara tahsisat bağlayıp erzak dağıttıkları), bize intikal etmiş değildir. Hz. Ömer'den nakledilen bir rivayet, bu hususu beyan edecek mahiyettedir:

565 — Said bin Ebî Meryem bana Abdullah bin Ömer el-Ömerî, Nafi ve İbni Ömer'den rivayetle şöyle nakletti: Hz. Ömer Mekke ehline (devamlı bir şekilde) atiyye (tahsisat) vermezdi; ve onları (harplere katılmak üzere) asker (toplayıp göndermek) ile mükellef tutmazdı. Zira onlar şöyle ve şöyledir. Bu vasıfları zikretmek istemiyorum.

Ebu Ubeyd dedi: Görülüyor ki, Hz. Ömer Mekke ahalisine sürekli bir ata (tahsisat)da bulunmamıştır. Zira onları harplere iştirak ettirmi-

yordu. Bununla beraber Hz. Ömer'in fey hakkında bilinen görüşü odur ki; bunda hakkı olmayan hiç kimse yoktur. Bu ise bize gösteriyor ki, Hz. Ömer sözkonusu haktan sözederken belde ve köy ahalisi müslümanların yararlanacakları haklarla atiyye ve erzakı kasdetmiştir. Buna karşılık, badiye ahalisinin haklarıyla da afet ve musibetlerde kendilerine yapılan yardımları kasdetmiştir.

Hz. Ömer'den nakledilen diğer bir rivayet konuyu daha da açıklığa kavuşturmaktadır:

566 — Ebu Muaviye bize Hişam bin Urve, babası ve Asım bin Ömer'den naklen şöyle rivayet etti: Asım bin Ömer dedi ki:

— Ömer (R.A.) beni evlendirdiği zaman, bir ay müddetle bana Allah'ın malından (Beytülmaldan) infak yaptı. Daha sonra:

— Ey Yerfe, tahsisatı üzerinden kes, dedi. Asım bin Ömer der ki: Sonra beni çağırdı. Allah'a hamd ve sena ettikten sonra şöyle dedi: Emmaba'dü: Ey oğlum, hiç bir zaman bu malın haksız yere harcanmasını helal saymamışımdır. Bu mal konusunda en çok sakındığım an, benim idarî tasarrufuma girdiği ve emanet olarak zimmetime geçtiği andır. Bir ay müddetle Allah'ın malından (Beytülmaldan) sana infak ettim. Bu müddeti artırıp sana infak etmek durumunda değilim. Sana, Aliye (Medine'nin Necid tarafından olan bölgesinde)ki mülkümün geliri —veya meyve ürünleri— ile yardım edeceğim. Git meyvelerini devşir ve sat. Sonra kavminin tüccarlarından birinin yanına git. Ticaret yapacaksa, onunla ortak olmayı teklif et. (Ticaret ortağı olduktan sonra (elindeki malı) satışa sür (ihtikar yapma). Ve ticaretten elde edeceğin kazanç ile) ailene infakta bulun.

Ebu Ubeyd dedi: Açıktır ki, Hz. Ömer, müslümanların idarî işlerinden sorumlu olmadığı için kendi oğlu üzerinden tahsisatı kesmiştir. Binaenaleyh eğer o, müslümanların (amme) işlerinden sorumlu olsaydı, Hz. Ömer onun üzerinden tahsisatı kesmezdi. Hz. Ali'den nakledilen bir rivayette de aynı husus beyan edilmiştir:

567 — Eşcaî bize Süfyan, Seleme bin Küheyl ve Kesir bin Nemr'den şöyle nakletti: Kesîr bin Nemr dedi ki:

— Bir adam Hz. Ali'ye gelerek haricîlerden bir şahıs hakkında şöyle dedi:

— Ey müminlerin emiri, bu şahısın seni sebbettiğini gördüm. Hz. Ali:

— Beni sebbettiği gibi sen de onu sebbet, dedi. Adam:

— Seni öldüreceğini söylüyor, deyince; Hz. Ali:

— Beni öldürmeyeni öldüremem, diye karşılık verdi; ve şöyle devam etti: Onların, üzerimizde —Ebu Ubeyd: sanıyorum dedi ki— üç hakkı vardır:

1 — Onları, camilerde Allah'ı zikretmekten alıkoyamayız.

2 — Elleri bizim elerimizle beraber olduğu müddetçe (bizden ayrı bir cemaat haline gelmedikçe), kendilerini fey'den menedemeyiz.

3 — Onlar bize harp açmadıkça, onlara karşı savaşamayız.

Ebu Ubeyd dedi: Görüyoruz ki Hz. Ali, müslümanlara karşı savaş açmadıkları sürece, onların fey'de hakları olduğunu kabul etmiştir. Halbuki haricîlerin kendisini zemmettiklerini, hatta zemden de öte kendisine haksızlıklar yaptıklarını bilmekte idi. Şu kadar var ki, onlar müslümanlarla birlikte (ve aynı toplumun içinde) yaşamakta idiler. Müslümanların hayat şartları içinde ve onların meclislerinde yaşamakta idiler. Ancak daha sonra isyan etmişlerdir.

Bütün bunlar gösteriyor ki, atiyyeler vermek ve erzak dağıtmak, ancak belde ve köy halklarının hakkıdır. Ki bunlar İslamı savunanlardır. Bunun dışında kalan müslümanlar ise (ki bunlar da badiye ahalisidirler), ancak afetlerde ve fevkalâde hallerde fey'de (veya Beytülmalda) hakları vardır.

Görüşüme göre, her iki zümre arasındaki fark budur. (Yani medeniyetin kurulmasında emeği geçen belde ve köy ahalisi tam manasıyla fey'den yararlanmalarına karşılık, sorumluluk altına girmeyen ve İslam'ın hükümranlığını sürdürmekte katkıları bulunmayan badiye ahalisi aynı haklardan ancak sınırlı bir şekilde yararlanmaktadırlar. Bununla beraber her iki zümrenin beytülmalda hakları vardır, demek yerindedir.) Ki bu görüş, Hz. Ömer'in:

«Hiç bir kimse yoktur ki bu malda (fey'de) hakkı olmasın» sözünün tefsirinden ibarettir.

Fey'in yolu ve sarf yerleriyle ilgili olarak hususiyetleri bunlardır..

Humus ve zekat mevzularına gelince: Bunların ayrı yolları ve hususiyyetleri vardır. Bu iki mevzu da, ilerde yeri geldikçe —inşallah— anlatılacaktır..

Ebu Ubeyd dedi: Badiye ahalisinin, özellikle belde ve köy halklarının hakkı olan fey'de ve diğer kamu mallarındaki hakları yukarıda anlatıldı. Karşılıklı olarak birbirlerinin mallarındaki hakları (yani her iki zümreden alınan ve Beytülmalda toplanan zekat ve benzerî gelirlerdeki hakları) ise; ayrı bir mevzudur. Şöyle ki:

— Badiye ahalisinden alınan zekattır, fey değildir. Bu vergi de kendilerine döner. Her sene fakirleri için, zenginlerinin mallarından alınan vacip bir haktır.

Bu hususta hadisler nakledilmiştir:

568 — Hüşeym bize anlattı; dedi ki:

— Husayn bin Abdurrahman bize Salim bin Ebî Cad'dan şöyle dediğini rivayet etti:

— Benî Sad bin Bekr'den bir adam — Hüşeym dedi: Ravi Husayn bu adamın adını zikretmedi. Diğer raviler ise, Dımam bin Salebe diye rivayet ederler — Rasulüllah (S.A.V.)'e gelerek dedi ki:

— Ey Haşimoğulları(ndan Abdülmüttalib'in) oğlu, ben kavmimin efendisi (reisi) ve murahhasıyım. Sana bazı şeyler soracağım. Ama soracaklarım pek ağırdır. Gönlün benden incinmesin. Seni, senden öncekilerini ve senden sonrakilerin yaratıcısı olan Allah aşkına söyle: Yalnız Allah'a ibadet edelim, Lat, Menat ve Uzza'ya ibadetten sakınalım, diye bize mektup ve elçilerin geldi. (Şimdi söyle) gerçekten bunları sana emreden Allah mı? Rasulüllah:

— Evet, buyurdu. Günde beş vakit namaz kılalım diye, bize elçi ve mektuplar gönderdin; bunları da sana emreden Allah mı? diye sordu. Rasulüllah:

— Evet, buyurdu. Ramazan ayında oruç tutmamız için, bize mektup ve elçiler yolladın. Bunu da sana emreden Allah mı? dedi. Rasulüllah:

— Evet, diye cevap verdi. Zenginlerimizden alınıp fakirlerimize verilmek üzere mallarımızın muayyen bir kısmının alınması için, bize mektup ve elçilerin geldi. Gerçekten, bunu sana Allah mı emretti? dedi. Rasulüllah:

— Evet, diye cevap verdi. Adam daha sonra şöyle dedi: (Mektup ve elçilerin vasıtasıyla bize yasakladığın) diğer hususları —yani kötülükleri— ise, onları ne senden sorarız ve ne de onlara yaklaşırız. Sonra ayrılıp gitti. Bunun üzerine Rasulüllah (S.A.V.) şöyle buyurdu:

— Eğer doğru söylüyorsa, cennete girecektir.

Ebu Ubeyd dedi: Rasulüllah (S.A.V.)'in sünneti oydu ki, zenginlerinden alınan zekat fakirlerine verilirdi. Hz. Ömer (R.A.)'den da aynı manada bir rivayet nakledildi. (9)

569 — Hüşeym bize Husayn bin Abdurrahman ve Amr bin Meymun'dan naklen Ömer'in öldürülmesi ile ilgili olarak naklettiği bir hadiste şöyle rivayet etti: Hz. Ömer dedi ki: «Benden sonraki halifeye şu, şu hususları tavsiye ederim. Ona ârâb'a iyi davranbasını tavsiye ederim. Onlar arapların ve İslamın (beşerî) temelidirler. Onların (zenginlerinin) mal-

---

(9) **Zekatın dağıtılmasında zekatın alındığı bölgenin fakirlerine öncelik tanınır. Bölgenin ihtiyacı karşılandıktan sonra, artakalan diğer bölgenin fakirlerine dağıtılır. (Çev.)**

larından belirli bir nisbet (zekat) alınmalı ve fakirlerine verilmelidir. (10)

570 — Yezid ve Ebu Muaviye bize Haccac bin Ertat (11), Amr bin Mürre ve Mürre'den rivayetle şöyle nakletti: Ömer dedi ki: Onu (yani zekatı) mutlaka kendilerine (fakirlerine) dağıtacağım. Onlardan her birini yüz deveye malik edinceye kadar..

Bu hususta mevzu itibariyle konumuza dahil olmayan bir çok rivayet nakledilmektedir.

Arâb ile ilgili olarak nakledilen rivayetler bunlardır. Kırsal bölgelerde, köylerde ve dağlık yörelerde oturan (ve İslamı savunmak ile medeniyetin kurulmasındaki rol ve tutumu ârâb'dan farklı olmayanların) durumunun da arab'ın durumundan farklı olmadığı (sahip oldukları haklar itibarıyla onlardan farklı olmadığı) kanaatindeyim. Yani onlarla aynı haklara sahip ve aynı mükellefiyyetlerle sorumludurlar. (12)

Mevlalara Fey'den Tahsisat Vermek Hakkındadır

571 — Abdulah bin Salih bize Leys bin Sad, Yunus bin Yezid, İbni Şihab ve Said bin el-Museyyib'den şöyle rivayet etti:

— Hz. Ömer Bedir harbine katılmış olan arap ve mevlalara beşer bin dirhem tahsisat verdi. Ensar ve mevlalarına da beşer bin dirhem tahsis etti.

572 — İsmail bin İyaş (1); Ertat bin Munzir, Ebu Bekr bin Abdullah

---

(10) **Rivayete göre Hz. Ömer ümmeti meydana getiren bütün zümrelerin ve gayri müslim tebanın haklarının korunması için sonraki halifeye tavsiyelerde bulunmuştur. Tecridde şunlar anlatılır:**

«.. Sonra Hz. Ömer kendisinden sonraki halifeye Muhacirler, Ensar, vilayetler ahalisi, Ârâb, ehli zimmet olan hıristiyanlar, yahudiler hakkında, her cemaatin hukukunu ayrı ayrı zikrederek tavsiyede bulundu. (Tecrid, C. 9, Sh. 360, Ankara, 1971) (Çev.)

(11) **Haccac bin Ertat ünlü fakihlerdendir. Ahmed der ki: Haccac «Hafız»dı. İbni Muîn; kuvvetli olmamakla beraber saduktur, der. Ebu Hatım: «Haddesena» tabirini kullandığı rivayetler mevsuktur, der.**

(12) **Rivayetler «arab» ile ilgilidir. Ârâb ise bedevîlerdir. Köylüler ile mezkur bölgelerde mukim olmak «bedevî» olmayı gerektirmez. Müellifin bunları «ârâb»dan sayması kendi görünüşüdür. (Çev.)**

(1) **İsmail bin İyaş Ebu Utbe el-Ansî, Şam ehlinin büyük alimlerindendir. Buhari'ye göre, Şam ahalisinden olan ravilerden naklettiği rivayetler sahih olmakla beraber, diğer ravilerden naklettiği rivayetler şüphelidir.**

bin Ebî Meryem, Ahvas bin Hakim ve Hakim bin Umeyr'den rivayet ederek bize şöyle nakletti:

— Ömer bin Hattab (R.A.) ordu kumandanlarına şöyle yazdı:

Yabancılardan azad ettiğiniz köleler İslamı kabul ettikleri takdirde onları efendileriyle aynı muameleye tabi tutun. (Onlar, efendileriyle aynı haklara sahip ve) aynı mükellefiyyetlerle mükelleftirler. Eğer (efendilerinden) ayrı bir kabile halinde yaşamak isterlerse, onlara iyilikte bulunun ve kendilerine atiyye vermekten geri kalmayın. (Mektup) uzun bir rivayette nakletmiştir.

573 — Muhammed bin Kesir bize Ertat bin Munzir'den naklen Hz. Ömer'in mezkur hususu kumandanlara yazdığını nakletti. Şu kadar var ki İbni Kesir rivayetin senedinde geçen ravileri tam olarak zikretmemiştir.

574 — Hüşeym bize anlattı; dedi ki:

— Bazı insanlar Hz. Ömer'in bir amiline gelip yardım istediler. Amil arap olanlara verdi de (arap olmayan) mevlalara vermekten kaçındı. Bunun üzerine Hz. Ömer amile şöyle yazdı:

—« Kişinin, müslüman kardeşini hor görüp küçültmesi, kendisinin kötü olmasına yeter de artar bile..

575 — Hüşeym bize Yunus ve Hasan'dan naklederek Hz. Ömer'den aynı tarzda bir rivayet nakletti. Şu kadar var ki ravi, Hz. Ömer'in: «Onlara eşit bir muamele yapmadın mı?» diye, amile yazdığını nakletmektedir.

576 — Hüşeym bize şöyle anlattı:

— İsmail bin Salim bize şöyle dedi: Hirat'ta bulunuyorduk. Ömer bin Abdülaziz'in, dağıtılmasını emrettiği bir zekat malını konu alan mektubu bize geldi. (Mektupta) şunları yazdı:

— Zekatı araplar ile azad edilmiş kölelere dağıtınız.

577 — Halid bin Amr el-Kureşî bize İsrail, Ammar ed-Duhnî ve Salim bin Ebî Cad'dan şöyle nakletti: Ömer (R.A.) Ammar bin Yasir'in atiyyesini altı bin dirhem olarak tesbit etti.

578 — Halid bize İsrail, İsmail bin Sümey' ve Müslim el-Batîn'den bize şöyle rivayet etti: Hz. Ömer (R.A.)'ın atiyyesini dört bin dirhem olarak tesbit etti.

579 — Mervan bin Muaviye bize Humeyd ve Enes'den şöyle rivayet etti: :Hz. Ömer (esir alınan ve İslama giren) Hürmüzana tahsisat bağladı. (2)

Ebu Ubeyd dedi: Mervan Hürmüzan'a ne kadar tahsisat bağlandığını belirtmemiştir. Halbuki Mervan'dan başkası raviler ona iki bin dirhem tahsisat bağlandığını tesbit etmişlerdir.

---

(2) **Bu rivayetin tafsilatlısı, 304 rakamlı paragraftadır. (Çev.)**

Fey'den Çocuklara Tahsisat Bağlamak ve Onlara Erzak Tahsisatı Vermek Hakkındadır

580 — Abdurrahman bin Mehdi bize Şube, Adiy bin Sabit, Ebu Hazim ve Ebu Hüreyre'den rivayet ederek şöyle nakletti: Ebu Hüreyre dedi ki: Rasulüllah (S.A.V.) şöyle buyurdu:

— Her kim ölür de kell (evladu iyal) bırakırsa, o külfet, bize aittir. Kim de bir mal bırakırsa, o mal varislerine aittir. (1)

581 — Zeyd bin Habab bize Şube, Büdeyl bin Meysere, Ali bin Ebî Talha, Raşid bin Sad, Ebu Amir el-Hevzenî ve Mikdam bin Madi Kerib el-Kindî'den şöyle anlattı: Mikdam dedi ki: Rasulüllah (S.A.V.) şöyle buyurdu:

— Her kim ölür de bir mal bırakırsa, o mal, varislerine aittir; kim de evladü iyal bırakırsa, bunun külfeti Allah'a —Sanıyorum ki ravi şöyle dedi: Allah'a ve Rasulüne— aittir.

Ebu Ubeyd dedi: «Kell» kelimesinin anlamı benim görüşüme göre, her çeşit aile ağırlığıdır ki çocuklar da buna dahildir. Böylece Rasulüllah (S.A.V.) malda (fey'de ve Beütülmalda) çocukların hakkı olduğunu kararlaştırmış ve bu hakkı kendi zimmetinde kabul etmiştir.

582 — Abdurrahman bize Süfyan, Abdullah bin Şerik ve Büşr bin Galib'den şöyle rivayet etti: Büşr dedi ki: Hüseyn bin Ali'ye şöyle soruldu?

— Ne zaman çocuğa hisse düşer? Hüseyn (R.A.):

— Çığlık atarak doğduğu zaman, diye cevap verdi. Kendisine:

— Esirin fidye karşılığında kuratrılması kime düşer? diye soruldu. Hüseyn (R.A.):

— Esirin muharebe yapıp koruduğu memlekete düşer, diye cevap verdi.

583 — Yezid bize Ebu Akîl, Yahya bin Mutevekkil, Abdullah bin Nafi, babası ve İbni Ömer'den naklen şöyle dediğini anlattı:

— Hz. Ömer, sütten kesilmeyinceye kadar çocuğa tahsisat vermezdi. Ravi dedi: Sonra Hz. Ömer, bir münadiye şöyle çağırması için emir verdi:

— Çocukiarınızı sütten kesmekte acele etmeyin. Zira (sütten kesilsin kesilmesin) her müslüman çocuğa tahsisat veriyoruz. Ravi der ki: Hz. Ömer bütün memleket çapında (velilere) aynı emirleri yazarak, her müslüman çocuğa tahsisat bağlanmasını istedi.

---

(1) «KELL» insana külfet veren her şeyin yüklediği ağırlıktır. Gailedir, diye tefsir edilir. Burada ailevî her türlü külfet kastedilmiştir. (Çev.)

584 — Said bin Ebî Meryem bize anlattı; dedi ki:

— Muhammed bin Hilal el-Medinî bana nakletti; şöyle dedi:

— Babam bana ninemden şöyle nakletti: (Ninem) arasıra Hz. Osman'ın ziyaretine giderdi. Bir ara, Hz. Osman, ziyarete ara verdiğini gördü. Bunun üzerine kendi eşine: Son zamanlarda falanca hanımı görmüyorum, sebebi nedir? diye sordu. Hanımı:

— Kadıncağız bu gece bir çocuk dünyaya getirdi. Bana elli dirhem ve uzunca bir kumaş parçası gönder (de çocuğa verelim). Bunun üzerine Hz. Osman:

— Bunlar (elli dirhem ve elbiselik kumaş) senin çocuğunun atiyyesi ve giyeceğidir. Bir yaşına gelince elli dirhemlik tahsisatını yüz dirheme çıkaracağız, dedi.

585 — Ahmed bin Yunus bize Züheyr bin Muaviye ve Ebu İshak'dan naklen şöyle rivayet etti: Ebu İshak'ın dedesi Hiyar Hz. Osman'a uğradı. Osman (R.A.) ona:

— Ey ihtiyar, beraberinde kaç tane çocuğun var? diye sordu. Adam:

— Şu (2) kadar çocuğum var, deyince; Hz. Osman:

— Sana şu kadar —ravi bir miktar zikretti, ancak hatırımda tutamadım— tahsisat veriyorum. Çocuklarına da yüzer dirhem veriyorum, dedi.

586 — Abdurrahman bize Süfyan, Ebu'l-Hicaf ve Hasam'dan bir zattan naklen şöyle anlattı: Bu zat şöyle demiştir: Bir çocuğum dünyaya geldi. Bunun üzerine Hz. Ali'ye geldim (ve benim bir çocuğum dünyaya geldiğini haber verdim.) Hz. Ali çocuğa yüz dirhem tahsisat tesbit etti.

587 — İbni Ebî Adiy bize Süfyan bin Said, Züheyr bin Sabit —ya da Züheyr bin Ebî Sabit—, Züheyl bin Evs ve Temin bin Musih'den şöyle rivayet etti: Temim dedi ki:

— Dünyaya gelmiş ve (anası tarafından bir kenara) atılmış bir çocuğ(a rasladım. Çocuğ)u alıp Hz. Ali'ye getirdim. Hz. Ali ona yüz dirhem tahsisat tesbit etti.

588 — Mervan bin Şuca el-Cezerî bize şöyle dedi: Ömer bin Abdülaziz sütten kesildikten sonra bana on dinar tahsisat tesbit etti.

589 — Ezher es-Semman, İbni Avn'dan naklen bize şöyle rivayet etti: İbni Avn, Muhammed'den naklederek dedi ki:

— Muhammed; «Ömer bin Abdülaziz sütten kesilmiş çocuklara tahsisat bağlarken aralarında kura çekerdi» (şeklindeki rivayetleri) reddederek şöyle dedi:

— Bunları ancak bir nevi fal oklarıyla kısmet aramak olarak görü-

---

(2) **Rivayette adamın kaç çocuğu olduğu zikredilmemiştir.**

yorum (Ömer bin Abdülaziz'in böyle yaptığı söylenemez. Zira her çocuğun Beytülmalda hakkı vardır.)

Ebu Ubeyd dedi: Bu rivayetin izahı şöyle olsa gerektir. Muhammed çocuklar arasında kura çekildiğini veya birbirlerine takdim edilmiş olabileceklerini kabul etmemiştir. Bilakis aralarında eşitlikle muamele edildiğini savunmuştur. Kanaatimce Ömer bin Abdülaziz, sütten kesilmeyinceye kadar çocuğa tahsisat vermezdi. Sütten kesilir kesilmez tahsisat verirdi. Ömer bin Abdülaziz'in görüşü bu ise, bu görüşünde şu ayeti kerimeden başkasına istinad etmiş olabileceğini sanmıyorum:

«Anneler çocuklarını tam iki yıl emzirirler. Bu hüküm süt emzirmeyi tamamlamak isteyenler içindir. Annelerin yiyeceği ve giyeceği, orta hal üzere gücü yettiği kadar çocuğun babası üzerinedir. Hiç kimse gücünden ziyadesi ile mükellef tutulmaz. Ne bir anne, ne de bir baba çocuğu yüzünden zarara sokulmasın. Babanın ölümü ile mirasçı olan da, yiyecek, giyecek ve zarar hususlarında baba gibidir.» (3) Buna göre: Çocuğun emzirilmesi babası üzerinedir. Babası yoksa; ve çocuğun malı da yoksa, mirasçı bununla mükelleftir. Eğer çocuğun malı varsa, gereken masraf malından karşılanır. Bir çok hukukçu bu görüşü savunmaktadır.

590 — Hüşeyüm bize anlattı; dedi ki: Şeybanî bize Abdullah bin Makil'den rivayetle şöyle nakletti: Abdullah bin Makil dedi ki: Çocuğun emzirilmesi masrafları kendi malından karşılanır.

591 — Yezid, bize Haccac, Hakem, İbrahim ve Şüreyh'den şöyle rivayet etti: Şüreyh dedi ki:

— Süt çocuğuna, az olsun, çok olsun kendi hissesinden harcama yapılır.

592 — İsmail bin İbrahim bize Eyyub ve İbni Sirîn'den şöyle anlattı: İbni Sirîh dedi ki:

— Abdullah bin Utbe'ye gelinerek kendisine bir çocuğun emzirilmesi konusu arzedildi. Utbe (mesele hakkında hükmünü vererek) çocuğun emzirilmesi masrafının kendi malından karşılanmasına karar verdi. Ve velisine —yahut mirasçısına— şöyle dedi: Eğer çocuğun malı olmasaydı, emzirilmesi masrafını senin malından karşılanmasına karar verecektim.

Nitekim ayeti kerimede: «Babanın ölümü ile mirasçı olan da, yiyecek, giyecek ve zarar hususunda baba gibidir» (4) denilmektedir.

593 — Süfyan bin Uyeyne bize İbni Ebî Necîh ve Mücahid'den naklettiği rivayette: «Babanın ölümü ile mirasçı olan da, yiyecek, giyecek

---

(3) el-Bakara: 233
(4) el-Bakara: 233

ve zarar hususunda baba gibidir» (5) ayeti hakkında Mücahid'in şöyle dediğini nakletti:

— Çocuğun emzirilmesi nasıl ki babanın üzerinedir; (babanın ölümü halinde) çocuğun emzirilmesiyle mirasçı mükelleftir.

594 — İsmail bin İbrahim bize Yunus ve Hasan'dan naklen şöyle anlattı:

«Babanın ölümü halinde mirasçı olan da, yiyecek, giyecek ve zarar hususunda baba gibidir» ayetindeki mirasçılardan, kadın mirasçılar değil, erkek mirasçılar kastedilmiştir.

595 — Süfyan bin Uyeyne bize İbni Cüreyc, Amr bin Şuayb ve Said bin el-Müseyyib'den şöyle nakletti:

— Ömer (R.A.), bir çocuğun akrabaları, kendisine infakta bulunmadıkları için, —kadınlar hariç— erkek hısımlarını hapsetti. —Yahud hapsetmeye benzer bir kelime söyledi.—

Ebu Ubeyd dedi: Bizim kanaatimize göre Hz. Ömer bin Abdülaziz, çocuğa sütten kesildikten sonra tahsisat bağlaması görüşünü kabul etmiştir. Bu görüşte olduğunu isbat eden bir hadisi daha mevcuttur:

596 — Muhammed bin Kesir bize Umeyye bin Yezid'den şöyle dediğini rivayet etti:

— Ömer bin Abdülaziz'e çocuğuma tahsisat bağlaması için arzda bulundum. Ömer bana şöyle dedi:

— Eğer herhangi bir çocuğuma (sütten kesilmeden evvel) tahsisat ödeseydim, buna da tahsisat verirdim.

Ebu Ubeyd dedi: Bu rivayetin manası ancak şöyledir: (Kendisine tahsisat verilmesi istenen) çocuk henüz sütten kesilmemişti. Zira sütten kesilmeyinceye kadar çocuğa tahsisat vermemek Ömer bin Abdülaziz'in görüşlerindendir.

597 — Ömer bin Hattab (R.A.)'in evvelki görüşü de aynı merkezde idi. Yani daha evvel sütten kesilmedikçe çocuğa tahsisat vermezken, sonraları bu tatbikatı bırakarak her doğan çocuğa tahsisat verdi.

598 — Hz. Osman ve Hz. Ali'nin görüşleri de aynı şekilde idi. (Yani her doğan çocuğa tahsisat verirlerdi.) Hz. Hüseym bin Ali de aynı istikamette fetva vermiştir.

Görülüyor ki aradaki ihtilaf, sütten kesilmeyen çocuğa tahsisat verilip verilmeyeceği konusundadır. Binaenaleyh sütten kesilen çocuklara tahsisat verileceği konusunda ise herhangi bir ihtilaf sözkonusu değildir. Bu tahsisat ise ancak badiye (çöl) hayatı yaşamayan ve vasıflarını bundan önceki konuda zikrettiğimiz insanların çocuklarına ödenebilir. Ki

(5) el-Bakara: 233

bunlar ancak (İslam yolunda büyük meşakkatlere katlanan ve medeniyetin kurulmasında emeği olan) babalarının çocuklarıdır. (Şu halde bu hakka bunlar sahiptir.)

599 — Yahya bin Bukeyr bize İbni Lüheya ve Ebu Kabîl'den naklen şöyle dediğini anlattı:

— Ömer bin Hattab (R.A.) devrinde doğan çocuklara on dinar tahsisat tesbit ederdi. Çocuk büyüdükçe tahsisatını artırdı. Vakta ki Muaviye geldi doğan çocuklar üzerinden bunu kesti ve sütten kesilen çocuklara verdi. Durum böyle devam etti. Nihayet Ömer bin Abdülaziz işbaşına geçince bunu tamamen kesti ve yalnız uygun gördüğü (muhtaç) kimselere verdi.

Ebu Ubeyd dedi: «elhaka bihi», tahsisatı artırdı manasınadır. «Ömer devrinde doğan çocuklara on dirhem tahsis ederdi», sözü, Hz. Ömer'in bu husustaki son görüşüne işaret etmektedir. (Zira daha evvel Hz. Ömer sütten kesilen çocuklara tahsisat verirken, sonraları bu tatbikatı terkederek sütten kesilsin kesilmesin, her çocuğa tahsisat vermiştir.)

600 — Hişam bin Ammar bana Velid bin Müslim ve Osman bin Ebi'l-Atike'den —yahud Süleyman bin Habib'in mevlası Süleyman bin Habib (şüphe hişamdandır) den— naklen şöyle dediğini anlattı: Süleyman bin Habib bana şöyle rivayet etti:

— Ömer bin Hattab (R.A.) muhariplerin aile efradına ve çocuklarına onar dirhem tahsisat verirdi. Ravi der ki: Gerek Hz. Osman ve gerek ondan sonraki halifeler de aynı tatbikatı devam ettirerek, kendisine tahsisat verilen kimse öldüğü zaman mirasçıları bu hakkı iktisab ederlerdi. Nihayet Ömer bin Abdülaziz işbaşına geçti. Süleyman der ki: Ömer işbaşına geçince (tahsisat verilen kimsenin tahsisat hakkının mirasçılarına geçmemesi) durumu hakkında görüşümü sordu. Kendisine gereken maruzatı arzettikten sonra bu miras hakkını yürürlükten kaldırarak müslümanlardan divanda müseccel olmayanların hepsine bu hakkı tamim etti. Ve şöyle dedi: Tahsisat hususunda veraseti kaldırıyor ve tahsisatı umumîleştiriyorum. Bunun üzerine Ömer bin Abdülaziz'e:

— Ey müminlerin emiri, dikkatli ol. Zira korkuyorum ki, senden sonrakiler veraset konusunda sana ittiba ederler ama tahsisatı umumîleştirmek hususunda sana ittiba etmezler, dedim. Ömer bin Abdülaziz bana şöyle dedi:

— Doğru söyledin, veraset mevzuuna dokunmayacağım.

Kadınlara ve Memluklere Fey'den Tahsisat Vermek Hakkındadır

601 — Abdullah bin Salih bize Leys bin Sad, Yunus, İbni Şihab ve Said bin el-Müseyyib'den rivayetle şöyle anlattı:

— Ömer (R.A.), Peygamber (S.A.V.)'in zevcelerine onikişer bin dirhem tahsisat tesbit etti. Cüveyriye ve Safiyye hariç.. Onlara altışar bin dirhem tahsisat bağladı.

602 — Ahmed bin Yunus bize Züheyr, Ebu İshak ve Musab bin Sad'-dan şöyle rivayet etti:

— Ömer (R.A.) ilk muhacir kadınlardan Esmâ binti Amîs, Esmâ binti Ebî Bekr' ve Abdullah bin Mesud'un anası Ümmü Abd'e biner dirhem tahsisat tesbit etti.

603 — Ebu Eyyub ed-Dımeşkî, bize İsmail bin İyas, Safvan bin Amr, Abdurrahman bin Cübeyr bin Nefîr, babası ve Avf bin Malik'den naklen şöyle rivayet etti: Avf bin Malik dedi ki:

— Rasulüllah (S.A.V.), kendisine herhangi bir (yerden) fey getirildiği zaman, bu fey'i aynı günde taksim ederdi. Evliye iki hisse, bekara da bir tek hisse verirdi. (1)

604 — Yahya bin Said bize Abdülhamid bin Cafer, Yezid bin Ebî Habib ve Süfyan bin Vehb el-Havlanî'den şöyle nakletti:

— Ömer (R.A.) (bir fey malını) insanlar arasında taksim etti. Tek başına (yani bekar olan) adama yarım dinar düştü. Beraberinde eşi olan (yani evli olan)a ise bir dinar verdi.

605 — Abdullah bin Salih bize Leys bin Sad, Yunus ve İbni Şihab'-dan naklen şöyle anlattı: İbni Şihab dedi ki: Salebe bin Ebî Malik şöyle anlattı:

— Ömer (R.A.) Medine kadınları arasında elbiselik kumaş dağıttı. Hepsini dağıttıktan sonra güzel bir parça artakaldı. Yanında bulunanlardan bazıları ona:

— Ey müminlerin emiri, onu da Rasulüllah'ın kızı (torunu) (Yani Hz. Ali'nin kızı Ümmü Külsüm'e) versen? dediler. Ömer (R.A.); bu, ondan çok, Ümmü Selit'in hakkıdır, diye karşılık verdi. —Ravi dedi: Ümmü Selit Ensar kadınlarından olup Rasulüllah'a biat edenlerdendir— Ömer dedi· Zira o, Uhud gününde bize kırbalarla su taşıyordu.

606 — Yahya bin Bükeyr bize Mefdal bin Fedale ve Hişam bin Urve'-den şöyle nakletti: Hişam dedi ki:

---

(1) **Böylelikle Rasulullah (S.) hem kadınlara, erkeklerinkine eşit bir hisse vermiş ve hem de insanlara ihtiyaçları nisbetinde yardım etmiştir. (Çev.)**

— Hz. Aişe (R.A.)'a babama şöyle anlattı: Ömer bin Hattab zağferan ve zağferanın meydana geldiği bitkisel maddeden bize düşen hisseleri bizlere göndermeyi ihmal etmezdi.

607 — Ebu Ubeyd dedi: Haccac ve İsmail bin Ömer el-Vasıtî bize İbni Ebî Zi'b, Kasım bin Abbas, Abdullah bin Niyar ve Urve'den naklen Hz. Aişe'nin şöyle dediğini naklettiler:

— Rasulüllah (S.A.V.)'e içinde boncuk gerdanlıklar bulunan deriden bir kese getirildi. Peygamber, bunu hem hür ve hem cariye kadınlar arasında taksim etti.

608 — Ebu Ubeyd dedi: İsmail bin Ömer bize İbni Zi'b, Haris bin Abdurrahman ve falanca zattan —Ebu Ubeyd: Ravinin adını veya künyesini zikrettiği bu zatın Ebu Kurte olduğunu sanıyorum— naklen şöyle anlattı: (Köle olan) bu zat dedi ki:

— Ebu Bekir (R.A.), efendime feyden verdiği miktarda bana da verdi.

609 — Ebu Ubeyd dedi: Süfyan bin Uyeyne bana Amr bin Dinar, Hasan bin Muhammed ve Mihled el-Gifarî'den şöyle rivayet etti:

— Benî Gifar kabilesine ait üç köle Bedir harbine iştirak ettiler. Hz. Ömer bu üç köleye her yıl üç bin dirhem verirdi.

Ebu Ubeyd dedi: Bize nakledildiğine göre, İbni Uyeyne bu rivayeti yorumlarken Hz. Ömer, hürriyetlerine kavuşturulduktan sonra bu üç köleye tahsisat vermiştir, diye bir izah getirmiştir.

Eğer böyle olsaydı bunlara da mevlaları kadar tahsisat vermesi gerekirdi. Bizim kanaatimiz budur. Zira azad edilen mevlalara (kölelere), efendileri kadar tahsisat vermek, yani araplarla mevaliye bu hususta eşit muamele yapmak onun prensibiydi. (O halde bunlar henüz köle iken onlara tahsisat verilmiştir.)

Ebu Ubeyd dedi: Hz. Ömer fey konusuna değinirken: «Hiç bir müslüman yoktur ki bu malda hakkı olmasın. Malik olduğunuz bazı köleleriniz müstesna.» şeklindeki sözü, şunu gösteriyor ki, Bedir harbine iştirak eden bu köleler Bedir harbine katıldıkları için, Hz. Ömer onların feyde hakları olduğuna hükmetmiştir. Diğer taraftan Hz. Ömer'in bazı köleleri istisna ettiğini görüyoruz. Böylece bazılarını tahsis ederek umumu kasdetmemiştir. Bu istisnaya sebep teşkil eden husus da İslamı müdafaa ve cihad hususudur. (Yani İslamı savunan ve cihad eden köleler feyden yararlanma hakkına sahiptir.)

610 — Peygamber (S.A.V.)'den nakledilen bir rivayette de aynı husus bahis konusudur. Bu rivayette Rasulüllah'ın, köle olduğu halde Hayber savaşına iştirak eden Ebu'l-Lahm'ın kölesi Umeyr'e ganimetten hisse verdiği belirtilmiştir. Köle (umuma) bir faydası dokunduğu zaman ganimet

ve fey'dan kendisine pay verilir. Devamlı tahsisat ise, kölelerin bunda hakkı yoktur. Bütün müslümanlar bu konuda ittifak etmişlerdir. Yani kölelerin Beytülmal'dan tahsisat almak hakları yoktur. Zira kölenin efendisi kendi tahsisatını alma hakkına sahiptir. Ayrıca köle de, tahsisat alma hakkına sahip olursa, bu da efendisinin mülkiyetine geçer. Böylelikle de tek bir kişi iki tahsisat hakkını kazanır. Ancak onlara yiyecek tahsisatı vermek ayrıdır. Zira Hz. Ömer'den nakledildiğine göre o, kölelere yiyecek tahsisatı vermiştir.

Bu konuyu —inşallah— ilerde anlatacağız.

Rasulüllah (S.A.V.)'in hem hür ve hem cariye kadınlara taksim ettiği gerdanlıklar ile ilgili hadisine gelince: Kanaatime göre bunlar (fey veya ganimet değil), Rasulüllah'ın özel mülkü idi. Kendisine ya hediye edilmiş yahud da bir ganimetten kendisine verilen hisse idi. O halde bunda istediği gibi tasarruf etme hakkına sahiptir. Bu itibarla da (Rasulüllah'ın özel mülkü olan) gerdanlıklar mevzuu, zekat ve fey mallarına benzememektedir.

Hecer, Bahreyn ve bir çok memleketin cizye vergileri toplatılıp Rasulüllah (S.A.V.)'e getirildiğinde, cizye taksimatında kölelere hisse verdiği kendisinden nakledilmiş değildir.

Hz. Ebu Bekir (R.A.)'in, fey'den köle ile efendisine eşit hisseler verdiğini haber veren rivayete gelince:

Benim kanaatime göre, bahis konusu olan bu köle efendisi tarafından hürriyetine kavuşturulmuş hür bir şahıstı. Bu durumda da diğer hür insanlarla aynı derecededir. (Ve onlarla aynı haklara sahiptir.)

Bu takdirde, Hz. Ebu Bekir'den nakledilen sözkonusu rivayet; Hz. Ömer (R.A.)'in, Ensar ve Kureyş'in mevlalarına, Ensar ve Kureyş'e verdiği miktarda, tahsisat verdiğini ve tahsisatta onlara eşit bir muamele yaptığını haber veren rivayete benzemektedir.

Görüşümüze göre Ebu Bekir ve Ömer (R.A.)'dan nakledilen rivayetlerin izah şekli budur. Kanaatimizce her iki zat, görüşlerinde, Peygamber (S.A.V.)'in: «Bir ailenin azatlı kölesi, o ailenin kendi camiasındandır» sözüne istinad etmişlerdir.

Bu konuda da bir çok hadis rivayet edilmiştir.

Hamd alemlerin Rabbi Allah'a mahsustur.

Allah'ın salat ve selamı Muhammed (S.A.V.)'e ve Ehli Beyt'ine olsun..

ÜÇÜNCÜ KİTAP

Allah'ım; muvaffekiyyet yolunda fazl ve ihsanını bizden esirgeme..

Büyük fakîh, İmam Ebu'l-Hasan Ali bin Halef et-Telmesânî bize şöyle rivayet etti: Dedi ki:

— Fahru'n-Nisâ adıyle şöhret bulan ünlü alim, yazar ve faziletli kadın Şehde bint Ebî Nasr Ahmed bin Farec bin Ömer el-İberî ed-Dînurî, Ramazan 564 (H.) tarihinde —kendisine okunmak suıetiyle— bize şöyle nakletti: (Ona şöyle okundu):

— Ebu'l Fevaris Tarrad bin Muhammed bin Ali ez-Zeynebî, 490 (H.) tarihinde —kendisine okunmak suretiyle— size şöyle haber verdi: Dedi ki:

— Ebu'l-Hasan Ahmed bin el-Hasan bin el-Badî bize şöyle dedi:

— Ali bin Abdülaziz el-Bağavî bize naklederek dedi ki: Ebu Ubeyd el-Kasım bin Sellam el-Ezdî, —ye okuyarak bana— şöyle anlattı:

Fey (Beytülmal) den İnsanlara Erzak Tahsis Etmek Hakkında..

611 — Yezid bin Harun bize İsmail bin Ebî Halid ve Kays bin Ebî Hazim'den rivayetle şöyle anlattı: Kays dedi ki:

— Hz. Ömer Suriye'ye geldiği zaman ordu kumandanları yanında bulunduğu bir sırada Bilal onun yanına geldi ve:

— Ömer, Ömer! diye seslendi. Hz. Ömer:

— Ömer burada, diye karşılık verince, Bilal şöyle dedi: — Şüphesiz (emir ve kumandan olan) bu zevat ile Allah arasında sen varsın (Allah'a karşı bunlardan sen sorumlusun). Halbuki, Allah ile senin arandı bir kimse yoktur (Allah'a karşı senden sorumlu olan bir kimse bulunmamaktadır). Görebiliyor musun? Senin yanında oturan, sağında ve solunda duran ve sana gelmiş bulunan şu umera zevat var ya? Allah'a yemin ederim ki, kuş etinden başka bir şey yemezler. Hz. Ömer şöyle mukabele etti:

— Doğru söyledin. (Ey kumandanlar!) Her müslüman için (aylık olarak) iki müd buğday ile zeytinyağı ve sirkeden kifayet edecek miktarda katık tahsis etmeyi taahhüd edinceye kadar bu meclisten ayrılmayacağım. (Hazır bulunan) umera:

— Ey müminlerin emiri! Senin huzurunda bunu taahhüd ediyoruz. Bu borcumuz olsun. Zira Allah fazlasıyle nimet bahşetmiş ve bol rızık ihsan buyurmuştur, diye cevap verdiler. Bunun üzerine Hz. Ömer: — O halde bu mesele halledilmiştir, dedi.

612 — Ebu Ubeyd dedi: Ahmed bin Yunus, Züheyr bin Muaviye'den naklen bana şöyle anlattı:

— Ebu İshak, Harise bin Madrib'den rivayetle bize şöyle rivayet etti:

— Hz. Ömer, (bir gün) bir cerib un getirilmesini emretti. Getirilen bir cerib un yoğruldu ve hamur haline getirildi. Sonra ekmek yapıldı. Daha sonra zeytinyağı ile karıştırılarak serid (1) haline getirildi. Hz. Ömer hazırlanan bu taama otuz insanı davet etti. Bu taamı sabah yediler ve doydular. Akşam olunca yine aynı miktarda (ki tamamı otuz kişiye) verdi. (Yemek tam olarak otuz kişiye kifayet edince) Hz. Ömer şöyle dedi:

— Her insana ayda iki cerib zahire yetmektedir. Hal böyleyken Hz. Ömer, kadın, erkek ve memluk farkı gözetmeksizin her insana iki cerib zahire tahsisat verirdi.

613 — Ebu Ubeyd dedi: Said bin Ebî Meryem bize İbni Lüheya ve Kays bin Rafi'den rivayetle Süfyan bin Vehb'in şöyle dediğini nakletti:

— Hz. Ömer müdy ve kıst (2) ı alarak şöyle dedi: Her müslüman nefis için ayda bir medy buğday ve iki kıst zeytinyağı tahsis ettim. Bir adam:

— Köleler de dahil mi? diye sorunca, Hz. Ömer:

---

(1) Serid: **Doğranmış ekmek ile et suyunun karışımı olan bir çeşit yemek. Burada et suyu yerine zeytinyağı kullanılmıştır. (Çev.)**

(2) Müdy: **Şam ahalisi tarafından kullanılan bir nevi ölçektir. Takriben 19 sadır.**

Kıst: **Bu da bir ölçek adı olup takriben yarım sa'dır.**

— Evet köleler de dahildir, diye cevap verdi.

614 — Ebu Ubeyd dedi: Hişam bin Ammare bana Yahya bin Hamza'dan şöyle anlattı: — Temim bin Atiyye bana haber verdi:

— Abdullah bin Ebî Kays bana şöyle rivayet etti: Hz. Ömer, (bir gün) minbere çıktı. Allah'a hamd ve sena ettikten sonra şöyle dedi:

— Sizlere her ay için erzak ve atiyye tahsisatı tesbit etmiş bulunuyoruz. — Ravi der ki: Bu sırada müdy ve kıst ölçekleri Hz. Ömer'in ellerinde bulunuyordu. Onları işaretle şöyle devam etti—:

— Her kim bunları eksik tartarsa, Allah onu şöyle şöyle çarpsın diyerek bedduada bulundu.

615 — Ebu Ubeyd dedi: Ebu'l-Yeman bana Safvan bin Amr ve Ebu'z-Zahiriyye'den şöyle nakletti: Ebu'd-Derdâ dedi ki:

— Hz. Ömer (R.A.), Rasulüllah (S.A.V.)'in ümmeti için takibedilecek nice örnek, hayırlı ve yol gösterici uygulamalar ortaya koymuştur. Bunlardan bir tanesi de müslümanlar için (fert başına) tahsisat olarak iki müdy ve iki kıst zahire vermesidir.

Ebu Ubeyd dedi: Kanaatimce Hz. Ömer'in, hakları olmadığı halde kölelere Beytülmal'dan erzak tahsisatı vermesi ancak şundan dolayı idi: Onların mevlaları (kendi rızaları ile) iyilik yaparak kölelerinin zekatını vermişlerdir. Hz. Ömer de, onlara vacip olmayan bu vergi dolayısiyle, kölelerine de tahsisat ödemek suretiyle verdiklerinin karşılığını ihsan etmiştir. Nitekim Said bin el-Müseyyib meseleyi şöyle açıklamaktadır: (3)

616 — İsmail bin İbrahim, Abdulhalik bin Seleme eş-Şeybanî'den naklen bize şöyle anlattı: Abdulhalik bin Seleme dedi ki:

— Said bin el-Müseyyib'e sadaka-i fıtır hakkında sordum. O şöyle cevap verdi:

— Rasulüllah (S.A.V.) devrinde sadaka-i fıtır kişi başına ya bir sa' hurma veya yarım sa' buğdaydan ibaretti. Vakta ki Hz. Ömer halife oldu, bazı muhacirler kendisine şu teklifte bulundular: Dediler ki:

— (Ey müminlerin emiri!) uygun görürsen kölelerimiz için yılda on (sa' veya on cerib) ödemeyi düşünüyoruz. Hz. Ömer :

— Evet, fikriniz yerindedir. Ancak ben de kölelerinize (her birine), ayda iki cerib zahire tahsisatı vermek istiyorum, diye cevap verdi. Ravi der ki: Böylelikle Hz. Ömer'in (köleleri için) kendilerine verdiği tahsisat,

---

(3) **Kölenin doğrudan doğruya Beytulmalda hakkının olmayışı şundan dolayıdır: Kural olarak köle efendisinin malıdır. Dolayısiyle köleye tanınacak haklar efendiye döneceğinden, bu gibi cari haklardan yararlanamamaktadırlar. Ancak mukatep kölelerin, hürriyete kavuşması için, kendilerine Beytulmalın zekat hisselerinden gereken ödemeler yapılır. (Çev.)**

onlardan aldığı miktardan daha fazlaydı. Ancak vakta ki bunlar (umeyye oğulları) geldiler:

«Köleleriniz için ödemekte olduğunuz on (sa' veya cerib)u vereceksiniz. Bizler ise: «— bu nimetle gözünüz aydın olmasın dercesine—» (kölelerinize verdiğimiz aylık) iki ceribi vermeyeceğiz,» dediler.

Fey'in Dağıtılması ve Hak Sahipleri Arasında Taksim Edilmesinde Acele Etmek Gerektiği Hakkında.

617 — Ebu Ubeyd dedi: Hacca bana İbni Cüreyc'den rivayetle şöyle anlattı: İbni Cüreyc dedi ki:

— Ömer bin Dinar bana Hasan bin Muhammed'den şöyle nakletti: Rasulüllah (S.A.V.) (fey ve ganimet gibi) hiç bir malı yanında bırakmaz; hatta (akşam gelen bir malı) sabaha kadar bırakmazdı. (Mallar geldiği anda hak sahipleri arasında taksim edilirdi.)

Ebu Ubeyd dedi: Yani, Rasulüllah (S.A.V.), sabahleyin getirilen mal öğle vaktine kadar bırakmaz, dağıtırdı. Akşam gelen malı da taksim ederek sabaha kadar bırakmazdı.

618 — Ebu Ubeyd dedi: Yezid, bize Muhammed bin İshak, Musa bin Yesâr ve Ebû Hüreyre'den rivayet ederek şöyle anlattı: Ebû Hureyre dedi ki: Rasulüllah (S.A.V.) şöyle buyurdu:

— Eğer yanımda şu Uhud dağı kadar altın bulunsa, zimmetimde olan bir borcu ödemek için bırakacağım bir kısmı müstesna, çok arzu ederim ki, üç gün geçmeden ondan hiç bir şey yanımda kalmasın (da hepsini infak edebilsem).

619 — Ebu Ubeyd dedi: Ebu'l-Yemân bana şöyle dedi: Şuayb bin Ebî Hamza, bize İbni Şihab'dan naklen şöyle rivayet etti: İbni Şihab dedi ki: Ömer bin Muhammed bin Cübeyr bin Mutam bana İbni Cübeyr'in şöyle dediğini haber verdi:

— Cübeyr bin Mutam bana şöyle anlattı: Hüneyn dönüşü, maiyyetinde ashab olduğu halde Rasulüllah (S.A.V.) ile birlikte yolculuk yapmakta idim. Derken arâb Rasulüllah (S.A.V.)'in peşine takılarak sualde bulundular. (Mal ve ganimet istediler.) Hatta (mal istemekte o kadar ileri gittiler ki,) Rasulüllah (S.A.V.) (kendilerine söz dinletemeyince) dikenli bir ağaca yaslanmaya mecbur kaldı. (Ağaca yaslanırken) ridası ağacın dikenlerine asılakaldı. —Yahud, ravi asılmak kelimesine benzer bir tabir

kullandı. Şüphe Ebu Ubeyd'dendir.— Ravi der ki: Bu sırada Rasulüllah (S.A.V.) yerinde durarak şöyle buyurdu:

— Ridamı bana verin. Eğer bu dikenli ağaçlar miktarınca yanımda nimetler olsa (onları sizden esirgemeyerek) aranızda taksim ederdim. Ve bu hususta beni cimri, haktan sapan ve de korkak (mal ve nimet hususunda endişe içinde) göremezdiniz.

620 — Ebu Ubeyd dedi: Abdullah bin Salih, bize Leys bin Sad, Abdurrahman bin Halid, İbni Şihab, Ömer bin Muhammed bin Cübeyr ve babası Cübeyr bin Mutam'dan rivayetle Rasulüllah (S.A.V.)'den aynı tarzda bir hadis nakletti.

621 — Ebu Ubeyd dedi: Muhammed bin Kesir bana Evzâî ve Amr bin Şuayb'den merfu olarak Rasulüllah (S.A.V.)'den aynı tarzda bir hadis rivayet etti.

622 — Ebu Ubeyd dedi: Muaz bin Muaz bize şöyle dedi: İbni Avn, Umeyr bin İshak'dan naklen bize şöyle anlattı: Umeyr dedi ki:

— Abdullah bin Abdillah bin Ebî Umeyye bana —yahud ben de içlerinde olduğum halde meclisinde oturanlara— dedi ki: Abdurrahman bin Avf şöyle demiştir:

— Hz. Ömer bana —ravi dedi. sanıyorum. Abdurrahman öğle vaktinde, dedi— haber gönderdi. Kendisine geldim. Eve girince şiddetli bir ağlayış sesi duydum. Bunun üzerine («inna lillâh ve innâ ileyhi raciun» deyip kendi kendime «vallahi mutlaka Emirulmüminin'e bir musibet isabet etmiştir» dedim. Abdurrahman der ki: Emirulmüminin'in huzuruna girince: «Ey müminlerin emiri, zararı yok, ağlamana bir gerek yoktur.» dedim. — Ravi dedi: İbni Avn bu hali tasvir ederek Abdurrahman bin Avf'un ellerini Hz. Ömer'in iki dizine koyduğunu söyledi.— Abdurrahman:

— Hz. Ömer'in bana ilk sözü şu oldu: «Ağlamama neden şaşıyorsun.. Sonra elimden tutarak beni bir odaya götürdü. Bir de ne göreyim; odada üstüste yığılmış hakibeler mevcut.. Ömer şöyle dedi:

— Al-ı Ömer, işte burada Allah'ın huzurunda küçük düşmüştür. Allah'a yemin ederim ki, eğer O'nun katında bir üstünlüğümüz olsaydı, bu malı iki selefime verirdi ki, bu hususta uyacağım bir yol ve kural tesbit ederlerdi. Abdurrahman :

— Hz. Ömer'in gösterdiği malı görünce: — Ey müminlerin emiri! Oturalım da durumu iyi düşünelim, dedim. İkimiz oturduk ve neticede Medine ahalisini yazdık. Allah yolunda hal-i vakti düşük olanları tesbit ettik. Sonra Rasulüllah'ın zevcelerini, daha sonra da diğer insanları yazdık. Hal-i vakti düşük olanlara dörder (altın dinar) Rasulüllah (S.A.V.)'in zevcelerine de dörder (altın dinar) düştü. Bunun dışında olanlara ise,

—ravinin rivayetine göre— ikişer dinar, a'râbâ da (kişi başına) ikişer dinar altın düştü. Böylelikle bütün o altını tevzi ettik.

Ebu Ubeyd dedi: Yani (hal-i vakti düşük olanlar ile Rasulüllah'ın zevcelerine) dört dinar, (diğerlerine de ikişer dinar hisseler) düştü.

623 — Ebu Ubeyd dedi: Ebu'n-Nadr bize Süleyman bin Muğire ve Humeyd bin Hilal'dan şöyle rivayet etti: Humeyd dedi ki: Züheyr bin Hayyan —ki bu zat İbni Abbas'ın sohbetinde bulunmuş ve ondan hadis dinlemiştir— bize İbni Abbas'dan şöyle rivayet etti: Züheyr dedi ki:

— İbni Abbas'ın şöyle dediğini duydum: Hz. Ömer beni çağırttı: Huzuruna varınca, bir de ne göreyim; önünde bir hasır ve hasırın üzerine, serpilmiş saman kırıntısı gibi, altın serpildiğini gördüm. —İbni Abbas, rivayetin bu kısmında («hasâ» kelimesini açıklamak için); «hasâ» kelimesinin anlamını biliyor musun? diye sordu. Ve bunu serpilmiş saman ile açıkladı.— Hz. Ömer (bana):

— Gel de şu malı insanlar arasında taksim et; Bu malı Rasulüllah (S.A.V.) ile Hz. Ebubekir'den menettiği halde, Allah Teâlâ'nın bu malı bana vermekle ne murad buyurduğunu; iyiliğimi mi, yoksa kötülüğümü mü dilediğini bilemiyorum. Bunu ancak O bilir. Altını taksim etmek üzere çöktüğüm sırada bir ağlama sesi işittim. Baktım ki, Ömer'dir. Ağlarken şöyle diyordu:

— Hayır.. Peygamber'i hak ile gönderen Allah'a yemin ederim ki, Peygamberine ve Hz. Ebu Bekir'e şerri irade buyurduğu için bu malı onlardan esirgemedi. Şu halde (onların kötülüğünü murad edip te) iyiliğimi irade buyurmuştur, diyemem.

624 — Ebu Ubeyd dedi: Ebu'l-Yemân bana Ebu Bekir bin Ebî Meryem ve Atiyye bin Kays'dan rivayetle şöyle anlattı: Atiyye bin Kays dedi ki: Muaviye bize hitapta bulunarak dedi ki:

— Beytülmal'ınızda, size dağıtmakta olduğumuz hisselerden fazla mal vardır. Bu artanı da aranızda taksim edeceğim. Yıl sonu malda bir fazlalık olursa onu da aranızda taksim edeceğim. Aksi takdirde, bundan dolayı kınanamayız, (yani malda bir fazlalık olmayınca, neden dağıtmıyorsunuz, diye kimse bizi kınayamaz.) Mal, bizim değildir. O, Allah'ın size ihsan etmiş olduğu bir fey'dir.

625 — Ebu Ubeyd dedi: Said bin Meryem bana Abdullah bin Ömer el-Ömerî, Süheyl bin Ebî Salih ve Ensar'dan bir zattan şöyle haber verdi: Ensarî zat dedi ki:

— Ömer bin Abdülaziz, Irak valisi Abdülhamid bin Abdurrahman'a şöyle yazdı:

— Sefahet ve ısraf yolları dışında borçlu düşen ne kadar kimse varsa onu bul ve borcunu öde. Abdülhamid cevaben şöyle yazdı: — Onların

borcunu ödedim. Bununla beraber müslümanların Beytülmal'ında hâlâ mal vardır. Bunun üzerine Ömer bin Abdülaziz valiye şöyle yazdı:

— Bak, malı olmayıp da evlenmek isteyen ne kadar bekar varsa, onu evlendir ve mehir parasını öde. Vali Abdurrahman bu sefer de cevabî mektubunda yazdı ki: Bulabildiğim ne kadar bekar varsa onu evlendirdim. Ama yine de Beytülmal'da mal mevcut.. Ömer bundan sonra valiye şöyle yazdı:

— Bak ehli zimmetten olup da malî durumu zayıflamış ne kadar kimse varsa, arazisini işleyebilecek kadar, kendisine ödünç para ver. Karşılığını bilahare alırsın. Bu parayı bir veya iki seneye kadar kendilerinden almayacağız. (Böylelikle de malî durumları düzelmiş olur.)

Ebu Ubeyd dedi: el-Ömerî bu tarzda veya buna benzer olarak anlattı.

Fey ve Ganimet Mallarının Tefriki İle Muhariplerin Masrafları ve Ahalinin Erzakının Bu İki Kaynağın Hangisinden Karşılanacağı Hakkında

626 — Ebu Ubeyd dedi: Muhammed bin Abdillah el-Ensarî bize Nehhâs bin Kahm'den şöyle anlattı: Nehhâs bin Kahm dedi ki: Kasım bin Avf bana babası ve Saib bin Akra' —yahud Amr bin Saib bin Akra' ve babası. Şüphe Ensarî'dendir— dan şöyle nakletti: Saib bin Akra' dedi ki:

— Büyük bir düşman ordusu müslümanlar üzerine yürüyüşe geçti. Daha evvel bu kadar büyük bir ordunun müslümanlar üzerine yürüdüğü görülmüş değildi. Haber Hz. Ömer'e ulaştı. Bunun üzerine Hz. Ömer müslümanları topladı. Allah'a hamd ve senada bulunduktan sonra şöyle dedi:

— Görüşlerinizi söyleyiniz. Ancak öz konuşun ve uzatmayın ki, söz kalabalığı içinde kalıp ne yapacağımızı ve hangisini tercih edeceğimizi şaşırmayalım. Önce Talha konuştu ve kendi görüşünü söyledi. Sonra Zübeyr konuştu; o da kendi görüşünü beyan etti. Daha sonra Hz. Osman ayağa kalktı ve kendi görüşünü ortaya koydu. —Mevzu uzun bir nakille anlatılır.— Daha sonra Hz. Ali ayağa kalkarak şöyle dedi:

— Ey müminlerin emiri! Karşımızdaki düşman ancak putperestlik inancını taşıyarak gelmektedir. Allah'ın azamet ve kudreti ise onların reddettiğini mutlaka üstün kılacaktır. Benim kanaatime göre: **Kufe** halkına yazı gönder; onların üçte ikisi harbe çıksın; onların üçte biri de zür-

riyetlerini ve cizye varlıklarını korumak üzere yerlerinde kalsınlar. Aynı zamanda Basra ahalisine de yaz; bir miktar muharip göndersinler. Ömer (R.A.):

— Bana söyleyin kimi kumandan tayin edeyim? diye sordu.

— Ey müminlerin emiri! Bu hususta senin re'yin bizimkinden daha isabetli olsa gerektir. Zira kendi raiyyeni bizden daha iyi tanırsın, dediler. Bunun üzerine Hz. Ömer dedi ki: «Onlara öyle bir adam tayin edeceğim ki, duruşmanın mızraklarına karşı ileriye atılacak ilk asker kendisidir.»

Ey Sahib bin Akra'! Bu mektubumu Numan bin Mukarrin'e götür. Hz. Ömer, mektupta, Hz. Ali'nin tavsiye ettiği hususları emrettikten sonra şöyle dedi:

— Eğer Numan öldürülürse, yerine Huzeyfe bin el-Yeman geçsin. O da öldürülürse yerini Cerir bin Abdullah alsın. (Ey Saib!) Şayet ordu yokolursa seni de görmeyeyim. Ele geçirecekleri ganimet işine sen bakacaksın. Batıl ile bana bir şey getirmeye kalkışma. Hiç bir kimseyi de sahip olduğu bir haktan mahrum etme. Saib der ki: Hz. Ömer'in mektubunu Numan'a götürdüm. Numan (verilen talimat gereğince) Kufe ahalisinin üçte ikisini sefere çıkardı. Basra ahalisine de haber gönderdi. Sonra her iki grup ile yürüyüşe geçerek Nihavend'e kadar geldi. Ravi Nihavend vakasını uzun bir nakille rivayet ettikten sonra der ki: Müslümanlar taarruza geçti. İlk şehid edilen Numan bin Mukarrin idi. Ele geçen bütün ganimetleri bir araya getirerek hak sahipleri arasında taksim ettim. Sonra Zu'l-Abineteyn (Asrı saadette: Ateş tapınağının kaini) bana gelerek dedi ki: Nahîrcan definesi kalede bulunuyor. Saib:

— Bunun üzerine kaleye çıktım. Bir de ne göreyim; (gösterilen yerde) iki çuval mücevherat bulunmaktadır. Bunların mislini görmüş değildim. Bunları ganimet sayamazdım. Bu sebeple de taksim etmedim. Onları cizye olarak da tahsil etmemiştim (ki, fey'den sayacaktım).

Ebu Ubeyd: Ravi yahud ikisinden birini zikretmekle yetindi. Daha sonra Hz. Ömer'e geldim. Hz. Ömer savaş haberini almakta geç kalmıştı. Bu yüzden Medine sokaklarını dolaşıp haber soruyordu. Beni görünce, ey İbni Müleyke! Size ne oldu; ne haber? diye sordu.

— Ey müminlerin emiri! Seni sevindirecek haberler var, dedim. —Saib Ömer'e vakayı anlatır ve Numan'ın şehadeti ile müslümanların galip geldiğini bildirir.— Daha sonra iki çuval mücevheratın durumunu sordu. Hz. Ömer şöyle dedi: Git bunları sat. Onbin dirhem, daha az veya daha çok ne kadar para getirirse, ver ve parayı aralarında taksim et. Saib dedi: İki çuval mücevheratı Kufe'ye götürdüm. Bana Amr bin Hureys isminde Kureyş'li bir genç geldi. İki çuval mücevheratı muhariplere ve

zürriyete dağıtılacak atiyyeler karşılığında satınaldı. Daha sonra bir tanesini Hîre'ye götürdü ve bunu ikisine ödediği fiatla sattı. İşte, benim aldığım bu mal en güzel atiyyelerden ibaret idi.

Ebu Ubeyd dedi: Bu rivayette ganimet ile fey tefrik edilmektedir. Görüldüğü gibi mücevheratın durumu Saib için bir sorun haline gelmiş, onları fey"den mi, yoksa ganimetten mi, sayacağını kestirememiştir. Nihayet durumu Hz. Ömer'e arzetmiştir. Bilindiği gibi Saib, sözkonusu mücevheratı muharebe esnasında ele geçirmediği için ganimet, ehli zimmetten cizye olarak almadığı için de fey'den addedememiştir. Mücevheratın ele geçirilmesi ikisi arasında (yani üçüncü) bir haldir. Bu sebeple tereddüde düşen Saib, meseleyi Hz. Ömer'e arzetmiştir. Ömer (R.A.), ona mücevheratı satmasını ve kıymetini zürriyet ile muharipler arasında taksim etmesini istemiş, tahmis etmesini tavsiye etmemiştir. Böylelikle de Ömer (R.A.), Saib'e bu malı fey'den kabul ettiğini belirtmiş oldu. İşte ganimet ile fey arasındaki fark burada belirmektedir. Buna göre, muharebe esnasında düşmandan kuvvet yoluyla kazanılan şeyler ganimettir. Bu nevi mallar tahmis edilir. Bunun beşte dördü, insanlar içinde sadece muharebeye iştirak edenlere mahsustur. Buna karşılık muharebe ağırlıklarını bıraktıktan (mütareke veya muharebenin sona ermesinden sonra); ve ülke darülislam niteliğini kazandıktan sonra elegeçirilen mallar fey' olup bütün insanların bunda hakları vardır. Binaenaleyh bundan humus payı çıkarılamaz. Muharebeden evvel ehli harptan elde edilen mallar da fey'e dahildir. Şöyle ki: Düşmana savaş açmak üzere müslümanlardan bir ordu sefere çıkar. Düşman tarafı vaziyeti haber alınca, müslümanların geri dönmesini sağlamak maksadıyle bir miktar mal gönderir. Müslümanlar da bu malı kabul edip, henüz düşmanın arazisine girmezden evvel geri dönerlerse, (düşmandan almış oldukları bu mal fey' sayılır). Nitekim Dahhak'tan nakledilen aşağıki rivayet konuyu açıklamaktadır:

627 — Abdullah bin Mübarek, Muhammed bin Yesar'dan anlatmıştır. —Kendim bunu Abdullah bin Mübarek'den duymadım.— Muhammed bin Yesar demiştir ki: Dahhak bin Müzahim'in şöyle dediğini işittim:

— Herhangi bir kale ahalisi, müslüman asakiri gördükten sonra dahi olsa, savaştan kaçınarak fidye verirlerse, bu fidyede bütün müslümanların hakkı vardır.

Ebu Ubeyd dedi: Dahhak'ın görüşüne göre, bu mal ganimet değil, fey'dir. Zira savaşa girişilmeden elde edilmiştir. Binaenaleyh Kayser'in Rasulüllah (S.A.V.)'e gönderdiği dinarları taksim ettiğini anlatan hadisi şerif de bu açıdan değerlendirilmesi lâzımdır:

628 — Mervan bin Muaviye ve Yezid bin Harun bize Humeyd et-Tavîl ve Bekr bin Abdullah el-Müzenî'den şöyle naklettiler:

— Rasulüllah (S.A.V.), kendisini İslama davet etmek üzere Kayser (Heraklius)e mektup yazdı. Rasulüllah'ın elçisi yanına vardığı zaman bir münadiye şöyle çağırmasını emretti:

— (Ey insanlar!) Haberiniz olsun Kayser hiristiyanlığı bıraktı ve Muhammed'in dinine girdi. (Münadî, bu şekilde çağırınca) Rum askerleri silahlarını kuşanarak Kayser'in sarayını kuşattılar. Bunun üzerine Kayser münadi (1)ye şöyle seslenmesi için emir verdi:

— Haberiniz olsun Kayser sizi denemiştir. Dininizde ne kadar sebat içinde olduğunuzu öğrenmek istemiştir. Hepiniz dağılın hükümdar sizden razıdır. (Münadî bu şekilde çağırınca bütün asker ve ahali kuşatmayı bırakarak dağılırlar) Bunun üzerine Kayser Rasulüllah'ın elçisine şöyle dedi:

Mülkümü (hakimiyyetimi) kaybetmek tehlikesi ile karşı karşıyayım. (Bu sebeple İslamlığımı ilan edemeyeceğim). Kayser ayrıca Rasulüllah (S.A.V.)'e müslümanlığı kabul ettiğini yazdı. Aynı zamanda bir miktar dinar (altın para) gönderdi. Rasulüllah (S.A.V.) mektubu okuyunca, Allah'ın düşmanı yalan söyler, müslümanlığı kabul etmemiştir. O hâlâ hiristiyanlık dini üzeredir. Ravi der ki: Rasulüllah (S.A.V.) dinarları müslümanlar arasında taksim buyurdu. (2)

Ebu Ubeyd dedi: Rasulüllah (S.A.V.)'in dinarları kabul buyurup taksim etmesi ve bunları tahmis etmemesi bize gösteriyor ki, bu dinarlar ganimet değil, fey'dir. Zira Rasulüllah (S.A.V. Tebuk seferinde Bizans'la harb etmek için çıktığı seferinde bu malı ehli harp olan Rumlardan elegeçirmiştir. Kayser'in mektubu da Tebuk'ta Rasulüllah'a ulaştırıldı. Nitekim mevzu aşağıki hadiste açıklanmaktadır:

629 — İshak bin İsa bize Yahya bin Selam et-Taifî, Abdullah bin Osman bin Haysem ve Said bin Ebî Raşid'den şöyle anlattı: Said bin Raşid dedi ki:

— Herakliyus'un Rasulüllah (S.A.V.)'e gönderdiği elçi Tenuhî'yi görmüştüm. Humus'ta bizim komşumuzdu. Bunamış veya bunamak üzere olan çok yaşlı bir zattı. Bana şöyle dedi:

— Rasulüllah (S.A.V.) Tebuk'te iken kendisine Heraklius'un mektubunu götürdüm. Rasulüllah mektubu solunda oturan bir zata verdi. Mektubu okudu. Ben:

---

(1) Eskiden hükümdarların emirlerini sokaklarda bağırmak suretiyle duyuran kimse. (Çev.)

(2) Bak. İslâm Tarihi, c. 7, sh. 52, İst. 1976 (Asım Köksal) (Çev.)

— Mektubu okuyan arkadaşınız kimdir? diye sordum. Öğrendim ki, Muaviye'dir. Götürdüğüm mektubu okuttuktan sonra bana şöyle buyurdu:

— Senin hakkın var; sen bir elçisin. Yanımızda hediye edecek bir şey bulabilsem, sana hediye ederdim. Ancak bizler misafiriz. Bunun üzerine bir adam ayağa kalktı ve dedi ki:

— Ben kendisine bir hediye vereceğim. Adam, (eşyasının bulunduğu) yükünü açtı. Bir elbise getirerek kucağıma bıraktı. Ben: Hediyeyi ikram eden zat, kim? diye sordum.

— Osman, diye cevap verdiler. Rasulüllah (S.A.V.):

— Bu zatı kim misafir edebilir? diye sordu. Ensar'dan bir genç: Ben diye karşılık verdi. Ensarî genç beni yanında misafir etti (ve Tebuk'te kaldığım müddet içinde) yanında kaldım.

Ebu Ubeyd dedi: Görüşüm odur ki, Rasulüllah (S.A.V.)'e Heraklius'dan gelen dinarlar, Tebuk'te iken kendisine ulaştı. Zira gönderilen dinarlar Humeyd yolundan Bekr bin Abdullah'dan naklettiğimiz hadiste sözü edilen mektupla birlikte gönderilmiştir. Binaenaleyh Rasulüllah (S.A.V.)'in Heraklius'e birden fazla mektup gönderdiği ve Heraklius'un da ona birden çok cevap yazdığı intikal etmiş değildir. Şu halde —kanaatimce— Rasulüllah'a gelen mektup (629 nu. Par. da) bahis konusu edilen mektuptur.

Rasulüllah (S.A.V.)'in sözkonusu dinarları ganimet veya hediye kabul etmeyişine gelince: Görüşüme göre bunun sebebi şudur: Rasulüllah bu altınları ele geçirdiği zaman Bizans üzerine yürümekte idi. Ancak bu seferde muharebe vukubulmadığı için, sözkonusu altınlar ganimet sayılmamış, sefere çıkmazdan evvel ve Medine'de olduğu halde almadığı için de hediye hükmüne geçmemiştir. Yani Kayser, kendi ülkesine müteveccihen sefere çıkan Rasulüllah'a sefer zamanında bu dinarları yollamıştır. Bu nedenle, dinarlar için fey'den başka bir yol göremiyorum. Binaenaleyh bunlar hediye olsaydı, Rasulüllah (S.A.V.) onları kabul buyurmazdı. Zira tesbit ettiğimize göre Rasulüllah ehli harp olan müşriklerden hediye kabul buyurmamıştır. Bu hususta intikal eden hadisler bunu teyid etmektedir:

630 — Hüşeym ve İsmail, bize İbni Avn ve Hasan'dan şöyle anlattılar: Hasan (R.A.) dedi ki:

— İyâd bin Himar el-Mucaşiî bi'setten evvel Rasulüllah (S.A.V.) ile dostane münasebetler içinde idi. İslam geldikten sonra Rasulüllah'a bir hediyye gönderdi. Ancak Rasulüllah, hediyyesini geri çevirdi ve şöyle buyurdu:

— Bizler müşriklerin köpüğünü kabul etmeyiz. İbni Avn der ki: Bundan maksad müşriklerin yardımlarıdır.

631 — Ebu Ubeyd dedi: Hacca bize İbni Cüreyc'den şöyle rivayet

etti: İbni Cüreyc dedi ki: Ziyad bin Said'in naklettiğine göre; İbni Şihab kendisine şöyle anlatmıştır:

— Abdurrahman bin Abdillah bin Ka'b, ehli hadisten bazı zevattan naklen İbni Şihab'a şöyle nakletmiştir:

— Amir bin Malik, müşrik olarak Rasulüllah (S.A.V.)'e geldi. Peygamber ona müslüman olmasını söyledi. Fakat o, bu teklifi reddetti. Kendisi de Rasulüllah (S.A.V.)'e bir hediye vermeği teklif etti. Peygamber (S.A.V.):

— Ben müşrik bir kimseden hediyye kabul edemem, buyurdu.

632 — Ebu Ubeyd dedi: Heysem bin Cümeyl bana şöyle dedi: Ukbe bin Abdullah el-Asam bana dedi ki: İbni Büreyde bana şöyle nakletti:

— Amir bin Tufeyl Peygamber (S.A.V.)'e bir at hediyye etti ve ona şöyle yazdı: Vücudumda bir illet zuhur etmiştir. Bana bir ilaç gönder. Ravi der ki: Rasulüllah hediyye olarak gönderdiği atı geri gönderdi. Zira Amir müslüman değildi. Ona bir kırba bal hediye gönderdi ve şöyle buyurdu:

— Hastalığına karşı bununla tedavi ol.

Ebu Ubeyd dedi: Muhaddisler, bu (632 nu. par. da) hadiste adı geçen şahsın Amir bin Tufeyl olduğunu söylemektedirler. Halbuki siyerciler bu zatın Ebu Bera Amir bin Malik olduğunu belirtmişlerdir. Bunlara göre Amir bin Tufayl ölünceye kadar Rasulüllah'a karşı adavetini sürdürmüştür.

Ancak bazı rivayetlere göre Peygamber (S.A.V.) Ebu Süfyan'dan hediye kabul etmiştir:

633 — Yezid bize Cerir bin Hazim, Ya'la bin Hakim ve İkrime'den şöyle haber verdi:

— Rasulüllah (S.A.V.), Ebu Süfyan henüz Mekke'de iken, Amr bin Umeyye ile ona acve (Medine'nin en güzel cins) hurmalarından bir miktar hediye gönderdi. Ve ona yazarak kendisine bir miktar udem (3) hediye edip göndermesini istedi. Ebu Süfyan bunun üzerine istenen hediyeyi gönderdi.

Ebu Ubeyd dedi: Kanaatimce Rasulüllah (S.A.V.)'in Ebu Süfyan'dan hediye kabul etmesi ancak şu şekilde izah edilebilir: Bu hediye, Mekke fethinden evvel Rasulüllah (S.A.V.) ile Mekke ahalisi arasında aktedilen mütareke süresince gönderilmiştir. (Ki bu süre içinde Ebu Süfyan da dahil Mekke ahalisi ehli harp değildi.) Ehli harp ile hediyeleşmek ise, caiz değildir.

---

(3) Udem: **Ekmeğin dışında her nevi yemek. Özellikle ekmeğe katık olan yemeklere verilen umumi bir isimdir. (Çev.)**

Rasulüllah (S.A.V.)'in Kıptîlerin büyüğü ve İskenderiyye (Mısır) hükümdarı olan Mukavkıs'ın hediyesini kabul edişi de aynı açıdan değerlendirilmesi gerekmektedir:

634 — Rivayet edildiğine göre, Rasulüllah (S.A.V.), Hatıb bin Ebî Beltaâ ile Mukavkıs'a gönderdiği mektupta (Mukavkıs'dan) Hatıb'a iyi davranılmasını ve ona iyi muamele edilmesini istedi. Mukavkıs da Rasulüllah'a şöyle yazdı: Biliyorumdum ki, bir Peygamber daha gelecektir. Ancak bu peygamberin Şam'da çıkacağını sanıyordum. Mukavkıs ayrıca Rasulüllah (S.A.V.)'e, oğlu İbrahim'i dünyaya getiren Mariye'yi dişi bir katırı ve daha bazı hediyeleri gönderdi. Rasulüllah (S.A.V.) bu hediyeleri kabul buyurmuştur.

Ebu Ubeyd dedi: Kanaatimce hediyenin kabul buyrulması, Mukavkıs'ın Rasulüllah'ın peygamberliğini tasdik etmesi, Peygamber'i yalanlaması ve İslama karşı tavrının bir ümitsizlik belirtisi olmamasından dolayıdır. Rasulüllah (S.A.V.) bu sebeplerle hediyesini kabul ettiğine kaniyiz.

635 — Neccaşi'ye gelince: O, İslamı kabul etmiş ve Rasulüllah'a hediye göndermişti. Rasulüllah onun hediyesini kabul buyurdu.

636 — (Dumetü'l-Cendel emiri) Ukeydir de (İslamı kabul ettiği için Rasulüllah tarafından hediyesi kabul buyrulmuştur.) Ancak İslamı kabul edişi leh ve aleyhinde olan bir takım şartlara bağlıydı. Rasulüllah (S.A.V.) bununla ilgili olarak ona bir mektup yazdı. Bu mektubu daha önce, Peygamber (S.A.V.)'in yazmış olduğu mektupları naklederken anlatmış idik. (4)

Ebu Ubeyd dedi: Tesbit ettiğimiz kadariyle Rasulüllah (S.A.V.) hiç bir muharip müşrikten hediye kabul buyurmamıştır.

Ebu Ubeyd dedi: Daha önce de ganimet ile fey arasındaki farkı beyan etmiş idik.

Zekata gelince: Zekat bu iki nevi malın hükmüne dahil değildir. O, müslümanların mallarından alınmaktadır. Sarf yerleri de Allah'ın Tevbe Suresinde beyan buyurduğu sekiz sınıftır. Bu itibarla zekatın, muhariplere yapılan harcamalarda kullanılması caiz olmaz. Konu Urve bin Zübeyr'den nakledilen aşağıki rivayette daha mufassal olarak ortaya konulmuştur:

637 — Ebu Ubeyd dedi: İbni Ebî Meryem bana İbni Lüheya, Ebu'l-Esved ve Urveden rivayetle şöyle anlattı: Mervan bin Hakem'in minbere çıkıp şöyle dediğini işittim:

— Emirülmüminin Muavaviye, hakkınız olan tahsisatın eksiksiz olarak size ödenmesini emretmiş bulunmaktadır. Bunun için de kendileri

---

(4) **Bak. parag. 510 (Çev.)**

bizzat büyük çaba harcamışlardır. Buna rağmen size ödenen sürekli tahsisat ve ödemeler dolayısiyle (bu seferki ödenekleriniz) yüzbin dirhem eksiktir. Bu nedenle bana yazı göndererek açığı, bize ulaştığı anda Yemen'den gelecek zekattan kapatmamı emretmiştir. Ravi dedi: Bunun üzerine (hazır bulunan) insanların, dizleri üzerine çöküp şöyle dediklerini gördüm:

— Hayır, Allah'a yemin ederiz ki, ondan (zekattan) tek bir dirhem almayacağız. Başkasına ait bir hakkı hiç alır mıyız? Yemen'den gelecek mallar zekattır. Zekat ise, öksüz ve yoksulların hakkıdır. Oysa ki bize verilen tahsisat cizye (ve diğer fey) kaynaklarından karşılanmaktadır. Muaviye'ye yaz ödeneklerimizin kalan kısmını hemen göndersin. Bunun üzerine Mervan isteklerini Muaviye'ye yazarak bildirdi. Muaviye (durumu öğrenince) tahsisatın kalan kısmını Mervan'a gönderdi.

Tahsisat Almayı Hakkettikten Sonra Ölen Ve Henüz Tahsisatını Alamayan Kimsenin Tahsisatının Ne Olacağı Hakkında

638 — Yahya bin Zekeriya bin Ebî Zaide; Salt bin Behram, Cümey bin Umeyr et-Teymî ve İbni Ömer'den bize şöyle nakletti: İbni Ömer dedi ki:

— Celulâ vakasında bulundum. Kırkbin dirhem değerinde ganimet malları satın almıştım. Vakta ki, (Medine'ye döndüm) Hz. Ömer'le karşılaşınca bana şöyle dedi:

— Şayet ateşe arzedilsem, sana da beni fidye karşılığında kurtarabileceğini söylemiş olsalar, beni fidye karşılığında kurtarır mısın?

— Allah'a yemin ederim; sana eziyet veren hiç bir şey yoktur ki, fidye karşılığında seni ondan kurtarmaya hazır olmayayım, diye cevap verdim. Bunun üzerine Hz. Ömer (R.A.) şöyle dedi:

— İnsanlar sana bu malı satarlarken, onları görür gibiyim. Senin için şöyle demişlerdir: Abdullah bin Ömer Rasulüllah'ın sahabîsidir. Aynı zamanda Emiru'lmüminin'in oğlu ve ona insanların en sevimlisidir. —Gerçekten de öylesin— Bundan dolayı da mallarını sana bir dirhem daha pahalı satmaktansa, yüz dirhem daha ucuza satmayı tercih etmişlerdir. Halbuki, ben sorumlu bir bölüştürücüyüm. (Gelir dağılımının ve ticari hayatın seyrinden sorumluyum). Bununla beraber sana Kureyş'li bir tacirin sağlayabileceği kârdan daha büyük bir kazanç vereceğim. Senin için

dirhemde bir dirhem (% 100) kâr vardır. İbni Ömer dedi: Hz. Ömer (R.A.) daha sonra tüccarları çağırdı. Onlar, getirdiğim malı dörtyüzbin dirheme satın aldılar. Ömer, bana seksen bin dirhem verdi. Kalanı da Sa'd bin Ebî Vakkas'a göndererek dedi ki:

— Bu parayı Celûlâ vakasında bulunanlara taksim et. Onlardan ölen varsa payını varislerine ver.

639 — Ebu Ubeyd dedi: İbni Ebî Zaide bize Ma'kil bin Ubeydullah ve Ömer bin Abdülaziz'den şöyle rivayet etti:

— Ömer bin Abdülaziz, tahsisat almayı hakettikten sonra ölen (ancak bu tahsisatı almamış olan) kimsenin tahsisatını varislerine verirdi.

640 — Ebu Ubeyd dedi: Abdullah bin Salih bize Haki bin Ziyad ve Evzaî'den naklen şöyle anlattı: Ömer bin Abdülaziz şöyle yazdı:

— Kuyudat defterine bak. Onlardan her kim tahsisat karşılığında bir yıl boyu iş görmüş, ona isabet eden silah garameti —yahud ücret mukabili. Şüphe Ebu Ubeyd'dendir— mükellefiyetini yerine getirmiş ve askerlik hizmetini ifa etmiş, sonra insanlara tahsisat ödenmesi emri çıktığı halde, tahsisatını alamadan ölen kimsenin tahsisatını vacip bir hak olarak varislerine öde. Bir de herhangi bir askerî birliğe yazılmış ve ona tahsisat ödenmiş bir kimse, bu tahsisat ile sefer levazımatını karşıladıktan sonra ölürse, akrabalarına bu ödeneği tazmin ettirmeyin. Zira bu ödenek onun hakkı idi.

641 — Yezid bize İsmail bin Ebî Halid ve Kays bin Ebî Hazım'dan şöyle anlattı: Kays dedi ki:

— Abdullah bin Mesud vefat ettikten sonra Zübeyr Hz. Osman'a şöyle dedi: Abdullah'ın tahsisatını bana ver dedi. Zira Abdullah'ın ailesi bu malı tasarruf etmekte Beytülmal'dan daha haklıdır. Bunun üzerine Hz. Osman (Abdullah bin Mesud'un vasiyi) Zübeyr'e onbeş bin dirhem ödeme yaptı.

Yezid dedi: Zübeyr, Abdullah bin Mesud'un vasisi idi.

Ebu Ubeyd der ki: Fıkıh açısından yukarıki rivayetten şu neticeyi de çıkarmak mümkündür. Şöyle ki, bir kimse iki kişiyi vasiy tayin ederse, iki vasiyden biri diğerinin iznini almaksızın (ve tek başına) musînin malında yetkisini kullanabilir. Zira Zübeyr ile Abdullah bin Zübeyr'in ikisi de Abdullah bin Mesud'un vasiyleri idiler. Nitekim bu husustaki rivayeti yukarıda naklettik. Rivayette görüldüğü gibi Hz. Osman vasiylerden birisine tahsisatı ödemiştir.

642 — Ebu Ubeyd dedi: Halid bin Amr bize Ali bin Hubiyy ve Simak bin Harb'dan şöyle nakletti: Simak bin Harb dedi ki: Hayy bana şöyle anlattı:

— Bir adam (malî) senenin sekizinci ayından sonra öldü. Ömer bin Hattab (R.A.) bu adama (varislerine) atiyyesinin üçte ikisini ödedi.

Kur'an ve İlim Tahsil Edenlere Babaları İslam Uğrunda Önemli Hizmetler İfa Edenlere Tahsisat Vermek Hakkında

643 — İbrahim bin Sa'd, babası Sa'd bin İbrahim'den naklen şöyle dedi:

— Ömer bin Hattab (R.A.) bazı amillerine şöyle yazdı:

— Kur'anı Kerim öğrenimi görenlere tahsisat bağla. Bunun üzerine vali halifeye cevaben şöyle yazdı: Bana gönderdiğin yazıda Kur'an öğrenimi görenlere tahsisat bağlamamı emrettin. Ancak bazı insanlar vardır ki, Kur'an'da rağbeti olmadığı halde ücret almak gayesiyle Kitabı öğrenmek arzusundadırlar. Hz. Ömer şöyle karşılık verdi:

— Mürüet (insanî meziyyetler) ve sahabîlik vasfı için insanlara tahsisat ver.

644 — Ebu Ubeyd dedi: Abdurrahman bize Süfyan, Şeybanî ve Esîr bin Amr'dan şöyle rivayet etti: İbni Amr dedi ki:

— Sa'd bin Ebî Vakkas'ın: «Kur'an'ı Kerim'i her kim öğrenirse, ona iki bin dirhem vereceğim.» dediğini Hz. Ömer haber alınca: «Of.. Of! Bu da mı? Allah'ın Kitabı'nın öğrenilmesi için para verilir mi?» diye teessür etmiştir.

Ebu Ubeyd dedi: Ali bin Asım'ın; aynı rivayeti Şeybanî, Esir bin Amr ve Ömer, senediyle naklederken işittim.

645 — Ebu Ubeyd dedi: Naim bin Hammad bana Damure bin Rabia, Abdülhakim bin Süleyman ve Ebu Gaylan'dan şöyle rivayet etti: Ebu Gaylan dedi ki:

— Ömer bin Abdülaziz, Yezid bin Ebî Malik ed-Dımeşkî ile Haris bin Yemced el-Eş'arî'yi, bedevî insanlara bilgi vermek ve onları aydınlatmak üzere badiyeye gönderdi. Bunun karşılığı olarak da kendilerine erzak tahsisatı bağladı. Yezid bunu kabul etti. Hars ise, verilen tahsisatı reddetti. Bunun üzerine Ömer'e yazılarak durum hakkında soruldu. Ömer bin Abdülaziz cevaben şöyle yazdı:

— Bizler Yezid'in yaptığında bir beis görmüyoruz. Allah Haris bin Yemced gibilerini de aramızda çoğaltsın.

646 — Ebu Ubeyd dedi: Abdullah bin Salih bize Leys bin Sa'd, Hişam bin Sa'd, Zeyd bin Eslem ve babasından şöyle rivayet etti: Eslem dedi ki:

— Bir gün, Hz. Ömer (R.A.)'in maiyyetinde bulunuyorduk. Derken, bedevî bir kadın Hz. Ömer'e gelerek şöyle dedi: «Ey müminlerin emiri! Ben Hufaf bin Eyma'nın kızıyım. (Malum olduğu üzere) babam Rasulüllah

(S.A.V.) ile beraber Hudeybiye'de bulunmuştur.» Hz. Ömer: «Yakın bir akrabalık» diyerek, kadının erzak ve giyecek ihtiyaçlarının karşılanmasını emretti. — Ebu Ubeyd dedi: Ona ne kadar yiyecek ve giyecek verildiği hatırımda değildir.— Bir adam: «Ey müminlerin emiri! Ona çok imanda bulundun» deyince; Hz. Ömer:

— Babası Rasulüllah ile beraber Hudeybiye'de bulunmuş, hatta falan ve falanca şehirlerin fethinde de bulunmuş olması muhtemeldir. Bu sebeple onun bu malda hissesi vardır. Hem de (sözkonusu şehirlerden) cizye tahsil etmekteyiz. Şu halde, (babasının bunca hizmetleri olmuşken) ona bu maldan vermeyeyim mi?» diye karşılık verdi.

Fey' (Beytülmal)dan İnsanlara Tahsisat Verirken Eşitliği Gözetmek Gereği Hakkında

647 — Ebu Ubeyd dedi: Ebu'l-Esved bize İbni Lüheya ve Yezid bin Ebî Habib'den şöyle anlattı:

— Hz. Ebubekir (R.A.), (Bahreyn'den vergi hasılası olarak bir miktar) mal getirildiği zaman, insanlara bu maldan eşit hisseler verdi. Ve şöyle dedi: Arzu ederim ki hayatım sona erinceye kadar kifaf (orta halli, ne muhtaç ve ne de varlıklı olmak) halinde bulunayım. Benim için Rasulüllah (S.A.V.) ile yaptığım cihadın Allah tarafından kabul buyurulması yeter.

648 — Ebu Ubeyd dedi: Abdullah bin Salih bize Leys bin Sa'd ve Yezid bin Ebî Habib'den naklen şöyle rivayet etti: Hz. Ebu Bekir (R.A.), (Bahreyn'den getirilen vergi hasılası olarak getirilen malı) insanlar arasında eşit hisseler halinde taksim etti. Her insana yarım dinar (altın) düşmüştü.

649 — Abdullah bin Salih şöyle dedi: Leys bin Sa'd bana Yezid bin Ebî Habib ve diğer bazı zevattan şöyle rivayet etti: Hz. Ebu Bekir (R.A.) ile konuşularak mal taksiminde insanlar arasında üstünlük gözetmesi teklif edildi. Hz. Ebu Bekir (R.A.), (bu teklifi ileri sürenlere) şöyle dedi: Faziletlerinin sevabı Allah'a aittir. Geçim vasıtası olan bu malda ise, eşitliği gözetmek daha hayırlıdır. (1)

---

(1) **Rasulullah'ın birinci halifesi Hz. Ebu Bekir (R.A.) böylece gelir dağılımının adilane ve eşit bir biçimde olması için almış olduğu tedbirlerden birisi de budur. Buna itiraz edenlere verdiği cevap ise çok manidardır. Binaen aleyh, islâmî bir hal için mutlaka asrı saadetteki tatbikati esas almak gerekmektedir. (Çev.)**

650 — Ebu Ubeyd dedi: Yahya bin Said bana Abdülhamid bin Ca'fer'den şöyle nakletti: Abdülhamid dedi ki: Yezid bin Ebî Habib bana Süfyan bin Vehb el-Havlanî'den şöyle rivayette bulundu: Süfyan dedi ki:

— Ömer bin Hattab (R.A.)'in Cabiye'de irad ettiği hitabeye şahit oldum. Hz. Ömer, Allah'a layıkı vechile hamd ve senada bulunduktan sonra şöyle dedi:

«Emmâba'dü: Bu fey Allah'ın size ihsan buyurduğu bir nimettir. Üstün olan ile üstün olmayan fey'de müsavîdir. Hiç bir kimse fey' husunda başkasından daha haklı değildir. Ancak şu iki kabileye, Lahm ve Cüzam' mensup olanlar müstesnadır. Ben bu iki kabileye fey'den hiç bir hisse ayırmayacağım.» Bunun üzerine Lahm kabilesinden bir adam ayağa kalkarak şöyle dedi:

— «Ey İbni Hattab! Allah hakkı için adalet ve eşitliği gözet.» Hz. Ömer şöyle karşılık verdi: «Şüphesiz İbni Hattab'ın bundan maksadı adalet ve eşitliği gözetmektir. Allah'a yemin ederim ki, hicret Sāna'da olsaydı (Kıtal Yemen bölgesinde olsaydı), Lahm ve Cüzam kabilesinden —az bir kısmı müstesna— hiç bir kimse hicret için evinden çıkmayacaktı. Yolculuk zahmetine katlanan ve sefer için binek satınalanı, kendi ülkesinde muharebe eden (ve hiç bir sefer ve yolculuk meşakkatine katlanmayan) bir kavim ile nasıl eşit kılabilirim?» Bunun üzerine Ebû Hudeyr ayağa kalktı ve şöyle dedi:

— «Ey müminlerin emiri! Allah Teâlâ hicreti (cihadı) bizim ülkemize sevk buyurmuş (savaşın bizim ülkemizde cereyan etmesini takdir buyurmuş) ise, bizler de bu hicrete (cihada) yardımcı çıkmış ve tasdik etmiş isek, bu bizim hakkımızı ıskat etmenin bir vesilesi olabilir mi?» Hz. Ömer (R.A.) şöyle cevap verdi:

— «Allah'a yemin ederim ki, size hisse ayıracağım.» Daha sonra Ömer, malları taksim etti. Yalnız başına olan her ferde yarım dinar (altın) düştü. Maiyyetinde eşi de bulunan kimseye ise bir dinar hisse verdi.

651 — Ebu Ubeyd dedi: Abdurrahman bin Mehdi bize Hişam bin Sa'd, Zeyd bin Eslem ve babasından şöyle rivayet etti: Eslem dedi ki:

— Hz. Ömer'in şöyle dediğini işittim: «Gelecek seneye kadar yaşayacak olursam, insanların sonuncusunu evveline ilhak edeceğim. (Onların bir kısmını, diğer bir kısmına tercih etmeyeceğim.) Ta ki, hepsi (Beytülmal'daki) haklarında eşit olsunlar.»

Abdurrahman dedi: Bundan maksad (fey'den alacakları hisselerde) eşit tutulmalarıdır.

Ebu Ubeyd dedi: Hz. Ömer'in daha evvel görüşü, İslam uğrunda hizmetleri geçmiş ve bu yolda rol oynamış olan müslümanları diğerlerine tercih etmesi ve onları üstün tutması şeklinde idi. Onun meşhur görüşü

de budur. Hz. Ebu Bekir'in görüşü ise eşitliği gözetmekti. Ancak daha sonradır ki, Hz. Ömer'den nakledilen bazı rivayetlerde onun Hz. Ebu Bekir'in görüşüne rucu ettiği nakledilmiştir.

Aynı şekilde Hz. Ali'den de nakledilen haberlerde onun da eşitliğe kail olduğu anlatılmıştır.

Bununla beraber (şayet asrı saadette farklı uygulamaya devam edilmiş ise), her iki görüşün dayandığı delilleri vardır:

652 — Rivayet edildiğine göre, Süfyan bin Uyeyne konuyu şöyle açıklamakta idi:

— Hz. Ebu Bekir (Beytülmal'dan müslümanlara dağıttığı hisselerde) eşitliği gözetmiştir. Zira, ona göre, müslümanlar babalarına varis olmuş kardeşler mesabesindedirler. Onların hisseleri nasıl eşitse, müslümanların da (Beytülmaldan alacakları) hisselerinde eşittirler. Onların fazilet ve takva bakımından birbirlerinden üstün olmaları bu durumu etkilemez. Hz. Ömer'in görüşü ise, sabık hizmet ve yararları dolayısiyle birbirlerinden üstün oldukları için, (Beytülmal'dan alacakları hisselerde de) müslümanların birbirlerinden üstün tutulmaları gerekir, şeklindedir. Bu durumda müslümanlar (ana - baba bir) kardeşler karşısında (baba bir) kardeşlerin durumundadırlar. Bunlar neseb'de dereceleri eşit olmadığı için kardeşlerine varis oldukları zaman, eşit değillerdir. Bunlar asabeleri olan bir erkeğe varis oldukları zaman da aynı durumdadırlar. Bu durumda yakınlığı kuvvetli olan veya nesebi daha yakın olan, miras almakta da müreccehtir.(2) (Şu halde İslam için birbirlerinden daha büyük hizmetler ifa edenler gelir dağılımında birbirlerinden daha üstündürler.) (3)

Ebu Ubeyd dedi: «Yakınlığı daha kuvvetli olan»dan maksad, şudur: Ana, baba bir kardeş, baba bir kardeşe rağmen mirası hak eder. (Baba bir kardeşi hacbeder.) Bu durumda baba bir kardeş her ne kadar kardeş ise de (ölüye karabeti kuvvetli varis bulunduğu için) varis olamaz. «Nesebde daha yakın»dan maksad da şudur: (Yakınlıkta dereceleri birbirlerinden üstün olan) oğul ile oğlun oğlu veya kardeş ile kardeşin oğlu.. gibi. (Bu durumda aralarında derece farkı bulunduğu için, oğul, oğlun oğ-

---

(2) Mufassal bilgi için bak. Fıkıh ve İslâm hukuku kitaplarının Feraiz (miras hukuku) bölümleri. (Çev.)

(3) İslâm hukukunun kullî kaidelerinden biri de külfetlerle nimetlerin munasebetini belirleyen kaidedir. Buna göre nimetler, kulfetlere göredir. Yani cemiyette uhdesine büyük külfetler tevdi edilenler, nimet bakımından, daha az külfetli olanlardan üstün tutulur. Bu aynı zamanda tabiî bir haktır. Yoksa mücerret olarak insanların birbirinden üstün olması mevzubahis değildir. Bununla beraber Hz. Ebu Bekir, gelir dağılımının eşitliği ilkesini gözetmiştir. (Çev.)

lunu; kardeş de kardeşin oğlunu hacbederler.) Süfyan bin Uyeyne demek istiyor ki: Derece farkı dolayısiyle nasıl ki, akrabalar mirasta eşit değilseler, aynı şekilde (bir nevi) İslamî miras olan (Beytülmal'daki haklarda) da birbirlerine müreccehtirler. Buna göre İslama en çok yardımı dokunan ve uğrunda en çok yararlı hizmetler ifa edenlerle, İslamı en çok müdafaa edenler, mal dağılımında diğerlerinden üstündürler.

Ebu Ubeyd dedi: İbni Uyeyne'den bu manada —lafızlarla değişiklik olabilir— bir rivayet nakledilmiştir. Ki bunda Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer'in farklı uygulamalarını açıklamıştır. Bu hususta daha güzel bir tefsir göremiyorum.

Müslümanları Beytülmal'dan Yeterince Yararlandırmak ve Bu Hususta Onlara Öncelik Tanımak Hakkında

653 — Ebu Ubeyd dedi: Abdullah bin Salih bize Leys bin Sa'd, İyaş bin Abbas, Hars bin Yezid, bir zat ve Müstevrid bin Şeddad el-Fihrî'den naklen Rasulüllah (S.A.V.)'in şöyle buyurduğunu anlattı:

— Uhdesine bir işimiz tevdi edilen (bir mükellefiyet veya bir vazife ile mükellef tutulmuş) kimse, eğer evli değilse evlensin. Meskeni yoksa, mesken edinsin. Bineği bulunmuyorsa kendine bir binek alsın. Hizmetçisi yoksa bir hizmetçi tutsun. Bunun ötesinde bir şey edinen, mal, altın ve para toplayan yahud deve sahibi olmaya kadar giden Kıyamet günü Allah onu hain veya hırsız olarak mahşere getirir.

654 — Ebu Ubeyd dedi: Amr bin Tarık bize İbni Lüheya ve Hars bin Yezid'den şöyle anlattı: Abdurrahman bin Cübeyr, Hars bin Yezid'e şöyle rivayet etmiştir:

— Abdurrahman bin Cübeyr, Müstevrid bin Şeddad ve Ömer —Yahud Amr bin Gaylan. Şüphe Ebu Ubeyd'dendir— in bulundukları bir mecliste bulunuyordu. Bir ara Müstevrid bin Şeddad'ın Rasulüllah (S.A.V.)'den naklen aynı tarzda bir rivayet anlattığını işitmiştir.

655 — İbni Lüheya dedi: Abdullah bin Hübeyre, bana Abdurrahman bin Cübeyr'den naklen aynı manada bir rivayet nakletti. Şu kadar var ki, ravi bu rivayette, «hain veya hırsız» tabiri yerine «hain ve hırsız» lafzını kullandı.

656 — Ebu Ubeyd dedi: Ebu'l-Yeman bana Şuayb bin Ebî Hamza, Zührî, Urve ve Ebû Humeyd es-Saidî'den şöyle rivayet etti:

— Rasulüllah (S.A.V.) bir zatı amil tayin etti. Adam geri dönünce, «Bu sizin hakkınızdır, bu da bana hediye edilmiştir» demeye başladı. Bunun üzerine Rasulüllah (S.A.V.) ayağa kalkarak Allah'a hamd ve senada bulunduktan sonra şöyle buyurdu: «Ne oluyor ki bir amili tayin edip gönderiyoruz, (sonra geri dönünde), «Bu sizin malınız, bu da bana hediye edilmiştir» deyip duruyor. Böyle diyen kimse, babası ve anasının evinde otursaydı da göreydi, acaba kendisine hediye verilir miydi? Muhammed'in ruhu yed-i kudretinde olan Allah'a yemin ederim: Onlardan hiç kimse yoktur ki, (topladığı vergilerden) haksız olarak bir şey alırsa, Kıyamet günü aldığı şeyi kendi boynu üzerinde taşıyıp getirecektir. Deve veya sığır olursa, böğürerek, keçi olursa meleyerek (boynunun üzerinde olduğu halde) gelecektir. Daha sonra Rasulüllah (S.A.V.), iki elini koltuk altı beyazlığı görünene kadar kaldırdı ve şöyle buyurdu: «Allah'ım tebliğ ettim mi? Allah'ım tebliğ vazifemi ifa ettim mi?»

657 — Muhammed bin Yezid ve Yezid bin Harun bize İsmail bin Ebî Halid, Kays bin Ebî Hazim ve Adiy bin Umeyre el-Kindî'den şöyle haber verdi: Adiy bin Umeyre dedi ki: Rasulüllah (S.A.V.) şöyle buyurdu:

— Sizden her kim, bir işi uhdesine verirsek, bu kimse bir iğne ve daha büyük değerde bir şeyi bizden gizlerse, bu yaptığı bir ihanettir. Kıyamet günü çaldığını getirecektir. Bunun üzerine şekli hâlâ gözümün önünde olan Ensar'dan siyah bir zat ayağa kalktı ve:

— Ey Allah'ın Rasulü! İşini benden kabul et, dedi. Rasulüllah:

— Sana ne oldu? diye sordu. Adam:

— Senden şöyle, şöyle buyurduğunu işittim, dedi. Rasulüllah (S.A.V.) şöyle buyurdu: «Ben o sözü işte şimdi de söylüyorum. Sizden kim ki, uhdesine bir işi tevdi edersek, o, işin azını çoğunu getirsin (Küçük, büyük demeden bütün malı korusun). Ondan kendisine verileni (hakkı olanı) alsın. Nehyedilenden (hakkı olmayandan) de sakınsın.»

658 — Ebu Ubeyd dedi: Abdullah bin Salih bize Haki bin Ziyâd, Muaviye bin Yahya es-Sadefî, Zührî, Urve ve Hz. Aişe'den naklen şöyle anlattı: Hz. Aişe dedi ki:

— Hz. Ebu Bekir, halife olunca şöyle dedi: «Ahali bilir ki, benim ticaret hayatım ailemi geçindirmekten aciz değildi. Ancak şimdi müslümanların idarî işleri beni işimden alıkoydu. Bu sebeple Ebu Bekir'in ailesi —yahud ehli beyti, dedi— bundan sonra bu mal (Beytülmal) dan maişetlerini temin etmek zorunda kalacaklardır. Zira bundan sonraki işim müslümanların idaresi olacaktır.» Hz. Aişe dedi:

— Vakta ki, Ömer işbaşına geçti, ailesiyle beraber Beytülmal'dan geçimini temin etmeye başladı.

659 — Said bin Ebî Meryem, Nafi bin Ömer el-Cemhî'den naklen

bana şöyle anlattı: Nafi bin Ömer dedi ki: Abdullah bin Ebî Muleyke'nin şöyle dediğini işittim. «Ebu Bekir (R.A.), Hz. Aişe'ye şöyle dedi:»

— Ey Kızım! Ticaret işim, bana, ailemin nafakasından daha fazla bir gelir temin etmekte idi. Vakta ki, İmaret (başkanlık) beni ticaret işinden alıkoyunca, Beytülmala ait genç bir devenin sütünü içmek suretiyle nafakamızı temin etmeyi uygun görmüştüm. (Allah emanetini benden malayı takdir buyurursa), bu deveyi İbni Hattab'a iade et..

660 — Ebu'n-Nadr bize Süleyman bin Muğire, Sabit el-Benanî ve Enes bin Malik'den şöyle rivayet etti: Hz. Ebubekir (R.A.), hastalığında kendisine bakan Hz. Aişe'ye şöyle dedi: «Allah'a yemin ederim ki, müslümanların Beytü'l-Malından yararlanmak en büyük arzumdu. Buna rağmen sütü ve etinden faydalandığımı belirtmeliyim. Bak, Beytülmal'a ait bizde ne varsa, onu Ömer'e teslim et. Enes der ki: Halbuki, Ebubekir, (R.A.)'in evinde ne bir dinar, ne de bir dirhem yoktu. Sadece bir hizmetçi, genç bir deve ve süt sağmakta kullanılan bir kap vardı. Vakta ki, Ebubekir'i toprağa verip döndüler, Hz. Aişe bunların Ömer'e teslim edilmesini istedi. Bunun üzerine Hz. Ömer şöyle dedi:

— Allah Ebubekir'e rahmetini ihsan buyursun. O(nun müslümanların malını korumada gösterdiği titizlik ve aşırı dikkat) kendisinden sonra gelecek (işbaşına geçecek) olanları yoracak vasıftadır.

661 — Ebu Ubeyd dedi: Yezid bin Harun bize İbni Avn ve İbni Sirin'den şöyle rivayet etti: İbni Sirin dedi ki: Hz. Ebubekir vefat edeceği sırada Hz. Aişe'ye şöyle dedi: Beytülmal'dan hiç bir şey almayı arzu etmezdim. Ancak İbni Hattab'ın ısrarı üzerine Beytülmal'dan altı bin dirhem tahsisat almıştım. Falanca yerdeki bahçem bunun karşılığıdır. İbni Sirin der ki: Hz. Ebubekir vefat ettiği zaman, Hz. Aişe Ömer'e haber gönderip durumu arzetti. Bunun üzerine Hz. Ömer dedi ki:

— Allah pederine rahmet ihsan buyursun. O, ölümünden sonra hiç kimseye, itiraz etmeye imkân vermek istememiştir. Ben ondan sonra işbaşında bulunuyorum. Bunu tekrar size iade ediyorum.

662 — Muaz bin Avn bana İbni Sirin'den aynı tarzda veya ona benzer bir rivayet nakletti.

663 — Ebu Ubeyd dedi: Yezid bize Hişam bin Hassan, İbni Sirin ve Ahnef bin Kays'den şöyle anlattı: Ahnef bin Kays dedi ki:

— Hz. Ömer'in kapısının yakınında oturuyorduk. Derken bir cariye çıktı.. Bizler: Bu Hz. Ömer'in cariyesi olsa gerek, diye söyledik. Bunun üzerine cariye şöyle karşılık verdi: Ben Ömer'in cariyesi değilim. Ben ona helal değilim. Zira Allah'ın malıyım (Beytülmala aidim). Bunun üzerine kendi aramızda Allah'ın malı (Beytülmal)dan Hz. Ömer'e nelerin helal ola-

bileceğini tartıştık. Derken mevzu Hz. Ömer'in kulağına gitmişti ki, bizi çağırttı. Bize: — Kendi aranızda neyi tartışıyordunuz? diye sordu. Biz:

— Yanımızdan bir cariye geçti. Onun için, bu Hz. Ömer'in cariyesi olsa gerektir, deyince; cariye:

— Ben Ömer'in cariyesi değilim. Zira Allah'ın malı (Beytülmal) danım. Bu sebeple de ona helal değilim, şeklinde karşılık verdi. Bunun üzerine bizler Allah'ın malından sana nelerin helal olabileceğini kendi aramızda tartıştık. Hz. Ömer şöyle dedi:

— Allah'ın malından kendime neleri helal gördüğümü size haber vereyim mi? Benim için; bir kışlık elbise ile bir yazlık elbise; hac ve ömre için bir örtü; ne fakir, ne de zengin olmayan Kureyş'li bir ailenin kutu kadar ailemin maişetini idame edecek bir rızık, hak olan şeylerdir. Bunun ötesinde ben de müslümanlardan bir ferdim. Onlara ne kadar hisse düşerse bana da onlar kadar düşer.

664 — Ebu Ubeyd dedi: Said bin Ebî Meryem bana Yahya bin Eyyüb, Ubeydullah bin Zahr, A'meş ve Zeyd bin Vehb — Ebu Ubeyd: Yahya bin Eyyub'dan başkası raviler tarafından nakledilen aynı rivayetin senedinde Zeyd bin Vehb yerine İbrahim zikredilmiştir — den naklen şöyle anlattı: Zeyd bin Vehb dedi ki:

— Hz. Ömer (R.A.) Abdurrahman bin Avf'e göndererek kendisinden dörtyüz dirhem ödünç istedi. Abdurrahman şöyle karşılık verdi: «Beytülmal yanıbaşında durduğu halde benden ödünç istiyorsun. Sonradan ödemek üzere Beytülmal'dan ödünç alırsan olmaz mı?» Ömer (R.A.) şöyle cevap verdi:

— Korkarım ki, kader hükmünü icra edip de ölecek olursam, sen ve arkadaşların: «Bu parayı emirulmüminine bırakın» diyeceksiniz. Bu durumda da kıyamet günü bu paranın hesabı benden sorulacaktır. Bunun için senden ödünç almak istiyorum. Zira sen cimri bir insansın. Şayet ölürsem, alacağını terekemden almayı ihmal etmezsin.

665 — Ebu Ubeyd dedi: Abdullah bin Salih bize Leys bin Sa'd, Hişam bin Sa'd, Zeyd bin Eslem ve babasından naklen şöyle rivayet etti: Eslem dedi ki: Hz. Ömer bir gün bize şöyle dedi:

— Ben sizler ile mal kazanma yolları arasında bulunuyorum. Sizden her kim malı varsa, onun malı aynı zamanda bizim elimiz altında bulunan şeylerdendir. Hele sizden hiç biriniz bineğin sırtına atılan örtü, yük ipi ve semer (gibi şeylerde) vermemezlik yapmasın. Zira bu (gibi) şeyler bütün müslümanların ortak malıdır. Müslümanlardan tek bir fert yoktur ki, bunlarda hakkı olmasın. Eğer bu eşya bir tek kişinin malı olsa, sahibi onu kıymeti büyük (şirin) bir madde olarak addedecektir. (Böylelikle de vermemezlik yapabilir). Buna karşılık bütün müslümanların ortak malı olur-

sa, onu şirin görmez ve: «Bu Allah'ın malıdır» diyecektir. (Böylece bütün müslümanların ondan yararlanması imkânı doğmuş olur).

666 — Ebu Ubeyd dedi: Abdullah bin Salih bize Leys bin Sa'd ve Yahya bin Said'den şöyle anlattı: Amr bin Saik amillerin mal ve servetlerinin arttığını görünce, bu duruma karşı hoşnutsuzluğunu belirtti ve Hz. Ömer'e şirin halinde bir mektup yazarak durumu arzetti. Abdullah bin Salih rivayetinde Leys'den naklen bu beyitleri zikretmiştir. Ravi der ki: Bunun üzerine Hz. Ömer (R.A.), aralarında Ebu Hüreyre ve Sa'd'in de bulunduğu amillerine göndererek mallarının yarısını kendilerinden aldı.

667 — Muaz bize İbni Avn ve İbni Sirîn'den şöyle rivayet etti: İbni Sirîn dedi ki: Ebu Hüreyre (R.A.) Bahreyn'den dönünce Hz. Ömer, ona şöyle dedi:

— Ey Allah'ın ve Kitabı'nın düşmanı! Allah'ın malını mı çaldın? Ebu Hüreyre:

— Ben, ne Allah'ın, ne de Kitabının düşmanı değilim; ben ancak Allah'a ve kitabına karşı düşmanlık besleyenlerin düşmanıyım. Binaenaleyh Allah'ın malını çalmış da değilim, değince; Hz. Ömer:

— O halde onbin dirhemi nereden topladın? dedi. Ebu Hüreyre:

— Atlarım doğurarak çoğaldı. (Amillik mükellefiyeti karşılığı olan) tahsisatı da biriktirdim. Beytülmal'dan aldığım hisseleri de topladım, diye karşılık verdi. Ancak Hz. Ömer dinlemeyerek Ebu Hüreyre'nin (malı olan) onbin dirhemini ondan aldı. Ebu Hüreyre der ki: Ancak sabah namazını kıldıktan sonra Emirulmüminin için istiğfarda bulundum.

668 — Ebu Ubeyd dedi: Yakub bin İshak bize Yezid bin İbrahim et - Tusterî ve İbni Sirîn'den şöyle rivayet etti: İbni Sirîn, Hz. Ömer ve Ebu Hüreyre hakkında naklettiği rivayete benzer bir rivayette bulundu. Şu kadar var ki, bu rivayette şu ilaveyi yapmıştır. İbni Sirîn der ki: Ebu Hüreyre şöyle anlattı: «... Daha sonra Hz. Ömer bana: Amillik yapar mısın?» diye sordu. Ben:

— Hayır, diye cevap verdim. Bana: «Senden daha hayırlı olan Hz. Yusuf bu işi yapmıştır» deyince; ben şöyle cevap verdim:

— O, babası ve dedesi peygamber olan bir Peygamberdir. Ben ise Umeyme'nin oğluyum. Hem de üç ila iki şeyden korkmaktayım. Ömer (R.A.):

— Beş şeyden desene, dedi. Ebu Hüreyre devamla der ki: «Bilmeden söz söylemekten, hilimsiz hüküm vermekten —yahud hilimsiz söz söylemek ve bilgisiz hüküm vermekten, diye söyledi. Şüphe İbni Sirîn'dindir—; sırtıma vurulmasından! ırzıma sövülmesinden ve malımın elimden alınmasından korkmaktayım.

669 — Ebu Ubeyd dedi: Abdurrahman bin Mehdi bize Halid bin Ebî

Osman el-Emevî, Eyyub bin Abdullah bin Yesar ve Amr bin Ebî Akreb'den şöyle nakletti: Amr bin Ebî Akreb dedi ki: Atab bin Useyyid'in şöyle dediğini işittim: Atab sırtı Kabe'ye dayalı olduğu halde şöyle diyordu:

— Rasulüllah (S.A.V.) tarafından amil tayin edildiğim müddet zarfında sadece iki haşîn elbise (1) aldım. Onları da mevlam Keysan'a giyecek olarak verdim.

670 — Ebu Ubeyd dedi: Yezid bize Uyeyne bin Abdurrahman, babası ve Abdurrahman bin Ebî Bekre'den şöyle rivayet etti: Abdurrahman bin Ebî Bekre dedi ki: Ali bin Ebî Talib aramızdan ayrılıncaya kadar Beytülmal'dan miflonlu bir cübbe ve derabcerdî bir siyah (2) elbise hariç hiç bir şey almamıştı.

671 — Ebu Ubeyd dedi: Abbâd bin Avvam bize Harun bin Antere ve babasından naklen şöyle anlattı: Antere dedi ki:

— Hz. Ali'yi Havernak'da ziyaret ettim. Üzerinde yıpranmış bir elbise vardı. Altında soğuktan titriyordu. Ona şöyle dedim: Ey müminlerin emiri! Allah Teâlâ sana ve senin ailene bu malda (Beytülmalda) hak tanımıştır. Hal böyleyken, kendi kendine cefada bulunuyorsun. Bunun üzerine bana şöyle cevap verdi:

— Allah'a yemin ederim ki, sizin malınızdan (Beytülmaldan) bir şey almak istemiyorum. Üzerimde gördüğün bu libas da kendi evimden —yahud Medine'den, dedi— temin ettiğim (kendi malım olan) bir elbisedir.

672 — Ebu Ubeyd dedi: Ebu Beki' bin İyyaş, Abdülaziz bin Rüfey ve Musa bin Tarîf'den naklen bize şöyle anlattı: Musa bin Tarîf dedi ki:

— Hz. Ali (bir gün) Beytülmal'a girdi. Mallara alaylı bir eda ile baktıktan sonra şöyle dedi: Gecelemeden senin içinde bir tek dirhem dahi bırakmayacağım. Daha sonra Benî Esed'den bir zata emir vererek (malları müslümanlar arasında taksim etmesini istedi. Ve), geceleyene kadar bütün malı taksim ettirdi. Hz. Ali'ye: «Ey müminlerin emiri! Mukassime bir ücret verseydin, denilince, Hz. Ali şöyle cevap verdi: «İstiyorsa vereyim. Ancak bu, haram olsa gerektir. (3)

673 — Ebu Ubeyd dedi: Muhammed bin Rabia bize Sahibu'l-Nannâ Ebu Hakim ve babasından naklen şöyle anlattı: Hz. Ali (R.A.), bir sene içinde üç kere müslümanlara atiyyeler verdi. Daha sonra (aynı sene içinde) İsfahan'dan (vergi hasılası olan) bir miktar mal geldi. Bunun üzerine Hz. Ali: «Dördüncü atiyyenizi almak üzere toplanın, zira ben sizin hazinedarınız değilim», dedi. Ravi der ki: Hz. Ali (R.A.) (vergi hasılatından

---

(1) Haşin elbise: **Kaba dokunmuş adî bir kumaş (Çev.)**

(2) Derabcerdî: **Bir çeşit kumaşa verilen ad. (Çev.)**

(3) **Hz. Ali, bunu amme malını korumakta şüphelerden sakınmak manasında söylemiştir.**

gelen) yük iplerini de taksim etti. Bazıları bunları aldı; bazıları da almayarak geri verdi.

674 — Ebu Ubeyd dedi: Said bin Muhammed; Harun bin Antere ve babasından naklen bize şöyle rivayet etti: Antere dedi ki:

— Nevrûz veya Mihrican günüydü. Hz. Ali'yi Rahbe'de ziyaret ettim. Yanında köylerin ileri gelenleri oturuyordu. Etrafında da (kendisine takdim edilmiş) hediyeler vardı. Derken, Kanber içeri girdi. Hz. Ali'nin elini tuttu ve şöyle dedi: «Ey müminlerin emiri! Sen infak eden bir kimsesin. Binaenaleyh, bu malda senin ailenin de hakkı vardır. Ben sana bir şeyler sakladım. Hz. Ali: Bu sakladığın nedir? diye sordu. Kanber:

— Gidelim de bunların ne olduğunu gör, diye cevap verdi. Ravi diyor: Kanber Hz. Ali'yi bir eve götürdü. Evin içinde altın ve gümüş suyu verilmiş gümüş ve altın kaplariyle dolu bir çuval vardı. Hz. Ali bunu görünce:

— Anan seni kaybedeydi. (Bu malı bana kaldırmakla), evimi büyük bir ateşe mi vermek istedin? diye söyledi. Daha sonra Hz. Ali, bunları birer birer tartmaya ve her arîfe (4) kendi hissesini verdi. Ve şu beyitleri okudu:

Hâzâ cenâyâ ve hiyâruhu fîhî;
Ve kullu cânin yeduhu ilâ fîhî..

— Bunlar, bahçemin devşirilmiş meyveleridir. İçinde güzel ve seçkinleri vardır. Her bahçıvanın eli de ağzına uzanmaktadır.

Ey mal, beni aldatamazsın. Başkasını aldatmaya bak.

675 — Ebu Ubeyd dedi: Naîm bize Abdülaziz bin Muhammed, Ca'fer bin Muhammed ve babasından naklen şöyle rivayet etti: Hz. Ali'ye (vergi hasılatından) bir miktar mal getirildi. Bunun üzerine veznedar ve muhasipleri yanında oturtarak ortaya bir yığın altın ve bir yığın gümüş yığdırdı. Sonra şöyle dedi:

— Ey kırmızı altın, ey beyaz gümüş, parıldayabildiğin kadar parılda. (Zinetinle beni aldatamazsın aldatabileceğin) insanları aldatmaya bak. (Ve şu beyti okumaya başladı):

Hâzâ cenâyâ ve hiyâruhu fîhî;
İz küllü cânin yedühü ilâ fîhî..

— Bunlar bahçemin devşirilmiş meyveleridir. İçinde güzel ve seçkinleri vardır. Ki her bahçıvanın eli ağzına uzanmaktadır.

---

(4) Arîf: Bir cemaatin sorumlusu ve mümessili olan kimse.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BİRİNCİ KİTAP

ARAZİNİN İKTAA VERİLMESİ, İHYASI, HİMASI VE SULAMASI HAKKINDA UYGULANACAK HÜKÜMLER

el-İkta

675 — Ebu Ubeyd dedi: Ahmed bin Osman el-Mervezî; bize Abdullah bin el-Mübarek, Mamer, İbni Tavus ve babasından naklen şöyle anlattı: Tavus dedi ki: Rasulüllah (S.A.V.) şöyle buyurdu:

— Adî (sahipleri bulunmayan) arazinin mülkiyeti, Allah'a, Rasulüne sonra da size aittir. (İbni Tavus) dedi:

— Bundan maksadları nedir? diye sordum? (Tavus) şöyle cevap verdi: Rasulullah (S.A.V.)'in bundan maksadı şudur: Bu kabilden olan araziyi insanlara ikta yoluyla verebilirsiniz.

676 — Ebu Ubeyde dedi : Hüşeym bize anlattı; dedi ki : Yunus bize İbni Sîrin'den naklen şöyle rivayet etti : İbni Sirîn dedi ki:

— Rasulullah (S.A.V.), Ensar'dan Salit adında bir zata bir tarla ikta etti. —Ravi arasıra bu zatın faziletlerinden bahsederdi.— Ravi dedi : Bu zat (Rasululah'ın kendisine ikta ettiği) bu arazisine gider; günlerce orada kaldıktan sonra geri dönerdi. Kendisine:

— Sen (biz) den (ayrıldıktan) sonra Kur'an'dan şu, şu ayetler inmiş ve Rasulullah (S.A.V.) şu, şu konularda hüküm vermiştir, diye anlatılırdı. Bunun üzerine bu zat Rasulullah'a giderek şöyle dedi :

«— Ey Allah'ın Rasulü, bana ikta ettiğin bu arazi, beni senden meşgul etti. Bu araziyi benden kabul buyursan; beni senden meşgul eden şeylere

ihtiyacım yoktur. «Bunu üzerine Rasulüllah (S.A.V.) kabul buyurup araziyi ondan aldı. Bunun üzerine Zübeyr:

— Ey Allah'ın Rasulü, bu araziyi bana iktaa versen, diye talepte bulununca Rasulüllah sözkonusu araziyi ona ikta ettiler.

677 — Ebu Ubeyde dedi : Ebu Muaviye bize Hişam bin Urve ve babasından. — Ebu Ubeyd : Ebu Muaviye'den başkası raviler bu rivayeti Esma bintî Ebî Bekr tarikından rivayet ederler. — naklen bize şöyle rivayet etti:

— Rasulüllah (S.A.V.) içinde hurma ve meyve ağaçları bulunan Hayber'deki bir araziyi Zubeyr'e ikta ettiler.

678 — Ebu Ubeyd dedi: Naim bin Hammad bana Abdulaziz bin Muhammed, Rabia bin Ebî Abdurrahman, Haris bin Bilal bin el-Haris ve babası Bilal bin Haris el Müzenî'den şöyle anlattı: Rasulüllah (S.A.V.) kendisine (Bilal bin Haris'e) Akîk bölgesinin tümünü kendisine ikta ettiler.

679 — Ebu Ubeyd dedi : Ebu Eyyüb ed-Dımışkî bana Yahya, Sadaka bin Ebî Umran, Ebu İshak el-Hemedanî ve Adiy bin Hatem'den şöyle nakletti:

— Rasulüllah (S.A.V.) Firat bin Hayyan el-Aclî'ye Yemane'de arazi ikta ettiler.

680 —Ebu Ubeyd dedi: İsmail bin İbrahim; Eyyub ve Ebû Kalabe'den rivayelte bize şöyle anlattı: Ebu S'alebe el-Haşnî (Rasulüllah'a hitaben) şöyle dedi :

— Ey Allah'ın Rasulü, bana falanca araziyi tahsis edersen.. — Söz konusu olan arazi o gün Rumların elinde bulunyordu.— Ravi devamla der ki: Rasulüllah (S.A.V.) adamın sözünü hayrelte karşılarcasına:

— Bu adamın söylediğini işitiyor musunuz? diye buyurdu. Bunun üzerine Sa'lebe şöyle karşılık verdi :

«— Seni Hak ile gönderene yemin edeyim ki, bu arazinin fethi senin için müyesser olacaktır. «Bunun üzerine Rasulüllah sözkonusu araziyi ona ikta ettiğine dair kendisine bir yazı verdi.

681 — Ebu Ubeyd dedi: Haccac İbni Cureyc'den naklen bize şöyle dedi: İkrime şöyle dedi: Temin ed-Darî müslüman olduğu zaman (Rasulüllah'a hitaben) dedi ki :

— Ey Allah'ın Rasulü; şüphesiz Allah seni bütün dünyaya hakim kılacaktır. Bana Beyt Lahm'daki arazimi bağışlarmısın? Rasulüllah (S.A.V.) :

— O, senin olsun, buyurdu. Ve bu konuda ona bir name yazdı. Nihayet Hz. Ömer Halife şeçildi ve Suriye ülkesini fethedince Temin ed-Darî gelerek Rasulüllah'ın bu mektubunu getirdi. Bunun üzerine Hz. Ömer: «Bu konuda şahidim.» diyerek Temim'e sözkonusu araziyi verdi.

Ebu Ubeyd dedi : Beyt Lahm Hz. İsa aleyhisselam'ın dünyaya teşrif ettiği beldenin adıdır. (1)

682 — Ebu Ubeyd dedi: Said bin Ufeyr bana Damure bin Rabia ve Semâa'dan naklen şöyle anlattı:

— Temin ed-Darî, Rasulüllah (S.A.V.)'e başvurarak Suriye ülkesindeki Aynune bölgesini; Hz. İbrahim, İshak ve Yakub Peygamberlerin mezarlarının bulunduğu araziyi ve bir başka bölgeyi ona ikta etmesini talep etti. — Ravi der ki : bu bölge Temim'in memleketi idi — Rasulüllah (S.A.V.) bu talebi uygun gördü ve şöyle buyurdu :

«— Namazı kıldıktan sonra bu talebini bana ilet.» Temin talebini iletti. Rasulüllah (S.A.V.) sözkonusu araziyi bütün müştemilatiyle birlikte ona ikta etti. Vakta ki, Hz. Ömer halife oldu ve Suriye ülkesini fethetti; Temim'e (Resulüllah'ın ikta ettiği) araziyi verdi. .

683 — Abdullah bin Salih bize Leys bin Sad'dan anlattığına göre Hz. Ömer (R.A.) Temim'e sözkonusu araziyi verdi ve şöyle dedi: Bu araziyi satma hakkına sahip değilsin. Leys der ki, bu yüzdendir ki, bu emlak günümüze kadar Temim'in ailesinin elinde kalmıştır. (2)

684 — Ebu Ubeyd dedi : İsmail bin İyyaş bize Amr bin Yahya bin Kays el-Muzenî, babası, ve Ebyad bin Hammal el-Müzenî'den rivayet eden bir zattan naklen şöyle anlattı: Ebyad bin Hammal el-Muzenî Rasulüllah (S.A.V.)'e başvurarak Ma'rib"deki tuz madenini kendisine iktaa vermesini talep eder. Bunun üzerine Rasulüllah bu araziyi ona iktaa verir. Vakta ki, adam ayrıldı :

— Ey Allahhı'n Rasulü, ona ikta ettiğin arazinin mahiyyetini biliyor musun; ona hazır ve kesilmeyen bir su (maden) bağışladın, denilince Rasulüllah (S.A.V.) tuz madenini ondan geri aldı. (3)

685 — Ebu Ubeyd dedi : İsmail bin İyaş'dan başkası raviler yukarıki rivayeti, Yahya bin Kays, Semame bin Şürahil, Semiyy bin Kays, Şümeyr ve Ebyad bin Hamal tarikından Rasuüllah (S.A.V.)'den naklederler. Şu kadar var ki, bu tarikten gelen rivayette ravi şu ilaveyi yapmıştır : Ravi dedi :

— Ey Allah'ın Rasulü, Erak topraklarından himaye olunabilecek ara-

---

(1) **Temin ed-Darî, Filistin'li bir kabile reisi olup ashaptandır. Yurdunu terkedip Rasulullah'a gelmiştir. İslâmı kabul edince Peygamber'den fetihten sonra arazisinin tekrar kendisine bağışlanmasını talep etmiştir. Rasulullah henüz islâmı yeni kabul etmiş bu zatın talebini «muellefe-i kulub» mülahazasıyla geri çevirmezler. (Bak. İsl. Ans. c, 12-I)**

(2) **Bu rivayete göre ikta arazide sınırsız bir tasarruf hakkı mevcut değildir.**

(3) **Bundan anlaşılıyor ki, toplum yararına olmayan temlik geçerli bir işlem değildir.**

zinin sınırı nedir? diye sordum. Rasulüllah (S.A.V.) : «Yaşlı develerin erişemedikleri yerlerdir.» diye cevap verdi.

686 — Ebu Ubeyd dedi : Muaz bin Muaz ve Ezher es-Semman bize şöyle anlattılar: Ezher, Ömer bin Yahya ez-Zerakî; Muaz ise, adını zîkretmeksizin ez-Zerakî'den naklen dediler ki : Ebu Bekir (R.A.) Talha bin Ubeydullah'a bir tarla ikta etti. Ve bu hususta ona bir name yazdı. Hadiseye de içlerinde Hz. Ömer'in de bulunduğu bir grup zevatı şahit tuttu. Ravi der ki : Bir müddet sonra Talha sözkonusu nameyi Hz. Ömer'e getirip: «Bu belgeyi mühürler misin?» deyince, Hz. Ömer: «Hayır, mühürleyemem. Diğer bütün insanlar dururken bütün bu arazi senin mi olacak.» diye karşılık verdi. Bunun üzerine Talha kızarak Hz. Ebu Bekir'e döndü. Ve şöyle dedi :

— Vallahi bilemiyorum; Halife sen misin, yoksa Hz. Ömer midir? Hz. Ebu Bekir :

— «Halife odur. Hem de o babamdır.» diye cevap verdi. (4)

687 — Ebu Ubeyd dedi : Hişam bin İsmail ed Dımışkî bize Muhammed bin Şuayb bin Şabur, Abdurrahman bin Yezid bin Cabir'den naklen şöyle rivayet etti :

— Ebu Bekir (R.A.) Uyeyne bin Hısn'a bir miktar arazi ikta etti. Ve bu konuda ona bir mektup yazdı. Talha — veya başka bir zat — adama :

— Kanaatımızca bu zata — yani Hz. Ömer — mektubu okutursan nâhoş bir durum ortaya çıkabilir, diye tenbihte bulundular. Ancak Uyeyne Hz. Ömer'e gelerek ona mektubunu okuttu. Ravi daha sonra İbni Avn'ın yukarda neklettiğimiz rivayetine benzer bir nakilde bulunduktan sonra şunu da eklemiştir : «Hz. Ömer (Uyeyne'ye ait) mektuba tükürdü ve içindeki yazıları sildi. Bunun üzerine Uyeyne Hz. Ebu Bekir'e baş vurarak kendisine yeniden bir name yazmasını talep etti. Hz. Ebu Bekir (r.a.) :

— Hayır, Allah'a yemin ederim ki Ömer'in reddettiği bir hususu tekrar ele almam, diye cevap verdi.

688 — Ebu Ubeyd dedi : Ebu Muaviye bize eş-Şeybânî ve Muhammed bin Ubeydullah es-Sakafî'den şöyle nakletti : Muhammed bin Ubeydullah dedi ki :

— Nafi' Ebu Abdullah adında Basra ahalisinden Sakifli bir zat yola çıkıp (çölde arazinin durumunu yerinde görmek istedi). Bu zat (arazinin durumunu yerinde görmek maksadıyla) çöçlde geziye çıkan ilk zattır. Hz. Ömer'e :

— Basra bölgesinde bizden taraf bulunan ve harac arazisinden ol-

---

(4) Hz. Ömer'in ortaya koymuş olduğu gerekçe gayet açıktır. Buna göre umumun maslahatı söz konuşu olduğu zaman, bu maslahat tercih konusudur ve esastır.

mayan (bazı şahısların tasarrufunda bulunması halinde de) hiç bir müslümana zararı dokunmayacak bir arazi vardır. Uygun görürsen bu toprak parçasını bana ikta et, burada yonca yetiştireyim. Ravi dedi : Bunun üzerine Hz. Ömer vali Ebu Musa el-Eşarî'ye yazarak :

— Bu arazi, adamın bahsettiği özellikte ise, ona ikta et, diye tavsiyede bulundu.

689 — Ebu Ubeyd dedi : Abbad bin Avvam bize Avf bin Ebî Cemile'den rivayetle şöyle nakletti : Avf bin Ebî Cemile dedi ki :

— Hz. Ömer'in Ebu Musa'ya yazmış olduğu mektubunu okudum. Mektupta şunlar yazılıydı :

«Ebu Abdullah bana başvurarak Dicle kenarında olan bir toprak parçasını benden talep etti. Şayet bu arazi, harac arazisinden değilse ve harac suyunun aktığı topraklardan sayılmıyorsa, onu kendisine ver.»

690 — Ebu Ubeyd dedi : Kabîsa bana, Süfyan, İbrahim bin Muhacir ve Musa bin Ebî Talha'dan şöyle anlattı: Osman (R.A.), ashaptan şu zevata arazi ikta etti : Zübeyr, Sad, İbni Mesud, Usame bin Zeyd ve Habap bin Erat.. Ravi der ki, bu zevattan İbni Mesud ve Habap bin Erat benimle komşu bulunuyorlardı.

— 691 — Ebu Ubeyd dedi : Ebu Naim bana İsmail bin İbrahim bin Muhacir, babası ve Musa bin Talha yolundan Hz. Osman'dan yukarıki rivayete benzer bir rivayet nakletti.

Ebu Ubeyd dedi : İkta hakkında varid olan yukarıki rivayetlerin muhtelif vecihleri vardır. Kanaatime göre Rasulüllah (R.S.A)'den rivayet ettiğimiz adî arazi hakkındaki hadisi, araziden iktaa verilebilen yerler ile verilemeyen yerler konusuna ışık tutmaktadır. Adî arazi demek, ilk zamanlarda meskun iken sonradan sahipleri yokolan arazi demektir. Bu nevi arazinin mülkiyeti İmama (devlete) aittir. Yine hiç kimsenin ihya etmediği, hiç bir müslüman veya zimmî tarafından mülk edinmemiş arazi de aynı hükme tabidir. Hz. Ömer'in Ebu Musa''ya yazdığı mektupta : «Harac araziden sayılmıyorsa ve harac suyunun aktığı araziden değilse, onu kendisine ikta et.» ifadesiyle bu tip araziyi kasdetmiştir. Beyanından anlaşılıyor ki, ancak mülk arazi olmayan arazi kesime verilebilir. Buna göre arazi bu neviden olursa bu hususta hüküm imamındır. Nitekim Hz. Ömer şöyle demiştir :

«— Arazinin mülkiyeti bize (devlete) aittir.» (5)

692 — Ebu Ubeyd dedi : Hz. Ömer'in bu sözünü Ezher es-Samman'dan işittim. Ezher, rivayeti İbni Avn, ve İbni Sirin' yolundan Hz. Ömer'den nakletmiştir.

---

(5) **Hz. Ömer'in bu sözü umum ifade eder. Yani devlet reisleri mülk olsun olmasın, mamur olsun olmasın, her türlü arazi nevilerinde tasarruf hakları vardır.**

Ebu Ubeyd dedi : İkta konusunda yol budur. Naklettiğimiz diğer rivayetlerin ise çeşitli vecihleri vardır. Bunlardan bazılarının izahı Allahu alem şöyledir :

Ebu Ubeyd dedi : Rasulüllah (S.A.V.)'in, içinde meyve hurma ağaçları bulunan bir araziyi Zübeyr'e ikta etmesine gelince : Görüşümüze göre bu arazi, Rasulüllah'ın önceden Ensarî zata ikta ettiği arazidir. Ensarî zat onu imar ettikten sonra kendi rızası ile ondan vazgeçti. Bunun üzerine Rasulüllah aynı araziyi Zübeyr'e ikta buyurdu. Nitekim İbni Sirin'den naklettiğimiz rivayette bu hususa değinilmiştir. Şayet Ensarî zata verilen arazi değilse, Peygamber (S.A.V.)'in Hayber'den aldığı «safiyy» hissesindendi. Zira Rasulüllah'ın her ganimette bir «safiyy» hissesi ve bir de humusun 1/5 nisbetinde pay alma hakkı mevcuttu. Nitekim kitabın başında Rasulüllah'ın ganimetlerden sahip olduğu hakları ele almış idik. Bu durumda Zübeyre iktaan verilen arazi bu nevi topraklardan ise, bu takdirde arazi Rasulüllah'ın mülküdür. Mamur olsa da olmasa da Rasulüllah kendi mülkünü istediğine hibe etme hakkına sahiptir. Bu iki yoldan başka bir yolla Rasulüllah'ın, içinde hurma ve meyve ağaçları bulunan mamur bir araziyi iktaa verebileceğine dair bir malumata sahip değilim. (6)

Rasulüllah (S.A.V.) in Temim ed-Darî'ye iktaan verdiği topraklara gelince, bu arazinin meskun ve mamur olduğu bilinmektedir. Bu bağış, hususî ganimet şeklinde yapılmıştır. Zira bu hadise Suriye bölgesi fethedilmeden önce vukubulmuştur. Müslümanlar henüz bu toprakları ele geçirmemişlerdi. Rasulüllah, bölgenin fethedileceği zamana bağlı olarak harp ehlinin mallarından olmak üzere sözkonusu toprakları Temim'e hususî ganimet şeklinde vermiş olsa gerektir. (7) Bu ise, Rasulüllah'ın Hire hükümdarı Bukayle'nin kızını, Şeybanî'ye bağışlamasına benzer. Hire beldesi henüz fethedilmeden Şeybanî Rasulüllah'a bu konuda başvurmuştur. Peygamber (S.A.V.) de bu isteğini reddetmeyerek Hire hükümdarının kızını kendisine bağışladı. Vakta ki, Halid bin Velid beldeyi fethetti; bu vadi yerine getirdi. Bu olayı anlatan rivayeti daha evvel Sulh babında nakletmiş idik. Nitekim Hz. Ömer de Filistin bölgesini fethedince, Rasulüllahın Temim'e olan hususî ganimet vadini yerine getirdi. Ayrıca Hz. Ömer (R.A.) da benzeri tasarrufları olmuştu. Zira Cerir bin Abdullah'ı Irak üzerine gönderdiği zaman, kendisine Se-

---

(6) **Oysa ki, Hz. Ömer'den varid olan rivayette mutlak manada arazide tasarruf etmek, devlet reislerinin hakkıdır. Rasulullah'ın mamur araziyi ikta etmesini de aynı esasta incelemek daha gerçekçi bir hareket olsa gerektir.**

(7) **Halbuki, rivayette ikta tabiri ve işlemi variddir. Ganimet sözkonusu edilmemiştir. (bak. 682 nr. par.)**

vad'ın 1/3 nü veya 1/4 ünü ganimet olarak vadetmişti. Bu konuya dair rivayeti de Sevad fethi bölümünde nakletmiştik. (8)

Yine Rasulüllah'ın, henüz Bizans'ın elinde olduğu halde Ebu Salebe el-Haşnî'îye arazi bağışladığına dair name yazması, Temim'e bağışlanan araziyi aynı yol ve maksada mebnîdir. Ancak Peygamber (S.A.V.) in Fırt bin Hayyan el-Aclî'ye Yemame'de arazi ikta etmesinin durumu ise bundan ayrı olarak mutalaa edilmelidir. Zira Yemame'y'e İslamın girmesi Peygamber'in devrine raslamaktadır. Şölye ki, Benî Hanife'yi temsilen bir grup Rasulüllah'a geldiler. İçlerinde Mecaa bin Merare, Recal bin Anfeve ve Muhkem bin Tufeyl de vardı. Bunlar müslüman oldular. Rasulüllah (S.A.V.) da Mecaa''ya arazi ikta etti. (9)

Ebu Ubeyd dedi: Hars bin Mürre el-Hanefî, Hişam bin İsmail yolundan yukarıki rivayeti bize anlatmıştır.

693 — Sirac'dan nakledildiğine göre Mecaa el-Yemame Rasulüllah (S.A.V.)'e gelmişti. Rasulüllah ona toprak ikta etmiş ve ona şu nameyi yazmıştır:

Bismillahirrahmanirrahim. Bu, Allah'ın elçisi Muhammed (S.A.V.) tarafından Mecaa bin Merare bin Selmâ namına yazılan bir namedir: Sana Gavre, Garabe ve Habl bölgelerini iktaan vermiş bulunuyorum. Her kim bu konuda sana muarız çıkarsa, o, bana muarız çıkmış sayılır... Ravi der ki: Peygamber (S.A.V.) vefat ettikten sonra aynı zat Hz. Ebu Bekir'e geldi. Ebu Bekir (R.A.) ona Hadrâm bölgesini ikta etti. Sonra Hz. Ömer'e geldi. O da kendisine Reya' arazisini ikta etti. Sonra aynı zat Hz. Osman'a geldi. O da kendisine bazı toprakları ikta eti. Haris dedi: Hz. Osman'ın Mecaa'ya ikta ettiği yerin ismini hatırlamıyorum.

Ebu Ubeyd dedi: Yine Rasulüllah (S.A.V.) Fırat bin Hayyan'a iktaan arazi vermiştir. Bu iki zat da Yemame'nin ileri gelen şahsiyetlerindendir. Bunlar müslüman olduktan sonra Rasullülah kalplerini islama bağlamak gayesiyle ülkelerinin mevat arazisinden bazı toprakları kendilerine ikta etti. Vakta ki, Rasulüllah vefat eti; Recal bin Anfeve ve Muhkem el-Yemame irtidad ettiler. (10)

---

(8) **Hz. Ömer (R.A.), Cerir'e sözkonusu araziyi temlik ettikten sonra ammenin maslahatı ve insanların geleceği endişesiyle bu araziyi tekrar ondan geri aldı.**

(9) **İslâmın ilk dönemlerinde raslanan ikta işlemleri genellikle «müellefe-i kulub» mulahazalarıyla yapılmıştır. (bak. 693 nr. par.)**

(10) **Bu zevatın sık sık toprak talebinde bulunmaları ve bu taleplere karşı musamaha ile davranılması, onların inançlarının sağlam olmadığını göstermektedir. Bu yüzdendir ki, herhangi bir nahoş olaya sebep olmamak için toprak ikta edilmiş ve kalpleri alıştırılmak istenmiştir. Ancak neticede irdad etmişlerdir.**

Ebu Ubeyd dedi : Bazılarına göre ismi Muhakkim şeklinde telaffuz edilir. Ki bu zat kavmi arasında Museyleme'den daha büyük bir şahsiyet addedilirdi. Recal ile bunların ikisi Museyleme ile birlikte öldürülmüşlerse de irtidad etmemişlerdi. (11)

Rasulüllah (S.A.V.) in Bilal bin Haris'e Medine topraklarından olduğu halde Akîk'i ikta etmesine gelince: Bilindiği gibi Medine halkı kendi istekleriyle islamı kabul etmişlerdir. Bu hususta kendilerine herhangi bir baskı yapılmamıştır. Binaenaleyh Rasulüllah'ın sünneti gereğince «Her kim müslüman olursa, sahip olduğu şeyler kendisinindir.» Buna rağmen Medine'nin durumu bundan farklı olmadığı halde Rasulüllah arazisinin bir kısmını iktaa vermiştir. İkta konusunda bundan daha garip bir durumla karşılaşmış değiliz. Bu hususu İbni Abbas'dan nakledilen aşağıki rivayetten öğrenmekteyiz : (12)

694 — Halid bin Abduldlah el-Vasıtî'nin; el-Kelbî, Ebu Salih ve İbni Abbas'dan şu rivayeti naklettiğini işiten bir zat bana şöyle anlattı: Rasulüllah (S.A.V.) Medine'ye geldiği zaman Medine halkı, sulu arazinin dışında kalan toprakları Peygamber'in tasarrufuna bıraktılar. Rasulüllah bu hususta istediği şekilde tasarruf hakkına sahipti.

Ebu Ubeyde dedi : Kanaatimizce Akîk toprakları Peygamber'in tasarrufuna terkedilen topraklardandı. Bu sebeplerdir ki, Rasulüllah bu araziyi Bilal'e ikta buyurdular. Yoksa Peygamber (S.A.V.) İslamı kabul eden Medine halkının mülkiyetindeki toprakları, kendi rızaları dışında başka herhangi bir kimseye ikta edecek değildi.

Ebu Ubeyd dedi : Bazı alimler de şöyle demişlerdir: Atîk bölgesi kesinlikle Medine topraklarına değil, Muzeyne arazisine dahildir. Bunun içindir ki, Rasulüllah sözkonusu bölgeyi Bilal bin Haris'e ikta buyurdular.

Peygamber (S.A.V.) in, Ebyad bin Hamal el-Murabiyy'e Ma'rib'deki tuz madenini havi toprakları ikta etmesi ve sonradan bu araziyi ondan geri almasına gelince: Rasulüllah, önce bu araziyi mevat toprak olarak sanmış, Ebyad'ın bu toprağı ihya ve imar edeceğini düşünmüştü. Vakta ki, bu arazinin akan bir su durumunda olduğunu, yani kuyu ve kaynak suları gibi kesilmeyen bir madde (maden) olduğunu öğrenince, mezkur yeri ondan geri aldı. Zira Rasulüllah (S.A.V.) in sünneti gereğince, bütün insanlar; mera, ateş ve suda ortaktır. (13) Bu sebepledir ki, Rasulüllah bu madenin insan-

---

(11) İrtidad etmemiş olsalardı, herhalde öldürülmezlerdi.

(12) Mülk arazi olduğu halde Medine toprakları içinde arazi ikta edilmesi, devletin böyle bir yetkisi olduğunu gösterir.

(13) Rasulullah, sürekli bir üretim kaynağı olan tuz madenini de su, ateş ve meralar gibi umumun malı olarak görmüştür. Bundan çıkan netice odur ki, toplum için hayatî önem taşıyan su ve ateş maddesi ihtiva eden enerji kaynakları toplumun malıdır.

lar içerisinde yalnız bir şahsın elinde bırakılmasını uygun görmemişlerdir. İnşallah, yeri geldiğinde bu mevzu tafsilatlı olarak anlatılacaktır.

Hz. Ebu Bekir'in, Talha ve Uyeyne'ye toprak ikta etmesi ile Hz. Ömer'in bunu reddedip ilgili belgeleri mühürlemekten kaçınmasına gelince: Hz. Ömer'in bu tasarrufu için bir vecih bilemiyorum. Ancak olabilir ki, o gün için Hz. Ömer'in ikta konusunda görüşü böyleyken, yani iktai tasvib etmezken — nitekim Talha'ya açık olarak demiştir ki : «Bütün insanlar arasında bu topraklar yalnız senin mi olacaktır.»— sonraları durum kendisine zahir olunca görüşünü değiştirmiştir. Zira halifeliği döneminde birçok kimseye toprak ikta ettiğini biliyoruz. Bu ise, belirli bir görüş ileri sürdükten sonra bir kimsenin, hakkı başka bir görüşte gördüğü zaman ona dönmesine benzer (14) Ki bu hal geçmişte ve hazırda alimlerde bulunan faziletli bir seciyyedir.

Hz. Osman (R.A.) ın ashaptan bazı zevata arazi ikta etmesi ve onların da bunu kabul etmesine gelince: Bazılarına göre bu topraklar Sevad'dandır. Oysa ki, Kabisa'dan sordum : «Rivayette Sevad arazisinden söz edilmiş midir?» Kabisa :

— Hayır, diye cevap verdi. Bununla beraber şayet ikta edilen arazi, onların iddia ettiği gibi Sevad'dan olursa, o takdirde bu topraklar Hz. Ömer in Sevad arazisinden seçip (devlete malettiği) toprak sınıflarındandır.

695 — Naim bin Hammad (15) bana Abdullah bin Mübarek, Abdullah bin Velid, Abdulmelik bin Ebî Hürre ve babasından naklen şöyle rivayet etti : Ebu Hürre dedi ki : Hz. Ömer Sevad arazisinden on sınıf toprak seçti (ve devlete maletti).

1 — Harpte öldürülen düşmanların arazisi.
2 — Müslümanlardan kaçanların arazileri,
3 — Kisra"ya ait olan araziler.
4 — Kisra'nın yakınlarına ait araziler.
5 — Su çıkan yerlerin kenarında bulunan araziler.
6 — Atların yayılması için ayrılan topraklar. (16)

Hz. Ömer'in seçtiği bu arazinin haraç geliri yedi milyon idi. Cemacim

---

(14) Hz. Ömer'in tavrını bu şekilde izah etmek herhalde gerçeğe uygun düşmez. Zira Hz. Ömer Peygamber'in arazi ikta ettiğini herhalde biliyordu. Halife Hz. Ebu Bekir'in de ikta ettiğini bilmiyor değildi. Gerçek odur ki, ikta umumun maslahatına uygun düşmediği zaman geçerli bir işlem sayılmaz. Devlet ammenin maslahatını düşünerek bu hususta karar verir. Hz. Ömer bunu yaptı.

(15) Naim bin Hammad Buharî hazretlerinin ustadlarındandır. (Muhakkık)

(16) Şu halde, emek arazinin tasarrufunu kazanmakta bir esas ve şart olarak kabul edilmiştir.

vakası meydana geldiği zaman halk divan defterlerini yaktı ve herkes önüne geleni aldı.

Ebu Ubeyd dedi: Bütün bu topraklar, ahalisi tarafından boşaltılmıştır. Bu bölgelerde araziyi işleyecek sakinler kalmamıştır. O halde bu toprakların tasarrufu, adî topraklar konusunda izah ettiğimiz gibi, devlet reisine ait kalmıştır. Hz. Osman halife olunca, sözkonusu arazinin imar edilmesini muattal kalmasından daha hayırlı olacağını ve müslümanların çıkarına daha uygun düşeceğini, haraç gelirlerini artıracağını düşündü. Bu sebeple de mezkur araziyi uygun gördüğü kimselere verdi. Şu şartlar ki, araziyi, başkaları gibi imar edecek ve müslümanların hakkı olan vergileri vereceklerdir. Öyleyse Hz. Osman'ın ikta ettiği araziyi, bazılarının iddia ettiği gibi Sevad'ın umumî topraklarından kabul etmemiz mümkün değildir. Buna benzer durumlar hakkında Hz. Ömer'den sakındırıcı rivayetler nakledilmiştir.

696 — Ebu Ubeyd dedi: Ebu'l-Yeman el-Humsî bana Ebu Bekir bin Abdullah bin Ebî Meryem ve Atayiye bin Kays'den şöyle anlattı: Bazı kimseler Hz. Ömer'e başvurarak Şam'da Enziri Keysan arazisinden atları için yer vermesini istediler. Hz. Ömer mezkur yerin bir kısmını verdi. Onlar da verilen toprağı ektiler. Bunun üzerine Ömer (R.A.) verdiği araziyi onlardan geri aldı ve ektiklerinden dolayı kendilerinden tazminat aldı.

Ebu Ubeyd dedi: Bu olayın cereyan ettiği topraklar ile Sevad bölgesi arasında bir benzerlik vardır. Zira şehir merkezleri dışında bütün Suriye arazisi savaş sonucu fethedilmiştir. Şehir merkezleri ise, sulh yoluyla fethedilmiştir. Nitekim bu konuyu memleketlerin fethi konusunda ele almıştık.

697 — Ebu Ubeyd dedi: Hz. Osman'ın Sevad arazisinden iktaa verdiği arazilerin, Hz. Ömer'in aynı bölgeden seçip devlete malettiği topraklardan olduğunu bazı rivayetler isbatlamaktadır. Süfyan'ın (690 nur.) rivayeti dışında aynı hadise ile ilgili olarak nakledilen rivayetlerde Hz. Osman'ın mezkur sahabe zevata ikta ettiği arazinin adı geçmekte ve bunların Saneb, Nehrayn ve Hermez olduğu nakledilmektedir. Hermez, bilindiği gibi, düşmanın komutanlarındandı. Şu halde bu, bizim: «Hz. Osman, ancak ve ancak sahibi bulmayan araziyi iktaa vermiştir.» sözünü kanıtlayacak mahiyettedir.

698 — Hz. Osman'ın, Osman bin As'a Basra'da Şat Osman adıyla bilinen toprakları ikta etmesine gelince: O gün için, Basra toprakları ziraata elverişsiz imar edilmemiş topraklardan müteşekkildi. Hz. Osman, Osman bin As'a sözkonusu arazinin bir kısmını ikta etti. Osman bin As es-Sakafî bu araziyi imar etti ve ziraata imkan verecek duruma getirdi. Başka bir ifade ile bu topraklar mevat arazi sınıfına dahildi.

Yine su baskınına uğrayan topraklarla ağaçlık arazi de aynı hükme

tabidir. Herhangi bir kimse tarafından ziraata elverişli hale getirilen bu tip arazi ihya edilen mevat arazi hükmündedir.

Bu cümleden olmak üzere Rakka beldesi yakınındaki Nehr-i Said ile ilgili rivayet şöyledir:

699 — Ebu Ubeyd dedi: Naim bin Hammad bana Damure bin Rabia ve Reca bin Ebî Seleme'den naklen şöyle anlattı: Ravi bir zat, Umeyye Oğulları halifelerinden bir zatın Said bin Abdülmelik'e Fırat nehri üzerinde adına izafeten anılan araziyi ikta ettiğini kaydetmiştir. Rivayete göre, sözkonusu arazi vahşi hayvanların bulunduğu bataklık bir arazi durumundaydı. Halife bu araziyi Said bin Abdülmelik'e verdi. O da bu bölgeyi imar etti. Ve ondan sonra bu topraklar Said'in tasarrufunda bulunyordu.

Ebu Ubeyd dedi: Kezalik, herhangi bir arazi su baskınına uğrarsa ve bunun neticesinde insanların bu araziyi işlemeleri ve ondan yararlanmaları imkânsızlaşırsa, kumluk arazi gibi bu tip yerler de mevat arazi hükmündedir. Kim ki sözkonusu araziyi, suları çekmek veya ark kazımak suretiyle bataklığını kurutursa, ihya edeceği mevat arazi hükmündedir. Ve bu, emeği harcayan kimseye aittir.

700 — Ömer Bin Abdülaziz (R.A.) ın: «Her kim su baskını altındaki bir araziyi bataklık arazi olmaktan çıkarırsa, o arazi onun olur.» Bu rivayeti Ömer bin Abdülaziz'den Katade yolundan Said bin Ebî Arube rivayet etmiştir.

Arazinin İhya Edilmesi, Himası ve İhya Edilmiş Araziye Tecavüz Edilmesi

Ebu Ubeyd dedi: İhya konusunda varid olan rivayetler üç bölümde mutalaa edilir:

1 — Bir kimsenin, işlenmemiş araziye girerek bu toprakları imar ve ihya etmesi.. Daha sonra sözkonusu araziye başka bir kimsenin girmesi ve daha evvel ihya edilmiş bu araziyi hakkedebilmek maksadiyle içinde ağaç dikmesi ve mesken kurması hakkındadır.

2 — İmam (devlet reisi) in herhangi bir kimseye mevat (işlenmemiş) bir toprağı ikta etmesi.. Bu arazi, sözkonusu kişinin hakkı iken, imar ve ihyasını bihakkın gerçekleştiremeyince, başka bir şahsın, bu araziyi sahipsiz addederek onu imar ve ihya etmesi hakkındadır.

3 — Bir kimsenin belli bir toprak parçasını hima etmesi.. Hima ise, arazinin etrafında işaretler dikmek, çukurlar kazmak, duvar kurmak ve hi-

manın gerçekleştirildiği benzeri yollarla olur. Buna rağmen hima işini gerçekleştiren kimse adı geçen araziyi işlememeye devam ederse ve bununla braber, hima edilmiş bir arazi olması dolayısiyle, başkası tarafından da ihya edilmeyen arazi hakkındadır.

Ki bütün bu konularda varid olmuş hadisler ve rivayetler mevcuttur:

701 — Birinci veche gelince: Ebu Muaviye bize Hişam bin Ürve, Ubeydullah bin Abdurrahman ve Cabir bin Abdullah'dan naklen şöyle dediğini anlattı:

— Rasulüllah (S.A.V.) şöyle buyurdu: «Her kim mevat (işlenmemiş) bir toprağı ihya ederse (işlerse), o arazi onun olur. İşlenmiş bu araziden (insan, hayvan ve kuş gibi) her rızık arayanın yiyeceği şeyler araziyi işleyen kimse için sadaka yerine geçer.

702 — Ebu Ubeyd dedi: Yahya bin Bükeyr bana, Leys bin Sad, Ubeydullah bin Ebî Cafer, Ebu'l-Esved, Urve Hz. Aişe'den naklen şöyle dediğini anlattı:

— Rasulüllah (S.A.V.) buyurdu ki: «Her kim sahipsiz bir araziyi ihya ederse (işlerse), o kimse ihya ettiği araziye sahip çıkmakta (başkasından) daha haklıdır. Ravi dedi: Urve'nin anlattığına göre Hz. Ömer (R.A.) halifeliği döneminde bununla hükmetti. (1)

703 — Ebu Ubeyd dedi: Said bin Abdurrahman el-Cemhî ve Ebu Muaviye; Hişam bin Urve babasından rivayetle bize şöyle anlattılar: Rasulüllah (S.A.V.) buyurdu ki:

«— Her kim mevat bir araziyi ihya ederse (işlerse), o arazi onun olur. Ancak zulüm üzere dikilen köke karşı hak iddia etmek sözkonusu değildir. (2)

704 — Cemhiyy'nin bu konuda naklettiği hadiste şu ilaveyi de yapmıştır: Urve dedi: Haşim'in anlattığına göre: Zulüm üzere dikilen kök, herhangi bir kimsenin, kendisinin hak sahibi olmadığı başkasının hakkı olan bir araziyi hak elde etmek maksadiyle işlemesidir.

705 — Ebu Ubeyd dedi: Kesir bin Abdullah el-Müzeniyy ve Rabia bin Ebî Abdurrahman'dan şöyle rivayet edilir: Rabia bin Abdurrahman şöyle dedi:

— Herhangi bir kimsenin müslüman olduğu zaman malik olduğu şeylerin ona ait olması meşru haklardandır. Hem kim mevat bir araziyi ihya ettikten sonra başkasının aynı araziyi varis olmak, satınalmak, devlet re-

---

(1) **Rivayetten anlaşıldığına göre toprağın tasarruf hakkını kazanmakta araziyi işlemek şart koşulmuştur. Toprağı işleyen ve imar eden ona sahip çıkmakta başkasından daha haklıdır.**

(2) **Rivayete göre araziyi imar ve ihya eden kimseye tasallut ederek toprağında hak iddia etmek zulümdür.**

isi tarafından iktaan verilmiş olmak veya islama girdiği zaman maliki bulunmak yolları dışında; işlemesi, ağaç dikmesi, mesken kurması ve ekin ekmesi.. İşte bütün bunlar zulüm üzere dikilen kök konusuna dahildir.

706 — Ebu Ubeyd dedi : Abbad bin Avvam bize Muhammed bin İshak, Yahya bin Urve ve babasından şöyle dediğini nakletti : Rasulüllah (S.A.V.) buyurdu ki :

«— Her kim mevat bir araziyi ihya ederse, o arazi onundur. Ancak zulüm üzere dikilen köke karşı hak iddia etmek sözkonusu değildir.» Ravi dedi : Urve der ki : Aynı hadisi bana anlatan zatın bana naklettiğine göre, bir şahıs, Benî Beyade'den Ensarî bir zatın arazisinde hurma ağaçları dikti. Derken her iki zat ihtilaflarını Rasulüllah'a arzettiler. Rasulüllah (S.A.V.) arazi sahibine arazisini iade etmeyi, diğer şahsın da diktiği ağaçları sökmesine hükmettiler. Urve der ki, o zatı, balta ile ağaçların köküne vururken görürdüm. Hem de sökmeye çalıştığı hurma ağaçları gelişmiş durumdaydı.

Ebu Ubeyd dedi : Bu hadis zulüm üzere dökülen teri açıklamaktadır. Rivayette sözkonusu edilen şahsın zalim addedilmesinin sebebi şudur: O, mezkur arazinin başkasına ait olduğunu bildiği halde, içinde ağaç dikmiştir. Bu nedenle zalim ve gasıb olarak addedilmiştir. Ve hüküm, bu kimsenin diktiği ağaçları sökmesi şeklinde tecelli etmiştir.

Oysa ki, ekin ekmek konusunda Rasulüllah (S.A.V.) den nakledilen rivayetler değişik bir hüküm havidir:

707 — Ebu Ubeyd dedi : İshak bin İsa bana Şerik, Ebu İshak, Ata bin Ebî Rabah ve Rafi bin Hadic'den naklen Rasulüllah (S.A.V.) in şöyle buyurduğunu anlattı :

«Her kim, kendilerinden izinsiz bir cemaatın toprağını ekerse, nafakasını (masrafını) alır; ancak ekinden hiç bir şey alamaz.»

Ebu Ubeyd dedi : Bu iki vecih bahis konusudur :

1 — Rasulüllah (S.A.V.) yukarıki hadisten şunu murad buyurmuş olabilirier: Ekini eken şahıs için elde edilen mahsulden ancak nafakasını almak helal olur. Nafakasından artanı ise fakirlere dağıtacaktır. Bu izah fetva kabilindendir.

2 — Peygamber (S.A.V.) verdiği hüküm ile toprak sahibine ekini eken şahısın nafakasını yüklemiştir. Buna karşı ekinden elde edilen mahsulun tamamını toprak sahibine bırakmıştır.

Ekin ile hurma ağaçları konusunda farklı hükümler koymanın sebebine gelince: Rasulüllah (S.A.V.) hurma ağaçlarının sökülmesini emrettiği halde ekinin sökülmesini istememiştir. Zira ekin ekilen tarlanın, ekin yokedilmeden ve bundan doğacak zararlara ve ısrafa meydan verilmeden, sahibine iadesi mümkündür. Nitekim sene-i devriyesi geçmeden ekinin tarla-

da bir eseri bile kalmamaktadır. Mahsul kaldırıldıktan hemen sonra arazi sahibine iade edilecektir. Ekini eken şahıs için de nafakası vardır. Bu yol ise, ekinin yeşilken yokedilmesinden daha hayırlı bir netice doğuracaktır. Zira Allah fesadı (ısrafı) sevmez. Halbuki, hurma ağaçlarının durumu buna benzemez. Zira ekilen hurma ağaçlarının kökleri tarlada sabit haldedir. Bu ağaçlar sökülmeden, tecavüze uğradığı şekilde, tarlanın sahibine iadesi mümkün olamamaktadır. Ekin hususunda olduğu gibi, bekleyiş bir çare değildir. O halde, madem ki, bekleyiş bir hal çaresi değildir, öyleyse ağaçların sökülmesini geciktirmenin bir manası yoktur. Bundan dolayıdır ki, hüküm, sözkonusu ağaçların anında sökülmesi şeklinde tecelli etmiştir. Zahirde ekin ile hurma ağaçları hakkında verilen hükümler arasındaki fark bundan ibarettir. Ama yine de Rasulüllah (S.A.V.) in gerçek maksadını ancak Allah bilir.

Ebu Ubeyd dedi : Benim görüşüme göre, (kendilerinden izin almadan başkasına ait arazinin üzerinde) mesken kurmak da hurma ağaçlarıyla aynı hükme tabidir :

709 — Hüşeym bize İsmail bin Salim'den naklen Şa'biî'nin şöyle dediğini rivayet etti :

— Her kim bir cemaatın arazisinde mesken kurarsa; eğer arazi sahipleri duruma muttali oldukları halde, menfî bir tavır takınmazlarsa, kurulan meskenin kıymetini adı geçen şahısa ödeyeceklerdir. Yok eğer menfî bir tavır takınırlarsa, meskeni kuran şahıs kurduğunu yıkarak, başkasının arazisinde bina kurmak külfetine katlanmış olacaktır.

Ebu Ubeyd dedi : Konumuzun birinci şıkkı bundan ibarettir.

İkinci veche gelince: Devlet reisi bir kimseye toprak ikta eder. Ancak bu kimse kendisine ikta edilen araziyi işlemez. Bunun üzerine araziyi bu durumda gören başka bir şahıs toprağın herhangi bir kimseye ait olmadığını zanneder ve harcama yaparak ekin ekmek ve mesken kurmak suretiyle sözkonusu araziyi ihya eder. Bilahere toprağın kendisine ikta edildiği şahıs ile muhasamaya tutuşur. Ki bu mevzuda bir çok rivayet varid olmuştur :

710 — Ahmed bin Osman bize Abdullah bin Mübarek, Ma'mer, İbni Ebî Necîh yolundan Amr bin Şuayb'den şöyle anlattı : «Rasulüllah (S.A.V.) bazı kimselere arazi ikta ettiler. Ancak Hz. Ömer'in halifeliği döneminde muattal kalan bu araziyi başka bazı kimseler ihya ettiler. Hz. Ömer durumu kendisine arzeden arazi sahiplerine şöyle dedi :

— Önce, toprağı işleyen ve mahsülünü alan o zevata müdahale etmediniz. (Onlar araziyi imar ettikten) sonra, sizler, kendilerine mani olmaya çalışıyorsunuz. Eğer bu toprak Rasulüllah'ın ikta ettiği bir arazi olmasaydı, ondan size hiç bir şey vermezdim. Daha sonra Hz. Ömer söz-

konusu arazinin hem mamur ve hem de gayri mamur kıymetlerini tesbit etti. Toprağın eski sahiplerine şöyle dedi :

— Dilerseniz aradaki farkı ödeyin ve toprağınızı geri alın; dilerseniz de onlar size, gayrı mamur olarak, arazinin kıymetini ödesinler ve arazi onların olsun.

Ravi dedi : Ma'mer şöyle demiştir : (Yukarıki rivayette sözü edilen ve) toprağı imar eden zevat, araziyi imar ettiklerinde, onun başkalarına ait olduğunu bildiklerine dair bir bilgim yoktur.

711 — Ebu Ubeyd dedi : İbni Ebî Meryem bize Malik bin Enes ve Humeyd el-Adec — Malik'den başka raviler ise rivayeti Mücahid'den naklederler — den anlattığına göre : Bir adam mevat bir toprağı ihya etti. İçinde ağaç dikti ve mesken kurdu. Derken başka bir şahıs arazinin kendisine ait olduğunu isbatlayınca, hasım olan iki zat meseleyi Hz. Ömer bin Hattab'a arzettiler. Hz. Ömer arazinin kendisine ait olduğunu isbatlayan kişiye hitaben şöyle dedi :

— İstersen, araziyi işleyen zatın araziye yaptığı masrafı ve harcadığı emeği takdir edelim, sen de ona bu kıymeti ödersin. (Bu takdirde arazi sana iade edilecektir.) Dilersen de, o sana toprağın kıymetini ödesin (bu durumda da arazi onun elinde kalacaktır.)

712 — Ebu Ubeyd dedi : Hişam bin Ammar bana Yahya bin Hamza ve Süleyman bin Davud el-Havlanî'den naklen şöyle anlattı :

— Ömer bin Abdülaziz (R.A.) başkasına ait bir toprak parçasını işleyip imar eden bir kimse, araziyi imar ettikten sonra arazinin asıl sahibi gelip toprağını geri almak istediği zaman; şöyle hüküm verirdi : Ömer bin Abdülaziz (R.A.) arazinin asıl sahibine şu teklifte bulunuyordu : «— Sen toprağı imar eden zata toprağın imar edilmesinde harcadığı masraf ve emeğinin kıymetini öde; zira o, senin için emek harcamış sayılır.» Şayet muhatap matlup kıymeti ödeyemem, derse; Ömer bin Abdülaziz (R.A.) toprağı imar ve ihya eden zata :

— O halde sen toprak sahibine arazisinin kıymetini öde, diye emrederdi.

Ebu Ubeyde dedi: Yukarıda görüldüğü gibi verilen hüküm önceki mevzuda verilen hükümden farklıdır. Ömer bin Hattab ve Ömer bin Abdülaziz (R.A.), araziye ağaç diken zevattan diktiklerini sökmeyi emretmediler. Arazinin asıl sahibini, toprağın imar kıymetini tam olarak ödemek ile toprağın gayri mamur kıymetini almak arasında muhayyer bırakmışlardır.

Üçüncü veche gelince: Bir kimsenin belli bir toprak parçasını ya devlet reisinin ikta izni ile veya başka bir yolla (duvar kurmak, hendek kazmak ve işaretler dikmek suretiyle) hima edip sonra da uzun bir müddet bu araziyi gayrı mamur olarak bırakması hakkındadır.

Ebu Ubeyd dedi: Bazı rivayetlere göre Hz. Ömer bu müddeti üç yıl ile sınırlandırmıştır. Ki bu takdirde de başkası da mezkur araziyi imar etmekten kaçınması lâzımdır. Artık bu nevi topraklar devlet reisinin tasarrufundadır.

713 — Ebu Ubeyd dedi: Nuaym bin Hammad bana Abdülaziz bin Muhammed, Rabia bin Ebî Abdurrahman, Haris bin Bilal bin Haris el-Müzeni ve babasından rivayetle şöyle anlattı:

— (S.A.V.) ona Akîk bölgesinin tümünü ikta etti. Vakta ki, Hz. Ömer halife oldu Bilal'e:

— Rasulüllah (S.A.V.) bu araziyi ikta ederken bunu insanlar aleyhine hima edesin diye değil, belki işleyesin diye ikta etti. Şu halde sana ikta edilen araziden işleyebileceğin kadarını al, kalanı da (bize) iade et. (3)

714 — Ebu Ubeyd dedi: Ahmed bin Halid el-Hımsî bize Muhammed bin İshak, Zuhrî, Salim bin Abdullah ve babasından naklen şöyle dediğini rivayet etti:

— Ömer bin Hattab (R.A.) minbere çıkıp şöyle hitab ederdi: «Ey insanlar, kişi, mevat araziyi ancak ihya ederse, onun olur.» Hz. Ömer bu mevzuu hitabelerinin konusu yapmasının sebebi şuydu: Bazı insanlar işlemedikleri (veya işleyemeyecekleri) toprakları (duvar kurmak, hendek kazmak ve taş dikmek suretiyle) hima ederlerdi. (4)

715 — Ebu Ubeyd dedi: İbni Ebî Meryem bize Malik bin Enes, Zuhrî, Salim ve babasından aynı tarzda bir rivayet nakletti.

716 — Ebu Ubeyd dedi: İbni Ebî Meryem bana Abdullah bin Ömer el-Ömerî, Nafi, İbni Ömer ve Ömer'den misli bir rivayet anlattı. Şu kadar var ki, Malik bin Enes ve Abdullah bin Ömer el-Ömerî'nin rivayetlerinde (duvar kurmak, hendek kazmak ve taş dikmek suretiyle) «hima» ifadesi geçmemektedir.

717 — Ebu Ubeyd dedi: Ahmed bin Osman, İbni Mübarek ve Hakim bin Ruzeyk'den naklen bana şöyle anlattı: Hakim bin Ruzeyk dedi ki:

— Ömer bin Abdülaziz (R.A.)'ın babama göndermiş olduğu mektubunu okudum. Mektupta şunlar yazılıydı: Her kim veya ziraat ile bir araziyi ihya ederse, başkalarınca satınalınmış veya başkaları tarafından bir kısmı ihya edilip bir kısmı da işlenmiş olmaması kaydiyle, bu nevi araziyi mesken veya ziraat yoluyla ihya edenlere ruhsat ver.

---

(3) **Görülüyor ki amme menfaati sözkonusu olduğu zaman Rasulullah (S.A.V.) ikta ettiği toprakların bir kısmını geri almıştır.**

(4) **Rivayetten anlaşıldığına göre arazinin iktaa verilmesinin esas sebebi toprağın işletilmesidir. Ve herkese işleyebileceği kadar toprak vermek esastır.**

Ebu Ubeyd dedi: Ömer bin Abdülaziz'den nakledilen bu rivayette «ihya» mefhumu açıklanmıştır. Nitekim rivayette ziraat ve mesken bahsi geçmiştir. Aslında ihya sulama faaliyetiyle gerçekleştirilir. Mesela: Kanal açmak, kaynak suyu çıkarmak ve kuyu kazmak gibi. Şayet bunu gerçekleştirdikten sonra da mesken kurar ve ekin veya ağaç dikerse, işte esas ihya budur. Buna karşı eğer kanal açmayı, kaynak suyu çıkarmayı veya kuyu kazmayı gerçekleştirdikten sonra imar veya ekim ameliyesini gerçekleştirmezse, bu takdirde mezkur adama yalnız (su kaynağının belirli ölçüdeki çevresi anlamına gelen) «harim» kısmı düşer. Bu çevrenin dışında kalan sair arazi, onu ihya ve imar eden kimsenin olacaktır. «Harim» konusunda birçok rivayetler variddir.

718 — Ebu Ubeyd dedi: Hüşeym bize Avf'dan; Avf da kendisine Ebu Hüreyre'den nakleden zevattan şöyle anlattı: Ebu Hüreyre dedi ki: «Deve ve davarların sulaması için kullanılan kuyunun harimi kırk zirâdır.

719 — Ebu Ubeyd dedi: Abdullah bin Salih bize Leys bin Sad, İbni Şihab ve Said bin el-Müseyyeb'den naklen şöyle anlattı: Said bin el-Müseyyeb dedi ki:

— Yeni açılan kuyunun harimi dört bir tarafından olmak üzere yirmi beş zirâdır. Arazi sulamak için kullanılan kuyunun harimi de dört bir tarafından üçyüz zirâdır. Adî (kadim) kuyunun harimi ise elli zirâdır. Ravinin anlattığına göre İbni Şihab şöyle demiştir: «Bazı ravilerden şöyle işittim: Yerden kaynayan pınarın harimi beşyüz zirâ'dır.»

720 — Ebu Ubeyd dedi: İbni Şihab'dan nakledilen diğer bir hadiste şöyle demiştir: «İnsanların açacakları su kanalları arasındaki mesafe beşyüz zirâdır.»

721 — Ebu Ubeyd dedi: Abbad bin Avvam, eş-Şeybanî ve eş-Şa'bî'den naklen anlattı ki: Şa'bî şöyle demiştir: «Kuyunun harimi kırk zirâdır. Hiç kimse hariminde, kuyu sahibine ve suyuna müdahale edemez.»

722 — Ebu Ubeyd dedi: Abdullah bin Salih bize Leys bin Sad ve Yahya bin Said'den şöyle dediğini anlattı: «Kadim kuyu harimi konusunda kural odur ki, mesafe elli ziradır. Bu demektir ki, tarihi eskiye dayanan kuyuların dörtbir tarafından elli zira kadar mesafe dahilinde insanların (kuyu açmak ve benzeri maksadlar için) kazıma faaliyetlerine mani olunur ki, mevcut kuyuya zarar verilmesin. Buna karşı yeni açılan kuyuların harimi yirmi beş zirâdır.»

723 — Ebu Ubeyd dedi: Aynı mevzuda merfu olarak nakledilen bir hadis de şöyledir: «Ancak üç şeyde koru vardır: Kuyu, atların yayıldığı otlak ve oturdukları vakit bir topluluğun veya kabilenin meydana getirdiği halka.» Bu konuyu daha evvel ele almış idik. Kuyu açan kimsenin «harim» hakkına sahib olmasının sebebi şudur: Mevat toprağı ilk önce

ihya eden kendisi olmuştur. Böylece suyundan dolayı harim hakkını kazanmış olur. Nitekim Ebu Hüreyre'nin (718 nur. par.) ve Şa'bî'nin (721 nur. par.) rivayetlerinde bu sebebe temas edilmiştir. Bir nedeni de Sadi bin el-Müseyyib'in (722 nur. par.) rivayetinde beyan edildiği gibi, yakınında açılacak kuyuların önceki kuyuya zarar vermemesidir.

724 — Süfyan'dan nakledildiğine göre; o, «harim» hakkında aynı görüşe sahip bulunmakta idi.

725 — Malik bin Enes'in görüşüne gelince: O, «harim» için belirli bir had tesbit edilmemesi gerektiği görüşünde idi. Malik demiştir ki: Harim sahası kuyuya zarar dokunmayacağı kadardır. Onun görüşüne göre şehirdeki kuyuların harimi de hükme tabidir. (Yani harim sahası, zararı telafi edecek kadardır). O şöyle demiştir:

— Eğer bir şahıs kendi evinde bir kuyu kazsa, daha sonra da komşusu da bir kuyu kazsa ve ikinci kuyunun tesiriyle birinci kuyunun suyu kurusa ikinci şahısa kuyusunu (tesviye etmek suretiyle doldurması ve kuyu açması bahis konusu ise bunu) birinci kuyudan uzakta kazıması emredilir.

726 — Süfyan ise, şöyle demiştir: Bir şahıs kendi mülkünde dilediği gibi tasarruf edebilir (istediği şekilde kuyu kazabilir). Onun bu tasarrufu komşusuna zarar dahi verse.. Zira beldelerde kuyuların harimi yoktur. Harim ancak çölde ve badiyede sözkonusudur.

Malik ve Süfyan badiye ve çölde bulunan kuyuların satılmasını uygun görmemişlerdir. Zira bunlar ibni sebilin hakkıdır. Nitekim Şüreyh bu nevi kuyuları açanları (açmış oldukları bu kuyularda bir mal veya eşya helak olursa), tazmininden sorumlu tutmazdı:

727 — Ebu Ubeyd dedi : Cerir bize Ata bin Saib, Şa'bî ve Şureyh (1) den şöyle anlattı:

— Şüreyh lağım sahiplerini ve sorumlu tutmasına karşılık çöl ve sahrada müslümanların menfaati namına açılan kuyulardan dolayı (bu kuyuları açanları) tazminden sorumlu tutmazdı.

Ebu Ubeyd dedi: Kuyu ve pınrların harimi konusunda varid olan rivayetler bunlar. Nehir (ark ve kanal) harimleri hakkında ise, bize katî rivayetler intikal etmiş değildir.

Sulu Arazinin ve Otlakların Himası Hakkında

728 — Ebu Ubeyd dedi: Abdullah bin Salih bize Leys bin Sad, Yunus bin Yezid, İbni Şihab, Ubeydullah bin Abdillah bin Utbe, İbni Abbas ve

Sab bin Cesame'den naklen şöyle anlattı: Sab bin Cesame dedi ki: Rasulüllah (S.A.V.) şöyle buyurdu:

— «Yeryüzünde korunan arazinin mülkiyeti Allah'a ve Rasulüne aittir.»

Ebu Ubeyd dedi: Görüşümüze göre nehyedilmiş «hima»dan maksad odur ki: Rasulüllah (S.A.V.)'in insanların ortak malı olarak kıldığı su, ateş ve meraların hima edilemeyeceğidir. Bu üç nesnenin insanların ortak malı olduğunu beyan eden hadisler pek çoktur:

729 — Ebu Ubeyd dedi: Yezid bize Cerir bin Osman, Hibban —veya Hayvan— bin Zeyd eş-Şerabî'den naklen şöyle anlattı: Hibban dedi ki: Bir gazada aramızda sinirli bir zat vardı. Çadırının etrafında otlayan hayvanları kovar dururdu. Muhacirlerden birisi onu bu hareketinden menetti ve azarladı. Adam dinlemedi. Bunun üzerine muhacirlerden olan zat şöyle dedi: «Rasulüllah (S.A.V.)'in sohbetinde üç sene bulundum.» Ravi der ki: Adam, Muhacirlerden olan zatın Rasulüllah'dan bahsettiğini işitince onu dinlemediğine pişman oldu ve ona gelerek özür dilemeye başladı. Daha sonra Muhacir zat devamla dedi ki: «Rasulüllah (S.A.V.)'in sohbetinde bulundum. O'nun şöyle dediğini işittim:

«— İnsanlar su, ot ve ateşte ortaktırlar.»

730 — Ebu Ubeyd dedi: Ahmed bin İshak el-Hadramî bize Abdullah bin Hassan, nineleri Ümmi Ebih ve Ümmi Ümmih'den; onlar da Kayle'den şöyle rivayet ettiler: «Rasulüllah (S.A.V.)'in şöyle dediğini işittim:

«Müslüman müslümanın kardeşidir. Su ve ağaçlık arazi hepsinin ortak malıdır. Onlar (insanları) fitneye düşürene —yahud fitneye düşürenlere. Şüphe Ebu Ubeyd'indir.— karşı yardımlaşırlar.

731 — Ebu Ubeyd dedi: Yahya bin Abdullah bin Bükeyr ve Ebu'n-Nadr bize Leys, Ebu'z-Zennad, Arec ve Ebu Hüreyre'den şöyle dediğini naklettiler: Rasulüllah (S.A.V.) şöyle buyurdu: «İhtiyaçtan fazla miktardaki su menedilmesin. Bu men ile binnetice ot fazlası esirgenmiş olur.»

732 — Ebu Ubeyd dedi: İsmail bin İbrahim bize Eyyub ve Ebu Kalabe'den de aynı mevzuda nakillerde bulundu.

733 — Yezid bize Hişam ve Hasan'dan şöyle dediklerini rivayet etti: Rasulüllah (S.A.V.) :

— «Her kim ihtiyacından fazla suyu başkasından esirgemekle ot fazlasını esirgeyecek olursa, Cenabı Allah Kıyamet günü ihsan ve rahmetini ondan esirger.»

734 — Ebu Ubeyd dedi: Said bin Ebî Meryem bize Davud bin Abdurrahman, Amr bin Dinar, Ebu'l-Minhal ve İyas bin Abd'den şöyle dediğini rivayet etti:

— Rasulüllah (S.A.V.), ihtiyaçtan artan suyun menedilmesini yasakladılar.

735 — Ebu Ubeyd dedi: Davud bin Abdurrahman'ın yukarıda naklettiğimiz rivayetinden başka bazı rivayetlerde Rasulüllah (S.A.V.)'in suyun satılmasını yasakladığı rivayet edilmiştir.

756 — Yahya bin Said ve Yezid bin Harun; Yahya bin Said el-Ensarî ve Kasım bin Muhammed'den naklen bize şöyle nakletti: Kasım bin Muhammed dedi ki:

— İhtiyaç fazlası suyun menedilmesi yasaklanmıştır:

757 — Ebu Ubeyd dedi: Yezid bize Kehmes bin Hasan, Seyyar bin Manzur el-Fezarî ve kabilelerine mensub Buheyse isminde bir kadından şöyle dediğini rivayet etti: «Babam, Rasulüllah (S.A.V.)'den izin talep etti ki, mübarek sırtı cihetinden ridasının altına sığınsın. Ravi der ki: Adı geçen zat (Rasulüllah'ı o kadar yakından takib etti ki) nerdeyse onun göğüsü Rasulüllah'ın mübarek sırtına değecekti. Rasulüllah'a:

— Ey Allah'ın Rasulü, başkasından menedilmesi helal olmayan şeyler nelerdir? diye sordu. Rasulüllah:

— Sudur, diye cevap verdi. Adam yine sordu:

— Ey Allah'ın Rasulü, başkasından nelerin menedilmesi helal değildir? Rasulüllah (S.A.V.) :

— Tuz, diye karşılık verdi. Adam :

— Ey Allah'ın Rasulü, başkasından nelerin menedilmesi helal değildir? diye sordu. Rasulüllah (S.A.V.) şöyle cevap verdi:

— Hayır işle, o senin için daha hayırlıdır. Ravi der ki: Rasulüllah (S.A.V.)'in bu sorulara verdiği cevaplarda su ve tuz üzerinde durdu. Bu sebepledir ki, adı geçen zat, az da olsa hiç bir zaman suyu başkasından menetmezdi.

738 — Ebu Ubeyd dedi: Haccac bana Şube, Ebu Avn es-Sakafî, Abdurrahman bin Ebî Leylâ ve Ömer bin Hattab (R.A.)'den şöyle nakletti: Ömer bin Hattab dedi ki: İbni sebil sudan yararlanmakta yerliden daha haklıdır.

739 — Ebu Ubeyd dedi: Hüşeym bize Avf yolundan Ebu Hüreyre'den naklettiği bir hadiste —Ravi hadisin ilk kısmını naklettikten sonra son kısmını— şöyle anlattı: «İbni sebil, sudan içen (yararlanan) ilk şahıs (hakkına sahip)tir.»

Ebu Ubeyd dedi: Yukarıki ifadenin Ebu Hüreyre'ye mi, yoksa başkasına mı ait olduğunu bilemiyorum.

Ebu Ubeyd dedi: Bu mevzuda varid olan çeşitli hadisler ve rivayetler mevcuttur. Bu rivayetlerden çıkarılan hükümler ise dağınık ve muhteliftir.

Naklettiğimiz rivayetlerden çıkarılacak ilk netice odur ki, Rasulüllah (S.A.V.), su, ot ve ateşten yararlanmakta bütün insanları eşit tutmuş ve hepsine bu hakkı vermişlerdir. Bunun manası şudur: Yolculuğa ve badiyeye çıkan insanlar, ekilmiş, dikilmiş ve sulama faaliyeti ile işlenmiş topraklar dışında kalan münbit topraklarda istedikleri yerlerde konaklamak hakkına sahiptirler. Rasulüllah (S.A.V.) demek istemiştir ki, otlak olan araziye gelip konan kimse, ondan yararlanma hakkına sahiptir. Hiç bir kimse, tek başına bu nevi yerlerden faydalanmak hakkı mevcut değildir, herkes, davarlarını ve hayvanlarını bu gibi yerlerde otlatabilir ve aynı arazide mevcut su kaynaklarından yararlandırabiirler. İşte Rasulüllah (S.A.V.)'in: «İnsanlar su ve otlakta... ortaktır.» sözünün manası budur. Rasulüllah'ın: «Müslüman müslümanın kardeşidir. Müslümanlar su ve korularda ortaktır», sözü de aynı anlama gelir. Böylece Rasulüllah (S.A.V.) mezkur şeylerin hima edilmesini yasaklamıştır. Ancak Allah ve Rasulü yolunda gerçekleştirilen himalar müstesnadır. Rasulüllah bu şart ile (yani Allah ve Rasulünün yolunda olmak kaydiyle) mezkur şeylerin hima edilebileceğini beyan buyurmuştur. Nitekim bu husustaki rivayeti bu bölümün başında nakletmiştik.

Allah ve Rasulünün yolunda «hima»dan maksad iki noktada toplanabilir:

1 — Arazinin Allah yolunda savaşmak için kullanılan atlar için korunmasıdır: Rasulüllah (S.A.V.) bu uygulamaya gitmişlerdir:

740 — İbni Ebî Meryem bize Abdullah bin Ömer el-Ömerî, Nafi ve İbni Ömer''den şöyle rivayet etti: İbni Ömer dedi ki: «Rasulüllah (S.A.V.) Medine'de bulunan malum Nak'i bölgesini müslümanların (savaşta kullandıkları) atları için tahsis etmişlerdir.»

2 — Arazinin, sarf yerlerine ve hak sahiplerine dağıtılıncaya kadar, zekat olarak toplanan hayvanların ihtiyaçları için korunmasıdır. Hz. Ömer (R.A.), bu yola başvurmuştur:

741 — Ebu Ubeyd dedi: Abdullah bin Salih bize Leys bin Sad. Hişam bin Sad Zeyd bin Eslem ve babasından rivayetle şöyle anlattı: Eslem dedi ki: «Hz. Ömer (R.A.), Hüney'i Rebeze koruluklarına korucu tayin ettiği zaman ona şöyle dediğini işittim: «Ey Hüney, insanlara zulüm ve haksızlık etmekten uzak dur. Mazlumun bedduasından kork, zira mazlumun bedduası kabul olunur. Az miktardaki deve ve koyun sürülerini koruluğa alabilirsin. Ancak Osman bin Affan ile Abdurrahman bin Avf'ın sürülerini bırakma. Zira bu ikisinin sürüleri helak olursa, onlar (Medine'deki) hurmalıklarına ve ekili arazilerine dönerler. Fakat şu malı az olan miskinin hayvanları helak olursa, o hemen bana gelir. «Ey müminlerin emiri,» diye feryad eder. O halde bu kimseye su ve ot vermek bana, altın ve

gümüş vermekten daha kolay değil midir. Allah'a yemin ederim ki, (Medine ve mülhakatı) onların memleketidir. Cahiliyyet devrinde onu korumak için savaştılar. İslâm'ın zuhurundan sonra da üzerinde müslüman oldular. Eğer, Allah yolunda cihad için kullandığımız şu hayvanlar olmasaydı, insanlara karşı memleketlerinin hiçbir yerini korumazdım. (Ot ve suyundan mahrum etmezdim..» Eslem dedi: Bunun üzerine Benî Salebe'den bir zatın Hz. Ömer'e şöyle dediğini işittim:

«— Ey müminlerin emiri, cahiliyyet devrinde onu korumak için savaştığımız İslâm'ın zuhurundan sonra da üzerinde müslüman olduğumuz memleketimizi bize karşı koruyorsun.» Adam bu sözünü birkaç kere tekrar ettiği halde Hz. Ömer başını önüne eğmiş olarak duruyordu. Derken Hz. Ömer başını kaldırıp adama şöyle cevap verdi: «Bu memleketler Allah'ın mülküdür. O, Allah'ın malı olan ve Allah yolunda cihadda kullanılan hayvanlar için korunmaktadır.»

742.— Ebu Ubeyd dedi: İshak bin İsa bize Malik bin Enes, Zeyd bin Eslem ve Amir bin Abdullah bin Zübeyr'den, —Ebu Ubeyd: Sanıyorum o da babasından rivayet ederek— şöyle dediğini nakletti: «Bedevî bir arap Hz. Ömer'e gelerek ona:

— Ey müminlerin emiri, bu memleket bizimdir. Cahiliyyet devrinde onu korumak için savaştık ve İslâm zuhur ettikten sonra da onun üzerinde müslüman olduk. Neye dayanarak bu araziyi koruyorsun? diye itirazda bulunur.» Ravi dedi: Bunun üzerine Hz. Ömer başını önüne eğdi ve bıyıklarını burarak üflemeye başladı. —Hz. Ömer, hoşlanmayacağı bir durumla karşılaştığı zaman bıyıklarını burup üfürmeyi itiyad haline getirmişti.— Bedevî arap Hz. Ömer'i bu durumda görünce sözlerini tekrarlamaya başladı. Hz. Ömer ona: «Mal, mülk Allah'ındır. İnsanlar da O'nun kullarıdır. Allah'a yemin ederim ki, Allah yolunda savaş için tuttuğum hayvanlar olmazsa sözkonusu araziden bir karış kare arazi korumazdım. (Bunları bütün insanların yararlanacağı mera arazi halinde bırakırdım).

743 — Ebu Ubeyd dedi:: Malik dedi ki: Bana nakledildiğine göre, Hz. Ömer her yıl Allah yolunda cihad maksadiyle kırk bin adet (at, v.s.) hayvan üzerinde savaşçı techiz ederdi.

Ebu Ubeyd dedi: (Rivayetlerden anlaşıldığı kadariyle) Hz. Ömer zekat olarak toplanan hayvanlar ile İbni sebil için koruluk edinmiştir.

744 — Malik bin Enes (R.A.) «Naki» bölgesi hakkında nakledilen merfu hadisi esas kabul etmiştir: Malik demiştir ki: «Sünnet odur ki, ihtiyaç duyulduğu zaman müslümanların (cihadda kullanacakları) atları için «Naki» bölgesinin (veya otlak toprakların) koruluk olarak athsis edilmesidir. Bu nevi arazi başka bir maksadla koruluk edinilemez. Malik'e:

— Zekat olarak toplanan develer için de korunamaz mı? diye sorulmuş. O, şöyle cevap vermiştir:

— Hayır, şayet bu caiz olsaydı, himalar ihticar (1) edilecekti.

745 — Ebu Ubeyd dedi: Rivayet edildiğine göre Süfyan bin Said demiştir ki:

— Koruluk edinmek mübah kılınmıştır.

Ebu Ubeyd dedi: Sab bin Cesame'nin Rasulüllah (S.A.V.)'den naklettiği (727 nur. par.) hadisten çıkarılan netice şudur: Devlet reisi, Rasulüllah (S.A.V.) ile Hz. Ömer'in yaptıkları gibi, Allah yolunda olmak şartiyle koruluk ittihaz edebilir. Bu nevi himalar Allah ve Rasulü için edinilen hima (koruluk)lardır.

Ebu Ubeyd dedi: Rasulüllah (S.A.V.)'in insanların ortak malı olarak kabul ettiği su ve ateş hakkındaki beyanları umum ifade eder. Buna karşı Allah ve Rasulü için edinilen koruluklar hakkındaki hüküm ise husus ifade eden müstesna bir hükümdür. Bu konuda kanaatimiz budur.

Ebu Ubeyd dedi: Rasulüllah (S.A.V.)'in: «İhtiyaçtan fazla miktardaki su menedilmesin. Bu men ile binnetice ot fazlası esirgenmiş olur» sözü ise ayrı bir hüküm ifade etmektedir. Benim görüşüme göre bu hüküm, sahibi bulunan ve içinde akan (veya kaynak) su bulunan arazi ile ilgilidir. Bu nevi arazide, emek harcanmadan ve ekip dikmeden biten otlar hakkındadır. İşte sözkonusu arazide mülk sahibi için helal olan, ancak kendi nefsinin, hayvanlarının ve toprağının sulanması ihtiyacına yetecek miktarda faydalanmasıdır. Her ne kadar malik ise de, mülk sahibi için (arazisinde mevcut olan su ve ottan) ihtiyacından fazlası helal olmadığı gibi, ihtiyacından artan miktarı başkasından esirgemesi de helal değildir.

Rasulüllah (S.A.V.), sözkonusu hadisi ile mülk sahiplerini murad ettiğini hadiste geçen «ihtiyaçtan artan su ve ot» ibaresinden anlamaktayız. Rasulüllah böylece mülk sahibine yalnız zarurî ihtiyacını temin etmesine ruhsat vermiş ve bundan fazlasını da başkalarından esirgemelerini yasaklamışlardır. Eğer murad edilen malik olmasaydı, o takdirde ihtiyaç fazlası, tabirini kullanmak abes olacaktı. Zira mülk arazide olmayan bu maddelerin azından da, çoğundan da herkesin eşit bir şekilde yararlanma hakkı vardır.

Ebyad bin Hammal yolundan naklettiğimiz (685 nur. par.) hadis de aynı esas çerçevesinde değerlendirilmelidir. Hadiste Ebyad Rasulüllah'a: «— Ey Allah'ın Rasulü, Erak topraklarından himaye edilecek toprakların sınırı nedir,» diye sormuştu. Rasulüllah (S.A.V.) şöyle cevap vermişlerdir: «Yaşlı develerin erişemedikleri yerlerdir.»

---

(1) İhticar, belirli işaretler dikmek suretiyle korunan arazi manasına gelir.

Ebu Ubeyd dedi: Bu hadisin tefsiri ancak şöyledir: Yukarıda hima için konan kayıt mülk arazide sözkonusudur. Aksi takdirde hiçbir kimsenin insanlara karşı yaşlı develerin yetiştiği ve yetişemediği hiç bir arazi parçasını korumaya hakkı yoktur. Bu sebepledir ki, alimler ot ve suyun satılmasını tasvib etmemişlerdir:

746 — Süfyan, İbni Tavus ve babasından nakledildiğine göre: Tavus kendi arazisindeki ot ve suyun satılmasını uygun görmezdi.

747 — Ma'mer bin Raşid, Amr ve İkrime'den rivayet edildiğine göre o şöyle demiştir: «Sakın ot karşılığı alınan parayı yeme. Zira o, haramdır.»

748 — Suyun satılması hakkında Abdullah bin Amr'dan şu rivayet nakledilmiştir. Vaht denen bağlık arazisini işleyen zat, kendisine yazdığı namade araziyi suladığını ve sulama ihtiyacından artan su için otuz bin dirhem teklif edildiğini haber verir. Bunun üzerine Abdullah bin Amr ona şöyle yazdı: «Sulama ihtiyacından artan suyu satma. Günlük ihtiyacını karşıla. Ondan sonra artakalan su ile en yakın komşularının arazisini sulat. Zira Rasulüllah (S.A.V.)'in artan suyun satılmasını yasakladığını işittim. (2)

Ebu Ubeyd dedi: Bu hadisten de anlaşıldığına göre, yasaklama toprak ve suya malik olan şahıslar için bahis konusudur. Aksi takdirde su karşılığında para teklif edilmeyecekti.

749 — Rivayetlerden anlaşıldığına göre, fazlasının menedilmesi ve satılması yasaklanan sular, önceden zikrettiğimiz ve suyu kesilmeyen pınar ve kaynak sularıdır. Bunu, Abdullah bin Amr'in arazisinin sulamasını konu edinen hadisinden (748 nur. par.) ve Hz. Aişe'nin şu rivayetinden öğrenmekteyiz:

750 — Yezid bin Harun, bize Muhammed bin İshak, Muhammed bin Abdurrahman ve Hz. Aişe'den şöyle rivayet etti: Hz. Aişe dedi ki:

«Rasulüllah (S.A.V.)'in kuyu suyunun fazlasının satılmasını nehyettiğini işittim.»

751 — Ebu Ubeyd dedi: Süfyan bin Uyeyne de aynı görüşten hareket ettiği içindir ki, suyun menedilmesine kail idi. Süfyan demiştir ki: Bundan maksad kaynağında bulunan, yani (emek harcanarak kab ve testi gibi şeylere) alınmış olmayan sulardır.

752 — Yine Süfyan bin Said ve Malik bin Enes'den nakledilmiştir ki, her iki zat, şöyle demişlerdir: «Suyun maliki olan kimse, yolcunun sudan içmesine, hayvanlarını sulamasına mani olamaz.»

---

(2) Vaht: **Taifte bulunan ve Abdullah bin Amr'a ait büyük bir bahçe idi. Muaviye bir ara bunu istimlak etmek istediyse de Abdullah'ın mukavemeti karşısında bundan vazgeçmek zorunda kalmıştır. (Muhakkık)**

Ancak adları geçen zevat suya malik olan kimsenin, başkasının aynı sudan kendi arazisini sulaması konusunda ihtilaf etmişlerdir:

753 — Malik dedi: Suya malik olan kimse, ihtiyacından artan suyu komşusundan menetmeye hakkı yoktur. (İhtiyacından artan su ile komşusunun, kendi arazisini sulamasına mani olamaz.)

754 — Süfyan ise: «Arazinin sulamasında suyun maliki olan kimse, ihtiyacından artanı başkasına vermek zorunda değildir.»

Ebu Ubeyd dedi: Abdulah bin Amr'dan naklettiğimiz (748 nur. par.) hadis Malik'in görüşü teyid eder.

Ebu Ubeyd dedi: Eğer sular kaynağından alınıp kaplara doldurulsa, benim kanaatime göre bu nevi sular ayrı bir hükme tabidir. Ulema, emek harcanan ve kaynağından alınıp taşınan bu gibi suların satılmasına ruhsat vermişlerdir. Nitekim bu konuda merfu bir hadis mevcuttur. Ancak bu hadisin senedi merfu hadislerin senedinde aranan vasfa sahip değildir.

755 — Naim bin Hammad bana Bıkye bin Velid, Ebu Bekir bin Abdullah bin Ebî eryem ve Ustazlarından naklen şöyle rivayet etti:

— Rasulüllah (S.A.V.), kaynağından alınıp taşınan sular dışırıda, suyun satılmasını yasaklamışlardır.

Ebu Ubeyd dedi: Kitabu'l-Fey'in sonu..

İKİNCİ KİTAP

K İ T A B' L-H U M U S

HUMUSLAR HAKKINDA VARİD OLAN HÜKÜMLER VE BU BAPTA UYGULANACAK KURALLAR

Ganimetler Hakkında Varid Olan Hükümler Ganimetlerin Tefsiri ve Humus Alınan Ganimetler Hakkında

756 — Ebu Ubeyd dedi: Ebu Muaviye bize şöyle dedi: eş-Şeybanî, Ebu Avn es-Sakafî ve Sad bin Ebî Vakkas'dan bize rivayet etti: Sad bin Ebî Vakkas dedi ki:

— Bedir muharebesinde Said bin As'ı —bazı raviler ise, As bin Said demişlerdir. Ebu Ubeyd: Bize göre de öldürülen şahısın As bin Said olması gerekir.— öldürmüş ve kılıcını almıştım. Zel-Ketife adıyle anılan bu kılıcı Rasulüllah (S.A.V.)'e getirdim. Daha önce de kardeşim Ömeyr öldürülmüş idi. Rasulüllah bana :

— Kılıcı götür ganimetlerin teslim edildiği görevliye teslim et, buyurdu. (Kılıcı teslim ettikten sonra) döndüm. Kardeşimin öldürülmesi ve «seleb» hakkımın benden esirgenmesinden dolayı ne kadar üzüntü duyduğumu ancak Allah bilirdi. Çok az bir zaman geçmişti ki, Enfal suresi nazil olmuştu. Bunun üzerine Rasulüllah (S.A.V.) bana şöyle buyurdu:

— Git, kılıcını al..

Ebu Ubeyd dedi: Magazi alimleri derler ki: As'ı öldüren Ali bin Ebî Talib (R.A.)'dır.

757 — Ebu Ubeyd dedi: Haccac bize İbni Cüreyc, Ata el-Hurasanî ve İbni Abbas'dan naklen şöyle rivayet etti: «Sana enfalin kime ait olduğunu sorarlar.» ayeti kerimesindeki «enfal» kelimesi hakkında İbni Abbas demiştir ki: «Enfal», ganimetler manasına gelir.

758 — Ebu Ubeyd dedi: Haccac bize İbni Cüreyc, Osman bin Ebi Süleyman ve Zührî'den naklen şöyle anlattı: Bir zat İbni Abbas (R.A.)'a:

— Enfal ne demektir? diye sordu. İbni Abbas:

— (Savaşta ele geçirilen düşmana ait) at, zırh ve mızraktır, dedi. Ravi dedi adam aynı şeyi tekrar ondan sordu. İbni Abbas:

— Ganimetlerden seleb ile ganimet (olarak ele geçirilen) at.. diye karşılık verdi. Adam:

— Allah'ın Kur'an'da zikrettiği «Enfal»ı kasdediyorum, deyince; İbni Abbas (R.A.) şöyle dedi:

— Bu adamın durumu kime benzer, biliyor musunuz? Hz. Ömer'in dayak attığı Sabiğ'e benziyor.

759 — Ebu Ubeyd dedi: İsmail bin İyyaş bize Evzaî, Zührî, Kasım bin Muhammed ve İbni Abbas'dan şöyle rivayet etti: İbni Abbas dedi ki:

— Seleb, «enfal»dandır. «Enfal»da da humus vardır.

760 — Ebu Ubeyd dedi: Abdurrahman bin Mehdi bize Malik bin Enes, İbni Şihab, Kasım bin Muhammed ve İbni İyyaş'dan şöyle nakletti: İbni İyyaş dedi ki:

— Seleb «enfal»dandır. «Enfal»da da humus vardır. (Yani «enfal»in beşte biri (Enfal: 41) ayetinde zikredilen sınıflara aittir.)

761 — Abdurrahman bin Mehdi bize Malik bin Enes, İbni Şihab, Kasım bin Muhammed ve İbni Abbas'dan şöyle anlattı: İbni Abbas dedi ki:

— Seleb nefl'dir, at da nefl'dir. Nefl'de de humus vardır.

762 — Ebu Ubeyd dedi: Yahya bin Said, Abdülmelik bin Ebî Süleyman ve Ata'dan rivayetle bize şöyle nakletti: Ata' dedi ki:

— Muharebeden evvel müslümanların eline geçen, müşriklere ait köle, hayvan ve eşya gibi şeyler «enfal» sayılır.

763 — Ebu Ubeyd dedi: Görülüyor ki, bize kadar gelen rivayetler, «enfal» mefhumunun ganimet anlamına geldiğini beyan etmektedir. Yani müslümanların ehli harbin mallarından elegeçirdikleri her türlü şeylerdir. Enfal hakkında inen ilk ayet, enfal'in bölüştürülmesi işinin Rasulüllah (S.A.V.)'e ait olduğunu bildirmiştir. Cenab-ı Allah buyuruyor ki: «Sana savaş ganimetlerinin kime ait olduğunu soruyorlar. De ki: «— Ganimetlerin taksimi, Allah ve Rasulüne aittir.» Bunun üzerine Rasulüllah (S.A.V.) Bedir harbinde ganimetleri Allah'ın kendisine gösterdiği şekilde, ancak tahmis etmeden bölüştürdüler. Nitekim bu mevzuya Sad bin Ebî Vakkas'dan naklettiğimiz (756 nur. par.) hadiste değinmiştik. Nihayet «humus»

ayeti inince bu konudaki ilk ayeti neshetmiştir. Bu mevzu ile ilgili birçok rivayet mevcuttur:

764 — Ebu Ubeyd dedi: Haccac, Allah Teâlâ'nın: «Sana «enfal»in kime ait olduğunu soruyorlar.» sözü hakkında İbni Cüreyc ve Mücahid'-den şöyle rivayet etti. Ayette geçen «enfal» kelimesi ganimetler demektir. Daha sonra bu ayeti şu ayeti kerime neshetmiştir: «Biliniz ki, ganimet olarak elinize geçen malların beşte biri Allah'a, Rasule, yakın akrabalara, yetimlere, miskinlere, yolculara aittir. Eğer siz Allah'a inanmış, iki ordunun (Bedir'de) karşılaştığı gün kulumuza indirdiklerimize de iman etmişseniz buna riayet ediniz...»

İbni Cüreyc dedi: Süleym de bana aynı rivayeti Mücahid'den nakletti.

765 — Ebu Ubeyd dedi: İsmail bin İbrahim, el-Ceriri ve Abdullah bin Şakîk'den rivayetle şöyle anlattı: «Rasulüllah (S.A.V.) «Vadi'l-Kura» vakasında düşmanı muhasara ettiği sırada bir adam gelip ona şöyle dedi:

— Ey Allah'ın Rasulü, bu muhasara ettiğin insanlar kimlerdir? Rasulüllah :

— Gazaba uğrayanlar, yani yahudilerdir, diye cevap verdi. Adam :

— Şu diğer grup kimler oluyor? diye sorunca, Rasulüllah şöyle karşılık verdi :

— Onlar da sapıklar, yani hiristiyanlardır. Adam Rasulüllah'a :

— Ganimetler konusunda ne dersin? diye sordu. Rasulüllah :

— Bir sehim Allah'ın, dört sehim de muhariplerindir, diye cevap verince adam dedi ki :

— Bir muharibin kendi kendine ele geçirdiği ganimet hakkında ne dersin? Rasulüllah (S.A.V.) :

— Eğer senin vücuduna bir ok atılsa da bu oku çekip çıkarırsan buna sahip çıkmakta müslüman kardeşinden daha haklı değilsin, diye buyurdu.

766 — Ebu Ubeyd dedi: Muhammed bin Kesir, el-Evzaî ve Amr bin Şuayb'den bize şöyle nakletti: Amr dedi ki: «Rasulüllah (S.A.V.) (bir seferinde) Akabetu'l-Eryek denen yere vardığı zaman müslümanlar yanına gelip ganimet haklarını istediler. (Veya ganimetten ne kadar hisse alacaklarını sordular.) Ta ki Rasulüllah (S.A.V.)'in bineğini yoldan çıkardılar ve bir diken çalığı sırtına isabet edip ridasına asılı kaldı. Rasulüllah (S.A.V.) :

— Ridamı bana verin. Nefsim yedi kudretinde bulunan Allah'a yemin ederim ki size karşı ne yalancı ve ne de cimri olamam. —Muhammed bin Kesir dedi: Sanıyorum ki, «ne de korkak»da dediler.— Sizin ganimet haklarınız Te'hame çölünün diken çalıkları kadar olsa, onu aranızda taksim

ederim. Benim onda humustan başka bir hakkım yok. Humus da yine size (topluma) döner.

767 — Ebu Ubeyd dedi: Ebu'l-Yeman bize Şuayb bin Ebî Hamza, İbni Şihab, Ömer bin Muhammed, Cübeyr bin Mutam ve babası Cübeyr'den naklen Rasulüllah (S.A.V.)'den aynı tarzda veya ona yakın bir rivayet nakletti.

Ebu Ubeyd dedi: «Enfal» mefhumu bütün ganimetlere şamildir. Ancak Kur'anı Kerim'in beyanı üzere ganimetlerin humusu mahsus bir hak olarak belli sınıfların hakkıdır. Sünnet bu tarzda tecelli etmiştir. Arapçada «enfal» kelimesi bir kimsenin, mükellef olmadığı halde, iyilik maksadiyle yaptığı her iyiliktir. Binaenaleyh, Allah'ın, müslümanlar için düşmanlarının mallarından helal kıldığı ganimetler de bir ihsan eseridir. Zira daha önceki ümmetler için yasak iken, Allah tarafından bir ihsan ve rahmet olarak kendilerine mahsus bir hak olarak helal kılınmıştır. Böylece ganimetler Allah'ın yalnız bu ümmet için verdiği bir haktır.

768 — Ebu Ubeyd dedi: Muhammed bin Kesir bize Zaide, A'meş, Ebu Salih ve Ebu Hüreyre'den rivayetle Rasulüllah (S.A.V.)'in şöyle buyurduğunu anlattı:

«— Sizden önceki (ümmetlerde) hiçbir kimseye ganimetler helal kılınmış değildir. Ganimetleri gökten inen bir ateş yerdi (yakardı.) Bedir vakası vuku bulunca, henüz ganimetler helal kılınmadan müslümanlar ganimetlerden yararlanmışlardı. Bunun üzerine Cenabı Allah şu ayeti vahyetti: «Eğer Allah'dan bir yazı (kader) geçmiş olmasaydı, aldıklarınızdan dolayı size büyük bir azap dokunurdu.» (1)

769 — Ebu Ubeyd dedi: Ömer bin Yunus el-Yemamî bize İkrime bin Ömer, Ebu Zümeyl, İbni Abbas ve Hz. Ömer'den şöyle anlattı: «Hz. Ömer, Rasulüllah (S.A.V.)'in Bedir esirlerinden almış olduğu fidyeleri uzunca bir hadiste naklederken şöyle dedi:

— ... Daha sonra ertesi günü geldim. Bir de ne göreyim; Rasulüllah (S.A.V.) ile Hz. Ebu Bekir ağlamaktadırlar. Onlara :

— Neye ağlıyorsunuz? diye sordum. Rasulüllah (S.A.V.) şöyle cevap verdi :

— Size vaki olacak azab, bana şu ağaçtan daha yakın göründü. —Rasulüllah'ın işaret buyurduğu ağaç kendilerine yakın bir yerde bulunuyordu.— Bunun üzerine Cenabı Allah şu ayeti vahiy buyurdu: «Hiç bir Peygamber için, yeryüzünde ağır basmadıkça (düşmana üstün gelmedikçe), esirleri bulunmak (ve onlardan fidye almak) vaki olmamıştır. Siz

(1) **el-Enfal: 68**

geçici dünya malını istiyorsunuz. Halbuki, Allah ahireti kazanmanızı diliyor. Allah Aziz'dir, hükmünde hikmet sahibidir.

«Eğer, Allah'dan bir yazı (kader) geçmiş olmasaydı, aldığınızdan dolayı mutlaka size büyük bir azab dokunurdu.» (2)

«Artık elde ettiğiniz ganimetten helal ve hoş olarak yeyin ve Allah'dan korkun.» (3)

770 — Ebu Ubeyd dedi: Şerik bize Salim el-Eftas ve Said bin Cübeyr'den naklen ayetteki «Eğer Allah'dan bir yazı (kader) geçmiş olmasaydı..» sözü hakkında şöyle anlattı: Said bin Cübeyr dedi ki: Bedir ehli hakkında nazil olmuştur. Ayette geçen «aldığınızdan dolayı size büyük bir azab dokunurdu» sözünde alındığı işaret edilen şey fidyedir.

771 — Ebu Ubeyd dedi: Hacca bize İbni Cüreyc'den naklen sözkonusu ayet hakkında şöyle dedi: Bu ayet henüz ganimetler helal kılınmadan nazil olmuştu.

772 — Ata el-Horasanî'den nakledildiğine göre İbni Abbas dedi ki: «Artık elde ettiğiniz ganimetten helal ve hoş olarak yeyin» ayeti (yukarıda zikredilen ayetten) sonra nazil oldu.

Ebu Ubeyd dedi: Bu mevzuda varid olan hadisler pek çoktur. Böylece Allah Teâlâ, sair ümmetler arasında, ganimetleri yalnız müslümanlara mahsus olarak helal kılmıştır. Ganimetlerin mahiyeti budur. Ayrıca devlet reisinin bazı muhariplere mahsus olmak üzere verdiği mallar da «nefl» mefhumu ile ifade edilir. Devlet reisi bunu bir ihsan olarak askerler arasında bazı kimselere kendi asıl paylarından ayrıyeten vermektedir. Ki devlet reisi bu ihsanı İslâma yararları dokunduğu ve düşmana zayiat verdirdikleri nisbette bu kimselere vermektedir.

İmamın ihsan olarak verdiği bu ganimet payının dört esası vardır: Bu dört esasın her biri için ayrı ayrı uygulama alanı mevcuttur.

1 — Humusa tabi olmayan ganimetten verilen «nefl»..

2 — Humus alındıktan sonra kalan ganimetten verilen «nefl»..

3 — Humustan ihsan edilen «nefl»..

4 — Humus alınmadan bağışlanan «nefl (yani hususî ganimet)»dir..

Humusa tabi olmayan hususî ganimet «nefl»e gelince: Bu nevi ganimete «seleb» denir. Şöyle ki: Bir müslümanın başkasının yardımı olmadan bir müşriki öldürürse, öldürdüğü kimsenin elbise, silah ve diğer eşyaları ona teslim edilir. Bu nevi ganimetler tahmis edilemeyeceği gibi, muhariplerden hiç biri bu malda öldürene ortak çıkamaz.

Humus alındıktan sonra kalan ganimetten verilen hususî ganimet

---

(2) el-Enfal: 67-68

(3) el-Enfal: 69

ise: İmam (devlet reisi) bazen düşman topraklarına seriyyeler (birlikler) gönderir. Bu seriyyelerin getireceği ganimetler, tahmis edildikten sonra kalan ganimetin dörtte biri veya üçte biri seriyyeye iştirak edenlere aittir.

Üçüncü kısma gelince: Ganimet toplandıktan sonra tahmis edilir. Humus imamın (devlet reisinin) eline geçince bundan uygun göreceği nisbette hususî ganimet verir.

Humus alınmadan önce ganimetten verilen hususî ganimete gelince: Bu nevi bağışlar, düşmanın sırlarını keşfeden, deve, sığır ve davarlarını ve güdücüleri hakkında malümat toplayan kimselere verilir. Ki bu hizmet bütün ordunun yararınadır. Bütün bu mevzularda hadisler ve ihtilaflar varid olmuştur. Yeri geldikçe birer birer anlatılacaktır.

Humusa Tabi Olmayan Seleb Ganimeti

773 — İsmail bin İyyaş bize Safvan bin Amr, Abdurrahman bin Cübeyr bin Nüfeyr, babası Avf bin Malik ve Halid bin Velid'den şöyle rivayet etti:

— Rasulüllah (S.A.V.), seleb'in (öldürülen düşmanın elbise, silah ve diğer eşyasının) öldürene ait olacağına hükmetti. Rasulüllah, seleb (denen bu nevi ganimet)i tahmis etmemişlerdir.

774 — Ebu Ubeyd dedi: Ebu Muaviye bize Ebu Malik el-Eşcaî, Naim bin Ebî Hind, İbni Semüre bin Cündüb ve babasından rivayetle şöyle dediğini nakletti:

«— Rasulüllah (S.A.V.) buyurdu ki: Düşman öldüren kimse için (öldürdüğü düşmanın) seleb(i = silah, elbise ve diğer eşyası) vardır.»

775 —— Ebu Ubeyd dedi: Hacca bize Leys bin Sad'dan:

776 — Ebu Ubeyd dedi: İshak bin İsa da bize Malik bin Enes, ikisi de Yahya bin Said, Ömer bin Kesir, Ebu Katade'nin mevlası Ebu Muhammed ve Ebu Katade'den naklen şöyle anlattılar: Rasulüllah (S.A.V.) Huneyn vakasında şöyle buyurdular:

«— Herkesin bir düşmanı öldürür ve öldürdüğüne dair delili varsa, o kimse için öldürdüğü düşmanın selebi (silah, elbise ve diğer eşyası) vardır.»

777 — Ebu Ubeyd dedi: Yahya bin Said ve Yezid bin Harun bize Hammad bin Seleme, İshak bin Abdullah bin Ebî Talha ve Enes bin Malik'den şöyle rivayet ettiler: «Rasulüllah (S.A.V.) o gün (Hüneyn günü) buyurdular ki:

«— Her kim düşmandan bir adam öldürürse, onun için öldürdüğü

kimsenin selebi vardır. «Ravi dedi: Bunun üzerine Ebu Talha yirmi kişi öldürdü ve onların selebini (silah, elbise ve eşyalarını) aldı.

Ebu Ubeyd dedi: İbni Ebî Zaide bize Ebu Eyyub el-Efrikî, İshak bin Abdullah bin Ebî Talha ve Enes bin Malik'den rivayetle Rasulüllah'dan aynı tarzda bir hadis nakletti.

778 — Ebu Ubeyd dedi: «Ebu'n-Nadr bize İkrime bin Ammar, İyas bin Seleme bin el-Ekva' ve babasından naklen şöyle anlattı: «Selem bin el-Ekva', Hevazin vakasında Rasulüllah (S.A.V.)'in maiyyetinde bulunmuş ve savaşa iştirak etmiştir. Seleme muharebede düşmandan bir kişi öldürmüştü. Rasulüllah, Seleme'ye öldürdüğü kişinin selebini tam olarak verdi.

779 — Ebu Ubeyd dedi: Abdurrahman bize Süfyan, Abdülkerim el - Cezerî ve İkrime'den şöyle rivayet etti: İkrime dedi ki:

— Zübeyr (R.A.), düşmandan bir adamla mübarezeye çıktı. Zübeyr hasmını öldürdü. Bunun üzerine Rasulüllah (S.A.V.), ona öldürdüğü kişinin selebini bağışladı.

780 — Ebu Ubeyd dedi: Şerik bize Esved bin Kays ve Şibr bin Alkame'den —Ebu Ubeyd dedi: Bazı raviler Şibr adını zikretmekle yetinirler— şöyle anlattı: Şibr dedi ki: Kadisiyye vakasında bir düşmanla mübarezeye çıktım. (Hasmımı öldürünce) Sad bana selebini bağışladı.

781 — Ebu Ubeyd dedi: Hüşeym bize şöyle dedi: — İbni Avn, Yunus ve Hişam İbni Sirin'den bize şöyle naklettiler: İbni Sirin dedi ki: «Bera' bin Malik Zare Merzebanı (1) ile mübareze yaptı. Bera' hasmına bir isabet kaydederek belinden vurdu ve onu yere serdi. Sonra indi ve ellerini kesti. Bera' hasmı üzerinde bulunan iki bileziği, kıymetli ipek kaftanını ve altın ve değerli maden işlemli kemerini aldı. Bunun üzerine Hz. Ömer dedi ki: «Önceleri selebi tahmis etmezdik. Ancak Bera' bin Malik'in selebi büyük bir meblağ tutmaktadır. Bundan dolayı onu tahmis edeceğim.» Ravi dedi: Bu, İslamda tahmis edilen ilk seleb idi.

782 — Ebu Ubeyd dedi: Yezid bize Süleyman et-Teymî, İbni Sirîn'den naklen Hz. Ömer ve Bera' hakkında aynı tarzda bir rivayet anlattı.

783 — Ebu Ubeyd dedi: Hüşeym bize dedi: Yunus, İbni Sirin'den naklen bize anlattığına göre Bera'nın (sözkonusu) selebi, otuzbin değerinde idi.

784 — Ebu Ubeyd dedi: Muhammed bin Rabia bize Ebu Umeys el - Mesudî, Kasım bin Abdurrahman ve Mesruk'dan şöyle anlattı: Mesruk dedi ki:

— İki ordu karşı karşıya geldikten sonra hususî ganimet (nefl) yok-

---

(1) Merzeban: **İranlılardan olan emir ve ileri gelen şahsiyetlere verilen ad.**

tur. Hususî ganimet ancak savaştan önce veya muharebeden sonra sözkonusudur.

Ebu Ubeyd dedi: Ebu Umeys Abdurrahman el-Mesudî'den daha yaşlı olup onun büyük kardeşidir. Onun esas adı: Abdullah bin Utbe bin Mesud'dur.

785 — Ebu Ubeyd dedi: Haccac İbni Cüreyc'den naklen bize şöyle anlattı: İbni Cüreyc dedi ki: Nafi'nin şöyle dediğini işittim: Biz önceden beri işitmekteyiz ki: Müslümanlarla kafirler karşılaştıkları zaman, müslümanlardan birisi kafirlerden bir kimseyi öldürürse, onun için öldürdüğü şahısın selebi vardır. Ancak muharebenin kızıştığı veya iki ordunun birbirine girdiği anlar hariç. Zira bu gibi durumlarda kimin kimi öldüdüğü belli olmaz.

Ebu Ubeyd dedi: Mesruk ve Nafi'nin sözleri, mevzu ile ilgili olarak Rasulüllah'dan ve ashabından naklettiğimiz rivayetleri tefsir etmektedir. Şöyle ki, seleb ancak mübareze halinde veya saflar karışmadan önce bir müslüman bir müşriki öldürdüğü tesbit edilirse, o takdirde seleb katile aittir. Seleb tahmis edilmeksizin ve diğer ganimetlere karıştırılmaksızın hak sahibine verilir. (2)

786 — Evzaî'nin görüşü de buna uygundu. Yani ona göre, imam (devlet reisi) daha önce selebi hakkeden kişiye bir vaatta bulunmazsa bile bu nevi ganimet öldürenin hakkıdır. Evzaî'ye göre seleb, maktulun silah ve elbisesidir. Yine maktulun üzerinde savaştığı atı da bütün müştemilatiyle, Evzaî'ye göre selebdir. Nitekim İbni Abbas'dan nakledildiğine göre, o at, zırh ve mızrakın selebe dahil olduğuna kail olmuştur. Nitekim bunu bu kitabın birinci bölümünde naklettik. (bak. 758 nur. par.)

787 — Yine rivayet edilir ki, Halid bin Velid, Vasile bin el-Eska'a, öldürdüğü bir düşmanın atını, eğeriyle birlikte, bağışlamıştır.

Ebu Ubeyd dedi: Bana yukarıki rivayeti; Hasan bin Yahya el-Haşnî (Ebu Ubeyd dedi: Huşeyne, Kudaa'nın kolu olan bir kabile adıdır.) Zeyd bin Vakid, Büsr bin Abdullah, Vasile bin el-Eska' ve Halid bin Velid'den naklen Ebu Eyyub ed-Dımeşkî nakletti. Rivayet uzuncadır.

Ebu Ubeyd dedi: Evzaî'nin görüşü budur. Şam ehli bu görüşü kabul etmişlerdir.

788 — Irak ehli ise derler ki: Maktulun silah eşya ve elbisesi ordunun mensupları içerisinde yalnız öldürene ait olamaz. Zira bütün askerler ganimet malları hususunda eşittirler. Onlar derler ki, öldüren maktulu ancak bütün ordudan aldığı güç ile öldürmüştür. Irak ehli: «— Ancak imam (dev-

---

(2) Maktulun eşyası fazla olursa veya çok kıymetli olursa, humus vergisine tabi tutulur. Hz. Ömer'in görüşü budur. (bak. 781 nur. par.)

let reisi) savaştan önce bazı kimselere hususî ganimet vadinde bulunsa da «her kim bir düşmanı öldürürse, onun için maktulun selebi vardır» dese, o zaman muharipler kendilerine vadedilen ganimeti hakketmiş olurlar» demektedirler.

789 — Iraklılar bu konuda İbni Abbas'dan nakledilen «Seleb nefl dendir» rivayeti delil olarak ileri sürerler. Nitekim bu rivayeti daha önce naklettik. (759 nur. par.) Onlara göre İbni Abbas'ı'n selebi «nefl»den sayması sair ganimetler hükmüne tabi olduğunu gösterir.

Ebu Ubeyd dedi: İbni Abbas'ın görüşünden çıkarılan sonuç da budur.

790 — Ebu Ubeyd dedi: İbni İyyaş bize el-Evzaî, Zührî, Kasım bin Muhammed ve İbni Abbas'dan şöyle anlattı: İbni Abbas dedi ki: «— Seleb nefldendir. Neflde de humus vardır.»

791 — Ebu Ubeyd dedi: Hüseyin bin Hasan el-Horasanî; Şerik ve Ebu'l-Cüveyriye'den naklen bize şöyle anlattı: Ebu'l-Cüveyriye mevzu hakkında sordu. İbni Abbas şöyle cevap verdi:

— Humus alınmayıncaya kadar ganimetten yararlanılmaz. Ve bütün ganimet taksim edilmeden hususî ganimet verilmez.

792 — Ebu Ubeyd dedi: Malik bin Enes de, Irak'lılar ile İbni Abbas'ın görüşünde idi.

793 — Ebu Ubeyd dedi: Yaptığımız araştırmalar neticesinde Peygamber (S.A.V.)'den nakledilen müfesser bir rivayet bulduk. Bu rivayet Evzaî'nin ve Şam ehlinin görüşünü teyid etmektedir: «Peygamber (S.A.V.), daha evvel seleb vaadinde bulunmadan, selebin öldürene ait olduğuna hükmetti.

794 — Ebu Ubeyd dedi: Haccac bize Leys bin Sad'dan:

795 — İshak bin İsa da bize Malik bin Enes'den; ikisi Yahya bin Said, Ömer bin Ebî Kesir, Ebu Katade'nin mevlası Ebu Muhammed ve Ebu Katade'den şöyle anlattılar: Ebu Katade dedi ki:

«— Biz, Hüneyn senesi Rasulüllah'ın maiyyetinde sefere çıktık. Düşmanla karşılaşınca, müslümanlar için bir yenilgi ve hezimet manzarası vardı. Bu sırada müşriklerden birini, müslümanlardan birisi üzerine çıkmış halde gördüm. Hemen o müşrikin geri tarafından dolandım ve ona arka tarafından yanaştım. Ve ona boynu ile kürek kemiği arasında bir darbe indirdim. Hemen bana döndü ve beni öyle kucaklayıp sıktı ki, bu sıkı kucaklayışından ölüm kokusunu hissettim. Sonra ona ölüm yetişti de beni salıverdi. Müteakiben Ömer bin Hattab'a rast geldim. Bu insanlara ne oldu? diye sordum. Allah'ın takdiridir, dedi. Sonra döndüler. Rasulüllah (S.A.V.): «Her kim bir düşmanı öldürürse ve öldürdüğüne de beyyinesi varsa, öldürdüğü kimsenin elbise, silah ve diğer eşyaları onundur.» diye buyurdu. Ben hemen kalktım ve benim için kim şahid olur? dedim sonra oturdum. Sonra Rasulüllah (S.A.V.) tekrar: «Her kim bir düşmanı öldü-

rürse onun için selebi vardır» diyerek sözünü ikinci defa söyledi. Yine kalktım. Bunun üzerine Rasulüllah bana:

— Neyin var? Ey Ebu Katade, diye sordu. Ben de olayı ona anlattım. Sonra oradaki topluluktan bir şahıs: «Ebu Katade doğru söyledi, ey Allah'ın Rasulü. Hem de o maktulun eşyası benim yanımdadır. Bunların yerine Ebu Katade'yi başka şeylerle razı kıl» dedi. Ebu Bekir:

— Allah'a yemin olsun bu olmaz. Aksi takdirde Rasulüllah, Allah ve Rasulü yolunda savaşan Allah arslanlarından bir arslanın hakkını alarak onun selebini sana vermiş olur» dedi. Bunun üzerine Rasulüllah (S.A.V.):

— «Ebu Bekir doğru söyledi. Yanındaki eşyayı Ebu Katade'ye ver» buyurdu.

Ebu Katade dedi: Daha sonra adı geçen eşyaları bana verdi. Ben de onu sattım ve bedeline mukabil Benî Seleme'de küçük bir bostan satınaldım. İşte bu bostan İslâm'da sahip olduğum ilk maldır. (Yahud İslâm'da aslına sahip olduğum ilk maldır, dedi. Şüphe Ebu Ubeyd'dendir.)

Ebu Ubeyd dedi: Görülüyor ki, Rasulüllah, daha önce kendisine bir vaadda bulunmadığı halde, Ebu Katade'nin selebi hakkettiğine hükmetti. Görülmez mi ki, Ebu Katade'nin hasmını öldürmesinden sonra Rasulüllah açıklamasını yapmıştır. O halde bu mevzu açıktır. Buna göre selebin öldürene ait olması Rasulüllah tarafından hükmü beyan edilmiş bir sünnet tir. İmam (devlet reisi) ın daha önce bunu vadetmiş olması veya vadetmemiş olması neticeyi değiştirmez.

796 — Bazıları da Hz. Ömer'den nakledilen ve Bera'nın selebini tahmis ettiğini bildiren rivayeti delil kabul etmişlerdir. Oysa ki, Rasulüllah'ın sözüne karşı hiçbir kimsenin sözünün huccet olması mevzubahis değildir. Binaenaleyh, Hz. Ömer'den nakledilen rivayet, selebin tahmis edileceğini savunanlar için değil, bunun tahmis edilmeyeceğine kail olanlar için hüccet olması lâzımdır. Görülmez mi ki, Hz. Ömer'in «Daha evvel biz, selebi tahmis etmedik» sözü ile ravinin: «İslâm'da tahmis edilen ilk seleb Bera'nın selebi idi» ifadesi gayet açıktır. Hz. Ömer'i bu görüşe sevkeden, selebi fazla miktarda gördüğünden dolayıdır. Hatta ondan özür dilercesine demiştir ki, «Bera'nın selebi büyük meblağ tutan bir maldır. Ben onu tahmis edeceğim.» (3)

Ebu Ubeyd dedi: Ne Hz. Ömer'den nakledilen sözkonusu hadiste ve

---

(3) **Hz. Ömer, Bera'bin Malik'in ele geçirdiği selebi tahmis ettiğinde gayet açık bir gerekçe göstermiştir. O da selebin fazla miktarda olması ve büyük bir kıymete haiz olmasıdır. O halde selebde esas odur ki, eğer maktulün ele geçirilen eşyası değerli olursa ve fazla miktarda olursa humusa tabidir. Aksi takdirde humusa tabi kılınmadan öldürene bağışlanır.**

ne de naklettiğimiz Sad bin Vakkas'dan menkul rivayette, muharebeden önce seleb vadedildiğini görmemekteyiz. Diğer bütün hadislerde de durum bundan farklı değildir. Ebu Talha'dan menkul (777 nur. par.) hadis hariç. Bu rivayette anlatıldığına göre Rasulüllah Hüneyn vakasında buyurdu ki: «Her kim bir düşman öldürürse, onun için öldürdüğü düşmanın selebi vardır.» Halbuki, bundan «şayet Rasulüllah muharebeden evvel muhariplere seleb vadinde bulunmasaydı, katil için böyle bir hak tanınmayacaktı» gibi bir netice çıkarılamaz. Bizim görüşümüze göre bu, Rasulüllah (S.A.V.) tarafından mezkur vakada belirlenen bir sünnet ve insanlara öğretilen bir hükümdür. Bu hüküm, «Her kim bir düşmanı öldürürse, onun için öldürdüğü düşmanın selebi vardır.» hadisidir. Rasulüllah'ın bu sözü olmasaydı, bu konudaki sünnet bilinmeyecekti.

Benim görüşüme göre hadisin tefsiri budur.

Ganimetlerin Beşte Biri Ayırıldıktan Sonra Kalan Kısımdan Hususî Ganimet Veya Rubuun Bağışlanması Hakkında

797 — Ebu Ubeyd dedi : Affan bize Ebu Avane, Ebu'l-Cüveriye ve Maan bin Yezid'den naklen şöyle anlattı : Maan bin Yezid Rasulüllah (S.A.V.) in şöyle dediğini işitti : «Ancak humus ayrıldıktan sonra hususî ganimet bağışlanabilir.

798 — Ebu Ubeyd dedi : Yahya bin Said ve Abdurrahman bin Mehdi — veya onlardan biri — bize Sufyan, Yezid bin Yezid bin Cabir, Mekhul, Ziyad bin Cariye ve Habib bin Mesleme'den şöyle rivayet ettiler: Habib bin Mesleme dedi ki :

«— Rasulüllah (S.A.V.) humusu ayırdıktan sonra ganimetin üçte birini nefl olarak verdiğini gördüm.

799 — Ebu Ubeyd dedi : İsmail bin İyyaş bize Ubeydullah bin Ubeyd el-Kelâî Mekhul, Ziyad bin Cariye ve Habib bin Meslem'den şöyle dediğini nakletti :

«— Rasulüllah (S.A.V.) sülüs ve rubuu nefl yolu ile bağışladı.» Ravi Ubeydullah'ın şöyle dediğini de nakleder : «Süleyman bin Musa bu rivayeti naklettiğimi işitince dedi ki : «Rubu savaştan önce, sülüs ise harp dönüşü bağışlanır.»

800 — Ebu Ubeyd dedi : Muhammed bin Kesir bize Said bin Abdülaziz et-Tenuhî, Mekhul, Ziyad bin Cariye ve Habib bin Mesleme'den şöyle anlattı : Habib bin Mesleme dedi ki : «Rasulüllah (S.A.V.) harpten evvel ganimetin dörtte birini ve savaş dönüşü üçte birini hususî ganimet olarak verdi.»

801 — Ebu Ubeyd dedi: Zeyd bin el-Hubab bize Süfyan, Abdurrahman bin Hars, Süleyman bin Musa, Mekhul, Ebu Emane ve Ubade bin Samit'ten şöyle rivayet etti: Ubade bin Samit dedi ki: «Rasulüllah (S.A.V.) in maiyyetinde gazaya çıktık. Savaş başlamadan evvel bize ganimetin dörtte birini, savaş dönüşü de üçte birini bağışladı.

802 — Ebu Ubeyd dedi: Süfyanın rivayet ettiği yukarıki hadisin aynı sened ile ama başka bir tarikten gelen rivayetinde şöyle nakledilir: Ubade der ki:

«— Bedir'de iki ordu karşı karşıya geldiği zaman Cenab-ı Allah düşmanı hazimete uğrattı. Müslümanlardan bir grup onları izlemeye koyuldular. Düşmanı hazimete uğratıyor ve öldürüyorlardı. Bir grup da ganimetlere yönelerek onları topladılar. Bir gurup da Rasulüllah (S.A.V.) in etrafını kuşatarak düşmanın ani bir saldırısına karşı onu korudular. Nihayet gece olunca müslümanlar bir araya geldiler. Bunun üzerine ganimetleri toplayanlar:

— Ganimetleri biz topladık, hiç kimsenin bunda hakkı yoktur, dediler. Düşmanı kovalayıp hazimetini sürdürenler de şöyle dedi:

— Sizler ganimetleri almakta bizden daha haklı değilsiniz. Düşmanı ganimetlerden uzaklaştıran ve onu hezimete uğratan bizleriz. Rasulüllah (S.A.V.) 'i koruyanlar da:

— Ganimeti almakta bizden daha haklı değilsiniz. Zira, düşmanın ani saldırısına maruz kalabileceğini düşünerek, Rasulüllah'ı biz koruduk. Bizi ganimet toplamaktan meşgul eden odur. Bunun üzerine şu ayeti kerime nazil oldu:

— Sana ganimetlerden soruyorlar. De ki: «Ganimetlerin taksimi Allah'a ve Rasulüne aittir. O halde Allah'dan korkun ve aranızı düzeltin.» (1)

Bunun üzerine Rasulüllah ganimetleri müslümanlar arasında muhtelif nisbetlerde taksim buyurdu. Ravi dedi: Rasulüllah düşman topraklarında iken, ganimetin dörtte birini dağıtırdı. İnsanlarla birlikte geri döndüğü sırada da ganimetin üçte birini dağıtırdı. Rasulüllah (S.A.V.) ganimetleri adaletsiz bir şekilde dağıtmayı hoş karşılamazdı. O şöyle buyururdu: «Müslümanların varlıklısı, varlığı zayıf olanlarına versin.»

803 — Ebu Ubeyd dedi: İbni Ebî Zaide bize Makil bin Ubeydullah el-Cezerî ve Ata' bin Ebî Rabah'dan şöyle anlattı: Ata' dedi ki: Rasulüllah (S.A.V.) şöyle buyurdu: «Müslümanlar kardeştir. Kendi aralarında kanları müsavidir. Onların en düşüğü zimmetleri için gayret sarfeder. Onların uza-

---

(1) Rasulullah (S.A.V.)'in bu sözü bize, islama göre mal ve mülkün takdis edilemeyeceğini, dünyevî bir maksadla mala sahip olunamayacağını gösterir. Mal cihad için ve infak gayesiyle toplanırsa, onu kazanmak meşrudur.

ğı ve kuvvetlileri zayıflarına, yürüyenleri de bekleyenlere vermekle mükelleftir.»

Ebu Ubeyd dedi: Seriyyelere mahsus olarak verilen ganimetlerin mahiyyeti şudur. İslam ordusu düşman topraklarına girer. İmam (devlet reisi) önce seriyye (öncü kuvvet)le gönderir. Sağa, sola gönderilen bu öncü birliklere karşılık imam da kalan birliklerle ileriye doğru yürüyüşünü sürdürür. Diğer yandan devlet reisi, gönderdiği öncü kuvvetlerin kumandanlarına verdiği direktiflerde, kendisinin tesbit edeceği yer ve zamanda esas orduya iltihak etmelerini tavsiye eder. Tesbit edilen yerde seriyyeler devlet reisi ile buluştuğu zaman, getirdikleri ganimetlerden beşte bir nisbetinde bir pay ayırır. Ganimetin kalan kısmından da dörtte bir nisbetinde ayıracağı sehimi hususî ganimet olarak seriyyelere katılan askerlere bağışlar. Rubu alındıktan sonra ganimetlerin artakalan kısmı ise, bütün ordunun hakkıdır. Seriyye efradı da diğerleriyle eşit bir şekilde bundan yararlanır. Daha sonra, ordu geri döndüğü zaman devlet reisi bir daha seriyyelere katılanlara hususî ganimetler verir. Ancak bu defa onları daha çok yararlandırır. Humus alındıktan sonra, bu defa öncü birliklerin efradına ganimetin üçte biri verilir. Devlet reisinin seriyyelere seferden dönüldükten sonra daha çok hususî ganimet vermesinin sebebi şudur: Bu birliklerin askerleri sefere büyük bir sevk ve canlılıkla çıkarlar. Düşmana bir an evvel atılma azmi vardır kendilerinde. Halbuki seferden gevşemiş olarak ve seferden dolayı yorgun düşmüş bir şekilde ve dönmeyi arzulayacak bir halde dönerler. (Onlara fazla miktarda verilen ganimetler onlar için tekrar sefere çıkmak hususunda bir saik olur.)

Hususî ganimetler verildikten sonra bütün ordu mensuplarının kalan ganimete ortak olmalarının sebebi ise şudur: Esas ordu öncü kuvvetler için hayatî bir destektir. Her ne kadar öncü kuvvetler ganimetleri toplamış ve diğer askerler buna filen katılmamışlarsa bile(ganimetlerin elegeçirilmesinde esas ordunun rolü büyüktür.) Daha önce naklettiğimiz Rasulüllah (S.A.V.) in: « ..Onların (müslümanların) uzağı, yakın olanlarına; kuvvetleri de ğayıflarına; yürüyenleri de bekleyenlerine verir.» sözünün tefsiri bundan ibarettir.

Seriyyelere verilen hususî ganimetler hakkında varid olan haberler bunlardır. Şu kadar var ki, Şam'lı alimlerin görüşüne göre, gönderilen ilk seriyyenin hususî ganimet hakkı yoktur. Onlar derler ki, bu seriyyenin efradı ganimet mallarından ordunun sair efradı ile eşittiler. Süleyman bin Musa'dan da aynı görüşe kail olduğuna dair rivayetler vardır.

804 — Ebu Ubeyd dedi: Haccac bize İbni Cüreyc ve Süleyman bin Musa'dan şöyle rivayet etti: Süleyman bin Musa dedi ki: «İlk ganimetler taksim edilmeden önce hususî ganimet yoktur.»

805 — Ebu Ubeyd dedi: Bazıları bu görüşü Hz. Ömer'e de isnad etmektedir: Evzaî da aynı manada fetvalar vermekte idi. Şam ehline Evzaî'nin bu görüşünü sordum. Bu konuda onları ustadlarına ittiba etmekle yetindiklerini müşahede ettim. Ancak kendim bu kanaateyim ki, onları bu görüşe sevkeden neden şu olsa gerektir. Seriyyelerin elegeçirecekleri ilk ganimmetten sonra hiç bir ganimet kazanamayacakları muhtemeldir. O halde eşit bir şekilde bütün askerlerin ilk ganimetten yararlanması lazımdır. O takdirde bütün ordu mensupları zarara uğramış olarak dönmezler. (Halbuki ilk ganimetten yararlanmasalardı, bir daha ganimet ele geçirilememesi durumunda zarara uğramış olarak döneceklerdi.)

Peygamber (S.A.V.) den ve ashabından naklettiğimiz rivayetlerde ise kesin bir delil mevcut değil. Ashaptan sonra tabiînden nakledilen rivayetler de «müchel» sözlerden ibarettir.

806 — Ebu Ubeyd dedi: Nafs bin Giyas, Eş'as'dan naklen bize şöyle anlattı: Eş'as dedi ki: Hasan (R.A.) ın şöyle dediğini işittim: «Kumandanın izni olmadan hiç bir seriyye gazaya çıkarılamaz. Seriyyeler için hususî ganimet olarak kumandanın vereceği, humus alındıktan sonra, sülüs ve rubu hisseleridir.»

807 — Ebu Ubeyd dedi: Hüşeym bize Muğire ve İbrahim'den şöyle nakletti: İbrahim dedi ki: Devlet reisi bazen serriyelere ganimetin üççte birini veya dörtte birini vermek suretiyle onları savaşa teşvik ederdi. (Yahud alıştırırdı)

808 — Ebu Ubyd dedi: Hafs bin Giyas, Asım el-Ahvel ve Hasan'dan naklen Alah'ın: «Sana «enfaldan» sorarlar.» (2) sözü hakkında şöyle anlattı: Hasan dedi ki: «Enfal (hususî ganimet) in hûkmü imamın yetkisindedir.» (3)

İmamın Eline Geçtikten Sonra Humustan Hususî Ganimet Verilmesi Hakkında

809 — Ebu Ubeyd dedi: Abdurrahman bin Mehdi bize Said bin Abdurrahman el-Cemahî, Salih bin Muhammed, Zaide ve Mekhul'dan şöyle anlattı:

— Rasulüllah (S.A.V.) Hüneyn günü humustan hususî ganimet bağışladı.

---

(2) **el-Enfal: 1**

(3) **Siyaktan anlaşıldığına göre Hz. Hasan (R.A.)'ın ayette geçen «enfal» kekelimesini hususî ganimet anlamında anlamıştır.**

810 — Ebu Muaviye, Yahya bin Said ve İbnü'l-Müseyyib'den şöyle rivayet etti: Said bin Müseyyib dedi ki: «Onlar (Peygamber ve halifeleri) ancak humustan hususî ganimet verirlerdi.»

811 — Ebu Ubeyd dedi : Muhammed bin Kesir bize Evzaî ve Amr bin Şuayb'den şöyle dediğini nakletit : Rasulüllah (S.A.V.) Huneyn'den döndüğü zaman yerden bir kıl tanesini alarak şöyle buyurdu : «Allah'ın size ihsan etmiş olduğu ganimetlerden, benim için, bu kıl tanesi kadar da olsa, humustan başkası yoktur. Humus da size dönmektedir.»

812 — Ebu Ubeyd dedi : İsmail bin İbrahim bize Eyyub, Nafi' ve İbni Ömer'den şöyle rivayet eti : İbni Ömer dedi ki : «Rasulüllah (S.A.V.) bir seriyye halinde bizleri Necd nahiyesine doğru gönderdi. Her birimize oniki deve ganimet isabet etti. Bir de Rasulüllah bizlere fazla olarak birer deve daha ihsan etti. (Yahud bizlere birer deve daha ihsan edildi. Şüphe Ebu Ubeyd'dendir.)

813 — Ebu Ubeyd dedi : Ezher ve Muaz bize İbni Avn, Yahya bin Yahya el-Gassanî'den şöyle anlattı: Abdurrahman bin Ebî Bekr cahiliyye döneminde bir cariyeye aşık olmuştu. Adı Leylâ olan bu cariyeyi her zaman anardı. Abdurrahman Yemen'de Ya'lâ bin Ümeyye'nin yanına geldi. Bir de ne görsün; o cariye esirler arasındadır. Abdurrahman Ya'la'ya: «— Bana cariyeyi ver.» dedi. Ya'la: «— Onu sana veremem. «Ebu Bekir'e bu konuda yaz.» diye cevap verdi. Bunun üzerine Ebu Bekir'e konu hakkında mektup yazdı. Ebu Bekir (R.A.) Ya'la'ya gönderdiği mektupta cariyeyi Abdurrahman'a vermesini istedi. Muaz rivayete ilaveten der ki : İbni Avn şöyle dedi : «Görüşüme göre Ebu Bekir cariyeyi Abdurrahman'a humustan vermiştir.»

814 — Ebu Ubeyd dedi : Bu hadisi Ebu Müshir el-Gassanî'ye Şam'da anlattım. Hadisi kendisi de biliyordu. Ebu Mushir bana şöyle dedi : Adı geçen cariye Leylâ binti Cudî'dir. Gassan'lı bir hanımdı. Hadisi bilen Ebu Müshir daha sonra şöyle dedi : Cariyeyi ona Şam'da Hz. Ömer bağışladı.

815 — Ebu Ubeyd dedi : Yahya bin Said bize Kehmes bin Hasan'dan şöyle nakletti : Kehmes dedi ki : Muhammed bin Sirin bize anlattı ki : Enes bin Malik İbni Ziyad ile birlikte harbe iştirak etti. İbni Ziyad Enes'e humusun dışındaki ganimetten otuz esir (veya cariye) verdi. Bunun üzerine Enes :

— Bana bunları humustan ver, dedi. Ancak İbni Ziyad, İbni Abbas'a humusun dışındaki ganimetin başkasından vermeği reddetti. İbni Abbas da humusun dışındaki ganimetlerden (hususî ganimet) almaktan imtina etti.

816 — Ebu Ubeyd dedi : Ensarî, İbni Avn ve İbni Sirin'den naklen bize şöyle nakletti : Kumandanlardan bir zat Enes bin Malik'e fey'den (ganimetten) bir şeyler — yahud esirler — verdi. Enes : «Bunlar humustan mıdır?»

diye sordu. Kumandan : ««Hayır» dedi. Ravi der ki : Bunun üzerine İbni Abbas (kendisine hususî ganimet olarak verilen) bu atiyyeyi kabul etmedi.

817 — Ebu Ubeyd dedi : Abdurrahman bin Mehdi bize Muhammed bin Raşid ve Mekhul'dan naklen şöyle anlattı : Mekhul dedi ki : «Humus, fey' (savaş yapmaksızın ele geçirilen mal ve emlak) hükmündedir. Devlet reisi ondan (humustan), zengin olsun fakir olsun, istediği kimseye verebilir.»

818 — Ebu Ubeyd dedi : Abdurrahman bin Mehdi bize Muhammed bin Raşid, Leys bin Ebî Rukayye ve Ömer bin Abdülaziz'den şöyle rivayet etti : Ömer bin Abdülaziz (R.A.) şöyle yazdı : «Humus fey' ile aynı hükme tabidir.»

819 — Ebu Ubeyd dedi : Abdurrahman bin Mehdi, Süfyan bin Said ve Malik bin Enes'den şöyle rivayet etti : «Süfyan ile Sadî'nin görüşleri şuydu : Nefl (yani hususî ganimet) humustandır.

820 — Ebu Ubeyd dedi : Evzaî'nin görüşüne gelince : Bu hususta onun görüşü hakkında bilinen şudur : O, nelf (hususî ganimet)in humustan verilemeyeceğini savunmaktaydı. Bu zat şöyle demiştir : Humus, Allah'ın Kur'an-ı Kerim'de beyan ettiği sınıflara mahsustur. Allah Teala buyuruyor ki : «Biliniz ki, ganimet olarak elegeçirdiğiniz herhangi bir şeyin beşte biri Allah içindir. O da, Peygambere ve onun akrabasına, yetimlere, miskinlere ve yolda kalmışlara aittir; eğer siz Allah'a iman etmiş ve o hak ile batılın ayrıldığı Bedir günü, o iki ordunun birbiriyle çarpıştığı gün, kulumuza indirdiğimiz ayetlere iman etmişseniz.. Allah her şeye kadirdir.» (1)

Ebu Ubeyd dedi : Evzaî'nin görüşünü, Fey' kitabının başında naklettiğimiz Hz. Ömer'den mervî rivayet teyid eder. Hz. Ömer ganimet mallarından bahsettiği zaman humus ayetini okumuş ve : «Humus, ayette zikredilen bu sınıfların hakkıdır.» demişlerdir. (bak. 41nur. par.)

Ancak rivayet ve hadislerin ekseriyetine göre, ganimetlerin beşte birinin imamın yetkisine bırakılmıştır. Devlet reisi ondan istediğine hususî ganimet verebilir.

821 — Bu rivayetlerden biri de Rasuüllah (S.A.V.) den naklettiğimiz hadisi şeriftir. Bu hadiste Rasulüllah şöyle buyurmuştu :

«— Allah'ın size ihsan etmiş olduğu ganimetlerden benim için ancak humus vardır. Humus da size dönmektedir.» (bak. 811 nur. par.)

Rasulüllah (S.A.V.) bu sözü ile Hüneyn'den dönerlerken, muhariplere hitab etmiştir.

822 — Yine, Affan bize Abdülvahid bin Ziyad, Haccac, İbni Zübeyr ve Cabirden şöyle anlattı : Cabir'e şöyle buyurdu : «— Rasulüllah (S.A.V.) humusu ne yapardı?» Cabir : «— Humustan; (ihtiyacı olan) şahısa, sonra

---

(1) **Enfal: 41**

(ihtiyacı olan başka bir) şahısa; sonra da (muhtaç olan) kimseye yardım ederdi.» diye cevap verdi.

Ebu Ubeyd dedi : Daha evvel Maan bin Yezid tarikından naklettiğimiz Rasulüllah'ın hadisi de sözünü ettiğimiz rivayetlerdendir. Rasulüllah bu hadiste şöyle buyurmuştu : «Ancak humus ayrıldıktan sonra ganimetten hususî ganimet bağışlanabilir.» (bak. 797 nur. par.)

İbni Ömer'den menkul (812 nur. par.) rivayet de bu grup rivayetlere dahildir. İbni Ömer demişti ki : «Rasulülah (S.A.V.) bizleri bir seriyye halinde (Necde tarafına) gönderdi. Herbirimize oniki deve isabet etti. Bir de Rasulüllah bizlere fazla olarak birer deve daha ihsan etti.»

Bu rivayette esas hisselerden sonra sözü edilen atiyyenin humustan verilmiş olması dışında bir vecih kabul etmemektedir. Ki bu mevzu, Mekhul'dan naklettiğimiz (809 nur. par.) hadiste açıklanmış halde anlatılmıştır. Hadiste şöyle anlatılmıştı: «Rasulüllah (S.A.V.) Hayber savaşında humustan hususî ganimet bağışladılar.»

Yine, Said bin Müseyyib'in : «Onlar (Peygamber ve halifeleri) ancak humustan hususî ganimet verirlerdi.» sözü de aynı görüşü beyan etmektedir. (bak. 810 nur. rivayet). Binaenaleyh Abdurrahman bin Ebî Bekr'den nakledilen ve kendisine bir cariye bağışlandığını beyan eden rivayet de aynı yoruma tabidir. Yani bağışlanan cariye humustan verilmiştir. (bak. 813 nur. par.)

Enes yolundan nakledilen ve kendisinin humusun dışındaki ganimetten bağışlamayı reddettiğini bildiren rivayet de bu babta bir delildir. Ömer bin Abdülaziz ile Mekhul'un : «Humus, fey' ile aynı hükme tabidir.» mealindeki sözleri de aynı babta mütalaa edilir. Süfyan ve Malik'in görüşleri de aynı paraleldedir. Hatta bazıları, imam (devlet reisi) ın, dilerse, bütün humusu hususî ganimet olarak verebileceğini savunmuşlardır.

823 — Ebu Ubeyd dedi : Abdurrahman, Süfyan ve Mansur'dan naklen bize şöyle anlattı : Mansur dedi ki : «İbrahim'den devlet reisinin göndereceği seriyye hakkında sordum. O şöyle dedi : Devlet reisi dilerse ganimetin beşte birini alır. Dilerse de bütün ganimeti seriyye efradına bağışlar.»

824 — Ebu Ubeyd dedi : Aynı bapta, Yunus, bin Ebî İshak, babası ve Mehlib bin Ebî Safre'den şöyle anlatılır : Mehlib dedi ki : «Hz. Ömer zamanında bir seriyyenin kumandanı olmuştum. Ganimetin beşte biri bana bağışlandı.» Yine Hz. Hasan'dan rivayet ettiğimiz, «Sana «enfal»dan soruyorlar.» ayeti hakkındaki sözü de aynı konuda mutalaa edilmelidir. Hz. Hasan demişti ki : «Bu konuda yetki devlet reisinindir.»

Ebu Ubeyd dedi : Humus hakkında alimlerin bu tarzda görüş beyan etmeleri ve humusun Kur'an'da belirtilen sınıflar dışında sarf edilmesine ce-

vaz vermeleri ancak şu durumda söz konusudur: Eğer islamın ve müslümanların menfaatı bunu gerektiriyorsa ve umumun maslahatı bu tip uygulamaya ihtiyaç hissetiriyorsa ve belirtilen sınıflara harcanması yerine başka sarf yerlerine verilmesi müslümanların menfaatine ise, o takdirde humustan hususî ganimet vermek caiz olur. Ve bu konuda yetki devlet reisinindir. Zira onların maslahatına nazır olan ve idarelerini üstlenen kendisidir. Yoksa bu hususta heva ve heves ile veya bazı kimselere özel imtiyazlar vermek suretiyle hareket edilemez.

Beşte Biri Alınmadan Umum Ganimetten Hususî Ganimet vermek Hakkında

825 — Ebu Ubeyd dedi : Haccac, İbni Cüreyc ve Süleyman bin Musa'dan naklen bize şöyle anlattı : Süleyman bin Musa dedi ki : Hiçbir emir, sahiplerinin izni olmadan ganimetlerden bir şey bağışlayamaz. Meğer ki bir mürşid, ve çoban için bağışlanmış yahud seleb ve hususî ganimet olarak verilmiş olsun. İlk ganimet taksim edilmeyinceye kadar da hususî ganimet verilemez.

826 — Ebu Ubeyd dedi : Bazı raviler de bu rivayeti Süleyman bin Musa, Amr bin Şuayb, babası, dedesi ve Ömer'den naklederler. Haccac ise aynı rivayeti bu şekilde (Hz. Ömer'e kadar) isnad etmemiştir. Bugün için insanlar ganimet konusunda kabul ettikleri esas odur ki, tahmis edilmeyinceye kadar umum ganimetten hasusî ganimet verilemez.

Mürşid ve çobanlara tahmis edilmeden evvel umumî ganimetten hususî ganimet vermenin caiz olması, ordunun bu iki sınıfa olan ihtiyacından dolayıdır. Bu sebepledir ki, bu iki sınıfa hususî ganimet vermek umum ordunun borcudur. Zira ordu bunlardan müstağni kalamaz. O halde bunlara verilecek hususî ganimet umumun malından olması lazımdır. Bunun dışında, hiçbir kimsenin, tahmis edilmeden evvel umum ganimetten hususî ganimet verdiğine dair bizde bir bilgi mevcut değildir. Allah'ın Rasulüllah'a mahsus olarak tanıdığı selahiyyet müstesna.. Nitekim bu hususta Rasulüllah (S.A.V.) den başkası için caiz olmayan rivayetler nakledilmiştir :

827 — Ebu Ubeyd dedi : Abdurrahman bin Mehdi bana İkrime bin Ammar, İyas bin Seleme bin el-Ekva' ve babası Seleme bin Ekva'dan şöyle anlattı : «Rasulüllah ona, piyade olduğu halde, bir atlı ve bir piyade hisseleri verdi. Seleme Rasulüllah (S.A.V.) in sağmal develerini kurtarmıştı. Rasulüllah buyurdu ki : Atlılarımızın en hayırlısı Ebu Katade, piyadelerimizin en hayırlısı da Seleme'dir.

828 — Abdurrahman dedi: Bu hadisi Süfyan'a anlattım. O, şöyle dedi: Bu Rasulüllah (S.A.V.)'e mahsus bir selahiyettir.

Ebu Ubeyd dedi: Anlaşılıyor ki, sehimlerde fazlalık gözetmek ve ganimetten hasusî ganimet vermek Peygamber (S.A.V.)'den sonra hiç bir kimsenin hakkı değildir. Onun görüşü oydu ki, hususî ganimet, beşte bir nisbetinde ganimetten ayrılan humustan verilir. Süfyan der ki: Rasulüllah (S.A.V.) in Seleme'ye verdiği imtiyaz, Peygamber'e mahsus bir hak olup kendisinden sonra hiç bir kimsenin yetkisine dahil değildir.

Ebu Ubeyd dedi: Said bin Müseyyib'den nakledilen bazı rivayetler, netice itibariyle Süfyan'ın görüşüne uymaktadır.

829 — Ebu Ubeyd dedi: Yahya bin Said bana Muhammed bin Amr'-dan şöyle dediğini anlattı: «Ebu Seleme bin Abdurrahman'ın yanında bulunuyorduk. O, Said bin Müseyyib'e göndererek nefl (hususî ganimet) hakkında sordu. Said bin Müseyyib herhangi bir karşılık vermedi. Daha sonra Bürd adında bir ücretlisini —yahud bir mevlasını— gönderdi. Bürd dedi ki: «Said bin Müseyyib, Rasulüllah (S.A.V.)'den sonra hususî ganimet yoktur, dedi.

Ebu Ubeyd dedi: Görülüyor ki, Said bin Müseyyib de aynı manayı kasdetmiştir. Yani ganimet hisseleri arasında fark gözetmek ve hususî ganimet vermek Peygamber (S.A.V.)'den sonra hiç bir kimsenin hakkı değildir.

Rasulüllah'ın Hüneyn günü Akra' bin Habis ve Uyeyne'ye fazla hisseler vermesi de aynı hükme tabidir.

830 — Ebu Ubeyd dedi: İsmail bin Cafer bize Humeyd ve Enes bin Malik'den şöyle nakletti: Enes bin Malik dedi ki: «Rasulüllah (S.A.V.) Hüneyn ganimetlerini bölüştürdü. Akra' bin Habis'e yüz deve, Uyeyne bin Hısna da yüz deve verdiler. Durum Ensar'a intikal etti... Ravi bu konuda uzunca bir hadis nakletti.

Ebu Ubeyd dedi: Bu hadisin bana göre iki vechi vardır:

1 — Rasulüllah bu develeri umum ganimetten vermiş olabilir. Bu durumda Rasulülah'ın bu uygulaması, Said bin Müseyyib ve Süfyan'ın dedikleri gibi, kendi şahsına mahsus bir hakdır.

2 — Verilen atiyyeler humustan verilmiş olabilir. Nitekim daha evvel naklettiğimiz hadiselerde imam (devlet reisi)'in humustan insanlara hususî ganimet vermek yetkisine sahip olduğu belirtilmişti. Bana göre iki vecihten sonuncusu daha kuvvetli bir ihtimaldir. Zira bu hadisi Rasulüllah (S.A.V.)'den nakleden Enes bin Malik umum ganimetten kendisine otuz esir veren emirin atiyyesini reddetmiş ve humusun dışındaki ganimetten hususî ganimet almaktan kaçınmıştır.

Ebu Ubeyd dedi: Bu mevzudaki hadisi bundan önceki bölümde nak-

letmiştik. Binaenaleyh, bu rivayeti nakleden, Enes, herhalde daha evvel aynı mevzuda naklettiği rivayetin farkında idi.

831 — Bazıları da Rasulüllah (S.A.V.) in adı geçen zevata verdiği ganimetler, ganimetten kendisinin tasarruf hakkına sahip olduğu humustandı, derler. Halbuki bu ganimetler humustan verilmiş olsaydı itirazda bulunan Ensar, bu konuda itiraz hakları olmazdı. Hem de bu konuyu bilmiyor değillerdi. Zira humus Rasulüllah'a ait olup istediği şekilde onda tasarruf etmek hakkına sahipti. Hem de verilen malara ganimet denilmeyecek, hibe, atiyye veya benzeri tabirlerle ifade edilecekti.

Humustan Rasulüllah'ın Hissesi Hakkında

832 — Cerir bin Abdülhamid bize Musa bin Ebî Aişe'den şöyle anlattı: Musa bin Ebî Aişe dedi ki: «Yahya bin el-Cezzar'dan Peygamber (S.A.V.) in hissesini sordum. O şöyle karşılık verdi:
«— Humusun beşte biridir, diye cevap verdi.»

833 — Ebu Ubeyd dedi: Abdurrahman bize Süfyan, Musa bin Ebî Aişe ve Yahya bin Ebî Cezzar'dan aynı tarzda bir rivayet anlattı.

834 — Ebu Ubeyd dedi: Said bin Ufeyr bana İbni Lüheya, Abdullah bin Ebî Cafer, Nafi ve İbni Ömer'den şöyle rivayet etti: İbni Ömer dedi ki: «Ganimetin beş hisseye bölüştürüldüğünü sonra da bunlara kura çekildiğini gördüm. Rasulüllah, kendisine düşeni alırdı. O, seçmezdi.

835 — Ebu Ubeyd dedi: Abdullah bin Salih bize Ali bin Ebî Talha ve İbni Abbas'dan şöyle rivayet etti: İbni Abbas dedi ki: «Ganimet beşe bölünürdü: Dört hissesi savaşa katılanlarındı. Beşte bir hisse de, dörde bölünürdü. Bundan dörtte bir hisse Allah'ın, Peygamber'in ve akrabanın —yani Rasulüllah'ın akrabalarının— hakkıdır. Allah'ın ve Rasulünün hissesi aynı zamanda Peygamberin yakınlarının da hissesiydi. Rasulüllah humustan ayrıca bir hisse daha almazdı. Dörtte bir nisbetindeki ikinci hissesi ise, yetimlerin hakkıdır. Humusun üçüncü çeyreği de fakirlerindir. Dördüncü çeyrek ise yolcunun, yani müslümanların misafirliğine gelen fakir ibni sebilin hakkıdır.

836 — Ebu Ubeyd dedi: Haccac bize Ebu Cafer er-Razî, Rabi bin Ebî Enes ve Ebu'l-Aliye'den şöyle anlattı: Ebu'l-Aliye dedi ki: «Ganimet Rasulüllah'a getirildi. Peygamber (S.A.V.) elini genimete vururdu. Eline düşeni Allah'ın evinin hakkı olarak Ka'be'ye ayırırdı. Daha sonra kalanı beşe taksim ederdi. Bir hisse Rasulüllah'ın, bir hisse yakınlarının, bir hisse yetimlerin,

bir hisse fakirlerin ve bir hisse de İbni sebilindi. (1) Ka'be'ye tahsis buyurduğu hisse ise Allah'ın payıdır.

Ebu Ubeyd dedi : Bundan maksad «Biliniz ki, ganimet olarak elegeçirdiğiniz bir şeyin beşte biri Allah'ındır...» (2) ayeti kerimesinde sözü edilen humustur. Ravi demek istiyor ki, ayette geçen «Allah'ın» sözü, Kâbe'nin hissesini ifade eder. Halbuki bu ifadenin bir başka tefsiri daha vardır :

837 — Ebu Ubeyd dedi : Abdurrahman, Süfyan ve Kays bin Müslim'den bize şöyle rivaye tetti : Kays bin Müslim dedi ki : «Hasan bin Muhammed bin el-Hanefiyye'ye «Biliniz ki, ganimet olarak elegeçirdiğiniz bir şeyin beşte biri Allah'ındır» (3) ayetini sordum. O şöyle cevap verdi : Allah adı hersözün anahtarıdır. Dünya da ahiret de onundur. Halbuk insanlar Rasulüllah (S.A.V.)'den sonra bu iki hisse hakkında ihtilafa düşmüşlerdir.» (4)

838 — Ebu Ubeyd dedi : Muhammed bin Kesir bize Zaide bin Kudame, Abdülmelik ve Ata'dan şöyle rivayet etti: Ata' dedi ki : «Allah'ın ve Rasulünün hisseleri aynıdır. Rasulüllah bu hisseden asker techiz eder, atiyye verir, istediği yerde ve istediği şekilde harcardı.

Ebu Ubeyd dedi : İşte, Rasulüllah (S.A.V.) in hissesi budur. Bu hadiselere göre beşte bir hisselerle bunların sarf yerleri yukarıda anlatılanlardan ibarettir. Rasulüllah döneminde humuslar anlatıldığı şekilde bölüştürülürdü.

Bunun dışında rivayet edilen bazı rivayetlerde humustan hususî ganimet verme ruhsatı verilmiştir. Benim görüşüme göre her iki vecih arasında bir tenakuz mevcut değil. Ancak bana göre humusta esas odur ki, bu hisse Kur'an'da belirtilen sınıflara verilmelidir. Başkalarına verilmesi uygun değildir. Şu kadar var ki, humusun muhariplere harcanması, belirtilen beş sınıfa harcanmasından —müslüman ammenin çıkarları açısından— daha hayırlı ise, o takdirde onu muhariplerce harcamak gerekir. Nakledilegelen rivayetler bunu öngörmektedir. Halbuki belirtilen sınıflar buna daha çok muhtaç ise, o zaman başka yerlere harcanamaz.

İbni Mübarek'den nakledilen bir hadiste bu konu anlatılmaktadır :

839 — Şu'be, Ebu'l-Fayd ve Ömer Ebu Hafs el-Humsî'den naklen İbni Mübarek yolundan bu bapta şu rivayet anlatıldı : «Muaviye (R.A.), Mikdad'a bir merkep verdi. Mikdad da onu aldı. Bunun üzerine İrbad kendisine şöyle dedi : «Senin onu almaya hakkın olmadığı gibi, onun da onu sana vermeye hakkı yoktu. Kıyamet günü bu merkebi taşıyarak getirdiğini görür gibiyim.» Ravi dedi : Bunun üzerine Mikdad merkebi geri verdi. Şube dedi:

---

(1) Bu beş hisse umum ganimetten değil, humustandır.

(2) el-Enfal: 41

(3) el-Enfal: 41

(4) İki hisseden murad Allah'ı ve Rasulunun hisseleridir.

Konuyu Yezid bin Humeyr'e anlattım. Kendisi de aynı mevzuyu biliyordu. Yezid: «Muaviye Mikdad'a sözkonusu merkebi humustan vermişti.»

Ebu Ubeyd dedi: Mikdad tarafından izhar edilen bu kerahetin bana göre tefsiri ancak şöyledir: Humusun sarf yerleri olan sınıflar o gün için muhariplerden daha çok humusa muhtaç olması gerekir.

Humusun tabi olduğu hüküm bundan ibarettir. İmam (devlet reisi) bu konuda yetki sahibidir. Uygun göreceği kararı alabilir.

Zekata gelince: Ne imam ve ne de alimler tarafından zekatın sekiz sınıfın dışında herhangi bir kimseye verilebileceğine dair bir rivayet bize intikal etmiş değildir. Buna göre, humusun hükmü ile zekatın hükmü muhteliftir. Halbuki her iki kaynağın sarf yerleri kitap ve sünnette belirtilmiştir. Biz her iki konuda ihtilafa gitmenin sebebini humusun fey'in hükmüne tabi olmasında görüyoruz. Zira humus ile fey'in ikisi de müşriklerin mallarının aslındandır. Bu sebeplerdir ki, alimler, müslümanların ihtiyacı sözkonusu olduğu zaman, humusun aslına ircaını (fey' ile aynı hükme tabi kılınmasını) uygun görmüşlerdir.

840 — Her iki konuyu birbirine yaklaştıran, Allah Teala'nın her iki gelir kaynağını aynı lafızlarla beyan buyurmasıdır. Allah celle celalüh humus hakkında şöyle buyurur: «Biliniz ki, ganimet olarak elegeçirdiğiniz herhangi bir şeyin beşte biri Allah içindir...» (5) Böylece Allah Teala, ganimetin beşte birini kendi zatına izafe etmek suretiyle söze başlamış daha sonra humusun sarf yerlerini beyan buyurmuştur. Fey' konusunda da aynı tarzda beyan buyurmuşlardır: «Allah'ın memleketler ahalisinden peygamberine verdiği ganimet Allah içindir...» (6) Bunda da Cenab-ı Allah, fey'i kendi zatına izafe ettikten sonra sarf yerlerini beyan etmiştir. Bu nedenle humus ve fey' imamın yetkisine terkedilmiştir. Dilediği tarafa harcamakta muhayyerdir. Yeter ki harcanan cihet Allahın muradına uygun ve rızasına daha yakın olmasına dikkat edilsin. Halbuki zekatı beyan buyurduğu zaman Cenab-ı Allah şöyle buyurur: «Zekat ancak fakirler, miskinlere verilir... (7) Böylece Allah (C.C.), ayetin başında (fey' ve humus konusunda olduğu gibi) «zekat Allah içindir» buyurmamış, doğrudan doğruya zekatın sarf yerlerini beyan buyurmuştur. Yani bu konuda hiçbir kimseye ihtiyar tanımayarak zekâtın sarf yerlerinden başka yerlere harcanmasına müsaade etmemiştir. Başka bir ifade ile zekat yalnız müslümanların mallarından alınmaktadır. Hüküm ise, zekatın zenginlerden alınıp fakirlere verilmesidir. O halde zekattan hususî bağış veya atiyye vermek caiz değildir. Zekat müslümanların mallarından olmasına karşılık humus ve fey' gayri müslimlerin

---

(5) el-Enfal: 41
(6) el-Haşr: 7
(7) Tevbe: 9

mallarındandır. Bundan dolayı ve daha evvel zikrettiğimiz sebepler içindir ki, zekat ve humusun hükmü ayrı ayrı olmuştur.

841 — Bununla beraber Süfyan bin Uyeyne'den nakledildiğine göre şöyle demiştir: Allah Teala fey' ve humus ayetlerinde kendi adıyla söze başlamıştır. Zira humus ve fey' kazançların en şereflisidir. Ve ancak tazim edilen ve şerefli bilinen şeyler Allah'a izafe edilir. Buna karşılık zekatı kendi zatına izafe buyurmamıştır. Zira zekat insanların mallarının artıkları hükmündedir.

Ebu Ubeyd dedi: Süfyan'ın bu görüşü bizim görüşümüzle bir çelişki teşkil etmemektedir. Bilakis görüşümüzü teyid edecek durumdadır. Zira Allah Teala fey' ve humus hakkında aynı ifadeleri kullanmasına karşılık, zekatı bundan ayrı bir beyan tarzı ile ifade buyurmuştur. Kanaatimizce bunun nedenini yukarıki tefsiridir. Ama yine de Allah bilir..

Zi'l-Kurba'nın Humustan Alacakları Hisse Hakkında

842 — Ebu Ubeyd dedi: Abdullah bin Salih bize Leys bin Sad, Yunus bin Zeyd ve İbni Şihab'dan naklen şöyle anlattı: İbni Şihab dedi ki:

— Abdullah bin Hars bin Nevfel el-Haşimî bana anlattı: «Abdulmuttalib bin Rabia bin Haris bin Abdülmuttalib kendisine(Abdullah bin Hars'e) haber verdi ki: «Babası Rabia bin Haris ve Abbas bin Abdülmuttalib, Abdülmuttalib bin Rabia bin Hars'e ve Fadl bin Abbas'a şöyle dediler: «İkiniz Rasulüllah (S.A.V.)'e gidiniz. Ve ona deyiniz ki:

«— Ey Allah'ın elçisi, görüyorsun ki, bu yaşa baliğ olduk. Biz evlenmek istiyoruz. Ey Allah'ın Rasulü, insanların en hayırlısı ve yardım bağını en iyi koruyanlarısın. Balarımız, mehirlerimizi karşılayacak güçte değillerdir. Bizi zekat amili tayin edersen, amiller gibi sana (toplayacağımız) zekatı öderiz. Buna karşılık alacağımız hisse (işimize yarıyacaktır.) Ravi dedi: «Biz bu hal üzere iken Ali bin Ebî Talib (R.A.) geldi. Bize şöyle dedi: «Allah'a yemin ederim ki, hiç biriniz zekat amili tayin edilmeyecektir.» Rabia bin Haris ona şöyle karşılık verdi: «Bunu hasedinden ve azgınlığından dolayı söyliyorsun. Sen Rasulüllah'ın damadı oldun. Buna rağmen sana karşı hased beslemedik.» Bunun üzerine Ali (R.A.) ridasını çıkarıp yere serdi. Sonra üzerine oturdu. Ve şöyle dedi:

— Allah'a yemin ederim ki, her iki oğlunuz size dönünceye ve Rasulüllah'a arz etmelerini söylediğiniz isteklerinize cevap getirmeyinceye kadar yerimden ayrılmayacağım. Abdülmuttalib dedi. Fadl ile beraber Rasulüllah (S.A.V.)'e gittik. Yetişir yetişmez öğle namazına durulduğunu gördük.

İkimiz de cemaatle birlikte namazı kıldık. Daha sonra Fadl ile ikimiz Rasulüllah'ın hücresinin kapısına doğru süratle gittik. Kapıda bekledik. Rasulüllah o anda Zeyneb bint Cahş'in odasında bulunuyordu. Derken kapıda bekledik. Rasulüllah nihayet geldi. Benim ve Madl'ın kulağından tuttu ve şöyle dedi : «İçinizdekini boşaltın bakalım.» Daha sonra içeri girdi; bana ve Fadl'a da izin vererek içeri girdik. Bir an için birbirimize konuşma teklifinde bulunduktan sonra kendim söze başladım. (Yahud Abdullah Rasulüllah ile konuşmaya başladı. Şüphe Abdullah'dandır.) Rasulüllah'a babalarımızın bize tavsiye ettiği teklifi arzettik. Bunun üzerine Rasulüllah bir müddet başını kaldırarak yukarıya baktı. Rasulüllah'ın bu hali bizi nerdeyse usandıracaktı. Bizler, artık Rasulüllah'ın bize cevap vermeyeceğini sandık. Hatta Zeyneb hicabın arkasından eliyle bize işaret ederek acele etmememizi tavsiye etti. Zira Rasulüllah bizim durumumuzu düşünüyordu. Ravi dedi : Daha sonra Rasulüllah başını eğerek bize dedi ki :

— Şu zekat var ya, müslümanların mallarının artıkları hükmünde olan bir maldan başka bir şey değildir. Zekat ne Muhammed ve ne de Muhemmed'in yakınlarına helal olmaz. Bana Nevfel bin Hars'ı çağırın.» Bunun üzerine Nevfel Rasulüllah'ın huzuruna çağırıldı. Rasulüllah :

— Ey Nevfel, Abdülmuttalib'e kızını nikahla, buyurdu. Nevfel bana kızını nikahladı. Sonra Rasulüllah : Bana Mahmiye bin Çüz'ü çağırın, dedi. Rasulüllah (S.A.V.) Mahmiye bin Cüz'e : «— Fadl'a kızını nikahla» buyurdu. Cüz', Fadl'a kızını nikahladı. Daha sonra Rasulüllah (S.A.V.) :

— Kalk, humustan şu, şu miktarda ikisinin mehrini öde, buyurdular. Ravi İbni Şihab der ki, Abdullah bin Hars bana mehirin miktarını bana bildirmedi.

Ebu Ubeyd dedi : Bize göre rivayette Cüz' olarak adı geçen zatın ismi Cüz'dür. Yani «zeyn» harfi şeddelidir. Anvak Ravi Cüz' olarak zikretmiştir. Ayrıca asulüllah (S.A.V.), Benî Zebid kabilesinden bir zatı humuslar üzerine amil tayin buyurmuşlardı.

843 — Ebu Ubeyd dedi : Yezid bin Harun bize Muhammed bin İshak, Zührî, Said bin Müseyyib ve Cübeyr bin Mut'am'dan şöyle rivayet etti: Cübeyr bin Mut'am dedi ki: «— Rasulüllah (S.A.V.) zi'l-kurbanın humustan olan hissesini Benî Haşim ve Benî Abdil'l-Muttalib arasında bölüştürdüğü zaman, Osman'la beraber ona geldik.

— Ey Allah'ın Rasulü, Haşimoğulları varya; onlara olan yakınlığın sebebiyle (sana dokunan yardım ve) hizmetleri inkar edilemez. Buna rağmen görüyorsun ki, beni Muttalib'e verdiğin halde bizi mahrum ettin. Halbuki onlarla aynı derecede sana yakınız, dedim. Bunun üzerine Rasulüllah (S.A.V.)

— Onlar (her iki taraf),) ne cahiliyette ve ne de islamdan beni —ya-

hud bizi yalnız bırakmadılar, buyurdu. (Sonra Rasulüllah) parmaklarını bitiştirerek: Benû Haşim ve Benû Muttalib aynı şeydir, dedi.

844 — Ebu Ubeyd dedi: Abdullah bin Salih bize Leys bin Sad, Yunus bin Yezid ve İbni Şihab'dan şöyle rivayet etti: İbni Şihab dedi ki: Said bin Müseyyib Cübeyr bin Mutam'dan naklen bana şöyle nakletti: «Cübeyr bin Mutam ile Osman Peygamber (S.A.V.)'e geldiler. (Ravi daha sonra yukarıki rivayete benzer bir nakil yaptı ve şu ilavede bulundu): Rasulüllah sözkonusu humustan Beni Haşim ve Benî Muttalib'e verdiği kadar, Benî Abd-i Şems ve Benî Nevfel'e i'ta buyurmadılar.

846 — Ebu Ubeyd dedi: Abdurrahman bin Mehdi Süfyan ve Kays bin Müslim'den naklen bana şöyle nakletti: Kays dedi ki: «— Hasan bin Muhammed'e «Biliniz ki, ganimet olarak elegeçirdiğiniz bir şeyin beşte biri Allah'a, Rasulüne ve Zi'l-kurbaya aittir...» (1) ayetini sordum. O şöyle cevap verdi:

— Allah ismi sözün anahtarıdır. Dünya da ahiret de Allah'ındır. Halbuki Rasulüllah'ın vefatından sonra insanlar her iki hisse (Peygamberin ve yakınların hissesi) hakkında ihtilafa düştüler. Bazılarına göre Zilkurbanın payından maksad Rasulüllah'ın akrabalarının hissesidir. Bazıları da demiştir ki, bu hisse halifenin yakınlarının hissesidir. Bazıları da der ki, Peygamber (S.A.V.)'in hissesi ondan sonra halifeye aittir. Ancak bu iki sehmi at ve silah gibi harp vasıtalarına sarf etmek hususunda ittifak ettiler. Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer'in hilafetleri döneminde uygulama bu şekilde idi.

847 — Ebu Ubeyd dedi: Abdullah bin Mübarek, Muhammed bin İshak'dan rivayetle bize şöyle nakletti: Muhammed bin İshak dedi ki: Ebu Cafer Muhammed bin Ali'ye:

— Hz. Ali halife olunca zi'l-kurbanın hissesini ne yaptı, diye sordum. Ebu Cafer: «Hz. Ebubekir ve Ömer ile bu hususta aynı yolu takibetti, diye cevap verdi.

— O halde sizin bunca iddia ve muhalefetiniz neye? diye sordum. Muhammed bin Ali şöyle karşılık verdi: Hz. Ali'nin akrabaları hiçbir zaman görüşünün aksine hareket etmezlerdi.

— Öyleyse, kendi görüşünü uygulamaktan kendisini alıkoyan neydi? dedim.

— Hz. Ebubekir ve Ömer'e muhalefet etmiş olmayı hoş karşılamadı, diye karşılık verdi.

848 — Ebu Muaviye, Haccac ve Şa'bî'den naklen bize şöyle anlattı:

---

(1) el-Enfal: 41

Şa'biî dedi ki: «Hz. Ali şöyle dedi: «Ben hilafet makamına, Ömer'in bağlamış olduğu bir düğümü çözmek için gelmiş değilim.»

849 — Ebu Ubeyd dedi: Ebu'n-Nadr bize Şu'be, Eyyub, İbni Sirin, Ubeyde ve Hz. Ali'den şöyle rivayet etti: Hz. Ali dedi ki: «Daha evvel nasıl hüküm veriyordunuzsa, yine aynı şekilde hüküm veriniz. Zira ben ihtilafı sevmem. İnsanların birlik halinde olmasını istiyorum. Aksi takdirde arkadaşlarım gibi ölmeyi tercih ederim.

850 — Ebu Ubeyd dedi: Haccac Ebu Ma'şer ve Said bin Ebî Said'den naklen bize şöyle anlattı: Said bin Ebî Said dedi ki: Necde İbni Abbas'a şöyle yazdı: «— Zevi'l-Kurba kimlerdir, Peygamber (S.A.V.) savaşa katılan kadın ve köleye ganimetten hisse verir miydi, (harplerde) çocukları öldürür müydü? Bana bu konuda yaz. Ravi dedi: Bunun üzerine İbni Abbas Yezid bin Hürmüz'ü çağırdı ve şöyle yazdırdı: «Abdullah bin Abbas'dan Necde bin Uveymir'e.. Daha sonra bana yazdığın mektupta Zevil Kurbadan soruyor ve bunların kimler olduğunu soruyorsun. Biz Zevil Kurbanın Haşimoğulları olduğunu savunuyorduk. Halbuki bizim kavmimiz bu konuda bize muhalefet ettiler. Sözkonusu mefhumun tüm Kureyş'e şamil olduğunu söylediler. Yine bana savaşa katılan kadin ve köleye Rasulülah'ın ganimetten hisse verip vermediğini soruyorsun. Peygamber kadın ve köleye tam hisse vermemekle beraber onlara bir miktar ganimet verirlerdi. Bir de bana soruyorsun ki, Peygamber (S.A.V.) (harplerde) çocukları öldürüyor muydu? Sakın çocukları öldürmeyesin. Meğer ki, onlar hakkında (gayib kabilinden) bir bilgin varsa.. (Ebu Ubeyd dedi: Sanıyorum ki, bundan maksadı Hıdır aleyhi'sselamın öldürdüğü çocuk hakkında sahip olduğu bilgidir.)

851 — Ebu Ubeyd dedi: Muhammed bin Kesir bize Zaide bin Kudame, A'meş, Muhtar bin Sayfî ve Yezid bin Hürmüz'den şöyle anlattı: Yezid bin Hürmüz dedi ki :

— Necde İbni Abbas'a gönderdiği bir yazıda kendisine, yetimin öksüzlük çağının ne zaman sona ereceğinden, (harplerde) çocukların öldürülmesinden, kölenin fey'de hissesi olup olmadığından, kadınların savaşa iştirak edip etmediklerinden ve humusun kime ait olduğundan, sualler tevcih etti: Ravi dedi: İbni Abbas şöyle dedi: Eğer bana ahmakça bir tepki gösterecek olmasaydı, ona bu konularda cevap yazmazdım. Daha sonra İbni Abbas ona şöyle yazdı: Yetime gelince: İhtilam olduğu ve rüşd çağına erdiği anlaşıldığı vakit öksüzlük devri sona ermiş olur. Çocukların öldürülmesine gelince: Eğer, Hıdır'ın (malum çocuk hakkında) sahip olduğu bilgi gibi, sözkonusu çocuklar hakkında gaybî bir bilgin olursa öldürebilirsin. Aksi takdirde böyle bir işe tevessül etme. Köle ise, ganimetten kendisine bir miktar atiyye verilirdi. Kadınlar da savaşlarda yaralıları teda-

vi eder ve askerlere su dağıtırlardı. Humusa gelince: Bizler humusun bize (Peygamberin akrabalarına) ait olduğuna kailiz. Halbuki bizim kavmimiz onun bize ait olmadığını ileri sürmektedirler.

852 — Ebu Ubeyd dedi: Haccac bize Leys bin Sa'd, Akil bin Halid ve İbni Şihab'dan anlattığına göre, Yezid bin Hürmüz ona (İbni Şihab'a) şöyle anlattı: Necde İbni Abbas'a yazarak kendisine Zevi'l-Kurba'nın sehminden sordu. İbni Abbas ona cevaben şöyle yazdı: Zevi'l-Kurba'nın sehmi bizim (Peygamberin yakınlarının) hakkımızdır. Ömer (R.A.) bizi çağırdı, sözkonusu hisse ile dullarımızı evlendirmek ve fakirlerimize yardım etmek istedi. Biz de ancak tümünün bize teslim edilmesini istedik. O da buna razı olmadı ve vermekten imtina etti.

İbni Hürmüz der ki: Sözkonusu mektubu İbni Abbas'dan Necde'ye kendi elimle yazdım.

853 — Ebu Ubeyd dedi: Abdullah bin Salih bize Leys bin Sad ve Yahya bin Said'den anlattığına göre İbni Abbas şöyle dedi: Ömer (R.A.), humustan hakkımız olduğuna inandığı miktara yakın bir hisse vermekteydi. Biz de buna razı olmadık. Biz dedik ki, Zevi'l-Kurba'nın hissesi humusun beşte biridir. Buna karşılık Ömer şöyle dedi: Allah Teâlâ humusu, ancak beyan buyurduğu sınıflara ihsan buyurmuştur. O halde bundan en çok yararlanmak durumunda olanlar, sayıca fazla ve daha çok yoksul kimseler olmalıdır. İbni Abbas der ki: Bazıları bu hakkı bize verdi bazıları da bundan imtina etti.

854 — Ebu Ubeyd dedi: Halid bin Hidaş bize Hammad bin Zeyd, Nu'man bin Raşid ve Zuhrî'den naklen şöyle rivayet etti: Ömer bin Hattab dedi: Irak ganimetlerinin beşte biri bana geldiği zaman Haşimoğullarından olan her bekarı evlendirecek cariyesi olmayan herkese de hizmetçi tutturacağım. Ravi dedi: Hz. Ömer (R.A.) Hasan ve Hüseyn'e humustan hisse verirdi.

855 — Ebu Ubeyd dedi: Abdullah bin Salih bize Abdülaziz bin Abdullah, İbni Ebî Selem ve İbni Şihab'dan naklen bu babın başında naklettiğimiz ve Fadl bin Abbas ile Abdülmuttalib bin Rabia'nın kıssasını ve Rasulüllah'ın huzuruna çıkmalarını dile getiren rivayetin tarzında bir hadis nakletti. Şu kadar var ki, Abdülaziz bu rivayeti isnad etmedikten başka, hadiste adı geçen Nevfel bin Haris yerine Ebu Süfyan bin Haris'i zikretmiş ve şu ilaveyi yapmıştır: Rasulüllah (S.A.V.) Mahmiye'ye: Kızını şu gence —yani Fadl'a— nikahla. Ebu Süfyan bin Hars'a da: Kızını şu gence —yani Abdülmuttalib'e— nikahla, buyurdular.

Ebu Ubeyd dedi: Bizde mahfuz odur ki, adı geçen zat, Yunus tarikından Leys'in rivayet ettiği rivayette geçtiği gibi, Nevfel bin Hars'dır.

Maden ve Rikazdan (1) Humus Almak Hakkında

856 — Ebu Ubeyd dedi: İsmail bin Ca'fer bize Muhammed bin Amr bin Alkame, Ebu Seleme bin Abdurrahman bin Avf ve Ebu Hüreyre'den naklen şöyle anlattı: Ebu Hüreyre'nin buyurduğuna göre Rasulüllah (S.A.V.) şöyle buyurmuştur: «Hayvanın yaralaması hederdir. Kuyu hederdir. Maden hederdir. (zararı, sahibi tazmin etmez). Cahiliyetten kalma definede de humus vardır.

857 — Ebu Ubeyd dedi: Yahya bin Abdullah bin Bükeyr bana Malik bin Enes, İbni Şihab, Said bin Müseyyib, Ebu Seleme bin Abdurrahman bin Avf ve Ebu Hüreyre'den naklen Rasulüllah (S.A.V.)'in şöyle buyurduğunu anlattı:

«— Cahiliyyet devrinden kalma definede humus vardır.»

858 — Ebu Ubeyd dedi: İsmail bin İbrahim bize İbni Cüreyc'den naklen İbni Şuayb'dan şöyle anlattı: «Müzenî Rasulüllah (S.A.V.)'e mamur veya işlek yolda bulunan lükatadan sordu. Rasulüllah şöyle cevap verdi: Bir yıl süre ile onu tanıt. Eğer sahibi bulunursa, onundur. Aksi takdirde senin olur. Müzeni: «Ey Allah'ın Rasulü kadim harabelerde bulunan şeylerin hükmü nedir,» diye sordu. Rasulüllah (S.A.V.): «Bunlarda ve cahiliyetten kalma definede humus vardır» buyurdu.

859 — Ebu Ubeyd dedi: Muhammed bin İshak yukarıki rivayeti Amr bin Şuayb, babası ve dedesine isnad etmek suretiyle uzunca bir nakil ile Rasulüllah (S.A.V.)'den nakletmiştir. Muhammed bin İshak'dan bu rivayeti bana Ubeydullah bin Amr yolundan Ali bin Mabed rivayet etti.

Ebu Ubeyd dedi: İbni Aclan da sözkonusu rivayeti aynı isnad ile nakletmiştir:

860 — Yahya bin Abdullah bin Bükeyr mezkur rivayeti bana Leys bin Sa'd, İbni Aclan, Amr bin Şuayb, babası ve dedesinden naklen Rasulüllah (S.A.V.)'den rivayet etti.

Ebu Ubeyd dedi: Ancak insanlar «rikaz = cahiliyetten kalma definenin» mahiyetinde ihtilafa düşmüşlerdir. (1)

861 — Irak ehli, «rikaz»ın maden ve medfun mal anlamına geldiğini söylerler. Ki her ikisinde de humus hükmü caridir.

862 — Hicaz ehli ise, «rikazın» hususî olarak defnedilmiş mal anlamına geldiğini savunurlar. Onlara göre bunda humus vardır. Onlar maden, «rikaz»ın kapsamına girmediğini, bu sebeple de humusa tabi olmadığına kaildirler. Onlara göre madende yalnızca zekat vardır.

---

(1) «Rikaz» kelimesinin anlamını tesbit ederken Tecrid'de verilen anlamı uygun bularak «Cahiliyyetten kalma define» olarak terceme ettik. Müellif rikazı madenlerle aynı hükme tabi kılmıştır. (Çev.)

Her iki taraf da, mesned olarak bazı rivayet ve tevilleri ileri sürmüşlerdir.

863 — Ebu Ubeyd dedi: İshak bin Abdullah bin Bükeyr, Malik bin Enes, Rabia bin Ebî Abdurrahman ve birçok üstadlarından naklen şöyle anlattı: «Rasulüllah (S.A.V.), Kabeliyye bölgesindeki madenleri Bilal bin Hars'a ikta etti. (Ebu Ubeyd dedi: Kabeliyye Hicaz ülkesinde malum bir yerdir.) Bu madenlerden günümüze kadar zekattan başka bir şey alınmamaktadır.

864 — Ebu Ubeyd dedi: Malik'in yukarıki rivayeti dışında kalan rivayetlere göre Rasulüllah Bilal'e Kabeliyye bölgesinin alçak ve yüksek arazilerinin madenlerini ikta etti.

865 — Bu rivayet Kesir bin Abdullah el-Müzenî, babası ve dedesinden nakledilmiştir.

Ebu Ubeyd dedi: Adı geçen bölgenin alçak arazilerinden maksad Tihame'dir. Yüksek araziden maksad ise bölgenin Necd yöresidir.

866 — Ebu Ubeyd dedi: Muhammed bin Kesir bize Hammad bin Seleme, Ebu Mekin ve Bilal bin Hars el-Müzenî'nin mevlası Ebu İkrime'den şöyle anlattı: Ebu İkrime dedi ki: «Rasulüllah (S.A.V.) Bilal'e, sınırları falan yerden falan yere kadar uzanan falanca bölgeyi ikta etti. İkta edilen bölgedeki bütün maden ve dağlar iktaa dahildi. Ravi der ki: Bilal'in oğulları Ömer bin Abdülaziz'e sözkonusu bölgeden arazi sattılar. Ancak sattıkları bu arazide iki maden çıktı. Bunun üzerine: Biz sana ziraat arazisi sattık, madeni satmadık, dediler. Ve Rasulüllah'ın babalarına yaptığı bağışı tescil eden sahifeyi getirip gösterdiler. Ömer bu sahifeyi gözlerine sürmeye başladı ve kayyimine şöyle dedi: Bak, araziden çıkardığın madenleri ve buna yaptığın harcamayı tesbit et. Sonra yaptığın harcama karşılığında kendileriyle anlaş. Arta kalan olursa, onu kendilerine iade et.

Ebu Ubeyd dedi: Ömer bin Abdülaziz'in madenler konusunda görüşü, Kabeliyye bölgesinden yalnızca zekat alındığını ileri süren görüşler gibidir.

867 — Ebu Ubeyd dedi: Kabisa, Süfyan ve Abdullah bin Ebî Bekr'den naklen bize anlattığına göre, Ömer bin Abdülaziz madenlerden zekat almıştır.

868 — Ebu Ubeyd dedi: Amr bin Tarık bize İbni Lüheya, Abdullah bin Ebî Bekr ve Ömer bin Abdülaziz'den anlattığına göre, Ömer bin Abdülaziz şöyle yazdı:

«— Madenlerden zekat al, humus alma.»

Ebu Ubeyd dedi: Malik bin Enes'in görüşü de aynı şekilde idi.

869 — Ebu Ubeyd dedi: Yahya bin Abdullah bin Bükeyr bana Malik'in şöyle dediğini nakletti: Maden ekin mesabesindedir. Nasıl ki biçildiği za-

man ekinden zekat alınıyorsa, aynı şekilde madenden de zekat alınır. O şöyle demiştir: Maden, «rikaz» değildir. «Rikaz» cahiliyyet devrinden kalma definedir. Bunu elde etmek için herhangi bir harcama yapılmamalıdır. Hatta büyük bir emek harcanmamalıdır. Malik: «Bu konuda aramızda herhangi bir ihtilaf mevcut değildir.» demiştir. Ona göre çıkarılan maden yirmi dinar veya ikiyüz dirhem değerine baliğ olmadıkça ondan zekat alınamaz. Vakta ki bu değere baliğ olursa ondan zekat alınır. Maden elde edilmeye müsait olduğu müddetçe, zikredilen meblağdan arta kalan kısım da aynı hesap üzerinden zekata tabidir. Eğer sonu geldikten sonra bir daha çıkarsa, ilk kısımda olduğu gibi, yine yirmi dinar veya ikiyüz dirhem hesabı üzerinden zekata tabidir.

Ebu Ubeyd dedi: Medine ehli ile Malik'in görüşü budur.

870 — Diğer guruba gelince: Onlar madeni «rikaz» hükmünde kabul etmişlerdir. Onlara göre ganimet mesabesinde olan bu mal humusa tabidir.

Ebu Ubeyd dedi: Bana göre, bu son görüş Abdullah bin Amr yolundan naklettiğimiz: «Peygamber (S.A.V.)'e kadim harabelerde bulunan maldan soruldu. Rasulüllah: Bunda ve «Rikaz»da (cahiliyyetten kalma definede) humus vardır.» şeklindeki merfu hadise daha uygundur.

Ebu Ubeyd dedi: Görülüyor ki, «rikaz» medfun olan maldan başkasıdır. Zira Rasulüllah'ın «kadim harabelerde bulunan malda ve rikazda humus vardır» sözü definenin rikazdan başka bir tür olduğunu ortaya koymaktadır. Bundan anlaşılıyor ki «rikaz» maden demektir.

Ali bin Ebî Talib (R.A.)'dan nakledilen bir rivayetin manasından çıkarılan neticeye göre, o da madeni «rikaz» kabul etmiştir.

871 — Ebu Ubeyd dedi: Haccac bize Hammad bin Selem'in şöyle dediğini anlattı: Simak bin Harb bize Hars bin Ebu'l-Hars el-Ezdî'den anlattığına göre babası Ebu'l-Hars, madenler hususunda en iyi bilgiye sahip insanlardandı. Bir gün maden çıkaran bir adama rastladı. Adamdan yüz yavrulu keçi karşılığında madeni satın aldı. Bilahare annesine gelerek durumu anlattı. Annesi ona şöyle dedi:

— Ey oğlum, verdiğin keçiler yüz değil, üçyüz tanedir. Yüz tane keçi, yüz tane de tabi yavruları ve yüz tane de karınlarında olan doğacak yavruları.. Adama dön, bu bey'in feshedilmesine müsaade etmesini iste. Bunun üzerine adama dönerek onbeş tanesini kendisinden almamasını istedi. Maden sahibi bu talebi reddetti. Ravi dedi: Ebu'l-Hars madeni teslim aldı. Madeni eriterek bin tane keçinin parasını kazanacak kadar maden elde etti. Bu sefer de satıcı bey'i feshet, dedi. Ebu'l-Hars da bu teklifi reddetti. Adam dedi ki: Ali'ye gidip senin durumunu haber vereceğim. Ali bin Ebî Talib'e giden adam :

— Ebu'l-Hars maden buldu, dedi. Hz. Ali Ebu'l-Hars'a gelerek, bulduğun «rikaz» nerede? diye sordu. Ebu'l-Hars ben maden bulmadım, bu zat buldu, ben de yüz yavrulu keçi karşılığında satınaldım, diye karşılık verdi. Bunun üzerine Hz. Ali madeni satan adama :

— Humus vermekten sorumlu olan kişi ancak sensin, dedi ve yüz keçiyi humus vergisine tabi tuttu.

Ebu Ubeyd dedi: Görülüyor ki. Ali madene rikaz demiş ve onu aynı hükme tabi tutarak tahmis etmiştir.

Zührî'nin görüşü de buna muvafıktır. Nitekim o Peygamber (S.A.V.)'den naklettiği bir hadiste «rikaz»ın humus vergisine tabi olduğu belirtilmiştir.

872 — Abdullah bin Salih bize Leys, Yunus ve İbni Şihab'dan anlattığına göre kendisine rikaz ve madenlerden soruldu. O şöyle cevap verdi: Her ikisinden humus alınır..

Ebu Ubeyd dedi: Bana göre de bu son görüş dikkate şayandır. Yani madenin ekinden ziyade ganimete müşabih olması sözkonusudur. Nasıl ki, madende malî harcama ve nefis tehlikesi varsa, aynı şey cihadda da vardır. Hatta cihadda daha büyük tehlike ve zorluklar mevzubahistir. Allah Teâlâ düşmandan kazanılan ganimete humusu emretmiştir. O halde madende, en az düşmandan elde edilen ganimetten alınan vergi kadar vergi alınmalıdır. Kaldı ki, ekin ile gümüş ve altının hükmü birbirine muhaliftir. Zira ekin yalnızca bir kereye mahsus olmak üzere ve biçildiği zaman zekata tabidir. Bundan sonra seneler boyu sahibinin yanında kalsa bile bir daha zekata tabi tutulamaz. Halbuki senesi geçmeden, kazanç anında altın ve gümüşe zekat düşmez. Senesi geçtiği an, onlara zekat düşer. Buna göre her yıl bunlara zekat düşer. O halde hem asılda ve hem fer'de ekin ile altın ve gümüşün hükmü muhteliftir.

Bu ihtilafın daha belirgin şekli ise bunlara düşen zekat miktarında ortaya çıkar. Zira ekine zekat olarak öşür ve öşrün yarısı düşer. Altın ve gümüşe ise kırkta bir zekat düşer. O halde her iki mal arasında büyük farklar vardır. Öyleyse bunlar nasıl birbirine benzetilebilirler. Binaenaleyh Abdullah bin Amr yolundan Rasulüllah (S.A.V.)'den naklettiğimiz hadis ile Hz. Ali ve İbni Şihab'ın fetvasını muhtevi rivayetler bu hususta birer delildir. Rabia'nın Kabeliyye madenleriyle ilgili olarak naklettiği rivayet ise senedsizdir. Hatta ravi bu hadiste Peygamber (S.A.V.)'in zekata dair herhangi bir emrini zikretmiş değildir. Ravi ancak şu ifadeyi kullanmıştır: «Günümüze kadar bu madenlerden yalnızca zekat alınmaktadır.» Üstelik bu durum Rasulüllah (S.A.V.)'den sabit olsaydı, reddedilmesi imkânsız bir delil olacaktı.

873 — Madenlerin «rikaz» mesabesinde olduğunu söyleyenler, bakır,

kurşun ve demir gibi bütün madenlerin altın ve gümüş madenleriyle aynı hükme tabi olduğunu savunurlar. Halbuki madenlerin zekata tabi olduğunu ileri sürenler, madenler içerisinde yalnızca altın ve gümüş madenlerine zekat düşer, demesi gerekmez mi?
872 nur. paragraftan sonraki paragrafta müellifin: «Madenlere en az ganimet kadar zekat düşer» ifadesi dikkat çekicidir. Buna göre madenlere en az düşen vergi beşte bir nisbetinde ise de daha yüksek nisbette tesbit edilecek bir verginin sınırı yoktur.

Definelerden Humus Almak Hakkında

874 — Ebu Ubeyd dedi: Hüşeym bize şöyle dedi: Mücalid, Şa'bî'den naklen bize anlattığına göre: Bir adam Medine'nin haricinde toprağa gömülmüş vaziyette bin dinar buldu. Adam Hz. Ömer'e gelip (durumu arzedince) Hz. Ömer ondan ikiyüz dinar alarak tahmis etti. Kalan kısmını ise adama verdi. Humusu da hazır bulunan müslümanlar arasında taksim etti. Nihayet humustan bir miktar arta kalınca Hz. Ömer: «— Dinarların sahibi nerede?» diye sordu. Adam ayağa kalktı. Hz. Ömer, ona:

«— Artakalan şu dinarları al, onlar senindir» dedi.

875 — Ebu Ubeyd dedi: «Süfyan bin Uyeyne bize İsmail bin Ebî Halid ve Şa'bî'den şöyle anlattı: «Hz. Ali'ye Sevad'da bir harabede binbeşyüz dirhem bulan bir zat getirildi. Hz. Ali, bu konuda adil bir hüküm vereceğim, dedi.

— Eğer bu parayı haracını mamur bir köy halkı yüklenmiş gayrı mamur bir arazide bulmuşsan, bu para arazinin haracını yüklenenlerindir. Yok eğer parayı bulduğun arazinin haracını yüklenmiş kimse yoksa, paranın dört humusu senin, bir humusu da bizimdir.

876 — Ebu Ubeyd dedi: Hassan bin Abdullah bize Sirriî bin Yahya ve Katade'den şöyle nakletti: Katade dedi ki:

«— Ebu Musa el-Eşarî'nin emaretinde Sus beldesi fethedildiği zaman müslümanlar bir sarayda Danayal'ın cüssesini buldular. Yanında da büyük bir meblağ halinde bırakılmış mal bulundu. Malın içinde de: «İsteyen gelip bu maldan karşılıksız olarak ve belirli bir müddete kadar istikrazda bulunabilir. Vaktinde getirirse, getirir. Getirmediği takdirde baras hastalığına mübtela olur» ibaresi yazılmış bir mektup vardı. Ravi dedi: Ebu Musa ona sarılıp öptü ve şöyle dedi: «Kâ'be'nin Rabbine kasem olsun bu zat Danyal'dır.» Daha sonra Hz. Ömer'e konu ile ilgili olarak bir mektup yazdı. Hz. Ömer ona şöyle yazdı: «Onu tekfin ve tahnit et. Sonra da onun namazını kıldır peygamberlerin defnedildiği gibi defnet. Malını da

beytülmala koy. Bunun üzerine Ebu Musa beyaz bir kıbtî ketenle onu tekfin etti ve cenaze namazını kıldırıp defnetti.

877 — Ebu Ubeyd dedi: Affan bize Ebu Avane, Simak bin Harb, Cerir bin Rabah ve babasından naklen şöyle anlattı: Medayin beldesinde içinde altından örülmüş elbiseler içinde gömülmüş bir insan bulunan bir mezara rastladılar. Mezarın içinde de bir miktar mal (kıymetli eşya) vardı. Onu Ammar bin Yasir'e getirip gösterdiler. Ammar konu hakkında Hz. Ömer'e bir mektup yazdı. Hz. Ömer: «Onu, kendisine rastlayanlara ver, kendilerinden alma,» diye yazdı.

Ebu Ubeyd dedi: Define hakkında Hz. Ömer'den nakledilen yukarıki rivayetler üç hüküm vardır.

1 — Hz. Ömer defineden humus almış geri kalanı da bulana vermiştir.

2 — Defineyi bulanlara ondan hiç bir şey vermemiştir.

3 — Definenin tümünü onu bulanlara vermiş ve beytülmala bundan hiçbir şey almamıştır.

Bana göre her üç hükmün birbirinden ayrı muhtelif izahları vardır.

Hz. Ömer'in tahmis ettiği defineye gelince: Hz. Ömer bu konuda «rikaz» hakkında varid olan hükme uyarak ondan humus almıştır. Geri kalan kısmı ise onu bulan kimseye aittir. Ki müslümanların ameli de bu esasa göredir.

İkinci uygulamaya gelince: Danyal ile bulunan malın (para ve kıymetli eşyanın) tümünün hazineye geçirilmesi ve onu bulanlara ondan hiç bir şey vermemesinin sebebi şu olabilir: Mezkur mal insanlar arasında istikraz suretinde tedavül halinde olan bir mal olup insanlar arasında bu şekilde bilinmekteydi. Hadiste anlaşılan budur. O halde bütün insanların böyle bildiği ve hepsinin menfaatine mahsus bir malı Hz. Ömer kime verebilirdi. Bu sebeptendir ki, sözkonusu malın beytülmala ait olması ve umum insanların menfaatine geçirilmesi daha uygundu. Rikaz ise insanlar tarafından bilinmeyen medfun mal demektir. Nihayet bu durumdaki malı bulan kimse, onu bulduğu zaman humustan maada, onun hakkıdır.

Üçüncü hükme gelince: Hz. Ömer'in tahmis etmeyerek tümünü onu bulanlara verdiği definenin izahı şudur: Humusun tasarrufu imama (devlet reisine) aittir. Aynen ganimetin humusu gibi onu istediği yerde harcayabilir. Bu nedenledir ki, Hz. Ömer, insanların humustan hususî hisse almayı hak kazandıkları nedenlerin aynısı ile defineyi bulanlara malın tümünü vermiştir. Meselâ, müslümanlara hizmetleri dokunmuş olması veya İslâm düşmanlarına zarar verdirmeleri gibi. Bu sebeplerden dolayı olacaktır ki, Hz. Ömer humusu hakkettiklerine kanaat getirmiştir. Nitekim, dileseydi aynı malı onlardan alıp başkalarına harcayabilirdi. Ama her şeye

rağmen Hz. Ömer humusu adı geçen kimselere vermeyi daha uygun görmüştür. Hz. Ali'den naklettiğimiz rivayet de buna hamledilebilir. Bu rivayette Hz. Ali defineyi bulana: «Hepsini sana bağışlayacağım» demişti. (1)

Hz. Ömer'in humustan artakalan kısmı defineyi bulan adama vermesi de aynı tefsire tabidir.

Hz. Ömer'in bir köleye bulduğu defineden hisse vermesi de aynı manayı taşır:

878 — Ebu Ubeyd dedi: Haccac İbni Cüreyc'den bize şöyle nakletti: İbni Cüreyc dedi ki: Amr bin Şuayb'in bana anlattığına göre: Hz. 'Ömer döneminde bir köle bir define buldu. Bunun üzerine Hz. Ömer köleyi hürriyete kavuşturdu. Bulmuş olduğu definenin bir kısmını ona verdi, diğer kısmını da beytülmala koydu.

879 — Ebu Ubeyd dedi: Define bulan köle hakkında Süfyan ve Evzaî'nin görüşü de aynıdır.

880 — Bu konuda Malik'in görüşü bir izah tarzı olabilir: Köleye bulduğu definenin tamamı değil ancak bir kısmı verilebilir. Zira kölenin malı efendisine aittir. Halbuki definenin tamamı köleye verilecek olursa, defineyi bulmadığı halde efendisine geçmiş olacaktır. Halbuki bu, define, onu bulan kimsenin hakkıdır, esasına ters düşer. Bu nedenledir ki, köleye bulduğu definenin tamamı verilemez.

Aynı zamanda bu, savaşa iştirak eden köleye ganimetten (tam) hisse verilmemesi gibidir. Ona ancak bir miktar ganimet verilebilir. Peygamber (S.A.V.)'den bu manada rivayetler nakledilmiştir:

881 — Ebu Ubeyd dedi: Ebu'l-Esved bize İbni Lüheya, Muhammed bin Zeyd bin Muhacir ve Ebu Lahm el-Gifarî'nin mevlası Umeyr'den şöyle anlattı: Umeyr dedi ki: Hayber günü Rasulüllah ile muhasaraya katılan bir köle idim. Ona, ganimetten bana bir hisse vermesini söyledim. O razı olmadı ve bana ganimetten ev eşyası (gibi şeyler) verdi.

882 — Ebu Ubeyd dedi: Hafs bin Giyas bize Haccac, Ata' ve İbni Abbas'dan şöyle rivayet etti: İbni Abbas dedi ki: Kölenin ganimette hissesi yoktur. (2)

---

(1) 875 nur. par. geçen rivayette «hepsini sana bağışlayacağım» diye bir kayıt göremiyoruz.

(2) İbni Abbas'ın bu sözünün anlamı Rasulullah'ın köleye ganimetten bir miktar mal verdiğini bildiren yukarıki rivayetlere ters düşecek şekilde anlaşılmamalıdır. Kölenin ganimette hissesi yoktur sözünden maksad, hür insanlara verilen hisseye eşit bir pay verilmemesidir. Köleye ganimetten hiç bir şey vermemek ise yukarıki rivayetlere ters düşer.

Denizden Çıkarılan Anber — Süs Eşyası Ve Balıktan Humus Almak Hakkında

883 — Ebu Ubeyd dedi: Mervan bin Muaviye bize İbrahim el-Medenî, Ebu Zübeyr ve Cabir bin Abdullah'dan naklen şöyle anlattı: Cabir dedi ki:

— Anber ganimet (hükmünde) değildir. Onu çıkarana aittir.

Ebu Ubeyd dedi: Cabir demek istiyor ki, anber humus vergisine tabi değildir. İbni Abbas'dan nakledilen bir rivayette de aynı görüş ileri sürülmüştür:

884 — Ebu Ubeyd dedi: İbnu Ebî Meryem Davud bin Abdurrahman el-Attar'dan naklen bize şöyle anlattı: Davud dedi ki: Amr bin Dinar'ın İbni Abbas'dan şöyle rivayet ettiğini işittim: İbni Abbas dedi: Anber humus vergisine tabi değildir. Zira deniz onu karaya çıkarır.

885 — Ebu Ubeyd dedi: Süfyan da aynı hadisi Amr Uzeyne ve İbni Abbas'dan rivayet etmekte idi.

Ebu Ubeyd dedi: Rasulüllah (S.A.V.)'in ashabından olan bu iki zat böylece anberin humus vergisine tabi olmadığını savunmuşlardır. Halbuki tabiinden bazı zatlar bunun aksini savunmuşlardır:

886 — Ebu Ubeyd dedi: Muaz bin Muaz Eş'as ve Hasan'dan bize şöyle haber verdi: Hasan dedi ki: Anberde humus vardır. İncide de aynı miktarda vergi vardır.

887 — Ebu Ubeyd dedi: Abdullah bin Salih bize Leys bin Sa'd, Yunus ve İbni Şihab'dan şöyle anlattı: «İbni Şihab'a denizden çıkarılan anber ve inci hakkında soruldu: O: — Onlardan humus alınır» diye cevap verdi.

888 — Ebu Ubeyd dedi: Ezher bize İbni Avn'dan şöyle rivayet etti: İbni Avn dedi ki: Ebu Müleyh Ebile'nin amili bulunuyordu. Kendisine vergi memuruna arzedilmemiş bir kese dolusu inci getirildi. Konuyu Haccac'a yazdı. Haccac ona gönderdiği cevabî mektupta sözkonusu inciyi tahmis etmesini emretti.

889 — Ebu Ubeyd dedi: Abdurrahman bin Mehdi bize Selam bin Ebî Mutî ve Yunus bin Ubeyd'den şöyle anlattı: Yunus bin Ubeyd dedi ki: Ömer bin Abdülaziz Umman amiline yazdığı bir mektupta ikiyüz dirhem kıymetine baliğ olmadıkça balıktan vergi almamasını istedi. Abdurrahman dedi: Hatırımda kaldığı kadariyle şunu da dedi: «Eğer balık ikiyüz dirhem kıymetine baliğ olursa ondan zekat al.»

Ebu Ubeyd dedi: Kanaatimizce Ömer bin Abdülaziz (R.A.) denizden çıkarılan şeylerin karadan çıkarılan madenler mesabesinde görmektedir. Nikim Ömer'in madenlerin zekata tabi olduğu şeklinde idi. Bunu daha önce naklettik. Bunu da madenlere benzer görmüştür. Halbuki balık hak-

kında insanların görüşü buna uygun değildir. Hiç bir kimsenin bu görüşle amel ettiğini de bilmiyoruz.

Anber ve inci konusunda ise ihtilaf vardır. Alimlerin ekseriyetine göre bunlarda bir şey lazım gelmez. Nitekim İbni Abbas ve Cabir'den bu manada rivayetler nakledilmiştir. Binaenaleyh Süfyan ve Malik'in görüşleri de böyledir. (1)

890 — Bununla beraber Rasulüllah (S.A.V.) devrinde çıkarılan eşya hakkında bilgimize intikal eden ve Rasulüllah'a yahud ondan sonra işbaşına gelen halifelere sahih bir yolla dayanan bir rivayet intikal etmiş değildir. Bu sebepledir ki Rasulüllah denizden çıkarılanları, at ve köle konusunda insanları zekattan muaf tuttuğu gibi, vergiden muaf tuttuğuna kaniyiz.

891 — Denizden çıkarılan şeylerin humus vergisine tabi olduğunu savunanlar, bu şeyleri karadan çıkarılan madenler mesabesinde gördükleri için, sözkonusu görüşlerini ileri sürmüşlerdir. Yani her iki maddeyi aynı derecede görmüşlerdir. Bu görüşü ileri sürmeyenler ise, her iki maddeyi birbirine karıştırmayanlardır.

892 — Denizden çıkarılanların humus vergisine tabi olmadığını söyleyenler derler ki: Sünnet bu iki nevi malı birbirinden ayırmıştır. Nitekim Rasulüllah rikazda humusu emrettiği halde denizden çıkarılan eşya hakkında sukut buyurup bu hususta herhangi bir şey emretmemişlerdir.

Ebu Ubeyd dedi: Bize göre her iki nevi mal eşit değildir. Zira bizim görüşümüze göre deniz ve kara hukuku bir çok meselede birbirine muhaliftir.

893 — Herşeyden evvel Allah (C.C.), karada avlanmayı ihrama girenlere yasak kılmış ve avlananlar için cezalar koymuştur. Buna rağmen onlara denizde avlanmayı kendilerine mübah kılarak bu hususta onlara bir beis görmemiştir. Bundan dolayı da onlara kefaret lazım gelmez. Yine ölü hayvanın etini haram kılmış ve anşerî kesim ile hayvanların etini helal kılmıştır. Halbuki Rasulüllah (S.A.V.)'den bize intikal eden rivayetlerde ölmüş deniz hayvanları helal kılınmıştır. Rasulüllah buyuruyor ki: «Deniz suyu temiz, ölüsü helaldir.»

Buna göre Kitap ve sünnet kara ve deniz hukukunu ayrı ayrı çizmiştir. Denizdeki hayvanları almayı herhalde onu alan kimseye mübah kıl-

---

(1) **Kitabu'l-Haraç'da İbni Abbas'ın konu hakkındaki görüşü şu şekilde nakledilmiştir: Ya'la bir adam tarafından deniz kıyısında bulunan bir haber hakkında Hz. Ömer'e şöyle cevap verdi: «... O anberde ve onun gibi denizden çıkarılan eşyada beşte bir vardır. «İbni Abbas da aynı konuda: «Benim de görüşüm öyledir. Denizden çıkarılanlarda beşte bir vardır.» dedi.**

mıştır. Aynı şekilde denizden çıkarılan eşya da hayvanları mesabesinde görüyoruz.

Bununla beraber Hz. Ömer'den nakledilen bir rivayete göre, denizden çıkarılan eşyaya vergi koymuştur. Ancak bu rivayetin sübut yönü sağlam olmasa gerektir.

894 — Ebu Ubeyd dedi: Naim bin Hammad bize Abdülaziz bin Muhammed, Reca' bin Ravh, —Abdülaziz'in adını zikrettiği— bir zattan, İbni Abbas ve Ya'la bin Umeyye'den şöyle rivayet etti: Ya'la dedi ki: «Hz. Ömer bana yazarak: Denizden çıkarılan süs eşyası ile anberden onda bir al, diye emretti.

Ebu Ubeyd dedi: Bu sened zayıf olan garip bir isnaddır. Bununla beraber denizden çıkarılan sözkonusu eşya hususunda öşür vergisini öngörmüştür. Halbuki bu hususta öngörülen öşür vergisi için bir izah şekli göremiyoruz. Zira sözkonusu eşyayı rikaz mesabesinde görmemiştir ki, ona humus vergisi koysun. Aynı şekilde, maden mesabesinde görmemiştir ki, ondan zekat alsın. Nitekim Medine ehli, madenlerin zekata tabi olduğu görüşündedirler. Tek bir vecih kaldı o da şudur: Hz. Ömer, öşür vergisini gerektirecek bir tarafı olmadığı halde, denizden çıkarılan eşyaya öşür vergisi koyması, ancak bu nevi eşyayı toprağın ürettiği ekin ve meyve gibi şeylere benzettiğinden dolayıdır. Ki bu görüşü ileri sürecek bir kimsenin bulunacağını tahmin edemiyorum.

Humus Kitabının sonu...

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BİRİNCİ KİTAP

ZEKAT VE ZEKAT İLE İLGİLİ HÜKÜM VE KURALLAR

Zekatın Faziletleri ve Zekat Vermenin Sevabı Hakkında

895 — Ebu Ubeyd dedi: İsmail bin İbrahim bize şöyle dedi: Abbad bin Mansur Kasım bin Muhammed ve Ebu Hüreyre'den naklen bize şöyle anlattı: Ebu Hüreyre dedi ki: Rasulüllah (S.A.V.) şöyle buyurdu:

— Allah Teâlâ sadakaları kabul buyurur. Ancak temiz ve helal maldan başkasını kabul etmez. Allah sadakaları sağ eliyle kabul eder. Sonra onları sahipleri namına, sizden birinizin tayını veya deve yavrusunu bakıp büyüttüğü gibi büyütür. Ta ki, bir tek lokma Uhud dağı kadar büyük olur.

896 — Ebu Ubeyd dedi: İsmail'den başkası bu rivayeti ilaveli bir şekilde naklettiklerini işittim. Bu raviler derler ki, hadisin sonunda Ebu Hüreyre şu ayeti okudu: «Allah faizi mahveder ve sadakaları verilen malları artırır.» (1)

897 — Ebu Ubeyd dedi: Osman bin Salih bize Bekr bin Mudar, Muhammed bin Aclan Said bin Yesar ve Ebu Hüreyre'den naklen Peygamber (S.A.V.)'den İsmail'in hadisine benzer bir rivayet nakletti.

898 — Ebu Ubeyd dedi: Yezid bize Muhammed bin Amr bin Alkame,

(1) el-Bakara: 276

Mehdî'nin mevlası Ebu Said ve Ebu Hüreyre'den rivayetle Rasulüllah (S.A.V.)'den aynı tarzda veya ona benzer bir hadis nakletti.

899 — Ebu Ubeyd dedi: Eşca'î bize Yahya bin Ubeydullah el-Medinî, babası ve Ebu Hüreyre'den naklen şöyle anlattı: Ebu Hüreyre dedi ki: Rasulüllah şöyle buyurdu: «Şüphesiz sadaka, insanı kötü ve feci bir şekilde ölmekten kurtarır. Ve muhakkak o, isteyen ve dilenenin eline henüz ulaşmadan Allah'ın eline ulaşır.

900 — Ebu Ubeyd dedi: Abdurrahman bin Mehdi bize Süfyan, Abdullah bin Saib, Abdullah bin Katade el-Muharibî ve Abdullah bin Mesud'dan şöyle dediğini anlattı :

«İnsanın verdiği hiçbir sadaka yoktur ki, sahibi onu isteyenin eline verdiği zaman, henüz isteyenin eline ulaşmadan evvel Allah'ın eline ulaşmış olmasın.» İbni Mesud daha sonra şu ayeti okudu: «Onlar biimediler mi ki, bizzat Allah kullarından tevbeyi kabul eder ve sadakaları alır.» (1)

901 — Ebu Ubeyd dedi: Yezid bize Esbağ bin Zeyd, Sevr bin Yezid, Ebu İbrahim el-Humsî ve Ebu'd-Derdâ'dan şöyle anlattı. Ebu'd-Derda dedi ki: «Ey Ümmü Derda Allah'ın bir zinciri vardır. Cehennemin kazanları, Allah'ın cehennemi yarattığı günden itibaren ve insanların boynuna asılacağı güne kadar, bu zincirlerle asılı olarak kaynamaktadır. Allah Teâlâ bizleri ona iman etmemiz sebebiyle, bu (azap) zincirinden kurtardı. Bu sebeple ey Ümmü Derda yoksulu yedirmeye teşvikte bulun.

Ebu Ubeyd dedi: Ebu'd-Derda şu ayeti kasdetmişlerdir: «Çünkü o, yüce Allah'a iman etmiyordu. Ve yoksulların yiyeceğine bakmıyor, teşvik etmiyordu.»

902 — Ebu Ubeyd dedi: Abdullah bin Mübarek bize Hayve bin Şüreyh, Akil bin Halid ve Zührîden şöyle anlattı: Zührî dedi ki: Rasulüllah (S.A.V.) şöyle buyurdular: «İyi ve güzel bir şekilde sadaka veren bir kul yoktur ki, Cenabı Allah onun terekesini iyi haleflere bırakmış olmasın.

903 — Ebu Ubeyd dedi: Ebu Muaviye bize A'meş, İbni Büreyde ve babasından naklen şöyle anlattı: Büreyde dedi ki: «Rasulüllah (S.A.V.) şöyle buyurdu: «Bir miktar sadaka veren hiçbir insan yoktur ki, (verdiğinden dolayı) yetmiş şeytanın çenesi ona karşı kırılmış olmasın.»

904 — Ebu Ubeyd dedi: Ebu'n-Nadr bize Şube ve Muhal bin Halife'den şöyle anlattı: Muhal bin Halife dedi ki: Adiy bin Hatim'in şöyle dediğini işittim: Rasulüllah (S.A.V.) şöyle buyurdu: Yarım hurma ile dahi olsa ateşten korunun. Eğer bulamazsanız tatlı ve iyi bir sözle sakının.

905 — Ebu Ubeyd dedi: Ebu Muaviye bize A'meş, Hayseme ve Adiy bin Hatim'den naklen Rasulüllah (S.A.V.)'in şöyle buyurduğunu anlattı: «Yarım hurma ile de olsa ateşten sakının.» Daha sonra Rasulüllah kızarcasına ayrılıp gitti.

906 — Ebu Ubeyd dedi: Yahya bin Said bize Süfyan, Ebu İshak, Ebu Meysere ve Hz. Aişe'den şöyle nakletti: «Bir koyun kesmişlerdi. Hz. Aişe: «— Ey Allah'ın Rasulü, yalnızca eli kaldı,» dedim. Rasulüllah (S.A.V.): «— Eli müstesna hepsi kaldı,» diye cevap verdi.

Ebu Ubeyd dedi: Bundan maksad odur ki, ancak sadaka olarak verdikleri kendilerinindir.

907 — Ebu Ubeyd dedi: Heysem bin Cemil bize Hammad bin Seleme, Ali bin Seleme, Ali bin Zeyd ve Ata' bin Feruh'dan şöyle anlattı: «Dilenmekte olan bir kişi Abdurrahman bin Avf'dan dilendi. Abdurrahman'ın yanında bir miktar hurmavardı.

— Adamcağız bir hurma tanesini ne yapsın? diye söylendi. Abdurrahman şöyle karşılık verdi:

«— Allah Teâlâ onun bir zerresini dahi kabul buyurur. Halbuki siz buna razı olmazsınız.»

Ebu Ubeyd dedi: Abdurrahman'ın bu sözüyle «kim zerre miktarı bir hayır işlerse, onun mükafatını görecek» ayetine işaret etmek istemiştir.

908 — Ebu Ubeyd dedi: Abdurrahman bin Mehdi bize Hammad bin Seleme, Sabit el-Benanî ve Ebu Medyene'den şöyle rivayet etti: «Dilenmekte olan bir kişi Abdurrahman bin Avf'dan bir şeyler dilendi. Abdurrahman'ın önünde bir tabak üzüm vardı. Adama bir üzüm tanesi verdi ve şöyle dedi: «Bu üzüm tanesinin içinde bir çok zerre miktarı vardır.»

909 — Ebu Ubeyd dedi: Heysem bin Cemil bize Hammad bin Seleme, Sabit el-Benanî ve Ebu Medyene'den anlattığına göre, bu işi yapan zat Sa'd bin Ebî Vakkas'dır. Bu tarikten gelen rivayette ravi Abdurrahman bin Avf'ın adını zikretmemiştir.

910 — Ebu Ubeyd dedi: Hüseyin bin Azib bana dedesi Şebib bin Garkade ve Zeyneb binti Nasr'dan şöyle anlattı: Zeyneb binti Nasr dedi ki: Küfe halkından bazı kadınlarla birlikte Hz. Aişe'nin yanına gittim. Bir dilenci içeri girdi. Hz. Aişe'nin yanında bir miktar üzüm vardı. Bir kaç üzüm tanesi alarak dilenciye verdi. Bunun üzerine birbirimize bakarak güldük. Hz. Aişe: «Sizler Kufe'li misiniz?» dedi. Biz: Evet, dedik. Hz. Aişe; gördüğünüz bu birkaç üzüm tanesinde bir çok zerre miktarı mevcuttur, diye karşılık verdi.

911 — Ebu Ubeyd dedi: İbni Ebî Meryem bize İbni Lüheya, İbni Zübeyr ve Cabir bin Abdullah'dan şöyle anlattı: Cabir dedi ki: Rasulüllah (S.A.V.)'e sadakanın en hayırlısı hangisidir? diye soruldu. Rasulüllah:

— Yoksul kimsenin infakıdır, diye cevap verdi.

912 — Ebu Ubeyd dedi: İsmail bin İbrahim bize Yunus bin Ubeyd'den naklen Hasan'ın şöyle dediğini anlattı: Bir şahıs Osman bin As'a: «Ey Abdullah, bizleri çok gerilerde bırakıyorsunuz» dedi. Osman bin As: Bundan

maksadın nedir? diye sordu. Adam: «Sizler sadaka veriyor, hayır işliyor ve malınızı veriyorsunuz» dedi. Osman: «Sizler bu halimize imreniyor musunuz?» diye sordu Adam, evet vallahi imreniyoruz, diye karşılık verince Osman şöyle karşılık verdi: «Ruhum yedi kudretinde olan Allah'a yemin ederim ki, sizden biriniz fakirlik üzere ve yerinde harcayacağı bir tek dirhem bizden birisinin zenginlik ve bolluk üzere harcayacağı onbin dirhemden daha hayırlıdır.»

913 — Ebu Ubeyd dedi: Ali bin Sabit bize İbrahim bin Yezid el-Mekkî, Zührî, Said bin Müseyyib ve Ebu Hüreyre'den rivayetle Rasulüllah (S.A.V.'-den şöyle anlattı: «Rasulüllah'a: Sadakanın en hayırlısı hangisidir? diye soruldu. Rasulüllah (S.A.V.): «Buğz ve adavetini içinde gizleyen akrabaya verilen sadakadır» diye cevap verdi.

914 — Ebu Ubeyd dedi: Abdullah bin Saiih bize Leys bin Sad, Akîl bin Halid ve İbni Şihab'dan naklen Rasulüllah (S.A.V.)'den benzeri bir rivayet nakletti. Şu kadar var ki, ravi Akîl bu rivayeti isnad etmemiştir.

915 — Ebu Ubeyd dedi: Muaz bin Muaz bize İbni Avn, Hafsa bint Sirin, Ümmü Raih bint Suley' ve Selman bin Amir ed-Dabbî'den rivayetle şöyle anlattı: Selman dedi ki: Rasulüllah şöyle buyurdu: «Yoksula verilen sadaka, bir tek sadaka hükmündedir. Halbuki akrabaya verilen sadaka iki sadaka, yani sıla-i rahim ve sadaka hükmündedir.

916 — Ebu Ubeyd dedi: Yezid bize Hişam, Hafsa, Rabab ve Süleyman bin Amir'den şöyle nakletti: Süleyman bin Amir, Rasulüllah'ın benzeri bir hadis buyurduğunu işitti.

917 — Ebu Ubeyd dedi: Abdurrahman bin Mehdi bize Süfyan, Abdurrahman bin Abdurrahman bin Abis, bazı üstazlardan ve Abdullah bin Mesud'dan şöyle rivayet etti: Abdullah bin Mesud dedi ki: «Sadaka vermek ganimettir. Sadaka vermekten kaçınmak ise hasarettir.»

918 — Ebu Ubeyd dedi: Ebu Muaviye bize A'meş, Mücahid, Abdullah bin Damure ve Ka'b'dan rivayetle şöyle anlattı: Ka'b dedi ki: «Cuma günü verilen sadakanın kat kat ecri vardır.»

Zekat Vermemek ve Zekatı Menetmenin Büyük Günah Olduğu Hakkında

919 — Abdurrahman bin Mehdi bize Süfyan, Ebu İshak, Ebu'l-Ahvas ve Abdullah'dan naklen şöyle rivayet etti: Abdullah dedi ki: «Namaz kılan, ancak zekat vermeyen kimsenin namazı yoktur.» (1)

---

(1) İlk müslümanlar işlâmın birbirinden ayrı bölüm ve ilkeler şeklinde görmemekte idiler. Onlara göre islâm yalnız bir ibadet ve inanç sistemi de-

920 — Ebu Ubeyd dedi: Abdurrahman bin Mehdi bize Süfyan, Ebu İshak ve Ebu Ahvas'dan naklen aynı tarzda veya buna benzer bir söz nakletti. Ancak bunda ravi rivayeti Abdullah'a isnad etmemiştir.

921 — Ebu Ubeyd dedi: Ebu Muaviye bize A'meş, Marur bin Süveyd ve Ebu Zer'den naklen şöyle rivayet etti: Ebu Zer dedi ki: «Rasulüllah (S.A.V.)'e geldim. Ka'be'nin gölgesinde oturmakta idi. Benim geldiğimi görünce şöyle buyurdu: «Kabe'nin Rabbine yemin ederim ki, kıyamet gününde kaybedenler onlardır. Ebu Zer dedi ki: İçimden ben ne yaptım acaba benim hakkımda bir şey mi nazil oldu? diye söyledim.

— Babam ve annem sana feda olsun, kimdir onlar? diye sordum. Rasulüllah şöyle buyurdu: «Onlar, mal ve servetleri çok olanlardır. Ancak eliyle şöyle ve şöyle diyen ve önünden, sağından ve solundan saçan (veren) müstesnadır.» Daha sonra şöyle buyurdu: «Nefsim yed-i kudretinde olan zata yemin ederim ki, her kim ölür ve zekatını vermediği deve veya sığır bırakırsa, kıyamet gününde olduğundan daha büyük ve tavlı (semiz) olarak karşısına çıkar. Onu ayaklariyle çiğner ve ayakları ile vurur. Hayvanların sonuncusu (işini) bitirince birincisi onun üzerine döner. Ta insanlar arasında hüküm verilinceye kadar. (2)

922 — Ebu Ubeyd dedi: Haccac bize İbni Cüreyc'den anlattı: İbni Cüreyc dedi: Ezu'z-Zübeyr'in bana naklettiğine göre, Cabir bin Abdullah'dan şöyle dediğini işitti: «Rasulüllah (S.A.V.)'in şöyle dediğini işittim: Kendilerindeki zekat haklarını vermeyen her deve (sürücü) sahibine, kıyamet gününde o develer muhakkak olduklarından daha çok ve iri halleriyle gelecekler. Kendisi onlar için düz ve gayet geniş bir alanda oturacak. Develer şahlana şahlana yani ön ve arka ayaklarını ikişer ikişer beraberce yukarı kaldırıp indirerek sahibinin üzerine basacaklar.

Kendilerindeki hakları yerli yerine yapmayan her sığır sürüsü sahibinin de kıyamet günü o sığırlar olduklarından daha çok ve iri halleriyle gelecekler. Kendisi de onlar için düz ve gayet geniş bir sahada oturacak. Hayvanlar boynuzlariyle onu toslayacak ve ayaklariyle çiğneyeceklerdir.

ğildi. Aynı zamanda o, birbirinden ayrı düşünülebilen hükümleri ihtiva eden bir nizam da değildi. İslâmın ne demek olduğunu bilen o insanlar, islâm gerçeğini, insanın tüm fitrî ihtiyaçlarına cevap veren ve toplumun her cephesine yön veren küllî bir sistem olarak görmekte idiler. Bu küllî sistemde ibadeti ekonomiden, akideyi sosyal nizamdan, yani dini, hayattan ayrı düşünmek sözkonusu değildir. Bu yüzdendir ki. Hz. Ebu Bekir zekat vermekten kaçınanları, namaz kılıp kılmadıklarına bakmaksızın, karşısına almıştır. (Çev.)

(2) Ebu Zer (R.), ihtiyaçtan artan malı elde tutmanın haram olduğunu ileri sürerken bu hadise istinad etmiştir. (Muhakkık)

Kendilerinde sabit olan hakları yerli yerinde yapmayan her bir davar sahibine de kıyamet gününde o davarları olduklarından daha çok ve iri halleriyle ve içlerinde hiç bir boynuzsuz ve boynuzu kırık olmaksızın gelecekler. Kendisi de onlar için düz ve gayet geniş bir sahada oturacak. Hayvanlar boynuzlariyle onu toslayıp ayaklarıyla çiğneyeceklerdir.

Kendisinde tahakkuk eden hakları yerli yerinde ödemeyen her büyük servet sahibine de bu serveti kıyamet gününde gayet zehirli erkek bir yılan suretinde gelecek, ağzını açmış vaziyette sahibini kovalayacak. Yılan ona geldikçe, o yılandan kaçacak. Bunun üzerine Allah ona: Biriktirip sakladığın hazineni al, senden daha fazla ondan müstağniyim, diye nida edecek. Adam bundan kurtuluş olmadığını görünce zarurî olarak elini onun ağzı içine sokacak. Yılan da onu büyük erkek devenin yiyişi gibi yiyiverecektir.

923 — Ebu Ubeyd dedi: Said bin Ebî Meryem bize Muhammed bin Ca'fer bin Ebi Talib'den rivayetle şöyle dediğini anlattı:

— Süheyl bin Ebî Salih, babası ve Ebu Hüreyre'den naklen Rasulüllah (S.A.V.)'den şöyle rivayet etti: Rasulüllah buyurdu ki:

«— Zekatını ödemeyen her büyük servet sahibi zengin kişi, muhakkak Kıyamet günü kendisi ile sahip olduğu serveti, artmış olduğu halde getirilecektir. O hazine levhalar haline getirilip ateşte kızdırılacak ve sahibinin alnı, sırtı ve yanları bununla yakılacaktır. Bu azap «miktarı ellibin sene olan bir gün boyunca» ve Allah kulları arasında hükmene kadar sürecektir. Levhalardan herbir tanesi soğudukça tekrar kızdırılır. Daha sonra da bu kimse cennet veya cehenneme giden yolunu görecektir. Yine, zekatını ödemeyen her deve sahibi, sahip olduğu develerle birlikte getirilecektir. Hem de develeri artmış olarak.. Bu kimse geniş ve düz bir sahaya yatırılır. Daha sonra develer ona saldırıp ayaklarıyla çiğneyecek ve ağızlarıyla ısıracaklardır. Onun da bu azabı «miktarı ellibin sene olan bir gün boyunca» ve Allah kulları arasında hükmünü verene kadar devam eder. Sonunda o kimse de cennet veya cehenneme giden yolunu görür.

Ravi daha sonra sığır ve davar (sahibi olup da zekat vermeyenler) hakkında da mümasil bir nakilde bulundu.

924 — Ebu Ubeyd dedi: Ebu Ubeyd dedi: Haccac bize İbni Cüreyc, İbni Tavus ve babasından naklen aynı tarzda veya buna mümasil bir rivayet nakletti: Ravi der ki: Tavus'a:

— Hayvanlarda ne gibi haklar vardır? diye soruldu. Tavus dört hak zikretti. Hangisiyle başladığını hatırlayamadığım bu hakları şöyle dile getirdi:

— Develeri su boyunda çöktükleri yerde sağar (ihtiyaç sahiplerini sütlerinden yararlandırır)sın. Seferde (muhtaçları veya yük eşyalarını) sırt-

larında taşırsın. (İnfak gayesiyle) semiz olanı kesersin. Sütü bol olanı da (sütünden faydalanacak muhtaçlara) iareten verirsin.

925 — Ebu Ubeyd dedi: Amr bin Tarık bize Abdullah bin Lüheya ve Halid bin Yezid'den şöyle dediğini anlattı: Halid bin Yezid aynı konuda Ata' bin Rabah'a soru sordu. Bunun üzerine Ata', Ebu Hüreyre'den şöyle dediğini anlattı:

— Malın iyisi otuzu bulan develerdir. (İhtiyaç sahiplerini sütünden yararlandırmak üzere) iareten ve karşılıksız olarak verirsin. İnfak maksadiyle semizini kesersin ve yolculukta (muhtaçları veya yük eşyalarını) güçlü olanlarına taşırsın.

Ebu Ubeyd dedi: Ebu Hüreyre ve Tavus şunu kasdetmişlerdir: Sözkonusu haklar, zekattan ayrı olarak hayvanlara bahis konusu edilen vecibelerdir. Bu ise, İbni Ömer'in görüşüne de uygundur.

926 — Ebu Ubeyd dedi: Muaz bin Muaz bize Hatim bin Ebî Sağire, Rabah bin Ubeyde ve Kaza'dan şöyle anlattı: Kaza' dedi ki: İbni Ömer bana şöyle dedi:

«— Malda zekattan başta hak vardır.»

927 — Ebu Ubeyd dedi: Hafs bin Giyyas bize Mucemmi' bin Cariye, bir zat ve İbni Ömer'den şöyle dediğini anlattı: «Her kim malının zekatını öder, misafire ikram eder ve musibetlerde başkasına yardımda bulunursa bu kimse cimrilikten kurtulmuş olur.»

928 — Ebu Ubeyd dedi: Haccac bize Muhammed bin Seleme ve Ebu Hamza'dan şöyle dediğini nakletti: Şa'bî'ye: «— Şayet zekat vecibesini verirsem malım bana helal olur mu?» diye sordum. Şa'bî cevap olarak bana şu ayeti okudu:

«Yüzlerini (namazda) doğu ve batı tarafına çevirmemiz hayır ve taat değildir. Fakat hayır ve ibadet, Allah'a, ahirete, meleklere, Allah'ın indirdiği kitaplara ve peygamberlere iman edenin ibadetidir ve Allah sevgisi üzere, yahud mala olan sevgisine rağmen, malı (fakir) akrabaya, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışa, dilenenlere, köle ve esirlere (kurtulmaları için) harcayan, namazı gereği üzere kılan ve zekatı veren kimsenin; ahidleştikleri zaman sözlerine sadık kalanların, ihtiyaç ve sıkıntı hallerinde, cihad ve savaşlarda sabredenlerin hayrıdır. İşte, bu vasıfları taşıyanlar, hakka uyan sadıklardır, ve bunlar takva sahipleridir.»

929 — Ebu Ubeyd dedi: Hüşeym bize şöyle anlattı: İsmail bin Selim, Şa'bî'den rivayetle bize aynı tarzda bir rivayet nakletti.

Ebu Ubeyd dedi: Şa'bi demek istemiştir ki, ayette beyan edilen hususlar, kendi malında insana zekattan ayrı olarak düşen vecibelerdir. Halbuki bazı alimler zikredilen ayetin mensuh olduğunu savunmuşlardır.

930 — Ebu Ubeyd dedi: Mervan bin Muaviye bize Seleme bin Nabit

ve Dahhak bin Muzahim'den şöyle dediğini anlattı: «Zekat hükmü, sadaka ile ilgili olarak Kur'anda varid olan tüm ayetlerin hükmünü (vücüb yönünden) neshetmiştir.» (3)

Ebu Ubeyd dedi : Ancak bu son görüş, İbni Ömer ve Ebu Hüreyrenin görüşlerine aykırı düşmektedir. Halbuki Rasulüllah (S.A.V.) in ashabı, Kur'anı daha iyi bilirler. Bu nedenle de kendilerine uymak evladır. Nitekim, Tavus ile Şa'bî'nin görüşleri de aynı istikamettedir. Bu iki zata göre de malda zekattan başka hak vardır. Ebeveyne iyilik yapmak, sıla-i rahim ve hayvanlar hakkında zikrettiğimiz haklar gibi..

931 — Ebu Ubeyd dedi : Haccac bize İbni Cüreyc'den şöyle dediğini anlattı: İbni Abbas: «Ve mala olan sevgisine rağmen, malı (fakir) akrabaya, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışa, dilenenlere, köle ve esirlere (kurtulmaları için) harcayan...» ayeti hakkında şöyle demiştir: Bu ayet, Medine'de Şer'î ahkam ile hudud (ceza) hükümlerinin nazil olduğu ve özellikle müslümanların ahkamı uygulamaya memur edildikleri devrede nazil olmuştur.

932 — Ebu Ubeyd dedi : İbni Cüreyc'in anlattığına göre müslümanlar Rasulüllah (S.A.V.)'e ne şekilde infak edeceklerini sordular. Bunun üzerine şu ayeti kerime indi : «Ey Rasulüm, onlar neyi infak edeceklerini sana soruyorlar. De ki: «— Maldan vereceğiniz şey,(ana-babanın, akrabanın, yetimlerin, yoksulların, yolcunundur.» İbni Cüreyc der ki: «Ayette zikri geçen «infak» tetavvu babındandır. Zekat ise bundan ayrıdır.»

Deve Zekatı Ve Bu Konuda Varid Olan Hükümler Hakkında

933 — Ebu Ubeyd dedi : Yezid bin Harun bize anlattı: «— Habib bin Ebî Habib bize şöyle nakletti : «— Amr bin Herim bize dedi: Muhammed bin Abdurrahman el-Ensarî'nin bize rivayet ettiğine göre, Ömer bin Abdülaziz halifeliğe başladığı zazan Medine'ye haber göndererek Rasulüllah (S.A.V.) ile Ömer (R.A.)ın zekata dair kitaplarını istedi. Bu sırada Rasulüllah (S.A.V.) in Amr bin Hazm'e yazdığı kitap Amr bin Hazm'in oğulları yanında bulunyordu. Hz. Ömer'in aynı konuya ilişkin kitabı ise, onun akrabalarında bulundu. Ravi'nin anlattığına göre her iki kitap istinsah edilerek Ömer bin Abdülaziz'e gönderildi. Habib bin Ebî Habib devamla şöyle dedi.

(3) **Tercemede «vücub yönünden» kaydını eklemeyi uygun gördük. Aksi takdirde sadaka için Kur'anda mesned bulmak sözkonusu rivayete göre mümkün olmayacaktır.**

Amr bin Herim'in bana naklettiğine göre, kendisinin Muhammed bin Abdurrahmana başvurarak her iki mektubun muhteviyatından birer nüsha vermesini istedi. Muhammed bin Abdurrahman bunun üzerine kendisine, mektupta deve, sığır, davar, altın, gümüş, hurma —ya da meyve, tahıl ve üzüm zekatına dair varid olan hükümleri bir nüsha halinde yazıp verdi. Buna göre:

Develer, beşten az olursa ona zekat düşmez. Beşten dokuza kadar olan develere bir koyun, ondan ondörde kadar olan develer için iki koyun, onbeşten ondokuza kadar olan develer için üç koyun, ondokuzdan yirmidörde kadar olan develer için de dört koyun düşer. Yirmibeş deveye iki yaşında bir dişi deve düşer. Eğer bunlar arasında iki yaşında bir dişi deve bulunmazsa, üç yaşında bir erkek deve verilir. Otuzbeşe kadar olan develer için de aynı zekat miktarı düşer.

Otuzaltıdan kırkbeşe kadar olan develere üç yaşında bir dişi deve düşer. Kırkaltıdan altmışa kadar dört yaşında bir dişi deve, altmışbirden yetmişbeşe kadar beş yaşında bir dişi deve, yetmişaltıdan doksana kadar üç yaşında iki dişi deve; doksanbirden yüzyirmiye kadar dört yaşında iki dişi deve düşer. Develer yüzyirmiye baliğ olduktan sonra artık sayı on arttıkça zekat da artar. Buna göre yüzotuzdan yüzkırka kadar üç yaşında iki deve ve dört yaşında bir dişi deve, yüzkırktan yüzelliye kadar üç yaşında bir dişi ve dört yaşında iki dişi deve, yüzelliden yüzaltmışa kadar dört yaşında üç dişi deve, yüzaltmıştan yüzyetmişe kadar üç yaşında dört dişi deve, yüzyetmişten yüzseksene kadar üç yaşında üç dişi deve ve dört yaşında bir dişi deve, yüzseksenden yüzdoksana kadar dört yaşında iki dişi deve ve üç yaşında iki dişi deve, yüzdoksandan ikiyüze kadar dört yaşında üç dişi deve ve üç yaşında bir dişi deve düşer.

İkiyüzden ikiyüzona kadar üç yaşında beş dişi deve veya dört yaşında dört dişi deve, ikiyüzondan ikiyüzyirmiye kadar üç yaşında dört dişi deve ve dört yaşında bir dişi deve, ikiyüzyirmiden ikiyüzotuza kadar üç yaşında üç dişi deve ve dört yaşında iki dişi deve, ikiyüzotuzdan ikiyüzkırka kadar dört yaşında üç dişi deve ve üç yaşında iki dişi deve, ikiyüzkırktan ikiyüzelliye kadar üç çyaşında altı dişi deve veya dört yaşında dört dişi deve ve üçyaşında bir dişi deve, ikiyüzelliden ikiyüzaltmışa kadar dört yaşında beş dişi deve veya üç yaşında beş dişi deve ve dört yaşında bir dişi deve, ikiyüzaltmıştan ikiyüzyetmişe kadar üç yaşında dört dişi deve ve dört yaşında iki dişi deve, ikiyüzyetmişten ikiyüzseksene kadar dört yaşında üç dişi deve ve üç yaşında üç dişi deve, ikiyüzseksenden ikiyüzdoksana kadar üç yaşında yedi dişi deve veya dört yaşında dört dişi deve ve üç yaşında iki dişi deve, ikiyüzdoksandan üçyüze kadar üç yaşında altı di-

şi deve ve dört yaşında bir dişi deve veya dört yaşında beş dişi deve ve üç yaşında bir dişi deve düşer.

Üçyüze baliğ olursa, ona dört yaşında altı dişi deve veya üç yaşında beş dişi deve ve dört yaşında iki dişi deve düşer. Zekat memuru bu iki gruptan istediğini seçmekte serbesttir.

Develer üçyüzü geçerse, artan her elli tane için dört yaşında bir dişi deve; her kırk tane için ise üç yaşında bir dişi deve düşer.

Ebu Ubeyd dedi : Ravi daha sonra aynı rivayette çeşitli mallara düşen zekat miktarını nakletti. Yeri geldikçe ayrıca bunlar da nakledilecektir.

934 — Ebu Ubeyd dedi: Ebu'l-Esved bize İbni Lüheya, Yunus bin Yezid el-Eylî ve İbni Şihab'dan naklen şöyle anlattı: İbni Şihab dedi ki:

— Bu, Rasulüllah (S.A.V.) in zekata dair kitabıdır: Ki bu kitap Ömer bin Hattab'ın akrabalarında bulunuyordu. Salim Bin Abdullah bin Ömer onu bana okuttu. Kitabın manası şöyledir :

— Develer beşe baliğ olmadıkça onlara zekat düşmez. Eğer beşe baliğ olursa onlara bir koyun düşer. Ravi daha sonra Yezid bin Harun'un Habib bin Ebi Habib'den rivayet ettiği hadise benzer bir rivayet nakletti. Şu kadar var ki iki rivayet arasında yüzyirmi sayısını geçen develer zekatında bir farklılık vardır: İbni Şihab'ın hadisinde şöyle denilmiştir: Yüzyirmibirden yüzotuza kadar olan develere üç yaşında üç dişi deve düşer. Habib bin Ebi Habib'in rivayetinde ise şöyle denilmektedir.

— Yüzotuza baliğ olmadıkça yüzyirmiyi geçen develere (artan sayı için ayrıca) zekat düşmez.

Daha sonra her iki rivayet, zekat miktarında birleşmektedirler. İkiyüz sayısına yükselince, develere düşen zekat miktarı her iki rivayette mühteliftir. Binaenaleyh, İbni Şihab'ın hadisinde ikiyüz sayısını geçen develere düşen zekat miktarına değinilmemektedir. Şu kadar var ki, hadiste şöyle denilmektedir :

— Develer, ikiyüzü aşarsa, artan sayı için de, önceden zikrettiğimiz kurala göre zekat düşer.

935 — Ebu Ubeyd dedi : Abdullah bin Salih bize Leys bin Sad, Yunus bin Yezid, İbni Şihab ve Salim'den aynı tarzda bir rivayet nakletti.

936 — Ebu Ubeyd dedi : Abdurrahman bin Mehdi bize Süleyman bin Kesir, Zühri ve Salim'den (Ebu Ubeyd dedi: Sanıyorum Salim bu rivayeti babasından nakletti.) aynı tarzda bir rivayet nakletti.

937 — Ebu Ubeyd dedi : Abbad bin Avvam aynı hadisi Süfyan bin Hüseyin, İbni Şihab, Salim ve babasından nakletmiştir.

938 — Ebu Ubeyd dedi : Haccac bize İbni Cüreyc'den şöyle anlattı: İbni Cüreyc dedi ki : Osman bin Osman bana bir mektup verdi. Abdullah

bin Ebu Bekir bin Muhammed bin Amr bin Hazm'in, Mekke valisi iken Muhammed bin Haşim'e yazdığı bu mektup, Rasulüllah —salat ve selam üzerine olsun— ın Amr bin Hazm'e yazdığı mektubun aynısıdır :

Bismillahirrahmanirrahim. Bu Rasulüllah (S.A.V.) tarafından tesbit edilen deve ve davar zekatına dair namedir. Yazıda daha sonra zekatına dair yukarıki rivayetler tarzında bir nakil de bulundu. Şu kadar var ki bu yazıda yüzyirmiyi geçen develere düşen zekat miktarına değinmemektedir. Ancak şunu demiştir: «Develer yüzyirmiyi aşarsa, artan her elli tane için dört yaşında bir deve düşmektedir.»

939 — Ebu Ubeyd dedi : Haccac bize İbni Cüreyc ve İkrime bin Halid'den şöyle nakletti: Ebu Bekir bin Ubeydullah bin Abdullah bin Amr İkrime bin Halid'e bir mektup yazdı. Ebu Bekir bin Abdullah, söz konusu mek tubu Hz. Ömer'in kılıç kınına bağlanmış halde bulup istinsah etmiştir. Ravi (söz konusu mektuptan neshettiği nakilde) deve zekatına dair olarak yukarıki nakiller tarzında bir rivayet nakletti. Şu kadar var ki: «Develer yüzyirmiyi geçerse, artan her kırk deve için üç yaşında bir deve, her elli deve için de dört yaşında bir deve zekat düşer.» dedikten başka, yüzyirmiyi geçen develere düşen zekat miktarına teferruatlı bir şekilde değinmemiştir.

940 — Ebu Ubeyd dedi : Yahya bin Abdullah bin Bükeyr ve Abdullah Bin Salih bize Leys bin Sad'dan şöyle dediğini naklettiler :

— Bu, zekat kitabıdır: Yirmidört ve daha aşağı deve sayısına davar cinsinden zekat düşer. Buna göre her beş deveye bir koyun düşer. Ravi daha sonra yukarıki rivayetler tarzında bir nakilde bulundu ve şöyle dedi: Leys bana anlattı ki, Nafi kendisine şöyle dedi : Bu, Hz. Ömer'in mektubunun bir nüshasıdır. Hz. Ömer'in söz konusu mektubu, vasiyetiyle birlikte bulunuyordu. Leys'in bana anlattığına göre Nafi bu mektubu Abdullah bin Ömer'e bir çok kere arzedip göstermiştir.

941 — Ebu Ubeyd dedi : Yahya bin Abdullah bin Bükeyr bana Malik bin Enesden şöyle rivayet etti: Malik dedi ki: Hz. Ömer bin Hattab'ın zekata dair mektubunu okudum. Mektupta şunlar yazılıydı:

«Bismillahirrahmanirrahim! Bu zekat kitabıdır: Develer yirmidört sayısına baliğ oluncaya kadar düşen zekat miktarı, her beş deveye bir koyun nisbetindedir.» Ravi daha sonra, önceden bu kitapta naklettiğimiz rivayetler tarzında bir nakilde bulundu.

942 — Ebu Ubeyd dedi : Hüşeym bize Yunus ve Muğire, İbrahim, Ecleh bin Abdullah ve Sabî'den rivayet ettiğine göre adı geçen zevat da deve zekatı hakkında aynı görüşü paylaşmakta idiler.

Ebu Ubeyd dedi : Böylece bize kadar intikal eden rivayetlerde, deve zekatı hakkında gerek Rasulüllah'ın emirleri, gerekse Hz. Ömer'in kitabı

ve gerekse de tabiînin fetvaları aynı görüşü yansıtmaktadır. Buna göre beşten yüzyirmiye kadar olan develere düşen zekat miktarı hakkında görüş birliği vardır. Bu babta herhangi bir ihtilaf varid değildir. Ancak konuya dair Hz. Ali'den nakledilen bir rivayette değişik bir görüş beyan edilmiş ise de, bu rivayetin sağlam bir şekilde Hz. Ali'den nakledildiğine kani değiliz.

943 — Ebu Ubeyd dedi : Ebu Bekir bin İyaş bize Ebu İshak, Asım bin Damure ve Hz. Ali'den naklen şöyle anlattı: Hz. Ali'de bu konuda bahis konusu olan rivayetler tarzında görüş beyan etmiştir. Şu kadar var ki, tek bir hususta değişik hüküm vererek şöyle demiştir: «yirmibeş deve için beş koyun zekat düşer.»

Ebu Ubeyd dedi : Halbuki bildiğimiz kadarıyla Hicaz ve Irak alimleriyle diğer fukahadan hiçbir kimse böyle bir görüşe kail olmamıştır.

Süfyan bin Said'den anlatıldığına göre, şöyle demiştir : «Adı geçen rivayet Hz. Ali'nin sözü değildir. Zira Hz. Ali bu sözü söylemeyecek kadar fakih idi.»

Bazılarının anlattığına göre de Süfyan şöyle demiştir: «Müslümanlar Hz. Ali'nin sözkonusu görüşünü kabul etmemişlerdir.»

Ebu Ubeyd dedi : Yüzyirmiye kadar olan develere düşen zekat miktarına dair gelen rivayetler bunlardır. Bu konuda, Hz. Ali'den nakledilen rivayet müstesna, herhangi bir ihtilaf varid değildir. Deve sayısı yüzyirmiyi aşarsa, bu durumda düşecek zekat miktarında ihtilaf vardır.

944 — Ebu Ubeyd dedi : Yahya bin Said bize Süfyan, Ebu İshak, Asam bin Damure ve Hz. Ali'den şöyle anlattı: «Deve sayısı yüzyirmiyi geçtiği zaman ilk hesap usulü üzerinden zekat tesbit edilir.»

945 — Ebu Ubeyd dedi : Abdullah bin Salih bize Leys bin Sad, Yunus, İbin Şihab ve Salim bin Abdullah'dan şöyle anlattı:

— Daha evvel zikrettiğimiz zekat kitabında yazılıdır ki, deve sayısı yüzyirmiyl bir tane geçtiği zaman, onlara üç yaşında üç tane dişi deve düşer.

946 — Yezid bize Habib bin Ebî Habib, Amr bin Herlm ve Muhammed bin Abdurrahman'dan şöyle anlattı: «Peygamber (S.A.V.) ile Hz. Ömer'in zekat kitaplarında yazılıdır ki: yüzyirmiyi geçen deve miktarı on tane artmadıkça, —yani yüzotuza baliğ olmadıkça— artan sayı için ayrıca bir şey düşmez.»

Ebu Ubeyd dedi : Görülüyor ki, bu bapta üç muhtelif görüş variddir. Bunlardan Hz. Ali'den nakledilen ve zekata ilk hesap usulü üzerinden başlanacağı görüşü, Irak'lılar tarafından da paylaşılmaktadır. Nitekim Süfyan da aynı görüşü benimsemiştir.

Bu görüşün tefsiri ise şöyledir: Yüzyirmibeş deve için dört yaşında iki

dişi deve ve bir koyun zekat düşer. Yüzotuz deve için dört yaşında iki dişi deve ve iki koyun, yüzotuzbeş deve için dört yaşında iki dişi deve ve üç koyun, yüzkırk deve için dört yaşında iki dişi deve ve dört koyun, yüzkırkbeş deve için —Hz. Ali'ye göre— dört yaşında iki dişi deve ve beş koyun, Süfyan ve Irak'lıların görüşüne göre ise aynı sayı için dört yaşında iki dişi deve ve iki yaşında bir dişi deve düşer. Deve sayısı yüz elliye baliğ olursa, onlara dört yaşında üç dişi deve düşer. Eğer yüzelliyi geçerse, ikiyüze varıncaya kadar tekrar eski hesap üzerinden zekatı tesbit edilir. İkiyüze baliğ olunca, ona dört yaşında dört dişi deve düşer. Eğer ikiyüzü geçerse, yine, tefsir ettiğimiz eski hesap usulüne göre zekat tabidir.

Hz. Ali ile Irak'lıların amele esas kabul ettikleri görüş budur.

İbni Şihab'ın: «Deve sayısı yüzyirmiyi geçerse, ona üç yaşında üç dişi deve düşer.» Şeklindeki rivayetine gelince: Biz bu konuda bundan başka bir rivayet duymuş değiliz. İbni Şihab'ın sözkonusu rivayeti için bir vecih bulamamaktayız. Bu rivayetin sahih bir şekilde nakledilmiş olduğundan şüphe içindeyim. Zira bu rivayetle İbni Şihab, zekat tesbitini, ne ilk hesap ölçülerine ve ne de sonuncu derecelerdeki ölçüler çerçevesi içinde ön görmemiştir. Bilindiği gibi ilk derecede gözönünde bulundurulan ölçülere göre, yirmibeşten otuzbeşe kadar olan develere iki yaşında bir dişi deve düşer. Develer bir tane artarsa, zekat olarak bir yaş daha büyük bir dişi deve düşer. Daha sonra da zekat olarak verilecek develerin yaşlarını aynı ölçülere bağlı olarak tesbit edilir. İlk hesap ölçüsü ifadesinden maksadımız budur. Şayet İbni Şihab bu ölçüye göre tesbiti öngörseydi, yüzyirmibirden yüzotuza kadar olan develer için üç yaşında iki dişi deve ile dört yaşında bir dişi deve zekat düştüğünü beyan etmiş olması gerekirdi. İlk derecelerde ki hesap ölçüsü budur. Sonuncu dereceki hesap ölçüsü ise şudur: Develer arttıkça her kırk deve için üç yaşında bir dişi deve, artan her dişi deve için de dört yaşında bir dişi deve düşer. Şayet İbni Şihab bu ölçüye göre zekatın tesbit edilmesini öngörseydi her kırk deve için üç yaşında bir dişi deve düşeceğinden, üç yaşında üç tane dişi deve, yüzyirmi devenin zekatı olacaktı. Halbuki zikredilen rakam yüzyirmiden fazladır. Binaenaleyh, zekat olarak verilecek devenin yaşını büyütmediği için de, onun görüşü ne ilk hesap ölçüsü ve ne de son hesap ölçüsüne uymamaktadır.

Üçüncü görüş olan Habib'in rivayetine gelince: Bu görüşe göre yüzyirmiyi geçen develer, yüzotuza baliğ oluncaya kadar artan sayı için ayrıca zekat ödemek gerekmemektedir. Şayet develer yüzotuzu baliğ olursa, ona dört yaşında bir dişi deve ile üç yaşında iki dişi deve zekat düşer. Kendisiyle amel edilen görüş budur. Buna göre yüzyirmi ila yüzotuz arasındaki miktar «Şenk» tir. Yani hesaba katılmayan bir sayıdır. Nitekim sı-

ğır zekatında da hesaba katılamayan bu tip sayılar için «evkas» tabiri kullanılmaktadır. Bu sayılar iki zekat derecesi arasında kalan sayılardır.

Bu görüşe göre develer yüzotuzu bulunca, artan sayı için davar cinsinden değil deve cinsinden zekat düşer.

Malik ile Hicaz alimlerinin görüşü de bu yöndedir. Buna göre deve zekatı deve cinsinden verilecek seviyeye eriştikten sonra bir daha davar cinsinden zekat verilmesine dönülmez. Bunun sırrı ise, yirmibeşe baliğ olmasıdır. İşte bu seviyeye eriştiği zaman deve zekatı, davar yerine deve cinsinden verilir. Yani bu miktardaki develere iki yaşında bir dişi deve düşer.

Bütün hadisler mana itibariyle bu yöndedir. Hz. Ali'den nakledildiği söylenen rivayet müstesna..

Ebu Bekir es-Sıddîk (R.A.) in naklettiği hadis de bu cümdendir:

947 — Raviler, Hammad bin Seleme, Semame bin Abdullah bin Enes bin Malik ve Ebu Bekir (R.A.)'dan naklen Rasulüllah (S.A.V.) in şöyle buyurduğunu anlatırlar: «Kırk deve için üç yaşında bir dişi deve, elli deve için de dört yaşında bir dişi deve düşer.»

Hz. Ömer'in görüşü de bu merkezdedir.

948 — Ebu Ubeyd dedi: Kubeysa bize Süfyan, Musa bin Ukbe ve Ubeydullah bin Ömer —yahud başkası—, Nafi', İbni Ömer ve Ömer'den aynı manada bir rivayet nakletti.

Ebu Ubeyd dedi: Bu rivayetlerden iki netice ortaya çıkmaktadır:

1 — Deve sayısı yüzyirmiyl geçtikten sonra, artan adet için davar cinsinden zekat vermek sözkonusu değildir. Nitekim bu manada bir ifade kullanılmamıştır.

2 — Zekat için sınır teşkil eden sayılar arasındaki sayılar için ayrıca zekat düşmez. Zira Rasulüllah (S.A.V.):

«— Kırk deve için üç yaşında bir dişi deve, elli deve için de dört yaşında bir dişi deve düşer.» buyurmuştur. Binaenaleyh, aradaki sayı için de sükut buyurmuştur. Ayrıca bu mevzu daha önce naklettiğimiz Habib bin Ebî Habib'in rivayetinde belirtilmiş ve üççyüze kadar olan develerin zekat durumu açıklanmıştır.

Deve zekatına dair varid olan rivayetler bunlardır. Şayet verilmesi istenen belirli yaşlardaki develer bulunmuyorsa ve bu nedenle de zekat memuru öngörülen yaştaki develerden başkasını almak zorunda kalırsa, o takdirde hüküm bundan farklıdır. Bu babta rivayetler varid olmuştur.

949 — Ebu Ubeyd dedi: Yezid bize Habib bin Ebi Habib, Amr bin Herim ve Muhammed bin Abdurrahman'dan şöyle anlattı: Rasulülleh (S.A.V.) ile Hz. Ömer'in zekat kitaplarında yazılıdır ki: «Yirmibeş deve için iki ya-

şında bir dişi deve düşer. Şayet iki yaşında bir dişi deve bulunmuyorsa, üç yaşında bir erkek deve düşer.»

950 — Ebu Ubeyd dedi : Abdurrahman bin Mehdi bize Süfyan, Ebu İshak, Asım bin Damure ve Hz. Ali'den şöyle nakletti: Hz. Ali dedi ki : «Develerin sayısı yirmibeşi geçerse, ona iki yaşında bir dişi deve düşer. Şayet bulunmuyorsa, üç yaşında bir erkek deve verilir.»

951 — Ebu Ubeyd dedi : Cerir bize Mansur ve İbrahim'den şöyle rivayet etti: İbrahim dedi ki : «Zekat olarak dişi yerine erkek alınmaz. İki yaşında dişi bir deve yerine, üç yaşında erkek deve müstesna..»

952 — Ebu Ubeyd dedi : Abdurrahman bize Süfyan, Ebu İshak, Asım ve Hz. Ali'den şöyle nakletti: Hz. Ali dedi ki : «Şayet zekat memuru bir yaş daha büyük bir deveyi zekat olarak alacak olursa, deve sahibine iki koyun veya on dirhem iade etmesi gerekir.»

953 — Ebu Ubeyd dedi : Hüşeym bize Ka'ka' bin Yezid ve İbrahim'den şöyle dediğini anlattı: «Şayet zekat memuru iki yaşında bir dişi deve bulmazsa, ona iki yaşında bir erkek deve ile on dirhem veya iki koyun verilir.»

Halbuki Süfyan, Evzaî ve Malik bu konuda farklı görüşler beyan etmişlerdir.

Süfyan'ın görüşüne gelince: Bu zat Hz. Ali'den nakledilen rivayete istinad etmiştir. Başka bir görüşe ittiba etmemiştir. Süfyan demiştir ki: Zekat memuru tesbit edilen malum yaştaki deveyi bulamadığı zaman, bir üst yaşlısını alması ve iki koyun ile on dirhem —yahud bir dinar ve iki dirhem— iade etmesi gerekir.

Evzaî ise başka bir görüş ileri sürmüştür.

954 — Ebu Ubeyd dedi : Hişam bin İsmail ed-Dımeşkî bize Muhammed bin Şuayb bin Şabur'dan şöyle nakletti: Muhammed bin Şuayb dedi ki: Evzaî'nin şöyle dediğini duydum. «Zekat memuru şayet öngörülen yaştaki deveyi bulmazsa, kıymetini alır.»

Malik de üçüncü bir görüş ileri sürmüştür.

955 — Ebu Ubeyd dedi : Yahya bin Abdullah bin Bükeyr bana Malik'den şöyle anlattı: Küçük yaşlı yerine büyük yaşlı alınamaz. İki yaşında dişi deve yerine üç yaşında erkek deve müstesna..

Ebu Ubeyd dedi : Kanaatımizce Malik bu görüşü ile demek istiyor ki, bu ruhsat sadece bu yaştaki develere mahsustur.

Malik der ki : Şayet mevcut develere üç yaşında bir dişi deve, yahut dört yaşında bir dişi deve, ya da beş yaşında bir dişi deve düşerse, mal sahibinin bunları bulup getirmesi gerekir. Malik :

— Zekat memurunun mal sahibinden kıymeti almasını uygun görmemekteyim, sığır ve davar zekatı kısmında da durum aynıdır; demiştir.

Ebu Ubeyd dedi: Görülüyor ki adı geçen zevattan her biri ayrı bir görüş ileri sürmüştür.

Süfyan esere uymuş ve başka gârüşlere itibar etmemiştir.

Evzaî'nin görüşüne gelince: Kanaatımızca onun delili şudur: Zekat olarak verilecek belirli yaştaki develer arasında kıymet farkı vardır. Bu itibarla aralarında bir derecelik fark bulunan iki zekat devesi arasında takriben bir dinardan çok veya on dirhem kıymetinde bir fark mevcuttur Yahut iki derece arasında bundan daha az bir kıymet söz konusudur. Süfyan der ki: Bunun yolu diğer bütün hükümlerde olduğu gibidir. Yani bir kimsenin zimmetinde başkasına ait bir hayvan veya bir mal bulunduğuna hükmedilirse, şayet bu kimse hayvanı yok etmiş ve malı tüketmişse, o takdirde ona kıymetini ödemek vacib olur.

Malik'in delili ise kanaatımızca şudur: Zekat Allah'a ait bir haktır. (Bir ibadettir.) Onun hükmü, aynî iken nakdîye dönüştürülebilen insan haklarınının hükmü gibi değildir. Belki onun hükmü namaz hükmü gibidir. Namaz kılmak imkan dahilinde olduğu müddetçe ondan başkası onun yerini tutamaz. Malik'in bu görüşü makuldür. Ancak insanlar için ağır külfetli olup imkanlarında olmayan şeyleri kendilerinden zorla istemek olur.

956 — Peygamber (S.A.V.) den nakledilen sahih haberlerde, Muaz'ı Yemen'e vali olarak gönderdiği zaman, insanlara kolaylık göstermesini ve mallarının en iyilerini almamasını tavsiye buyurmuştur.

957 — Aynı mevzu Muaz'dan nakledilen başka bir hadiste açıklanmıştır. Muaz bu hadiste şöyle demiştir: «Bana zekat yerine geçecek bir elbiselik, bir giyim eşyası, getirin, sizden alayım. Zira bunu vermek size daha kolaydır. Hem de Medine'deki muharcirler için daha hayırlıdır.» Şu halde farklı yaştaki hayvanları birbirlerinin yerine almak, kıymeti almaktan evladır. Nitekim Muaz zekat yerine başka şeyler almıştır.

Diğer yandan Hz. Ömer ve Ali'den nakledildiğine göre, onlar da cizye olarak (para yerine) başka şeyler almışlardır.

958 — Ebu Ubeyd dedi: Yahya bin Bükeyr bana Malik, Zeyd bin Eslem, babası ve Hz. Ömer'den rivayetle şöyle anlattı: Halifeye cizye olarak Şam'dan çok sayıda deve getirildi.

959 — Ebu Ubeyd dedi: Muhammed bin Rabia ve Ebu Naim bize Said bin Sinan, Antere ve Hz. Ali'den naklen şöyle anlattı: Hz. Ali cizye olarak iğnecilerden iğne, çuvaldız imalatçısından çuvaldız, ip imalatçısından ip almakta idi.

Ebu Ubeyd dedi: Görülüyor ki: Hz. Ömer ve Hz. Ali, cizye olarak eşya ve hayvan almaya ruhsat vermişlerdir. Halbuki cizyenin dirhem, dinar ve erzak cinsinden alınması esastır.

960 — Hz. Ömer ile Hz. Ali'nin, diyetlerin, altın, gümüş, deve, sığır,

davar ve at cinslerinden verilmesine dair görüşleri de aynı babta mutalaa edilmelidir. Bundan gayeleri, insanlara kolaylık tanımaktı. Onlar, her memleketin ahalisini bunlardan imkanlarında olan şeylerle mükellef tutmuşlardır.

Ebu Ubeyd dedi: Bu durum müvacehesinde bizim görüşumüz odur ki: Öngörülen yaştaki deve bulunamıyorsa, onun yerine farklı yaştaki bir deve alınabilir. Hz. Ali'den nakledilen rivayet ile Süfyan'ın savunduğu görüş bu istikamettedir. Zira zekat vermekle mükellef olanlar için bunda bir kolaylık bulunduğu gibi, zekatın lehine tahakkuk edeceği kimselerin hakkı da korunmuş olur.

Develer, zekat verilecek yaşlarda veya gelişmiş ve yeni doğmuş yavrularıyla karışık olduğu takdirde bunlara düşen zekat hakkında varid olan rivayetler bunlardır. Ancak bütün develer zekat verilmeye musait olmayan küçük yaştaki develerden müteşekkil ise; işte bu hususta dört çeşit görüş variddidr.

961 — Süfyan dedi: Küçük yaştaki develerden zekat olarak, büyüklerden alınması öngörülen yaştaki develer alınır. Ancak bu durumda zekat memurunun mal sahibine zekat olarak aldığı büyük yaştaki deve ile küçük yaştaki deve yavrusu arasındaki kıymet farkını ödemesi gerekir. Zira normal olarak aynı yaştaki develerin zekat olarak verilmesi lazımdır.

962 — Malik ise şöyle demiştir: Bu nevi develerden zekat olarak büyük develer için alınması gereken yaştaki develer alınır. Ancak zekat memurunun, yaşlar arasındaki kıymet farkını mal sahibine ödemesi gerekmez.

963 — Süfyan ve Malik'den başka diğer bazı alimler ise: «Küçük develere zekat düşmez, bunların sahibi herhangi birşey vermekle mükellef değildir.» görüşünü savunmuşlardır.

964 — Dördüncü bir görüşe göre de bu nevi develerden bir tanesi vermek icabeder. Bu görüş de Ebu Hanife'ye aittir.

Ebu Ubeyd dedi: Bu görüşleri ileri sürenlerin herbiri bir mesnede dayanmaktadır. Şöyle ki: Süfyan, yukarıda naklettiğimiz görüşü ile, kanaatimizce şöyle demek istemiştir: Zekat, küçük veya büyük her hayvandan alınması gereken bir haktır. Ancak iki yaşından küçük bir dişi devenin zekat olarak alınması sünnete uygun değildir. Bu nedenle, mal sahibinin iki yaşında veya daha büyük bir dişi deveyi vermekle mükelleftir. Ancak zekat memuru, mal sahibine yeni doğmuş veya henüz anasından ayrılmamış bir yavru deve ile zekat olarak aldığı deve arasındaki kıymet farkını ödemek durumundadır. Zira normal olarak aynı yaşta bir devenin verilmesi icabeder. Ancak zekat, sünnet kurallarına uygun olarak alınması icabeder. Amma, mal sahibine, kendisinden fazladan alınan kıymet farkı iade edilmiş olur.

Malik'in delili ise şu olsa gerektir: Bazen develer arasında yaşı büyük olan develer vardır. Ön dişlerini, küçük azı ve büyük azı dişlerini düşüren veya yaşlılık dişi yarılan develer gibi.. Buna rağmen bu yaştaki develer zekat olarak verilemez. Bunlardan daha küçük yaşta olan iki yaşındaki, üç yaşındaki, dört yaşındaki ve beş yaşındaki dişi develer verilebilir. Şu halde, nasıl ki mal sahiplerinin lehine olarak büyük develer için daha küçük yaştaki develerden zekat alınmakta ise, aynı şekilde küçük yaştaki develer içinde büyük tek bir tane bulunmamakta ise de, mal sahipleri, umumi, olarak tesbit edilen yaştaki develeri vermekle mükellef tutulurlar.

Bu nevi küçük develere zekat düşmez diyen alimler ise, demek istemişlerdir ki, bunlar deve değildir (deve yavrularıdır.) Halbuki zekat develer konusunda farz kılınmıştır. Oysa ki bunlara «Ruha» ve «Fuslan» gibi adlar verilmektedir. (O halde örfte bunlara deve denmediği için) bunlara bir şey düşmez.

Bu develere birşey düşmez diyen alimlerin delili ise şu olsa gerektir: Zekat malların en iyisinden değil orta durumda olan kısmından alınınr. O halde mal sahibinden sahip olduğu develerden daha iyisi neye alınsın. Buna göre şayet zekat memuru, mevcut maldan daha üstün olmayan bir deve alacak olursa, ona terettüp eden fark kıymeti ödemekten kurtulmuş olur.

Ebu Ubeyd dedi : Her ne kadar bunlardan her birinin kendine göre bir delili varsa da, bana göre bunlardan Rasulüllah'ın zekat mektupları ve sünnetiyle en iyi şekilde uyuşan görüş Malik'in görüşüdür. Şöyle ki :

Rasulüllah (S.A.V.), zekatı farz kıldığı ve zekat olarak verilecek develerin yaşını tesbit ettiği zaman, hayvanların içinde küçük ve büyük yaşlısı bulunabileceğini biliyordu. Buna rağmen ne ondan ve ne de ondan sonra gelen halifelerinden hayvanlar arasında büyük veya küçük diye, bir ayırım yaptıkları bize intikal etmiş değildir. Sünnet sözkonusu olan zekat hakkında umumi bir hüküm getirmiştir. Rasulüllah (S.A.V.) şöyle buyurmuştur : «Beş deve için bir koyun, on deve için de iki koyun düşer.» ve hüküm sonuna kadar bu tarzda ifade edilmiştir. Öyleyse, madem ki, sünnet umumi bir hüküm getirmiştir, o halde hiçbir kimsenin bir tahsis getirmesi haklı gösterilemez. Meğer ki sünnetin getirmiş olduğu bir tahsis olsun.

965 — Rasulüllah (S.A.V.)'den rivayet edildiği üzere ariyyeleri müzabeneden istisna ederek bu muameleye ruhsat vermesi gibi.. (1)

---

(1) **Ariyye ve müzabene kelimelerinin anlamı şu hadiste şöyle anlatılmıştır: «Ata dedi ki: Cabir, bu tabirleri bize şöyle açıkladı: ...Müzabene, ağaçtaki yaş hurmanın muayyen ölçekteki kuru hurmaya mükabil satılmasından ibarettir.», «Rasulullah muhabara, muhakale ve müzabeneden ...neh-**

966 — Yine Rasulüllah (S.A.V.) in hayızlı kadını diğer insanlardan farklı olarak, veda ziyaretini yapmadan ayrılmakla müstesna kılması gibi..

967 — Yine sekiz çift hayvandan özellikle iki yaşında olan koyunun kurban edilmesi gibi. Bunlara benzer olarak sünnete birçok «tahsis» ler vardır. O halde bizler ancak sünnetin tahsis ettiğini tahsis, tamim ettiğini de tamim etmek durumundayız. Binaenaleyh, arapçada develer tabiri develerin küçük ve büyüklerini içine alan umumi bir tabirdir. «İnsanlar» kelimesinin çocukları ve büyükleriyle bütün Ademoğullarına şamil olduğu gibi. Nitekim yüce Allah Kur'ân-ı Kerim'de «enam» ifadesiyle söz konusu hayvanlara —büyük küçük kaydı olmaksızın— işaret buyurmuştur: «Enam (davarlar) dan yük taşıyanı, tüyünden döşek ve sergi yapılanı yaratan odur.» (2)

968 — Ebu Ubeyd dedi: Yahya bin Said ve Abdurrahman, Süfyan, Ebu İshak, Ebu'l-Ahvas ve Abdullah'dan naklen «Enam (davarlar) dan yük taşıyanı, tüyünden döşek ve sergi yapılanı yaratan odur.» (3) Ayeti hakkında şöyle demiştir: Ayette geçen «hamule» kelimesi yük taşıyan anlamına gelir. «Ferş» kelimesi ise küçük baş hayvanları demektir.

969 — Ebu Ubeyd dedi: Bununla beraber Irak ve Hicaz alimleri, küçük develerin büyük develerle karışık halde olduğu zaman, zekat ile ilgili sayıma tabi olması gerektiği konusunda aralarında herhangi bir uyuşmazlık görmemekteyiz. Aynı şekilde sığır ve davarlarla birlikte yavruları da zekat sayımına tabidirler.

970 — Hz. Ömer'in Süfyan bin Abdullah'a hitaben söylediği şu sözü de aynı babta mütalaa edilmektedir: «Hayvan sahiplerini, mülkiyetlerindeki bütün hayvanların hatta çobanın kucağına alıp taşıdığı ve henüz yeni doğmuş yavruların zekatından sorumlu tut.»

Ebu Ubeyd dedi: O halde nasıl olur da büyüklerle karışık olarak bulunduğu zaman zekata tabi tutulduğu halde, yalnız başına iken zekata tabi tutulmasın. Öyleyse her iki durumda tabi olacağı kural aynıdır. Binanaleyh, Hz. Ömer'in sözünden şu sonuç çıkarılabilir ki, yavrular, beraberlerinde bir tek büyük hayvan olmadığı zaman bile zekata tabi tutulur. Zira Hz. Ömer'in sözkonusu hadisinde büyüklerin bulunmasını şart koşmadığını görüyoruz. O halde bundan şu neticeyi çıkarabiliriz: Zekat nasıl ki, büyük hayvanlara vacib ise küçük hayvanlara da vaciptir. İkisi arasında herhangi bir fark mevzubahis değildir. Malik'in bu konudaki görü-

---

yetmiştir.» Yalnız azıklık için ayrılmış olan ariyyeler müstesnadır. (Müslim: c. 5, s. 46)

(2) el-Enam: 142,

(3) el-En'am: 142

şü de aynıdır. Develer için bahis konusu olan bu hüküm sığır ve davarlar için de sözkonusudur.

971 — Malik'in görüşüne göre: Şayet mal sahibine zekat olarak belli bir yaştaki hayvanın ödenmesi gerekirse, mal sahibinin mutlaka malum yaştaki hayvanı vermesi icab eder. Malik'in bu görüşünü tasvib etmiyorum. Zira daha evvel de beyan ettiğimiz üzere, bu yol umanlar için meşakketli bir yoldur. Nitekim Hz. Ali'den nakledilen rivayet de Malik'in bu görüşüne muhaliftir.

Hatta Hz. Ebu Bekir'in bu konuda Rasulüllah (S.A.V.)'dan naklettiği hadis hepsinin üzerinde önem taşır.

972 — Hammad b. Seleme, Semame b. Abdullah b. Enes b. Malik ve Ebu Bekir'den naklen deve zekatı ile ilgili olarak Resulüllah'tan rivayet edilen hadis-i şerif şöyledir: Rasulüllah (S.A.V.) buyurdu ki: «Her kim vermek mükellefiyetinde olduğu zekat, beş yaşında bir dişi deve bulunursa, ondan dört yaşında bir dişi deve ile —müfesser olursa— iki koyun veya yirmi dirhem alınır. Her kim de zekat olarak dört yaşında bir dişi deve vermek mükellefiyetinde olduğu halde yanında dört yaşında dişi deve bulunmayıp da beş yaşında bir dişi deve bulunursa, ondan beş yaşında bir dişi deve alınır. Ancak zekat memuru mal sahibine yirmi dirhem veya iki koyun vermesi lâzımdır. Her kim de dört yaşında bir dişi deve vermekle mükellef olduğu halde, yanında bu neviden deve bulunmayıp üç yaşında bir dişi deve bulunursa, ondan üç yaşında bir dişi deve ile —bulunursa— iki koyun veya yirmi dirhem alınır.

Kim de üç yaşında dişi bir deve vermek ile mükellef olursa, ancak yanında üç yaşında bir dişi deve bulunmayıp dört yaşında bir dişi deve bulunursa, ondan dört yaşında bir dişi deve alınır. Ancak zekat memurunun mal sahibine yirmi dört dirhem veya iki koyun vermesi gerekir. Kim de üç yaşında bir dişi deve vermekle mükellef bulunduğu halde yanında iki yaşında bir dişi deve varsa, ondan iki yaşında bir dişi deve ile iki koyun veya yirmi dirhem alınır. Kim de iki yaşında bir dişi deve vermek borcunda olursa, ancak yanında üç yaşında bir erkek deve bulunup (iki yaşında bir dişi deve bulunamıyorsa) ondan üç yaşında erkek deve alınır. Bu takdirde de herhangi bir fark ödemede bulunmak icab etmez.

Ebu Ubeyd dedi: Görüşümüze göre, bu bapta hadise uymak daha evladır. Yukarıda naklettiğimiz rivayetler beş ve daha çok olan develerin zekatına dairdir.

973 — Şayet üzerinden bir yıl geçtiği zaman develerin sayısı beş iken, sonradan bir tanesi yok olursa ve zekat memuru onların sayısını dört olarak bulursa; bu konuda Süfyan ve Irak'lılar şöyle demektedirler:

Bu durumda olan mal sahiplerine beşte dört koyun düşer. Zira bu develerin üzerinden sene geçtiğinde, onlara bir koyun zekat düşmekte idi. Bunlardan bir tanesi yokolunca, kaybedilenin nisbetinde zekat miktarı azalır. Yani, zekat mevcut develer nisbetinde tesbit edilir.

974 — Bu mevzuda Malik'in görüşü ise şöyledir: Bu durumda olan deve sahiplerine zekât gerekmez.

975 — Ebu Ubeyd dedi: Malik'den naklen Yahya bin Abdullah bin Bükeyr bana dedi ki: Malik şöyle demiştir: Zekat, mal sahiplerine, bu vecibeyi ifa ettikleri zaman düşmektedir. Yani (zekat vücubu tahakkuk ettikten sonra) henüz zekat ödenmeden hayvanların bir kısmı telef olursa, telef olan hayvanlar zekata tabi sayılamaz. Zekat memuru mal sahiplerinden ancak ellerinde bulunan hayvanların zekatını alabilir. Binanenaleyh sene geçtikten sonra hayvanlar çoğalacak olursa, zekat memuru artan kısım da dahil olmak üzere mevcut bütün hayvanları nazarı itibara alarak zekat hakkını alır.

Ebu Ubeyd dedi: Görüşüme göre, Malik'in bu re'yi zekat kaidelerine daha uygundur. Zira zekat hakkında varid olan hüküm mutlak olup «şu kadar olan develere şu miktarda zekat düşer» ifadesi ancak mal sahiplerinin elinde mevcut bulunan develer için sözkonusudur. Binaenaleyh zekat «kitaplar»ın, hayvan sahiplerinin, daha evvel sahip oldukları hayvanları helak olacak olursa, zekat ödendiği zaman bunlardan sorumlu tutulurlar, diye bir kayıt varid olmuş değildir. O halde deve sahipleri, zekat ödendiği zaman, helak olan develerin zekatından mesul tutulamazlar.

976 — Irak ehli ise üzerinden sene geçmiş bulunan malın zekatın mal sahibinin zimmetine geçmiş bir borç mesabesinde kabul etmişlerdir. Bu takdirde de eğer zekat borç mesabesinde kabul edilecek olursa, sene geçtikten sonra hayvanlarının bir tanesi helak olan mal sahibinin beş devesi için zekat düşer. Hatta sene geçtikten sonra mal sahibinin bütün develeri helak olursa bile, zekattan muaf tutulamaz. Zira develerin helak olması, bir borç mesabesinde zimmete geçmiş zekatı ıskat edemez.

Benim bu mevzua ilişkin görüşüm Malik'in görüşü ile aynıdır. Çünkü bu görüş sünnet ve rivayetlere muvafıktır.

977 — Eğer beş deveden bir tanesi bile helak olmadan üzerlerinden iki sene geçtikten sonra zekat memuru zekatı almaya gelirse; Süfyan'dan rivayet edildiğine göre, şöyle demiştir: Bu durumda olan mal sahibine develerinden dolayı birinci yıl için bir koyun zekat düşer. Ancak ikinci yıl için bir şey lâzım gelmez.

978 — Bu konuda Malik der ki: Her sene için birer koyun olmak üzere bu beş deve için iki koyun zekat düşmektedir.

Ebu Ubeyd dedi: Görülüyor ki, mezkur iki görüşü ileri sürenler bu görüşlerinde bazı hususları gözönünde bulundurmuşlardır: Şöyle ki, Süfyan'a göre mal sahibi birinci sene için hayvanlarının zekatını vermek ile mükellef iken, hayvanlarının üzerinden ikinci yıl geçtiğinde, develerin sahibi beş deveye değil dört deveye sahip sayılması gerekir. Zira birinci senenin geçmesiyle mal sahibi bir koyun zekat vermek ile borçlu düşmüştür. O halde mal sahibinin sahip olduğu beş deveden bir koyun düşmek suretiyle mal tesbiti yapılmalıdır. Zekat alımında develeri bu şekilde hesaba tabi tutmak ise, develerin sahibini ikinci yılın zekatından muaf tutar.

979 — Malik ise; deve sahibinin zimmetinde bulunan zekatı maldan düşmezdi. Zira onun görüşü odur ki, sene geçtiği zaman, zekat memuru, mal sahiplerini ellerinde bulunan tüm hayvanlarından mesul tutmak durumundadır.

Ebu Ubeyd dedi: Mevzua dair görüşüm de Malik'in görüşüne uygundur. Zira daha evvel zikrettiğimiz üzere, zekat ancak üzerinden bir yıl ve daha çok zaman geçen hayvanlardan alınmaktadır. Hiç bir kimse sene geçtikten sonra meydana gelen artış ve eksilmeye göre muameleye tabi tutulamaz. Binaenaleyh zekat sahibinin zimmetine geçen bir borç durumunda değildir. Yani sene geçtikten sonra henüz zekatı ödenmemiş bulunan hayvanlar tabiî bir afetle helak olursa, sahibi zekat vermekle mükellef değildir. Ancak mal sahibi mevzubahis hayvanları satmak, kesmek ve sair gibi yollarla telef ederse, bütün görüşlere göre zekatı tazmin etmesi lâzımdır.

Zekatın tesbitinde esas, zekat memuru geldiği zaman bulacağı mevcut hayvanların sayısıdır, şeklindeki görüşümüzü Hz. Ömer'den nakledilen aşağıki rivayet teyid etmektedir:

980 — Ebu Ubeyd dedi: Abbad bin Avvam bize Muhammed bin İshak, Yezid bin Ebî Halid yahud Ya'kub bin Utbe —Ebu Ubeyd: Bana göre bu zat Yezid değil, Yakub'dur.— Yezid bin Hürmüz ve İbni Ebî Zübab'dan şöyle anlattı: «Hz. Ömer kuraklık senesinde zekatı ertelemişti. Vakta ki insanların halleri düzeldi beni zekatı toplamaya memur etti ve şöyle dedi: Onlardan zekatı iki kat al. Alacağın zekatın yarısını onlara taksim et. Yarısını da bana (Medine'ye) getir.»

Ebu Ubeyd dedi: Görülüyor ki, Hz. Ömer iki yıl zarfında hayvanlarda meydana gelen artış veya eksilmeye göre insanlara muamele yapılmasını istememiştir. İki yıllık zekata esas olarak mevcut hayvanların sayısını nazarı itibara almıştır. Yani eksilen hayvanlardan dolayı kimseyi mesul tutmamıştır.

Bu baptan olmak üzere şu merfu hadis de rivayet edilmiştir:

981 — Bana Süfyan bin Uyeyne, Velid bin Kesir, Hasan bin Hasan ve annesi Fatıma binti Hüseyn'den anlatıldığına göre Rasulüllah (S.A.V.) şöyle buyurmuştur: «Zekat tekrarlanmaz.»

Ebu Ubeyd dedi: «Seniyy» kelimesinin arapçada anlamı, bir şeyi tekrar etmek ve yerli yerince yerleştirmemektir. Buna göre Rasulüllah (S.A.V.) şunu kasdetmiş olsa gerektir: Eğer herhangi bir sebeple bazı kimselerin zekatı tehir edilse sonra da malları telef olursa ertesi yıl zekatları iki kat alınamaz. Belki mevcut hayvanlarının zekatı ile evvelki seneden beri varolan hayvanların, önceki yıl için de olmak üzere, zekatını öderler. Yani telef olmamış hayvanların önceki seneki zekatlarından da sorumludurlar. Üzerinden ne kadar sene geçerse, o kadar zekat ödemek gerekir. Zira bu, bir tekrar sayılmamaktadır. Zira zekat hakkı mevcut bulunan hayvanlardan alınmaktadır. Ve hayvanlar sahiplerinin mülkiyetinde kaldıkça geçmiş seneler için de olmak üzere zekat vecibesine tabidir. Zekatın tekrarlanmaması mevzuunda bir diğer görüş vardır. Buna göre zekatın tekrarlanmamasından maksad, bir yılda zekatın iki kere verilmemesidir. Bu da şeyi yerli yerince yerleştirilmemesi demektir.

Ebu Ubeyd dedi: Ancak birinci tefsir bana göre daha uygun bir tefsirdir.

982 — Ebu Ubeyd dedi: Abdullah bin Salih bize Leys bin Sa'd, Yunus ve İbni Şihab'dan şöyle dediğini anlattı: «Zekat iki kere verilmez. Fakat zekat bolluk ve kıtlık ile semiz ve zayıf için bir arada alınır. Bu hususta ilk uygulama Hz. Muaviye tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu takdirde de zekat yalnız mevcut mala göre alınır.»

Ebu Ubeyd dedi: Eğer develer otlak develeri olmayıp çalıştırılmak üzere bulunduruluyorlarsa, bu konuda iki görüş variddir.

983 — Ebu Ubeyd dedi: Abdullah bin Salih bize Leys bin Sa'd ve Talha bin Ebî Said'den şöyle anlattı: Ömer bin Abdülaziz halife iken yazdığı bir mektupta münbit ve ziraat yapılan çölde çalıştırılan develerden zekat alınmasını emretmiştir. Ravi der ki: Sözkonusu mektubu gördüm ve mektubun muhtevasını tetkik ettim.

984 — Ebu Ubeyd dedi: Abdullah bin Salih bize Leys bin Sad'dan şöyle anlattı: Leys dedi ki: «Hac maksadiyle kiralanan develerin Medine'de zekatlarının verildiğine şahit oldum.» Leys bin Sa'd bu rivayette bulunurken Rabia bin Abdurrahman Yahya bin Said ve diğer bazı ilim erbabı da hazır bulunuyordu. Hazır bulunan bu zevat Leys'in bu sözüne itirazda bulunmadılar. Onlara göre dağınık halde bulunmadığı takdirde bu nevi develer zekata tabi olur.

985 — Abdullah dedi: Bu görüş Leys ve Malik bin Enes'e aittir.

Ebu Ubeyd dedi: Adı geçen iki zat, bu bapta varid olan rivayetle

umum ifade ettiğini bu nedenle de bir kısmını hükme tabi tutarken diğer kısmın bu hükümden müstesna görmenin uygun olmayacağını, yani hepsinin zekata tabi olduğunu ileri sürmüşlerdir. Tesbit ettiğimiz kadariyle Ömer, Rabia ve Yahya da aynı görüştüdirler.

Ebu Ubeyd dedi: Eğer bazı rivayetlerde sünnetin otlak hayvanlarını tahsis ettiğini tesbit etmiş olmasaydık bu görüşün haklı bir görüş olduğunu söyleyebilirdik. O halde bizler ancak sünnetin tahsis ettiğini tahsis, tamim ettiğini de tamim edebiliriz.

986 — Ebu Ubeyd dedi: İbni Ebî Zaide bize Behz bin Hakim bin Muaviye, babası ve dedesi Muaviye bin Hayde el-Kuşeyrî'den şöyle dediğini anlattı: Rasulüllah (S.A.V.)'in şöyle dediğini işittim: «Otlak develerinde; kırk deve için üç yaşında bir dişi deve düşer. Bu develer zekata tabi olmasın, diye tefrik edilmesi meşru değildir. Her kim Allah için zekatını verirse onun için bir ecir vardır. Kim de vermemezlik yaparsa, Allah'ın bize verdiği selahiyet gereğince bu hakkı mükellefin develerinden almak hakkına sahibiz. Muhammed için bu haktan faydalanmak helal değildir.»

987 — Ebu Ubeyd dedi: Bu konuda Ebu Bekir (R.A.) yolundan Rasulüllah (S.A.V.)'den aynı tarzda bir hadis nakledilmiştir: Hammad bin Seleme, Semame bin Abdullah, Enes bin Malik, Hz. Ebu Bekir ve Rasulüllah (S.A.V.)'den şöyle anlatırlar: «Rasulüllah (S.A.V.): Otlak koyun ve keçileri, kırka baliğ olmayıncaya kadar zekata tabi değildir, diye buyurdu.»

Ebu Ubeyd dedi: Zekata tabi hayvanları «otlak» kaydiyle tahsis eden bu iki hadis bize ulaştıktan sonra, bu eserlere uyduk ve diğer görüşleri terkettik. Bununla beraber Hasan (R.A.) bu tahsis hükmünü zekata tabi olan diğer hayvanlara da teşmil ederek fetva vermiştir:

988 — Ebu Ubeyd dedi: Hüşeym bize Hişam ve Hasan (R.A.)'den şöyle nakletti: «Çalıştırılmak için bulundurulan deve ve davarlara zekat düşmez.»

989 — Ebu Ubeyd dedi: Süfyan ve Irak'lıların görüşü de budur. Bu konuda aralarında herhangi bir ihtilaf bulunduğunu bilmiyorum.

990 — Ebu Ubeyd dedi: Eğer bir kimsenin sahip bulunduğu ikiyüz dirhem üzerinden bir sene geçtikten sonra bir kısım kaybolursa, kalan paranın zekatını çıkarması lâzımdır. Bu, üzerinden yıl geçtikten sonra bir tanesi telef olan beş deveye benzememektedir. Zira nakit para sahibi tarafından senin muayyen bir ayında zekatı verilmektedir. Halbuki hayvan sahibi için böyle bir durum sözkonusu değildir. Zira hayvanların zekatı devlet yetkililerinin emriyle toplatılmaktadır. Devlet reisi her sene bir defaya mahsus olmak üzere hayvanların zekatını toplamak için bir memur tayin eder. Ancak memurun zekatı toplama zamanı her sene aynı aya

tesadüf etmeyebilir. Eğer zekat memuru, sene geçer geçmez gelirse, mal sahibinin aynı zaman zarfında zekatını vermesi icabeder. Bu nedenledir ki, bazı alimler, hayvanların zekatı, memurun geldiği anda vacip olur, diye görüş beyan etmişlerdir. Ve bu nedenle de hayvanlarla paranın zekatını birbirinden ayrı mütalaa etmişlerdir.

991 — Bundan başka Şerik bin Abdullah ve diğer bazı alimler zikrettiğimiz her iki görüşe muhalefet etmişlerdir. Bu zevat demişlerdir ki: Zekat memuru geldiği zaman üzerinden sene geçmiş bulunan beş deveden bir tanesi telef olsa bile mal sahibine tam bir koyun zekat düşer. Böylelikle de üzerinden sene geçen hayvanların zekatı zimmete geçmiş bir borç mesabesinde kabul etmişlerdir.

Ebu Ubeyd dedi: Yukarıki görüşü ileri sürenler, şunu da söylemeleri gerekmez mi? «Üzerinde yıl geçmiş bulunan beş devenin tümü telef olsa bile mal sahibine bir koyun zekat düşer. Hatta mal sahibi borçlu olsa ve yanında bir koyundan başka malı da yoksa, bu koyun borçlu kimseyle paylaşılarak alınır.» Oysa ki, bu fahiş bir görüş olup alimlerin (meşhur) görüşüne ters düşmektedir.

Sığır Zekatı ve Bu Konuda Varid Olan Hükümler Hakkında

992 — Muaviye bin Muaviye el-Fezarî, bize A'meş, Vail ve Mesruk'dan şöyle rivayet etti: Mesruk dedi ki: «Rasulüllah (S.A.V.), Muaz bin Cebel'i Yemen'e gönderdi ve ona, her otuz sığır için erkek veya dişi bir dana, kırk sığır için de üç yaşında bir düve almasını emretti.

993 — Ebu Ubeyd dedi: A'meş şöyle dedi: İbrahim'in aynı tarzda görüş beyan ettiğini işittim.

994 — İbni Ebî Meryem bize Muhammed bin Ca'fer bin Ebî Kesir ve Yahya bin Said'den şöyle dediğini nakletti: Tavus el-Yemanî bana Rasulüllah (S.A.V.) ve Muaz bin Cebel'den aynı tarzda bir hadis rivayet etti.

995 — Hüşeym bize dedi: Kurre bin Halid bize Hasan (R.A.)'dan şöyle nakletti: «Rasulüliah (S.A.V.), kırk sığır için üç yaşında bir düve ve otuz sığır için de iki yaşında bir erkek dana zekat tesbit buyurdular.»

996 — Hüşeym bize Yunus, Hasan, Muğire, İbrahim, Eclah ve Şa'bî'den şöyle anlattı: Bu zevat da otuz sığır için iki yaşında bir erkek dana, kırk sığır için de üç yaşında bir dişi düve zekat düştüğüne kail olmuşlardır.

997 — Ebu Ubeyd dedi: Abdullah bin Salih bize Leys bin Sa'd, Ukayl

ve İbni Şihab'dan naklen Ömer bin Abdülaziz'in aynı manada bir name yazdığını anlattı.

Ebu Ubeyd dedi: Hicaz ve Irak ehli ile diğer bazı alimler bu görüş üzere amel etmektedirler. Bu konuda günümüzde de herhangi bir ihtilaf vukubulduğunu görmüyorum. Bundan başka bu bapta sağlamlığı konusunda şüphe ettiğimiz bir rivayet varid olmuştur. Ancak insanlar bu hadisi tanımamaktadırlar.

998 — Ebu Ubeyd dedi: Yezid bize Habib bin Ebî Habib, Amr bin Herim ve Muhammed bin Abdurrahman'dan şöyle nakletti: «Rasulüllah (S.A.V.) ile Ömer (R.A.)'in zekat kitaplarında yazılıdır ki: Sığırlardan, develerden alındığı tarzda zekat alınır.»

999 — Ebu Ubeyd dedi: Diğer bazı zevattan da aynı konuya ilişkin soru tevcih edilmiştir. Şöyle cevap vermişlerdir: «Sığırlara, tıpkı develer gibi zekat düşmektedir.»

1000 — Ebu Ubeyd dedi: Abdullah bin Salih bize Leys, Abdurrahman bin Halid el-Fehmî, İbnu Şihab ve Ömer bin Abdurrahman bin Halde el-Ensarî'den şöyle anlattı: Sığır zekatı deve zekatı gibidir. Şu kadar var ki sığır zekatında muayyen yaştaki sığırlar bahis konusu değildir.

Ebu Ubeyd dedi: Bu görüşe sadece yukarıki iki rivayette rastlamaktayız. Halbuki insanlar bunun hilafiyle amel etmektedirler. Yani uygulama için esas, daha önce zikrettiğimiz görüştür.

Otlak sığırları hakkında varid olan rivayetler bunlar. Eğer sığırlar çalıştırılmak için bulunduruluyorsa, bu konuda varid olan hükümler yukarıkinden farklıdır.

1001 — Ebu Ubeyd dedi: Ebu Bekir bin İyaş bize Ebu İshak, Asım, İbni Damure ve Hz. Ali'den şöyle anlattı: «Çalıştırılmak için bulundurulan sığırlara zekat düşmez.»

1002 — Hüşeym bize Muğire, Talha ailesinden bir zat ve Musa bin Talha'dan şöyle nakletti: «Çalıştırılmak üzere bulundurulan sığırlara zekat düşmez.»

1003 — Ebu Ubeyd dedi: İbni Bükeyr bize İbni Lüheya, Yezid bin Ebî Habib ve Ömer bin Abdülaziz'den şöyle dediğini haber verdi: «Çalışan sığırlara zekat yoktur.»

1004 — Ebu Ubeyd dedi: İbni Bükeyr bize Leys bin Sa'd ve Talha bin Said'den naklen Ömer bin Abdülaziz'den aynı tarzda bir rivayet anlattı.

1005 — Ebu Ubeyd dedi: Abdullah bin Salih bize Yahya bin Eyyub, Müsennâ bin Sabah ve Amr bin Dinar'dan naklettiğine göre, Rasulüllah (S.A.V.)'den kendisine şöyle anlatıldı: Rasulüllah (S.A.V.) buyurdu ki: «Toprağı sürmek için kullanılan sığırlara zekat düşmez.»

1006 — Ebu Ubeyd dedi: Haccac bize İbni Cüreyc'den şöyle dediğini anlattı: Ziyad bin Sa'd bana şöyle dedi: Ebu Zübeyr, Cabir bin Abdullah'dan rivayetle bana şöyle nakletti: Cabir dedi ki: «Toprağı sürmekte kullanılan sığıra zekat yoktur.»

1007 — Ebu Ubeyd dedi: Abdullah bin Salih bize Yahya bin Eyyub, Halid bin Yezid, Ebu'z-Zübeyr ve Cabir'den şöyle dediğini anlattı: «Toprağı sürmek için kullanılan sığıra zekat yoktur.»

1008 — Ebu Ubeyd dedi: Abdullah bin Salih bize Leys bin Sa'd ve Yunus bin Şihab'dan şöyle rivayet etti: Yunus bin Şihab dedi ki: «Sulama maksadiyle kullanılan sığır ve develere zekat yoktur. Aynı şekilde ziraatçılıkta kullanılan sığırlara zekat yoktur. Zira bunlar ekini sulamak ve toprağı işlemekte kullanılmaktadırlar.»

1009 — Ebu Ubeyd dedi: Hişam bin İsmail bize Muhammed bin Şuayb bin Şabûr ve Said bin Abdülaziz et-Tenuhî'den şöyle dediğini rivayet etti: «Toprağı süren sığırlara zekat düşmez. Zira buğdaydan zekat alınmaktadır. Buğday da ancak sığırların çalıştırılması sayesinde elde edilir.»

1010 — Ebu Ubeyd dedi: İbni Bükeyr bize Leys bin Sa'd'dan şöyle anlattı: Bu konuda Leys bin Sad'in görüşü naklettiğimiz yukarıki eserlere muvafıktır. Yani bahiskonusu hayvanlara zekat düşmez.

1011 — Ebu Ubeyd dedi: Malik bin Enes'e göre ise, bu nevi hayvanlara zekat düşmektedir.

Ebu Ubeyd dedi: Sığır zekatı hakkında Malik'den önce bu tarzda görüş beyan eden bir zat göremiyoruz. Kanaatimizce Malik bu konuda deve zekatı konusundaki görüşüne uygun bir görüş beyan etmiştir. Ona göre zekat hükmü umum ifade etmekte olup sığır ve deve cinsine şamildir. Ve bu noktadan hareket ederek çalıştırılan ve toprağı süren hayvanları da aynı hükme tabi kılmıştır. Şayet Rasulüllah (S.A.V.)'den varid olan sünnet ile ashab, tabiin ve günümüze kadar yetişen alimlerden nakledilen eserlerde sözkonusu kısmı istisna eden hükümler bulunmasaydı Malik'in bu görüşü haklı görülebilirdi.. Ancak nakledilen rivayetler yanında Irak ehli ve Süfyan'ın görüşü de (çalıştırılan ve toprağı süren hayvanlara zekat) düşmediğine kaildirler.

1012 — Süfyan'dan nakledilmiştir ki, Malik'in bahsettiğimiz görüşü kendisine nakledilince şöyle demiştir: «Bu görüşü ileri sürecek bir kimse bulunabileceğini zannetmemiştim.»

Ebu Ubeyd dedi: Şayet mevzuu düşünürsen, çalıştırılan hayvanlara zekat düşmez, diyenlerin görüşünün iki yönden haklılığını anlayacaksın: Birincisi: Eğer adı geçen hayvanlar çalıştırılır ve insanlar tarafından ondan yararlanılırsa, binek hayvanı ve yük taşıma işlerinde kullanılan katır

ve merkepler hükmüne geçer. Yani memluk ve şahsî eşya hükmündedirler.

1013 — İkincisi: İbni Şihab ve Said bin Abdülaziz'in izah ettikleri gibi eğer mezkur hayvanlar sulama ve toprağı sürme işlerinde kullanılırlarsa, elde edilecek hububata zekat düştüğü cihetle ve elde edilecek mahsulün ekilmesi, sulanması ve harmanda döğülmesi de aynı hayvanlarla gerçekleştirileceği için ayrıca bunlara da zekat düşmez. Aksi takdirde bir konuda iki kere zekat ödenmiş ve insanlara iki kat mesuliyet yüklenmiş olur.

Sığır zekatı hakkında varid olan hükümler bunlar olup bunları üç esasta toplayabiliriz:

1 — Nesli ve çoğalması için bulundurulan otlak sığırları. Bu nevi sığırlara, önceden anlatıldığı üzere iki yaşında bir dana veya üç yaşında bir düve zekat düşmektedir.

2 — Ticaret maksadiyle bulundurulan sığırlar. Ki bu nevi sığırlara düşen zekatın hükmü diğerlerinkinden farklıdır. Bunlar diğer ticaret mallarıyla aynı zekat hükmüne tabidir. Mal sahibi sene geçtiği zaman bunları değerlendirip diğer ticaret mallariyle birlikte hesap eder. Şayet ikiyüz dirhem veya yirmi miskal ve daha çok değerde olursa, tıpkı altın ve gümüş gibi, zekatını vermekle mükelleftir. Ve ikiyüz dirhem kıymetine beş dirhem, yirmi miskal değerine de yarım miskal düşer. Malın artışı nisbetinde de zekat artar.

3 — Çalıştırılmak için bulundurulanlar. Bu nevi hayvanlara zekat düşmez. Binaenaleyh eğer develer de nesli ve çoğalması için bulundurulan otlak develer ise, Rasulüllah (S.A.V.) ve Hz. Ömer'in zekat kitaplarında zikredildiği üzere zekata tabidir. Yani beş deve için bir koyundan başlar ve tesbit edilen esaslara göre devam eder. Eğer develer ticaret maksadıyla bulunduruluyorsa, ticaret mallarıyla aynı zekat hükmüne tabidir. Yok eğer çalıştırılmak için bulunduruluyorsa, onlara zekat düşmez.

1014 — Koyun ve keçilere gelince: Koyun ve keçiler mera hayvanı olursa veya ticaret maksadıyla bulunduruluyorsa, deve ve sığırların aynı maksadla kullanılan nevileri gibi zekata tabidir. Ancak deve ve sığırlar gibi çalıştırılamayacakları için bu nevi hayvanlar için ayrıca bir hüküm daha mevcut değildir. Şu kadar var ki koyun ve keçilerden bir sınıf vardır ki, ona zekat düşmez. Bu da şehir ve köylerde, insanların kendi maişetlerini sağlamak ve sütünden faydalanmak için kullandıkları ve ticaret için bulundurulmayıp otlak hayvanı olmayan koyun ve keçilerdir. Ki bu konuda İbrahim ve Mücahid'den rivayetler nakledilmektedir:

1015 — Ebu Ubeyd dedi: Hüşeym bize Muğire ve İbrahim'den şöyle anlattı: İbrahim dedi ki: «Sütünden faydalanmak üzere beslenen koyun ve keçilere zekat düşmez.»

1016 — Ebu Ubeyd dedi: Ebu Muaviye bize şöyle dedi: Bize Ebu Leyla'nın, Abdülkerim ve Mücahid'den naklen şöyle anlattığını işiten bir zat nakletti. Mücahid dedi ki: «Bir kimsenin, şehirde sütünden yararlanmak için beslediği kırk tane koyunu varsa, onlara zekat düşmez.»

1017 — Ebu Ubeyd dedi: Süfyan'ın da bu görüşe tam olarak katıldığı rivayet edilmiştir. Aynı zamanda deve, sığır, koyun ve keçiler hakkında serdettiğimiz bu görüş ve tasnifler Irak alimleri tarafından savunulan re'ydir.

Eğer sığırlar ticaret maksadıyla bulunduruluyorsa, iki zekat derecesi arasında kalan kısım da değerlendirilir ve hepsinin zekatı bir arada verilir. Tabii ki toplam olarak kıymetin (en az) ikiyüz dirhem veya yirmi miskal olması gerekir. Zira ticaret için bulundurulan hayvanların zekat hükmü altın ve gümüşün zekat hükmüne tabidir. Halbuki bu hayvanlar otlak sığırları olursa, iki zekat derecesi arasındaki kısımları zekattan muaftır.

1018 — Bu mevzuda Süfyan ile Irak ehli de aynı görüşe kaildirler. Bu bapta bir çok rivayet variddir:

1019 — Ebu Ubeyd dedi: Ebu Esved bize İbni Lüheya, Yezid bin Ebî Habib ve Seleme bin Usame'den naklen Muaz bin Cebel şöyle demiştir: «Rasulüllah (S.A.V.), beni Yemen halkının zekatını toplamak üzere gönderdiler. Bana otuz sığırdan iki yaşında bir erkek dana ve kırk sığır için de üç yaşında bir düve, altmış tane için iki yaşında iki dana, yetmiş tane için de üç yaşında bir düve ile iki yaşında bir dana, seksen tane için üç yaşında iki düve, doksan tane için iki yaşında üç dana, yüz tane için üç yaşında bir düve ile iki yaşında iki dana, yüzyirmi tane için üç yaşında üç düve ile iki yaşında dört dana almamı emir buyurdular. Ve buyurduğu emirde ara sayılar için bir şey almamamı tavsiye buyurdu. Ve bu kısım için zekat yoktur dedi.

1020 — Ebu Ubeyd dedi: Haccac bize İbni Cüreyc, Hammad bin Seleme, Amr bin Dinar ve Tavus'dan anlattığına göre, Muaz bin Cebel Yemen'deki valiliği döneminde şöyle demiştir: «Sığırlarda ara sayı için zekat almayacağım. Ta ki, Rasulüllah (S.A.V.)'e gidip durumu arzedeyim. Umarım ki, Rasulüllah (S.A.V.) bana bu hususta bir tavsiye buyururlar.»

1021 — Ebu Esved bize İbni Lüheya, Yezid bin Ebî Habib, Seleme bin Usame ve Yahya bin Hakem'den naklettiğine göre Rasulüllah (S.A.V.) şöyle buyurdu: «Sığırlarda ara sayıya zekat düşmez.»

1022 — Ebu Ubeyd dedi: Ebu Muaviye bize Davud bin Ebî Hind'den anlattığına göre, Şa'bî şöyle dedi: «Sığırlarda ara sayıya zekat düşmez.»

1023 — Ebu Ubeyd dedi: Abdullah bin Salih bize Leys bin Sa'd, Akîl ve İbni Şihab'den şöyle nakletti: Ömer bin Abdülaziz şöyle yazdı : «Sığırlarda ara sayı için ayrıca zekat düşmez.»

Ebu Ubeyd dedi: İbni Lüheya'nın hadisinde anlatıldığı vechile, «evkas» ile ifade edilen iki zekat derecesi arasındaki kısma (1) zekat düşmeyeceği gibi, develer için de «eşnak» kelimesiyl ifade edilen aynı kısma da zekat düşmez.»

Binaenaleyh sığır zekatında yalnız iki yaşındaki danalar ile üç yaşındaki düveler alınabilir.

1024 — Cerir bize Muğire ve Şa'bî'den şöyle dediğini nakletti: «tebi» boynuzları çıkmış üç yaşına basmış sığırdır.

1025 — Ebu Ubeyd dedi: Ebu Esved bize İbni Lüheya, Yezid bin Ebi Habib ve Seleme bin Usame'den naklen Muaz'dan anlatılan hadise göre Peygamber (S.A.V.) şöyle buyurdu: «Tebi, erkek veya dişi dana demektir.»

Ebu Ubeyd dedi: Hadiste geçen kelimelerin manası budur. Araplara göre ise «tebi'» tabiri anasının peşinden gidebilecek yaştaki sığır demektir. Bu ise hadisteki açıklamaya aykırı düşmez. Zira sığırın bu durumda olabilmesi için dana olması gerekir. Binaenaleyh «fasîl» tabiri için kesin bir yaş tahdidi yoktur. Bu tabir sütten kesilmiş yavru için ifade edilir.

Ebu Ubeyd dedi: Eğer sığırlar camışlarla karışık olarak bulunuyorsa, yine aynı zekat hükmü caridir. Bu mevzuda bazı rivayetler nakledilmiştir :

1026 — Ebu Ubeyd dedi: Abdullah bin Salih bize Leys, Akîl ve İbni Şihab'dan anlattığına göre, Ömer bin Abdülaziz «Camışların zekatı, sığırların zekatının esaslarına göre alınsın» diye yazdı.

1027 — Hasan'dan naklen Eşa'as'dan da aynı tarzda görüş rivayet edilmiştir.

1028 — Ebu Ubeyd dedi: İbni Bükeyr bana Malik bin Enes'den şöyle dediğini rivayet etti: «Camışlarla sığırlar ve uzun boyunlu develerle arap develeri aynı hükme tabidir. Nitekim, koyun ve keçiler de aynı hükme tabidir.»

Ebu Ubeyd dedi: Bundan maksad şudur: Bahis konusu edilen hayvan cinsleri zekat alımında birbirlerine ilave edilerek hesap edilir ve bundan sonra zekatları alınır.

1029 — İbni Bükeyr dedi: Malik şöyle anlattı: Eğer koyunlar ile keçiler eşit sayıda olursa, zekat memuru zekatı istediği cinsten alabilir. Şayet iki cinsten biri daha fazla ise, memur zekatı daha fazla olan cinsten alır.

---

(1) **İKİ ZEKAT DERECESİ ARASINDAKİ KISIM ifadesinden maksat zekata tabi sayılmayan kısımdır. Mesela: otuz ile kırk rakamları arasında kalan sayı gibi..**

1030 — Irak ehli ise, derler ki: İki cinsten her biri ayrı ayrı hesap edilerek zekatları alınır.

1031 — Ebu Ubeyd dedi: Rey' ehlinden bazıları şöyle demiştir: Sığırlarda «vaks» (zekata tabi olmayan ara kısım) yoktur. Eğer sığırlar otuzu bir tane geçerlerse, artan kısım da zekatta hesap edilir. Adet arttıkça zekat da artar.

1032 — Bu zevata göre gümüş ikiyüz dirhemi geçerse, artan kısım kırk dirheme baliğ olmadıkça zekata tabi değildir. Aynı zamanda altın yirmi dinarı geçerse, artan kısım için zekat yoktur. Ta ki altın yirmidört dinara baliğ olsun. Böylece bunlar altın ve gümüşte zekat için «evkas» (muayyen dereceler) ihdas ederken bunu sığırlardan ıskat etmişlerdir. Halbuki sünnet sığır zekatında «evkas»ı öngörmüş, altın ve gümüşte ise, böyle bir sınır koymamıştır. Bu nedenledir ki sözünü ettiğimiz zevat her iki mevzuda sünnete muhalefet etmişlerdir.

Koyun ve Keçilerin Zekatı ve Bu Bapta Varid Olan Hükümler Hakkında

1033 — Ebu Ubeyd dedi: Yezid bin Harun bize Habib bin Ebi Habib, Amr bin Herim ve Muhammed bin Abdurrahman'dan şöyle nakletti: Rasulüllah (S.A.V.) ile Hz. Ömer'in zekat kitaplarında şunlar yazılıdır: «Kırktan az olan davarlara zekat düşmez. Kırktan yüzyirmiye kadar olan davarlar için bir koyun; yüzyirmibirden ikiyüze kadar olan davarlar için iki koyun; ikiyüzbirden üçyüze kadar olan davarlar için üç koyun düşer. Davarlar üçyüzü geçerse, artan kısım yüze baliğ olmadıkça ona zekat düşmez. Buna göre artan her yüz tane için bir koyun düşer. Zekat olarak alınacak hayvanın ne yaşlı ve ne de genç olmaması gerekir. Meğer ki, zekat memuru almış olsun.»

1034 — Ebu Ubeyd dedi: Ebu Esved bize İbni Lüheya, Yunus bin Yezid, İbni Şihab ve Salim bin Abdullah'dan şöyle rivayet etti: «Peygamber (S.A.V.)'in, Ömer'in yakınları yanında bulunan zekat mektubunda davar zekatına dair mümasil bir emir vardı.»

1035 — Ebu Ubeyd dedi: Abdullah bin Salih bize Leys, İbni Şihab, Salim bin Abdullah ve Abdullah bin Abdullah'dan naklen davar zekatı ile ilgili olarak aynı tarzda veya mümasil bir rivayet nakletti.

1036 — Haccac bize İbni Cüreyc'den anlattığına göre Osman bin Osman kendisine (İbni Cüreyce) Abdullah bin Ebu Bekir'in Muhammed bin Hişam'a yazdığı bir mektup verdi. Anlattıklarına göre bu mektup Rasulüllah (S.A.V.) tarafından Amr bin Hazm'e yazılmış mektubun aynısıdır.

Bu mektupta davar zekatı ile ilgili olarak (1034 nur. rivayete) mümasil bir nakil vardır.

1037 — Ebu Ubeyd dedi: Haccac bize İbni Cüreyç ve İkrime bin Halid'den naklen şöyle anlattı: Ebu Bekir bin Ubeydullah ona (İkrime bin Halid'e) Hz. Ömer'in kılıç kınına bağlı bulunan bir kitaptan istinsah edilmiş bir mektup verdi. Mektupta davarların zekatına dair mümasil bir nakil mevcuttur.

1038 — Ebu Ubeyd dedi: Abdullah bin Salih ve Yahya bin Bükeyr bana Leys bin Sad'dan anlattıklarına göre: Hz. Ömer'in zekat kitabında davarların zekatına dair aynı tarzda bir rivayet mevcuttur.

Leys dedi: Nafi' bana haber verdi ki, adı geçen mervi mektubu bir çok defa Abdullah bin Ömer'e arzetmiştir.

1039 — Ebu Ubeyd dedi: Yahya bin Bükeyr bana Malik bin Enes'den anlattığına göre, şöyle demiştir: «Ömer bin Hattab'ın zekat kitabını okudum.» Daha sonra Malik (adı geçen kitaba istinaden) davar zekatına dair aynı tarzda bir naklide bulundu.

1040 — Ebu Ubeyd dedi: Hammad bin Seleme, Semame bin Abdullah bin Enes, Enes bin Malik ve Ebu Bekir (R.A.)'den rivayetle Rasulüllah (S.A.V.)'dan aynı tarzda bir rivayet nakledilmektedir.

Ebu Ubeyd dedi: Süfyan, Malik, ehli Irak ve ehli Hicaz bu mervi rivayetlere göre amel etmişlerdir. Bu babta aralarında bir ihtilaf göremiyoruz.

1041 — Eğer davarlar büyük ve küçükleriyle karışık bulunuyorsa, beraberce zekata tabidirler. Bu hususta adı geçen alimler arasında ihtilaf yoktur.

Şayet tüm hayvanlar küçük yaşta olursa, işte bu meyanda alimler arasında ihtilaf mevcuttur. Buna benzer rivayetleri deve zekatı babında nakletmiştik. Ki bu konuda benim görüşüm her iki cins hayvan aynı hükme tabidirler. Konuya ilişkin olarak Hz. Ömer'den şu rivayet anlatılmaktadır:

1042 — Ebu Ubeyd dedi: İsmail bin İbrahim bize Eyyüb, İkrime bin Halid ve Malik bin Evs bin Hadsan'dan anlattığına göre, Süfyan bin Abdullah es-Sakafi, Taif'de vali bulunuyordu. Hz. Ömer'in huzuruna gelerek şöyle dedi:

— Ey müminlerin emiri; davarların sahipleri bize başvurarak: «zekat» için kuzuları hesaba tutuyorsunuz. Buna rağmen, zekat olarak bunları almayıp (koyun alıyorsunuz). Hz. Ömer:

— Sahip oldukları kuzuları da zekata tabi tut, ama zekat olarak kuzuları değil (koyunları al). Hatta çobanın kucağına aldığı ve yeni doğmuş keçi yavrusundan bile kendilerini sorumlu tut. Kendilerine de ki: «Siz-

leri süt amacıyla beslenen; yavrusu bulunan ve etinden yararlanmak için tutulan davarlarla döl hayvanlarının zekatından muaf tutuyoruz.»

Eyyüb dedi: Zannediyorum; «sizleri, döl hayvanlarının zekatından muaf tutarız. Buna karşılık sizden bir yılını henüz tamamlamamış keçi yavrusunu zekat olarak kabul ediyoruz.» dedi.

1043 — Ebu Ubeyd dedi: İbni Ebî Meryem bize Abdullah bin Ömer el-Ömer'î, Büşr bin Asım, babası ve dedesi Süfyan bin Abdullah'dan rivayetle Hz. Ömer'den benzer bir rivayet nakletti.

1044 — Ebu Ubeyd dedi: İbni Ebi Meryem bize Abdullah bin Ömer el-Ömerî, Buşr bin Asım, babası dedesi Süfyan bin Abdullah ve Hz. Ömer'den aynı tarzda bir rivayet nakletti.

1045 — Ebu Ubeyd dedi: İsmail bin İyyaş bize Ubeydullah bin Ubeyd, Mekhul, Süfyan bin Abdullah ve Hz. Ömer'den aynı tarzda bir nakilde bulundu. Şu kadar var ki bu rivayette Hz. Ömer'in: «Doğurmak üzere bulunan, besliyi, çok yiyici olanı ve döl hayvanını alma. Belki, bir ve) iki yaşında olanları al. Çünkü bu, bizim için de onlar için de orta yoldur.» dediği anlatılmıştır.

1046 — Ebu Ubeyd dedi: Hüşeym bize Yunus, Hasan, Muğire ve İbrahim'den anlattığına göre Muğire ve İbrahim «davarların zekatı alınırken keçi yavrusu hesaba tabidir. Ancak zekat olarak alınmaz» demişlerdir.

1047 — Ebu Ubeyd dedi: Hişam bin İsmail ed-Dımeşki bana Muhammed bin Şuayb bin Şâbur, Numan bin Munzir ve Mekhul'dan şöyle dediğini anlattı: Mal sahipleri kuzulardan da mesul tutulurlar. Ancak kendilerinden zekat olarak kuzu alınmaz.

Ebu Ubeyd dedi: Bütün bu rivayetlerden şu netice çıkarılabilir: Bahis konusu edilen davar yavruları büyükleriyle karışık olarak bulunduğu zaman zekata tabi olacağı gibi tamamiyle yavrulardan müteşekkil olduğu zaman da zekata tabidir.

Davarlardan da —sığırlarda olduğu gibi— yalnız iki nevi davar alınır. O da sığırlarda dana ve düve olmasına karşılık; davarlarda bir yaşını tamamlayan koyun ve keçilerle iki yaşındaki koyun ve keçilerdir.

Bütün bu konularda eserler nakledilmiştir.

1048 — Ebu Ubeyd dedi: İsmail bin İyyaş bize Ubeydullah bin Abdullah el-Kelâiyy ve Mekhul'dan naklettiğine göre Ömer bin Hattab (R.A.) Süfyan bin Abdullah'a koyun ve keçilerin zekatı ile ilgili olarak şöyle demiştir: «Bir yaşını tamamlamış erkek koyun ve keçileri al.»

1049 — Ebu Ubeyd dedi: Hişam bin İsmail bize Muhammed bin Şuayb Evzaî ve Salim bin Abdullah bin Muharibi'den şöyle anlattı: Ömer bin Hattab bir zatı zekat memuru olarak gönderdi. Ona; bir yaşını doldurmuş dişi koyun ve keçileri almasını emretti.

1050 — Ebu Ubeyd dedi: Hişam b. İsmail bana Muhammed b. Şuayb, Numan b. Münzir ve Mekhûl'dan şöyle dediğini rivayet etti: «Davarlardan zekat olarak bir yaşını doldurmuş dişi koyun ve keçiler alınır.»

1051 — Ebu Ubeyd dedi: Bugün için uyulmakta olan görüş budur. Şu kadar var ki Malik bin Enes koyunlardan bir yaşını doldurmuş dişi koyun; keçilerden de bir yaşını doldurmuş keçilerin alınmasını tercih ederdi. Malik bunları kurbanlıklara benzetmiştir. Kanaatimizce bu, Hasan'ın da görüşüdür.

Halbuki sığır ve davarlarda, develerde olduğu gibi, erkek, dişi veya yaş farkı mevzubahis değildir. (Zekat alımında bunlar ölçü değildir.)

Deve, Koyun, Keçi ve Sığırların Zekatında Ayrı (Sürülerin) Birleştirilmesi, Katılmış (Sürülerin) Ayrılması ve Ortakların Eşitlik Esası Üzere Birbirlerine Müracaat Etmeleri Hakkındadır

1052 — Ebu Ubeyd dedi: Hüşeym bize şöyle anlattı; dedi ki: Hilal bin Habbab bize Ebu Salih ve Süveyd bin Gafele'den şöyle dediğini rivayet etti: Peygamber (S.A.V.)'in zekat memuru bize geldi. Onun şöyle dediğini işittim: Uhdeme tevdi edilen mesuliyet gereğince henüz sütten kesilmeyen hayvan yavrularını —yahud yavrularından— zekat almamak, ayrı (sürüleri) birleştirmemek ve katılmış (sürüleri) ayırmamakla mükellef bulunuyorum. Süveyd der ki: Adı geçen zekat memuruna bir şahıs büyük hörgüçlü bir deveyi zekat olarak getirdi. Ancak bu deveyi almadı.

1053 — Ebu Ubeyd dedi: Yezid bize Habib bin Ebî Habib, Amr bin Herim ve Muhammed bin Abdurrahman'dan şöyle anlattı: «Peygamber (S.A.V.)'in zekat kitabında şunlar yazılıdır: Zekatta malın yaşlısı ve döl hayvanı alınmaz. Meğer ki, zekat memuru bunları almak dilerse.. Ayrıca zekat (artar veya eksilir) korkusuyla katılmış (sürüler) tefrik edilmez ve ayrı (sürüler) birleştirilmez.»

Ebu Ubeyd dedi: Muhaddislerin ifadesiyle metinde: «musaddik = zekat memuru» şeklinde beyan edilen deyim, görüşüme göre, «musaddak = zekat veren», yani mal sahibi şeklinde olsa gerekir.

1054 — Ebu Ubeyd dedi: Ebubekir bin İyyaş bize Ebu İshak, Asım bin Damure ve Ali (R.A.)'den naklen Yezid'in Habib bin Ebî Habib'den anlattığı tarzda bir rivayet nakletti. Şu kadar var ki, bu rivayette ravi şu ilavede bulunmuştur: «Yaşlı ve ayıplı hayvan alınmaz.»

1055 — Hammad bin Seleme, Semame bin Abdullah bin Enes, Enes bin Malik, Ebubekir ve Rasulüllah (S.A.V.)'den; Ali'den nakledilen yukarıki

rivayete benzer bir hadis rivayet edilmiştir. Ancak ravi bu eserde şu ilaveyi yapmıştır: «İki ortaktan her biri diğerine, eşitlik esası üzere, müracaat ederler.»

1056 — Ebu Ubeyd dedi: Haccac bize İbni Cüreyc ve İkrime bin Halid'den şöyle anlattı: «Ebubekir bin Ubeydullah ona (İkrime bin Halid'e), Hz. Ömer'in kılıç kınına bağlı zekat mektubundan istihsah ettiği bir mektup yazdı. Ravi bu mektupta Hz. Ebubekir'in hadisinde olduğu gibi yaşlı, ayıplı ve döl hayvanlarının alınmasından sakınılmasını, ayrı (sürülerin) birleştirilmesi ve katılmış (sürülerin) tefrik edilmesi ile iki ortağın eşitlik esasına göre birbirlerine müracaat etmeleri hususları içeren bir nakilde bulundu.

1057 — Ebu Ubeyd dedi: Yahya bin Bükeyr ve Abdullah bin Salih bana Leys ve Nafi'den anlattığına göre Ömer bin Hattab'ın zekat mektubunda Ebubekir (R.A.)'ın Peygamber (S.A.V.)'den naklettiği hadis ile Ebu Bekir bin Ubeydullah'ın Ömer'in sözkonusu mektubuna dayanarak rivayet ettiği hadise mümasil kayıtlar mevcuttur.

Leys dedi: Nafi'in bana naklettiğine göre, o, sözkonusu mektubu Abdullah bin Ömer'e bir çok kere arzetmiştir.

1058 — Ebu Ubeyd dedi: İbni Bükeyr bana Malik bin Enes'den şöyle anlattı: Malik zikredilen hususları Ömer bin Hattab'ın zekat kitabında okumuştur. Kitapta geçen hususlar, Ebubekir yolundan Rasulüllah (S.A.V.)'den rivayet edilen hadise, Ebubekir bin Ubeydullah'ın Ömer'in kitabına dayanarak rivayet ettiği esere ve Leys'in Nafi' ve İbni Ömer'den anlattığı rivayete benzer.

1059 — Ebu Ubeyd dedi: Abdullah bin Salih bize Leys, Akil ve İbni Şihab'dan anlattığına göre Ömer bin Abdülaziz, zikrettiğimiz konuları kapsayan yazılar yazdı.

1060 — Ebu Ubeyd dedi: Ebu Esved bize İbni Lüheya'dan şöyle dediğini nakletti: İbni Lüheya Yahya bin Said'e yazarak Saib bin Yezid'in şöyle dediğini bildirdi: Bir ara Sa'd bin Ebî Vakkas'ın sohbetinde bulundum. Bu süre zarfında Peygamber (S.A.V.)'den yalnız bir hadis naklettiğini işittim: Sa'd dedi ki:

— Rasulüllah (S.A.V.) şöyle buyurdu: «Zekatta katılmış (sürüler) tefrik edilmez ve ayrı (sürüler) birleştirilmez. Katılmış (müşterek sürüler) ise, muayyen koçun kösemenliğinde, muayyen otlakta ve muayyen havuz başında toplanan sürülerdir.»

Ebu Ubeyd dedi: Alimler, «ayrı (sürülerin) birleştirilmesi ve katılmış (müşterek sürülerin) tefrik edilmesi» sözünün tefsiri konusunda görüş beyan etmişlerdir. Bunlardan bir kısmı Evzaî, Süfyan, Malik İbni Enes ve Leys bin Sa'd'dır.

1061 — Ebu Ubeyd dedi: Hişam bin İsmail ed-Dımeşkî, bana Muhammed bin Şuayb ve Evzaî'den şöyle rivayet etti: Evzaî, «katılmış (müşterek sürüler) tefrik edilmez» sözü hakkında şöyle demiştir: Sürüleri katılmış (müşterek) durumda bulunan üç kişiden her birinin kırk tane koyunu varsa, zekat memurunun bunlardan, yüzyirmi koyun için yalnız bir koyun alması icabeder. Binaenaleyh zekat memuru bunları tefrik edip her birisinden bir koyun alamaz.

Evzaî, «Ayrı sürüler birleştirilmez» sözü hakkında ise şöyle demiştir: Şayet üç şahıstan her birinin ayrı halde kırkar tane koyunları varsa, bunlar için kendilerine düşen zekat üç koyun olduğu halde, zekat memuru bunları müşterek telakki edip hepsinden yalnız bir koyun zekat alsın diye birleştirmeleri meşru değildir. Evzaî'nin görüşü bu..

1062 — İbni Bükeyr bana Malik bin Enes'den rivayetle: «Müşterek olmayan sürüler birleştirilmez» sözü hakkında Evzaî'nin görüşüne mümasil bir nakilde bulundu. Şu kadar var ki: Malik ikinci şıkta Evzaî'ye muhalefet etmiştir.

1063 — Malik, «Müşterek sürüler birleştirilmez» sözü hakkında şöyle demiştir: Sürüleri müşterek olan iki ortağın ikiyüzbir tane koyunları varsa, onlara üç koyun düşer. Şayet bunlar, her birine yalnız bir koyun düşsün diye sürülerini tefrik ederlerse, bu uygun değildir. Malik'in görüşü de bu..

1064 — Süfyan bin Said'in görüşüne gelince: Ashabımızın kendisinden naklettiklerine göre, o, «ayrı sürüler birleştirilmez» sözü hakkında Evzaî ve Malik'in görüşlerine muvafık bir görüş beyan etmiştir. Bu noktada aralarında bir ihtilaf yoktur.

1065 — Ebu Ubeyd dedi: «Müşterek sürüler tefrik edilmez» kaidesi hakkında ise Süfyan şöyle demiştir: Şayet bir tek şahısa ait yüzyirmi koyun varsa, zekat memuru bunlar için bir tane koyun alacağına, bu hayvanları üçe bölüp her bölümden bir koyun olmak üzere üç tane koyun alması caiz olmaz. Zira hepsi aynı şahısın mülküdür. Irak ehlinin de paylaştığı Süfyan'ın görüşü bu..

1066 — Ebu Ubeyd dedi: Abdullah bin Salih bize Leys bin Sa'd'dan: «Müşterek sürüler tefrik edilmez» kaidesi hakkında şöyle dediğini nakletti: Şayet iki ortağın kırk tane koyunları varsa, zekattan muaf tutulsunlar diye sürülerinin tefrik edilmesi caiz değildir. Bunlar ortak oldukları için onlardan bir koyun zekat alınır.

Ebu Ubeyd dedi: Kanaatimce Leys bin Sad'ın «Müşterek olmayan sürüler birleştirilmez» esası hakkında ise adı geçen zevatın görüşlerine mutabık bir görüş beyan etmiştir. Böylece Evzaî, Süfyan, Malik ve Leys dörtlüsü «Müşterek olmayan sürüler birleştirilmez.» kaidesinde görüş bir-

liği içinde bulunmakla beraber; «Müşterek sürüler tefrik edilmez.» tefsirinde ihtilaf etmişlerdir.

Netice olarak Malik her iki kural konusunda hayvan sahiplerinin sorumluluğuna kail olmuştur. (Yani nehiy mal sahipleri için sözkonusudur.) (1)

Diğer alimler ise, bir kuralda hayvan sahiplerinin, diğer kuralda ise zekat memurunun mesuliyetine dair görüş beyan etmişlerdir. (2)

Ebu Ubeyd dedi: Bu konuda benim görüşüm bu zevatın görüşlerine muvafıktır. Zira (her zaman için) zekat memurunun haksızlığından emin kalmak mümkün değildir. Nitekim mal sahibinin de (her zaman için) zekattan kaçınmaması da mümkün değildir. Bu nedenledir ki, Rasulüllah (S.A.V.) her iki taraf için işaret buyurmuştur.

Nitekim bu gerçek Süveyd bin Gafele'nin Peygamber (S.A.V.)'in zekat memuru olan bir zattan naklettiği hadiste şöyle demişti: «Uhdeme tevdi edilen mesuliyet gereğince «müşterek sürüleri ayırmayacak ve müşterek olmayan sürüleri birleştirmeyeceğim.» Görülüyor ki, burada nehiy zekat memuru hakkında varid olmuştur.

(Muhammed bin Abdurrahman'ın hadisinde: Par. 1053) zikredilen «zekat korkusuyla..» nehiy mal sahipleri hakkında variddir.

Buna göre eğer zekata tabi hayvanlar iki ortağın müşterek malı ise, bu konuda Hicaz, Irak ve Şam ehli arasında yorum ve fetvada ihtilaf mevcuttur. Ayrıca konuya ışık tutan rivayetler nakledilmiştir.

1067 — Ebu Ubeyd dedi: Ebu Esved bize İbni Lüheya'dan şöyle dediğini anlattı: Yahya bin Said bana yazarak Saib bin Yezid'in Sa'd yolundan Rasulüllah (S.A.V.)'den şöyle anlattığını işittim, diye anlattı: Rasulüllah şöyle buyurdu: «Müşterek sürüler, muayyen koçun kösemenliğinde, muayyen otlakta ve muayyen havuz başında toplanan sürülerdir.»

Ebu Ubeyd dedi: Ebu Esved'in anlattığına göre, İbni Lüheya'nın Yahya'dan anlattığı hususların hepsi, Yahya'nın ona yazdığı mektupların muhteviyatıdır.

1068 — Ebu Ubeyd dedi: Abdullah bin Salih bize Leys bin Sa'd ve Yahya bin Said'den şöyle dediğini anlattı: «Müşterek sürüler, muayyen çobanın idaresinde, muayyen havuz başında ve muayyen Koçun kösemenliğinde toplanan sürülerdir.»

1069 — Ebu Ubeyd dedi: Hişam bin İsmail bize Muhammed bin

---

(1) Bundan maksad şudur: İmam Malik sözkonusu iki kuralı, mal sahibinin zekatı eksik vermek maksadiyle başvurabileceği hilelerin bertaraf edilmesini sağlayacak kurallar olarak tefsir etmiştir.

(2) Bu zevat da mal sahibinin yanında zekat memurunun haksızlıkla zekatı artırma teşebbüslerini önleyen kurallar şeklinde açıklamışlardır.

Şuayb'den şöyle dediğini anlattı: Evzaî'nin şöyle dediğini işittim: «Muayyen çoban, muayyen koç ve muayyen ağılın birleştirdiği sürüler, müşterek sürülerdir.»

1070 — Ebu Ubeyd dedi: Yahya bin Bükeyr bize Malik bin Enes'den şöyle dediğini rivayet etti: Çobanı, döl hayvanı ve ağılı bir olan sürüler müşterek sürülerdir. Müşterek develer için de aynı şartlar sözkonusudur.

Ebu Ubeyd dedi: Hicaz ve Şam ehlinin görüşü bu şekilde özetlenebilir. Buna göre, zekatta iki ortağın malı toplanır.

1071 — Bunun izahı şöyledir: Şayet seksen koyun iki ortağın müşterek malı olursa veya üç kişinin ortaklaşa yüzyirmi koyunları bulunuyorsa ve bunlar merada, döl koçunda ve ağılda ortak olurlarsa, adı geçen zevata göre bütün bu koyunlara yalnız bir koyun zekat düşer. Bu üç ortaktan her birine zekat olarak verilecek koyundan, malik oldukları koyunların sayısı oranında hisse düşer.

Adı geçen zevata göre «Katılmış (müşterek) sürüler terkedilmez» ile «malları müşterek olan iki ortaktan her biri diğerine eşitlik esası üzere müracaat ederler» kaidelerinin izahı yukarıda geçtiği gibidir.

Süfyan ve Irak'lı alimler ise mezkur zevata muhalefet etmişlerdir:

1072 — Süfyan ve Irak alimleri şöyle demişlerdir: «Katılmış (müşterek) sürülerin birleştirilmesi ve ayrı (müşterek olmayan) sürülerin birleştirilmesi»nde esas, hılta (sürülerin katılmış olması) değil, mülkiyettir. Onlara göre, (mülkiyete dayanmayan), iki kişiye ait katılmış seksen koyunda iki koyun, üç kişiye ait katılmış yüzyirmi koyunda ise üç koyun zekat vardır.

Ebu Ubeyd dedi: Bana göre bu bapta Hicaz ve Şam ehlinin görüşü doğrudur. Zira İbni Lüheya'dan naklettiğimiz merfu hadiste konu, «mera', havuz ve döl hayvanlarının müşterekliği» şeklinde tefsir edilmiştir. Binaenaleyh, Yahya bin Said, Evzaî, Malik ve Leys de aynı tefsire kail olmuşlardır.

Muaviye bin Hayde'nin Peygamber (S.A.V.)'den naklettiği hadis de aynı görüşü teyid eder.

1073 — Ebu Ubeyd dedi: İbni Ebî Zaide bize Behz bin Hakim bin Muaviye, babası ve dedesinden naklen şöyle anlattı: O (Behz'in dedesi Muaviye) Rasulüllah (S.A.V.)'in şöyle buyurduğunu işitti: «Saime (otlanarak beslenen) her kırk deve için üç yaşında bir dişi deve düşer. Bunlar birbirlerinden tefrik edilerek hesap edilmez.»

Ebu Ubeyd dedi: Bahsi geçen kırk deve, şayet sekiz kişiye ait olursa ve her birinin beş devesi bulunursa, mülkiyet ortaklığı esasına göre zekatın müşterek alınmasını savunanların görüşü nazarı dikkate alınırsa, mezkur develere (hılta esasına göre katılmış bulunduğu ve mülkiyet

ortaklığı esasına göre bir ortaklık bahis konusu olmadığı için), beher kişiye bir koyun olmak üzere sekiz koyun düşer. Oysa ki, Peygamber (S.A.V.) «Her kırk deve için üç yaşında bir dişi deve düşer. Bunlar birbirlerinden tefrik edilmez.» buyurmuştur. Öyleyse, zekatı deve nevinden koyun nevine düşürmekten daha büyük bir tefrik düşünülebilir mi? Kaldı ki Rasulüllah (S.A.V.) bahis konusu hadisinde develerin tek bir kişinin veya daha çok kimsenin mülkü olmasını şart koşmamıştır. Peygamber (S.A.V.) karışık olması halindeki sayısından bahsetmiştir. Binaenaleyh bu konuda mülkiyet ortaklığı esasını nazarı dikkate alanlar bu konuyu altın, gümüş, tahıl ve meyve zekatına benzetmişlerdir. Oysa ki hayvanların zekatına dair varid olan hadisler hususi bir hüküm taşımaktadır. Nitekim Rasulüllah (S.A.V.) —görüldüğü üzere— ayrı sürüleri birleştirmek, katılmış sürüleri tefrik etmek konusundaki nehyi ile sürüleri katılmış durumda bulunan iki kişinin zekat alımında birbirlerine eşitlik esası üzerine müracaat etmeleri konusundaki emri ancak hayvanların zekatında sözkonusudur. O halde hayvanların zekatı diğer malların zekatı aynı kaidelere tabi tutulursa, Rasulüllah'ın koymuş olduğu şartların bir hükmü kalmayacağı gibi bu konudaki sünnetinin bir manası da kalmaz.

Kaldı ki Rasulüllah (S.A.V.)'in sünnetini iptal etmeye kimsenin hakkı yoktur. Ayrıca sünnetler birbirlerine hamledilemez (kıyas edilmez). Belki her sünnet kendi konusunda hükmü geçerli olmaya devam eder.

Ebu Ubeyd dedi: Hayvanları karışık olanlar hakkında naklettiğimiz bu rivayetler, hayvanlarda hissesi olan her bir şahsın kırk ve daha çok hayvana sahip olması halinde hükmü geçerlidir.

1074 — Şayet karışık hisselerden biri kırk taneden az ise; Evzaî, Süfyan ve Malik bin Enes, bu hisseye zekat düşmeyeceğinde ittifak etmişlerdir. Bunlar derler ki: Zekat kırk ve daha çok sayıdaki hisseye sahip olana düşer. Diğer hisse sahibinin ona bir şey ödemesi gerekmez.

1075 — Leys bin Sad ise bu mevzuda onlara muhalefet ederek şöyle demiştir: Şayet karışık olan hayvanlar kırka baliğ olup iki kişiye ait olursa, onlara bir koyun düşer. Leys der ki Rasulüllah (S.A.V.)'ın «karışık hayvanlar birbirinden ayrılamaz» sözünün anlamı budur. Zekata, hayvanlarda hissesi olanlar, kendi hisseleri nisbetinde iştirak ederler.

Ebu Ubeyd dedi: Bunun anlamı şöyledir: İki ortaktan birinin otuz, diğerinin de on koyunu varsa, her iki şahısın bir koyun zekat vermeleri gerekir. On tane koyuna sahip olan kişi otuz koyun sahibi olana bir koyunun dörtte bir değerinde bir ödemede bulunması lâzımdır. Otuz koyun sahibi olan da bir koyunun dörtte üç değerinde bir kıymetten sorumludur. Yani malları nisbetinde ödemeye katılırlar. Şayet zekat olarak verilen koyun on koyun sahibinin malından olursa, otuz koyun sahibi ona

bir koyunun dörtte üç değerinde bir ödeme yapar. Şayet verilen zekat otuz koyun sahibinin malından olursa, on koyun sahibi ona bir koyunun dörtte bir değerinde bir ödeme yapması lâzımdır. Leys'in görüşüne göre konunun izahı budur.

«Hayvanları karışık olanlar, sahip oldukları hayvanları nisbetinde zekat ödemeye iştirak ederler ve ödeşirler.» sözünün anlamı —Leys'e göre— budur.

1076 — Evzaî ve Malik ise şöyle demişlerdir: Sözkonusu hüküm ancak ortaklardan herbirinin kırk ve daha çok hayvanı olanlar için geçerlidir. Şöyle ki, iki kişinin yüz koyunu olsa ve bunlardan altmış tanesi birine, kalan kırk tanesi de diğerine ait olursa, ikisine bir koyun düşer. Kırk tanesine malik olan bir koyunun beşte iki değerinde, altmış tanesine malik olan ise, aynı koyunun beşte üçü nisbetinde ödemeye iştirak eder.

1077 — Süfyan ve Irak ehli her iki konuda değişik görüş beyan etmişlerdir.

Şöyle demişlerdir: İki kişiye ait karışık halde olan kırk hayvana zekat düşmez. Böylece bu konuda Leys'e muhalefet etmişlerdir. Yine bu zevata göre iki kişiye ait yüz karışık koyuna iki koyun düşer. Kırk tanesine sahip olana bir koyun, kalan altmış tanesine sahip olana da bir koyun düşer. İkisi arasında ödeşmeye gerek duymamışlardır.

Böylece bu konuda da Malik ve Evzaî'ye muhalefet etmişlerdir.

Ebu Ubeyd dedi: Her iki zatın görüşüne deyinelim: Evzaî ve Malik'in görüşleri şu esasa istinad etmektedir: Onlar kırka kadar olan hayvanların zekatında esas olarak karışımı değil, mülkiyeti nazarı itibara almışlardır. Kırktan fazla olan hayvanlarda ise, mülkiyeti değil, karışımı (hılta) esas almışlardır. Bu görüşe çeşitli tenkidler yöneltilmiştir.

Irak ehli ise, her iki durumda da görüşleri bir olup hıltayı değil, mülkiyeti esas almışlardır. Ancak bu görüş Rasulüllah (S.A.V.) ile Ömer bin Hattab'dan nakledilen «malları birbirine karışmış durumda olan iki kişinin eşitlik esası üzerine birbirleriyle hesaplaşması» konusundaki sünneti nazarı itibara almamaktadır. Oysa ki sünneti terketmek hiç kimsenin yetkisinde değildir.

Leys bin Sad'ın görüşüne gelince: Kanaatımca «malları birbirine karışmış durumda olan iki kişinin eşitlik esası üzerine birbirleriyle hesaplaşması» konusunda Leys'in görüşü hadise uymaktadır. Ve bu mevzudaki sözleri arasında bir uyum bulunmaktadır. Aynı zamanda mülkiyeti nazarı itibara almamakla kırktan az veya kırktan çok hayvanlar için karışımı esas almak suretiyle ve kırktan itibaren bu esas dahilinde zekatı öngörmesiyle görüşleri arasında bir çelişki mevcut değildir.

1078 — Leys'in bu görüşünü Ömer (R.A.)'den davarların zekatına dair naklettiğimiz rivayet destekler. Hz. Ömer adı geçen rivayette koyun yavrusunun zekatta sayıma tabi tutulmasını istemiştir. Zira doğurmak üzere olan, eti ve sütü için beslenenle döl hayvanlarını zekattan muaf tutulmaktadır. Şu halde bu konuda mal sahiplerine tanınan kolaylığa karşılık, diğer alanlarda kendilerine daha ağır mükellefiyet yüklemek gerekir.

Leys —yahud görüşünü savunanlar— şöyle demiştir: Hayvanları karışık bir halde olanlar da böyledir. Yani ikisinin kırk tane karışık hayvanları varsa, mükellefiyetlerini ağırlaştırmak gerekir. Yani sahip oldukları bu miktardaki hayvanlarına zekat düşer. Nitekim iki kişinin sahip olacakları seksen koyun için de, hatta üç kişinin sahip bulundukları yüzyirmi tane karışık hayvan için de bir tane koyun düşmesi onlara tanınan bir nevi kolaylık değil mi? Bu durumda da her birine bir koyunun üçte biri nisbetinde zekat düşer. Böylece sorumluluk bir yönden ağırlaştırılmış gibi görülüyorsa da diğer yönden hafifletilmiştir.

Halbuki Ata ve Tavus'dan değişik bir görüş nakledilmiştir.

1079 — Ebu Ubeyd dedi: Haccac bana İbni Cüreyc'den şöyle dediğini anlattı: Amr bin Dinar bana Tavus'dan şöyle nakletti: Tavus dedi ki: «Hayvanları birbirine karışık olan iki şahıstan her biri kendine ait hayvanların miktarını biliyorsa, malları birlikte sayıma tabi değildir.» Ravi der ki bu görüş Ata'ya arzedildi. Bunun üzerine şöyle dedi: Tavus'un bu görüşünü ancak hakkı ifade eden bir görüş olarak görüyorum.

Ebu Ubeyd dedi: Bu görüşün tefsiri şöyledir: Tavus ve Ata'ya göre iki şahısa ait kırk koyun varsa, eğer bu iki şahıs ortak olup malları taksim edilmeyip müşterek ise, onlara zekat düşer. Zira herbirinin malı ortağının malından ayrı bir şekilde tesbit edilmiş değildir. Eğer her ikisinin malı karışık olmakla beraber malum ise, o takdirde onlara zekat düşmez. Böylece adı geçen iki zat ortak olanlarla malları karışık olanları birbirinden ayırmışlardır. Halbuki bugün için bu görüşü savunan bir kimseyi bilemiyorum.

1080 — Ebu Ubeyd dedi: Irak ehlinin bir kısmı ise, naklettiğimiz görüşlerin dışında bir görüş ileri sürmüştür. Bunlara göre «malları karışık» olanlardan maksad malını ortağının malından ayrı bir şekilde tesbit edemeyen ortaklardır. Mesela; birinin kırk birinin de seksen olmak üzere iki ortağın yüzyirmi koyunları varsa, zekat memuru, sahipleri arasında taksim edilmemiş bu hayvanlar için iki koyun alır. Bu takdirde seksen koyun sahibi olan şahıs, kırk koyun sahibi olan ortağına başvurması lâzımdır. Yani kırk koyun sahibinden bir koyunun üçte bir değerinde bir ödemede bulunmasını isteyerek şöyle diyecektir: «Alınan iki koyun ze-

kattan benim kaybım bir tam üçte bir koyun olmasına karşılık, (kırk koyun sahibi olan) senin kaybın üçte iki koyun nisbetindedir. Halbuki ikimize eşit oranda zekat düşer. Yani sana da —benim gibi— tam bir koyun düşer.» Bu nedenledir ki kırk koyun sahibi olan şahıs ortağına bir koyunun üçte biri değerinde bir ödemede bulunması lâzımdır.

Zekat Memurunun Vazifesinde Adaleti Gözetmesinin Vücubu ve Bu Meziyeti Gözetmenin Sevabı ile Haksızlık Yapmanın Masiyet Olduğu Hakkındadır

1081 — Ebu Ubeyd dedi: İsmail bin İyyaş bize Muhammed bin İshak, Asım bin Ömer bin Katade, Mahmud bin Lebid ve Rafi' bin Hudeyc'den şöyle dediğini anlattı: Rasulüllah (S.A.V.) şöyle buyurdu: «Zekat işleriyle görevli memur —vazifesini hakkıyla icra ettiği takdirde— evine dönünceye kadar Allah yolunda savaşan gazi gibidir.»

1082 — Abdullah bin Salih bize Yahya bin Bükeyr, Leys bin Sad, Yezid bin Ebi Habib, Sad bin Sinan ve Enes bin Malik'den şöyle dediğini rivayet etti: Rasulüllah (S.A.V.) buyurdu ki: «Zekat konusunda haksızlık eden, zekatı vermeyen gibidir.»

1083 — İsmail bin İbrahim bize Yunus ve Hasan (R.A.)'dan şöyle dediğini rivayet etti: Rasulüllah (S.A.V.): «Zekat konusunda haksızlık eden, zekatı meneden kimse gibidir» buyurdu.

1084 — Ebu Esved bize İbni Lüheya, Halid bin Yezid, Yahya bin Abdullah bin Sayfiye Ebu Mabed ve İbni Abbas'dan şöyle dediğini nakletti: Rasulüllah (S.A.V.), Muaz'ı Yemen'e gönderdiği zaman ona şöyle buyurdu: «Seni ehli kitap olan bir topluluğa gönderiyorum. Onları «Allah'-dan başka ilah yoktur» davasına çağır. Eğer senin yapacağın bu çağrıyı kabul ederlerse, her bir gün ve gecede onların beş vakit namaz ile mükellef olduklarını onlara bildir. Eğer bu davetine de icabet ederse, onlara mallarının zekatını ödemekle mükellef bulunduklarını bildir. Eğer bunu da kabul ederlerse, zekatlarını al, ancak mallarının en güzelini almaktan sakın. Seni mazlumun bedduası konusunda uyarıyorum. Zira böylesi beddua ile Allah arasında bir perde yoktur.»

1085 — Ebu Ubeyd dedi: Ebu Muaviye bize Hişam bin Urve ve babasından şöyle anlattı: Urve dedi ki: Rasulüllah (S.A.V.) bir zekat memuru tayin etti. Ona: «Sakın insanların mallarının en seçkinlerinden bir şey alma. Yaşlı, genç ve ayıplı olanı al» buyurdu. Zekat memuru olan bu zat daha sonra yola çıktı. Nihayet arap bir adama geldi. Adam zekat me-

muruna: «Senden başka Allah için benden zekat isteyen biri daha gelmiş değildir. Hayvanların en seçkinini almayı ihmal etme» dedi. Zekat memuru (dönünce) bu hususu Rasulüllah (S.A.V.)'a haber verdi. Peygamber (S.A.V.) de adama hayır duasında bulundu.

Ebu Ubeyd dedi: Rivayette görüldüğü üzere yaşlı ve özürlü develerin alınmasına ruhsat verilmiştir. Oysa ki bütün rivayetler bunu tasvib etmemektedir. Bu hadis için de yalnız bir vecih biliyorum. O da, bu hadisin, ilk dönemde, henüz insanlar, zekat vermeye tam ısınmamış iken söylenmiştir. Vakta ki müslümanlar İslâm'a iyice ısınıp niyetleri düzelince zekat normal yoluna girip tesbit edilen kurallar çerçevesinde develer için yalnızca malum dört sınıf (genç) develer öngörüldü. Ve insanlar yaşlı olan ile tek gözlü (özürlü) hayvanları zekat olarak vermekten nehyedildiler. Hadisler bu mana üzere nakledilegelmektedir.

1086 — Ebu Ubeyd dedi: Hüşeym bize Yahya bin Said el-Ensârî, Muhammed bin Yahya bin Hakkan ve Kasım bin Muhammed'den şöyle anlattı: Hz. Ömer bin Hattab (R.A.)'a zekat malı olan davarlar gösterildi. İçlerinde emziği büyük olan bir koyun gördü. Bunun üzerine şöyle dedi: Zannetmiyorum ki bunu verenler isteyerek vermiş olsunlar. Müslümanların mallarının seçkinlerini almayın.

1087 — Yahya naklettiği rivayette şunu da ilave etti: «Sakın insanları fitneye düşürmeyin, yemek (geçim) kaynağı olan hayvanları (sütü bol olanı) almaktan kaçının.»

1088 — Ebu Ubeyd dedi: İbni Bükeyr bana Malik, Yahya bin Said, Muhammed bin Yahya, Kasım, Hz. Aişe ve Ömer (R.A.) den aynı tarzda bir rivayet nakletti.

1089 — Yezid bize Yahya bin Said ve Muhammed bin Yahya'dan anlattığına göre Eşcu'dan iki zat ona şöyle rivayet ettiler: Ömer (R.A.) Muhammed bin Mesleme'yi zekat memuru olarak gönderdi. Muhammed bin Mesleme bize gelip oturuyordu. Bizler de ona bir koyun getirdiğimiz zaman, eğer bunda hakkı ifa edecek bir durum görür idiyse, onu kabul ederdi.

1090 — Ebu Ubeyd dedi: Ahmet bin Osman bize Abdullah bin Mübarek'den şöyle dediğini anlattı: Amr bin Ebi Süfyan el-Cemhî, Kinane'li Cabir bin Sa'd ed-Deylî'nin babasından naklen kendisine şöyle naklettiğinl rivayet etti: Sa'd dedi ki: Bana ait bir davar sürüsünün başında bulunuyordum. Derken bir deveye binmiş halde iki zat geldi. —Zannederim ki onlardan biri Ensar'dan idi.— Bana: «Bizler Rasulüllah (S.A.V.)'ın zekat elçileriyiz.» dediler. Ben: «Zekat nedir?» diye sordum. «— Senin davarlarında bir koyun zekat hakkıdır» dediler. Bunun üzerine onlara sütü olan bir koyun getirdim. Onlar: «Bizler böylesini almakla emro-

lunmadık» dediler. Sonra onlara doğurma zamanı yaklaşmış bir koyun getirdim. «Böylesini almakla emrolunmadık, bizlere ne süt koyunu ne de gebe olan bir koyun almak emrolunmadı.» dediler. Bunun üzerine bir yaşında olan bir koyun veya bir keçi getirdim. Onu aralarına alıp götürdüler. Bana da hayır duasında bulunup gittiler.

1091 — Ebu Ubeyd dedi: Hüşeym'in Ebu Vail'den şu hadisi naklettiğini işittim: Ebu Vail dedi ki: Peygamber (S.A.V.)'in zekat memuru bize geldi. Her elli dişi deve için bir dişi deve almakta idi. Bunun üzerine ona altı yaşında bir erkek deve getirip «bunu zekat olarak kabul et» dedim. O: «Hayır bunda zekat olmaz» diye cevap verdi.

Ebu Ubeyd dedi: Hüseyin Ebu Vail'den önceki ravinin adını zikretmiş idiyse de onu bilemedim. Ancak adını başkasına sordum. Meğer ki Muğire imiş.

1092 — İbni Ebi Zaide bize Ma'kil bin Ubeydullah ve Ata bin Ebi Rabah'dan anlattığına göre Rasulüllah (S.A.V.), Mekke fethi gününde şöyle buyurdu: «İslâm'da celeb (1), ceneb (2) ve Müşagare (3) yoktur. Müslümanların zekatı da ancak su başında veya evlerinin önündeki sahalarında alınır.»

Ebu Ubeyd dedi: «Celeb» kelimesinin iki anlamı vardır. Bir kavle göre, yarış atıdır, (zekat) malı onunla getirilmez. Diğer bir kavle göre ise, hayvanların zekatı ile ilgilidir. Bu anlama göre hadisin tefsiri şöyledir. Zekat memurunun bir yerde ikamet edip hayvan sahiplerine, hayvanlarını toplayıp ayağına getirmeleri için, haber göndermesi ve ikamet ettiği yerde zekatlarını alması doğru değildir. Belki memurun su başına gelip hayvan sahiplerinin zekatını burada tahsil etmesi gerekir. Hadiste geçen «... suları başında ve evlerinin önündeki sahalarda...» ifadesinin tefsiri budur.

Ömer bin Abdülaziz'den de aynı manada bir rivayet nakledilmiştir.

1093 — Ebu Ubeyd dedi: Ebu Muaviye bize Abdülmelik bin Falan (4) bin Ebi Bekr bin Amr bin Hazm ve babasından şöyle dediğini anlattı: Ömer bin Abdülaziz şöyle yazdı: «İnsanların zekatını suları başında ve evleri önündeki sahalarda alınız.»

1094 — Ebu Ubeyd dedi: Ebu Muaviye bize Ebu Bürde, Hammad ve İbrahim'den şöyle dediğini nakletti: Zekat memuru su başına geldiği za-

---

(1) Celeb: **Zekat malının, zekat memurunun ayağına getirilmesi**

(2) Ceneb: **Zekat verenin, zekat malını bulunduğu yerden uzaklaştırması.**

(3) Muşagare: **Mehir alıp vermemek için iki kişinin, birbirlerinin hısımlarından birer kadınla evlenmeleri.**

(4) **Falan tabiriyle ifade edilen bu zat, Ömer bin Abdulaziz'in valilerinden olan Muhammed bin Ebu Bekir olsa gerektir.**

man, davar sürüsünü iki sınıfa ayırır. Sonra mal sahibine seçme hakkını tanır. Daha sonra da seçilen sınıfın dışındaki sınıftan zekat alır.

1095 — Ebu Ubeyd dedi: Abdullah bin Salih bize Leys ve Yahya bin Said'den şöyle anlattı: Ömer bin Abdülaziz (R.A.)'in amilleri Medine'de zekat vazifelerini yerine getirirken yaptıkları işlerden biri de malın üç kısma ayrılması idi. Mal sahibi bir kısmını seçerdi. Zekat memuru da ikinci kısımdan hakkını alırdı.

1096 — Ebu Ubeyd dedi: Leys'in anlatığına göre amel, bu son uygulamaya göredir.

Ebu Ubeyd dedi: Ömer bin Hattab'dan da aynı manada rivayette bulunmaktadır.

1097 — Bahis konusu rivayeti Ma'mer, Semmak bin Fadl, Abdullah bin Şihab veya Şihab bin Abdullah'dan naklen Hz. Ömer'den nakledilmiştir.

1098 — Ebu Ubeyd dedi: Kesir bin Hişam bize Cafer bin Berkan ve Meymun bin Mehran'dan şöyle anlattı. Meymun dedi: «Zayıf, uyuz, tek gözlü ve sürüye uyacak yetenekte olmayan hayvanı zekat olarak almak caiz değildir. Ravinin anlattığına göre Mehran bu vasıftaki hayvanın kurban edilmesini de mekruh görmektedir.»

Kendilerine Zekat Memuru Geldiğinde, Hayvan Sahiplerinin Yapmaları Müstahap Olan Şeyler Hakkında

1099 — Ebu Ubeyd dedi: Yezid bin Harun bize Davud bin Ebi Hind, Şa'bî ve Cerir bin Abdullah'dan şöyle dediğini nakletti: Rasulüllah (S.A.V.) buyurdu ki: «Zekat memuru, ancak hoşnut olduğu halde sizden ayrılsın.»

1100 — Ebu Ubeyd dedi: Cerir bin Abdulhamid ve Ebu Muaviye bize Şeybanî, Şa'bî ve Cerir bin Abdullah'dan anlattığına göre, oğullarına şöyle demekte idi: «Ey oğullarım, zekat memuru size geldiği zaman, hiç bir nimeti ondan gizlemeyin. Şayet adaleti gözetirse, sizin için de onun için de hayırlı olur. Eğer size zulmederse, sizin için hayırlı, onun için kötü olur. Hayvanların zekatını alıp götürdüğü zaman ona, sizler için bereket duasında bulunmasını hatırlatmayı unutmayınız.»

1101 — Ebu Ubeyd dedi: Abdullah bin Salih bize Hakl bin Ziyad, Evzaî, Yahya bin Ebî Kesir —sanıyorum ki, bu zat rivayeti— Mürsed, —yahud Ebu Mürsed ve babasından şöyle rivayet etti; dedi ki: Ebu Zerr ile beraber Cemre-i Vusta'nın yanında oturuyorduk. Ona bir adam gelip şöyle dedi: «Bize halifenin zekat memurları geldi. Bizden, bize düşenden fazla miktarda zekat aldılar. Ben de fazladan alınan miktara denk olacak

şekilde malımın bir kısmını gizledim.» Ebu Zerr: «Hayır, böyle yapma. Bütün malını toplayıp onlara götür. Sonra onlara de ki: Hakkınız neyse, onu alınız. Haksızlıkla bir şey almayasınız. Eğer buna rağmen sana haksızlık ederlerse, Kıyamet günü senin zekatın ile, haksızlık sonucu senden aldıkları şeyler senin lehine (ve onların aleyhine olarak) değerlendirilecektir» diye karşılık verdi.

1102 — Ebu Ubeyd dedi: İbni Ebî Adiyy bize Hüseym el-Muallim, Yahya bin Ebî Kesir ve Zahir bin Yerbu'dan şöyle anlattı: Bir adam Ebu Hüreyre'ye gelerek dedi ki: «Zekat memurlarından malımın seçkin kısımlarını gizleyebilir miyim?» Ebu Hüreyre: «Hayır, onlar size gelince kendilerine karşı gelmeyiniz. Sizden ayrılıp gittikleri zaman da onlara sebbetmeyiniz. Böyle yaparsan bir zalimin günahını almış olursun. Sen ancak, işte malım bu, zekat hakkı da budur; hakkı al ama haksızlık ile bir şey almaktan sakın, diyebilirsin. Şayet zekat memuru zekat hakkını adaletli gözeterek alırsa, hakka riayet etmiş, haksız bir muamelede bulunursa Kıyamet günü her iki hal senin lehine değerlendirilmiş olacaktır» diye cevap verdi.

1103 — Ebu Ubeyd dedi: Haccac bize Şu'be, Ya'lâ bin Ata' ve Amr bin Habeşî'den şöyle dediğini anlattı: Abdullah bin Amr dedi ki: «Ey Amr bin Habeşî, düşünebiliyor musun: Size haksız muamelede bulunacak zekat memurları gönderilirse,. Onlar senden ne isterlerse, kendilerine ver. Aksi takdirde senin başını vurup vücudundan ayırırlar. Hiç kimse de senin hakkını dile getiremez.»

1104 — Ebu Ubeyd dedi: Haccac bize İbni Cüreyc'den şöyle dediğini anlattı: Ebu Zübeyr bana haber verdi: Ebu Zübeyr Cabir bin Abdullah'dan şöyle dediğini işitti: «Zekat memuru sana geldiği zaman, zekatını kendisine teslim et ve akabinde başa kakma. Zekat memuruna, yetkilerini kullanmasına imkân ver.»

1105 — Ebu Ubeyd dedi: Yahya bin Bükeyr bize Abdullah bin Lüheya' ve Ebu Hüreyre'nin mevlası Ebu Yunus'dan anlattığına göre, Rasulüllah (S.A.V.)'in ashabından Ebu Hüreyre ve Ebu Useyyid'in şöyle dediklerini işitti: «İnsanlar; zekat memuru geldiğinde onu iyi karşılamalı, mallarının tümünden kendisini haberdar edip ondan hiç bir şey gizlememelidirler. Eğer memur adaletle muamele ederse hakkı gözetmiş olur. Yok eğer aksine hareket eder ve zulmederse, ancak kendi nefsine zarar vermiş olur. Allah zulme uğrayan mal sahiplerine zararlarını telafi edecek ihsan ve nimetlerini esirgemez..»

Altın ve Gümüş Zekatı İle Bu Babta Varid Olan Hükümler Hakkında

1106 — Ebu Ubeyd dedi: Yezid bize Habib bin Ebî Habib, Amr bin Herim ve Muhammed bin Abdurrahman el-Ensarî'den anlattığına göre, Rasulüllah (S.A.V.) ile Hz. Ömer'in zekat kitaplarında şunlar yazılıdır: «Altın yirmi dinara ulaşmadıkça ona bir şey düşmez. Eğer bu miktara ulaşırsa, ona yarım dinar zekat düşer. Yine gümüş ikiyüzdirheme ulaşmadıkça ona da bir şey düşmez. İkiyüz dirheme ulaşırsa, beş dirhem zekat düşer.»

1107 — Ebu Ubeyd dedi: Ebubekir bize İyyaş, Ebu İshak, Asım bin Damure ve Hz. Ali'den şöyle rivayet etti: Hz. Ali dedi ki: «Yirmi dinar altın için, yarım dinar, kırk dinar için bir dinar ve ikiyüz dirhem gümüş için de beş dirhem zekat düşer.»

1108 — Ebu Ubeyd dedi: Haccac bize İbni Cüreyc ve İkrime bin Halid'den naklettiğine göre, Ebubekir bin Ubeydullah kendisine Ömer bin Hattab'ın kılıç kınına bağlı bir kitaptan bir nüsha yazıp gönderdi. Ömer (bu kitapta) şöyle demiştir: Mal sahiplerinin elinde bulunan gümüş, beş ukiyye miktarında olursa, kırkta bir oranında zekata tabidir.

1109 —— Ebu Ubeyd dedi: İbni Bükeyr bize Abdullah bin Salih, Leys ve Nafi'den anlattığına göre, mezkur hususlar Hz. Ömer'in zekat kitabında yazılıdır.

1110 — Leys dedi: Nafi' bana nakletti ki: Mezkur hususları bir çok kere Abdullah bin Ömer'e arzetmiştir.

1111 — Ebu Ubeyd dedi: İbni Bükeyr bana Malik bin Enes'den naklettiğine göre, o, mevzuu bir kaç kere Hz. Ömer'in zekat kitabında okumuştur.

1112 — Ebu Ubeyd dedi: Yine merfu' bir hadis olarak Hammad bin Seleme, Semame bin Abdullah bin Enes ve Enes bin Malik, Ebubekir es-Sıddîk ve Rasulüllah (S.A.V.)'den naklen aynı manada bir rivayet nakledilmiştir. Şu kadar vardır ki, Rasulüllah: «Mamul gümüşte kırkta bir nisbetinde zekat vardır» buyurmuştur.

Ebu Ubeyd dedi: Bazı merfu' hadislerde altının da bahsi geçmektedir.

1113 — İbni Ebî Leylâ, Abdülkerim, Amr bin Şuayb, babası, dedesi ve Peygamber (S.A.V.)'den naklettiklerine göre şöyle buyurdular: «Yirmi miskaldan az altında ve ikiyüz dirhemden az gümüşte zekat yoktur.»

Ebu Ubeyd dedi: Müslümanlar arasında ihtilaf yoktur ki, bir kimse eğer cins ve miktarında zekata tabi bir mala, sene başında sahip bulunursa; yani ikiyüz dirhem gümüş, yirmi dinar altın, beş deve, otuz sığır

veya kırk davara sahip olup bunlar üzerinden bir yıl geçerse; başka bir ifade ile herhangi bir kimse bu nevi mallardan birine sahip olursa, —zekat düşecek miktarda olması ve sene başından sene sonuna kadar bu mala malik bulunması şartiyle— bütün alimlerin ittifakiyle ona zekat düşer. Malik bin Enes ile Medine alimlerinin «nisab» diye ifade ettikleri mefhum budur. İbni Bükeyr Malik'den naklen bana bu şekilde rivayette bulunmuştu.

1114 — Yine Abdullah bin Salih'in bana Leys'den naklettiğine göre, o da buna «nisab» demiştir.

1115 — İrak alimleri buna «malın aslı» demişlerdir.

Eğer yıl sonu geldiği zaman «nisab»dan veya «asl-ı mal»dan fazla miktarda elde mal bulunuyorsa, Malik bin Enes'e göre mal sahibi, elindeki bütün hayvanların zekatını çıkarması lazımdır.

116 — Bana bu mevzuu Malik'den İbni Bükeyr anlattı. Nitekim Leys'in hayvanların zekatı konusunda görüşü de aynı tarzdadır. Bu konuyu Leys'den bana Abdullah bin Salih anlattı.

Malik bin Enes ve Leys'in aynı açıdan altın ve gümüş zekatı hakkındaki görüşleri hakkında malumatım yoktur.

1117 — Irak alimleri ise bu bapta altın, gümüş ve hayvanlarda «asıl nisab»a iltihak eden mala da aynı yıl için zekat düşer, demişlerdir. Zira onlara göre malın «asl»ı nasıl ki, (cins) ve miktar olarak zekata tabi ise, aynı yıl için ona iltihak eden mala da zekat düşer.

1118 — Bu görüşte olanlar delil olarak Hz. Ömer'in, koyun ve keçi yavrularını da zekatta sayıma tabi tutmasını göstermişlerdir. Derler ki, Hz. Ömer bunu emrederken, yavrular üzerinden bir yıl geçmediğini biliyordu. Ancak zekata tabi bir mala iltihak eden bu malın da zekata tabi olduğu bir vakıadır. Iraklılar Hz. Ömer'in bu uygulamasına gümüş ve altını da kıyas ederek, malın «aslı»na iltihak eden bu mal çeşidine de aynı hükmü cari görmüşlerdir.

1119 — Ebu Ubeyd dedi: Benim görüşüm ise, Hz. Ömer'den hayvanlar hususunda nakledilen rivayeti bu nevi mala mahsus görmektir. Altın ve gümüş ise, —bana göre— hayvanlara kıyas edilemez. Zira zekata dair varid olan rivayetler hayvan sahiplerine iki yönden bir avantaj sağlamıştır. Halbuki aynı avantajlara altın ve gümüşe malik olanlar sahip bulunmamaktadır.

1120 — Birincisi iki zekat derecesi arasında kalan ve «eşnak», «evkas» ile ifade edilen deve, sığır ve davarlar konusunda bu nevi mal sahipleri zekattan muaf tutulmaktadır.

1121 — İkincisi bizzat Hz. Ömer'in tefsir etmiş olduğu husustur ki, şöyledir: «Bizler, hayvan sahiplerini besi, süt, damızlık ve et ihtiyacı için

tutulan hayvanların zekatından muaf tutuyoruz. Bu nedenle ve kendilerine tanınan bazı kolaylıklara karşılık yavrulardan sorumlu tutulmaları gerekir. Halbuki altın ve gümüş sahiplerinin bu nevi avantajları yoktur. Binaenaleyh onlar tümünden sorumludurlar. Yine bu nevi mal sahipleri, değerli bir mal için daha az değerde bir malı zekat olarak verme imkânları yoktur. Yine bu tip mallarda «şenk» ve «evkas» konusu yoktur.»

Gümüş ikiyüz dirhemi, altın da yirmi miskalı geçtiği takdirde, artan miktar da hesaba tabidir. Amel edilmeyen bir görüş müstesna. O halde hayvan sahiplerinin mallarıyla, altın ve gümüş sahiplerinin malları birbirine mukayese edilemez. Binaenaleyh bu iki mevzu sünnet ve rey ile de birbirinden ayrıdırlar.

Diğer yandan Hz. Ömer, hadisinde sözkonusu hüküm ile yalnız hayvanları zikretmiştir. İnsanların altın ve gümüş zekatını da toplatmakta idi. Halbuki bu konuda ondan bir rivayet varid değildir. Bu nedenle tahsis ettiklerini tahsis, ta'mim ettiklerini de ta'mim etmek durumundayız. Bunun neticesinde görüşümüz odur ki, hayvanlar dışında «nisaba» iltihak eden mallar, ele geçtikten sonra bir yıl geçmedikçe zekata tabi sayılmaz. Bize kadar gelen rivayetler bu manadadır.

1122 — Ebu Ubeyd dedi: Abdurrahman bize Süfyan, Ebu İshak, Asım bin Damure ve Hz. Ali'den şöyle dediğini anlattı: «Kazanılan malın üzerinden bir yıl geçmedikçe ona zekat düşmez.»

1123 — Ebu Ubeyd dedi: İsmail bin İbrahim bize Eyyub, Nafi' ve İbni Ömer'den aynı tarzda bir hadis nakletti.

1124 — Ebu Ubeyd dedi: Muhammed bin Kesir bize Hammad bin Seleme, Katade, Cabir bin Zeyd ve İbni Ömer'den benzer bir rivayet anlattı.

1125 — İsmail bin İbrahim bize Hars bin Ömeyr ve Muhammed bin Ukbe'den şöyle dediğini anlattı: Mükateb bir mevlam ile ilişkimi kesmiş bulunuyordum. Bu arada Kasım bin Muhammed'e zekat hakkında sordum. O şöyle dedi: Ebubekir (R.A.)'e gelince: O herhangi bir kimseye zekattan hisse vermek istediği zaman, ona: «Sende zekat düşen bir malın var mı?» diye sorardı. Şayet muhatabı ona, yanında zekat düşen bir malı olduğunu bildirirse Ebubekir (R.A.), zekatı, adama vereceği atiyyeden ayırıp bölerdi. Yok eğer zekat düşen bir malı bulunmadığını bildirirse, ona, zekattan kendisine ayırdığı hissesini verirdi.

1126 — Ebu Ubeyd dedi: Abdullah bin Salih bize Abdülaziz bin Abdullah bin Ebî Seleme, Muhammed bin Ukbe, Kasım bin Muhammed ve Ebubekir'den aynı tarzda bir rivayette bulundu. Şu kadar var ki, bu rivayette «mükateb mevla» bahsi geçmemektedir.

1127 — Ebu Ubeyd dedi: Abdullah bin Salih bize Abdülaziz bin Ab-

dullah bin Ebî Selem, Ömer bin Hüseyn ve Aişe bint Kudame bin Mazûn'-dan şöyle dediğini rivayet etti: «Osman bin Affan (R.A.) hisseleri taksim ettiği zaman babama şöyle haber gönderdi: Eğer sende zekat düşen bir malın varsa, seni ondan dolayı atiyyenden mesul tutacağız. (Zekatı atiyyeden düşeriz).»

1128 — Ebu Ubeyd dedi: Abdurrahman bize Süfyan, Ebu İshak ve Hübeyre bin Meryem'den şöyle dediğini nakletti: «İbni Mesud bize atiyyeleri deriden bir kese içinde verirdi. Ve akabinde bu atiyyelerden zekat alırdı.»

Ebu Ubeyd dedi: Abdullah'ın bu hadisinin tefsiri, bana göre, Ebubekir ve Osman'ın hadisleriyle mutabakat içindedir. Nitekim her iki zat, atiyye verilmezden önce tahakkuk eden zekatı alırlardı. Gelecekte tahakkuk edecek zekatı değil..

1129 — Konuyu Abdullah bin Mesud'dan nakledilen başka bir hadiste ortaya konulmuştur. Bu hadis Süfyan, Hasif, Ebu Ubeyde ve Abdullah bin Mesud'dan rivayet edilmiştir: Bu rivayete göre Abdullah şöyle demiştir: «Kim ki, bir mal kazanırsa, bunun üzerinden bir yıl geçmedikçe, zekata tabi değildir.»

Ebu Ubeyd dedi: Tarık bin Şihab'dan da aynı manada bir rivayet nakledilmiştir.

1130 — Ebu Ubeyd dedi: Halid bin Amr bize İsrail, Muharık ve Tarık'dan şöyle dediğini anlattı: Hz. Ömer'in hilafeti zamanında atiyyelerimiz verilirken zekatları ayrılmazdı. Bizler bilahare bunların zekatını çıkarırdık.

Ebu Ubeyd dedi: Bundan anlaşılıyor ki: Atiyye sahiplerinin atiyyelerinden alınan zekat, ancak yanlarında bulunan (ve zekat düşen diğer) bazı mallar için alınmakta idi. Binaenaleyh eğer atiyyelerden zekat alınmış olsaydı, (hepsinden) zekat alınacaktı.

Yukarıki rivayette geçen «Bilahare atiyyelerin zekatını çıkarırdık» sözü muhtemelen şu manaya gelmektedir: Bize düşen zekat miktarını onlara (sorumlulara) bildirirdik.

Ebu Ubeyd dedi: Bu bapta Rasulüllah (S.A.V.)'in ashabından bu tarzda nakledilegelmiştir. Onlar (ashab) malın aslına iltihak eden malların asıl mal ile beraber zekata tabi olacağına dair bir beyanda bulunmamışlardır. Eğer böyle bir uygulamaları olsaydı, atiyyeleri sahiplerine verdikleri zaman evvelden mevcut olan mala ilave ederek ikisinden aynı anda zekat alacaklardı.

Ebu Ubeyd dedi: Bu manada merfu' bir hadis nakledilmiştir. Ancak isnadında bir zafiyet göze çarpmaktadır.

1131 — Ebu Ubeyd dedi: Şecca' bin Velid'In bahis konusu hadisi

Harise bin Ebî Rical, Amre ve Hz. Aişe'den rivayetle Peygamber (S.A.V.)'-in şöyle buyurduğunu naklettiğini işittim: «Üzerinden bir yıl geçmeyen mala zekat düşmez.»

Ebu Ubeyd dedi:: Şayet bu rivayet sahih olursa, sünnet budur. Aksi takdirde bu konuda adı geçen ashabı kiram uyulacak örnek şahsiyetlerdir.

Buna rağmen, bu konuda İbni Abbas'dan değişik bir görüş nakledilmiştir.

1132 — Ebu Ubeyd dedi: Yezid bize Hişam bin Hassan, İkrime ve ve İbni Abbas'dan naklen mal kazanan kimse hakkında şöyle dediğini nakletti: «Kişi, malı kazandığı gün, onun zekatını çıkarır.»

1133 — Ebu Ubeyd dedi: İbni Kesir bize Hammad bin Seleme, Katade, Cabir bin Zeyd ve İbni Abbas'dan aynı tarzda bir rivayet nakletti.

Ebu Ubeyd dedi: Ancak alimler —veya bazı alimler— bu rivayeti tefsir ederek İbni Abbas'ın altın veya gümüşü kasdettiğini söylemişlerse de, ben, İbni Abbas'ın bunu kasdetmiş olduğuna kani değilim. Zira bana göre, İbni Abbas bunu söylemeyecek kadar fakih idi. Zira bu ümmetin görüşüne muhaliftir. Kanaatimce İbni Abbas bununla toprak ürünlerini kasdetmiştir. Zira Medine ahalisi arazi için, mal kelimesini de kullanmaktadır. Nitekim sünnet gereğince toprak mahsulleri dışında kazanıldığı anda zekatının çıkarılması gereken bir mal çeşiti bilmiyoruz. Şayet İbni Abbas bunu kasdetmemişse, hadisinin ne anlama geldiğini bilmek mümkün değildir.

Ebu Ubeyd dedi: «Nisab» veya «asl-ı mal» ile ifade edilen ve misline zekat düşen mala dair gelen rivayetler bunlardır..

1134 — Eğer mal «asıl veya nisab» niteliğinde değilse, yani zekata tabi olmayacak miktarda ise; mesela, sene başında beş dinarı yahud dört devesi bulunan bir kimse hakkında Malik bin Enes şöyle demiştir: «Eğer bahis konusu şahıs dört dinarını ticaret gayesiyle işletmesi neticesinde sene geçtiği zaman yirmi dinara ulaşır veya bu miktarı geçerse, yahud dört devesi çoğalıp beşe yükselir ya da daha fazla olursa, hepsine zekat düşer.»

Ebu Ubeyd dedi: Malik'in savunduğu bu görüşe göre mala iltihak eden kazanç da «aslı»na racidir (aslı gibidir.) Binaenaleyh yavrular annelerinin ürünü olduğu cihetle onlara tabidir. (Onlarla aynı hükme tabidir.)

1135 — Ebu Ubeyd dedi: Eğer malın aslına eklenen fazlalık, kazanç veya çoğalmak suretiyle meydana gelmemişse, yani hibe, miras ve benzeri yollarla kazanılmış ise, ne asıl mala ve ne de (üzerinden sene geçmemiş) kazanılmış mala zekat düşmez. Belki mal sahibi, kazandığı bu ma-

lın zekatını bir sene sonra öder. Böylece Malik (miras ve benzeri yollarla) kazanılan mal ile kâr, kazanç ve (hayvanlarda meydana gelen) çoğalma yoluyla kazanılan malları birbirinden ayırmıştır.

Ebu Ubeyd dedi: İbni Bükeyr bana Malik'den bu tarzda veya bu anlamda bir rivayet nakletti. Oysa ki, Malik'den evvel (Miras gibi yollarla) kazanılan mallar ile (kazanç ve malın çoğalması) suretiyle elde edilen mallar arasında bir ayırım yaptığını bilmiyoruz.

1136 — Süfyan, Irak alimleri ve Malik ile onun görüşüne kail olanlar dışında kalan Hicaz alimlerine gelince: Bu zevata göre, her iki mal arasında bir hüküm ayırımına gitmek doğru değildir. Yani «asıl mala» iltihak eden malın zekata tabi olabilmesi için, artan kısmın kazanıldığından itibaren, mal sahibinin bir yıl beklemesi gereklidir. İster bu mal çoğalmak ve kazanç yoluyla olsun, ister hibe ve miras gibi yollarla kazanılmış olsun. Yeter ki, bu mal artışı, misline zekat düşen bir mal olsun..

İbrahim'den de aynı manada rivayette bulunulmuştur:

1137 — Ebu Ubeyd dedi: Cerir bize Muğire'den naklen; bir kimsenin eline elli dirhem, sonra yüz dirhem daha sonra da bir miktar daha kazanarak ikiyüz dirheme sahip olması hakkında İbrahim'den şöyle rivayet etti: İbrahim dedi ki: «Bu nevi mal sahibine, ikiyüz dirhemin tamamına sahip olduğu andan itibaren bir yıl geçtiği zaman zekat düşer..

1138 — Ebu Ubeyd dedi: Bize göre de, bu son görüş itibara şayandır. Kanaatimizce malda meydana gelen artış ister çoğalma ve kazanç yoluyla olsun, ister de diğer yollarla olsun, Allah'ın bir nimet ve ihsanı olduğu cihetle ve insanların bir faydalanma kaynağı olduğu için, hükmü aynıdır.

1139 — Bütün bu mütalaalar, sene başında sahibi tarafından mülkiyete geçirilen ve daha sonra bazı ilavelerle artırılan mallar hakkındadır. Buna karşılık eğer asıl mal, daha evvel zekata tabi olmuş bir mal iken, bunda bir artış meydana gelmiş ise, bu konuda İbrahim'in görüşüne göre asıl mal ile kazanılmış malın birlikte zekata tabi olması gerekmektedir.

1140 — Abbad bin Avvam bize Haccac bin Ertat'den şöyle nakletti: Haccac bin Ertat dedi ki: «Hakem bin Uteybe'nin evinde kendi aramızda zekat ödeme zamanından bir iki veya üç ay önce herhangi bir kimsenin (sahip olduğu nisaba baliğ malına ilaveten) bir miktar mal ele geçirirse, durumun ne olacağı hakkında tartıştık. Bunun üzerine Fudayl bin Amr bize İbrahim'den şöyle anlattı: «İbrahim şöyle dedi: Mal sahibi, kazandığı bu malın zekatını asıl malı ile birlikte öder.» Hazır bulunanların hepsini bu konuda aynı görüş üzerinde ittifak ettiklerini gördüm.

1141 — Ebu Ubeyd dedi: Muhammed bin Kesir bize Hammad bin Seleme, Ziyad el-A'lem ve Hasan'dan şöyle anlattı: Hasan dedi ki: Mal sa-

hibi, kazandığı maldan başka malı varsa, onun zekatını ödediği zaman, kazanmış olduğu malın zekatını da öder.

1142 — Yezid bize Hişam ve Hasan'dan şöyle nakletti: Hasan dedi ki: Mal sahibi, zekatını ödeyeceği ay girdiği zaman, sahip olduğu mallarının tümünün zekatını ödemesi gerekir.

1143 — Ebu Ubeyd dedi: Irak alimlerinin benimsediği bu görüşün anlamı şudur: İkinci mal, zekat tahakkuk etmiş asıl mala eklendiği zaman, adı geçen alimler bu iki malı birbirlerine hamlederler. (Aynı hükme tabi kılarlar). Oysa ki, —kanaatimce— İbrahim ve Hasan'ın, tüm hallerde konuya ilişkin görüşleri böyle değildir. Bahis konusu hüküm karışık durumda bulunan ve ne zaman kazanıldığı kesinlikle tesbit edilemeyen mallarda geçerlidir. Örneğin bir tacir veya bir kimse devamlı olarak ve peyderpey elde ettiği kârlarla veya başka yollarla sağladığı mal artışı (ile asıl mal) üzerinden bir yıl geçtiği zaman, hangi malı ne zaman kazandığını tesbit edemez. İşte bu durumda olan kimse, malını tümü ile birarada hesaplayarak hepsinin zekatını bir arada çıkarmak durumundadır. Zira hangi malın daha önce (kazanıldığı ve bu nedenle de) zekatının ödenmesi gerektiğini tesbit edemez. Bundan dolayı, bu durumda olan mal sahibine ihtiyat olarak tüm malının zekatını çıkarmakla mükellef tutulmuştur. Binaenaleyh, herhangi bir malı miktarı ile beraber ne zaman kazandığını biliyorsa, mal sahibinin bu malı, asıl malın zekatını ödediği zaman, ona katması neden istensin? Zira sünnete göre, üzerinden bir yıl geçmeyen mala zekat düşmez. O halde herhangi bir mala tealluk eden bir hak, nasıl olur da başka bir mala intikal etsin? Binaenaleyh esas odur ki, mala terettüp eden haktan başka haklar lazım gelmez.

Ömer bin Abdülaziz'den konuyu açıklayıcı bir rivayet nakledilmiştir:

1144 — İsmail bin İbrahim bize Katn bin filan..'dan şöyle nakletti: Katn dedi ki: Ömer bin Abdülaziz döneminde Vasıt'a uğradım. Bazı zevatlar dediler ki: Müminlerin emirinin mektubu bize okundu. Mektupta, «üzerinden bir sene geçmeden ticaret ile uğraşanların kazançlarından zekat almayın» diye yazılıydı.

1145 — Ebu Ubeyd dedi: Muaz bize İbni Avn'dan şöyle dediğini rivayet etti: «Mescide vardığım zaman (Ömer bin Abdülaziz'e ait) mektup okunmuştu. Bir arkadaşım bana Ömer'in, «Ticaretle uğraşan kimselerin kazancına dair mektubuna şahit olsaydın.. Mektupta, «Üzerinden bir yıl geçmeden bu kazançların zekatı talep edilmez» diye yazılıydı, diye anlattı.

Ebu Ubeyd dedi: Görülüyor ki, Ömer ticaret kazançları için yılın geçmesini gerekli görmüş, bu nevi malları «asıl mal»a ekleyip bir arada zekatlarının çıkarılmasını uygun görmemiştir. O halde Ömer, malda sağla-

nan artışı «malın aslı» ile aynı anda zekata tabi tutmamışken diğer yollarla sağlanan mallar (üzerinden bir yıl geçmeden) zekatı nasıl çıkarılsın.?

1146 — Oysa ki, bu görüş Malik'in görüşüne muhaliftir. Zira Malik kazancın asıl mal ile birlikte ele alınmasını savunarak kâr ile mal kazanma mefhumlarını bu konuda birbirinden ayırmıştır. Bize göre, Ömer'in de dediği gibi, kârda dahi üzerinden sene geçmeden zekat olamayacağıdır. Leys de aynı görüşe kaildi.

1147 — Abdullah bin Salih bize Leys'den şöyle rivayette bulundu: Leys dedi ki: Hayvanlarda meydana gelen artış asıl mal ile birlikte zekata tabidir. Dinar ve dirhemlerde meydana gelen artış ise kazanıldıktan bir yıl sonra zekata tabidir.

Ebu Ubeyd dedi: Halbuki Zühri'nin bütün bu görüşlere muhalif bir görüşte olduğu nakledilir.

1148 — Ebu Ubeyd dedi: Muhammed bin Kesir bize Evzaî ve Zührî'den şöyle nakletti: Zührî dedi ki: Eğer asıl mal daha çok olmasına karşılık kazanılan mal daha az ise, mal sahibi, ikisinin zekatını asıl malın zekatını ödeme zamanında öder. Şayet kazanılan mal daha fazla ise, sözkonusu zamanda zekatını ödemesi gerekmez.

Ebu Ubeyd dedi: Sene başında ikiyüz dirhem veya yirmi dinara baliğ olduğu takdirde paranın zekatına dair varid olan rivayetler bunlardır.

Şayet bu miktardan az olursa, bu konuda beş görüş vardır.

1149 — Ebu Ubeyd dedi: Akkad bin Avvam bize Ubeyde'den şöyle rivayet etti: Ubeyde dedi ki: «İbrahim'e, yüz dirhem ve on dinara sahip olan kimse hakkında sordum. İbrahim dedi ki: Her iki maldan oranları nisbetinde zekat çıkarır.»

1150 — Ubeyde dedi: Aynı konuyu Şa'bî'den sordum, dedi ki: Az olan çok olana eklenir. Eğer ikisi zekat düşecek miktarda olursa, mal sahibi bunun zekatını verir.

Ebu Ubeyd dedi: Yani az olan kıymet olarak değerlendirilir. (Ve diğerine ilave edilir).

1151 — Üçüncü görüş ise, dinarın değeri on dirhem kabul edilir. Değerin daha az veya daha çok olması bu kıymetin değerini düşürmez.

1152 — Dördüncü görüşe göre de, daha az veya daha çok olsun dinarlar dirhemlere ilave edilirler.

1153 — Beşinci görüşe gelince: İkisi de zekat miktarına baliğ olmadıkça, bunlara zekat düşmez.

Bütün bu görüşlerin dayandığı mesnedler vardır.

Her iki maldan oranı nisbetinde zekat düşer görüşünde olanlar mevzua açıklama getirirken derler ki zekat ancak aynı cinsten olan mala düşer. Bir şeyde tahakkuk olan bir hak başka bir şeye geçmez. Bu ne-

denle ayrı cinsten olan mallar birbirlerine eklenerek aynı hükme tabi kılınamaz. İbrahim'in delili budur. Nitekim Malik bin Enes'in görüşü de böyledir.

İki maldan az olanın çok olana eklenmesini öngörenler, dinarlarla dirhemleri aynı cinsten kabul etmektedirler. Bunlar derler ki, dinar ve dirhem eşyanın nakdi değeridir. Aynı eşyanın bunlar için bir kıymet ölçüsü olması mümkün değildir. Bununla beraber belirli bir müddet için birbirleriyle satılması uygun değildir. Bu bize gösteriyor ki her iki madde aynı cinsten sayılır. Bu nedenledir ki, kemiyet olarak iki maddeden hangisi daha fazla ise, kıymet olarak diğerine ilave edilir. Şa'bî'nin delili budur. Evzaî de aynı görüşte idi. İbn-i Kesir bana Evzaî'den bu konuda rivayette bulunmuştur.

1154 — Süfyan ve Iraklılar da aynı görüşte idiler.

Her iki madde bir arada bulunduğu zaman, kemiyet olarak daha çok olsa dahi dinar maddesinin dirheme tabi olacağını savunanlar ise, derler ki, sünnet ile sabit olan dirhemlerin zekatıdır. Bu husus Rasulüllah'dan sabittir. Halbuki dinar (altın)ın zekatı Müslümanlar tarafından dirhem (gümüş)in zekatına kıyas edilmiştir. Bunun içindir ki, altın gümüşe nisbetle ticaret mallarında sağlanan kazanç gibidir. Yani dinar (altın)ı kıymet olarak dirhem (gümüş)e eklenir. Hadis ve eser ehli de bu görüştedir.

1155 — Buna benzer bir rivayet de Ata' ve Zührî'den nakledilmiştir: Buna göre bu iki zat da dinar (altın)ı ticarette sağlanan kazanca benzetmişlerdir.

Dinar (altın)ın kıymetini on dirhem olarak kabul edip, bunun gerçek değerine itibar etmeyenler ise, hakikatte bir dinar on dirheme, tekabül eder. Zira dinar (altın) da zekat için asgari derece yirmi dinar iken dirhem (gümüş) de ikiyüz dirhemdir. Bu iki kemiyet (zekat hukukunda) eşit kabul edilmiş ve zekat oranı da kırkta birdir.

1156 — Bu ise, Muhammed bin Hasan'ın görüşü olup ondan başkasının bu görüşü savunduğunu işitmiş değilim. Muhammed bin Hasan'ın bu görüşü savunduğunu kendisi bana anlattı. Ancak arkadaşları bu konuda muhalif bir görüş beyan etmişlerdir.

Gümüş ikiyüz dirheme, altın da yirmi dinara baliğ olmadıkça, bu iki maddeyi zekattan muaf tutanlara (zekat alımında bunları bir arada hesaba tabi tutmayanlara) gelince: Bunlar derler ki; bildiğimiz kadariyle sünnet bu iki maddeyi birbirinden ayırmış ve her biri kendi başına değerlendirilen iki madde kılmıştır.

1157 — Şöyle ki, Rasulüllah (S.A.V.), misli misline olmadıkça gümüşün gümüşle değişimini riba kabul etmiştir. Yani aynı cinsten olan mad-

deler arasında eşitliği gerekli görmüştür. Altının altınla değişimi de böyledir. Oysa ki Rasulüllah (S.A.V.) altının; kat, kat gümüşle değişimine ruhsat vermiştir. Zira her iki madde cinsleri değişik olan maddelerdir. İşte, bahsi geçen görüş sahipleri derler ki, altın ve gümüş Rasulüllah (S.A.V.) tarafından ayrı iki cinsten maddeler kabul edildiği halde, bizler bu iki maddeyi nasıl bir tek cins kabul edebiliriz.

1158 — İbni Ebî Leyla, Şerik ve Hasan bin Salih yukarıki görüşü ileri sürmüşlerdir. Görüşüme göre bu re'y, rivayetlerin tefsiri açısından görüşlerin en sağlamı ve en uygunudur. Binaenaleyh bu görüş altın ve gümüşün sarfı ile ilgili yukarıki mütalaa açısından da haklı olan görüştür. Bu konuda zekat ile ilgili bir delil daha mevcuttur.

Şöyle ki: Bir kimsenin yirmi dinarı bulunduğu halde dirhemleri yoksa; ve o gün için, dinarın değeri dokuz dirhem veya daha az olursa, kıymet olarak ikiyüz dirheme malik olmadığı halde ona zekat düşer. Bundan başka, eğer bu kimsenin on dinarı varsa ve o gün için dinarın değeri yirmi dirhem olursa, ikiyüz dirheme malik sayıldığı halde, ona zekat düşmez. Burada görülüyor ki, dirhem ve dinar mefhumları birbirinden ayrı iki mefhum halinde ortaya konmuştur. O halde nasıl olur da dinar dirheme katılıp yirmi dinardan az olduğu zaman ticarî eşya mesabesinde, yirmi dinara ulaştığı zaman da aynî eşya gibi telakki edilsin?. Bu itibarla benim görüşüm ancak İbni Ebî Eylâ, Şerik ve Hasan'ın altın ve gümüşü ayrı iki cins madde sayan görüşlerinden ibarettir. Binaenaleyh bu iki madde, zekat alımında birbirlerine katılamayan deve ile davar ve buğday ile hurma mesabesindedirler.

Naklettiğimiz bu rivayet ve görüşler, ikiyüz dirheme ulaşmayan gümüş ile yirmi dinara ulaşmayan altın hakkındadır.

1159 — Eğer gümüş ikiyüz dirheme, altın da yirmi dinara ulaşırsa, bu takdirde mevcut ihtilaflar ortadan kalkmakta ve görüşler birleşmektedir. Halbuki bu iki madde bu sınırı aşarlarsa, işte bu konuda üç görüş vardır:

1160 — Ebu Ubeyd dedi: Ebubekir bin İyyaş bize Ebu İshak, Asım bin Damure ve Hz. Ali'den şöyle dediğini nakletti: «Her yirmi dinarda yarım dinar, her ikiyüz dirhemde de beş dirhem zekat vardır. Bu miktardan artan altın ve gümüş ise aynı ölçüye göre değerlendirilir.»

1161 — Ebu Ubeyd dedi: Abdurrahman bin Mehdi, bize Süfyan, Ebu İshak, Asım bin Damure ve Hz. Ali'den aynı tarzda bir eser nakletti.

1162 — Ebu Ubeyd dedi: İsmail bin İbrahim bize Eyyub, İbni Sirin ve Halid el-Hazza' ve İbni Ömer'den şöyle anlattı: İbni Ömer dedi ki: «Her ikiyüz dirheme beş dirhem zekat düşer. Bu miktardan artan gümüş ise aynı ölçü ile değerlendirilir.»

1163 — Hüşeym bize anlattı; dedi ki: Muğire, İbrahim'den naklen bize şöyle rivayet etti: İbrahim dedi ki: «Her ikiyüz dirheme beş dirhem zekat düşer. İkiyüzden artan kısım da aynı oranda zekata tabidir.»

1164 — Ebu Ubeyd dedi: Said bin Ufeyr bize Malik bin Enes, Yahya bin Said ve Rüzeyk bin Hayyan —Irak ehli ise, Züreyk diye zikrederler. Oysa ki Mısır ehli onu daha iyi tanırlar— ed-Dımeşkî'den —Ki bu zat, Velid, Süleyman ve Ömer bin Abdülaziz zamanında Mısır'da vergiler üzerinde görevli bulunuyordu.— Şöyle anlattı: Ömer bin Abdülaziz ona şöyle yazdı: «Müslümanlardan sana uğrayan kimselerin görünen ticarî eşyalarını gözden geçir. Bu nevi mallarından, kırk dinarda bir dinar nisbetinde tahsilatta bulun. Kırk dinardan eksik olursa, yirmi dinara kadar aynı oran ve ölçüye göre değerlendir. Eğer yirmi dinardan üçte bir dinar oranında eksik ise, ondan bir şey alma.»

1165 — Ebu Ubeyd dedi: İbni Ebî Meryem bize Yahya bin Eyyub, Yahya bin Said, Rüzeyk ve Ömer bin Abdülaziz'den aynı tarzda bir eser rivayet etti.

Ebu Ubeyd dedi: Görüşlerden bir tanesi bu..

1166 — İkinci görüşe gelince: İbni Tarık bize Yahya bin Eyyub, Humeyd Tavil ve Enes bin Malik'den şöyle nakletti: Enes dedi ki: «Ömer bin Hattab beni ve Ebu Musa el-Eşarî'yi Irak'a gönderdi. Ebu Musa'yı namaz işleriyle beni de vergi işleriyle görevlendirdi. Bana şöyle dedi: «Müslümanın malı şayet ikiyüz dirheme ulaşırsa, ondan beş dirhem al, ikiyüz dirhemden fazla olursa, her kırk dirhem için bir dirhem zekat düşer.»

1167 — Ebu Ubeyd dedi: Yahya bin Bükeyr bana Leys bin Sad, Yahya bin Eyyub, Humeyd ve Enes'den şöyle dediğini rivayet etti: «Ömer bin Hattab beni zekat amili olarak görevlendirdi. Bana emir vererek yirmi dinardan yarım dinar zekat almamı istedi. Yirmiden fazla olursa, dört dinarda bir dirhem hesabiyle zekat düşer. İkiyüz dirhemden de beş dirhem almamı emir buyurdu. (Verdiği emir gereğince) ikiyüz dirhemden fazlası için kırk dirhemde bir dirhem oranında zekat düşer.»

1168 — Ebu Ubeyd dedi: Yezid bize Hişam ve Hasan'dan rivayetle ikiyüzü geçen otuzdokuz dirhemin vergisi hakkında şöyle anlattı: Hasan dedi ki: «İkiyüzü geçen miktar kırka ulaşmadıkça ona bir şey düşmez. Daha sonraki artış seksene ulaşmadıkça yine ona bir şey düşmez. Seksenden sonraki artış için de durum aynıdır.»

1169 — Ebu Ubeyd dedi: Abdullah bin Salih bize Leys bin Sa'd, Yunus ve İbn-i Şihab'dan şöyle dediğini anlattı: «İkiyüzü geçen miktar kırka ulaşmadıkça, artan miktara bir şey düşmez.»

1170 — Ebu Ubeyd dedi: Üçüncü görüşe gelince: Tavus'dan şöyle

dediği rivayet edilir: «İkiyüzü geçen miktar asıl ile birlikte dörtyüze ulaşmadıkça ona bir şey lazım gelmez. Bu miktara baliğ olunca, artan ikiyüz dirhem için on dirhem düşer. Dörtyüzü geçen miktar da altıyüze ulaşmadıkça, dörtyüzden sonraki artış için yine bir şey düşmez. Altıyüzden sonraki artışlarda da aynı ölçüye göre davranılır.» Bu rivayet İbni Cüreync, Hişam bin Hüceyr ve Tavus'dan rivayet edilmiştir.

1171 — Kanaatıma göre Tavus, bu görüşünü savunurken şu hadisi tevil etmiştir: «Eğer mamul gümüş ikiyüz dirheme ulaşırsa, ona kırkta bir nisbetinde zekat düşer.» Tavus, ikiyüz sayısını bir tek sınır kabul etmiştir. Bundan az miktarları zekattan muaf tutmuştur. Bu görüşünü ileri sürerken deve zekatında varid olan «beş deve için bir koyun on deve için iki koyun» kuralına teşbihte bulunmuştur.

Oysa ki Tavus'un bu görüşüne katılan veya onunla amel eden bir kimse bilmiyoruz.

1172 — Ömer, Hasan ve İbni Şihab'tan nakledilen görüşe gelince: Kanaatıma göre bu görüş (hadiste zikredilen) «Ukiye» kelimesinin teviline istinad etmektedir. Adı geçen zevat «beş ukiyeden az gümüşte zekat yoktur. İkiyüz dirhem olursa, ona beş dirhem zekat düşer» tarzında varid olan eseri nazarı itibara alarak her ukiye için bir dirhem zekat düştüğünü kabul etmişler ve hadiste bahsi geçmediği cihetle küsürata zekat düşmeyeceğine kanaat getirmişlerdir.

1173 — Evzaî de aynı görüşe kaildir. İbni Kesir bize bu konuda ondan rivayette bulundu.

Ebu Ubeyd dedi: Ömer bin Hattab'ın «Kırk dirheme bir dirhem, dört dinara da bir dirhem zekat düşer» şeklindeki sözü muhtemeldir ki, insanlara bu konudaki hesap usulünü öğretmek, ayrıca onlara bir ukiyye gümüşe bir dirhem zekat düşeceğini bildirmek için söylemiştir. Bununla beraber Hz. Ömer ikiyüzü aşan dirhemlerle yirmiyi geçen dinarlara mezkur ölçüye göre zekat düştüğü görüşünde idi.

1174 — Ali, İbni Ömer, İbrahim ve Ömer bin Abdülaziz'e ait görüşe gelince: Bizde amele esas teşkil eden ve müslümanların çoğunluğunun benimsediği görüş bu görüştür. İbni Ebi Leyla, Süfyan ve Malik de aynı görüşte idiler. Bütün bu zevatın görüşü için ittifak noktası teşkil eden bu görüş ayrıca aşağıki merfu' hadisin tefsirine de uymaktadır:

1175 — Ebu Ubeyd dedi: Haccac bize İbni Cüreyc ve Hammad bin Seleme; ikisi Amr bin Yahya bin Amare bin Ebî Hasan el-Mazinî, babası ve Ebu Said el-Hudrî'den şöyle anlattılar: Rasulüllah (S.A.V.) şöyle buyurmuştur: «Beş ukiyeden az gümüşte, beşten az develere ve beş vesk'den az mahsüle zekat düşmez.»

1176 — Ebu Ubeyd dedi: İshak bin İsa, Malik, Amr bin Yahya, baba-

sı, Ebu Said el-Hudrî ve Peygamber (S.A.V.)'den aynı tarzda bir hadis nakletti.

Ebu Ubeyd dedi: Görülüyor ki, Rasulüllah (S.A.V.) beş ukiyeden az gümüşte zekat olmadığını beyan buyurunca, bu sayıyı zekat düşen gümüş miktarı ile zekat düşmeyen zekat miktarı arasında bir sınır kılmışlardır.

1177 — Rasulüllah (S.A.V.)'in bu sözünden anlıyoruz ki, beş ukiyeden sonrası, az veya çok olsun, aynı hükme tabi olup zekata tabidir. Zira beşten sonrası için bir ölçü zikredilmemiştir. Oysa ki, hayvanlarda asgarî zekat derecesi tesbit edildikten sonra zekat için ölçüler verilmiştir. Mesela: «Beş deve için bir koyun.. On deve için iki koyun zekat düşer» gibi... Böylece Şari' hayvanların zekatına mahsus olmak üzere belirli dereceler tesbit etmiş ve bu dereceler arasındaki hayvanlar zekattan muaf tutulmuştur. (Onbirden ondokuza kadar olan develerin zekattan muaf tutulması gibi..) Buna karşı altın, gümüş ve toprak ürünleri aynı kefede ele alınmıştır. Yani beş ukiye ve beş vesk ile zekata tabi olmaya başlar. Hz. Ali, İbni Ömer, İbrahim ve Ömer bin Abdülaziz, «asgarî dereceyi geçen miktar tesbit edilen ölçülere göre zekata tabidir» demek suretiyle mevzuu açıklamışlardır. İbni Ebî Leyla, Süfyan ve Malik de bu konuda mezkur zevata ittiba etmişlerdir.

Ebu Ubeyd dedi: Bu mevzuda bizim de görüşümüz budur..

Ticaret Malları ile Alacaklarda Zekat ve Bu Babta Varid Olan Hükümler

1178 — Ebu Ubeyd dedi: Ahmed bin Halid el-Vehbî (bu zat Humus ehlindendir) bize anlattı; dedi ki: Muhammed bin İshak bize İbni Şihab, Humeyd bin Abdurrahman ve Abdurrahman bin Abdülkarî'den şöyle dediğini nakletti: «Ömer bin Hattab zamanında «Beytü'l-mal» üzreinde görevli bulunuyordum. Atiyyeleri çıkardığı zaman tacirlerin malını bir arada toplayıp hazır bulunan ve hazır bulunmayan mallarının hesabını yapardı. Sonra hazır bulunan maldan, hazır olan ve hazır olmayan mallarının zekatını alırdı.

1179 — Ebu Ubeyd dedi: Yahya bin Said, Ebu Muaviye ve Yezid bize Abdullah bin Ebi Seleme, Ebu Amr bin Hammas ve babasından şöyle dediğini nakletti: «Ömer bana uğradı. Dedi ki: Ey Hammas malının zekatını öde.» Ben: «Benim yalnızca deriden bir kesem ile (bir miktar)

erzak vardır.» diye karşılık verince Hz. Ömer şöyle dedi: «Bunların kıymetini tesbit et, sonra da zekatını öde.»

1180 — Ebu Ubeyd dedi: Osman bin Salih bana Bekr bin Mudar, Muhammed bin Aclan, Ebu'z-Zinad, Ebu Amr bin Hammas, babası ve Hz. Ömer'den aynı tarzda veya benzer bir rivayet nakletti.

1181 — Ebu Ubeyd dedi: Said bin Ufeyr bana Yakub bin Abdurrahman el-Kari' ve Musa bin Ukbe —Musa rivayeti Nafi'den mi, yoksa başkasından mı naklettiğini hatırlayamıyor— den naklen İbni Ömer'den şöyle dediğini anlattı: «Ticaret amacıyla bulundurulan köle ve kumaş gibi eşyaya zekat düşer.»

1182 — Ebu Ubeyd dedi: Yezid bize Habib bin Ebi Habib, Amr bin Herim ve Cabir bin Zeyd'den bu konuda şöyle dediğini anlattı: «Bu nevi eşyaya zekatın tahakkuk ettiği gün, kıymetlerini tesbit et. Sonra zekatını çıkar.»

1183 — Oysa ki İbni Abbas şöyle demiştir: Ticaret mallarına zekat vacib olduğu halde satılana kadar bunların zekatını geciktirmede bir beis yoktur.

1184 — Ebu Ubeyd dedi: Kesir bin Hişam bize Cafer bin Bürkan ve Meymun bin Mihran'dan şöyle anlattı: Meymun dedi ki: Zekat sana vacib olduğu zaman, satılmak üzere yanında bulunan nakdî ve aynî eşyayı gözden geçir ve nakdî kıymetini tesbit et. Sonra halivakti yerinde olan bir kimsede bulunan alacağını hesapla. Bilahare de zimmetinde bulunan borçları ondan düş ve elde kalanın zekatını çıkar.

1185 — Ebu Ubeyd dedi: Yezid bize Hişam ve Hasan'dan şöyle anlattı: Hasan dedi ki: «Kişinin, zekatını çıkaracağı ay geldiği zaman bu kimsenin bütün mallarının, satın aldığı ticari eşyanın ve tahsilinden umut kesilen alacaklar dışındaki bütün alacaklarının zekatını ödemesi gerekir.»

1186 — Ebu Ubeyd dedi: Hüşeym bize anlattı; dedi ki: Muğire İbrahim'den rivayetle bize şöyle nakletti: İbrahim dedi ki: «Kişi zekat ödeme vakti geldiğinde ticaret gayesiyle bulundurduğu eşyalarının kıymetini tesbit ederek (diğer) mallarıyla birlikte zekatını çıkarır.»

1187 — Ebu Ubeyd dedi: Mervan bin Şuca' bize Husayf ve Mücahid'den anlattığına göre Mücahid: Mücevherat ve inci gibi değerli eşya, ticaret amacıyla satın alınmış olması, zekata tabi değildir.

1188 — Ebu Ubeyd dedi: Abdurrahman bin Mehdi, bize Süfyan bin Hammad, İbrahim, Salim ve Said bin Cübeyr'den benzer bir rivayet nakletti.

1189 — Ebu Ubeyd dedi: Husayn bize Haccac ve Ata'dan aynı görüşte olduğunu rivayet etti.

1190 — Ebu Ubeyd dedi: Süfyan bin Said ve Irak alimleri bu rivayet-

lere istinad ederek ticaret mallarının değerlendirilmesi ve diğer mallarla birlikte zekatlarının çıkarılmasına kail olmuşlardır.

1191 — Malik bin Enes ise, demiştir ki: Ticaret gayesiyle tedavül halinde olan eşya nakdî bir kıymete dönüşmeyen aynı mallar zekata tabidir. Ancak alışveriş için sahibinin elinde bulunan eşya ise, seneler boyu kalsa bile, satılmadıkça zekata tabi değildir. Bunun nakdî kıymetine ise yalnızca bir yılın zekatı düşer. Zira mal sahibi belirli bir malı için başka bir nevi maldan zekat ödemesi uygun değildir.

Ebu Ubeyd dedi: Malik'den bu rivayeti bana Yahya bin Bükeyr anlattı.

1192 — Ebu Ubeyd dedi: Bize göre Süfyan ve Irak ehlinin görüşü daha uygundur. Buna göre nakdî kıymete dönüşen ve dönüşmeyen ticari eşya arasında fark yoktur. Ashab ve tabiinden rivayet edilegelen hadisler bunu teyid etmektedir. Bu zevat, ticaret erbabının elinde bulunan aynı ticaret eşyasının nakdî değerini belirleyip nakdî varlığına eklemesini öngörmüşlerdir. Eğer toplam varlığına zekat düşerse, bunun zekatını ödeyecektir. Malik'den önce hiç bir alimin nakdî ve aynı ticaret eşyası arasında bir fark gözettiğine dair bir şey bilemiyoruz.

1193 — Ebu Ubeyd dedi: Kimi fakihler de ticaret eşyasına zekat düşmeyeceğine kail olmuşlardır. Bunların delili şudur. Bu nevi eşyaya zekat düşer diyenler, malın kıymetlendirilmesini istemişlerdir. Halbuki zekat, ya nakdî eşyadan veya aynî eşyanın bizzat cinsinden alınır. Oysa ki sözkonusu eşya bu mefhuma dahil olmadığı için, ona zekat düşmez.

1194 — Bize göre bu görüş yanlış bir tevile istinad eder. Zira Rasulüllah (S.A.V.) ile ashabı kiramın yolu odur ki, herhangi bir mala düşen hak, mal sahibine kolaylık olsun diye aynı maldan değil de başka bir maldan verilmesi cihetine gidilmiştir.

1195 — Rasulüllah (S.A.V.)'in Yemen'de amil bulunan Muaz'a cizyeye dair gönderdiği mektubu bu konuda misal gösterebilir. «Baliğ olan her erkeğe bir dinar veya bir dinar değerinde Yemen kumaşı cizye düşer.»

Görülüyor ki, Rasulüllah (S.A.V.) nakdî eşya yerine aynî eşya almıştır.

1196 — Bundan başka, Rasulüllah (S.A.V.) Mecran ahalisine yazarak her yıl bin elbise veya bunun değerinde gümüş vermek ile mükellef tuttu. Böylece de aynî eşya yerine nakid alma cihetine gitmişlerdir.

1197— Hz. Ömer (R.A.) de cizye vergisi alarak deve almıştır. Halbuki cizyede asıl gümüş ve altın olarak alınmasıdır.

1198 — Ali bin Ebi Talib (R.A.) de cizye vecibesi olarak iğne, ip ve çuvaldız gibi şeyleri almıştır.

1199 — Zekat konusunda dahi Muaz'dan rivayet edildiğine göre, ay-

nı maldan olmayan çeşitli şeyler almıştır: «Bana bir elbise ve giyecek bir şey getirin. Zira bu size daha kolaydır. Aynı zamanda Medine'deki muhacirlere de daha yararlıdır.»

1200 — İbni Mes'ud'dan rivayet edilir ki, onun eşi ona: «Benim yirmi miskal değerinde bir gerdanlığım vardır» dedi. İbni Mesud: «Onun için beş dirhem öde» diye cevap verdi.

1201 — Ebu Ubeyd dedi: Bütün bu rivayetlerde görüldüğü üzere belirli bazı mallara düşen haklar aynı maldan değil de başka maldan alınmıştır. Bu ise zekatın isbat edilmeyeceğini gösterir. Zira zekat hiç bir şeyin isbat edilemeyeği bir haktır. Ancak zikredilen şahsiyetler zekatın tahakkuk ettiği maldan bu vecibeyi ödemek yerine başka bir maldan ödemek daha kolay olursa, bu cihete gitmeyi uygun görmüşlerdir. Ticaret malları da buna benzer. Bunda asıl, zekatın aynı eşyadan ödenmesidir. Halbuki eşyayı bölüp parçalama imkânı olmadığı için, zekatın kıymetten ödenmesine ruhsat vermişlerdir.

1202 — Şayet bir kimse, zekat tahakkuk eden ticaret mallarını değerlendirip de bu malların bir öküz, hayvan veya bir memluk değerinde olduğu tesbit edilirse, bu kimsenin zekat olarak bu nevi eşyayı vermesi halinde bizce zekatını ödemiş ve iyilik yapmış bir kişi sayılır. Şayet de bu kimse mezkur eşyanın zekatını kıymet olarak altın veya gümüş cinsinden ödemesi daha kolay ise, zekatını öylece ödemesi onun için meşrudur.

Bizim görüşümüze göre tacirlerin mallarının hükmü budur. Ki, bütün müslümanlar ittifak ile ticaret mallarına zekatın vacip olduğunu savunmuşlardır.

1203 — Diğer görüşe gelince: Bizce bu görüş ilim ehlinin rey'i değildir.

1204 — Ticaret gayesiyle bulundurulan eşya, memluk ve diğer şeylere zekat düştüğü halde, aynı eşya ticaret amacıyla bulundurulmadığı zaman zekattan muaf tutulması şundandır: Bu nevi mallar, sünnete göre zekattan muaf tutulması, ancak şahsî bir eşya ve meta' olarak kullanıldıkları takdirde sözkonusudur. Bundan dolayıdır ki, müslümanlar çalışan deve ve sığırlardan zekatı ıskat etmişlerdir. Ticaret malları ise, mali artırmak ve çoğaltmak amacına matuftur. Bu haliyle ticaret malları, nesil ve çoğalması amaç kabul edilen saime hayvanlarına benzer. Bundan dolayı da zekat ona vaciptir. Şu kadar var ki, bu mallardan her biri kendine mahsus kurallar çerçevesinde zekata tabidir. Bu kurallar gereğince, ticaret mallarının zekatı kıymet olarak verilir. Hayvanların zekatı ise, muayyen sayılardan belirli yaştaki hayvanlarla ödenir. Böylece her iki mal

temelde zekatın vücubuna konu teşkil etmişken uygulamada her biri kendine mahsus kurallar çerçevesinde zekata tabi olmuştur.

Aynî eşya olarak sahiplerinin elinde bulunması halinde ticaret mallarının zekatına ilişkin varid olan rivayet ve görüşler bunlardır.

1205 — Ticaret malları yanında (mal sahibinin) alacakları da varsa, alacağın ticarî olması açısından, bu konuda beş çeşit görüş mevcut olup bu görüşler eski ve yeniler tarafından ortaya atılmıştır:

1206 — Birincisi: Eğer alacaklar varlıklı kimseler zimmetinde ise, bunların zekatı hazır bulunan ticarî eşyanın zekatı ile birlikte ödenir.

1207 — İkinci vecihe göre: Şayet alacaklar tahsil edilme ihtimali zayıfsa, tahsil edilene kadar zekatının tehir edilmesi lazımdır. Tahsil edilince geçen seneler için de olmak üzere zekatı verilir.

1208 — Üçüncüsü, tahsil edildiği zaman üzerinden birkaç sene geçmiş olsa da, onda yalnız bir yıllık zekat tahakkuk eder.

1209 — Zekat alacaklıya değil borçluya düşer.

1210 — Beşincisi, ona kesinlikle zekat düşmez. Yani ne alacaklıya ve ne de borçluya bir şey düşmez. Varlıklı bir kimsenin zimmetinde olsa bile.. Bütün bu bahislerde nakledilmiş hadisler vardır.

1211 — Birinci mevzua gelince: Ahmed bin Halid bize Muhammed bin İshak, İbni Şihab, Humeyd bin Abdurrahman bin Avf, Abdurrahman bin Abdülkarî ve Hz. Ömer'den rivayet ettiğine göre, malın zekatını aldığı zaman malın hazır olan ve olmayan kısımlarını hesaba tabi tutardı.

1212 — Ebu Ubeyd dedi: Haccac bize İbni Cüreyc'den şöyle dediğini nakletti: Yezid bin Yezid Cabir bana nakletti: Abdülmelik bin Ebi Bekr ona şöyle anlatmıştır: Ömer bin Hattab şöyle demiştir: Zekat ödeme vakti geldiği zaman alacaklarınla elindeki malını hesapla hepsinin toplamını yap ve zekatını öde.

1213 — Abdullah bin Salih ve İbni Bükeyr bize Leys bin Sa'd, Akil, İbni Şihab ve Saib bin Yezid'den rivayet ettiğine göre: Hz. Osman şöyle dedi: «İstediğin takdirde zimmetinde bulunduğu kimseden tahsil edebildiğin, zimmetinde bulunduğu kimse de ödeme kudretinde olan bir kimse ise ve iyilik olsun diye ve yahut utanmak duygusu ile alınmayan borçlara zekat vacibtir.»

1214 — Ebu Ubeyd' dedi: Ebu'n-Nadr ve Abdullah bin Salih bize Leys bin Sa'd Nafi' ve İbni Ömer'den şöyle anlattılar: İbni Ömer dedi ki: «Tahsil etmek umudunda olduğun alacaklarından dolayı zekat yılı geçtikçe zekat ödemek ile mükellefsin.»

1215 — Ebu Ubeyd dedi: Haccac bize İbni Cüreyc'den şöyle dediğini anlattı: Ebu'z-Zübeyr'in bize anlattığına göre; herhangi bir kimsede borcu olan bir kimse hakkında, Cabir bin Abdullah'dan şöyle sorulduğunu işit-

ti: «Alacaklı bir kimse, alacağının zekatını ödemekle mükellef midir?» Cabir evet diye cevap verdi.

1216 — Ebu Ubeyd dedi: Yezid bize Habib, Amr bin Herem ve Cabir bin Zeyd'den şöyle dediğini anlattı: Tahsil edeceğini umduğun alacağın için zekat vermek ile mükellefsin.

1217 — Ebu Ubeyd dedi: Yahya bin Said bize Osman bin Esved'den anlattığına göre, Mücahid'den aynı konuda sordu: Mücahid «ele geçirilmesi mümkün olan şeylerin zekatını çıkar,» diye cevap verdi.

1218 — Ebu Ubeyd dedi: Hüseyin bize Yunus, Hasan, Muğire ve İbrahim'den anlattığına göre bu iki zat şöyle demişlerdir: «Varlıklı borçluların zimmetindeki borçlar için zekat vermek icabeder.»

1219 — Ebu Ubeyd dedi: Kesir bin Hişam bize Cafer bin Bürkan ve Meymun bin Mehran'dan şöyle rivayet etti: Meymun bin Mehran dedi ki: «Zekat vecibesi ile karşı karşıya kaldığın zaman bütün elindeki malları ve varlıklı kimselerdeki alacaklarını gözden geçir. Daha sonra zimmetindeki borçları hesapla ve servetten düş. Neticede elde kalanın zekatını ver. Ebu Ubeyd dedi: Birinci mütalaaya giren ve mal sahibinin malı ile birlikte zekatını ödemekle mükellef bulunduğu tahsil edilme imkânı bulunan alacaklara dair varid olan rivayetler bunlardır.»

1220 — Tahsil edilme ümidi bulunmayan alacaklara gelince: Yezid bize Hişam bin Hassan, İbni Sirin ve Ubeyde'den naklen tahsili şüpheli alacaklar hakkında Hz. Ali'den şöyle anlattı: Hz. Ali dedi ki: «Eğer alacaklı kimse sadık ise, alacağını tahsil ettiğinde geçmiş (seneler) için de olmak üzere zekatını ödesin.»

1221 — Ebu Ubeyd dedi: İsmail bin İbrahim bize Halid el-Hazza', İbni Sirin ve Hz. Ali'den aynı tarzda veya benzer bir rivayet nakletti. Şu kadar var ki, senedde Ubeyde'nin adını zikretmemiştir.

1222 — Ebu Ubeyd dedi: Said bin Ufeyr bize Yahya bin Eyyub, Abdullah bin Süleyman —veya İbni Süleyman—, Said bin Ebî Hilal, Ebu'n-Nadr ve İbni Abbas'dan alacak hakkında şöyle anlattı: İbni Abbas dedi ki: «Tahsil edebileceğini ümid etmediğin alacağı, tahsil etmedikçe, zekatı verme. Onu tahsil ettiğin zaman da ona terettüp eden zekatı öde.»

1223 — Ebu Ubeyd dedi: Üçüncü görüşe gelince: Hüşeym bize anlattı; dedi ki: Mensur Hasan'dan naklen bize şöyle rivayet etti: Hasan dedi ki: Bir kimse, tahsilinden umudunu kestiği alacağı olup da bu alacağı tahsil ederse, yalnız bir yıl için zekatını çıkarsın.

1224 — Ebu Ubeyd dedi: İsmail bin İbrahim bize Eyyub ve Meymun bin Mihran'dan şöyle dediğini anlattı: Ömer bin Abdülaziz, malını (alacağını) kendisine iade ettirdiği bir kişi hakkında bana yazarak, bu kişinin, geçmiş yıllar için, alacağının zekatını almamı emretti. Bir süre sonra bana:

«Sözkonusu mal, ondan umut kesilen bir mal idi. Bu nedenle ondan yalnız bir yıl için zekat al» diye ikinci bir name yazdı.

1225 — Ebu Ubeyd dedi: Kesir bin Hişam bize Ca'fer bin Bürkan ve Meymun bin Mihran'dan şöyle dediğini rivayet etti: Ömer bin Abdülaziz Cezire «Beytü'l-mal»ındaki (haksız yere tahsil edilmiş) bazı mallar hakkında mektup yazdı. Ravi daha sonra Eyyub'un rivayetine benzer veya aynı tarzda bir eser nakletti.

1226 — Ca'fer şöyle anlattı: Meymun ve Yezid bin Yezid'in kendi aralarında zekat konusunu konuşurlarken işittim. Yezid şöyle diyordu: Ömer bin Abdülaziz kişiye ücretini verdiği zaman, kendisinden (bu ücret veya maaş için) zekat alırdı. Aynı şekilde haksız yere alınmış malları sahiplerine iade ettiği zaman da ondan zekat almakta idi. Atiyyeler sahiplerine dağıtıldığı zaman ondan zekat almakta idi.

1227 — Dördüncü kavle gelince: Muhammed bin Kesîr bize Hammad bin Seleme ve Hammad bin İbrahim'den zimmetinde bulunduğu kimse tarafından sahibine iadesi ihmal edilip sürüncemede bırakılan alacak hakkında şöyle anlattı: İbrahim dedi ki: «Bu nevi alacakların zekatı, onun nimetinden yararlanan kimse tarafından ödenir.»

1228 — Muhammed bin Kesir bize Hammad, Kays bin Sa'd ve Ata'dan benzer bir eser nakletti.

1229 — Beşinci görüşe gelince: Abdurrahman bize Süfyan, Ebu'z-Zinad ve İkrime'den şöyle dediğini anlattı: «Alacağa zekat düşmez.»

1230 — Ebu Ubeyd dedi: İbni Ebî Zaide bize Abdülmelik ve Ata'dan şöyle rivayet etti: Ata' dedi ki: «Zimmetinde borç bulunan bir kimse bu borcun zekatını ödemek durumunda değildir. Alacaklı da alacağını teslim almayıncaya kadar, onun zekatını vermekle mükellef değildir.»

1231 — Ebu Ubeyd dedi: Yahya bin Said bize Osman bin Esved'den şöyle dediğini rivayet etti: «Ata'dan bu konu hakkında sordum. O şöyle dedi: Alacaklı, alacağını teslim almadıkça, onun zekatı ödemez.»

1232 — Ebu Ubeyd dedi: Muhammed bin Kesir bize Evzaî ve Ata'dan şöyle nakletti: Ata' dedi ki: Biz Mekke ehli, alacağı varlığı kesin olmayan bir mal olarak kabul etmekteyiz.

İbni Kesir dedi: Ata' demek istemiştir ki, alacağa zekat düşmez.

Ebu Ubeyd dedi: Naklettiğimiz bu malumat beş görüşte toplanmaktadır. Hicaz ve Irak ehli bu görüşlerden hangisine uyulacağı konusunda ihtilaf etmişlerdir.

1233 — Malik'in bu konudaki görüşüne gelince: Bükeyr bana Malik'ten anlattığına göre şöyle demiştir: Alacaklı alacağını teslim aldığı zaman, senelerce başkasının zimmetinde kalsa dahi, onun sadece bir yıllık zekatını ödemekle mükelleftir. Zira alacaklı, bu malın zekatını başka

bir maldan ödemekle mükellef değildir. Malik'in dediğine göre tacir de, mülkiyetinde bulunan ticari eşya, senelerce elinde kalsa dahi, onları satmayıncaya kadar zekatlarından mesul değildir. Nihayet bu eşyayı sattığı zaman, bunların kıymetine düşen zekatı vermekle mükelleftir.

1234 — Ebu Ubeyd dedi: Malik der ki: Eğer alacaklı alacağından misline zekat vacib olamayan bir miktar teslim alırsa ve bundan başka malı varsa, ikisi bir arada zekat düşecek miktarda olursa, alacağının zekatını malı ile birlikte öder. Eğer zekat düşecek miktarda malı yoksa, ancak teslim alacağı bir miktar borç ile birlikte bu miktara ulaşırsa, onun zekatını ödemekle mükelleftir.

1235 — Ebu Ubeyd dedi: Süfyan ve Irak ehlinin görüşüne gelince: Bunlar güvenilir ve ödeme gücü bulunan kimselerin zimmetindeki alacaklar alacaklının eline geçtikten sonra geçmiş seneler için olmak üzere zekatını ödemekle mükelleftir. Şayet tahsil edilme ümidi bulunmayan; borçlunun, zimmetinde bulunan hakları inkâr etmesi mesabesindeki alacaklar veya kaybolup sahibinin eline geçmeyen mallar yahut nerede olduğu bilinmeyen ancak sonradan sahibinin eline geçen mallar hakkında Süfyan'ın bizzat görüşünü hatırlayamamaktayım. Şu kadar var ki bu konuda bütün Irak ehlinin görüşü odur ki, bu durumda olan bir kimseye ne geçmiş seneler için ve ne de içinde bulunulan sene için zekat ödemek vacib değildir. Binaenaleyh bu durumdaki mallar henüz yeni kazanılmış mallar mesabesinde olup sahibi tarafından bir sene sonra zekatının ödenmesi gerekir.

1236 — Ebu Ubeyd dedi: Bütün bu görüşler içinde, Hz. Ömer, Osman, Cabir ve İbni Ömer'den nakledilen değerli rivayetleri tercih etmekteyim. Bundan başka tabiinin görüşü, sonra Hasan, İbrahim, Cabir bin Zeyd, Mücahid ve Meymun bin Mihran'ın görüşleri şayanı dikkattir. Bunlara göre alacaklı her yıl alacaklarının zekatını elinde bulunan diğer malları ile beraber ödemesi gerekir. Tabii ki, alacaklar ödeme gücü bulunan güvenilir kimselerin zimmetinde bulunuyorsa.. Zira bu nevi alacaklar sahibinin elinde olan mallar mesabesindedir.

Adı geçen zevatın bu görüşü savunmaları şu şekilde açıklanabilir: Şayet alacakların zekatını; bu alacakları teslim alana kadar erteleyen kimse, alacağının zekatını öderken bağlı kalacağı bir sınır olmayacak ve hakkıyla ödeme imkânı bulamayacaktır. Zira borçlu olan kimse olabilir ki, bu borcu birkaç defada yani beşer, onar dirhem taksitli, yahut bundan daha çok veya daha az taksitler halinde ödemek üzere borçlanmıştır. Bu takdirde de alacaklı, borçludan geri alacağı her bir dirhem ve daha fazlası için ayrı ayrı zekat ödeme durumunda kalacaktır. Hatta geçmiş seneleri, ayları ve hatta günleri tesbit etmek zorunda bırakılacak ve bu

tesbit gereğine teslim almış olduğu miktara ne kadar zekat düştüğünü hesaplama külfetine tabi tutulmuş olacaktır. Bundan taksir ve aciz kalma durumu ortaya çıkabilir. Adı geçen zevat bu durumu gözönünde bulundurarak ve ihtiyatlı davranılsın diye, alacaklının sene başında, elindeki mallarla beraber alacaklarının zekatını da ödemesini öngörmüşlerdir. Bana göre meselenin sağlam çözümü budur. Şayet diğer görüşü, bütün mahzurlarını telafi edecek şekilde uygulayabilecek kimse varsa, o görüşe göre amel etmesi onun için —inşallah— caizdir. Ki bütün bu söylediklerimiz tahsil edilme imkânı bulunan ve güvenilir kimselerin zimmetindeki borçlarla ilgilidir.

1237 — Şayet durum bunun aksi ise; yani alacaklı alacağından umudunu kesmiş veya kesmiş gibi ise, bu konuda uyulacak görüş Hz. Ali'den, tahsil edilip edilmemesi bilinemeyen alacaklara dair nakledilen görüştür. Yine bu konuda İbni Abbas'tan umut kesilen borçlar ile ilgili olarak nakledilen görüş de şayanı dikkattır. Buna göre tahsil edilmemiş borçlara «acilen» zekat düşmez. Sahibi onu teslim alınca geçmiş seneler için de olmak üzere zekatını verir.

Ebu Ubeyd dedi: Bu görüş kanaatımca bu nevi alacağa zekat düşmez, ya da bir yıllık zekat düşer, diyenlerin görüşünden daha uygundur. Zira bu nitelikteki malın sahibi her ne kadar malından ümidini kesmişse de, hakikatte onun malıdır. Ne zaman ki bu hakkının hasmının zimmetinde olduğunu isbat ederse yahut borçlu, bu borcu ödeyebilecek hale gelirse, hakkını yeniden kazanma imkânına kavuşabilir. Şayet dünyada onu kazanmazsa, ahirette hak onun lehine tecelli edecektir. Aynı şekilde bir şeyini kaybeden bir kimse, insanlar içinde buna sahip çıkmak onun hakkıdır. O halde bu nevi hak sahipleri hiç bir şekilde haklarını kaybetmiş olduklarını göremiyorum. Hatta mal sahibi malını kaybetmiş olsa bile, bulunduğu zaman, ona sahip çıkmakta başkasından daha haklı değil mi? Öyleyse nasıl olur da, mülkiyeti sabit olduğu halde bu maldan Allah'ın hakkı sakıt olmuş olsun. Binaenaleyh bir kimse bir şeye malik olmadığı halde, o şeye sahip olmakta başkasından daha haklı olması nasıl düşünülebilir. Tabii ki bu tenkid alacağı, yeni kazanılmış bir hak gibi görenlere yöneliktir.

Alacaklar tahsil edildiği zaman yalnızca bir yıllık zekata tabidir, diyenlere de şu tenkidi yöneltmek mümkündür. Bunlara denilebilir ki, bu mal ya yeni kazanılmış bir mal gibidir. Ki bu görüş Iraklılara aittir. Bu takdirde verilecek hüküm de onların verdiği hükümden ayrı olmaz. Ya da alacaklının diğer mallar gibi sahibine ait bir maldır. Bu durumda da diğer malları gibi geçmiş seneler için de olmak üzere zekata tabidir. Bu görüş de Hz. Ali ve İbni Abbas'a aittir.

1238 — O halde tahsil edilen alacaklar yalnızca bir yıllık zekata tabidir, şeklindeki görüş içinse bir vecih bulamıyoruz. Kanaatımca en sağlam görüş, geçmiş için de olmak üzere, bu malın zekata tabi olduğunu söyleyen Hz. Ali ve İbni Abbas'ın görüşüdür. Bunlara göre zekatın bu maldan «acilen» sakıt olması, mal sahibinin ondan ümidini kesmiş olmasındandır. Yoksa —mal sahibi sözkonusu hakkın sahibi olduğu sürece— hakikatte zekat ondan sakıt olmaz.

Alacaklıya iade edilen veya henüz iade edilmemiş bulunan alacakların zekatına dair varid olan rivayetler bunlardır.

1239 — Şayet alacaklı, borçludan alacağını istemeyip malının zekatı olarak ona bırakmak isterse; tabiinden bazı zevata göre buna cevaz verilmiştir.

1240 — Ebu Ubeyd dedi: Ebu Muaviye bize Abdülvahid bin Eymen'den şöyle dediğini nakletti: Ata' bi Ebi Rabah'a şöyle sordum: —Bir adamda alacağım vardır. Kendisinin malî durumu zayıftır. Alacağımı ona bırakıp malımın zekatı olarak bağışlayabilir miyim? Ata': «evet» diye cevap verdi.

1241 — Ebu Ubeyd dedi: Yezid bize Hişam ve Hasan'dan şöyle rivayet etti: Hasan ödünç olacak verilmiş ise, alacağın, malî durumu müsait olmayan borçluya bırakılmasında bir mahzur görmezdi. Amcam şöyle derdi: Sizin bu alışverişleriniz buna dahil değildir. (Yani satılan bir malın karşılığı ise, zekat olarak borçluya bırakılması Hasan'a göre caiz olmaz).

1242 — Ebu Ubeyd dedi: Hasan ve Ata'nın bu konuda ruhsat vermeleri alacağın zekatı hakkındaki görüşlerinin bir neticesidir. Şöyle ki, Ata' güvenilir bir varlık da bile olsa, alacağı zekat düşmediğini savunuyordu. Hasan ise tahsili kesin olmayan alacak hakkında bu görüşü ileri sürmüştür. Ona göre bu nevi alacaklardan biri de malî durumu iyi olmayan kimsenin zimmetinde bulunan alacaktır. O halde varlığı düşük olan kimselerin zimmetindeki alacaklar konusunda aralarında görüş birliği vardır. Bu iki zat ödeme gücü bulunmayan borçluların zimmetindeki alacaklardan dolayı alacaklıya Allah'ın hakkı olan zekatı vacib görmemelerinin bir neticesi olarak, alacağı, zimmetinde bulunduğu kimseye verilmiş bir zekat hükmünde kabul etmişlerdir. Buna göre alacaklının malî durumu zaif olan bu kimseye verdiği ödünç malından ayrılmış bir zekat gibidir. O halde alacaklının bunu zekat niyetiyle borçluya bırakması ve onu bu mükellefiyetten kurtarmasından başka bir yolu yoktur. Adı geçen iki zata göre alacaklının zekata niyet etmesi ve borçluyu mükellefiyetten kurtarması halinde alacak zekat yerine geçer. Ancak eser ve rey ehli içinde bu görüşü benimseyen ve onunla amel eden bir kimse bilmiyorum.

1243 — Süfyan bin Said'den naklettiklerine göre; o, alacağı zekat

olarak borçluya bırakmayı mekruh görmüş ve bunun zekat yerine geçmeyeceğine kail olmuştur. Aynı konuyu Abdurrahman'a sordum. O da Süfyan'ın görüşündeydi. Hatta yanlış hatırlamıyorsam, Malik'in de aynı görüşte olduğunu nakletmişti. Görüşüme göre de, bazı nedenlerle alacaklının zekatı yerine geçmez:

1244 — Birincisi, Rasulüllah (S.A.V.)'in zekata dair sünneti buna muhaliftir. Zira Rasulüllah (S.A.V.) zekatı zenginlerin elde mevcut mallarından alıp fakirlere vermekteydi. Ondan sonra gelen halifeler de böyle yapmıştır. Bu zevattan hiçbirisinin alacağın zekattan sayılmasına dair kimseye izin verdiği bize intikal etmiş değildir. Hem de malumdur ki insanlar Rasulüllah (S.A.V.) ve halifeleri döneminde de kendi aralarında borçlanırlardı.

1245 — İkincisi: Bu nevi alacaklar yok olmuş ve sahibinin elinden çıkmış ödünç mallar ve alacaklar hükmündedir. İşte alacaklı bu malı kaybettikten sonra zekat niyetiyle başkasına temlik etmek istemektedir. Hakikatte bu, muamelatın kurallarına aykırıdır. Zira alacaklı alacağını teslim almadan ikinci bir vecihe (muameleye) başvurması (yani alacağını temlik etmesi) caiz değildir. O halde aynı muamele şeklinin Allah ile kulları arasında nasıl caiz görülsün? (1)

1246 — Üçüncüsü: Alacaklı umut kestiği alacağını borçluya zekat niyetiyle bırakmakla kendi malını korumayı amaç edinmediğinden emin olamayız. O böylelikle alacağını zekat olarak bırakmakla alacağını, kendi malı için koruyucu bir vasıta kılmıştır. Zira bu nevi alacaktan alacaklı umudunu kesmiş idi. Halbuki Allah ancak kendi rızası için yapılanı kabul buyurur.

Ebu Ubeyd dedi: Buraya kadarki kısımda alacaklı açısından alacağın hükmüne değindik. Borçlu açısından ise konu değişiktir. Bu konuda da hadisler nakledilmiştir:

1247 — Ebu Ubeyd dedi: İbrahim bin Sa'd bize İbni Şihab ve Saib bin Yezid'den şöyle dediğini anlattı: Osman bin Affan'ın şöyle dediğini işittim: «İçinde bulunduğunuz bu ay zekatı ödeme ayınızdır. Kim ki, zimmetinde bir borç varsa onu ödesin ki, zekatınızı çıkarasınız. Kim de zim-

---

(1) **Alacağın temlik konusu islâm mezhepleri arasında tartışma konusudur. Mecelle'yi eleştirirken Ebu'l-Ulâ Mardin bu konuya şöyle değinmiştir. «Hükümleri tedvinde dar bir çerçeve içinde kalınmıştır. Hanefî fıkhı ile yetinilerek iç siyaset endişesiyle hareket edilmiştir. Bu yüzden Roma hukukunda bile bulunmayan Malikî mezhebindeki «alacağın temliki ve borcun nakli» hükümleri tedvin fırsatı kaçırılmış ve böylece bu hüküm tedvin şerefi Alman Medenî kanununa terkedilmiş oldu.» (Ord. Prof. Ebu'l-Ulâ, Ahmed Cevdet Paşa, İstanbul, 1946, s. 171)**

metinde zekat vecibesi tahakkuk etmemişse, tatavvu olarak vermesi hariç, ondan istenmeyecek. Kim de kendisinden zekat alınmışsa, ertesi yıl aynı ay girene kadar ondan bir daha zekat alınmayacaktır.»

İbrahim dedi: Kanaatimce sözkonusu aydan Ramazan ayı kasdedilmiştir.

Ebu Ubeyd dedi: Kimden nakledildiğini tam olarak hatırlayamadığım ve bize nakledilen bazı eserlerde ise Osman (R.A.)'ın murad ettiği ayın Muharrem ayı olduğu anlatılmıştır.

1248 — Ebu Ubeyd dedi: Kesir bin Hişam bize Ca'fer bin Bürkan ve Meymun bin Mihran'dan şöyle dediğini anlattı: «Zekat ödeme mükellefiyetin tahakkuk ettiği zaman sahip olduğun mallarını gözden geçir. Sonra zimmetinde bulunan borçları mevcut malından düş. Daha sonra da arta kalanın zekatını öde.»

1249 — Ebu Ubeyd dedi: Muhammed bin Kesir bize Hammad bin Seleme, Hammad ve İbrahim'den şöyle anlattı: İbrahim dedi ki: «Alacağı zekatı ancak onun hayrından yararlanan (borçlu)ya aittir.»

1250 — Kays bin Sa'd ve Ata'dan da aynı tarzda bir rivayet nakledilmiştir.

1251 — Ebu Ubeyd dedi: Yahya bin Bükeyr bize Malik ve Yezid bin Husayfe'den anlattığına göre, Süleyman bin Yesar'dan malı olan ve zimmetinde borç bulunan bir adam hakkında :

— Ona zekat düşer mi? diye sordu. Süleyman bin Yesar :

— Hayır, diye cevap verdi.

1252 — Ebu Ubeyd dedi: Malik ve Leys de bin dirheme malik, bin dirheme borçlu ve bin dirhem değerinde malları bulunan bir adam hakkında görüş beyan etmişlerdir: Leys demiştir ki: Adamın malik olduğu bin dirheme zekat düşmez.

1253 — Malik ise, bu adama malik olduğu bin dirhemin zekatını vermekle mükelleftir, demiştir.

1254 — Ebu Ubeyd dedi: Süfyan da bu konuda Leys gibi düşünüyordu. Rey ehlinin görüşü de budur.

1255 — Ebu Ubeyd dedi: Misal olarak verilen adama zekat düşmez, diyenler, eldeki bir dirhemi bin dirhemlik borç karşılığı kabul etmişlerdir. Buna karşı bin dirhem değerindeki eşyası ise, hesaba katmamışlardır. Zira insanlar esas olarak bu nevi eşyadan dolayı zekat ile mükellef değillerdir.

1256 — Diğer görüşü ileri sürenler ise, bin dirhem değerindeki eşya her ne kadar zekata tabi değilse de mal sahibinin mülkü olduğu için, bunu borcunun karşılığı olarak kabul etmişler ve bin dirhem nakid parayı da zekata tabi saymışlardır. Benim görüşüme göre doğru olan görüş bu-

dur. Zira mal sahibi bu durumda borcuna karşı aynî eşya olarak bin dirhemlik bir fazlalığa sahiptir. Bundan başka malumdur ki, mal sahibi bin dirheme malik olmasaydı, alacaklı alacağından dolayı onu sorumlu tutarak alacağının karşılanması için aynî eşyanın satılmasını isteyebilir.

1257 — Alacağı zekattan muaf sayan bazı alimler de derler ki, Peygamber (S.A.V.) ancak mal sahibinin eli altında bulunan hayvanları zekata tabi buyurarak, alacak durumundaki hayvanlara bu vecibeyi koymamıştır. Hatta o dönemde alacak mesabesinde olarak bulunbilen selef ve diyet develeri bulunabilmekte idi. Bununla beraber bu nevi develerden zekat alınmakta idi. Binaenaleyh altın ve gümüş de aynı durumda olup alacak niteliğinde olan bu mallara zekat düşmez.

1258 — Ebu Ubeyd dedi: Bahsi geçen alimlerin hayvanlarla ilgili olarak: «Bunların alacak durumundakilerine zekat düşmez» diye ileri sürdükleri görüş doğrudur. Hatta bu konuda müslümanlar arasında bir ihtilaf mevcut değildir. Ancak yukarıda zikredilen alimler, altın ve gümüş zekatını hayvanların zekatına kıyas etmekle hata ettiğinin farkında değildir. Zira sünnet bu iki malın zekatını birbirinden ayırmıştır. Binaenaleyh malumdur ki, Rasulüllah (S.A.V.) zekat memurlarını hayvanların zekatını toplamak üzere gönderir, onlar da bu zekatı, mal sahiplerinin gönlü ile veya onlara rağmen tahsil etmekte idiler. Rasulüllah (S.A.V.)'den sonra gelen imam (halife)lar döneminde de durum böyleydi. Hatta Ebubekir (R.A.) hayvanların zekatını menettikleri için bazı kabilelere karşı savaş açmıştır. Halbuki, ne Rasulüllah'dan ne de ondan sonra işbaşına gelen halifelerden altın ve gümüş zekatı konusunda kimseye karşı zorlayıcı bir tavır takındıkları varid olmamıştır. Olsa olsa, insanlar bu nevi zekatı hiç bir zorlamaya tabi tutulmadan ödemek durumundadırlar. Zira bu nevi malların zekatı bir emanet mesabesinde olup kendileri onu öderler. Bu malın elde mevcut olan kısmının da alacak durumunda olan kısmının da zekatından kendileri sorumludur. Çünkü bu mallar kendilerinin malı olup mal sahiplerinin zimmetinde emanet hükmündedir. Buna karşılık hayvanların zekatı, mal sahiplerini ilzam eden bir hükümdür. Kaldı ki, insanlar kendi aralarında ancak zahirî mallarından sorumlu tutulabilirler. Allah ile kendi aralarında ise hem zahirî hem de batınî mallarından sorumludurlar. İşte bu iki konuyu birbirinden ayıran bu iki hükümden daha belirgin bir fark bulunabilir mi?

1259 — Mezkur iki konuyu birbirinden ayıran bir başka fark da şudur: Şayet bir kimse, altın ve gümüş cinsinden (nakdî) malıyla öşür memuruna uğrayıp bu benim malım değildir veya onun zekatını ödedim dese, bu iddiası kabul edilir. Halbuki hayvan sahibi kimse, zekat memuruna

hayvanlarımızın zekatını ödedim derse, zekat memuru ondan bu iddiasını kabul etmeyip zekatını alabilir. Meğer ki, kendinden önce tahsilatta bulunan başka bir zekat memuru tarafından zekatın alındığını bilirse..

Altın ve Gümüşten Yapılmış Süs Eşyasının Zekatı ve Bu Babtaki İhtilaflar

1260 — Ebu Ubeyd dedi: Muhammed bin Ebî Adiy bize Hüseyn el-Muallim, Amr bin Şuayb, babası ve dedesinden şöyle dediğini rivayet etti: «Elinde iki altın bilezik ile Yemen'li bir kadın kızı ile birlikte Rasulüllah (S.A.V.)'e geldi. Rasulüllah:

— Bunların zekatını veriyor musun? diye sordu. Kadın: «Hayır,» dedi. Bunun üzerine Rasulüllah (S.A.V.) şöyle buyurdu: «İster misin ki, bu iki bilezikten dolayı Allah seni, ateşten iki bilezikle cezalandırsın.»

1261 — Ebu Ubeyd dedi: Abdurrahman bin Süfyan, Hammad, İbrahim ve Alkame'den şöyle dediğini rivayet etti: Abdullah'ın karısı Abdullah'a:

— Benim ziynet eşyam vardır. Abdullah: Bunların değeri ikiyüz dirheme baliğ mi. Eğer ikiyüz dirheme baliğ ise, ona zekat düşer. Hanımı:

— Benim kardeşimin yetim çocukları bendedirler. Bu zekatı onlara harcayabilir miyim?

Abdullah: «Evet, harcayabilirsin,» dedi.

1262 — Ebu Ubeyd dedi: İsmail bin İbrahim bize Sa'd bin Ebi Arube, Ebu Ma'şer ve İbrahim'den şöyle nakletti: Abdullah'ın hanımı yirmi miskal değerinde bir altın gerdanlığı vardı. Abdullah'a: «Bunun zekatını vereyim mi?» dedi. Abdullah: «Evet, onun için beş dirhem zekat ver.» dedi. Hanımı: «Bunun zekatını himayemde olan kardeşimin yetim çocuklarına vereyim mi?» dedi. Abdullah: «Evet» diye cevap verdi.

1263 — Ebu Ubeyd dedi: İsmail bin İbrahim bize İbni Ebi Necih ve Amr bin Şuayb'den şöyle nakletti: Abdullah bin Amr kendi üç kızına altı bin dinar değerinde süs eşyası satınaldı. Her yıl, mevlasını gönderip bu eşyanın zekatını çıkartırdı.

1264 — Ebu Ubeyd dedi: Abdülvehhab bin Ata'; Hüseyn el-Muallim, Amr bin Şuayb ve Salim'den şöyle dediğini rivayet etti: «Abdullah bana her yıl kızlarının süs eşyasını toplamamı ve zekatlarını çıkarmamı emrederdi.»

Ebu Ubeyd dedi: Kanaatımca bu zat Abdullah bin Amr'ın mevlası Salim'dir.

1265 — Ebu Ubeyd dedi: İbni Ebi Adiy bize Hüseyn el-Muallim, Amr bin Şuayb, Urve bin Zübeyr ve Hz. Aişe'den şöyle anlattı: Hz. Aişe dedi ki: «Zekatı verildiği takdirde süs eşyasının takılmasında bir beis yoktur.»

1266 — Ebu Ubeyd dedi: Cerir bize Mensur ve İbrahim'den şöyle anlattı: İbrahim süs eşyasında zekat vardır, demiştir.

1267 — Ebu Muaviye, bize A'meş ve İbrahim'den şöyle anlattı: İbrahim süs eşyasına zekat düştüğüne kail olmuştur.

1268 — Ebu Ubeyd dedi: Şeca' bin Velid bize Leys'den anlattığına göre Tavus ziynet eşyasına zekat düşer dedi.

1269 — Ebu Ubeyd dedi: Mervan bin Şüca' bize Husayf, Mücahid ve Ata'dan süs eşyasının zekatı hakkında şöyle rivayet etti: Mücahid ve Ata': İkiyüz dirhem veya yirmi miskal değerinde olursa, süs eşyasına zekat düşer, demişlerdir.

1270 — Ebu Ubeyd dedi: Yahya bin Said ve İbni Ebi Adiy bize Hüseyn el-Muallim ve Ata'dan benzer bir rivayet naklettiler.

1271 — Ebu Ubeyd dedi: Yezid bize Habib bin Ebi Habib, Amr bin Herim ve Cabir bin Zeyd'den şöyle anlattı: Cabir dedi ki: Yirmi miskal veya ikiyüz dirhem değerindeki süs eşyasına her yıl zekat düşer.

1272 — Ebu Ubeyd dedi: Hüşeym bize anlattı: Mensur bize İbni Sırîn'den süs eşyası hakkında şöyle dediğini rivayet etti: Yirmi miskal altına yarım miskal, kırk miskala bir miskal zekat düşer.

1273 — Ebu Ubeyd dedi: Aynı konu Hasan'dan da soruldu: Şöyle dedi: Bu konuda bize bir haber intikal etmemiştir. Lakin bu nevi eşyanın zekatını vermek bana daha sevimlidir.

1274 — Ebu Ubey dedi: Kesir bin Hişam bize Cafer bin Bürkan'dan şöyle dediğini haber verdi. Meymun bin Mihran'dan ziynet eşyasının zekatı konusunu sordum. Şöyle cevap verdi. Bizde bir gerdanlık vardı. Onun zekatını önceden beri vermişimdir. Hatta onun için ödenen zekat nerdeyse değerine yakın bir meblağ tutmuştur.

Ebu Ubeyd dedi: Süs eşyasına zekat düşer, diyenlerin görüşü budur.

Bu konudaki diğer bir görüşe göre ise bu nevi eşyaya zekat düşmez:

1275 — Ebu Ubeyd dedi: İsmail bin İbrahim bize Eyyub ve Amr bin Dinar'dan şöyle dediğini nakletti: «Cabir bin Abdullah'dan; süs eşyasına zekat düşer mi?» diye soruldu. O: «Hayır» dedi. «On bin dirhem olursa da mı?» denilince; «Ne kadar çok olsa da...» diye cevap verdi.

1276 — Ebu Ubeyd dedi: İsmail bin İbrahim bize Eyyub, Nafi ve İbni Ömer'den anlattığına göre, kızlarından her bir tanesini on bin dirhem

mehirle evlendirirdi. Bunun dört bin dirhemini süs eşyasına ayırırdı. Ancak süs eşyasının zekatını vermezlerdi.

1277 — Ebu Ubeyd dedi : Halid bin Amr el-Kureşî el-Küfî, bize Şerik, Ali ve İbni Selim'den şöyle anlattı: İbni Selim dedi ki: Enes bin Malik'den gümüş kaplamalı bir kılıç hakkında, ona zekat düşer mi? diye sordum. Enes: «Hayır» diye cevap verdi.

1278 — Ebu Ubeyd dedi : Yezid bize Yahya bin Said ve İbrahim bin Ebi Muğire'den şöyle dediğini anlattı: Kasım bin Muhammed'den süs eşyasının zekatı hakkında sordum O: «Hz. Aişe'nin kadınlara ve kardeşinin kızlarına bunu emrettiğini görmüş değilim» diye cevap verdi.

1279 — Ebu Ubeyd dedi : Abdulvahhab es-Sakafî bize Yahya bin Said, o da bir arkadaşından şöyle nakletti: Bu zat Kasım bin Muhammed'den ziynet eşyasının zekatı hakkında sordu. Kasım bin Muhammed : «Bunun zekatını veren kimseye şahit olmuş değilim» diye karşılık verdi.

1280 — Amre'den de konuyu sordum. Şöyle karşılık verdi: «Bu nevi eşyanın zekatını veren kimse görmedim. Benim bir gerdanlığım vardı. Oniki yüzlüktü. Ama zekatını vermezdim.»

1281 — Ebu Ubeyd dedi : Abdulvehhab bin Ata' bize Hişam ed-Destüvaî, Katade ve Said bin el-Müseyyib'den şöyle dediğini haber verdi : «Süs eşyasının zekatı, takılması ve başkasına ariyeten verilmesidir.»

1282 — Ebu Ubeyd dedi : Haccac bize Şu'be, Katade ve Hasan'dan şöyle dediğini nakletti: «Süs eşyasının zekatı, başkasına ariyeten verilmesidir.»

1283 — Ebu Ubeyd dedi : Abdullah bin Salih bize Leys bin Sa'd, Amr bin Haris, Rüzeyk bin Hakim ve Said bin Müseyyib'den şöyle dediğini anlattı: «Süs eşyası takılıp ondan yararlanıldığı takdirde ona zekat düşmez. Yok eğer (başkaları tarafından) takılmasına müsaade edilmezse ve bu yönde ondan yararlanılmazsa, ona zekat düşer.»

Ebu Ubeyd dedi : Senedde zikri geçen Ruzeyk bin Hakim'in ismi, Mısır'lılara göre «el-Hakim» olarak, Iraklılara göre ise «Hakim» olarak anılır. Rüzeyk bin Hakim, İbni Mübarek'in, onun babası olan Hakim bin Rüzeyk bin Hakim'den rivayette bulunduğu zattır.

Ebu Ubeyd dedi : Malik ve İbni Uyeyne ise bizzat Rüzeyk'ten rivayette bulunmuşlardır.

1284 — Ebu Ubeyd dedi : Hasan bin Abdullah bize Seriy bin Yahya ve Katada'dan şöyle dediğini anlattı: «Deniliyor ki, süs eşyasının zekatı, başkasına ariyeten verilmesi ve takılmasıdır.»

1285 — Ebu Ubeyd dedi: Yahya bin Said bize İsmail bin Ebi Halid ve Şa'bî'den şöyle dediğini anlattı: «Süs eşyasının zekatı başkasına ariyeten verilmesidir.»

1286 — Ebu Ubeyd dedi: Yahya bize Mücalid ve Şa'bi'den şöyle nakletti. Şa'bi dedi ki: «Süs eşyası, başkasına ariyeten verildiği ve takıldığı cihetle ona zekat düşmez.»

1287 — Ebu Ubeyd dedi: İbni Mükeyr, Malik bin Enes'den naklen bize şöyle anlattı: Malik dedi ki: «Süs eşyası başkaları tarafından da takıldığı ve ondan yararlanıldığı takdirde ona zekat düşmez. Zira şahsi eşya mesabesindedir. Eğer takılmıyorsa, kırık ise veya işlenmemiş durumda ise, ona zekat düşer.»

1288 — Ebu Ubeyd dedi: Süfyan ve Irak ehlinin yahud onların ekseriyetinin görüşüne gelince: Bu zevat, altın ve gümüşten yapılmış süs eşyası, kırık olsun veya olmasın, zekata tabidir, derler.

Bundan anlaşılıyor ki, ümmetin ilk nesli de tabiin de bu konuda ihtilaf etmişlerdir. O halde madem ki bu konuda ihtilaf edilmiştir, bu mevzuda iyi düşünmek ve sünnetin delaletini bellemek gerekir. Bunu yaptığımız zaman Resulullah (S.A.V.) in altın ve gümüş konusunda iki hüküm vaz' etmiş olduğunu bulacağız: Birincisi, Büyu' (satışlar), ikincisi de zekat bablarına dairdir.

1289 — Büyu' (satışlar) babında Resulullah'ın sünneti, «gümüş gümüşle misli misline (mubadelesi kabil) dir.» şeklindeki buyruğudur. Resulullah (S.A.V.) in «gümüş» ifadesi mutlak olup işlenmiş veya işlenmemiş olsun bütün gümüş cinsine şamildir. Mübayeade gümüşün dirhem (para), süs eşyası ve eritilmiş parçaları eşittir (aynı hükme tabidir).

Yine Resulullah (S.A.V.) ın «altın altınla misli misline (mübadelesi kabil)dir.» sözü, altın paraya, altından yapılmış süs eşyasına ve işlenmemiş altına şamildir.

1290 — Resulullah (S.A.V.) in aynı konudaki zekat babına dair sünneti şöyledir: «Sikke olarak basılmış gümüş, beş ukiyye olursa, kırkta bir oranında zekata tabidir.» Böylece Rasulullah (S.A.V.) gümüş cinsi içinde basılmış gümüşü tahsis buyurmuştur. Bunun dışında kalan gümüş nevilerine değinmemiştir. Yani, gümüş şayet bu kadar olursa ona zekat düşer buyurmayarak sikke olarak basılmış gümüşü şart koşmuştur. (Tahsis etmiştir.) Nitekim arapçada «rikka» kelimesinin anlamı işlenmiş sikke (para) demek olup başka manaya geldiğini bilmiyoruz. Aynı şekilde ukiyye de yalnızca gümüş için kullanılmaktadır. Ki, bir ukiyye kırk dirhemdir. Bundan başka müslümanlar ittifakla gümüş paraya zekat vacib olduğu gibi para olarak basılmış altına da zekatın vücubuna kail olmuşlardır. Nitekim merfu' olarak nakledilen bazı hadislerde altın paraya değinilmiştir:

1291 — İbni Ebî Leylâ, Abdülkerim, Amr bin Şuayb, babası ve dedesinden rivayetle Rasulüllah (S.A.V.) den anlattıklarına göre şöyle buyur-

muştur: «Yirmi miskalden az altına ve ikiyüz dirhemden az gümüşe zekat düşmez.»

Ancak, müslümanlar bu iki madde konusunda ihtilaf etmemekle beraber, bunlardan yapılmış süs eşyası konusunda ihtilaf etmişlerdir. Şöyle ki, süs eşyası ziynet ve güzellik kaynağıdır. Halbuki nakid gümüş ve altının böyle bir fonksiyonu yoktur. Bunlar yalnızca eşyanın nakdi değeri olmaktadırlar. Bunlardan yararlanmak ise, sadece harcama yoludur. Bu cihetle altın ve gümüş para ile ziynet ve güzellik için kulanılan süs eşyası birbirinden ayrılmaktadırlar. Bu itibarla da ziynet eşyası sair eşya ve maddeler durumundadır. Bunun için de bazı kimseler, bu nevi süs eşyasına zekat düşmez, demişlerdir.

Bu noktadan hareket eden Irak ehli çalıştırılan deve ve sığırlara zekat yoktur, demişlerdir. Zira memlük ve eşya mesabesindedirler. Halbuki süs eşyasına zekat düşer, demişlerdir. Hicaz ehli ise bunun aksine çalıştırılan deve ve sığırı zekata tabi tutmuş, süs eşyasını ise zekattan muaf tutmuşlardır. Halbuki her iki gurup bu iki mevzuu aynı hükme tabi tutmaları icabederdi. Yani, ya her iki nevi malı zekattan muaf tutmak veya zekata tabi tutmak durumunda olmaları lazımdır. Bize göre her iki madde konusunda takibedilecek yol aynıdır. Yani her iki mal nevine zekat düşmez. Nitekim bunun sebebine önceden değinmiştik.

Bu bölümün başında Resulullah (S.A.V.) den naklettiğimiz merfu hadiste iki bilezik sahibi kadına: «Bunların zekatını veriyor musun » buyurmuşlardı. Zikredilen bu hadis bildiğimiz kadarıyla yalnızca bir tarikten nakledilmiştir. Ki bu hadisin sağlamlığı hakkında ötedenberi alimler çeşitli mutalaalarda bulunmuşlardır. Ama buna rağmen bu rivayet sağlam bir şekilde Resululah (S.A.V.) dan nakledilmiş ise, bu takdirde mühtemeldir ki manası şöyledir: Resulullah (S.A.V.) bu hadiste «zekat» kelimesinden, sözkonusu bileziklerin başkasına ariyeten verilmesini kasdetmiştir. Nitekim alimlerden Said bin el Müseyyib, Şa'bî, Hasan ve Katade de konuyu bu şekilde açıklamışlardır. Şayet ziynet eşyasında zekat sikke basılmış gümüşte olduğu gibi muayyen bir ödeme şeklinde olsaydı, neden Resulullah (S.A.V.) bu hükmü bütün insanlar içinde zinet eşyasını takmış olarak gördüğü kadına karşı versin de başka hiç bir kimseye aynı konuda bir emirde bulunmasın. Şayet bu hüküm umumi ve mutlak manada olsaydı, Resulullah'ın bütün dünyaca bilinen sünnet ve kitaplarında zikredilmiş ondan sonra gelen imamlar tarafından da uygulanacaktı. Bilindiği gibi zinet eşyası çok eskiden beri mevcuttur. Buna, rağmen selefin zekat kitaplarında bu eşyanın zekatına dair bir kayda rastlamamaktayız.

1292 — Yine Hz. Aişe'nin: «Zekatı verildiği sürece süs eşyasının takılmasında bir beis yoktur» sözündeki «zekat» kelimesi, bu eşyanın baş-

kasına ariyeten verilmesi şeklinde açıklanabilir. Zira Kasım bin Muhammed Hz. Aişe'nin kadınlara ve kardeşlerinin kızlarına böyle bir emirde bulunmadığını söylemiştir. Binaenaleyh süs eşyasının zekatı hakkında nakledilen rivayetler içinde bizce yalnız İbni Mesud'dan nakledilen rivayet sahihtir.

1293 — Abdullah bin Amr'dan kızlarının süs eşyasının zekatını verdiğine dair rivayete gelince: Bu rivayetin senedi hakkında, Resulullah (S.A.V.) den nakledilen merfu' hadiste olduğu gibi çeşitli mutalaalar mevcuttur.

1294 — Diğer görüş ise, Hz. Aişe, İbni Ömer, Cabir bin Abdullah, Enes bin Malik ve tabiin'den onlara uyanların görüşüdür. Bununla beraber Resulullah (S.A.V.) in sünnetine dair tahlil ve tefsirimiz de bu zevatın görüşünü teyid eder niteliktedir.

1295 — Süs eşyasının zekata tabi olduğunu savunan bazı kimseler derler ki : Cenab-ı Allah; «Altın ve gümüşü biriktirip de Allah yolunda harcamayanlar için şiddetli bir azap vardır.» buyurur. Altın ve gümüşten yapılmış süs eşyası da «biriktirilmiş altın ve gümüş» mefhumuna dahildir. Bu nedenle de ona zekat düşer. Bunlara da denilebilir ki: «Resulullah (S.A.V.) deve zekatını ele alırken: «Her beş deve için bir koyun zekat düşer» buyurarak bütün hayvanların zekatını beyan etmiştir. Buna rağmen «otlak hayvanları» veya başkası kayıtlarına değinmemiştir. Şu halde eğer zikredilen ayet «umum» ifade ettiği kabul edilerek zinet eşyasının zekata tabi olması gerekli görülüyorsa, Hz. Peygamberin zikredilen hadisi de «umum» ifade ettiği iddiasıyla çalıştırılan deve ve sığırların da zekata tabi olması gerekmez mi?»

1296 — Ebu Ubeyd dedi : İşlenmemiş veya eritilmiş halde bulunan altın ve gümüşe gelince: Bunlara zekat düşer. Zira bunlar da altın ve gümüş para gibi yalnız harcamaya yarayan maddelerdir. Mana itibarıyla da —yani takılıp süsülenmekte kullanılmadığı cihetle— zinet eşyasından ayrıdır ve zekata tabidir. Bir çok alim bu manada görüş beyan etmiştir.

1297 — Ebu Ubeyd dedi : Amr bin Tarık bize İbni Lüheya', Ubeydullah bin Ebi Cafer, Eban bin Salih ve Said bin Müseyyib'den:

1298 — Bükeyr bin Abdullah bin Eşce; Süleyman bin Yesar ve Mekhul'dan işlenmemiş altına zekat düştüğünü savunmuşlardır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

Salat Muhammed (S.A.V.)'e ve ehli beytine olsun.

Fakih İmam Ebu'l-Hasan Ali bin Halef bin Ma'zuz et-Telmesanî el-Kûmî bize anlattı; dedi ki:

— Ünlü alime, faziletli kadın ve Fahru'n-Nisa' adiyle şöhret bulan Şahde binti Ebî Nasr Ahmed bin Ferac bin Ömer el-Birûni ed-Dirunî'ye (H.) Ramazan 564'de şöyle okundu:

— Ebu'l-Feravis Tarrad bin Muhammed bin Ali ez-Zeynebî, (H.) 490 yılında, kendisine okunmak suretiyle, size şöyle anlattı:

— Ebu'l-Hasan Ahmed bin Ali el-Badî bize şöyle nakletti:

— Ebu Ali Hamid bin Muhammed el-Hirevî bize şöyle dedi:

— Ali bin Abdülaziz el-Bağavî bize nakletti:

— Ebu Ubeyd Kasım bin Sellam' el-Ezdî'ye okudum. Bana şöyle dedi :

BİRİNCİ KİTAP

Yetim Malının Zekatı Ve Bu Konuda Varid Olan Hüküm Ve İhtilaflar Hakkında

1299 — Ebu Ubeyd dedi : Amr bin Tarık bize Yahya bin Eyyüb, Müsenna bin Sabbah, Amr bin Şuayb, babası ve dedesinden şöyle dediğini rivayet etti: Resulullah (S.A.V.) insanlara bir hutbe irad ederek şöyle buyurdu: «Her kim malı bulunan yetimin velisi olursa, velisi bulunduğu yetimin malını ticaret yaparak işletsin. Muattal bırakmasın ki, zekat onu tüketmesin.»

1300 — Ebu Ubeyd dedi : Haccac bize İbni Cüreyc ve Yusuf bin Mahek'den şöyle dediğini haber verdi: Resulullah (S.A.V.) buyurdu ki, «yetimlerin mallarını artırmaya çalışın ki, zekat onları tüketmesin.» Ebu Ubeyd dedi : Haccac'a: «Hadis Resulullah'dan mı menkuldur?» diye sordum. Haccac: «Evet Resulullah (S.A.V.) dan menkuldur.» diye cevap verdi..

1301 — Ebu Ubeyd dedi : Yahya bin Said ve İbni Ebi Adiy bize Huseyn el-Muallim, Mekhul, Amr bin Şuayb ve Said bin el-Müseyyib'den şöyle dediğini rivayet etti: Ömer bin Hattab dedi ki: «Yetimlerin mallarını işletmeye çalışın ki zekat onların malını tüketmesin.»

1302 — Ebu Ubeyd d dedi: Abbad bin Avvam bize Davud bin Ebi Hind eş-Şa'bî'den şöyle rivayet etti: Ömer bin Hattab bir yetimin malı üzerinde velayette bulundu. Ömer dedi ki: «Bu malı muattal bırakırsak zekata maruz kalacak (ve tükenecektir). Hz. Ömer, malın muattal kalmasından, ticarete yöneltilmemesini kasdetmiştir.»

1303 — Ebu Ubeyd dedi: Yahya bin Said, Yezid bin Harun' ve Şu'be'den şöyle dediğini rivayet etti. Humeyd bin Hilal, bize Mihcen - veya İbni

Mihcen; ya da Ebu Mihcen; şüphe Şu'be'dendir- den nakletti: Ömer (R.A.) Osman bin As'a: «Senin mühitinde zekatın durumu nedir? Zira bizde neredeyse zekatın tüketeceği bir yetimin malı vardır. Mihcen der ki: Ömer (R.A.) Osman bin As'a bir miktar mal teslim etti. Osman bilahare Hz. Ömer'e maldan sağlamış olduğu kârı getirip verdi. Hz. Ömer ona «Sana verdiğimiz vazifede kâr getirdin.» Bize malımızı iade et. Mihcen devamla der ki: Hz. Ömer malı geri aldı ve kârı Osman'a geri verdi.

1304 — Ebu Ubeyd dedi : Ebu Nuh bize Kasım bin Fadl'dan şöyle dediğini haber verdi. Muaviye bin Kurre —sanıyorum babası— İbni Ebi'l-As ve Ömer bin Hattab'dan Şu'be'nin hadisine benzer veya aynı tarzda bir hadis rivayet etti.

1305 — Ebu Ubeyd dedi : Heysem bin Cemil ve Halid bin Amr bize Şerik, Ebu'l-Yakzan, Abdurrahman bin Ebi Leylâ ve Hz. Ali (R.A.) den; O, himayesinde yetim olarak bulunan Ebu Rafi'nin çocuklarının mallarının zekatını verirdi.

1306 — Ebu Ubeyd dedi: Abbad bin Avvam bize Haccac bin Ertat ve Habib bin Ebi Sabit'ten anlattığına göre Hz. Ali yetim olan Ebu Rafi'in çocuklarına ait bir tarlayı on bin dirheme sattı. Ve bunun zekatını verirdi.

1307 — Ebu Ubeyd dedi : Yezid bize Yahya bin Said ve Humeyd'den; bunlar da Kasım bin Muhammed'den şöyle dediğini naklettiler: Hz. Aişe, bizler öksüz iken, mallarımızın zekatını ayırıp çıkarırdı.

1308 — Ebu Ubeyd dedi : İsmail bin İbrahim bize Eyyub, Nafi' ve İbni Ömer'den, yetimlere ait malların zekatını çıkartırdı.

1309 — Abdullah bin Salih bize Leys, Nafi' ve İbni Ömer'den anlatıldığına göre himayesinde yetimler bulunduğu zaman yok olma tehlikesinden korumak için mallarını borçlanırdı. Bu mallar kendisinin zimmetinde iken zekatını çıkarırdı.

1310 — Ebu Ubeyd dedi: Haccac bize İbni Cüreyc'den şöyle dediğini anlattı: Ebu' Zübeyr bana haber vererek Cabir bin Abdullah'dan şöyle dediğini işitti: Cabir bin Abdullah yetimin malı üzere veli bulunan kimse hakkında: «velayeti altındaki malın zekatını vermek durumundadır.» demiştir.

1311 — Ebu Ubeyd dedi : Yezid bize Habib bin Ebi Habib, Amr bin Herim ve Cabir bin Zeyd'den şöyle nakletti: Cabir'den bir yetimin malı üzerinde veli bulunan kimsenin velisi bulunduğu kimsenin malının zekatını vermeli midir? diye soruldu. Cabir: —«Evet» diye cevap verdi.

1312 — Ebu Ubeyd dedi: Yahya bin Said bize Osman bin Esved'den şöyle dediğini rivayet etti: «Mücahid ve Ata'nın şöyle dediklerini işittim:» «yetimin malının zekatını ver.»

1313 — Ebu Ubeyd dedi : Ali Sabit bize Malik bin Miğvel'den rivayet

etti: Malik dedi ki: «Ata'dan yetimin malında zekat var mı? diye sordum. O «Evet» diye karşılık verdi.»

1314 — Ebu Ubeyd dedi: Yahya bin Said bize Ebu Yunus Hasan bin Yezid'den nakletti; dedi ki: «Tavus'dan yetimin malının zekatını sordum. Bana: Onun zekatını ver. Aksi takdirde günah senin boynundadır.»

Ebu Ubeyd dedi: Yetimin mallarına zekatın vacib olduğunu savunanların görüşleri bunlardır. Bu hususta ileri sürülen bir görüşe göre de yetimin malına zekat düşmez.

1315 — Ebu Ubeyd dedi: İbni Ebi Zaide bize Leys, Mücahid ve İbni Mesud'dan şöyle nakletti: İbni Mesud dedi ki: «Yetimin malına düşen zekatı hesapla. Bilahare baliğ olup rüşdüne erdiğini görürsen, zimmetinde tahakkuk eden zekatın miktarını bildir. Dilerse, malına terettüb eden zekatı verir, dilerse de vermez.»

1316 — Ebu Ubeyd dedi: Abbad bin Avvam ve Hafs bin Giyas bize Haccac, Kasım bin Abdurahman ve Şüreyh'den anlattığına göre: Yetimin malının zekatını vermezdi.

1317 — Hafs kendi hadisine şunları ilave etmiştir: Şüreyh şöyle diyordu: «Yetimin malından ardarda zekat alırsan bir zaman gelecek ki bu mal tükenecektir.»

1318 — Ebu Ubeyd dedi: Ebu Bekir bin İyaş bize Asım bin Ebi'n-Nücud ve Ebu Vail'den şöyle dediğini haber verdi: Ebu Vail dedi ki: Benim himayemde bir yetim çocuk bulunuyordu. Sekizbin dirhemi vardı. Bu paranın zekatını vermedim. Nihayet bu çocuk büyüyünce malını ona teslim ettim.

1319 — Ebu Ubeyd dedi: Cerir bize Mensur ve İbrahim'den şöyle dediğini nakletti «Yetimin malına zekat düşmez.»

1320 — Ebu Ubeyd dedi: Muhammed bin Hasan bin Ebi Yezid el-Hemedanî bize Cafer bin Muhammed, babası, Mücalid bin Said ve Şa'bi'den şöyle dediklerini nakletti: «Yetimin malına zekat düşmez.»

1321 — Ebu Ubeyd dedi: Hüşeym bize Mensur ve Hasan'dan şöyle rivayette bulundu: Hasan dedi ki: «Yetimin malına zekat düşmez. Ekin ve hayvan zekatı müstesna...»

1322 — Ebu Ubeyd dedi: Mervan bin Şüca' bize Husayf ve Mücahid'den anlattı: Mücahid dedi ki: «Yetimin çoğalabilen yahud sığır, koyun, ekin gibi ya da müdarebe konusu olan mallarının zekatını ver. Çalıştırılmayan altın ve gümüş gibi mallarından zekat çıkarma. Reşid olunca da malını ona teslim et.»

1323 — Ebu Ubeyd dedi: Ali bin Hişam bize Hişam bin Urve ve babasından anlattığına göre, himayesinde bir yetimin malı bulunuyordu. Bu malın zekatını verirdi. Ancak tam olarak değil.

Ebu Ubeyd dedi: Demek istiyor ki, zekatı tam olarak değil kısmen verirdi.

Ebu Ubeyd dedi: Selefin yetimin malına dair görüşleri bunlardır.

1324 — Malik bin Enes'in bu mevzua ilişkin görüşü ise, birinci şıktaki rivayetler bu paraleldedir. Yani yetimin malına zekatı vacib görmekteydi. Aynı şekilde aklî yönden eksik kimsenin malına da zekat düşeceği görüşünde idi.

Zührî'den de bu manada bir rivayet nakledilmiştir.

1325 — Ebu Ubeyd dedi: Abdullah bin Salih bize Leys, Yunus ve İbni Şihab'dan şöyle anlattı: İbni Şihab'dan delinin malına zekat düşer mi? diye soruldu. İbni Şihab: «Evet, düşer» diye cevap verdi.

1326 — Ebu Ubeyd dedi: Süfyan'a gelince: O, Abdullah bin Mesud'-un görüşünde idi. Bu zat der ki: Yetimin malına düşen zekatı hesapla. Büyüdüğü zaman onun zimmetine geçen zekat miktarını bildir.

1327 — Süfyan ile onun görüşüne kail olanlar dışında kalan Irak ehline gelince: Bunlar, çocuğun malına zekat düşmeyeceği gibi, velisinin mala terettüb eden zekatı hesaplamak ve büyüdüğü zaman durumu çocuğa bildirmek durumunda da değildir. Bu vezata göre aklî yönden eksik olan kimse de aynı hükme tebidir. Bunlar konuyu namaza mukayese ederek derler ki: Zekat, ancak kendisine namazın farz olduğu kimseye vacibtir.

1328 — Ebu Ubeyd dedi: Bu konuda benim görüşüm şudur: İslami hükümler birbirlerine kıyas edilemez. Zira bu hükümlerden herbiri temel hükümlerden olup nevi şahsına mahsus kural ve kaidelere göre tatbik edilmektedir. Hatta bu hükümlerin bir çok yönden birbirlerine benzemediğini görüyoruz.

Birincisi: Zekat vaktinden önce verilebilir. Ve verildiği takdirde mal sahibini mesuliyetten kurtarır. Irak'lıların görüşü budur. Halbuki namaz ancak vakit girdikten sonra eda edilebilir.

İkincisi: Baliğ olmamış çocuğun mülkiyetinde buluan arazi öşür arazisi olursa, bütün alimlerin ittifakıyla zekata tabidir. Halbuki aynı çocuğa namaz vacib değildir.

Üçüncüsü: Mükateb köleye namaz vacib olduğu halde zekat vacib değildir. Oysa ki baliğ olmayan çocuğa namaz vacip olmadığı halde öşür arazisinde zekat ona vacibtir. Görülüyor ki bu husus da namaz ile zekat arasındaki farkı göstermektedir.

Oruç da böyle... Biliyoruz ki, hayızlı kadın orucu kaza etmekle mükellef olduğu halde namazı kaza etmekle mükellef değildir. Aynı şekilde Ramazan ayında unutarak yemek yiyen kimse orucu kaza etmez. Halbuki namazı unutan kimse, hatırladığı zaman namazı kaza edecektir. Binaenaleyh, hasta adam iyileşene kadar iftar edebilir. Halbuki hasta namazı kazaya bı-

rakması yeterli olmayıp vaktinde gücü nisbetinde ya oturarak veya işaretlerle eda etmek durumundadır.

Buna benzer konular oldukça fazladır. Bunları zikredersek kitabın hacmini kabartır.

O halde hükümleri birbirlerine kıyas edenlerin bu zikrettiğimiz misaller müvacehesinde cevapları ne olacaktır?

Namaz ile zekat hükümlerini birbirinden ayıran bir husus da; namazın Allah'a ait bir hak olarak insanlarla Allah arasında olan bir alakadır. Halbuki zekat Allah'ın fakirlerin bir hakkı olarak zenginlerin mallarında farz kıldığı bir vecibedir.

Binaenaleyh çocuğun malına zekat düşmesi konusu, kölesi bulunan bir çocuğun durumuna benzer. Şöyle ki, sözkonusu çocuğun malı varsa, baliğ insanlar gibi kölesinin nafakasından sorumludur. Yine baliğ olmayan bir çocuğun, babası vasıtasıyla, nikahı altında bir eşi varsa, ve bu eşi baliğ olup mehir ve nafakası şartıyla onunla evlenmişse, eşinin mehir ve nafakası baliğ olmayan bu kocasına düşer. Yine baliğ olmayan bir çocuk bir insanın malını telef ederse, ya da herhangi bir kimsenin elbisesini yırtarsa, bu bahis konusu çocuğun malına terettüb eden bir borç olur. Buna benzer konuları çoğaltmak mümkün. Namazdan çocuk misal olarak verdiğimiz bu konular zekata benzemektedir. Zira zekat gibi bu konular da, insan haklarıyla ilgilidir. Halbuki namaz aynı konuya dahildir. Şu halde baliğ olmayan çocuğa namaz vacib değildir, diye zekatı da ona vacib görmeyenler, zikrettiğimiz yukarıki malı vecibeleri, aynı sebebten iskat etseler ya,.

Bütün bu örneklerden daha önemlisi de şudur: Şayet bir adam baliğ olmamış bir kızını evlendirirse, sonra bu kızın kocası ölürse, yahut kocası onu boşarsa, her iki halde de iddet müddetince beklemesi lazımdır. Bildiğim kadarıyla bu konuda Müslümanlar arasında bir ihtilaf yoktur. Şayet iddet müddeti sona ermeden babası tarafından evlendirilirse, iddet müddeti sona ermemiş bir kadının nikahının batıl olduğu gibi, onun da nikahı batıldır. O halde, namaz ona vacib olmaması, küçük yaşta olan kızın iddet müddetince beklemesi veya velisi tarafından bekletilmesi mükellefiyetini ortadan kaldıramaz ki..

Bizim bu konuda kanaatımız, Rasulüllah (S.A.V.), ashab ve tabiinden, çocuğun malına zekatın vacib olduğunu bildiren menkul rivayetler paralelindedir. Ve bu konuda ortaya koyduğumuz mutalaa ve teviller de aranmalıdır.

Görüşüme göre aklî yönden eksik olan kimse de, bu babta çocuk gibidir.

Ebu Ubeyd dedi : Abdullah bin Mesud'un «yetimin malına düşen zekatı hesapla. Sonra rüşdüne erince, zimmetinde tahakkuk eden bu zekat hakkı-

nı bildir» şeklindeki sözüne gelince; bizce bu rivayet sağlam değildir. Zira Mücahid'in başka türlü fetvelarda bulunması, onun İbni Mesud'dan sözkonusu rivayeti dinlememiş olduğuna dair bir delildir.

1329 — Osman bin Esved'in Mücahid'den naklettiği bir rivayete göre: «Yetimin malının zekatını ver» demiştir.

1330 — Hasif'in Mucahid'den naklettiğine göre, o şöyle demiştir: «Yetimin çoğalabilen veya mudarebe konusu olan her çeşit malının zekatını ver.»

Ebu Ubeyd dedi : Nitekim bahis konusu hususları bu babta zikretmiş idik.

1331 — Şayet Abdullah'ın mezkur rivayeti Mücahid'en menkul olduğu doğru olsaydı, bunun aksine görüş beyan etmemesi gerekirdi. Bununla beraber eğer bu rivayet Abdullah'dan sahih bir şekilde nakledilmiş ise, Abdullah'ın görüşü, zekatın yetimin malına vücubiyetine kail olan görüşüne daha yakındır; denilebilir. Zira görüyoruz ki, İbni Mesud yetimin velisine zekatını hesaplamasını ve bülüğdan sonra zimmetine geçmiş zekat miktarını ona (yetime) bildirmesini istemiştir. Binaenaleyh İbni Mesud'a göre yetimin malına zekat vacip olmasaydı, zekatın hesaplanması ile rüşde erdikten sonra yetime bildiriminin bir manası olmazdı.

1332 — Ebu Ubeyd dedi : Netice olarak, bizim görüşümüze göre reşid olmamış çocuğun malına zekat vaciptir. Çocuğun adına velisi bu konuda yetkilidir. Nitekim veli, çocuk reşid olmayıncaya kadar onun adına alış, veriş gibi muameleleri yürütür. Şayet veli, çocuk reşid oluncaya kadar bu mükellefiyetini yerine getirmemişse, —Abdullah bin Mesud'un dediği gibi— çocuğa malını teslim ettiği zaman, ona geçmiş seneler için olmak üzere terettüp eden zekat miktarını bildirecektir ki, çocuk malının zekatını ödesin. Aksi taktirde velinin sorumluluktan kurtulacağına emin değilim. Nitekim Tavus :

— Eğer (bir veli olarak) bu vazifeyi yapmasan (çocuğun zekatını vermezsen), günah senin boynunda kalır.

1333 — Ebu Ubeyd dedi: Zekatı namaza kıyas edenler, bu konuda Hz. Osman'dan rivayet edilen bir hadise istinad etmişlerdir. Hakkında bilgimiz bulunan böyle bir hadisi ilim ehli mefhumunu bilen kimselerin delil göstermesi ve böyle bir senede güvenip ittiba etmeleri uygun olmasa gerektir.

Memluk Ve Mukatebin Mallarının Zekatı Ve Bu Konuda Onlara Düşen Vecibeler

1334 — Ebu Ubeyd dedi: Muhammed bin Ca'fer bize Şu'be ve Hakem bin Uteybe'den şöyle rivayet etti: Hakem dedi ki: Abdullah bin Nafi'in, babasından şöyle anlattığını işittim: Nafi' Benî Haşim'in memluku iken, Ömer bin Hattab'dan: «Benim malım vardır. Bunun zekatını vermeli miyim?» diye sorunca: Hz. Ömer: «Bir dirhem, bir ekmek verecek..» diye cevap verdi.

1335 — Ebu Ubey dedi: Haccac bize İbni Cüreyc'den şöyle dediğini nakletti: Nafi'in İbni Ömer'den şöyle dediğini işittim: «Memlukun, kendi malından efendisinin müsaadesi olmadan bağışta bulunması, köle azad etmesi ve sadaka vermesi caiz değildir. Ancak kendi ailesi ve çocuklarıyla beraber meşru bir biçimde yiyecek ve giyecek ihtiyaçlarını sözkonusu maldan karşılaması kendisinin hakkıdır.»

1336 — Musab bin Mikdam bize Süfyan, Musa bin Ukbe, Nafi' ve İbni Ömer'den benzer bir rivayet nakletti. Şu kadar var ki, «Aile ve çocukları da dahil» kaydını zikretmemiştir.

1337 — Ebu Ubeyd dedi: Haccac bize İbni Cüreyc'den şöyle dediğini haber verdi: Ebu'z-Zübeyr'in Cabir bin Abdullah'dan şöyle anlattığını işittim: Cabir bin Abdullah dedi ki: «Azad edilinceye kadar, memluk ve mükateb'in malına zekat vacip değildir.»

1338 — Ebu Ubeyd dedi: Abdullah bin Salih bize Leys, Yunus ve İbni Şihab'dan şöyle rivayette bulundu: İbni Şihab dedi ki, «Memluk'un malına zekat düşmez. Efendisi de onun adına fıtır sadakası dışında zekat vermek durumunda değildir. Ebu Ubeyd dedi: Bu görüş Hicaz ehline aittir.»

1339 — Süfyan ile Irak ehlinin görüşüne gelince: Bunlara göre, memlukun malına zekat vaciptir. Zira efendisi kendisine mal bağışında bulunsa bile, memlukun mülkü olamaz. Hakikatte bu mülk efendiye aittir. Zekat da aynı kurallar çerçevesinde olmak üzere buna vaciptir.

1340 — Ebu Ubeyd dedi: Benim görüşüme göre amel edilmesi gereken görüş, Hicaz ehlinin görüşüdür. Ki, bu görüş selef ve ashabdan Hz. Ömer, İbni Ömer ve Cabir'in hadislerinin tefsirine uygundur. Buna göre, memluk'un malı kendisine aittir ve efendiden memluke geçtiği için, zekat vecibesi ondan düşer.

1341 — Memlukun malının, kendisine ait olduğunu isbat eden bir delil de, Rasulüllah (S.A.V.) den nakledilen şu hadisi şeriftir: Rasulüllah (S.A.V.) buyurmuştur ki: «Her kim malı bulunan bir memluk satınalırsa,

onun malı, satan kişiye aittir. Satınalan, akidde memlukun malını şart koşmuşsa müstesna..»

Görülüyor ki, Rasulüllah (S.A.V.) «malı bulunan» ifadesini buyurmakla memlukun mal sahibi olabileceğine işaret buyurmuştur. Zira malı memluke izafe buyurmuşlardır.

Bize göre Rasulüllah (S.A.V.) in aşağıkl hadisi konuyu daha açık bir şekilde aydınlatmaktadır.

1342 — Ebu Ubeyd dedi: Said bin Ebî Meryem ve Yahya bin Bükeyr ve Abdullah bin Salih bize Leys bin Sa'd, Ubeydullah bin Ebî Ca'fer, Bükeyr bin Abdullah bin Eşca', Nafi' ve İbni Ömer'den şöyle dediğini rivayet etti: Rasulüllah (S.A.V.) buyurdu ki: «Her kim malı bulunan bir köleyi azad ederse, kölenin malı, kendisine (köleye))aittir. Efendinin, malın kendisine bırakılmasını şart koşması müstesna... Bu durumda mal efendinindir.»

1343 — Ebu Ubeyd dedi: Görülüyor ki; memlukun mülkiyeti ile hür kimselerin mülkiyeti bağlı oldukları kurallar bakımından farklıdır. Şöyle ki, hür olan malik, mülkünü; bağışta bulunmak, hibe ve sadaka vermek suretiyle tüketebilme yetkisine sahiptir. Bu muamelede bulunmadan evvel tasarruftan menedilmiş (hacr edilmiş) değilse... Halbuki memlukun bu nevi yetkileri yoktur. Bazı kimseler de bu konudaki görüşümüzü reddederek şöyle demişlerdir: Memluk hür malik gibi mülkünde tasarruf yetkisine sahip olmadığı cihetle malik sayılamaz.

Bunlara karşı deriz ki; Şayet memluklerle hür insanlar hakkındaki bütün hükümler (haklar) mütabık olsaydı, mülkiyetle ilgili olarak ileri sürülen bu itiraz doğru kabul edilebilirdi. Halbuki her iki şahıs ile ilgili hükümlerin muhtelif olduğunu görüyoruz. Mesela: Memluk ancak iki kadın ile evlenebilir; cariye de iki talak ile kocasından boşanır. Talaktan sonra iddet müddeti olarak iki hayız süresi veya bir buçuk ay, ölüm sonrası iddet süresi olarak da iki ay beş gün bekler. Cariye'nin ila' müddeti iki aydır. Yine köle ve cariye zina suçu işlerlerse, elli değnek cezaya tabidirler. Zina iftirasında bulunan bu kimseler ise, yalnız kırk değnek cezaya çarptırılırlar. Bunlar, miras, fey'; ganimet, şehadet, borç ikrarı ve hac farizası gibi bir çok konuda hür kimselerle ilgili hükümlerden ayrı hükümlere tabidirler. Şu halde neden memlukler hakkındaki bu hükümler hür kimselerle ilgili hükümlerden eksik bir vasıf taşımaktadır.

Onlar, memluklerle ilgili hükümlerde kural odur ki, hür olan kimselerle ilgili hükümlerden eksik bir vasıf arzeder, derlerse; buna karşı deriz ki: Mülkiyet konusu da aynı ölçüye tabidir. Yani memluklerin mülkiyeti hakkı hür kimselerin mülkiyet hakkına karşı eksik bir anlam taşımaktadır. Ancak bu eksiklik, memluklerin malik olabilme niteliğini (mülkiyet hakkını) düşürmez. Bu mülkiyet bir anlamda yararlanma ve ihtiyaç karşılama niteliğin-

dedir, (dilediği gibi) tüketme ve harcama niteliği yoktur. Buna göre efendisi kendisine bir miktar mal hibe ederse, sünnetin tesbit ettiği şartlar çerçevesinde kullanmak durumundadır. Efendisi sözkonusu malı kendisinden geri alıncaya veya bizzat kendisini (memluku) satıncaya kadar memlukun mal üzerindeki yetkisi devam eder. Bu takdirde de mülkiyet hakkı memlukten efendiye geçer. Şu halde hür ile memluk olanlar bakımından mülkiyet mefhumu değişik bir anlam taşımaktadır. Nitekim zikrettiğimiz konular bakımından da ikisinin tabi olduğu hüküm ve statüler değişiktir.

Biz bu görüşümüzü Resululah (S.A.V.) ile ashabına uyarak savunuyoruz.

Binaenaleyh, memlukler hakkında varid olan hükümler içinde bilhassa mülkiyet ile ilgili esasa istinad etmek gerekir. Zira bildiğimiz kadarıyla, zikrettiğimiz konular içinde memlukler ile ilgili bir hüküm olarak yalnız mülkiyet konusuna dair olan hadis Rasulüllah'dan nakledilmiştir. Memluklerle ilgili diğer hükümler ise ashab ve tabiinden rivayet edilmiştir. O halde sağlam ve mahfuz bir şekilde Resulullah'dan nakledilen hadislere mi, yoksa her ne kadar uyulmaya layık önderler olsalar bile, başkasından nakledilen rivayetlere uymak mı, daha iyidir?

1344 — Görüşümüze göre bu mevzuda öncelikle uyulması gereken söz, Peygamberlerin büyüğü ve müminlerin önderi Resulullah'ın sözüdür. Bu sözünde malı memlüke izafe etmiş ve âzâd edildiği zaman, kölenin malını kendisine (köleye) ait kılmıştır. Yine o büyük insan memluk olduğu halde Selman'dan hediye kabul buyurmuştur. Bütün bunlar görüşümüzü teyid eder. Şu halde bizler memlukun malı hakkında Resulullah (S.A.V.) ın sünnetini esas alan bir görüşü savunuyoruz. Memlukun hayat cephesinin diğer yönleriyle ilgili hükümler konusunda ise Resulullah (S.A.V.) dan sonra gelen faziletli zevatın fetvalarına ittika ediyoruz. Bizler, gerçek bu konuda ve gerekse her konuda Resulullah (S.A.V.) i ve ondan sonra gelen büyük zevata uymak durumundayız.

1345 — Memlukun malı olabileceğini isbat eden delillerden biri de bazı önemli şahsiyetlerin, memluk olan kimsenin cömert harcamada bulunabileceğine ruhsat vermeleridir. Bu bir çok alimden sağlam bir şekilde nakledilmiştir. Bunlardan bazıları İbni Abbas, İbni Ömer, Ömer bin Abdulaziz, Hasan ve diğer zevattır. Bununla beraber İbni Ömer'den nakledilen bir rivayette memlukun malına zekatın vacib olduğunu söylemiştir.

1346 — Ebu Ubeyd dedi : İsmail bin İbrahim bize Eyyub İbni Sırîn ve Halid el-Hazza'dan şöyle nakletti: Halid dedi ki «İbni Ömer'e: —memluke zekat düşer mi diye sordum. O: «müslüman köle mi?» diye karşılık verince: «Evet» diye söyledim. İbni Ömer: İkiyüz dirheme beş dirhem düşer. İki-

yüz dirhemden fazlasına da aynı oran ve hesaba göre zekat düşer.» şeklinde cevap verdi.

1347 — Ebu Ubeyd dedi: Bu rivayet de memlukun mal sahibi olabileceğini teyid eder. Bu rivayette İbni Ömer başka bir cihetten memlukun malının zekata tabi olduğunu savunmuştur. Nitekim bu rivayette malın efendiye ait olduğunu söyleyenlerin görüşünde olsaydı «müslüman mı, kafir mi?» diye sormazdı. Görmüyor musun ki, karşı tarafa göre müslüman ve kafir memlukların malları arasında bir fark yoktur ve bu malda zekat efendiye düşer. Ancak bu görüşlerden, İbni Ömer'in evvelki görüşünü tercih etmekteyim. Bu bölümün başında naklettiğimiz Hz. Ömer, Cabir'in görüşleri de buna muvafıktır. Bu görüşe göre, mal sahibi memluke zekat düşmez. Ve ancak bir dirhem bir ekmek gibi az miktarda tasadduk edebilir, diye Hz. Ömer ve diğer alimlerden rivayetler nakledilmiştir. Hatta İbni Abbas'dan bundan daha bağlayıcı rivayetler nakledilmiştir.

1348 — Ebu Ubeyd dedi: Muhammed bin Cafer bize Şu'be, Hakem, Abdullah bin Hüzeyl ve İbni Abbas'dan şöyle dediğini nakletti: «İbni Abbas'a gelerek şöyle dedi: Bazen ehlimin (himayesinde bulunduğum ailenin) hayvanlarını otlatırken yanıma bir yolcu uğrayarak benden kendisine süt içirmemi ister. Ona süt içerebilir miyim? diye sordu. İbni Abbas: Hayır, diye cevap verdi. Adam: «Öleceğinden endişe edecek olursam? diye sorar» İbni Abbas: «Kendisini başka bir kimseye ulaştıracak kadar içirebilirsin. Sonra ehline (seni himaye eden aileye) haber ver. Adam: «Ben atışları hedefini bulan bir kimseyim. Atışlarım bazen isabet ettiği hayvanı yaralar; bazen de öldürür.» İbni Abbas: «Yaraladığını yiyebilirsin, öldürdüğünü yiyemezsin.»

Ebu Ubeyd dedi: Memlukun malına dair kaide ve esaslar bunlardır. Mukatele memlukun durumuna gelince: Alimler arasında bu mevzuda bir ihtilaf görmüyoruz. Bu mevzuda bir çok hadisler nakledilmiştir.

1349 — Ebu Ubeyd dedi: Haccac bize İbni Cüreyc'den şöyle dediğini haber verdi: Ebu'z-Zübeyr, bana Cabir bin Abdullah'ın şöyle dediğini işittiğini anlatı: «Memluk ve mukateb azad edilinceye kadar, mallarına zekat düşmez.»

1350 — Ebu Ubeyd dedi: İbni Ebi Zaide ve Yezid bin Harun bize Amr bin Meymun bin Mihran ve babasından şöyle rivayet ettiler: «Bir kadın sırtına eşya yüklü sığırlariyle Silsile'de Mesruk'e uğradı. Mesruk kadına: Bunlar da ne? diye sordu. Kadın: Ben mükatebe bir cariyeyim, deyince; Mesruk, mükateb olan kimseye zekat düşmez, diye karşılık verdi.

1351 — Ebu Ubeyd dedi: İbni Ebi Zaide bize Abdülmelik ve Ata'dan şöyle nakletti: Ata' dedi ki: Mükateb köleye zekat düşmez.

1352 — Ebu Ubeyd dedi: Muhammed bin Kesir bize Hammad bin Se-

leme ve Humeyd'den şöyle rivayet etti: Humeyd dedi ki: Ömer bin Abdülaziz şöyle yazdı: «Mükateb kölenin malına zekat düşmez.»

1353 — Ebu Ubeyd dedi: İbni Ebi Zaide ve Yahya bin Said bize Ebu'l-Cehm'den şöyle dediğini anlattılar: «Said bin Cübeyr'den: Mükatebe zekat düşer mi? diye sordum Said: Hayır, diye cevap verdi.»

1354 — Ebu Ubeyd dedi : Hicaz ve Irak alimleri ile Cumhuru Ulema amele esas olarak bu görüşü kabul etmişler ve mükatebe zekat düşmeyeceğine kail olmuşlardır.

1355 — Alimlerin memluk hakkında ihtilaf ettikleri halde mükateb hakkında ihtilaf etmeyişlerinin nedeni şudur: Memluk efendisi tarafından satılabileceği gibi, efendisi istediği zaman onun malını alabilir. Şu halde mal, aslında efendinindir. Bu nedenledir ki, köle, memluk olarak kaldığı sürece efendisinin malıdır, demişlerdir. Halbuki, bütün alimlerin görüşüne göre, mükatebin efendisinin bu gibi haklara sahip bulunmadığı gibi, mükateb olan memlukunu satmak veya onun malını almak yetkisine sahip değildir. Şayet efendinin mükateb konusunda böyle bir yetkisi olsa, mükateb ile köle arasında bir fark kalmaz ve mükatebin bir manası kalmazdı. Bu nedenledir ki, memlukun malından dolayı efendiye zekat düşmez. Mükateb de tam olarak hürriyete kavuşmadığı için malına zekat düşmez. Bundan dolayı da hür olanların kendi mallarında tabi oldukları hükümlere tabi değildir. Bundan başka mükateb aciz kalıp da(anlaşma koşullarını getirmezse) tekrar memluk olma ihtimali vardır. Bunun içindir ki, zekatın kendisine vacip olmaması konusunda memluktan çok, mükatebin durumu daha açık ve kesindir.

At ve Köle Zekatı ve Bu Babta Varid Olan Sünnet ve Hükümler

1356 — Ebu Ubeyd dedi: Süfyan bin Uyeyne bize Ebu İshak, Haris ve Ali (R.A.)'dan şöyle rivayet etti: Ali dedi ki: Rasulüllah (S.A.V.) şöyle buyurdu: «At ve köle zekatından sizi muaf tuttuk.»

1357 — Ebu Ubeyd dedi: İbni Ebi Meryem bize Muhammed bin Ca'fer bin Ebi Kesir, Musa bin Ukbe, Ebu İshak, Asım bin Damure ve Hz. Ali'den şöyle anlattı: Peygamber (S.A.V.) şöyle buyurdu: Sizleri at ve köle zekatından muaf tuttuk. Mallarınızın zekatını kırkta bir oranında getirip veriniz.

1358 — Ebu Ubeyd dedi: Amr bin Tarık bize Yahya bin Eyyub, Musenna' bin Sabbah, Amr bin Şuayb, babası ve dedesinden şöyle anlattı:

Rasulüllah (S.A.V.)'in şöyle buyurduğunu işittim: «Kişinin at ve kölesine zekat düşmez.»

1359 — Ebu Ubeyd dedi: Safvan bin İsa bize Huseym bin Irak bin Malik, Babası ve Ebu Hüreyre'den anlattığına göre, Rasulüllah (S.A.V.) şöyle buyurdu: «Müslümana, at ve kölesinde zekat düşmez.»

1360 — Ebu Ubeyd dedi: Abdullah bin Salih bize Abdülaziz bin Ebî Seleme, Abdullah bin Dinar, Süleyman bin Yesar, Irak bin Malik ve Ebu Hüreyre'den naklettiğine göre Rasulüllah (S.A.V.) şöyle buyurdu: «At ve kölesi konusunda müslümana zekat düşmez.»

1361 — Ebu Ubeyd dedi: Süfyan bin Uyeyne bize Yezid bin Yezid bin Cabir, Irak bin Malik ve Ebu Hüreyre'den benzer bir rivayet nakletti. Şu kadar var ki, bu rivayeti ref' etmemiştir.

1362 — Ebu Ubeyd dedi: Süfyan bin Uyeyne, İbni Tavus, babası ve İbni Abbas'dan naklen bize şöyle rivayet etti: İbni Abbas dedi ki: «Allah yolunda cihad eden gazinin atına zekat düşmez.»

1363 — Ebu Ubeyd dedi: İbni Ebî Meryem bize Abdullah bin Ömer el-Ömerî, Nafi' ve İbni Ömer'den şöyle dediğini nakletti: «At ve balda zekat yoktur.»

1364 — Ebu Ubeyd dedi: Abdullah bin Salih bize Abdülaziz bin Ebi Seleme ve Abdullah bin Dinar'dan şöyle nakletti: Abdullah dedi ki: Said bin el-Museyyib'den: Berazeyn'lere zekat düşer mi? diye sordu. O: «Atlara zekat düşer mi ki?» diye cevap verdi.

1365 — Ebu Ubeyd dedi: Abdurrahman bin Süfyan, Ebu İshak ve Harise bin Madrib'den bize şöyle anlattı: Harise dedi ki: Şam ehlinden bazı kimseler Hz. Ömer'e geldiler. Dediler ki: «At ve kölelerden ibaret olan bazı mallar ele geçirdik. İsteriz ki bunların zekatını verelim de bizim için bir temizlik vesilesi olsun. Hz. Ömer: Benden önceki iki sahibim (Peygamber ve Ebubekir) bunu yapmadılar ki, ben yapayım, diye karşılık verdi. Ve bunun üzerine Hz. Ömer aralarında Hz. Ali'nin de bulunduğu bir grup sahabeyle görüşüp danıştı. Hz. Ali şöyle dedi: Bu güzel bir şeydir, ancak senden sonra sorumlu tutulacakları mecburi bir malî vecibe haline getirilmezse.

1366 — Ebu Ubeyd dedi: İbni Bükeyr bize Malik, İbni Şihab ve Süleyman bin Yesar'dan şöyle anlattı: Şam ehli Ebu Ubeyde'ye: «At ve kölelerimizden zekat alırsan?» diye teklifte bulunmuşlar. Ancak Ebu Ubeyde bu teklifi reddetti. Bilahare de konuyu Hz. Ömer'e yazarak bildirdi. Hz. Ömer de bu teklifi kabul etmedi. Bir daha teklifte bulundular. Ebu Ubeyde yine reddetti. Ve konuyu Hz. Ömer'e yazdı. Hz. Ömer Ebu Ubeyde'ye: «İstiyorlarsa kendilerinden al; ve onu kendilerine (fakirlerine) geri ver. Memluklerine de infakta bulun. Malik der ki: «Onlara geri ver» sözü, onu fakirlerine iade et, anlamındadır.

1367 — Ebu Ubeyd dedi: İsmail bin İbrahim bize Abdulhalik bin Seleme eş-Şeybanî'den şöyle dediğini anlattı: Said bin el-Müseyyib'den sadaka-i fıtır konusunu sordum. Şöyle cevap verdi: «Sadaka-i fıtır Rasulüllah (S.A.V.) devrinde kişi başına bir sa' hurma veya yarım sa' buğdaydan ibaretti. Hz. Ömer halife olunca, muhacirlerden bir grup kendisine başvurarak dediler ki: Bizler —uygun görürsen— memluklerimiz için yılda kişi başına on dirhem vermek istiyoruz. Hz. Ömer: «Görüşünüz uygundur. Ben de buna karşılık memluklerinize kişi başına ayda iki cerib erzak vermeyi düşünüyorum.» diye karşılık verdi. Böylece Hz. Ömer'in kendilerine verdiği, aldığından daha fazlaydı.

Ebu Ubeyd dedi: Ravinin yukarıki rivayette anlatmak istediği, köleler için sadaka-i fıtır vermektir.

1368 — Ebu Ubeyd dedi: Bazı Kufe'li alimler nesli için bulundurulan mera' atlarının zekata tabi olduğunu savunmuşlardır. Bunlar demişler ki: Mal sahibi dilerse, her bir at için bir dinar zekat versin. Dilerse de kıymetini tesbit edip zekatını öyle ödesin. Şayet bu atlar ticaret içinse, bu takdirde sair ticaret malları gibi zekata tabidir.

1369 — Ebu Ubeyd dedi: Mezkur zevatın ticarî atlar hakkındaki görüşleri doğrudur. Ancak mera atlarına zekatı vacip görmeleri, sünnet ve mantık ile bağdaştırılamaz. Zira Rasulüllah (S.A.V.) insanları atların zekatından muaf tutmuştur. Mera' ve başkası atlar için bir istisna getirmemiştir. Rasulüllah (S.A.V.)'den sonra gelen imam ve alimler de aynı hükme göre amel etmişlerdir. Sünnet budur..

Mevzuun mantıkî yönüne gelince: Bahsi geçen zevat atlara zekatı vacip görüyorlarsa, bu hayvanları zekata tabi diğer hayvanlara mukayese etmiş ve bu noktadan hareketle mera' atlarını diğer otlak hayvanlarına benzetmiş olurlar. Binaenaleyh bunların tek yönlü bir mukayese yoluna gitmeleri doğru değildir. Kaldı ki, bir çok tabiinden gelen rivayetlerde mera' atlarının zekata tabi olmadığı beyan edilmiştir.

1370 — Ebu Ubeyd dedi: Hüşeym bize Muğire ve İbrahim'den şöyle rivayet etti: İbrahim dedi ki: «Mera' atlarına zekat düşmez.»

1371 — Ebu Ubeyd dedi: Hüşeym bize Yunus ve Hasan'dan şöyle dediğini nakletti: «Mera' atlarında zekat yoktur.»

1372 — Ebu Ubeyd dedi: Abdurrahman bin Mehdi bize Abdullah bin Mübarek, Ma'mer, Semmâk bin Fadl ve Ömer bin Abdülaziz'den şöyle rivayet etti: Ömer bin Abdülaziz dedi ki: «Saime (otlak) atlarında zekat yoktur.»

1373 — Ebu Ubeyd dedi: Hadis ehlinden bazı alimler de şöyle demişlerdir: «Mera' atları da ticari atlar da zekata tabi değildir.»

Bu görüşlerinde Rasulüllah (S.A.V.)'in «Sizi at ve köle zekatından muaf

tuttuk» sözüne istinad etmişlerdir. Bunlar, Rasulüllah emrini «umum» ifade edecek şekilde buyurmuştur, öyleyse atların hiç bir kısmına zekat vacip değildir, demektedirler.

Ebu Ubeyd dedi: Evvelki grup hem mera' ve hem de ticarî atların zekata tabi olduğunu savunurken, bu son cemaat ise her iki halde atların zekata tabi olmadığını ileri sürmüştür. Bana göre birinci görüş ifrat, ikinci görüş de tefritten ibarettir. İki görüşün ortası doğru görüş olsa gerektir. Buna göre ticaret için bulundurulan atlara zekat düşer. Ancak mera' atlarına düşmez.

Tesbit ettiğimiz kadariyle alimlerin görüşü budur. Bunlar ki, Rasulüllah (S.A.V.)'in sünnetini tefsir etmekte daha yetkilidirler.

1374 — Bu görüşe kail olanlar Süfyan bin Said, Malik bin Enes, Irak ve Hicaz ehli alemleridir. Bildiğimiz kadariyle bu konuda bu zevat arasında herhangi bir ihtilaf mevcut değildir.

İKİNCİ KİTAP

TOPRAK MAHSULLERİNDEN HUBUBAT VE MEYVELERİN ZEKATI VE BUNLARA DÜŞEN ÖŞÜR VE YARIM ÖŞÜRLER HAKKINDA

Toprak Mahsullerinden Zekata Tabi Olan Ürünler

1375 — Ebu Ubeyd dedi: Mervan bin Muaviye el-Fezarî ve Yahya bin Said bize Talha oğulları mevlası Amr bin Osman bin Abdullah bin Mevhib'-den şöyle dediğini anlattı: Rasulüllah (S.A.V.), Muaz bin Cebel'i Yemen'e gönderdiği zaman, kendisine emir buyurarak buğday, arpa, hurma ve üzümden zekat almasını istedi.

1376 — Ebu Ubeyd dedi: Muhammed bin Rabia ve Ebu Naim, Amr bin Osman ve Musa bin Talha'dan bize şöyle rivayet ettiler: Musa dedi ki: «Muaza ancak, buğday, arpa, hurma, üzüm —veya kuru hurma ve kuru üzüm—, beyaz arpa ve zeytinden zekat alması emredilmiştir.» (Bahiskonusu şüphe Ebu Ubeyd'dendir.)

1377 — Yahya bin Said bize Ebu Avane, Muğire ve İbrahim'den şöyle nakletti: İbrahim dedi ki: «Zekat ancak buğday, arpa, hurma, kuru üzüm ve beyaz arpaya düşer.»

1378 — Ebu Ubeyd dedi: Yezid bin Harun bize Haccac bin Ertat, Amr bin Dinar ve Tavus'dan şöyle nakletti: «Peykamber (S.A.V.) Muaz'ı Yemen'e gönderdi. Muaz buğday ve arpa zekatı yerine elbise almakta idi.»

1379 — Ebu Ubeyd dedi: Haccac bize İbni Cüreyc'den şöyle dediğini anlattı: Musa bin Ukbe bana Nafi' ve İbni Ömer'den, meyve ve ekin zekatı hakkında, şöyle rivayet etti: İbni Ömer dedi ki: Her çeşit hurma, üzüm, buğday ve arpa ürünü (zekata tabidir).

1380 — Ebu Ubeyd dedi: Yezid bize Hişam ve Hasan'dan anlattığına göre, o (Hasan) ancak buğday, arpa, hurma ve kuru üzüme zekat vacip olduğunu savunuyordu.

1381 — Ebu Ubeyd dedi: Yahya bin Said bize Eşa's, Hasan ve İbni Sirin'den benzer bir rivayet nakletti. Şu kadar var ki, Hasan ve İbni Sirin burada şöyle demişlerdir: «Zekat dokuz maddeye düşer: Altın, gümüş, deve, sığır, davar, buğday, arpa, hurma ve kuru üzüm..»

1382 — Ebu Ubeyd dedi: İbni Ebî Leyla ve Süfyan bin Said'in görüşleri de aynıdır. Buna göre zekat, toprak mahsulleri içinde ancak mezkur dört ürüne vaciptir. Nitekim Rasulüllah (S.A.V.) sünnetini bu şekilde vaz'-etmiş ve Muaz'a bunu emretmiştir. Bundan başka İbni Ömer de aynı görüşe kail olmuştur.

Ebu Musa el-Eşarî'den de aynı görüşte olduğu rivayet edilmiştir:

1383 — Bu mevzudaki rivayet Süfyan es-Sevrî, Talha bin Yahya, Ebu Bürde ve Ebu Musa el-Eşarî'den nakledilmiştir.

1384 — Hasan ve İbni Sirîn de aynı görüş ile fetva vermişlerdir.

1385 — Ebu Ubeyd dedi: Bazı imamlar da zikredilen dört nevi üründe bir fazlalık veya noksanlık ile değişik görüşler ortaya atmışlardır.

1386 — Zekata tabi ürünlerin zikredilen dört neviden fazla olduğunu savunanlar, İbni Abbas, İbrahim, Ömer bin Abdülaziz, Mekhul, Zührî, Evzaî, Malik bin Enes ve İbni Ebî Leyla ile Süfyan ve bunların görüşlerini savunanların dışında kalan Irak ehlidir.

1387 — Zekata tabi ürünlerin bahiskonusu dört neviden az olduğunu savunanlar ise, Şüreyh ve Şa'bî'dir.

Zekata tabi ürünleri mezkur dört neviden fazla olarak görenlerin görüşüne gelince:

1388 — Abdurrahman bin Mehdi bize Umran bin Avvam, Leys, Tavus ve İbni Abbas'dan şöyle dediğini nakletti: «Zekata tabi mahsuller buğday, arpa, hurma, kuru üzüm, beyaz arpa ve zeytindir.»

1389 — Ebu Ubeyd dedi: Yahya bin Said bize Ebu Avane, Muğire ve İbrahim'den şöyle nakletti: İbrahim dedi ki: «Zekata tabi mahsuller buğday, arpa, hurma, kuru üzüm, beyaz arpa ve mısırdır.»

1390 — Ebu Ubeyd dedi: Yahya bin Said ve Muhammed bin Ca'fer; Şu'be, Muğire ve İbrahim'den benzer bir rivayet naklettiler. Şu kadar var ki, Şu'be altıncı mahsulde şüphe ederek «beyaz arpa veya mısır» tabirini kullandı.

1391 — Ebu Ubeyd dedi: Hişam bin İsmail ed-Dımışkî, bana Muhammed bin Şuayb, Nu'man bin Münzir ve Mekhul'den anlattığına göre, o (Mekhul), buğday, arpa, hurma ve kuru üzüm gibi, mercimek ve baklagillere de zekat düştüğüne kail olmuştur.

1392 — Ebu Ubeyd dedi: Muhammed bin Şuayb bize Yezid bin Ebi Malik, babası ve Ömer bin Abdülaziz'den anlattığına göre, sicilinde şunlar yazılıydı: «Buğday, arpa ve beyaz arpadan ne tarzda zekat alınıyorsa, mercimek ve baklagillerden de aynı tarzda alınız.»

1393 — Ebu Ubeyd dedi: İbni Ebi Meryem bize Yahya bin Eyyub, Yahya bin Said ve Ömer bin Abdülaziz'den anlattığına göre, nohut ve mercimekten zekat alınsın diye, emirname yazmıştır.

1394 — Ebu Ubeyd dedi: Hüşeym bin İsmail bize Muhammed bin Şuayb, Evzaî, Muhammed bin Abdullah ve Zührî'den şöyle dediğini anlattı: Kara biber yemeklerde kokusu için kullanılan şeyler de hububat mesabesinde olup zekata tabidir.

1395 — Ebu Ubeyd dedi: Yahya bin Abdullah bin Bükeyr ve Malik bin Enes'den şöyle anlattı: Malik bin Enes de baklagiller konusunda aynı görüşü savunuyordu. Baklagiller dediğimiz bu sınıfa mercimek, nohut, pirinç, celeban veya celcelan gibi maddeler dahildir.

1396 — Ebu Ubeyd dedi: Evzaî'nin de görüşü budur.. İbni Ebi Leyla ve Süfyan dışında kalan Irak ehli de aynı görüşe kaildir.

1397 — Ancak Malik bin Enes bu konuda Evzaî ve Irak ehlinden daha da ileri giderek hububat nevilerinin birbirlerine ilave edilmesi gerektiği ve beş veske baliğ olması halinde zekata tabi olacağını savunmuştur. Ona göre buğday ve arpa —sanıyorum ki, beyaz arpa da, dedi— birbirlerine ilave edilen ürünlerdi. Yani Malik bu üç ürünü bir nevi kabul etmiştir. Zira bunlar insanların temel besin maddeleridir. Malik (diğer) hububat nevilerini de bir tek cins saymıştır. Bundan maksat ise baklagillerdir.

1398 — Malik delil olarak şunu ileri sürmüştür: Ömer bin Hattab (R.A.) Şam Nabatî'lerinin Medine'ye getirdikleri buğdaydan yirmide bir, baklagillerden ise onda bir oranında vergi alırdı. Malik der ki: Şu halde Hz. Ömer bütün baklagilleri bir sınıfta mütalaa ederken buğdayı da başka bir sınıftan kabul etmiştir.

1399 — Ebu Ubeyd dedi: Bu rivayeti, zikrettiğimiz tarzda veya daha tafsilatlı bir biçimde Malik'den nakleden Yahya bin Bükeyr'dir.

Yahya der ki: Malik arpaya buğdaya ilave ederken delil olarak altının gümüşe ilave edilmesini ileri sürmüştür.

1400 — Ebu Ubeyd dedi: Oysa ki, Irak'lılar sözkonusu ürünlerden her biri kendi başına beş vesk veya daha fazla olmadıkça, zekata tabi olma-

yacağını ileri sürmüşlerdir. Bunlardan herhangi birinin diğerine ilave edilmesini uygun görmemişlerdir. Evzaî'nin de görüşü budur.

1401 — Ebu Ubeyd dedi: Hişam bin İsmail bana Muhammed bin Şuayb'dan şöyle dediğini nakletti: Evzaî'den: «Zekat alımında, buğday, arpaya; (diğer hububat ve baklagiller) da birbirlerine ilave edilebilirler mi?» diye sordum. Evzaî: «Hayır.» diye cevap verdi.

1402 — Ebu Ubeyd dedi: Davud bin Abdurrahman el-Attar, İbni Cüreyc ve Ata'dan da anlatıldığına göre, o (Ata') şöyle demiştir: «Zekat alımında hububat nevileri birbirlerine ilave edilmez.»

Ebu Ubeyd dedi: Selefin içinde —İkrime'den nakledilen bir rivayet hariç— hububat nevilerini birbirlerine ilave eden bir alim bilmiyoruz. İkrime'den sözkonusu rivayeti İbni Mübarek nakletmekte idi.

1403 — Bahis konusu rivayet bana İbni Mübarek, Ma'mer, Amr bin Müslim ve İkrime'den nakledilmiştir. İkrime, birbirlerine ilave edildiği zaman zekat düşecek miktara ulaşan, ilave edilmedikleri takdirde de zekat düşecek miktara ulaşmayan bir kaç zehb (yemen ölçeği) arpa ile bir kaç zehb mısır hakkında; her iki nevi birbirlerine ilave edilir, demiştir. Ma'mer: Bu rivayeti Eyyub'e anlattım. Ancak bunu benimsemedi.

Ebu Ubeyd dedi: «Zehb» Yemen'liler arasında ma'ruf olan bir ölçüdür. (Selefin içinde) hububatın birbirlerine ilavesi konusunda bu rivayet ile Malik'in görüşünden başka bir eser bilmiyorum.

Ebu Ubeyd dedi: Zekat tabi mahsullerin merfu' veya gayri merfu' rivayetlere dayanarak bu bölümün başında zikrettiğimiz dört ürün (buğday, arpa, hurma, üzüm) den fazla olduğunu savunanların görüşleri bunlardır.

Zekata tabi mahsullerin daha az olduğunu savunanların görüşüne gelince:

1404 — Abbad bin Avvam bize Süfyan, bin Hüseyn, Hakem ve Şüreyh'den şöyle anlattı: Şüreyh dedi ki: «Zekat, buğday, arpa ve hurmadan alınır.» Ravi der ki: Şüreyh üzümü zekata tabi görmemekte idi.

1405 — Ebu Ubeyd dedi: Hüşeym bize Evlah ve Şa'bî'den şöyle anlattı: Şa'bî dedi ki: «Zekat buğday, arpa ve hurmaya düşer.»

Ebu Ubeyd dedi: Böylece dört değişik mana ihtiva eden dört görüş nakledildi.

Zekatın ancak buğday, arpa, hurma ve üzüme düştüğünü savunanlara gelince: Onlar esere uyarak ne bir fazlalık ve ne de bir noksanlık gözetmeden görüş beyan etmişlerdir.

Zikredilen ürün türlerine mısır ve beyaz arpayı ilave edenlere gelince: Bunlar, her ne kadar buğday besin olarak daha güzel bir ürün ise de beyaz arpa ve mısırı aynı sınıfta mütalaa etmişlerdir.

1406 — Sa'd bin Ebî Vakkas'ın, bir suale binaen, beyaz arpanın buğ-

dayla (misli misline olmadan) değişimini uygun görmediğine dair nakledilen rivayet, yukarıki görüşü ileri sürenler için bir delil kabul edilmiştir.

Ebu Ubeyd dedi: Bu nedenledir ki, Medine ehli beyaz arpanın buğday ve arpa ile misli misline olmadan mübadelesini uygun görmemişlerdir. Zira onlara göre her üç ürün bir cins kabul edilmektedir. Bazılarına göre mısır buğday ile aynı sınıfta mütalaa edilmiştir. Zira bu madde Sudan ve diğer bazı bölgelerde insanların maişet kaynağı olup hayatları için vazgeçilmez bir besin maddesidir.

1407 — Bütün hububatın zekata tabi olduğunu savunanlara gelince: Bunlara göre Peygamber (S.A.V.) riba bablarını zikrettiği zaman sadece altı maddeden bahsetmiştir. Altın, gümüş, buğday, arpa, hurma ve tuz.

Bu zevat derler ki: Ancak alimler ölçme ve tartma konusuna giren her maddeyi mezkur maddelere hamletmişlerdir. O halde madem ki, Rasulüllah (S.A.V.) zekata tabi maddeleri zikrederken, buğday, arpa, hurma ve üzüm olmak üzere dört maddeyi saymıştır. Ki, bu maddelerin ortak özelliği insanların, geçim kaynağı ve yiyecek maddesi olarak bulundurmalarıdır. Öyleyse, bu maddelerle aynı özelliği taşıyan, ölçme ve tartma konusu olan yemiş ve besin maddeleri de bahsedilen dört maddeye hamledebiliriz.

1408 — Rasulüllah (S.A.V.)'in: «Beş vesk'den az mahsule zekat düşmez» sözünü de delil kabul ederek derler ki: «Vesk» kelimesi, ölçme konusuna giren her çeşit yiyecek (besin) maddesi için kullanılan bir kelimedir.

1409 — Zekatın ancak buğday, arpa ve hurmaya düşebileceğini savunanlar derler ki, Rasulüllah (S.A.V.) ancak Arapların köy, şehir ve badiyelerinde bilinen geçim kaynaklarının zekatı hakkında hüküm vermişlerdir. Verilen hüküm de yalnız mezkur üç madde ile ilgilidir. Buğday ve arpa köy ve belde sakinlerinin, hurma ise badiye (çöl) ahalisinin geçim maddeleridir. Üzüm ise, buna dahil değildir. Zira zekat fakirler lehine zenginlere emredilirken hayatlarını sürdürmekte kendileri için vazgeçilmez nitelikteki maddelere farz kılınmıştır ki, hak sahipleri de vecibe sahipleriyle yanyana (ve mükemmel bir hayat ortamı içinde) yaşayabilsinler.. Mesela Rasulüllah (S.A.V.), deve, sığır ve koyunları zekata tabi hayvanlar olarak zikrederken otlak at, katır ve merkeplerini bu hüküm dışında bırakmıştır. Zira yüce yaratıcı zekata tabi tutulan hayvanların süt ve etlerini insanlar için bir maişet kaynağı kılmıştır. Halbuki diğer hayvanların böyle bir fonksiyonu yoktur. Bundan dolayıdır ki zekat geçim kaynağı özelliği bulunan deve, sığır ve koyunlara farz kılınmış, at, katır ve merkepler ise bu konuya dahil edilmemiştir. Binaenaleyh besin maddesi olan buğday, arpa ve hurma da —Araplarda— bir besin ve maişet maddesidir.

Ebu Ubeyd dedi: Taraflardan herbiri kendine mahsus bir görüş ileri

sürmüş ve bu hususta bazı delillere istinad etmiştir. İstinad etmiş olabilecekleri delilleri izah etmeye çalıştık. Ama yine de görüşlerini ileri sürerlerken neyi murad ettiklerini ancak Allah bilir.

1410 — Bu görüşlerden benim için tercih konusu olan Rasulüllah (S.A.V.)'in sünnetine ittiba etmektir. Buna göre zekat yalnız Rasulüllah (S.A.V.)'in zikrettiği dört sınıf ürüne düşer. Nitekim ashab ve tabiinden bir grubun görüşü ile İbni Ebi Leyla ile Süfyan'ın tercihi de bu merkezdedir.

Bunu şu şekilde açıklayabiliriz: Peygamber (S.A.V.), zekat konusunda yalnız sözkonusu dört ürün çeşidini zikredip diğer ürün nevilerini zikretmediği zaman insanların sahip olduğu diğer bazı mahsullerin varlığından haberdar bulunuyordu. Bu nevi ürünleri zekata tâbi kılmaması kanaatimce kısrak ve köle zekatından insanları affettiği gibi, sözkonusu ürünleri zekattan muaf tuttuğu anlamına gelir. Binaenaleyh kıyas ve teşbih ancak sabit bir hükmün bulunmadığı konuda sözkonusudur. Bir konuda sabit bir hüküm varsa, insanlar buna uymak zorundadırlar.

Bizim için bu konuda —her ne kadar müsned değilse de— Musa bin Talha'nın (1376 nur. par.) rivayeti delil teşkil etmektedir. Nitekim ashab ve tabiinden bir kısmı buna uymuştur. Binaenaleyh Peygamber (S.A.V.)'den gelen rivayetler içinde sözkonusu hadisi reddedecek nitelikte sağlam ve senedi daha mükemmel bir rivayet bulmuş değiliz.

Toprak Mahsullerinin Zekata Tabi olan Asgari Miktarı ile Öşüre ve Nısfı Öşüre Tabi Olan Ürünler Hakkında

1411 — Ebu Ubeyd dedi: Ebu'n-Nadr bize Leys bin Sa'd, Bükeyr bin Abdullah bin Eşca' ve Büsr bin Said'den şöyle anlattı: Büsr dedi ki: «Rasulüllah (S.A.V.), yağmur ve kaynak sularıyla sulanan ürünlere onda bir, develer yardımıyla sulanan ürünlere ise yirmide bir oranında zekat vaz'etmiştir.»

1412 — Cerir bin Abdülhamid bize Mansur ve Hakem bin Uteybe'den şöyle rivayet etti: Hakem dedi ki: Rasulüllah (S.A.V.) Yemen'de vali bulunduğu sırada Muaz bin Cebel'e şöyle yazdı: «Yağmur veya akarsularla sulanan mahsullere onda bir, kovalarda sulanan mahsule de yirmide bir oranında zekat düşer.»

1413 — Ebu Ubeyd dedi: Yezid bize Habib bin Ebî Habib, Amr bin Herim ve Muhammed bin Abdurrahman el-Ensarî'den şöyle nakletti: «Ra-

sulüllah (S.A.V.) ile Hz. Ömer'in zekat kitaplarında şöyle yazılıdır: Nehir ve yağmur sularıyla sulanan ürünlere onda bir, develer yardımıyla sulanan araziye de yirmide bir oranında zekat düşer.»

1414 — Ebu Ubeyd dedi: Haccac bize İbni Cüreyc'den şöyle nakletti: İbni Cüreyc dedi ki: Musa bin Ukbe bana Nafi' ve İbni Ömer'den şöyle rivayet etti: İbni Ömer dedi ki: «Yağmur ve kaynak sularıyla sulanan mahsule onda bir, develer vasıtasıyla sulanan mahsule ise yirmide bir oranında zekat düşer.»

1415 — Ebu Ubeyd dedi: Abdullah bin Salih bize Leys bin Sad'dan şöyle dediğini rivayet etti: Nafi' bana İbni Ömer'den benzer bir rivayet nakletti.

1416 — Ebu Ubeyd dedi: Ebu'l-Esved bize İbni Lüheya, Yezid bin Ebî Habib, İbni Şihab, Salim bin Abdullah bin Ömer ve babasından benzer bir rivayet anlattı.

Ebu Ubeyd dedi: İbni Lüheya'nın rivayet ettiği bu hadis her ne kadar (Hz. Ömer'e) ref'edilmiş ise sahih olması hakkında kesin bir malümatım yoktur.

1417 — Ebu Ubeyd dedi: Ebubekir bin İyyaş bize Ebu İshak, Asım bin Damure ve Hz. Ali'den anlattığına göre, o (Hz. Ali) şöyle dedi: «Yağmur suyu ile sulanan mahsule onda bir, kovalar ve develer yardımıyla sulanan ürüne ise yirmide bir nisbetinde zekat düşer.»

1418 — Ebu Ubeyd dedi: Cerir bize Mansur ve İbrahim'den şöyle anlattı: İbrahim dedi ki: «Dolap ve kovalarla sulanan ürüne yirmide bir, yağmur ve akarsularla sulanan mahsule onda bir oranında zekat düşer.»

1419 — Ebu Ubeyd dedi: Mervan bin Şuca' bize Husayf ve Mücahid'den şöyle anlattı: Mücahid dedi ki: «Yağmur ve kaynak sularıyla sulanan mahsule onda bir, kova ve dolaplarla sulanan mahsule yirmide bir nisbetinde zekat vaciptir.»

1420 — Ebu Ubeyd dedi: Haccac bize İbni Cüreyc'den şöyle anlattı: İbni Cüreyc dedi ki: Ata'dan sordum: «Bir adamın bazan kovalarla, bazan da kaynak sularıyla suladığı bir arazisi vardır. (Bunun zekatı ne olacak?) Ata' şöyle cevap verdi:

— «En çok hangi yolla sulanıyorsa, ona göre zekattan mesul tutulur.»

1421 — Ebu Ubeyd dedi: Haccac bize İbni Cüreyc'den şöyle rivayet etti: İbni Cüreyc dedi ki: Ata'dan: «Kanallarla sulanan hurma ve üzüme ne kadar zekat düşer?» diye sordum. Ata: «Onda bir.» diye cevap verdi.

1422 — Ebu Ubeyd dedi: Haccac bize İbni Cüreyc, Ebu'z-Zübeyr ve Cabir bin Abdullah'dan şöyle nakletti: Cabir, (yukarıki rivayette zikredilen) mahsullere onda bir nisbetinde zekat düşer, demiştir.

Ebu Ubeyd dedi: Yukarıda bahiskonusu edilen sulama araçları değişik manalar ihtiva etmektedir:

Ba'l: Kökleriyle beslenen ve ne yağmur suyuna, ne de başka bir yolla sulanmayan hurma ağaçları gibi.. Bazıları ise şöyle demiştir: Yağmur suyu ile sulanan arazinin mahsulüdür. Buna göre doğrusu birinci görüştür. Zira ilgili rivayette yağmur suyu ile sulanan araziden ayrı olarak bahsedilmiştir. Nitekim İbni Ömer'in hadisinde bu iki husus ayrı olarak zikredilmiştir.

İsyîr: Yağmur suyu ile sulanan mahsuldür. Bu konuda bir ihtilaf yoktur. Halk dilinde buna «Azâ» da denir.

Ğayl: Nehir, çeşme ve kanallar gibi akarsulardır.

Kezâim: Bir çeşit kanaldır. «Feth» de, Gayl ile aynı manaya geiir. Kanal tabiri için «Feth» sözcüğünün kullanılması, yeri yararak akıtıldığı ve sulamaya açık olduğu içindir.

Bütün bu yollarla sulanan arazi ve mahsuller onda bir oranında zekata tabidir.

Nevadıh: Araziyi sulamakta kullanılan develer anlamına gelir. «Sevanî» kelimesi de aynı manaya gelir.

Ğarb: Develerle çekilen kova demektir.

Rişa': Sulamada kullanılan kovanın ipi demektir. Ki, bu son dört terim birbirini tamamlayan ve aynı maksadla kullanılan kelimelerdir.

Daliye: Dolaplarla çekilen küçük kova demektir. «Naure» de aynı anlama gelir.

Bu son şıkta toplanan araçlarla sulanan arazi ve ürünler de yirmide bir oranında zekata tabidir.

Bahsettiğimiz bu son araçlarla sulanan arazi ve ürünlerin zekatı, diğer şıkta bahsi geçen yollarla sulanan toprak ve üründen daha az oranda olması, ürün sahiplerinin daha çok masraf ve emek harcamak zorunda olduklarındandır.

Ancak bu mahsulün onda bir veya yirmide bir oranında zekata tabi olabilmesi için ürünün beş vesk veya daha çok olması gerekir. Nakledilegelen hadis ve rivayetler bu esas üzeredir.

1423 — Ebu Ubeyd dedi: Haccac bize İbni Cüreyc, Hammad bin Seleme, Amr bin Yahya bin Amare el-Mazinî, babası ve Ebu Said el-Hudrî'den şöyle dediğini anlattı: Rasulüllah (S.A.V.) şöyle buyurdu: «Beş veskten

az mahsulde, beşten az devede ve beş ukiyyeden az gümüşte zekat yoktur.»

1424 — Ebu Ubeyd dedi: Muhammed bin Kesir bize Evzaî, Eyyub bin Musa bin Eyyub, Nafi' ve İbni Ömer'den, aynı tarzda ancak gayri merfu' olan bir rivayet nakletti.

Ebu Ubeyd dedi: Bu rivayeti Leys bin Ebî Selim, Nafi' ve İbni Ömer'den merfu' olarak rivayet etmişlerdir.

1425 — Aynı hadisi Süheyl bin Ebî Salih, babası, Ebu Hüreyre ve Peygamber (S.A.V.)'den aynı tarzda olmak üzere nakletmişlerdir.

1426 — Ebu Ubeyd dedi: Muhammed bin Ubeyd bize İdris el-Evdî, Amr bin Mürre, Ebu'l-Buhterî ve Ebu Said el-Hudrî'den merfu' olarak şöyle anlattı: Ebu Said dedi ki: «Beş vesk'den az mahsule zekat düşmez.»

1427 — Ebu Ubeyd dedi: Yezid bize Habib bin Ebî Habib, Amr bin Herim ve Muhammed bin Abdurrahman'dan anlattığına göre Rasulüllah (S.A.V.) ile Hz. Ömer'in zekat kitaplarında şöyle yazılıdır: «Beş vesk'den az üründen zekat alınmaması gerekir.»

1428 — Ezher es-Semman bize şöyle dedi: Haccac bize İbni Cüreyc, Ebu'z-Zübeyr ve Cabir'den şöyle dediğini rivayet etti: «Zekat ancak beş vesk(e baliğ) olan ürüne düşer.»

1429 — Ebu Ubeyd dedi: Hüşeym bize Muğire, İbrahim ve Yunus ve Hasan'dan şöyle anlattı: İbrahim ve Yunus dediler ki: «Beş vesk'e baliğ olmadıkça besin maddelerinden olan hiç bir ürüne zekat vacip değildir.»

1430 — Ebu Ubeyd dedi: Ezher es-Semman bize İbni Avh ve Hasan'dan benzer bir rivayet nakletti.

1431 — Ebu Ubeyd dedi: Hişam bin İsmail bize Muhammed bin Şuayb, Nu'man bin Münzir ve Mekhul'dan şöyle nakletti: Mekhul dedi ki: «Mahsul beş vesk'e —yani yetmiş beş medy'e— baliğ olursa, bu mahsul öşüre tabidir. Daha az ürüne ise öşür düşmez.»

Ebu Ubeyd dedi: «Beş vesk» ile ilgili olarak zikrettiğimiz bu rivayetleri Süfyan bin Said, Evzaî ve Malik delil kabul etmişlerdir.

1432 — Malik'in bu görüşte olduğunu bana Yahya bin Abdullah bin Bükeyr anlattı.

1433 — Evzaî'nin görüşünü ise Muhammed bin Şuayb'dan naklen Hişam bin İsmail rivayet etti.

1434 — Irak ehlinin çoğu da aynı görüştedir. Şu kadar var ki, Evzaî ile Süfyan zekat alımında iki ayrı ürünün birleştirilmesini uygun görmedikleri halde Malik bunu uygun görmüştür. Nitekim bu hususu birinci bölümde zikretmiş idik.

1435 — Ebu Hanife hariç Irak'lıların görüşü bu hususta Evzaî ve Süfyan'ın görüşü gibidir.

Zekatını Tesbit Etmek Amacıyla Yaş Meyve İle Ariyye Ağaçlarının Meyvelerinin Kuru Meyve Olarak Tahmin Edilmesi ve Bu Babta Varid Olan Hükümler

1436 — Ebu Ubeyd dedi: Hüşeym bize şöyle dedi: İbni Ebî Leylâ bize Hakem Uteybe, Muksim ve İbni Abbas'dan şöyle rivayet etti: İbni Abbas dedi ki: «Rasulüllah (S.A.V.) Hayber'in arazi ve hurmalıklarını ürünün yarısı karşılığında, ahalisine verdi.»

1437 — Ebu Ubeyd dedi: Yahya bin Said bize Ubeydullah bin Ömer, Nafi' ve İbni Ömer'den şöyle dediğini nakletti: «Rasulüllah (S.A.V.) Hayber ahalisiyle, meyve ve ekin mahsullerinin yarısı karşılığında anlaştılar.»

1438 — Ebu Ubeyd dedi: Hüşeym bize dedi: Davud bin Ebî Hind bize Şa'bî'nin şöyle dediğini rivayet etti: «Rasulüllah (S.A.V.) mahsulün yarısı karşılığında Hayber'i ahalisine verdi. Rasulüllah Abdullah bin Ravaha'yı, hurma —veya meyve— mahsullerini tahmin etmesi için Hayber'e gönderdi. Abdullah bin Ravaha Hayber'lilere:

— Kendilerini nefsimden daha çok sevdiğim bir zatın yanından size gelmiş bulunuyorum. Sizlerden de maymun ve domuzlardan daha çok nefret ediyorum, dedi. Onlar :

— O halde bu tutumunla hakkımızda adaleti nasıl gözetebilirsin? diye sordular. Abdullah şöyle cevap verdi: «Sizden nefret etmem, hakkınızda adaleti gözetmem için bir engel teşkil etmez.» Onlar: «Gökler alemiyle yer işte bu hak ile yaratılmıştır.» diye karşılık verdiler. Abdullah bilahare Hayber meyve ürünlerini tahmin etti. Sonra onu iki hisseye böldü ve kendilerini istedikleri hisseyi seçmekte serbest bıraktı. Ravi der ki: Bu iki hisseden biri diğerinden fazla gelmeyecek şekilde eşit çıktı.»

1439 — Ebu Ubeyd dedi: Haccac bize İbni Cüreyc'den şöyle dediğini anlattı: İbni Şihab, Urve ve Hz. Aişe'den bana şöyle rivayet edildi. Hz. Aişe, Hayber'den bahsederken dedi ki: «Rasulüllah (S.A.V.) Abdullah bin Ravaha'yı Hayber yahudileri üzerine amil olarak gönderiyordu. Abdullah henüz yenilmeyip olgunlaşmakta olan meyvelerin tahminini yapardı. Sonra yahudileri, mahsulü tahmin edilen miktarıyla veya aynı miktar ile kendisine bırakmakta serbest bırakırdı.»

Hz. Aişe der ki: İbni Ravaha'nın yaş meyvelerini tahmin işiyle görevlendirilmesi, meyveler yenilmeden ve tefrik edilmeden evvel zekatının tesbit edilmesi nedenine istinad eder.

1440 — Ebu Ubeyd dedi: Haccac bize İbni Cüreyc'den şöyle dediğini nakletti: Abdullah bin Ubeyd bin Umeyr bana şöyle rivayet etti: «Rasulüllah

(S.A.V.), meyveleri olgunlaştığı sırada hurma ağaçlarının mahsulünün tahmin edilmesini emir buyurdu.

1441 — Ebu Ubeyd dedi: Affan bana Vehib bin Halid, Amr bin Yahya, Abbas bin Sehl bin Sa'd ve Ebu Humeyd es-Saidî'den şöyle dediğini anlattı: ««Tebuk seferinde Rasulüllah (S.A.V.)'in maiyyetinde bulunuyorduk. Vadi'l-Kura'ya vardığımız zaman bahçesinde bulunan bir kadın gördük. Peygamber (S.A.V.) ashabına, tahminde bulunun, diye buyurdu. Ashab tahminde bulundular. Rasulüllah (S.A.V.) de tahminde bulunarak mahsulün on vesk olduğunu tesbit buyurdular. Daha sonra Rasulüllah (S.A.V.) kadına: «Ben sana dönünceye kadar, bahçeden elde edeceğin mahsulün miktarını belirle» buyurdular.

Ebu Ubeyd dedi: Kanaatimize göre, Peygamber (S.A.V.), kadına mahsulü belirlemesi için emir verirken ancak kadının Rasulüllah'ın yaptığı tahminin doğruluğunu bizzat tesbit etmesi maksadına matuftur. Ki gönlü daha çok mutmain olsun. Yoksa Rasulüllah yaptığı tahminden şüpheye düşmüş olduğu için değildir.

1442 — Ebu Ubeyd dedi: Haccac bize İbni Cüreyc'den şöyle dediğini nakletti: Ata' bana dedi ki: «Hurma ve üzüm mahsulleri hakkında tahminde bulunuruz. Ama hububat hakkında tahminde bulunmayız.»

1443 — Ebu Ubeyd dedi: Abdullah bin Salih bize Leys, Yunus ve İbni Şihab'dan şöyle dediğini anlattı: «Meyvelerden hurma ve kuru üzümden başkasının tahmin konusu olabileceğini bilmiyoruz.»

1444 — Ebu Ubeyd dedi: Said bin Ufeyr ve Yahya bin Abdullah bin Bükeyr bana Malik bin Enes'den benzer bir rivayet anlattılar. Malik dedi ki: «Sünnete göre meyvelerden yalnız hurma ve üzüm hakkında tahminde bulunulur.»

Malik dedi: Tahminde bulunmak ancak meyveler olgunlaştığı ve satılabileceği hale geldiği zaman sözkonusudur. Tahminde bulunmaktan maksad ise, meyvelerin yaş olarak yenilebilmesi için, meyve sahiplerine kolaylık olmak üzere ürünün miktarı tahmin ile belirlenir. Sonra kendilerine, meyvelerinden yeme ruhsatı verilir. Bilahare de mahsulün zekatını tesbit edilen miktara göre öderler.

Malik der ki: Halbuki yaş olarak yenilemeyen mahsuller tahmine tabi tutulamaz. Hububat gibi.. Bu nevi ürün sahipleri, mahsulleri yetişmeye başladığı zaman, emanet esası üzere korumaları gereklidir.

1445 — Ebu Ubeyd dedi: Malik'in bu görüşünü Ata' ve İbni Şihab'ın, hurma ve üzümden başka ürünler hakkında tahminde bulunulmaz, şeklindeki görüşleri teyid eder.

Nitekim bir kısım ashab'dan sözkonusu görüşü daha da kuvvetlendiren eserler nakledilmiştir.

1446 — Ebu Ubeyd dedi: Ebu'l-Esved bana İbni Lüheya, Yezid bin Abdullah, İbni Üsame bin Hadi, Ebubekir bin Muhammed bin Amr bin Hazm'dan şöyle dediğini nakletti: «Mervan ekinin tahminî zekatını toplamak üzere Kurazî adıyla anılan bir zatı amil olarak gönderdi. Bu zat Peygamber (S.A.V.)'in ashabından Osman bin Huneyf'e gelip ekinin zekatını istedi. Osman ona şöyle dedi: «Yoksa bunu bir kural haline mi getirdiniz. Halbuki hiç bir zaman zekat bir cizye mesabesinde değildi. Zekat insanların bizzat kendilerinin ödemek mükellefiyetinde oldukları bir vecibedir.»

1447 — Ebu Ubeyd dedi: Ebu Bekir bin Hazm'ın anlattığına göre, Mervan'ın bu uygulamasına kadar ekin sahiplerinin zekatını almak için, görevlendirilen memurlarla kendilerine gelinmezdi. Belki, ekin sahibi, kendisine düşen zekat miktarını bizzat kendisi ödemekte idi. Ve bu konuda herhangi bir şeyle mükellef tutulmaz ve muayyen bir ödemede bulunması için mesul tutulmazdı. Nihayet Mervan bildiğimiz bu uygulamaya gitmiştir.

1448 — Ebu Ubeyd dedi: Böylece Osman bin Huneyf ekin hakkında tahminde bulunmayı ve bu ölçüye göre mahsul sahiplerinden zekat talep etmeyi uygun görmemiştir. Halbuki, rivayette Osman'ın aynı hususu hurma ve üzüm için uygun görmediğine dair bir kayıt mevcut değildir. Malik de aynı görüştedir. Şu kadar var ki, Malik beş vesk ve daha çok fazla olduğu takdirde, meyve mahsullerinin tümü hakkında tahminde bulunulmasını savunmaktaydı. Ona göre meyve ürününden sahiplerinin yedikleri de hesaba katılması lazımdır. Bugün için de cari ameli hüküm budur.

Zikrettiğimiz hadisler de bunların görüşlerini teyid edici niteliktedir. Bununla beraber varid olan diğer bazı hadislerde, meyve sahiplerine, meyveler olgunlaştığı zaman kendi yemek ihtiyaçları kadar yemelerine ruhsat verilmiştir.

1449 — Ebu Ubeyd dedi: Haccac bize Şu'be, Ubeyd bin Abdurrahman ve Abdurrahman bin Mesud bin Niyaz'dan şöyle dediğini nakletti : «Sehl bin Ebî Husme, bir mecliste bulunduğumuz bir sırada bize gelip şöyle dedi: «Rasulüllah (S.A.V.) şöyle buyurdu: Tahminde bulunduğunuz zaman mahsulün üçte birini hesaba tabi tutmayın. Şayet sülüsü bırakmazsanız, —Şu'be: Yahud üçtebirini bulmazsanız—, mahsulün dörtte birini bırakınız.»

1450 — Ebu Ubeyd dedi: Hüşeym ve Yezid bize Yahya bin Said ve Büşeyr bin Yesar'dan anlattıklarına göre, Hz. Ömer müslümanların ürünleri hakkında tahminde bulunması için Ebu Hayseme el-Ensarî'yi amil olarak gönderdi. Hz. Ömer ona:

— Mahsul sahiplerini, kendi hurmalarını devşirdiklerini bulursan, onlara, yiyecekleri kadar bırakarak tahmine tabi tutma, diye emretti.

1451 — Ebu Ubeyd dedi: Yezid bize Yahya bin Said ve Muhammed bin Yahya bin Habban'dan şöyle anlattı: Ebu Meymun, ona (Yahya bin Habban'a) Sehl bin Husme'den şöyle nakletti: Mervan Sehl'i hurma mahsullerinin tahminini yapmak üzere amil gönderdi. Sehl (bu görevini ifa ederken)) Sa'd bin Ebî Sa'd'ın mahsulünü yediyüz vesk olarak tahmin etti. Sehl bu konuda şöyle demiştir: Şayet hurma bahçesinde kırk asma bulmasaydım, mahsulü dokuzyüz vesk olarak tahmin edecektim. Ancak ürün sahiplerine yiyecekleri kadar (tahminin dışında) bıraktım.

Ebu Ubeyd dedi: Nakledilen yukarıki hadislerde mahsul sahiplerine ürünün bir kısmını (tahminin dışında) bırakmak hususunda ruhsat verilmiştir. Ariyye'ler hakkında da aynı hükümler varid olmuştur.

1452 — Ebu Ubeyd dedi: Haccac bize İbni Cüreyc, Amr bin Amare, babası ve Ebu Said el-Hudri'den naklen Rasulüllah (S.A.V.)'den şöyle anlattı: Rasulüllah (S.A.V.) «ariyyelerde zekat yoktur» demiştir. (1)

1453 — Ebu Ubeyd dedi: Haccac bize İbni Cüreyc'den şöyle anlattı: İbni Cüreyc dedi ki: Kutayr el-Ensarî'nin bize naklettiğine göre, Muhammed bin Sehl bin Ebi Hasme kendisine haber verdiğine göre: Ömer bin Hattab'ın emri üzerine yaş meyveler hakkıdan tahminde bulunmak ile görevli bulunuyordu. Ömer ona (Ebu Hasme'ye): «Ariyyeler hakkında tahminde bulunma» dedi.

1454 — Ebu Ubeyd dedi: Yezid bize Cerir bin Hazim, Kays bin Sa'd ve Mekhul'dan şöyle dediğini nakletti: Rasulüllah (S.A.V.) tahmin işiyle görevli memurları gönderdiği zaman onlara «tahminlerde (ürün sahiplerinin yükünü) hafifletiniz. Zira üründe ariyye ve vatiyye (uğrayan misafirin yararlanması) vardır.»

1455 — Ebu Ubeyd dedi: Abdullah bin Salih bize Hakl bin Ziyad ve Evzaî'den şöyle dediğini rivayet etti: Bize anlatıldığına göre, Ömer (R.A.)

---

(1) Ariyye: Meyvesi yenilmekle boş kalmış ağaca denir. Ve bir kimse hurmalığı satış ve icar ederken akd ve pazarlıktan dışarda koyup ifraz ve istisna eylediği ağaca da denir. Bu babın hadislerinde beyan edilen ariyyeler hep bu boşaltma, ayırma, istisna ve ariyet verme manalarıyla ilgilidir. Keza ariyye, bahçe sahibinin hurma ağaçları arasında mahsulünü satmak üzere ayırdığı ağaçtır. Sahibi, maişetini temin için üstündeki mahsulü kuruduktan sonra kaç ölçek geleceğini tahmin eder. Ve bu tahmin edilen kuru hurma karşılığında bu ağacı müşteriye teslim eder. Bu şekilde tahmin edilen yaş hurmayı (yani müstakbel kuru hurmayı) hazır kuru hurma ile tebdil etmeye ariyye satışı denir. Satıcı kuru hurmayı alır ve müşteriye onun karşılığında bir ağaç yaş hurmayı teslim eder. Bu satış fakir ziraatçıların kuru hurmaya, öbür tarafın da yaş meyveye ihtiyacı üzerine müsaade edilmiştir. (Sahih-i Müslim ve tercemesi, M. Sofuoğlu, c. 5, sh. 35-36, İst. 1388-1969)

şöyle buyurmuştur: «Tahmin işinde insanların yükünü hafifletiniz. Zira üründe ariyye ve (meyve sahipleri ile yolcuların) yemek hakları vardır.»

Ebu Ubeyd dedi: Bazı rivayetlerde uğrayan yolcular anlamına gelen kelime «el-Vat'etü» olarak geçer. Bu, yanlıştır. Doğrusu, el-Vati'et» veya «el-Vata'etü» olup yolcular manasına gelir. Bu hususi bir ifade şekli olup meyve bahçelerine ayak basan yolcu demektir.

1456 — Bu kimselerdir ki, onların hakkında «yolcu bir meyve ağacından yararlanabilir. Ancak eteğini dolduramaz» şeklinde hadisler nakledilmiştir.

Hadiste geçen «Ekele»... meyve sahipleriyle bunların akrabaları ve maiyyetlerinde bulunanlar anlamına gelir.

1457 — Bu konuda Sehl bin Ebî Hasme'nin Sa'd bin Ebî Sad'ın mahsulü hakkında «Şayet hurma bahçesinde kırk asma bulmasaydım, ürünü dokuzyüz vesk olarak tahmin edecektim.» demesi bu anlamı teyid etmektedir. Aslında bahsedilen asmalar, bahçe sahiplerinin meyveler mevsiminde gölgelik ve mesken olarak kullandıkları yerlerdi.

Ariyye'ye gelince: Bunun iki tefsiri vardır:

1458 — Malik bin Enes demiştir ki: Ariyye, kişinin, muhtaç bir kimseye ariyye olarak (ürününden yararlanması için) verdiği hurma ağacıdır. Ki, kendisine ariyye olarak bu hurma ağacı verilen kimse, hurmasını devşirmek için bahçeye girmesi, bahçe sahibine, ailesinin bahçe içinde ikamet etmesi sebebiyle, ağır gelebilir. Bu nedenledir ki, bağışlayan kişiye mahsus olmak üzere, bağışlanan ağacın ürününü tahminî meyve olarak satınalmasına ruhsat verilmiştir. Malik'ın konuya ilişkin görüşü budur.

1459 — Diğer tefsire gelince: Ariyye'ler bahçe sahibinin, bahçesinin meyve mahsulünü sattığı zaman, satışı dahil etmeyerek kendisi ve ailesi için bıraktığı hurma ağaçlarıdır. İşte bu ağaçlar tahmine dahil değildir. Zira meyve sahiplerinin yemek ihtiyaçlarını karşılayacak kadar bir kısım zekattan muaf tutulmuştur. Ariyye işte bu zekattan muaf tutulan ağaçlardır. Ariyye adı verilmesinin nedeni, satışa dahil edilmeyişi veya zekat alımında tahmine tabi tutulmayışıdır. Peygamber (S.A.V.) altın ve gümüşü bulunmayan ancak yanında kuru hurma bulunabilen muhtaç ve fakir kimselerin, kuru hurma karşılığında tahsis edilen bu ariyye ağaçlarından tahmini olarak yaş meyve satınalmalarına ruhsat vermiştir. Peygamber (S.A.V.) bu ruhsatı verirken, diğer insanlar gibi, yaş meyve satınalamayan muhtaç kimselere merhamet duygularını izhar buyurarak onlara bu nimetten yararlanma imkânı vermişlerdir. Ancak meyve sahiplerine ticaret için veya kuru meyve biriktirmek için böyle bir ruhsat buyurmamıştır.

Ebu Ubeyd dedi: Bana göre bu ikinci tefsir birincisinden daha sağlam olsa gerektir. Zira bunu teyid eden iki hadis mevcuttur:

1460 — Bu hadislerden birisi, Malik'in, Davud bin Husayn, İbni Ebî Ahmed'in mevlası Ebu Süfyan; ve Ebu Hüreyre'den naklettiği hadistir: «Rasulüllah (S.A.V.), beş vesk veya daha az olarak tahmin edilen ürünlerde ariyyelere ruhsat vermiştir.» Malik dedi: Şek Davud'dandır. Rivayeti Malik'den bana İbni Bükeyr nakletti.

1461 — Ebu Ubeyd dedi: Kanaatimce, yukarıda geçen iki ifadeden sahih olanı, «... Beş vesk'den daha az..» ifadesidir. Zira Rasulüllah (S.A.V.)'in bu muameleyi sınırlandırıp ve beş vesk miktarı olan üründe buna ruhsat vermemesi gösteriyor ki, Peygamber (S.A.V.) ancak zekata tabi olmayacak miktardaki üründe ariyye'ye cevaz buyurmuşlardır. Binaenaleyh Rasulüllah'ın sünneti gereğince beş vesk'den az üründe ve ariyyelerde zekat yoktur. (O halde hadiste sözkonusu edilen ariyyeler beş vesk'den az olması grekir.) Ki, bu takdirde her iki hüküm arasında netice itibariyle bir ayniyet vardır. Hadisler de birbirlerini doğrular niteliktedir. Rasulüllah (S.A.V.)'in beş vesk'den az ürünlerde ariyye'ye cevaz vermesi bize gösteriyor ki, ancak yemek ihtiyacını karşılayacak miktarda olmak şartıyla ariyye'lere cevaz buyurmuştur.

Hadislerden biri budur..

1462 — Diğer hadise gelince: Bu hadis, Ebu Katade ve Sehl bin Ebî Husme'den nakledilmiştir: «Peygamber (S.A.V.), sahipleri (müşteriler), yaş hurma yesinler diye; ağaçtaki yaş hurmanın ne kadar kuru hurma geleceğini tahmin etmek suretiyle (ve tahminî miktarda kuru hurma karşılığında olmak üzere) ariyye satışına ruhsat buyurdular.»

Ebu Ubeyd dedi: Yukarıda Peygamber (S.A.V.) bize beyan buyurmuştur ki, ariyye (ağacı) fakirlerin yaş hurma olarak yemek için, hurma ağaçlarının sahibinden satınaldıkları ağaçtır.

Birinci tefsire göre ariyye bahçe sahibinin sattığı ağaçtır. İkinci tefsire göre ise satınalınan ağaçtır. Birincisine göre de satılan ağaç manasındadır. Şayet satılan ağaç anlamına gelseydi, «yaş hurma yesinler diye..» tabirinin bir hükmü kalmazdı. Hem nasıl olur da sattıkları bir ağacın yaş meyvesini yesinler.. Kaldı ki, bahçe sahiplerine ürünlerini kuru hurma karşılığında satmalarına ruhsat vermek suretiyle neden merhametli davranılsın ki.. Ariyye ancak müşterilerin yaş hurmadan yararlanmak için satınaldıkları ağaçtır. Ki, bu görüş, Hicaz ehlinin görüşüdür.

Bu konuda ayrıca Sehl bin Ebî Husme'den rivayet edilen bir hadis mevcuttur:

1463 — İbni Ebî Meryem bize İbni Lüheya, Abdurrahman el-A'rec yolundan şöyle nakletti: «Abdurrahman el-A'rec dedi ki: Sehl bin Ebî Husme'nin şöyle dediğini işittim: «Ağaçtaki yaş hurmalar vesk'lere kuru

hurma karşılığında satılamaz. Yemek için satılan üç, dört veya beş vesk yaş hurma hariç.. Ki bu satışa müzabene satışı denir.»

Ebu Ubeyd dedi: Bütün bunlar Hicaz ehlinin —veya bazı Hicaz alimlerinin— görüşleridir.

Ebu Ubeyd dedi: Irak ehlinin ariyye hakkındaki görüşleri bundan farklıdır.

1464 — Irak'lılar —veya bazı Irak alimleri— derler ki: Bu nevi satış, kuru hurma mukabilinde yaş hurma satmak suretiyle gerçekleştirilen belirsiz bir satış olduğu cihetle meşru değildir. Zira bu «müzabene» satışı demektir. Müzabene satışını ise, Rasulüllah yasaklamıştır.

Iraklı'lar delil olarak ileri sürerler ki, bu konuda varid olan ruhsat teslim alınmayan ve ağaçlarda olan ve bir hibe mesabesinde olduğu cihetle Malik'in elinde kendi hali üzerinde bulunan meyvelerde ariyye satışı bahiskonusudur. Halbuki, müşteri bunu teslim alacak olursa, ölçekle ve misli misline olmaksızın satılması caiz olmaz.

Ebu Ubeyd dedi: Bu son tefsirin bana göre bir manası yoktur. Zira, meyveler hibe edenin mülkü ise ve eski hali üzerinde olacaksa, bu nasıl satıştır? Binaenaleyh bu babta varid olan ruhsatın manası nedir? Şayet, Peygamber (S.A.V.), hibe eden kimseye kendi (hibe ettiği) malını satınalmak konusunda ruhsat vermişse, (madem ki malın kendisine hibe edildiği kimse tarafından teslim alınmamış ve hükmen satıcının malı ise) kendi malını satın alınmasının manası nedir? O halde ileri sürdükleri deliller bir ilim sahibinin ileri süreceği deliller değildir.

Bana göre meselenin izahı ancak zikrettiğimiz tefsirin çerçevesinde düşünülebilir. Yani Peygamber (S.A.V.) müzabene'den olduğu halde hususi olarak ariyye satışına ruhsat vermiştir.

1465 — Nitekim Rasulüllah (S.A.V.), bayram günü namazdan önce kurban kesen kimseye yalnız iki yaşında bir keçi kesme ruhsatı vermiştir.

1466 — Yine Rasulüllah (S.A.V.), Abdurrahman bin Avf'e ipek giyme ruhsatı vermiştir. Zira (zaruret icabı) ipek giyme ihtiyacında idi.

1467 — Bundan başka Rasulüllah (S.A.V.) henüz menasikini tamamlamış bulunan hayızlı kadına yola çıkma ruhsatı vermiştir.

1468 — Diğer taraftan Allah (C.C.), zaruret içinde olan kimse için, ölmüş hayvanın eti, kan ve domuz eti konusunda ruhsat vermiştir. Buna benzer haller çoktur. Ariyye konusu da bu mevzular gibidir.

1469 — Bundan başka Irak ehli bir çok tevillerle zekat alımında yaş meyvelerin tahmin edilmesini de kabul etmemişlerdir.

Bazıları da derler ki, meyveler hakkında tahminde bulunmak müzabene kabilindendir. Daha önce buna değinmiştik. Bunlara göre bu nevi satış, neticesi belli olmayan bir nevi kumardır. İki taraftan hangisinin karşısın-

dakinin malını kazanacağı belli olmayan bir kumar.. Meyveler hakkında tahminde bulunmak Peygamber (S.A.V.)'e mahsus bir uygulama idi. Zira Rasulüllah (S.A.V.), haklı bulmak konusunda kimseye nasib olamayan bir muvaffakiyete sahipti. Aynı şekilde Rasulüllah (S.A.V.)'den sonra kur'a da hiç bir kimse için caiz değildir.

Irak ehlinin ileri sürdükleri delilleri bunlardır.

Ebu Ubeyd dedi: Bütün bu delillerden herbirine karşı verilecek cevaplar ve ileri sürülecek karşıt deliller vardır :

1470 — Bu grubun yaş meyve hakkında tahminde bulunmayı satışta müzabeneye benzetmeleri ve bu nedenle de zekat alımında tahmin konusuna kabul etmemesine gelince: Onların görüşleri içinde zaaf ve yanlışa bundan daha yakın bir görüş yoktur. Zira bu görüşlerinde zekatı satışa kıyas etmişlerdir. Oysa ki İslamî hükümlerin hepsi ana hükümler olup birbirlerine kıyaslanamazlar. Zira bu ahkamın her birinin mahiyeti diğerinkinden ayrıdır.

Eğer bu görüşe karşı bir kimse itirazda bulunup: «Madem satış konusunu asıl kabul edip zekat buna kıyas edebiliyorsun, ben de zekatı asıl kabul edip satış konusunu buna kıyas edebilirim» dese, her iki iddia birbirinden farklı olmaz. Her iki taraf da doğru olmayan bir görüşe sapmış olurlar. Oysa ki, her hüküm, kendi kural ve esaslarına göre tatbik edilir.

1471 — Bundan başka eğer, satışı zekata benzetenin görüşü doğru kabul edilirse, bu iddia sahibi için bir delil olmak şöyle dursun, onun aleyhine bir delil olmuş olur. Zira misli misline olmadıkça hurmanın hurma ile mübadelesi bir nevi ribadır. Halbuki zekatta kural odur ki, meyvelerde onda biri zekat olarak alınırken, ürün sahiplerine de mahsulün onda dokuzu ölçülüp verilir. O halde eğer iddia ettikleri gibi zekat satış gibi ise, satışın kurallarından mıdır ki, bir sa' hurma, aynı misilden dokuz sa' hurma karşılığında satılmış olsun? Buna göre sözkonusu iddiayı ileri sürenler bu itiraza karşı ne diyebilirler. Ve sünneti anlayıp mantıkî düşünmesini bilen bir kimse böyle yanlış bir görüşe saplanabilir mi?

1472 — Mezkur grubun, meyve ürünü hakkında tahminde bulunmak, kumar gibidir, şeklindeki iddiasına gelince: Bu iki konu nasıl eşit olabilir ki?.. Kaldı ki, yaş meyveler hakkında tahminde bulunmaktan maksad hayır, takva ve hakları gözetmektir. Buna karşılık kumardan maksad, günahkârlık, haktan sapma ve haksız yere mallara kasdetmektir. O halde bu iki konu arasında nasıl bir benzerlik düşünülebilir. Hem yanlış ile doğru ne zaman eşit kabul edilebilmiştir? Binaenaleyh, kumarı yasaklayan merci' meyve ürünü hakkında tahminde bulunma hükmünü koymuş ve bunu meşru görerek ruhsat vermiştir. O halde bu merci'in bir mevzuda emrini makbul telakki ederken, diğer konuda reddetmenin anlamı nedir?

1473 — Adı geçen zevatın, «Rasulüllah (S.A.V.) yaş meyve ürünü hakkında tahminde bulunmak ve kur'a mevzuunda başkasına müyesser olmayacak şekilde hakka muvaffak olmaktaydı.» tarzında ileri sürdükleri iddiaya gelince: Bu iddiaya karşı şöyle cevap verilebilir: Başka hangi hususlarda insanlar Rasulüllah (S.A.V.) kadar hakka muvaffak olabilir ki, yalnız bu iki hususta mutlak manada hakka muvaffakiyet ona mahsus bir meziyet kabul edilsin. Bundan başka, eğer insanlar yalnızca, Peygamberler kadar muvaffak olacaklarını bildikleri konularda onlara uymakla mükellef olup bunun dışındaki hallerde ise ittiba etmek mükellefiyetinde olmasalardı, insanların Rasulüllah (S.A.V.)'in sünnetini terketmeleri, hatta emir ve hükümlerinden sakınmaları gerekli olurdu. Zira Allah'ın vahyine mazhar olan insan ile kesin bir bilgiyle hareket etme imkânına sahip olmayan insan arasında bir benzerlik bulunmayacağı bilinen bir husustur.

1474 — Benim görüşüme göre, yukarıda bahsini ettiğimiz zevatın görüşü doğru olmadığı gibi izledikleri yol da sahih olmasa gerektir. İnsanlara vacip olan Rasulüllah (S.A.V.)'in sünnetini ihya etmek, emirlerine sarılmak ve rehberliğinde hidayete ermektir. Rasulüllah (S.A.V.)'in bildirdiği kolaylıkları da yüklediği ağır mükellefiyetleri de benimseyip olduğu gibi kabul etmek lazımdır. Tevfik ve kabul ise, ancak Allah'dandır.

1475 — Netice olarak, bizim görüşümüze göre, meyve ürünü hakkında tahminde bulunmak ile kur'a Rasulüllah'ın süregelen iki sünnetidir. Rasulüllah'dan sonra gelen alim ve imamlar da bu iki sünnet ile amel etmişlerdir.

1476 — Meyve ürünleri hakkında tahminde bulunmak ancak meyvelerin olgunlaşmaya yüz tuttuğu sırada olmalıdır. Ürün hakkında tahminde bulunurken, mahsulün kaç ölçek kuru hurma veya kuru üzüm geleceği tesbit edilir. Nitekim zekat olarak kuru hurma ve kuru üzüm alınır. Bu manada Zührî'den merfu' bir rivayet nakledilmiştir:

1477 — Ebu Ubeyd dedi: Abdullah bin Salih bize Leys, Akîl ve İbni Şihab'dan şöyle dediğini rivayet etti: «Üzümün zekatına dair süregelen sünnet gereğince; Hurma mahsulünde olduğu gibi, ürünün kuru üzüm olarak tahmin edilmesi ve daha sonra da, yaş hurmanın zekatı kuru hurma olarak ödendiği gibi, üzümün zekatı kuru üzüm olarak verilir. İbni Şihab der ki, hurma bahçeleriyle üzüm bağları hakkında varid olan sünnet budur.»

1478 — İbni Bükeyr'in bana naklettiğine göre Malik de bu görüşte idi.

Ebu Ubeyd dedi: Şayet tahminde bulunan kimse, tahmininde yanıldığı, fazla veya eksik olarak tahminde bulunduğu ortaya çıkarsa; işte bu konuda Kasım bin Muhammed'den nakledilen bir fetva mevcuttur:

1479— Ebu Ubeyd dedi: Amr bin Tarık bana İbni Lüheya', Bükeyr bin Abdullah bin Eşca' ve Kasım bin Muhammed'den şöyle rivayet etti: Bir adam Kasım bin Muhammed'den «— Tahmin işiyle görevli şahıs gelip meyvelerimi tahmin etti. Ancak mahsul tahmin edilen miktardan daha az (veya daha çok) çıktı» diye sordu. Kasım bin Muhammed: «Sen ancak tahmin ettiğinden sorumlusun..» diye cevap verdi.

Ebu Ubeyd dedi: Malik de aynı görüşte idi.

1480 — Malik der ki: Şayet tahminde bulunan kişi güvenilir ve işin ehli ise, hakkı tesbit etmek için çaba gösterdiği halde, mahsul tahmin ettiğinden çok veya az çıkarsa, tahmin edenin tahmin ettiği miktar esas kabul edilir.

Malik'e göre yapılan tahmin gerçekleşmiş bir hükümdür.

1481— Benim görüşüme göre mevzuun şu şekilde çözüme bağlanması gerekir: Şayet tahminde ortaya çıkan hata, mislinde insanların zarara girdiği kabul edilen ve insanlar arasında hata telakki edilecek bir hata ise, işte bu kabilden fahiş bir hata irtikab edilirse, bunun düzeltilmesi gerekir. Binaenaleyh bu durum tahmin işini iptal etmiş sayılmaz. Zira bu kabilden bir hata ölçü işinde de irtikab edilse, tahmin işinde olduğu gibi, düzeltilmesi icap eder. Ancak fazlalık veya eksiklik iki ölçek miktarları arasındaki kadar olursa, bu takdirde tahmin doğru kabul edilir.

1482 — Ebu Ubeyd dedi: Şayet mahsulü hakkında tahminde bulunulacak ve zekatı alınacak arazi mevkuf olursa, yine eğer zekatı alınacak hayvanlar veya altın ve gümüş mevkuf ise; işte bu babta muhtelif görüşler ileri sürülmüştür.

1483 — Ebu Ubeyd dedi: Osman bin Salih bize İbni Lüheya'ya Halid bin Ebî Ümran'dan şöyle anlattı: Halid dedi ki: Salim bin Abdullah ve Kasım bin Muhammed'den sadaka olarak vakfedilmiş bir takım hurma ağaçları hakkında: «Onların ürünü hakkında tahminde bulunulur mu?» diye sordum. Salim ve Kasım: «Evet» diye cevap verdiler.

1484 — Ebu Ubeyd dedi: Ebu'l-Esved bana İbni Lüheya, Abdurrahman bin Ata' bin Ka'b ve Abdülkerim el-Basrî'den şöyle rivayet etti: Bir adam İbni Abbas'dan :

— «On tane deveyi Allah yolunda vakfettim. Bunlar için bana zekat düşer mi?» diye sordu. İbni Abbas: «Doğrusu bu bir problemdir. Ey Ebu Hureyre, bu, Aişe'nin evindekinden daha basit bir mesele değildir. Bunun hakkında ne dersin?» diye söyledi. Ebu Hüreyre: «Allah yardımcın olsun, sana zekat düşmez.» diye karşılık verdi. İbni Abbas, doğru söyledin, sırtına binilmeyip yük taşınmayan, sütünden yararlanılmayan ve nesline sahip olunamayan her hayvan için zekat yoktur, diye söyledi. Bunun üzerine Abdullah bin Amr, ikiniz sözünüzde sadıksınız, diye karşılık verdi.

1485 — Ebu Ubeyd dedi: Abdullah bin Salih bize Leys, Akil ve İbni Şihab'dan anlattığına göre, benzer bir mesele hakkında, «onda zekat yoktur.» Zira «Allah yolunda» mefhumuna fakirler, borçlular, ibni sebil, müellefe-i kulub ve sail'ler dahildir.

1486 — Ebu Ubeyd dedi: Benim görüşüme göre yukarıki rivayetin tefsiri şöyledir: Bahis konusu maldan zekatı ıskat edenler, İbni Abbas, Ebu Hüreyre, Abdullah bin Amr ve İbni Şihab'dır. Ancak bahis konusu malın ihtiyaç sahipleriyle fakirlere vakfedilmiş yani bu hususun şart olarak koşulmuş olması gerekir. Zira malın zekatı verilecek olursa, ancak aynı sınıftan olan insanlara verilebilir. Halbuki mevkuf mal şayet malum bazı kimselere vakfedilmiş ise, onun hükmü sair malların hükmü gibidir. Kasım bin Muhammed ve Salim'in hakkında fetvaları bulunan mevkuf arazi de bunun gibidir.

1487 — Ebu Ubeyd dedi: Şayet hakkında tahminde bulunulacak meyveler yaş hurma halinde tüketilip kuru hurma haline getirilmeyecek veya üzüm olarak tüketilip kuru üzüm haline getirilmeyecekse; bu konuda Malik'in şöyle dediği nakledilir: Bu durumdaki ürün tahmin edilip de beş vesk'e baliğ olursa, satıldığı zaman ikiyüz dirheme bir dirhem oranında olmak üzere parasına zekat düşer. Malik der ki: Zeytinyağı haline getirilmeyen zeytin de aynı kurala göre zekata tabidir. Ancak zeytin hakkında tahminde bulunulmaz. Mahsul sahipleri ürünlerini topladıkları zaman bunun zekatını (mezkur kurala göre) öderler.

Zekatın Vücubu Hakkında Alimlerin İhtilaf Ettikleri Mallar. Bunlar, Bal, Zeytin ve Yeşil Sebzeler Olmak Üzere Üç Sınıftır

1488 — Ebu Ubeyd dedi: Safvan bin İsa, bize Haris bin Abdurrahman bin Ebi Zübab Münir bin Abdullah, babası ve Sa'd bin Ebi Zübab'dan şöyle anlattı: Sa'd dedi ki: Rasulüllah (S.A.V.)'e gelip müslüman oldum. Rasulüllah'a :

— Ey Allah'ın Rasulü, İslâmı kabul eden kavmime sahip bulundukları malları bağışla, dedim. Rasulüllah (S.A.V.) kabul buyurarak beni kavmim üzerine amil tayin etti. Ondan sonra Ebu Bekir, Ebu Bekir (R.A.)'den sonra da Hz. Ömer beni aynı görevde bıraktılar. Sa'd bin Ebi Zübab (amil olarak) kavmine döndü. Onlara: «Balda da zekat vardır. Çünkü zekatı verilmeyen

malda hayır yoktur.» dedi. Onlar: «Baldan ne kadar zekat alacaksın?» diye sordular. Sa'd: «Onda bir» diye cevap verdi. Müteakiben onlardan «onda bir» oranındaki zekatı aldı. Ve onu Hz. Ömer'e götürdü. Hz. Ömer'e konu hakkında bilgi verdi. Hz. Ömer getirilen balı aldı ve onu satarak müslümanların zekat mallarına kattı.

1489 — Ebu Ubeyd dedi: Ebu Müshir bana Said bin Abdülaziz el-Tenühî ve Süleyman bin Musa'dan şöyle anlattı: «Beni Bücale'nin müttefiki Ebu Seyyare el-Metiyy: «Ey Allah'ın Rasulü benim bal arılarım vardır.» dedi. Rasulüllah (S.A.V.): «Onda bir oranında zekatını ver.» buyurdu. Adam: «O halde beslendiği dağı koru» diye karşılık verdi. Bunun üzerine Rasulüllah (S.A.V.) sözkonusu yeri onun adına korudu.

1490 — Ebu Ubeyd dedi: Ebu'l-Esved bize İbni Lüheya', Ubeydullah bin Ebi Cafer, Amr bin Şüayb, babası ve dedesinden şöyle anlattı: Peygamber (S.A.V.), asrı seadetinde, baldan, on kırba için mütevassıt bir kırba zekat alırdı.

1491 — Ebu Ubeyd dedi: Nuaym bize Bakıyye, Muhammed bin Velid ez-Zebîdî, Amr bin Şuayb ve Hilal bin Mürre'den anlattığına göre, Hz. Ömer bal hakkında şöyle demiştir: «Bal, ovada olursa, onda bir, dağda olursa, yirmide bir zekata tabidir.»

1492 — Ebu Ubeyd dedi: Mervan bin Şüca' bize Husayf'den anlattığına göre Ömer bin Abdülaziz, balın öşür zekatına tabi olduğunu savunmuştur.

1493— Ebu Ubeyd dedi: Hişam bin İsmail bana Muhammed bin Şuayb, Numan bin Münzir ve Mekhul'dan şöyle dediğini rivayet etti: «Her on kırba baldan onda bir nisbetinde zekat alınır.»

1494 — Ebu Ubeyd dedi: Muhammed bin Kesir bize Evzaî ve Zührî'den şöyle nakletti: Zührî dedi ki: «Her on kırba bal için bir kırba zekat alınır.»

1495 — Ebu Ubeyd dedi: Ebu Müshir bize Said bin Abdülaziz ve Süleyman bin Musa'dan şöyle dediğini nakletti: «Her on kırba bal için bir kırba bal düşer.»

Ravi der ki: Said, «Bir kırba iki ratl'dır» demiştir.

Ebu Ubeyd dedi: Bala zekatın vacib olduğunu savunanların görüşü bu.. Bu konuda diğer bir görüş vardır:

1496 — Ebu Ubeyd dedi: İbni Ebi Meryem bize Abdullah bin Ömer el-Ömerî, Nafi' ve İbni Ömer'den şöyle dediğini nakletti: «Kısrak, köle ve balda zekat yoktur.»

1497 — Ebu Ubeyd dedi: İbni Bükeyr bize Malik bin Enes ve Abdullah bin Ebi Bekir'den şöyle dediğini rivayet etti: Ömer bin Abdülaziz'in mektubu bana geldi. Mektup; kısrak ve baldan zekat alınmamasına dairdi.

1498 — Ebu Ubeyd dedi: Malik de aynı görüşte olup şöyle demekte idi: «Bala zekat düşmez. O anber ve inciye benzer.»

1499 — İbni Ebi Leyla ve Süfyan da —sözlerinden çıkardığımız neticeye göre— aynı görüştedirler. Zira bundan önce naklettiğimiz görüşleri, buğday, arpa, hurma ve kuru üzüm olmak üzere ancak dört ürüne zekat düşeceği, şeklinde idi. Ehli Irak'tan İbni Ebi Leyla ve Süfyan'dan başkası bu konuda ihtilaf etmişlerdir:

1500 — Bazı alimler şöyle demişlerdir: Bal, haraç arazisinde ise, ona zekat düşmez. Zira bu alimlere göre aynı arazi hususunda haraç ile öşür vergileri bir arada bulunmaz. Bu zevata göre şayet öşür arazisinde ise, azı da çoğu da zekata tabidir.

1501 — Bazı zevat da, kişinin sahip olduğu balın kıymeti, zekata tabi olan ürünlerin en düşük neviden beş vesk değerinde olmadıkça, ona bir şey düşmez. Balın zekatı konusunda nakledilegelen rivayetler bunlardır..

Zeytinin Zekatı Hakkında

1502 — Abdurrahman bin Mehdi bize Ebu'l-Avvam Ümrah, Leys, Tavus ve İbni Abbas'dan şöyle rivayet etti: İbni Abbas dedi ki: «Zekat buğday, arpa, kuru hurma, kuru üzüm, darı ve zeytine düşer..»

1503 — Ebu Ubeyd dedi: Naim bin Hammad bana İsmail bin İyyaş, Muhammed bin İshak ve İbni Şihab'dan anlattığına göre Ömer bin Hattab her beş vesk zeytinden zekat olarak on müdde bir müd zekat almıştır.

1504 — Ebu Ubeyd dedi: Abdullah bin Salih bize Leys, Akil ve İbni Şihab'dan şöyle anlattı: İbni Şihab'dan zeytinleri bulunan bir adam hakkında soruldu. O şöyle cevap verdi: «Zeytinin zekatı, ondan elde edilen yağdan verilir. Zeytinden yağmur suyu ile sulanan kısmı onda bir oranında, kovalarla sulanan kısmı ise yirmide bir oranında zekata tabidir.»

1505 — Ebu Ubeyd dedi: Malik de bu görüşü savunmaktaydı. Malik'den bu hususu bana İbni Bükeyr nakletti. Aynı zamanda Malik de İbni Şihab gibi, zeytinin zekatının zeytinyağı olarak verilmesine kaildi.

1506 — Irak ehline gelince: Onlar, zeytinin zekatı zeytin olarak ve onda bir ila yirmide bir oranında alınır. İbni Ebî Leyla ve Süfyan hariç.. Bu iki zata göre ne zeytinden ne de yağından zekat alınmaz. Zira bunların görüşü daha önce de beyan ettiğimiz gibi, zekat ancak bahsi geçen dört sınıf mahsule düşer. Zeytin hakkında varid olan rivayet ve görüşler bunlardır..

Yeşil sebzelere gelince:

1507 — İsmail bin İbrahim bize Ata bin Saib'den şöyle dediğini nakletti: Muğire bin Abdullah Musa bin Ebî Talha'nın arazisindeki yeşil sebzelerden zekat almayı düşündü. Bunun üzerine Musa ona: «Zekat almaya hakkın yoktur. Zira Rasulüllah (S.A.V.) yeşil sebzelerden zekat almayı yasakladılar.»

1508 — Ebu Ubeyd dedi: Ebu Muaviye bize Leys ve Mücahid'den şöyle dediğini anlattı: Ömer bin Hattab şöyle demiştir: «Yeşil sebzelere zekat düşmez.»

1509 — Ebu Ubeyd dedi: Ebu Süfyan bize Ma'mer bin Raşid ve Ebu İshak'dan şöyle rivayet etti: Ali şöyle demiştir: «Elma ve benzeri meyve ve sebzelere zekat düşmez.»

1510 — Ebu Ubeyd dedi: Hüşeym bize Muğire ve Mücahid'den şöyle nakletti: Mücahid dedi ki: «Meyve ve sebzelere zekat düşmez.»

Muğire der ki: Bu görüşü İbrahim'e naklettim. İbrahim bu görüşü tanıyıp tenkid etmedi.

1511 — Ebu Ubeyd dedi: Yahya bin Said bize Ebu Avane, Muğire, Mücahid ve İbrahim'den aynı tarzda veya benzer bir rivayet nakletti.

1512 — Abdurrahman bize Süfyan, Muğire, Mücahid ve İbrahim'den aynı tarzda veya benzer bir rivayet anlattı.

1513 — Ebu Ubeyd dedi: Hüşeym ve Hafs bin Giyas bize Eclah bin Abdullah ve Şa'bî'den şöyle naklettiler: Şabî dedi ki: «Yaz ürünü olan (meyve ve sebzelere) zekat düşmez.»

Ebu Ubeyd dedi: Bütün bu hususlarda Malik bin Enes'in görüşü de aynıdır. Bu hususu bana Malik'den İbni Bükeyr rivayet etti.

1514 — Malik dedi: Hakkında ihtilaf etmediğimiz konu şudur: Nar, şeftali, incir ve benzeri meyvelere zekat düşmez. Aynı şekilde baklalara da zekat düşmez. Satıldığı zaman da bunların kıymetine zekat düşmez. Meğer ki bunların parası üzerinden bir sene geçmiş olsun..

1515 — Ebu Ubeyd dedi: Ebu Hanife hariç, Süfyan ve Irak alimlerinin de görüşü budur. Ebu Hanife ise, «Az veya çok, toprağın bitirdiği her şeye zekat düşer.» demiştir.

1516 — Ebu Ubeyd dedi: Muhammed'in Ebu Hanife'den böyle anlattığını işittim. Şu kadar var ki, «odun, kamış ve ot müstesna..» dedi.

1517 — Ebu Hanife'nin arkadaşları ise, ona muhalefet ederek diğer zevat ile aynı görüşü paylaşmışlardır. Ki bütün eserler de bu manada rivayet edilegelmiş olup, bugün için imamlar bununla amel etmektedir.

1518 — Ancak Mücahid ve İbrahim'den nakledilen bir rivayette Ebu Hanife'nin görüşüne muvafık bir görüş beyan edilmiştir. Bu iki zattan bunun aksine bir görüş daha beyan edilmiştir.

1519 — Ebu Ubeyd dedi: Mervan bin Şuca' bize Husayf ve Müca-

hid'den şöyle anlatır. Mücahid dedi ki: Az veya çok, arzda bitip yetişen her ürüne zekat lazım gelir. Bunlardan yağmur veya kaynak sularıyla sulanan mahsule onda bir, kova ve dolap gibi aletlerle sulanan ürüne ise yirmide bir nisbetinde zekat düşer.

1520 — Ebu Ubeyd dedi: Mansur veya Hammad yolundan İbrahim"-den aynı tarzda bir rivayet anlatılmıştır.

Halbuki, Muğire'nin Mücahid ve İbrahim'den naklettiği rivayet bundan farklıdır. Ki, bu rivayeti Hüşeym, Muğire, Ebu Avane ve Süfyan'dan anlatmıştık.

1521 — Ebu Ubeyd dedi: Bugün için, Irak, Hicaz ve Şam alimleri, az veya çok, öşür arazisinde biten sebzelere zekat düşmeyeceği konusunda görüş birliği içinde bulunuyorlar. Bu zevata göre aynı nitelikteki meyveler de böyledir. Ancak bu ailmler hububat ve baklagillerde ihtilaf etmişlerdir. Ki bu ihtilafları daha önce yerinde incelemiştik.

Ancak bazı mutekaddim alimler satılan yeşil sebzelerin parasına zekat düşeceğine kail olmuşlardır.

1522 — Meymun bin Mihran ve İbni Şihab da bunlardandır.

Ebu Ubeyd dedi: Zannederim Evzaî de bu görüşü savunanlardandır.

1523 — Ebu Ubeyd dedi: Kesir bin Hişam bize Ca'fer bin Bürkan'dan şöyle dediğini anlattı: Meymun bin Mihran'dan yeşil sebzeler hakkında sordum. Şöyle cevap verdi: «Bunlar satılmayıncaya kadar, onlara zekat düşmez. Satıldığı zaman da eğer kıymeti ikiyüz dirheme baliğ olursa, bunlara beş dirhem zekat düşer.»

1524 — Ebu Ubeyd dedi: Abdullah bin Salih bize Leys, Akil ve İbni Şihab'dan şöyle rivayet etti: İbni Şihab dedi ki: «Meyve ve sebze sınıfına giren her ürün zekatı ancak altın ve gümüşün zekatı gibidir. Bu ürünler satılınca bunların parasına zekat düşer.»

1525 — Ebu Ubeyd dedi: Oysa ki, Hicaz ve Irak alimleri için bugün için bu görüşü savunan bir kimse bilmiyorum. Bunun doğru olması mantıken de doğru olmasa gerektir. Hem nasıl olur da zekat bir şeyin aslına vacip olmadığı halde, onun kıymetine vacip olsun. Zira fer', asla bina edilir. Kaldı ki, sebzeler ürün olarak zekata tabi olmadıkları cihetle, ancak, zekata tabi olmayan şahsi eşya ve köleler mesabesindedir.

O halde sebzeler satıldığı zaman, üzerinden bir sene geçmeden nasıl zekata tabi olsun. Ki buna Malik kail olmuştur. Halbuki, Süfyan ve Irak alimlerinin görüşü, sebzelerin parası üzerinden bir yıl geçmeden bunlara zekat düşmeyeceği şeklindedir.

Ebu Ubeyd dedi: Yeşil sebzeler hakkında varid olan eser ve görüşler şunlar..

1526 — Benim görüşüme göre zeytin de sebzeler gibi zekata tabi

değildir. Zira zeytin, Rasulüllah (S.A.V.)'in zekata tabi ürünler olarak beyan buyurduğu buğday, arpa, kuru hurma ve kuru üzüm olmak üzere dört sınıf yiyecekten çok sebzeler benzer.

Kanaatime göre zeytin, bazıları tarafından zekata tabi kabul edilen baklagillere de benzemez. Zira mezkur maddeler kurutulup muayyen bir zaman için muhafaza edilebilir. Halbuki, zeytin yaş bir madde olup belirli bir zaman sonra tadı ve kokusu bozulur. Şayet zeytin, bu sınıftaki ürünlerden bir kısmına benzetilecekse, ancak susama benzetilebilir. Bunların benzer yönleri ise, ikisi de mahsulleri yenilebilen ve onlardan üretilen yağdan katık olarak yararlanılan maddeler olmasıdır.

1527 — Bundan başka, Rasulüllah (S.A.V.) susamın bol olarak bulunduğu Yemen'e gönderdiler. Ancak bu madde veya yağı hakkında kendisine bir emir buyurmadı.

1528 — Aynı şekilde, Rasulüllah (S.A.V.)'den zeytinyağına zekatı vacip kıldığına dair herhangi bir rivayet bize intikal etmiş değildir. Halbuki, rivayet edildiğine göre Rasulüllah (S.A.V.) zeytinyağını biliyor, yemekte kullanılmasını seviyor ve (tedavi amacıyla) vücudun ağrıyan kısımlarını onunla yağlamayı tavsiye buyuruyordu. Hatta bu maddenin Kur'an'ı Kerim'de bahsi geçmektedir. Bununla beraber Rasulüllah bu konuda bir sünnet koyduğunu bilmiyoruz. Ve arazi öşürleri ile meyve zekatını zikrederken yazmış olduğu zekat kitaplarında (zekat ile ilgili emirnameler) zeytinyağı zekatı hakkında bir şey buyurmadılar.

1529 — Ebu Ubeyd dedi: Buna göre bizim görüşümüz odur ki, zeytin sebze ve bazı meyveler gibi Rasulüllah (S.A.V.)'in zekattan muaf tuttuğu bir maddedir. Binaenaleyh Peygamber (S.A.V.)'den sonra gelen imamlardan hiç birisinin zeytinin zekatı hakkında bir şey beyan ettiği varid değildir. Bu babta Ömer İyyaş ve İbni İshak'dan naklettiğimiz eserin sahih olmadığına kaniyim. Ziya Leys sözkonusu rivayeti Akil ve İbni Şihab'dan mevkuf olarak rivayet etmiştir. Yani rivayeti Hz. Ömer'e ref' etmemiştir. Bununla beraber şayet bu rivayet Hz. Ömer'e istinad etse bile sened İbni Şihab... Hz. Ömer şeklinde olduğu için sübut yönünden mahfuz sayılamaz.

1530 — Bundan başka, sened bakımından her ne kadar daha mükemmel ise de İbni Abbas'dan rivayet edilen eser de sıhhat yönünden tartışılabilir.

1531 — Ebu Ubeyd dedi: Bununla beraber toprak ürünlerinin zekatı babında İbni Ömer, Ebu Musa el-Eşarî, Şüreyh, Şa'bî, İbrahim ve Hasan'dan naklen zikrettiğimiz rivayetlerde adı geçen bu zevat, toprak mahsullerinden zekata tabi ürünleri zikrederlerken, bunun dışında kalan mahsulleri zekattan muaf tutmuşlardır. Bundan da anlaşılıyor ki, yukarıda adı geçen alimler zeytine zekat düşmediğini savunmuşlardır.

Şu halde bu görüş adı geçen zatların ittifak ettikleri görüştür. Nitekim bu konuda merfu' bir hadis de mevcuttur.

1532 — Ayrıca İbni Ebî Leylâ, Süfyan ve onlara ittiba edenlerin görüşü de budur.

1533 — Bütün bu alimlerin görüşlerine göre bala zekat düşmez. Zira zekata tabi gördükleri ürünleri özellikle zikretmiş ve bunun dışında kalan ürünleri de bu vecibenin dışında bırakmışlardır. Zekattan muaf tuttukları maddelerden biri de baldır. Bununla beraber Rasulüllah (S.A.V.)'in, Muaz'ı balın bol olarak bulunduğu Yemen'e gönderdiği zaman, buyurduğu hadiste balın zekatı hakkında herhangi bir beyan bulunmayışı ve bu hadisin tefsiri de aynı anlamı kuvvetlendirmektedir. Böylelikle nakledilegelen eserler balı zekattan muaf tutmuştur. Halbuki bu babın başında zikrettiğimiz diğer rivayetlerde zekatın bala vacip olduğu anlatılmıştı. Bu itibarla her iki vecih balın zekatı konusunda eşit sayılabilir.

1534 — Benim görüşüme göre balın zekatına dair esas odur ki, bal sahibi kimselere, ballarının zekatını vermeleri emredilir ve bu hususta teşvik edilirler. Bu vecibeden kaçınmaları mekruhtur ve mesuliyetten kurtulabilecekleri söylenemez. Ancak toprak ürünleri ve hayvanların zekatı anlamında bir vücub ifade etmez. Binaenaleyh toprak ürünleri ile hayvanların zekatını vermekten kaçınanlara karşı kuvvete başvurabildiği gibi balın zekatını vermeyenlere karşı kuvvete başvurulamaz.

1535 — Ebu Ubeyd dedi: Abdullah bin Davud da bana dedi ki: Kişinin akrabalarına zekat vermesinin uygun olmaması ancak sultanın, kendisini onların nafakasıyla mükellef tuttuğu takdirde sözkonusudur. Halbuki böyle bir mükellefiyete mecbur edilmediği takdirde zekatını onlara vermesinin bir mahzuru yoktur.

Ebu Ubeyd dedi: Yukardaki iki görüş Abdurrahman ve İbni Davud'un, «kişinin nafakasında sorumlu olduğu akrabaları» mefhumun anlamı hakkındaki görüşleridir. Dileyen bu görüşü benimseyebilir.

1536 — Ebu Ubeyd dedi: Bu konuda benim görüşüm Abdurrahman ve İbni Davud'un görüşlerinden farklıdır. Şöyle ki, kişiye nafakası vacib olan ve onları kendi başlarına terketmek caiz olmayan kimselerdir. Rasulüllah (S.A.V.) sadakadan bahsettiği zaman: «Nafakasından sorumlu olduğun kişilerden başla.» diye buyurmakla bunlar değinmiştir. Bu konu daha evvel naklettiğimiz bir hadiste de açıklanmıştır: «Bir adam Rasulüllah (S.A.V.)'e Ey Allah'ın Rasulü, benim bir dinarım vardır,» dedi. Rasulüllah: «Onu kendine harca» diye cevap verdi. Adam:

— Bende bir dinar daha vardır, diye söyleyince: Rasulüllah: «Onu ailene harca, diye cevap verdiler. Adam: «Benim bir dinarım daha vardır, dedi.» Rasulüllah (S.A.V.) «Onu çocuklarına harca» diye buyurdu. Adam:

Bende bir tane daha vardır» deyince Rasulüllah (S.A.V.) «Onu da hizmetçine harca,» diye cevap verdiler. Adam bende bir tane daha vardır, deyince Rasulüllah (S.A.V.) «Bu konuda sen daha iyi karar verebilirsin, —yahud daha iyi bilirsin— diye cevap verdiler.

1537 — Bu tarzda veya buna benzer bir rivayet de Rasulüllah (S.A.V.) Hind bint Utbey'ye buyurduğu emirdir. Hind bint Utbe Rasulüllah'a: «Ebu Süfyan cimri bir kişidir. Malından alabilirmiyim? diye sordu. Rasulüllah: «Sana ve çocuklarına yetecek kadar al.» diye cevap verdi.

Ebu Ubeyd dedi: Ebu Muaviye'nin yukarıki hadisi Hişam bin Urve, babası, Hz. Aişe ve Rasulüllah (S.A.V.)'den rivayet ettiğini işittim.

Ebu Ubeyd dedi: O halde kişinin nafakasından sorumlu olduğu kimseler aile ve çocuklarıdır. İhtiyaç içinde olurlarsa anne ve baba da bunlara dahildir. Mali durumu iyi olan çocuğun (ihtiyaç sahibi olan) anne ve babasına, çocukları ve eşine harcamak gibi, harcamada bulunmak gerekir. Bu konuda Rasulüllah'dan rivayet edilen sahih bir rivayet vardır:

1538 — Ebu Ubeyd dedi: Abdurrahman bin Mehdi bize Süleyman bin Kesir, Zührî ve Ebu Emame bin Sehl'den şöyle rivayet etti: Rasulüllah (S.A.V.) «ca'rur» ve «levn-habik» olmak üzere iki çeşit hurmanın zekat olarak alınmasını yasakladılar. Bazı kimseler mallarının en kötüsünü seçip zekat olarak verirlerdi. Bunun üzerine: «(Mallarınızdan) bayağı şeyleri seçip sadaka (zekat) olarak vermeyin.» ayeti nazil oldu. (1)

1539 — Ebu Ubeyd dedi: Haccac bize İbni Cüreyc ve Mücahld'den «(Mallarınızdan) bayağı şeyleri seçip zekat olarak vermeyin.» (2) ayeti hakkında şöyle rivayet etti: Mücahid dedi ki: Bazı kimseler «haşf» (diye bilinen değersiz bir) hurma çeşidini ve mallarının en kıymetsizini seçip zekat olarak verirlerdi. Bunun üzerine yukarıki ayeti kerime indi.

1540 — Ebu Ubeyd dedi: Said bin Ufeyr ve Yahya bin Bükeyr bize Malik bin Enes-Ziyad bin Sa'd ve İbni Şihab'dan şöyle anlattılar: İbni Şihab dedi ki: «Zekat alımında zekata tabi olduğu halde; ca'rur, misranu'l-fare ve azk bin habik (diye bilinen bayağı) hurma çeşitleri zekat olarak alınmaz.»

1541 — İbni Bükeyr, naklettiği hadiste şunları da kaydetmiştir: Malik der ki: ... bu, zekat alımında keçi (ve koyun) yavrularının zekata tabi olduğu halde zekat olarak alınamaması gibidir. Binaenaleyh, meyve veya hurma zekatında «bürdiy» ve benzeri (çok kıymetli) hurma çeşitlerini almak da doğru değildir. Zekat ancak malın orta kısmından alınır.

Ebu Ubeyd dedi: Zekat alımında meyvelerin kıymetslzini seçip zekat olarak vermek konusunda varid olan rivayetler bunlar...

---

(1) **Bakara: 267**
(2) **Bakara: 267**

Borçlu kimsenin zekat mükellefiyetine gelince:

1542 — Abdullah bin Salih bize Leys, Yunus ve İbni Şihab'dan şöyle rivayet etti: İbni Şihab'dan; bir kimsenin sahip bulunduğu bahçe veya ekinine yaptığı harcama sebebiyle bütün mahsulüne tekabül edecek şekilde borçlanması hakkında «bu kimse bahçesinin zekatını ödemeli midir?» diye soruldu. İbni Şihab şöyle cevap verdi: Sünnette bir kimsenin, borçlu dahil olsa, meyvelerinin zekatının alınmayacağı hakkında bir hüküm görmüş değiliz. Böyle bir kimse, borçlu olduğu halde zekatını verir. Buna karşılık altın ve gümüşü olan bir kimse borçlu olursa, borcunu kapatmadan zekatını vermez.

1543 — Ebu Ubeyd dedi: Bu görüş İbni Sirin'den nakledilen rivayete benzer. İbni Sirin şöyle demiştir: «Onlar (selef), aynî eşyayı borç karşılığı kabul ederlerdi. Ancak meyve ürünlerini borç karşılığı olarak hesap etmezlerdi.»

Ebu Ubeyd dedi: Bu rivayet bana Abdullah bin Mübarek ve Talha bin Nadr'dan nakledildi. Talha İbni Sirin'in yukarıki rivayeti söylediğini işitti.

Ebu Ubeyd dedi: İbni Abbas ve İbni Ömer'den nakledilen rivayetler ise buna muhaliftir.

1544 — Ebu Ubeyd dedi: Ebu Avane, Ebu Büşr, Ammr bin Herim ve Cabir bin Zeyd'den bize şöyle anlattılar: Cabir bin Zeyd ailesine ve arazisine harcamak üzere borçlanan kimse hakkında dedi ki: İbni Abbas:

— Böyle bir kişi, arazisine harcamakta yüklendiği borcu kapatır, derken; İbni Ömer: «Bu kişi hem arazisine hem de ailesine harcamakta yüklendiği borcu kapatır» demiştir.

1545 — Ebu Ubeyd dedi: Bu konuda Mekhul'dan da şöyle anlatıldı: Mekhul, altın, gümüş ve ekin ile bir arada bulunan borçlar hakkında aynı görüşe kaildir.

1546 — Ebu Ubeyd dedi: Bu rivayet bana Velid bin Müslim ve Said bin Abdülaziz yolundan Bekhul'dan rivayet edildi. Mekhul bu konuda şöyle demiştir: Böyle bir kimse borcunu kapatmayıncaya kadar ondan zekat alınmaz. Borcunu kapattıktan sonra arta kalan mal, misline zekat vacip olan bir mal ise, onun zekatını verir.

1547 — Ebu Ubeyd dedi: İbni Cüreyc, Ata ve Tavus'dan da aynı görüşte oldukları rivayet edilmiştir.

1548 — Ebu Ubeyd dedi: Bugün için, insanların ittiba ettikleri Hicaz ve Irak alimlerinin görüşü odur ki, kişinin birikmiş bulunan borçları, zekatı alınmamış arazi ürününden ödenmez. Belki kişinin borcu meyve ve ekin mahsullerini karşılayacak kadar olsa dahi, önce arazisinin mahsulünün zekatı alınır. Nitekim Evzaî de aynı görüştedir.

1549 — Irak alimlerinden bir kısmı ise, İbni Ömer, Ata, Tavus ve Mekhul ile aynı görüşe kaildirler. Bunlar derler ki, kişinin borcu altın ve gümüş cinsinden ise ve onda borcunu kapatacak kadar altın ve gümüş varsa, bu kimseye zekat düşmez. Bu zevat ittifakla altın ve gümüş sahibi borçluyu zekattan muaf kabul etmişlerdir. Halbuki, ittifakla arazi mahsulünde borçluya zekatı vacip görmüşlerdir. Daha önce naklettiğimiz muhalif görüşteki eserlere uyanlar hariç..

Alimler hayvanları bulunan borçlunun zekatı hakkında da ihtilaf etmişlerdir.

1550 — Malik, Hicaz ehli ve Evzaî şöyle demişlerdir: Borçlu kimsenin hayvan zekatı hüküm bakımından tıpkı arazi mahsullerinin zekatı gibidir. Yani hayvanları bulunan kimse, borçlu dahi olsa, ondan zekat alınır.

1551 — Irak ehli ise derler ki: Hayvanlar da altın ve gümüş gibi, borçlu kimse bunların zekatından sorumlu değildir.

Ebu Ubeyd dedi: Bu konuda bizim görüşümüz odur ki, yukarıki iki görüş her ne kadar zahirde muhtelif görünüyorsa da, zekatı ıskat eden ile zekatı vacip gören her iki görüşü amelde esas almaktır. Şöyle ki :

1552 — Arazi sahibi, eğer kesin olarak zimmetinde borç tahakkuk ettiği tesbit edilirse, bu kimseye arazisinin ürününden dolayı zekat düşmez. Yani borcundan dolayı ona zekat düşmez. Nitekim İbni Ömer, Tavus, Ata ve Mekhul'un görüşleri de budur. Bununla beraber, bu görüş sünnete muvafıktır. Zira Rasulüllah (S.A.V.) zekatı, zenginlerden alınıp fakirlere verilmek üzere vaz'ettiler. Halbuki, malına tekabül edecek kadar borçlu olan bir kimse, mal sahibi kabul edilemez. Bu kimse haddizatında zekat ehlindendir. O halde bu kimse, zekat alacak durumda olduğu halde ondan nasıl zekat alınsın?.. Başka bir ifadeyle bir kişi aynı zamanda hem zengin, hem de fakir kabul edilebilir mi? Kaldı ki, böyle bir şahıs zekatı hakkeden sekiz sınıftan biri olan borçlu sınıfına dahildir. O halde iki yönden zekat almaya hak kazanmıştır.

1553 — Kanaatimizce, Ömer bin Hattab'ın, «Onlardan her birinin yüz devesi de olsa, onlara tekrar ve tekrar zekat vereceğim.» sözünü beyan ederken borçluları kasdetmiştir.

Ebu Ubeyd dedi: Ebu Muaviye ve Yezid'in; Haccac, Amr bin Mürre ve Mürre yolundan Hz. Ömer'den yukarıki eseri naklettiğini işittim.

1554 — Ebu Ubeyd dedi: Mezkur görüş, tabiî ki, borçlu şahısın gerçekten borçlu olduğunu tesbit ettiğin takdirde geçerlidir. Şayet borçlu görülen kişinin bu borcu onun iddiasından başka bir delille tesbit edilemezse, bu iddia kabul edilmeyerek, İbni Sirin, İbni Şihab, Evzaî, Malik ve Irak alimlerinin beyan ettikleri gibi, bu kimsenin ekin ve hayvanlarının zekatı alınır.

1555 — Adı geçen zevatın bu görüşlerini düşünerek tetkik ettiğin takdirde, onların haklılığını göreceksin. Zira ekin ve hayvanların zekatı, mal sahibinin zimmetinde tahakkuk eden zahirî bir haktır. İddia olarak zimmetinde bulunduğunu söylediği borç gizli bir hak olup muddaî iddiasında yalancı olabilir. O halde kişinin mücerret iddiası kendisinden kabul edilmez. Bu husus, bazı kimseler için zimmetinde bir takım haklar tahakkuk etmiş bir kimsenin, mücerret bir iddia ile bu hakları sahiplerine iade ettiğini söylemesine benzer. Ki, böyle bir kişinin iddiası makbul sayılmaz.

1556 — Bana göre bu görüş, borçlunun hayvanlarının zekatını, bu kişinin sahip olduğu altın ve gümüşün zekatına benzeten Irak ehlinin görüşünden daha makbuldur. Nitekim Irak ehli, altın ve gümüş zekatında kişinin iddiasını kabul etmişlerdi. O halde bu iki husus birbirine nasıl benzetilebilir? Binaenaleyh onlar, hayvan sahiplerinin zekatı konusunda mal sahibi zekatını fakirlere taksim ettiğini iddia ederse, bu iddiası kabul edilmeyeceği ve zekatının verilmiş sayılamayacağını ve ondan bir daha alınması lazım geldiğini savunmuşlardı. Halbuki onlara göre mal sahibi altın ve gümüş konusunda bu iddiasını ileri sürerse, bu iddiası makbul sayılır.

1557 — Ebu Ubeyd dedi: O halde bu iki husus birbirine muhalif iki hükümdür.

Altın ve gümüşün zekatı hakkında alimler arasında ihtilaf yoktur ki, mal sahibi bütün iddialarında tasdik edilir. Zira altın ve gümüşün zekatı devlet adamlarının denetiminde değildir. Müslümanların elinde bir emanet durumundadır. Ekin ve hayvanların zekatı ise imamların (devletin) denetiminde olup insanlar isteyerek veya istemeyerek bunu vermek zorundadırlar.

1558 — Ebu Ubeyd dedi: Şayet hurmanın salahı belirmeden ve henüz olgunlaşmadan; yahud ekin biçilmezden önce satılacak olursa, bu konuda Malik bin Enes'in şöyle dediği rivayet edilir: Bu takdirde zekattan satan kişi mükelleftir. Halbuki, salahı belirmeden satılmışsa, müşteri zekat ile mükelleftir. Malik der ki: Şayet ekinin sahibi hasattan önce veya hasattan sonra ölürse, bu durumda varis zekattan mükelleftir. O'na göre, ürün sahiplerinin yiyecekleri her meyve zekat alımında hesaba tabidir. Malik der ki, bir şahıs herhangi bir kimsenin arazisini kiralayıp ekerse; ve bu arazi öşür topraklarından olursa, zekat kiracı ekiciye düşer. Kiracı, arazi sahibine kira ücretini ödemekle mükelleftir. Arazi sahibi ise hiç bir şeyle mükellef değildir.

1559 — Ebu Ubeyd dedi: Bu hususlarda Süfyan bin Said'den de aynı görüşte olduğu rivayet edilir. Şu kadar var ki, Süfyan: «Varis hasaddan sonra herhangi bir araziye varis olursa, bu takdirde ona bir şey düşmez» diye söylemiştir.

1560 — Ebu Ubeyd dedi: Bana göre bu konuda Malik'in görüşü daha makbuldur. Zira ekin ve meyve mahsullerinin zekatında senenin geçmesine bakılmaz. Bunlar yetişir yetişmez, zekat onlara vacip olur. Hayvanlar ile altın ve gümüşte ise sene geçtikten sonra zekat vacip olmaktadır. O halde bu iki mal toprak ürünlerinden farklıdır.

Ebu Ubeyd dedi: Haraç arazisi dışında kalan öşür arazilerinin hükümleri bunlardır. Öşür arazisi ise ancak şu dört sınıf araziden ibarettir:

1561 — Birincisi: Sahipleri, İslâmı kabul ettikleri zaman malik bulundukları araziler. Medine, Taif, Yemen ve Bahreyn gibi.. Hatta Mekke de bu sınıfa dahildir. Zira Mekke savaş ile fethedildiği halde Rasulüllah (S.A.V.) halkına ihsanda bulunarak, ne kendilerine dokunmuş ve ne de mallarını ganimet olarak almıştır.

1562 — Rasulüllah (S.A.V.)'den rivayet edildiğine göre, şöyle buyurmuştur: «Mekke'nin ganimeti helal değildir.» Bu hadis bana Muhammed bin Seleme el-Harranî, Ebu Abdurrahim, Zeyd bin Ebî Üneyse, Ebu'z-Zübeyr ve Ubeyd bin Umeyr yolundan Rasulüllah (S.A.V.)'den rivayet edilmiştir.

1563 — İkincisi: Kuvvet kullanarak ele geçirilen topraklardır ki, bilahare devlet reisi bu araziyi (bütün ümmet için) mevkuf bir fey' olarak değil, bir ganimet olarak bırakıp taksim ve tahmis etmeyi ve bunun beşte dördünü bu araziyi fetheden muhariplere dağıtmayı uygun görmüştür. Nitekim Rasulüllah (S.A.V.) Hayber topraklarını böyle taksim etmiştir. İşte bu nevi topraklar da sahiplerinin mülkü olup ona yalnız öşür düşer. Sınır beldeleri de, savaşanlar arasında taksim edildiği ve beşte biri de Allah'ın beyan buyurduğu sınıflara ayrıldığı takdirde, aynı statüye tabidir.

1564 — Üçüncü nevi arazi ise, sahibi olmayan ve hiç bir kimse tarafından işlenmeyen ve Arap yarımadasında veya başka bir bölgede devlet reisi tarafından herhangi bir kimseye ikta' edilen arazidir. Rasulüllah (S.A.V.) ve ondan sonra gelen halifelerin Yemen, Yemame ve Basra bölgelerinden ikta ettikleri arazi gibi..

1565 — Dördüncü nevi arazi, herhangi bir kimse tarafından sulanarak ve bitirilerek ihya edilen ölü topraklardır.

İşte bu nevi arazidir ki, sünnet gereğince öşür veya nısfı öşüre tabidir. Bununla ilgili hükümler hadislerde mevcuttur. İşte Allah Teâlâ'nın bu nevi araziden ihsan buyurduğu ürünler beş vesk'e baliğ olursa zekata tabidir. Bu mahsullerin zekatı, hayvanlarla altın ve gümüşün zekatı gibi, Allah'ın Tevbe suresinde beyan buyurduğu sekiz sınıfın hakkıdır. Başka insanların bunda hakkı yoktur.

1566 — Buun dışında kalan beldeler ya kuvvet yoluyla ele geçirilen ve fey' haline getirilen arazidir. Sevad, Cibal, Ehvaz, İran, Kirman, Asfahan, Rey', şehirleri hariç, Suriye, Mısır ve Kuzey Afrika ülkeleri gibi.. Ya da,

Rasulüllah (S.A.V.)'in ahalisiyle sulh akdettiği Necren, Eyle, Ezruh, Dumetu'l-Cendel, Fedek ve benzeri memleketler gibi.. Yahud da Rasulüllah (S.A.V.)'den sonra gelen imamların, ahalisiyle muahede akdettikleri Cezire, Ermenistan'ın bazı bölgeleri ve Horasan'dan bir çok arazisi gibi.. İşte, kuvvet yoluyla veya sulh ile fethedilen ve fey' haline getirilen bu iki nevi arazi bütün insanların (müşterek) hakkı olup atiyye'lere, zürriyetin (toplum fertlerinin) geçimine ve devlet reisinin maruz kalacağı toplum sorunlarının çözümüne harcanır.

Toprak Mahsullerinin Zekatı — Sadaka-i Fıtır Yeminlerinin Kefareti — Hac Menasikinin Fidyesi ve Cenabetten Taharette Ölçü Olarak Kabul Edilen Sa' ile Sünnette Bahsi Geçen Diğer Ölçüler Hakkında

1567 — Ebu Ubeyd dedi: Peygamber (S.A.V.)'den nakledilen hadislerle ashab ve tabiinden rivayet edilen eserlerde sekiz çeşit ölçüden bahsedildiğini görmekteyiz: Sa', müdd, ferak, kıst, müdy, mahtum, kafiz ve mekûk. Ancak en çok bahsi geçen ölçekler müdd ve sa'dır.

1568 — Ebu Ubeyd dedi: İsmail bin İbrahim bize Ebu Reyhane ve Süfeyne'den şöyle nakletti: «Rasulüllah (S.A.V.) bir sa' su ile gusleder ve bir müdd ile abdest alırlardı.» Veya «bir müdd su onun abdestine kafi gelmekteydi» diye söyledi.

1569 — Ebu Ubeyd dedi: Ali bin Asım'ın Yezid bin Ebî Ziyad, Salim bin Ebu'l-Ca'd ve Cabir bin Abdullah'dan şöyle anlattığını işittim: Cabir dedi ki: «Rasulüllah (S.A.V.), bir sa' su ile gusleder ve bir müdd su ile abdest alırdı.»

1570 — Ebu Ubeyd dedi: Yezid bize Rişam, Katade, Safiyye ve Hz. Aişe'den şöyle dediğini rivayet etti: «Rasulüllah (S.A.V.) bir müdd miktarı su ile abdest alır ve bir sa' miktarı ile gusledeıierdi.»

1571 — Ebu Ubeyd dedi: Heysem bin Cemil bize Hammad bin Seleme, Katade, Muaze ve Hz. Aişe'den naklen Rasulüllah (S.A.V.)'den benzer bir rivayet nakletti.

1572 — Ebu Ubeyd dedi: Amr bin Tarık bize İbni Lüheya', Ebu İsa el-Horasanî, Ebu'z-Zübeyr, Mücahid ve Hz. Aişe'den şöyle dediğini nakletti: «Allah'a yemin ederim ki, ben ve Rasulüllah ikimiz bir sa' su ile guslederdik.»

1573 — Ebu Ubeyd dedi: Kesir bin Hişam bize Ca'fer bin Bürkan,

Zührî, Urve ve Hz. Aişe'den şöyle dediğini nakletti: «Ben ve Rasulüllah, ikimiz «ferkad»dan ibaret olan bir kabdan guslederdik.»

1574 — Ebu Ubeyd dedi: İbni Bükeyr ve Abdullah bin Salih bize Leys, İbni Şihab, Urve ve Hz. Aişe'den şöyle anlattılar: Hz. Aişe dedi ki: «Rasulüllah (S.A.V.) ferkad'dan ibaret olan bir kabda yıkanırdı. (Bazen de) Rasulüllah ile bir tek kabdan yıkanırdık.»

1575 — Ebu Ubeyd dedi: Hişam bin Ammar bize Sadaka bin Halid, Utbe bin Ebî Hakim ve Ata' bin Ebî Rabah'dan şöyle anlattı: Ata' bin Ebî Rabah dedi ki: «Habibim Rasulüllah (S.A.V.) ile bir tek kabdan gusleder-dik.» Ravi dedi: Hz. Aişe (hadisini anlatırken) evde bulunan ve (takriben) bir farak hacminde olan bir kabı işaret etti. Ravi: Bir farak ise altı kısttır.

1576 — Ebu Ubeyd dedi: Abdullah bin Salih bize Leys, Yunus ve İbni Şihab'dan şöyle anlattı: İbni Şihab dedi ki: Bize nakledildiğine göre, Rasulüllah (S.A.V.) bir farak su alacak miktarda olan bir kasda gublederdi. Ravi: Bu miktar ise günümüzde beş müdd kadardır.

1577 — Ebu Ubeyd dedi: İbni Ebî Meryem bize Leys, İbni Lüheya, Yezid bin Ebî Habib Irak bin Malik ve Münzir bin Zübeyr'in hanımı Hafsa bint Abdurrahman'dan anlattığına göre Hz. Aişe, ona şöyle anlatmıştır: «Hz. Aişe Rasulüllah (S.A.V.) ile, üç müdd veya ona yakın bir kabdan guslederlerdi.

1578 — Ebu Ubeyd dedi: Yahya bin Said bize Musa bin Abdullah'dan şöyle dediğini nakletti: «Mücahid'in yanında bulunuyordum. Ona sekiz, dokuz veya on ratl su alacak miktarda bir kab getirdiler. Bunun üzerine şöyle dedi: Hz. Aişe şöyle tahdis etti: «Rasulüllah (S.A.V.) bunun misli olan bir kab ile yıkanırdı.»

1579 — Ebu Ubeyd dedi: Şerik bize Musa el-Cühenî'den şöyle dediğini rivayet etti: Mücahid sekiz ratl su alacak miktarda bir kab getirdi. Mücahid dedi ki: Hz. Aişe bize şöyle anlattı: «Rasulüllah (S.A.V.) bu miktarda bir kab ile yıkanırdı.»

1580 — Ebu Ubeyd dedi: Bana aynı zattan naklen Abdullah bin İsa, İbni Cabir el-Ensarî ve Enes bin Malik'den şöyle rivayet edildi: «Rasulüllah (S.A.V.) iki ratl su ile yıkanırdı.»

1581 — Ebu Ubeyd dedi: Gusül mevzuu ile ilgili olarak varid olan bu hadisler lafız bakımından muhtelif şekillerde nakledilmiştir. Bu lafız değişikliği insana mananın da muhtelif olabileceğini vehmettirmektedir. Halbuki hakikat hiç de böyle değildir. Nakledilen rivayetlerde mana olarak iki miktar su üzerinde durulmaktadır. En çok sekiz ratl, en az da beş ratl demek olan bir sa'.. Bütün menkul hadisler bu iki miktardan birine racidir. Mevzuu bilen bir kimse için bunun böyle olmaması mümkün değildir.

Buna göre Rasulüllah (S.A.V.) bu iki miktar arasında olmak şartiyle

hazır bulunan su ile yıkanırlardı. Ancak bunun bir sa'dan eksik olması mümkün değildir. Ki bir sa' beş tam üçte bir ratl'dır. Aynı şekilde bir buçuk sa'dan da fazla olamaz. Ki bu miktar da sekiz ratl kadardır.

1582 — Rasulüllah (S.A.V.) ile Hz. Aişe'nin müşterek olarak kullandıkları farak'a dair zikrettiğimiz hadisler sekiz ratl ölçüsüne dahildir. Bir farak üç sa'dır. Üç sa' ise onaltı ratl eder. Böylece her biri için sekiz ratl düşer.

1583 — Aynı şekilde Kıst'lara dair zikrettiğimiz hadisler Farak hakkında varid olan rivayetlerle aynı anlama gelir. Zira bir kıst yarım sa'dır. Aslında kıst, daha evvel zikrettiğimiz hadiste farak ile açıklanmıştır. Ravi, (1575 nr. par. da) «bir farak altı kıst'tır» demişti. Böylelikle mana yine sekiz ratl'da karar kılmaktadır.

1584 — Rasulüllah (S.A.V.)'in beş üdd ile güslettiğini bildiren hadise gelince: Bu, Rasulüllah (S.A.V.)'in bir sa' ile guslettiğini ve bir müdd ile abdest aldığını beyan eden hadis gibidir. Bu durumda Rasulüllah önce bir müdd ile yıkanır, sonra da bir sa' ile guslederdi. Ki bir sa' da dört müddür. Böylece yalnız başına beş müdd ile yıkanmaktaydı.

1585 — Rasulüllah (S.A.V.)'in Hz. Aişe ile üç müdd su ile yıkandığını beyan eden hadise gelince: Bunun için bir izah tarzı bilemiyorum. Meğer ki, hadiste sözü edilen müdd, bugün için Medine'de hurma ölçeği olarak kullanılan müdd olsa.. Bu takdirde hadiste bahsi geçen müdd muhaddisin özel manada da kullandığı ve (bahsettiğimiz) ölçüyü esas alan bir ifade olmaktadır.

1586 — Yine Rasulüllah ile Hz. Aişe'nin bir sa' su ile yıkandıklarını bildiren rivayet ise; kanatimce şöyle açıklanabilir: Rasulüllah (S.A.V.) tek başına bir sa', Hz. Aişe de ayrıca bir sa' ile yıkanırlardı.

Sa', farak, kıst ve müdd ile gusletmeye dair gelen hadisler bunlar..

Toprak mahsulleri zekatında kullanılan sa' ölçeğine gelince:

1587 — Eşca'î bize Süfyan, Halid ve Ebu Kalabe'den şöyle anlattı: Ebu Kalabe dedi ki: «Bir vesk altmış sa'dır.»

1588 — Ebu Ubeyd dedi: Hüşeym bize Yunus ve Hasan'dan; Muğire de İbrahim'den şöyle anlattılar: Hasan ve İbrahim şöyle dediler: «Bir vesk altmış sa'dır.»

1589 — Ebu Ubeyd dedi: Muaz bize Eşas, Hasan ve İbni Sirin'den şöyle anlattı: Hasan ve İbni Sirin dediler ki: «Bir vesk altmış sa'dır.»

1590 — Ebu Ubeyd dedi: Muhammed bin Ubeyd bize İdris el-Evdî, Amr bin Mürre, Ebu'l-Buhterî ve Ebu Said el-Hudrî'den merfu olarak şöyle anlattı: Ebu Said dedi ki: «Beş vesk'den az mahsule zekat düşmez. Bir vesk de altmış mahtum (mühürlenmiş sa')dır.

Ebu Ubeyd dedi: «Mahtum» kelimesi sa' demektir. Mahtum tabiriyle

ifade edilmesi, ölçek büyütülüp küçültülmesin diye, emirler tarafından sa'ın üst tarafının mühürlenmesinden dolayıdır.

Ancak Hicaz ehli ile Irak ehli sa'ın miktarında ihtilaf etmişlerdir:

1591 — Muhammed bin Hasan bin Ebî Yezid el-Hemedanî bize Haccac bin Ertat, Hakem ve İbrahim'den şöyle anlattı: İbrahim dedi ki: «Rasulüllah (S.A.V.)'in sa'ı sekiz ratl, müddü de iki ratl idi.»

1592 — Ebu Ubeyd dedi: Şerik bin Abdullah şöyle demiştir: «Bir sa' sekiz ratl'dan az ve yedi ratl'dan fazladır.»

1593 — Ebu Ubeyd dedi: Cerir bin Abdulhamid, Yezid bin Ebî Ziyad ve Abdurrahman bin Ebî Leyla'dan bana şöyle anlatıldı: İbni Ebî Leyla dedi ki: «Bir sa' miktar olarak Haccac ölçeğinden daha büyüktür.»

1594 — Abdurrahman'ın oğlu Muhammed bin Abdurrahman bin Ebî Leylâ —Ki bu zat Kufe kadısı idi— şöyle diyordu: «Bir sa' bir haccac ölçeği kadardır veya biraz daha fazladır.»

1595 — Süfyan ise şöyle diyordu: «Bir sa' bir haccac ölçeği kadardır.» Süfyan bir fazlalık veya eksiklikten bahsetmemiştir.

1596 — Ebu Ubeyd dedi: Hacca ölçeği, Haccac bin Yusuf'un Hz. Ömer'in sa'ına göre yaptırdığı ölçektir. Haccac'dan böyle nakledilmiştir.

1597 — Ebu Ubeyd dedi: Abdullah bin Davud bana Salih bin Hayy, Ebu İshak el-Hemedanî ve Musa bin Talha'dan şöyle anlattı: Musa bin Talha dedi ki: Hacca ölçeği, Hz. Ömer'in sa'ıdır.

1598 — Ebu Ubeyd dedi: Abdullah bin Davud bana Hasan bin Salih, Mücalid ve Şa'bî'den şöyle nakletti: Şa'bî dedi ki: Bir haşimî ise sekiz ratl'dır.

1599 — Ebu Ubeyd dedi: Bir çok defa Muhammed'in şöyle dediğini işittim: «Haccac ölçeği Haşimî ölçeğinin dörtte biri kadardır. Haşimî ise sekiz ratl'dır.»

1600 — Ebu Ubeyd dedi: Bizim görüşümüze göre Irak ehli bir sa'ın sekiz ratl olduğunu savunurlarken delilleri ancak şudur: Onlar, Peygamber (S.A.V.)'in bir sa' su ile yıkandıklarını işittiler. Bir başka hadiste de Rasulüllah'ın sekiz ratl ile yıkandığını işittiler. Diğer bir hadiste ise, iki ratl su ile yıkandığını işitmişlerdir. Bundan dolayı bir sa'ın sekiz ratl olduğu vehmine kapıldılar. Bununla beraber görüşleri arasında çelişkiler zuhur etmiş ve sa'ı sekiz ratl'dan daha az kabul etmişlerdir.

1601 — Hicaz ehline gelince: Bu konuda aralarında bir ihtilaf görmüyoruz. Onlara göre bir sa', beş tam üçte bir ratl'dır. Alimleri de, cahilleri de bunu böyle bilmekte ve pazarlarında buna göre alım, satımlarını yapmaktadırlar. Bu mevzuu bu ölçüye göre, bir nesil başka bir nesilden öğrenip devam ettirmektedir.

1602 — Ya'kub bir ara arkadaşları gibi görüş beyan etmiş ancak da-

ha sonra bu görüşü bırakarak Medine ehlinin görüşüne ittiba etmiştir.

1603 — Yezid bin Harun da aynı görüşe göre fetva vermekteydi.

1604 — Ebu Ubeyd dedi: Benim görüşüme göre amelî görüş budur. Zira Hicaz ehlinin bu hususta ittifak ettiklerinden başka, Hz. Ömer'den nakledilen bir eseri tetkik ettiğim zaman, bu eseri aynı görüşü destekleyecek nitelikte buldum.

1605 — İbni Bükeyr bana Leys bin Sa'd, Kesir bin Ferkad, Muhammed bin Ganec, Nafi' ve Eslem'den şöyle rivayet etti: «Hz. Ömer cizye olarak altın sahiplerine dört dinar ile müslümanların erzak ihtiyacı için aylık olarak iki müdd buğday ve üç kıst zeytinyağı; gümüş sahiplerine ise kişi başına kırk dirhem ile ve on beş sa' vergi koydu. Yağ konusunda ise neleri zikrettiğini hatırlayamıyorum.

Ebu Ubeyd dedi: Hz. Ömer'in bu hadisini inceledim. Hadis, dört dinarı kırk dirheme muadil kılmıştır. Zira esas odur ki, bir dinar on dirheme denktir. Aynı şekilde iki müdd taamı on beş sa'a denk tutmuştur. Bu iki ölçeği hesapladım ve mukayese ettim. Nihayet, ağırlık olarak iki müddü seksen küsur ratl olarak tesbit ettim. Onbeş sa'ı da seksen ratl.. Tabii ki, Medine ehlinin görüşüne göre.. Bu iki miktar arasındaki küsur fark, kanaatimce tartıda meydana gelebilecek ağırlık veya hafiflikten ileri gelmektedir. Hem aradaki fark çok cüzi bir şeydir. Irak ehlinin görüşünü nazarı itibara alarak onbeş sa'ı yüzyirmi ratl olarak buldum. Aradaki fark ise büyüktür. Bundan anladım ki, sa' hakkında ileri sürülen Hicaz ehlinin görüşü haklıdır. Yani bir sa' beş tam üçte bir ratl'dır.

Bundan başka, Medine ehlinin görüşünü Rasulüllah (S.A.V.)'in: «Ölçek, Medine'nin ölçeği; tartı da Mekke'nin tartısıdır» hadisi teyid etmektedir.

1606 — İsmail bin Amr el-Vasıtî'nin, yukarıki hadisi Süfyan, Hanzale, İbni Ebi Süfyan, Tavus, İbni Ömer ve Rasulüllah (S.A.V.)'den anlattığını işittim.

1607 — Ebu Ubeyd dedi: Bazıları da sözkonusu rivayeti; «Terazi Medine'nin terazisi, ölçek de Mekke'nin ölçeğidir» şeklinde rivayet etmişlerdir.

Ebu Ubeyd dedi: Buna göre, Hicaz ehlinin görüşü babında üç delil mevcuttur: Rasulüllah (S.A.V.)'in hadisi, Hz. Ömer'den menkul eser ve Hicaz ehli'nin bu konuda ittifaklarıdır. Şu halde, bundan daha üstün bir görüş olabilir mi?

1608 — Ebu Ubeyd dedi: Sa'ın miktarı hakkındaki görüşler bunlar.. Ki bir sa' farak'ın üçte biridir. Bir farak'ın üç sa' olduğunda insanlar arasında herhangi bir ihtilaf bulunduğunu bilmiyorum. Ayrıca bu mevzuu tefsir eden hadisler de mevcuttur:

1609 — Ebu Ubeyd dedi: İsmail bin İbrahim bize Eyyub, Mücahid,

Abdurrahman bin Ebî Leylâ ve Ka'b bin Acure'den şöyle rivayet etti: Ka'b dedi ki: «Ben, tenceremin altına ateş yakmakla meşgul iken, Rasulüllah (S.A.V.) yanıma geldi. Bit yüzüme doğru dökülür haldeydi. Veya kaşlarıma.: dedi. Rasulüllah: Başındaki haşereler sana eziyet veriyor mu? buyurdu. Ben, evet, deyince: «Öyleyse tıraş ol ve üç gün oruç tut veya altı fakiri doyur, yahud bir koyun kurban kes» buyurdular.

Eyyub: Bunların hangisiyle başladı, bilmem, demiştir.

1610 — Ebu Ubeyd dedi: Süfyan bin Uyeyne yukarıki rivayeti Eyyub yolundan rivayet etmekteydi: «Rasulüllah (S.A.V.) altı fakire bir farak taam yedirdi.»

1611 — Ebu Ubeyd dedi: Hassan bin Abdullah bana Müslim bin Halid, İbni Ebî Necih, Mücahid, Abdurrahman bin Ebî Leylâ, Ka'b bin Ebî Acure ve Peygamber (S.A.V.)'den naklen şöyle anlattı: Rasulüllah (S.A.V.) bahiskonusu hadiste, Ka'b bin Acure'ye altı fakire bir farak taam yedirmesini emir buyurdular.

Ebu Ubeyd dedi: Bu hadisten anlaşılıyor ki, bir farak üç sa'dır. Zira her fakire yarım sa' verilir. Mevzu bir başka hadiste de beyan edilmiştir:

1612 — Ebu Ubeyd dedi: İsmail bin İbrahim bize Davud bin Ebî Hind ve Şa'bî'den anlattığına göre Rasulüllah (S.A.V.) Ka'b bin Acure'ye şöyle buyurmuştur: Beraberinde kan(ını akıtacağın bir kurban) var mıdır? Ka'b «Hayır» dedi. Bunun üzerine Rasulüllah (S.A.V.), dilersen üç gün oruç tutarsın. Dilersen de altı fakire, her birine yarım sa' olmak üzere üç sa' hurma tasadduk et. Ve traş ol.

1613 — Ebu Ubeyd dedi: Bundan anlaşılıyor ki, bir farak üç sa'dır. Zira Müslim bin Halid ve Süfyan'ın hadislerinde «bir farak taam yedir» ifadesi kullanıldığı halde yukarıki hadiste «üç sa' ... yedir» kaydı vardır.

Konuyu daha açık bir şekilde tefsir eden bir başka hadis de Mücahid'den rivayet edilmiştir:

1614 — Ebu Ubeyd dedi: Abdurrahman bana Hammad bin Zeyd ve Yahya bin Atik'den şöyle dediğini nakletti: «Mücahid'den yemin kefareti hakkında sordum: Şöyle cevap verdi: «On fakir arasında bir farak taam taksim etmektir.» Bu görüşü Hasan bin Müslim'e naklettim. Hasan: (Evet), odun ve yiyeceği için olmak üzere iki müdd diye karşılık verdi.

1615 — Ebu Ubeyd dedi: Abdurrahman yukarıki hadisi tefsir ederek dedi ki: «Manası şöyledir: Mücahid'in görüşüne göre yemin kefareti olarak her yoksula bir müdd verilir. Bir farak da üç sa'dır. Bir sa' ise, dört müdd'dür. Toplam on iki müdde olup on fakir arasında taksim edilir. Her bir kişi için taam olarak bir müdd düşer. Artakalan iki müdd de taam odun ve yağ ihtiyacı için olmak üzere aralarında taksim edilir.»

Ebu Ubeyd dedi: Hasan bin Müslim'in kasdettiği de budur.

1616 — Ebu Ubeyd dedi: Tefsirini yaptığımız bu sa' ölçeğidir ki, müslümanlar, toprak mahsullerinin zekatı, sadaka-i fıtır, yemin kefareti ve Hac menasikinin fidyesi gibi, dinî malî mükellefiyetlerini ona göre öderler. Hatta bugün için kullanılan mülcem ölçeğini inceledim. İki buçuk sa' çıktı. Bu ölçek, pazarlarda cari olan teamüle göre üstten meshedildiği zaman, iki buçuk sa' çıkmaktadır.

1617 — Toprak mahsullerinin zekatına gelince: Eğer mahsul mekkuk ölçeği ile yüzyirmi ölçek olursa, buğday, arpa, hurma veya kuru üzüm olsun, ona zekat düşer. Eğer arazi yağmur veya nehir suyu ile sulanıyorsa, ona onda bir zekat düşer. Şayet develer yardımıyla veya kovalarla sulanıyorsa, ona yirmide bir nisbetinde zekat düşer. Binaenaleyh zekat ancak beş vesk'e baliğ olan ürüne düşer. Bir vesk altmış sa'dır. Toplam olarak beş vesk mahsul üçyüz sa'dır. Bu miktar ise yüzyirmi mekkuk eder. Zira daha evvel zikrettiğimiz gibi bir mekkuk iki buçuk sa' eder. Bu meblağ aramızda bilinen kafiz'den yirmi beş ölçek kadardır. Toprak ürünlerinin zekatı da böyle..

1618 — Fıtr zekatı (sadakası)na gelince: Kişi bu hususta muhayyerdir. Dilerse, buğday, hurma, arpa veya kuru üzüm verebilir. Şayet hurma, arpa veya kuru üzümü tercih ederse, bu takdirde bir mekkuk ölçek iki buçuk nefis için yeter. Zira bir mekkuk ikibuçuk sa'dır. Şayet de buğdayı tercih ederse, kanaatime göre, onun için en güzeli bir sa'dan eksik sadaka vermemesi icabeder. Zira eserlerin çoğu bunu öngörmüştür. Kanaatimce bu, hurma ve arpadan daha makbuldur. Şayet bir fıtır sadakasını yarım sa' buğday olarak öderse, yeterlidir. Zira birçok alim bu şekilde fetva vermişlerdir. Ancak, kanaatime göre bir sa' hurma veya bir sa' arpa yarım sa' buğdaydan daha iyidir. Her ne kadar yarım sa' buğday yeterli de olsa.. Zira bu sünnete daha uygundur.

1619 — Yemin kefaretine gelince: On yoksula taksim edilmek üzere bir mekkuk buğday kafi gelir. Zira daha evvel beyan ettiğimiz gibi bir mekkuk on müddür. Buna göre her yoksula bir müdd düşer. Bizim görüşümüz budur.

1620 — Her yoksula yarım sa' verilmesi gerektiğini savunanlara göre ise, mükellefin, on yoksula dağıtılmak üzere iki mekkuk kefaret düşer.

Saç tıraşı, dikişli elbise giymek ve buna benzer durumlarda ihramlıya düşen fidye miktarına gelince: Bu konuda Hicaz ve Irak ehli arasında ihtilaf vardır. Hicaz ehli derler ki, her yoksula bir müdd vermek gerekir. Irak ehli ise, her yoksula yarım sa' vermek gerekir, demişlerdir. (1) Bu mevzu ilerde yerinde açıklanacaktır.

---

(1) **BUNA göre, Irak ehli, on yoksula beş sa', Hicaz ehli ise on yoksula on müd kefaret verilmesini savunmuşlardır.**

1621 — Ebu Ubeyd dedi: Daha evvel sa'a dair gelen rivayetleri tefsir etmiştik. Beyan ettiğimiz üzere bir sa' beş tam üçte bir ratl'dır. Müdd ise sa'ın dörtte biri kadardır. Bir müdd ise bir tam üçte bir ratl'dır. Tabii ki, bu, bugün için kullanmakta olduğumuz ratl'dır. Ağırlığı yüzyirmi sekiz dirhemdir. Ayrıca dirhemin ağırlığı da malumdur.

1622 — Ebu Ubeyd dedi: Parasal konularda yetkili olan ve bu mevzuda uzmanlığı bulunan ve insanların meselelerinde ilim ehlinden olan bir zatın, para mevzuunu ve İslâm döneminde neden para basımı cihetine gidildiği konusunu anlatırken, şöyle dediğini işittim: Eskiden beri insanlar arasında tedavül halinde bulunan iki çeşit gümüş para mevcuttur: Rengi siyaha kaçan ve diğerine nisbeten daha büyük olan para birimiyle taberî para birimidir. İslâm geldiği zaman bu iki çeşit para tedavül halinde bulunuyordu. Emevîler işbaşına geçtikten sonra gümüş para basımı cihetine gittiler. Para basımına başlamadan evvel neticeyi düşünerek dediler ki: «Basılacak para uzun zaman tedavülde kalacaktır. Zekat farizası ise «ikiyüz dirhem veya beş ukiye gümüş beş dirhem» şeklinde vaz' edilmiştir. Bu nedenle basılacak parayı eski büyük paralar kadar olmasından kaçındılar. Zira insanlar zamanla bu para birimine göre zekat nisabını tesbit etme cihetine gittiklerinde, ikiyüz dirhemi ölçü alacaklardır. Halbuki bu para birimine göre zekat nisabını tesbit etmek zekat hakkını eksiltmek demektir. Emevîler aynı zamanda yeni para birimini eski taberî parayı göre basmaktan kaçındılar. Çünkü bu para birimine göre zekat nisabını belirlemek mal sahibine haksızlıktır. Bundan dolayı iki para birimi arasında bir birim tesbit ettiler. Ki, mal sahipleri zarara uğratılmaksızın, zekat hakkı eksiksiz olarak ödensin. Aynı zamanda bu tesbit Rasulüllah (S.A.V.)'in sünnetine uygun bir tesbit yapılmış olsun.»

Ebu Ubeyd dedi: Daha evvel zekatı mezkur büyük ve küçük para birimlerine göre ödemekteydiler. Ne zaman ki, para basımına başladılar; mevcut iki birim arasında bir birmi düşündüler. Büyük dirhemi incelediler, sekiz devnak çıktı. Küçük dirhemi de incelediler; o da dört devnak çıktı. Bunların ortalamasını aldılar ve yeni dirhemin altı devnak olmasını uygun gördüler. Sonra bunu miskal ile ifade etmeye başladılar. Miskalın da eskiden beri vezni belliydi. Emevîler altı devnaktan ibaret olan yeni dirhemin de yedi miskal olduğunu buldular. Bu sebeple basılan yeni paranın üç özelliği oldu: Yedi miskal vezninde olması, eski büyük ve küçük dirhemler arasında mutevassıt bir birim olması ve Rasulüllah (S.A.V.)'in sünnetine uygun; ne bir eksiklik ne de bir fazlalık vasfı bulunmaması..

Para birimi ile ilgili kural ve esaslar bu şekilde süregeldi. Bütün imamlar da bu hususta görüş birliği içindedirler. Yani bir dirhem altı devnaktır. Bundan eksik veya bundan fazlası için eksik veya zaid para tabiri

kullanılmaktadır. Allah'a şükür insanlar zekatlarında sünnete ve doğru yola uygun olarak hareket etmişler ve şüphe taşımayan bu yoldan saptamamışlardır. Gümüş sahiplerinin satışlar ve diyetler konusunda ve diğer mevzularda aynı para birimine göre muamele görürler.

Bize bu tarzda veya bu manada nakilde bulunuldu.

Ebu Ubeyd dedi: Bazı hadislerde nakledildiği üzere (Rasulüllah (S.A.V.) zamanında da) dirhemlerin vezni altı devnaktı.

1623 — Ebu Ubeyd dedi: Bana şerik, Sa'd bin Tarif, Asbağ bin Nebate ve Hz. Ali'den şöyle anlatıldı: Hz. Ali dedi ki: «Rasulüllah (S.A.V.), altı devnak vezninde olan dörtyüz seksen dirhem mehir ile Fatıma'yı bana nikah buyurdular.»

Ebu Ubeyd dedi: Dirhem'in (para biriminin) vezni altı devnak olarak devam edegeldi. Ancak daha evvel belirttiğimiz gibi, altı devnak tabiri yerine yedi miskal ifadesi kullanılmıştır.

ÜÇÜNCÜ KİTAP

VERGİ MEMURU TARAFINDAN MÜSLÜMAN, ZIMMÎ VE HARBİNİN MALLARINDAN ALINMASI GEREKEN ZEKAT VE VERGİLER HAKKINDA

Öşür ve Vergi Memuru İle Bunlara Terettüp Eden Günahların Ağırlığı Konusunda Varid Olan Rivayetler Hakkında

1624 — Ebu Ubeyd dedi: Yezid bin Harun bize Muhammed bin İshak, Yezid bin Ebî Habib, Abdurrahman bin Şemase et-Tecibî ve Ukbe bin Amir'den rivayetle Rasulüllah (S.A.V.)'in şöyle buyurduğunu işitti: «(Zalim) vergi memuru cennete giremez.»

1625 — Ebu Ubeyd dedi: Yahya bin Bükeyr bize İbni Lüheya, Yezid bin Ebî Habib ve Ebu'l-Hayr'den şöyle dediğini anlattı: Rüveyfi' bin Sabit'in şöyle dediğini işittim: Rasulüllah (S.A.V.)'in şöyle buyurduğunu işittim: «(Zalim olan) vergi memuru ateştedir.» Ebu Ubeyd dedi: Metinde «Sahibü'l-meks» ifadesiyle kasdedilen öşür memurudur.

1626 — Ebu Ubeyd dedi: Heysem bin Cemil bize Muhammed bin Müslim, İbrahim bin Meysere, Tavus ve Abdullah bin Amr'dan şöyle dediğini anlattı: «(Halka zulmeden) vergi memurundan hiç bir hesap sorulmaz, olduğu gibi yakalanıp ateşe atılacaktır.»

1627 — Ebu Ubeyd dedi: İbnu Tarık bize İbnI Lüheya, Ebu Mehum, İshak bin Rabia et-Tecibî, İbrahim el-Maafirî ve Halid bin SabIt'in kendisine şöyle anlattığını nakletti: «Kabu'l-Ahbar, Amr bin As ile birlikte Mısır'a

giden Halid'e tavsiyede bulunarak veya ricada bulunarak vergi işlerine karışmamasını istedi ve kendisini bu işten nehyetti.

1628 — Ebu Ubeyd dedi: Hassan bin Abdullah bize Yakub bin Abdurrahman el-Karî ve babasından şöyle nakletti: Ömer bin Abdülaziz Adiy bin Ertat'a şöyle yazdı: «İnsanları fidye, maide (taam) ve vergi mükellefiyetinden muaf tut. Aslında vergi denen bu mükellefiyet insanların mallarını ekslitmektir. Allah buyurur ki «... İnsanların mallarını eksiltmeyin ve yeryüzünde fesad çıkararak fenalık etmeyin.» (1)

O halde sana zekat getiren kimsenin zekatını al. Kim de sana zekatını vermezse, Allah onu hesaba çekecektir.

1629 — Ebu Ubeyd dedi: Naim bize Damure ve Küreyz bin Süleyman'dan şöyle dediğini anlattı: Ömer bin Abdülaziz Abdullah bin Avf el-Kari'ye şöyle yazdı: «Rafahda bulunan ve vergi binası (dairesi) olarak bilinen eve git. Onu yık ve (içinde bulunan eşyayı))taşıyıp ekilmemiş durumda olan arazide ufalayıp savur.»

Ebu Ubeyd dedi: Bildiğimiz kadarlyle Rafah Mısır ile Ramle arasında bulunur.

1630 — Ebu Ubeyd dedi: Osman bin Salih bize İbni Lüheya ve Yezid bin Ebî Habib'den şöyle nakletti: Mahis bin Zabyan, Abdurrahman bin Hassan, Cüzam'dan bir zat ve Malik bin Atiyye'den rivayetle ona (Yezid bin Ebî Habib'e) şöyle anlattı: Malik bin Atiyye dedi ki: Rasuiüllah (S.A.V.) şöyle buyurdu: «Kim ki, (zalim bir) vergi memuru ile karşılaşırsa, hemen onun boynunu vursun.»

1631 — Ebu Ubeyd dedi: İbni Ebî Meryem bize İbni Lüheya, Yezid bin Ebî Habib, Muhis bin Zabyan ve Abdurrahman bin Hassan'dan şöyle dediğini nakletti: Cüzam'dan bir zat bana şöyle anlattı: İbni Atahiye'nin şöyle dediğini işittim: Rasulüllah (S.A.V.) buyurdu ki: «(Zalim olan) öşür memuru ile karşılaştığınız zaman, hemen onu öldürün.» Ravi der ki: Bundan maksad, hak ölçüsüne bağlı olmayarak zekat toplayan memurdur.

1632 — Ebu Ubeyd dedi: Haccac bize İbni Cüreyc'den şöyle dediğini anlattı: Amr bin Dinar bana dedi ki: Müslim bin Şükre —Haccac'dan başkası ise, Müslim Musbih diye rivayet ederler— bana İbni Ömer'e şöyle sorduğunu nakletti: «Hz. Ömer'in müslümanlardan öşür aldığına dair bir şey biliyor musun? İbni Ömer: «Hayır» diye cevap verdi.

1633 — Ebu Ubeyd dedi: Abdurrahman bize Süfyan ve İbrahim bin Muhacir'den şöyle anlattı: İbni Muhacir dedi ki: Ziyad bin Hudayr'in şöyle dediğini işittim: İslam tarihinde ilk öşür memuru benim. Ona: «Kimlerden öşür alıyordunuz?» diye sordum. O: «Müslümanlardan ve anlaşmalılardan

(1) Hud: 85

öşür almazdık. Öşürü Benî Tağlib hıristiyanlarından almakta idik.» diye cevap verdi.

1634 — Ebu Ubeyd dedi: Abdurrahman bize Süfyan, Abdullah bin Halid el-Absî ve Abdurrahman bin Ma'kıl'den şöyle dediğini rivayet etti: Ziyad bin Hudayr'dan: «Kimlerden öşür almakta idiniz?» diye sordum. O: «Müslüman ve anlaşmalı kişiden öşür almazdık» diye cevap verdi. «Peki kimlerden öşür almakta idiniz?» diye tekrar sorunca şöyle karşılık verdi: «Harbî olan tacirlerden. Onlara uğradığımız zaman nasıl ki, bizden öşür almakta idiyseler, biz de onlardan alırdık.»

1635 — Ebu Ubeyd dedi: Ebu Muaviye bize A'meş, Şakik ve Mesruk'-den şöyle dediğini anlattı: «Allah'a yemin ederim ki, beni ateşe düşürür diye en çok çekindiğim iş, şu vergi işinizdir. Müslüman veya anlaşmalı hiç bir kimseye bu konuda bir dinar veya bir dirhem miktarınca haksızlık etmiş değilim. Ancak gerek Rasulüllah (S.A.V.) ve gerek Hz. Ebu Bekir ve Ömer tarafından hakkında bir hüküm konulmayan şu ip konusu hakkında bir şey bilmiyorum. «— Seni bu işe girişmeye kim mecbur etti?» diye sordular. Mesruk: «Ziyad, Şüreyh ve şeytan üçlüsü beni bu işe girişmeye mecbur ettiler» diye karşılık verdi.

1636 — Ebu Ubeyd dedi: Abbad bin Abbad bize Asım el-Ahvel ve Şa'bî'den şöyle anlattı: Şa'bî dedi ki: «Ziyad, Mesruk'u Silsile'ye amil olarak tayin etti. Mesruk Silsile'ye gitti ve orada vefat etti. Ziyad'a: Mesruk görevini nasıl ifa etti, diye soruldu. Ziyad şöyle cevap verdi: Çamaşırcıya verilip çok iyi bir şekilde yıkanan elbiseyi bilir misiniz? İşte Mesruk da bu şekilde görevini ifa etti.

1637 — Ebu Ubeyd dedi: Ebu'n-Nadr bize Şu'be ve Ebu İshak'dan şöyle dediğini anlattı: Ebu Vail'in şöyle dediğini işittim: «Silsile'de Mesruk ile birlikte bulunuyordum. Ondan daha afif bir emir görmedim. Dicle suyu dışında hiç bir şeyden (gereği gibi) yararlanmazdı.

Ebu Ubeyd dedi: Öşür memuru, öşür almanın keraheti ve bu babta varid olan ağır beyanları ihtiva eden yukarıki rivayetlerin tefsiri şöyle olsa gerektir: Cahiliye döneminde arap ve acem hükümdarları cari bir teamül halinde bu vergiyi almakta idiler. Bu teamül gereğince, onlar kendilerine uğrayan tacirlerden mallarının onda birini vergi olarak alırlardı.

1638 — Bu tefsiri Rasulüllah (S.A.V.)'in vilayet merkezlerine gönderdiği mektuplar teyid eder. Mesela, Sakif, Bahreyn, Dumetü'l-Cendel ve diğer vilayetlere (bu beldelerin sakinleriyle ilgili olarak): «Onlar (beldelerinden çıkarılamaz ve kendilerinden öşür vergisi alınamaz» diye yazdı. Bundan anlıyoruz ki, öşür cahiliyye döneminde alınan bir vergi idi. Nitekim bu konuda bir çok eser varid olmuştur. Allah (C.C.), Rasulüllah (S.A.V.)

ve İslam sayesinde bu vergiyi iptal buyurmuştur. Buna karşılık kırkta bir oranında zekat hükmü vaz' edildi. Bu durumda kim ki, tesbit edilen ölçü çerçevesinde bu vecibeyi alırsa, öşür (vergi) memuru sayılmaz. Zira onda bir olarak değil, kırkta bir olarak bir tahsilatta bulunmuş olmaktadır.

1639 — Aynı konu Ata' bin Saib, Harb bin Ubeydullah es-Sakafî, ana cihetinden dedesi ve Rasulüllah (S.A.V.)'den nakledilen bir hadiste de tefsir edilmiştir. Rasulüllah (S.A.V.) buyurdu ki: «Müslümanlara öşür düşmez. Öşür ancak yahudi ve hıristiyanlara düşer.»

1640 — Aynı şekilde daha evvel naklettiğimiz ve öşür memurundan: «Zekatı hak ölçüsüne göre almayan kimsedir» şeklinde bahseden merfu hadis de aynı tefsire hamledilebilir.

1641 — Ebu Ubeyd dedi: Şayet görevli olan kimse zekatı tesbit edilen esas ölçüden fazla olarak alırsa hak ölçüsüne uymayarak almış olur.

1642 — İbni Ömer'den «Ömer (R.A.)'ın müslümanlardan öşür aldığını bilir misin?» diye sorulduğu zaman: «Hayır böyle bir şey bilmiyorum.» tarzında anlatılan hadis de aynı manayı teyid eder.

Ebu Ubeyd dedi: Kanaatimizce İbnİ Ömer zekatı değil öşürü kasdetmiştir. Hem nasıl inkar etsin de, gerek Hz. Ömer ve gerek diğer halifeler atiyyeler verildiği zaman zekat vecibesini almakta idiler. İbni Ömer malın atiyye sahiplerine teslim edilmesini savunmakta idi. (Yani üzerinden sene geçmeyen maldan zekat alınamayacağı görüşünde idi.)

1643 — Yine, Ziyad bin Hudayr'in: «Müslüman veya zimmî olan hiç bir kimseden öşür vergisi almazdık» şeklindeki rivayeti de aynı babta düşünülmelidir. Ziyad demek istemiştir ki: «Müslümanlardan kırkta bir, zimmîlerden de yirmide bir nisbetinde vergi almakta idik.»

1644 — Bu durumda eğer öşür memuru, müslümanlardan zekat alırken, mal sahipleri kendi rızalarıyla ve herhangi bir baskıya maruz kalmadan zekatlarını verirlerse, ilgili memur zikredilen ağır hükümlü hadislerin kapsamına girmez. Ama şayet onları baskı altında tutarsa, kırkta bir nisbetinden fazla almasa bile, sözkonusu hadislerin kapsamına girdiğini bilmelidir. Zira altın ve gümüş (para) zekatında kural odur ki, mal sahipleri beyanlarında tasdik edilirler.

1645 — Daha evvel zikrettiğimiz ve Mesruk'dan rivayet edilen eser de aynı tefsire hamledilebilir. Mesruk demişti ki: «Rasulüllah (S.A.V.), Ebu Bekir ve Ömer tarafından hakkında hüküm bulunmayan şu ip de ne oluyor bilemiyorum?» Bahis konusu olan ip, nehirde karşıdan karşıya bağlanan ve zekatı tahsil edilene kadar geçen gemileri alıkoymakta kullanılan bir ipti. Böylece Mesruk baskı kullanılarak insanlardan zekat almayı mekruh görmüştür.

1646 — Bundan başka daha evvel zikrettiğimiz Ömer bin Abdülaziz'-

den menkul rivayet de konuya aynı manada ışık tutmuştur: Ömer demişti ki: «Sana zekat getiren olursa, zekatını kabul et. Kim de getirmezse, Allah ondan hesap soracaktır.»

1647 — Osman'dan rivayet edilen hadis de aynı manayı ifade etmektedir: «Zekatını alacağımız kimse, isteyerek zekatını bize getirip teslim etmeyene kadar ondan almayız.»

1648 — Atiyyeler verildiği zaman, atiyye sahiplerinden zekatın istenmesi ise, ancak atiyyeler sahipleri tarafından teslim alınmadığı zaman bahis konusu idi. Atiyyeler sahipleri tarafından teslim alındığı zaman onların elinde bir emanet hükmünde olur. (Yani bununla ilgili mal ve zekat beyanında tasdik edilirler.)

Eşya ve para zekatı konusunda sünnet budur.

İnsanların vermeye mecbur edildikleri ve onu menettikleri takdirde uğrunda kendilerine karşı savaş açılması gereken zekat ise hayvan, toprak mahsulleri ve hurma ürünlerinin zekatıdır.

1649 — Eğer öşür memuru bu esaslara göre hareket ederse, daha evvel zikredilen hadislerde bahsi geçen ağır hükümler onun için sözkonusu olmaz. Hem Hz. Ömer ve ondan sonra gelen imamlar bu vecibeyi tahsil etmişken nasıl mekruh olabilir? Binaenaleyh Hicaz, Irak ve Şam alimleri içinde bu vergiyi mekruh gören veya tahsil edilmesini uygun görmeyen bir kimse görmüyoruz. Onlara göre öşür memurunun alacağı vergi zekata tekabül eder.

1650 — Bu görüşü ileri süren alimler arasında Enes bin Malik, Hasan ve İbrahim de vardır.

1651 — Bu konuda Hz. Ömer'in uygulaması şöyle idi: O, müslümanlardan zekat almakta idi. Harb ehlinden de tam olarak öşür alırdı. Çünkü, onlar da memleketlerine uğradıkları zaman müslüman tacirlerden o nisbette vergi alırlardı. Böylece Hz. Ömer'in her iki vergi konusunda izlediği yol açık ve seçikti.

1652 — Ebu Ubeyd dedi: Ancak Hz. Ömer'in zimmîlerden aldığı vergi miktarının tefsiri beni tereddüde düşürmüştü. Kendi kendime, onlar müslüman değiller ki, kendilerinden zekat alalım. Harb ehlinden de değiller ki, bizden aldıkları kadar onlardan vergi alalım, diye düşündüm. Ancak bu konuyu çözemedim. Nihayet bu mevzuda Hz. Ömer'den menkul bir rivayeti hatırladım. Buna göre Hz. Ömer toprak haracı ve kafa cizyesi dışında zimmet ehli ile anlatılan miktar üzerine anlaşma yapmıştır.

1653 — Ebu Ubeyd dedi: El-Ensarî bize Said bin Ebî Arube, Katade ve Ebu Miclez'den şöyle dediğini anlattı: Hz. Ömer Ammar, İbni Mesud ve Osman bin Huneyf'i Kufe'ye gönderdi. Ravi daha sonra uzunca bir nakilde bulundu. Bu rivayet daha önceki konularda zikredilmiştir. Ebu

Mîclez der ki: Osman araziyi ölçtü ve şu miktarda ona harac koydu. Zimmîlerin ticaret mallarına da, her yirmi dirheme bir dirhem koydu. Kafa cizyesi olarak onlara yirmi dört dinar vergi koyarak kadın ve çocukları bundan muaf tuttu. Durumu Hz. Ömer'e yazdı. Ömer ona ruhsat verdi.

Ebu Ubeyd dedi: Görüyoruz ki, zımmî tacirlerden mezkur miktarda vergi almak sulh muahedesinin esaslarındandır. Bugün dahi bu, müslümanların zimmîler üzerinde haklarıdır. Nitekim Malik bin Enes de aynı görüşte idi.

1654 — İbni Bükeyr bana Malik bin Enes'den şöyle dediğini anlattı: Zimmîlerle yapılan sulh anlaşmasına göre, memleketlerinde bırakılacaklardı. Şayet de ticaret için müslümanların topraklarına uğrayacak olsalar, her uğrayışta kendilerinden vergi alınacaktı.

Harb ve zimmet ehli kimselere dair varid olan rivayetler bunlardır.

Hz. Ömer'in Benî Tağlib ile yaptığı sulh muahedesi ise meşhur bir hadise olup yeri geldikçe inşallah anlatılacaktır.

Öşür Memurunun Müslümanlardan Alacağı Zekat Miktarı ile Harb ve Zimmet Ehlinden Alacağı Vergiler Hakkında

1655 — Ebu Ubeyd dedi: Muaz bin Muaz bize İbni Avn ve Enes bin Sirin'den şöyle dediğini anlattı: «Enes bin Malik (kendisine gitmem için) bana haber gönderdi. Ona gitmekte geciktim. Bunun üzerine bir daha bana haber gönderdi. Ona gittim. Enes dedi ki: «Sana bir taşı dişlerin arasına alıp çiğnemeni emretseydim benim emrime itaat edeceğini sanıyordum. Halbuki sana işimin aynısını murad ettiğim halde sen bunu hoş karşılamadın. Ben sana Ömer'in (vergi ve zekata dair) sünnetini yazmak istiyorum.» Ben «Ömer'in bu konudaki sünnetini yaz» diye karşılık verince, Enes şöyle yazdı: «Müslümanlardan kırk dirhem için bir dirhem, zimmet ehlinden yirmi dirhem için bir dirhem ve zimmet ehlinden olmayan kimselerden ise on dirhem için bir dirhem alınır.» Malik'e: «Zimmet ehli olmayanlar kimlerdir?» diye sordum. Şöyle cevap verdi: «Rumlardır. Bunlar Şam'a uğrarlardı.»

1656 — Ebu Ubeyd dedi: Ebu Muaviye bize A'meş, İbrahim bin Muhacir ve Ziyad bin Hudayr'dan şöyle rivayet etti: Ziyad bin Hudayr dedi ki: «Hz. Ömer beni öşür memuru olarak tayin ederek müslüman tacirlerden kırkta bir nisbetinde tahsilat almamı emretti.»

1657 — Ebu Ubeyd dedi: Hafs bin Giyas bize Şeybanî, Şa'bî ve Ziyad bin Hudayr'dan şöyle dediğini nakletti: «Hz. Ömer bana emir vererek müslüman tacirlerden aldığım kadar, zimmet ehli tacirlerden vergi almamı istedi.»

1658 — Ebu Ubeyd dedi: Abdurrahman bin Mehdi ve Muhammed bin Ca'fer bize Şu'be, Hakem, İbrahim ve Ziyad bin Hudayr'dan şöyle dediğini naklettiler: «Hz. Ömer bana emir vererek Benî Tağlib hıristiyanlarından; onda bir, (diğer) ehli kitap hıristiyanlardan da yirmide bir vergi almamı istedi.»

1659 — Ebu Ubeyd dedi: İshak bin İsa bize Malik bin Enes, İbni Şihab ve İbni Saib bin Yezid'den şöyle dediğini anlattı: «Hz. Ömer devrinde Medine pazarında vergi memuru bulunuyordum. Nabatîierden onda bir oranında vergi alırdık.»

1660 — Ebu Ubeyd dedi: Ebu Münzir, Yahya bin Bükeyr, Ebu Nuh, İshak bin İsa ve Said bin Ufeyr bize Malik bin Enes, İbni Sihab, Salim bin Abdullah bin Ömer ve babasından şöyle anlattılar: İbni Ömer dedi ki: «Hz. Ömer Nabatîlerden zeytin yağı ve buğday için yirmide bir nisbetinde vergi almakta idi. Ki Medine'ye bu iki maddeden fazla miktarda ürün taşınsın. Baklagillerden ise onda bir vergi almaktaydı.»

1661 — Ebu Ubeyd dedi: İbni Ufeyr bana Malik bin Enes, Yahya bin Said ve Mısır vergileri üzerinde amil bulunan Rüzeyk bin Hayyam ed-Dımeşkî'den anlattığına göre Ömer bin Abdülaziz ona şöyle yazdı: «Sana uğrayan zimmîlerin ticaret mallarından her yirmi dinar için bir dinar olmak üzere vergi al. Daha az olursa aynı oran üzerinden hesaba tabi tutarsın. On dinara baliğ oluncaya kadar vergiye tabidir. Eğer on dinardan üçte bir dinar nisbetinde az olursa, bundan vergi alma. Onlara bu konuda bir seneye kadar (kendilerinden vergi alınmaması için) bir yazı ver.»

Ebu Ubeyd dedi: Irak'lılar Ruzeyk olarak telaffüz ederler. Mısır ve Şam ehli ise bu zata Züreyk derler. Ki Şam ve Mısır ehli bu zatı daha iyi tanırlar.

1662 — Ebu Ubeyd dedi: İbni Ebî Meryem bize Yahya bin Eyyub, Yahya bin Said, Ruzeyk bin Hayyan ve Ömer bin Abdülaziz'den aynı tarzda bir rivayet nakletti.

1663 — Ebu Ubeyd dedi: Abdurrahman bize Süfyan, Abdullah bin Muhammed bin Ziyad bin Hudayr'dan şöyle anlattı: Abdullah bin Muhammed dedi ki: «Dedem Ziyad bin Hudayr ile öşür vergisi görevlisi bulunuyorduk. Bir hıristiyan yirmi bin dirhem değerinde bir atla bize uğradı. Ziyad ona şöyle dedi: «Dilersen bize iki bin dirhem ver ve atı götür. Dilersen de sana (at mukabilinde) onsekiz bin dirhem verelim.»

1664 — Ebu Ubeyd dedi: Hz. Ömer'in öşür konusunda anlatıldığı tarz-

aa uygulamaya gitmesi, ancak onlarla yaptığı anlaşmadan dolayıdır. Nitekim aynı görüşü daha önce de beyan etmiş idim. Halbuki durum Hz. Peygamber zamanında sözkonusu değildi. Zira Rasulüllah (S.A.V.)'in kendileriyle sulh andlaşması akdettiği kimselere böyle bir şart (mükellefiyet) koymamıştı. Hz. Ebu Bekir dönemi de bu dönem gibidir. Oysa ki, acem ülkeleri Hz. Ömer zamanında fethedildiği için bu durum ortaya çıktı.

1665 — Ebu Ubeyd dedi: İbni Ebî Zaide bize Asım bin Süleyman ve Şa'bî'den şöyle anlattı: Şa'bî dedi ki: «İslamda ilk olarak öşür vergisini koyan Hz. Ömer'dir.»

1666 — Ebu Ubeyd dedi: Halbuki İbni Şihab bu konuda Hz. Ömer'in uygulamasını başka bir veçhile tefsir etmiştir ki, bana göre bu tefsir tutarlı bir gerekçe olmasa gerektir.

1667 — Ebu Ubeyd dedi: İbni Şihab bu konuda Hz. Ömer'in uygulamasına dair bir tefsirde bulunmuştur. Kanaatimce bu babta ileri sürülen diğer tefsirler daha uygundur.

1668 — İshak bin İsa bize Malik bin Enes'den şöyle rivayet etti: İbni Şihab ez-Zührî'den sordum: «Hz. Ömer, zimmilerden neden öşür vergisi almıştır?» İbni Şihab şöyle cevap verdi: «Cahiliyet döneminde de kendilerinden öşür vergisi alınmakta idi. Hz. Ömer de onları aynı hal üzere bırakmıştır.»

1669 — Ebu Ubeyd dedi: Halbuki daha evvel zikrettiğimiz üzere Hz. Ömer'in uygulamasını sulh muahedesiyle izah etmek Hz. Ömer'in şanına daha layıktır. Malik de aynı görüşe kaildi.

1670 — Ebu Ubeyd dedi: Zimmî eğer maliyle beraber vergi memuruna uğrasa; bu durumda Süfyan şu görüşü savunmuştur: «Bu durumda olan kimseden vergi alınmaz. Ta ki, malı yüz dirheme baliğ olsun. Eğer yüz dirheme ulaşırsa malından kırkta bir oranında vergi alınır.»

1671 — Süfyan'ın dışında kalan Irak'lılar ise şöyle demişlerdir: «Bu durumda olan kimseden vergi alınmaz. Ta ki, malı ikiyüz dirheme ulaşsın.»

1672 — Irak'lılar aynı konuda şöyle demektedirler: Eğer bu durumda olan kimse «bu mal benim değildir, dese ve bunun üzerine yemin ederse, iddiası doğru kabul edilir ve ondan bir şey alınmaz.»

1673 — Iraklı'lar derler ki: Vergi ancak altın ve gümüş (gibi nakit)ten ve uzun zaman insanın elinde kalabilen eşyadan ve köleler için alınır. Oysa ki, mal sahibi insanların elinde uzun zaman kalma imkânı bulunmayan meyve ve benzeri maddelerle vergi memuruna uğrasa, bu maddeler için ondan bir şey alınmaz.

1674 — Irak ehli şu görüşü de ileri sürmüşlerdir: Vergi memuruna uğrayan mal sahibinden ancak yılda bir kere vergi alınabilir. Yılda bir çok kere vergi memuruna uğrasa bile.. Irak'lıların görüşü budur..

1675 — Malik ise bundan daha sert bir görüş ileri sürmüştür. Malik der ki: Zimmî eğer ticaret amaciyle maliyle öşür memuruna uğrasa, malı ikiyüz dirheme baliğ olmasa bile ondan kırkta bir oranında vergi alınır. Eğer mal sahibi borçlu olduğunu iddia ederse, bu iddia ondan kabul edilmez ve kırkta bir oranında ondan vergi alınır. Malik devamla der ki, eğer mal sahibi, insanların elinde kalabilen veya kalma imkânı bulunmayan meyve ve benzeri mallarla dahi uğrasa, ticaret amacı taşıdıktan sonra ondan vergi alınır.

1676 — Malik der ki: Mal sahibi, her uğradığında ondan vergi alınır. Yılda birden çok kere uğrasa bile..

Ebu Ubeyd dedi: Bana bu rivayetleri veya bir kısmını Malik'den İbni Bükeyr anlattı.

Ebu Ubeyd dedi: Bütün bu görüşlerin tefsir ve yorumları vardır.

1677 — Irak'lılardan olan bazı alimlerin, zimmînin malı ikiyüz dirheme baliğ olmadıkça ondan bir şey alınmaz, şeklindeki görüşlerinin tefsiri şöyle olsa gerektir: Onlar öşürü zekata benzetmişlerdir. Onlara göre Hz. Ömer insanların ticaret mallarına düşen vergileri tesbit ederken şöyle demiştir: «Müslümanlardan şu kadar zimmet ehlinden bu kadar ve harb ehlinden de bu kadar vergi alınır.» Görülüyor ki Hz. Ömer vergi için asgari bir miktar tayin etmemiştir. Binaenaleyh zimmîlerin mallarını müslümanların mallarıyla aynı konuda ele almıştır. Bu nedenle vergiye tabi olması gereken zimmîlerin mallarının asgarî miktarını zekata tabi olan malların asgarî miktarına hamlettik. Çünkü zekata tabi olan malların asgarî miktarı malumdur. Bu miktar ikiyüz dirhemdir. Zimmîleri de aynı miktar ile sorumlu tutup bundan daha az miktardan kendilerini muaf tuttuk.

1678 — Malik ve Hicaz alimlerinin, ikiyüz dirhemi nazarı itibara almayarak daha az maldan vergi almayı öngören görüşlerine gelince: Onlar bu konuda şöyle demişlerdir. Zimmîlerden alınan vergiler zekat mesabesinde değildir. O halde vergi almak konusunda zekat ölçüsüne bakılamaz. Vergi ancak zimmîlerden alınan kafa cizyesi mesabesindedir. Nitekim cizye güçleri nisbetinde zimmîlerin zengin ve fakirlerinden alınan bir vergidir. Bu vergi için zimmîlerin mallarının asgarî derecesi sözkonusu değildir. Bu vergi zimmîlerle yapılan sulh anlaşmasına binaen alınmaktadır. Zimmîlerin ticaret amaciyle uğradıkları da aynı durumda olup çok veya az ne kadar olursa olsun vergiye tabidir.

1679 — Süfyan'a gelince: Bu zatın vergiye tabi olacak olan malı yüz dirhem ile sınırlandırması ve ondan az miktardaki malları vergiden muaf tutulmasını savunması şu şekilde izah edilebilir: Süfyan, zimmet ehline düşen malî mükellefiyetin müslümanlara düşan mükellefiyetin iki katı olduğunu, yani ikiyüz dirheme on dirhem oranında vergi düştüğünü düşün-

müştür. Bundan hareket ederek malın fer'ini aslına hamletmiş ve zimmîleri yüz dirhemde beş dirhem oranında vergiyle mükellef tutmuştur. Nitekim ikiyüz dirhemde on dirhem oranında vergi ile mükelleftirler. Böylece her iki halde hüküm birbirine uygun düşmektedir. Zimmîleri yüz dirhemden az malda vergi mükellefiyetinden muaf tutmuştur. Müslümanların ikiyüz dirhemden aşağı malda muaf tutuldukları gibi.. Böylece zimmînin yüz dirhemi müslümanların ikiyüz dirhemine denk tutulmuştur. Süfyan'ın zimmîler hakkındaki görüşü budur. Harbîler hakkında Süfyan'ın asgarî mal miktarı sınırlandırması hakkında bir şey bilmemekteyiz. Ancak bu ölçü çerçevesinde şu görüşü ileri sürmüş olsa gerektir: «Harbîlerden bir kimse elli dirhem ile vergi memuruna uğrasa, ona onda bir oranında vergi düşer.»

1680 — Ebu Ubeyd dedi: Kanaatime göre, Süfyan'ın görüşü zikrettiğimiz görüşlerin en adaletlisidir. Bu görüş aynı zamanda Hz. Ömer'in görüşüne de daha uygundur. Diğer yönden Ömer bin Abdülaziz de aynı mevzuu Züreyk bin Hayyan'a gönderdiği ve daha evvel zikrettiğimiz mektupta beyan etmiştir. Ömer bin Abdülaziz şöyle yazmıştı: «Sana uğrayan zimmîlerden, ticaret malları için yirmi dinarda bir dinar oranında vergi al. Daha az miktarda olan mallar da aynı oran üzerinden vergiye tabidir. Ta ki, on dinara baliğ olsun. Eğer on dinar üçte bir dinar nisbetinde eksik olursa, ondan bir şey alma.»

1681 — Ebu Ubeyd dedi: Zekatta on dinar yüz dirheme tekabül eder. Görüşümüze göre Ömer bin Hattab'ın hadisinin tefsiridir. Aynı zamanda Ömer bin Abdülaziz'in beyanı da buna uymaktadır. Ki bu konuda Ömer bin Abdülaziz'den daha alim bir müfessir yoktur. Nitekim Süfyan'ın görüşü de budur.

Ebu Ubeyd dedi: Zimmet ve harp ehlinin mallarının vergiye tabi olacak asgarî miktarı hakkında varid olan görüşler bunlar..

1682 — Vergi memuruna ticaret maliyle uğrayan zimmînin, malına denk gelecek miktarda borçlu olduğunu iddia etmesi hakkında adı geçen alimlerin görüşüne gelince: Bu konuda Süfyan ve Irak'lıların görüşü, mal sahibinin bir delili olmasa bile, iddiasının kabul edilmesi ve ondan bir şey alınmaması gerektiği şeklindeydi. Malik ve Hicaz alimleri ise bu nevi iddianın kabul edilmemesi yönünde idi. Onlara göre, mal sahibi iddiasını kanıtlayacak bir delil ileri sürse bile, iddiası kabul edilmez ve kendisinden vergi alınır. Bu konuda benim görüşüm bu iki görüş arasında bir görüştür. Ben derim ki: Eğer zimmînin iddiasını kabul edecek müslüman şahitleri varsa, iddiası kabul edilir. Ve malından vergi almak caiz olmaz. Zira borç, alacaklı için, borçlunun zimmetinde tahakkuk eden bir vecibedir. Ki bu hak cizyeden önce gelir. Zira her ne kadar cizye müslümanların, zimmînin zimmetinde tahakkuk eden bir hakkı ise de, bu hak sahibinin

bütün fertleri sayılıp tesbit edilemez. Ve malın her iki hak sahipleri arasında bölüştürülmesi imkânsızdır. Hem de ondan ne kadar mal tahsil edileceği de tesbit edilemez. Oysa ki, alacaklının hakkı belli olduğu için, malda başkasından daha haklı olduğunu kabul ettik. Eğer zimmînin iddiası sadece onun sözünden ibaret kalırsa, bu iddia kendisinden kabul edilmez. Zira müslümanların lehine zimmetinde tahakkuk eden bir hakkı mücerret iddia ile düşürmek istemektedir. Halbuki, zimmîye, altın ve gümüş (nakit) zekatında müslümanlara güvenildiği gibi, güvenilemez. Çünkü zimmîden alınan vergi fey' hükmünde olup zekat ile aynı hükme tabi değildir.

1683 — Adı geçen alimlerin, bir sene içinde birden çok kere vergi memuruna uğrayan zimmî hakkında varid olan ihtilaflarına gelince: Bu konuda Süfyan ve Irak alimleri şöyle demişlerdir: Zimmî birden çok vergi memuruna uğrasa (bir sene içinde), ondan yalnız bir kere vergi alınır. Malik ve Hicaz alimleri ise şöyle demişlerdir: Zimmî, eğer bir memleketten başka bir memlekete geçmekte ise (yani değişik memleketlere uğramakta ise), onun her uğrayışında ondan vergi alınır. Bir sene içinde birden çok kere uğrasa bile.. Ancak bu konuda Ömer bin Hattab ile Ömer bin Abdülaziz'den nakledilen rivayet bizleri bu babta uzun araştırmalar yapmaktan müstağnî kılmıştır.

1684 — Ebu Ubeyd dedi: Muhammed bin Kesir bize Hammad bin Seleme, Ata' bin Saib ve İbni Ziyad bin Hudayr'dan şöyle anlattı: «Bu zatın babası bir hıristiyandan yılda iki kere vergi almakta idi. Bunun üzerine bu hıristiyan Hz. Ömer'e gelerek dedi ki: «Ey müminlerin emiri, senin amilin yılda iki kere benden öşür almaktadır.» Hz. Ömer: Buna hakkı yoktur; onun yılda bir kere senden vergi alması gerekir, diye karşılık verdi. Bir müddet sonra aynı şahıs Hz. Ömer'e tekrar geldi ve «Ben (önceden sana başvuran) hıristiyan kişiyim» dedi. Hz. Ömer ben de Hanif (tevhid inancına) bağlı şahısım. Senin talebin ile ilgili olarak senin için bir yazı yazdım.»

1685 — Yezid bize Cerir bin Hazim'den şöyle dediğini nakletti: «Ömer bin Abdülaziz'in Adiyy bin Ertat'a yazdığı mektubu okudum. (Mektupta şunlar yazılıydı): «Öşür vergileri alınsın. Sonra kendilerinden vergi alınanlara bir beraat vesikası (vergi alındığına dair belge) yazılsın. Ve vergisi tahsil edilmiş bu maldan ve bu malın kârı durumunda olan maldan bir yıla kadar vergi alınmasın. Şayet başka bir mal ile uğransa ondan vergi alınır.»

1686 — Ebu Ubeyd dedi: Ömer'in bu hadisi Hicaz ve Irak alimlerinin görüşleri arasında mutedil bir görüş sayılır. Şöyle ki: Eğer mal sahibi aynı mal ile ikinci kere vergi memuruna uğrasa bir yıl içinde ne bu maldan ve ne de kârından iki kere vergi alınamaz. Zira mal sahibi kendisine terettüp

eden hakkı ödemiş sayılır. Aynı mal için iki kere vergi ödemek ise sözkonusu değildir. Aynı mal sahibi bu sefer başka çeşit bir mal ile uğrasa bundan da vergi almak gerekir. Yılda bu şekilde birkaç kere uğrasa dahi.. Zira bu durumda olan mal sahibi memleketine dönmüş ve başka bir mal ile uğramıştır. Birinci mal için ödenen vergi ise ikinci malın vergisi yerine geçmemektedir. Binaenaleyh bahiskonusu olan mal sahibi zimmînin durumu müslümanın durumundan farklı ve onun üstünde bir imtiyaz sahibi olamaz. Zira görüyoruz ki, müslüman bir kişi zekatı ödenmemiş bir mal ile vergi memuruna uğrasa, ondan zekat alınır. Daha sonra aynı yılda zekatı ödenmemiş başka bir mal ile uğrasa bu mal için de ondan zekat alınır. Zira alınan ilk zekat ikinci malın zekatı yerine geçmemektedir.

Ebu Ubeyd dedi: Zimmet ehlinin vergileri hakkında varid olan rivayetler bunlardır.

1687 — Harbî'lerin durumuna gelince: Adı geçen alimler bu konuda fikir birliği içinde derler ki; harp ehlinden olan bir kişi memleketine döndükten sonra aynı mal ile veya başka bir mal ile uğrasa, her uğrayışında ondan vergi alınır. Zira harb ülkesine geçerse, İslam ülkesinde tabi olduğu hüküm (statü) ortadan kalkmış olur. Eğer bir daha İslam ülkesine girerse tabi olacağı hüküm (statü) yeniden sözkonusu olur. Ve daha evvel İslam ülkesine hiç girmemiş bir harbî ile aynı muameleye tabi tutulur. Zira ikisi arasında bir fark yoktur.

1688 — Adı geçen bütün alimler yine derler ki, harbî olan mal sahibinin borç ve benzeri konulardaki iddiaları kabul edilemez. Şayet, «bu mal benim değildir» diye iddia ederse yine ondan kabul edilmez ve her durumda ondan vergi alınır. Şu kadar var ki, Irak alimleri şöyle derler: Harbînin iddiası yalnız bir durumda kabul edilir. Eğer harbî bir kimse bazı cariyelerle vergi memuruna uğrasa ve bunlar çocuklarımın anneleridir, dese; bu iddiası kabul edilir ve bunlar için ondan öşür vergisi alınmaz.

1689 — Ebu Ubeyd dedi: Şayet öşür memuru, müslüman, zimmî veya harbînin iddiaları konusunda şüpheye düşerse ve bu nedenle de sözkonusu kimseye yemin ettirmeyi düşünürse: Bu mevzuda Süfyan şöyle demiştir: Benim görüşüm odur ki, müslümanlar bundan dolayı yemin ettirilemezler. Zira zekatları konusunda onlar emin sayılırlar.

1690 — Süfyan'dan başka Irak alimlerinden bazıları ise derler ki, müslümanlar da yemin ettirilebilirler. Bu konuda zimmîler de müslümanlar gibidir.. Eğer müslümanlar iddialarında tasdik edilirlerse, onlar da tasdik edilirler.

1691 — Malik'e gelince: O müslümanın iddiasını kabul etmekte ancak zimmînin iddia ve yeminini kabul etmemektedir. Kaldı ki, söz ve beyanı makbul sayılmayan bir kimsenin yemini nasıl kabul edilebilsin.

Ebu Ubeyd dedi: Eskiden de alimler yemin konusunda ihtilaf etmişlerdir.

1692 — Ahmed bin Osman bana Abdullah bin Mübarek, Kurre bin Halid ve Benî Dabbe'den bir zattan şöyle dediğini anlattı: Silsile üzerinde amil bulunan Humeyd bin Abdurrahman'a Ramazan ayında uğradım. Gemimin alıkonmasını emretti. Sonra bana, gemide beyan ettiğim maldan fazla bir şey olup olmadığı konusunda yemin ettirdi.

1693 — Ebu Ubeyd dedi: Yahya bin Said bana Ebu Bekir es-Serrac'dan şöyle dediğini anlattı: Ebu Vail bana şöyle dedi: «Silsile'de Abdullah bin Ma'kil'e uğradım. Öşür vergileri üzerinde amil bulunuyordu. Bir köprü üzerinde vergi tahsil ederken mal sahiplerine yemin ettiriyordu. Ona şöyle dedim: Ey Ma'kil'in oğlu, neden insanlara yemin ettiriyorsun. Onları ateşe atıyorsun. Hem kendini hem de başkasını helake götürüyorsun. O şöyle cevap verdi: Eğer yemin ettirmezsem bana bir şey vermezler. Ona dedim ki, sana olur ki.. Sana verdikleri şeyleri al..

Benî Tağlib Hıristiyanlarından Alınan Öşürler ve Onlardan Alınan Zekatın İki Kat Olarak Arttırılması

1694 — Ebu Ubeyd dedi: Ebu Muaviye bize Şeybanî, Seffah ve Davud bin Kurdus'dan şöyle rivayet etti: Davud dedi ki: Benî Tağlib Fıratı geçip Bizansa iltihak etmek üzere iken, onların adına Hz. Ömer ile sulh muahedesi yaptım. (Anlaşmaya göre, bundan böyle çocuklarını vaftiz ettirmeyecek ve kendi dinlerinden başka bir dine zorla sokulmayacaklardı. Anlaşmaya göre, öşür vergisi onlar hakkında iki kat ziyadeleştirildi. Buna göre, yirmi dirhemde bir dirhem oranında vergiye tabi tutulacaklardı. Ravi der ki: Davud bin Kurdus şöyle derdi: Benî Tağlib için bir zimmet yoktur. Zira (anlaşmaya aykırı olarak) çocuklarını vaftiz ettirmişlerdir.

1695 — Ebu Ubeyd dedi: Said bin Süleyman bize Hüşeym'den şöyle dediğini anlattı: Muğire bize Seffah, İbni Müsenna', Züra' bin Numan —veya Numan bin Züra')dan şöyle rivayet etti: Züra', Ömer bin Hattab'a başvurarak Benî Tağlib Hıristiyanları hakkında onunla konuştu. Ravi der ki: Hz. Ömer onlardan cizye vergisi almayı düşündü. Bunun üzerine çeşitli memleketlere dağılmaya başladılar. Bu durum karşısında Numan bin Züra' Hz. Ömer'e şöyle dedi: «Ey müminlerin emiri, Benî Tağlib cizye vermekten hoşlanmayan bir arap kabilesidir. Üstelik onların malları da yoktur.

Onlar ziraat ve hayvancılıkla uğraşmaktadırlar. Aynı zamanda düşmana karşı savaşmakta üstün maharet ve güç sahibidirler. Bundan dolayı kendi aleyhine olarak düşmanını onlarla güçlendirmeyesin.» Bunun üzerine Hz. Ömer, bundan böyle kendilerinden alınacak zekatın müslümanlardan alınanın iki katı olması ve çocuklarını hıristiyanlaştırmamaları şartlarını havi bir muahede yaptı.

1696 — Ebu Ubeyd dedi: Muğire şöyle anlattı: Bana anlatıldığına göre Hz. Ali şöyle demiştir: «Benî Tağlib ile hesaplaşmaya zaman bulursam, onları ne yapacağımı ben bilirim. Muhariplerini öldürüp çocuk ve kadınlarını esir edeceğim. Zira müslümanlarla yaptıkları anlaşmayı ihlal ettiler. Çocuklarını hıristiyanlaştırmakla zimmet hakkını kaybettiler.»

1697 — Ebu Ubeyd dedi: Abdullah bin Salih bize Leys, Yunus ve İbni Şihab'dan şöyle rivayet ettiler: İbni Şihab dedi ki: «Kitap ehlinin hayvanları için zekat alındığını bilmiyoruz. Onlardan alınan cizyeden başka (bir mükellefiyetleri yoktur.) Mallarının büyük bir kısmı hayvanlardan oluşan Benî Tağlib hıristiyanları müstesna.. Bunların mallarından haraç alınır. Alınan bu vergi zekatın iki katı veya daha fazla olarak artırılır.»

Ebu Ubeyd dedi: Benî Tağlib'den alınan vergi bu orandadır. Yani zekatın iki katı.. Nitekim bu konuyu «fey» babında incelemiştik.

Aslında Hz. Ömer'in Benî Tağlib hakkında iki hükmü vardı.

1698 — Birincisi: Hz. Ömer onların can güvenliğini tekeffül etmiştir. Halbuki bunlar araptı. Arap oldukları cihetle de ya müslümanlığı kabul ederler veya öldürüleceklerdi. Kanaatimize göre Hz. Ömer'in bu hükmü onlar hakkında uygulamayışı iki nedene dayanır:

1 — Onların hirlstiyanlığa intisap etmiş olmaları..

2 — İkincisi Peygamber (S.A.V.)'den işittiği bir hadisi bunlar hakkında tevil etmesi..

1699 — Sözkonusu hadis, Said bin Ömer bin Ass, babası ve dedesinden rivayetle Hz. Ömer'den nakledilmiştir. Bu rivayete göre Said bin Ass Hz. Ömer'in şöyle dediğini işitti: «Rasulüllah (S.A.V.)'in «Yüce Allah Fırat boyundaki Benî Rabia'dan bazı hiristiyanlarla dini koruyacaktır» diye buyurduğunu işitmeseydim, İslama girmeyen tek bir arap bırakmaz, onu öldürürdüm.

Hz. Ömer bundan dolayı onları öldürmeyerek mal (haraç) almaya rıza göstermiştir. Hz. Ömer'in birinci hükmü bu..

1700 — Hz. Ömer Benî Tağlib hiristiyanlarını öldürmeyip mallarını (haraç veya vergi) almaya razı olduğu zaman bu vergiyi sair ehli zimmetten alınan cizye yerine koymadı. Bunu iki kat artırılmış zekat olarak kabul etmiştir.

Hz. Ömer'in cizyeyi bırakarak buna karar vermesi, Benî Tağllb'de ciz-

yeye karşı gördüğü nefret ve hoşnutsuzluk ile bunlarla mücadelenin tehlikeli olduğuna inanması, Bizansa iltihak edip onlar için müslümanlar aleyhine bir güç teşkil etmelerinin zararlı olacağını bildiğinden dolayıdır. Binaenaleyh Hz. Ömer, Benî Tağlib'e düşen cizye miktarını saklı tutmak suretiyle bu vergiden cizye ismini ıskat etmenin müslümanlara herhangi bir zarar vermeyeceğini biliyordu. Bu itibarla Hz. Ömer Benî Tağlib üzerinden cizyeyi ismen kaldırmış ve iki kat artırılmış zekat mükellefiyetiyle tam olarak almıştır. Böylece bu uygulama ile Benî Tağlib'den vaki olması muhtemel zarar telafi edilmiş ve bunun yanında bu kabilenin zimmetine terettüp eden müslümanların hakları korunmuştur. Nitekim de buna muvaffak olmuştur.

1701 — Peygamber (S.A.V.)'den rivayet edilen bir hadiste şöyle buyurmuştur: «Allah (C.C.), hakkı Ömer'in kalbine ilham ve lisanı üzerine beyan buyurmuştur.»

1702 — Abdullah bin Mesud da onun hakkında şöyle demiştir: «Hz. Ömer'i her gördüğümde sanki onun iki gözü arasında onu doğruluk ve başarıya götüren bir melek vardı.»

1703 — Hz. Ali de bu konuda şöyle demiştir: «Hiç bir zaman, sekine (güven ve rahmet)in Hz. Ömer'in lisanı üzerine beyan buyurulduğunu uzak görmezdik.»

1704 — Hz. Aişe de şöyle demiştir: «Allah'a yemin ederim ki, Ömer yüksek meziyetlerinde benzeri olmayan büyük bir meharet sahibi idi. İşleri en iyi beceren ve bu işler için her zaman hazırlıklı olan bir kimse idi.»

İşte onun Benî Tağlib'e karşı sözkonusu tutumu sayılamayacak kadar çok olan bu güzel meziyetlerinden biridir.

1705 — Binaenaleyh Benî Tağlib'den alınan vergi her ne kadar zekat adıyla alınıyorsa da aslında zekat değildir. Nitekim daha evvel bu konuyu aydınlattık. Bundan başka alınan bu vergiler Tevbe suresinde beyan buyurulan sekiz sınıfa harcanamaz. O, ancak cizyenin sarf yerlerine harcanabilir.

Daha evvel de kitabın başında araplardan cizye alınmasının nedenlerini ve bu verginin onlardan nasıl alındığını zikretmiş ve cizye konusunda araplarla arap olmayanlar arasındaki farkı beyan etmiş idik.

1706 — Şöyle ki: Rasulüllah (S.A.V.) ehli kitap olan arapları cizye ile mükellef tutmuş ve kitap ehli olmayanları bunun dışında tutmuştur. Daha sonra onlardan ya İslama girmek veya savaşa razı olmak şıklarından başkasını kabul etmemiştir. Ehli kitap olan ve kitap ehli olmayan —ki bunlar da mecusîlerdir— acemîlerden de cizye vergisini kabul etmiştir.

1707 — Bazı alimler ise demişler ki: Peygamber (S.A.V.) ancak ehli kitaptan cizye almıştır. Bu zevat şu ayeti kerimeye istinad etmektedirler:

«Kendilerine kitap verilenlerden, Allah'a ve ahiret gününe inanmayan, Allah'ın ve Peygamber'in haram ettiği şeyi haram tanımayan ve hak dinini din edinmeyen kimselerle onlar hor ve küçülmüş olarak ve kendi elleriyle cizye verinceye kadar harb edin.» (1)

1708 — Hz. Ali'den rivayet edildiğine göre «onlar (mecusîler) kitap ehlidir» diye söylemiştir.

1709 — Hz. Ali'den rivayet edilen bu hadisin rivayet tarikini biliyoruz. Aslında bu rivayet delil olarak ileri sürülemez. Zira Said bin Merziban yolundan nakledilmiştir. Bizim görüşümüze göre bu rivayet sağlam bir şekilde Hz. Ali'den nakledilmiş değildir. Şayet bu rivayet sağlam olsaydı, Rasulüllah (S.A.V.) 'in onların kestiğini haram kılmaz, kadınlarıyla evlenmeyi yasaklamazdı. Yani onların ehli kitap olup olmadıklarını Rasulüllah (S.A.V) in daha iyi bilmesi icap ederdi. Binaenaleyh Rasulüllah'ın bu baptaki hükmü Kur'an'ı Kerim'e aykırı düşmemektedir. Başka bir deyişle konulan hükümler konusunda Rasulüllah (S.A.V.) in hükümleriyle Allah'ın hükümleri arasında herhangi bir tezat sözkonusu değildir. Rasulüllah hiç bir zaman Kur'-an'ın koyduğu hükümlerle tezat teşkil edecek bir hüküm vaz'etmiş değildir. Aslında sünnet Kur'anı tefsir etmekte hudud ve hükümlerini belirtmektedir. Örneğin, Allah (c.c.) hudud (ceza hükümleri) konusunda şöyle buyurmaktadır: «Zina eden kadınla zina eden erkeğin her birine yüz değnek vurun.» Buradaki hüküm zahirde genel bir hüküm olup zina eden kişiyi ilgilendirmektedir. Ancak Rasulüllah (S.A.V.) zina eden evli erkek ve kadın hakkında recm hükmünü koydu. O halde bu hüküm ile ayeti kerime arasında herhangi bir çelişki yoktur. Binaenaleyh Rasulüllah bu hükmü koymasa, bahsi geçen ayette Cenabı Allah'ın evli olmayan erkek ve kadını kasd buyurduğunu ortaya koymaktadır.

1710 — Yine miras konusunda Allah (c.c.) şöyle buyurmuştur: «Allah, evladınızın mirasdaki durumu hakkında size şöyle emrediyor: Çocuklardan erkeğe, dişi payı kadar vardır.» Bu ayet zahirde bütün çocuklara şamildir. Ne zaman ki, Rasulüllah (S.A.V.) «Müslüman, kafire; kafir de müslümana varis olmaz» diye buyurunca bu ayet ile bir çelişki sayılmamıştır. Bu hüküm ile Allah'ın mezkur ayet ile aynı dinin müntesipleri arasındaki veraseti kasd buyurmuştur. Muhtelif dinlere mensup insanlar arasındaki veraseti değil..

1711 — Abdest konusunda da şöyle buyurur: «Ey iman edenler, namaza kalktığınız zaman yüzlerinizi ve dirseklere kadar ellerinizi yıkayın. Başlarınızı meshedin ve ayaklarınızı da topuklara kadar yıkayın.» Rasulüllah (S.A.V.) mestlere meshetmiş ve başkasına da bu hususu tavsiye bu-

---

(1) Et-Tevbe: 29

yurmuştur. Bu bize gösteriyor ki, Allah naklettiğimiz ayette ayakların mestlerde olmadıkları zaman topuklara kadar yıkanmasını kasd buyurmuştur.

Bunun gibi Kur'an'ın diğer bütün hükümleri mücmel olarak inmiştir. Ve bu hükümleri sünnet tefsir etmiştir.

1712 — Rasulüllah (S.A.V.) bu esas üzere arap olmayan topluluklardan cizye vergisi almıştır. Ehli kitap olsun olmasın onlardan bu vergiyi almakta idi. Rasulülah (S.A.V.) in ehli kitap olmayan araplardan cizye kabul etmemesi de bu esase göre idi. Rasulüllah (S.A.V.) bu uygalamaya gidince, onun bu uygulaması, ayette geçen «ehli kitap» kaydının araplar ile ilgili olduğunu gösteren bir delili teşkil etmektedir. Buna göre arap olmayanlardan her halde(yani kitaplı olup olmadıklarına bakılmaksızın) cizye alınır.

1713 — Bu görüşün doğruluğunu gösteren bir delil de, sabîlerden cizyenin kabul edilmesine dair ümmetin icmaıdır. Halbuki Kur'an'ı Kerim Saibe'nin ehli kitaptan olduklarını beyan buyurmamıştır. Görüşümüze göre müslümanlar Saibe'den cizyeyi kabul etmek ve bunu meşru görmekte Peygamber (S.A.V.) in mecusîler hakkındaki uygulamasına uymuşlar ve Saibe'yi mecusilere benzetmişlerdir. Zira müslümanlar —veya müslümanların çoğunluğu— saibîlerin kestiğini yemenin uygun olmadığına ve kadınlarını nikah etmenin meşru olmadığına kail olmuşlardır. Onlara göre saibîler de mecusîler gibidir.

1714 — Ebu Ubeyd dedi: Hüşeym bize dedi: Mutrif bana şöyle anlattı: «Hakem bin Uteybe'nin yanında bulunuyorduk. Bir zat, ona Hasan el-Basrî'nin saibîler hakkında şöyle dediğini nakletti: «Onlar mecusîler gibidir.» Bunun üzerine Hakem bu rivayeti nakleden zata: «Daha önce bunu sana haber vermemiş miydim?» diye cevap verdi.

1715 — Ebu Ubeyd dedi: Abbad bin Avvam bize Haccac, Kasım bin Bezze ve Mücahid'den şöyle dediğini rivayet etti: «Saibîler müşriklerden olan bir Fırkadır. Dereceleri yahudilerle hıristiyanlar arasındadır. Onların kitabı yoktur.»

1716 — Ebu Ubeyd dedi: Evzaî'den de aynı manada bir rivayet nakledilmiştir: Evzaî demiştir ki: Yahudilik ve hıristiyanlıktan başka İslam dışında kalan dinler mecusilik (hükmünde)dir.

Evzaî demek istemiştir ki: Yahudilik ve hıristiyanlık dışında kalan dinler mecusîlerde aynı hükümlere tabidir.

1717 — Malik de aynı görüştedir.

1718 — Irak'lılar ise bu konuda ihtilaf etmişlerdir. Onların büyük bir kısmı saibîleri mecusîler hükmünde kabul etmiştir.

1719 — Irak'lılardan bir gurup da, onlar hıristiyanlar gibidir, demişlerdir.

1720 — Ebu Ubeyd dedi : Yezid bize Habib bin Ebî Habib, Amr bin Herim ve Cabir bin Zeyd'den şöyle anlattı: Cabir bin Zeyd'den Saibîler hakkında «— Onlar kitap ehli mi, yemeklerini yemek ve kadınlarıyla evlenmek müslümanlar için helal mi?» diye soruldu. Cabir bin Zeyd:

— Evet. diye cevap verdi.

Ebu Ubeyd dedi : Bu konuda bizim görüşümüz Mücahid, Hasan, Hakem, Evzaî ve Malik'in beyan ettiği görüşle aynıdır. Yani Saibîler mecusiler hükmündedir. Zira Kur'an'ı Kerim onların kitap ehli olduklarını beyan buyurmamaktadır.

DÖRDÜNCÜ KİTAP

ZEKATIN SARF YERLERİ VE ZEKATIN HARCANACAĞI YOLLAR HAKKINDA

Zekat Alması Caiz Olan Kimselerin Vasıfları İle Zekat Alması Uygun Olanlarla Zekat Alamayanlar Arasındaki Farklar Hakkında

1721 — Ebu Ubeyd dedi : İsmail bin İbrahim bize Eyyub, Harun Ziyab, Kinane bin Naim ve Kubeysa bin Maharik'den şöyle dediğini anlattı: «Zimmetime giren bir mali mükellefiyet dolayısiyle Rasulüllah (S.A.V.) in huzuruna vardım. Şöyle buyurdular:

— Zekat malları bize gelene kadar bekle. Ya sana yardım ederiz veya senin borcunu biz yükleniriz. Dilenmek ancak üç şey için helaldir. Birincisi, bazı insanlar arasına girerek malî bir kefalet altına giren bir kimse, borcunu kapatana kadar dilenebilir. Sonra bu işten vazgeçer. İkincisi malına tabii bir afet isabet eden bir kimse normal bir şekilde geçimini temin edecek kadar isteyebilir. Ve bundan sonra bu işten vazgeçer. Üçüncüsü, kendisine fakirlik isabet eden ve zarurete duçar olan bir kimse, onu tanıyan aklı başında üç kişi kendisine zaruret isabet etiğine şahitlik yapmaları halinde, geçimini normal bir şekilde karşılayana veya ihtiyacını karşılayana kadar isteyebilir. Ancak ihtiyacını temin ettikten sonra istemekten kaçınması gerekir. Bunun dışında kalan isteme ve dilenmeler haramdır.

1722 — Ebu Ubeyd dedi: Muhammed bin Kesir bize Evzaî, Harun bin Riyab ve Ebu Bekir'den şöyle dediğini anlattı: «Kubeysa bin Maharik'in yanında bulunyordum. Kabilesinden bir grup kendisine gelerek yakınlarından birinin evlenmesi için yardım istediler. Kubeysa onlara bir şey vermedi. Onlar ayrılınca şöyle dedim :

— Senin aşiretinden bir grup sana gelip yakınlarından birisinin evlenmesi için senden yardım talep ettiler, onlara bir şey vermedin. Oysa ki, sen kavminin ileri gelenlerindensin.

Kubeysa şöyle dedi : Onların bahsettikleri adam ne etse etse başkasından bir şey istememek onun için daha hayırlıdır. Zira Rasulüllah (S.A.V.) in şöyle buyurduğunu işittim: «Dinlemek ancak üç şey için helaldir» Ravi daha sonra Eyyub'un Harun bin Riyab'dan naklettiği hadise benzer bir rivayet nakletti.

Ebu Ubeyd dedi: Evzaî demiştir ki, kanaatimce Ebu Bekir yukarıki rivayetinde Kinane bin Naim'i kasdetmiştir. Ancak kinaye ile ondan bahsetmiş ve adını zikretmemiştir.

1723 — Ebu Ubeyd dedi : İbni Ebî Adiy ve Yezid bize Behz bin Hakim, babası ve dedesinden şöyle dediğini nakletti: «Rasulüllah (S.A.V.) şöyle dedim: Ey Allah'ın Rasulü, bizler birbirimizden dileniyoruz. Rasulüllah (S.A.V.) şöyle karşılık verdi :

— İnsan malına tabiî bir afet isabet ettiği zaman veya insanların arasını bulmak için isteyebilir. Ancak ihtiyacını karşıladığı veya karşılayabilecek duruma geldiği zaman elini tutması gerekir.»

1724 — Ebu Ubeyd dedi : Muhammed bin Kesir bize Evzaî ve Yahya bin Kesir'den şöyle rivayet etti: «Bir adam İbni Ömer'e gelerek ondan dilendi. İbni Ömer (R.A.) şöyle dedi : Şayet ağır bir kan diyeti veya ezici bir fakirlik yahud külfetli bir garamet dolayısiyle isteseydin, senin hakkındı. Aksi takdirde istemeye hakkın yoktur. Ravi der ki, aynı adam Hasan bin Ali'ye de (aynı maksadla) geldi. O da kendisine aynı sözü söyledi.

1725 — Ebu Ubeyd dedi : Şerik aynı hadisi Ebu İshak, Hibal bin Ebî Hibal bin Ebî Hibal, İbni Ömer, Hasan, Hüseyin, Esma' bint Amis ve Abdullah bin Ca'fer'den rivayet etmekte idi. Şerik'ten bu sened ile bana sözkonusu rivayet nakledilmiştir.

1726 — Ebu Ubeyd dedi : Abdullah bin Salih bize Leys bin Sa'd, Hişam bin Urve, babası ve Ubeydullah bin Adiy bin el-Hlyar'dan şöyle anlattı: İki zatın rivayetlerine dayanarak şöyle nakletmiştir: Hadisi rivayet eden iki zat şöyle dediler: Veda Hacı'nda Rasulüllah (S.A.V.) in huzuruna vardık. Huzuruna vardığımız sıra insanlar kendisinden zekat istemekte idiler. İnsanlar arasından güçlükle yol açarak Rasulüllah'ın huzuruna varabildik. Biz de kendisinden zekat taleb ettik. Bize dikkatli bir şekilde baktı. Bizleri gü-

cü yerinde olan kimseler olarak görünce şöyle buyurdu: İsterseniz zekat vereyim. Ancak zekatta zengin kimseler gücü yerinde ve kazanabilecek yetenekte olanın hakkı yoktur.

1727 — Ebu Ubeyd dedi : Abdurrahman bize Süfyan, Sad bin İbrahim, Reyhan bin Yezid ve Abdullah bin Amr'dan şöyle dediğini anlattı: Rasulüllah (S.A.V.) şöyle buyurdu : «Zengin kimse ile gücü yerinde ve sağlam kimse için zekat helal değildir.»

1728 — Ebu Ubeyd dedi : Yahya bin Said bize Süfyan, Zeyd bin Eslem ve Ata' bin Yesar'dan şöyle dediğini nakletti: Rasulüllah (S.A.V.) şöyle buyurdu: Beş şahıs dışında hiç bir zengin için zekat helal değildir. Zekat memuru zekat durumunda olan malı kendi parasıyla satınalan, fakir olan komşusuna verdiği zekat, komşusu tarafından kendisine iade edilen kimse, Allah yolunda cihad eden gazi ve borçlu kişi...

1729 — Ebu Ubeyd dedi : Eşca'î bize Süfyan, Hakim bin Cübeyr, Muhammed bin Abdurrahman bin Yezid, babası ve Abdullah bin Mesud'dan şöyle dediğini anlatı: Rasulüllah (S.A.V.) şöyle buyurdu: «Dilenmekten müstağnî olup ta dilenen hiç bir kimse yoktur ki, kıyamet günü dilendiği mallar onun yüzünde yaralar ve sıyrıklar şeklinde ortaya çıkmış olmasın.»

— Ey Allah'ın Rasulü, kişinin zengin sayılmasını veya kendisini dilenmekten müstağni kılmasını sağlayacak mal (miktarı) nedir? diye soruldu. Rasulüllah:

— Elli dirhem veya elli dirhem değerinde altındır, diye cevap verdi.

1730 — Ebu Ubeyd dedi : Hüşeym bize Haccac bin Ertat, bir zat İbrahim ve İbni Mesud'dan şöyle;

1731 — Haccac, Hakem ve Ali'den;

1732 — Haccac, Hasan bin Sad, bir zat ve Sa'd bin Ebî Vakkas'dan rivayet edildiğine göre şöyle demişlerdir: «Elli gümüş dirhem veya dengi kadar altını olan kimseye zekat helal değildir»

1733 — Ebu Ubeyd dedi: Yahya bin Said bize Süfyan, Zeyd bin Eslem, Ata' bin Yesar ve Benî Esed'den bir zattan şöyle nakletti: «Bir kişi Rasulüllah (S.A.V.) den kendisine bir şey vermesini istedi. Rasulüllah ona vermeyince, adam kızdı. Bunun üzerine Rasulülah (S.A.V.) şöyle buyurdu: «Sizden bir kimse bize gelip bizden ister. Ona verecek bir şey bulmadığımız da kızar. Bilesiniz ki, bir ukiyye (gümüş))veya dengi malı olup ta dilenen kimse, insanlardan istemekte sınırı aşmış demektir.»

1734 — Abdullah bin Salih bize Leys bin Sa'd, Hişam bin Sa'd, Zeyd bin Eslem, Ata' bin Yesar ve Beni Esed'den bir zatten şöyle dediğini rivayet etti: Rasulüllah (S.A.V.) in huzuruna vardım. Bu sırada bir şahıs kendisinden bir atiyye istiyordu.

Ravi daha sonra bir ukiyye (gümüşten bahseden yukarıki rivayete benzer bir hadis nakletti.

1735 — Ebu Ubeyd dedi : Kesir bin Hişam bize Ca'fer bin Bürkan'dan şöyle dediğini anlattı: Meymun bin Mihran bize şöyle nakletti: «Bir kadın Hz. Ömer'e gelerek kendisinden zekat istedi. Hz. Ömer ona dedi ki: Senin bu ukiyye (gümüş)ün varsa senin için zekat helal değildir. Ravi der ki, Meymun bin Mihran'ın anlattığına göre o günkü ukiyye kırk dirhemdi. Bunun üzerine kadın:

— O halde benim şu devem bir ukiyyeden daha kıymetlidir. Ravi dedi: Meymun bin Mihran'a:

— Hz. Ömer kadına bir şey verdi mi? diye sordum. Meymun:

— Bilmiyorum, diye cevap verdi.

1736 — Hişam bin Ammar bize Sadaka bin Halid, Abdurrahman bin Yezid bin Cabir ve Ebu Kebşe es-Selülî'den şöyle dediğini anlattı: Sehl bin Hanzaliyye bana şöyle dedi: Rasulüllah (S.A.V.) şöyle buyurdu:

— Kim ki zengin olduğu halde isterse, çokça cehennem azabını hak etmiş demektir.

— Ey Allah'ın Rasulü, zenginliğin sınırı nedir? diye sordum. Şöyle cevap verdiler:

— Senin ailende sabah ve akşam yemeklerine yetecek kadar yiyecek bulunduğunu bilmendir.

1737 — Ebu'l-Esved bize İbni Lüheya, Yezid bin Ebî Habib, bir zat, Ebu Küleyb el-Amirî, Ebu Selam el-Hayşî ve Sehl bin Hanzaliyye el-Enrasî'den şöyle dediğini rivayet etti: Rasulüllah (S.A.V.) şöyle buyurdu: «Her kim zengin olduğu halde, malını artırmak için isterse, cehennem ateşini çokça hakketmiş olur.» Bunun üzerine bir adam :

— Zenginlik nedir? diye sordu. Rasulüllah:

— Sabah ve akşam yemeyi(ne yetecek kadar yiyeceğe sahip olmak) dır, diye cevap verdi.

Ebu Ubeyd dedi : Görüyoruz ki, fakir ile zengin arasındaki sınırı belirleyen hadisler muhtelif miktarlar ihtiva etmektedir. Bazı hadiselerde zenginlik ile fakirlik arasındaki sınır normal ihtiyaca yetecek kadar bir geçim imkanına sahip olmaktır. Diğer bazı hadislerde ise, bu sınır elli dirhem gümüşe (veya buna denk bir malî imkana) sahip olmaktır. Bazı hadislerde de bir ukiyye (gümüşe) sahip olmaktır. Diğer bazı hideslerde de sabah ve akşam yemeği(ne yetecek kadar yiyecek)dir. Ki bu rivayetlerden herbiri bir grup alim tarafından savunulmuş ve delil kabul edilmiştir.

1738 — Kubeysa bin Maharik'in fakirlik ile zenginlik arasındaki sınırı normal ve ihtiyacı karşılayacak kadar mali bir imkana sahip olmak şeklinde tesbit eden rivayeti bu baptaki rivayetlerin en genelidir. Ancak bunun bel-

li bir ölçüsü ve sınırı bulunmadığı gibi, zaman bakımından da bunun belli bir sınır ve ölçüsü yoktur.

1739 — Bu rivayete bağlı olanlar, bu konuda şöyle bir yorum getirmişlerdir: Kişinin bu durumda olabilmesi için, bir sene boyunca kendisine ve ailesine yetecek miktarda bir malî durumda olması gerekir. Şayet kişi, bu ölçüde bir maiî güce sahip ise, zekat ona haramdır. Bu ölçüden aşağı seviyede olursa, zekat almak ona helaldır.

Ebu Ubeyd dedi: Ben, bu görüşten yana değilim. Zira bu görüş (gerçek) alimlerin görüşü değildir.

1740 — Sehl bin el-Hanzaliyye'nin (fakirlik ile zenginlik arasındaki sınır) sabah ve akşam yemeği(ne yetecek kadar malî bir imkana sahip olmak) ile sınırlandırılan rivayeti ise bu bapta en dar manada olan rivayeolmaktadır. Benim görüşüme göre bu rivayetin anlamı o değildir ki, yalnızca sabah ve akşam yemeklerine (yetecek miktarda bir maiî kudrete) sahip olan kimse, başka hiç bir şeyi yoksa da, ona zekat düşmez. Ve bu durumda olan bir kimseye herhangi bir kişi malının zekatını verirse, hatta bu kimse bir sabah ve akşam yemeğinden fazla bir malî kudrete sahip dahi olsa ona zekat düşmez, diye iddia edilmez. Böyle bir kimse hiç bir zaman zengin sayılamaz. Kanaatimizce sözkonusu rivayetin anlamı, «Her kim ki, malını artırmak için dilenirse,..» diye başlayan (ve daha önce naklettiğimiz) hadiste de belirtildiği gibi şöyle olsa gerektir:

Malını artırmak için dilenmeyen bir kimse, onun zarurî ihtiyacına yetecek ve iffetli kalmasına kafi gelecek kadar sualde bulunması ve bu sınırdan sonra elini bu işten çekmesi gerekmektedir. Binaenaleyh bu işi malını artırmak gayesiyle yapıyor ve bu işi bir adet haline getiriyorsa, cehennem azabını hak etmiş olur. Fakir olup ancak sabah ve akşam yemeklerine yetecek bir mali imkana sahip olsa dahi..

Nitekim görüyoruz ki, Rasulüllah (S.A.V.), meşru olmayan «istemek»ler için «malını artırmak» kaydını şart koşmuştur.

Aşağıki hadis ve daha evvel naklettiğimiz hadislerle aynı anlamı ifade etmektedir:

1741 — Halid bin Amr bize İsrail, Ebu İshak ve Veda Haccında bulunanlardan Habeşî bin Cenade es-Selûlî'den şöyle dediğini anlattı: Rasulüllah (S.A.V.) şöyle buyurdu: «Fakir olmadığı halde isteyen kimse ancak ateş yemiş gibidir.»

1742 — Ebu Ubeyd dedi: Yezid bize Davud bin Ebî Hind ve Şa'bî'den dediğini rivayet etti: Ömer (R.A.) şöyle dedi: Her kim malını çoğaltmak için sualde bulunursa, onun aldığı şeyler ancak cehennem ateşinde kızartılmış taşlar gibi olup onları yemektedir. Artık dileyen elindeki mal ile yetinsin dileyen de çoğaltmaya çalışsın.

Ebu Ubeyd dedi: Görüyoruz ki, bu bapta varid olan rivayetlerin asıl anlamı zekatı ganimet bilmek ve çokça zekat istemenin keraheti etrafında dönmektedir. Yani bu konuda varid olan ağır beyanlar isteyenin nefsi ile ilgilidir. Oysa ki, bir sabah ve akşam yemeğine yetecek miktardan daha fazla bir malî imkana sahip olan bir kimseye, herhangi bir kişi malının zekatını verirse, bu, onun mükellefiyetten kurtulması için yeterli olmaktadır. (Yani zekatı veren kişi bu hakkı ödemiş sayılır)

Nitekim alimlerin emir ve fetvaları da bu manadadır.

1743 — Abdulah'ın, fakirlik ile zenginlik arasındaki sınırı elli dirheme malik olmak ile sınırlandıran rivayetiyle Esedî'nin bir ukiyye ile sınırlandıran hadisine gelince: Benim görüşüm budur. Ki fakihlerin çoğu da fakir ile zengin arasındaki sınırı belirlemek ve kendisine zekat düşen kimse ile zekat düşmeyen kimseyi ayırd etmekte bu ölçüyü kabul etmişlerdir.

1744 — Süfyan (bu iki rivayetten) Abdullah'ın rivayetine uyarak elli ve daha çok dirheme sahip olan kimsenin zekat almasının helal olmadığına kail olmuştur.

1745 — Malik bin Enes de —bildiğimiz kadariyle— ukiyye hakkında varid olan Esedî'nin rivayetine ittiba' etmiştir. Malik sözkonusu rivayeti Zeyd bin Eslem yolundan da nakletmiştir.

1746 — Ebu Ubeyd dedi: Bazılarının da rivayet ettiğine göre Malik bu konuda belirli bir miktara kail olmamıştır. Kanaatimce Malik'den bu konuda nakledilen en sahih rivayet budur.

1747 — Ebu Ubeyd dedi: Sözkonusu iki hadis içinde «ukiyye» ölçüsünü öngören hadis bana göre en uygundur ve sened bakımından da en sağlıklısıdır. Her ne kadar senedde bahsi geçen sahabînin adı zikredilmemişse bile, bu zatın Rasulüllah'ın sohbetinde bulunmuş ve bu konuda onunla konuşmuştur.

Malik ve Leys bin Sa'd'in rivayetlerinde de aynı gerçek ifade edilmiştir.

Nitekim bir çok alim de yukarıki hadisi nakletmişlerdir. Bundan başka bu hadisi teyid edecek bir başka rivayet bulduk:

1748 — Ebu Ubeyd dedi: Yahya bin Said bize Muhammed bin Aclan, Said el-Makberî ve Ebu Hureyre'den şöyle dediğini nakletti: Bir adam:

— Ey Allah'ın Rasulü, benim bir dinarım vardır, diye söyledi. Rasulüllah:

— Onu kendi nefsine harca, diye cevap verdi. Adam:

— Benim bir dinarım daha vardır, dedi: Rasulüllah (S.A.V.):

— Onu ailene harca, diye karşılık verdi. Adam:

— Bir dinarım daha varıdır, dedi. Rasulüllah:

— Onu çocuklarına harca, buyurdu. Adam:

— Bir dinarım daha vardır, dedi. Rasulüllah:

— Onu hizmetçine harca, buyurdular. Adam:

— Bende bir dinar daha vardır, deyince Rasulüllah (S.A.V.):

— Onu nereye harcayacağını daha iyi bilirsin. (Yani maslahat yönünden daha uygun gördüğün bir yere harca.)

Ebu Ubeyd dedi: Görüyoruz ki, Rasulüllah bahsi geçen adama, kendi nefsine ve ailesine dört dinara kadar infakta bulunmasını emretmiştir. Ki, dört dinar bir ukiyye sayılır. Zira bir dinar on dirhem değerindedir. Bahsi geçen adam dört dinarı aşınca, Rasulüllah kendisine: «Onu nereye harcayacağını daha iyi bilirsin» diyerek zekat konusunda kendisini yetkili kılmıştır. Yani, bu miktardan sonra dilersen zekat verebilirsin, (demek istemişlerdir.) Çünkü Rasulüllah sözkonusu adamı bir ukiyye'ye malik olmayınca ya kadar fakir kabul etmişken bir ukiyye'ye malik olduğunu gördükten sonra da zengin addetmişlerdir.

1749 — Bu konu Rasulüllah (S.A.V.) in bir başka hadisinde de açıklanmış bulunmaktadır: «Üstün el, alçak elden hayırlıdır. İnfakta nafakasiyle mükellef olduğun kimselerden başla.»

1750 — Ebu Ubeyd dedi: İsmail bin Ca'fer'in yukarıki hadisi Muhammed bin Amr, Ebu Seleme, Ebu Hüreyre ve Peygamber (S.A.V.) den naklettiğini işittim.

1751 — Yezid'in de aynı hadisi Abdülmelik, Ata', Ebu Hüreyre ve Rasulüllah (S.A.V.) den rivayet ettiğini işittim.

1752 — Aynı hadisi Fadl bin Dükeyn anlattı. Fadl bin Dükeyn, Amr bin Osmandan naklettiğine göre, o, Musa bin Talha'nın bu rivayeti Hakim bin Hizam yolundan Peygamber (S.A.V.) den anlattığını işitmiştir.

Ebu Ubeyd dedi: «Ukiyye» ölçüsünü öngören rivayetlerden bir tanesi de daha evvel zikrettiğimiz Hz. Ömer'den menkul rivayettir. Bizim görüşümüz de budur.

Ancak bu hidisin tefsiri şöyle olsa gerekitr: Kişinin sahip olacağı «ukiyye» kendisini ve bakmakla mükellef olduğu kimseleri barındıracak bir mesken ve onların zarurî giyecekleri ile muhtaç oldukları bir memluke ilaveten hesaplanması gerekir. (Yani bir kişi ancak mesken ve zarurî ihtiyaç maddelerine sahip olduktan sonra bir ukiyye gümüş veya kıymetinde altına sahip olunca fakirlik sınırını aşmış sayılır.)

Hasan'dan da aynı manada rivayet nakledilmiştir:

1753 — Ebu Ubeyd dedi: İsmail bin Ca'fer bize Rabi' bin Sabih ve Hasan'dan şöyle rivayet etti: «Kendisinden mesken ihtiyacını karşılayacak bir evi ve hizmetçisi bulunan bir kimse hakkında soruldu. O şöyle cevap verdi: «Böyle bir kimse muhtaç olduğu takdirde zekat almasında herhangi bir mahzur yoktur.»

Ebu Ubeyd dedi: Netice olarak, bir kişinin, ihtiyacını karşılayacak mesken ve giyecekten başka bir ukiyye değerinde malı varsa, altın ve gümüşü yoksa bile ona zekat düşmez. Zira Peygamber (S.A.V.) şöyle buyurmaktadır: «Her kim bir ukiyye veya bir ukiyye kıymetinde malı varsa...» O halde kıymet de sözkonusu edilmiştir.

Ömer bin Abdülaziz'den de buna yakın manada bir rivayet anlatılmıştır:

1754 — Ebu Ubeyd dedi: Yahya bin Bükeyr bana anlattı; dedi ki: Leys bin Sad'ın şöyle dediğini işittim: Ömer bin Abdülaziz (amillerine), «Borçluların borçlarını ödeyin» diye yazdı. Bunun üzerine kendisine şöyle yazıldı: «Bir kimsenin evi, hizmetçisi, atı ve malı olduğu halde kendisinin borçlu olduğunu tesbit ediyoruz. Ömer bin Abdülaziz cevab olarak şöyle yazdı: «Elbette ki, müslüman kimsenin barınacağı bir evi, işlerinde kendisine yardım edecek bir hizmetçisi, üzerinde cihad edeceği bir atı ve evinde (geçimine yarıyacak) malı olması gerekir. Evet böylesi kimsenin borcunu da ödeyin. Zira borçlu bir kimsedir .(1)

Ebu Ubeyd dedi: Görülüyor ki, Ömer bin Abdülaziz insanın zarurî ihtiyaçları durumunda olan şeyleri sayarken bunları kaçınılmaz tabiî eşya olarak görmüş ve buna cevaz vermiştir. Bunun ötesinde kalan şeyler konusunda ise kişiye bir hak tanımamıştır. (2)

Daha evvel zikrettiğimiz Hasan (R.A.) ın sözü de buna benzer. Ancak Ömer'in bu rivayeti mana yönünden daha açıktır.

1755 — Rasulüllah (S.A.V.) den gelen rivayetlere göre, kendisine zekat düşen bir kimsede zengin olmaktan başka bir şart daha bunuması gerektiğini görmekteyiz. Rasulüllah (S.A.V.): «Zekat ne zengin ne de gücü yerinde ve kazanabilecek durumda olan kimseye düşmez.» diye buyurur. Bir başka hadiste de şöyle buyurur: «Gücü yerinde ve bünyesi sağlam olan kişiye de...»

1756 — Ebu Ubeyd dedi: Görülüyor ki, Rasulüllah (S.A.V.) zekatı her ikisine yasaklamak konusunda ikisini eşit bir hükme tabi tutmuşlar, zengin olmak ile kazanabilme gücüne sahip bulunmayı denk saymışlardır. Her ne kadar mal sahibi değilse bile gücü yerinde olan kişi ile zengin kimse bu konuda eşit sayılmışlardır. Ancak gücü yerinde olan bu kişi mahrum dene-

---

(1) Bu tarihî gerçek müslümanların o dönemde ulaşmış oldukları sosyal refah seviyesini gösterir.

(2) Görülüyor ki, islâmî uygulamada esas olan, zarurî olan ihtiyaç maddelerinden herkesin yararlanmasını sağlamaktır. Bunun için insani bir hayat için gerekli olan maddeler dışındaki her çeşit lüks ve sun'i tüketime imkan verilmemiştir.

bilecek kadar bir geçim darlığı içinde ise, bunun yanında da nafakasından sorumlu olduğu kimseleri geçindirmek için bir gayret içinde bulunduğu halde bu konuda netice almakta başarıya ulaşmazsa; evet, bu durumda olan bir kişinin müslümanların mallarında hakkı vardır. Nitekim Allah (c.c.), şöyle buyurur: «Onların mallarında isteyenin ve (ihtiyacını açıklamayan) mahrumun bir hakkı vardır.» (3)

1757 — Ebu Ubeyd dedi : Hüşeym bize Haccac bin Ertat, Eyyub bin Îzar, Said bin Cübeyn ve İbni Abbas'dan naklen sözkonusu ayet hakkında anlattığına göre İbni Abbas şöyle dedi : «Mahrum, geçim sıkıntısı içinde olan kimsedir.»

1758 — Ebu Ubeyd dedi : Abdurrahman bize Süfyan, Ebu İshak ve Kays bin Kürküm'den şöyle dediğini anlattı: «İbni Abbas'dan konu hakkında sordum. Şöyle dedi : «İsteyen, (geçim darlığı içinde oiup) dilenen kimsedir. Mahrum ise sehimsiz olan dar gelirli kişidir.»

1759 — Ebu Ubeyd dedi : Abdurrahman bize Süfyan, Kays bin Müslim ve Hasan bin Muhammed bin Hanefiyye'den şöyle rivayet etti: «Rasulüllah (S.A.V.) bir askerî birliği sefere gönderdi. Bazı malları ganimet olarak ele geçirdiler. Daha sonra ganimete şahit olmayan bir grup geldi. Bunun akebinde şu ayeti kerime nazil oldu: «Onların mallarında isteyenin ve (ihtiyacını açığa vurmayan) mahrumun bir hakkı vardır.» (4)

1760 — Ebu Ubeyd dedi : Süfyandan başka bir çok Irak'lı alim ileri sürmüştür ki, Ikiyüz dirhemden aşağı mala sahip olan kimseye zekat düşer. Zira bu durumda olan bir kimse zekat ödemek mükellefiyetinde değildir. Bu konuda da Rasulüllah (S.A.V.) in: «Zekat, fakirlerine verebilmek üzere zenginlerinden alınır.» sözüne dayanmışlardır. Bu zevat, fakir ile zengin arasındaki sınırı aynı zamanda zekat ödeme ve zekat alabilme sınırı olarak kabul etmişler ve rivayeti, bu manada yorumlamışlardır. Aslında bu görüş, haklı sayılabilecek bazı itirazlar olmazsa, doğru bir görüş olarak kabul edilebilir.

1761 — Şöyle ki, bir adam zengin olma sınırını aşan tarla, köle ve çeşitli mallar gibi büyük bir serveti olursa, sene sonu da geldiği zaman altın ve gümüş olarak ikiyüz dirhemi yoksa, yukarıki görüşü ileri sürenlere göre, bu durumda olan kimse fakir sayılmak ve ona zekat verilmek gerekir. Ona zekat veren kimsenin de vecibesini yerine getirmiş sayılması icab eder. Evet bu kişinin malları kıymet olarak binlerce dirhemi geçerse bile yukarıkî görüşe göre ona zekat vermek mümkün olmaktadır. Oysa ki, bildiğimiz kadariyle bu görüş ileri sürülecek bir görüş olmayıp hiç bir alimin bu tarzda fetva vermesi uygun değildir.

(3) **Zariyat: 19**
(4) **Zariyat: 19**

Şu kadar var ki, zengin ile fakir arasındaki sınır bizim görüşümüze göre sünnetin belirlemiş olduğu bir ukiyye veya dengi bir malî varlığa sahip bulunmaktır.

1762 — Hz. Ömer'den nakledildiğine göre şöyle demiştir: «Senenin kendisine yüz koyun bıraktığı kimseye zekattan hisse veriniz. Senenin kendisine iki yüz koyun bıraktığı kimseye ise zekat vermeyin.» Bu rivayeti İsmail bin İbrahim'in İbni Ebî Necih ve bir zattan rivayetle naklettiğini işittim.

1763 — İsmail dedi: İbni Ebî Necih'e rivayette geçen «ganem» kelimesi yüz koyun «ganemeyn» kelimesi ise ikiyüz koyun anlamına gelmektedir.

Bu rivayette görüyoruz ki, Hz. Ömer yüz koyunu olan kimseyi zekat verilebileceğini söylemiştir. Bu miktar ise bir çok ukiyye kıymetindedir.

Ancak bu hadis mürsel olup senedi tam değildir. Şayet doğru olsa bile, bu rivayetin tefsiri hakkında şöyle diyebiliriz: Hz. Ömer bu konuda yalnızca kıtlık yıllarına mahsus olarak ruhsat vermiştir. Nitekim «sene» tabiri kıtlık ve kuraklık yılları için de kullanılmaktadır. İşte bu gibi yıllarda kuraklık insanların mal ve hayvanlarına musallat olup ta hayvanlar içinde semiz ve bol süt verenleri kalmaz. Meyve ve ekinler de bu gibi yıllarda aynı felakete uğrarlar. Allah (c.c.), bu seneler hakkında şöyle buyurmuştur: «Bizler Firavun'un kavmini kıtlık seneleriyle ve meyvelerdeki eksilmelerle yakalayı verdik.» (5) İşte bu gibi hallerde Hz. Ömer yüz koyun sahibi kişilere zekat vermeyi uygun görmüştür. Zira o, şöyle demiştir: «Senenin kendisine yüz koyun bıraktığı kimse..» Hz. Ömer rivayette «sene» tabirini şart koşmuştur. Zira verim bakımından bu gibi senelerde yüz koyun, kıtlık ve kuraklık etkisiyle, on koyun kadar verimli olamamaktadır. Bundan dolayıdır ki, Hz. Ömer bu durumda olan hayvan sahiplerine zekat vermeye ruhsat vermiştir. Bunu da insanlara olan merhametinden dolayı yapmıştır. Hz. Ömer meşhur «remade» (kıtlık) yılında bundan da öteye giderek zekat tahsilini bir yıl ertelemiştir. Ve insanlar normal hayata kavuşuncaya kadar, kendilerinden zekat almamıştır. Bu mevzuu daha önceki konularda da nakletmiş idik. Hatta Hz. Ömer insanlara o kadar merhametli davranmıştır ki, bu gibi yıllarda hırsızlık yapan kimseye el kesme cezasını uygulamamıştır. Bu bapta şöyle demiştir: «Kıtlık yılında hırsızın eli kesilmez.» İşte Hz. Ömer'in yüz koyun sahibine zekat almasına ruhsat vermesinin tefsiri budur.

---

(5) Araf: 130

Bir Tek Şahısa Zekattan Verilecek En Az Miktar İle Bu Şahısa Zekattan En Çok Ne Kadar Verilebileceği Hakkında

1764 — Ebu Ubeyd dedi: Ebu Bekir bin İyaş bize Muğire ve İbrahim-den şöyle rivayet etti: İbrahim dedi ki: «Onlar (öncekiler), kendilerine, büyük sermaye sayılacak miktarda zekat verilmesini uygun görmemekte idiler. (1)

1765 — Ebu Ubeyd dedi: Süfyan, bir tek kişiye elli dirhemden fazla zekattan hisse verilmesini uygun görmemekte idi. Aynı zamanda elli dirhemi olan kimseye zekat verilmesini de uygun görmemekte idi. Ancak kişi borçlu olursa, borcu elli dirhemden fazla dahi olsa, ödenmesi gerekir.

Ebu Ubeyd dedi: Görülüyor ki, bir tek kişiye verilecek zekat miktarı ile daha önce zikrettiğimiz Süfyan'ın fakir ile zengin arasındaki sınırı belirleyen mal miktarı arasında bir bağlantı kurtumştur. Süfyan'ın bu görüşü, dileyen kimse için uyulabilecek bir görüştür.

1766 — Süfyan dışında kalan diğer Irak'lı alimler de aynı yolu takip ederek daha önce öngördüklerini zikrettiğimiz fakir ile zengin arasındaki mal derecesini bir tek şahısa verebilecek en çok zekat miktarı için aşılmaması gereken bir sınır olarak görmüşlerdir. Şu kadar var ki, bu zevat bu ölçüyü (Süfyan gibi elli dirhem) değil ikiyüz dirhem olarak kabul etmişlerdir. Onlar derler ki: Bir tek başına zekattan ikiyüz dirhemden fazla hisse verilemez. Binaenaleyh ikiyüz dirhemi olan bir şahısa da zekat verilemez.

1767 — Dahhak bin Muzahim de buna benzer bir görüş nakletmiştir.

1768 — Malik bin Enes'e gelince: Onun bu konuda koyduğu malum bir sınır yoktur. O şöyle demiştir: Zekatını veren bir kimsenin bu konuda maslahatı gözetmesi ve ictihad (durum değerlendirmesi yapması)da bulunması gerektiğine kaniyim.

Ebu Ubeyd dedi: Bu bapta varid olan yüce hadisleri inceledik. Ancak sünnet bu hususta kesin bir sınır koymamıştır. Şu kadar vardır ki, sünnetin (zengin ile fakir arasındaki) mal miktarını bir ukiyye ile tahdid ettiğini daha evvel görmüştürk. Oysa ki sünnette zekat verilecek kimsenin malî durumunun ne olması gerektiği hakkında bir kayıt varid değildir. Sünnette bol bol infak etmenin yüceliği ve bu işin ne kadar hayırlı bir iş olduğu hakkında deliller vardır.

1769 — Ebu Ubeyd dedi: Ensarî bize Humeyd ve Enes bin Malik'-den şöyle rivayet etti: Enes dedi ki: «Yalnız Allah rızası için gönül hoşluğu ile bir ödünç verecek kimdir?» (1) ayeti ile «Sevdiğiniz şeylerden infak et-

---

(1) Bakara: 245

medikçe hayra nail olamazsınız.» ayeti indiği zaman Ebu Talha Peygamber (S.A.V.)'e şöyle dedi: «Falanca yerdeki bahçem Allah için olsun. Ey Allah'ın Rasulü, Allah'a yemin ederim ki, bu işi gizleyebilseydim açıklamazdım. Bunun üzerine Rasulüllah (S.A.V.) ona şöyle buyurdu: «Bu bahçeyi akrabalarından fakir olanlara tahsis et.»

1770 — Ebu Ubeyd dedi: Ensarî bize Hammad bin Seleme, Sabit el-Benanî ve Enes bin Malik'den rivayetle yukarıki hadis hakkında şöyle anlattı: Enes dedi ki, Ebu Talha sözkonusu bahçeyi Ubeyy bin Ka'b ile Hassan bin Sabit'e bağışladı.

Ebu Ubeyd dedi: (Hadiste geçen) «hait» kelimesi hurmalık ağaçlık ve ekinlik araziye denir. Acaba bağışlanan bu bahçenin kıymeti ne kadardır? Hatta Ebu Talha bu işi gizlemek istemişse de, bahçenin kıymeti ve şöhretinden dolayı bunu gizleyememiştir. Sonra da bu bahçeyi yalnızca iki kişiye bağışlamıştır.

1771 — Ebu Ubeyd dedi: Bu sadaka her ne kadar nafile hükmünde ise de bu yönden (yani kaç kişiye verilmesi gerektiği konusunda) farz sadaka ile aynı hükme tabidir. Zira: Allah'ın fakirler için zenginler malında farz kıldığı zekattan büyük miktarda hisse almak haram olursa, Allah'ın farz kılmadığı nafile sadakada bu işin daha çok haram olması icab eder. Şayet de nafile sadakadan (az sayıda kimseye) çok miktarda hisse vermek helal olursa; ve bu durumda veren kişi büyük hayır işlemiş addedilirse, bu işin farz sadakada daha büyük bir ihsan olması gerekmez mi?

Ebu Ubeyd dedi: Nafile sadaka ile farz sadakanın bu baptaki hükmünün bir olduğunu bize bildiren delillerden biri de Selman'ın Peygamber (S.A.V.) den naklettiği hadisi şeriftir:

1772 — Ebu Ubeyd dedi: İbni Ebî Zaide bize Muhammed bin İshak, Asım bin Amr bin Katade, Mahmud bin Lebid ve İbni Abbas'dan şöyle rivayet etti: İbni Abbas dedi ki: Selman bana anlattı; dedi: «Rasulüllah (S.A.V.) e bir miktar taam getirip, «Bu sadakadır, ben de bir memlukum» dedim. Bunun üzerine Rasulüllah ashabına yemelerini emretti. O onlarla beraber yemedi. Daha sonra ona bir miktar taam daha getirdim.» Bu benden sana bir hediye olsun. Zira senin sadaka yemediğini görüyorum.» dedim. Bunun üzerine Rasuüllah ashabına yemelerine buyurdu ve kendileri de onlarla beraber yedi.»

Ebu Ubeyd dedi: Görüyorsun ki, Rasulüllah (S.A.V.) sadakadan yararlanmaktan kaçınmıştır. Yukarıda bahsedilen olay Selman'ın müslümanlığı kabul etmesinden önce vukubulmuştur. Konu uzun bir hadiste nakledilmiştir. Selman bu hareketiyle Rasulüllah'ın peygamberliğini denemek istemişti. Nitekim Selman son peygamberin işaretlerini ehli kitaptan öğrenmişti. Bunlardan bir tanesi de onun hediye kabul buyurması ve sadaka yememe-

sidir. Bu hadiste anlatılan müslüman olmayan bir kimsenin sadakasından Rasulüllah'ın yemekten kaçınmasıdır. (Öyleyse sadakalar aynı hükme tabidir.)

Bundan başka, diğer bir hadiste sadakanın tefsirini görüyoruz. Bu hadiste sadaka ile hibe arasındaki fark da ortaya konmuştur:

1773 — Ebu Ubeyd dedi: Ebu Bekir bin İyyaş bize Yahya bin Hani'den şöyle dediğini nakletti: Ebu Huzeyfe bana Abdulmelik bin Muhammed bin Nesir ve Abdurrahman bin Alkame'den şöyle nakletti: Abdurrahman bin Alkame dedi ki: Sakif heyeti beraberlerinde getirdikleri bir hediye olduğu halde Rasulüllah (S.A.V.) e geldiler. Rasulullah onlara:

— Bu nedir? Hediye mi, yoksa sadaka mı? Zira sadaka Allah rızası amacıyla verilir. Hediye ise, Rasulüllah'ın şahsına ikram edilir veya birisinin ihtiyacını karşılamak için verilen şeydir, diye buyurdu. Onlar:

— Hediyedir, diye cevap verdiler. Sonra oturdular ve çokça sual sordular. Bu yüzden Rasulüllah öğle namazını ancak ikindi namazına yakın bir vakitte kılabildi.

Ebu Ubeyd dedi: Böylece Peygamber (S.A.V.) haber vermiştir ki; sadaka, farz veya nafile ayırımı yapmaksızın ve umumî manasıyla, Allah rızası için verilen şeydir. Hediye ise bunun dışında kalan (ikram)dır.

1774 — Netice olarak bizim savunduğumuz ve ittiba ettiğimiz görüş odur ki nafile de olsa zengine sadaka vermeyi uygun görmemekteyiz. Bu hüküm ise tenzihî tahrim hükmünde olup farz derecesinde olan bir tahrim değildir. Bana göre bu doğru değildir. Zira Rasulüllah (S.A.V.) şöyle buyurmuştur: «Sadaka zengin için helal değildir.» Yukarıda naklettiğimiz rivayetler de bunu teyid etmektedir. (O halde sadakanın farz ve nafile kısımları bir çok yönden aynı hükme tabidir. Mükellefin ortaya koymak istediği budur.)

1775 —Misal olarak ikiyüz bin dirhemi olan bir kişiye bir kimsenin bir dirhem veya bir ekmek sadaka vermesi, her ne kadar veren kişinin niyeti Allah rızası olsa ve alan kişi de bunu biliyorsa, bu sadaka hiç bir müslüman tarafından doğru karşılanabilir mi? Aynı şekilde altın gümüş, arazi ve hayvan gibi şeyleri sadaka amacıyla böyle bir kimseye vermek doğru değildir. Hatta böyle bir kişiye büyük miktarda sadaka vermek küçük sadaka vermekten daha çok uygun olmasa gerektir. Ancak veren kişinin bunu hibe ve hediye niyetiyle kendi çocuğuna, akrabasına ve hatta bir yabancıya vermesi müstesna. (Yani kişi malını zengin bir şahısa hibe edebilir. Ancak bu sadaka sayılmaz.) Ama şayet bunu sadaka olarak verdiğini açıklasa ve alan kişiye bunu duyursa ve bu manada ona tahsis etse, hüküm bakımından bunun bir meşru tarafı yoktur. Halbuki, hibe ve hediye niyetiyle caizdir. (Ancak bu sadaka değildir.)

1776 — Ebu Ubeyd dedi: Madem ki, farz ve nafile sadaka hüküm bakımından ve sarf yerleri açısından aynı kaideye tabi ise, o halde kendilerine sadaka verilenler fakir ve muhtaç olduğu takdirde, nafile sadaka olduğu gibi, farz sadaka olarak da büyük miktarda mai vermek doğrudur. Bu bapta delil Ubeyy bin Ka'b ve Hassan bin Sabit hakkında Ebu Talha'nın naklettiğimiz hadisidir. Zira Ebu Talha'nın bu iki zata verdiği sadaka nafile sadaka idi. Binaenaleyh farz sadaka (zekat) dan da büyük miktarda hisse verildiğini eserde bulmaktayız:

1777 — Ebu Ubeyd dedi: Yezid bize Saik bin Hazn, Fil bin Arade ve Cerad bin Şebit'tan şöyle dediğini anlattı: «Ömer bin Hattab'ın yanında bulunuyordum. Derken zengin görünüşlü bir adam ona geldi. Adam:

— Ey müminlerin emiri, ben ve ailem yok olmak tehlikesi ile karşı karşıyayız, dedi. Bunun üzerine Hz. Ömer:

— Herhangi bir kişi vücudundan adeta yağ almakta olduğu halde (çok iyi beslendiği görünüşünden belli olduğu halde) gelip, ben ve ailem yok olmak tehlikesiyle karşı karşıya bulunuyoruz, diyebiliyor, diye karşılık verdi. Adam daha sonra Hz. Ömer'e yanaşarak kendi durumunu anlatmaya başladı; şöyle dedi: «Ben kızkardeşimle beraber anne ve babamıza ait olan ve sulamakta kullanılan bir deveyi güdüyoruz. (Deveyi gütmeye çıktığımız zaman) annemiz bize bir elbisesini giydirip bir avuç hebid yiyeceği (zaruret halinde yenen bitkisel bir çeşit yiyecek) verir. Sonra devemizi alıp çıkarız. Güneş doğunca elbiseyi kızkardeşime verir ve çıplak bir şekilde deveyi gütmeye çalışırım. Sonra annemize döneriz bir de bakıyoruz ki, aynı yiyecekten bize yemek pişirmiştir. İşte benim zenginliğim bu.. Ravi der ki: Hz. Ömer zekat develerinden bahis konusu adama bir dişi deve yavrusu verilmesini emretti. Deve yavrusu çıkarıldığı zaman annesi ve babası onu takip etmekte idi. İşte o günkü adamı kıskandığım kadar hiç kimseyi kıskanmış değilim.

1778 — Ebu Ubeyd dedi: Ezher bin Hafs bize anlattı; dedi ki: Fil bin Arade bize Cerad bin Tarık ve Ömer'den rivayetle benzer bir hadis nakletti.

Ebu Ubeyd dedi: Görüyoruz ki, Hz. Ömer bir tek şahısa üç deve vermiştir. Bunlar ise kıymet olarak değerli bir malî varlık durumundadır. Hz. Ömer bu develeri verirken adamı fakirlikten kurtarmayı düşünmüştür. Zira ailesinin içinde bulunduğu zarureti dile getirmişti. Hz. Ömer'in bu konuda görüşü (verilecek zekatın kişi) zengin edici miktarda olması gerektiği şeklinde idi.

1779 — Ebu Ubeyd dedi: Haccac bize İbni Cüreyc'den şöyle anlattı: İbni Cüreyc dedi ki: Amr bin Dinar bana şöyle nakletti: Ömer bin Hattab (R.A.) şöyle dedi: «Verdiğiniz zaman(verdiğiniz kimseyi) zenginleştiriniz.»

Hatta Ömer'den bu sırrı aşan bir rivayet nakledilmiştir:

1780 — Ebu Ubeyd dedi : Ebu Muaviye ve Yezid bize Haccac bin Ertat Amr bin Mürre ve Mürre'den rivayetle şöyle naklettiler: Hz. Ömer zekat memurlarına dedi ki, «(Vereceğiniz zekattan) onlardan her birinin eline yüz deve geçecek olsa bile, onlara tekrar tekrar zekat veriniz.»

1781 — Yukarıda adı geçen ravilerden biri de Hz. Ömer'in şöyle dediğini nakletti: «(Vereceğiniz zekattan) onların her birinin eline yüz deve geçecek olsa bile, tekrar tekrar kendilerine zekat vereceğim.»

1782 — Ebu Ubyd dedi : Bu hadisin senedinde bir zafiyet olsa gerektir. Şayet Hz. Ömer'den sağlam bir şekilde nakledilmiş olsa dahi bunun anlamı bazılarının zannetiği gibi yüz devesi olan bir kimseye zekat verilebilmesi değildir. Zira bu Kitap ve Sünnete aykırıdır. Bundan dolayı Hz. Ömer hakkında böyle bir şüphe içinde olmak doğru değildir. Hz. Ömer kanaatimizce şunu demek istemiştir: Zekat memurunun, kendisine vereceği zekat yüz deve kadar dahi olsa, fakire zekattan hisse vermek gereklidir.

1783 — Ebu Ubeyd dedi : O halde birinci tevilin caiz olmadığı ortadadır. Zira zekat hükümlerine göre, beş deveye sahip olan kişiden bir koyun zekat alınır. O halde nasıl beş deve sahibi kimseden zekat alınıp yüz deve sahibine verilsin. Bu asla mümkün değildir ve İslamın hükümlerine aykırıdır.

1784 — Görülüyor ki, Hz. Ömer —yukarıda da tefsir ettiğimiz gibi— zekat veriminde (bir kişiye veya az sayıda kişiye) yüz deve verecek kadar ileri gitmiştir. Hz. Ömerin verdiği bu sadaka farz sadaka (zekat) olup kimsenin bunu nafile olarak zannetmesi uygun değildir. Zira verilen bu develer tahsil edilen deve zekatındandır.

Nitekim Tabiîn'den bazıları buna dayanarak az miktarda (hisseler şeklinde) değil, büyük miktarda (hisseler halinde) zekat vermeyi daha uygun görmekte idi.

1785 — Ebu Ubeyd dedi: İbni Ebî Zaide bize Abdülmelik ve Ata'dan şöyle nakletti: Ata' dedi ki: Şayet malının zekatını bir tek müslüman aileye verip de onların malî durumlarını düzeltirse, bana göre daha uygun bir iş yapmış olur.

Ebu Ubeyd dedi : İbni Abbas'ın köle azad etmek hakkındaki hadisi de aynı bapta düşünülmelidir.

1786 — Ebu Ubeyd dedi : Ebu Bekir bin İyyaş bize A'meş, İbni Ebî Necih, Mücahid ve İbni Abbas'dan şöyle rivayet etti: İbni Abbas dedi ki: «Malının zekatından (ödeme yaparak) köle azad et.»

1787 — Ebu Ubeyd dedi : Ebu Muaviye bize A'meş, Hassan bin Eşras, Mücahid ve İbni Abbas'dan şöyle anlattı: «Kişinin, hac farizesi(ni ifa

etmekte kullanılmak üzere) malının zekatını vermesini ve bununla köle azad edilmesini uygun görmekte idi.»

Ebu Ubeyd dedi: Halbuki, bir kölenin azad edilmesinin karşılığı en az ikiyüz dirhemin üstündedir. İbni Abbas zekatını ödeyecek kimsenin bir tek şahısa bu miktarda zekat vermesine ruhsat vermiştir. Bazı alimler her ne kadar bu görüşü tercih etmemişlerse de, büyük bir kıymet diye bunu mekruh görmüş de değiller. Ancak zekat verecek kişi, azad edilecek kölenin «mevla'l-ıtk» hakkını kazanmak niyetiyle bu işi yapması, mekruhtur.

Binaenaleyh Rasulüllah (S.A.V.) in ashabının görüşleri uyulmaya daha layıktır.

1788 — Bütün bu rivayetler bize gösteriyor ki, kendilerine zekattan hisse verilecek ihtiyaç sahiplerine ödenecek payların miktarı konusunda müslümanları bağlayacak kesin bir miktar farzedilmiş değildir. Hatta zekat verilecek kimse borçlu değilse bile.. Bilakis veren kişi bir maslahat gözetmesi ve herhangi bir imtiyaz ve nefis hevasından hareket etmemek şartiyle büyük miktarda hisse vermesi daha uygundur. Örneğin, bir kişi çok zengin olursa ve müslümanlardan salih bir aileyi zaruret ve ihtiyaç içinde görürse ve bunların barınacak bir meskeni yoksa onun bir aileye, malının zekatından, kendilerini kışın soğuğundan ve güneşin yakıcı hararetinden koruyacak bir mesken satınalması veya elbiseleri yoksa namazda avretlerini örtecek ve kendilerini soğuk ve sıcaktan koruyacak elbiseler alması, ya da kötü bir kişinin mülkiyetinde zulme uğramış ve kötü bir muameleye tabi tutulan bir köyleyi görürse, malının zekatı ile bu köleyi kölelikten kurtarması amaciyle satın alması ve onu hürriyetine kavuşturması veya evinden ve ülkesinden uzak düşmüş bir yolcu kendisine uğrarsa, onun bu yolcuyu ülkesine taşıyacak bir bineği kiralayarak veya satınalarak yardımda bulunması... İşte, ancak büyük miktarda mal harcamk ile gerçekleşebilecek bu gibi yararlı işleri, mal sahibinin nafile infak yoluyla gerçekleştirmeyi göze alamazsa, bunu malının zekatı ile tahakkuk ettirirse, bu kimse zekat farizesini ifa etmiş olmaz mı? Hatta bu kimse (görevini yerine getirmekten başka) yararlı ve hayırlı bir iş yapmış sayılır.

Ben, nafile harcamada bulunmadığı bahanesiyle böyle bir kimseyi bu hayırlı işten alıkoyan insanın sorumlu olabileceğini düşünüyorum. Hatta böyle bir fetva yüzünden mal sahibinin zekatını ödemesi anlamını taşır. Netice olarak da haklar kaybolmuş ve hak sahiplerine haksızlık edilmiş olur.

Zekatın Emirlere Teslim Edilmesi ve Alimlerin Bu Konuda İhtilafları Hakkında

1789 — Ebu Ubeyd dedi: İsmail bin İbrahim bize Eyyub ve İbni Sirin'den şöyle nakletti: İbni Sirin dedi ki: «Zekat devamlı olarak Rasulüllah (S.A.V.)'e veya onun görevlendirdiği bir görevliye; (Hz. Ebubekir döneminde) Ebu Bekir'e veya onun görevlendirdiği bir kişiye; (Oz. Ömer zamanında) Ömer'e veya onun görevlendirdiği bir amile; (Osman zamanında) Osman'a veya onun görevlendirdiği bir zata verilmekteydi. Hz. Osman şehid edilince bu konuda ihtilafa düştüler. Kimisi zekatı yönetici durumundaki emirlere verirken, kimisi de kendi eliyle hak sahiplerine dağıtmakta idi. Zekatı emirlere teslim edenlerden birisi de İbni Ömer idi.

İbni Sirin dedi: Kişi eğer zekatı kendi eliyle hak sahipleri arasında bölüştürürse Allah'dan korksun ve başkasının işlemesini uygun görmediği işi yapmaktan veya daha kötüsünü işlemekten kaçınsın.

1790 — Ebu Ubeyd dedi : Muaz bize İbni Avn ve İbni Sirin'den rivayetle Eyyub'un rivayetine benzer bir hadis nakletti. Şu kadar var ki, İbni Sirin rivayetin sonunda şöyle demiştir: «Her kim zekatı kendi eliyle bölüştürmek isterse, Allah'dan korksun ve onunla malını korumaya kalkışmasın.»

1791 — Ebu Ubeyd dedi : Amr bin Tarık ve Ebu'l-Esved bize İbni Lüheya', Bükeyr bin Abdullah bin Eşecc ve Ümmü Alkame'den anlattıklarına göre Hz. Aişe zekatını hükümdara teslim etmekte idi.

1792 — Ebu Ubeyd dedi : İsmail bin İbrahim ve Ebu Muaviye bize Süheyl bin Ebî Salih ve babasından şöyle dediğini nakletti: «Sad bin Ebî Vakkas, Ebu Hüreyre, Ebu Said el-Hudrî ve İbni Ömer'den: «Emirlerin yaptıklarını bilirsiniz. Buna rağmen zekatımı onlara teslim edeyim mi?» diye sordum. Onlar:

— Evet, onlara teslim et, dediler.

1793 — Ebu Ubeyd dedi: Muaz bin Muaz ve İshak el-Erzak bize İbni Avn'dan şöyle nakletti: İbni Avn dedi ki: Mücahid'den sadaka konusunu sordum. Şöyle dedi:

— Abdullah bin Ubeyd bin Umeyr bizimle beraber tavaf ederken bana şöyle anlattı: «Bir adam malının zekatını İbni Ömer'e getirerek şöyle dedi: «Ey Ebu Abdurrahman, bu malımın zekatıdır. Onu nereye vermemi tavsiye edersin?» İbni Ömer şöyle karşılık verdi: «Onu biat ettiğin kimseye ver.» İbni Avn'ın anlattığına göre, İbni Ömer yukarıki sözü söylerken (biatı andıracak biçimde) ellerini birbirlerine kenetlemiştir. Bunun üzerine Ubeyd bin Umeyr başını kaldırarak şöyle dedi: «Öyleyse zekatı hiçbir zaman kendim bölüştürmeyeceğim.»

1794 — Ebu Ubeyd dedi: Muhammed bin Ca'fer bize Şu'be, Hakem, Mücahid ve İbni Ömer'den şöyle dediğini nakletti: «Zekatını devlet reisine, —yahud devlet yöneticilerine— teslim et.» Ubeyd bin Umeyr ise «Hayır, onu Allah'ın sana emrettiği yerlere harca» şeklinde karşılık verdi.

1795 — Ebu Ubeyd dedi: Muaz bize İbni Avn, Enes ve İbni Sirin'den şöyle nakletti: İbni Sirin dedi ki: «İbni Ömer'in yanında bulunuyordum. Bir adam şöyle sordu: «Mallarımızın zekatını amillerimize verelim mi?» İbni Ömer: «Evet,» diye cevap verdi. Adam: «Bizim amillerimiz kafirdir.» dedi. (Ravi der ki: Ziyad kafir kimseleri amil olarak tayin ederdi.) İbni Ömer şöyle cevap verdi: «Zekatınızı kafirlere teslim etmeyin.»

1796 — Ebu Ubeyd dedi: Abdullah bin Salih bize Leys, Yahya bin Said, Ali bin Abdullah bin Rufaa ve Rebi' bin Ma'bed'den şöyle anlattı: «Rebi' bin Mabed İbni Ömer'den bazı yetimlere ait malın zekatı hakkında sordu: «Bu zekatı mal sahibi yetimlerin muhtaç amca oğullarına vereyim mi?» İbni Ömer şöyle cevap verdi: «Hayır, zekatı yöneticilere teslim et.»

1797 — Ebu Ubeyd dedi: Abdurrahman bize Süfyan, Umran bin Müslim, Hayseme ve İbni Ömer'den şöyle anlatı: İbni Ömer dedi ki: «İdareciler namaz kıldıkları sürece zekatı onlara teslim ediniz.»

1798 — Ebu Ubeyd dedi: Muaz ve Yezid bize Avn, Nafi' ve İbni Ömer'den şöyle anlattı: İbni Ömer dedi ki: «Zekatı Allah'ın işlerinizin idaresini onların uhdesine vermiş buyurduğu kimselere teslim ediniz. Şayet iyilik ederlerse kendi lehlerinedir. Kötülük ederlerse de onların aleyhinedir.»

1799 — Ebu Ubeyd dedi: Haccac bize İbni Cüreyc, Ata' ve İbni Ömer'den şöyle dediğini nakletti: «Zekatı idarecilere teslim ediniz.» Bunun üzerine bir adam ona:

— Onlar zekatı hakiki yerine harcamamaktadırlar,» deyince, İbni Ömer:

— Hakiki yerine harcamasalar bile.. diye karşılık verdi.

1800 — Ebu Ubeyd dedi: Haccac bize Şu'be ve Katade'den şöyle rivayet etti: Katade dedi ki: «Ebul'-Hakem'in şöyle dediğini işittim: «İbni Ömer'e bir adam geldi şöyle sordu: «Zekatı kime vermemi tavsiye edersini?» İbni Ömer:

— Onunla sofraları üzerinde köpeklerin etini bölüşseler bile, zekatınızı yöneticilere veriniz.

1801 — Ebu Ubeyd dedi: Muaz bize Hatim bin Ebî Sağire, Riyah bin Ubeyde ve Kaz'adan şöyle anlattı: Kaz'a dedi ki: İbni Ömer'e: «Benim malım vardır. Acaba zekatını kime vereyim?» diye sordum. İbni Ömer şöyle cevap verdi: «Zekatı şu insanlara —yani idarecilere— teslim et,» Ben: «Ama onlar bununla elbise ve güzel koku almaktadırlar.» dedim. İbni Ömer: «Onun-

la elbise ve güzel koku alsalar bile.. Ayrıca senin malında zekattan başka hak vardır.» diye cevap verdi.

1802 — Ebu Ubeyd dedi: Yezid bize Hemmam bin Yahya ve Katade'den şöyle rivayet etti: Katade dedi ki: «Said bin Müseyyib'den

— Malımın zekatını kime vereyim? diye sordum. Ancak o, bana cevap vermedi. Aynı konuyu Hasan'dan sordum. Şöyle cevap verdi: «Zekatı yöneticilere teslim et.»

1803 — Ebu Ubeyd dedi: Görüşümüze göre, zekatın yöneticilere teslim edilmesini isteyenler bununla attiye sahiplerini mükellef tutmuşlar. Nitekim İbni Ömer'in daha evvel zikrettiğimiz «zekatı biat ettiğin kimseye ver» sözü bu anlama gelmektedir.

1804 — Bu konuda Hz. Ömer'in şu hadisi de konuya ışık tutmaktadır: «Bizim hakkımız fey'»imizi alana düşer.

Hz. Ali ve Ebu Hüreyre de, kendilerinden rivayet edilen eserlerde, konuyu tefsir etmişlerdir:

1805 — Ebu Ubeyd dedi: Abdulvehhab bin Ata' bize Usame bin Zeyd ve Annesinden rivayetle şöyle dediğini nakletti: «Baban (Zeyd) Ebu Hüreyre'den zekat konusunu sordu. Ebu Hüreyre şöyle cevap verdi : «Şayet onlardan (idarecilerden) cizye (atiyye=beytü'l-maldan alınan ödenek) almasaydım, onlara bir şey (zekat) vermezdim. Onlara bir şey verme (zekatı onlara tevdi etme.)

1806 — Ebu Ubeyd dedi: Haccac bize İbni Cüreyc'den şöyle dediğini nakletti: Ebu Said el-A'ma bana—bir kere de bana ve Ata'ya— şöyle anlattı: «Ebu Hüreyre, zekatının malını taşımış devlet reisine götüren bir kişiye rastladı. Ona:

— Bu taşıdığın ne? diye sordu. Adam: «Malımın zekatıdır. Onu imama (devlet reisine götüreceğim.» diye cevap verdi. Ebu Hüreyre ona: «Sen divanda kayıtlı mısın? diye sordu. Adam «Hayır.» diye cevap verince; Ebu Hüreyre: O halde onlara bir şey verme, diye karşılık verdi.

1807 — Ali'den bize anlatıldığına göre, bir kişi ona malının zekatını götürdü. Bunun üzerine Hz. Ali dedi ki: ««Verdiğimiz atiyyelerden alıyor musun? Adam, hayır, diye cevap verince; Hz. Ali şöyle dedi: O halde senden birşey almayız, git. Sana atiyye vermediğimize göre, senden bir şey almaya yeltenemeyiz.»

Ebu Ubeyd dedi: İşte bu rivayetler zekatın (yöneticilere) verilmesini savunanların görüşlerini yansıtmaktadır.

Buna karşılık, atiyye veya başka bir şart koşmadan zekatın mal sahipleri tarafından hak sahiplerine dağıtılmasını savunan bir çok alim vardır:

1808 — Ebu Ubeyd dedi: Ebu'n-Nadr ve Abdullah bin Salih bize Ab-

dülaziz bin Abdullah bin Ebî Seleme ve Ebu Said el-Makberî'den şöyle anlattı: Ebu Said dedi ki: «Ömer bin Hattab'a gelerek şöyle dedim: «Ey müminlerin emiri, bu malımın zekatıdır. Bir defa daha ona ikiyüz dirhem götürdüm. Bana: Azad edildin mi? diye sordu. Evet, diye cevap verince şöyle dedi: «Öyleyse bunları götür sen taksim et.»

1809 — Ebu Ubeyd dedi: Haccac bize İbni Cüreyc'den şöyle dediğini anlattı: «Malımın zekatını kendim taksim etmeme ruhsat verir misin? Yoksa onu idarecilere mi teslim edeyim? Ata' şöyle cevap verdi: «İbni Abbas'ın şöyle dediğini işittim: «Eğer zekatını gerçek hak sahiplerine verirsen; ve nafakasından sorumlu olduğun kimselere vermezsen, kendi elinle onu taksim etmende bir beis yoktur.»

İbni Cüreyc: Bu hadisi bir çok kere Ata'dan işittim.

1810 — Ebu Ubeyd dedi: Muaz ve İshak bin Yusuf el-Ezrak bize İbni Avn, Mücahid, Abdullah bin Ubeyd bin Umeyr ve babası Ubeyd bin Umeyr'den şöyle rivayet ettiler: Ubeyd bin Umeyr: «Zekatı kendin taksim et.» diye söyledi.

1811 —Ebu Ubeyd dedi: Muhammed bin Ca'fer bize Şu'be, Hakem, Mücahid ve Ubeyd bin Umeyr'den aynı tarzda bir rivayet, anlattı.

1812 — Ebu Ubeyd dedi: Ca'fer bin Bürkan'dan naklen Kesir bin Hişam bize şöyle rivayet etti: Ca'fer bin Bürkan dedi ki: «Bana rivayet edildiğine göre İbni Ömer şöyle demiştir: «Onunla şarap içseler bile, mallarınızın zekatını idarecilere teslim edin.» Bunun üzerine Meymun dedi ki: «Nusaybî'yi bilir misin? O, İbni Ömer'in dostu idi. Bana anlattığına göre İbni Ömer'e şöyle demiştir: «zekat hakkında ne dersin? Çünkü idareciler onu gerçek sarf yerlerine harcamamaktadırlar.» İbni Ömer: Onlara teslim et,» diye tekrarladı. Ben: «Şayet onlar namazı vaktinde kılmasalar sen de onlara uyacak mısın? diye sordum. O: «Hayır» dedi. Ona: «O halde namaz zekat gibi değilmidir? dediğim zaman; «Allah onların cezasını versin. İşlerimizi karma karışık ettiler.» diye karşılık verdi.

1813 — Ebu Ubeyd dedi: Hüşeym bize Abdurrahman bin Yahya, Habban bin Ebî Cebele İbni Ömer'den anlattığına göre, o, zekatın devlet reisine teslim edilmesine dair görüşünden vazgeçmiş ve şöyle demiştir: «Onu hak sahiplerine siz veriniz.»

1814 — Ebu Ubeyd dedi: Mervan bin Muaviye bize Hassan bin Ebî Yahya el-Kindi'den şöyle dediğini rivayet etti: «Said bin Cübeyr'den zekat konusunu sordum. Şöyle dedi: «Onu idarecilere ver.» Vakta ki, ayrılmak üzere kalktı; onu takibettim ve kendisine şöyle dedim: «Sen bana zekatı idarecilere teslim etmemi emrettin. Oysa ki, onlar zekatı şöyle, şöyle (hakiki yerinde olmayarak) harcarlar.» Bunun üzerine dedi ki: «Onu Allah'ın

sana emrettiği hak sahiplerine harca. Bana bu meseleyi insanların huzurunda sordun. Sana hakikatı anlatamazdım.»

1815 — Ebu Ubeyd dedi: Abdurrahman bize Süfyan, Ebu Haşim, İbrahim ve Hasan'dan naklen şöyle anlattı: İbrahim ve Hasan dediler ki: «Zekatını hak sahiplerine ver ve harcamasını gizli tut.»

1816 — Ebu Ubeyd dedi: Ali bin Sabit bize Ca'fer bin Bürkan ve Meymun bin Mihran'dan şöyle dediğini anlattı: Zekatını (küçük para) keseleri halinde ayır. Sonra bildiğin hak sahiplerine taksim et. Ay geçmeden bu işi bitirivermelisin.

1817 — Ebu Ubeyd dedi: Yezid bize Hişam ve Hasan'dan şöyle nakletti: Hasan dedi ki: «Mal sahibi şayet zekatını devlet reisine teslim ederse sorumluluktan kurtulur. Teslim etmediği takdirde Allah'dan korksun ve onu hak sahiplerine vererek bu konuda hiç bir kimseye bir imtiyaz tanımasın.

1818 — Ebu Ubeyd dedi: Muaz bize İbni Avn ve İbni Sirin'den şöyle rivayet etti: İbni Sirin dedi ki: «Her kim zekatı kendisi taksim etmek niyetinde ise Allah'tan korksun ve malını korumak için bir vesile edinmesin.

1819 — Ebu Ubeyd did: Abdurrahman bin Mehdi, Hammad bin Seleme ve Humeyd'den bize şöyle anlattı: Mumeyd dedi ki: Hasan'a: «Kişi malının zekatını yanında bırakır ve bir hak sahibine rastlarsa bundan verirse..?» diye sordum. Hasan: «Önüne çıkacak her hak sahibine zekattan ödeme yap mak suretiyle zekatını malın için bir koruma vasıtası haline getirme.» diye cevap verdi.

Ebu Ubeyd dedi: Zikrettiğimiz bu rivayetlerin hepsi, gerek zekatın idarecilere verilmesini ve gerekse mal sahibi tarafından dağıtılmasını ön gören eserlerin tümü ile amel edilmektedir. Ancak bu iki görüşten birisiyle amel edilebileceğini öngören rivayetler altın ve gümüş zekatı ile ilgilidir. Mal sahibi hangi görüş ile amel ederse, vecibesini ifa etmiş sayılır.

1820 — Hicaz, Irak ve diğer sünnet ve ilim ehlinin altın ve gümüş zekatına dair görüşleri budur.. Zira müslümanlar bu konuda, namazda olduğu gibi, emniyet ve itimada şayan kabul edilmişlerdir. Deve, koyun, keçi, sığır, tahıl ve meyve zekatında ise tek merci devlet idarecileridir. Zekat sahibinin bu hakkı idarecilerin denetimi dışında taksim etmesi caiz değildir. Şayet kendisi taksim ederse ve hak sahiplerine verirse bile bu vecibesini ifa etmiş sayılamayacağı gibi, onu idare ehline iade etmesi gerekmektedir. Sünnet ve rivayetler bu iki mevzuu birbirinden ayırmıştır.

1821 — Nitekim Hz. Ebubekir'in, Muhacirler ve Ensarla, hayvanlarının zekatını ödemekten kaçınan riddet ehline karşı savaş açtığını görüyoruz. Oysa ki altın ve gümüş zekat konusunda aynı yola baş vurmamıştır. Binaenaleyh müslüman bir kişi malının zekatı ile öşür memuruna uğrasa,

öşür memuru da bunu teslim alırsa, kanaatimizce mal sahibi vecibesini yerine getirmiş sayılır. Zira öşür memuru da idare ehlinden sayılır. Alimlerin bu konudaki fetvaları budur.

1822 — Ebu Ubeyd dedi: İsmail bin İbrahim bize Abdülaziz bin Suheyb, Enes bin Malik ve Hasan'dan şöyle anlattı: Enes ve Hasan dediler ki: «Yol ve köprülerin yapımında verdiğin şeyler makbul sadaka (zekat)dır.»

İsmail dedi: Yani bu işler için verilen mal zekat yerine geçer.

1823 — Ebu Ubeyd dedi: Ebu Bekir bin İyyaş ve Hüşeym bize Muğire ve İbrahim'den şöyle anlattılar: İbrahim dedi ki: «Öşür memurlarının senden aldıkları malları zekattan say.»

1824 — Ebu Ubeyd dedi: Abdurahman bize Süfyan, Ebu Haşim, Hasan ve İbrahim'den şöyle nakletti: Hasan ve İbrahim dediler ki: «Öşür memurunun senden aldığı malı zekattan hesapla.»

1825 — Ebu Ubeyd dedi: Muhammed bin Rabia bize İsmail bin Selman el-Ezrak ve Şa'bî'den şöyle dediğini anlattı: «Öşür memurunun senden aldığı şeyi zekatından hesapla.»

1826 — Ebu Ubeyd dedi: Muhammed bin Rebia, Habib bin Ceriy'den bize şöyle nakletti: Habib dedi ki: «Ebu Ca'fer Muhammed bin Ali'den mevzuu sordum. Şöyle cevap verdi : Onu (Öşür memurunun senden aldığı malı) zekatından hesapla.»

1827 — Ebu Ubeyd dedi: Muaz bize İbni Avn'dan şöyle dediğini rivayet etti: «Aynı konuyu Hasan'dan sordum: «Öşür memurunun benden aldığı şeyleri zekattan hesaplayayım mı?» Hasan: «Evet,» diye cevap verdi.

Ebu Ubeyd dedi: Görüşümüze göre amel edilecek görüş budur. Ancak diğer bazı alimler bunun aksine fetva vermişlerdir.

1828 — Ebu Ubeyd dedi: Kesir bin Hişam bize Ca'fer bin Bürkan'dan şöyle dediğini anlattı: Meymun bin Mihran bu konuda şöyle derdi: «Kişinin Öşür memurunun aldığı şeyleri zekattan hesaplamaması ve malının zekatını çıkarması gerekir.

1829 — Ebu Ubeyd dedi: Ali bin Haşim bize Muhammed bin Ali es-Selmî'den şöyle dediğini anlattı: «Rubî bin Haraş'ı vergi memuruna uğrarken gördüm. Hizmetçisinin yanında bulunan bir (para) kesesini aldı ve eğer ile kendi arasına koydu. Ve vergi memuru onu aldı.»

1830 — Ebu Ubeyd dedi: Bu konuda bizim görüşümüz Enes, Hasan, İbrahim, Şa'bî ve Muhammed bin Ali'nin savundukları görüştür. Alimlerin çoğu da bu görüştedir. Hatta bazı alimler, haricîlerin (zorla) alacakları malların bile zekattan sayılması gerektiğini savunmuşlardır:

1831 — Ebu Ubeyd dedi: Abdullah bin Salih bize Leys, Yunus ve İbni Şihab'dan naklen şöyle anlattı: İbni Şihab'dan, Haruriye'nin malının zekatını aldığı bir kişinin durumu soruldu: «Onun bir sorumluluğu var mıdır?»

İbni Şihab: «Allahu alem, İbni Ömer, bu kişiden alınan malın zekat yerine geçeceğine kaildl,» diye cevap verdi.

1832 — Ebu Ubeyd dedl: Ahmed bin Osman bize İbni Mübarek Said bin Ebî Eyyub ve Nafi'den şöyle nakletti: Ensar İbni Ömer'den sadaka konusunu sordular. O: «Zekatı amillere teslim ediniz» deyince onlar: «Bazan Şam ehli üstün gelmekte, bazen de Onlar (1) galip gelmektedir» dediler. İbni Ömer: «Galip gelene zekatı veriniz» diye cevap verdi.

1833 — Ebu Ubeyd dedi: Haricîler konusunda bizim görüşümüz odur ki; bunlar, kimin malının zekatını alsalar, o kimsenin tekrar zekatını çıkarması gerekmektedir. Zira Rasulüllah (S.A.V.) şöyle buyurmuştur: «Bu işte (yönetimde) insanlar Kureyş'e tabidir. İyileri onların (Kureyş) iyilerine; kötü leri de onların (Kureyşin) kötülerine tabidir.»

1834 — Yine Rasulüllah (S.A.V.) buyurur ki: «İnsanlardan yalnızca iki kişi kalsa bile, bu iş (yönetim) Kureyş'de olmaya devam eder.»

O halde Rasulüllah (S.A.V.) yönetim hakkını Kureyşten başkasına vermiş değildir.

1835 —İbni Ömer'in: «Malının zekatını Haruriye'nin aldığı kişi zekatını ödemiş sayılır» şeklindeki rivayeti ise sağlam bir şekilde kendisinden rivayet edilmemiştir. İbni Şihab sözkonusu rivayeti mürsel olarak rivayet etmiştir. Hatta kendisi bile bu rivayet konusunda kesin bir kanaat belirtmemiştir. Ve rivayette «Allahu alem» deyimini kullanmıştır.

Yine İbni Ömer'den Şam ve diğer vilayetlerin yöneticileri hakkında sorulduğunu belirten hadiste İbni Ömer; «Galip gelene zekatı veriniz» şeklinde ki görüşü doğrudur. Zira Şam, Irak ve Hicaz ehli içinde bu muharebelere katılan herkes Kureyş'in önderliğini kabul etmekte idi. Haricîler ise bunlardan değildir.

1836 — Ebu Ubeyd dedi: Irak ehli —veya onlardan bazıları— şöyle demektedirler: «Haricîler herhangi bir kimsenin evine girip zekatını alırlarsa, bu kimse zekatını vermiş sayılır. Ama kendisi zekatını onlara götürüp verse zekatını ödemiş sayılmaz.»

---

(1) «Onlar» tabiri ile Hariciler **kasdedilmektedir.**

Zekatın Bilinen Sekiz Sınıfa Dağıtılması Ve Zekatın Bazı Sınıflara Verilip Bazı Sınıflara Verilmemesi Hakkında

1837 — Ebu Ubeyd dedi: Ebu Muaviye bize Haccac bin Ertat, Minhal bin Amr, Zürr bin Habiş ve Huzeyfe'den şöyle dediğini nakletti: «Zekatı malum sekiz sınıftan birine verirsen sorumluluktan kurtulursun.»

1838 — Ebu Muaviye dedi: Haccac şöyle dedi: «Ata'dan konuyu sordum. Şöyle cevap verdi. (Zekatın bir tek sınıfa verilmesinin) zararı yoktur.»

1839 — Ebu Ubeyd dedi: Abdurrahman bize Süfyan, Ata' bin Saib, Baid bin Cübeyr, Abdülmelik ve Ata'dan şöyle rivayet etti: Said bin Cübeyr ve Ata' dediler ki: «Zekatı bir tek sınıfa verirsen mülkellefiyetini yerine getirmiş olursun.»

1840 — Ebu Ubeyd dedi: Haccac bize İbni Cüreyc'den şöyle anlattı: İbni Cüreyc dedi ki: İbni Abbas'dan bana rivayet edildiğine göre şöyle demiştir: «Zekatı bilinen sekiz sınıftan birine verirsen senin için yeterlidir. Zira Allah (C.C.) şöyle buyurmuştur : «Zekat ancak fakirler, miskinler... içindir.» Bundan maksad anılan sekiz sınıfın dışında herhangi bir sınıf veya kimseye verilmemesidir.

1841 — Ebu Ubeyd dedi: Abdurrahman bize Hammad bin Seleme, Humeyd ve Hasan'dan şöyle dediğini nakletti: «Zekat bir alem (işaret, sembol) gibidir. Onu hangi sınıfa verirsen senin için yeterlidir.»

1842 — Ebu Ubeyd dedi: İkrame dedi ki «zekat'ın dağılımı sınıfların ihtiyaç durumuna göredir.

1843 — Ebu Ubeyd dedi: Ebu Muaviye Ebi Bekr en-Nehşeli'den, O da Hammaddan, O'da İbrahim'den şöyle dediğini haber verdi: «Mal çok ise, zekatı sekiz sınıfın hepsine dağıt. Mal az ise, zekatı bir tek sınıfa ver.»

1844 — Ebu Ubeyd dedi: Abdurrahman bin Mehdi bize Büşr bin Mensur, İbni Cüreyc ve Ata'dan İbrahim'in yukarıki sözüne benzer bir rivayet nakletti.

1845 — Ebu Ubeyd dedi: Abdurrahman bize Süfyan, Hasan bin Amr, Füdayl bin Amr ve İbrahim'den şöyle dediğini anlattı: «(Zekat taksiminde) ancak fakirlik halini araştırırlardı.»

1846 — Ebu Ubeyd dedi: Abdullah bin Salih bize Leys, Yunus ve İbni Şihab'dan şöyle dediğini anlattı: «Zekat almayı en çok hakkedenler sayıca fazla olan ve en çok fakir olanlardır.»

1847 — Ebu Ubeyd dedi: Yahya bin Bükeyr bana Malik'den şöyle anlattı: Malik dedi ki: «Zekatın taksim edilmesi konusunda bizim ihtilaf et-

mediğimiz husus şudur: Bu konu valinin ictihadına bağlıdır. Sekiz sınıfın içinde sayıca en fazla olan ve mali durumu en çok zayıf olan sınıf hangisi ise, vali uygun gördüğü nisbette bu sınıfı tercih eder. Malik der ki: Amilin zekatta belirli bir hissesi yoktur.»

1848 — Ebu Ubeyd dedi: Süfyan ve Irak ehlinin görüşü de aynıdır. Bunlara göre kişi zekatını bilinen sekiz sınıftan birine vermesi onun için yeterlidir.

1849 — Diğer bazı aimler ise, kişinin zekatını malum sekiz sınıfın hepsine dağıtmasını savunmuşlardır. Bunlardan biri de hadisini daha önce zikrettğiimiz İkrimedir.

1850 — İbrahim ve Ata' da malın fazla olması halinde aynı uygulamaya gidilmesini savunmuşlardı. Ömer bin Abdülaziz İbni Şihab'dan konu hakkında kendisine yazmasını istemişti. İbni Şihab zekatın sekiz sınıfa dağıtılmasını öngören mufassal bir yazı yazdı:

1851 — Ebu Ubeyd dedi: Abdullah bin Salih, Leys ve Akil'den bize şöyle anlattı: Akil dedi ki: «İbni Şihab bana nakletti: Ömer bin Abdülaziz'in emri üzerine zekatına sarf yerleri hakkındaki sünneti yazmıştır: «Zekatın hisse ve sarf yerleri şöyledir:

Zekat sekiz paydır. Bir hisse fakirlerin, bir hisse miskinlerin ve bir hisse amillerin, bir hisse müellefe-i kulubün, bir hisse borçluların, bir hisse Allah yolunda savaşanların ve bir hisse de ibni sebilin hakkıdır. Fakirlerin hissesinin yarısı ilk defa Allah yolunda gazaya çıkmış ve bundan dolayı da kendilerine atiyyelerden hisse ayrılmış fakirlere aittir. Bundan sonra bu durumda olan kimselerden zekat yardımı kesilir. Onların bundan böyle hisseleri fey'den karşılanır. Fakirlerin hissesinin ikinci yarısı ise savaşa iştirak edemeyecek durumda olan sakat fakirlere aittir. Miskinlerin hissesine gelince: Bunun yarısı çalışamayacak durumda olan ve geçim imkânı bulamayacak halde olan miskinlere aittir. İkinci yarısı ise dilenen ve yiyecek isteyen miskinlerle kimsesi bulunmayan ve hapiste yatan müslümanlara aittir. Amillerin hissesine gelince: Bu konuda durum değerlendirmesi yapılır. Bunlardan her kim, vazifesini hakkıyla ve güvenilir bir biçimde yerine getirmişse, yaptığı vazife ve topladığı zekat nisbetinde kendisine hisse verilir. Yine onunla çalışan memurlarına da, yaptıkları vazife ve topladıkları zekat miktarı gözönünde bulundurularak, gereğince hisse verilir. Bu hisseler (amile ve zekatın toplanmasında onunla çalışan memurlarına verilecek paylar) bu payın (amillerin hissesinin) takriben dörtte biri kadardır. Bundan artan dörtte üç oranındaki miktar ise savaşa takviye birlik olarak veya öncü kuvvetler halinde iştirak edenlere verilir. Müellefe-i Kulubun hissesine gelince: Bu hisse kendilerine ilk olarak atiyye verilenlerle atiyyesiz olarak ve öncü birlikler içinde gazaya katılmış kimseler —ki

bunlar da fakir kimselerdendir— ve ne atiyyesi ne de hissesi olmayıp mescitlere devam eden ve kimseden dilenmeyen kimselerin hakkıdır. Kölelerin hissesi de ikiye bölünür. Bu hissenin yarısı müslüman olduğunu söyleyen her mükateb köleye aittir. Bunlar da bazı sınıflara ayrılırlar. Bunlardan fakıh olanlar müslümanlıkta fazilet ehlidir. Bunların dışında kalanların dereceleri de muhteliftir. Bunların dereceleri herbirinin ödemiş olduğu mükatebe borcu ile zimmetinde kalan aynı cins borçla tesbit edilir. Bu hissenin diğer yarısı ile, müslüman olup namazını kılan ve orucunu tutan her erkek ve kadın köle satınalınıp azad edilir. Borçluların hissesine gelince: Bu üçe bölünür. Birinci hisse Allah yolunda malında, bineğinde ve mevlasında zarara uğrayarak borç altına girmiş, gerek nafakasını temin etmek ve gerekse borcunu ödemek için elinde ödünç para almaktan başka imkân bulunmayan kimselerin hakkıdır. Diğer iki hisse ise savaşa iştirak edemeyecek durumda olan ve fakirliğe duçar olmuş, masiyet yolunda olmamak şartıyla borç altına girmiş olan borçlu kimselere aittir. Ayrıca bu kimsenin dininde —veya deyn(borç)nde— adı kötüye çıkmamış bir kimse olmalıdır. Allah yolunda savaşanın hissesine gelince: Bunun dörtte biri bu hissenin kendilerine tahsis edildiği (Allah yolunda savaşan) kimselere verilir. Dörtte biri de fakir olup öncü kuvvetlere katılan kimselerin hakkıdır. Bu hissenin bir kısmı da sınır boylarında Allah yolunda cihad ederken muhtaç duruma düşmüş kimselere aittir. İbni Sebilin hissesi ise; yollar ve bu yollardan geçen yolcuların nisbetine göre taksim edilir. İbni sebil barınacak ve akrabası bulunmayan yolcudur. Bu durumda olan kimse, barınacak yer veya bir çıkış yolu bulana kadar yedirilir. Bunların hakkı, kendilerine uğrayan ihtiyaç sahibi yolcuları ellerindeki imkânlar tükeninceye kadar yediren, barındıran ve bineklerin yem ihtiyacını karşılayan (yol güzergahındaki) malum ve güvenilir mesken sahiplerinde bırakılır.

Ebu Ubeyd dedi: Ravi daha sonra tahıl, meyve, deve, sığır, koyun ve keçi zekatı hakkında uzunca bir nakilde bulundu.

1852 — Ebu Ubeyd dedi: Hisselere bölündüğü takdirde zekatın sarf yerleri bunlardır. Zekatı bu şekilde taksim edebilen için yol budur. Ancak kanaatimce bu yola başvurmak uhdesinde müslümanların zekat malları büyük miktarda birikmiş bulunan ve bütün sınıfların haklarından sorumlu olan ve zekatın dağıtılması işinde çok sayıda yardımcı (memur)dan yararlanma imkânı bulunan devlet reisi için gereklidir. Buna karşılık zimmetinde yalnızca malının zekatını ödeme yükümlülüğü bulunan kimse, zekatını sınıflardan bir kısmına verip bir kısmına vermemezlik yapması caizdir. Nitekim daha önce adını zikrettiğimiz alimlerin görüşleri de böyleydi.

1853 — Bu mevzuda esas hüküm Peygamber (S.A.V.)'in, zekatı zikrederken, buyurduğu: «Zekat onların zenginlerinden alınıp fakirlerine ve-

rilir» hadisi şeriftir. Görülüyor ki, Rasulüllah (S.A.V.) bu babta yalnız bir sınıftan bahsetmiştir. Daha sonra bir miktar mal (zekat) daha gelince başka bir sınıfa tahsis etti. Bunlar müellefe-i kulb olan Akra' bin Habis, Uyeyne bin Husn Alkame bin Alase ve Zeyr el-Hayl'dir. Rasulüllah (S.A.V.) bu kişilere Yemen valisi tarafından gönderilen altın tanesini taksim etti. Hem de Yemen ehlinden alınan zekattı. Daha sonra Rasulüilah (S.A.V.)'e bir miktar mal daha geldi. Bunu da bir başka sınıfa taksim etti. Bunlar borçlular sınıfı idi.

1854 — Rasulüllah (S.A.V.)'in Akra' bin Habis'e, giriştiği mükellefiyet dolayısiyle, «Bizde kal ta ki zekat gelsin. Ya bu mükellefiyetinde sana yardım ederiz veya bu yükü tümüyle biz yükleriz» diye buyurması bu cümledendir.

Bu hadisler daha önce zikredilen konularda geçmişti.

Görülüyor ki Rasulüllah (S.A.V.) zekat konusunda bazı sınıfları diğerlerine tercih etmiştir. (Yani zekattan yararlanmak konusunda bazı sınıflara öncelik verilmiştir.)

1855 — Şu halde devlet reisi, zekatı bütün sınıflara taksim etmek ile yalnız bir kısım sınıflara vermekte muhayyerdir. Tabii ki, devlet reisi bunu kendi ictihadı ile belirlemesi, heva ve haksızlıktan sakınarak karar vermesi gerekmektedir. Hatta devlet reisi dışında kalanlar da aynı hakka sahiptir. Hem de bunların muhayyer olma hakları devlet reisininkinden daha geniştir.

Zekatın Akrabalara Verilmesi ile Akrabalardan Zekat Alabilecek Olanlarla Alamayacak Olanlar Hakkında

1856 — Ebu Ubeyd dedi: Yahya bin Said bize İbni Cüreyc ve Ata'dan şöyle dediğini anlattı: İbni Abbas'ın şöyle dediğini işittim: «Kişi, muhtaç olurlarsa, akrabalarına zekatından hisse verebilir.»

1857 — Ebu Ubeyd dedi: İsmail bin İbrahim bize Abdulhalik bin Seleme'den şöyle dediğini rivayet etti: Said bin Müseyyeb'den zekat hakkında sordum. Şöyle dedi: Kendilerine zekat verdiklerim içinde öksüz ve ihtiyaç sahibi yakınlarımı tercih ederim.

1858 — Ebu Ubeyd dedi: İsmail bin İbrahim bize Said bin Ebî Arube, Ebu Ma'şer ve İbrahim'den şöyle anlattı: Abdullah bin Mesud'un hanımı ziynet eşyasının zekatı hakkında Abdullah'dan sordu: «Bu eşyanın zekatını

benim himayemde bulunan öksüz yeğenlerime (kardeşimin oğullarına) verebilir miyim? İbrahim «Evet,» diye cevap verdi.

1859 — Ebu Ubeyd dedi: Abdurrahman bize Süfyan, Hammad, İbrahim, Alkame ve Abdullah ile hanımından naklen yukarıkine benzer bir rivayette bulundu.

1860 — Ebu Ubeyd dedi: Abdurrahman bin Mehdi, Abdürabbih en-Nümeyrî'den bize şöyle nakletti: Abdürabbih dedi ki: Hasan'dan: «Malımın zekatını kardeşime verebilir miyim? diye sordum. O: «Evet, hem de seve seve..» diye cevap verdi.

1861 — Ebu Ubeyd dedi: Abdurrahman bize Süfyan ve Zübeyd el-Yamî'den şöyle dediğini rivayet etti: «İbrahim'den ziynet eşyası bulunan bir kadın, kızkardeşine zekattan hisse verebilir mi? diye sordum. O: «Evet,» diye karşılık verdi.

1862 — Ebu Ubeyd dedi: Abdurrahman bin Süfyan bize İbrahim bin Ebî Hafsa'dan şöyle dediğini nakletti: «Said bin Cübeyr'den: Zekattan halama verebilir miyim? diye sordum. O: «Evet, nafakasıyla mükellef olmadıkça, verebilirsin» diye karşılık verdi.

1863 — Ebu Ubeyd dedi: Hüşeym, Yunus ve Hasan'dan naklen bize şöyle rivayet etti: «Kişi, nafakasıyla mükellef olmadığı akrabalarına zekatını verebilir.»

1864 — Ebu Ubeyd dedi: Yahya bin Said ve Muhammed bin Ubeyd, Abdülmelik ve Ata'dan rivayetle bize şöyle naklettiler: Ata' dedi ki: «Kişinin akrabaları, nafakasından sorumlu olduğu kimseler değilse ve bunlar fakir iseler, zekatını almakta başka (yabancı) kimselerden daha haklıdırlar.»

1865 — Ebu Ubeyd dedi: Haccac bize İbni Cüreyc, Ata' ve İbni Abbas'dan şöyle anlattı: İbni Abbas dedi ki: «Zekatını verdiğin akrabaların, nafakalarından sorumlu kimseler değilseler, bunun bir mahzuru yoktur.»

1866 — Ebu Ubeyd dedi: Abdurrahman bana şöyle dedi: «Alimlerin bunu uygun görmemesi şunun içindir: Kişi akrabalarının nafakasını üzerine alırsa ve onları yanına (himayesine) alırsa; sonra da zekatını onlara verirse, malını zekatı ile korumuş olur.»

1867 — Ebu Ubeyd dedi: Abdullah bin Davud da bana dedi ki: Kişinin akrabalarına zekat vermesinin uygun olmaması ancak sultanın, kendisini onların nafakasıyla mükellef tuttuğu takdirde sözkonusudur. Halbuki böyle bir mükellefiyete mecbur edilmediği takdirde zekatını onlara vermesinin bir mahzuru yoktur.

Ebu Ubeyd dedi: Yukarıki iki görüş Abdurrahman ve İbni Davud'un,

«kişinin nafakasında sorumlu olduğu akrabaları» mefhumunun anlamı hakkındaki görüşleridir. Dileyen bu görüşü benimseyebilir.

1868 — Ebu Ubeyd dedi: Bu konuda benim görüşüm Abdurrahman ve İbni Davud'un görüşlerinden farklıdır. Şöyle ki, kişiye nafakası vacip olan ve onları kendi başlarına terketmek caiz olmayan kimselerdir. Rasulüllah (S.A.V.) sadakadan bahsettiği zaman: «Nafakasından sorumlu olduğun kişilerden başla» diye buyurmakla bunlara değinmiştir. Bu konu daha evvel naklettiğimiz bir hadiste de açıklanmıştır: «Bir adam Rasulüllah (S.A.V.)'e: Ey Allah'ın Rasulü, benim bir dinarım vardır, dedi. Rasulüllah: Onu kendine harca, diye cevap verdi. Adam :

— Bende bir dinar daha vardır, diye söyleyince. Rasulüllah: «Onu ailene harca» diye cevap verdiler. Adam: «Benim bir dinarım daha vardır» dedi. Rasulüllah (S.A.V.): «Onu çocuklarına harca» diye buyurdu. Adam: Bende bir tane daha vardır, deyince; Rasulüllah (S.A.V.): «Onu da hizmetçine harca» diye cevap verdiler. Adam bende bir tane daha vardır, deyince Rasulüllah (S.A.V.): «Bu konuda sen daha iyi karar verebilirsin, —yahud daha iyi bilirsin—» diye cevap verdiler.

1869 — Bu tarzda veya buna benzer bir rivayet de Rasulüllah (S.A.V.'-in Hind bint Utbe'ye buyurduğu emirdir. Hind bint Utbe Rasulüllah'a: «Ebu Süfyan cimri bir kişidir. Malından alabilir miyim?» diye sordu. Rasulüllah : «Sana ve çocuklarına yetecek kadar al» diye cevap verdi.

Ebu Ubeyd dedi: Ebu Muaviye'nin yukarıki hadisi Hişam bin Urve, babası, Hz. Aişe ve Rasulüllah (S.A.V.)'den rivayet ettiğini işittim.

1870 — Ebu Ubeyd dedi: O halde kişinin nafakasından sorumlu olduğu kimseler aile ve çocuklardır. İhtiyaç içinde olurlarsa anne ve baba da bunlara dahildir. Mali durumu iyi olan çocuğun (ihtiyaç sahibi olan) anne ve babasına, çocukları ve eşine harcamak gibi, harcamada bulunmak gerekir. Bu konuda Rasulüllah'dan rivayet edilen sahih bir rivayet vardır.

1871 — Rasulüllah (S.A.V.) şöyle buyurmuştur: «Bir kimsenin çocuğu, kazandığı şeyler hükmündedir. (Ona aittir.)»

Nitekim bu babta bir çok rivayet mevcuttur.

1872 — İşte bu hadisler, bizim görüşümüze göre, kişinin nafakasıyla mükellef olduğu akrabaları —ki bunlar da anne baba, çocuk, eş ve köledir— ile nafakasından sorumlu olmadığı akrabaları bir birinden ayırmaktadır. Bunlar (anne, baba, eş, çocuk ve köle)ın zekatta haklar yoktur. Şayet kişi bu kimselere zekatını verirse, vecibesini yerine getirmiş sayılmaz. Zira bu kimseler, Allah'ın mal sahibine zekattan ayrı olarak farz kıldığı haklar dolayısıyla, kişinin mal ortağı durumundadırlar. Zekat ise, Allah'ın bundan ayrı olarak farz kıldığı bir vecibedir. Şayet mal sahibi zekatını bu kimselere verirse verdiği bir hak ile iki farizeyi yerine getirme çabası içine gir-

miş olur ki, bu hem caiz değil, hem de yeterli değildir. Bu nedenledir ki, bahsi geçen bu kimseler bütün müslümanların nazarında zekat ehli dışında kabul edilmişlerdir. Bunların dışında kalan bütün akrabalar ve başkaları kitap ve sünnet gereğince kişinin nafakasından sorumlu olduğu kimseler değildir.

1873 — Malik bin Enes ve Hicaz alimleri de bu görüştedirler.

1874 — Irak alimlerine gelince: Bunların görüşü farklıdır. Bunlar —veya bunlardan bir kısmı— derler ki, kişi akrabalarının nafakasıyla zorunlu olarak mükellef tutulabilir.

Ebu Ubeyd dedi: Bana göre birinci görüş doğrudur. Bu yüzdendir ki, (yukarıda bahsi geçen akrabalar dışında kalan) akrabalara zekat vermek caiz görülmüştür. Tabii ki, zekat ehlinden iseler.. Hatat zekatı bunlara veren kişi daha iyi ve güzel bir iş yapmış sayılır.

1875 — Zira Rasulüllah (S.A.V.) şöyle buyurmaktadır: Sadakayı fakire vermek, zekat hakkını vermektir. Onu fakir akrabaya vermek ise hem zekat hem de sıla-i rahim haklarını ifa etmektir.

Ebu Ubeyd dedi: Rasulüllah (S.A.V.) sadaka tabirini kullanırken, bunu nafile veya farz sadaka ile kayıtlamamıştır.

1876 — Bana göre asıl budur. Bu konuda ben, mal sahibinin sultan tarafından nafakalarıyla mükellef tutulması veya onları bilfiil himayesine alıp almamasını ölçü görmemekteyim. Bizim görüşümüz, vücub yönünden (ve sünnet ile) mükellef olmasını ölçü almaktır.

Zira Abdullah bin Mesud'un, hanımına (ziynet eşyasının) zekatından kardeşinin oğullarına vermesini emretmiştir. Hatta ona, himayesinde bulunduklarını haber verdiği halde.. Binaenaleyh bir kimsenin himayesinde terbiye etmekte olduğu bir çocuğu himaye etmekten daha büyük bir himaye düşünülebilir mi?

Said bin el-Müseyyeb'in: «Öksüz ve fakir yakınlarım» tarzındaki sözü de aynı anlama gelir.

1877 — Ebu Ubeyd dedi: Bu konuda caiz olan şudur: Kişinin, nafakasıyla mükellef olmadığı fakir ve ihtiyaç sahibi bir akrabası varsa ve bu akrabasını yanına alıp ailesine kendi rızasıyla katarsa, sonra da niyetini değiştirip himayesinden çıkarmaya yeltenirse ve neticede bu kimse eski haline dönerse; bir yabancı gibi onu zekatından yararlandırmayı düşünürse, bildiğim kadariyle bütün alimlere göre bu caizdir ve yeterlidir. Hatta böyle bir akrabaya zekat vermek, yabancıya vermekten daha iyidir. Zira Rasulüllah (S.A.V.) şöyle buyurmuştu: «Fakire sadaka vermek sadaka hak-

kını ödemektir. Onu akrabaya vermek ise sadaka hakkı ile sıla-i rahim hakkı olmak üzere iki hakkı ödemektir. Ayrıca bu babta onu ile ilgili olarak bir çok sahabî ve tabiî'nin cevaza dair görüşlerini nakletmiş bulunuyoruz.»

Kadının, Kendi Malının Zekatından Kocasına Hisse Vermesi Hakkında

1878 — Ebu Ubeyd dedi: İsmail bin Ca'fer bize Muttalib'in mevlası Amr bin Ebî Amr, Said bin Ebî Said el-Makbirî ve Ebu Hüreyre'den şöyle dediğini anlattı: Rasulüllah (S.A.V.) sabah namazından sonra mescitte (hazır bulunan) kadınlara teveccüh buyurdu. Onların başında durdu ve şöyle buyurdu: «Ey kadınlar, akıl sahipleri içinde sizin kadar akıl ve dini noksan olan kimse görmedim. Kıyamet günü ateş ehli içerisinde en fazla olanların sizler olduğu da bana gösterildi. O halde gücünüz yettiği kadar (malik olduğunuz şeyler)le Allah'a yaklaşmaya çalışın.» Ravi der ki: Kadınların içinde Abdullah bin Mesud'un hanımı da bulunuyordu. Abdullah bin Mesud'a dönüp Rasulüllah (S.A.V.)'in sözünü duyurdu. Sonra ziynet eşyasını aldı. Abdullah ona: «Bu eşyayı nereye götürüyorsun?» diye sordu. O: «Onlarla Allah'a ve Rasulüne yaklaşmak istiyorum. Belki Allah beni ateş ehlinden kılmaz.» diye karşılık verdi. İbni Mesud ona: «Gel de bunları bana ve iki çocuğuma sadaka olarak ver. Zira bunları sadaka olarak alabilecek durumdayız. Kadın: «Hayır, Allah'a yemin ederim ki, onları Rasulüllah (S.A.V.)'e götürüp (emrini almadıkça) size vermeyeceğim.» dedi. Nihayet kadın gitti ve Rasulüllah'ın huzuruna varmak için müsaade istedi. Ashab: «Ey Allah'ın Rasulü, Zeyneb sizlerle görüşmek istiyor.» dediler. Rasulüllah hangi Zeyneb, diye sordular. Onlar: «Abdullah bin Mesud'un hanımı» diye cevap verdiler. Bunun üzerine Rasulüllah (S.A.V.): «Ona izin verin» diye buyurdu. Kadın Rasulüllah'ın huzuruna girdi ve şöyle dedi: «Ben senden (anlamlı) bir söz işitmiştim. Ben de dönüp bu sözü İbni Mesud'a duyurdum. Sonra da belki Allah beni ateş ehlinden kılmaz, diye ziynet eşyamı alıp onlarla Allah'a ve sana yaklaşmayı düşündüm. Bunun üzerine İbni Mesud bana: «Onları bana ve iki çocuğuma tasadduk et, zira onları alabilecek durumdayız» dedi. Ben ise: «Rsulüllah (S.A.V.)'in müsaadesini almadıkça vermeyeceğim» dedim. Rasulüllah (S.A.V.) şöyle buyurdu: «Bunları ona ve çocuklarına ver zira onlar bunun için ehil sayılır.» Kadın daha sonra şöyle dedi: «Ey Allah'ın Rasulü, başımızdaki durup «akıl sahipleri içinde sizin kadar akıl ve dini noksan kimse görmedim» buyurduğunu işittim. Din ve aklımızın noksan olması ve anlamı nedir? Rasulüllah (S.A.V.) şöyle buyur-

du: «Dininizin noksan olması hakkında sözümün anlamı şudur: Size isabet eden hayız hali var ya, bu hal devam ettiği sürece hiç biriniz namaz kılamaz ve oruç tutamaz. İşte bu dininizin (ibadetinizin) noksanıdır. Aklınızın noksan olması hakkındaki sözümün anlamı da şudur: Bu sizin şahitlik durumunuzla ilgilidir. Zira (bazı durumlarda) bir kadının şahitliği erkeğin şahitliğinin yarısı hükmündedir.

1879 — Ebu Ubeyd dedi: Said bin Ebî Meryem bize Muhammed bin Ca'fer bin Ebî Kesir, Zeyd bin Eslem, İyad bin Abdullah bin Sa'd bin Ebî Serh ve Ebu Said el-Hudrî'den şöyle dediğini nakletti: «Rasulüllah (S.A.V.) Kurban veya Ramazan bayramında namaza çıktı. Namaz kıldıktan sonra insanlara konuştu ve onlara sadaka vermelerini emretti. Sonra kadınlara uğrayıp «Sadaka veriniz» diye buyurdu. Ravi daha sonra Amr bin Ebî Amr'ın hadisine benzer bir rivayet nakletti. Şu kadar var ki, bu rivayette şöyle demiştir: «Kocan İbni Mesud'a ve çocuklarına vereceğin sadaka, sadaka vereceklerinin içinde en haklılarıdır.»

1880 — Ebu Ubeyd dedi: Abdullah bin Salih bize Leys, Hişam bin Urve, babası, Ubeydullah ve Abdullah bin Mesud'un hanımı Reyta bint Abdullah'dan rivayetle Rasulüllah (S.A.V.)'den aynı tarzda bir hadis nakletti. Şu kadar vardır ki, ravi burada şöyle dedi: «Kadın; ne kocamın ve ne de çocuklarımın malları yoktur» diye söyledi. Bunun üzerine Rasulüllah (S.A.V.) şöyle buyurdu: «Onlara infak edeceğin nisbette senin için bir ecir vardır.» Ayrıca ravi «(Akıl sahipleri içinde sizin kadar) akıl ve dini noksan olan kimse görmedim» şeklindeki ifade ile başlayan hadisin son kısmını zikretmemiştir.

1881 — Ebu Ubeyd dedi: Abdullah bin Salih bize Abdülaziz bin Abdillah bin Ebî Seleme ve Abdullah bin Dinar'dan Rasulüllah (S.A.V.)'den merfu olarak aynı tarzda veya benzer bir hadis anlattı.

Ebu Ubeyd dedi: Bize göre sıhhatli görüş çocukları kadının değil Abdullah'ın çocukları olarak kabul edenlerin görüşüdür. Ebu Hüreyre ve Ebu Said'in rivayet ettikleri gibi.. Zira ana ve babanın kendi çocuklarına zekattan hisse vermeleri sünnete aykırıdır. Bildiğim kadariyle ana, babanın kendi çocuklarına zekat vermeleri hiç bir alimin görüşüne göre makbul (caiz) değildir. (1)

1882 — Kadının kendi kocasına zekattan vermesine gelince: Bazı Irak alimlerine göre bu, kadın için caiz değildir. Zira kadının kocasına zekat vermesi bir bakıma kocanın kendi hanımına zekat vermesine benzer (Ki bu caiz değildir.)

---

(1) **«Çocuklar kadının değil» sözünden maksad, onların başka bir hanımdan doğma olduğudur. (Muhakkık)**

Bize göre ise, her iki durum gerek sünnet ve gerek mantık yönünden birbirinden ayrıdır:

1883 — Mantık yönünden durum şöyledir: Erkek karısına harcamak konusunda icbar edilir. Kadın zengin de olsa bu böyledir. Halbuki koca fakir de olsa kadın ona harcamaya mecbur edilemez. O halde bu iki durum arasında büyük bir fark vardır. Binaenaleyh kişinin zekatını kime verip kime vermeyeceği konusunda asıl ölçü alınacak budur. Yani kişinin, nafakasından sorumlu olduğu kimseler, onun zekatında hakları olamaz. Kişinin zekatında hakları olanlar ise, ancak bu kişinin nafakalarından sorumlu olmadığı kişilerdir. Hicaz ehlinin görüşü de budur..

1884 — Irak ehlinin görüşüne gelince: Kişi, küçük olsun büyük olsun muhtaç olduğu takdirde akrabalarından her birine infak etmek zorundadır. Aynı zamanda bu kimse —ana, baba ve çocuklar hariç— onun (zengin olan akrabasının) zekatında da hakkı vardır.

1885 — Ebu Ubeyd dedi: Bu iki görüşten benimsediğimiz görüş aynı malda nafaka ve zekat haklarının bir arada bulunamayacağını beyan eden Hicaz ehlinin görüşüdür. Kaldı ki, bunun aksini savunan görüşün kitap ve sünnette bir aslı olmadığını biliyoruz. Binaenaleyh kişinin, (nafakalarından sorumlu olmadığı) akrabaları müminlerin fakirlerinden olup fey', humus ve zekatta hakları vardır. Zengin olan akrabalarının bizzat malında ise değil.. Şu kadar vardır ki, (mali durumu iyi olan herhangi bir) kimse, mecbur tutulmaksızın kendi akrabalarına sıla-i rahimde bulunması emredilir ve buna teşvik edilir. Bunu yapmadığı takdirde akrabalık bağını kesmiş sayılır. Tabii ki, ana, baba, çocuk ve köle hariç. Zira bunların, kişinin —zekatta değil— öz malında hakları vardır. Kişi bu kimselerin geçimini sağlamakla mükellef tutulur. Bunun dışında kalan akrabaları ise, zekatta hakları vardır. Nafakada değil..

İşte her iki grup rasında esas fark budur.

Zekatın Erken Çıkarılması ve Vaktinden Önce Verilmesi Hakkında

1886 — Ebu Ubeyd dedi: Yezid, Haccac bin Ertat ve Hakem bin Uteybe'den naklen bize şöyle anlattı: Hakem bin Uteybe dedi ki: «Rasulüllah (S.A.V.) Ömer'i zekatı toplamak ile görevlendirdi. Bunun üzerine Ömer Abbas'a gelerek malının zekatını istedi. Abbas: «Rasulüllah'a iki yılın zekatını erken olarak (bir arada) verdim» dedi. Ömer Abbas'ın durumunu Rasulüllah'a arzedince Rasulüllah şöyle buyurdu: «Amcam doğru söyledi. Biz ondan iki yılın zekatını acilen (bir arada ve erkenden) aldık.

Ebu Ubeyd dedi: Hüşeym aynı hadisin senedine Mansur, Hakem ve Hasan bin Müslim'i de ilave etmekte idi. Kendisinden bana böyle anlatıldı. Ancak ondan bana anlatıldığı tarzda bu hadisi hıfzetmiş değilim.

1887 — Ebu Ubeyd dedi: İsmail bin Zekeriyya, Haccac bin Dinar, Hakem, Haciyye bin Adiyy, Ali ve Peygamber (S.A.V.)'den: «Abbas'dan iki yılın zekatını acilen aldı» diye aynı tarzda bir hadis anlatıldı.

1888 — Ebu Ubeyd dedi: Yakub bin İshak el-Hadramî bize Hammad bin Zeyd ve Hafs bin Süleyman'dan şöyle dediğini anlattı: «Hasan'dan üç yılın zekatını bir arada çıkarayım mı?» diye sordum. O; bunda bir sakınca görmedi.

1889 — Ebu Ubeyd dedi: Hüşeym bize anlattı: «Muğire İbrahim'den rivayetle bize nakletti;»

1890 — Hüşeym dedi: Bazı arkadaşlarımız bize Hasan'dan anlattılar: Her iki zat (İbrahim ve Hasan) gereği hasıl olduğu zaman zekatın acilen verilmesinde bir beis görmemekte idiler.

1891 — Ebu Ubeyd dedi: Abdurrahman bize Süfyan, Salim el-Eftas ve Said bin Cübeyr'den anlattığına göre; o, harcanacak yeri bulunduğu zaman zekatın acilen (gelecek yılın zekatını vaktinden önce almak) çıkarılmasında bir beis görmezlerdi.

1892 — Ebu Ubeyd dedi: Yahya bin Said bize Yusuf bin Ebî Hakim'den şöyle dediğini rivayet etti: «Ata' bin Ebî Rabah'dan vakti gelmeden önce zekatın çıkarılması konusunu sordum. O şöyle cevap verdi: Erken ver ama tehir etme.»

1893 — İshak, Hammad bin Zeyd ve Ca'fer bin Süleyman'dan anlatıldığına göre şöyle demiştir: «Hasan'dan; malımın iki yıllık zekatını bir arada vereyim mi?» diye sordum. O: «Bunda bir beis yoktur» diye karşılık verdi.

Bize göre kendisiyle amel edilen eserler bu rivayetlerdir. Buna göre zekatın acilen (vaktinden önce veya birkaç yılın zekatını bir arada) vermek mal sahibi için yeterli olmaktadır. Hatta bunu yapmakla iyilik yapmış sayılır.

Bu konuda İbni Sirin'den başka şüpheye düşen bir kimse görmüyoruz. Ancak o da bu konuda kerahete kail olmamış, sükut etmiştir.

1894 — Malik bin Enes ise; mal sahibinin zekatını acilen vermesini, kendisini mükellefiyetten kurtarmayacağına kaildi. O zekatı namaz ve oruca benzetmiştir.

1895 — Ebu Ubeyd dedi: İbni Ebî Adiyy ve Abdülvehhab bin Ata' bize İbni Avn ve Muhammed'den şöyle rivayet ettiler: Muhammed'den; zekatın acilen verilmesi konusu soruldu. O bunun hükmünü biliyorum, diye cevap verdi.

Ebu Ubeyd dedi: Kanaatimizce bu konuda sükut edenler, zekatı namaza benzetmişlerdir. Zira namaz vaktinden önce kılınamaz. Onlar zekatın da aynı hükme tabi olabileceği endişesiyle böyle bir görüşe kail olmuşlardır. Halbuki, bizce sünnet her iki konuyu birbirinden ayırmıştır.

Zira görüyoruz ki Rasulüllah (S.A.V.)'den sabit olan rivayetlerle namazın vakitleri belirlenmiştir. Hatta bu konuda Cebrail'den rivayet buyurmuştur ki, namazda kendisine imam olmuş ve sınırlarını belirlemiştir. O halde namaz belirlenen bu vakitlerde önce veya sonra kılınamaz.

1896 — Oysa ki Rasulüllah (S.A.V.)'den nakledilen hadislerden hiç birinde zekat için belli bir vakit tesbit ettiği varid değildir. Rasulüllah ancak zekatı yılda bir olmak üzere farz kılmıştır. Bunun nedeni şudur: İnsanlar malı muhtelif zamanlarda kazanabilirler. Kimisi falanca ayda malın nisabına malik olmakta kimisi de bir başka ayda malın nisabına malik olabilmektedir. Bir başkası da başka bir ayda bu imkânı elde edebilir. Ve yılın muhtelif ayları bu hususta ölçü olabilir. Böylece her insana, zekat, malı kazandığı aydan (bir yıl geçtikten sonra ve) aynı ayda vacip olmaktadır. Bu nedenle de insanların zekatı ödeme zamanları muhtelif olabilmektedir. Zira mülkün kazanılması zamanı muhtelif tarihlere dayanabilmektedir. O halde bütün insanları bağlayabilecek zekatın belirli bir vakti olabilir mi? Buna karşılık namazın vakti bütün insanlar için aynıdır. Bu yüzdendir ki, bütün alimler vaktinden önce zekatın ödenmesi konusunda fetva vermişlerdir. Ve zekat ile namaz konusunu birbirinden ayırmışlardır. Üstelik Rasulüllah (S.A.V.)'den amcası Abbas'ın zekatı ile ilgili hadis de rivayet edilmiştir.

1897 — Irak ve Şam alimleri bu görüşü paylaşmaktadırlar ve insanlar bununla amel etmektedirler. Malik bin Enes ve Hicaz ehli müstesna..

1898 — Ebu Ubeyd dedi: İmam (devlet reisi) bir kuraklık dolayısıyla insanların bir krize uğramaları halinde hayvanların zekatını tehir edebilir. Onlar bolluğa kavuşacakları zamana kadar zekatlarını erteleyebilir. Ve ertesi yıl tehir ettiği zekatı alır. Nitekim Remade (meşhur kıtlık yılı) senesinde bu uygulamaya gitmiştir. Bu babta Peygamber (S.A.V.)'den nakledilen bir eser, Hz. Ömer'in bu uygulaması için esas kabul edilebilir:

1899 — Ebu Ubeyd dedi: Ebu Eyyub bize Abdurrahman bin Ebi'z-Zennad, babası, A'rec ve Ebu Hüreyre'den şöyle dediğini nakletti: «Rasulüllah (S.A.V.) zekatın toplatılmasını emretti. Bazı tenkitçi kimseler, İbni Cemil, Halid bin Velid ve Abbas bin Abdülmuttalib zekatlarını vermekten imtina ettiler, dediler. Bunun üzerine Rasulüllah bir konuşma yaptı. Tenkit konusu edilen iki şahısı, Abbas ve Halid'i savunarak haklarında söylenenleri yalanladı. İbni Cemil hakkında söylenenleri ise doğruladı. Sonra şöyle buyurdu: İbni Cemil fakir iken Allah onu kendi ve peygamberinin fazlından

zengin kılmıştır. Onun zekat vermekten kaçınmasının nedeni bu olsa gerektir. Halid bin Velid'e gelince: Ona haksızlık ediyorlar. Halid zırhlarını ve kölelerini Allah yolunda harcamak üzere alıkoymuştur. (Başka ravilere göre: «ve silahlarını..» tabiri de zikredilmiştir.) Abbas'ın durumuna gelince: Onun (bu yılki) zekatı ve bir misli daha (gelecek yılın zekatı ile birlikte) kendi zimmetindedir.

Ebu Ubeyd dedi: Malik bin Enes bu hadisin senedini Ebu'z-Zennad, A'rec, Ebu Seleme ve Ebu Hüreyre şeklinde ve ilaveli olarak nakletmekte idi. Bana ondan böyle anlatıldı.

Ebu Ubeyd dedi: Peygamber (S.A.V.)'in: «Abbas'ın durumuna gelince: Onun (bu yılki) zekatı ve bir misli daha (gelecek yılın zekatı) kendi zimmetindedir» sözü bize gösteriyor ki, Rasulüllah onun zekatını tehir etmiş ve onun zimmetine geçmiş bir borç olarak kılmıştır. Daha önce naklettiğimiz hadiste Rasulüllah'ın Abbas'dan zekatını acilen (vakti gelmeden) aldığı rivayet edilmişti. Bu hadiste ise ertelediği zikredilmiştir. Ki her iki durum da vukubulmuş olabilir.

1900 — Bazıları Abbas ile ilgili kısmı şöyle rivayet etmişlerdir: Peygamber (S.A.V.) buyurdu ki: «Abbas'ın zekatına gelince: Onun zekatı ve bir misli daha benim zimmetimdedir.»

Şayet sahih olan rivayet bu ise, o zaman bu hadis, daha evvel Yezid, Hüşeym ve İsmail bin Zekeriyye yolundan zekatın acilen ve vaktinden önce çıkarılması konusunda zikrettiğimiz hadis ile aynı hükmü taşımaktadır. Netice olarak imanın ictihadı ve maslahat gözetmesi halinde her iki hal de caizdir.

Abbas'ın hadisi ile ilgili ilmi mutalaa bu..

1901 — Peygamber (S.A.V.)'in Halid hakkındaki: «O zırhlarını ve kölelerini Allah yolunda harcanmak üzere alıkoymuştur.» sözü ise üç muhtemel mana taşımaktadır:

Birincisi: Bu Abbas'ın, zekatın öne alınmasıyla ilgili durumuna benzer. Zira bunu haber vermesi zekat memurunun kendisine geldiği zamanda olmuştur. Bundan anlıyoruz ki, daha evvel zekatını vermiştir. Binaenaleyh zekat tahsildarları ancak zekat vacip olduğu zaman gönderilirler.

İkincisi: Rasulüllah zırh ve köleleri zekat yerinde almıştır. Zira köle ve zırhlara zekat düşmez. Bundan anlaşılıyor ki, bu şeyler hayvanların zekatı veya başka tür bir zekat yerinde alınmıştır. Nitekim kitabın ilk bölümlerinde, zekat veren için daha kolay, hak sahipleri için de daha maslahatlı olduğu zaman zekat ve cizyede bir mal yerine başka bir mal alınabileceğini zikretmiş idik.

Üçüncüsü: Halid kendi zekatının hepsini «Allah yolu»na tahsis edip bilinen sekiz sınıf(ın tamamın)a taksim etmemiştir. Rasulüllah (S.A.V.) de

bunu tasvib etmiş ve iyi karşılamıştır. Nitekim daha evvel Rasulüllah'ın, bir kere zekatı fakirlere, bir başka sefer borçlulara ve bir başka sefer de müeliefe-i kulub'a verdiğini söylemiştik. Bu kere de zekatı «Allah yolu»nda olmak üzere sarf etmiştir. Ve diğer sınıflara da aynı muamele yapılabilir..

Zekatın, Mahalli Olan Bölgede Taksim Edilmesi İle Başka Bir Bölgeye Taşınması ve Öncelikle Kime Verileceği Hakkında

1902 — Ebu Ubeyd dedi: Ebu Muaviye bize Ebu Bürde, Hammad ve İbrahim'den şöyle dediğini anlattı: «Zekat (hayvanların sulandığı) su ehline taksim edilir. Şayet burada ehil kimse yoksa, mal sahibi en yakın su bölgesine bakar. Burada bulduğu ehil kimselere zekatı taksim eder. Burada da bulmasa, yakınlık derecesine göre sonraki bölgelere (bakar).»

1903 — Ebu Ubeyd dedi: Said bin Ufeyr bize Yahya bin Eyyub ve İbni Cüreyc'den şöyle dediğini anlattı: Ömer bin Abdülaziz amillerine: «Zekatın yarısını (yerinde) (1) harcayın. Yarısını da bana gönderin.» diye yazdı. Ravi dedi: Ömer ertesi yıl ise şöyle yazdı: «Zekatın tümünü (yerinde) taksim ediniz.»

1904 — Ebu Ubeyd dedi: Hüşeym bize Muğire ve İbrahim'den anlattığına göre, o (İbrahim) zekatın bir beldeden başka bir beldeye taşınmasını mekruh görmekte idi. Akrabaya verilmek üzere taşınan zekat müstesna..

1905 — Ebu Ubeyd dedi: Yezid bize Mübarek bin Fedale ve Hasan'dan aynı tarzda bir rivayet anlattı.

1906 — Ebu Ubeyd dedi: Muhammed bin Kesir bize Hammad bin Seleme ve Ferkad es-Sebahî'den şöyle dediğini rivayet etti: Malımın zekatını Mekke'de taksim etmek üzere taşıyıp götürdüm. Derken, Said bin Cübeyr ile karşılaştım. Said bin Cübeyr bana: «Zekatını iade et ve kendi memleketinde taksim et» dedi.

1907 — Ebu Ubeyd dedi: Ali bin Sabit, Süfyan bin Said'den rivayetle bize şöyle nakletti: «Bir miktar zekat Rey'den Kufe'ye taşındı. Ömer bin Abdülaziz bu zekatı tekrar Rey'e iade etti.»

1908 — Muhammed bin Kesir, Numan bin Zübeyr'den rivayetle bize şöyle anlattı: Numan bin Zübeyr dedi ki: «Muhammed bin Yusuf Tavus'u

---

(1) «Yerinde» ifadesi Ebu Ubeyd'e ait olduğu için parantez içine alınmıştır.

Mihlaf üzerine amil tayin etti. Tavus (görev yerinde) zekatı zenginlerden alıp fakirlere verirdi. Görevi bittiği zaman Muhammed bin Yusuf ona: «Hesabını ver» dedi. Nu'man: Benim hesabım yok. Zira zenginden alıp miskine verirdim» diye karşılık verdi.

1909 — Ebu Ubeyd dedi: Hüşeym bize Husayn, Amr bin Meymun ve Ömer'den şöyle nakletti: Ömer vasiyyetinde şöyle demiştir: Benden sonraki halifeye şu, şu hususları ve badiye (çöl) araplarına iyi davranmasını tavsiye ederim. Zira onlar arapların aslı ve İslamın temel gücüdür. Benden sonraki halife mallarının etrafından (zekat) almasını ve bunu onların fakirlerine vermesini tavsiye ederim.

Ebu Ubeyd dedi: Bu rivayetin dayanağı Rasulüllah (S.A.V.)'In, Muaz'ı Yemen'e İslama davetçi olarak gönderdiği zaman ona telkin ettiği tavsiyedir: Rasulüllah şöyle buyurmuştu: «Şayet sana İslamı kabul ettiklerini bildirirlerse onlara: «Allah, zenginlerinizden alınıp fakirlerinize verilmek üzere mallarınızın zekatını sizlere farz kılmıştır» diye haber ver.

1910 — Ebu Ubeyd dedi: Aynı hadisi İbni Lüheya, Halid bin Yezid, Yahya bin Abdullah bin Sayfiyy, Ebu Ma'bed ve İbni Abbas'dan naklen Ebu'l-Esved de anlattı: Peygamber (S.A.V.) bahis konusu tavsiyeyi uzun bir hadiste Muaz'a buyurdular.

Bu babta Ali bin Ebî Talib'in hadisi de variddir.

1911 — Ebu Ubeyd dedi: Ahmed bin Yunus bana Ebu Şihab el-Hannat ve Ebu Abdullah es-Sakafî'den şöyle dediğini haber verdi: Ebu Ca'fer Muhammed bin Ali'nin şöyle dediğini işittim: Ali (R.A.) şöyle dedi: «Allah Teâlâ, fakirlere yetecek kadar zenginlere mallarında mükellefiyet koymuştur. Şayet fakirler aç, çıplak kalırlarsa ve zaruret içine düşerlerse, bu zenginlerin vermemezlik ettiği içindir. Bundan dolayı Allah'ın zenginleri hesaba çekmesi ve azaba duçar etmesi haktır.»

1912 — Ebu Ubeyd dedi: Alimler, bu hadislere dayanarak ittifak halindedirler ki, herhangi bir memleketin veya su bölgesi (2) nin ahalisi o memleketin zekatından yararlanmakta daha haklıdır. Tabii ki içlerinde bir ve daha çok ihtiyaç sahibi kimse bulundukça.. Hatta sözkonusu beldenin tüm zekatı orada sarfedilip zekat memuru, beraberinde zekattan bir şey kalmadan dönse bile..

1913 — Ebu Ubeyd dedi: Haccac bize İbni Cüreyc'den şöyle dediğini anlattı: Hallad bana Amr bin Şuayb'in kendisine şöyle rivayet ettiğini haber verdi: «Muaz bin Cebel orduda iken Rasulüllah (S.A.V.) onu Yemen'e amil tayin etti. Rasulüllah ve Ebu Bekir vefat ettikten sonra Muaz Hz.

---

(2) «Su bölgesi» tabirinden maksad, bölge halkının hayvanlarını suladıkları nehir, kaynak suyu veya göl gibi su kaynaklarının bulunduğu bölgedir.

Ömer'e geldi. Ömer (R.A.) onu görevine iade etti. Muaz Hz. Ömer'e zekatın üçte birini gönderince, Hz. Ömer bunu hoş karşılamadı ve şöyle dedi: «Ben seni vergi ve cizye toplayıcısı olarak göndermedim. Seni zenginlerin mallarından alıp, aldıklarını fakirlere vermen için gönderdim.» Muaz: «Ben sana, benden alacak kimse bulduğum halde sana bir şey göndermiş değilim» diye cevap verdi. Ertesi yıl Ömer'e zekatın yarısını gönderdi. Bunun üzerine iki zat aynı sözlerle birbirlerine hitapta bulundular. Üçüncü sene bütün zekatı Hz. Ömer'e gönderince, Ömer (R.A.) aynı tarzda onu uyardı. Muaz buna şöyle karşılık verdi: «Benden bir şey alacak kimse bulamadım.» (3)

1914 — Ebu Ubeyd dedi: Haccac bize İbni Cüreyc'den şöyle rivayet etti: İbni Cüreyc dedi ki: İbni Ebi'l-Ebyad bana Ebu Hazim, Zeyd bin Eslem ve Said bin el-Müseyyib'den şöyle anlattı: Hz. Ömer Muaz'ı Benî Kilab veya Benî Sa'd üzerine zekat memuru olarak tayin etti. (Topladığı zekatı), hiç bir şey bırakmayıncaya kadar, onlara taksim etti. Ve nihayet evine tek başına (yanına hiç bir şey almadan) döndü. Hanımı ona: Hani amillerin ailelerine getirdikleri paydan neler getirdin? diye sordu. Muaz: «Benimle beraber bir murakıp vardı» diye karşılık verince; hanımı, Rasulüllah ve Ebu Bekir'in yanında emin bir kişi idin. Ömer seninle bir murakıp mı gönderdi? diye söyledi ve bu konuyu arkadaşı olan kadınlar arasında yaydı. Haber Hz. Ömer'e ulaşınca Muaz'ı çağırdı ve şöyle dedi: «Seninle murakıp gönderdim mi?..» Muaz: «Ona söyleyecek başka bir ma'zeret bulamadım» diye cevap verdi. Hz. Ömer gülümsedi ve ona bir şeyler vererek; onu bunlarla razı et, dedi.

1915 — Ebu Ubeyd dedi: Haccac İbni Cüreyc'den naklen şöyle anlattı: İbni Cüreyc dedi ki: «Kanaatimce Muaz'ın «murakıp» sözünden maksadı Allah'dır.»

1916 — Ebu Ubeyd dedi: Bu babta Mamer, Semmak bin Fadl ve Şihab bin Abdullah el-Havlanî'den şöyle anlatılır: Abdullah el-Havlanî dedi ki: Ya'la bin Umeyye'nin ashabından olan Sa'd yola çıkıp Medine'ye Hz. Ömer'in huzuruna çıktı. Hz. Ömer neresini istiyorsun? diye sordu. Sa'd, cihad etmek istiyorum, diye cevap verdi. Hz. Ömer: «Memleketine dön, zira hakkıyla vazife görmek güzel bir cihaddır» diye karşılık verdi. Sa'd

---

(3) Bu tarihî belgeler islâmın fetih anlayışını ortaya koyar. Fetihten maksad, insanları gerçek adalet ve hürriyete kavuşturmaktır. Bazı cahil kişilerin iddia ettiği gibi sömürü veya bir bölgenin kaynaklarını başka bir bölgenin çıkarları doğrultusunda kullanmak değildir. (1914 nr. ri.) görüleceği gibi vali kendi hakkını bile görev yaptığı bölge halkına bırakmıştır. Bu ancak islâm tarihine mahsus bir meziyettir.

dönmek üzere iken Hz. Ömer ona şöyle dedi: «Mal sahibine uğradığınız zaman iyiliği ve iyilik ehlini unutmayınız. Malı üç bölüme ayırınız. Mal sahibine üç bölümden birini seçme imkânı verin. Daha sonra kalan iki bölümden birinden zekatı alınız. Zekatı, şu, şu yerlere harcayın. Sa'd der ki: Bizler zekatı toplamaya çıkardık. Ve ancak sopalarımızla dönerdik.»

1917 — Ebu Ubeyd dedi: Bütün bu hadisler gösteriyor ki, her bölge halkı müstağni kalıncaya kadar bölgesinin zekatını almakta daha haklıdır. Sünnetin bu esası getirmesi, bizce komşuluk hakları ile fakirlerin evlerinin zenginlerin evlerine yakın olmasından dolayıdır.

1918 — Eğer zekat memuru bilmeyerek bir beldeden başka bir beldeye zekatı naklederse ve o beldede zekata muhtaç kimse varsa, devlet reisi o zekatı onlara iade eder. Nitekim Ömer bin Abdülaziz böyle yapmıştır. Said bin Cübeyr de bu manada fetva vermiştir.

Ancak İbrahim ve Hasan, akrabasını gözetmek isteyen bir kişi için zekatın bir bölgeden başka bir bölgeye taşınmasına ruhsat vermişlerdir. Oysa ki, bu ancak hususi infakta sözkonusudur. Umumun hakkı olan ve devlet reislerinin idaresi konusuna giren zekatta ise bu caiz değildir. Ebu'l - Aliye de onlar gibi görüş beyan etmiştir.

1919 — Veki' bize Ebu Halde ve Ebu'l-Aliye'den şöyle rivayet etti: Ebu'l-Aliye zekatını Medine'ye nakletmekte idi.

Ebu Ubeyd dedi: Kanaatimizce Ebu'l-Aliye zekatını ancak akrabaları veya mevlaları için nakletmiştir.

1920 — Eğer devlet reisi bir beldedeki zekat ehlinin ihtiyacını bilmeden zekatı başkalarına taksim ederse veya amillerinden bir kısmı bunu yaparsa, sonra da bunun farkına varırsa; işte bu konuda Ömer bin Hattab'dan rivayet edildiğine göre, bu durumda olan zekat ehline ertesi yıl bunun iki misli zekat vermiştir.

1921 — Ebu Ubeyd dedi: Said bin Ebî Meryem bize Abdullah bin Lüheya, Ebu'l-Esved ve Muhammed bin Abdurrahman'dan şöyle anlattı: Muhammed bin Abdurrahman Umeyr bin Seleme ed-Düelî'nin şöyle anlattığını işitti: Umeyr, Ömer bin Hattab ile beraber çıktı. (Veya Ömer'le bulunmuş bir şahış ona anlattı. Ki, Umeyr yaşlı bir zat idi.) Umeyr dedi: Ömer (R.A.), öğle vakti bir ağacın gölgesinde yattığı bir sırada badiye araplarından bir kadın geldi. İnsanların yüzlerine dikkatle bakarak Hz. Ömere gitti. Kadın: «Ben fakir bir kadınım. Çocuklarım vardır. Müminlerin emiri Ömer bin Hattab Muhammed bin Mesleme'yi (bize) zekat memuru olarak tayin etmişti. Ancak bize bir şey vermedi. Allah rahmetini senden esirgemesin, bize yardımda bulunması için ona emir vereceğini umarız,» dedi. Bunun üzerine Hz. Ömer Yerfe'yi çağırdı.

— Bana Muhammed bin Mesleme'yi çağır, diye emir verdi. Kadın:

«Benimle beraber gelsen de ona gitsek benim işim açısından daha faydalı olur.» deyince; Hz. Ömer: «İnşallah senin ihtiyacını karşılar.» diye karşılık verdi. Yerfe' Muhammed bin Mesleme'ye varıp emre icabet etmesini söyledi. Muhammed bin Meslem gelerek: «Selam sana ey müminlerin emiri» dedi. Kadın (onu görünce) utandı. Ömer (R.A) dedi ki: «Allaha' yemin ederim ki, hayırlılarınızın izinden gitmeye azamî gayret göstermekteyim. Allah (C.C.) bu kadın için seni sorguya çekerse, cevabın ne olacak?» Bunun üzerine Muhammed bin Mesleme'nin gözleri yaşardı. Hz. Ömer devamla şöyle dedi: «Allah Tala, Peygamber'ini bize gönderdi. Onu tasdik ettik ve ona uyduk. O da Allah'ın kendisine emrettiği şekilde hareket etti. Zekatı hak sahibi olan fakirlere verdi, Allah, onun ruhunu teslim buyuruncaya kadar bu hal üzerine kaldı. Ondan sonra Allah hilafeti Ebu Bekir'e nasip buyurdu. Ebu Bekir de vefat edinceye kadar Rasulüllah'ın sünnetiyle amel etti. Ondan sonra hilafeti bana kısmet buyurdu. Ben de hayırlılarınız, (Rasulüllah ve Ebu Bekir)in yolundan gitmeye gayret gösteriyorum. Ben seni amil gönderirsem ona bu yılın ve geçen yılın zekatını öde. Ama olabilir ki, seni göndermem. Daha sonra Hz. Ömer bir deve getirilmesini emretti. Kadına (bir deve yükü) un ve zeytinyağı verdi ve şöyle dedi: «Bunları al ve Hayber'de bize yetiş. Zira Hayber'e gitmek üzereyiz. Kadın Hayber'de Hz. Ömer'e gelince ona iki dev daha istedi. Ve «Bunları al, Muhammed bin Mesleme size gelinceye kadar bunlar size yeter» Ona bu yıl ve önceki yılın zekatını size vermesini emrettim,» dedi.

1922 — Ebu Ubeyd dedi: Abdullah bin Salih bize Leys bin Sa'd ve Yahya bin Said'den aynı tarzda veya benzer bir rivayet nakletti. Şu kadar var ki, ravi burada şöyle demiştir: «Kadın bir ağaç altında uyuyan bir şahısı (Ömer'i) gördü. Ayaklarının parmaklarından çekerek onu uyandırdı. Ona: Sana ne oluyor diye sorunca, kadın kendisine Muhammed bin Mesleme'nin durumunu arzetti. Ömer ona: «Muhammed bin Mesleme'ye git ve kendisine bu şahıs (yani Ömer) seni çağırıyor, de. Kadın Ömer'e «şefaatçi böyle demez,» dedi. Hz. Ömer şöyle karşılık verdi: «Ona git ve sana dediğimi söyle, o mutlaka gelir.» Bunun üzerine kadın hazır bulunanların arasından geçerek Muhammed bin Mesleme'ye geldi. Ona Ömer'in sözünü söyleyince yerinden kalktı ve yürüdü. Kadın da onun peşinden yürüdü. Nihayet Hz. Ömer'in huzuruna vardı. Ravi sonra hadisin kalan bölümünü anlattı.

1923 — Ebu Ubeyd dedi: Bununla beraber zekatın bir beldeden başka bir beldeye taşınmasına delil kabul edilebilecek hadisler nakledilmiştir. Peygamber (S.A.V.)'in Kabisa bin Maharik'e yüklendiği kefalet dolayısıyla: «Bekle zekat bize gelinceye kadar.. Ya sana yardımcı oluruz veya senin kefaletini biz üstleniriz.» dediğini zikreden hadisleri gibi.. Görülüyor ki, Rasulüllah (S.A.V.) Kabisa'ya Hicaz ehlinin zekatından vermeyi uygun gör-

müştür. Halbuki Kabisa Necid ehlindendir. Aynı şekilde zekatın Necid'den Hicaz ehline nikletmeyi de uygun görmüştür.

1924 — Yine Adiy bin Hatim'in Peygamber (S.A.V.)'den sonra Riddet günlerinde zekatı Ebu Bekir'e götürmesini anlatan hadis de aynı anlamı taşımaktadır.

1925 — Hz. Ömer'in Remade (kıtlık) yılından sonra amil olarak gönderdiği İbni Ebî Ziab'a: «Onlardan iki yıllık zekat al. Zekatın yarısını onlara (fakirlerine) yarısını da bana getir.» dediğini anlatan rivayet de aynı manaya gelir.

1926 — Yine Muaz'ın Yemen ehline: «Bana elbise veya giyecek bir şey getirin, onu zekat yerinde sizden alıayım. Zira bu sizler için daha kolay, Medine'deki muhacirler için de daha yararlıdır» diye söylediğini zikredilen rivayet de bu bapta mutalaa edilmektedir.

Ebu Ubeyd dedi: Ancak bu hadislerin tefsiri şöyledir: Zekat bahsedilen bölgelerin ahalisinin ihtiyacından artmış ve kendileri zekattan müstağni kalmış olmaları gerekir. Nitekim Ömer ve Muaz'dan da aynı manada rivayetler nakletmiş idik.

1927 — Ebu Ubeyd dedi: Ebu Muaviye bize İbni Ebî Leyla, Hakem, Muksim ve İbni Abbas'dan «Sana neyi harcayacaklarını soruyorlar. De ki, ihtiyacınızdan geri kalanı harcayın.» ayeti hakkında soruldu. O şöyle cevap verdi: Fazlalık zenginliktendir.

Mal Sahibinin Çıkardığı Zekatın Kaybolması Veya Bilmeyerek Zekatını Bir Zengine Vermesi Hakkında

1928 — Ebu Ubeyd dedi: Abdullah bin Mübarek bize Yunus bin Zeyd el-Eylî ve Zührî'den naklen, malı sahibinin çıkardığı malının zekatının kaybolması hakkında şöyle dediğini anlattı: «Bizim bu konuda görüşümüz ancak odur ki, kişi zekatını ödeyinceye kadar onun zimmetindedir.»

1929 — Ebu Ubeyd dedi: Yezid aynı konuda Hişam ve Hasan'dan bize şöyle rivayet etti: Hasan dedi ki: «Kişi, zekatını tekrar çıkarsın diye çıkarmaz.»

1930 — Ebu Ubeyd dedi: Abdülvehhap bize Ata' Said bin Ebî Arube, Katade ve Hasandan şöyle dediğini nakletti: «Kişi zekatını gerçek yerlerine koyuncaya kadar mükellefiyetten kurtulamaz.»

1931 — Abdullah b. Mubarek bize Said b. Arube Ebu Ma'şer, veya Hammad - ve İbrahimden şöyle dediğini anlattı: «Mal sahibinin çıkardığı zekat kaybolursa onu mükellefiyetten kurtarmaz.»

1932 — Ebu Ubeyd dedi: Ebu'n-Nadr bize Şu'be'den şöyle dediğini an-

lattı: «Hakem bin Uteybe'den aynı mevzuu sordum. O: Bu durumda olan mal sahibinin zekatını tekrar çıkarması gerekir.» diye cevap verdi.

Ebu Ubeyd dedi: Bu mevzuda bir diğer görüş daha vardır:

1933 — Muaz bize Eş'as ve Hasan'dan naklen, malının zekatını, taksim etmesi için, başka bir şahısa teslim ettikten sonra zekatı kaybolan bir şahıs hakkında şöyle dediğini anlattı: «Mal sahibi, bu durumda mükellefiyetten kurtulur.»

1934 — Ebu Ubeyd dedi: Abdulvehhab bin Ata' bize Said bin Ebî Arube ve Katadeden şöyle dediğini anlattı: «Kişi, malının zekatını malından ayırdığı zaman, mükellefiyetten kurtulmuş sayılır.»

Ebu Ubeyd dedi: Bu konuda bizim görüşümüz Hasan'ın evvelki görüşü ile İbrahim, Hakem ve Zührî'nin görüşüne muvafıktır. Buna göre sözkonusu durumlarda zekat ödemiş sayılamaz. Zira zekatı fakirlere veya İmama vermek zenginlerin görevidir. Binaenaleyh zekatı kaybolan kimse zekatını ödemiş sayılmaz. Allah (C.C.) şöyle buyurur:

«Eğer sadakaları aşikar verirseniz, o ne güzel şeydir! Eğer sadakaları gizlerseniz ve böylece fakirlere verirseniz, bu sizin için daha hayırlıdır.» (1) Oysa ki, zekatı kaybolan kimse fakirlere bir şey ödemiş değildir.

Zekatın kaybolması hakkında varid olan rivayet ve görüşler bunlar.. Zekatını bilmeyerek bir zengine veren kimsenin durumuna gelince:

1935 — Hüşeym bize Yunus ve Hasan'dan naklen, zengin olduğu halde fakir sandığı bir kimseye zekatını veren bir şahıs hakkında şöyle rivayet etti: Hasan dedi ki: Bu durumda olan kimsenin verdiği zekat mükellefi sorumluluktan kurtarmaya yeterlidir.

1936 — Muaz bize Eşa's ve Hasan'dan aynı tarzda bir rivayet nakletti.

1937 — Ebu Ubeyd dedi: Daha sonra alimler bu bapta ihtilaf etmişlerdir. Kimisi yukarıki görüşe uygun görüşler ortaya atmışlar, kimisi de mal sahibinin tekrar zekatını çıkarması gerektiğine kail olmuşlardır. Kanaatimce her iki taraf da zekatı bu konuda namaza benzetmişlerdir. Zekatın makbul olduğunu savunanlar, bir kimsenin bilmeyerek kıbleye doğru kılmadığı namaza benzetmişlerdir. Bu kişiye namazı iade etmek gerekli değildir. Diğer grup ise, zekatı bir kimsenin bilmeyerek abdetsiz kıldığı namaza benzetmişlerdir. Bu durumda olan kişi namazını iade etmek zorundadır.

1938 — Bu konuda bizim görüşümüz zekatın, bilmeyerek kıbleye doğru kılınmayan namaza daha çok benzemesidir. Oysa ki, bu durum önceki konuya benzememektedir. Zira insanların görevi ancak ehil kimseleri araştırmaktır. İnsanlar gerekli araştırmayı yaptıktan sonra, ehil olmayan yer-

---

(1) **el-Bakara: 271**

lere harcansa bile, vecibelerini yerine getirmiş sayılırlar. Zira onların bilgisi dışında cereyan eden bir durumdur.

1939 — Bu konuda esas, Rasulüllah (S.A.V.)'in, kendisine gelip zekat isteyen iki şahısa: «Dilerseniz, size vereyim. Ancak zekatta zengin ve kazanabilecek güçte olan kimsenin hakkı yoktur.» diye buyurduğunu içeren hadistir. Rasulüllah (S.A.V.) bahis konusu olan iki kişiye henüz fakirlik iddiasında bulunmadan, zekat vermişlerdir. Zira zengin olduklarına dair bilgisi yoktu. Bundan dolayıdır ki, Rasulüllah sadece gereken uyarıda bulunmayı gerekli görmüştür. Ve zekatını veren her kimse için ancak bunu yapmak gereklidir.

Fakir İle Miskinlerin Zekattan Hisseleri Ve Te'vilde Fakir İle Miskin Mefhumlarının Tarif Ve Tefriki Hakkında

1940 — Ebu Ubeyd dedi: Halid bin Amr bize Süfyan, Mensur ve İbrahim'den naklen: «Zekat, ancak fakirler, miskinler... içindir.» (1) ayeti hakkında şöyle dediğini anlattı: «Bunların, Allah yolunda hicret eden muhacirler olduğu söylenmiştir.»

1941 — Ebu Ubeyd dedi: Yezid bize Cerir bin Hazim, Ali bin el-Hakem ve Dahhak bin Hazim'den şöyle dediğini nakletti: «Fakirler hicret eden yoksullar anlamına; miskinler de hicret etmeyen fakirler manasına gelir.»

1942 — Abdullah bin Salih bize Muaviye bin Salih, Ali bin Ebî Talha ve İbni Abbasdan şöyle anlattı: İbni Abbas dedi ki: «Fakirler, müslümanların yoksulları, miskinler de dilencilerdir.»

1943 — Ebu Ubeyd dedi: Yahya bin Said bize Abdulvaris bin Said, İbni Ebî Necih ve Mücahid'den şöyle dediğini nakletti: «Fakir, dilenmeyen yoksul, miskin ise dilenen yoksul demektir.»

1944 — Ebu Ubeyd dedi: Yazid bize Cerir bin Hazim, bir zat ve Cabir bin Zeyd'den aynı tarzda bir rivayet nakletti; Cabir dedi ki: «Fakir dilenmeyen, miskin ise dilenen yoksul demektir.»

1945 — Ebu Ubeyd dedi: Haccac bize İbni Cüreyc, Amr bin Ata' ve İkrime'den şöyle rivayet etti: İkrime dedi ki; «Fakir mali durumu zayıf olandır. Miskin ise yiyecek dilenen kimsedir.»

1946 — Ebu Ubeyd dedi: İsmail bin Ca'fer bize Şerik bin Abdullah bin

(1) **Tevbe: 60**

Ebî Nemr, Ata' bin Yesar ve Ebu Hüreyre'den şöyle dediğini rivayet etti: Rasulüllah (S.A.V.) şöyle buyurmuştur: «Miskin, bir iki hurma, bir iki lokma ile kendisine yardım edilen kimse değildir. Belki miskin afif (aşağılatıcı el açmaktan kaçınan) kimsedir. Dilerseniz şu ayeti okuyunuz: «Onlar iffetlerinden dolayı insanları rahatsız edip bir şey istemezler...» (2)

Ebu Ubeyd dedi: Fakir ile miskin arasındaki fark budur. Bundan başka alimler «Kani'», «Mu'terr» (el, avuç açan), «Bais (zaruret içinde olan yoksul)» ve fakir femhumlarını da tarif ve tefrik etmişlerdir. Ki bütün bunlar sadaka (zekat) ehlindedir.

1947 — Ebu Ubeyd dedi: Yahya bin Said bize Varis bin Said, İbni Ebî Necih ve Mücahid'den naklen: «Onlardan (kurbanlıklardan) yeyin ve zaruret içinde kıvranan fakiri doyurun» (3) Hac ayeti hakkında şöyle dediğini nakletti: «(Ayette geçen) bais (zaruret içinde bulunan kimse) ile fakir kelimeleri aynı anlama gelmektedir.»

1948 — Ebu Ubeyd dedi: Haccac bize İbni Cüreyc, Ömer bin Ata' ve İkrime'den şöyle dediğini rivayet etti: «Fakir, mali durumu zayıf olan kişidir. «Bais» zaruret içinde kıvranan kimsedir. «Kani» ise temah eden kişidir.»

1949 — Ebu Ubeyd dedi: Hüşeym bize anlattı; dedi ki: «Muğire İbrahim'den naklen «Kani» ve «Mu'terr» kelimeleri hakkında şöyle anlattı: «Bir tanesi dilenci, bir tanesi de komşu anlamına gelir.»

1950 — Ebu Ubeyd dedi: Abdurrahman bize Süfyan, Fırat el-Kazzaz ve Said bin Cübeyr'den şöyle dediğini anlattı. «Kani, dilenen kişidir. Mu'terr ise dilenmekte seni rahatsız eden kimsedir.»

1951 — Ebu Ubeyd dedi: İsmail bin İbrahim bize Leys ve Mücahid'den şöyle dediğini anlattı «Kani'» dilenen komşudur. Mu'terr ise ihtiyacını açıklayan ancak dilenmeyen kimsedir.

1952 — Ebu Ubeyd ded.: Hüşeym bize nakletti; dedi ki: Mansur ve Yunus Hasan'dan rivayetle bize şöyle anlattılar: Hasan dedi ki: «Kani'» kişinin önünde boynunu büküp dilenen kimsedir. Mu'terr ise ihtiyacını açıklayan ancak dilenmeyen kimsedir.

1953 — Ebu Ubeyd dedi: Ammar bin Muhammed es-Sevrî, Mensur ve Mücahid'den rivayetle bize şöyle anlattı: Mücahid dedi ki: «Kani'» evinde oturan (dilenmeyen) kimsedir. Mu'terr ise, insanların önüne çıkıp dilenen kişidir.»

---

(2) **Bakara: 273**
(3) **el-Hacc: 28**

Zekat Memurları İle Müellefetu'l-Kulub'un Zekat Hisseleri Hakkında

1954 — Ebu Ubeyd dedi: İsmail bin İyyaş bize Muhammed bin İshak, Asım bin Amr bin Katade, Mahmud bin Lebid ve Rafı' bin Hudeyc'den şöyle dediğini rivayet etti: «Rasulüllah (S.A.V.)'in şöyle buyurduğunu işittim: «Hakkıyle görev yapan zekat memuru, görevinden dönünceye kadar Allah yolunda savaşan gazi gibidir.»

1955 — Ebu Ubeyd dedi: Ebu'l-Esved bize İbni Lüheya ve Yezid bin Amr el-Muakırî'den ve Ukbe bin Amir el-Cühenî'nin şöyle dediğini işiten zattan şöyle rivayet etti: Amir el-Cühenî dedi ki: Rasulüllah bizleri zekat memuru olarak gönderdi. Zekattan yememiz için kendilerinden izin istedim; o da izin buyurdular.

1956 — Eu Ubeyd dedi: Ahmed bin Osman bize Mübarek ve İbni Lüheya'dan şöyle anlattı: Bükeyr bin Abdullah bin Eşecc' Süleyman bin Yesardan naklen bana şöyle rivayet etti: İbni Ebî Rebia zekat memuru olarak topladığı zekatı getirdi. Geldiğinde Ömer bin Hattab (R.A.) yanına gitti. Hz. Ömer onlara hurma ikram etti. Kendileri yediler; Ömer ise yemekten kaçındı. Bunun üzerine İbni Ebî Rebia ona: ««Allah'a yemin ederim ki biz zekat hayvanlarının sütünü içmekte ve ondan yararlanmaktayız.» dedi. Ömer «Ey İbni Ebî Rebia, benim durumum senden farklıdır. Sen onların kuyruğunun peşinden gidiyorsun. —Ve onların kuyruğuna uyuyorsun—. Bu sebeple de onlardan yararlanabiliyorsun. Bundan dolayı durumun benimkinden farklıdır.»

1957 — Ebu Ubeyd dedi: Abdullah bin Salih bize Leys, Yunus ve İbni Şihab'dan naklen zekat memurlarının hisseleri hakkında şöyle dediğini rivayet etti: «Her kim emanetle ve iffetli olarak zekat memurluğu görevinde bulunursa, yüklendiği görev ve topladığı zekat oranında kendisine hisse verilir. Aynı zamanda beraberinde çalışan memurlara da yüklendikleri sorumluluğa göre hisse verir. Bunlara verilecek hisse bu hissenin dörttebiri oranına kadar yükseltilebllIr.

1958 — Ebu Ubeyd dedi: İbni Bükeyr, Malik'den bize şöyle anlattı: Malik dedi ki: Amil'in zekatta tahdid edilmlş bir hissesi yoktur. Bu, imam (devlet reisi)nin ictihad ve tasvibine bağlı bir husustur.

1959 — Ebu Ubeyd dedi: Süfyan ve Irak ehlinin görüşleri de Malik'in görüşü gibidir. Bizce de uygulama için esas teşkil eden görüş, bu hisseyi muayyen bir miktarı halinde sınırlandıran görüş değil, yukarıki (Malik'in) görüşüdür. Binaenaleyh eğer bu hisse muayyen bir miktar halinde sınırlandırılmış olsaydı, malum sekiz sınıfın hepsi aynı şekilde hisselerinin tes-

bit edilmiş olması gerekirdi. Oysa, görüşümüze göre bunlar (zekat amilleri) müslümanların idarecileri olup diğer amiller, emirler, yöneticiler ve vergi memurları gibidirler. O halde bunların (devlet) malından alacakları hisse görev ve emekeri nisbetindedir. Hakları ne ise, odur. Bu ölçüden daha az veya daha çok yararlandırılmaları uygun değildir. Amillerin hissesi hakkında varid olan rivayet ve görüşler bunlar... «Müellefetü'l-Kulub»un hissesine gelince:

1960 — Muhammed bin Kesir bize Hammad bin Seleme, Humeyd ve Hasan'dan naklen: «ve'l-müellefit kulubuhüm» (1) ayeti hakkında şöyle dediğini nakletti: «İslama (yeni) girmiş kimselerdir.»

1961 — Ebu Ubeyd dedi: Haccac bize İbni Cüreyc'den şöyle anlattı: İbni Cüreyc dedi ki: «Müellefe-i Kulub, Rasulüllah (S.A.V.)'in atiyyelerle gönüllerini yumuşatmak istediği Uyeyne bin Hısn ve maiyyetindekilerle Akra' bin Habisdir.»

1962 — Ebu Ubeyd dedi: Abdullah bin Salih bize Leys, Yunus ve İbni Şihab'dan şöyle dediğini anlattı: «Müellefe-i Kulub, kendilerine, insanlara ayrılan atiyyelerden hisse ayrılanlarla atiyyesi olmayan ve öncü birlikler halinde savaşa katılan ve aynı zamanda fakir olup dilenmeyen kimselerdir.»

Ebu Ubeyd dedi: Halbuki amme nazarında sözkonusu ayetin te'vili hak kında bilinen ve Hasan ile İbni Cüreyc'in naklettiğine göre «Müellefe-i Kulub» atiyye ile kalpleri alıştırılmak istenen ve müslümanlardan sayılmayan kimselerdir. Ki, sonradan insanlar bugün için aynı durumda olan insanlar konusunda ihtilaf etmişlerdir.

1963 — Bazı alimler demişlerdir ki,ayette bahis konusu edilen bu grup Peygamber (S.A.V.) döneminde mevcuttu, bugün için bunlar bahiskonusu değildir.

1964 — Hasan ve İbni Şihab'in görüşlerine göre ise aynı grup her zaman için bahiskonusudur. Bana göre doğrusu da budur. Zira bu konudaki ayet muhkem olup Kitap veya Sünnetten bir hüküm ile neshedildiği hakkında bir şey bilmiyoruz.

1965 — Buna göre şayet bu durumda olan bir grup insan mevcut olursa ve İslama rağbet göstermeyip faydalanmak gayesinde olurlarsa, aynı zamanda da onların ayrılmalarında ve irtidad ettikleri takdirde onlarla savaşmakta, sahip oldukları nufuz ve kuvvetten dolayı, islama zarar gelecekse, İmamın (devlet reisi) bunlara zekattan hisse ayırmayı uygun görürse,

---

(1) Tevbe: 60

ayırabilir. Bunun da üç nedeni vardır: Birincisi Kitap ve Sünnete uymak, ikincisi müslümanları korumak. Üçüncüsü imamın islamla olan münasebetleri neticesinde islamı daha iyi kavramaları ve islama olan rağbetlerinin artacağından umudunu kesmemiş olması şarttır.

Zekatta Köle Ve Borçluların Hissesi Hakkında

1966 — Ebu Ubeyd dedi: Ebu Muaviye bize A'meş, Hassan Ebu'l-Eşres, Mücahid ve İbni Abbas'dan şöyle rivayet etti: «İbni Abbas, kişinin zekatını hac için vermesi ile onunla köle azad etmesinde bir beis görmezdi.»

1967 — Ebu Ubeyd dedi: Ebu Bekir bin İyyaş bize A'meş, İbni Ebî Necih, Mücahid ve İbni Abbas'dan şöyle dediğini anlattı «Malının zekatından köle azad et.»

1968 — Ebu Ubeyd dedi: Hüşeym bize Yunus ve Hasan'dan şöyle rivayet etti: «Hasan, kişinin kendi malının zekatı ile bir kimseyi satınalıp azad etmesinde bir beis görmezdi.»

1969 — Ebu Ubeyd dedi: Hüşeym bize Muğire ve İbrahim'den anlattığına göre, o bunu mekruh görmekte idi.

1970 — Muhammed bin Ca'fer bize Şube, Muğire ve İbrahim'den anlattığına göre, o, mirasından dolayı, bunu mekruh görmüştür.

1971 — Abdurahman bin Mehdi bize Ca'fer bin Ziyad, Muğire ve İbrahim'den şöyle anlattı: İbrahim dedi ki: «Zekattan kölelere (hürriyete kavuşmaları için) yardım edilir. Ama onunla azad edilmez.»

1972 — Ebu Ubeyd dedi: Abdurahman bize Ca'fer bin Ziyad, Ata' bin Saib ve Said bin Cübeyr'den şöyle dediğini anlatı: «Malının zekatı ile azad etme. Zira bu, vela' intac eder.»

1973 — Ali bin Asım'dan Ata' bin Saib ve Said bin Cübeyr'den şöyle anlattığını işittim: Said bin Cübeyr de bunu mekruh görmüştür.

1974 — Ebu Ubeyd dedi: Abbad bin Avvam bize şöyle dedi: Bir zat bize Hammad ve İbrahim'den şöyle dediğini rivayet etti: «Bir ölünün borç ve tekfini için zekattan verilmez.»

Ebu Ubeyd dedi: Irak ehlinden bir çoğu bu görüştedir. Yani zekat ile köle azad etmeyi mekruh görmüşlerdir. Bunun nedeni de, İbrahim ve Said bin Cübeyr'In hadislerinde anlatıldığı vechile mirası ve veli olma vasfını kazandırmasıdır.

Ebu Ubeyd dedi: Ancak İbni Abbas'ın görüşü bu konuda bize gelen rivayetlerin en üstünüdür. Kaldı ki İbni Abbas uyulmaya daha layık olup te'-

vili daha iyi bilmektedir. Hasan da bu konuda ona uymuş ve bir çok alim de bu görüş üzerinde ittifak etmişlerdir.

İbni Abbas'ın görüşünü —veya azad eden kişiyi— teyid eden bir husus da şudur: Her ne kadar kişi, azad edeceği kölenin mirasını kazanmağa hak kazanıyorsa da, velisi bulunduğu bu kişi ne malumdur ki, işleyeceği bazı cinayetler dolayısıyla velisine ve velisinin kavmine diyet ödeme külfetleri yüklemesin.

Bundan başka bu konuyu uygun görmeyenler, aynı zamanda kişinin ana ve babasına veya bazı akrabalarına zekat vermesini de uygun görmemeleri gerekmez mi? Zira bu durumda da zekat verilen akraba, ölmesi halinde miras yoluyla verdiği zekat tekrar kendisine dönebilir.

1975 — Böyle bir görüş de Rasulüllah (S.A.V.) in sünnetine aykırıdır. Zira Rasulüllah, annesine bir arazi parçasını tasadduk eden kişiye, annesi ölüp tarlası ona geri dönünce; şöyle buyurdu: «Sen ecrine nail oldun, malın da sana döndü.»

Ebu Ubeyd dedi: O halde zekatın miras yoluyla sahibine dönmesi Rasulüllah (S.A.V.) tarafından müsamaha ile karşılanmışsa, azad edilmiş kölenin malının velisine dönmesi daha çok müsamaha ile karşılanması ve daha çok caiz olması gerekmez mi?

İbni Abbas'ın köle azad etmek hakkındaki görüşü budur..

1976 — Aynı zatın hac için zekatın verilmesi konusundaki görüşüne gelince: Ben bu görüşün sağlam bir şekilde İbni Abbas'dan nakledilip edilmediği hakkında kesin bir bilgiye sahip değilim. Zira bu konuda İbni Abbas'dan nakledilen rivayeti yalnızca Ebu Muaviye nakletmiştir. Şayet bu rivayet İbni Abbas'a sahih bir şekilde dayanıyorsa, bizce İbni Abbas bu durumda « ..Allah yolunda ve İbni sebil (yolcu) için.» (1) ayetini tevil etmek suretiyle hacc'ı da «Allah yolunda» sınıfından kabul etmiştir. Nitekim İbni Ömer sözkonusu ayet (teki mefhumu) aynı vasiyet konusunda tevil etmiştri:

1977 — İbni Ömer'den; Allah yolunda otuz dirhem vasiyet etmiş olan bir kadın hakkında soruldu: «Bunlar hac için verilebilir mi?» İbni Abbas: «O da Allah yolu değil mi?» diye cevap verdi.

Yukarı ki hadisi İbni Avn, Enes bin Sirin ve İbni Ömer'den naklen İsmail bin İbrahim ve Muaz'ın tahdis ettiklerini işittim.

1978 — «Allah yolunda» «ile» «Köleler için» (2) mefhumlarının farklı olması şundan ileri gelmektedir: Birinci mefhum, ayette mana yönünden tahdid edilmemiştir. Bu konuda görüş beyan edenler ayeti tevil etmişler-

---

(1) Tevbe: 60
(2) Tevbe: 60

dir. «Köle azad etmek» ise açık olarak «köleler için..» (3) tabiri ile yer almıştır.

1979 — Zekatın doğrudan doğruya kölelerin azad edilmesini uygun görmeyenler, bunun mükateb kölelere yardım anlamında kabul etmişlerdir. Zekatı köle azad etmekte harcanmasına cevaz verenler ise ayeti «umum»a hamletmişlerdir.

1980 — Ölünün borçlarını ödemek ve tekfini için zekattan vermek, cami kurmak ve nehir (kanal) açmak gibi hayır işlerinde harcamak ise; Süfyan ile Irak ehli ve diğer alimler bu gibi harcamaları zekattan karşılamayı cazi görmemişlerdir. Zira bu konular malum sekiz sınıfa dahil değildir.

1981 — Ebu Ubeyd dedi: Hayatta olan borçlu ile ölmüş borçlu arasında bu konuda fark bulunması şundan dolayıdır: Ölmüş olan kimsenin zimmetindeki borçlar varise geçmiş olmaktadır. Şayet ölü tereke bırakır ve borçlu ölürse, borcu mirastan karşılanır. Halbuki bunun borcunun zekattan karşılanması sözkonusu değildir. Şayet ölünün malı yoksa varisi onun mükellefiyetlerinden sorumlu olmadığı gibi borçlarını ödemekle de mükellef değildir. Zira bu borcu kendisi tahakkuk ettirmiş değildir. Bu nedenledir ki, alimler ölünün borçlarını ödemek için zekattan verilmeyeceğinde ittifak etmişlerdir. Buna karşılık hayatta olan borçluya Kitap ve Sünnet ile zekat verilebilir.

1982 — Kur'an'ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur: «Zekat... borçlular... içindir.» (4)

1983 — Sünnete gelince: Bu konuda Rasulüllah (S.A.V.) in Kabisa bin Maharık'a, mükellef bulunduğu kefalet veya borç dolayısıyla; «Zekat bize gelene kadar bekle; ya bu mükellefiyetinde sana yardım eder veya onu senin yerine biz taşıyalım.» buyurmasıdır.

Allah Yolunda Savaşanlarla Yolda Kalmışların Zekat Hisseleri Hakkında

1984 — Ebu Ubeyd dedi: Yahya bin Said bize Süfyan, Zeyd bin Eslem ve Ata' bin Yesar şöyle dediğini anlattı: Rasulüllah (S.A.V.) buyurdu ki: Beş kişi müstesna, zekat zengin bir kimse için helal değildir. Zekat memuru, zekatı malıyla satınalan, fakir olan komşusuna verdiği zekatı, komşusu tarafından kendisine hediye olarak iade edilen kimse, Allah yolunda savaşan gazi veya borçlu olan kişi..

(3) Tevbe: 60

(4) Tevbe: 60

Ebu Ubeyd dedi: Böylece Rasulüllah (S.A.V.) zengin dahi olsa Allah yolunda savaşana zekattan hisse almasına ruhsat vermiştir. Bu hadis bizce «Allah yolunda» (1) eyitinin tefsiridir. Gazilerin zekatta hisse sahibi olduklarını belirten bu hadisten başka bir hadis daha işitmediğimiz gibi bu konuda bir başka eser bilmiyoruz.

1985 — İbn-i Sebil (yolcu)e gelince: Hallam bin Salih el-Absî, Si'r bin Malik el-Absî'den bize şöyle anlattı: Malik el-Absî dedi ki: «Bir arkadaşım ile birlikte bize ait iki devenin sırtında hacca gittik. Hacc vazifemizi yerine getirdikten sonra döndük. Medine'ye vardığımız zaman Ömer bin Hattab'a giderek dedim ki: «Ey müminlerin emiri, arkadaşım ile birlikte hacca gittik. Hac farizamızı yerine getirdik ve döndük. Ey müminlerin emiri, bizi yurdumuza ulaştır ve bize binek ver. Ömer şöyle karşılık verdi: «Bana iki devenizi getirin.» Develeri getirdim. Hz. Ömer onları yere çöktürerek sırtlarına baktı. Sonra Aclan ismindeki hizmetçisini çığararak ona: «Bu iki deveyi götür zekat develerinin bulunduğu koruluğa bırak ve bana itaatkar iki genç deve getir.» dedi. Aclan Ömer'e söylediği iki deveyi getirdi. Ömer (R.A.) «Bu iki deveyi al. Allah sizi yerinize ulaştırsın. Memleketine vardığın zaman bunları tutar bırakırsın veya satar ve infakta bulunursun.»

Ebu Ubeyd dedi: Müslümanların birbirlerinin malında hak sahibi bulunduğu zekat konusu bu.. Zimmet ehli ise, zekatta farklı bir hükme tabidir.

Zimmet Ehline Zekattan Vermek Ve Bu Konuda Makbul Olan Atiyyelerle Makbul Olmayan Atiyyeler Hakkında

1886 — Ebu Ubeyd dedi: Cerir bin Abdülhamid, Leys ve Mücahid'den naklen bize şöyle rivayet etti: Mücahid dedi ki: Yahudi ve hıristiyan bir kimseye zekat verme. Ancak bir (fakir) müslüman görmezsen, o müstesna..

1987 — Ebu Ubeyd dedi: Yahya bin Said, Eş'as ve Hasan'dan naklen bize şöyle rivayet etti: Hasan dedi ki: «Hıristiyan, yahudi ve mecusi bir kimseye zekattan verilmez.»

1988 — Ebu Ubeyd dedi: Abdurrahman, Süfyan ve İbrahim bin Muhacir'den naklen bize şöyle rivayet etti: İbrahim dedi ki: «İbrahim en-Nahaî'ye:

(1) Tevbe: 60

— Bizim yahudi ve hıristiyan süt analarımız vardır. Onlara zekat verebilir miyim? diye sordum. İbrahim en-Nahaî: «Zekattan verirsen olmaz,» diye cevap verdi.

1989 — Ebu Ubeyd dedi: Yezid bize İsrail, Abdülkerim el-Cezerî ve İkrime'den şöyle dediğini anlattı: «Zimmilere zekat verme. Ama onlara —Ebu Ubeyd dedi: Sanırım zekattan olmayan maldan dedi— atiyye ver.»

1990 — Yezid bize Hişam ve Hasan'dan şöyle rivayet etti: «Zimmet ehlinin vacip olan hiç bir infakta hakları yoktur. Ancak kişi dilerse vacip infak dışında kalan sadakalardan kendilerine verebilir.»

Ebu Ubeyd dedi: Alimlerin zimmilere zekattan vermeyi mekruh görmeleri bizce Rasulüllah'ın zekat konusuna değindiği zaman; «zekat (müslümanların) zenginlerinden alınıp fakirlerine verilir.» diye buyurduğu hadise dayanmaktadır. Rasulüllah (S.A.V.) böylece zekatı müslümanlara mahsus kılmış ve diğerlerine bunda hak tanımamıştır. Bu konuda asıl budur.

Rasulüllah (S.A.V.)'in bu konuda bir hadisi daha vardır:

1991 — Ebu Ubeyd dedi: Ebu Naim bana Süfyan, İbrahim bin Meysere, Osman bin Abdullah bin Esved ve Abdullah bin Hilal es-Sakafî'den şöyle dediğini nakletti: «Rasulüllah (S.A.V.)'e bir adam geldi. Adam: Ey Allah'ın Rasulü, zekattan bir keçi yavrusu veya bir keçi için az kala öldürülyordum. dedi. Rasulüllah (S.A.V.) Eğer muhacirlerin fakirlerine verilen bir hak olmasaydı, onu almazdım, diye buyurdular.

Ebu Ubeyd dedi: İşte bu, hususi manasında zekattır.

Farz olmayan zekata gelince: Bu konuda Kitapta ruhsat varid olmuş ve Sünnet de bu esasa göre oluşmuştur.

1992 — Ebu Ubeyd dedi: Ahmed bin Osman bize İbni Mübarek, Süfyan, A'meş, Ca'fer bin İyas, Said bin Cübeyr ve İbni Abbas'dan şöyle rivayet etti: İbni Abbas dedi ki: «Bazı müslümanların Benî Kureyza ve Benî Nadir'den hısımları vardı. Bu hısımlarına sadaka vermekten sakınırlar ve islama girmelerini çok arzu ederlerdi. Bunun üzerine şu ayeti kerime nazil oldu: «Onların yola gelmesi senin üzerine borç değil.. Şu kadar var ki, Allah dilediğini yola getirir. Malınızdan hayır adına ne harcarsanız, hep kendi menfaatiniz içindir. Şayet siz ancak Allah rızasını gözeterek verirseniz onun sevabı tam olarak size ödenir. Hakkınız yenmez ve size zulüm edilmez.»(2)

1993 — Ebu Ubeyd dedi: Abdurrahman bin Mehdi bize Abdullah bin Mübarek, İbni Lüheya', Zühre bin Ma'bed ve Said bin el-Müseyyib'den anlattığına göre Rasulüllah (S.A.V.) yahudilerden bir aileye tasadduktan bulundu. Ki, hala ondan yararlanmaktadırlar.»

1994 — Ebu Ubeyd dedi: İbni Ebî Meryem, İbni Lüheya' ve Yezid bin

(2) el-Bakara: 272

el-Had'dan naklen bize şöyle anlattı: «Peygamber (S.A.V.)'in zevcesi Safiyye akrabaları olan iki yahudiye sadaka verdi. Bu sadaka otuz bin dirheme satıldı.»

1995 —Ebu Ubeyd dedi: Yezid bin Harun Abdullah bin Mervan'dan naklen bize şöyle anlattı: Abdullah dedi ki: Mücahid'den:

— Benim müşrik bir akrabam vardır. Ondan alacağım vardır. Bu alacağımı ona bırakabilir miyim? diye sordum. Mücahid: «Evet hem de ona sıla-i rahimde bulun.» diye cevap verdi.

1996 — Ebu Ubeyd dedi: Haccac bize İbni Cüreyc'den naklen: «Yoksula, yetime, esire seve seve yemek yedirirler.»(3) ayeti hakkında anlattığı rivayette şöyle dediğini anlattı: «O gün (bahiskonusu edilen) esir ancak müşrikierdendi.»

Ebu Ubeyd dedi: İbni Cüreyc demek istiyor ki, Cenab-ı Allah müşrikleri yedirmekten ötürü (yedirenleri) övmüştür.

1997 — Ebu Ubeyd dedi: Abdurahman bize Süfyan, Ebu İshak ve Ebu Meysere'den şöyle rivayet etti: Ebu Meysere dedi ki: «Müslümanlar kendisine fıtır sadakasını getirip (yanında) toplarlardı. O da onu veya ondan bir kısmını rahiplere verirdi.»

1998 — Ebu Ubeyd dedi: İshak bin Yusuf bize Şerik, Ebu İshak, Amr bin Meymun, Amr bin Şürahbil ve Mürre el-Hemedanî'den anlattığına göre, onlar fıtır sadakasından rahiplere verirlerdi.

Ebu Ubeyd dedi: Alimlerin bu konuda ruhsat vermeleri yapılan bu harcamaların zekattan değil, Sünnet infaktan olduğundan dolayıdır.

---

(3) el-İnsan: 8

